

अगाध बोध द्वीप समुंद्र ग्रंथ

भाग २

(सटीक)

स्वाचारपत्रिका (शिक्षापत्री)

ज्ञान संप्रदाय आधस्थापक

कैवलवेत्तापुरुष परमगुरु श्रीमत् करुणासागर रचित

अनंत ब्रह्मांडाधिपति सर्कतार् सृजनहारना

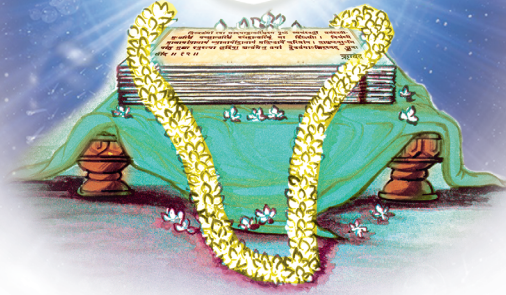
पंच विशेषण

आध सक्त स्वराज करुणेश करुणेश

ॐ आध सक्त स्वराज करुणेश
कैवल कर्ता त्वं नमामी

અનંત બ્રહ્માંડાધીશ સકર્તા સર્જનહારના
પરમવિશેષ પાટવી અંશ એવા આદિ અલેખ પુરુષ

સમ્બાહ્યા નામ્ના ચિદાકાર ચૈતન હંશ સ્વરુપ

ૐ સામ્રથ કૈવલ દિવ્ય દ્રિગ સાક્ષીત્
આદી કર્તા કૃપાનિધ્યે પ્રણતઃ
કલેશનાશાય અનંતાય નમો નમઃ

મેરો તન ચૈતન ચિદ્ રુપા, સો તુમકુ કહ્યો લક્ષ અનુપા;
તબ તેહી લક્ષ રહો ચિત પ્રોઈ, ચરમદેહી મમ તજો સનેહી.

अगाध बोध द्वीप समुंद्र ग्रंथ

भाग २

स्वाचारपत्रिका (शिक्षापत्री)

प्रेरणामूर्ति :

केवलवेत्तापुरुष परमगुरु श्रीमत् करुणासागर

संकलन-अनुवाद

श्री भीषीन आर. शाह

२, कंचन वाटीका, वकील वाडी, मणीनगर, अमदावाद

website: www.kaivalgyan.org

मार्गदर्शक

संत श्रीजनकदासजी गुरु श्रीगोर्धनदासजी

प्रकाशक

विश्व सर्वजनमंगल येरीटी ट्रस्ट

वकीलवाडी, मणीनगर,

अमदावाद, गुजरात, ३८०००८

अगाध बोध द्वीप समुंद्र ग्रंथः भाग २ स्वायत्त्रपत्रिका (शिक्षापत्री)

प्रेरणाभूर्ति :

कैवलवेत्तापुरुष परमगुरु श्रीमत् करुणासागर

1st Edition: July 2023

Price: Rs. 200/-

कोपीराईट : © विश्व सर्वजनमंगल येरिटी ट्रस्ट

अमारुं प्रकाशन कोपीराईट अेकट १८५७ नी कलम ६३ डेठण छे, परंतु गुरुगादी सारसापुरीने तेमांथी बाकात राखवा अंगे अेटले के तेओ अमारा प्रकाशन करेला ग्रंथोना लप्पाशनी कोपी करीने लविध्यमां ग्रंथो प्रकाशीत करी शके ते माटे अमोअे रु. ५००/- ना स्टेम्प पेपर उपर लप्पी आपेल छे.

पुस्तक प्राप्ति स्थान

श्वसंवेद ज्ञान केन्द्र

संत श्रीजनकदासज गुरु श्रीगोर्धनदासज

मु.पो. आलमपुर, ता.जः गांधीनगर-३८२०४२

M: +91 9824025294

email: janakdasji2274@gmail.com

email: bshah6900@gmail.com

website: www.kaivalgyan.org

સમર્પણ

જ્ઞાન સંપ્રદાય આદિ સ્થાપક
પંચમ શ્વસમ વેદાચાર્ય કેવલધર્મધૂરંધર
કેવલવેતાપુરુષ દિવ્ય પરમગુરુ
શ્રીમત્ કરુણાસાગરના પવિત્ર ચરણોમાં
સમર્પણ કરીએ છીએ.

આપના ચરણરજના અમિલાષી
શાહ પરિવાર

Shah Family

5 Blackridge Ct. Catonsville MD - 21228, USA

M: 001-443-851-0051

email: bshah6900@gmail.com

અનુક્રમણિકા

૧. અંગ ૫૬: કૌશક દ્વીપ પ્રવેશકો	૧
૨. અંગ ૫૭: વિપ્ર વિધિ ઉપવીત ધારણકો.....	૧૬
૩. અંગ ૫૮: પુત્ર પરાક્રમ પરચાકો.....	૩૫
૪. અંગ ૫૯: શક્તિ પરચાકો.....	૫૬
૫. અંગ ૬૦: શક્તિ બોધ સત્લોક પઠાવનકો.....	૭૭
૬. અંગ ૬૧: જન પ્રમોધ પરચાકો	૯૪
૭. અંગ ૬૨: કુશાલક દ્વીપ પ્રવેશ કરનકો.....	૧૧૦
૮. અંગ ૬૩: માતાપિતા કે મોહભંગ બોધ વૈરાગકો.....	૧૩૨
૯. અંગ ૬૪: નખંડ પ્રવેશ કરનકો.....	૧૫૦
૧૦. અંગ ૬૫: જન પ્રમોધ પ્રિત દેખાવનકો	૧૬૯
૧૧. અંગ ૬૬: સાલમ દ્વીપ પ્રવેશ કરનકો.....	૧૮૩
૧૨. અંગ ૬૭: પાલકી દ્વીપ પ્રવેશ કરનકો.....	૨૦૨
૧૩. અંગ ૬૮: નરપત જ્ઞાન બોધકો	૨૨૦
૧૪. અંગ ૬૯: સ્થૂલ અભાવ કરન સ્વરૂપ લક્ષકો.....	૨૩૯
૧૫. અંગ ૭૦: જંબુ દ્વીપ પ્રવેશ કરનકો.....	૨૫૨
૧૬. અંગ ૭૧: બાલચરિત્ર પરચાકો	૨૬૪
૧૭. અંગ ૭૨: હરીજન બરનનકો	૨૭૦
૧૮. અંગ ૭૩: અચરતઅંશ વિશેષવિભૂતિ ભક્તિ બરનનકો.....	૨૮૫
૧૯. અંગ ૭૪: સંત બરનનકો.....	૨૯૯
૨૦. અંગ ૭૫: સંત બરનનકો	૩૧૧
૨૧. અંગ ૭૬: હરીજન બરનનકો	૩૩૧
૨૨. અંગ ૭૭: પર પુરકે જન બરનનકો.....	૩૩૬
૨૩. અંગ ૭૮: જન બરનનકો.....	૩૭૩
૨૪. અંગ ૭૯: જન પરચાકો	૩૯૯

૨૫. અંગ ૮૦: જન બરનનકો.....	૪૨૪
૨૬. અંગ ૮૧: વિજ્ઞાન સંપ્રદાય વિધિ બરનનકો.....	૪૬૧
૨૭. અંગ ૮૨: સંત હરિજન પ્રણિપત વિધિકો.....	૪૮૬
૨૮. અંગ ૮૩: ખટદરશી હદ સિદ્ધાંત દેખાવનકો.....	૫૦૪
૨૯. અંગ ૮૪: પરમ વિશેષ અંશ કતા નિરાકણકો	૫૨૦
૩૦. અંગ ૮૫: અવિગત ગતિ દેખાવનકો	૫૪૦
૩૧. અંગ ૮૬: પરદેશ પ્રવેશ કરનકો	૫૫૮
૩૨. અંગ ૮૭: સકતમત શ્રીમત્ કુવેર-કરુણાસાગર નિજધામ સધાવનકો.....	૫૭૫
૩૩. અંગ ૮૮: ગ્રંથ શ્રવણ ફળ સ્તુતિકો	૫૮૯
ચોપાઈ અનુસુચી.....	૬૪૭

સ્વાચારપત્રિકા (શિક્ષાપત્રી)

નિવેદન.....	૬૬૧
સ્વાચારપત્રિકા (શિક્ષાપત્રી)	૬૬૫

અંગ પદ

કૌશક દ્વીપ પ્રવેશકો

પંચભૂત સોતા અલપઈયા, સાગ દ્વીપ મૂડદા નહીં રહીયા;
સાગ છોડ આયે કૌશક દ્વીપા, જ્ઞાન ધ્યાન સહુ સાજ સમીપા. ૧

શબ્દાર્થ

પંચભૂત = પાંચ મહાતત્ત્વો સોતા = સાથે અલપઈયા = અદૃશ્ય થયા સાગ દ્વીપ = સાગ દ્વીપમાં મૂડદા = મૃત શરીર નહીં રહીયા = રહ્યું નહીં સાગ છોડ = સાગ દ્વીપ છોડીને આયે = આવ્યો કૌશક દ્વીપા = કૌશક દ્વીપ જ્ઞાન = જ્ઞાન ધ્યાન = ધ્યાન સહુ = બધો સાજ = ઠાઠ સમીપા = સહિત.

અનુવાદ

પાંચ મહાતત્ત્વોના દેહ સાથે અદૃશ્ય થયા, જેથી સાગ દ્વીપમાં મૃત શરીર રહ્યું નહીં. સાગ દ્વીપ છોડીને કૌશક દ્વીપમાં જ્ઞાન, ધ્યાન સહિત બધો ઠાઠ (વિભૂતિ) સાથે આવ્યો.

ભાવાર્થ

છેલ્લે દિવસે સાગ દ્વીપમાં જ્યારે દેહ ત્યાગ કર્યો ત્યારે પાંચ મહાતત્ત્વોવાળા અલૌકિક દિવ્ય દેહ સહિત અદૃશ્ય થયા હતા. જેથી અવિનાશી અયમ્પુરુષનો મૃતદેહ ત્યાં રહ્યો ન હતો. પરમગુરુ સાગ દ્વીપ છોડી જ્યારે કૌશક દ્વીપમાં આવ્યા ત્યારે પોતાની સાથે નવ બુદ્ધિનું જ્ઞાન અને ધ્યાન સહિતની સોળ વિભૂતિથી વિભૂષિત અલૌકિક દિવ્ય દેહ સાથે લઈને આવ્યા હતા.

લક્ષ ન ભૂલું પલટુ વેશા, પ્રગટુ તાંહાં તેસાકા તેસા;
સકલ સમરધી સહીત સરૂપા, હરદે કમલ કેવલ નિરૂપા. ૨

શબ્દાર્થ

લક્ષ = ધ્યેય, જ્ઞાન ન = નહીં ભૂલું = ભૂલી જવું પલટુ વેશા = શરીર બદલું પ્રગટુ = પ્રગટ થવું તાંહાં = ત્યાં તેસાકા તેસા = તેવોને તેવો જ સકલ = સમસ્ત સમરધી = સમૃદ્ધિ, વિભૂતિ સહીત = સાથે સરૂપા = દેહ હરદે કમલ = હૃદયકમળમાં કેવલ નિરૂપા = કેવલકર્તાની આરાધના.

અનુવાદ

વેશ પલટુ છતાં લક્ષ ભૂલું નહીં, જેથી જ્યાં પ્રગટું ત્યાં તેવોને તેવો જ રહુ છું. સમસ્ત સમૃદ્ધિ સહિતનું સ્વરૂપ અને હૃદયકમળમાં કેવલકર્તાનું આરાધન હોય છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુનો અલૌકિક દિવ્ય દેહ છે. જેથી તેઓ એક સ્વરૂપ અદ્રશ્ય કરીને જ્યારે બીજા સ્વરૂપમાં પલટાવે (બદલે) તેમ છતાં તેમનામાં કેવલકર્તાનો જે લક્ષ સમાયેલો છે તે વિસરાઈ જતો નથી. જેથી જ્યાં જ્યાં પ્રગટ થાય ત્યાં ત્યાં મૂળ સ્વરૂપે જેવા હતા, તેવાને તેવા જ કર્તાએ બક્ષેલી સોળ વિભૂતિ અને નવબુદ્ધિની સમૃદ્ધિ સહિત સદા વિદ્યમાન રહેતા હોય છે. વળી, તેમના હૃદયકમળમાં હરહંમેશા કેવલકર્તાનું આરાધન ચાલતું હોય છે તેમાં કદી ખંડિતતા આવતી નથી.

**કૌશક દ્વીપ જબી હમ આયે, બાલ રૂપ હોઈ દેહ દેખાયે;
નગર એક હુતા બડભારી, વર્ણ અઢાર બસે તાંહાં સારી. ૩**

શબ્દાર્થ

કૌશક દ્વીપ = કૌશક દ્વીપ જબી = જ્યારે હમ = હું આયે = આવ્યો બાલ રૂપ = બાળક સ્વરૂપ હોઈ = હોય દેહ = ઘાટ દેખાયે = દેખાયો નગર = શહેર એક = એક હુતા = હતું બડભારી = મોટું વર્ણ = જાતિ અઢાર = અઢાર બસે = નિવાસ કરે તાંહાં = ત્યાં સારી = બધી.

અનુવાદ

જ્યારે હું કૌશક દ્વીપમાં આવ્યો ત્યારે બાળકનું રૂપ હોય તેમ દેહ દેખાયો. એક મોટું શહેર હતું જ્યાં બધી જ અઢારે વર્ણ નિવાસ કરતી હતી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ સાગ દ્વીપ છોડીને જ્યારે કૌશક દ્વીપમાં પ્રગટ થયા ત્યારે બાળકનું સ્વરૂપ હોય તેવું બાલસ્વરૂપ ધારણ કરીને પ્રગટે છે. આ પ્રાગટ્ય જ્યાં થાય છે ત્યાં એક વિશાળ શહેર હતું, જ્યાં અઢારે પ્રકારની જાતિના બધા લોકો સાથે મળીને રહેતા હતા.

**અવનપુર જનકા હે નામુ, નદી એક તિરથ તહાં ધામુ;
કોસ પાવ શહેરનતે દૂરી, વહે ધાર નામે મૈસુરી. ૪**

શબ્દાર્થ

અવનપુર = અવનપુર જનકા = જેનું હે = છે નામુ = નામ નદી એક = એક નદી તિરથ તહાં ધામુ = ત્યાં તીર્થધામ કોસ પાવ = પા ગાઉ શહેરનતે દૂરી = શહેરથી દૂર વહે ધાર = ધારા વહેતી નામે મૈસુરી = મૈસુરી નામની.

અનુવાદ

જેનું નામ અવનપુર છે. શહેરથી પા ગાઉ દૂર મૈસુરી નદીની ધારા વહે છે, જ્યાં એક તીર્થધામ હતું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ જ્યાં બાલસ્વરૂપે પ્રગટ થયા તે શહેરનું નામ અવનપુર હતું, તે શહેરથી પા ગાઉ દૂર (આશરે અડધો માઈલ) મૈસુરી નદીની ધારા વહે છે. આ નદીના તટ (કિનારા) ઉપર ખૂબ મોટુ અને પ્રચલિત (પ્રખ્યાત) એક તીર્થધામ વિકાસ પામેલું હતું.

દેશ દેશકા મેલા આવે, બ્રહ્મ ભોજન તાંહાં જાગ કરાવે;
કેતેક નરપતિ સંઘ નિકારી, નહાવનકુ આવે નરનારી. ૫

શબ્દાર્થ

દેશ દેશકા = જુદા જુદા મુલકના મેલા = મેળાવડો આવે = આવે બ્રહ્મ ભોજન = બ્રાહ્મણોને ભોજન તાંહાં = ત્યાં જાગ = યજ્ઞ કરાવે = કરાવે કેતેક = કેટલાક નરપતિ = રાજા સંઘ નિકારી = સંઘ કાઢીને નહાવનકુ = સ્નાન કરવા આવે = આવે નરનારી = સ્ત્રી પુરુષ.

અનુવાદ

દેશ દેશનો મેળાવડો આવે અને કેટલાક રાજાઓ સંઘ કાઢીને તેમજ સ્ત્રી-પુરુષો સ્નાન કરવા આવે અને બ્રહ્મભોજન તેમજ ત્યાં યજ્ઞ પણ કરાવે.

ભાવાર્થ

આ નદીના કિનારે આવેલાં તીર્થધામમાં અલગ અલગ મુલકના નગરજનો મેળાવડાના સ્વરૂપે એકત્રિત થતા હતા. ત્યાં કેટલાક રાજાઓ પોતાના પરિવાર અને સેવકો સહિત સંઘ કાઢીને યાત્રા કરવા આવતા. તેઓ યજ્ઞનું આયોજન કરીને બ્રહ્મભોજન પણ કરાવતા હતા. દૂર દૂરથી આબાલવૃદ્ધ સ્ત્રી-પુરુષો પોતપોતાની માનતા પૂર્ણ કરવા આવતા તથા પવિત્ર નદીમાં સ્નાન કરીને ધાર્મિક વિધિ મુજબ કર્મકાંડ કરાવતા.

કરી સ્નાન દાન બહુ દેઈ, વિધિ સહિત વિપ્ર સબ લેઈ;
સોહી નદી પનઘટ એક બંધા, સીસાગાર પત્થરકુ સંધા. ૬

શબ્દાર્થ

કરી સ્નાન = સ્નાન કરીને દાન = દક્ષિણા બહુ = ઘણી દેઈ = આપતા વિધિ સહિત = વિધિપૂર્વક વિપ્ર = બ્રાહ્મણ સબ = બધા લેઈ = લેતા સોહી = તે નદી પનઘટ = નદીના પાણીમાં જવા માટેનો ઘાટ એક = એક બંધા = બાંધેલો સીસાગાર = સીસાની ધાતુ ઓગાળીને પત્થરકુ = પથ્થરોના સંધા = સાંધા પૂરેલા.

અનુવાદ

સ્નાન કરીને દાન બહુ આપતા અને વિધિ સહિત બધા બ્રાહ્મણો લેતા. તે નદીના કિનારે

પાણીમાં જવા માટે એક ઘાટ બાંધેલો હતો. જેમાં પથ્થરોના સાંધા સીસુ ઓગાળીને પૂરેલા હતા.

ભાવાર્થ

પવિત્ર તીર્થસ્થાને આવેલા સૌ સ્ત્રી-પુરુષો નદીમાં સ્નાન કરીને દાન-દક્ષિણા આપતા અને બ્રાહ્મણો કર્મકાંડી વિધિ કરાવીને યજમાનો તરફથી દક્ષિણા સ્વીકારતા. નદીમાં સ્નાન કરવા તેમજ પાણી ભરવા માટે એક વ્યવસ્થિત ઘાટ બાંધવામાં આવ્યો હતો. તેના બાંધકામમાં જે પથ્થરો ગોઠવવામાં આવ્યા હતા તેના સાંધા સીસું ઓગાળીને (ભરવામાં) સાંધવામાં આવ્યા હતા.

વા પનઘટ શિવકા એક ડેહેરા, તાંહાં હમ હોઈ રહે બાલ બછેરા;
બ્રાહ્મણ એક બડો આચારી, શિવ ભક્ત હુતો અધિકારી. ૭

શબ્દાર્થ

વા = તે પનઘટ = નદીના પાણીમાં જવા તેમજ નહાવા-ધોવા માટે બનાવેલો ઓવારો શિવકા = શિવજીનું એક = એક ડેહેરા = દેરું તાંહાં = ત્યાં હમ = હું હોઈ રહે = થઈને રહ્યો બાલ બછેરા = નાનું બાળક બ્રાહ્મણ = વિપ્ર, ભૂદેવ એક = એક બડો આચારી = યુસ્ત આચાર પાળનારો શિવ ભક્ત = શિવજીનો ભક્ત હુતો = હતો અધિકારી = પાત્રતા ધરાવતો.

અનુવાદ

તે ઓવારાની બાજુમાં એક શિવજીનું દેરું હતું. ત્યાં હું નાનો બાળક થઈને રહ્યો. ત્યાં એક યુસ્ત આચાર પાળનારો અધિકારી શિવભક્ત બ્રાહ્મણ પૂજારી હતો.

ભાવાર્થ

નદીના પનઘટની બાજુમાં જ એક નાનું શિવજીનું (દેરું) દેવાલય હતું. જ્યાં પરમગુરુ પોતે એક નાના બાળકના સ્વરૂપે પ્રગટ થઈને બેઠા. તે શહેરમાં એક યુસ્ત આચાર-સંહિતા પાળનારો બ્રાહ્મણ શિવભક્ત અને પાત્રતા ધરાવતો મંદિરનો પૂજારી રહેતો હતો.

સો પૂજન કરનનકુ આયો, ધૂપ દીપ પુષ્પાદિક લાયો;
પરભાતે તીનકુ હમ પર્યાયા, સો આપન્યે ઘરકુ લેઈ ગઈયા. ૮

શબ્દાર્થ

સો = તે પૂજન કરનનકુ = પૂજા કરવા માટે આયો = આવ્યો ધૂપ દીપ = કપૂર, ગુગળ અગર કે બીજા સુગંધીવાળા પૂજાના દ્રવ્યો અને દીવો પુષ્પાદિક = પુષ્પો વગેરે લાયો = લાવ્યો પરભાતે = પરોઢિયે તીનકુ = તેને હમ = હું પર્યાયા = પ્રાપ્ત થયો સો = તે આપન્યે ઘરકુ = પોતાને ઘરે લેઈ ગઈયા = લઈ ગયો.

અનુવાદ

તે પૂજા કરવા આવ્યો ત્યારે ધૂપ દીપ અને પુષ્પો વિગેરે લાવ્યો હતો. પરોઢિયે તેને હું પ્રાપ્ત થયો, જેથી તે પોતાને ઘરે લઈ ગયો.

ભાવાર્થ

શિવજીના દેરા (મંદિર)નો બ્રાહ્મણ પૂજારી નિત્ય ક્રમ મુજબ પરોઢિયે ધૂપ, દિપ અને પુષ્પો વિગેરેનો થાળ તૈયાર કરીને પૂજન કરવા માટે શિવાલયમાં આવ્યો. દેવાલયમાં પ્રવેશતાં તેણે બાલસ્વરૂપે બિરાજમાન પરમગુરુને નિહાળ્યા. પૂજા-પાઠ પતાવી પોતાને ધન્યતા અનુભવતો તે બ્રાહ્મણ બાલસ્વરૂપે પ્રગટ થયેલા પરમગુરુને પોતાના ઘરે લઈ ગયો.

અરધંગીસુ ટેર સૂનાયે, ખોલો મઠ એક બાલક પાયે;
તબ અરધંગી ખોલા દારુ, દેખત છૂટા થાન અપારું. ૯

શબ્દાર્થ

અરધંગીસુ = ધર્મ પત્નીને ટેર = સાદ સૂનાયે = સંભળાવ્યું ખોલો = ઉઘાડો મઠ = તપોવન એક = એક બાલક = બાળક પાયે = પ્રાપ્ત થયો તબ = ત્યારે અરધંગી = ધર્મપત્ની ખોલા દારુ = બારણું ખોલ્યું દેખત = જોતાની સાથે છૂટા = છૂટી થાન = સ્તનમાંથી દૂધની ધારા અપારું = અપાર.

અનુવાદ

ધર્મપત્નીને સાદ પાડીને સંભળાવ્યું કે તપોવન ખોલો, એક બાળક પ્રાપ્ત થયું છે. ત્યારે ધર્મપત્નીએ બારણું ખોલ્યું અને જોતાની સાથે જ સ્તનમાંથી દૂધની અપાર ધારા વહ્યૂટી.

ભાવાર્થ

હરખઘેલો બ્રાહ્મણ શિવાલયમાંથી પ્રાપ્ત થયેલ બાળકને લઈ ઉતાવળે સીધો પોતાના નિવાસસ્થાને આવ્યો. તપોવન બહાર ઊભા રહીને ધર્મપત્નીને સાદ પાડી બાળક પ્રાપ્ત થયાના વાવળ સંભળાવી બારણું ખોલવા માટે જણાવ્યું. પૂજા-પાઠમાં બેઠેલી બ્રાહ્મણીએ તરત જ ઊભા થઈને બારણું ખોલ્યું. બારણું ખોલતાં જ બ્રાહ્મણના હાથમાં નાનું બાળક નિહાળતાંની સાથે જ તેના સ્તનમાંથી અપાર દૂધની ધારાઓ નીકળવા લાગી.

ઋષિ પત્ની પ્રેમે મોઈ લીના, તરત ધાઈ પયોધર મુખ દીના;
કહો સ્વામી કહાંસે સુત લાયે, શિવ દિનાકે પનઘટ પાયે. ૧૦

શબ્દાર્થ

ઋષિ પત્ની = બ્રાહ્મણ પત્ની પ્રેમે = વહાલથી મોઈ = મને લીના = લીધો તરત = તરત જ ધાઈ = ઉતાવળે

પયોધર = સ્તન, કુચ મુખ દીના = મોંમાં મૂક્યું કહો સ્વામી = હે પતિદેવ ! કહો કે કહાંસે = ક્યાંથી સુત = પુત્ર
લાયે = લાવ્યા શિવ દિના = શિવજીએ આપ્યો કે = પછી પનઘટ = ઓવારેથી પાયે = પ્રાપ્ત થયો.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણ પત્નીએ વ્હાલથી મને લીધો અને તરત જ ઉતાવળે સ્તન મુખમાં મૂક્યું. હે પતિદેવ ! કહો કે પુત્ર ક્યાંથી લાવ્યા ? શિવજીએ આપ્યો કે પનઘટ (પર)થી પ્રાપ્ત થયો ?

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણીએ ખૂબ જ વ્હાલથી બાળકને બ્રાહ્મણના હાથમાંથી લઈ લીધો પછી ઉતાવળે સ્તનપાન કરાવવા લાગી. તે દરમિયાન પોતાના પતિદેવને પ્રશ્ન પૂછવા લાગી કે તેઓ બાળકને ક્યાંથી લાવ્યા છે ? શિવાલયમાં પૂજા-પાઠ કરવા ગયા હતા ત્યારે શિવજીએ આપ્યું કે પછી નદીના પનઘટ ઉપરથી પ્રાપ્ત થયું છે?

કહે બ્રાહ્મણ સૂનહો અરધંગા, બહુ દિન સેવ કરત શિવ રંગા;
આજ રેન અર્ધી જબ ગયેઉ, સૂવત નિંદ સૂપન મોઈ ભયેઉ. ૧૧

શબ્દાર્થ

કહે બ્રાહ્મણ = ભૂદેવ કહે છે સૂનહો = સાંભળો અરધંગા = ધર્મ પત્ની બહુ દિન = ઘણા દિવસો
સેવ કરત = ભક્તિ કરી શિવ રંગા = શિવજીની સેવામાં રંગાઈને આજ = આજે રેન અર્ધી = અર્ધ રાત્રિ જબ = જ્યારે
ગયેઉ = ગઈ, વીતી સૂવત = સૂતાં નિંદ = નિંદ્રામાં સૂપન = સ્વપ્ન મોઈ = મને ભયેઉ = આવ્યું.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણ કહે હે ધર્મપત્ની ! સાંભળ. ઘણા દિવસોથી શિવજીની સેવામાં રંગાઈને ભક્તિ કરવાથી આજે અર્ધ રાત્રિ વીતી અને સૂતો હતો ત્યારે મને સ્વપ્ન આવ્યું.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ પોતાની સાથે બનેલી ઘટનાનું વર્ણન કરતાં બ્રાહ્મણીને કહે છે કે તેની ઘણા દિવસોની શિવજીની ભક્તિ અને સમર્પણભાવને કારણે શિવજીએ તેમના ઉપર કૃપા કરી છે. આજે જ્યારે અર્ધ રાત્રિ પ્રસાર થઈ ત્યારે બ્રાહ્મણ સૂતા હતા તે સમયે એક સ્વપ્ન આવ્યું હતું.

જાણે શંકર દર્શન દીનો, માગ માગ મોહોકુ બહુ કીનો;
તબ હમ માગ લીયા વરદાનું, પુત્ર વિના હમ વંઝ કહાનું. ૧૨

શબ્દાર્થ

જાણે = જાણે કે શંકર = શિવજીએ દર્શન દીનો = દર્શન આપ્યાં માગ માગ = માગવું હોય તે માગ મોહોકુ = મને બહુ કીનો = ઘણું કહ્યું તબ = ત્યારે હમ = મેં માગ લીયા = માગી લીધું વરદાનું = વચન પુત્ર વિના = સંતાન સિવાય હમ = હું વંઝ = વાંઝીયો કહાનું = કહેવાઉ છું.

અનુવાદ

(જાણે) જાણાયું કે શિવજીએ દર્શન આપ્યાં અને મને માંગ માંગ એમ (માગવા માટે) ઘણું કહ્યું. ત્યારે મેં વચન માગી લીધું કે સંતાન સિવાય હું વાંઝીયો કહેવાઉ છું.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણને સ્વપ્ન અવસ્થામાં જાણાયું કે શિવજીએ પોતાની સમક્ષ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે પ્રગટ થઈને દર્શન આપ્યાં. વળી, તેઓ પોતે બ્રાહ્મણની ભક્તિથી પ્રસન્ન છે તેથી જે ઈચ્છા હોય તે વરદાન માંગવા માટે કહ્યું. ત્યારે બ્રાહ્મણે ખૂબ જ વિનમ્ર ભાવે માંગણી કરી કે સમાજમાં લોકો તેમને નિઃસંતાન (વાંઝીયો) કહે છે.

તે માટે સ્વામી સુત આપો, લોક વેદકે મહેણા કાપો;
તબ બોલે શંકર સુખકારી, નહીં જનમે સુત તેરી નારી. ૧૩

શબ્દાર્થ

તે માટે = તેથી સ્વામી = પ્રભુસુત = પુત્ર આપો = આપો લોક વેદકે = વેદનો જ્ઞાન ધરાવતા બ્રાહ્મણ સમાજ મહેણા = ટોણા કાપો = દૂર કરો તબ = ત્યારે બોલે = બોલ્યા શંકર સુખકારી = સુખદાયક શિવજી નહીં = નહીં જનમે = જન્મે સુત = પુત્ર તેરી નારી = તારી ધર્મ પત્નીને.

અનુવાદ

તેથી હે પ્રભુ ! પુત્ર આપો અને બ્રાહ્મણ સમાજના મહેણાં દૂર કરો. ત્યારે સુખદાયી એવા શિવજી બોલ્યા કે તારી ધર્મપત્નીને પુત્ર જન્મશે નહીં.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણે કૃપાળુ શિવજી સમક્ષ ઈચ્છા દર્શાવી કે તેમના ઘરે પારણુ બંધાય, જેથી વેદનું જ્ઞાન ધરાવતા બ્રાહ્મણ સમાજ દ્વારા વાંઝીયા તરીકેનું મહેણાં મારવામાં આવે છે તે દૂર થાય. ત્યારે સુખદાયક એવા શિવજીએ સ્પષ્ટતા કરી કે બ્રાહ્મણીની કૂખે કોઈપણ સંતાન જન્મવાની શક્યતા નથી.

હમ કીના વરદાન તુમારા, સો જૂઠ્ઠા પડશે નિરધારા;
તબ શિવને સંકોચન આંન્યા, ક્યા કરહુ કોલે બંધાના. ૧૪

શબ્દાર્થ

હમ = મેં કીના = કહ્યું વરદાન = વચન તુમારા = તમારું સો = તે જૂઠા પડશે = ખોટું પડશે
નિરધારા = નિશ્ચિતપણે, ચોક્કસ તબ = ત્યારે શિવને = શંકરને સંકોચન આંચ્યા = આંચકો અનુભવ્યો
ક્યા કરહુ = શું કરીશુ કોલે = વચનથી બંધાના = બંધાયો છું.

અનુવાદ

મેં કહ્યું કે તમારું વચન છે તે ચોક્કસ ખોટું પડશે. ત્યારે શિવજીએ આંચકો અનુભવ્યો કે વચનથી બંધાયો છું તો શું કરીશું ?

ભાવાર્થ

શિવજીના વચનો સાંભળીને બ્રાહ્મણે પ્રતિસાદ આપ્યો કે જો તેવું થશે તો શિવજીનું આપેલું વચન છે તે ચોક્કસ ખોટું પડશે. ત્યારે શિવજી પણ હૃદયમાં ઊંડો વિચાર કરવા લાગ્યા અને સંકોચ અનુભવવા લાગ્યા. પોતે વચનથી બંધાયા છે તો હવે શું કરવું ? તે અંગે દ્વિધામાં પડ્યા.

અતી અકુલાઈ પ્રણાયમ કીના, હમ હુતા દેવલમેં ચીના;
તબ દાતા બ્રાહ્મણસુ ભઈયા, આપુ સુત દેવલમેં કહીયા. ૧૫

શબ્દાર્થ

અતી અકુલાઈ = અત્યંત વ્યાકુળ બની પ્રણાયમ કીના = પ્રણાયમ કર્યા હમ = હું હુતા = હતો
દેવલમેં = દેવાલયમાં ચીના = જાણ્યું તબ = ત્યારે દાતા = દાનવીર બ્રાહ્મણસુ = બ્રાહ્મણને ભઈયા = બન્યા
આપુ = આપુ સુત = આપીશ દેવલમેં = દેવાલયમાં કહીયા = કહ્યું.

અનુવાદ

અત્યંત વ્યાકુળ બની પ્રણાયમ કર્યા ત્યારે હું દેવાલયમાં હતો તે જાણ્યું. એટલે દાનવીર બનીને બ્રાહ્મણને દેવાલયમાં પુત્ર આપીશ તેમ કહ્યું.

ભાવાર્થ

પોતાના વચનનો ભંગ ન થાય તે માટે શિવજીએ અત્યંત વ્યાકુળ બનીને પ્રણાયમ દ્વારા પોતાના નેત્રથી નિહાળ્યું તો દેવાલયમાં બાલસ્વરૂપે પરમગુરુ બિરાજમાન થયેલા જોયા. એટલે પોતે દાનવીર બનીને બ્રાહ્મણને પોતાનું વચન પૂર્ણ કરવા માટે આશ્વાસન આપ્યું. બ્રાહ્મણની કૂબે બાળક નહીં અવતરવાના કારણે દેવાલયમાં પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે એમ કહ્યું.

ફજર ઉઠી આઈયો તુમ તાંહી, પ્રગટ કરું સુત દેવલમાંહી;
એતના કહી શંકર અલપઈયા, પીછે તે હમ ચેતન ભઈયા. ૧૬

શબ્દાર્થ

ફજર = મળસ્કું ઉઠી = ઊઠીને આઈયો = આવજો તુમ = તમે તાંડી = ત્યાં પ્રગટ કરું = પ્રગટ કરીશ
સુત = પુત્ર દેવલમાંડી = દેવાલયમાં એતના કહી = એટલું કહીને શંકર = શિવજી અલપઈયા = અલોપ થયા
પીછે તે = પછીથી હમ = હું એતન ભઈયા = જાગ્રત થયો.

અનુવાદ

મળસ્કે ઉઠીને તમે ત્યાં આવજો ત્યારે પુત્રને દેવાલયમાં પ્રગટ કરીશ. એટલું કહીને શિવજી અલોપ થયા. પછીથી હું જાગ્રત થયો.

ભાવાર્થ

શિવજીએ બ્રાહ્મણને મળસ્કે ઉઠીને નદીના કિનારે આવેલા શિવાલયમાં નિત્યકર્મ મુજબ આવવા જણાવ્યું. તેઓ તે શિવાલયમાં પુત્ર પ્રગટ કરીને રાખશે તેમ કહ્યું. આટલું વચન આપીને શિવજી અદૃશ્ય (અંતરધ્યાન) થઈ ગયા. બ્રાહ્મણ કહે છે કે ત્યાર પછી તેઓ જાગ્રત થયા.

બોહોરુ સૈન કર્યા નહીં કાઉ, કબ પ્રગટે દિન દેવલ જાઉ;
યેસા સુપન ભયાતા આજુ, ના કહ્યા તોય આઈ મોઈ લાજુ. ૧૭

શબ્દાર્થ

બોહોરુ = ત્યાર પછી સૈન કર્યા નહીં = સૂતો નથી કાઉ = જરાપણ કબ = ક્યારે પ્રગટે દિન = સૂર્યોદય થાય
દેવલ = દેવાલયમાં જાઉ = જાઉં યેસા = એવું સુપન = સ્વપ્ન ભયાતા = આવ્યું હતું આજુ = આજે નાકહ્યા = કહ્યું
નહીં તોય = તને આઈ = આવી મોઈ = મને લાજુ = શરમ.

અનુવાદ

ત્યાર પછી જરા પણ સૂતો નથી. હવે ક્યારે સૂર્યોદય થાય અને દેવાલયમાં જાઉં. આવું સ્વપ્ન આજે આવ્યું હતું, પરંતુ મને શરમ આવી તેથી તને કહ્યું નહીં.

ભાવાર્થ

શિવજીના અંતરધ્યાન થયા બાદ જ્યારે બ્રાહ્મણ જાગ્રત થયા ખરા, પરંતુ ત્યાર પછી ફરી તેઓને નિંદ્રા આવી નહીં. મનમાં એકજ ઉત્કંઠા હતી કે ક્યારે સૂર્યોદય થાય અને તેઓ દેવાલયમાં નિત્ય ક્રમાનુસાર પૂજા-પાઠ કરવા જાય. આ મુજબ રાત્રિ દરમિયાન આવેલા પોતાના સ્વપ્ન અંગેના ઘટનાક્રમને પરોડીએ જતાં પહેલા બ્રાહ્મણે પોતાની ધર્મપત્નીને શરમના માર્યા કહ્યું ન હતું તેમ (કબુલ્યું) જણાવ્યું.

અબ કીના સૂપના ભયા સાચા, શિવ વરદાન દીયા નહીં કાચા;
જબ હમહી પરભાતે ગઈયા, દેવલમાં જ બાલક સત પઈયા. ૧૮

શબ્દાર્થ

અબ = હવે કીના = કહેલું સૂપના = સ્વપ્ન ભયા સાચા = સાચું પડ્યું શિવ = શિવજી વરદાન = પ્રસન્ન થઈને આપેલું વચન દીયા = આપ્યું નહીં કાચા = ખોટું ન હતું જબ = જ્યારે હમહી = હું પરભાતે = પરોઢિયે ગઈયા = ગયો દેવલમાં જ = દેવાલયમાં જ બાલક = બાળક સત = સાચે જ, ખરેખર પઈયા = પ્રાપ્ત થયો.

અનુવાદ

હવે કહેલું સ્વપ્ન સાચું પડ્યું કેમ કે શિવજીએ ખોટું વચન આપ્યું ન હતું. જ્યારે હું પરોઢિયે ગયો ત્યારે બાળક સાચે જ દેવાલયમાંથી પ્રાપ્ત થયો.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ પત્નીને સમજાવે છે કે રાત્રિ દરમિયાન આવેલું સ્વપ્ન અંગેની જે વૃતાંત કહેલું તે સાચું પડ્યું, કેમ કે શિવજીએ પ્રસન્ન થઈને આપેલું વચન ખોટું ન હતું. વળી, જ્યારે બ્રાહ્મણ પરોઢિયે દેવાલયમાં ગયા ત્યારે તેમને સાચે જ (ખરેખર) દેવાલયમાંથી બાળક પ્રાપ્ત થયું હતું તેવી સ્પષ્ટતા કરી.

સો બાલક એહી તોઈ દીના, શિવ સાચા જીને ધાવણ કીના;
તબ બ્રાહ્મણી પ્રેમે બોલી, ગદ્ ગદ્ કંઠે હરદે ફૂલી. ૧૯

શબ્દાર્થ

સો = તે બાલક = બાળક એહી = એ, જે તોઈ = તને દીના = આપ્યો શિવ = શિવજી સાચા = સત્ય જીને = જેમણે ધાવણ = સ્તનમાં દૂધની ધારા કીના = ઉત્પન્ન કરી તબ = ત્યારે બ્રાહ્મણી = ઋષિ પત્ની પ્રેમે = પ્રેમપૂર્વક બોલી = બોલી ગદ્ ગદ્ કંઠે = ગદ્ગદિત કંઠે હરદે = હૃદયમાં ફૂલી = હરખાતી.

અનુવાદ

તે બાળક એજ જે તને આપ્યો. વળી, શિવજી પણ સાચા છે જેમણે સ્તનમાં દૂધની ધારા ઉત્પન્ન કરી. ત્યારે બ્રાહ્મણી ગદ્ગદિત કંઠે હૃદયમાં હરખાતી પ્રેમપૂર્વક બોલી.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ સ્પષ્ટતા કરે છે કે શિવાલયમાં જે બાળક મળેલું હતું તે જ બાળક તેમણે બ્રાહ્મણીને આપ્યું છે. વળી, સ્વપ્નામાં શિવજીએ દર્શન દીધાં તે પણ સાચે જ શિવજી હતા. કારણ કે બ્રાહ્મણીના સ્તનમાં દૂધની ધારા ઉત્પન્ન થઈ તે જ તેમની કૃપાની સાક્ષી પૂરે છે. આવું સાંભળતાંની

સાથે જ બ્રાહ્મણી ગદ્ગદિત કંઠે થઈ અને હૃદયમાં ગર્વના અનુભવથી પ્રેમપૂર્વક બોલી...

**સ્વામી સુત શંકરને દીના, તુમ સેવ્યા બહુ હોય આધીના;
યેસે સુત બોહોતનકુ જડહી, શિવ દીને બીન થાંન ન ચઢહી. ૨૦**

શબ્દાર્થ

સ્વામી = પતિ સુત = પુત્ર શંકરને દીના = શિવજીએ જ આપ્યો છે તુમ = તમોએ સેવ્યા = પૂજા-પાઠ
બહુ = ઘણો હોય આધીના = આધીનતાપૂર્વક યેસે = આવો સુત = પુત્ર બોહોતનકુ = ઘણાને જડહી = પ્રાપ્ત થાય
શિવ = શિવજીએ દીને બીન = આપ્યા વિના થાંન ન ચઢહી = સ્તનમાં દૂધની ધારા વહે નહીં.

અનુવાદ

હે પતિદેવ ! તમોએ ઘણી જ અધિનતાપૂર્વક પૂજા-પાઠ કર્યા હોય (હશે) ત્યારે શંકરજીએ જ પુત્ર આપ્યો છે. આવા પુત્ર તો ઘણાને જડે છે, પરંતુ શિવજીના આપ્યા વિના સ્તનમાં દૂધની ધારા વહે નહીં.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણી પોતાના પતિદેવને ધન્યવાદ આપતાં કહે છે કે જે બાળક પ્રાપ્ત થયો છે, તે બ્રાહ્મણની કઠોર તપશ્ચર્યા અને શિવજીની ઘણી અધિનતાપૂર્વકની પૂજા-પાઠને આભારી છે. તેથી જ શિવજીએ પુત્ર આપ્યો છે. આ પ્રકારના સંતાનો તો ઘણાને પ્રાપ્ત થતાં હોય છે, પરંતુ આ પુત્ર શિવજીએ આપ્યો ન હોત તો સ્તનમાં દૂધની ધારા વહેતી ન હોત. અર્થાત્ શિવજી દ્વારા આપવામાં આવ્યો છે તેની સાબિતી રૂપે જ સ્તનમાં દૂધની ધારા વહેવા લાગી છે.

**તે માટે શિવજી સત ત્રુઠા, યેતન્યે દિન આપન પર ઋઠા;
અબ સોહીલા દિન કીના સ્વામી, જ્યેતી જ્યેતી શિવ અંતર્યામી. ૨૧**

શબ્દાર્થ

તે માટે = તેથી શિવજી = શિવજી સત = સાચે જ ત્રુઠા = રીઝવું યેતન્યે દિન = આટલા દિવસો
આપન પર = આપણા ઉપર ઋઠા = રૂઠેલા અબ = હવે સોહીલા દિન = સુખના દિવસો કીના = કર્યા સ્વામી = પતિ
જ્યેતી જ્યેતી = જય જયકાર હો શિવ અંતર્યામી = અંતર્યામી શિવજીનો.

અનુવાદ

તે માટે જ સાચે જ શિવજી રિઝયા અને આટલા દિવસો આપણા ઉપર રૂઠેલા હતા. હવે હે સ્વામી ! સુખના દિવસો કર્યા માટે અંતર્યામી શિવજીનો જય જયકાર હો.

ભાવાર્થ

તેથી જ કહી શકાય કે ઘણા લાંબા સમયથી શિવજી રૂઠેલા હતા, પરંતુ કઠોર તપશ્ચર્યા અને બ્રાહ્મણની નિષ્ઠાવાળી ભક્તિ તથા પૂજા-પાઠને કારણે જ શિવજી પ્રસન્ન થયા અને બ્રાહ્મણ-બ્રાહ્મણી ઉપર કૃપા કરી. બ્રાહ્મણી કહે છે કે શિવજીની કૃપાથી હવે તેમના સુખના દિવસો આવ્યા છે. માટે અંતર્યામી શિવજીનો જય જયકાર હો.

આનંદ ભયે દોહુ નરનારી, હરદે લગી શિવ ભક્તિ પ્યારી;
ત્રીયા કહે સુતકુ કરો ઠાવો, ભેલી નાત્ય સહુ વિપ્ર જમાવો. ૨૨

શબ્દાર્થ

આનંદ ભયે = ખુશ થયા દોહુ = બંને નરનારી = સ્ત્રી પુરુષ હરદે = હૃદયમાં લગી = લાગવા માંડી શિવ ભક્તિ = શિવજીની ભક્તિ પ્યારી = વહાલી ત્રીયા કહે = સ્ત્રી કહે સુતકુ = બાળકને કરો ઠાવો = પ્રસિદ્ધિ કરો ભેલી નાત્ય = જ્ઞાતિજનોને ભેગા કરો સહુ = બધા વિપ્ર = બ્રાહ્મણ જમાવો = જમાડો.

અનુવાદ

સ્ત્રી-પુરુષ બંને ખુશ થયા અને હૃદયમાં શિવજીની ભક્તિ વહાલી લાગી. સ્ત્રી કહે બાળકને પ્રસિદ્ધ કરો અને જ્ઞાતિ ભેગી કરીને બધા બ્રાહ્મણને જમાડો.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણી બંને અત્યંત ખુશ થયાં. તેમને શિવજીની ભક્તિ વહાલી લાગવા માંડી. બ્રાહ્મણીએ પ્રસ્તાવ મૂક્યો કે હવે શિવજીની કૃપાથી આપણું વાંઝીયામેણું ટળ્યું છે, તો પછી પ્રસાદી રૂપે મળેલા બાળકને સમાજમાં પ્રસિદ્ધ કરવો જોઈએ. તે માટે સમગ્ર બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિના બધા જ વિપ્રોને ભેગા કરીને ભંડારાનું આયોજન કરવું જોઈએ.

તબ બ્રાહ્મણ શુકલને તેડાયે, જ્યોતિષ જોઈ મમ નામ ધરાયે;
બેર બેર પોથી પડતાલે, અંકુરધર મમ નામ નિહાલે. ૨૩

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે બ્રાહ્મણ = બ્રાહ્મણે શુકલને = પુરોહિત, જ્યોતિષાચાર્યને તેડાયે = તેડાવ્યા જ્યોતિષજોઈ = ગ્રહો અને નક્ષત્રની કુંડળી જોઈને મમ = મારું નામ = નામ ધરાયે = કઢાવ્યું બેર બેર = વારંવાર પોથી = પંચાંગ પડતાલે = ઉથલાવીને અંકુરધર = અંકુરધર મમ = મારું નામ = નામ નિહાલે = નક્કી કર્યું.

અનુવાદ

ત્યારે બ્રાહ્મણે પુરોહિતને તેડાવ્યા અને જ્યોતિષ જોઈને મારું નામ કઢાવ્યું. વારંવાર પંચાંગ

ઉથલાવીને મારું અંકુરધર નામ નક્કી કર્યું.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણીની ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા માટે બ્રાહ્મણે પોતાના ગોરના (જ્ઞાતીના) કર્મકાંડમાં નિપુણ જ્યોતિષાચાર્ય પુરોહિતને બોલાવ્યા. તેમણે જ્યોતિષશાસ્ત્રના આધારે નામકરણ કર્યું. જ્યોતિષીએ બાળક પ્રાપ્ત થયાના સમય અને સ્થળ મુજબ ગ્રહોના ગુણાંકને ગણતરી માટે વારંવાર પંચાંગ ઉથલાવીને છેલ્લે કુંડળીના આધારે આવતી રાશીના અક્ષરો ઉપરથી અંકુરધર નામ પસંદ કરીને જણાવ્યું.

પૂરવને અંકુરે પામા, માટે અંકુરધર સત નામા;
ધરા નામ જ્યોતિષમે આયે, પીછે ચોરાસી કરવાયે. ૨૪

શબ્દાર્થ

પૂરવને = પૂર્વના અંકુરે = પ્રતાપે, મર્મ પામા = પ્રાપ્ત થયો માટે = તેથી અંકુરધર = અંકુરધર સત = સાચુ નામા = નામ ધરા નામ = નામ ધારણ કર્યું જ્યોતિષમે = જ્યોતિષ શાસ્ત્રમાં આયે = આવ્યું પીછે = પછીથી ચોરાસી = બ્રાહ્મણની બધી જ જ્ઞાતિઓને જમાડવું તે કરવાયે = કરાવી.

અનુવાદ

પૂર્વેના અંકુરે પ્રાપ્ત થયો તેથી અંકુરધર નામ સાચું છે. જ્યોતિષમાં આવ્યું તે નામ ધારણ કર્યું, પછી ચોરાસી કરાવી.

ભાવાર્થ

આ જન્મે બ્રાહ્મણ દ્વારા કરેલ શિવજીની સારધાર ભક્તિ સહિત પૂર્વ જન્મોના સંચિત કર્મોનાં પુણ્ય ફળ અકુંરિત થયા હોવાને કારણે બાળકનું નામ અંકુરધર પાળવામાં આવ્યું તે યથાયોગ્ય છે. વળી, જ્યોતિષ શાસ્ત્રના આધારે કાઢેલી કુંડળીના યોગે રાશી મુજબ અંકુરધર નામ ધારણ કરાવ્યું અને બ્રાહ્મણ કુળની ચોરાસી પ્રકારના જ્ઞાતિજનોને આમંત્રિત કરી બ્રહ્મભોજન કરાવ્યું.

કરી ચોરાસી આનંદ ભઈયા, વિપ્ર સકલને જયે જયે કહીયા;
ઋષેશ્વર સાચી તુમ સેવા, ભયે કિપાલ દેવાધિ દેવા. ૨૫

શબ્દાર્થ

કરી ચોરાસી = ચોરાસી કરીને આનંદ ભઈયા = ખુશ થયા વિપ્ર સકલને = બધા બ્રાહ્મણોએ જયે જયે કહીયા = જય જયકાર કરતા કહેવા લાગ્યા ઋષેશ્વર = ઋષિવર સાચી = ખરી તુમ સેવા = તમારી ભક્તિ ભયે = થયા કિપાલ = પ્રસન્ન દેવાધિ દેવા = દેવોના પણ દેવ.

અનુવાદ

ચોરાસી કરીને ખુશ થયા ત્યારે બધા બ્રાહ્મણોએ જય જયકાર કરતાં કરતાં કહેવા લાગ્યા કે હે ઋષિવર ! તમારી સાચી ભક્તિ છે, તેથી દેવાધિદેવ પ્રસન્ન થયા છે.

ભાવાર્થ

ચોરાસી પ્રકારની બ્રાહ્મણ જ્ઞાતીના વિપ્રોને ભેગા કરીને ભંડારો કર્યો તેથી બધા ખુશ થયા. એકત્રિત થયેલા બ્રાહ્મણોએ જય જયકાર કર્યો અને ઋષિવરની પ્રશંસા કરી. તેઓ કહેવા લાગ્યા કે તેમની અતૂટ શ્રદ્ધા અને સારધાર ભક્તિના પ્રતાપે જ દેવાધિદેવ શંકર પ્રસન્ન થયા છે. તેમની કૃપાથી જ વાંઝીયાનું મહેણુ પણ ટળ્યું છે.

સુત આપન્યે સામ્રથકા દીના, ઓર નહીં કાહુકા લીના;
સહુ જ્ઞાતી શિવકે સુત વંદે, ઘરે આપને મન ગયે આનંદે. ૨૬

શબ્દાર્થ

સુત = પુત્ર આપન્યે = તમને સામ્રથકા = સમર્થવાને દીના = આપ્યો ઓર = બીજા નહીં = નથી કાહુકા = કોઈનો લીના = લીધો સહુ જ્ઞાતી = બધા જ જ્ઞાતિજનો શિવકે સુત = શિવજીના પુત્રને વંદે = નમન કરતા ઘરે = ઘરે આપને = પોતપોતાના મન = મન ગયે = ગયા આનંદે = આનંદિત થઈને.

અનુવાદ

તમને સમર્થવાને જ પુત્ર આપ્યો છે, પરંતુ બીજા કોઈનો લીધો નથી. બધા જ જ્ઞાતિજનો શિવજીના પુત્રને નમન કરીને મનમાં આનંદિત થઈને પોતપોતાને ઘરે ગયા.

ભાવાર્થ

ઋષિવરને જે પુત્ર પ્રાપ્ત થયો હતો તે બીજા કોઈની પાસેથી મેળવ્યો નથી કે કોઈની પાસેથી લીધો નથી, પરંતુ ખરેખર સામર્થવાન શંકરજી દ્વારા જ આપવામાં આવેલો છે. તેવું વિચારીને બધા બ્રાહ્મણો શિવકૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલા બાળકને વંદન કરીને વિદાય લીધા બાદ મનમાં આનંદની લાગણી અનુભવતાં પોતપોતાને ઘરે ગયા.

કહે કુવેર મન હુતી આકંસા, સો નરનાર ભયે નિરસંસા. ૨૭

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે મન હુતી = મનમાં જે હતી આકંસા = આકાંક્ષા સો = તે નરનાર = સ્ત્રી-પુરુષ ભયે = થયા નિરસંસા = સંશય રહિત.

अनुवाद

कुवेरस्वामी कहे छे के मनमां जे आकांक्षा हती ते पूर्ण थतां स्त्री-पुरुष संशय रहित थया.

भावार्थ

परमगुरु श्रीमत् कुवेरस्वामी कहे छे के ब्राह्मण अने ब्राह्मणीना मनमां जे पुत्र प्राप्तिनी आकांक्षा हती ते पूर्ण थतां अंने पति-पत्नी हरभधेला बनीने निश्चित थई रहेवा लाग्या.

અંગ ૫૭

વિપ્ર વિધિ ઉપવીત ધારણકો

બોહોરુ હમ બ્રાહ્મણ ઘરે રહીયા, વરસ પંચકે જબહી ભઈયા;
તબ ઉપવીત દેવન મત ઠાની, ચોરી રચી બહુવિધિ આની. ૧

શબ્દાર્થ

બોહોરુ = ત્યારપછી હમ = હું બ્રાહ્મણ ઘરે = બ્રાહ્મણના ઘરે રહીયા = રહ્યો વરસ = વર્ષ પંચકે = પાંચનો જબહી = જ્યારે ભઈયા = થયો તબ = ત્યારે ઉપવીત દેવન = જનોઈ આપવા મત ઠાની = નિર્ણય કર્યો ચોરી રચી = ચાર ખૂણાવાળી કાચી ઈંટ અને માટીથી તૈયાર કરવામાં આવતો અગ્નિકુંડ બહુવિધિ = ઘણા પ્રકારની આની = લાવ્યા.

અનુવાદ

ત્યાર પછી હું બ્રાહ્મણને ઘરે રહ્યો અને પાંચ વર્ષનો જ્યારે થયો ત્યારે જનોઈ દેવાનો નિર્ણય કર્યો. એટલે ચોરી તૈયાર કરીને વિધિ માટે ઘણા પ્રકારની સામગ્રી લાવ્યા.

ભાવાર્થ

ત્યાર પછી બાલસ્વરૂપે પ્રગટ થયેલા પરમગુરુ બ્રાહ્મણના ઘરે રહ્યા. જ્યારે પાંચ વર્ષના થયા ત્યારે વિપ્રકુળના રિવાજ મુજબ યજ્ઞોપવિત વિધિ કરાવીને જનોઈ પહેરાવવાનું નક્કી કર્યું. બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણી અત્યંત ખુશ-ખુશાલ બની પ્રસંગ માટેની તૈયારીમાં લાગી ગયાં. યજ્ઞકુંડ માટે પ્રથમ ચોરી તૈયાર કરાવી અને પુરોહિતના કહ્યા મુજબ વિધિ માટે હવન કુંડમાં હોમવા તેમજ અન્ય પૂંજાપા સહિત ઘણા પ્રકારની જરૂરી સામગ્રી લાવવામાં આવી.

રોપ્યા મંડપ ચિત્ર સોહાઈ, મંગલ ધોળ કામનીયાં ગાઈ;
બ્રાહ્મણ મલે નાત ચોરાસી, ઢોલ ભૂંગલ બાજંત્ર બજાસી. ૨

શબ્દાર્થ

રોપ્યા = રોપવામાં આવ્યા મંડપ = સમિયાણો ચિત્ર સોહાઈ = રંગોળીથી શોભાવ્યાં મંગલ ધોળ = ધોળ અને મંગળ ગીતો કામનીયાં = સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ ગાઈ = ગાતાં બ્રાહ્મણ મલે = બ્રાહ્મણ સમાજના ભેગા થયા નાત ચોરાસી = ચોરાસી જ્ઞાતિજનો ઢોલ ભૂંગલ = ઢોલક અને તૂરઈ બાજંત્ર = વાજિંત્રો બજાસી = વગડાવ્યાં.

અનુવાદ

માંડવો રોપવામાં આવ્યો અને રંગોળીથી શોભાવવામાં આવ્યો. વળી, સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ ધોળ અને મંગળ ગીતો ગાતાં હતાં. બ્રાહ્મણકુળના ચોર્યાસી જ્ઞાતિજનો ભેગા થયાં. ઢોલ અને ભૂંગળો વગેરે વાજિંત્રો વગાડવામાં આવ્યા.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણે પ્રસંગની તૈયારીમાં કોઈપણ પ્રકારની ક્યાસ રાખી નહીં. ઘરની બહાર ખુલ્લા યોગાનમાં મંડપ બાંધીને રંગોળી પૂરી સુંદર ચિતરામણ કરાવ્યું. આ શુભ અવસરે સમાજની બધી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ મંગળ અને ધોળ ગીતો ગાતી હતી. સાથે સાથે ઢોલ, ભૂંગળ સહિત વિવિધ વાજિંત્રો પણ વગડાવ્યાં. બ્રાહ્મણે પોતાના સમાજની ચોર્યાસી પ્રકારના જ્ઞાતિજનોને તેડાવ્યાં અને ભંડારો કર્યો.

ધામ ધૂમ હોઈ રહે બોહોતેરા, વરુણી સહીત શૂકલ કહે ચેરા;
કીના મંત્ર ગાયત્રી આદુ, મહાવાયક શ્રવણે દીયો નાદુ. ૩

શબ્દાર્થ

ધામ ધૂમ હોઈ રહે = ઉત્સાહપૂર્વકનું વાતાવરણ ઊભું થયું બોહોતેરા = મોટા પ્રમાણમાં વરુણી = ક્રિયા કર્મ કરવા માટે પસંદગી કરેલા બ્રાહ્મણ સહીત = સાથે શૂકલ = પુરોહિત કહે = કહેવા લાગ્યા ચેરા = સનકાદિક કીના = બોલ્યા, કહ્યો મંત્ર ગાયત્રી = ગાયત્રી મંત્ર આદુ = વગેરે મહાવાયક = ચારવેદના બાર મહાવાક્યો શ્રવણે = કાનમાં દીયો નાદુ = સંભળાવીને દીધા.

અનુવાદ

ઘણા મોટા પ્રમાણમાં ઉત્સાહપૂર્વકનું વાતાવરણ ઊભું થયું. ક્રિયા કર્મ કરવા માટે પસંદગી કરેલ બ્રાહ્મણ સહિત પુરોહિતો બધા “સનકાદિક” કહેવા લાગ્યા અને ગાયત્રી સહિતના મંત્ર બોલ્યા અને મહાવાક્યો કાનમાં બોલીને સંભળાવી દીધા.

ભાવાર્થ

ઉત્સાહપૂર્વક ખૂબ જ મોટા પ્રમાણમાં પ્રસંગની તૈયારીઓ કરવામાં આવી. સમગ્ર વાતાવરણ ધાર્મિક ઉત્સવને અનુકુળ ઊભું કરવામાં આવ્યું. મંત્રોચ્ચાર અને યજ્ઞોપવિત વિધિ માટે વિદ્વાન બ્રાહ્મણો સહિત પુરોહિતની પસંદગી કરીને આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું. જેમણે પરમગુરુને બાળશિષ્ય તરીકેની વિધિ કરાવીને “સનકાદિક” કહેવા લાગ્યા. બધા બ્રાહ્મણો ગાયત્રી મંત્ર સહિતના ઘણા મંત્રો બોલ્યા અને વેદના બાર મહાવાક્યો બોલીને સનકાદિકને કાનમાં સંભાવ્યા.

વિપ્ર વિધિ સબહી શિખવાઈ, ઓર દિયો ખટ કર્મ લખાઈ;
દ્વેજ ભયે સંસ્કાર કરાઈ, વાવે ખંધે જનોઈ પહેરાઈ. ૪

શબ્દાર્થ

વિપ્ર વિધિ = બ્રહ્મકર્મની રીત સબહી = બધી શિખવાઈ = શિખવાડી ઓર = અને દિયો = આપ્યાં
ખટ કર્મ = ૯ કર્મ લખાઈ = સમજાવ્યા દ્વેજ ભયે = બ્રાહ્મણ બન્યો સંસ્કાર કરાઈ = ઉપવિત્ સંસ્કાર કરી
વાવે ખંધે = ડાબે ખભે જનોઈ = સત્તાવીસ તાંતણાવાળું યજ્ઞોપવિત સૂત્ર, ઉપવિત પહેરાઈ = પહેરાવી.

અનુવાદ

બ્રહ્મકર્મની બધી રીત શીખવાડી અને ખટ્કર્મ સમજાવ્યાં. ડાબે ખભે જનોઈ પહેરાવીને ઉપવિત્ સંસ્કાર કરી દ્વેજ બનાવ્યો.

ભાવાર્થ

પુરોહિતોએ બ્રાહ્મણ તરીકે કરવા પાત્ર બ્રહ્મકાર્યો વિધિપૂર્વક કેવી રીતે કરવા તે અંગેની સમજ આપી અને ૯ પ્રકારના કર્મો સમજાવવામાં આવ્યાં. પછી, ડાબે ખભે જનોઈ પહેરાવીને યજ્ઞોપવિત સંસ્કાર કરી જનોઈધારી બ્રાહ્મણ (દ્વિજ) તરીકેની યોગ્યતા (દરજજો) આપવામાં આવ્યો.

ગ્રેહ સાંતક કરી શ્રીફળ હોમે, ધૂની ગઈ ત્રપત્યા સૂર વ્યોમે;
સનકાદિક કરી હમકુ નસાયે, જાન બુઝ બહોરુ પકરમેં આયે. ૫

શબ્દાર્થ

ગ્રેહ સાંતક = કોઈપણ મંગળ ક્રિયા કરતી વખતે જન્મ કુંડળીમાં તે તે ભવનના વિધન કરતા ગ્રહોની શાંતિ માટે અથવા માઠી અસર નિવારવા માટે કરાતી કર્મકાંડી ધાર્મિક ક્રિયા કરી = કરીને શ્રીફળ = નાણિયેર હોમે = હોમવામાં આવ્યું
ધૂની ગઈ = ધુમાડો ગયો ત્રપત્યા = તૃપ્ત થયા સૂર = દેવો વ્યોમે = આકાશમાં સનકાદિક કરી = સનકાદિક બનાવી બડવો દોડાવવો, મૂંડન કરી સફેદ વસ્ત્રોથી પરિધાન કરાવીને હમકુ = મને નસાયે = દોડાવ્યો જાન બુઝ = જાણી જોઈને બહોરુ = પછી પકરમેં = પકડમાં આયે = આવ્યો.

અનુવાદ

ગ્રહશાંતિની વિધિ કરીને શ્રીફળ હોમવામાં આવ્યું, જેની ધૂણી આકાશમાં ગઈ જેથી દેવો તૃપ્ત થયા. સનકાદિક બનાવી મને દોડાવ્યો, પરંતુ જાણી બુઝીને પકડમાં આવ્યો.

ભાવાર્થ

પુરોહિત દ્વારા શુદ્ધ વૈદિક મંત્રોચ્ચાર કરીને ગ્રહશાંતિની વિધિ કરવામાં આવી. વિધિની પૂર્ણાહુતિ પ્રસંગે અગ્નિકુંડમાં શ્રીફળની આહુતિ આપવામાં આવી. જેની પવિત્ર ધૂણી આકાશમાં

ગઈ. જેથી અંતરીક્ષમાં બિરાજમાન દેવો તૃપ્ત થયા. ત્યાર પછી છેલ્લે પરમગુરુને સનકાદિકના સ્વરૂપે સફેદ વસ્ત્રો પરિધાન કરીને ગામની પાદરે બડવો દોડાવવાની વિધિ કરવામાં આવી. જેમાં તેઓ દોડ્યા તો ખરા, પરંતુ પછીથી જાણી જોઈને (બુઝીને) પકડાઈ ગયા.

**ગ્રહી લીના ઘરકુ લઈ ગઈયા, પીછે ભોજન વિપ્ર જમઈયા;
કરી ભોજન પરે પાય ઋષિના, પૂજી શુકલ દાન બહુ દીના. ૬**

શબ્દાર્થ

ગ્રહી લીના = પકડી લીધા પછી ઘરકુ = ઘરે લઈ ગઈયા = લઈ ગયા પીછે = ત્યારબાદ ભોજન = જમણવાર
વિપ્ર = બ્રાહ્મણ જમઈયા = જમાડ્યા કરી ભોજન = ભોજન કરી પરે પાય = પગે લાગ્યો ઋષિના = ઋષેશ્વરને
પૂજી = પૂજા કરી શુકલ = પુરોહિતોને દાન = દક્ષિણા બહુ = ઘણી દીના = આપી.

અનુવાદ

પકડી લીધા પછી ઘરે લઈ ગયા. ત્યારબાદ બ્રાહ્મણોને ભોજન જમાડ્યું. ભોજન કરીને ઋષિવરને પગે લાગ્યો અને પુરોહિતોનું પૂજન કરીને ઘણી દક્ષિણા આપી.

ભાવાર્થ

શાસ્ત્રોક્ત વિધિ વિધાન મુજબ સ્થાપિત પ્રણાલિકાને માન આપી સનકાદિક સ્વરૂપે બળવો દોડાવેલા બાળ પરમગુરુને પકડીને ઘરે લઈ ગયા. પછી આમંત્રિત બ્રાહ્મણોને ભોજન જમાડ્યું. ઘરના બધા કુટુંબીજનો સાથે પરમગુરુએ પણ પ્રસાદી લીધી. અંતે પાલક પિતા એવા ઋષિવરને પ્રમાણ કર્યા. પછી પુરોહિત બ્રાહ્મણો કે જેમણે વિધિવત્ ઉપવિત સંસ્કાર કરાવ્યા હતા તેઓને પણ કપાળમાં કુમકુમ અક્ષતથી તિલક કરીને (પૂજા કરીને) ઘણી બધી દક્ષિણા આપી.

**પઠન લગે પીછે હમ વેદુ, સુરતી સમરતી જાનો ભેદુ;
તેહી દ્વીપ શાસ્ત્ર હે સોલુ, સબ બંધે નિગમ લઈ ઓલુ. ૭**

શબ્દાર્થ

પઠન લગે = વાંચવા લાગ્યો પીછે = પછી હમ = હું વેદુ = વેદ સુરતી સમરતી = શ્રુતિ અને સ્મૃતિ
જાનો = જાણ્યો ભેદુ = મર્મ તેહી = તે દ્વીપ = દ્વીપમાં શાસ્ત્ર હે સોલુ = સોળ શાસ્ત્રો હતાં સબ = બધા બંધે = રચાયેલાં
નિગમ લઈ ઓલુ = વેદનો આધાર લઈને.

અનુવાદ

પછી હું વેદ વાંચવા લાગ્યો. શ્રુતિ અને સ્મૃતિના મર્મને જાણ્યો. તે દ્વીપમાં સોળ શાસ્ત્રો હતાં તે બધા વેદનો આધાર લઈને રચાયેલાં હતાં.

ભાવાર્થ

કુળની પરંપરા અને પાલક પિતાની આજ્ઞાનું ઉલંઘન કરવાનું યોગ્ય ન લાગતાં, પરમગુરુ બાલસ્વરૂપે વેદ વાંચવા લાગ્યા. તથા શ્રુતિ અને સ્મૃતિના મર્મને પણ જાણી લીધું. તે સમયે કૌશકદ્વીપમાં વેદના અધ્યયન બાદ વિદ્વાન આચાર્યોએ સોળ શાસ્ત્રોનું નિર્માણ કર્યું હતું. તે બધા જ શાસ્ત્રો વેદના હાર્દને કેન્દ્ર સ્થાને રાખીને જ રચાયેલાં હતાં.

**સો સબહી હમ લીને પડતાલી, જીવ જીવ ગત્ય સબમેં ભાલી;
ઓર જોયે પંચાસ પુરાણા, તિનકા ક્યા હમ કરું બખાના. ૮**

શબ્દાર્થ

સો સબહી = તે બધા હમ = મેં લીને = લીધાં પડતાલી = તપાસી જીવ જીવ ગત્ય = જીવોની જીવદશાની ગતિ સબમેં = બધામાં ભાલી = જોવા મળી ઓર = અને જોયે = જોયાં પંચાસ પુરાણા = પચાસ પુરાણો તિનકા = તેના ક્યા = શું હમ = હું કરું બખાના = વખાણ કરું.

અનુવાદ

તે બધા જ મેં તપાસી જોયાં, પરંતુ બધામાં જીવોની જીવદશાની ગતિ જોવા મળી અને પચાસ પુરાણ જોયાં, તેના હું શું વખાણ કરું?

ભાવાર્થ

તે બધાં શાસ્ત્રો પરમગુરુએ ફેરવી જોયાં, પરંતુ તેમાં એક જીવની બીજા જીવ પ્રત્યેની જીવદશાવાળી ગતિ જોવા મળી. વળી, પચાસ પુરાણ પણ જોયાં, પરંતુ તેના તેઓ શી રીતે વખાણ કરે? કારણ કે...

**કર્મકાંડ સબમેં દેઢવાયે, કોઈ નહીં કેવલ લક્ષ ગાયે;
ઓર કથા ઈતિહાસ બખાની, સો સબહી હમ લઈ પહેચાની. ૯**

શબ્દાર્થ

કર્મકાંડ = ધાર્મિક ક્રિયા-કર્મો સબમેં = બધાએ દેઢવાયે = દેઢ કરાવ્યા કોઈ નહીં = કોઈએ નહીં કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ ગાયે = ગાયો ઓર = વળી, બીજા કથા ઈતિહાસ = ઐતિહાસિક કથાઓ બખાની = પ્રશંસા કરી સો = તે સબહી = બધી હમ = મેં લઈ પહેચાની = ઓળખી લીધી.

અનુવાદ

બધાએ ધાર્મિક ક્રિયા-કર્મો જ દેઢ કરાવેલાં હતાં, પરંતુ કોઈએ કેવલકર્તાનો લક્ષ ગાયો ન હતો. વળી, ઐતિહાસિક કથાઓની પ્રશંસા કરી હતી તે બધી મેં ઓળખી લીધી.

ભાવાર્થ

તેમાં વૈદિક પ્રણાલિકા મુજબ ધર્મ ક્રિયાઓ અને કર્મો જ દઢ કરાયેલાં હતાં, પરંતુ કોઈ વિદ્વાન આચાર્યોએ કેવલકર્તાનો લક્ષ વર્ણવ્યો ન હતો. વળી, તે સમયની ઐતિહાસિક કથાઓની પ્રશંસાને વર્ણવેલા પુસ્તકોને પણ તપાસી જોયાં.

**વરસ અષ્ટમેં સબકુછ દેખ્યા, કોઉ ન ગ્રંથ રહ્યા અનપેખ્યા;
ભણી ભયે બત્તીસ લક્ષાંનુ, મોપે એકુ ન વસ્ત અયાંનુ. ૧૦**

શબ્દાર્થ

વરસ અષ્ટમેં = આઠ વર્ષમાં સબકુછ = બધું જ દેખ્યા = જોઈ લીધું કોઉ ન ગ્રંથ રહ્યા = કોઈપણ ગ્રંથ ન રહ્યો
અનપેખ્યા = જોયા વગરનો ભણી ભયે = ભણીને બન્યો બત્તીસ લક્ષાંનુ = બત્તીસ લક્ષણો મોપે = મારાથી
એકુ ન = એકપણ નહીં વસ્ત = વસ્તુ અયાંનુ = અજાણ્યું.

અનુવાદ

આઠ વર્ષમાં તો બધું જ જોઈ લીધું. જેથી, કોઈપણ ગ્રંથ જોયા વગરનો રહ્યો નહીં. ભણીને હું બત્તીસ લક્ષણો બન્યો જેથી મારાથી એક પણ વસ્તુ અજાણી ન રહી.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણકુળની પ્રણાલિકાને માન આપી પરમગુરુએ પોતાની બાલ્યાવસ્થાની આઠ વર્ષની નાની ઉંમરમાં બધું જ ધાર્મિક સાહિત્ય તપાસી જોયું. કોઈપણ ગ્રંથ તેમના જોયા વગરનો બાકી રહ્યો ન હતો. અધ્યયન કરીને તેઓ બત્તીસ લક્ષણા પુત્ર બન્યા, જેથી તેમનાથી એક પણ વસ્તુ અજાણી રહી નહીં.

**પૂરવકે હમ લક્ષ ચકંદે, શાસ્ત્રમે પણ ભયે નવ છંદે;
માતપિતા આનંદ હી ભયેઉ, સુત આપનો પંડિતહી થયેઉ. ૧૧**

શબ્દાર્થ

પૂરવકે = પહેલેથી જ હમ = હું લક્ષ ચકંદે = લક્ષમાં નિપુણ શાસ્ત્રમે = શાસ્ત્રાર્થમાં પણ = પણ
ભયે નવ છંદે = તાબે ન થાય તેવો માતપિતા = માતા અને પિતા આનંદ હી ભયેઉ = પણ ખુશ થયા
સુત આપનો = પોતાનો પુત્ર પંડિતહી થયેઉ = વિદ્વાન બન્યો.

અનુવાદ

પહેલેથી જ હું લક્ષમાં નિપુણ હતો, તેથી શાસ્ત્રાર્થમાં પણ તાબે ન થાય તેવો હતો. માતા-પિતા પણ ખુશ થયા કે પોતાનો પુત્ર વિદ્વાન થયો છે.

ભાવાર્થ

સોળ વિભૂતિ અને નવ બુદ્ધિથી વિભૂષિત પરમગુરુ પહેલેથી જ પોતાના લક્ષમાં નિપુણ હતા, તેથી શાસ્ત્રાર્થમાં પણ કોઈને વશ ન થાય તેવા હતા. પોતાના પુત્રની વિદ્વતા જોઈને પાલક માતા-પિતા ખૂબ જ પ્રસન્ન થયા. તેઓ પોતાનો બત્રીસ લક્ષણો બાળક વિદ્વાન બન્યો છે તેવું વિચારીને ખુશ ખુશાલ થયા.

**યુંબન લેઈ મોઈ કરે અવિલાનુ, અતિ વહાલ સાસ સમ પ્રાનુ;
યેમ હસતા રમતાં દિન જાઈ, દિન દિન પ્રેમ અતિ પિતુ માઈ. ૧૨**

શબ્દાર્થ

યુંબન લેઈ = ચુમી લઈ મોઈ = મને કરે અવિલાનુ = નિરખ્યા કરતા અતિ વહાલ = ઘણો પ્રેમ સાસ સમ પ્રાનુ = પ્રાણ જેવું પ્યારું યેમ = આ રીતે હસતા રમતાં = ખેલકૂદ અને આનંદ કરતાં દિન = દિવસો જાઈ = પસાર થતા દિન દિન = દિવસે દિવસે પ્રેમ = સ્નેહ અતિ = અધિક પિતુ માઈ = માતા-પિતાનો.

અનુવાદ

પ્રાણ જેવો પ્યારો લાગતાં મને નિરખ્યા કરતા અને અતિ વહાલપૂર્વક યુંબન કરતા. આ રીતે ખેલકૂદ અને આનંદ કરતાં દિવસો પસાર થતાં. દિવસે દિવસે માતા-પિતાનો પ્રેમ અધિક રહેતો.

ભાવાર્થ

શિવજી તરફથી દાનમાં મળેલ પુત્ર ભણી ગણીને નાની ઉંમરમાં જ વિદ્વાન થયો. તેના આનંદમાં પ્રાણ જેવો પ્યારો લાગતા પુત્રને વારંવાર નિહાળ્યા કરીને પાલક માતા-પિતા વ્હાલથી યુંબન કરતા હતા. આ રીતે ખેલકૂદ અને આનંદ કિલ્લોલ કરતાં દિવસો પસાર થતા હતા. વ્હાલસોયા પુત્ર પ્રત્યે પાલક માતા-પિતાનો પ્રેમ પણ દિવસે દિવસે અધિકને અધિક ઊભરાતો (છલકાતો) હતો.

**અવન્યેસર હે નામ પિતાકો, અરીસલા કહીયે માતાકો;
ભન્યે ગન્યે દોનું વિક્ષાતા, જ્ઞાતિમાંહી શ્રેષ્ઠ છતરાતા. ૧૩**

શબ્દાર્થ

અવન્યેસર હે = અવન્યેસર નામ = નામ પિતાકો = પિતાનું અરીસલા = અરીસલા કહીયે = કહેતા માતાકો = માતાને ભન્યે ગન્યે = ભણેલા ગણેલાં દોનું = બંને વિક્ષાતા = વિદ્વાન જ્ઞાતિમાંહી = સમાજમાં શ્રેષ્ઠ = ઉત્તમ છતરાતા = સૌના ચાહક.

અનુવાદ

પિતાનું નામ અવન્યેસર અને માતાને અરીસલા કહેતા. બંને જણા ભણેલા-ગણેલા વિદ્વાન

હતાં. તેમજ જ્ઞાતિમાં શ્રેષ્ઠ અને સૌના ચાહક હતા.

ભાવાર્થ

પાલક પિતાનું નામ અવન્યેસર હતું અને માતા અરીસલા નામથી ઓળખાતા હતા. આ બંને બ્રાહ્મણ દંપતિ ભણેલા-ગણેલા હોઈ વૈદિક અને શાસ્ત્રોક્ત જ્ઞાનમાં પારંગત હતાં. વળી, સમગ્ર બ્રાહ્મણ સમાજમાં તેમનું સર્વોચ્ચ સ્થાન હતું. તેથી તેઓ શ્રેષ્ઠ અને સૌના ચાહક હતા.

**મૂરત જ્યોતિષ સહિત પહેચાને, જગનાદિક વિધિ સબ જાને;
ગ્રેહે પીડા પૂરવેજ સમેતુ, જાને વિધિ ઓરુ રાહ પ્રહેતુ. ૧૪**

શબ્દાર્થ

મૂરત = ૪૮ મિનિટ જેટલો શુભ સમયગાળો **જ્યોતિષ** = આકાશમાં રહેલા ગ્રહો, તારા અને નક્ષત્રોનાં ગતિ, અંતર, મહત્ત્વ અને ફેરફાર સંબંધી સારો અને માઠો કાળ જાણવાની વિદ્યા **સહિત** = સમેત **પહેચાને** = જાણતા **જગનાદિક વિધિ** = યજ્ઞાદિક વિધિ **સબ** = બધી **જાને** = જાણતા **ગ્રેહે પીડા** = ગ્રહોની પીડા **પૂરવેજ** = પૂર્વજોનું નડતર **સમેતુ** = ની આઘ લઈ **જાને** = જાણતાં **વિધિ** = ઉપાય **ઓરુ** = અને **રાહ પ્રહેતુ** = પ્રેતાત્માને દૂર કરવાનો.

અનુવાદ

યજ્ઞાદિક વિધિ બધી જાણે અને મૂરત તથા જ્યોતિષ સહિતનું પણ જાણતા. તેમજ ગ્રહપીડા, પૂર્વજ કોપની આઘ લઈ પ્રેતાત્માને દૂર કરવાનો ઉપાય પણ જાણતા હતા.

ભાવાર્થ

ભણતરના સ્વાનુભવ અને શિવજીની ભક્તિના પ્રતાપે ઋષિવર યજ્ઞાદિક વિધિ, જ્યોતિષ શાસ્ત્ર અને પંચાંગને આધારે મુહૂર્ત કાઢવાની રીત તથા પિતૃદોષમાંથી મુક્તિ માટેની વિધિ જાણતા હતા. તે ઉપરાંત પ્રેતાત્માનો પ્રવેશ થયો હોય તો તેને શરીરમાંથી કાઢવાની મેલી વિદ્યા પણ જાણતા હતા.

**ભીર હોત દારે બહુ ભારી, પૂછનકુ આવે નર નારી;
કેતેક લોક સીધા લઈ આવે, કેતેક તો ઘરકુ લેઈ જાવે. ૧૫**

શબ્દાર્થ

ભીર = ભીડ **હોત** = થતી **દારે** = આંગણે **બહુ ભારી** = ઘણી બધી **પૂછનકુ** = પૂછવા માટે **આવે** = આવતા **નર નારી** = સ્ત્રી પુરુષ **કેતેક** = કેટલાક **લોક** = લોકો, માનવો **સીધા લઈ આવે** = ભોજન બનાવવા માટેનું કાર્યું ધાન અને શાક-ભાજી વગેરે લઈને આવતા **કેતેક** = કેટલાક **તો** = તો **ઘરકુ લેઈ જાવે** = પોતાના ઘરે લઈ જતા.

અનુવાદ

આંગણે ઘણી બધી ભીડ થતી, કારણ કે સ્ત્રી-પુરુષો પૂછવા માટે આવતા. તેમાં કેટલાક લોકો સીધું લઈને આવતા તો કેટલાક પોતાને ઘરે લઈ જતા.

ભાવાર્થ

નગરનાં સ્ત્રી-પુરુષો પોતાના પ્રશ્નોનું નિરાકરણ અને ભવિષ્યવાણી જાણવા માટે ઘણી મોટી સંખ્યામાં આવતા. તેથી અવન્યેસરના આંગણે ઘણી બધી ભીડ રહેતી. સ્થાનિક લોકોને તેમના કાર્યોથી ઘણો સંતોષ થતો હતો. તેથી ઋષિવર માટે સીધું-સામગ્રી (દાળ, ચોખા, શાકભાજી ઘઉંનો લોટ, તેલ-ઘી અને ગોળ સહિત દક્ષિણાની રકમ) લઈને આવતા. કેટલાક લોકો કર્મકાંડની આદ્ય લઈ યજ્ઞાદિક તથા પીડા નિવારણની વિધિ કરાવવા માટે પોતાના ઘરે પણ લઈ જતા.

એહી પરકાર ગમ્મત નિત્ય ચાલે, માત પિતા આનંદમયે મહાલે;
ભયે વરસ ચતુર મોહી પંચુ, બહોરુ આયો એક સકંચુ. ૧૬

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = આ પ્રકારે, આ પ્રમાણે ગમ્મત = મેળાવડો નિત્ય = દરરોજ ચાલે = ચાલતો માત પિતા = માતા અને પિતા આનંદમયે = ઉલ્લાસભર્યા મહાલે = મહાલતા ભયે = થયા વરસ = વર્ષ ચતુર મોહી પંચુ = મને નવ બહોરુ = ત્યારે આયો = આવ્યો એક = એક સકંચુ = મુશ્કેલી.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે દરરોજ મેળાવડો ચાલતો જેથી માતા-પિતા પણ હર્ષોલ્લાસથી મહાલતાં. જ્યારે મને નવ વર્ષ થયાં ત્યારે એક મુશ્કેલી આવી.

ભાવાર્થ

આ પ્રકારે દરરોજ યજ્ઞમાનોનો ધસારો રહેતો. જેથી અવન્યેસર અને અરીસલા બંને હર્ષવિલાં થઈને આનંદ-કિલ્લોલ કરતા હતાં. જ્યારે પરમગુરુ નવ વર્ષના થયા ત્યારે ઓચિંત્યાની એક દેવી પ્રકોપની કુદરતી આફત આવી પડી.

શહેરમાંહી શક્તિ એક રુઠી, મારે માણસ બહુ નિત્ય ઉઠી;
સહસ્ત્ર એક દિન દિનકે ભાગે, સુત મહિષી અજા સુત ધરે આગે. ૧૭

શબ્દાર્થ

શહેરમાંહી = નગરમાં શક્તિ = દેવી એક = એક રુઠી = કોપાયમાન થઈ મારે માણસ = માણસનો સંહાર કરે બહુ = ઘણા નિત્ય ઉઠી = રોજ ઉઠીને સહસ્ત્ર = એક હજાર એક દિન દિનકે = એક એક દિવસના ભાગે = ભોગ લેતી

સુત મહિષી = પાડો અજ સુત = બકરો ધરે = ધરતા હતા આગે = સમક્ષ, આગળ.

અનુવાદ

નગરમાં એક દેવી કોમાયમાન થઈ અને રોજ ઊઠીને ઘણા માણસોનો સંહાર કરતી. એક એક દિવસના હજારનો ભોગ લેતી હતી, તેથી તેની આગળ પાડા અને બકરાનો ભોગ ધરતા હતા.

ભાવાર્થ

નગરમાં એક દેવી-શક્તિ કોપાયમાન થઈ. તે રોજ ઊઠીને અસંખ્ય માનવનો સંહાર કરતી હતી. આ માનવભક્ષી દેવી એક એક દિવસના હજાર હજાર માનવોનો ભોગ લેતી, જેથી લોકો તેને તૃપ્ત કરવા માનવને બદલે પાડો કે બકરાનો ભોગ (તેની આગળ) ધરતા હતા.

રીઝે નહીં તેહી ભોગ ભવાની, મારે માણસ મનકી માની;
ખાઈ ખાઈ સબ કીયા ખલાસા, જીવનકી કોઈકુ નહીં આશા. ૧૮

શબ્દાર્થ

રીઝે નહીં = સંતુષ્ટ થાય નહીં તેહી ભોગ = તે ભોગથી ભવાની = દેવી મારે = સંહાર કરે માણસ = માનવી મનકી માની = મન માની રીતે ખાઈ ખાઈ = ભક્ષણ કરી કરીને સબ = બધા કીયા = કર્યા ખલાસા = ખાલી જીવનકી = જીવવા માટેની કોઈકુ = કોઈને પણ નહીં = નથી આશા = આકાંક્ષા.

અનુવાદ

છતાં તે ભોગથી દેવી સંતુષ્ટ થાય નહીં અને મન-માની રીતે માનવીનો સંહાર કરે. ભક્ષણ કરી કરીને બધું ખાલી કર્યું. જેથી કોઈને પણ જીવવાની આશા રહેવા પામી નહીં.

ભાવાર્થ

આટલા આટલા ભોગ લેવા છતાં પણ તે ભક્ષણી દેવી સંતુષ્ટ થતી નહીં. વળી, તે પોતાના મનમાં આવે તેવા માનવીનો સંહાર કરે. આ રીતે ભક્ષણ કરી કરીને આખું નગર ખાલી થવા લાગ્યું. એટલે બાકી બચેલા માનવોને જીવન જીવવાની આશા રહેવા પામી નહીં.

એંસી કોસ વસે પૂરપલા, તામે કોઈ કોઈ રહે જવરલા;
કોઈ કોઈ ઘરકે તો સબ ખાઈ, તાકો દરબ રાય ઘરે જાઈ. ૧૯

શબ્દાર્થ

એંસી કોસ = એંસી ગાઉનો એરીયા વસે = વસતા પૂરપલા = જીવાત્મા પુરપાલ તામે = તેમાં કોઈ કોઈ = કોઈક

જ રહે = રહેવા પામ્યા જવરલા = ઓછી માત્રામાં કોઈ કોઈ = કેટલાક ઘરકે = ઘરના તો = તો સબ ખાઈ = બધા ભક્ષણ કર્યા તાકો = તેમની દરબ = સંપત્તિ રાય ઘરે = રાજ દરબારમાં જાઈ = જતી રહી.

અનુવાદ

એંસી ગાઉમાં જીવો વસતા હતા. તેમાં કોઈ કોઈ જવરલા જ રહેવા પામ્યા. કેટલાક ઘરના તો બધાને ખાઈ ગઈ. તેથી તેમની સંપત્તિ રાજદરબારમાં જતી રહી.

ભાવાર્થ

અવનપુર, રાજ્યનું આ મોટું શહેર હતું. જે એંસી ગાઉના વિસ્તારમાં પથરાયેલું હતું, જ્યાં બધી જ જ્ઞાતિના નગરજનો વસતા હતા. દેવીના પ્રકોપથી કોઈ ઘરમાં તો બધા જ પરિવારજનો ભોગ લેવાયો હતો, તો કેટલાક ઘરોમાં બહુ નજીવા માણસો રહ્યા હતા. આમ સમગ્ર શહેરમાં હવે ખૂબ જ ઓછી માત્રામાં માણસો બચ્યા હતા. જે ઘરમાં કોઈપણ માણસ બચ્યું ન હોય (રહ્યું ન હોય) તેવા ઘરની બિનવારસી સંપત્તિ રાજદરબારમાં લઈ લેવામાં આવતી.

વાકુલ લોક મરન ભે આગી, બહોરુ જઈ દરબારે લાગી;
રાય જયંદર જહદા રાણી, ઓર તીનસે એ મનમાની. ૨૦

શબ્દાર્થ

વાકુલ = વ્યાકુળ લોક = માનવો મરન = મૃત્યુ ભે = ભય આગી = દૂર બહોરુ = જેથી જઈ = જઈને દરબારે = રાજદરબારમાં લાગી = વળગી રાય = રાજા જયંદર = જયંદર નામે જહદા રાણી = રાણી જહદા ઓર = અને, બીજી તીનસે = ત્રણ સો એ = તે મનમાની = પટરાણી, માનીતી.

અનુવાદ

વ્યાકુળ બનેલા લોક મૃત્યુના ભયથી દૂર ભાગવા માંડ્યા, જેથી તે દરબારમાં જઈને વળગી. જયંદર રાજા ને જહદા નામે રાણી હતી. બીજી પણ ત્રણ સો રાણી હતી, જેમાં તે માનીતી હતી.

ભાવાર્થ

ભક્ષણી દેવીના પ્રકોપથી મોતનો ભય (ડર) બધાને જ સતાવતો હતો. જેથી જે નગરજનો બચ્યા હતા, તે દૂર દૂર સુધી અન્ય મુલકમાં હિજરત કરવા લાગ્યા. આથી દેવી રાજદરબારમાં જઈને વળગી. રાજદરબારમાં જયંદર રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની રાણીનું નામ જહદા હતું, જે રાજાની માનીતી પટરાણી હતી. રાજાને બીજી ત્રણસો રાણીઓ હતી.

બેટા એક તાહીકુ હુતા, તિન સૈયે બીજીકુ નુતા;
નામ મયંદર કહીયે તાકો, જીવન પ્રાણ રાજા પ્રજાકો. ૨૧

શબ્દાર્થ

બેટા = પુત્ર એક = એક તાડીકુ = તેણીને હુતા = હતો તિન સૈયે = ત્રણસો રાણીઓને બીજીકુ = બીજીઓને નુતા = ન હતો નામ = નામ મયંદર = મયંદર કહીયે તાકો = તેનું કહેવાતું જીવન પ્રાણ = જીવનમાં જેમ પ્રાણ છે તેમ રાજા = રાજા પ્રજાકો = રૈયતને.

અનુવાદ

તેણીને એક પુત્ર હતો. જ્યારે બીજી ત્રણસોને ન હતો. તેનું મયંદર નામ કહેવાતું. તે રાજા અને રૈયતને જીવનમાં પ્રાણની જેમ પ્રિય હતો.

ભાવાર્થ

તે પટરાણીને એક પુત્ર હતો. જ્યારે બાકીની ત્રણસો રાણીઓને એક પણ સંતાન ન હતું. તે પુત્ર રાજદરબારના રાજ કુટુંબ અને રૈયત (પ્રજાજનો) સહિત બધાને જીવનમાં જેમ પ્રાણ હોય તેટલો પ્રિય હતો. તે રાજકુંવરનું નામ મયંદર હતું.

તાકુ જાઈ ભવાની લાગી, તબ રાજા ધિરજ મન ભાગી;
પડ્યો છતાપત ભયો અચેતુ, સ્વાસા સૂક્ષ્મ જીવ સંકેતુ. ૨૨

શબ્દાર્થ

તાકુ = તેને જાઈ = જાઈને ભવાની = દેવી લાગી = વળગી તબ = ત્યારે રાજા = રાજા ધિરજ = હિંમત મન = મન અંતઃકરણ ભાગી = હારી પડ્યો = પટકાયો છતાપત = છતાપાટ ભયો = થયો અચેતુ = બેભાન સ્વાસા = શ્વાસોશ્વાસ સૂક્ષ્મ = મંદ જીવ સંકેતુ = પ્રાણ સંકોચાઈ ગયા.

અનુવાદ

ભવાની તેને જાઈને વળગી, જેથી તે છતાપાટ પટકાયો અને બેભાન થયો. શ્વાસોશ્વાસ મંદ પડ્યા તથા પ્રાણ સંકેલાઈ ગયા, ત્યારે રાજા મનથી હિંમત હારી ગયો.

ભાવાર્થ

તે જીવભક્ષી દેવી રાજકુંવરને વળગી, તેથી મયંદર રાજકુંવર છતાપાટ પટકાયો અને બેભાન થઈ ગયો. તેના શ્વાસોશ્વાસ મંદ પડી ગયા. વળી, પ્રાણ પણ જાણે સંકેલાઈ ગયા હોય તેમ જડવત્ થઈ ગયો. પોતાના એકના એક વહાલસોયા પુત્રની આવી પરિસ્થિતિ નિહાળીને રાજા પણ મનથી હિંમત હારી ગયો.

કરે અસ્તુતી રાજા રાણી, જો માગો સો દેવું ભવાની;
કહો તો દેવી હોમ કરાવું, બહુ પ્રકાર આહુતી જરાવું. ૨૩

શબ્દાર્થ

કરે = કરવા લાગ્યા અસ્તુતી = સ્તુતિ રાજા રાણી = રાજા અને રાણી જો માગો = જે ઈચ્છા હોય તે માંગણી કરો સો = તે દેવું = આપુ ભવાની = દેવી કહો તો = બોલો તો દેવી = દેવી હોમ = હવન કરાવું = કરાવું બહુ પ્રકાર = ઘણી જાતના આહુતી = નૈવેદ્ય જરાવુ = હોમાવું

અનુવાદ

રાજા અને રાણી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે હે દેવી ! જે ઈચ્છા હોય તેની માંગણી કરો તે આપુ. કહો તો દેવી હવન કરાવું અને ઘણી જાતના નૈવેદ્ય હોમાવું.

ભાવાર્થ

દેવી પ્રકોપથી પુત્રની સ્થિતિ નાજુક બનતાં મનથી ભાંગી પડેલા રાજા-રાણી હૃદયના સાચા ભાવથી દેવીની કૃપા પ્રાપ્ત કરવા પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા અને પુત્રના બદલામાં જે ઈચ્છા હોય તે માંગણીને સંતોષવા માટે તૈયાર થયાં. વળી, દેવી જો હુકમ કરે તો ખૂબ જ મોટે પાયે હવનનું આયોજન કરીને તેમાં વિવિધ પ્રકારનાં નૈવેદ્યની આહુતિ ચઢાવવાની પણ રાજાએ તૈયારી બતાવી.

કહો તો ભોજન વિપ્ર કરાવું, કહો તો કેતેક જીવ ચરાવું;
કહો તો દેવી દેવલ કરહુ, મૂર્તિ લેઈ તમારી ધરહુ. ૨૪

શબ્દાર્થ

કહો તો = આજ્ઞા કરો તો ભોજન વિપ્ર = બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવું = કરાવું કહો તો = આજ્ઞા કરો તો કેતેક = કેટલાક જીવ = પ્રાણી ચરાવું = ભોગ ધરાવું કહો તો = આજ્ઞા કરો તો દેવી = ભવાની દેવલ કરહુ = મંદિર બનાવું મૂર્તિ લેઈ તમારી = તમારી મૂર્તિ લાવીને ધરહુ = પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા કરું.

અનુવાદ

હે દેવી ! કહો તો બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવું. કહો તો કેટલાક જીવ ચઢાવું. કહો તો દેવાલય બનાવી તેમાં તમારી મૂર્તિ બનાવીને પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરું.

ભાવાર્થ

દેવીનો હુકમ થાય તો રાજા બ્રાહ્મણોને આમંત્રીને બ્રહ્મભોજન કરાવવા અથવા તે કહે તેટલા પ્રાણીઓનો બલી ચઢાવવા તેમજ રાજમહેલના વિશાળ પટાંગણમાં જ દેવીના ભવ્ય દેવાલયનું નવ-નિર્માણ કરીને તેમાં માતા (દેવી)ની મૂર્તિ પ્રસ્થાપિત કરવા માટેની પણ તૈયારી બતાવી.

નરનારી તહાં સેવા કીજે, દર્શન બિનું પાણી નવ પીજે;
કહો તો દેવી યજ્ઞ આરાધુ, છોડી શહેર વસુ તીર સંધુ. ૨૫

શબ્દાર્થ

નરનારી = સ્ત્રી પુરુષો તહાં = ત્યાં સેવા કીજે = પૂજા-પાઠ કરે દર્શન બિનું = દર્શન કર્યા સિવાય
પાણી નવ પીજે = જળ પણ પીવે નહીં કહો તો દેવી = હે દેવી ! આજ્ઞા કરો તો યજ્ઞ = યજ્ઞ આરાધુ = આરંભ કરું,
તૈયાર કરું છોડી = ત્યજી શહેર = નગર વસુ = નિવાસ કરું તીર સંધુ = નદી કિનારે.

અનુવાદ

સ્ત્રી-પુરુષો ત્યાં પૂજા-પાઠ કરશે અને દર્શન કર્યા વિના પાણી પણ પીશે નહીં. હે દેવી ! કહો તો યજ્ઞનો આરંભ કરું અથવા શહેર ત્યજીને નદી કિનારે નિવાસ કરું

ભાવાર્થ

દેવીને રીઝવવા માટે રાજા સર્વ રીતે તૈયારી બતાવે છે. દેવાલયમાં સ્ત્રી-પુરુષ દરરોજ પૂજા-પાઠ અને સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરવા આવે તથા દર્શન કર્યા વિના પાણી પણ ન પીવે તેવી તૈયારી બતાવી. વળી, યજ્ઞનો આરંભ કરવાનું પણ જણાવે છે. તેમજ પોતે રાજમહેલ છોડીને પોતાના પરિવાર સહિત નદીના કિનારે વસવાટ કરવાની પણ તૈયાર દર્શાવે છે.

જો બંચે શક્તિ સુત મેરા, અબતે હોઈ રહું સેવક તેરા;
એહી પરકાર વિનત બહુ કરહી, તબ શક્તિ સુતમેં થરથરહી. ૨૬

શબ્દાર્થ

જો = જો બંચે = બચે શક્તિ = દેવી સુત = પુત્ર મેરા = મારો અબતે = અત્યારથી હોઈ = થઈને રહું = રહું
સેવક = ભક્ત તેરા = તમારો એહી પરકાર = આ રીતે વિનત = વિનંતી બહુ કરહી = ઘણી કરી તબ = ત્યારે
શક્તિ = દેવી સુતમેં = પુત્રમાં થરથરહી = કાંપવા લાગે છે.

અનુવાદ

હે શક્તિ ! જો મારો પુત્ર બચે તો અત્યારથી જ તમારો ભક્ત થઈને રહું. આ પ્રકારે ઘણી વિનંતી કરી ત્યારે દેવી પુત્રમાં આવીને કાંપવા લાગી.

ભાવાર્થ

પોતાના વહાલસોયા પુત્રને દેવીના પ્રકોપમાંથી મુક્ત કરવા માટે રાજા અત્યારથી જ દેવીનો ભક્ત થઈને જિંદગીભર ભક્તિ કરવા માટેની ખાતરી આપે છે. આમ, ઘણી બધી આજ્ઞા અને કાલાવાલાના અંતે દેવી પુત્રમાં પ્રવેશીને થરથરવા લાગી.

ખાવું ખાવું કરતી મુખ બોલી, રાજાસુ માગ્યો મન ખોલી;
પુરુષ એક ભોગ દે મોઈ, લક્ષણ બનીસ જામે હોઈ. ૨૭

શબ્દાર્થ

ખાવું ખાવું કરતી = ખાઉં ખાઉં શબ્દ ઉચ્ચરતી મુખ બોલી = મુખેથી બોલી રાજસુ = રાજા પાસે માગ્યો = માંગણી કરી મન બોલી = ખુલ્લા દિલે પુરુષ = નર એક = એક ભોગ દે = ભોગમાં આપો મોઈ = મને લક્ષણ બત્રીસ = બત્રીસ લક્ષણો જામે = જેમાં હોઈ = હોય.

અનુવાદ

ખાઉં ખાઉં શબ્દ ઉચ્ચરતી મુખેથી બોલી અને રાજા પાસે ખુલ્લા દિલે માંગણી કરી કે જેમાં બત્રીસ લક્ષણ હોય તેવો એક નર મને ભોગમાં આપો.

ભાવાર્થ

પુત્રના બદલામાં રાજા દ્વારા બધું જ કરી છૂટવાની આજીજીથી દેવી પ્રસન્ન થઈ, આખરે ભક્ષિણી દેવી થર થર ધ્રુજતાં ધ્રુજતાં પુત્રના મુખે ખાઉં ખાઉં શબ્દનો ઉચ્ચાર કરીને બોલી અને પોતાના મનમાં જે ગુપ્ત આકાંક્ષા હતી તે સ્પષ્ટ રીતે રજૂ કરી. પુત્રના બદલામાં જેનામાં બત્રીસ લક્ષણ હોય તેવા એક પુરુષનો ભોગ ધરાવવા માટે જણાવ્યું.

તબ છોડુ મેં સુત તિહારા, જો પૂરણ હોયે ભોગ હમારા;
તબ રાજા શક્તિ શિખ માની, છોડો સુત મેં દેવું સો આની. ૨૮

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે છોડુ મેં = હું છોડી દઉં સુત = પુત્ર તિહારા = તારા જો = જ્યારે પૂરણ હોયે = પૂર્ણ થાય ભોગ = બલિ હમારા = મારો તબ = ત્યારે રાજા = નગરપતિ શક્તિ = દેવી શિખ = માંગણી માની = કબૂલી છોડો = છોડી દો સુત = પુત્ર મેં = હું દેવું = આપીશ સો = તે આની = લાવી.

અનુવાદ

મારો ભોગ જ્યારે પૂર્ણ થશે ત્યારે જ હું તારા પુત્રને છોડીશ. ત્યારે રાજાએ દેવીની માંગણીને કબૂલી અને કહ્યું કે હું તે લાવી આપીશ. તમે પુત્રને છોડી દો.

ભાવાર્થ

દેવીએ શરત મૂકી કે જો રાજા બત્રીસ લક્ષણ ધરાવતા એક પુરુષનો બલી જ્યારે ચઢાવશે ત્યારે તે રાજાના પુત્રને તેના પ્રકોપમાંથી મુક્ત કરશે. ત્યારે રાજાએ તે ભક્ષિણી દેવીની માંગણી કબૂલી અને બત્રીસ લક્ષણો પુરુષ તે લાવી આપશે તેવું કહી પોતાના પુત્રને મુક્ત કરવા માટે વિનંતી કરી.

જબ દેવી કરુણા કરી મેલા, રાજકુંવર આનંદ હોય ખેલા;
બહોરું ચિંતા ઉપજી રાઉ, બત્રીસ લક્ષણ પુરુષ લાઉ. ૨૯

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે દેવી = શક્તિ કરુણા કરી મેલા = કૃપા કરીને મુક્ત કર્યો રાજકુંવર = રાજાનો પુત્ર
આનંદ હોય = આનંદપૂર્વક મેલા = રમવા લાગ્યા બહોરું = ત્યાર પછી ચિંતા = ફિકર ઉપજી = પેદા થઈ
રાઉ = રાજાને બત્રીસ લક્ષણ = બત્રીસ લક્ષણો પુરુષ = નર લાઉ = લઈ આવવું.

અનુવાદ

શક્તિએ કૃપા કરીને જ્યારે મુક્ત કર્યા ત્યારે રાજકુંવર આનંદપૂર્વક રમવા લાગ્યો. પછી, બત્રીસ લક્ષણો પુરુષ લઈ આવવા અંગે રાજાને ચિંતા ઉપજી.

ભાવાર્થ

રાજાએ ભક્ષિણી દેવીની માંગણી જેવી પૂરી કરવાનું કબુલ્યું કે તરત જ શક્તિએ કૃપા કરી અને રાજકુંવરને પોતાના પ્રકોપમાંથી મુક્ત કર્યો. રાજકુંવર જેવો શક્તિની વળગાળમાંથી મુક્ત થયો (છૂટ્યો) કે તરત જ આનંદપૂર્વક રમવા લાગ્યો. રાજા-રાણી સહિત બધા જ કુટુંબીજનોમાં આનંદ વર્તાયો. રાજાને હવે મનમાં ચિંતા ઉપજી કે શક્તિની માંગણી તો કબૂલી છે, પરંતુ બત્રીસ લક્ષણ ધરાવતા પુરુષને ખોળવો ક્યાંથી ? અને ક્યાંથી લાવવો ?

દેશ પરગણે બબેર કરાઈ, એસા પુરુષ કહીં નહીં પાઈ;
તબ રાજાને શહેર શોધાયે, લક્ષણ બત્રીસા તોહુ ન પાયે. ૩૦

શબ્દાર્થ

દેશ પરગણે = મુલક અને તેને ફરતો પરા વિસ્તાર બબેર = તપાસ કરાઈ = કરાવી એસા = એવો પુરુષ = નર
કહીં નહીં = ક્યાંય પણ નહીં પાઈ = મળ્યો તબ = ત્યારે રાજાને = રાજાએ શહેર = નગરમાં શોધાયે = ખોળ્યો
લક્ષણ બત્રીસા = બત્રીસ લક્ષણો ધરાવતો તોહુ ન પાયે = તો પણ મળ્યો નહીં.

અનુવાદ

મુલક અને પરા વિસ્તારમાં તપાસ કરાવી, પરંતુ એવો પુરુષ ક્યાંય પણ મળ્યો નહીં. ત્યારે રાજાએ નગરમાં ખોળ્યો તો પણ બત્રીસ લક્ષણો (પુરુષ) મળ્યો નહીં.

ભાવાર્થ

રાજાએ શહેરની ફરતે આવેલા પરા વિસ્તારની આઘ લઈ સમગ્ર મુલકમાં તપાસ કરાવવા માટે પોતાના દૂતોને મોકલ્યા, પરંતુ એવો પુરુષ ક્યાંય પણ શોધી શકાયો નહીં. રાજાએ પોતાના નગરમાં ગુપ્તચરોને મોકલ્યા અને શોધ-ખોળ કરાવી, છતાં બત્રીસ લક્ષણો પુરુષ મળ્યો નહીં.

જબ કોહુને રાજાપે કહીયા, એસા અવન્યેસર ઘરે છેયા;
સો સુત નહીં ઉનહુકે જાયે, સેવા કરત દેવલસે પાયે. ૩૧

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે કોહુને = કોઈએ રાજાપે = રાજાને કહીયા = કહ્યું કે એસા = એવો અવન્યેસર ઘરે = અવન્યેસર બ્રાહ્મણને ઘરે છેયા = છોકરો સો = તે સુત = પુત્ર નહીં = નથી ઉનહુકે જાયે = તેમનાથી જન્મેલો સેવા કરત = પૂજા-પાઠ કરતાં દેવલસે = દેવાલયમાંથી પાયે = પ્રાપ્ત થયો છે.

અનુવાદ

જ્યારે કોઈએ રાજાને કહ્યું કે એવો છોકરો અવન્યેસરને ઘરે છે. તે પુત્ર તેમનાથી જન્મેલો નથી, પરંતુ પૂજા-પાઠ કરતાં દેવાલયમાંથી પ્રાપ્ત થયો છે.

ભાવાર્થ

સમગ્ર નગરમાં વાયુવેગે વાવળ (સમાચાર) પહોંચ્યા કે રાજા બત્રીસ લક્ષણા પુરુષની શોધમાં છે. કોઈ રાજાના હિતેચ્છુ વ્યક્તિએ રાજાને જઈને કહ્યું કે એવો બત્રીસ લક્ષણો છોકરો અવન્યેસર બ્રાહ્મણને ઘરે છે. તે પુત્ર બ્રાહ્મણીની કૂખે જન્મ્યો નથી, પરંતુ શિવજીના દેવાલયમાં પૂજા-પાઠ કરતાં કરતાં બ્રાહ્મણને દેવાલયમાંથી મળેલો છે.

તીનકુ આપના સુત કરી લીના, વિધિ કરાઈ જનોઈ દીના;
તેહી સુત નહીં ઉનકે કામનકા, જો નહીં હે જાયા બ્રાહ્મણકા. ૩૨

શબ્દાર્થ

તીનકુ = તેણે આપના = પોતાના સુત = પુત્ર કરી લીના = કરી લીધો છે વિધિ કરાઈ = ધાર્મિક ક્રિયા કર્મ કરાવીને જનોઈ દીના = યજ્ઞોપવિત પહેરાવી છે તેહી સુત = તે પુત્ર નહીં = નથી ઉનકે કામનકા = તેમના કામનો જો = કારણ કે નહીં હે જાયા = જન્મ્યો નથી બ્રાહ્મણકા = બ્રાહ્મણથી.

અનુવાદ

તેને પોતાનો પુત્ર કરી લીધો છે અને વિધિ કરાવીને જનોઈ દીધી છે. તે પુત્ર તેમના કામનો નથી કારણ કે તે બ્રાહ્મણથી જન્મ્યો નથી.

ભાવાર્થ

શિવાલયમાંથી બાળક મળ્યા બાદ પાલક પિતા તરીકે તેનો ઉછેર અવન્યેસર બ્રાહ્મણે કર્યો છે અને પોતાના સંતાનની જેમ અપનાવીને જ્યારે પાંચ વર્ષનો થયો ત્યારે ધાર્મિક ક્રિયાકર્મ દ્વારા વિધિપૂર્વક તેને યજ્ઞોપવિત પહેરાવવામાં આવેલી છે. તે દ્વિજ બનેલો પુત્ર તેમના કામનો નથી,

કારણ કે બ્રાહ્મણથી તે જન્મ્યો નથી.

બ્રહ્મહત્યા માટે નહીં લાગે, આપો દામ ઋષિ જો માગે;
દેઈ દામ મુલે તુમ લાવો, પીછે નહીં બ્રાહ્મણકો દાવો. ૩૩

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મહત્યા = બ્રાહ્મણને મારવાથી લાગતી હત્યા માટે = તેથી નહીં લાગે = લાગશે નહીં આપો દામ = કિંમત
ઋષિ = ઋષિવર જો માગે = જેટલા માગે તેટલા દેઈ દામ = કિંમત ચૂકવી મુલે = મૂલ્ય નક્કી કરી તુમ = તમે
લાવો = લઈ આવો પીછે = પછી નહીં = નહીં બ્રાહ્મણકો = બ્રાહ્મણનો દાવો = હક્ક.

અનુવાદ

ઋષિવર જે કિંમત માગે તે આપો, તેથી બ્રહ્મ હત્યા લાગશે નહીં. મૂલ્ય નક્કી કરીને કિંમત ચૂકવીને તમે લઈ આવો. પછી બ્રાહ્મણનો માલિકી હક્ક પણ રહેશે નહીં.

ભાવાર્થ

તે પુત્ર બ્રાહ્મણીની કૂખે જન્મેલો ન હોવાથી તેનો બલિ ચઢાવવામાં આવે તો પણ બ્રહ્મ હત્યાનું પાપ લાગશે નહીં. વળી, ઋષિવર જે કિંમત માંગે તે આપીને લેવો જોઈએ કારણ કે જો કિંમત ચૂકવીને ખરીદી લેવામાં આવે, તો પછી તે પુત્ર ઉપર બ્રાહ્મણનો કોઈ માલિકી હક્ક રહેશે નહીં.

તબ રાજાએ વજર બોલાયે, શિખ દેઈ બ્રાહ્મણ ઘરે પઠવાયે;
ગયો વજર વિપ્રકે દારે, સાથે લેઈ મનસ દસ બારે. ૩૪

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે રાજાએ = નગરપતિએ વજર = પ્રધાનને બોલાયે = બોલાવ્યા શિખ દેઈ = શિખામણ આપી
બ્રાહ્મણ ઘરે = બ્રાહ્મણને ઘરે પઠવાયે = મોકલ્યા ગયો વજર = પ્રધાન ગયો વિપ્રકે દારે = બ્રાહ્મણને આંગણે (બારણે)
સાથે = જોડે લેઈ = લઈને મનસ દસ બારે = દસ-બાર માણસો.

અનુવાદ

ત્યારે રાજાએ પ્રધાનને બોલાવ્યો અને શિખામણ આપીને બ્રાહ્મણને ઘરે મોકલ્યો. પ્રધાન દસ-બાર માણસોને સાથે લઈને બ્રાહ્મણના આંગણે ગયો.

ભાવાર્થ

ત્યારે રાજાએ પ્રધાનને બોલાવ્યા અને બધી જ સૂચના આપીને બ્રાહ્મણને ઘરે જવા માટે

આદેશ આપ્યો.રાજાના હુકમને માન આપી પ્રધાન પોતાની સાથે રાજદરબારના દસ-બાર માણસો (સિપાઈઓ) ને લઈ બ્રાહ્મણને આંગણે ગયા.

**અતિ સનમાન વિપ્રને કીના, ડાર જલેયા આસન દીના;
કહે બ્રાહ્મણ કેસે પાવ ધારે, કહો કેસે પરધાન પધારે. ૩૫**

શબ્દાર્થ

અતિ = ઘણું સનમાન = આદર સત્કાર વિપ્રને = બ્રાહ્મણે કીના = કર્યો ડાર જલેયા = ગાલીયા પાથરીને આસન દીના = બેસાડ્યા કહે બ્રાહ્મણ = બ્રાહ્મણ કહેવા લાગ્યા કેસે પાવ ધારે = શા કારણે પધરામણી કરી કહો = કહો કેસે = કેમ પરધાન = વજર પધારે = પધાર્યા.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણે ઘણો આદર સત્કાર કર્યો અને ગાલીયા પાથરીને બેસાડ્યા. બ્રાહ્મણ કહેવા લાગ્યા કે હે પ્રધાન ! કેમ આવ્યા છો ? તથા કહો કે શા કારણે પધરામણી કરી છે ?

ભાવાર્થ

રાજદરબારમાંથી આવેલ પ્રધાન અને તેમની સાથે આવેલા સિપાઈઓનો બ્રાહ્મણે ઘણો જ આદર સત્કાર કર્યો. ત્યારબાદ ઘરમાં ગાલીયા પાથરીને બેસાડ્યા. બ્રાહ્મણે સિપાઈઓને સાથે આવવાનું કારણ પૂછ્યું અને પ્રધાનજી જાતે પધાર્યા છે તે અંગે પણ પધારવાના કારણ માટે પૂછ્યું.

કહે કુવેર બોલે પરધાનુ, સ્વાર્થ સાધીન મન પસ્તાનુ. ૩૬

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે બોલે પરધાનુ = વજર બોલ્યા સ્વાર્થ સાધીન = મતલબને આધીન થઈ મન = મનમાં પસ્તાનુ = પસ્તાવો કરતાં.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામીજી કહે છે કે મનમાં પસ્તાવો કરતાં મતલબને આધીન થઈ પ્રધાન બોલ્યા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે બ્રાહ્મણના પ્રશ્નનો પ્રત્યુત્તર વાળતાં પ્રધાન મનમાં પસ્તાવો કરતાં પોતાની મતલબને આધીન જે કારણ હતું તે બોલ્યા...

અંગ-૫૮

પુત્ર પરાક્રમ પરચાકો

રાજહુકમ હમહી ચલી આયે, તુમ જો સુત દેવલસે પાયે;
સો સુતકુ રાજા તાંહાં માગે, દેવન ભોગ ભવાની આગે. ૧

શબ્દાર્થ

રાજહુકમ = રાજાના હુકમથી હમહી = અમે ચલી આયે = ચાલી આવ્યા તુમ = તમે જો = જે સુત = પુત્ર
દેવલસે = દેવાલયમાંથી પાયે = પ્રાપ્ત થયો સો = તે સુતકુ = બાળકને રાજા = નગરપતિ તાંહાં = ત્યાં માગે = માગણી
કરે છે દેવન = આપવા ભોગ = બલિ ભવાની = શક્તિ આગે = આગળ.

અનુવાદ

રાજાના હુકમથી અમે ચાલી આવ્યા છીએ. તમને જે પુત્ર દેવાલયમાંથી પ્રાપ્ત થયો છે તે
બાળકને રાજા ત્યાં માંગે છે, કારણ કે શક્તિની આગળ બલિ આપવાનો છે.

ભાવાર્થ

પ્રધાને બ્રાહ્મણ સમક્ષ સ્પષ્ટતા કરી કે તેઓ રાજાના હુકમને આધીન થઈને આવ્યા છે.
બ્રાહ્મણને જે બાળક દેવાલયમાંથી મળ્યો હતો તે બાળકની રાજા માંગણી કરે છે, કારણ કે તેઓ
પોતાના રાજકુંવરને દેવીના પ્રકોપમાંથી છોડાવવા માટે આ બાળકની બલિ ચઢાવવા માંગે છે.

જબ શક્તિ રાજા ઘરે જાગી, પહેલી જાય કુંવરકુ લાગી;
તબ રાજાને કરી સ્તુતિ, દેવી દેવું ઓર આહુતિ. ૨

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે શક્તિ = ભવાની રાજા ઘરે = નગરપતિના મહેલમાં જાગી = જઈ ચઢી પહેલી = પ્રથમ જાય = ગઈ
કુંવરકુ = રાજકુંવરને લાગી = વળગી તબ = એટલે રાજાને = નગરપતિએ કરી સ્તુતિ = પ્રાર્થના કરી દેવી = ભવાની
દેવું = આપું ઓર = બીજો આહુતિ = બલિ, ભોગ.

અનુવાદ

જ્યારે ભવાની રાજાને ઘરે જઈ ચઢી, ત્યારે પહેલાં રાજકુંવરને વળગી. એટલે રાજાએ
સ્તુતિ કરી કે હે દેવી ! બીજો ભોગ આપું.

ભાવાર્થ

ભક્ષિણી દેવી નગરના હજારો માણસોને ભરખી ગઈ. ત્યારબાદ જ્યારે તે અચાનક રાજમહેલમાં પહોંચી ત્યારે સૌ પ્રથમ જઈ રાજમહેલમાં રાજકુંવરને વળગી. શક્તિના વળગાડમાંથી મુક્ત કરવા માટે રાજાએ ભવાનીની ખૂબ જ સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરી અને પોતાના પુત્રને બદલે બીજો કોઈપણ ઈચ્છિત ભોગ ચઢાવવા માટે કહ્યું.

જેહે શક્તિ માગો મૂખ બોલી, તે અવની પરથી દેઉ બોલી;
સુત હમારો મેલો દેવી, રાજા કરી સ્તુતિ યેહેવી. ૩

શબ્દાર્થ

જેહે = જે કાંઈ શક્તિ = દેવી માગો = માંગણી કરો મૂખ બોલી = મુખેથી બોલીને તે = તે અવની પરથી = પૃથ્વી પરથી દેઉ = આપુ બોલી = બોળીને સુત = પુત્ર હમારો = અમારા મેલો = મુક્ત કરો દેવી = ભવાની રાજા = નરપતિએ કરી = કરી સ્તુતિ = પ્રાર્થના યેહેવી = આ પ્રમાણે.

અનુવાદ

હે દેવી ! મુખેથી બોલીને જે માગો તે પૃથ્વી પરથી બોળીને આપુ, પરંતુ અમારા પુત્રને મુક્ત કરો. આ પ્રમાણે રાજાએ સ્તુતિ કરી.

ભાવાર્થ

રાજાએ ભવાનીને સ્તુતિ કરીને વચન આપ્યું કે પોતાના પુત્રને વળગાડમાંથી મુક્ત કરે તો દેવી પોતાના મુખે બોલીને જે કાંઈ માંગણી કરશે તે તેઓ પૂરી કરશે. પૃથ્વી પરથી તે માંગણી કરેલ ભોગ બોળીને પણ બલી ચઢાવશે.

તબ શક્તિને માગ્યા ભોગુ, પુરુષ લક્ષણ બતીસ સંજોગુ;
સો રાજા પઈઠન કીયો જબહી, છોડો સુત શક્તિને તબહી. ૪

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે શક્તિને = ભવાનીએ માગ્યા = માંગણી કરી ભોગુ = બલિની પુરુષ લક્ષણ બતીસ = બત્રીસ લક્ષણો પુરુષ સંજોગુ = મોકો જોઈને સો = તે રાજા = નગરપતિ પઈઠન = પૈઠણમાં બદલામાં, કબૂલ કીયો = કર્યા જબહી = જ્યારે છોડો = છોડ્યો સુત = પુત્ર શક્તિને = ભવાનીએ તબહી = ત્યારે.

અનુવાદ

ત્યારે ભવાનીએ મોકો જોઈને બત્રીસ લક્ષણા પુરુષનો ભોગ માગ્યો. તે રાજાએ પૈઠણમાં જ્યારે કબૂલ કર્યું ત્યારે ભવાનીએ પુત્રને છોડ્યો.

ભાવાર્થ

ત્યારે ભવાનીએ રાજાની પરિસ્થિતિની તકનો લાભ લઈ પોતાની ઈચ્છા પ્રગટ કરીને પુત્રના બદલામાં બત્રીસ લક્ષણા પુરુષનો ભોગ માગ્યો. રાજાએ ભવાનીના તે બોલને જ્યારે કબૂલ-મંજૂર કર્યો, ત્યારે દેવીએ રાજાના રાજકુંવરને પોતાના વળગાળમાંથી મુક્ત કર્યો.

જબ રાજાને ખોજ કરાઈ, દેશ પરગના ગામ જોવાઈ;
બોહોરુ શહેર આપના જોઈ, યેસા નહીં હે પુરુષા કોઈ. ૫

શબ્દાર્થ

જબ = ત્યારે રાજાને = નગરપતિએ ખોજ = શોધખોળ કરાઈ = કરાવડાવી દેશ = મુલક પરગના = પરા વિસ્તાર ગામ = ગામડાં જોવાઈ = જોવરાવ્યું બોહોરુ = પછી શહેર આપના = આપણા નગરમાં જોઈ = તપાસ્યુ યેસા = એવો નહીં = નથી હે = છે પુરુષા = નર કોઈ = કોઈપણ.

અનુવાદ

ત્યારે રાજાએ દેશ-પરગણા અને ગામડાંઓમાં જોવડાવીને શોધખોળ કરાવી. પછી, આપણા નગરમાં શોધ કરી, પરંતુ એવો પુરુષ કોઈ પણ નથી.

ભાવાર્થ

રાજાએ ત્યારે પોતાના રાજદૂતોને મોકલીને સમગ્ર દેશ-પરગણાં અને નાનાં ગામડાંઓમાં જોવડાવીને પણ તપાસ કરાવી. ત્યાર પછી પોતાના નગરમાં પણ ખૂબ શોધ કરી તેમ છતાં બત્રીસ લક્ષણો પુરુષ કોઈ મળ્યો જ નહીં.

તબ કોઈને તેરા સુત કીના, લક્ષણ બતીસ બતાઈ દીના;
તબ રાજા હમકુ પઠવાયે, સુત તેરા લેવનકુ આયે. ૬

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે કોઈને = કોઈ વ્યક્તિએ તેરા = તમારા સુત = પુત્ર કીના = કહી લક્ષણ બતીસ = બત્રીસ લક્ષણો બતાઈ દીના = બતાવી દીધો તબ = એટલે રાજા = નગરપતિ હમકુ = અમને પઠવાયે = મોકલ્યા સુત = પુત્ર તેરા = તમારા લેવનકુ = લેવા માટે આયે = આવ્યા.

અનુવાદ

ત્યારે કોઈએ તમારા પુત્રને બત્રીસ લક્ષણો કહીને બતાવી દીધો. એટલે રાજાએ અમને મોકલ્યા તેથી તમારા પુત્રને લેવા માટે આવ્યા છીએ.

ભાવાર્થ

રાજાએ બનતા બધા જ પ્રયત્નો કર્યા તેમ છતાં તેવો પુરુષ કોઈપણ જગ્યાએ મળ્યો નહીં. કોઈ રાજાના હિતેચ્છુએ અવન્યેસરના ઘરે શિવાલયમાંથી મળેલો બાળક બત્રીસ લક્ષણો છે તેમ કહીને બતાવી દીધો. રાજા જે બલિ ચઢાવવા માટે તપાસ કરતા હતા તેની ભાળ ચોક્કસપણે મળતાં, તરત જ પ્રધાનને બોલાવીને બ્રાહ્મણને ઘરે જવા આદેશ આપ્યો. હુકમને માન્ય રાખીને પ્રધાન પોતાના અંગત સિપાઈઓ લઈને બ્રાહ્મણને ઘરે બાળક લેવા આવ્યા છે તેવી રજૂઆત કરી.

જો ચહીયે સો લો તુમ દામુ, શહેર પરગના કે ઓર ગામુ;
સુધે મન જો તુમ નહીં દેહી, તો રાજા જોરે સુત લેહી. ૭

શબ્દાર્થ

જો ચહીયે = જે ઈચ્છા હોય સો = તે લો = લઈ લો તુમ = તમે દામુ = કિંમત શહેર = નગર પરગના = પરા વિસ્તાર કે = કે ઓર = બીજા ગામુ = ગામડાં સુધે મન = મનની સીધી સમજથી જો = જો તુમ = તમો નહીં દેહી = નહીં આપો તો = તો રાજા = નગરપતિ જોરે = બળજબરીથી સુત = પુત્ર લેહી = લેશે.

અનુવાદ

જે ઈચ્છા હોય તે કિંમત અથવા નગર, પરાવિસ્તાર કે બીજા ગામડાં તમે લઈ લો. મનની સીધી સમજથી જો તમો નહીં આપો તો રાજા બળજબરીથી પુત્ર લઈ લેશે.

ભાવાર્થ

બધી જ બીનાને જણાવ્યા પછી પ્રધાન ખૂબ જ શાંતિપૂર્વક અવન્યેસર બ્રાહ્મણને સમજાવવા પ્રયત્ન કરે છે. મળેલા પુત્રના બદલામાં તેમની ઈચ્છા હોય તે કિંમત લઈ લેવા જણાવે છે. વળી, જો બ્રાહ્મણને નગર, પરગણા કે ગામો જોઈતા હોય તો પણ પુત્રના વળતરરૂપે લેવા જણાવે છે. વળી, સ્પષ્ટતા કરે છે કે કોઈપણ પ્રકારની આનાકાની કર્યા વગર સીધા મનથી જો પુત્ર નહીં આપવામાં આવશે, તો રાજા પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને બળજબરીથી પણ પુત્રને લઈ લેશે તેવો ખુલાસો કર્યો.

જો જાયા ઘરકા સુત હોતા, તો રાજા જોરે નહીં લેતા;
તોકુ પડ્યા કાહુકા પાયા, માટે અમલ બજાવે રાયા. ૮

શબ્દાર્થ

જો = જો જાયા = જન્મેલા ઘરકા = તમારે ઘરે સુત = પુત્ર હોતા = હોત તો = તો રાજા = નગરપતિ જોરે = બળજબરીથી નહીં લેતા = ના લેત તોકુ = તમને પડ્યા કાહુકા = કોઈનો પડેલો પાયા = મળ્યો માટે = તેથી અમલ = સત્તા બજાવે = ફરમાવે રાયા = રાજા.

અનુવાદ

જો તમારે ઘરે જન્મેલો પુત્ર હોત તો રાજા બળજબરીથી ન લેત, પરંતુ તમને તો કોઈનો પડેલો મળ્યો છે માટે રાજા સત્તા ફરમાવે છે (વાપરે છે).

ભાવાર્થ

વળી, પ્રધાન સમજાવતાં કહે છે કે જો બાળક બ્રાહ્મણને ઘરે બ્રાહ્મણીની કૂખે જન્મેલો હોત તો રાજા તે બાળકનો કબજો બળજબરીથી લેત નહીં, પરંતુ તે બાળક તો બ્રાહ્મણને કોઈનો પડેલો મળ્યો છે. માટે રાજા પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને તે બાળકને અમલ (સત્તા) ના જોરે લઈ લેશે.

પડ્યા જડ્યાકા સરીગત રાઈ, તાતે તેરા કછુ નાં બસાઈ;
જો તુમ બડા કીયા ઘર આની, તાકી માયા લો મન માની. ૯

શબ્દાર્થ

પડ્યા = પડેલાનું જડ્યાકા = જડેલાનું સરીગત = માલિકી હક્ક રાઈ = રાજા તાતે = તેથી તેરા = તારું કછુ નાં = કોઈપણ નહીં બસાઈ = ઉપજશે જો = જો તુમ = તમોએ બડા કીયા = મોટો કર્યો ઘર આની = ઘરે લાવીને તાકી = તેની માયા = મમતા લો = લો મન માની = મનની ઈચ્છા મુજબ.

અનુવાદ

પડેલા જડેલાનો માલિક હક્ક રાજાનો છે, તેથી તારું કાંઈ પણ ઉપજશે નહીં. જો તમે ઘરે લાવીને મોટો કર્યો છે તો તે મમતાના બદલામાં મનની ઈચ્છા મુજબ લઈ લો.

ભાવાર્થ

રાજાની જ્યાં સુધી હકૂમત છે ત્યાં સુધીના વિસ્તારમાં જડેલી કે પડેલી વસ્તુનો માલિકી હક્ક રાજાનો હોય છે. તેથી અવન્યેસરનું રાજાના અમલ આગળ કાંઈપણ ઉપજશે નહીં તેવું કહી પ્રધાન સારી રીતે બ્રાહ્મણને મનાવે છે. વળી, કહે છે કે બ્રાહ્મણે ઘરે લાવી પુત્રને પાળી પોષીને મોટો કર્યો તેના માતૃત્વની મમતાના વળતરરૂપે મનની ઈચ્છા હોય તે મુજબ માંગી લેવા માટે જણાવે છે.

યેસા બચન વજર ઉચરીયા, સૂણી બ્રાહ્મણ રોઉ રોઉ પરજરીયા;
બોહોત બરસ સેવા હમ કીના, તિનકા ફળ શિવને સુત દીના. ૧૦

શબ્દાર્થ

યેસા = એવું બચન = વચન વજર = પ્રધાન ઉચરીયા = બોલ્યા સૂણી = સાંભળી બ્રાહ્મણ = ઋષિવર રોઉ રોઉ = રોમે રોમમાં પરજરીયા = ક્રોધ ભભૂક્યો બોહોત બરસ = ઘણા વર્ષો સેવા = પૂજા-પાઠ હમ = મેં

કીના = કર્યા તિનકા = તેના ફળ = ફળસ્વરૂપ શિવને = શિવજીએ સુત = પુત્ર દીના = આપ્યો.

અનુવાદ

આવું વચન પ્રધાન બોલ્યા તે સાંભળી બ્રાહ્મણના રોમે રોમમાં ક્રોધ ભભૂક્યો. ઘણા વર્ષો પુજા-પાઠ કર્યા તેના ફળ સ્વરૂપે શિવજીએ પુત્ર આપ્યો છે.

ભાવાર્થ

પ્રધાન દ્વારા કહેવામાં આવેલી સંપૂર્ણ ઘટનાક્રમને સાંભળતાની સાથે જ બ્રાહ્મણના રોમેરોમમાં ક્રોધાગ્નિ ભભૂકી ઊઠ્યો. તે પોતાનો સ્વ-બચાવ કરતાં કહેવા લાગ્યા કે તેમણે ઘણા વર્ષો સુધી શિવાલયમાં જઈને સવાર-સાંજ પૂજા-પાઠ અને શિવજીની ભક્તિ કરી છે. તેના પરિણામે શિવજીએ પ્રસન્ન થઈને પુત્ર આપ્યો છે.

તાકુ કહત પડે તુમ લાઈ, અબ ફોડુ શિવ પર શિર જાઈ;
ઉનકે સુત જીવાવન કાજે, મેરા સુત મારનકુ માજે. ૧૧

શબ્દાર્થ

તાકુ = તેને કહત = કહો છો પડે તુમ લાઈ = તમે પડેલો લાવ્યા છો અબ = હવે ફોડુ = વધેરું શિવપર = શિવલિંગ ઉપર શિર = માથુ જાઈ = જઈને ઉનકે = તેમના સુત = પુત્રને જીવાવન = જીવાડવા કાજે = માટે મેરા = મારા સુત = પુત્ર મારનકુ = મારવા માજે = માંગે છે.

અનુવાદ

તેને તમે પડેલો લાવ્યા છો એમ કહો છો ! હવે દેવાલય જઈને શિવલિંગ ઉપર માથું વધેરું છું. તેમના પુત્રને જીવાડવા માટે મારા પુત્રને મારવા માંગે છે !

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ પોતાની વ્યથા રજૂ કરતાં પ્રધાનને કહે છે કે શિવજી દ્વારા આપેલા બાળકને તમો પડેલો લાવ્યા તેમ શા માટે કહો છો ? બ્રાહ્મણ પોતાના ઉપર કાબૂ ગુમાવી બેસે છે. પોતે શિવાલયમાં જઈ શિવલિંગ ઉપર પોતાનું મસ્તક વધેરીને આત્મહત્યા કરવા માટે તૈયાર થાય છે અને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવે છે કે રાજા તેમના પુત્રને જીવાડવા માટે બ્રાહ્મણના પુત્રને મારવા માંગે છે તે યોગ્ય નથી.

મેરા સુત દેવું નહીં કાવું, ફેરી હમહી કાહા વંઝ કહાવું;
જો રાજા જોરે કરી લેહી, તો તજુ નરનારી હમ દેહી. ૧૨

શબ્દાર્થ

મેરા = મારો સુત = પુત્ર દેવું નહીં = આપુ નહીં કાવું = કદીપણ ફેરી = પછીથી હમણી = અમે કાઠા = શું વંઝ = વાંઝીયા કહાવુ = કહેવાવું જો = જો રાજા = નગરપતિ જોરે = બળજબરીથી કરી = કરીને લેહી = લેશે તો = તો તજુ = ત્યજી શું નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષ હમ = અમે દેહી = દેહ.

અનુવાદ

મારો પુત્ર કદી પણ આપીશ નહીં. પછી શું અમે વાંઝીયા કહેવાઈએ ? જો રાજા બળજબરી કરીને લેશે તો અમે સ્ત્રી-પુરુષ દેહ ત્યજીશું.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણે વજીરને સ્પષ્ટ કહી દીધું કે તેઓ કોઈપણ સંજોગોમાં તેમના પુત્રને આપશે નહીં. કારણ કે સંસારમાં ફેરી પાછા કોઈ તેમને વાંઝીયા તરીકે ઓળખે તે તેમને મંજૂર નથી. જો રાજા તેમના અમલના જોરે બળજબરી કરીને પુત્રને લઈ જશે તો તેઓ પોતે અને બ્રાહ્મણી એમ બંને જણા શરીરનો ત્યાગ કરીને જીવન ટૂંકાવી દેશે.

બેર બેર બ્રાહ્મણ સમજાયો, બહુ વિધિ લાલચ દેઈ લલચાયો;
ત્યૌ ત્યૌ બ્રાહ્મણ ચઢીયો કોધા, સુત દેવન નવ માને બોધા. ૧૩

શબ્દાર્થ

બેર બેર = વારંવાર બ્રાહ્મણ = ઋષિવરને સમજાયો = સમજાવવામાં આવ્યા બહુ વિધિ = ઘણા પ્રકારની લાલચ દેઈ = પ્રલોભનો આપી લલચાયો = લોભમાં નાંખવું ત્યૌ ત્યૌ = તેમ તેમ બ્રાહ્મણ = ઋષિવર ચઢીયો કોધા = ક્રોધે ચઢ્યો સુત = પુત્ર દેવન = આપવા નવ = ના માને = સંમત થવું બોધા = સલાહ.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણને વારંવાર સમજાવવામાં આવ્યા અને ઘણા પ્રકારના પ્રલોભનો આપીને લોભાવવામાં આવ્યા, તેમ તેમ બ્રાહ્મણ ક્રોધે ચઢ્યો અને પુત્ર આપવાની સલાહ માની નહીં.

ભાવાર્થ

પ્રધાન દ્વારા બ્રાહ્મણને વારંવાર સમજાવવામાં આવ્યા. તેમને ઘણા પ્રકારના પ્રલોભનો આપીને લોભાવવા માટે પણ પ્રધાન દ્વારા પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા. જેમ જેમ સમજાવવામાં આવે તેમ તેમ બ્રાહ્મણ વધુ ને વધુ ક્રોધિત થતા ગયા. રાજાને પોતાનો પુત્ર આપવાની માંગણી હુકરાવી દીધી અને પ્રધાનની એક પણ સલાહ માન્ય રાખી નહીં.

ગયો વજર રાયકુ કહીયા, મુસલમાન બત્રીસ પઠઈયા;
બાંધ રુંધ બ્રાહ્મણકુ લીના, રાજદિવાન ખડા તહાં કીના. ૧૪

શબ્દાર્થ

ગયો વજર = પ્રધાન ગયો રાયકુ = રાજાને કહીયા = કહ્યું મુસલમાન = જુલમી સિપાઈ બત્રીસ = બત્રીસ પઠઈયા = મોકલ્યા બાંધ રુંધ = આડા અવડા દોરડાથી બાંધ્યો બ્રાહ્મણકુ = બ્રાહ્મણને લીના = લાવ્યા રાજ દિવાન = રાજદરબારમાં ખડા = ઉભો તહાં = ત્યાં કીના = કર્યો.

અનુવાદ

પ્રધાન ગયો અને રાજાને કહ્યું. તેથી બત્રીસ મુસલમાનો મોકલ્યા. દોરડાથી આડો અવડો કરીને બાંધ્યા પછી બ્રાહ્મણને રાજદરબારમાં લાવીને ત્યાં ઊભો કર્યો.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ જરા પણ લલચાયો નહીં અને પુત્ર આપવા સાફ ઈન્કાર કર્યો. જેથી પ્રધાને ત્યાંથી રવાના થઈ રાજમહેલમાં જઈ રાજાને સઘળી હકીકત જણાવી. રાજા ખૂબ જ ક્રોધિત બન્યો. તેણે બત્રીસ જુલમી સિપાઈઓને મોકલ્યા. બ્રાહ્મણને રાજદરબારમાં લાવવા હુકમ કર્યો. જુલમ આપવામાં નિષ્ણાંત સિપાઈઓ બ્રાહ્મણને ત્યાં ગયા. દોરડાની આંટીઓ પાડીને બ્રાહ્મણને બાંધી લાવ્યા પછી રાજમહેલના દિવાનખંડમાં (રાજ દરબારમાં) લાવીને હાજર કર્યો.

જેસે રાય પરજા સબ તેસી, ભરી સભા સાકુટકી યેસી;
સહુ બોલે રાજાકી રક્ષે, કોહુ નહીં બ્રાહ્મણકી પક્ષે. ૧૫

શબ્દાર્થ

જેસે = જેવા રાય = રાજા પરજા = રૈયત સબ તેસી = તેવી બધી ભરી સભા = સભા ભરી સાકુટકી = અધર્મી જનોની યેસી = એવી સહુ બોલે = બધા બોલ્યા રાજાકી રક્ષે = રાજાની રક્ષાર્થે કોહુ નહીં = કોઈ નહીં બ્રાહ્મણકી પક્ષે = બ્રાહ્મણના પક્ષમાં.

અનુવાદ

જેવો રાજા તેવી બધી રૈયત. તે પ્રમાણે સભા પણ એવી અધર્મી જનોથી ભરેલી હતી. રાજાની રક્ષાર્થે જ બધા બોલે, પરંતુ બ્રાહ્મણના પક્ષે કોઈ નહીં.

ભાવાર્થ

‘જેવો રાજા તેવી બધી પ્રજા’ તે કહેવત અનુસાર રાજાની વિચારધારાને સાનુકુળ રાજ કારભારમાં પણ શાકુટ જીવો જ હતા. તેવા સાકુટ જીવોની રાજસભા એકત્રિત થયેલી હતી.

રાજસભામાં બધા રાજાની તરફેણમાં જ બોલવા લાગ્યા. કોઈપણ વ્યક્તિએ બ્રાહ્મણના પક્ષમાં એક પણ શબ્દ ઉચાર્યો નહીં.

**કહન લગે સબ યેમ કચારી, દે સુત બ્રાહ્મણ મનમાં વિચારી;
એતના દિન પાલન તુમ કીના, તાતે રાજા હોય આધીના. ૧૬**

શબ્દાર્થ

કહન લગે = કહેવા લાગ્યા સબ = બધા, સૌ યેમ = એવી રીતે કચારી = રાજદરબારી દે = આપ સુત = પુત્ર
બ્રાહ્મણ = બ્રાહ્મણ મનમાં = મનમાં વિચારી = વિચાર કરીને એતના દિન = આટલા દિવસ પાલન = ઉછેર
તુમ કીના = તમે કર્યું તાતે = તેથી રાજા = નગરપતિ હોય = થયા છે આધીના = વિવશ.

અનુવાદ

આ રીતે બધા રાજદરબારી કહેવા લાગ્યા કે હે બ્રાહ્મણ ! તું પુત્ર આપવા અંગે મનમાં વિચાર. બાળકને આટલા દિવસ તમે ઉછેર કર્યો છે તેથી જ તો રાજા વિવશ થયા છે.

ભાવાર્થ

રાજ દરબારમાં ઉપસ્થિત બધા રાજદરબારીઓ બ્રાહ્મણને એક અવાજે કહેવા લાગ્યા કે રાજાના પ્રસ્તાવ અંગે બ્રાહ્મણે ફેર વિચારણા કરવી જોઈએ. તેણે પોતાના નિર્ણય અંગે સમજી વિચારીને નક્કી કરવું જોઈએ. કારણ કે થોડા વર્ષો માટે બાળકની સાર-સંભાળ અને ઉછેર કર્યો હોવાથી જ રાજા બ્રાહ્મણ ઉપર વિવશ થઈને કિંમત ચુકવવા તૈયાર થયા છે.

**તિનકા મૂલ લો મોં માગે, સમજત ક્યો નહીં વિપ્ર અભાગે;
જો તુમહી શિર ફોરી મરહુ, તાકો ત્રાસ ન રાજા કરહુ. ૧૭**

શબ્દાર્થ

તિનકા = તેના માટે મૂલ = કિંમત લો = લઈ લો મોં માગે = મનમાં ઈચ્છા હોય તે માંગીને સમજત = સમજતા
ક્યો = કેમ નહીં = નથી વિપ્ર = બ્રાહ્મણ અભાગે = ભાગ્યહીન જો = જો તુમહી = તમે શિર ફોરી = માથું ફોડીને
મરહુ = મરી જશો તાકો = તેનું ત્રાસ = દુઃખ ન રાજા કરહુ = રાજા કરશે નહીં.

અનુવાદ

હે ભાગ્યહીન બ્રાહ્મણ ! સમજતા કેમ નથી ? તે માટે મોં માગી કિંમત માંગી લો. જો તમે માથું ફોડીને મરી જશો તો તેનું દુઃખ રાજા કરશે નહીં.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણને સમજાવતાં રાજદરબારીઓ કહે છે કે પુત્રના બદલામાં બ્રાહ્મણે તેના મનની ઈચ્છા મુજબ કિંમત માંગી લેવી જોઈએ, નહીં તો તે ભાગ્યહીન ગણાશે. રાજા તેની માંગેલી કિંમત ચૂકવવા તૈયાર છે. જો બ્રાહ્મણ હઠ પકડી પોતે માથું ફોડીને મરશે તો રાજાને તેનું દુઃખ કે ચિંતાની લાગણીનો અનુભવ થશે નહીં કે રાજા તેની દરકાર પણ કરશે નહીં.

વલી તુમ કહેતે શિવપે જાઈ, તો ભી ચોર રાજાકો થાઈ;
શિવ શક્તિકા એક સભેવા, તાતે અરજ સૂને નહીં દેવા. ૧૮

શબ્દાર્થ

વલી = વળી તુમ કહેતે = તમે કહો કે શિવપે જાઈ = શિવજી પાસે જઈશ તો = તો ભી = પણ ચોર = ગુનેગાર રાજાકો = રાજાના થાઈ = થશો શિવ શક્તિકા = શિવ અને શક્તિનો એક સભેવા = એક સરખો સ્વભાવ તાતે = તેથી અરજ = વિનંતી સૂને નહીં = સાંભળશે નહીં દેવા = દેવ.

અનુવાદ

વળી, તમે શિવજી પાસે જઈશ તેવું કહો છો તો પણ તમે રાજાના ગુનેગાર થશો. કારણ કે શિવ અને શક્તિનો એક સરખો સ્વભાવ છે. તેથી દેવ વિનંતી સાંભળશે નહીં.

ભાવાર્થ

વળી, સાકુટ રાજદરબારીઓ દ્વારા બ્રાહ્મણને સમજાવવામાં આવે છે કે જો વિપ્ર કહેતા હતા કે તે શિવજી પાસે જશે. તેમ છતાં રાજાના ગુનેગાર તો કહેવાશે જ. કારણ કે શિવજી તેની કોઈપણ પ્રકારની વિનંતી સાંભળવાના નથી. કેમ કે શંકર અને રાજાના અમલની તાકાત (શક્તિ) એમ બંનેનો એક સરખો જ ઉગ્ર અને તામસી સ્વભાવ છે.

જો તુમસે શિવજી નહીં બોલે, તો નરપતિ સુત લે વણમૂલે;
તે માટે બ્રાહ્મણ શિખ માનો, આઈ બને સંશે ક્યા આનો. ૧૯

શબ્દાર્થ

જો = જો તુમસે = તમારી સાથે શિવજી = શિવજી નહીં બોલે = બોલશે નહીં તો = તો નરપતિ = રાજા સુત લે = પુત્ર લઈ લેશે વણમૂલે = મૂલ્ય (કિંમત) ચૂકવ્યા વિના તે માટે = તેથી બ્રાહ્મણ = વિપ્ર શિખ = શિખામણ માનો = માનો આઈ બને = આ હકીકત અંગે સંશે = શંકા ક્યા = શા માટે આનો = લાવો છો.

અનુવાદ

જો તમારી સાથે શિવજી બોલશે નહીં તો રાજા કિંમત ચૂકવ્યા વિના પુત્રને લઈ લેશે. માટે હે

બ્રાહ્મણ ! તમે શિખામણ માનો. આ હકીકત અંગે શા માટે શંકા લાવો છો ?

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણનું મન ચલિત કરવા માટે એન કેન પ્રકારે (કોઈપણ રીતે) પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે. વળી, સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે છે કે બ્રાહ્મણ શિવજી પાસે જઈને જ્યારે વિનંતી કરશે, ત્યારે શિવજી તરફથી કોઈપણ પ્રકારનો પ્રતિ ઉત્તર મળશે નહીં તો રાજા અમલ બજાવી તેમનો પુત્ર કિંમત ચૂકવ્યા વિના લઈ લેશે. આ પ્રમાણે બધી હકીકત જણાવીને રાજાની સલાહ માનવા માટે બ્રાહ્મણને પ્રેરિત કરવામાં આવે છે. વળી, બધા રાજદ્વારીઓ બ્રાહ્મણને આ અંગે કોઈપણ જાતની શંકા ન કરવા માટે જણાવે છે.

સભા સકલ યેસે કરી બોલી, તબ બ્રાહ્મણકી મુમતા ડોલી;
કર્યો વિચાર વિપ્ર મન અપને, શિવ ત્રુઠા તાતે પણ સુપને. ૨૦

શબ્દાર્થ

સભા સકલ = બધા રાજદ્વારીઓ, યેસે કરી = આ પ્રમાણે બોલી = બોલ્યા તબ = ત્યારે બ્રાહ્મણકી = બ્રાહ્મણની મુમતા = મમતા ડોલી = ડોલવા લાગી કર્યો વિચાર = વિચાર કર્યો વિપ્ર = બ્રાહ્મણ મન = મનમાં અપને = પોતાના શિવ = શિવજી ત્રુઠા = પ્રસન્ન થયા તાતે પણ = તે પણ સુપને = સ્વપ્ને, સ્વપ્નમાં જ.

અનુવાદ

બધા જ રાજદ્વારીઓ આ પ્રમાણે બોલ્યા, ત્યારે બ્રાહ્મણની મમતા ડોલવા લાગી. બ્રાહ્મણે પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે શિવજી પ્રસન્ન થયા તે પણ સ્વપ્ન અવસ્થામાં જ ને !

ભાવાર્થ

બધા જ રાજદ્વારીઓ સૂરમાં સૂર પરોવીને બ્રાહ્મણને સમજાવતાં આ પ્રમાણે બોલ્યા, ત્યારે બ્રાહ્મણના વાત્સલ્યભાવમાં વિચલીતપણું આવ્યું. તે પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે શિવજીએ સાક્ષાત્ પ્રગટ થઈને વરદાન આપ્યું નથી, પરંતુ માત્ર સ્વપ્ન અવસ્થામાં પ્રસન્ન થઈને બોલ્યા છે.

સુપના હોય સાય કે જૂઠા, બોલે નહીં શિવ રહે રાય રુઠા;
તબ રાજા સુતકા સુત લેહી, બોહોરુ હમકુ દામ ન દેહી. ૨૧

શબ્દાર્થ

સુપના = સ્વપ્ન હોય = હોય સાય કે જૂઠા = સાચું કે જૂઠું બોલે નહીં શિવ = શિવજી જો બોલશે નહીં રહે રાય રુઠા = તો રાજા કોપાયમાન થશે તબ = ત્યારે રાજા = નગરપતિ સુત કા સુત = પુત્રને છોડાવવા પુત્ર

લેહી = લઈ લેશે બોહોરુ = પછી હમકુ = મને દામ = કિંમત ન = નહીં દેહી = આપશે.

અનુવાદ

સ્વપ્ન સાચું હોય કે જૂઠું. વળી, શિવજીજો બોલશે નહીં તો રાજા કોપાયમાન થશે ત્યારે રાજા પુત્રને છોડાવવા પુત્ર લઈ લેશે પછી મને કિંમત આપશે નહીં.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે સ્વપ્ન સાચું પણ હોય શકે અને જૂઠું પણ બની શકે. શિવજી પાસે જઈને તેઓ વિનંતી કરે તેમ છતાં જો શિવજી પ્રગટ થઈ કાંઈ ન બોલે તો રાજા વધારે કોપાયમાન થશે. રાજકુંવરને દેવીના પ્રકોપમાંથી છોડાવવા પોતાના પુત્રને રાજઅમલ ચલાવીને બળજબરીથી લઈ લેશે અને પુત્રના બદલામાં કાંઈ કિંમત પણ ચૂકવશે નહીં.

તે માટે કાઠા મન કરહુ, સુત લેઈ રાજાપે ધરહુ;
એતના દિન આપના કાંહાં હુતા, અબ જાનુ હમણે પણ નૂતા. ૨૨

શબ્દાર્થ

તે માટે = તેટલા માટે કાઠા = મક્કમ મન કરહુ = મન કરી દઉં સુત = પુત્ર લેઈ = લઈને રાજાપે = નગરપતિને ધરહુ = ની સમક્ષ મૂકવું એતના દિન = આટલા દિવસ આપના = પોતાને કાંહાં હુતા = ક્યાં હતો અબ = હવે જાનુ = માની લેવું કે હમણે = અત્યારે પણ = પણ નૂતા = ન હતો.

અનુવાદ

તેટલા માટે મન મક્કમ કરી દઉં અને પુત્ર લઈને રાજા સમક્ષ મૂકી દઉં. આટલા દિવસ પોતાને ક્યાં હતો ? હવે માની લઉં કે અત્યારે પણ ન હતો. (નથી)

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણના મનમાં પલટાવો આવ્યો. પોતે પરિસ્થિતિને વશ થઈ નિર્ણાયક ભૂમિકામાં આવ્યો. તેણે વિચાર્યું કે હવે મન કઠન (મક્કમ) કરી દેવું જોઈએ. પુત્ર લઈને રાજા પાસે ધરી દેવો જોઈએ. ઘણા વર્ષથી પોતાને ત્યાં કોઈ સંતાન હતું જ નહીં અને હવે અત્યારે પણ નિઃસંતાન જ છે એમ પોતે પોતાના મનને મનાવી લેશે. આ પ્રમાણે વિવશ બનેલ વિપ્ર પોતે પાલક પિતા તરીકેનો હક્ક જતો કરીને રાજાને પુત્ર સુપ્રત કરી દેવા તૈયાર થયો.

યેસા મન બ્રાહ્મણકા ભઈયા, રાય સભા સબ પરખી ગઈયા;
તબ રાજા બોલે બ્રાહ્મણસુ, માગો દામ ત્રપત હોય મનસુ. ૨૩

શબ્દાર્થ

યેસા મન = એવું મન બ્રાહ્મણકા ભઈયા = બ્રાહ્મણનું થયું રાય સભા = રાજા અને રાજદ્વારીજનો સભ = બધા પરખી ગઈયા = પારખી ગયા તબ = ત્યારે રાજા = નગરપતિ બોલે = બોલ્યા બ્રાહ્મણસુ = બ્રાહ્મણને માગો દામ = કિંમત માગો ત્રપત = તૃપ્ત, સંતોષ હોય = થાય મનસુ = મનમાં.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણનું આ પ્રમાણે મન થયું તે રાજા અને રાજદ્વારીઓ બધા પારખી ગયા, ત્યારે રાજા બોલ્યા કે હે બ્રાહ્મણ ! મનમાં સંતોષ થાય તેટલી કિંમત માંગો.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણના મનમાં વિચાર આવ્યો જે તેના હાવભાવ ઉપરથી રાજદરબારમાં ઉપસ્થિત રાજા અને રાજદ્વારીઓ પારખી ગયા, ત્યારે રાજાએ બ્રાહ્મણના મનમાં જે ઈચ્છા હોય તે સંતોષવા મોં માંગી જે કિંમત માંગવી હોય તે માંગવા માટે પોતાની સંમતિ દર્શાવી.

વિપ્ર કહે મોઈ ઘરે જઈ આવું, ઋષિપત્નીને કહી સમજાવું;
રાજા કહે જાવ જઈ આવો, સુતકુ લેઈ વેગે તુમ આવો. ૨૪

શબ્દાર્થ

વિપ્ર કહે = બ્રાહ્મણ કહેવા લાગ્યો મોઈ = હું ઘરે જઈ આવું = ઘરે જઈને આવું ઋષિપત્નીને = બ્રાહ્મણીને કહી સમજાવું = કહીને સમજાવું રાજા કહે = નગરપતિએ કહ્યું જાવ જઈ આવો = જાઓ, જઈને આવો સુતકુ = પુત્રને લેઈ = લઈને વેગે = જલ્દી તુમ = તમે આવો = આવો.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણ કહે હું ઘરે જઈ આવું અને બ્રાહ્મણીને કહી સમજાવું છું. ત્યારે રાજા કહે છે કે જાવ જઈને આવો. પુત્રને લઈને તમે જલ્દી આવો.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણે રાજાના પ્રસ્તાવને ગર્ભિત રીતે સંમતિ આપતા કહ્યું કે તે પોતે ઘરે જઈને પાછા આવે છે અને બ્રાહ્મણીને તે અંગે વિગતવાર માહિતી જણાવીને સમજાવવા પ્રયત્ન કરશે. ત્યારે રાજાએ બ્રાહ્મણને બંધનમાંથી મુક્ત કરાવી ઘરે જવા માટે મંજૂરી આપી અને પુત્રને લઈને પાછા વેળાસર આવવા જણાવ્યું.

જબ બ્રાહ્મણ આપને ઘરે ગઈયા, સાથે રાય મલેય પઢેયા;
જઈ હકીકત નારીસુ કીની, તબ તરીયા મનમેં સંકુચીની. ૨૫

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે બ્રાહ્મણ = વિગ્ર આપને = પોતાના ઘરે = ઘરે ગઈયા = ગયો સાથે = સંગાથે રાય = નગરપતિએ
મલેય = જોરાવર સિપાઈ પઢેયા = મોકલ્યા જઈ = જઈને હકીકત = પૂર્ણ વિગત આપતો હેવાલ નારીસુ = પત્નીને
કીની = કરી, કહી તબ = ત્યારે તરીયા = સ્ત્રી મનમેં = મનમાં સંકુચીની = સંકોચ અનુભવ્યો.

અનુવાદ

જ્યારે બ્રાહ્મણ પોતાના ઘરે ગયો ત્યારે રાજાએ સાથે જોરાવર સિપાઈઓ મોકલ્યા. જઈને પત્નીને હકીકત કહી ત્યારે સ્ત્રીએ (પત્નીએ) મનમાં સંકોચ અનુભવ્યો.

ભાવાર્થ

રાજાની આજ્ઞા થતાં જ સિપાઈઓ દ્વારા બ્રાહ્મણને બંધનમાંથી છોડવામાં આવ્યો. જ્યારે બ્રાહ્મણ પોતાને ઘરે જવા નીકળ્યો ત્યારે રાજાએ તેમની સાથે પોતાના રાજદ્વારની સુરક્ષા માટે રાખેલ પહેલવાન સિપાઈઓને મોકલ્યા. બ્રાહ્મણે પોતાના ઘરે જઈ રાજદ્વારમાં જે કાંઈ બીના બની હતી તે અંગે વિગતવાર સંપૂર્ણ અહેવાલથી બ્રાહ્મણીને જ્યારે માહિતગાર કરી, ત્યારે બ્રાહ્મણી મનમાં સંકોચ અનુભવવા લાગ્યાં.

ત્રાહ ત્રાહ તનમેં બહુ કીના, ક્યા કરીયે ભયો કોપ અમીના;
તબ બ્રાહ્મણ લાલચ સમજાઈ, દે લક્ષ્મી રાજા મન ભાઈ. ૨૬

શબ્દાર્થ

ત્રાહ ત્રાહ = ત્રાહિ મામ તનમેં = શરીરમાં બહુ કીના = ઘણો કર્યો ક્યા કરીયે = શું કરી શકાય ભયો = થયો
કોપ = કોપાયમાન અમીના = અમલદાર તબ = ત્યારે બ્રાહ્મણ = વિગ્રે લાલચ = લાલસા સમજાઈ = સમજાવી
દે = આપે લક્ષ્મી = પૈસા રાજા = રાજા મન ભાઈ = મનમાં ભાવ હોય તેટલા.

અનુવાદ

શરીરમાં ઘણો જ ત્રાહિમામ કર્યો અને કહેવા લાગી કે જ્યાં અમલદાર કોપાયમાન થયો છે ત્યાં શું કરીએ? ત્યારે બ્રાહ્મણે લાલસા અંગે સમજાવી કે મનમાં ભાવ હોય તેટલા પૈસા રાજા આપે છે.

ભાવાર્થ

પશ્ચાતાપમાં ડૂબેલી બ્રાહ્મણીના શરીરમાં બહુ ત્રાસ ઉદ્ભવ્યો અને ત્રાહીમામ પોકારવા લાગી. તે કહેવા લાગી કે જ્યાં અમલદાર પોતે જ કોપાયમાન થાય તો પછી શું કરી શકાય?

ત્યારે બ્રાહ્મણ રાજા દ્વારા જે લાલચ આપવામાં આવી હતી તે સમજાવતાં કહેવા લાગ્યો કે પુત્રના બદલામાં તેમના મનમાં જે ભાવ હોય તેટલી કિંમત રાજા ચુકવવા તૈયાર છે.

**જબ નારીકે મન લલચૈયા, નહીં આપને ઉદરકે છેયા;
માયા દેખી મુનિ મન ડોલે, ક્યૌ ધીરજ રહે તરીયા ચોલે. ૨૭**

શબ્દાર્થ

જબ = જેથી નારીકે = સ્ત્રીનું મન = મન લલચૈયા = લલચાયું નહીં = નથી આપને = પોતાના ઉદરકે = પેટનો, કૂબે જન્મેલો છેયા = છોકરો માયા દેખી = માયા જોઈને મુનિ મન = યોગી-તપસ્વીઓનાં મન ડોલે = ડોલવા માંડે ક્યૌ = કેવી રીતે ધીરજ રહે = ધૈર્યતા રહે તરીયા ચોલે = સ્ત્રીના શરીરને.

અનુવાદ

માયા જોઈને મુનિનું મન ડોલવા માંડે તો પછી સ્ત્રીના શરીરની ધીરજ ક્યાંથી રહેવા પામે ? જેથી સ્ત્રીનું મન લલચાયું કે પોતાના પેટનો છોકરો તો નથી ને !

ભાવાર્થ

ગમે તેવા વેરાગ્ય ધારણ કરીને રહેલા તપસ્વી કે વૈરાગી મુનિજનો જ્યારે માયાના સ્વરૂપને નિહાળે છે ત્યારે તેમનું મન લલચાતું હોય છે. ઈન્દ્રિયોના ભોગ વૈભવ ભોગવવા આતુર બનતા હોય છે. તો પછી એક સામાન્ય સ્ત્રીનું મન સંપત્તિ માટે લલચાય તે સ્વાભાવિક છે. બ્રાહ્મણીનું મન પણ રાજા દ્વારા આપવામાં આવેલ લાલચથી લલચાયું. તે મનમાં વિચારવા લાગી કે પાલક માતા તરીકે બાળકને ઉછેરીને મોટો કર્યો, પરંતુ તે પોતાની કૂબેથી તો જન્મેલો નથી. વળી, શિવજીએ દરિદ્રતા દૂર કરવા માટે બાળકને આપ્યો ન હોય ? જેથી પાછલી જિંદગીમાં સંપત્તિ મળે તો સહાયરૂપ બને.

**ધરો પુત્ર દેવનકુ દોહી, છાંડો સુત માયાસુ મોહી;
વિપ્ર કહે સૂણ નાર સોહાગુ, કેતેક દામ રાયનપે માગુ. ૨૮**

શબ્દાર્થ

ધરો = અર્પણ કરી દો પુત્ર = બાળક દેવનકુ દોહી = દેવનો દીધેલો છાંડો = છોડી સુત = બાળક માયાસુ = સંપત્તિને મોહી = વશ થઈ વિપ્ર કહે = બ્રાહ્મણ કહે સૂણ = સાંભળો નાર = પત્ની સોહાગુ = સોહાગણ કેતેક દામ = કેટલા પૈસા રાયનપે માગુ = રાજા પાસે માંગુ.

અનુવાદ

પુત્રને ત્યજી સંપત્તિને મોહી અને દેવનો દીધેલો બાળક અર્પણ કરી દેવા તૈયાર થયા.

બ્રાહ્મણ કહે કે હે સોહાગણ પત્ની ! સાંભળો કે રાજા પાસે કેટલા પૈસા માગું ?

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ દંપતી સંપત્તિની લાલચમાં લલચાઈને પુત્ર આપી દેવા માટે તૈયાર થયાં. બ્રાહ્મણીની આંતરિક ઈચ્છા અને મુખ ઉપરના હકારાત્મક ભાવ જોયો. પુત્રનો ભાવ ત્યજીને માયામાં મન ઝુકેલું જોઈને બ્રાહ્મણ પૂછવા લાગ્યો કે રાજા પાસે તેમણે કેટલા રૂપિયાની માંગણી કરવી જોઈએ ?

બોલી પત્ની હોય અનુરાગી, તીનુ લક્ષ દામ લો માગી;
મન લલચો માયાકુ દેખી, સુત હરદેથી દીયો ઉવેખી. ૨૯

શબ્દાર્થ

બોલી પત્ની = સ્ત્રી બોલી હોય અનુરાગી = માયાના મોહમાં આસક્ત થઈને તીનુ લક્ષ = ત્રણ લાખ દામ = રૂપિયા લો માગી = માંગી લો મન = મન લલચો = લલચાયું માયાકુ = સંપત્તિને દેખી = જોઈને સુત = પુત્ર હરદેથી = હૃદયમાંથી દીયો ઉવેખી = અવગણી દીધો.

અનુવાદ

માયાના મોહમાં આસક્ત થઈને પત્ની બોલી કે ત્રણ લાખ રૂપિયા માંગી લો. માયાને જોઈ મન લલચાયું જેથી હૃદયમાંથી પુત્રને અવગણી દીધો.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણી માયાના મોહમાં આસક્ત થઈને બ્રાહ્મણને કહેવા લાગી કે રાજા પાસેથી પુત્રના બદલામાં ત્રણ લાખ રૂપિયાની માંગણી કરો. સંપત્તિના મોહને વશ થઈ બ્રાહ્મણ-બ્રાહ્મણીનું મન લલચાયું. જેથી હૃદયમાં પુત્ર પ્રત્યેની જે લાગણી અને પ્રેમ હતો તેમાં ઓટ આવી અને પુત્રને અવગણીને પૈસાનો મોહ જાગ્યો.

યેસે જીવ સ્વાર્થકે સંગી, સુત છોડી માયા રત્ય રંગી;
નરનારી સમજી એક ભઈયે, બોહોરુ વિપ્ર રાયપે ગઈયે. ૩૦

શબ્દાર્થ

યેસે = એ પ્રમાણે જીવ = જીવો સ્વાર્થકે સંગી = સ્વાર્થના સગાં સુત છોડી = પુત્ર ત્યજીને માયા રત્ય રંગી = માયાનાં સ્નેહમાં રંગાયા નરનારી = પતિ-પત્ની સમજી એક ભઈયે = સમજીને એક થઈ ગયાં બોહોરુ = ત્યાર પછી વિપ્ર = બ્રાહ્મણ રાયપે = રાજા પાસે ગઈયે = ગયો.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે જીવો સ્વાર્થના સગાં છે. કારણ કે પુત્ર ત્યજીને માયાના સ્નેહમાં રંગાયા. પતિ-પત્ની સમજીને એક થઈ ગયાં. ત્યાર પછી બ્રાહ્મણ રાજા પાસે ગયો.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણેના વ્યવહાર જોતાં કહી શકાય કે સંસારમાં જીવોની વૃત્તિ માત્ર સ્વાર્થની જ હોય છે. સ્વાર્થના સગાં બનીને પૈસામાં લલચાયેલાં બ્રાહ્મણ-બ્રાહ્મણી પણ પોતાના વહાલસોયા પુત્રનો ત્યાગ કરવા તૈયાર થયાં. તેઓ સંપત્તિના સ્નેહમાં રંગાઈ ગયાં. પતિ-પત્ની બંને લાલચને આધીન થઈ સંમતિપૂર્વક એકજ નિર્ણાયક ભૂમિકામાં આવીને એક સરખી વિચારધારાવાળાં બન્યાં. ત્યારપછી સર્વ સંમતિ સાધ્યા બાદ બ્રાહ્મણ પોતાની મંજૂરી (સહમતી) જણાવવા માટે રાજાને મળવા રાજદરબારમાં ગયો.

તબ રાજા બ્રાહ્મણસુ કીના, તુમ નારી મીલી ક્યા મત ચીના;
જબ બ્રાહ્મણ બોલે કનકનતે, તીનલક્ષ માગે ચનચનતે. ૩૧

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે રાજા = નગરપતિ બ્રાહ્મણસુ = બ્રાહ્મણને કીના = કહ્યું તુમ = તમોએ નારી મીલી = પત્નીને મળીને ક્યા = શા, શું મત = નિર્ણય ચીના = શોધ્યો જબ = ત્યારે બ્રાહ્મણ = વિપ્ર બોલે = બોલ્યો કનકનતે = કાંપતો અસ્પષ્ટ અવાજ કાઢીને તીનલક્ષ = ત્રણ લાખ માગે = માગે છે ચનચનતે = ખણખણતા.

અનુવાદ

ત્યારે રાજાએ બ્રાહ્મણને કહ્યું કે તમે પત્નીને મળીને શો નિર્ણય શોધ્યો ? ત્યારે બ્રાહ્મણ કાંપતા અસ્પષ્ટ અવાજે બોલ્યા કે ખણખણતા ત્રણ લાખ માંગે છે.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ જેવો રાજદરબારમાં હાજર થયો ત્યારે રાજસિંહાસન પર બિરાજમાન રાજાએ બ્રાહ્મણને સવાલ (પ્રશ્ન) કર્યો કે ઋષિપત્ની સાથે વિચાર-વિમર્શ કર્યા બાદ એક પાલક માતા-પિતા તરીકે શિવાલયમાંથી મળેલા બાળક અંગે અંતિમ શો નિર્ણય લીધો ? ત્યારે બ્રાહ્મણ દુઃખી અને અસંતુષ્ટ હોય તેવા ભાવથી ગળામાંથી અસ્પષ્ટ અવાજે કાંપતાં કાંપતાં બે હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યો કે પુત્રના બદલામાં ધર્મપત્નીએ તો ખણખણતા ત્રણ લાખ રૂપિયા રોકડની માંગણી કરી છે.

તબ રાજા તેડે શાહુકારા, દીના તરત ન લાગી વારા;
તબ કોઈને મોકુ ભી કહીયા, તોહી મૂલે રાજાકુ દઈયા. ૩૨

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે રાજા = નૃપ તેડે = બોલાવ્યા શાહુકારા = નાણાવટી દીના = આપ્યા તરત = તે જ ક્ષણે
ન લાગી વારા = વિલંબ કર્યો વિના તબ = ત્યારે કોઈને = કોઈએ મોકુ ભી = મને પણ કહીયા = કહ્યું કે તોહી = તને
મૂલે = કિંમતે રાજાકુ = રાજાને દઈયા = આપ્યો, દીધો.

અનુવાદ

ત્યારે રાજાએ નાણાવટીને બોલાવ્યા અને વિલંબ કર્યા વિના તે જ ક્ષણે આપ્યા. ત્યારે કોઈએ
આવીને મને કહ્યું કે તને કિંમતથી રાજાને આપી દીધો છે.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણે જેવી પોતાની ઈચ્છા મુજબની કિંમત દર્શાવી કે તરત જ કોઈપણ જાતનો વિલંબ કર્યા
વિના રાજાએ પોતાના ખજાનચીને બોલાવીને તે જ ક્ષણે ખણખણતા ત્રણ લાખ રૂપિયા રોકડા
ચૂકવી દીધા. બ્રાહ્મણે શિવજીના દેવાલયમાંથી પ્રાપ્ત થયેલા બાળકને વેચી દીધો અને પોતાની
મન વાંચ્છીત કિંમત મેળવી લીધી. આ વાત વાયુવેગે સમગ્ર નગરમાં પ્રસરી ગઈ. વળી, કોઈએ
આ વાત બાલસ્વરૂપ પરમગુરુને પણ જણાવી કે બ્રાહ્મણે લાલચમાં આવીને ત્રણ લાખ રૂપિયા
રોકડા લઈને તેને રાજાને વેચી દેવામાં આવ્યો છે.

અબ લડકા તુમ્હી ક્યા કરહી, રાજા લેઈ શક્તિપે ધરહી;
તબ હમહી ભયે આનંદ ઓઘા, ભલે બનો યેસે સંજોગા. ૩૩

શબ્દાર્થ

અબ = હવે લડકા = છોકરા તુમ્હી = તું ક્યા = શું કરહી = કરીશ રાજા = નૃપ લેઈ = લઈને
શક્તિપે = દેવી સામે ધરહી = ધરશે તબ = ત્યારે હમહી = મને ભયે = થયો આનંદ = આનંદિત ઓઘા = આધ્યાત્મિક તૃષ્ટિ
ભલે = સારું થયું બનો = બન્યો યેસે = આવો સંજોગા = સંયોગ.

અનુવાદ

હવે છોકરા તું શું કરીશ? રાજા લઈને શક્તિને ધરશે, ત્યારે મને આધ્યાત્મિક તૃષ્ટિ સહિતનો
આનંદ થયો કે આવો સંયોગ બન્યો તે સારું જ થયું.

ભાવાર્થ

વળી, તે વ્યક્તિએ બાલસ્વરૂપે રહેલા પરમગુરુને કહ્યું કે હવે તેઓ શું કરશે? રાજા પોતાના
રાજકુંવરને ભક્ષિણી દેવીના પ્રકોપમાંથી બચાવવા (છોડાવવા) માટે લઈ જઈને દેવી સમક્ષ
નૈવેદ્યના રૂપમાં હાજર કરશે. આવું સાંભળતાં જ પરમગુરુ મનોમન આધ્યાત્મિક તૃપ્તિનો
અનુભવ કરતાં આનંદિત થયા. આવી તક ઊભી થઈ તે ઘણું જ સારું થયું છે તેમ વિચારવા લાગ્યા.

અબ પ્રગટ હોઈ જાઉં સબ દ્વીપા, કરું બોધ મોઈ શક્તિ સમીપા;
બહોરુ રાજા મનસ પઠાયે, હમહીકુ લેવનકુ આયે. ૩૪

શબ્દાર્થ

અબ = હવે પ્રગટ હોઈ = પ્રત્યક્ષ રૂપે, જાહેર થઈ જાઉં = જવું, જાઉં સબ દ્વીપા = સમગ્ર દ્વીપમાં
કરું બોધ = ઉપદેશ કરું મોઈ = હું શક્તિ સમીપા = દેવીની સમક્ષ બહોરુ = ત્યાર પછી રાજા = નગરપતિ
મનસ = માણસો પઠાયે = મોકલ્યા હમહીકુ = મને લેવનકુ = લેવા માટે આયે = આવ્યા.

અનુવાદ

હવે હું દેવીની સમક્ષ જ્ઞાનોપદેશ કરું, જેથી સમગ્ર દ્વીપમાં પ્રત્યક્ષરૂપે જાહેર થઈ જાઉં.
ત્યાર પછી રાજાએ માણસો મોકલ્યા. જે મને લેવા માટે આવ્યા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર વિચારે છે કે હવે તેઓને પોતાનું અસલ સ્વરૂપ છે તે જાહેરમાં
પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે દર્શાવવાનો સારો મોકો છે. દેવીને જ્ઞાનોપદેશ કરીને પોતે જે ઉદ્દેશ માટે આ
દ્વીપમાં પ્રગટ થયા છે તે હેતુ માટે પ્રસિદ્ધ થવાનો સમય હવે પાકી ગયો છે તેવું તેમને લાગ્યું.

રાજાના હુકમને આધીન થઈ વજીરે પોતાના રાજ દરબારમાંથી અમુક સિપાઈઓને મોકલ્યા.
તેઓ રાજમહેલમાંથી નીકળી બ્રાહ્મણના ઘરે બાળકને લેવા માટે આવ્યા.

કરી શણગાર વિપ્રે મોઈ દીના, ઉપલે મન કલપંતહી કીના;
નરનારી લેઈલેઈ ઉર ધરહુ, કોપે રાજા સુત હમ ક્યા કરહુ. ૩૫

શબ્દાર્થ

કરી = કરીને શણગાર = આભૂષણ વિપ્રે = બ્રાહ્મણે મોઈ = મને દીના = આપ્યો ઉપલે મન = ઉપલક મનથી
કલપંતહી કીના = કલ્પાંત કર્યું નરનારી = પતિ-પત્ની લેઈ લેઈ = વારંવાર લઈને ઉર ધરહુ = હૃદય સરસો ચાંપ્યો
કોપે રાજા = નગરપતિ કોમાયમાન થયા હોવાથી સુત = પુત્ર હમ = અમે ક્યા = શું કરહુ = કરી શકીએ.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણે મને શણગાર કરીને આપી દીધો. વળી, ઉપલક મનથી કલ્પાંત કર્યું. પતિ-પત્ની
વારંવાર પોતાને હૃદય-સરસો લગાવીને કહેવા લાગ્યાં કે હે પુત્ર ! રાજા કોપાયમાન થયો હોવાથી
અમો શું કરીએ ?

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણે બાળકને નવાં પવિત્ર વસ્ત્રો અને આભૂષણોથી શણગારી સિપાઈઓને સોંપી

દીધો. તે દરમિયાન બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણી ઉપલક મનથી કલ્યાંત કરવા લાગ્યા. બંને સ્ત્રી-પુરુષ બાળકને વારંવાર હાથમાં લઈ પોતાના હૃદયે લગાવતાં (હૃદય સરસો ચાંપતા) અને કહેતા કે જ્યારે રાજા જ કોમાયમાન થયો હોવાથી તેઓ કાંઈ જ કરી શકે તેમ નથી. પોતે નિઃસહાય છે તેવું જણાવી બાળકને સાંત્વના આપવા લાગ્યા.

**અંતરમે માયા રત પાગે, ઉપલે દિલ પસ્તાવા લાગે;
કરી મયલો નરણે ભર નીરા, ભીતર નહીં પુરાતન પીરા. ૩૬**

શબ્દાર્થ

અંતરમે = હૃદયમાં **માયા** = સંપત્તિ **રત** = પ્રેમ **પાગે** = પાંગરેલો **ઉપલે દિલ** = ઉપલક મનથી (હૃદયથી) **પસ્તાવા** = પશ્ચાતાપ **લાગે** = જણાય **કરી** = કરીને **મયલો** = મયોળતાં **નરણે** = આંખો **ભર** = ભરી **નીરા** = આંસુ **ભીતર** = અંદર **નહીં** = નથી **પુરાતન પીરા** = અસલી દુઃખ.

અનુવાદ

હૃદયમાં સંપત્તિ પ્રત્યે સ્નેહ પાંગરેલો હતો, પરંતુ ઉપલક મનથી પશ્ચાતાપ જણાય. મયોળી - કરીને આંખોમાં આંસુ ભરી આવે, પરંતુ અંદર તો અસલી દુઃખ ન હતું.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ દંપતીના હૃદયમાં સંપત્તિ પ્રત્યેનો સ્નેહ પાંગરેલો હોવાથી તેઓ ઉપલક મનથી પશ્ચાતાપ કરતાં જણાતા હતા. એટલે કે તેમના હાવભાવ જોતાં જણાય કે તેઓ ખૂબ જ દુઃખી છે. તેથી આંખોને મયોળીને ચોધાર આંસુ વહેવડાવી રુદન કરતાં હોય તેમ લાગે, પરંતુ ખરેખર જોતાં તો તેમના હૃદયમાં તો જેટલી બાહ્ય દેખાય છે તેટલી દુઃખની ગ્લાની પણ ન હતી.

**વિપ્ર કુટુંબ મન સુધ કલપઈયા, ફટ પાપી મારન સુત દઈયા;
ઠપકા દેન સકલ સબ લાગે, તબ બ્રાહ્મણ રોઈ ભયે અભાગે. ૩૭**

શબ્દાર્થ

વિપ્ર = બ્રાહ્મણ **કુટુંબ** = પરિવાર **મન સુધ** = શુદ્ધ મનથી **કલપઈયા** = કલ્યાંત કરવા લાગ્યા **ફટ** = ધિક્કાર, ફિટકાર **પાપી** = અધર્મી **મારન** = મારવા માટે **સુત** = પુત્ર **દઈયા** = આપ્યો **ઠપકા દેન** = ઠપકો આપવા **સકલ** = તમામે **સબ** = તમામ **લાગે** = લાગ્યા **તબ** = ત્યારે **બ્રાહ્મણ** = વિપ્ર **રોઈ ભયે** = રોવા લાગ્યો **અભાગે** = ભાગ્યહીન.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણના પરિવારજનો શુદ્ધ મનથી કલ્યાંત કરવા લાગ્યા. તેઓ કહેવા લાગ્યા કે હે અધર્મી! મારવા માટે પુત્રને આપ્યો? તમામે તમામ ઠપકો આપવા લાગ્યા ત્યારે ભાગ્યહીન બ્રાહ્મણ રડવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણના નિર્ણયથી નારાજ હોઈ બધા જ પરિવારજનો શુદ્ધ મનથી કલ્પાંત કરવા લાગ્યા. તેઓ બ્રાહ્મણને અધર્મી કહીને પુત્ર મારી નાંખવા માટે આપ્યો તે અંગે આકરા શબ્દો બોલીને ઠપકો આપવા લાગ્યા. ત્યારે ભાગ્યહીન બ્રાહ્મણ રુદન કરવા લાગ્યો.

**નારી પુરુષ રુદન અતી કીના, હમસે પ્રીત બઢી બહુ દીના;
યેસે શોક કરત સબ રહીયા, કહે કુવેર મોઈ રાઈ લઈ ગઈયા. ૩૮**

શબ્દાર્થ

નારી પુરુષ = સ્ત્રી-પુરુષ રુદન = કલ્પાંત અતી = ઘણું કીના = કર્યું હમસે = મારી સાથે પ્રીત = સ્નેહ બઢી = વધ્યો બહુ દીના = ઘણા દિવસોનો યેસે = આમ શોક = કલેશ કરત = કરતા સબ = બધા રહીયા = રહ્યા કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે મોઈ = મને રાઈ = રાજા લઈ ગઈયા = લઈ ગયા.

અનુવાદ

સ્ત્રી-પુરુષોએ ઘણું કલ્પાંત કર્યું કારણ કે મારી સાથે ઘણા દિવસોનો સ્નેહ વધ્યો હતો. આમ, બધા કલેશ કરતા રહ્યા. કુવેરસ્વામી કહે છે કે મને રાજાને ત્યાં લઈ ગયા.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ પરિવારના તમામ સ્ત્રી-પુરુષોએ ઘણું જ હૃદય દ્રાવક કલ્પાંત કર્યું. કારણ કે ઘણા બધા દિવસો સાથે રહેવાથી દરેકના હૃદયમાં બાળક પ્રત્યે અત્યંત સ્નેહ પાંગર્યો હતો. પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે આ પ્રમાણે ઉપસ્થિત સૌ બ્રાહ્મણ પરિવાર શોકાતુર બની દિલના શુદ્ધ ભાવથી કલેશ કરતા રહ્યા ત્યારે શોકમય વાતાવરણ હોવા છતાં કઠોર હૃદયવાળા રાજાના સિપાઈઓ બાળકને રાજમહેલમાં લઈ ગયા.

અંગ-૫૯

શક્તિ પરચાકો

રાજ દરબારે ગયે હમ જબહી, રાણી દેખ ત્રાસ ભઈ તબહી;
યેસે સુઘડ કાંતિવંત નરહી, સો રાજા કેસે વિધ કરહી. ૧

શબ્દાર્થ

રાજ દરબારે = રાજાના દરબારમાં ગયે = ગયો હમ = હું જબહી = જ્યારે રાણી = રાણી દેખ = જોઈ ત્રાસ = કમકમાટી ભઈ = થઈ તબહી = ત્યારે યેસે = આવા સુઘડ = રૂપાળા કાંતિવંત = કાંતિકારી નરહી = પુરુષ સો = તેથી રાજા = નૃપ, રાજા કેસે = કેવી રીતે વિધ = વધ કરહી = કરશે.

અનુવાદ

જ્યારે હું રાજદરબારમાં ગયો ત્યારે મને જોઈને રાણીને કમકમાટી થઈ. આવા રૂપાળા અને કાંતિકારી પુરુષ છે, તેથી રાજા કેવી રીતે વધ કરશે ?

ભાવાર્થ

રાજાના સિપાઈઓ અંકુરધરને લઈ જ્યારે રાજમહેલમાં ગયા ત્યારે રાજદરબારમાં પ્રવેશતાં જ રાણીએ અંકુરધરને આવતાં જોયો. જોતાંની સાથે જ રાણીના શરીરમાં કંપારી (ધ્રુજારી) આવવા માંડી. તે દુઃખી હૃદયથી વિચારવા લાગી કે આવા રૂપાળા અને કાંતિવીર પુરુષનો બલિ ભક્ષિણી દેવી સમક્ષ રાજા કેવી રીતે ચઢાવશે ?

રાજ સકલ નિરવંશહી જાવે, જો આ પુરુષકુ શક્તિ ચઢાવે;
સબ રાણી એસે મુખ બોલી, કપટ નહીં કાહુ મન ભોલી. ૨

શબ્દાર્થ

રાજ = રાજ્ય સકલ = સમસ્ત નિરવંશહી જાવે = વંશનો ઉચ્છેદ થઈ જશે જો = જો આ પુરુષકુ = આ પુરુષનો શક્તિ = દેવી ચઢાવે = બલિ આપે સબ રાણી = બધી રાણીઓ એસે = આવી રીતે મુખ બોલી = મોંઢાથી બોલી કપટ નહીં = પ્રપંચ નહીં હતો કાહુ મન = કોઈના મનમાં ભોલી = ભોળી.

અનુવાદ

જો આ પુરુષનો દેવીને બલિ ચઢાવવામાં આવશે તો સમસ્ત રાજ્યના વંશનો ઉચ્છેદ થઈ જશે. આવી રીતે બધી રાણીઓ મોંઢી બોલી, કારણ કે કોઈના મનમાં પ્રપંચ ન હતો, પરંતુ ભોળી હતી.

ભાવાર્થ

પટરાણીના શરીરમાં ધ્રુજારી આવતાં જ્યારે કાંપવા લાગી ત્યારે બીજી બધી રાણીઓ હતી તેઓ પણ એકી સાથે બોલી કે જો રાજા આવા તેજસ્વી પુરુષનો બલિ દેવીને ચઢાવશે તો રાજાના વંશમાં કોઈ રહેવા પામશો નહીં, એટલે કે રાજ્યના વંશનો ઉચ્છેદ થઈ જશે. વળી, બધી જ રાણીઓ સરળ અને નિખાલસ સ્વભાવની હતી, તેથી આવું બોલવા પાછળ તેમના મનમાં જરા પણ પ્રપંચ ન હતો.

**કહન સકલ રાજાકુ લાગી, યા સુત નહીં મારનકે જાગી;
તબ રાજા કહે કેસે કીજે, ભોગ વિના શક્તિ નહીં રીજે. ૩**

શબ્દાર્થ

કહન = કહેવા સકલ = બધી રાજાકુ = રાજાને લાગી = લાગી યા સુત = આ બાળક નહીં = નથી મારનકે જાગી = મારવા યોગ્ય તબ = ત્યારે રાજા કહે = રાજા કહેવા લાગ્યા કેસે કીજે = શું કરીએ ભોગ વિના = ભોગ ધરાવ્યા સિવાય શક્તિ = દેવી નહીં રીજે = પ્રસન્ન થશે નહીં.

અનુવાદ

બધી (રાણીઓ) રાજાને કહેવા લાગી કે આ બાળક મારવા યોગ્ય નથી. ત્યારે રાજા કહે છે કે તો પછી શું કરીએ ? કારણ કે ભોગ ધરાવ્યા વિના શક્તિ પ્રસન્ન થશે નહીં.

ભાવાર્થ

બધી જ રાણીઓ ભેગી થઈને રાજાને વિનંતી કરવા લાગી કે આવો તેજસ્વી બાળક વધ કરવાને યોગ્ય નથી. એટલે તેનો બલિ ચઢાવવો જોઈએ નહીં. રાજા દ્વિધામાં પડ્યા અને રાણીઓને પૂછવા લાગ્યા કે તો પછી આનો ઉકેલ કેવી રીતે કાઢવો ? કારણ કે જો દેવીને ભોગ ધરાવવામાં ન આવે તો તે પ્રસન્ન થશે નહીં.

**બીન રીઝે શક્તિ સદ કોપે, સુત સાટે પઈઠામેં જોપે;
ક્યા કરહુ કોલે બંધાયે, બતીસ લક્ષણા તાતે લાયે. ૪**

શબ્દાર્થ

બીન રીઝે = રાજા નહીં થાય તો શક્તિ = દેવી સદ = સાથે જ કોપે = કોપાયમાન થશે સુત સાટે = પુત્રના બદલામાં પઈઠામેં = પેઠણમાં, પહેરામણીમાં જોપે = દીસે, શોભે ક્યા કરહુ = શું કરીશું કોલે બંધાયે = વચનથી બંધાયા છીએ બતીસ લક્ષણા = બત્રીસ લક્ષણો તાતે = તેથી લાયે = લાવ્યા છે.

અનુવાદ

રાજી નહીં થાય તો સાચે જ દેવી કોપાયમાન થશે. કારણ કે પુત્રના બદલામાં પહેરામણી માટે તો શોભે છે, પરંતુ વચનથી બંધાયેલી છે તો શું કરીશું? તેથી જ તો બત્રીસ લક્ષણો લાવ્યા છીએ.

ભાવાર્થ

રાજા સમજાવે છે કે જો દેવીને રાજી નહીં કરવામાં આવે, તો પછી તે સાચે જ કોપાયમાન થશે. કારણ કે રાજકુંવરના બદલામાં પહેરામણીના રૂપે શોભે તેવો બત્રીસ લક્ષણો બાળક લઈને બલિ ચઢાવવાના વચનથી તેઓ બંધાયેલા છે. તેથી તો રાજા બત્રીસ લક્ષણો ધરાવતા બાળકને રાજદરબારમાં લાવ્યા છે.

યાકુ તો તુમ કહતહો નાઈ, મારે સુત આપનો જોગમાઈ;
અબ રાણી તુમકુ ક્યા સૂઝે, મોઈ મન યા પરકાર અમૂઝે. ૫

શબ્દાર્થ

યાકુ તો = અને તો તુમ = તમો કહતહો નાઈ = ના કહો છો મારે = મારી નાંબશે સુત = પુત્ર આપનો = આપણો જોગમાઈ = જોગણીમાતા અબ = હવે રાણી = રાણી તુમકુ = તમને ક્યા સૂઝે = શું સૂઝે છે મોઈ મન = મારું મન યા પરકાર = આ પ્રકારે અમૂઝે = મૂંઝાય છે.

અનુવાદ

આને તો તમો ના કહો છો તો જોગણીમાતા આપણો પુત્ર મારી નાંબશે. હવે હે રાણી ! તમને શું સૂઝે છે ? મારું મન તો આ પ્રકારે મૂંઝાય છે.

ભાવાર્થ

વિવશ થયેલ રાજા સ્પષ્ટતા કરે છે કે રાણીઓ તો આ બત્રીસ લક્ષણા પુત્રને દેવી સમક્ષ ભોગ ધરાવવા માટે ના પાડે છે બરી, પરંતુ જો તેમજ કરવામાં આવશે તો જોગણીમાતા રાજકુંવરને ભરખી જશે. આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં રાજા પણ પોતાના મનમાં મૂંઝાય છે. તે રાણીઓને પૂછે છે કે હવે આનો શો ઉપાય હોઈ શકે ? જેથી રાજકુંવર બચી જાય અને અંકુરધરને પણ કોઈ આંચ ન આવે.

તબ રાણી કહે સુન હો રાઈ, હમકુ બુધ એક ઉપજી આઈ;
સુતકુ લેઈ રમતા જઈ ધરહો, દેવી મન માને સો કરહો. ૬

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે રાણી = રાણી કહે = કહેવા લાગી સુન હો રાઈ = હે રાજા ! સાંભળો હમકુ = અમોને બુધ = વિચાર

એક = એક ઉપજી આઈ = નીપજી આવ્યો સુતકુ = બાળકને લેઈ = લઈને રમતા જઈ ધરહો = જઈને રમતો મૂકી દો
દેવી = જોગણી માતા મન માને = મનની ઈચ્છા પ્રમાણે સો = તે મુજબ કરહો = કરશે.

અનુવાદ

ત્યારે રાણી કહેવા લાગી કે હે રાજા ! સાંભળો, અમોને એક વિચાર ઉપજી આવ્યો છે કે આ બાળકને લઈ જઈને રમતો છોડી દો. પછી, દેવીના મનમાં જે ઈચ્છા હશે તે મુજબ કરશે.

ભાવાર્થ

રાજાની મૂઝવણ દૂર કરવા માટે રાણીએ પોતાના મનમાં જે ન્યાયપૂર્વકનો શુદ્ધ વિચાર સ્ફૂરણ થયો હતો તે દર્શાવ્યો. તેણીએ રાજાને કહ્યું કે અંકુરધરને દેવી સમક્ષ લઈ જઈને વધ કરવાને બદલે છૂટો-રમતો મૂકી દેવો, ત્યારબાદ દેવીની જે ઈચ્છા હશે તે મુજબ તે કરશે. જેથી રાજા જે રીતે વચનથી બંધાયેલા હતા તે પણ મુક્ત થશે અને દેવીને તેની ઈચ્છા મુજબનો ભોગ મળી જશે.

જો શક્તિ સુતકુ ભરખાંહી, તાકો દોષ આપનેકુ નાંહી;
આપને હાથ નહીં વધ કરહુ, શણગારી શક્તિપે ધરહુ. ૭

શબ્દાર્થ

જો = કદાચિત્ શક્તિ = દેવી સુતકુ = બાળકને ભરખાંહી = ભરખી જશે, ખાઈ જશે તાકો = તેનો દોષ = અપરાધ આપનેકુ = આપણને નાંહી = નહીં આપને હાથ = આપણા હાથે નહીં = નહીં વધ કરહુ = વધ કરીશું શણગારી = શણગાર પહેરાવી શક્તિપે = દેવી સમક્ષ ધરહુ = મૂકી દઈશું.

અનુવાદ

જો કદાચિત્ દેવી બાળકને ભરખી જશે તો તેનો અપરાધ આપણને લાગશે નહીં. આપણા હાથે વધ કરીશું નહીં, પરંતુ શણગારીને દેવી સમક્ષ મૂકી દઈશું.

ભાવાર્થ

રાણી શુદ્ધ ચિત્તે રાજાને કહેવા લાગી કે જે કર્મ કરે તેનું ફળ પણ તે જ ભોગવે તે ન્યાયે જો દેવી પોતાની ઈચ્છાને આધીન થઈ અંકુરધરનું ભક્ષણ કરશે તો તેનો અપરાધ રાજા-રાણીને લાગશે નહીં. અર્થાત્ દેવી જો કોઈ અનિચ્છનીય કાર્ય કરશે તો તેનું પાપ તે દેવીએ જ ભોગવવું પડશે. રાજાએ પોતે અંકુરધરનો વધ કરાવવો નહીં, પરંતુ તેને આભૂષણોથી શણગાર સજાવીને દેવી સમક્ષ રમતો મૂકી દેવો જોઈએ.

જબ રાજા મનમાં સત માની, નીકી બુધ બતાઈ રાની;
પઢે જ્યોતિષ વિપ્ર બોલાયે, દેવી હોમ મૂરત જોવરાયે. ૮

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે રાજા = નગરપતિ મનમાં = મનની અંદર સત માની = સાચું લાગ્યું
નીકી બુધ = ન્યાયી સમજ બતાઈ = બતાવી રાની = રાણીએ પઢે જ્યોતિષ વિપ્ર = જ્યોતિષ
ભણેલા બ્રાહ્મણ બોલાયે = બોલાવ્યા દેવી = શક્તિ હોમ મૂરત = હોમ કરવાનું મુહૂર્ત
જોવરાયે = જોવરાવ્યું, બતાવ્યું.

અનુવાદ

રાણીએ ન્યાયિક સમજ બતાવી છે એવું જ્યારે રાજાને મનમાં સાચું લાગ્યું ત્યારે શક્તિને
હોમ કરાવવા માટેનું મુહૂર્ત જ્યોતિષ ભણેલા બ્રાહ્મણને બોલાવીને જોવરાવ્યું.

ભાવાર્થ

જ્યારે રાજાને મનમાં એવું લાગ્યું કે રાણીએ તેની શુદ્ધ અને પ્રામાણિક બુદ્ધિથી જ સુઝાવ
રજૂ કર્યો છે તે ન્યાયની દૃષ્ટિએ સાચો અને યોગ્ય છે, ત્યારે હુકમ કરીને નગરમાં જે જ્યોતિષ
ભણેલા વિદ્વાન બ્રાહ્મણ હતા તેમને બોલાવ્યા. તેમની પાસે દેવીની સમક્ષ હોમ કરાવવા માટેનું
મુહૂર્ત જોવરાવ્યું.

વિપ્ર કહે સુનો નરપતિ ભૂપા, પરસુકે દિન મૂરત અનુપા;
અતિ ઉત્તમ પૂનમકે વારા, દેવી ભોગ લગે શુભ સારા. ૯

શબ્દાર્થ

વિપ્ર કહે = બ્રાહ્મણે કહ્યું સુનો = સાંભળો નરપતિ ભૂપા = રાજાધિરાજ પરસુ કે દિન = પરમ દિવસે
મૂરત = મુહૂર્ત અનુપા = અનુપમ અતિ ઉત્તમ = ઘણો સારો પૂનમ કે વારા = પૂર્ણિમાનો દિવસ દેવી = શક્તિ
ભોગ લગે = ભોગ ધરાવવા માટે શુભ સારા = સારો મંગલકારી.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણ કહેવા લાગ્યો કે હે નગરપતિ રાજાધિરાજ ! સાંભળો, પરમ દિવસે મુહૂર્ત અનુપમ
(શ્રેષ્ઠ) છે, કારણ કે પૂર્ણિમાનો ઘણો સારો દિવસ છે. તેથી દેવીને ભોગ ધરાવવા માટે પણ સારો
મંગલકારી છે.

ભાવાર્થ

જ્યોતિષાચાર્યે પોતાનું પંચાંગ વારંવાર ઉચલાવીને જોયું અને સૌથી શ્રેષ્ઠ મુહૂર્ત કાઢવા માટે
ગણતરી કરવા લાગ્યા. ત્યારબાદ રાજાને જણાવ્યું કે શુભ મુહૂર્તની દૃષ્ટિએ જોતા તો પરમ દિવસે
(આવતીકાલના દિવસ પછી) શુભ દિવસ છે. કારણ કે પૂર્ણિમાની તિથિ શુભ અને પવિત્ર દિવસ
હોવાથી દેવીને ભોગ ધરાવવા માટે શ્રેષ્ઠ અને મંગલકારી દિવસ ગણાય.

વીત્યે દો દિન પૂનમ આયે, દેવી હોમ સામગ્રી લાયે;
મોકુ પણ શણગાર ધરાઈ, પુષ્પાદિક પટકુલ પહેરાઈ. ૧૦

શબ્દાર્થ

વીત્યે દો દિન = બે દિવસ વીત્યા પૂનમ આયે = પૂર્ણિમા આવી દેવી = શક્તિ
હોમ સામગ્રી = હોમ કરવા માટેની સામગ્રી લાયે = લાવ્યા મોકુ પણ = મને પણ
શણગાર ધરાઈ = અલંકાર ધારણ કરાવી પુષ્પાદિક = પુષ્પોની આઘ લઈ પટકુલ = વસ્ત્રો પહેરાઈ = પહેરાવ્યા.

અનુવાદ

બે દિવસ વીત્યા અને પૂર્ણિમા આવી ત્યારે શક્તિને હોમ કરવા માટે સામગ્રી લાવ્યા. મને પણ વસ્ત્રો પહેરાવ્યા અને પુષ્પોની આઘ લઈ અલંકાર ધારણ કરાવ્યા.

ભાવાર્થ

જ્યોતિષાચાર્યે જ્યારે મુહૂર્ત જોવા આવ્યા ત્યારે શુકલ પક્ષની સુદ તેરસ હતી. બે દિવસ પસાર થયા એટલે પૂર્ણિમાનો શુભ દિવસ આવ્યો. તે દરમિયાન રાજાએ પ્રધાનને હુકમ કરી વેળાસર દેવી સમક્ષ હોમ કરવા માટેની યાદી પ્રમાણે બધી જ સામગ્રી મંગાવી દીધી. પૂર્ણિમાના દિવસે વહેલી સવારે અંકુરધરને સ્નાનાદિક ક્રિયાથી પવિત્ર કરીને નવા વસ્ત્રો પહેરાવવામાં આવ્યા. પછી સુગંધિત પુષ્પોના હારની આઘ લઈ સોનાના અલંકારોથી શણગારવામાં આવ્યા.

કંકુ કેસર આડ કરાયે, શ્રીફલ કરમે લીયો ધરાયે;
એંસી કોસ નગરકે લોકુ, સબ દેખન આયે મન શોકુ. ૧૧

શબ્દાર્થ

કંકુ કેસર = કંકુ અને કેસર આડ = આડુ તિલક ત્રિપુંડ કરાયે = કરાવ્યું શ્રીફલ = નાળિયેર
કરમે = હાથમાં લીયો ધરાયે = લઈને મૂક્યું એંસી કોસ = એંસી ગાઉના નગરકે લોકુ = નગરના લોકો સબ = બધા
દેખન આયે = જોવા આવ્યા મન શોક = દુઃખી મનથી.

અનુવાદ

કંકુ અને કેસરનું ત્રિપુંડ કરાવ્યું તેમજ હાથમાં શ્રીફળ લઈને મૂક્યું. નગરના એંસી ગાઉથી લોકો બધા દુઃખી મનથી જોવા આવ્યા.

ભાવાર્થ

અંકુરધરના કપાળે કંકુ અને કેસરનું આડુ તિલક (ત્રિપુંડ) કરીને હાથમાં કંકુ-ચોખા વધાવીને

શ્રીકૃષ્ણ મૂકવામાં આવ્યું. એસી ગાઉના જે કોઈ નગરજનો બચ્યા હતા તે બધા જ દુઃખી મને રાજા દ્વારા થતી બાલભોગ વિધિને જોવા માટે આવ્યા હતા.

**ત્રાહ ત્રાહ વરત્યો સબ કાહુ, યેસા સુત માર્યા ક્યમ જાહુ;
ગાતે વાતે લેઈ ગયાં તાંહી, દેવીકા દેવલ મઠ માંહી. ૧૨**

શબ્દાર્થ

ત્રાહ ત્રાહ = ત્રાહીમામ વરત્યો = વર્તાયો સબ કાહુ = સર્વકોઈમાં યેસા = આવો સુત = બાળક માર્યા ક્યમ જાહુ = કેવી રીતે મારી શકાય ? ગાતે વાતે = વાજતે ગાજતે લેઈ ગયા = લઈ ગયા તાંહી = ત્યાં દેવીકા = શક્તિના દેવલ મઠ માંહી = દેવળના પરિસરમાં.

અનુવાદ

સર્વકોઈમાં ત્રાહીમામ વર્તાયો કે આવો બાળક કેમ કરીને મારી શકાય ? વાજતે ગાજતે દેવીના દેવળના પરિસરમાં લઈ ગયા.

ભાવાર્થ

ઉપસ્થિત સૌ નગરજનોના મનમાં ત્રાહીમામ વર્તાયો. બધા જ દુઃખી હૃદયે વિચારવા લાગ્યા કે આવા બત્રીસ લક્ષણા પુત્રનો કેમ કરીને વધ કરી શકાય ? રાજા દ્વારા વાજતે ગાજતે અંકુરધરને રાજમહેલમાંથી સવારી કાઢીને જ્યાં દેવીનું દેવળ હતું ત્યાં પરિસરમાં લઈ ગયા.

**પ્રથમ કીનો હોમ સમારી, ગ્રથ સહીત સામગ્રી સારી;
બ્રહ્મભોજન પીછે સબ કીનો, માગ્યો દાન સબનકુ દીનો. ૧૩**

શબ્દાર્થ

પ્રથમ = પહેલાં કીનો = કર્યા હોમ = હવન સમારી = આરંભ ગ્રથ = ઘી સહીત = સાથે સામગ્રી સારી = ઘણી બધી સામગ્રી બ્રહ્મભોજન = બ્રાહ્મણોને ભોજન પીછે = પછી સબ = બધાએ, સૌએ કીનો = કર્યો માગ્યો = માગ્યા મુજબની દાન = દક્ષિણા સબનકુ = બધાને દીનો = આપી.

અનુવાદ

પ્રથમ હોમનો આરંભ કર્યો અને ઘી સહિત ઘણી બધી સામગ્રી હોમી. ત્યારપછી બધા બ્રાહ્મણોએ ભોજન કર્યું અને માગ્યા મુજબની બધાને દક્ષિણા આપી.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણો દ્વારા વેદોક્ત મંત્રોચ્ચારથી હવનનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો. જેમાં ગગનભેદી

મંત્રોચારથી ઘી સહિત ઘણી બધી હોમમાં વપરાતી સામગ્રી અગ્નિકુંડમાં હોમવામાં આવી. અંતમાં શ્રીફળ હોમીને આરતી પત્યા બાદ બ્રાહ્મણોએ ભોજન કર્યું. ત્યારપછી દરેક ભૂદેવોને દક્ષિણા આપવામાં આવી.

**હમહી પણ પાયે જો અઘાઈ, મારન ભયે મનમેં નહીં લાઈ;
રાજા કહેત વિનત વિપ્રને, કેહી વિધિ અર્પુ સુત શક્તનને. ૧૪**

શબ્દાર્થ

હમહી પણ = મેં પણ પાયે = પ્રાપ્ત કરી જો = જે અઘાઈ = ધરાઈને મારન ભયે = મરવાની બીક મનમેં = મનમાં નહીં = નહીં લાઈ = લાવી રાજા કહેત = રાજા કહેવા લાગ્યા વિનત = વિનંતીપૂર્વક વિપ્રને = બ્રાહ્મણોને કેહી વિધિ = કેવી રીતે અર્પુ = અર્પણ કરું સુત = બાળક શક્તનને = શક્તિને.

અનુવાદ

મેં પણ મનમાં મરવાની બીક લાવ્યા વિના જે પ્રસાદી હતી તે ધરાઈને પ્રાપ્ત કરી. રાજા વિનંતીપૂર્વક બ્રાહ્મણને કહેવા લાગ્યા કે કેવી રીતે શક્તિને બાળક અર્પણ કરવો ?

ભાવાર્થ

અંકુરધરે પણ મનમાં મરવાનો ડર રાખ્યા સિવાય ધરાઈને પ્રસાદી પ્રાપ્ત કરી. ભોજનવિધિ પૂર્ણ થયા બાદ રાજા બ્રાહ્મણોને વિનંતીપૂર્વક પૂછવા લાગ્યા કે હવે આ બાળકને કેવી રીતે દેવીને અર્પણ કરવો જોઈએ ?

**ઋષિ બોલે તબ સહેજ સ્વભાવુ, તેરે મન કેસા પરભાવુ;
રાજા કહે વિપ્ર સર્વનકુ, સુત સોંપો રમતા શક્તનકુ. ૧૫**

શબ્દાર્થ

ઋષિ બોલે = બ્રાહ્મણ બોલ્યા તબ = ત્યારે સહેજ સ્વભાવુ = સહેજ સ્વભાવે તેરે મન = તમારા મનમાં કેસા = કેવી પરભાવુ = ઈચ્છાશક્તિ રાજા કહે = રાજા કહેવા લાગ્યા વિપ્ર સર્વનકુ = બધા બ્રાહ્મણને સુત = બાળક સોંપો = સોંપી દો રમતા = રમતા શક્તનકુ = દેવીને.

અનુવાદ

ત્યારે સહેજ સ્વભાવે બ્રાહ્મણ બોલ્યા કે તમારા મનમાં કેવી ઈચ્છાશક્તિ છે ? રાજા બધા બ્રાહ્મણોને કહેવા લાગ્યા કે અંકુરધરનો વધ ન કરતાં તેણે દેવીના ચરણોમાં રમતો સોંપી દો.

ભાવાર્થ

રાજાએ જ્યારે બાળકને અર્પણ કરવાની વિધિ પૂછી ત્યારે સહેજ સ્વભાવે બ્રાહ્મણ બોલ્યા કે જેવી રાજાના મનમાં ઈચ્છાશક્તિ હોય તેમ કરીએ. ત્યારે રાજા બધા બ્રાહ્મણોને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યા કે બાળકને દેવીના ચરણમાં રમતો સોંપી દો.

**બ્રાહ્મણ બોલે શાસ્ત્ર સંજોગુ, આંગુરી એક કાટી દો ભોગું;
રાજા કહે કાટો અબગારું, દેવી માને ભોગ હમારું. ૧૬**

શબ્દાર્થ

બ્રાહ્મણ = વિપ્ર બોલે = બોલ્યા શાસ્ત્ર સંજોગુ = શાસ્ત્રોના સંયોગે આંગુરી એક = એક આંગળી કાટી દો = કાપી દો ભોગુ = ભોગ માટે રાજા કહે = રાજા કહેવા લાગ્યા કાટો = કાપો અબગારું = લગાર દેવી = શક્તિ માને = માની લે, સ્વીકારી લે ભોગ = વધ હમારું = અમારો.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણ શાસ્ત્ર સંયોગે બોલ્યા કે ભોગ માટે એક આંગળી કાપી દો. રાજા કહે લગાર કાપો. જેથી દેવી અમારો ભોગ સ્વીકાર લે.

ભાવાર્થ

શાસ્ત્રોમાં દર્શાવેલા વિધિ-વિધાન અનુસાર બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે ભોગ ચઢાવવા માટે એક આંગળી કાપી દેશો તો પણ ભોગ ચઢ્યો ગણાશે. ત્યારે રાજા લાગણીપૂર્વક કહેવા લાગ્યા કે આંગળીને જરાક કહેવા પૂરતી કાપો, જેથી તેમના દ્વારા ચઢાવવામાં આવેલ ભોગનો દેવી પ્રસન્ન થઈને પ્રેમપૂર્વક સ્વીકાર કરે.

**એસી મત સબને ઉર ધારી, ચાહે કુશલ હમકુ નર નારી;
એહી અવસર મોઈ પુષ્પ વધાઈ, બાજંતર છત્તીસ બજાઈ. ૧૭**

શબ્દાર્થ

એસી મત = આ પ્રમાણેનું મંતવ્ય સબને = બધાએ ઉરધારી = હૃદયમાં ધર્યો ચાહે = ઈચ્છા રાખે કુશલ = સહી સલામત હમકુ = મને નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો એહી = આ અવસર = પ્રસંગે મોઈ = મને પુષ્પ વધાઈ = પુષ્પોથી વધાવ્યો બાજંતર = વાજિંત્ર છત્તીસ બજાઈ = છત્રીસ પ્રકારના વગડાવ્યા.

અનુવાદ

બધાએ આ પ્રમાણેનું મંતવ્ય હૃદયમાં ધારણ કર્યું. કારણ કે બધા નરનારી હું સહી-સલામત રહું તેમ ઈચ્છા રાખતા હતા. આ પ્રસંગે મને પુષ્પોથી વધાવ્યો અને છત્રીસ પ્રકારનાં વાજિંત્રો વગડાવ્યા.

ભાવાર્થ

બધાએ પોતપોતાના મનમાં આ પ્રમાણેનો અભિપ્રાય ધારણ કર્યો. કારણ કે બધા જ હાજર રહેલા સ્ત્રી-પુરુષો પણ એવું ઈચ્છતા હતા કે અંકુરધર સહી-સલામત રહે. એને કોઈપણ પ્રકારની આંચ આવવી જોઈએ નહીં. આ સમયે અંકુરધરને પુષ્પોથી વધાવવામાં આવ્યા અને રાજાએ વધામણી પ્રસંગને અનુરૂપ શોભે તેવા છત્રીસ પ્રકારના વાજિંત્રો વગડાવ્યા.

**પોથી પઢત મૂરત જોવરાયા, શક્તિ સમીપ મોહી તબ લાયા;
જબ શક્તિ સનમુખ મોહિ કરીયે, તબ દેવી મૂર્તિ થરથરીયે. ૧૮**

શબ્દાર્થ

પોથી પઢત = પંચાંગ વાંચીને મૂરત = મુહૂર્ત જોવરાયા = જોવડાવ્યું શક્તિ સમીપ = દેવી સમક્ષ મોહી = મને તબ = ત્યારે લાયા = લાવવામાં આવ્યો જબ = જ્યારે શક્તિ = દેવી સનમુખ = સમક્ષ મોહિ = મને કરીએ = કર્યો તબ = ત્યારે દેવી = શક્તિ મૂર્તિ = સ્વરૂપ થરથરીયે = ધ્રુજવા લાગી.

અનુવાદ

પંચાંગ વાંચીને મુહૂર્ત જોવડાવ્યું ત્યારે દેવી સમક્ષ મને લાવ્યા. જ્યારે મને દેવી સન્મુખ કર્યો ત્યારે દેવીની મૂર્તિ ધ્રુજવા લાગી.

ભાવાર્થ

ભોજનવિધિ પત્યા પછી પંડિતો દ્વારા પંચાંગમાં સારું ચોઘડિયું જોવડાવીને શુભ મુહૂર્તમાં અંકુરધરને દેવી સમક્ષ લાવવામાં આવ્યા. જેવા અંકુરધરને દેવી સમક્ષ લઈ જવાયા કે તરત જ દેવીની મૂર્તિ ધ્રુજવા લાગી.

**છોડી સિંઘાસન સનમુખ આઈ, કંકર થઈ મોઈ પાવ લપટાઈ;
લાગી કરન અતિ અસ્તુતિ, કરી હોતી મૂરખે અનહુતિ. ૧૯**

શબ્દાર્થ

છોડી = ત્યજી સિંઘાસન = સિંહાસન સનમુખ = સન્મુખ આઈ = આવી કંકર થઈ = કરગરતી મોઈ = મારા પાવ = ચરણમાં લપટાઈ = પગ પકડી માથુ નમાવીને રહેવું લાગી કરન = કરવા લાગી અતિ અસ્તુતિ = ઘણી સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરી હોતી = કરી નાખ્યું હોત મૂરખે = મૂર્ખ લોકોએ અનહુતિ = અઘટિત કાર્ય.

અનુવાદ

દેવી સિંઘાસન છોડીને સન્મુખ આવી અને કરગરતી મારા ચરણોમાં લપટાઈ પડી. ઘણી સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરવા લાગી અને કહ્યું કે મૂરખાઓએ અઘટિત કાર્ય કરી નાખ્યું હોત.

ભાવાર્થ

દેવી પોતે મૂર્તિમાં પ્રવેશ કરીને પોતાના સિંઘાસન ઉપરથી ઉતરી અંકુરધર સમક્ષ હાજર થઈ અને વિનમ્ર ભાવે કરગરતી તેમના ચરણો પકડીને તથા માથુ નમાવીને અપાર સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરવા લાગી. વળી, કહેવા લાગી કે આ મૂર્ખ લોકોએ હમણાં ઘણું જ અઘટિત (ન કરવાનું) કાર્ય કરી નાખ્યું હોત.

**લોક સકલકુ બરજન લાગી, યા સુતકુ કયૌ લેઉ ભોગ અભાગી;
એ સુત નહીં મનુષા અવતારા, હે કોઈ અંશ કે સરજનહારા. ૨૦**

શબ્દાર્થ

લોક સકલકુ = બધા લોકોને બરજન લાગી = ઊંચા અવાજે ઠપકો આપવા લાગી યા સુતકુ = આ બાળકને કયૌ = શા માટે, કેમ લેઉ = લઈ શકું ભોગ = વધ અભાગી = ભાગ્યહીન એ સુત = આ બાળક નહીં = નથી મનુષા અવતારા = મનુષ્યનો અવતાર હે કોઈ = છે કોઈ અંશ = ચૈતનઅંશ કે = અથવા સરજનહારા = સર્જનહાર.

અનુવાદ

બધા લોકોને ઊંચા અવાજે ઠપકો આપવા લાગી કે હે ભાગ્યહીન લોકો ! આ બાળકનો કેવી રીતે ભોગ લઉં ? આ બાળક મનુષ્યનો અવતાર નથી. તે તો કોઈ મહાન ચૈતનઅંશ કે પછી સર્જનહાર પોતે છે.

ભાવાર્થ

ઉપસ્થિત થયેલા તમામ લોકોને દેવી ગર્જનાપૂર્વક ઊંચા અવાજે ઠપકો આપવા લાગી કે તે પોતે આ બાળકનો ભોગ લઈ શકે તેમ નથી. કારણ કે આ બાળક કોઈ જન્મ ધારણ કરનાર સાધારણ મનુષ્ય નથી, પરંતુ કોઈ વિશેષ અંશ કે પછી ખુદ સર્જનહાર લાગે છે.

**યાકુ જો કંચીત વધ કરહુ, નરક કુંડ તુમ હમહી પરહુ;
જો આંગુરી કાટો તુમ એકા, ઘોર નરક જાય કુલ અનેકા. ૨૧**

શબ્દાર્થ

યાકુ = એમનો જો = જો કદાચ કંચીત = સહેજ પણ વધ કરહુ = વધ કરશો તો નરક કુંડ = નર્કકુંડ તુમ = તમે હમહી = મને, હું પણ પરહુ = પડીશું જો = કદાચ આંગુરી કાટો = આંગળી કાપો તુમ = તમે એકા = એક ઘોર નરક = ઘોર નર્ક જાય = જાય કુલ અનેકા = અનેક કુળ.

અનુવાદ

એમનો જો સહેજ પણ વધ કરશો તો તમે અને હું પણ નર્કમાં પડીશું અને જો તમે એક

આખી આંગળી કાપશો તો અનેક કુળ ઘોર નર્કમાં જાય.

ભાવાર્થ

દેવી કહેવા લાગી કે આ બાળકનો જો સહેજ કહેવા પૂરતો પણ વધ કરશો તો દૈવી સહિત ઉપસ્થિત બધાને નર્કકુંડની યાતના ભોગવવી પડશે. વળી, આખી આંગળી કાપીને શાસ્ત્રોના કઠ્ઠા મુજબ વધ કરી બલિ ચઢાવવાની વિધિ કરશો તો અનેક કુળને ઘોર નર્કની યાતના ભોગવવી પડશે.

એસા હૈ એ પુરુષ અનાદુ, દષ્ટ પરત મોકુ કોઈ આદુ;
ચરમ ચક્ષુ તુમ નહીં દેખો, દિવ્ય દષ્ટ હોવે તબ પેખો. ૨૨

શબ્દાર્થ

એસા હૈ = એવા છે એ = આ પુરુષ અનાદુ = અનાદી પુરુષ દષ્ટ પરત = દષ્ટિમાં આવે છે મોકુ = મને કોઈ = કોઈક આદુ = આદિ ચરમ ચક્ષુ = ચર્મચક્ષુ તુમ = તમે, નહીં દેખો = જુઓ નહીં દિવ્ય દષ્ટ = દિવ્ય દષ્ટિ હોવે = થાય તબ = ત્યારે પેખો = જાણી શકો, ઓળખી શકો.

અનુવાદ

મારી દષ્ટિમાં આવે છે કે આ કોઈ અનાદિ પુરુષ છે. તમે ચર્મચક્ષુથી જુઓ નહીં, પરંતુ જ્યારે દિવ્ય દષ્ટિ થાય ત્યારે જ ઓળખી શકો.

ભાવાર્થ

ઉપસ્થિત સમગ્ર જનતાને દેવી પોતાનું મંતવ્ય જણાવતાં કહે છે કે તેણીની દષ્ટિમાં લાગે છે કે આ તો કોઈ આદિ-અનાદિ મહાપુરુષ છે. વળી, દરેકને વિનંતી કરતાં જણાવે છે કે બધાએ પોતાના ચર્મચક્ષુ દ્વારા આ પુરુષને નિહાળવાના નથી, પરંતુ દિવ્ય દષ્ટિ જો ખુલે તો જ આ મહાન વિભૂતિવાન મહા પુરુષને કોઈ ખરેખર રીતે ઓળખી શકે.

મેં દેવી મોઈ દષ્ટ દેવનકી, તાતે જાણુ લોક સકલકી;
ચૌદ લોકમે પરખુ સોઈ, તામે નહીં આ પુરુષા કોઈ. ૨૩

શબ્દાર્થ

મેં = હું દેવી = શક્તિ મોઈ = મારી દષ્ટ = દષ્ટિ દેવનકી = દેવોની તાતે = તેથી જાણુ = ઓળખું લોક સકલકી = દરેક લોકને ચૌદ લોકમે = ચૌદ લોકમાં પરખુ = ઓળખુ સોઈ = તેથી તામે = તેમાં નહીં = નથી આ પુરુષા = આવા પુરુષ કોઈ = કોઈ.

અનુવાદ

હું શક્તિ છું. તેથી મારી દૃષ્ટિ દેવોની (દૃષ્ટિ) છે. તેથી જ બધા લોકને જાણું છું, ચૌદ લોકમાં ઓળખુ છું. તેથી હું કહું છું કે તેમાં આવા કોઈ પુરુષ નથી.

ભાવાર્થ

દેવલોકની દેવી હોવાને કારણે દેવીની દિવ્ય (દૈવી) દૃષ્ટિ છે. તેથી જ તે બધા લોકને જાણતી હોય છે. ચૌદ લોકમાં પણ તેણી દિવ્ય દૃષ્ટિ દ્વારા તે નિહાળી શકે છે. તેટલા માટે જ તે કહે છે કે ચૌદ લોક પૈકીના આ કોઈ પુરુષ નથી.

યાતો હે કોઈ અકલ અભેવા, આદિ પુરુષ દેવાધિ દેવા;
ભલે ખોજ તુમ યાકુ લાયે, હમહીકુ પાનવ કરવાયે. ૨૪

શબ્દાર્થ

યાતો હે = આ તો છે કોઈ = કોઈક અકલ = કળી ન શકાય તેવા અભેવા = નિર્ભય એકત્વ રૂપ, એકાકી સ્વરૂપ આદિ પુરુષ = આદ્ય પુરુષ દેવાધિ દેવા = બધા જ દેવોના પણ અધિપતિ ભલે = બહુ સારું ખોજ = તપાસ તુમ = તમોએ યાકુ = એમને લાયે = લાવ્યા હમહીકુ = મને પણ પાવન = પવિત્ર કરવાયે = કરાવી.

અનુવાદ

આ તો કોઈ કળી ન શકાય તેવા અને એકત્વરૂપ તથા દેવાધિદેવ આદ્ય પુરુષ છે. બહુ સારું થયું કે તમે એમને શોધીને લાવ્યા. જેથી મને પણ પાવન કરાવી.

ભાવાર્થ

અંકુરધર તો કળી ન શકાય તેવા અકળ અને તેમના સ્વરૂપ જેવું સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં બીજું કોઈ સ્વરૂપ નથી તેવા એકત્વ સ્વરૂપવાળા છે. વળી, તેઓ અંતરીક્ષમાં રહેલા બધા જ દેવોના પણ દેવ (અધિપતિ) છે. દેવી કહેવા લાગી કે બહુ જ સારું થયું કે જયંદર રાજા આવા બત્રીસ લક્ષણા પુરુષને ખોળીને અહીં લાવ્યા. જેથી દેવીને તેમના દર્શન કરી પોતાના કરેલા પાપકર્મોમાંથી મુક્તિ મેળવવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો.

એસે કહી માતા મુસકાની, ગદગદ કંઠે ભઈ ભવાની;
અચરજ ભયે સૂણી સબ લોકુ, બાઢ્યો પ્રેમ ગયો સુત શોકુ. ૨૫

શબ્દાર્થ

એસે કહી = આવું કહીને માતા = દેવી મુસકાની = મુસ્કુરાઈ ગદગદ કંઠે = ગદગદીત કંઠે ભઈ = થઈ ભવાની = માતા અચરજ ભયે = આશ્ચર્યચકિત થયા સૂણી = સાંભળીને સબલોકુ = બધા માણસો બાઢ્યો પ્રેમ = સ્નેહ

વધ્યો ગયો = દૂર થયો સુત = પુત્ર શોકુ = કલેશ.

અનુવાદ

આવું કહીને દેવી મુશ્કરાઈ અને ગદગદીત કંઠે થઈ. બધા લોકો આ સાંભળીને આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. ત્યારે પુત્ર પ્રત્યેનો જે કલેશ (શોક) હતો તે દૂર થતાં પ્રેમ વધ્યો.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે કહીને દેવી મુશ્કરાઈને ગદગદીત કંઠે થઈ ગઈ. રાજા અને રાણીઓની આદ્ય લઈ વિદ્વાન પંડિતો તેમજ ઉપસ્થિત બધા નગરજનો દેવીના મુખેથી અંકુરધરની પ્રશંસા સાંભળીને આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. બધાના મનમાં અંકુરધરની કુશળતા માટે જે સંતાપ હતો તે દૂર થતાં તેમના પ્રત્યે અધિકને અધિક પ્રેમની લાગણી વર્તાવા લાગી.

ભયો કૌતક મૂર્તિ મુખ બોલી, જડ કેસે ચૈતન થઈ ડોલી;
એ તો બાત નવીન કોઈ દેખી, પંથ પુરાતન કહી નહીં પેખી. ૨૬

શબ્દાર્થ

ભયો = થયો કૌતક = કુતૂહલ મૂર્તિ = પ્રતિમા મુખ બોલી = મુખેથી બોલી જડ = નિર્જીવ કેસે = કેવી રીતે ચૈતન થઈ = ચેતનવંતી થઈ ડોલી = ડોલવા લાગી એ તો બાત = આ વાતતો નવીન = નવી જ કોઈ = કોઈએ દેખી = જોઈ પંથ પુરાતન = પુરાતન મતપંથોમાં કહી નહીં = કોઈ નથી પેખી = નિહાળ્યું.

અનુવાદ

મૂર્તિ મુખેથી બોલી તેથી કુતૂહલ થયો કે નિર્જીવ કેવી રીતે ચેતનવંત થઈને ડોલવા લાગી ? આ વાત તો નવી જ જોઈ કારણ કે પુરાતન મતપંથોમાં આવું કાંઈ નિહાળ્યું નથી.

ભાવાર્થ

મુખેથી અંકુરધરની મહાનતા વિશે દેવીની મૂર્તિ જે બોલી તે સાંભળતાની સાથે જ બધાને આશ્ચર્ય થયું અને વિચારવા લાગ્યા કે નિર્જીવ મૂર્તિ કેવી રીતે ચેતનવંત થઈને ડોલવા લાગી ? આવી ઘટના તો બધાને પહેલી વખત નવી જ જોવા મળી. કારણ કે ભૂતકાળના પૌરાણિક મતપંથોમાં પણ આવું આશ્ચર્યચકિત થાય તેવું કુતૂહલ નિહાળ્યું નથી કે સાંભળવામાં પણ આવ્યું નથી. વળી, ચૌદ લોક પરેથી આવેલા આવા કોઈ પુરુષ અંગે પણ વેદ, શાસ્ત્રો ને પુરાણોમાં કદી કોઈ જગ્યાએ ઉલ્લેખ મળતો નથી.

બહુ બોલે શક્તિ સંસારા, પણ ગ્રહી ઓલ મનુષ આધારા;
મૂર્તિ બોલત કહી નહીં દેખી, એ મનોરથ કોઈ ભયો વિશેખી. ૨૭

શબ્દાર્થ

બહુ = ઘણી બોલે = બોલે શક્તિ = દેવી સંસારા = સંસારમાં પણ = પરંતુ ગ્રહી ઓલ = ઓથ ગ્રહીને મનુષ્ય આધારા = મનુષ્યના દેહનો આધાર લઈ મૂર્તિ બોલત = મૂર્તિ, બોલતી કહી નહીં = ક્યાંય પણ નથી દેખી = જોઈ એ = આ મનોરથ = મનની ધારણા કોઈ = કોઈક ભયો = થયો વિશેષી = અસાધારણ.

અનુવાદ

મનુષ્યનો આધાર લઈને કે ઓથ ગ્રહીને સંસારમાં દેવી તો ઘણી બોલે છે, પરંતુ મૂર્તિ બોલતી ક્યાંય જોઈ નથી. જેથી કહી શકાય કે આ મનોરથ કોઈ અસાધારણ થયો છે.

ભાવાર્થ

જનમાનસ વિચારવા લાગ્યું કે સંસારમાં દેવી બોલી છે તેવા પુરાવા ઘણી બધી જગ્યાના જાણ્યા છે, પરંતુ માનવજાતિનો આધાર કે ઓથ લઈને એટલે કે શરીરમાં પ્રવેશીને બોલતી હોય છે. જ્યારે જડ મૂર્તિ બોલી હોય અને સિંધાસનથી ઊભી થઈને પગે પડી હોય તેવો કોઈ કિસ્સો સાંભળવા કે જોવા મળ્યો નથી. જેથી આ અજાયબી પમાડે તેવો માંગલિક પ્રસંગ તો જગતમાં અસાધારણ ઘટ્યો (બન્યો) તેમ કહેવાય.

હે કછુ દૈવત એ સુતમાંહી, નહીંતર શક્તિ બોલે નાંહી;
શિવ દીના સુત સત કરી જાને, વિપ્ર કહ્યા આપન નહીં માને. ૨૮

શબ્દાર્થ

હે = છે કછુ = કાંઈક દૈવત = દૈવી શક્તિ એ = આ સુતમાંહી = બાળકમાં નહીંતર = તે સિવાય શક્તિ = દેવી બોલે = વદે નાંહી = નહીં શિવ = શિવજીને દીના = આપ્યો સુત = પુત્ર સત કરી જાને = સાચુ કરીને જણાય છે વિપ્ર = બ્રાહ્મણ કહ્યા = કહેતા હતા આપન = આપણે નહીં માને = માન્યા નહીં.

અનુવાદ

આ બાળકનામાં કાંઈક દૈવી શક્તિ તો છે. તે સિવાય દેવી બોલે નહીં. વળી, શિવજીએ બાળક આપ્યો તે સાચું છે તેવું જણાય છે, પરંતુ બ્રાહ્મણ કહેતા હતા તે આપણે માન્યા નહીં.

ભાવાર્થ

બધા મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે અંકુરધરમાં જ કોઈ વિશેષ દિવ્ય (દૈવી) શક્તિનો પ્રભાવ છે તેમ કહી શકાય. તે સિવાય જડ મૂર્તિ કદી પણ બોલે નહીં. વળી, શિવજી દ્વારા આ બાળક બ્રાહ્મણને આપવામાં આવ્યો હતો તે પણ હવે સાચુ છે તેમ જણાય છે. રાજા પણ મનોમન પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા કે બ્રાહ્મણ કહેતો હતો તે હકીકત સ્વીકારી નહીં કે સાચી માની નહીં.

ભઈ પરતીત લોકનકુ જબહી, માતા કહ્યો બોલી મુખ તબહી; હમ શક્તિસુ બુઝા સારા, કહો દેવી કુન લોક તુમારા. ૨૯

શબ્દાર્થ

ભઈ = થઈ પરતીત = પ્રતીતિ લોકનકુ = લોકોને જબહી = જ્યારે, માતા = દેવી કહ્યો બોલી = બોલીને કહ્યું
મુખ = મુખેથી તબહી = ત્યારે હમ = મેં શક્તિસુ = દેવીને બુઝા = પૂછ્યું સારા = સારી રીતે કહો દેવી = હે દેવી,
કહો કે કુન લોક = કયો લોક તુમારા = તમારો.

અનુવાદ

જ્યારે દેવીએ મુખેથી બોલીને કહ્યું ત્યારે લોકોને પ્રતીતિ થઈ. મેં દેવીને બધુ સારી રીતે પૂછ્યુ કે હે દેવી ! કહો કે તમારો કયો લોક છે.

ભાવાર્થ

જ્યારે મૂર્તિ સ્વરૂપે રહેલી દેવી અંકુરધરની મહાનતા વિશે પોતાના મુખે બોલીને ઉપસ્થિત માનવ મહેરામણને જણાવ્યું. ત્યારે રાજા અને રાણીઓ સહિત સમગ્ર નગરજનોને અંકુરધરની પ્રતિભામાં વિશ્વાસ બેઠો. તેથી લાગ્યું કે આ કોઈ સામાન્ય બાળક નથી, પરંતુ દિવ્ય દેહધારી મહાન વિભૂતિવાન મહાપુરુષ પધાર્યા લાગે છે. જેવી દેવી શાંત પડી ત્યારે અંકુરધરે દેવીને તેમના મૂળ ધામ અંગે પૂછ્યુ કે તેઓ કયા લોકનાં નિવાસી છે ?

તબ શક્તિ સય કહ્યા નિઘાના, સત લોકનસે કીયા પીયાના; હમ કીના બહોરું સૂન માતા, ક્યોં છોડા સતલોક વિઘાતા. ૩૦

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે શક્તિ = દેવી સય = સાચું કહ્યા = કહ્યું નિઘાના = આશ્રયસ્થાન સત લોકનસે = સત્લોકથી
કીયા પીયાના = આવી છું હમ કીના = મેં કહ્યું બહોરું = હવે પછી સૂન = સાંભળો માતા = દેવી ક્યોં = શા માટે
છોડા = છોડવું પડ્યું સત લોક = સત્લોક વિઘાતા = વિધાત્રી.

અનુવાદ

ત્યારે દેવીએ પોતાના આશ્રયસ્થાન અંગે સાચું કહ્યું કે સત્લોકથી આવી છે. પછી મેં કહ્યું કે હે માતા ! સાંભળો, કે વિધાત્રીએ સત્લોક શા માટે છોડવું પડ્યું ?

ભાવાર્થ

અંકુરધરના સવાલનો જવાબ આપતાં દેવીએ પોતાના મૂળ આશ્રયસ્થાન અંગે કહ્યું કે તેઓ સત્લોકમાંથી અહીં મૃત્યુલોકમાં આવ્યા છે. ત્યારે અંકુરધરે દેવીને સંભળાવતાં ફરીથી પૂછ્યુ કે

વિદ્યાત્રીએ શા માટે સત્લોક છોડવું પડ્યું ?

**તબ શક્તિ આપની કહી ભૂલ્યા, પુરુષ એક સનકાદિક તુલ્યા;
સો પુરુષા એક દિન સત્ લોગુ, આઈ ચઢા કઈ વિધિ સંજોગુ. ૩૧**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે શક્તિ = દેવી આપની = પોતાની કહી = કહી ભૂલ્યા = ચૂક પુરુષ એક = એક પુરુષ
સનકાદિક તુલ્યા = સનકાદિક સમાન સો = તે પુરુષા = પુરુષ એક દિન = એક દિવસ સત્ લોગુ = સત્લોકમાં
આઈ ચઢા = આવી પહોંચ્યા કઈ વિધિ સંજોગુ = કોઈક દૈવી સંજોગાનુસાર.

અનુવાદ

ત્યારે દેવીએ પોતાની ચૂક કહી કે એક સનકાદિક સમાન પુરુષ હતા. તે પુરુષ એક દિવસ સત્લોકમાં કોઈક કુદરતી સંજોગાનુસાર આવી પહોંચ્યા.

ભાવાર્થ

દેવી પસ્તાતા મને પોતાના દ્વારા કરવામાં આવેલી ભૂલની કબૂલાત કરતાં કહેવા લાગી કે એક સનકાદિકની બરાબરી કરી શકે તેવા જે યોગી પુરુષ હતા, તે એક દિવસ ભ્રમણ કરતાં કરતાં કુદરતી સંજોગાનુસાર સત્લોકમાં આવ્યા હતા.

**તાકી કરી મશ્કરી હમહી, દિનો સરાપ આણી ગુણ તમહી;
કહે યોગી સુન રાજકુવારી, જાવ પરો મૃતલોક મોઝારી. ૩૨**

શબ્દાર્થ

તાકી = તેમની કરી મશ્કરી = હાંસી ઉડાવી હમહી = મેં દીનો = આપ્યો સરાપ = શ્રાપ આણી = ધારણ કરીને
ગુણ તમહી = ક્રોધાત્મક ભાવ કહે = કહેવા લાગ્યા યોગી = યોગપુરુષ સુન = સાંભળ રાજકુવારી = રાજાની કુમારી,
રાજકન્યા જાવ = જઈને પરો = પડો મૃતલોક મોઝારી = મૃત્યુલોકમાં.

અનુવાદ

તેમની મેં હાંસી ઉડાવી તેથી ક્રોધાત્મક ભાવ ધારણ કરીને શ્રાપ આપ્યો. યોગી કહેવા લાગ્યા કે હે રાજકન્યા ! સાંભળ, મૃત્યુલોકમાં જઈને પડો.

ભાવાર્થ

જ્યારે યોગીરાજ સત્લોકમાં રમણ કરતા હતા ત્યારે રાજકન્યાએ તેમની હાંસી ઉડાવી હતી. તેથી યોગપુરુષે ક્રોધાત્મક ભાવ ધારણ કરીને રાજકુમારીને શ્રાપ આપ્યો હતો. યોગીરાજે

રાજકન્યાની અધોગતિ થાય તે માટે સત્લોક છોડી તત્કાળ મૃત્યુલોકમાં જઈને ત્યાં જન્મ ધારણ કરો એમ કહ્યું હતું.

**સત્લોકનકે રાજા જેહી, અરૂણામયે ઉજાગર તેહી;
મેં લરકી તેહી રાજા કેરી, પરસૂતી માતા હે મેરી. ૩૩**

શબ્દાર્થ

સત્લોકનકે = સત લોકના રાજા = અધિપતિ જેહી = જે અરૂણામયે ઉજાગર = અરૂણામયે ઉજાગર સ્વામી તેહી = તેઓ મેં = હું લરકી = પુત્રી તેહી = તે રાજા કેરી = અધિપતિની પરસૂતી = પરસૂતિ માતા = માતા હે = છે મેરી = મારી.

અનુવાદ

સત્લોકના રાજા જે અરૂણામય ઉજાગરસ્વામી છે. હું તે રાજાની પુત્રી છું અને પરસૂતી મારી માતા છે.

ભાવાર્થ

સત્લોકના રાજાનું નામ અરૂણામય ઉજાગરસ્વામી છે જે ખૂબ જ બુદ્ધિમાન અને પ્રસિદ્ધ છે. આ દેવી તે રાજાની રાજકુમારી હતી. તેની માતાનું નામ પરસૂતી છે.

**હાહુતી મમ નામ ધરઈયા, આંહાં તો માતા અયંતા કહીયા;
સરાપે શક્તિ હમ સરજી, બોહોરું હમ જોગીસુ બરજી. ૩૪**

શબ્દાર્થ

હાહુતી = હાહુતી મમ નામ = મારું નામ ધરઈયા = ધારણ કરેલું હતું આંહાં તો = અહીંયા તો માતા અયંતા = અયંતા માતા કહીયા = કહેવાયી સરાપે = શ્રાપને લીધે શક્તિ = દેવી હમ = હું સરજી = જન્મી બોહોરું = પછી હમ = મેં જોગીસુ = યોગી પુરુષને બરજી = રોકવું.

અનુવાદ

મારું નામ હાહુતી ધારણ કરેલું હતું. જ્યારે અહીંયા તો અયંતા માતા કહેવાઈ. શ્રાપને લીધે હું દેવી તરીકે જન્મી. પછી મેં યોગી પુરુષને રોક્યા.

ભાવાર્થ

સત્લોકમાં રાજકન્યાનું નામ હાહુતી પાડેલું હતું. જ્યારે મૃત્યુલોકમાં આવ્યા બાદ તેઓ અયંતા માતા કહેવાયા. યોગી પુરુષના શ્રાપને લીધે સત્લોકની તે રાજકન્યા મૃત્યુલોકમાં દેવી

તરીકે જન્મી છે. આટલું કહ્યા બાદ દેવીએ સત્લોકમાં જે બીના બની હતી તેનું વૃતાંત જણાવતાં કહેવા લાગી કે તેણીએ યોગી પુરુષને ઉભા રહેવા માટે કહ્યું.

**અતી આધીનતા કરી કર જોરી, હમ હાસે સ્વામી મત ભોરી;
તબ યોગીને કોધ નિવારે, શીતલતા હોઈ શબ્દ ઉચારે. ૩૫**

શબ્દાર્થ

અતી = ઘણી આધીનતા = નમ્રતા કરી = કરીને કર જોરી = હાથ જોડ્યા હમ = હું હાસે = હસી સ્વામી = પ્રભુ મત = બુદ્ધિ, ભાવ ભોરી = ભોળા તબ = ત્યારે યોગીને = યોગી પુરુષ કોધ = ગુસ્સો નિવારે = ત્યજ્યો શીતલતા હોઈ = શાંતિ થઈ શબ્દ ઉચારે = શબ્દોનો ઉચ્ચાર્યો.

અનુવાદ

ઘણી નમ્રતા કરીને બે હાથ જોડ્યા અને કહ્યું કે હે સ્વામી ! હું તો ભોળા ભાવે હસી હતી, ત્યારે યોગી પુરુષે કોધ ત્યજ્યો અને શાંત થઈને શબ્દો ઉચ્ચાર્યા.

ભાવાર્થ

હાહુતીએ ખૂબ જ વિનમ્રભાવે બે હાથ જોડીને યોગીરાજને વિનંતી કરતાં જણાવ્યું કે તેણીએ માત્ર ભોળાભાવે જ હાસ્ય કરેલું હતું. યોગીરાજે આ વિનંતીને સાંભળી પછી પોતાનો કોધ ત્યજી દીધો. ત્યારબાદ શાંત થઈને સ્વમુખે શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરતાં કહેવા લાગ્યા કે...

**સોલ સહસ્ત્ર વર્ષ વીતી જાસી, તુમકુ પુરુષ મિલે અવિનાસી;
સો પુરુષા સત શબ્દ રટાયે, દેહી શિખને સતલોક પઠાયે. ૩૬**

શબ્દાર્થ

સોલ સહસ્ત્ર વર્ષ = સોળ હજાર વર્ષ વીતી જાસી = પસાર થશે તુમકુ = તમને પુરુષ મિલે = પુરુષ મળશે અવિનાસી = અમર સો પુરુષા = તે પુરુષ સત શબ્દ = સત શબ્દનું રટાયે = રટણ કરાવશે દેહી શિખને = ઉપદેશ આપીને સતલોક = સત્લોક પઠાયે = મોકલશે.

અનુવાદ

સોળ હજાર વર્ષ પસાર થશે બાદ તમને એક અવિનાશી પુરુષ મળશે. તે પુરુષ સત્ શબ્દનું રટણ કરાવશે અને ઉપદેશ આપીને સત્લોકમાં મોકલશે.

ભાવાર્થ

સોળ હજાર વર્ષ પસાર થયા પછી જ હાહુતી રાજકન્યા (દેવી)ને એક અવિનાશી પુરુષની

સાથે મળવાનો સંયોગ ઉભો થશે. જે દિવ્ય પુરુષ સત્ શબ્દનું રટણ કરાવીને ઉપદેશ આપશે ત્યારે તેઓ કૃપા કરીને તે રાજકન્યા (દેવી)ને પાછી સત્લોકમાં મોકલશે.

**જબ તમ ભોવન નિજ મહાલો, અબ તો સરાપ જાવો મમ પાલો;
વાલી સરાપ સંત જબ ગયેઉં, બોહોરું હમ શક્તિ તન ભયેઉ. ૩૭**

શબ્દાર્થ

જબ = ત્યારે તમ = તમે ભોવન નિજ = પોતાના રાજમહેલમાં મહાલો = સુખ માણી શકશો અબ તો = અત્યારે તો સરાપ = શ્રાપનું જાવો = જાઓ મમ = મારા પાલો = પાલન કરો વાલી = પાછો વાળી સરાપ = શ્રાપ સંત = સંત પુરુષ જબ = જ્યારે ગયેઉં = ગયા બોહોરું = પછી હમ = મને શક્તિ તન = દેવીનું શરીર ભયેઉ = પ્રાપ્ત થયું.

અનુવાદ

ત્યારે જ તમે પોતાના રાજમહેલમાં સુખ માણી શકશો. અત્યારે તો જાઓ અને મારા શ્રાપનું પાલન કરો. જ્યારે સંત પુરુષ શ્રાપ પાછો વાળીને ગયા, ત્યારપછી મને દેવીનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયું.

ભાવાર્થ

જ્યારે અવિનાશી પુરુષ રાજકન્યાને સત્ શબ્દનો ઉપદેશ આપીને સત્લોકમાં મોકલશે ત્યારે જ હાહુતી રાજકુંવરી તરીકે ફરી પાછા સત્લોકમાં આવીને પોતાના રાજમહેલનું સુખ માણી શકશે. અત્યારે તો તેણીએ શ્રાપનું પાલન કરીને મૃત્યુ લોકમાં જવું પડશે. આ મુજબનો શ્રાપ પાછો વાળીને સંત પુરુષ ચાલવા લાગ્યા. ત્યારપછી હાહુતી રાજકન્યા દેવીના સ્વરૂપમાં આવીને મૃત્યુલોકમાં ભટકતાં રહ્યાં.

**ત્રીસ દિનકી અવનિ હમ આઈ, જીવ જંત બહુ ધર ધર ખાઈ;
કહે કુવેર શક્તિ યૌ બોલી, આપની ભૂલ સકલ કહી ખોલી. ૩૮**

શબ્દાર્થ

ત્રીસ = તે, ત્રીસ દિનકી = દિવસથી અવનિ = પૃથ્વી પર હમ = હું આઈ = આવી જીવ જંત = જીવ અને પ્રાણી બહુ = ઘણાં ધર ધર = ધરાઈ ધરાઈને ખાઈ = ખાધાં કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે શક્તિ = દેવી યૌ = આ પ્રમાણ બોલી = બોલી આપની = પોતાની ભૂલ = ચૂક સકલ = બધી કહી ખોલી = દિલ ખોલીને જણાવી.

અનુવાદ

તે (ત્રીસ) દિવસથી હું પૃથ્વી પર આવી છું અને ધરાઈ ધરાઈને ઘણાં જીવો અને પ્રાણીઓને

બાધાં છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે પોતાની બધી ભૂલ દિલ બોલીને જણાવતાં દેવી આ પ્રમાણે બોલી.

ભાવાર્થ

સત્લોકને છોડ્યા પછી હાહુતી રાજકન્યા યોગી પુરુષના શ્રાપને આધીન થઈ મૃત્યુલોકમાં ભટક્યા કરતાં હતા. તે (ત્રીસ) દિવસથી તેઓ કૌશક દ્વીપની ભૂમિ ઉપર આવ્યા હતા. અહીં તો તેમણે ધરાઈ ધરાઈને ઘણા બધા માનવો તથા પ્રાણીઓનો ભોગ લીધો હતો.

પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે અયંતા માતાએ પોતાની બધી જ ભૂલની કબૂલાત ખૂબ જ ખુલ્લા દિલથી કરતાં આ પ્રમાણે હકીકત જણાવી દીધી હતી.

અંગ ૬૦

શક્તિ બોધ સત્લોક પઠાવનકો

અતિ હત્યારી હુઈ મમ સ્વામી, અબ ઉબારો અંતર્યામી;
ત્રાહ ત્રાહ તુમ શરણો આઈ, યૌ બલખાઈ અયંતા માઈ. ૧

શબ્દાર્થ

અતિ = ઘણી હત્યારી = હત્યારી હુઈ = થઈ મમ = હું સ્વામી = પ્રભુ અબ = હવે ઉબારો = ઉગારો
અંતર્યામી = પરમેશ્વર ત્રાહ ત્રાહ = ત્રાહીમામ થઈને તુમ = તમારા શરણો = શરણમાં આઈ = આવી છું યૌ = આ
રીતે બલખાઈ = વિલાપ કરવા લાગી અયંતા માઈ = અયંતા માતા.

અનુવાદ

હે સ્વામી ! હું ઘણી હત્યારી થઈ છું. તેથી ત્રાહીમામ થઈને તમારા શરણમાં આવી છું, તો
હવે હે અંતર્યામી ! મને ઉગારી લ્યો. આ રીતે અયંતા માતા વિલાપ કરવા લાગી.

ભાવાર્થ

અયંતા માતા પોતાની ભૂલનો પશ્ચાતાપ કરતાં અંકુરધર પુરુષને અંતર્યામી તરીકે સંબોધીને
કહેવા લાગી કે કૌશક દ્વીપમાં તો તે ઘણી હત્યારી બની છે. તેથી ત્રાહીમામ થઈને હવે તેમના
શરણમાં આવી છે. તેથી મૃત્યુલોકમાં આચરેલા ગુનાઓ માફ કરીને પોતાને શરણમાં લેવા માટે
વિલાપ કરવા લાગી.

યોગેશ્વર કીનો તો જેહી, સો પુરુષા પાયે તુમ તેહી;
વરસ પૂરણ પણ આજૂ ભઈયા, જબ સ્વામી તુમ કીની દઈયા. ૨

શબ્દાર્થ

યોગેશ્વર = યોગેશ્વરે કીનો તો = કહ્યું હતું જેહી = જે સો = તે પુરુષા = પુરુષ પાયે = પ્રાપ્ત કર્યા
તુમ = તમે તેહી = તે વરસ પૂરણ = વર્ષો પૂરાં પણ = પણ આજૂ = આજે ભઈયા = થયા જબ = જેથી સ્વામી = પ્રભુ
તુમ = તમે કીની = કરી દઈયા = દયા.

અનુવાદ

યોગેશ્વરે જે કહ્યું હતું તે પુરુષ તમે જ છો, જે મેં પ્રાપ્ત કર્યા છે. વર્ષો પણ આજે પૂરાં થયા
છે. જેથી હે સ્વામી ! તમે દયા કરી છે.

ભાવાર્થ

સત્લોકમાં વિચરણ કરતા યોગેશ્વર પુરુષે શ્રાપના નિવારણ અંગે જે પ્રમાણે કહ્યું હતું તે મુજબ તેવા અવિનાશી પુરુષનો આજે અયંતા માતાને ભેટો થયો છે. અયંતા માતાને મૃત્યુલોકમાં ભટકતાં સોળ હજાર વર્ષો પણ આજે પૂરાં થયા છે. તેથી જ આજે અયંતા માતા કૃપા કરવા તેમજ પાપાચારી કૃત્યોના બંધનમાંથી મુક્ત કરવા માટે અંકુરધરસ્વામીને આજીજી કરવા લાગી.

**અબ કર્તા કરતારથ કરહુ, આપો જાપ ધ્યાન તેહી ધરહુ;
જે ધ્યાને ભવ જલ નિસ્તરહી, જાઉં સત્લોક બહોરું નહીં ફરહી. ૩**

શબ્દાર્થ

અબ = હવે કર્તા = માલિક કરતારથ = કૃતાર્થ કરહુ = કરો આપો = ઘો જાપ = જપ ધ્યાન તેહી ધરહુ = તેનું ધ્યાન ધરું જે ધ્યાને = જેના ધ્યાનથી ભવ જલ = ભવસાગર નિસ્તરહી = પાર કરી જાઉં = જઈ શકુ સત્લોક = સત્લોકમાં બહોરું = પછી નહીં ફરહી = પાછા ફરવું ન પડે.

અનુવાદ

હવે હે કર્તા! કૃતાર્થ કરો અને જાપ આપો કે તેનું ધ્યાન ધરું. જેના ધ્યાનથી ભવસાગર પાર કરી સત્લોક જાઉં. પછી ફરી પાછા ફરવું ન પડે.

ભાવાર્થ

હવે મોક્ષનું કાર્ય સિદ્ધ થાય તે માટે કૃપા કરીને જાપ (મંત્ર) આપવા માટે અયંતા માતા અંકુરધરપુરુષને માલિક તરીકે સંબોધન કરી કૃતાર્થ કરવા વિનંતી કરે છે. જેથી તેઓ તે જાપને જાપીને ભવસાગર પાર કરી શકે અને પોતાના મૂળ સ્વરૂપે થઈને પાછા સત્લોકમાં જઈ શકે. જેથી હવે પછી તેમને પાછા મૃત્યુલોકમાં કદી આવવું ન પડે.

**યૌ વિનતી કીનહી બહુ દેવી, આધીનતા હોઈ અતિ અહંમેવી;
તબ હમહી બોલે સુણ શક્તિ, ગ્રહો તુમ કેવલપદ ભક્તિ. ૪**

શબ્દાર્થ

યૌ = આ પ્રમાણે વિનતી = આજીજી કીનહી = કરી બહુ = ઘણી દેવી = શક્તિએ આધીનતા હોઈ = આધીનતાપૂર્વક બની અતિ = ઘણી અહંમેવી = સ્વાભિમાની તબ = ત્યારે હમહી = હું બોલે = બોલ્યો સુણ = સાંભળો શક્તિ = દેવી ગ્રહો = ગ્રહણ કરો તુમ = તમો કેવલપદ = કેવલ કર્તાના પદની ભક્તિ = ભક્તિ.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે દેવી સ્વાભિમાની હોવ છતાં તેણીએ ખૂબ જ આધીનતાપૂર્વક આજીજી કરી ત્યારે

હું બોલ્યો કે હે દેવી ! તમે સાંભળો અને હવે તમો કેવલ (કર્તા)ના પદની ભક્તિ ગ્રહણ કરો.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે અયંતા માતાએ પોતાનું સ્વાભિમાન ત્યજીને ખૂબ જ વિનમ્રતાપૂર્વક અંકુરધરપુરુષ સમક્ષ શુદ્ધ ભાવે આજીજી કરી ત્યારે અંકુરધરે કેવલકર્તાના પદની ભક્તિ ગ્રહણ કરવા માટેનો આદેશ આપ્યો.

તાકો મંત્ર હમ તુમ દેહી, જો પૂછો તુમ પ્રેમ સનેહી;
સુણી શક્તિ સનમુખ ભઈ જબહી, દો ઉપદેશ નાથ મોઈ અબહી. ૫

શબ્દાર્થ

તાકો મંત્ર = તે અંગેનો મંત્ર હમ = હું તુમ = તમને દેહી = આપુ છું જો = યદિ પૂછો તુમ = તમો પૂછો છો પ્રેમ સનેહી = પ્રેમપૂર્વક સ્નેહી બનીને સુણી = સાંભળી શક્તિ = દેવી સનમુખ ભઈ = સન્મુખ થઈ જબહી = જ્યારે દો = આપો ઉપદેશ = બોધ નાથ = સ્વામી મોઈ = મને અબહી = હવે.

અનુવાદ

યદિ તમો પ્રેમપૂર્વક સ્નેહાધીન બનીને પૂછો છો તો તે અંગેનો મંત્ર હું તમોને આપુ છું. આવુ સાંભળી શક્તિ જ્યારે સન્મુખ થઈ અને કહેવા લાગી કે હે સ્વામી ! હવે મને બોધ આપો.

ભાવાર્થ

સ્વાભિમાની અયંતા માતા પ્રેમપૂર્વક સ્નેહાધીન બનીને પોતાને મંત્ર આપવા માટે જ્યારે વિનંતી કરે છે ત્યારે અંકુરધરપુરુષ તેઓને મંત્ર આપવા માટે તૈયારી દર્શાવે છે. અંકુરધરસ્વામીના શબ્દો સાંભળતા જ અયંતા માતા પોતાનું ચિત્ત સન્મુખ કરીને સામે બેસે છે. વળી, બોધ ગ્રહણ કરવા માટે પોતાની તૈયારી દર્શાવે છે અને મંત્ર દીક્ષા આપવાનું જણાવે છે.

તબ શક્તિ શરણાંગત લીની, છૂટ્યા સરાપ દીક્ષા મોઈ દીની;
કેવલ લક્ષ સુનાયે કરનાં, દેવી દોષ ભયો અથ હરનાં. ૬

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે શક્તિ = દેવીને શરણાંગત લીની = શરણમાં લીધી છૂટ્યા સરાપ = શ્રાપનું નિરાવરણ થયું દીક્ષા મોઈ દીની = મેં દીક્ષા આપી કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ સુનાયે = સંભળાવ્યો કરના = કાનમાં દેવી = શક્તિ દોષ = અપરાધ ભયો = થયા અથ હરના = પાપમાંથી મુક્ત.

અનુવાદ

ત્યારે દેવીને શરણમાં લીધી અને કૈવલકર્તાનો લક્ષ કાનમાં સંભળાવીને મેં દીક્ષા આપી. જેથી શ્રાપનું નિવારણ થયું. આમ, દેવી અપરાધના પાપમાંથી મુક્ત થયાં.

ભાવાર્થ

દેવીની આતરતાનો અંત આવ્યો. અંકુરધરસ્વામીએ અયંતા માતાને પોતાના શરણમાં સ્વીકારી લીધી અને કૈવલકર્તાનો લક્ષ આપતાં કાનમાં અમરમંત્ર સંભળાવ્યો. દીક્ષા આપતાની સાથે જ સત્લોકમાં યોગી પુરુષે આપેલા શ્રાપનું નિવારણ થયું. વળી, અયંતા દેવી મૃત્યુલોકમાં કરેલા બધા જ પાપાચારી કૃત્યોવાળા અપરાધોના પાપમાંથી મુક્ત થયા.

મહા મુક્તા શક્તિ તબ ભયેઉ, નિર્મલ જ્ઞાન ગુણાતિત ગ્રહેઉ;
બોહોરું શક્તિ હોઈ અનુરાગી, શિખ દેવન લોકનકુ લાગી. ૭

શબ્દાર્થ

મહા = પવિત્ર મુક્તા = મુક્ત શક્તિ = દેવી તબ = ત્યારે ભયેઉ = થઈ નિર્મલ = નિર્મળ જ્ઞાન = જ્ઞાન ગુણાતિત = ગુણોથી પર ગ્રહેઉ = ગ્રહણ કર્યો બોહોરું = ત્યારપછી શક્તિ = દેવી હોઈ = થઈ અનુરાગી = પ્રેમઘેલી શિખ = બોધ દેવન = આપવા લોકનકુ = લોકોને લાગી = લાગી.

અનુવાદ

ગુણોથી તિત નિર્મળ જ્ઞાન ગ્રહણ કર્યું ત્યારે દેવી મુક્ત અને પવિત્ર બની. ત્યાર પછી દેવી પ્રેમઘેલી થઈને લોકોને બોધ આપવા લાગી.

ભાવાર્થ

ત્રિગુણાત્મક પદોથી તિત એવા નિર્લેપ કૈવલકર્તાના પરમપદના લક્ષનું જ્ઞાન ગ્રહણ કરીને અયંતા માતા પાપમાંથી મુક્ત થઈને પવિત્ર બન્યાં. ત્યાર પછી તેઓ અંકુરધરસ્વામીની સામર્થતામાં પ્રેમાતુર બનીને લોકોને બોધ આપવા લાગ્યા.

યેતો જીવ અજ્ઞાની અંધુ, આ પુરુષા અવિગત દીન અંધુ;
પરખો તો પારાંગત થાવો, ભવ સંકટ બહોરું નહીં આવો. ૮

શબ્દાર્થ

યેતો = સભાન થાવ જીવ = જીવો અજ્ઞાની અંધુ = અજ્ઞાની અને આંધળા આ પુરુષા = આ પુરુષ અવિગત = અલૌકિક દીનઅંધુ = ગરીબોના બેલી પરખો તો = ઓળખો તો પારાંગત = ભવ પાર થાવો = થશો ભવસંકટ = જન્મ મરણના બંધનમાં બહોરું = ફરીથી નહીં આવો = આવશો નહીં.

અનુવાદ

હે અજ્ઞાની અને આંધળા જીવો ! સભાન થાવ. આ પુરુષ અલૌકિક અને ગરીબોના બેલી છે. ઓળખશો તો ભવ પારંગત (ભવ પાર) થશો અને જન્મ મરણના બંધનમાં ફરીથી આવશો નહીં.

ભાવાર્થ

અયંતા માતાએ ઉપસ્થિત સર્વ લોકોને અજ્ઞાની અને આંધળા કહીને સભાન થવા માટે જણાવ્યું. વળી, અંકુરધરસ્વામી એક અલૌકિક અને ગરીબોના બેલી છે તેમ કહ્યું. જે વ્યક્તિ આવા મહાન અવિનાશી પુરુષને ઓળખશે તે ભવ પાર થશે. જેથી તેમને જન્મમરણના બંધનમાં ફરીથી આવવું પડશે નહીં. અર્થાત્ કોઈપણ પ્રકારની યોનિમાં જન્મ ધારણ કરીને ચૌદ લોકમાં ભટકવું પડશે નહીં.

**તુમ મત જાનો સુત બ્રાહ્મણકા, આયે કાજ કરન કહી જનકા;
એ અવિનાશી પુરુષ પુરાંણા, સો મમ ભોગ દેવન તુમ આંના. ૯**

શબ્દાર્થ

તુમ = તમે મત જાનો = ન જાણશો સુત = પુત્ર બ્રાહ્મણકા = બ્રાહ્મણનો આયે = આવ્યા કાજ કરન = કલ્યાણ કરવા કહી જનકા = કેટલાયે લોકોના એ અવિનાશી પુરુષ = તે અવિનાશી પુરુષ પુરાંણા = આદિ, અનાદિ સો = તેમને મમ ભોગ = મને ભોગ દેવન = ચઢાવવા તુમ = તમે આંના = લાવ્યા.

અનુવાદ

તમે ના જાણજો કે આ બ્રાહ્મણનો પુત્ર છે. તેઓ કેટલાયે લોકનું કલ્યાણ કરવા આવ્યા છે. તમે તેમને જ મને ભોગ ચઢાવવા લાવ્યા છો તે આદિ-અનાદિ અવિનાશી પુરુષ છે.

ભાવાર્થ

અયંતા માતા સ્પષ્ટતા કરતાં જણાવે છે કે અંકુરધરસ્વામીને કોઈએ બ્રાહ્મણનો પુત્ર છે તેમ સમજવાનું નથી. કારણ કે તેઓ તો જનહીંત અને અંશોનું કલ્યાણ કરવા માટે અંતરીક્ષના ઘણા લોકને કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કરીને આ મૃત્યુલોકમાં પધાર્યા છે. બધા ભોગ મળીને ભોગ ચઢાવવા માટે જે પુરુષને અહીં લાવવામાં આવેલ છે તેઓ તો આદિ-અનાદિ અવિનાશી પુરુષ છે.

**યાતે તુમ પરખા નહીં કીની, અબ હમ કહત લોહો તુમ ચીની;
મોક્ષ પરમપદ જો કોઈ ચાહો, ચરન શરન ઉનહુકો ગ્રાહો. ૧૦**

શબ્દાર્થ

યાતે = જેથી, તેથી તુમ = તમો પરખા = ઓળખ નહીં કીની = કરી શક્યા નથી અબ = હવે હમ = હું કહત = કહું છું લોહો = લો તુમ = તમો ચીની = ઓળખી મોક્ષ પરમપદ = પરપદની મુક્તિ જો = જો કોઈ ચાહો = કોઈ ઈચ્છતા હોય તો ચરન શરન = ચરણમાં જઈ શરણે ઉનહુકો = એમના ગ્રાહો = ગ્રહણ કરો.

અનુવાદ

જેથી તમો પરખ કરી શક્યા નથી, પરંતુ હવે હું કહું છું કે તમે ઓળખી લો. જો કોઈ પરમપદરૂપી મુક્તિ ઈચ્છતા હોય તો એમનાં ચરણોમાં જઈ શરણ ગ્રહણ કરો.

ભાવાર્થ

અયંતા માતા કહેવા લાગ્યા કે આવા અવિનાશી પુરુષને કૌશક દ્વીપના જીવો ઓળખી શક્યા નથી. તેને કારણે જ તેઓ હવે સ્પષ્ટતા કરીને જણાવે છે કે દરેકે આ અવિનાશી પુરુષને ઓળખી લેવા જોઈએ. જે કોઈ વ્યક્તિને પરમપદ પ્રાપ્ત કરીને જન્મ મરણના બંધનમાંથી કાયમ માટે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા હોય તો તેવી વ્યક્તિએ અંકુરધરસ્વામીના ચરણોમાં જઈને શરણ ગ્રહણ કરવું જોઈએ.

કામ ક્રોધ મૂકી અહંકારા, સૂપી રહો તન મન ધન સારા;
મેં શક્તિ સત્ કે લોકનકી, જાનુ ગત ત્રિયેગુણ દેવનકી. ૧૧

શબ્દાર્થ

કામ = વાસના ક્રોધ = ગુસ્સો, રોષ મૂકી = તજ અહંકારા = અભિમાન સૂપી રહો = ન્યોછાવર કરીને રહો તન = શરીર મન = મન ધન = સંપત્તિ સારા = સર્વસ્વ મેં = હું શક્તિ = દેવી સત્ કે લોકનકી = સત્લોકની જાણું = જાણું છું ગત = ગતિ ત્રિગુણ = ત્રણ ગુણોના દેવનકી = દેવતાઓની.

અનુવાદ

કામ, ક્રોધ અને અહંકાર ત્યજીને તમારું તન, મન અને ધન સર્વસ્વ ન્યોછાવર કરીને રહો. હું સત્લોકની દેવી છું માટે ત્રિગુણાત્મક દેવોની ગતિ જાણું છું.

ભાવાર્થ

માનવીના અધોગતિના કારણ રૂપે રહેલા કામ, ક્રોધ અને અહંકાર જેવા અવગુણોને ત્યજીને દરેકે પોતાનું તન, મન અને ધન સર્વસ્વ અવિનાશી પુરુષના ચરણોમાં ન્યોછાવર કરીને રહેવું જોઈએ. અયંતા માતા તો સત્લોકની દેવી છે. તેથી જ તો રજો, તમો અને સતો ગુણના અધિપતિ દેવતાઓની ગતિને પણ જાણે છે.

બ્રહ્મા વિષ્ણુ ઓરુ મહાવેશા, સો માનત ઉનકા ઉપદેશા;
યેસા હે એ પુરુષ અલોકી, જ્ઞાન દષ્ટે તુમ જુઓ વિલોકી. ૧૨

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મા = બ્રહ્મા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ ઓરુ = અને મહાવેશા = મહેશ સો = તેઓએ માનત = માન્યો છે ઉનકા = તેમના ઉપદેશા = બોધ યેસા હે = એવા છે એ = આ પુરુષ અલોકી = અલૌકિક પુરુષ જ્ઞાન દષ્ટે = જ્ઞાન ચક્ષુથી તુમ = તમે જુઓ = નિહાળો વિલોકી = અવલોકન કરીને.

અનુવાદ

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ છે, તેઓએ પણ એમના બોધને માન્યો છે. એવા આ અલૌકિક પુરુષ છે. જેમને તમે જ્ઞાન ચક્ષુથી અવલોકન કરીને જુઓ.

ભાવાર્થ

સૃષ્ટિના કહેવાતા મહાદેવો પૈકીના રજોગુણી બ્રહ્મા કે જેઓ સૃષ્ટિના સંવર્ધનનું કાર્ય સંભાળે છે, સતોગુણી વિષ્ણુ કે જે પાલનપોષણનો કાર્યભાર સંભાળે છે અને તમોગુણી શંકર કે જે સંહારનો કાર્યભાર સંભાળે છે તેઓએ પણ આ અવિનાશી પુરુષના આદેશને માન્યો છે. એવા આ મહાન અલૌકિક પુરુષ છે. જેથી ચર્મચક્ષુથી નહીં, પરંતુ જ્ઞાન ચક્ષુથી અવલોકન કરીને તેમને નિહાળવા જોઈએ.

શક્તિ કે મુખકા સુન બૈનાં, લોક સકલ ગત્ય પાયે યૈનાં;
રાજા એ કર્તા મોઈ ચિના, શક્તિકુ પરનીપત કીના. ૧૩

શબ્દાર્થ

શક્તિ કે = દેવીના મુખકા = મુખના સુન = સાંભળી બૈનાં = વચનો લોક = લોકોએ અકલગત્ય = અકળ ગતિના પાયે = પ્રાપ્ત કર્યા યૈનાં = દષ્ટિ રાજાએ = નગરપતિએ કર્તા = માલિક મોઈ = મને ચિના = જાણ્યો શક્તિકુ = દેવીને પરનીપત = નમસ્કાર કીના = કર્યા.

અનુવાદ

દેવીના મુખના વચનો સાંભળી લોકોએ અકળ ગતિની દષ્ટિ પ્રાપ્ત કરી. રાજાએ પણ મને માલિક (કર્તા) જાણ્યો. જેથી દેવીને નમસ્કાર કર્યા.

ભાવાર્થ

અયંત માતાના સ્વમુખે અંકુરધરસ્વામીની મહાનતા વિષેના વચનો સાંભળીને ઉપસ્થિત સર્વે નગરજનોને અલૌકિક દિવ્ય ચક્ષુની દષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ. રાજાને પણ લાગ્યું કે આ કોઈ સામાન્ય

પુરુષ નથી, પરંતુ ચોક્કસ સાક્ષાત માલિક (કર્તા) પધાર્યા છે. જેથી અંકુરધરની સાચી ઓળખ આપવા બદલ અયંતા માતાને ધન્યવાદ આપ્યા અને બે હાથ જોડીને અયંતા દેવીના ચરણોમાં વંદન કર્યા.

**ધન્યદેવીસત્ગુરુભયેદાતા, ઓળખાઈએમોઈઅવિગતતાતા;
ભલેલગીતુમસુતમેરેકુ, બત્રીસલક્ષણાક્રિયેલાયેકુ. ૧૪**

શબ્દાર્થ

ધન્ય = ધન્ય બન્યો દેવી = શક્તિ સત્ગુરુ = સદ્ગુરુ ભયે = મળ્યા દાતા = દાતાર ઓળખાયે = ઓળખાવ્યા
મોઈ = મને અવિગત = વિગત જાણી ન શકાય તેવા તાતા = પિતા ભલે = સારું થયું કે લગી = વળગી તુમ = તમે
સુત = પુત્ર મેરેકુ = મારા બત્રીસ લક્ષણા = બત્રીસ લક્ષણો ક્રિયે = કર્યો લાયેકુ = લાવવાનો.

અનુવાદ

સારું થયું કે તમે મારા પુત્રને વળગી અને બત્રીસ લક્ષણો વાળો લાવવાનું કર્યું, જેથી હું દેવી ! ધન્ય બન્યો કારણ કે સદ્ગુરુ દાતા મળ્યા, જેમણે મને અવિગત પિતાને ઓળખાવ્યા.

ભાવાર્થ

જ્યંદર રાજા કહેવા લાગ્યા કે ઘણું સારું થયું કે અયંતા દેવી તેમના એકના એક વ્યાલસોયા મયંદર રાજકુંવરને વળગ્યા અને બત્રીસ લક્ષણો પુરુષ લાવવા માટે કર્યું. રાજા પોતાને ધન્ય બન્યો તેમ માને છે. કારણ કે સાક્ષાત સત્ગુરુ એક દાતારના સ્વરૂપે અહીં મળ્યા છે. જેમણે ગતિમાં ન આવે તેવા સૃષ્ટિના અવિગત સર્જનહારની ઓળખાણ કરાવી છે.

**સોબત્રીસલક્ષણાહમલાયે, યાકુતુમકર્તાકરીગાયે;
હમકુપણદીનાઓળખાઈ, ધન્યધન્યશક્તઅયંતામાઈ. ૧૫**

શબ્દાર્થ

સો = તે બત્રીસ લક્ષણા = બત્રીસ લક્ષણ વાળા હમ = અમે, હું લાયે = લાવ્યા યાકુ = તેમને તુમ = તમે
કર્તા = પ્રભુ કરી = કરીને ગાયે = વર્ણવ્યા હમકુ = અમને પણ = પણ દીના ઓળખાઈ = ઓળખાવી દીધા
ધન્ય ધન્ય = ધન્યવાદ છે શક્ત = દેવી અયંતા માઈ = અયંતા માતા.

અનુવાદ

હું અયંતા માતા ! તમને ધન્યવાદ છે. કારણ કે તે બત્રીસ લક્ષણવાળો અમે લાવ્યા. તેમને તમે પ્રભુ કહીને વર્ણવ્યા અને અમને પણ ઓળખાવી દીધા.

ભાવાર્થ

જયંદર રાજા પહેલાં તો પોતે ધન્યતા અનુભવે છે. સાથે સાથે અયંતા માતાને પણ ધન્યવાદ આપતાં જણાવે છે કે જે બત્રીસ લક્ષણા પુરુષને તેઓ વધ કરવા માટે લાવ્યા છે તેમને તો માતાએ જગતના પિતા કહીને નવાજ્યા છે. તેથી રાજાએ પણ તેવા મહાન દિવ્ય પુરુષને ઓળખી લીધા છે.

**તબ શક્તિ રાજન પર રંગી, ધન્ય ભાયગ તેરા રાજંગી;
જોગ જગન જપ તપ વ્રત સાધે, કોટિ તિરથ જઈ નામ આરાધે. ૧૬**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે શક્તિ = દેવી રાજન પર = રાજા ઉપર રંગી = મહેરબાન થઈ ધન્ય ભાયગ = ધન્ય છે હે ભાગ્યવાન તેરા = તમને રાજંગી = નગરપતિ જોગ = યોગ જગન = યજ્ઞ જપ = મંત્ર તપ = તપશ્ચર્યા વ્રત = ટેક, નિયમ સાધે = સાધવામાં આવે કોટિ તિરથ = કરોડો તીર્થયાત્રા જઈ = જઈને નામ = નામનું આરાધે = આરાધના કરવામાં આવે.

અનુવાદ

ત્યારે દેવી રાજા પર મહેરબાન થઈ અને કહેવા લાગી કે, હે ભાગ્યવાન નગરપતિ ! તમને ધન્ય છે, કારણ કે યોગ, જપ, તપ, વ્રત સાધવામાં આવે કે કરોડો તીર્થોએ જઈને નામનું આરાધવામાં આવે તો પણ...

ભાવાર્થ

ત્યારે અયંતા માતા રાજા ઉપર મહેરબાન થઈ અને પ્રસન્ન વદને કહેવા લાગી કે જયંદર રાજા ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે. વળી, તેઓ પણ ધન્ય બની ગયા છે. કારણ કે સંસારમાં સાધના દ્વારા યોગ, યજ્ઞ, જપ, તપ, વ્રત વગેરે કર્મકાંડી ક્રિયાઓ કરીને સિદ્ધિ સાધવામાં આવે કે કરોડો પાવન તીર્થ સ્થળોએ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે જઈને નામ સ્મરણ કરવામાં આવે તો પણ...

**તોહુ ન પાવત પુરુષ પુરાણા, સો રાજા તોહી સેહેજ મેલાના;
એહી હે પુરુષ દેવાધિ દેવા, કરી શકાય તો કરી લો સેવા. ૧૭**

શબ્દાર્થ

તોહુ = તેમ છતાં પણ ન પાવત = પ્રાપ્ત કરી શકાય નહીં પુરુષ પુરાણા = આદિ અનાદિ પુરુષને સો = તો રાજા = હે રાજા તોહી = તમોએ સેહેજ = સહેજમાં મેલાના = મેળવ્યા એહી હે = આજ છે પુરુષ = પુરુષ દેવાધિ દેવા = દેવોના પણ દેવ કરી શકાય તો = જો કરી શકાય તેમ હોય તો કરી લો = કરી લ્યો સેવા = સરભરા, ચાકરી.

અનુવાદ

તેમ છતાં પણ પુરાણા પુરુષ પ્રાપ્ત કરી શકાય નહીં, પરંતુ હે રાજા ! તમો એ તો સહેજમાં મેળવ્યા. આ જ પુરુષ દેવાધિદેવ છે. તેથી, કરી શકાય તેટલી ભક્તિ (સેવા) કરી લ્યો.

ભાવાર્થ

તેમ છતાં પણ આવા અવિનાશી આદિ-અનાદિ મહા પુરુષ પ્રાપ્ત કરવા શક્ય નથી, પરંતુ જયંદર રાજાએ તો સહેજમાં મેળવ્યા છે. અયંતા માતા ખૂબ જ ભાવપૂર્વક કહેવા લાગી કે આ અંકુરધર પુરુષ દેવોના પણ અધિપતિ દેવ છે. માટે દરેકે પોતાની શ્રદ્ધા અને પરિસ્થિતિ મુજબ જેટલી બની શકે તેટલી તેમની નિષ્કામ ભાવથી પરિચર્યારૂપ ભક્તિ અને સરભરા સહિત સેવા કરી લેવી જોઈએ.

**કુટુંબ સહિત રાણી તાંડાં સારી, એંસી કોસ વસે નરનારી;
વરણ અઢાર ભેલી સર્વ હુતી, દેખન દેવી ભોગ આહુતી. ૧૮**

શબ્દાર્થ

કુટુંબ = પરિવાર સહિત = સાથે રાણી = રાણી તાંડાં = ત્યાં સારી = બધી એંસી કોસ = એંસી ગાઉમાં વસે = વસતા નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષ વરણ = જાતિ અઢાર = અઢાર ભેલી = ભેગા સર્વ = બધા હુતી = હતા દેખન = જોવા દેવી = શક્તિ ભોગ = બલિ, નૈવેદ્ય આહુતી = અર્ધ્ય, ભોગ.

અનુવાદ

શક્તિને બલિનું અર્ધ્ય જોવા માટે પરિવારજનો સહિત બધી રાણીઓ ત્યાં હતી. વળી, એંસી ગાઉમાં વસતા સ્ત્રી-પુરુષોની આઘ લઈ અઢાર વર્ણના બધા ભેગા થયા હતા.

ભાવાર્થ

પોતાના એકલવાયા મયંદર રાજકુંવરને બચાવવા માટે જયંદર રાજા દ્વારા બ્રાહ્મણ પાસેથી ખરીદેલા બત્રીસ લક્ષણા પુરુષ એવા અંકુરધરનો બલિ ચઢાવવાની વિધિ નિહાળવા માટે કુટુંબીજનો સહિત રાજાની જહદા પટરાણી અને બીજી ત્રણસો રાણીઓ ત્યાં ઉપસ્થિત હતી. એ સિવાય અવનપુર શહેરના એંસી ગાઉમાં અયંતા માતાની ખપ્પરમાંથી બાકી બચેલા આબાલ વૃદ્ધ સ્ત્રી-પુરુષોની આઘ લઈ અઢારે જાતિના બધા જ લોકો ભેગા થયાં હતાં.

**સો સબકુ શક્તિ શિખ દીની, દેવી શબ્દ લીયો ઉર ચીની;
બોહોરું શક્તિ કહે સુન રાઈ, હમ તો લોક હમારે જાઈ. ૧૯**

શબ્દાર્થ

સો સબકુ = તે બધાને શક્તિ = દેવીએ શિખ = શિખામણ દીની = આપી દેવી શબ્દ = શક્તિના બોલને લીધો = લીધો ઉર ચીની = હૃદયમાં ઓળખી બોહોરું = પછી શક્તિ = દેવી કહે = કહેવા લાગી સુન = સાંભળો રાઈ = નગરપતિ હમ તો = હું તો લોક = ધામ હમારે = અમારા જાઈ = જાઉં છું.

અનુવાદ

તે બધાને દેવીએ શિખામણ આપી ત્યારે દેવીના બોલને હૃદયમાં ઓળખી લીધા. પછી દેવી કહેવા લાગી કે હે રાજા ! સાંભળો કે હું તો અમારા ધામમાં જાઉં છું.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે ત્યાં ઉપસ્થિત અવનપુરના નગરજનોને અયંતા દેવીએ જ્યારે શિખામણ આપી, ત્યારે સર્વ નગરજનોએ અયંતા માતાના મુખથી નીકળેલા વચનો હૃદયમાં ધારણ કરીને અંકુરધરસ્વામીને ઓળખી લીધા. ત્યારબાદ દેવી જયંદર રાજાને સાંભળવા માટે કહીને બોલી કે હવે તે પાછી તેમના સત્લોકમાં જાય છે.

યેસે કહી શક્તિ શિર નાયે, ગદગદ્ કંઠે લાગી મોઈ પાયે;
કરી પ્રકંમા ભઈ નયંતા, ગવન કીયો સત્લોક અયંતા. ૨૦

શબ્દાર્થ

યેસે કહી = આ પ્રમાણે કહીને શક્તિ = દેવી શિર નાયે = મસ્તક નમાવ્યું ગદગદ્ કંઠે = ગદગદીત કંઠે લાગી મોઈ પાયે = મને પગે લાગી કરી પ્રકંમા = પ્રકંમા કરીને ભઈ નયંતા = નિશ્ચિત થઈ ગવન કીયો = પ્રયાણ કર્યું સત્લોક = સત્લોક અયંતા = અયંતા માતા.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે કહીને દેવીએ માથુ નમાવ્યું અને ગદગદીત કંઠે થઈને મને પગે પડી. વળી, પ્રકંમા કરી નિશ્ચિંત થઈને અયંતા માતા સત્લોક તરફ પ્રયાણ કર્યું.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે જ્યારે રાજા તથા અવનપુરના નગરજનોને પોતાના મનની વાત જણાવ્યા બાદ અયંતા માતાએ અંકુરધર પુરુષને માથુ નમાવી બે હાથ જોડી પ્રણામ કર્યા. ત્યારબાદ ચરણમાં પડીને આશીર્વાદ મેળવ્યા પછી પ્રકંમા કરીને પોતે નિશ્ચિંત થઈ એટલે સત્લોક તરફ જવા માટે પ્રયાણ કર્યું.

જબ શક્તિ સત્લોક સધારી, મોઈ શરનન ગ્રહીયે નરનારી;
રાજા પરજા સહીત સમેતુ, કરન લગે હમસે અતિ હેતુ. ૨૧

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે શક્તિ = દેવી સત્લોક = સત્લોક સધારી = ચાલ્યા ગયા મોઈ શરનન = મારા શરણ ગ્રહીયે = ગ્રહણ કર્યું નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો રાજા = નગરપતિ પરજા = રૈયત સહીત = સાથે સમેતુ = બધા કરન લગે = કરવા લાગ્યા હમસે = મને અતિ હેતુ = ઘણો સ્નેહ.

અનુવાદ

જ્યારે દેવી સત્લોક ચાલ્યા ગયા, ત્યારે સ્ત્રી-પુરુષોએ મારું શરણ ગ્રહણ કર્યું. રાજા અને રૈયત સહિત બધા જ મને ઘણો સ્નેહ (પ્રેમ) કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

અયંતા માતા અંકુરધરસ્વામીના આશીર્વાદ પ્રાપ્ત થતાં ચિંતા મુક્ત થઈને સત્લોક પાછા ચાલ્યા ગયા. છેલ્લા ઘણા સમયથી માતાના પ્રકોપની ચિંતામાંથી હાશકારો અનુભવતા અવનપુર નગરના સ્ત્રી અને પુરુષો અંકુરધરસ્વામીનું શરણ સ્વીકારીને ધન્યતા અનુભવવા લાગ્યા. જયંદર રાજા અને પ્રજા સહિત બધાને અંકુરધરસ્વામી પ્રત્યે ઘણો જ સ્નેહપૂર્વકનો નાતો બંધાયો.

રાજા સોજ મગાઈ સારી, ધૂપ દીપ મોઈ આરતી ઉતારી;
અવન્યેસર પંડે સૂનપાઈ, માતા સહિત અતિ વિલાખાઈ. ૨૨

શબ્દાર્થ

રાજા = નગરપતિ સોજ = સામગ્રી મગાઈ = મંગાવી સારી = સઘળી, બધી ધૂપ = સુગંધિત દ્રવ્ય દીપ = દીવો મોઈ = મારી આરતી = આરતી ઉતારી = ઉતારી અવન્યેસર પંડે = અવન્યેસર પંડિતે સૂનપાઈ = સાંભળ્યું માતા = માતા સહિત = સાથે અતિ = ઘણો વિલાખાઈ = પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા.

અનુવાદ

રાજાએ પૂજાની સઘળી સામગ્રી મંગાવીને ધૂપ તથા દીપ પ્રગટાવી મારી આરતી ઉતારી. અવન્યેસર પંડિતે સાંભળ્યું ત્યારે માતા સહિત ઘણો પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

અયંતા માતા સત્લોક સિધાવ્યા જેથી જયંદર રાજાને પણ પોતાનો મયંદર રાજકુંવર બચી ગયાનો આનંદ થયો. રાણીઓ સહિત બધા હર્ષધેલા બનીને અંકુરધરસ્વામીનો ઉપકાર માનીને શરણમાં પડ્યા. રાજાએ પોતાની હાર્દિક ભાવનાને વશ થઈ પૂજાની સઘળી સામગ્રી મંગાવીને ધૂપ તથા દીપ પ્રગટાવી અંકુરધરસ્વામીની આરતી ઉતારી. આ વાત અવન્યેસર પંડિતે જ્યારે સાંભળી ત્યારે પોતાની પત્ની સહિત પોતે ખૂબ જ પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા.

અહો પરમેશ્વર હમ નહીં ચીન્યા, દામ સાટે રાજનકુ દીના;
બહોત કરે અતિ મન પસ્તાવો, મૂલ દીયે નવ ચાલે દાવો. ૨૩

શબ્દાર્થ

અહો = હે પરમેશ્વર = પ્રભુ હમ = અમે નહીં ચીન્યા = ઓળખ્યા નહીં દામ સાટે = પૈસાના બદલામાં
રાજનકુ = રાજને દીના = આપ્યો, દીધો બહોત કરે = બહુ જ કરવા લાગ્યા અતિ = ઘણો મન પસ્તાવો = મનમાં
પસ્તાવો મૂલ દીયે = કિંમત લીધા પછી નવ ચાલે = ચાલે નહીં દાવો = અધિકાર.

અનુવાદ

અહો હે પ્રભુ! અમે ઓળખ્યા નહીં અને પૈસાના બદલામાં રાજને આપી દીધા. આ પ્રમાણે
મનમાં ઘણો પસ્તાવો કરવા લાગ્યા કે કિંમત લીધા પછી હવે અધિકાર ચાલે નહીં.

ભાવાર્થ

અવન્યેસર બ્રાહ્મણ અને અરીસલા બ્રાહ્મણી મનમાં ઘણો જ પસ્તાવો કરવા લાગ્યા અને
કહેવા લાગ્યા કે પ્રભુ સાક્ષાત અમારા આંગણે પધાર્યા અને નવ વર્ષ સુધી ઉછેરીને મોટા કર્યા,
તેમ છતાં અમે ઓળખી શક્યા નહીં. વળી, પૈસાના બદલામાં રાજને દઈ દીધા. એક વખત
કિંમત લીધા પછી તેમના ઉપર હવે અમારો કોઈપણ અધિકાર રહ્યો નથી.

યેસે કહી મનમે ખટવઈયા, પરમેશ્વર રાજા ઘરે ગઈયા;
અબ સુનીયો રાજાકી ફેરી, કિરત કરી અદ્ભુત હમેરી. ૨૪

શબ્દાર્થ

યેસે = આવું કહી = કહીને મનમે = મનમાં ખટવઈયા = ખચકાયા પરમેશ્વર = પ્રભુ રાજા ઘરે = રાજમહેલમાં
ગઈયા = ગયા અબ = હવે સુનીયો = સાંભળો રાજાકી ફેરી = રાજાની સવારી કિરત = કીર્તિ કરી = કરવામાં આવી
અદ્ભુત = અલૌકિક હમેરી = મારી.

અનુવાદ

એવું કહીને મનમાં ખચકાયા ત્યારે પ્રભુ રાજને ઘરે ગયા. હવે સાંભળો કે રાજા દ્વારા
કાઢવામાં આવેલ સવારી કે જેમણે મારી કીર્તિ અલૌકિક રીતે કરી.

ભાવાર્થ

અવન્યેસર બ્રાહ્મણ અને અરીસલા બ્રાહ્મણીએ આ પ્રમાણે કહીને મનમાં રહેલો બળાપો
કાઢ્યો. ત્યારબાદ રાજા અંકુરધર પુરુષને પરમેશ્વર માનીને પોતાના રાજમહેલમાં લઈ ગયા.
હવે, રાજા દ્વારા કેવા પ્રકારની સવારી કાઢીને રાજમહેલમાં લઈ જવાયા તથા જયંદર રાજાએ

અંકુરધરસ્વામીની અલૌકિક કીર્તિ કેવી રીતે ફેલાવી તે હકીકતને જણાવવામાં આવે છે.

**ગાજત બાજત ઘરે લેઈ ગઈયા, સિંઘાસન પર મોઈ પધરઈયા;
તોહાં પણ આરતી કીની બોહોરું, કર્તા જાણી ભાવ ન ઓરું. ૨૫**

શબ્દાર્થ

ગાજત બાજત = વાજતે ગાજતે ઘરે = રાજમહેલમાં લેઈ ગઈયા = લઈ ગયા સિંઘાસન પર = સિંહાસન પર મોઈ = મારી પધરઈયા = પધરામણી કરાવી તોહાં પણ = ત્યાં પણ આરતી કીની = આરતી કરી બોહોરું = ફરીથી કર્તા જાણી = માલિક જાણીને ભાવ = પ્રીતિ, સ્નેહ ન = નહીં ઓરું = બીજો.

અનુવાદ

વાજતે ગાજતે રાજમહેલમાં લઈ ગયા અને સિંહાસન પર મારી પધરામણી કરાવી. ત્યાં પણ મનમાં માલિક જાણી ફરીથી આરતી કરી ત્યારે તે સિવાય બીજો કોઈ ભાવ ન હતો.

ભાવાર્થ

અયંતા માતાના દેવાલયના પટાંગણથી રાજાએ અંકુરધરસ્વામીની અતિ ભવ્યતા - સભર સવારીનું આયોજન કરીને તેમને વાજતે ગાજતે રાજમહેલમાં લઈ જવામાં આવ્યા. રાજમહેલમાં પહોંચ્યા પછી રાજદરબારમાં સિંહાસન ઉપર અંકુરધરસ્વામીને બિરાજમાન કરાવ્યા. વળી, ત્યાં ફરીથી આરતી ઉતારવામાં આવી. જયંદર રાજા અને જહદા પટરાણીના મનમાં જાણે માત્ર પ્રભુ સ્વયં પોતાના રાજમહેલમાં પધાર્યા છે, તેવું વિચારી તેમના મોભા મુજબ હૃદયના સાચાભાવથી યોગ્ય સરભરા કરવામાં આવી. તેઓના મનમાં અંકુરધરસ્વામી પ્રત્યે પરમેશ્વર સિવાય અન્ય બીજો કોઈ જ ભાવ ન હતો.

**લોક નગર નરનારી જે તે, લીયો ઉપદેશ ભાવ કરી તે તે;
કેવલ ધ્યાન દીયો સબ કાઉ, મહામંતર કરનનમેં સુનાવુ. ૨૬**

શબ્દાર્થ

લોક = માનવજન નગર = નગરના નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષ જે તે = જેટલા લીયો = લીધો ઉપદેશ = બોધ ભાવ કરી = ભાવનાપૂર્વક તે તે = તેટલાં તેટલાં કેવલ ધ્યાન = કેવલ કર્તાનું ધ્યાન દીયો = આપ્યું સબ કાઉ = સૌ કોઈને મહામંતર = અમરમંત્ર કરનનમેં = કાનમાં સુનાવુ = સંભળાવ્યો.

અનુવાદ

નગરના જેટલા સ્ત્રી-પુરુષો હતા તેટલા બધા લોકોએ ભાવપૂર્વક બોધ લીધો. કેવલકર્તાનું ધ્યાન સૌ કોઈને આપ્યું અને કાનમાં અમરમંત્ર સંભળાવ્યો.

ભાવાર્થ

અયંતા માતાના ખપ્પરમાંથી અંશી કોસના વિસ્તારમાંથી જેટલા બચ્યા હતા તેટલા બધા જ અવનપુર નગરના ભાગ્યશાળી સ્ત્રી-પુરુષોએ વ્યક્તિગત રીતે કંઠી ઉપદેશ લઈને લક્ષ બોધ ગ્રહણ કર્યો. ત્યારે અંકુરધર અવિનાશી પુરુષે સૌ કોઈને કેવલકર્તાનું ધ્યાન કેવી રીતે ધરવું તે જણાવીને કાનમાં અમરમંત્ર સંભળાવ્યો.

**કાયમપંથ પુરાતન સોઈ, સબકે ઉર લખવાયો મોઈ;
રાય જયંદર જહદા રાણી, ઓર તીનસે નાર સહ્યાની. ૨૭**

શબ્દાર્થ

કાયમપંથ = કાયમપંથ પુરાતન = આદિ અનાદિ સોઈ = તે સબકે ઉર = બધાના હૃદયમાં લખવાયો = લખાવી દીધો મોઈ = મેં રાય = નગરપતિ જયંદર = જયંદર જહદા રાણી = જહદા રાણી ઓર = અને તીનસે = ત્રણસો નાર = સ્ત્રી સહ્યાની = કહ્યાગરી.

અનુવાદ

જયંદર રાજા અને જહદા રાણી સહિત બીજી કહ્યાગરી (શાણી) ત્રણસો સ્ત્રી હતી. તે બધાના હૃદયમાં મેં આદિ-અનાદિ કાયમપંથ લખાવી (જણાવી) દીધો.

ભાવાર્થ

રાજમહેલમાં રહેલા જયંદર રાજા, જહદા પટરાણી અને મયંદ રાજકુંવરની આઘ લઈ બીજી ત્રણસો કહ્યાગરી રાણીઓ હતી. તે બધાને અંકુરધર અવિનાશી પુરુષે બધા હૃદયમાં સારી રીતે સમજી શકે તેવી સરલ ભાષામાં લક્ષબોધ આપ્યો અને આદિ-અનાદિ કાયમપંથની ધુરાના આધારે પાળવાલાયક રહેણી-કરણી અને અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતું કેવલજ્ઞાન દર્શાવ્યું.

**તે સર્વનકુ દીયા ઉપદેશા, ટાળી દીયો ભવ જનમ અંદેશા;
ઓર દીયો પરમોધ પ્રધાનુ, કુટુંબ સહિત સુનવાયે જ્ઞાનુ. ૨૮**

શબ્દાર્થ

તે સર્વનકુ = તે બધાને દીયા = આપ્યો ઉપદેશા = બોધ ટાળી દીયો = દૂર કર્યા ભવ જનમ = જગતમાં જન્મવાનો અંદેશા = ભય, સંશય ઓર = વળી દીયો = આપ્યો પરમોધ = પરમબોધ પ્રધાનુ = વજીરને કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સહિત સુનવાયે = સંભળાવ્યું જ્ઞાનુ = કેવલ જ્ઞાન.

અનુવાદ

એ બધાને ઉપદેશ આપ્યો જેથી જગતમાં જન્મનો ભય ટાળી દીધો. વળી, વજીરને પણ

તેના પરિવારજનો સહિત પરમબોધ આપીને (કેવલ) જ્ઞાન સંભળાવ્યું.

ભાવાર્થ

અવનપુરના નગરજનોની આઘ લઈ રાજા-રાણી સહિત રાજમહેલમાં રહેલા મયંદર રાજકુંવર અને પરિવારના સર્વજનોને કંઠી ઉપદેશ ગ્રહણ કરાવ્યો. દરેકના મનની અંદર જગતમાં જન્મ મરણનું મહાન દુઃખ ભોગવવા અંગે જે ભય અને શંકા-કુશંકાઓ હતી તે જ્ઞાન થકી દૂર કરી. વળી, રાજદરબારના વહીવટી મુખિયા એવા વજીર અને તેમના પરિવારજનો સહિત દરેકને વ્યક્તિગત રીતે કંઠી ઉપદેશનો લક્ષ બોધ આપીને કેવલજ્ઞાન સંભળાવ્યું.

સેવા કરન સકલ સબ લાગે, રાત દિવસ હમ સુરત પાગે;
તન મન સહીત શરન મમ સેવા, ઓર નહીં ઉર દુજા દેવા. ૨૯

શબ્દાર્થ

સેવા = સેવકાઈ કરન = કરવા સકલ સબ = દરેકે દરેક લાગે = લાગ્યા રાત દિવસ = રાત્રિ-દિવસ હમ = મારામાં સુરત = સુરતા પાગે = પાંગરવું, પરોવીને તન = શરીર મન = મન સહિત = સાથે શરન = શરણમાં મમ = મારી સેવા = સેવકાઈ ઓર = અને નહીં = નહીં ઉર = હૃદયમાં દુજા = અન્ય, બીજા દેવા = દેવ.

અનુવાદ

દરેકે દરેક રાત્રિ-દિવસ મારામાં જ સુરતા પરોવીને સેવા કરવા લાગ્યા. તન અને મન સહિત મારા શરણમાં રહીને અન્ય દેવ પ્રત્યે હૃદયમાં ભાવ રાખ્યા સિવાય સેવા કરતાં હતાં.

ભાવાર્થ

અવિનાશી એવા અંકુરધર પુરુષમાં જ સુરતા પરોવીને દરેકે દરેક પોતાના હૃદયના સાચા ભાવથી સેવા કરવા લાગ્યા. વળી, હૃદયમાં અન્ય કોઈ દેવ પ્રત્યે પ્રીતિ રાખ્યા વગર પોતાના તન અને મન સર્વસ્વ માત્ર અંકુરધરસ્વામીના શરણમાં જ સમર્પિત કરીને ભાવપૂર્વક ભક્તિ અને પૂજા પાઠ તથા કથાશ્રવણનો લાભ લેતા હતા.

એહી પરકાર શહેર સબ રાયે, કહે કુવેર ભાવ નહીં કાયે. ૩૦

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = આ રીતે શહેર = નગર સબ = બધા રાયે = આનંદ કરવા લાગ્યા કહે કુવેર = કુવેર સ્વામી કહે છે કે ભાવ = સ્નેહ નહીં કાયે = કાયો ન હતો, ખોટો ન હતો.

અનુવાદ

આ રીતે નગરના બધા આનંદ કરવા લાગ્યા. કુવેરસ્વામી કહે છે કે કોઈનો પણ સ્નેહ કાયો ન હતો.

ભાવાર્થ

પરમેશ્વરનું શરણું મળ્યું છે એવો વિશ્વાસ સંપાદન કરીને અવનપુરના નગરજનો રાત-દિવસ પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને શુદ્ધ ભાવ ધારણ કરીને તથા ધાર્મિક દિનચર્યામાં વ્યસ્ત રહીને પ્રફુલ્લિત મનથી રહેવા લાગ્યા. પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે બધા જ ભક્તોના મનમાં તેમના પ્રત્યે શુદ્ધ ભાવ ધારણ કરેલો જણાતો હતો. કોઈપણ વ્યક્તિના હૃદયમાં ખોટો સ્નેહ કે ઉપલક ભાવ જોવા મળતો ન હતો.

અંગ ૬૧

જન પ્રમોદ પરચાકો

ઘરે ઘરે નૂતા દેઈ પધરાવે, મહા મંગલ આનંદ કરાવે;
ચેંસી કોસ નગરકે લોકુ, સબ ઘરે પાવ ધરવાયે મોકુ. ૧

શબ્દાર્થ

ઘરે ઘરે = દરેકના ઘરે નૂતા = તેડુ દેઈ = આપીને પધરાવે = પધરામણી કરાવે મહા મંગલ = અતિ ઉમંગ
આનંદ = પ્રસન્નતા કરાવે = કરાવે ચેંસી કોસ = એંસી ગાઉના નગરકે = નગરના લોકુ = લોકો સબ ઘરે = બધાને
ઘરે પાવ ધરવાયે = પધરામણી કરાવે મોકુ = મારી, મને.

અનુવાદ

એંસી ગાઉના નગરના લોકો ઘરે ઘરે તેડું દઈને મારી પધરામણી કરાવતા હતા. અતિ ઉમંગ અને આનંદ કરાવીને બધા ઘરે-ઘરે મારી પધરામણી કરાવતા હતા.

ભાવાર્થ

એંસી ગાઉના વિસ્તારમાં પથરાયેલા સમગ્ર અવનપુર નગરના નગરજનો અંકુરધર અવિનાશી પુરુષનાં દર્શને આવીને પધરામણી માટે તેડા દઈને જતા. અંકુરધરસ્વામીને પોતાને ઘરે પધરામણીએ બોલાવીને બધા તેમના પાવન પગલાં પડાવતા અને ઘણા ઉમંગપૂર્વક આનંદ કરાવતા હતા.

અતિ આનંદ બહુ દિન વીત્યે, કેતેક પંડિત જ્ઞાને જીત્યે;
દેશ દેશ કે તેડા આવે, રાય સહિત મોકુ લેઈ જાવે. ૨

શબ્દાર્થ

અતિ આનંદ = અત્યંત હર્ષોલ્લાસથી બહુ = ઘણાં દિન વીત્યે = દિવસો પસાર થતાં કેતેક = કેટલાક
પંડિત = વિદ્વાન પંડિતો જ્ઞાને જીત્યે = જ્ઞાનનો શાસ્ત્રાર્થ કરીને જીત્યા દેશ દેશ કે = દેશ દેશથી તેડા = આમંત્રણ
આવે = આવતાં રાય સહિત = નગરપતિ સાથે મોકુ = મને લેઈ જાવે = લઈ જતા.

અનુવાદ

અત્યંત હર્ષોલ્લાસથી ઘણા દિવસો વીત્યા. કેટલાક વિદ્વાનોને જ્ઞાનનો શાસ્ત્રાર્થ કરીને જીત્યા. દેશ દેશથી તેડા આવતાં અને રાજા સહિત મને લઈ જતાં.

ભાવાર્થ

અત્યંત હર્ષોલ્લાસથી ઘણા દિવસો વીત્યા. તે દરમ્યાન ચાલતા સત્સંગ અને કથા શ્રવણથી ઘણા બધા ભક્તો જાગ્રત થયા. વળી, વેદ અને શાસ્ત્રોના જ્ઞાનમાં વિદ્વાન પંડિતો દ્વારા શાસ્ત્રાર્થ પણ થતો. અંકુરધર સ્વામી પોતાની સામર્થ્યતાથી જ્ઞાન ચર્ચાને અંતે બધાને પરાસ્ત કરીને જીત મેળવતા હતા. દેશ દેશથી આમંત્રણ આવતા અને પધરામણી તેમજ જ્ઞાન શ્રવણ માટે રાજા સહિત અંકુરધરસ્વામીને લોકો લઈ જતા હતા.

**કેતેક દિન સેવા તાંહા કરહી, રાય સહીત પીછા સંચરહી;
બોહોરં એક દિન રાજા રાણી, મંદિર કરનનકી બુધ ઠાની. ૩**

શબ્દાર્થ

કેતેક દિન = કેટલાક દિવસ સેવા = સેવકાઈ તાંહા = ત્યાં કરહી = કરતા રાય સહીત = રાજા સાથે પીછા = પાછા સંચરહી = મુકી જતા બોહોરં = ત્યારપછી એક દિન = એક દિવસ રાજા રાણી = રાજા અને રાણી મંદિર કરનનકી = મંદિર બનાવવાની બુધ ઠાની = દરખાસ્ત રજૂ કરી.

અનુવાદ

કેટલાક દિવસો ત્યાં સેવા કરતા અને રાજા સહિત પાછા મુકી જતા. ત્યારપછી એક દિવસ રાજા અને રાણીએ મંદિર બનાવવા માટે દરખાસ્ત રજૂ કરી.

ભાવાર્થ

જ્યાં જ્યાં લઈ જવામાં આવતા હતા ત્યાં ત્યાં ભક્તજનો કેટલાક દિવસો સુધી સત્સંગનો લ્હાવો લેતા હતા. ત્યારબાદ ભક્તો રાજા સહિત અંકુરધરસ્વામીને પાછા મુકી જતા હતા. જયંધર રાજા અને જહદા રાણીના મનમાં વિચાર સુજયો કે મંદિરનું નિર્માણ થાય તો ઘણું સારું રહે. તે માટે તેમણે અંકુરધર સમક્ષ પોતાની ઈચ્છા પ્રગટ કરી.

**દર્શનકુ દુનિયા બહુ આવે, રાજદ્વાર ભીર અતિ થાવે;
ગૃહસ્થ મહી ગુરુ કહો કેમ શોભે, મંદિર જોઈ સબકો મન લોભે. ૪**

શબ્દાર્થ

દર્શનકુ = દર્શનાર્થે દુનિયા = જનતા બહુ = ઘણી આવે = આવતા રાજદ્વાર = રાજ દરબારમાં ભીર = ભીડ અતિ = ઘણી થાવે = થતી ગૃહસ્થ = સંસારી મહી = માં, ભેગા ગુરુ = ગુરુ કહો = કહો કે કેમ = કેવી રીતે શોભે = સારા લાગે મંદિર જોઈ = મંદિર જોઈને સબકો = બધાના મન = મન લોભે = લોભાય.

અનુવાદ

દર્શનાર્થે જનતા ઘણી આવે, તેથી રાજ દરબારમાં ઘણી ભીડ થતી. વળી, કહો કે ગૃહસ્થ ભેગા ગુરુ કેવી રીતે સારા લાગે ? એટલે મંદિર જોઈને બધાનાં મન લોભાય.

ભાવાર્થ

જયંદર રાજા અને જહદા રાણી વિનંતીપૂર્વક કહેવા લાગ્યા કે આજકાલ દર્શન કરવા માટે દૂર દૂરથી માનવ મહેરામણ ઉભરાતું હોવાથી રાજદરબારમાં પણ ઘણી ભીડ થતી હોય છે. વળી, ગૃહસ્થી ભેગા ગુરુનું સ્થાન પણ શોભાપાત્ર લાગતું નથી. તેથી જો મંદિરનું નિર્માણ થાય તો લોકોના મન મંદિર જોઈને પણ આકર્ષાય.

**તાતે મઠ કાયમકા કરહી, બહુ વિધ સેવ કરત તાંહાં સરહી;
હુકમ કર્યા પ્રધાનકુ જબહી, મંદિર એક બનાવો અબહી. ૫**

શબ્દાર્થ

તાતે = તેથી મઠ = આશ્રયસ્થાન કાયમકા = સદા માટેનું કરહી = કરીએ બહુ વિધ = ઘણા પ્રકારની સેવ = સેવા તાંહાં = ત્યાં સરહી = સાર્થક થાય હુકમ કર્યા = આદેશ કર્યો પ્રધાનકુ = વજરને જબહી = ત્યારે મંદિર એક = એક મંદિર બનાવો = નિર્માણ કરો અબહી = સત્વરે.

અનુવાદ

તેથી સદા માટેનું આશ્રયસ્થાન કરીએ જેથી ઘણા પ્રકારની સેવા ત્યાં સાર્થક થાય. ત્યારે પ્રધાનને આદેશ કર્યો કે સત્વરે એક મંદિરનું નિર્માણ કરો.

ભાવાર્થ

તેના કારણે કાયમી ધોરણે એક આશ્રયસ્થાન ઊભું કરવામાં આવે, જેથી ભક્તોને ઘણા બધા પ્રકારની સેવા કરવાનો અવસર પ્રાપ્ત થાય અને બધાના મનમાં જે સેવાની ભાવના છે તે પણ સાર્થક થાય. આમ કહીને રાજાએ પ્રધાનને આદેશ આપ્યો અને એક નવા ભવ્યમંદિરનું સત્વરે નિર્માણ કરવા માટે જણાવ્યું.

**પાંચ લક્ષ દામનકો કીજે, દર્શન કરત સકલ મન રીજે;
દ્વાદસ માસ મંદિર ભયો જબહી, હમકુ તાહાં પધરઈયા તબહી. ૬**

શબ્દાર્થ

પાંચ લક્ષ = પાંચ લાખ દામનકો = દામનું કીજે = કરો દર્શન કરત = દર્શન કરવાથી સકલ = બધાના મન = મન રીજે = પ્રસન્ન થાય દ્વાદસ માસ = બાર મહિના મંદિર ભયો = મંદિર થયું જબહી = જ્યારે હમકુ = મને

તાહાં = ત્યાં પધરઈયા = પધરાવ્યો તબહી = ત્યારે.

અનુવાદ

પાંચ લાખ દામનું કરો, જેથી દર્શન કરવાથી બધાના મન પ્રસન્ન થાય. બાર મહિનામાં જ્યારે મંદિર થયું ત્યારે મને પધરાવ્યો.

ભાવાર્થ

રાજાએ વજીરને આદેશ આપતા જણાવ્યું કે રાજ તિજોરીમાંથી મંદિર બાંધવા માટે પાંચ લાખ રૂપિયા દાન આપી મંદિર તૈયાર કરાવો. જેથી દર્શન કરવા આવતા બધા ભક્તોના મન પ્રસન્ન થાય. આદેશને અનુસરી મંદિરનું નિર્માણકાર્ય શરૂ થયું. બાર મહિનામાં મંદિર બંધાઈને સંપૂર્ણ તૈયાર થઈ ગયું. રાજાએ રાજદરબારથી વાજતે ગાજતે અંકુરધરસ્વામીની ત્યાં પધરામણી કરાવીને નવનિર્મિત મંદિરના ભવનમાં તેમનો કાયમી મુકામ નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યો.

મંદિર વાસ જબી હમ કીના, બ્રહ્મભોજ રાજા બહુ દીના;
મેલા પણ કીના એક ભારી, સંતો સહિત હરિજન ઘરબારી. ૭

શબ્દાર્થ

મંદિર વાસ = મંદિરમાં નિવાસ જબી = જ્યારે હમ = મેં કીના = કર્યો બ્રહ્મભોજ = બ્રાહ્મણોને ભોજન રાજા = રાજાએ બહુ દીના = ઘણા બધાને કરાવ્યું મેલા પણ કીના = મેળાવડાનું પણ આયોજન કરવામાં આવ્યું એક ભારી = એક મોટા પ્રમાણમાં સંતો સહિત = સંતો સાથે હરિજન = ભક્તો ઘરબારી = ગૃહસ્થી.

અનુવાદ

જ્યારે મંદિરમાં મેં નિવાસ કર્યો ત્યારે રાજાએ ઘણા બધા બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવ્યું. વળી, સંતો સહિત ગૃહસ્થી ભક્તોનો એક મોટા પ્રમાણમાં મેળાવડો કર્યો.

ભાવાર્થ

અંકુરધરસ્વામીએ જ્યારે નવનિર્મિત મંદિરના ભવનમાં નિવાસ કર્યો ત્યારે રાજા તરફથી ત્યાં ઘણા બધા બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવવામાં આવ્યું. વળી, સંતપુરુષોને અને ગૃહસ્થી ભક્તજનોને આમંત્રણ આપીને મોટા પ્રમાણમાં મેળાવડાનું પણ આયોજન કરવામાં આવ્યું.

પંચ દિવસ લ્યૌ મેલા રહીયા, સબકુ કેવલ લક્ષ બતઈયા;
પૂજા દેઈ મેલા વીખરઈયા, બોહોરું હમ મંદિરમેં રહીયા. ૮

શબ્દાર્થ

પાંચ દિવસ = પાંચ દિવસ વ્યૌ = સુધી મેલા રહીયા = મેળો રહ્યો સબકુ = બધાને કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ બતઈયા = બતાવ્યો પૂજા દેઈ = ભેટપૂજા કરીને મેલા = મેળાવડો વીખરઈયા = વિખેરાયો બોહોરું = ત્યારપછી હમ = હું મંદિરમેં = મંદિરમાં રહીયા = રહ્યો.

અનુવાદ

પાંચ દિવસ સુધી મેળો રહ્યો, ત્યારે બધાને કેવલકર્તાનો લક્ષ બતાવ્યો. ભેટ પૂજા કરીને મેળો વિખેરાયો પછી હું મંદિરમાં રહ્યો.

ભાવાર્થ

નવીન નિર્માણ પામેલા મંદિરના મંગલ પ્રવેશવિધિ પ્રસંગે રાજા દ્વારા અતિ ભવ્ય મેળાનું આયોજન કરવામાં આણ્યું. આ મેળાવડો સતત પાંચ દિવસ સુધી ચાલ્યો. તે દરમ્યાન અંકુરધર સ્વામીએ ઉપસ્થિત સર્વ સંત-ભક્તજનોને કેવલકર્તાનો લક્ષ દર્શાવીને કેવલ જ્ઞાનનું રસપાન કરાવ્યું. હર્ષોલ્લાસથી મેળાનું સમાપન થયું. ત્યારે બધા ભક્તજનો દ્વારા અંકુરધરસ્વામીના ચરણોમાં પોતાની યથાશક્તિ ભેટ પૂજા અર્પણ કરવામાં આવી. ત્યારપછી આશીર્વાદ મેળવીને સૌ પોતપોતાના સ્થાને જવા માટે છૂટા પડ્યા. જ્યારે મેળો વિખેરાઈ ગયો ત્યારે અંકુરધર સ્વામી મંદિરમાં રોકાયા.

નિશદિન ભીર હોત અતિ ભારી, દર્શનકુ આવે નરનારી;
લીલા ભઈ અદ્ભુત અપારા, સેવક ભયે દેશ સબ સારા. ૯

શબ્દાર્થ

નિશદિન = દરરોજ ભીર = ભીડ હોત = થતી અતિ ભારી = ઘણી બધી દર્શનકુ = દર્શન કરવા આવે = આવતા નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષ લીલા ભઈ = ધાર્મિક ગતિવિધિ ચાલી અદ્ભુત = અલૌકિક અપારા = ઘણા મોટા પ્રમાણમાં સેવક = અનુયાયી ભયે = થયા દેશ સબ = સમગ્ર દેશમાં સારા = મોટી સંખ્યામાં.

અનુવાદ

દરરોજ દર્શન કરવા સ્ત્રી-પુરુષો આવતા, તેથી ઘણી બધી ભીડ થતી. આમ અલૌકિક ધાર્મિક ગતિવિધિ ઘણા મોટા પ્રમાણમાં ચાલી. જેથી સમગ્ર દેશમાંથી મોટી સંખ્યામાં અનુયાયી થયા.

ભાવાર્થ

અંકુરધરસ્વામીની કીર્તિ જેમ જેમ ફેલાતી ગઈ તેમ તેમ દૂર દૂરથી સ્ત્રી-પુરુષો દરરોજ દર્શન કરવા આવવા લાગ્યા. તેથી મંદિરમાં ભીડ ઘણી બધી થતી હતી. આ રીતે મંદિરમાં સારા પ્રમાણમાં ધાર્મિક ગતિવિધિની અદ્ભુત રીતે હલચલ ચાલવા લાગી. સત્સંગના પ્રભાવને કારણે

સમગ્ર દેશમાંથી ઘણી મોટી સંખ્યામાં કાયમપંથી અનુયાયી બન્યા.

**શિષ્ય સાતસેં મૂંડિત કીના, કેવલજ્ઞાન માંહી રંગ ભીના;
હુકમ હજુર રહે સબ કોઈ, આગ્યા મેટ ચલે નહીં કોઈ. ૧૦**

શબ્દાર્થ

શિષ્ય = ચેલા સાતસેં = સાતસો મૂંડિત કીના = માથુ મુંડન કરાવીને બનાવ્યા કેવલજ્ઞાન = કેવલ જ્ઞાન
માંહી = માં રંગ ભીના = રંગમાં ભીજાયેલા હુકમ હજુર = આદેશને આધીન થઈ રહે = રહેતા સબ કોઈ = સર્વ કોઈ
આગ્યા = આજ્ઞા મેટ = ઉલંગીને ચલે નહીં = ચાલે નહીં કોઈ = કોઈપણ.

અનુવાદ

સાતસો મૂંડિત શિષ્યો બનાવ્યા. જે હંમેશા કેવલજ્ઞાનનાં રંગમાં ભીજાયેલા રહેતા હતા. સૌ કોઈ આદેશને આધીન થઈને રહેતા. આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરીને કોઈપણ ચાલતા નહીં.

ભાવાર્થ

અંકુરધરસ્વામીએ મંદિરમાં સાતસો મૂંડિત સાધુઓને દીક્ષા આપીને જ્ઞાનસંપ્રદાયની ધૂરા આગળ વધારી. બધા જ સંતો કેવલજ્ઞાનમાં હંમેશને માટે તલ્લીન થઈને રહેતા હતા. વળી, જે કોઈ આદેશ આપવામાં આવે તેનું સંપૂર્ણપણે પાલન કરીને ચુસ્ત રહેણી-કરણીના નિયમો પાળીને વૈરાગ્યયુક્ત જીવન જીવતા હતા. તેઓ સહેજ પણ આજ્ઞા (આદેશ)નું ઉલ્લંઘન કરીને આચરણ કરતા નહીં.

**એહી પરકાર અખાડા જામે, સંતસંગ દુનિયા દુઃખ વામે;
આઠે પહોર પરમ રત પૂજા, કેવલ લક્ષ પક્ષ નહીં દૂજા. ૧૧**

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = આ પ્રકારે અખાડા = જ્ઞાન ધ્યાન માટેનું સંકુલ જામે = વિસ્તાર વધતો ગયો સંતસંગ = સંતોના સત્સંગથી દુનિયા = સંસારની દુઃખ = આપત્તિ વામે = દૂર થતાં આઠે પહોર = ચોવીસે કલાક પરમ રત = અતિ પ્રેમપૂર્વક પૂજા = આરાધના કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ પક્ષ નહીં દૂજા = બીજી કોઈ પ્રવૃત્તિ નહીં.

અનુવાદ

આ પ્રકારે જ્ઞાન ધ્યાન માટેના સંકુલનો વિસ્તાર વધતો ગયો. સંતોના સત્સંગથી સંસારના જીવોનું દુઃખ દૂર થતાં. આઠે પહોર અતિ પ્રેમપૂર્વક આરાધના થવા લાગી. કેવલલક્ષ સિવાય બીજી કોઈ પ્રવૃત્તિ ચાલતી ન હતી.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે જ્ઞાન ધ્યાનના કાર્યો થતાં હોવાથી સંપ્રદાયનો વિસ્તાર વધતો ગયો. સંતોના સત્સંગને કારણે સંસારી જીવોના દુઃખમાં ઘટાડો થતો જણાયો. આઠે પહોર કાયમપંથી સંતો અને ભક્તો કેવલ કર્તાની આરાધના, ભક્તિ અને ભજનમાં જ તરબોળ રહેતા હતા. વૈરાગ્યમય વાતાવરણને કારણે મંદિરમાં કેવલલક્ષ અને કર્તાની ભક્તિ સિવાય અન્ય કોઈ જ પ્રવૃત્તિ ચાલતી ન હતી.

**તબ હમ એક દિન મનમેં વિચારો, આ દ્વીપ તો ચેતો સબ સારો;
મેલા ભયા પૂનમ જબ આઈ, સબ હરિજનકુ દીયા ચેતાઈ. ૧૨**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = મેં એક દિન = એક દિવસ મનમેં = મનમાં વિચારો = વિચાર કર્યો આ દ્વીપ = આ દ્વીપ તો = તો ચેતો = જ્ઞાનથી જાગ્રત થયો સબ = બધા સારો = સારી રીતે મેલા ભયા = મેળો જામ્યો પૂનમ = પૂર્ણિમા જબ આઈ = જ્યારે આવી સબ હરિજનકુ = બધા ભક્તજનોને દીયા ચેતાઈ = ચેતવી દીધા, જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા.

અનુવાદ

ત્યારે મેં એક દિવસ મનમાં વિચાર કર્યો કે બધા હરિભક્તોને જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા છે. આ દ્વીપ તો સારી રીતે જાગ્રત થયો છે. જ્યારે પૂનમ આવી ત્યારે મેળો જામ્યો.

ભાવાર્થ

ત્યારે અંકુરધરસ્વામીએ એક દિવસ વિચાર કર્યો કે બધા કાયમપંથી અનુયાયી જ્ઞાનથી જાગ્રત થયા છે. વળી, સમગ્ર કૌશક દ્વીપ પણ સારી રીતે કેવલજ્ઞા ગ્રહી જાગ્રત (માહિતગાર) થઈ ગયો છે. કેટલાક દિવસો આ રીતે પસાર થતાં પૂર્ણિમાનો દિવસ આવ્યો ત્યારે મંદિરમાં મેળાવડો જામ્યો.

**રાજા સહિત ક્યારી જામી, ઈન્દ્રાદિક દેવનકી દામી;
તેહી મધ્યે સિંહાસન મેરા, ઉચરે જ્ઞાન અગાધ અનેરા. ૧૩**

શબ્દાર્થ

રાજા સહિત = નગરપતિ સાથે ક્યારી જામી = સભા ભરાઈ ઈન્દ્રાદિક દેવનકી = ઈન્દ્રની આઘ લઈ અન્ય દેવોની દામી = જેવી ભરાઈ તેહી મધ્યે = તેની વચ્ચે સિંહાસન = સિંહાસન મેરા = મારું ઉચરે જ્ઞાન = જ્ઞાનનો ઉચ્ચાર કર્યો અગાધ = ઘણું ઊંડું, ગૂઢ અનેરા = અદ્ભુત.

અનુવાદ

ઈન્દ્રની આઘ લઈ અન્ય દેવોના જેવી રાજા સહિત સભા ભરાઈ. તેની મધ્યમાં મારું

સિંહાસન હતું. ત્યાં અગાધ જ્ઞાનનો અનેરો ઉચ્ચાર કર્યો.

ભાવાર્થ

પૂર્ણિમાના શુભ દિવસે સ્વર્ગ લોકમાં જેમ ઈન્દ્રાદિ દેવોની સભા ભરાય તેવી રીતે મંદિરમાં રાજાની આદ્ય લઈ કાયમપંથી સંતો અને ભક્તજનોની ધર્મસભા ભરાઈ. સભાના મધ્ય ભાગે મકવામાં આવેલ સિંહાસન ઉપર અંકુરધરસ્વામી બિરાજમાન થયા હતા. ત્યાં ઉપસ્થિત સર્વ ધર્મસભાને અગાધ કૈવલજ્ઞાનની સવિસ્તાર સમજ આપીને ગર્જનાપૂર્વક સંબોધી.

**હરિજન સહિત સભા સુન પાયે, ભિન્ન ભિન્ન બહુ બોધ બતાયે;
પિંડ બ્રહ્માંડકે ફોડ કહ્યાનું, જડ ચૈતન વિભાગ વિજ્ઞાનુ. ૧૪**

શબ્દાર્થ

હરિજન = ભક્તજનો સહિત = સાથે સભા = પરિષદ સુન પાયે = સાંભળી શકે તે પ્રમાણે ભિન્ન ભિન્ન = જુદી જુદી રીતે બહુ = ઘણો બોધ = ઉપદેશ બતાયે = બતાવ્યો પિંડ = શરીર બ્રહ્માંડકે = બ્રહ્માંડને ફોડ = થી પરેનું બતાવીને કહ્યાનું = જણાવ્યું જડ = નિર્જીવ ચૈતન = સજીવ વિભાગ = વિસ્તાર વિજ્ઞાનુ = જ્ઞાન સવિસ્તાર સમજાવ્યું.

અનુવાદ

ભક્તજનો સહિત સર્વ સભા સાંભળી શકે તે પ્રમાણે જુદી જુદી રીતે ઘણો ઉપદેશ બતાવ્યો. જેમાં પિંડ અને બ્રહ્માંડથી પરેનું જ્ઞાન જણાવ્યું. અને જડ તથા ચૈતનના વિભાગનું જ્ઞાન સવિસ્તાર સમજાવ્યું.

ભાવાર્થ

ભક્તજનોથી ખીચોખીચ ભરાયેલી ધર્મસભામાં બધા સાંભળી શકે તે રીતે ગર્જનાયુક્ત વાણીમાં જુદી જુદી રીતે અંકુરધરસ્વામીએ જ્ઞાન ઉચ્ચાર્યું. તેમાં પિંડ અને બ્રહ્માંડથી પર રહેલા પરમપદની ચોખવટ કરીને જડ અને ચૈતનના વિભાગો જુદા પાડીને સવિસ્તર જ્ઞાન સમજાવ્યું. સંપટવત્ બ્રહ્માંડની અને પિંડની રચના સાથેનો સંબંધ તથા સમરૂપતાભર્યા અવ્યક્ત અને વ્યક્ત તત્ત્વોને દર્શાવીને નાશવંત તત્ત્વોના વિભાગની છણાવટ કરીને સમજ આપી. નાશવંત પિંડમાં રહેલા સર્વોપરી ચૈતન અંશને દર્શાવીને બ્રહ્મથી પરે રહેલા અંશીના સ્વરૂપને પણ ઓળખાવ્યું. અંશ-અંશીના લક્ષણ પ્રતિપાદન કરી સર્વ સભાને કૈવલજ્ઞાનની વિશેષ સમજ આપી.

**પુરુષ પ્રકૃતિ નિરાકણ નીજુ, સમજાયે ચૈતન નિજ બીજુ;
કરુણામયે કૈવલ સદ ધામુ, તાહાં એકતા કરી દીયો વિસરામુ. ૧૫**

શબ્દાર્થ

પુરુષ = પુરુષ પ્રકૃતિ = પ્રકૃતિ નિરાકણ = ખુલાસો નીજુ = નિર્ણયપૂર્વક સમજાયે = સમજાવ્યું ચૈતન = ચેતન
નિજ બીજુ = મૂળ બીજક રૂપે કરુણામયે = કરુણાના દાતાર કેવલસદ = કેવલ કર્તાનું શાશ્વત ધામુ = ધામ
તાહાં = ત્યાં એકતા = એકતાપણું કરી = કરીને દીયો વિસરામુ = સમાપન કર્યું.

અનુવાદ

પુરુષ અને પ્રકૃતિનો ખુલાસો કરીને નિર્ણયપૂર્વક નિજ બિજકરૂપે રહેલા ચૈતનને સમજાવ્યું.
વળી, કરુણાના દાતાર કેવલકર્તાના શાશ્વત ધામ સાથેનું એકતાપણું સમજાવીને વક્તવ્યનું
સમાપન કર્યું.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માંડ સહિતની જડ ઉત્પત્તિમાં સમાઈને રહેલા આદિ મૂળ વ્યક્ત અને અવ્યક્ત તત્ત્વો
બતાવી તેમાં નિરંજન (પુરુષ) તત્ત્વ અને પ્રકૃતિ (માયા) તત્ત્વનો ખુલાસો કરીને દેહની
ચેતનતાના કારણરૂપે રહેલા નિજ બીજકરૂપે પર્ણ ચૈતનને દર્શાવ્યું. તેમજ જગતનું નિયમન
સારી રીતે ચાલે તે માટે એક એક કરુણા આપીને બનાવેલા કરુણામય દેવોની સમજ આપીને
કરુણાઓને બક્ષનારા એવા કરુણેશ કેવલકર્તાના શાશ્વત પરમપદને દર્શાવ્યું. વળી, અંશ જેની
સજાતીનો છે એવા કરુણેશ કેવલકર્તા અંશીની એકતાપણું દર્શાવીને સદાને માટે અખંડ રહેલા
મૂળ ઉત્પત્તિ સ્થાન એવા કેવલધામની ઓળખ આપી. આમ, અંકુરધરસ્વામીએ પોતાના આખરી
ઉદ્બોધનનું સમાપન કર્યું.

બહોરું કહ્યો સભા સર્વનકુ, હમ તો જાસી દ્વીપ ઓરનકુ;
તુમ આનંદ નિશ દિન રહીયો, જપજો જાપ હમે જો કહીયો. ૧૬

શબ્દાર્થ

બહોરું = પછી કહ્યો = કહ્યું કે સભા સર્વનકુ = સમસ્ત સભાજનોને હમતો = હું તો જાસી = જવાનો છું
દ્વીપ ઓરનકુ = બીજા દ્વીપમાં તુમ = તમે આનંદ = ખુશ નિશ દિન = હંમેશને માટે રહીયો = રહેજો
જપજો જાપ = મંત્રણનું રટણ કરજો હમે જો કહીયો = મેં જે કહ્યો છે તે.

અનુવાદ

પછી સમસ્ત સભાજનોને કહ્યું કે હું તો બીજા દ્વીપમાં જવાનો છું. તેથી તમે હંમેશ માટે ખુશ
રહેજો, અને મેં જે કહ્યો છે તે મંત્રનું રટણ કરજો.

ભાવાર્થ

ત્યારબાદ સમસ્ત સભાજનોને પ્રેમપૂર્વક અંકુરધરસ્વામી કહેવા લાગ્યા કે હવે તેઓ બીજા

દ્વીપમાં જવાના છે. જેથી, તેમની ગેરહાજરીમાં પ્રત્યેક કાયમપંથી સંત અને ભક્તજનોએ દશવિલી રહેણી-કરણી મુજબ આચરણ કરીને દરરોજ આનંદિત રીતે જીવન જીવવું. વળી, જે મંત્ર કાનમાં સંભળાવ્યો છે તે મંત્રનું સુરતા-નુરતાનો એકતાર કરીને નક્કી કરેલ સમય અને સંખ્યા મુજબ દરરોજ નિયમિતપણે અંશભાવ ધારણ કરીને રટણ કરવા અનુરોધ કર્યો.

**કેવલ ધ્યાન નિરંતર ધરહો, હમ જાતાં કલ્પાંત ન કરહો;
એસી શીખ દીની સર્વનકુ, પ્રથક પ્રથક રાખી જનજનકુ. ૧૭**

શબ્દાર્થ

કેવલ ધ્યાન = કેવલ કર્તાનું ધ્યાન નિરંતર = આઠે પહોર ધરહો = ધરજો હમ = હું જાતાં = જાઉં તો કલ્પાંત = રુદન ન કરહો = કરશો નહીં એસી = એવી શીખ = શિખામણ દીની = આપી સર્વનકુ = બધાને પ્રથક પ્રથક = જુદા જુદા રાખી = રાખીને જનજનકુ = વ્યક્તિગત રીતે.

અનુવાદ

હું જાઉં તો કલ્પાંત કરશો નહીં, પરંતુ નિરંતર કેવલકર્તાનું ધ્યાન ધરજો. બધાને વ્યક્તિ ગત રીતે જુદા જુદા રાખીને શિખામણ આપી.

ભાવાર્થ

અંકુરધરસ્વામીએ દરેક વ્યક્તિને વ્યક્તિગત રીતે શિખામણ આપીને જણાવ્યું કે કોઈએ તેમના ગયા પછી કલ્પાંત કરવાનું નથી. તેઓ આ કૌશક દ્વીપમાંથી હવે બીજા દ્વીપમાં જાય ત્યારબાદ સૌએ પ્રગટ કેવલ મંત્રના આઠે પહોર જાપ જપીને કેવલકર્તાનું આરાધન કરવાનું છે.

**રાય વજીર ધીર મહા જ્ઞાતા, સબ હરિજન શિર ભયે વિક્ષાતા;
ઓરું મંદિરકે મૂંડિત ચેરા, જ્ઞાન કુશલ સહુ નહીં ફારફેરા. ૧૮**

શબ્દાર્થ

રાય = રાજા વજીર = પ્રધાન ધીર = ધીરજવાન મહા જ્ઞાતા = મહાન જ્ઞાની સબ હરિજન = બધા ભક્તજનોથી શિર = માથે ભયે = થયા વિક્ષાતા = પ્રસિદ્ધ ઓરું = અને, વળી મંદિર કે = મંદિરના મૂંડિત ચેરા = મૂંડિત ચેલા, મૂંડિત શિષ્યો જ્ઞાન કુશલ = જ્ઞાનમાં કુશળ સહુ = બધા નહીં ફારફેરા = કોઈ તફાવત નહીં, કોઈ ફેરફાર નહીં.

અનુવાદ

રાજા અને પ્રધાન મહાન જ્ઞાની અને ધીરજવાન હતા તેમજ બધા ભક્તજનોનાં માથે પ્રસિદ્ધ થયા હતા. વળી, મંદિરના જે મૂંડિત શિષ્યો હતા તે પણ બધા જ્ઞાનમાં કુશળ હતા, જેમાં કોઈ તફાવત હતો નહીં.

ભાવાર્થ

જયંદર રાજા અને તેમના પ્રધાન પણ જ્ઞાની અને મહાન ધીરજવાન હતા, તેમજ બધા કાયમપંથી ભક્તજનોમાં વિશેષ પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા. વળી, મંદિરમાં રહેતા સાતસો મૂંડિત ત્યાગી શિષ્યો રાજા અને પ્રધાનની જેમજ તેમની બરાબરી કરે તે મુજબના જ્ઞાનમાં કુશળ હતા.

**તે સર્વનકુ શીખ હમ દેહી, સદા રહો મમ સ્વરૂપ સનેહી;
તા મહી તારણ તરણ પચીસા, જશ જાહર સબ જગકે ઈશા. ૧૯**

શબ્દાર્થ

તે સર્વનકુ = તે બધાને શીખ = શિખામણ હમ = મેં દેહી = આપી સદા રહો = હંમેશને માટે રહો મમ = મારા સ્વરૂપ સનેહી = સ્વરૂપમાં સ્નેહાધીન થઈને તા મહી = તે પૈકી તારણ તરણ = પોતે ભવજળ તરી શકે અને બીજાને પણ તારે તેવા પચીસા = પચીસ જશ = કીર્તિ જાહર = પ્રસિદ્ધ સબ = સમસ્ત જગકે ઈશા = જગતમાં મહાન.

અનુવાદ

તે બધાને મેં શિખામણ આપી કે મારા સ્વરૂપ સાથે સ્નેહ જોડીને હંમેશને માટે રહેજો. તે પૈકી પચીસ તારણ તરણ હતા. સમસ્ત જગતમાં તેમની કીર્તિ મહાન તરીકે પ્રસિદ્ધ હતી.

ભાવાર્થ

રાજા, પ્રધાન અને સાતસો મૂંડિત શિષ્યોને પણ અંકુરધરસ્વામીએ સાંત્વના આપતા શબ્દોમાં શિખામણ આપી કે તેઓના બીજા દ્વીપના પ્રયાણ પછી બધાએ તેમના દૃશ્યમાન થતા દર્શનીય સ્વરૂપ સાથે નહીં, પરંતુ તેમના ચૈતન ચિદ્ધાકાર જ્ઞાન સ્વરૂપ સાથે પ્રીતિ જોડીને હંમેશને માટે રહેવાનું છે.

મંદિરમાં નિવાસ કરતા સાતસો મૂંડિત શિષ્યો પૈકી પચીસ સંતો તો પોતે ભવસાગર તરે અને બીજાને પણ જ્ઞાનના સહારે ભવપાર કરાવી શકે તેવા શક્તિમાન હતા. તેઓ માત્ર કર્તા માલિકના ગુણગાન ગાતા હોવાથી તેમની કીર્તિ સમસ્ત જગતમાં મહાન સંત તરીકે પ્રસિદ્ધ હતી.

**જામે દ્વાદશ અનુભવી વેતા, અતિ અદ્ભુતહી સુઘડ સહેતા;
દ્વાદશમેં દ્વે અકલ અમોલા, સબ સાધુ માનત ગુરુ તોલા. ૨૦**

શબ્દાર્થ

જામે = તેમાં દ્વાદશ = બાર અનુભવી વેતા = અનુભવી અને જાણકાર અતિ = ઘણા અદ્ભુતહી = અદ્ભુત સુઘડ = ઘડાયેલા સહેતા = પ્રેમાળ દ્વાદશમેં = બારમાં દ્વે = બે અકલ = કળી ન શકાય તેવા અમોલા = કોઈ સરખામણી કે કિંમત આંકી ન શકાય તેવા સબ સાધુ = બધા સંતો માનત = માનતા ગુરુ તોલા = ગુરુ તુલ્ય.

અનુવાદ

તેમાં બાર અનુભવી અને જ્ઞાનના જાણકાર હતા. જે ઘણા પ્રેમાળ, ઘડાયેલા અને અદ્ભુત હતા. બારમાં બે અકળ અને અણમોલ હતા, જેમને બધા સંત પુરુષો ગુરુ તુલ્ય માનતા.

ભાવાર્થ

તે પચ્ચીસ મહાજ્ઞાની સંતો પૈકી બાર સંતો અનુભવી અને કૈવલ જ્ઞાનના સંપૂર્ણ જાણનારા હતા. વળી, તેઓ ઘણા જ ઘડાયેલા અને અલૌકિક હતા. બાર સંતોમાં પણ બે કળી ન શકાય તેવા અકળ અને જેમના જ્ઞાનનું મોલ ન કરી શકાય તેવા અનમોલ હતા. જેમને બાકીના બધા જ સંત પુરુષો ગુરુ તુલ્ય માનતા હતા.

અવિચલદાસ અચલ જીન નામા, ગ્રહીએ નીજ કૈવલ ગુણ ગ્રામા;
મોઈ મન સરવ બરાબર હેતુ, અધિક નૂન જુગમાંહી સંકેતુ. ૨૧

શબ્દાર્થ

અવિચલદાસ = અવિચલદાસ અચલ = અચલદાસ જીન નામા = જેમનું નામ ગ્રહીએ = ઓળખીને નીજ = આપનપુ કૈવલ = કૈવલ પદના ગુણ ગ્રામા = ગુણગાન ગાતા હતા મોઈ મન = મારા મનમાં સરવ = બધા પ્રત્યે બરાબર = સમાન હેતુ = ભાવ અધિક = મોટા નૂન = નાના જુગમાંહી = સંસારની દ્રષ્ટિએ સંકેતુ = ઈશારો.

અનુવાદ

જેમનું નામ અવિચલદાસ અને અચલદાસ હતું. તેઓ આપનપુને ઓળખી કૈવલપદના ગુણગાન ગાતાં હતા. મારા મનમાં બધા જ પ્રત્યે સમાનભાવ હતો, પરંતુ સંસારની દ્રષ્ટિએ આ મોટા-નાનાનો સંકેત કર્યો છે.

ભાવાર્થ

અવિચલદાસ અને અચલદાસ નામ ધરાવતાં એ બંને સંતો ગુરુ તુલ્ય ગણાતા હતા. તેઓ હંમેશને માટે આપનપુ ચૈતન સ્વરૂપને ગ્રહણ કરીને અંશ ભાવે કૈવલકર્તાના યશગાન અને ભક્તિ કરતા હતા. અંકુરધરસ્વામીના મનમાં તો બધા જ પ્રત્યે આત્મબંધુત્વના નાતે એક સમાન દ્રષ્ટિ હોવાથી તેમના મનમાં કોઈ મોટો કે નાનો જેવો ભેદભાવ ન હતો, પરંતુ સંસારની લૌકિક દ્રષ્ટિએ સંતોમાં મોટા કે નાનાં તરીકે વિચાર વિમર્શ કરીને સંકેત કર્યો છે.

સત્ કૈવલ સર્વનકુ કીના, છેલ્લી સંજયે હમ દીના;
રાજા હરિજન સંત સમેતુ, સુની દીનતા મોઈ ભયે અયેતુ. ૨૨

શબ્દાર્થ

સત્ કૈવલ = સત્ કૈવલ સાહેબ સર્વનકુ = સૌને કીના = કહ્યું છેલ્લી = અંતિમ સંજયે = આજ્ઞા હમ = મેં
દીના = આપી રાજા = નગરપતિ હરિજન = ભક્તજનો સંત = સંતો સમેતુ = સહિત સુની = સાંભળી
દીનતા = વિનમ્રતા ભર્યા મોઈ = મારા ભયે = થયા અચેતુ = ચેતના રહિત.

અનુવાદ

મેં સૌને સત્ કૈવલ કહ્યું અને મેં અંતિમ આજ્ઞા આપી. રાજા, સંત અને ભક્તજનો સહિત
મારા વિનમ્રતાભર્યા શબ્દો સાંભળીને ચેતના રહિત થઈ ગયા.

ભાવાર્થ

અંકુરધરસ્વામીએ વિદાય લેતા પહેલાં સૌને “સત્ કૈવલ” કહીને આ પ્રમાણેની દરેકને
છેલ્લી આજ્ઞા આપી. તેમના વિનમ્રતાભર્યા વચનો સાંભળીને રાજા, સંતો અને ભક્તજનો
સહિત બધા જ ચેતના રહિત બની ગયા.

અહો સ્વામી યેસે ક્યોં બોલે, ગદ્ ગદ્ કંઠ થઈ સબ ડોલે;
જો હમકુ તુમ જાવો પસારી, કુન ગતિ ફેરી હોય હમારી. ૨૩

શબ્દાર્થ

અહો = હે સ્વામી = પ્રભુ યેસે = એવું ક્યોં = કેમ બોલે = બોલ્યા ગદ્ ગદ્ કંઠ થઈ = ગદ્ગદીત કંઠે થઈને
સબ = બધા, સૌ ડોલે = થરથરવા લાગ્યા જો = જો હમકુ = અમને તુમ = તમે જાવો = જાઓ છો પસારી = પડતા
મુકીને કુન = કેવી ગતિ = હાલત ફેરી = પછીથી હોય = થશે હમારી = અમારી.

અનુવાદ

બધા ગદ્ગદીત કંઠે થઈ થરથરવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! આવું કેમ
બોલ્યા. જો અમને પડતા મુકીને તમે જાવ છો, તો પછી અમારી કેવી હાલત થશે ?

અનુવાદ

આ પ્રમાણે શા માટે બોલો છો ? એમ કહીને બધા ગદ્ગદીત કંઠે થઈ ગયા અને ધ્રુજવા
લાગ્યા. વળી, અંકુરધરસ્વામીને કહેવા લાગ્યા કે તેઓ રાજા, સંતો અને ભક્તજનો સહિત
બધાને પડતા મુકીને આ દ્વીપમાંથી જતા રહેશે તો તેમના ગયા પછી તેઓની હાલત કેવી થશે ?

જો તુમ દ્વીપ ઓરનકુ જાવો, તો હમકુ ફેરી કાંડાસે પાવો;
યેસે કહી સબ જનહી દુઃખાયે, બોહોરું હમ લેઈ કંઠ લગાયે. ૨૪

શબ્દાર્થ

જો = જો, કદાચ તુમ = તમે દ્વીપ = દ્વીપ ઓરનકુ = બીજા જાવો = જાઓ તો = તો ઉમકુ = અમને ફેરી = ફેરીથી કાંઠાસે = કેવી રીતે પાવો = પ્રાપ્ત થશે થેસે કહી = એવું કહીને સબ = બધા જનહી = ભક્તજન દુઃખાયે = દુઃખ અનુભવવા લાગ્યા બોહોરું = પછી ઉમ = મેં લેઈ = લઈને કંઠ લગાયે = ગળે લગાડ્યા.

અનુવાદ

જો તમે બીજા દ્વીપમાં જાઓ છો તો અમને ફેરી પાછા કેવી રીતે પ્રાપ્ત થશો ? એવું કહીને બધા ભક્તજન દુઃખ અનુભવવા લાગ્યા. ત્યારપછી મેં લઈને ગળે લગાડ્યા (ભેટ્યા).

ભાવાર્થ

અંકુરધરસ્વામી જો આ કૌશક દ્વીપ છોડીને બીજા દ્વીપમા પ્રસ્થાન કરે તો આ દ્વીપના બધા કાયમપંથી અનુયાયી - ભક્તો પાછા પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે તેઓને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે ? એમ બધા કહેવા લાગ્યા. આ બધા જ્યારે દુઃખની લાગણી અનુભવવા લાગ્યા ત્યારે બધાના મનને હૈયાધારણા આપવા માટે અંકુરધરસ્વામીએ વ્યક્તિગત રીતે કોટે (ભેટ્યા) લગાડ્યા ને સાંત્વન આપ્યું.

મત દીલગીર કરો તુમ મનહી, ચૈતનરૂપ મેરો સનાતનહી;
સો ચૈતન તુમકુ ઉમ કીના, કેવલ લક્ષ લખાઈ દીના. ૨૫

શબ્દાર્થ

મત = ના દીલગીર = દુઃખી કરો = કરો તુમ = તમે મનહી = મનને ચૈતનરૂપ = ચૈતન સ્વરૂપ મેરો = મારું સનાતનહી = અખંડ સો ચૈતન = તે ચૈતન તુમકુ = તમને ઉમ = મેં કીના = કહ્યું કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ લખાઈ દીના = બતાવી દીધો.

અનુવાદ

તમે મનને દુઃખી ના કરો, કારણ કે મારું ચૈતન સ્વરૂપ અખંડ છે. તે ચૈતન તમને મેં કહ્યું છે અને કેવલલક્ષ બતાવી દીધો છે.

ભાવાર્થ

અંકુરધરસ્વામી બધા કાયમપંથી સંત સહિત અનુયાયીઓને સાંત્વન આપતાં કહેવા લાગ્યા કે કોઈએ પણ મનમાં દુઃખની લાગણી અનુભવવાની નથી. કારણ કે તેમનું ચૈતન સ્વરૂપ અવિગત, અવિનાશી અને અખંડ છે. અગાઉ સત્સંગ દ્વારા બધાને તેમના ચૈતન ચિદ્રાકાર સ્વરૂપ વિશે જણાવી દીધું છે. વળી, કેવલકર્તાના અલૌકિક લક્ષને પણ સરળ સમજ પડે તે રીતે સમજાવ્યો છે.

વ્યાપક વસ્તુ ચરાચર જેહી, જીનુ પરકાશ કેવલ પદ તેહી;
સો કેવલ લક્ષી હમ સોઈ, દેહ અધ્યાસ રખો મત કોઈ. ૨૬

શબ્દાર્થ

વ્યાપક વસ્તુ = સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં પથરાયેલ પદાર્થ ચરાચર = સચરાચર જેહી = જે જીનુ = નો
પરકાશ = પ્રકાશ કેવલ પદ = કેવલકર્તાનું પદ તેહી = તે સો = તે કેવલ = કેવલ કર્તાનો લક્ષી = લક્ષી હમ = હું સોઈ = હું
દેહ = સ્વરૂપ અધ્યાસ = મહાવરો રખો = રાખશો મતકોઈ = કોઈ નહીં.

અનુવાદ

સચરાચર વ્યાપક જે વસ્તુ છે તે કેવલપદનો પ્રકાશ છે. તે કેવલનો હું લક્ષી છું. માટે સ્વરૂપ સાથે મહાવરો કોઈ રાખશો નહીં.

ભાવાર્થ

સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં સચરાચર વ્યાપક નિર્ગુણ બ્રહ્મપ્રકાશ ફેલાયેલો છે. તે બ્રહ્મપ્રકાશના નૂરી કેવલકર્તા પોતે છે. વળી બ્રહ્માંડની મધ્યે આવેલા કેવલકર્તાનું જે કેવલધામ છે તેમાં બ્રહ્મપ્રકાશક આદિ-અનાદિ કેવલકર્તાપુરુષ બિરાજમાન છે. અંકુરધરસ્વામી એવા કેવલકર્તાના મહદ્ સજાણ-જાણ ચૈતન સ્વરૂપ સાથે પોતાની સજાણ-જાણ જોડી (હંગની એકતા સાધીને) નિરંતરપણે એકતા સાધીને રહેલા હોય છે. તેથી તેમના ચૈતન સ્વરૂપને ઓળખીને પ્રગટ દિવ્યદેહના લૌકિક સ્વરૂપનું મિથ્યા આરોપણ કરી કોઈએ આરાધના કરવી જોઈએ નહીં.

યેસે કહી અંતરધ્યાન ભઈયા, સબ હરિજન દેખત અલપઈયા;
જયે જયે શબ્દ કરત સહુ દ્વીપા, કરી અસ્તુત સ્વાંત જયૌ છીપા. ૨૭

શબ્દાર્થ

યેસે = એવું કહી = કહીને અંતરધ્યાન = ધ્યાનસ્થ દશામાં ભઈયા = થયો સબ = બધા હરિજન = ભક્તજનોના
દેખત = નજર સમક્ષ અલપઈયા = અદૃશ્ય જયે જયે = જય જયકાર શબ્દ = વચનો, બોલ કરત = કરતા
સહુ દ્વીપા = દ્વીપના બધા કરી અસ્તુત = સ્તુતિ કરી સ્વાંત જયૌ છીપા = સ્વાતિ નક્ષત્રમાં છીપલાંની જેમ.

અનુવાદ

એવું કહીને ધ્યાનસ્થ દશામાં થયો અને બધા ભક્તજનોની નજર સમક્ષ અદૃશ્ય થઈ ગયો.
દ્વીપના બધા સ્વાતિ નક્ષત્રમાં છીપની જેમ સ્તુતિ કરીને જય જયકારના શબ્દનું ઉચ્ચારણ કરતા રહ્યા.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે પોતાના ચૈતન્ય સ્વરૂપની સાચી ઓળખાણ આપીને અંકુરધરસ્વામી ધ્યાનસ્થ

દશામાં ગયા અને ઉપસ્થિત બધા જ કાયમપંથી અનુયાયીઓની નજર સમક્ષ અદૃશ્ય થઈ ગયા. જેવા અંકુરધરસ્વામી અલોપ થયા કે કૌશક દ્વીપના બધા જ રહેવાસીઓ સ્વાતિ નક્ષત્રમાં જેમ છીપલું વર્ષાબિંદુને પ્રાપ્ત કરવા માટે રાહ જોતું હોય છે તેમ બધા અંકુરધરસ્વામીનાં દર્શનની આશા રાખીને સ્તુતિ કરવા લાગ્યા તથા જય જયકારના શબ્દનું ઉચ્ચારણ કરતા રહ્યા.

**કોડ અઢાર જ્ઞાન તાંહાં કથીયા, કૌશક દ્વીપ એતા મોઈ રટીયા;
સત્ કુવેર છોડી કૌશક દ્વીપા, આયે કુશાલક જ્ઞાન સમીપા. ૨૮**

શબ્દાર્થ

કોડ અઢાર = અઢાર કરોડ **જ્ઞાન** = બોધ **તાંહાં** = ત્યાં **કથીયા** = કથ્યું **કૌશક દ્વીપ** = કૌશક દ્વીપ **એતા** = એટલું **મોઈ** = હું **રટીયા** = ઉચ્ચાર્યું **સત્ કુવેર** = સત્કુવેર સ્વામી **છોડી** = ત્યજી **કૌશક દ્વીપા** = કૌશક દ્વીપ **આયે** = આવ્યા **કુશાલક** = કુશાલક દ્વીપ **જ્ઞાન સમીપા** = જ્ઞાન સહિત.

અનુવાદ

કૌશક દ્વીપમાં મેં એટલું ઉચ્ચાર્યું કે જેમાં અઢાર કરોડ શબ્દોથી જ્ઞાન કથ્યું બાદ કુવેરસ્વામી કૌશક દ્વીપ ત્યજીને જ્ઞાન સહિત કુશાલક દ્વીપમાં આવ્યા

ભાવાર્થ

અંકુરધરસ્વામીએ કૌશક દ્વીપમાં કૈવલજ્ઞાનનો પ્રચાર કરતાં એટલું બધું જ્ઞાન ઉચ્ચાર્યું કે જેમાં અઢાર કરોડ શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કથ્યું. પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કૌશક દ્વીપ ત્યજીને કૈવલજ્ઞાનથી સમાયેલા (સહિત) દિવ્ય દેહ સાથે કુશાલક દ્વીપમાં પધાર્યા.

અંગ દર

કુશાલક દ્વીપ પ્રવેશ કરનકો

દ્વીપ કુશાલક અતિ અનુરાગા, સકલ સૃષ્ટિ કે મધ્ય વિભાગા;
ખંડ સિત્તેર દ્વે કહીયે જામે, શ્રેષ્ઠ શિરોમણિ એકહી તામે. ૧

શબ્દાર્થ

દ્વીપ કુશાલક = કુશાલક દ્વીપ અતિ = ઘણો અનુરાગા = સ્નેહાધીન પ્રેમાળ લાલાશ, રતાશ સકલ = સમસ્ત સૃષ્ટિ કે = જગતની, પૃથ્વી પર મધ્ય = વચ્ચે વિભાગા = ભાગમાં ખંડ = રાજ્ય, મુલક સિત્તેર દ્વે = બોતેર કહીયે = કહેવાતા જામે = જેનાં શ્રેષ્ઠ = વિશાળ, ઉત્કૃષ્ટ શિરોમણિ = અગ્રેસર એકહી = એક જ તામે = તેમાં.

અનુવાદ

સમસ્ત જગતની મધ્ય ભાગમાં આવેલો કુશાલક દ્વીપ ઘણો જ લાલાસ વર્ણનો છે. જેનાં બોતેર રાજ્યો કહેવાય છે. તેમાં એકજ ઉત્કૃષ્ટ અને અગ્રેસર છે.

ભાવાર્થ

પૃથ્વીના સાત વિભાગો પૈકી કુશાલક દ્વીપ ઘણો જ રતાશ (લાલાશ) જમીનવાળો અને મનમાં પ્રેમ ઉપજે તેવો સુંદર તેમજ રમણીય પ્રદેશ છે. તે વિશ્વની મધ્યમાં આવેલો છે. તે દ્વીપના બધા મળીને બોતેર રાજ્યો હતા. જેમાં પાટનગર (મુખ્ય) તરીકે ગણાતું એક ઉત્કૃષ્ટ રાજ્ય હતું.

સોહી ખંડે હમ પ્રગટ ભઈયા, કરવા કાજ જીવન પર દઈયા;
કહું ખંડનકા નામ સુનાઈ, સકલ દ્વીપ મેં શ્રેષ્ઠ સરાઈ. ૨

શબ્દાર્થ

સોહી = તે ખંડે = ખંડમાં, રાજ્ય, દેશ હમ = હું પ્રગટ = પ્રત્યક્ષ રીતે હાજર ભઈયા = થયો કરવા = કરવા માટે કાજ = કાર્ય, પ્રયોજન જીવન પર = જીવો ઉપર દઈયા = દયા કહું = કહું છું ખંડનકા = ખંડનું નામ = નામ સુનાઈ = સંભળાવી, બતાવી સકલ = બધા, સમસ્ત દ્વીપ મેં = દ્વીપમાં શ્રેષ્ઠ = ઉત્કૃષ્ટ સરાઈ = સર્વોત્તમ.

અનુવાદ

જીવો ઉપર દયા કરવાના કાર્ય માટે હું તે ખંડમાં પ્રગટ થયો. સમસ્ત દ્વીપોમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ કહેવાતા સર્વોત્તમ (ગણાતા) ખંડનું નામ કહી સંભળાવું છું.

ભાવાર્થ

તે ખંડના જીવદશામાં જીવન જીવતા જીવો ઉપર કરુણા ઉપજી અને જીવોનું કલ્યાણ કરવાના ઉમદા ભાવથી પરમગુરુ ત્યાં પ્રગટ થયા. પૃથ્વી પર આવેલા કુશાલક દ્વીપમાં સૌથી વિશાળ અને ઉત્કૃષ્ટ એવા રાજ્યનું નામ હવે પછી તેઓ જણાવે છે.

**મહીરદ કહીયે જીનકા નામુ, વસ્તી જામે લોક સકામુ;
સો ખંડે એક નગર અનુપા, વસે તાંહાં મહીપતિ ભડભૂપા. ૩**

શબ્દાર્થ

મહીરદ = મહીરદ કહીયે = કહેવાતું જીનકા = જેનું નામુ = નામ વસ્તી = આબાદી જામે = જેમાં લોક = જન માનસ સકામુ = ઉદમી સો = તે ખંડે = રાજ્યમાં એક = એક નગર = શહેર અનુપા = અનુપમ, સુંદર વસે = નિવાસ કરે તાંહાં = ત્યાં મહીપતિ = રાજા ભડભૂપા = અધિપતિ.

અનુવાદ

જેનું નામ મહીરદ કહેવાતું. જેમાં ઉદમી લોકોની વસ્તી હતી. તે ખંડમાં એક અનુપમ શહેર હતું ત્યાં અધિપતિ રાજા નિવાસ કરતો હતો.

ભાવાર્થ

તે ખંડ (રાજ્ય)નું નામ મહીરદ હતું. જેમાં ખાસ કરીને નાનાં-મોટાં ઉદમ કરનારા ઉદમી વસ્તી ધરાવતા માણસો વિશેષ રહેતા હતા. તે રાજ્યનું એક સુંદર અને રમણીય શહેર હતું. જ્યાં બોત્તેર રાજ્યો પૈકી જે અધિપતિ કહેવાતા રાજા હતા, તે અહીં નિવાસ કરતા હતા.

**નામ જાકો મધુમંડ રાઈ, દ્વીપ શ્રેષ્ઠ મેં નગર કહાઈ;
વાકો નામ સનંધપુર કહીયે, સો ચેતાવન ભાવ ધરઈયે. ૪**

શબ્દાર્થ

નામ = નામ જાકો = જેનું મધુમંડ = મધુમંડ રાઈ = રાજા દ્વીપ = દ્વીપ શ્રેષ્ઠ = ઉત્કૃષ્ટ મેં = મોં નગર = શહેર કહાઈ = કહેવાય વાકો = તેનું નામ = નામ સનંધપુર = સનંધપુર કહીયે = કહેવાતું સો = તે ચેતાવન = જ્ઞાનથી જાગ્રત કરવા ભાવ = ઈચ્છા ધરઈયે = ધારણ કર્યો, ધર્યો.

અનુવાદ

જેનું નામ મધુમંડરાય રાજા હતું. દ્વીપમાં શ્રેષ્ઠ જે નગર કહેવાય તેનું નામ સનંધપુર કહેવાતું. તે ચેતાવવાનો ભાવ ધારણ કર્યો.

ભાવાર્થ

તે અધિપતિ રાજાનું નામ મધુમંડરાય હતું. કુશાલક દ્વીપના મહીરદ રાજ્યમાં આવેલું વિશાળ અને સૌથી સારું જે શહેર હતું તેનું નામ સનંધપુર હતું. પરમગુરુએ કુશાલક દ્વીપના માનવોને જ્ઞાનથી જાગ્રત કરવાની ભાવના ધારણ કરી.

સવા લક્ષ જાકુ અરધંગી, પુત્ર વિના સબહી નરભંગી;
તબ રાજાને કીયા વિચારા, કુંવર વિના નરવંશ દવારા. ૫

શબ્દાર્થ

સવા લક્ષ = એક લાખ પચ્ચીસ હજાર જાકુ = જેને અરધંગી = અર્ધાંગના પુત્ર વિના = સંતાન વિના સબહી = બધી નરભંગી = પતિથી નિરાશ તબ = ત્યારે રાજાને = રાજાએ કીયા વિચારા = વિચાર કર્યો કુંવર વિના = પુત્ર વગર નરવંશ = નિર્વંશ દવારા = દરબાર.

અનુવાદ

જેને સવા લાખ અર્ધાંગના હતી, પરંતુ સંતાન વિના પતિથી નિરાશ હતી, ત્યારે રાજાએ વિચાર કર્યો કે કુંવર વિના દરબાર નિર્વંશ થશે.

ભાવાર્થ

મધુમંડ રાજાને સવા લાખ રાણીઓ હતી, પરંતુ કોઈને પણ સંતાન ન હોવાથી બધી જ રાણીઓ પતિથી નિરાશા અનુભવતી હતી. ત્યારે રાજાએ વિચાર કર્યો કે જો કુટુંબમાં પુત્રની પ્રાપ્તિ ન થાય તો રાજ્ય દરબારનો વંશવેલો આ જન્મે જ સમાપ્ત થઈને નિર્વંશ થઈ જશે.

પઢે જ્યોતિષિ વિપ્ર બોલાયે, સુત સંપન કે જોષ જોવાયે;
બોલે વિપ્ર વેદ વિક્ષાતુ, નરપતિ સુત હોવે સાક્ષાતુ. ૬

શબ્દાર્થ

પઢે જ્યોતિષિ = જ્યોતિષ વિદ્યાના પંડિત વિપ્ર = બ્રાહ્મણ બોલાયે = બોલાવ્યા સુત = પુત્ર સંપન કે = પ્રાપ્તિ અર્થે જોષ = જ્યોતિષ વિષયક ગણતરી અને ફલાદેશ, ભવિષ્ય જોવાયે = જોવડાવ્યા બોલે વિપ્ર = બ્રાહ્મણો બોલ્યા વેદ વિક્ષાતુ = વેદોના નિપુર્ણ નરપતિ = રાજા સુત હોવે = પુત્ર પ્રાપ્તિ થશે સાક્ષાતુ = પ્રત્યક્ષ.

અનુવાદ

જ્યોતિષ-શાસ્ત્રના વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને બોલાવ્યા અને પુત્ર પ્રાપ્તિ અર્થે ભવિષ્ય જોવડાવ્યું. ત્યારે વેદના નિપુણ બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે હે રાજા ! પ્રત્યક્ષ રૂપે પુત્ર પ્રાપ્તિ થશે જ...

ભાવાર્થ

પોતાનું વાંઝીયાપણું ટાળવા માટે રાજાએ કેટલાક જ્યોતિષાચાર્ય બ્રાહ્મણોને આમંત્ર્યા. તેમને સંતાન પ્રાપ્તિ માટે જ્યોતિષ મુજબ ભવિષ્ય જોવા જણાવ્યું. વેદના નિપુણ એવા બ્રાહ્મણોએ જ્યોતિષ જોયા બાદ રાજાને પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે પુત્ર પ્રાપ્તિ થશે તેવા યોગ છે, એમ જણાવ્યું.

**કરો સેવા સંતાન કી જબહી, વિપ્ર સંન્યાસી પૂજો તબહી;
તબ રાજાને શિખ લેઈ માની, વિપ્ર કહી સો સત કરી જાની. ૭**

શબ્દાર્થ

કરો સેવા = સરભરા કરશો **સંતાનકી** = સંતાનપુરુષોની **જબહી** = જ્યારે **વિપ્ર** = બ્રાહ્મણ **સંન્યાસી** = જેણે સંન્યાસ લઈ બ્રહ્મચર્યનું પાલન કર્યું હોય તેવા **પૂજો** = પૂજા કરો **તબહી** = ત્યારે **તબ** = ત્યારે **રાજાને** = નગરપતિએ **શિખ** = શિખામણ આદેશ **લેઈ માની** = માની લીધી **વિપ્ર કહી** = બ્રાહ્મણોએ કહ્યું **સો** = તે **સત કરી** = સાચું છે તેમ કરી **જાની** = જાણ્યું.

અનુવાદ

જ્યારે સંતાનોની સેવા કરશો અને બ્રાહ્મણો તેમજ સંન્યાસીઓની પૂજા કરશો ત્યારે (પુત્ર પ્રાપ્તિ થશે) અને ત્યારે બ્રાહ્મણોએ જે કહ્યું તે રાજાએ સાચું કરીને જાણ્યું.

ભાવાર્થ

જ્યારે સંતાન-પુરુષોની સરભરા કરશો અને બ્રાહ્મણો સહિત સંન્યાસી-સાધુઓની પૂજા કરશો, ત્યારે જ પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે. તેવું જ્યોતિષાચાર્ય બ્રાહ્મણોએ રાજાને જણાવ્યું. મધુમંડરાય રાજાએ જ્યોતિષવિદ્યાના આધારે બ્રાહ્મણ દ્વારા જણાવેલ શિખામણને મનોમન માની લીધી અને બ્રાહ્મણોએ જે કાંઈ કહ્યું છે તે સાચું પડશે, તેમ સ્વીકાર્યું.

**દેશ દેશકે સંતા મેલાયે, વિપ્ર સહિત સંન્યાસી બોલાયે;
કરન લગ્યો સેવા અતિ રાઈ, રાણી સહિત પ્રિત રત લાઈ. ૮**

શબ્દાર્થ

દેશ દેશકે = જુદા જુદા દેશના, **દેશ દેશના સંતા** = સંતાન પુરુષો **મેલાયે** = ભેગા કર્યા **વિપ્ર** = બ્રાહ્મણ **સહિત** = સાથે **સંન્યાસી** = સંન્યાસી પુરુષો **બોલાયે** = બોલાવ્યા **કરન લગ્યો** = કરવા લાગ્યા **સેવા** = સરભરા **અતિ** = ઘણી **રાઈ** = રાજા **રાણી સહિત** = રાણીઓ સાથે **પ્રિત** = પ્રેમપૂર્વક **રત લાઈ** = તલ્લીન બનીને.

અનુવાદ

દેશ વિદેશના સંતાનપુરુષોને ભેગા કર્યા અને બ્રાહ્મણો સહિત સંન્યાસીઓને પણ

બોલાવ્યા. રાજા સહિત રાણીઓ પણ પ્રેમપૂર્વક તલ્લીન બનીને ઘણી સેવા કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

પોતાના દેશ તેમજ અન્ય પડોશી દેશોમાંથી સંતપુરુષોને આમંત્રણ આપી તેડાવ્યા. વળી, બ્રાહ્મણો સહિત જેટલા સંન્યાસી સાધુઓ હતા, તે બધાને પણ બોલાવ્યા. રાજાએ પોતાના રાજમહેલમાં બધાને ઉતારો આપ્યો. પુત્ર પ્રાપ્તિથી અધીરા બનેલા રાજા અને રાણીઓ સૌ સાથે મળીને હૃદયના સાચા ભાવથી પ્રેમપૂર્વક ખૂબ જ તલ્લીન બનીને ઘણી સેવા-સરભરા કરવા લાગ્યા.

**સાઠ સહસ્ર સબહી મીલી ભેખુ, સબકુ ભોજન દેઈ સંતોખુ;
એહી પરકાર વર્ષ ખટ વીતે, સેવા કરત રાય ભયે છીતે. ૯**

શબ્દાર્થ

સાઠ સહસ્ર = સાઈઠ હજાર સબહી મીલી = બધા મળીને ભેખુ = ભેખધારીઓ સબકુ = બધાને ભોજન = જમણ દેઈ = આપીને સંતોખુ = સંતોષ્યા એહી પરકાર = આ પ્રમાણે વર્ષ ખટ = ૯ વર્ષ વીતે = વીત્યા સેવા કરત = સેવા કરતાં રાય = રાજાને ભયે છીતે = અભાવ થયો.

અનુવાદ

બધા મળીને સાઈઠ હજાર ભેખધારીઓ હતા, તે બધાને ભોજન આપીને સંતોષ્યા. આ પ્રમાણે સેવા કરતાં ૯ વર્ષ વીત્યા. ત્યારબાદ રાજાને અભાવ થયો.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણો, સંતપુરુષો અને સંન્યાસીઓ સહિત બધા મળીને કુલ સાઈઠ હજાર ભેખધારીઓ હતા. રાજા અને રાણીઓએ તમામ ભેખધારીઓને સ્વાદિષ્ટ ભોજન જમાડીને સંતોષ્યા. આ પ્રમાણે સેવા કરતાં કરતાં ૯ વર્ષ પસાર થઈ ગયા. ત્યારબાદ રાજાના મનમાં અભાવ થયો એટલે કે પોતે મુશ્કેલીમાં મુકાયાનો અહેસાસ અનુભવવા લાગ્યા.

**પુત્ર ભયો નહીં દરબહી ખૂટા, તબ રાજકા ભાવ વછૂટા;
હુકમ દીયો સબ ભેખ બોલાઈ, આપ આપને મારગ જાવો ભાઈ. ૧૦**

શબ્દાર્થ

પુત્ર ભયો નહીં = પુત્ર પ્રાપ્તિ થઈ નહીં દરબહી = સંપત્તિ ખૂટા = ખૂટી તબ = ત્યારે રાજકા = રાજાનો ભાવ = પ્રેમ વછૂટા = છૂટ્યો હુકમ દીયો = હુકમ આપ્યો સબ ભેખ = બધા ભેખધારીઓને બોલાઈ = બોલાવીને

આપ આપને = પોતપોતાના મારગ = માર્ગે જાવો = જાવ ભાઈ = ભાઈઓ.

અનુવાદ

સંપત્તિ ખૂટી, પરંતુ સંતાન પ્રાપ્તિ થઈ નહીં, ત્યારે રાજાનો ભાવ છૂટ્યો (ખૂટ્યો). બધા ભેખધારીઓને બોલાવી હુકમ આપ્યો કે હે ભાઈઓ ! પોતપોતાના માર્ગે ચાલ્યા જાવ.

ભાવાર્થ

છ છ વર્ષોના વાણા વાયાં ત્યારે રાજા અને સવા લાખ રાણીઓએ સાઠ હજાર ભેખધારીઓની સેવા કરતાં કરતાં રાજ દરબારમાં સંપત્તિ ખૂટવા માંડી. તેમ છતાં પુત્ર પ્રાપ્તિ થઈ નહીં, ત્યારે રાજા મનોમન નાસીપાસ થયા. ન છૂટકે બધા ભેખધારીઓને રાજદરબારમાં બોલાવ્યા અને દરેકને પોતપોતાના માર્ગે ચાલી જવા માટે હુકમ કર્યો.

પર્વત એક પૂરવકી દિસે, હમ આસન મારી તાંહાં બેસે;
તાંહાં હોયકે સબ ભેખનિકસીયા, હરિ ઉપર સબ મન મસકસીયા. ૧૧

શબ્દાર્થ

પર્વત = પર્વત એક = એક પૂરવકી દિસે = પૂર્વ દિશાએ હમ = હું આસન મારી = આસન લગાવી તાંહાં = ત્યાં બેસે = બેઠો તાંહા હોય કે = ત્યાં થઈને સબ = બધા ભેખ = ભેખધારીઓ નિકસીયા = નીકળ્યા હરિ ઉપર = પ્રભુ પ્રત્યે સબ = બધાનું મન = મન મસકસીયા = ભાંગી પડેલું.

અનુવાદ

પૂર્વ દિશાએ એક પર્વત હતો, ત્યાં હું આસન લગાવીને બેઠો હતો. ત્યાં થઈને બધા ભેખધારીઓ નીકળ્યા ત્યારે પ્રભુ ઉપર તે બધાનું મન ભાંગી પડેલું જણાયું.

ભાવાર્થ

પૂર્વ દિશા તરફના એક પર્વત ઉપર પરમગુરુ આસન લગાવીને બેઠા હતા. ત્યારે ત્યાં થઈને પસાર થતા રસ્તેથી બધા ભેખધારીઓને જતાં જોયાં. દરેકના મુખ ઉપર ઉદાસીનતા છવાઈ ગયેલી હતી. જાણે કે ભગવાન ઉપર ભરોસો ન રહ્યો હોય તે રીતે તેઓ ગમગીન થઈને ત્યાંથી પસાર થઈ રહ્યા હતા.

તાંહા હમ બોલે ક્યા હે ભાઈ, ભેખ સકલ ક્યૌ ચલે રિસાઈ;
સબ સાધુ પરિઉત્તર દીના, હરિ કપટી નહીં ભયે રંગ ભિના. ૧૨

શબ્દાર્થ

તાંડા = તે સમયે હમ = હું બોલે = બોલ્યો ક્યા હે ભાઈ = હે ભાઈ ! શું થયું ભેખ સકલ = બધા ભેખધારીઓ ક્યો = કેમ? ચલે રિસાઈ = રિસાઈને ચાલ્યા છો સખ = બધા સાધુ = સાધુ પુરુષ પરિઉત્તર = જવાબ દીના = આપ્યો હરિ = પ્રભુ, ભગવાન કપટી = પ્રપંચી નહીં ભયે = ગયા નહીં રંગ ભિના = ભીંજાયા.

અનુવાદ

તે સમયે હું બોલ્યો કે હે ભાઈ ! શું થયું છે કે બધા ભેખધારીઓ રિસાઈને કેમ ચાલ્યા છો? બધા સાધુઓએ જવાબ આપ્યો કે પ્રભુ પ્રપંચી હોવાથી ભીંજાઈ ગયા નહીં.

ભાવાર્થ

પર્વત પાસેથી પસાર થતા બધા સંન્યાસીઓ અને સાધુ પુરુષોને ઉદાસીન બનીને રિસાઈ ગયા હોય તેવી દશામાં ચાલ્યા જવાનું કારણ પરમગુરુએ સહજ સ્વાભાવિક રીતે પૂછ્યું ત્યારે બધા ભેખધારીઓએ ઉત્તર આપતાં કહ્યું કે પરમેશ્વરે તેમના પ્રત્યે પ્રપંચ ભર્યું (છળકપટ ભર્યું) વર્તન કર્યું છે. તેઓ ભેખધારીઓની ભક્તિથી પણ પીગળ્યા (ભીંજાયા) નથી. તેથી તેઓ દુઃખી થઈને પોતપોતાના મુકામે જઈ રહ્યા છે.

રાજા સેવ અતિ બહુ કરીયે, વરસ ચતુર દે લ્યો રંગ ભરીયે;
સ્વાર્થ એક સુતનકી કાજા, હરિ નહીં આપે શિખ દેઈ રાજા. ૧૩

શબ્દાર્થ

રાજા = નગરપતિ સેવ = સેવા અતિ બહુ = ઘણી બધી કરીયે = કરી વરસ ચતુર દે = છ વર્ષ લ્યો = સુધી રંગ ભરીયે = ભાવ ભરીને સ્વાર્થ = સ્વાર્થ એક = એક સુતનકી = પુત્રના કાજા = માટે હરિ = પ્રભુ નહીં આપે = આપ્યો નહીં શિખ દેઈ = વિદાય આપી રાજા = રાજાએ.

અનુવાદ

એક પુત્રના સ્વાર્થ માટે રાજાએ છ વર્ષ સુધી ભાવ ભરીને ઘણી બધી સેવા કરી, છતાં પ્રભુએ પુત્ર આપ્યો નહીં, તેથી રાજાએ વિદાય આપી.

ભાવાર્થ

ભેખધારીઓએ સ્પષ્ટતા કરી કે રાજાએ એક પુત્ર પ્રાપ્તિના સ્વાર્થ માટે સાઠ હજાર ભેખધારીઓની છ વર્ષ સુધી ભાવભર્યું ભોજન ખવડાવીને હૃદયના સાચા ભાવથી ઘણી બધી સેવા કરી. તેમ છતાં તેમને કોઈ સંતાનની પ્રાપ્તિ થઈ નહીં. આખરે દ્રવ્ય ખૂટી ગયું, જેથી રાજાએ નિરાશ થઈને બધા જ ભેખધારીઓને વિદાય આપી દીધી.

તાતે સહુ સાધુ વિખરાયે, અંતર્યામી મહેર ન લાયે;
હમ બોલે સંતન શિર નામી, જાવો સુત દેસે અંતર્યામી. ૧૪

શબ્દાર્થ

તાતે = તેથી સહુ = બધા સાધુ = ભેખધારી વિખરાયે = વિખેરાયા અંતર્યામી = પરમેશ્વર મહેર ન લાયે = કૃપા કરી નહીં હમ બોલે = હું બોલ્યો સંતન શિર નામી = સંતોને નમસ્કાર કરીને જાવો = જાઓ સુત દેસે = પુત્ર આપશે અંતર્યામી = પરમેશ્વર.

અનુવાદ

અંતર્યામીએ કૃપા કરી નહીં તેથી બધા ભેખધારીઓ વિખેરાયા. સંતોને નમસ્કાર કરીને હું બોલ્યો કે જાઓ ! અંતર્યામી પુત્ર આપશે.

ભાવાર્થ

છ વર્ષ સુધી રાજા તથા રાણીઓએ ભેખધારીઓની ખૂબ જ ભાવપૂર્વક સેવા કરી છતાં પણ પરમેશ્વરે તેમના ઉપર કૃપા કરી નહીં. તેથી બધા ભેખધારીઓને પોતપોતાના સ્થાને જવા કહેવામાં આવ્યું. તેથી બધા ભેખધારીઓ વિખરાયા. ભેખધારીઓનો ભેખ લજવાય નહીં અને વિશ્વમાં ભેખની પ્રતિષ્ઠા જળવાઈ રહે તેવા ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખીને પરમગુરુએ સંતોને નમસ્કાર કરીને તમામ ભેખધારીઓને રાજા પાસે પાછા મોકલ્યા. તેમણે ભેખધારીઓને કહ્યું કે પ્રભુ રાજા ઉપર ચોક્કસ કૃપા કરશે અને રાજાને ત્યાં જરૂર પુત્ર પ્રાપ્તિ થશે.

રાજાસુ કહીયો તુમ એહી, દસમે માસ પુત્ર હરિ દેહી;
એસે કહી સાધુ ઉલટાયે, શહેરમાંહી પીછે સબ આયે. ૧૫

શબ્દાર્થ

રાજાસુ = રાજાને કહીયો = કહેજો તુમ = તમે એહી = એવું દસમે માસ = દસમે મહિને પુત્ર = પુત્ર હરિ = પ્રભુ દેહી = આપશે એસે કહી = એવું કહીને સાધુ = સાધુઓને ઉલટાયે = પાછા વાળ્યા શહેરમાંહી = નગરમાં પીછે = પાછા સબ = બધા આયે = આવ્યા.

અનુવાદ

રાજાને તમે એવું કહેજો કે દસમાં મહિને પ્રભુ પુત્ર આપશે. એવું કહીને સાધુઓને પાછા વાળ્યા, ત્યારે નગરમાં બધા પાછા આવ્યા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ આશ્વાસન આપતાં ભેખધારીઓને કહ્યું કે બધા ભેખધારીઓ પાછા રાજા પાસે

જાઓ. જોઈને રાજાને કહેજો કે તેમના ઘરે દસમાં મહિને પારણું બંધાશે અર્થાત્ પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે, એમ કહીને બધાને પાછા વાળ્યા. આસન જમાવીને બેઠેલા અવધૂતના(પરમગુરુના) શબ્દો ઉપર ભરોસો રાખીને બધા ભેખધારીઓ નગરથી ઘણા દૂર નીકળી ગયા હતા, તેમ છતાં પાછા વળીને નગરમાં (રાજાને ત્યાં) આવ્યા.

**રાજા જોઈ મન મેં મુસકાયે, કહો સાધુ પીછે ક્યોં આયે;
તબ સાધુ કહે સૂનહો રાઈ, દસમે માસ પુત્ર તોહી થાઈ. ૧૬**

શબ્દાર્થ

રાજા = નરપતિ જોઈ = જોઈને મનમેં = મનમાં મુસકાયે = હળવું સ્મિત કર્યું કહો સાધુ = હે સાધુ ! કહો કે પીછે = પાછા ક્યોં આયે = કેમ આવ્યા? તબ = ત્યારે સાધુ = સંન્યાસી કહે = કહેવા લાગ્યા સૂનહો રાઈ = હે રાજા ! સાંભળો દસમે માસ = દસમે મહિને પુત્ર = પુત્ર તોહી થાઈ = તમારે ત્યાં (પુત્ર પ્રાપ્તિ) થશે.

અનુવાદ

રાજા જોઈને મનમાં હળવું સ્મિત કરવા લાગ્યા. તેઓ કહેવા લાગ્યા કે હે સાધુ ! કહો કે પાછા કેમ આવ્યા ? ત્યારે સાધુ કહે છે કે હે રાજા ! સાંભળો, દસમે મહિને તમારે ત્યાં પુત્ર થશે.

ભાવાર્થ

ભેખધારીઓને મહેલમાં પાછા આવતા જોઈને મધુમંડ રાજા હળવું સ્મિત કરવા લાગ્યા અને આનંદનો અહેસાસ અનુભવવા લાગ્યા. સંન્યાસી ભેખધારીઓ પાછા આવ્યા, તે અંગે પ્રશ્ન કરવા લાગ્યા. સાધુઓએ ખૂબ જ ધીરજ ધારણ કરીને શાંત ચિત્તે ઉત્તર આપ્યો કે રાજાને ત્યાં દસમાં મહિને પારણું બંધાશે અર્થાત્ પુત્રનો જન્મ થશે તેવી (રાજાને) હૈયા ધારણ આપી.

**જબ રાજા સર્વનકુ રાખે, સુત કારન અતિ મન અવીલાખે;
એહી પરકાર સંત સેવઈયા, બોહોરુ હમ ચિત્તમેં ચિત્તવઈયા. ૧૭**

શબ્દાર્થ

જબ = તેથી રાજા = નગરપતિએ સર્વનકુ = બધાને રાખે = રાખ્યા સુત કારન = પુત્રને કારણે અતિ = ઘણું મન = મન અવીલાખે = આતુર હતું એહી પરકાર = આ પ્રકારે સંત = સંતપુરુષો સેવઈયા = સેવાના યોગ્ય બન્યા બોહોરુ = પછી હમ = મેં ચિત્તમેં = ચિત્તમાં ચિત્તવઈયા = ચિંતવન કર્યું.

અનુવાદ

પુત્રને કારણે મન ઘણું આતુર હતું, તેથી રાજાએ બધાને રાખ્યા. આ પ્રકારે સંતો સેવાને યોગ્ય બન્યા પછી મેં ચિત્તમાં ચિંતવન કર્યું.

ભાવાર્થ

રાજાની પુત્ર પ્રાપ્તિ અંગેની ઘણી જ આતરતા હતી અને પોતાનું વાંઝીયામેણું ટાળવું હતું. તેથી સાઠ હજાર ભેખધારીઓ પાછા આવતાં પોતાના રાજ દરબારમાં પાછા રાખ્યા. હવે ફરીથી એક વખત વિશ્વાસ મૂકીને સંતોની સેવામાં રાણીઓ સહિત રાજા અને સમગ્ર પરિવાર કાર્યરત થઈ ગયા. પરમગુરુએ ભેખધારીઓને પાછા મોકલી સંત સેવાની આબરુને આંચ ન આવે તે પ્રમાણેની વ્યવસ્થા ગોઠવી દીધી. હવે રાજાને ત્યાં પુત્ર પ્રાપ્તિ થાય તે અંગે પોતાના મનમાં ચિંતવન ચાલુ કર્યું.

**રાજાકુ સુત ચહીયે સોઈ, સંતનકે પરઠાયો મોઈ;
એક ઉપાય કીયો ઉર જબહી, પવનકો ગ્રભ કરુ હમ અબહી. ૧૮**

શબ્દાર્થ

રાજાકુ = રાજાને સુત = પુત્ર ચહીયે = જોઈએ સોઈ = છે સંતનકે = સંત પુરુષોને પરઠાયો = પાછા મોકલ્યા મોઈ = મેં એક ઉપાય = એક પ્રયત્ન કીયો = કર્યો ઉર = હૃદયમાં જબહી = ત્યારે પવનકો = પવનનો ગ્રભ કરુ = ગર્ભ ધારણ કરાવું હમ = હું અબહી = હાલમાં.

અનુવાદ

રાજાને પુત્ર જોઈએ છે, વળી, મેં સંતોને પાછા (રાજાને ત્યાં) મોકલ્યા છે. ત્યારે મેં હૃદયમાં એક ઉપાય કર્યો કે હાલમાં હું પવનનો ગર્ભ ધારણ કરાવું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુને થયું કે રાજાને કોઈ પણ રીતે પુત્રની પ્રાપ્તિ થાય તેવી મહેચ્છા છે કે જેથી પોતાનું વાંઝીયાપણું ટળે. વળી, ભેખધારી સંતો અને સંન્યાસીઓને પણ વચન આપીને પાછા મોકલ્યા છે. તેથી કંઈક વિચારવું પડશે. તેમણે હૃદયમાં મનોમંથન કરીને હાલ પૂરતું પોતાના સામર્થ્યથી પટરાણીના શરીરમાં પવનનો ગર્ભ ધારણ કરાવવાનો ઉપાય વિચારીને તરત જ અમલમાં મૂક્યો.

**પ્રેયો પવન ભયો જબ ગર્ભઉ, હરખવંત ભયે ઉન મન સર્વુ;
સવા લક્ષમે શ્રેષ્ઠ સહ્યાની, રાજાકુ માનીતી રાણી. ૧૯**

શબ્દાર્થ

પ્રેયો = પ્રેરક કર્યો પવન = પવન ભયો = થયો જબ = જ્યારે ગર્ભઉ = ગર્ભ ધારણ હરખવંત ભયે = હરખવેલાં થયાં ઉન મન સર્વુ = બધા પોતાના મનમાં સવા લક્ષમે = સવા લાખમાં શ્રેષ્ઠ = મોટી સહ્યાની = શાણી રાજાકુ = રાજાની માનીતી = માનીતી રાણી = રાણી.

અનુવાદ

સવા લાખ રાણીઓમાં જે શ્રેષ્ઠ અને શાણી તથા રાજાની માનીતી રાણી હતી, તેના ગર્ભમાં પવનને પ્રેરક કર્યો. જ્યારે ગર્ભ ધારણ થયો ત્યારે બધા પોતાના મનમાં હરખ ઘેલાં થયાં.

ભાવાર્થ

આ રીતે પરમગુરુએ પવનને પ્રેરક કર્યો, જે રાણીના પેટમાં ગર્ભના સ્વરૂપે રહ્યો. રાજાને સારા સમાચારના વધામણાં મળ્યાં કે સવા લાખ રાણીઓમાં જે શ્રેષ્ઠ અને શાણી તથા રાજાની માનીતી (રાણી) હતી તેને ગર્ભ રહ્યો છે. જેથી ભેખધારીઓ સહિત રાજમહેલમાં રહેતી અન્ય રાણીઓ તેમજ કુટુંબ પરિવારમાં સૌ પોતપોતાના મનમાં આનંદની અનુભૂતિ કરીને હરખઘેલાં થયાં.

તિનકે ઉદ્ર ગ્રભ હમ કીના, બાઢે પવન પુષ્ટ દિન દિના;
એહી પરકાર ભયે નવ માસુ, દાયન સહિત કામનીયાં પાસુ. ૨૦

શબ્દાર્થ

તિનકે = તેણીના ઉદ્ર = ઉદરમાં ગ્રભ = ગર્ભ હમ કીના = મેં કરાવ્યો બાઢે પવન = પવન વૃદ્ધિ પામ્યો પુષ્ટ = પુષ્ટિ પામતો હોય તે રીતે દિન દિના = દિવસે દિવસે એહી પરકાર = આ પ્રકારે ભયે = થયા નવ માસુ = નવ મહિના દાયન = પ્રસવ કરાવનારી બાઈ સહિત = સાથે કામનીયાં = સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ પાસુ = બાજુમાં.

અનુવાદ

તેણીના ઉદરમાં મેં ગર્ભ ધારણ કરાવ્યો, જેથી પુષ્ટિ પામતો હોય તે રીતે દિવસે દિવસે પવન વૃદ્ધિ પામ્યો. આ પ્રકારે નવ માસ થયા ત્યારે દાયણ સહિત સૌભાગ્યવતી દાસીઓ તેની બાજુમાં રહેવા લાગી.

ભાવાર્થ

જ્યારે રાજાની માનીતી રાણીના ઉદરમાં પરમગુરુએ પવનને પ્રેરક કરી ગર્ભ ધારણ કરાવ્યો. ત્યારે ગર્ભ પુષ્ટિ પામતો હોય તે રીતે દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતો ગયો. આ પ્રમાણે રાણીને નવ માસ થયા ત્યારે પ્રસવના સમયની રાહ જોતાં દાયણ તેમજ અન્ય સૌભાગ્યવતી દાસીઓ રાણીની હજૂરમાં જ રહેતી હતી.

દસમે માસ દસે દિન ગયેઉ, તબ આકષ્ટ ગ્રભકી ભયેઉ;
કબ્ન પક્ષ ખટ ચતુરમી રાતુ, દીનો કષ્ટ પવન ગ્રભ માતુ. ૨૧

શબ્દાર્થ

દસમે માસ = દશમા માસે દસે દિન = દશ દિવસ ગયેઉ = વીત્યા તબ = ત્યારે આકષ્ટ = પીડા ગ્રભકી = ગર્ભની

ભયેઉ = થઈ કૃષ્ણ પક્ષ = વદ પક્ષ, હિંદુ મહિનાનું બીજું પખવાડિયું ખટ ચતુરમી રાતુ = દશમીની રાત્રે દીનો = આખો
કષ્ટ = પીડા પવન ગ્રભ = પવનના ગર્ભે માતુ = માતાને.

અનુવાદ

દશ મહિના અને ઉપર દશ દિવસ વીત્યા, ત્યારે ગર્ભની પીડા થઈ. કૃષ્ણપક્ષની દશમીની રાત્રે માતાને પવનના ગર્ભે પીડા આપી.

ભાવાર્થ

જે દિવસથી પવનને પ્રેરક કરાવી રાણીને ગર્ભ ધારણ કરાવ્યો હતો તે દિવસથી માંડીને ગર્ભના દશ મહિના અને દશ દિવસ વીત્યા, ત્યારે પરમગુરુ દ્વારા માતાને ગર્ભની પીડા આપવામાં આવી. તેથી તે સમયે માતાને ગર્ભની પીડા થવા લાગી હતી. આ સમયે જોગાનુજોગ કૃષ્ણપક્ષની દશમીની રાત્રે હતી.

આધી રેન જગે નરલોઈ, પીછે ધારન મેલો મોઈ;
ભયે ધારન જબહી નરનારી, બાલ રૂપ દેહા હમ ધારી. ૨૨

શબ્દાર્થ

આધી રેન = અડધી રાત જગે = જાગ્યા નરલોઈ = સ્ત્રી-પુરુષો પીછે = પછી ધારન = ઘેન મેલો મોઈ = મેં કર્યું ભયે = થયા ધારન = ઘેનમાં જબહી = જ્યારે નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો બાલરૂપ = બાલસ્વરૂપે દેહા = શરીર હમ = મેં ધારી = ધારણ કર્યું.

અનુવાદ

અડધી રાત્રે સુધી સ્ત્રી-પુરુષો જાગ્યા પછી મેં ઘેન મૂક્યું. જ્યારે સ્ત્રી-પુરુષો ઘેનમાં થયા, ત્યારે મેં બાળક સ્વરૂપે શરીર ધારણ કર્યું.

ભાવાર્થ

રાણીને પ્રસવની પીડા થવા લાગી ત્યારે દાયણ સહિત અન્ય દાસીઓ અને સેવકો ભેગા મળી પ્રસુતીની રાહ જોઈને રાણીની સેવામાં બધા અર્ધી રાત સુધી જાગતા રહ્યા. પરમગુરુએ તેમનામાં ઘેન (નિદ્રા) મૂક્યું, જેથી બધા જ ગાઢ નિદ્રાવશ થયા. જ્યારે બધા ઘેનમાં આવીને નિદ્રાવશ થયા ત્યારે પરમગુરુએ પોતે બાલસ્વરૂપ ધારણ કર્યું.

પવન છૂટ્યો ગયો ગ્રભ વિલાઈ, તબ હમ સુતે ગોદમેં જાઈ;
બાલયેષ્ટા રોવન જબ લાગે, તબ નરનારી સબહી જાગે. ૨૩

શબ્દાર્થ

પવન છૂટ્યો = પવન બહાર નીકળ્યો ગયો = ગયો ગ્રભ = ગર્ભ વિલાઈ = વિલસાઈ તબ હમ = ત્યારે હું સુતે = સુતો ગોદમેં = ગોદમાં જાઈ = જઈને બાલચેષ્ટા = બાળકના જેવું આચરણ કરી રોવન = રુદન કરવા જબ = જ્યારે લાગે = લાગ્યો તબ = ત્યારે નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો સબહી = બધા જાગે = જાગી ગયા.

અનુવાદ

પવન છૂટતાંની સાથે જ ગર્ભ વિલસાઈ ગયો, ત્યારે હું જઈને ગોદમાં સુતો. જ્યારે બાળકના જેવું આચરણ કરીને રુદન કરવા લાગ્યો ત્યારે સ્ત્રી-પુરુષો બધા જાગી ગયા.

ભાવાર્થ

રાણીના ઉદરમાં પ્રવેશ પમાડેલો પવન જ્યારે છૂટ્યો ત્યારે પ્રસવની પીડામાંથી માતા મુક્ત થઈ અને જે ગર્ભ હતો તે પણ વિલસાઈ ગયો. તે વખતે પરમગુરુ માતાની ગોદમાં જઈને સુઈ ગયા. પરમગુરુ જ્યારે બાળકના જેવું આચરણ (બાલચેષ્ટા) કરીને રુદન કરવા લાગ્યા ત્યારે આજુબાજુના ગાઢ-નિદ્રાધીન થયેલા સ્ત્રી-પુરુષો જાગી ગયા.

રમતો બાલ ગોદમેં દેખ્યો, ત્રીયા ધાઈ સબ સુતકુ પેખ્યો;
એક એક પે સબ ખાઈ વધાઈ, કુટુંબ સહિત હરખે પિતુમાઈ. ૨૪

શબ્દાર્થ

રમતો બાલ = બાળકને રમતો ગોદમેં = ગોદમાં દેખ્યો = જોયો ત્રીયા = સ્ત્રી ધાઈ = દોડી આવીને સબ = બધી સુતકુ = પુત્રને પેખ્યો = નિહાળ્યો એક એકપે = એક બીજાને સબ = બધા ખાઈ વધાઈ = વધામણાં આપ્યાં કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સહિત હરખે = હરખાયાં પિતુમાઈ = માતા અને પિતા.

અનુવાદ

બધી સ્ત્રીઓ દોડતી આવી પુત્રને જોયો, ત્યારે બાળકને ગોદમાં રમતો નિહાળ્યો. બધા એક બીજાને વધામણાં આપ્યાં. જેથી પરિવારજનો સહિત માતા-પિતા પણ હરખાયાં.

ભાવાર્થ

બાળકના રડવાનો અવાજ જેવો સંભળાયો કે તરત જ બધા સુતા હતા, તે જાગી ગયા. તેઓ દોડતાં દોડતાં રાણી પાસે આવ્યા અને બાળકને જોયો. તે વખતે બાળક માતાની ગોદમાં રમતો હતો. આ શુભ સમાચાર સૌ એક બીજાને આપતા હતા. તેથી રાજમહેલના સમગ્ર પરિવારજનો સહિત રાજા અને રાણીઓ બધા જ હરખેલાં બની ગયાં.

ભયો ભોર જબ પ્રગટ્યો ભાનું, દેશ પરગણે ખબર ગયાનું;
શહેર સકલ સબ જાની બાતા, બરન અઢાર ભઈ સુખ સાતા. ૨૫

શબ્દાર્થ

ભયો = થયું ભોર = પ્રભાત જબ = જ્યારે પ્રગટે ભાનુ = સૂર્યોદય થયો દેશ = દેશમાં પરગણે = પરગણામાં
ખબર = સમાચાર ગયાનું = ગઈ શહેર સકલ = સમગ્ર નગરનાં સબ = બધાએ જાની = જાણી બાતા = વાતા
બરન અઢાર = અઢારે વર્ષના ભઈ = થઈ સુખ સાતા = સુખ શાંતિ.

અનુવાદ

જ્યારે પ્રભાત થયું અને સૂર્યોદય થતાં દેશ પરગણામાં ખબર પહોંચી ગઈ. સમગ્ર નગરના બધાએ વાત જાણી ત્યારે અઢારે વર્ષને સુખ શાંતિ થઈ.

ભાવાર્થ

પરોઢિયું થતાં જ સૂર્યોદય થયો. ઘણાં વર્ષોની તપશ્ચર્યા બાદ પટરાણીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો છે તે વાત વાયુવેગે સમગ્ર દેશમાં અને પરગણાઓમાં પહોંચી ગઈ. આખા નગરમાં અઢારે વર્ષના જ્ઞાતિજનો સૌ પુત્રના વધામણાના સમાચાર જાણીને હૃદયમાં ખૂબ જ આનંદની લાગણી સાથે શાંતિનો અનુભવ કરી પ્રભુનો આભાર માનવા લાગ્યા.

બાજંતર બહુ વિધિકે બાજે, ઢોલ ભૂંગલ નગારાં ગાજે;
ઘરે ઘરે ઉછવ હોત ઉલાહુ, ગાન તાન બહુ કરત ઉછાહુ. ૨૬

શબ્દાર્થ

બાજંતર = વાજિંત્ર બહુ = ઘણા વિધિકે = પ્રકારના બાજે = વાગ્યા ઢોલ = ઢોલ ભૂંગલ = ભૂંગળ
નગારાં = નગારાં ગાજે = ગાજવા લાગ્યાં ઘરે ઘરે = દરેક ઘરોમાં ઉછવ = ઉત્સવ હોત = થતો ઉલાહુ = ઉલ્લાસપૂર્વક
ગાન તાન = નાચગાન બહુ = ઘણા કરત = કરતા ઉછાહુ = ઉત્સવ.

અનુવાદ

ઘણા પ્રકારના વાજિંત્રો વાગ્યા તેમજ ઢોલ-ભૂંગળ અને નગારાં પણ ગાજવા લાગ્યાં. ઘરે ઘરે ઉલ્લાસપૂર્વક ઉત્સવ થતો તથા નાચગાન કરતાં કરતાં બહુ ઉત્સવ મનાવતા હતા.

ભાવાર્થ

સમસ્ત નગરજનોમાં આનંદનો પાર રહ્યો નહીં. આ શુભ સમાચારને વધાવવા માટે જાત-જાતનાં વાજિંત્રો વગડાવવામાં આવ્યાં. વળી, ઢોલ, નગારાં અને ભૂંગળના નાદ ગાજતા

રહ્યા. ઘરે ઘરે અતિ ઉલ્લાસપૂર્વક રાજકુંવરના જન્મની ઉજવણી અંગે ઉત્સવ થયો અને બધા નર-નારીઓ સહિત આબાલ-વૃદ્ધ નગરજનો અત્યંત આનંદમગ્ન થઈ અબીલ-ગુલાલ ઉડાડીને નાચ-ગાન કરતાં રાજકુંવરનો જન્મોત્સવ મનાવવા લાગ્યાં.

**દેશ દેશકે નગરપતિ જેતા, મહેતા પંડિત સહીત સમેતા;
સો સર્વે ભેટ સામગ્રી લાયે, રાજકુંવર દેખનકુ આયે. ૨૭**

શબ્દાર્થ

દેશ દેશકે = જુદા જુદા દેશોના નગરપતિ = રાજાઓ જેતા = જેટલા મહેતા = મુનીમ પંડિત = વિદ્વાન સહિત = સાથે સમેતા = મળીને સો = તે સર્વે = બધા ભેટ સામગ્રી = બક્ષિસ માટેની ચીજ-વસ્તુઓ લાયે = લાવ્યા રાજકુંવર = રાજાના કુંવરને દેખનકુ = જોવા માટે આયે = આવ્યા.

અનુવાદ

દેશ-દેશના જેટલા રાજાઓ હતા તે પોતાના મુનીમ અને પંડિતો સહિત બધા ભેગા મળીને ભેટ-સામગ્રી લઈ રાજકુંવરને જોવા માટે આવ્યા.

ભાવાર્થ

દેશ-પરદેશના જેટલા રાજાઓ હતા, તે બધા જ રાજદ્વારી સંબંધોની સાથે સાથે પારિવારિકતા જળવાઈ રહે તે ઉદ્દેશથી પોતપોતાના મુનીમ અને પંડિતો સાથે મધુમંડરાય રાજાના મહેલમાં આવી પહોંચ્યા. તેઓ પોતપોતાની સાથે સંપત મુજબ શોભે તે પ્રમાણેની ભેટ-સોગાદો લઈને રાજકુંવરને જોવા માટે આવ્યા.

**મધુમંડ રાય પિતા મમ જોઈ, ધરી પૂજા સુખ મનવે સોઈ;
જય જય શબ્દ કરે નરનારી, હરિ કરુણા ભયો પુત્ર ધ્વારી. ૨૮**

શબ્દાર્થ

મધુમંડરાય = મધુમંડરાય પિતા = પિતા મમ = મને જોઈ = જોઈને ધરી = ધરતા પૂજા = ભેટપૂજા સુખ = ખુશી મનવે = મનાવે સોઈ = તે જય જય શબ્દ = જય જયકારના બોલ કરે = બોલે નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષ હરિ કરુણા = પ્રભુની કૃપાથી ભયો = થયો પુત્ર = પુત્ર ધ્વારી = રાજદ્વારે.

અનુવાદ

મધુમંડરાય પિતા મને જોઈ મનમાં ખુશી મનાવીને તે મારી સમક્ષ ભેટ-પૂજા ધરતા હતા. પ્રભુ કૃપાથી રાજદ્વારે પુત્ર થયો, તેના આનંદમાં સ્ત્રી-પુરુષો જય જયકારના બોલ બોલતા હતા.

ભાવાર્થ

ઘણા લાંબા સમય બાદ પ્રભુએ પોતાનું વાંઝીયાપણું ટાળ્યું, જેની ખુશાલીમાં મધુમંડરાય પરમગુરુના બાલસ્વરૂપને પિતાના ભાવથી વારંવાર નિરખવા લાગ્યા. દેશ-વિદેશના રાજાઓ તેમજ અન્ય પરિવારજનો દ્વારા જે ભેટ-પૂજા આવેલી હતી, તે પરમગુરુની સમક્ષ મૂકતા હતા. સાઠ હજાર ભેખધારીઓની સેવાના ફળ સ્વરૂપે પરમેશ્વરની કૃપાથી રાજદ્વારે પુત્રની પ્રાપ્તિ થઈ હોવાથી આનંદમાં ઘેલા બનેલા સ્ત્રી-પુરુષો પ્રભુના જય જયકારનો ઉચ્ચાર કરતા હતા.

**અહો મહાભાયગ રાજનકે, સુત પ્રગટ્યો મહા સુખ રહીતનકે;
બોહોરુ રાય દાન બહુ દીનો, દેશ ગામ હરિ અર્પણ કીનો. ૨૯**

શબ્દાર્થ

અહો = છે મહાભાયગ = મહાન ભાગ્યશાળી રાજનકે = રાજકુંવર સુત = પુત્ર પ્રગટ્યો = અવતર્યો મહાસુખ = બહુ સુખ રહીતનકે = રૈયતને બોહોરુ = ત્યાર પછી રાય = રાજાએ દાન = બક્ષિસ બહુ = ઘણી દીનો = આપી દેશ ગામ = દેશના ગામો હરિ અર્પણ = પ્રભુના નામે અર્પણ કીનો = કર્યા.

અનુવાદ

રાજા મહાન ભાગ્યશાળી છે કે રાજકુંવર અવતર્યો જેથી રૈયતને પણ બહુ સુખ મળશે. ત્યાર પછી રાજાએ ઘણી બક્ષિસ આપી અને પ્રભુના નામે દેશના ગામો અર્પણ કર્યા.

ભાવાર્થ

પ્રજાજનોમાં અત્યંત ખુશીની લાગણી જણાતી હતી. કારણ કે રાજાને ત્યાં ઘણા લાંબા સમયે પ્રભુ કૃપાથી રાજકુંવર અવતર્યો. બધા કહેવા લાગ્યા કે ખરેખર મધુમંડરાય રાજા પણ ઘણા જ ભાગ્યશાળી કહેવાય. વળી, રૈયતને પણ ભાવી રાજા મળ્યો તેથી બધા ખૂબ જ ખુશ થયા હતા. રાજાએ પોતાનો આનંદ વ્યક્ત કરતાં પરમેશ્વરના નામે ધર્માદામાં દેશના ઘણા ગામો અર્પણ કર્યા અને ઘણી બધી બક્ષિસ આપી.

**લક્ષ એક ગૌધેન મગાઈ, દેહી દાન સર્વ વિપ્ર બોલાઈ;
ઓર દાન હસ્તી ઓરુ ઘોરા, હીરા માણેક ચાંદી મોહોરા. ૩૦**

શબ્દાર્થ

લક્ષ એક = એક લાખ ગૌધેન = ગાય મગાઈ = મંગાવી દેહી દાન = દાનમાં આપી. સર્વ વિપ્ર = બધા બ્રાહ્મણો બોલાઈ = બોલાવીને ઓર = બીજું દાન = બક્ષિસ હસ્તી ઓરુ ઘોરા = હાથી અને ઘોડા હીરા માણેક = હીરા અને માણેક ચાંદી મોહોરા = ચાંદીના સિક્કા.

અનુવાદ

એક લાખ ગાયો મંગાવી અને બ્રાહ્મણોને બોલાવીને દાનમાં આપી. હાથી, ઘોડા, હીરા-માણેક અને ચાંદીના સિક્કા વગેરેનું બીજું દાન આપ્યું.

ભાવાર્થ

ભેખધારી સાધુ સંતો અને બ્રાહ્મણોની સેવા ફળી એવું વિચારીને રાજાએ બ્રાહ્મણોને બોલાવ્યા અને પોતાની ગૌશાળામાંથી એક લાખ ગાયો મંગાવીને તેમને દાનમાં આપી. આ ઉપરાંત હાથી, ઘોડા, હીરા-માણેક તથા ચાંદીના ચલણી સિક્કા સહિતનું બીજું ઘણું દાન પણ આપ્યું.

જેહી જેહી હસ્ત રાયપે ઓઢે, તિનકો સરવ દાલીદર તોઢે;
માગ્યો દાન લીયો કેવી જેતે, ઓરહી જાયક બરનુ કેતે. ૩૧

શબ્દાર્થ

જેહી જેહી = જેણે જેણે હસ્ત = હાથ રાયપે = રાજા સામે ઓઢે = ફેલાવ્યો તિનકો = તેમનું સરવ = બધું જ દાલીદર = દારિદ્ર તોઢે = દૂર કર્યું માગ્યો દાન = માગ્યા મુજબનું દાન લીયો = આપ્યું કવી = ભાટ, ચારણ જે તે = જેટલા ઓર હી = બીજા જાયક = માગણ બરનુ = વર્ણન કરું કે તે = કેટલુંક.

અનુવાદ

જેણે જેણે રાજા પાસે હાથ ફેલાવ્યો, તેમનું બધું જ દારિદ્ર દૂર કર્યું. જેટલા ભાટ-ચારણ હતા, તેમને માગ્યા મુજબનું દાન આપ્યું. વળી, બીજા માગણનું કેટલુંક વર્ણન કરું ?

ભાવાર્થ

રાજાની પ્રસન્નતાનો લાભ લઈ જેણે જેણે રાજા પાસે હાથ પસાર્યો તેમનું બધું જ દારિદ્ર રાજાએ દૂર કર્યું. રાજદરબારના જેટલા જેટલા ભાટ-ચારણ અને બારોટ હતા, તેમને પણ જે માંગ્યું તે દાન આપીને ખુશ કર્યા. પરમગુરુ કહે છે કે બીજા ઘણા માગણ આવ્યા હતા, તેઓનું કેટલુંક વર્ણન કરે ?

બહોરુ કરી સંતનકી રીતિ, દેઈ પહેરામણી હોય રસ રીતિ;
બ્રાહ્મણ ઓરુ સંન્યાસી સાધુ, અતિ સેવન રાજા મન બાધુ. ૩૨

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યારબાદ કરી = કરી સંતનકી = સંતોની રીતિ = રીત-રિવાજ દેઈ પહેરામણી = ભેટ આપી હોય = થયા રસ રીતિ = ખુશખુશાલ બ્રાહ્મણ = બ્રાહ્મણ ઓરુ = અને સંન્યાસી = સંન્યાસ ધારણ કરેલા સાધુ = સાધુ

પુરુષ અતિ = ઘણી સેવન = સેવા રાજ = રાજાએ મન = મન બાધુ = મોટું.

અનુવાદ

ત્યારબાદ રીતિ રિવાજ પ્રમાણે સંતોને પહેરામણી આપીને ખુશખુશાલ થયા. આ પ્રમાણે રાજાએ બ્રાહ્મણ, સાધુ તથા સંન્યાસીઓની મન મોટું રાખીને સેવા કરી.

ભાવાર્થ

ત્યારપછી રાજા રાજમહેલના રીત-રિવાજ મુજબ પધારેલા સંતપુરુષોને ભેટ-બક્ષિસ અર્પણ કરીને ખુશખુશાલ થયા. આ પ્રમાણે મધુમંડરાય રાજાએ બ્રાહ્મણ સહિત સાધુ તથા સંતોની મન મોટું રાખીને ઘણી બધી સેવા કરી.

હરિજનકુ હરિ સમ કરી જાને, ભિન્ન ભાવ કબુ મન નહીં આને;
બોહોત કરે મંદિર સંતનકુ, તાંહાં પધરાયે સબ જનજનકુ. ૩૩

શબ્દાર્થ

હરિજનકુ = ભક્તજનોને હરિસમ = પ્રભુ સમાન કરી = માનીને જાને = જાણ્યા ભિન્ન ભાવ = બીજો ભાવ કબુ = ક્યારેય મન = મનમાં નહીં આને = લાવ્યા નહીં બોહોત = ઘણા કરે = બનાવ્યા મંદિર = મંદિર સંતનકુ = સંતપુરુષોને તાંહાં = ત્યાં પધરાયે = મુકામ આપ્યો સબ = બધા જનજનકુ = વ્યક્તિગત રીતે.

અનુવાદ

ભક્તજનોને પ્રભુ સમાન માનીને જાણ્યા, જેથી મનમાં ક્યારેય બીજો ભાવ લાવ્યા નહીં. ઘણા મંદિર બનાવ્યા જ્યાં બધા સાધુ પુરુષોને વ્યક્તિગત રીતે મુકામ આપ્યો.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ, સંતપુરુષો અને સાધુ સંન્યાસીઓ પ્રત્યે જેટલો પ્રેમભાવ હતો, તેટલો જ ભક્તજનો પ્રત્યે પણ (પ્રેમભાવ) હતો. ભક્તજનોને પણ રાજા પોતે હરિ સમાન ગણતા હતા. એ ઉપરાંત રાજકુંવરની યાદમાં રાજાએ કેટલાંક મંદિરો બંધાવ્યા અને તેમાં સંત-પુરુષોને વ્યક્તિગત રીતે મુકામ આપ્યો.

વર્ષાસન બાંધે જીન જેતા, સાજન ભોજન ખરચહી તેતા;
કથા પુરાણ શાસ્ત્ર બહુ બંચે, વેદ વિપ્ર ધુની કરે નિસંચે. ૩૪

શબ્દાર્થ

વર્ષાસન = સાલિયાણું બાંધે = બાંધી આપ્યું જીન = જેને જેતા = જે પ્રમાણે સાજન = સામગ્રી ભોજન = ખોરાકી

ખરચડી = ખર્ચ કરવા તેતા = તેટલું કથા = વૃત્તાંત પુરાણ = પુરાણ શાસ્ત્ર = શાસ્ત્ર બહુ = ઘણા બંચે = વાંચતા
વેદ વિપ્ર = વેદના જાણકાર બ્રાહ્મણો ધૂની કરે = ધૂન કરતા નિસંચે = નિર્ભયપણે.

અનુવાદ

જેને જે પ્રમાણે ભોજન માટે સામગ્રી ખર્ચ કરવા જોઈએ તેટલું સાલિયાણું બાંધી આપ્યું. તેઓ પુરાણોની કથા અને ઘણા શાસ્ત્રો વાંચતા તેમજ વેદના જાણકાર બ્રાહ્મણો નિર્ભયતાપૂર્વક ધૂન કરતા.

ભાવાર્થ

મંદિરોમાં સંત-પુરુષોને નિવાસ કરાવીને તેમના રોજબરોજના વ્યાવહારિક ખર્ચ અને ભોજન સામગ્રી અંગેની વ્યવસ્થા માટે દરેકને જે પ્રમાણે જરૂર હોય તેટલું સાલિયાણું બાંધી આપ્યું. જેથી સંત-પુરુષોને ખર્ચ અંગે કોઈ ચિંતા ન રહે. તેઓ દ્વારા રોજ પુરાણોની કથા તેમજ શાસ્ત્રોનું વાંચન કરવામાં આવતું હતું. જ્યારે વેદ વક્તા બ્રાહ્મણો ઋચાઓનું ગાન કરીને નિર્ભયતાપૂર્વક ધૂન કરતા હતા.

રહેન દિવસ આનંદ હોય યેસે, તેહી સુખ શોભા બરનુ કેસે;
વરસ પંચ એહી વિધિસે ગઈયા, વિધિ સહિત ઉપવીત મોઈ દઈયા. ૩૫

શબ્દાર્થ

રહેન દિવસ = રાત-દિવસ આનંદ = હર્ષોલ્લાસ હોય = થાય યેસે = આ રીતે તેહી = તેની સુખ = ખુશાલી
શોભા = પ્રતિષ્ઠા બરનુ = વર્ષન કરું કેસે = કેવી રીતે વરસ પંચ = પાંચ વર્ષ એહી વિધિસે = આ પ્રમાણે
ગઈયા = પસાર થયા વિધિ = વિધાન સહિત = સાથે ઉપવિત = જનોઈ મોઈ = મને દઈયા = દીધી.

અનુવાદ

રાત-દિવસ આ રીતે હર્ષોલ્લાસ થાય તેની ખુશાલી અને શોભાનું કેવી રીતે વર્ષન કરું? આ પ્રમાણે પાંચ વર્ષ પસાર થયા. ત્યારે મને વિધિ સહિત જનોઈ દીધી.

ભાવાર્થ

રાત-દિવસ આ રીતે ધર્મોપદેશ અને જ્ઞાન-ચર્ચા, સત્સંગમાં સમગ્ર સનંધપુર શહેરનું વાતાવરણ ધર્મમય બન્યું. રાજમહેલમાં બધા હર્ષોલ્લાસપૂર્વક સત્સંગનો લહાવો લઈને આનંદની લાગણી જે રીતે અનુભવતા હતા, તેનું વર્ષન થઈ શકે તેમ નથી. આ પ્રમાણે નિત્યક્રમ ચાલતાં પાંચ વર્ષ વીતી ગયા. ત્યારે મધુમંડરાય રાજાએ શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે બ્રાહ્મણોને બોલાવીને જનોઈ વિધિનું આયોજન કરીને રાજકુંવરને યજ્ઞોપવિત પહેરાવી.

કરુણારટ મમ નામ ધરાયે, સંતનકી કરુણાયે પાયે;
તેહી દ્વીપ ઉપવીત દે જબહી, બાલક નામ ધરાવે તબહી. ૩૬

શબ્દાર્થ

કરુણારટ = કરુણારટ મમ = મારું નામ = નામ ધરાયે = પાડ્યું સંતનકી = સંતપુરુષોની કરુણાયે = કરુણા થકી પાયે = પ્રાપ્ત થયો તેહી દ્વીપ = તે દ્વીપમાં ઉપવીત દે = ઉપવીત સંસ્કાર આપે જબહી = જ્યારે બાલક = બાળકનું નામ ધરાવે = નામકરણ કરે તબહી = ત્યારે.

અનુવાદ

તે દ્વીપમાં જ્યારે ઉપવીત સંસ્કાર આપે ત્યારે બાળકનું નામકરણ કરાતું. મારું નામ કરુણારટ પાડ્યું, કારણ કે સંતોની કરુણાથી પ્રાપ્ત થયો હતો.

ભાવાર્થ

કુશાલક દ્વીપમાં રીવાજ (પ્રણાલિકા પ્રસ્થાપિત હતી) હતો કે બાળક જન્મે અને પાંચ વર્ષનો થાય ત્યારે યજ્ઞોપવિત વિધિના સંસ્કાર કરવામાં આવે. તે જ વખતે તે બાળકનું નામકરણ પણ કરવામાં આવતું હતું. રાજાને ત્યાં બાળકની પ્રાપ્તિ સંતપુરુષોની કરુણા થકી થઈ હતી, તેથી રાજકુંવરનું નામ કરુણારટ રાખવામાં આવ્યું હતું.

બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિ વૈસ કહાવે, એતનેકુ ઉપવીત સહાવે;
પુત્ર એક પ્રગટા હે દુજા, જોગ કરન હમકુ તબ સૂજા. ૩૭

શબ્દાર્થ

બ્રાહ્મણ = વિપ્ર ક્ષત્રિ = ક્ષત્રિય વૈસ = વણિક કહાવે = કહેવાય એતનેકુ = એટલાને ઉપવીત = જનોઈ સહાવે = શોભતી પુત્ર એક = એક પુત્ર પ્રગટા હે = અવતર્યો છે દુજા = બીજો જોગ = યોગ કરન = કરવાનું હમકુ = મને તબ = ત્યારે સૂજા = સૂજ્યું.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વણિક જાતિ જે કહેવાય એટલાને જનોઈ શોભતી. (પહેરાવવામાં આવતી) બીજો એક પુત્ર અવતર્યો ત્યારે મને યોગ કરવાનું સૂજ્યું.

ભાવાર્થ

કુશાલક દ્વીપમાં અઢારે વર્ષની જાતિના લોકો રહેતા હતા. તેમાં માત્ર બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વણિક જાતિના જે પુત્ર જન્મેલા હોય તેમને જ રિવાજ પ્રમાણે પાંચ વર્ષે ઉપવિત સંસ્કાર વિધિ વખતે નામકરણ કરાવીને જનોઈ પહેરાવવામાં આવતી હતી.

મધુમંડરાય રાજાને ત્યાં બીજા એક રાજકુંવરનો જન્મ થયો હતો. તેથી કરુણારટસ્વામીએ યોગ ધારણ કરવાનું વિચાર્યું.

**બહોરુ દેશ દેશનકે રાઈ, આવે સબ મોઈ કરન વેહેવાઈ;
હમ બોલે બેહાવો મત મોઈ, હમ અવધૂત પુરાતન સોઈ. ૩૮**

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યારબાદ દેશ દેશનકે = જુદા જુદા દેશના રાઈ = રાજા આવે = આવતા સબ = બધા મોઈ = મારું કરન = કરવા વેહેવાઈ = સગપણ હમ = હું બોલે = બોલ્યો બેહાવો = સગપણ કરાવો મત = નહીં માઈ = મારું હમ = હું અવધૂત = વૈરાગી પુરાતન = આદિ સોઈ = છું.

અનુવાદ

ત્યારબાદ દેશ-દેશના રાજાઓ બધા મારું સગપણ કરવા માટે આવતા. હું બોલ્યો કે મારું સગપણ કરશો નહીં, કારણ કે હું આદિ અવધૂત છું.

ભાવાર્થ

કુશાલક દ્વીપમાં બાળલગ્ન પ્રથા પ્રસ્થાપિત થઈ હોવાથી યજ્ઞોપવિત બાદ કરુણારટ રાજકુંવર માટે દેશ-વિદેશના રાજાઓ સગપણ માટે માગું લઈને મધુમંડરાય રાજાના દરબારમાં આવતા. ત્યારે યોગ ક્રિયામાં વ્યસ્ત રહેતા કરુણારટસ્વામીએ પોતાના પાલક માતા-પિતાને સ્પષ્ટપણે જણાવી દીધું કે તેઓ કોઈપણ સંજોગોમાં લગ્ન-જીવનના બંધનમાં બંધાવાના નથી. તેથી સગપણ માટેનું માગું કોઈએ સ્વીકારવાનું નથી. કારણ કે તેઓ તો આદિ પુરાતન અવધૂત પુરુષ છે.

**રાજપાટ હમહી નહીં ચાહાવુ, વરસ બાર વીતે ઊઠી જાવું;
કહે કુવેર હમકુ મત બહાવો, હમ સેતી તુમ છાંડહી દાવો. ૩૯**

શબ્દાર્થ

રાજપાટ = રાજ સિંહાસન હમહી = હું નહીં = નથી ચાહાવું = ઇચ્છતો વરસ બાર = બાર વર્ષ વીતે = વીત્યા પછી ઊઠી જાવું = ચાલ્યો જઈશ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે હમકુ = મારું મત = નહીં બહાવો = સગપણ હમ સેતી = મારા પ્રત્યે તુમ = તમો છાંડહી = છોડી દો દાવો = અધિકાર.

અનુવાદ

હું રાજ સિંહાસન ઇચ્છતો નથી. માટે બાર વર્ષ વીત્યા પછી ચાલ્યો જઈશ. કુવેરસ્વામી કહે છે કે મારું સગપણ કરશો નહીં અને મારા પ્રત્યે તમો (પુત્રપણાનો) અધિકાર પણ છોડી દો.

ભાવાર્થ

કરુણારટ રાજકુંવરે પોતાના માતા-પિતાને ખૂબ જ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવી દીધું કે તેઓ રાજમહેલનો વૈભવ કે રાજગાદી ઈચ્છતા નથી. બાર વર્ષ પુરા થયા બાદ તેઓ રાજમહેલ છોડીને ચાલ્યા જવાના છે. જેથી રાજમહેલમાં નિવાસ કરતા કોઈપણ વ્યક્તિએ તેમના સગપણ અંગે વિચારવાનું નથી. કારણ કે તેઓ વિવાહ કરવાના નથી. પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી સ્પષ્ટતા કરતાં કહે છે કે તેમના પ્રત્યે પુત્રપણાનો અધિકાર છોડી દેવો જોઈએ.

અંગ ૬૩

માતાપિતા કે મોહભંગ બોધ વૈરાગ્યો

સુત છોટેકી કરો સગાઈ, હમકુ તો નાં ચહીયે લુગાઈ;
બરજે મોઈ યેસે પિતુ માતા, સમજ ગયે સત્સંગ સનાતા. ૧

શબ્દાર્થ

સુત છોટેકી = નાના પુત્રની કરો સગાઈ = સગપણ કરો હમકુ તો = મારે તો ના ચહીયે = ચાહના જોઈતી નથી લુગાઈ = પત્ની બરજે મોઈ = હું ગર્જનાપૂર્વક બોલ્યો યેસે = આ પ્રમાણે પિતુ માતા = માતા-પિતાને સમજ ગયે = સમજી ગયા સત્સંગ = જ્ઞાનચર્યા સનાતા = વિશેષ

અનુવાદ

નાના પુત્રની સગાઈ કરો, મારે તો પત્ની જોઈતી નથી. આ પ્રમાણે હું ગર્જનાપૂર્વક બોલ્યો ત્યારે સત્સંગનો વિશેષ નાતો ધરાવતા માતા-પિતા સમજી ગયા.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીએ જણાવી દીધું કે તેઓ પુરાણા યોગીપુરુષ હોઈ વિવાહિત જીવન જીવવા માગતા નથી. જેથી નાનો પુત્ર છે, તેનું સગપણ કરવા અંગે વિચાર કરવો જોઈએ. આ પ્રમાણે ગર્જનાયુક્ત રજૂઆત કરવાથી સત્સંગમાં વિશેષ નાતો ધરાવતા મધુમંડરાય રાજા અને રાણી કરુણારટ રાજકુંવરના મનની ઈચ્છા સહેજમાં સમજી ગયા.

જબ મેરા વિવાહ ન કીના, આઘ પુરાતન યોગી ચીના;
માતા પિતા મનમેં યૌ લાયે, સંત કૃપાતે સુત એહી જાયે. ૨

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે મેરા = મારો વિવાહ = સગપણ ન કીના = કર્યો નહીં આઘ = આદિ પુરાતન = અનાદિના યોગી = યોગેશ્વર ચીના = જાણીને માતાપિતા = માતા અને પિતા મનમેં = મનમાં યૌ = એવું લાયે = લાવ્યા સંત કૃપાતે = સંતોની કૃપાથી સુત = પુત્ર એહી = આ જાયે = જન્મ્યો છે.

અનુવાદ

જ્યારે આદિ પુરાતન યોગી છે એવું જાણીને મારો વિવાહ કર્યો નહીં, ત્યારે માતાપિતા મનમાં એવું લાવ્યા કે સંતોની કૃપાથી આ સુત જન્મ્યો છે.

ભાવાર્થ

મધુદંડરાય રાજા અને રાણીએ પોતાનો કરુણારટ રાજકુંવર કોઈ આદિ-અનાદિ અવધૂત પુરુષ છે, તેવું સમજી લઈને તેમના વિવાહ અંગેની વાતને ટાળી દીધી. એટલે કે સગપણ કર્યું નહીં. તેઓ તેમના મનમાં વિચારવા લાગ્યા. આવું ત્યારે જ બને કે જ્યારે કરુણારટ રાજકુંવર સંત-પુરુષોની કરુણાના પ્રતાપે જ અવતર્યા છે.

સો સુત ક્યૌ સંસાર સરાઈ, એ તો કોઈ મહાપુરુષ કહાઈ;
ઉનકે ચરણ પ્રતાપહી જોઈ, સુત દીનો દુજો હરિ સોઈ. ૩

શબ્દાર્થ

સો = તેથી સુત = પુત્ર ક્યૌ = કેમ સંસાર = સંસારની સરાઈ = ચાહના કરે એ તો કોઈ = આ તો કોઈ મહાપુરુષ = મહાન પુરુષ કહાઈ = કહેવાશે ઉનકે = તેમના ચરણ પ્રતાપહી = ચરણ પ્રતાપ જોઈ = જોઈને સુત = પુત્ર દીનો = આપ્યો દૂજો = બીજો હરિ સોઈ = તે પ્રભુએ.

અનુવાદ

તેથી પુત્ર કેમ (શા માટે) સંસારની ચાહના કરે? એ તો કોઈ મહાન પુરુષ કહેવાશે. તેમના ચરણ પ્રતાપ જોઈને જ તે પ્રભુએ બીજો પુત્ર આપ્યો છે.

ભાવાર્થ

રાજાએ કરુણારટ રાજકુંવરને આદિ-અનાદિના પુરાણા પુરુષ તરીકે જ્યારે ઓળખી લીધા ત્યારે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે આ કારણને લીધે જ રાજકુંવર સંસારની ચાહના કરતા નથી. ભવિષ્યમાં તેઓ જરૂર કોઈ મહાપુરુષ તરીકે ઓળખાશે. મધુદંડરાય રાજાએ નિશ્ચિંતપણે માની લીધું કે આવા મહાપુરુષના ચરણ પ્રતાપે જ ભગવાને તેમને બીજા પુત્રની પ્રાપ્તિ કરાવી છે.

એસે કરી મનકુ સમજાયે, સંત પ્રતાપહી શોક ન લાયે;
જ્ઞાન ગોષ્ટ નિશદિન સત્સંગા, નરનારી ભયે બુધ ઉતંગા. ૪

શબ્દાર્થ

એસે કરી = એમ કરીને મનકુ = મનને સમજાયે = સમજાવ્યું સંત પ્રતાપહી = સંતોની કૃપાથી શોક = દુઃખ ન લાયે = લાવ્યા નહીં જ્ઞાન ગોષ્ટ = જ્ઞાન ચર્ચા નિશદિન = દરરોજ સત્સંગા = સત્સંગ નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષ ભયે = બન્યા બુધ = બુદ્ધિ જ્ઞાન ઉતંગા = ઉત્કૃષ્ટ.

અનુવાદ

એમ કરીને મનને સમજાવ્યું અને સંતોના પ્રતાપથી શોક લાવ્યા નહીં. દરરોજ સત્સંગ

દરમિયાન જ્ઞાન-ચર્યા કરવાથી સ્ત્રી અને પુરુષ જ્ઞાનમાં ઉત્કૃષ્ટ બન્યા.

ભાવાર્થ

આ રીતે રાજાએ પોતાનું મન મનાવી લીધું. તેમણે સંતોના પ્રતાપથી હૃદયમાં શોકની લાગણી અનુભવી નહીં. વધુમાં તેમને ત્યાં થતા દરરોજના સત્સંગ અને જ્ઞાનચર્યાના પ્રતાપે રાજા અને રાણી બંનેની બુદ્ધિ ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનયુક્ત સમજણભરી થઈ ગઈ.

સેવા કરત સંતનકી સોઈ, રાણી રાય મુક્ત ભયે દોઈ;
તાતે આગ્રે કછુ નવ કીના, હમહીકુ યોગેશ્વર ચીના. ૫

શબ્દાર્થ

સેવા = સરભરા કરત = કરતાં સંતનકી = સંતપુરુષોની સોઈ = તે રાણી રાય = રાજા અને રાણી મુક્ત ભયે = મુક્ત થયા દોઈ = બંને તાતે = તેથી આગ્રે = આગ્રહ કછુ નવ = કાંઈ પણ નહીં કીના = કર્યો કહ્યું હમહીકુ = મને યોગેશ્વર = યોગેશ્વર ચીના = જાણ્યો માન્યો.

અનુવાદ

સંતોની સેવા કરવાથી તે રાજા અને રાણી બંને મુક્ત થયા. તેથી કોઈપણ આગ્રહ કર્યો નહીં અને મને યોગેશ્વર જાણ્યો.

ભાવાર્થ

નિશ્ચિત સંતપુરુષોની સેવામાં અને જ્ઞાન તથા સત્સંગની ચર્યામાં જ તલલીન થઈ રહેતાં હોવાથી જ્ઞાની બની ચૂકેલા રાજા તેમજ રાણી એમ બંનેનાં મન શોકની લાગણીમાંથી મુક્ત થઈને પ્રકૃત્વિત થયાં. કરુણારટસ્વામીને યોગેશ્વર તરીકે ઓળખી લીધા પછી તેમણે આગ્રહપૂર્વક કાંઈ પણ કર્યું નહીં, પરંતુ મૌન ધારણ કરી લીધું અને સહજ રીતે જે પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ તે પ્રેમથી સ્વીકારી લીધી.

ઓર નગરકે લોક લુગાઈ, હમહીકુ બહુ કહે સમજાઈ;
કામાદાર વજર વકીલા, કરન લગે મોઈ બોધ રસીલા. ૬

શબ્દાર્થ

ઓર = વળી, અને નગરકે = નગરના લોક લુગાઈ = સ્ત્રી અને પુરુષો હમહીકુ = મને બહુ = ઘણું જ કહે = કહેવા લાગ્યા સમજાઈ = સમજ આપીને કામાદાર = અધિકારીઓ વજર = પ્રધાન વકીલા = કાયદાશાસ્ત્રી, સનંદી પ્રતિનિધિ કરન લગે = કરવા લાગ્યા મોઈ = મને બોધ = ઉપદેશ રસીલા = રજોગુણી.

અનુવાદ

વળી, નગરના સ્ત્રી-પુરુષો પણ મને સમજાવીને બહુ જ કહેવા લાગ્યા. અધિકારી, પ્રધાન અને વકીલ પણ મને રજોગુણી (રસીલો) બોધ કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

સનંધપુર નગરના નગરજનો કરુણારટસ્વામીને સગપણ કરવા અને માતા-પિતાને તે અંગેની સંમતિ આપવા ખૂબ જ સમજાવવા લાગ્યા. વળી, રાજમહેલના અધિકારી જનો, પ્રધાન અને સનંદી કાયદાશાસ્ત્રી પણ આવીને સાંસારિક રસ ઉપજાવે તેવી રસીકતા ભર્યો બોધ આપીને કરુણારટસ્વામીને વિવાહ કરવા માટે મનાવવા લાગ્યા. આવું કહીને બધા કરુણારટસ્વામીને જયેષ્ઠ રાજકુંવરના નાતે રાજગાદી સંભાળી લેવા વિનંતી કરવા લાગ્યા.

મોહક શબ્દ સૂનાવે નીકા, દેવન કરે રાજકા ટીકા;
ઓર ખંડ ખંડનકે રાજા, બોધ કરન મોઈ આવે જાજા. ૭

શબ્દાર્થ

મોહક = મોહ ઉપજાવે તેવા શબ્દ = શબ્દો બોલ વચન સૂનાવે = સંભળાવે નીકા = સુંદર સારુ દેવન = આપવા કરે = કરું રાજકા ટીકા = રાજતિલક ઓર = વળી ખંડ ખંડકે = દરેક રાજ્યના રાજા = નગરપતિ બોધ કરન = ઉપદેશ આપવા, શિખામણ આપવા મોઈ = મને આવે = આવે જાજા = ઘણા.

અનુવાદ

મોહ ઉપજાવે તેવા સારા શબ્દો સંભળાવતા અને રાજતિલક કરું તે માટે શિખામણ આપવા લાગ્યા. વળી, જુદા જુદા રાજ્યના રાજા પણ મને શિખામણ આપવા ઘણા આવે.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીના મનમાં જાગેલા વૈરાગને મંદ કરવા માટે બધા નગરજનો મોહ ઉપજાવે તેવા શબ્દોમાં રજૂઆત કરીને સમજાવવા પ્રયત્નો કરતા હતા. આ ઉપરાંત જુદા જુદા રાજ્યના રાજાઓ પણ શિખામણ આપવા માટે ઘણા આવતા અને મોટા રાજકુંવરના નાતે રાજગાદીના અધિકારી બનવા તથા રાજતિલક માટે હકારાત્મક વલણ દર્શાવવા માટે ખૂબ જ પ્રેમપૂર્વક સમજાવતા, તેમજ ગૃહસ્થ જીવન જીવવા ખૂબ જ પ્રોત્સાહન આપતા હતા.

જેહી તેહી કર લાલચ લલચાવે, રાજ કરનકી રુચિ ઉપજાવે;
દેઈ દેઈ શિખ સકલ પચીહારે, એકુ બાત હમ ઉર નહીં ધારે. ૮

શબ્દાર્થ

જેહી તેહી કર = જેમ તેમ કરીને લાલચ = લાલસા લલચાવે = લલચાવતા રાજ કરનકી = રાજ્ય કરવાની રુચી = ભાવુકતા ઉપજાવે = ઉપજાવતા દેઈ દેઈ શિખ = શિખામણ આપી આપીને સકલ = બધા પચીહારે = થાક્યા એકુ બાત = એક પણ વાત હમ = મેં ઉર = હૃદયમાં નહીં = નહીં ધારે = ધારણ કરી.

અનુવાદ

જેમ તેમ કરીને લાલસા આપી લલચાવતા અને રાજ્ય કરવાની રુચિ ઉપજાવતા. બધા શિખામણ આપી આપીને થાક્યા, પરંતુ મેં એક પણ વાત હૃદયમાં ધારણ કરી નહીં.

ભાવાર્થ

પોતપોતાની રાજદ્વારી શૈલી (પદ્ધતિ) મુજબ રાજાઓ કોઈને કોઈ પ્રકારની લાલસા બતાવીને કરુણારટસ્વામીને લલચાવવા માટે ઘણા જ પ્રયત્નો કરતા હતા. વળી, તેઓ રાજ્યનો કારભાર સંભાળે તે માટે હૃદયમાં આસક્તિ પેદા થાય તેવી શૂરાતનપૂર્ણ વાણી ઉચ્ચારતા હતા. બધા રાજાઓ શિખામણ આપી આપીને થાક્યા. તેમ છતાં કરુણારટસ્વામીએ કોઈની એક પણ વાત હૃદયમાં ઉતારી નહીં. અર્થાત્ એકપણ વાત કોઈની માની નહીં.

માતપિતા બોલે નહીં જાજુ, નિર્ગુણ લક્ષ સમજ ગયે કાજુ;
એમ કરતાં ભયે દ્વાદશ વર્ષા, લેવન જોગ મેરા મન હર્ષા. ૯

શબ્દાર્થ

માતપિતા = માતા અને પિતા બોલે નહીં = બોલતા નહીં જાજુ = વધારે નિર્ગુણ લક્ષ = નિર્ગુણ સિદ્ધાંતના જ્ઞાનને સમજ ગયે = સમજી ગયા કાજુ = કારણે એમ કરતાં = આ રીતે કરતાં ભયે = થયા દ્વાદશ વર્ષા = બાર વર્ષ લેવન જોગ = વૈરાગ્ય લેવા માટે મેરા મન = મારું મન હર્ષા = આનંદિત થયું.

અનુવાદ

નિર્ગુણ લક્ષણ સમજી ગયા હોવાને કારણે માતા-પિતા વધારે બોલતા નહીં. એમ કરતાં બાર વર્ષ થયા ત્યારે મારું મન વૈરાગ્ય લેવા માટે આનંદિત થયું.

ભાવાર્થ

સંતોના સત્સંગ પ્રતાપે મધુમંડરાય રાજા અને રાણી બંને નિર્ગુણ લક્ષને સંપૂર્ણ રીતે સમજી ગયા હોવાને કારણે કરુણારટ રાજકુંવરને વિવાહના સંદર્ભમાં કે રાજગાદી સંભાળવા અંગે વધુ કોઈ ચર્ચા-વિચારણા કરતા ન હતા. તેમણે તેમનું મન મનાવી લીધું હતું કે આ કોઈ મહાન અને પુરાણા પુરુષ છે. તેથી તેઓ વધુ પડતા બોલતા ન હતા અને સહજભાવે મૌન ધારણ કરીનેજ રહેતા.

એમ કરતાં કરતાં વર્ષો પસાર થવા લાગ્યા. જ્યારે બાર વર્ષ થયા ત્યારે અગાઉ જાહેર કર્યું હતું, તે મુજબ કરુણારટસ્વામીએ મનમાં વૈરાગ્ય ધારણ કરવા માટેનો ઉમંગપૂર્વક નિર્ણય લીધો.

**રાજસભા સબ હુતી કચારી, વજર દોતીયા સહીત ઝવેરી;
તેહી અવસર એક પંડિત આયે, સભામાં જ જઈ કથા ચલાયે. ૧૦**

શબ્દાર્થ

રાજસભા = રાજદરબારમાં સબ = બધા હુતી કચારી = સભા ભરાઈ હતી વજર = પ્રધાન દોતીયા = મહેતા સહીત = સાથે ઝવેરી = ઝવેરાતના વેપારી તેહી = તે અવસર = પ્રસંગે એક = એક પંડિત = વિદ્વાન જ્ઞાની પુરુષ આયે = આવ્યા સભામાં જ જઈ = સભાની અંદર જઈને કથા = સત્સંગ ચલાયે = ચલાવી.

અનુવાદ

રાજદરબારમાં પ્રધાન, મહેતા અને ઝવેરી સહિત બધાની સભા ભરાઈ હતી. તે પ્રસંગે એક પંડિત આવ્યા અને સભામાં જઈને કથા ચલાવી.

ભાવાર્થ

મધુમંડરાય રાજાના રાજદરબારમાં રાજસભા ભરાઈ હતી. જેમાં નગરના પ્રતિષ્ઠિત મહેતા અને ઝવેરી સહિત આગેવાનો બેઠા હતા. આ પ્રસંગે રાજસભામાં એક વિદ્વાન-જ્ઞાની પુરુષ આવી ચઢ્યા અને આવતાની સાથે જ સત્સંગ દ્વારા જ્ઞાનચર્યા કરવા લાગ્યા.

**રાજા એક દેશકો ભારી, સાઠ સહસ્ર જાકુ હે નારી;
મહાપુરુષ તિનકુ કોઈ પઈયા, છોડી રાજ યોગી હોઈ ગઈયા. ૧૧**

શબ્દાર્થ

રાજા = નગરપતિ એક = એક દેશકો ભારી = મોટા દેશનો સાઠ સહસ્ર = સાઠ હજાર જાકુ હે નારી = જેમને રાણીઓ હતી મહાપુરુષ = મહાજ્ઞાની પુરુષ તિનકુ કોઈ = તેમને કોઈ પઈયા = મળ્યા છોડી રાજ = રાજપાટ છોડી દઈને યોગી = વૈરાગી હોઈ ગઈયા = થઈ ગયા.

અનુવાદ

એક મોટા દેશનો રાજા કે જેમને સાઠ હજાર રાણીઓ હતી. તેમને કોઈ મહાપુરુષ મળ્યા, જેથી તે રાજપાટ છોડીને યોગી થઈ ગયા.

ભાવાર્થ

તે જ્ઞાની પુરુષે પોતાની સત્સંગની વાણી દરમ્યાન તેમાં એક દૃષ્ટાંત આપતાં જણાવ્યું કે

એક મહાન રાજા હતો. તેને સાઠ હજાર રાણીઓ હતી. તેમ છતાં જ્યારે તેમને કોઈ મહાન જ્ઞાનીપુરુષ આવીને મળ્યા અને જ્ઞાનચર્યા (સત્સંગ) કરવા લાગ્યા. આ જ્ઞાનચર્યા પેલા રાજાના હૃદયમાં અંકિત થઈ ગઈ હોવાથી તેણે રાજપાટ છોડી દીધું અને પોતે વૈરાગ્ય ધારણ કરીને યોગી બની ગયા.

**કથા સોઈ તેહી રાજા કેરી, સો પંડિતને કહી અનેરી;
અચરજ ભઈ સભ સભા રાજનકી, સૂણી નરપતિ સોહી બાત ત્યાગનકી. ૧૨**

શબ્દાર્થ

કથા = વૃત્તાંત સોઈ = હતી તેહી = તે રાજા = નગરપતિ કેરી = ની સો = તે પંડિતને = વિદ્વાન પુરુષે
કહી = સંભળાવી અનેરી = અદ્ભુત અચરજ ભઈ = આશ્ચર્યચકિત થઈ સભ = બધી સભા રાજનકી = રાજસભા
સૂણી = સાંભળી નરપતિ = રાજા સોહી = તે બાત = વાત ત્યાગનકી = વૈરાગ્યની.

અનુવાદ

આ પંડિતે રાજાની જે કથા હતી તે ખૂબ જ અદ્ભુત રીતે કહી ત્યારે રાજાના તે વૈરાગ્યની વાત સાંભળીને બધી રાજસભા આશ્ચર્યચકિત થઈ.

ભાવાર્થ

આવા મહાન રાજાના પરાક્રમ અંગેની ગાથા જે હતી તે પંડિતે ખૂબ જ રોચક અને અદ્ભુત વર્ણન કરીને રાજસભામાં સૌને સંભળાવી. ખૂબ જ વૈભવશાળી રાજા પોતાનો મોટો પરિવાર અને સંપત્તિવાન રાજમહેલ છોડીને પોતે વૈરાગ્ય ધારણ કરી યોગી બન્યા. તે વૃત્તાંત સાંભળીને રાજસભામાં બધા જ લોકો (સદસ્યો) આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા.

**કહન લગે ધન્ય ધન્ય હો રાજા, ક્યૌ છોડે હોયેગો સુખ સાજા;
તબ હમ બોલે ત્યાગ ચઢાઈ, ક્યૌ નહીં યેસો હોયે હો ભાઈ. ૧૩**

શબ્દાર્થ

કહન લગે = કહેવા લાગ્યા ધન્ય ધન્ય હો રાજા = એવા રાજાને ધન્યવાદ છે ક્યૌ છોડે = કેવી રીતે છોડ્યો
હોયેગો = હશે સુખ સાજા = સુખ સમૃદ્ધિ તબ હમ બોલે = ત્યારે હું બોલ્યો ત્યાગ ચઢાઈ = વૈરાગ્ય ધારણ કરીને
ક્યૌ નહીં યેસો હોયે = એવું કેમ ન થઈ શકે ? હો ભાઈ = હે ભાઈઓ.

અનુવાદ

(સૌ) કહેવા લાગ્યા કે એવા રાજાને ધન્યવાદ છે કે (તેણે) કેવી રીતે સુખ સમૃદ્ધિ છોડી હશે ? ત્યારે હું વૈરાગ્ય ધારણ કરીને બોલ્યો કે હે ભાઈઓ ! કેમ એવું ન થઈ શકે ?

ભાવાર્થ

રાજ્યસભાના બધા જ સદસ્યો વિચારમાં પડી ગયા. તેઓ એક સાથે બોલવા લાગ્યા કે એવા મહાન રાજા ધન્યવાદને પાત્ર છે કે જેણે મહાન જ્ઞાનીપુરુષનું જ્ઞાન સાંભળીને રાજ્યની તમામ સુખ-સમૃદ્ધિનો ત્યાગ કરી દીધો હશે. આવું શા માટે અને શી રીતે શક્ય બન્યું હશે ? ત્યારે કરુણારટસ્વામીએ બધા સભાસદોને આત્મબંધુત્વના ભાવથી ઉદ્દેશીને ઉત્તર આપ્યો કે આવું ચોક્કસ બની શકે છે.

**દેખો અબ હમ ધરતહી યોગુ, છોડી સબ સુખ સાજ વિભોગુ;
યેસા કહી કાઠા હમ ભઈયા, આભૂષણ છટકાઈ દઈયા. ૧૪**

શબ્દાર્થ

દેખો = જુઓ અબ = હવે હમ = હું ધરત હી = ધારણ કરું છું યોગુ = વૈરાગ્ય છોડી = ત્યજી સબ = બધા સુખ સાજ = સુખ અને સમૃદ્ધિ વિભોગુ = વૈભવ યેસા કહી = એવું કહીને કાઠા = ગર્વપૂર્વક તૈયારી હમ = મેં ભઈયા = કરી આભૂષણ = ધરેણાં છટકાઈ = હટાવી દઈયા = દીધા.

અનુવાદ

જુઓ ! હવે હું બધા સુખ, વૈભવ અને સમૃદ્ધિ છોડીને વૈરાગ ધારણ કરું છું. એવું કહીને ગર્વપૂર્વક મેં તૈયારી કરી અને આભૂષણો છટકાવી દીધા.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીએ ભરી સભામાં હોંકારો કરતા કહ્યું કે તેઓ હવે બધા જ પ્રકારના વૈભવ, સુખ અને રાજમહેલની સમૃદ્ધિ છોડીને વૈરાગ ધારણ કરે છે. આ પ્રમાણે ગર્વપૂર્વક પોકાર કરીને પોતાના શરીર ઉપર જે આભૂષણ પહેરેલા હતા, તે પોતાના જ હસ્તે તાત્કાલિક રીતે ઉતારીને હટાવી દીધા.

**ધોતી ફાર લંગોટ ભીડાઈ, ચેતન ભઈ તબ સકલ સભાઈ;
દેન શિખામણ લાગે સર્વુ, એક એકપે ઉર ધરી ધરી ગર્વુ. ૧૫**

શબ્દાર્થ

ધોતી = ધોતિયું ફાર = ફાડીને લંગોટ ભીડાઈ = લંગોટી કસી ચેતન ભઈ = સચેતન થઈ તબ = ત્યારે સકલ = આખી સભાઈ = જનમેદની દેન = આપવા શિખામણ = સલાહ લાગે = લાગ્યા સર્વુ = બધા એક એકપે = વ્યક્તિગત રીતે ઉર ધરી ધરી = હૃદયમાં ધારણ કરી કરીને ગર્વુ = અભિમાન.

અનુવાદ

ધોતી ફાડીને લંગોટી કસી ત્યારે આખી સભા સચેતન થઈ અને વ્યક્તિગત રીતે હૃદયમાં

અભિમાન ધારણ કરી બધા સલાહ આપવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

જ્યારે કરુણારટસ્વામીએ ભરી સભામાં ઊભા થઈને પોતે ધોતી ફાડીને તેની લંગોટી કસીને બાંધી દીધી ત્યારે રાજસભામાં બેઠેલા તમામ સભાજનો તેમજ રાજા સહિત સૌ સચેતન થઈ ગયા. તેઓ પોતપોતાની રીતે હૃદયમાં અહંતા ધારણ કરીને બધા કરુણારટસ્વામીને સલાહ આપવા લાગ્યા.

**માતાપિતા ઓરુ કુટુંબહી સારુ, રોકે મોઈ મીલી સબ પરિવારુ;
તબ હમ બોલે અગમ ગીરાઈ, આઘ પુરુષ હમહી પિતુમાઈ. ૧૬**

શબ્દાર્થ

માતાપિતા = માતા અને પિતા ઓરુ = અને કુટુંબહી સારુ = બધા પરિવારજનો રોકે મોઈ = મને રોકવા લાગ્યા મીલી સબ = બધા મળીને પરિવારુ = કુટુંબીજનો તબ = ત્યારે હમ = હું બોલે = બોલ્યો અગમ ગીરાઈ = અગમ વાણી આઘ પુરુષ = આદિ પુરુષ હમહી = હું છું પિતુમાઈ = માતા-પિતા.

અનુવાદ

માતા-પિતા અને કુટુંબીજનો સહિત બધા પરિવારજનો ભેગા મળીને મને રોકવા લાગ્યા, ત્યારે હું અગમ વાણી બોલ્યો કે હે માતા-પિતા ! હું આઘ પુરુષ છું.

ભાવાર્થ

રાજસભામાં બનેલી ઘટના વાયુવેગે નગરમાં ફેલાઈ ગઈ. રાજમહેલમાં રહેતા કુટુંબીજનો અને રાજા તેમજ રાણી બધા ભેગા મળીને કરુણારટસ્વામીને મળવા આવ્યા. પરિવારજનો સહિત બધા જ તેમને રોકવા લાગ્યા. ત્યારે કરુણારટસ્વામીએ માતા-પિતાને ઉદ્દેશીને અગમવાણીનો ઉચ્ચાર કરીને સ્પષ્ટતા કરતાં કહી દીધું કે તેઓ આદિ-અનાદિ પુરુષ છે.

**સંતનકે કારણ હમ આયે, ભક્ત વત્સલ તોહી સુત કહેવરાયે;
અબ છોટે સુતકુ દો રાજુ, હમકુ રોકત હોય અકાજુ. ૧૭**

શબ્દાર્થ

સંતનકે = સંત પુરુષોના કારણ = કારણે હમ = હું આયે = આવ્યો છું ભક્ત વત્સલ = જેને ભક્ત પ્રિય છે તેવા તોહી = તેથી સુત = પુત્ર કહેવરાયે = કહેવાયો છું અબ = હવે છોટે સુતકુ = નાના રાજકુંવરને (પુત્રને) દો રાજુ = રાજગાદી આપો હમકુ = મને રોકત = રોકવાથી હોય = થશે અકાજુ = અઘટિત.

અનુવાદ

સંતપુરુષોના કારણે હું આવ્યો છું, તેથી જ તો ભક્તવત્સલ પુત્ર કહેવાયો છું. હવે નાના પુત્રને રાજગાદી આપો. કારણ કે મને રોકવાથી (અવરોધ થશે) અઘટીત થશે.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામી માતા-પિતા તેમજ કુટુંબીજનોને જણાવતાં વધુ સ્પષ્ટતા કરીને કહે છે કે સંતપુરુષોના કારણે જ તેઓ રાજમહેલમાં પુત્ર બનીને આવ્યા છે. તેથી તો તેઓ ભક્તવત્સલ પુત્ર તરીકે કહેવાયા છે. વળી, ખુલાસો કર્યો કે રાજાએ તેમના નાના રાજકુંવરને રાજગાદી માટે વારસદાર તરીકે નિમણૂક કરીને જવાબદારી સોંપી દેવી જોઈએ. જો તેઓને વૈરાગ ધારણ કરીને જતા રોકવામાં આવશે તો પરિણામ સારું નહીં આવે તેમજ તેમનું જે ધારેલું કાર્ય છે, તે કાર્ય સાર્થક થશે નહીં.

**હમ તો પુરુષ અનાદિ આદુ, આયે બચન બંધાયે સાધુ;
સંત બચન જહાં જહાં ફુરમાઈ, સાચા કરું હમ તાંહાં તાંહાં જાઈ. ૧૮**

શબ્દાર્થ

હમ તો = હું તો પુરુષ અનાદિ આદુ = આદિ અનાદિ પુરુષ છું આયે = આવ્યો બચન = બોલે બંધાયે = બંધાયો હતો સાધુ = સાધુ પુરુષો સંત બચન = સંતોને વચન જહાં જહાં = જ્યાં જ્યાં ફુરમાઈ = આપ્યું સાચા કરું = સાચું ઠરાવું હમ = હું તાંહાં તાંહાં = ત્યાં ત્યાં જાઈ = જઈને.

અનુવાદ

હું તો આદિ-અનાદિ પુરુષ છું, પરંતુ સાધુના વચનથી બોલે બંધાયો હતો, તેથી આવ્યો છું. જ્યાં જ્યાં સંતોને વચન આપ્યું છે, ત્યાં ત્યાં જઈને હું સાચું ઠરાવું છું.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામી તો આદિ-અનાદિ પુરુષ છે, પરંતુ સાઠ હજાર સાધુઓ નિરાશ થઈને નગર બહાર જતા હતા તેમને પાછા વાળીને તેમની સાથે વચનથી બંધાયા હોવાથી તેઓ પુત્ર થઈને રાજમહેલમાં બાળ સ્વરૂપે આવીને પ્રગટ્યા છે. તેઓ રાજા-રાણી સમક્ષ સ્પષ્ટતા કરતાં જણાવે છે કે જ્યારે જ્યારે તેમણે સંતપુરુષને વચન આપ્યું છે, ત્યાં ત્યાં તેઓ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે જઈને વચનો નિભાવે છે અને આપેલું વચન સાચું ઠરાવે છે.

**સંત રક્ષા મેં એહી વિધિ કરહુ, ચૌદ લોકમેં તાતે ફરહુ;
તબ થોરે પિતુમા મન માન્યા, છૂટ્યા મોહ જેહી સુત કરી જાન્યા. ૧૯**

શબ્દાર્થ

સંત રક્ષા = સંત પુરુષોની રક્ષા મેં = હું એહી વિધિ = આ પ્રમાણે કરહુ = કરું છું ચૌદ લોકમેં = ચૌદ લોકમાં તાતે = તેથી ફરહુ = વિચરણ કરું છું તબ = ત્યારે થોરે = થોડાક પિતુમા = પિતુ અને માતા મન = મનથી માન્યા = માન્યા છૂટ્યા = છૂટી ગયો મોહ = મોહ જેહી = જે સુત કરી = પુત્ર કરીને જાન્યા = જાણ્યો હતો.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે હું સંતની રક્ષા કરું છું અને તેટલા માટે જ ચૌદ લોકમાં વિચરણ કરું છું. ત્યારે માતા-પિતા થોડા મનથી માન્યા અને પુત્ર કરીને જે જાણ્યો હતો તે મોહ છૂટી ગયો.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે કરુણારટસ્વામી સદાને માટે સંતપુરુષોની રક્ષા કરે છે. એટલા જ માટે તેઓ ચૌદલોકમાં વિચરણ કરે છે. આવા મૂદુલ વચનો સાંભળતાની સાથે જ રાજા-રાણીનું મન થોડુંક માન્યું કે ખરેખર આ કોઈ મહાન આદિ-અનાદિ પુરુષ જ હોઈ શકે છે. એટલે પોતાના ચિત્તમાં પુત્ર તરીકેની જે મમત્વતા હતી તે છૂટી ગઈ. અર્થાત્ દિલમાં જે પુત્ર પ્રત્યેનો મોહ હતો તે છોડી દીધો.

**બોહોરુ બોધ અગાધ ઉચ્યારે, રાજકુટુંબ સમજાયે સારે;
ઓર સકલ સબ સભા ચેતાઈ, જ્ઞાન ધ્યાન કરી અરથ બતાઈ. ૨૦**

શબ્દાર્થ

બોહોરુ = ત્યારબાદ બોધ અગાધ = અગાધ જ્ઞાનનો ઉપદેશ ઉચ્યારે = ઉચ્યાર કર્યો રાજ કુટુંબ = રાજાના પરિવારજનો સમજાયે = સમજાવ્યું સારે = બધાને, તમામને ઓર = અને સકલ સબ = તમામ સભા = રાજસભા ચેતાઈ = જાગ્રત કરી જ્ઞાન = જ્ઞાન ધ્યાન = ધ્યાન કરી = દર્શાવીને અરથ બતાઈ = અર્થ બતાવ્યો.

અનુવાદ

ત્યારબાદ રાજાના તમામ પરિવારજનોને અગાધજ્ઞાનનો બોધ ઉચ્યાર કરીને સમજાવ્યું અને આખી સભાને જ્ઞાનથી જાગ્રત કરીને જ્ઞાનની સાથે ધ્યાન કરીને અર્થ બતાવ્યો.

ભાવાર્થ

ત્યારપછી કરુણારટસ્વામીએ રાજદ્વારી પરિવારના સઘળા કુટુંબીજનોને કૈવલજ્ઞાનનો અગાધબોધ સરળતાપૂર્વક સમજ પડે તેવી વાણીમાં ઉચ્યાર કરીને સમજાવ્યો. વળી, રાજદરબારમાં બધા જ સભાજનોને જ્ઞાન દ્વારા જાગ્રત કરીને કૈવલજ્ઞાનની સાથે સાથે કૈવલકર્તાની લક્ષ ભજનવિધિ કેવી રીતે કરવી તે અંગે ધ્યાન કરીને બતાવ્યું અને સમજ આપીને તેનું તાત્પર્ય પણ દર્શાવ્યું.

તબ સબકે મન ભયા ઉદારા, અગમ બોધ લક્ષ સમજે સારા;
તબ હમ નિકસે સબ છટકાઈ, કલ્પાંત રહ્યે કુટુંબ પિતુ માઈ. ૨૧

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે સબકે મન = બધાનાં મન ભયા = થયાં ઉદારા = નિખાલસ અગાધ બોધ = અગમ ગતિનો ઉપદેશ
લક્ષ = જ્ઞાન સમજે = સમજ્યા સારા = સારી રીતે તબ = ત્યારે હમ = હું નિકસે = નીકળ્યો ગયો સબ = બધાને
છટકાઈ = છોડીને કલ્પાંત રહ્યે = કલ્પાંત કરતા રહ્યા કુટુંબ = કુટુંબીજનો પિતુ માઈ = માતા અને પિતા.

અનુવાદ

અગાધબોધનો લક્ષ સારી રીતે સમજ્યા ત્યારે બધાનાં મન નિખાલસ થયાં. ત્યારે હું બધાને
છોડીને નીકળી ગયો. તેથી માતા-પિતા સહિત કુટુંબીજનો કલ્પાંત કરતા રહ્યા.

ભાવાર્થ

અગાધ કૈવલજ્ઞાનનો બોધ તેમજ લક્ષ ભજન વિધિ સારી રીતે જ્યારે સમજ્યા ત્યારે દરેક
શ્રોતાજનોના મન હળવા થયા અને પ્રત્યેકનામાં નિખાલસતા આવી. આવી પરિસ્થિતિ સર્જતાં
કરુણારટસ્વામી બધાને છોડી રાજમહેલમાંથી નીકળીને ચાલવા લાગ્યા, ત્યારે રાજા-રાણી સહિત
બધા જ કૌટુંબિક પરિવારના સભ્યો કલ્પાંત કરવા લાગ્યા.

કોસ પંચ લ્યૌ પૂઠલ થઈયા, સબ દેખત હમ ગુપ્તહી ભઈયા;
સબ કર જોડે હીયો ઠગોરે, કર્તા ચીન્યા નહીં સુત ભોરે. ૨૨

શબ્દાર્થ

કોસ પંચ = પાંચ ગાઉ લ્યૌ = સુધી પૂઠલ થઈયા = પાછળ પાછળ ચાલ્યા સબ દેખત = બધાના દેખતાં જ
હમ = હું ગુપ્તહી ભઈયા = અદૃશ્ય થઈ ગયો સબ = બધા કર જોડે = હાથ જોડીને હીયો ઠગોરે = હૈયું કૂટતા
કર્તા = ભગવાન ચીન્યા નહીં = ઓળખ્યા નહીં સુત ભોરે = પુત્રની ભ્રમણામાં.

અનુવાદ

પાંચ ગાઉ સુધી પાછળ પાછળ ચાલ્યા ત્યારે બધાના દેખતાં હું અદૃશ્ય થયો. બધા હાથ
જોડીને હૈયાફાટ રુદન કરતા કે પુત્રની ભ્રમણામાં (અમે) કર્તાને ઓળખ્યા નહીં.

ભાવાર્થ

રાજમહેલમાંથી નીકળીને કરુણારટસ્વામી જેવા ચાલવા માંડ્યા ત્યારે રાજા-રાણી સહિત
કુટુંબીજનો અને સભાના સર્વ ઉપસ્થિત સભાજનો તેમની પાછળ પાછળ દુઃખી મને પાંચ ગાઉ
સુધી ચાલતા રહ્યા. ત્યારબાદ બધાની નજર સમક્ષ કરુણારટસ્વામી અદૃશ્ય (અંતર્ધ્યાન) થઈ

ગયા. કરુણારટસ્વામીને જ્યારે સૌએ નિહાળ્યા નહીં, ત્યારે બધા હૈયાફાટ કલ્પાંત કરવા લાગ્યા. વળી, રાજા-રાણી હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યા કે પુત્ર પ્રલોભનની ભ્રાંતિને લીધે તેઓ પ્રભુને પહેચાની (ઓળખી) શક્યા નહીં.

**અબ દર્શન દીજે હો દેવા, કર્તા લહી કરીએ હમ સેવા;
યેસે કહી બેઠે પણ લેહી, બિનુ દર્શન તજીયે સબ દેહી. ૨૩**

શબ્દાર્થ

અબ = હવે દર્શન = પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે નિહાળવું દીજે = આપો હો દેવા = હે દેવ કર્તા = માલિક લહી = જાણીને કરીએ = કરીશું હમ = અમે સેવા = સરભરા યેસે કહી = એવું કહીને બેઠે = બેઠા પણ = પ્રતિજ્ઞા લેહી = લઈને બિનુ દર્શન = દર્શન કર્યા વિના તજીયે = છોડીશું, ત્યજીશું સબ = બધા દેહી = દેહ.

અનુવાદ

હે દેવ ! હવે દર્શન આપો, જેથી અમે માલિક જાણીને સેવા કરીએ. એવું કહીને પ્રતિજ્ઞા લઈને બેઠા કે દર્શન વિના બધા દેહ છોડી દઈશું.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામી જેવા અંતર્ધ્યાન થયા કે તરત જ સૌ વિસ્મયતા અનુભવીને કલ્પાંત કરવા લાગ્યા અને દરેકના મનમાં એક જ ભાવ હતો કે હવે પાછા ફરીને ક્યારે દર્શન આપે ? જેથી માલિક (પ્રભુ) જાણીને તેમની આત્મીયતાપૂર્વક સેવા કરીએ. બધા દઢતાપૂર્વક પ્રતિજ્ઞા લઈને બેસી ગયા કે દર્શન આપશે ત્યારે જ તેઓ ત્યાંથી ઊભા થશે. અંતે પ્રાર્થના છોડીશું પણ દર્શન કર્યા વિના હવે ઊભા થવાના નથી.

**એક પહોર પકી જબ ગયેઉ, પણ દેખી હમ પ્રગટહી ભયેઉ;
તબ દર્શન કીનો નરલોઈ, ચામચક્ષુ ટાળી સર્વ કોઈ. ૨૪**

શબ્દાર્થ

એક પહોર = ત્રણ કલાક જેટલો વખત પકી = પસાર થયો જબ = જ્યારે ગયેઉ = ગયો પણ દેખી = પ્રતિજ્ઞા જોઈને હમ = હું પ્રગટહી = પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે હાજર ભયેઉ = થયો તબ = ત્યારે દર્શન = દર્શન કીનો = કર્યા નરલોઈ = સ્ત્રી-પુરુષોએ ચામચક્ષુ = ચર્મચક્ષુ ટાળી = ત્યજી સર્વ કોઈ = બધાએ.

અનુવાદ

એક પહોર જ્યારે પસાર થઈ ગયો ત્યારે પ્રતિજ્ઞા જોઈને હું પ્રગટ થયો. એટલે બધા સ્ત્રી-પુરુષોએ ચર્મ ચક્ષુનો ભાવ ત્યજીને બધાએ દર્શન કર્યા.

ભાવાર્થ

હૈયાફાટ રુદન અને રોકકડ કરતાં કરતાં ત્રણ કલાક જેટલો સમય પસાર થઈ ગયો. તેમ છતાં કોઈ પણ વ્યક્તિ પોતાના સ્થાનેથી ઊભા થયા નહીં. સૌએ સાચા મનથી પ્રતિજ્ઞા લીધી હોવાથી કોઈ પણ જાતની બાંધ-છોડ ન કરવાની શરતે બધા દર્શન કરવાની ઉત્કંઠા રાખીને રુદન કરતા રહ્યા. તેમના દિલની સાચી પ્રતિજ્ઞાને નિહાળીને કરુણારટસ્વામી પ્રગટ થયા અને દર્શન આપ્યાં. બધા સ્ત્રી-પુરુષો જયજયકાર કરવા લાગ્યા અને આંખોમાં હર્ષનાં આંસુ સાથે ચર્મચક્ષુની દેહભાવવાળી વિચારધારા ત્યજીને આત્મભાવે કરુણારટસ્વામીના પ્રત્યક્ષ દિવ્ય સ્વરૂપનાં દર્શન કરતા રહ્યા.

**દિવ્ય દૃષ્ટે મોઈ દેવ નિહાળ્યા, તબ હમ જનમમરણ ભય ટાળ્યા;
ધઈ ધઈ સબ મોઈ પાવ લપટાયે, ધન્ય પરમેશ્વર સુત હોઈ આયે. ૨૫**

શબ્દાર્થ

દિવ્ય દૃષ્ટે = આંતર ચક્ષુથી મોઈ = મને દેવ = દેવ તરીકે નિહાળ્યા = જોયા તબ = ત્યારે હમ = મેં જનમમરણ = જન્મમરણનો ભય = સંકટ ટાળ્યા = નિવાર્યા ધઈ ધઈ = દોડી દોડીને સબ = બધા મોઈ = મારા પાવ = ચરણોમાં લપટાયે = લપટાયા ધન્ય પરમેશ્વર = હે પરમેશ્વર! તમોને ધન્ય છે સુત = પુત્ર હોઈ = થઈને આયે = આવ્યા.

અનુવાદ

(જ્યારે તેમણે) મને આંતરચક્ષુથી દેવ તરીકે નિહાળ્યો ત્યારે મેં (તેમનું) જન્મ-મરણનું સંકટ નિવાર્યું. બધા દોડી દોડીને મારા ચરણોમાં લપટાયા અને કહેવા લાગ્યા કે હે પરમેશ્વર તમોને ધન્યવાદ ઘટે છે કે તમો પુત્ર થઈને આવ્યા.

ભાવાર્થ

ચર્મચક્ષુથી પ્રત્યક્ષ સ્થૂળ સ્વરૂપનાં દર્શન કરવાનાં ટાળીને આંતરચક્ષુથી કરુણારટસ્વામીને સૌએ દેવાધિદેવ તરીકે નિહાળ્યા. ત્યારે કરુણારટસ્વામીએ બધાનાં જન્મ-મરણનું સંકટ દૂર કર્યું. તમામ સ્ત્રી-પુરુષો કરુણારટસ્વામીનાં ચરણકમળમાં લપટાઈ ગયા. રાજા અને રાણીએ પોતાને ત્યાં પુત્ર સ્વરૂપે પ્રગટ થઈને સાક્ષાત પરમેશ્વર પધાર્યા છે, એમ કહીને ધન્યવાદ આપ્યા.

**અબ હમકુ તુમ દો ઉપદેશા, ચીન્યા હમ તુમ અકલ નરેશા;
જો આજા દેહો સોહી કરહુ, મેટી વચન પાવ નહીં ધરહુ. ૨૬**

શબ્દાર્થ

અબ = હવે હમકુ = અમોને તુમ = તમે દો = આપો ઉપદેશા = ઉપદેશ ચીન્યા = ઓળખ્યા હમ = અમોએ

અંગ ૬૩, માતાપિતા કે મોહભંગ બોધ વૈરાગ્યો | ૧૪૫

તુમ = તમને અકલ = અકળ નરેશા = નર પુરુષ જો આજ્ઞા = જે આજ્ઞા દેહો = આપશો સોહી = તે પ્રમાણે કરહુ = કરીશું મેટી વચન = વચન ઉવેખીને પાવ = ડગલું નહીં ધરહુ = નહીં મૂકીશું.

અનુવાદ

અમોએ તમને અકળ નરેશ તરીકે ઓળખી લીધા છે. તેથી હવે તમો અમને ઉપદેશ આપો. જે આજ્ઞા આપશો તે પ્રમાણે (અમે) કરીશું અને વચનને ઉવેખીને ડગલું પણ મૂકીશું નહીં.

ભાવાર્થ

અંતર્ધ્યાન થયા પછી કરુણારટસ્વામી પાછા પ્રગટ થયા, ત્યારે બધાએ તેમને અકળ અને શ્રેષ્ઠ નરપુરુષ તરીકે ઓળખ્યા. તેમણા પરિવારમાં પુત્રના રૂપે સાક્ષાત્ પરમેશ્વર પ્રગટ સ્વરૂપે પધાર્યા છે, તેવો તેમના હૃદયમાં અહેસાસ અનુભવ્યો. ત્યારબાદ સૌએ એક અવાજે વિનંતી કરી કે હવે જ્ઞાનોપદેશ આપો. વળી, ખાતરી આપી કે કરુણારટસ્વામી જે આદેશ-આજ્ઞા અપાશે તે અચૂકપણે સૌ પાળશે, પરંતુ વચનોને ઉવેખીને (ઉલ્લંઘન કરીને) એક પણ ડગલું ભરશે નહીં.

કહો કર્તા જતમતહી તુમારા, રહેણી કરણી સહિત વિચારા;
બોહોરુ કહો આપના હરિ ધામુ, ચિંતવન કરી મન હોય વિસરામુ. ૨૭

શબ્દાર્થ

કહો કર્તા = હે માલિક ! જણાવો જતમતહી = લક્ષ્મી માન્યતા તુમારા = તમારા રહેણી-કરણી = રહેશવિધિ સહિત = સાથે વિચારા = ઉદ્દેશ બોહોરુ = વળી કહો = કહો આપના હરિ ધામુ = આપણા કર્તાનું ધામ ચિંતવન કરી = ચિંતવન કરીને મન = મન હોય = થાય વિસરામુ = શાંત.

અનુવાદ

હે માલિક! તમારા લક્ષ્મી માન્યતા અને રહેણી-કરણી સહિત ઉદ્દેશ જણાવો. વળી, આપણા માલિકનું ધામ કહો, જેથી ચિંતવન કરીને મન શાંત થાય.

ભાવાર્થ

વળી, બધા કહેવા લાગ્યા કે આપ જ અમારા માલિક છો. હવે કૃપા કરીને આ દ્વીપમાં પુત્ર સ્વરૂપે પ્રગટ થવા પાછળનો તમારો જે ઉદ્દેશ છે તે સહિત કર્તાના લક્ષ્મી જ્ઞાન આપી પંથની માન્યતા મુજબ પાળવા યોગ્ય રહેણી-કરણીની વિધિ જણાવવા માટે રાજા-રાણી સહિત બધાએ વિનંતી કરી. વિશેષમાં આપણા કર્તાનું ધામ જણાવવા કહ્યું કે જેથી તે માલિકનું ચિંતમાં ધ્યાન ધરીને ચિંતવન કરી મનમાં શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકાય.

येसे कडी सभ लये आधीना, तब डमडी मडा मंतर दीना;
देश काल सर्व लक्ष बतावा, पंथडी कायम नाम देढावा. २८

शब्दार्थ

येसे कडी = आ प्रमाणे कडीने सभ = बधा लये = थया आधीना = समर्पित अनुयायी तब = त्यारे
डमडी = में मडा मंतर = अमोघ मंत्र दीना = आप्यो देश = मूणवतन काल = आद्य मध्य अने अंतनो समय
सर्व = बहु लक्ष = ज्ञान बतावा = बताव्युं पंथडी कायम नाम = कायमपंथ नाम देढावा = दढ कराव्युं बताव्युं,
समज्जाव्युं.

अनुवाद

आ प्रमाणे कडीने बधा समर्पित अनुयायी थया त्यारे में अमोघ मंत्र आप्यो. वणी,
मूणवतन सहित आद्य, मध्य अने अंतनुं ज्ञान बताव्युं अने कायमपंथ नाम देढ कराव्युं.

भावार्थ

राज, राणी, कुटुंबीजनो अने अन्य सत्माजनो सहित सनंधपुरनगरना नर-नारी बधा जे
पाछण पाछण आव्या उता ते सौंजे करुणारटस्वामीने माखिक तरीके स्वीकार्या. ज्यारे समर्पित
अनुयायी बन्या, त्यारे करुणारटस्वामीजे तेमने अंश-अंशीनो लक्ष दर्शावीने सर्वना कारणरूपे
रहेला कैवलकर्तानी अने कैवलधाम अंगेनी साथी समज आपी. आद्य, मध्य अने अंतकाणमां
जेनो नाश नथी थतो, तेवा पोताना मूण वतने जई कैवलकर्ताने प्राप्त करवा माटेनो जे अमोघ
गुप्त अमरमंत्र હતો ते પણ व्यक्तिगत रीते दरेकने कानमां संભળाव्यो. आ प्रमाणे कायमपंथनुं
नाम दरेकना हृदयमां अंकित कराव्युं.

मातपिता ओरु कुटुंब કબીલા, મહેતા પંડિત વજર વકીલા;
સબકુ દેઈ પરમોધ પતાયે, કેવલકો નિજધામ બતાયે. ૨૯

શબ્દાર્થ

માતપિતા = માતા અને પિતા ઓરુ = અને કુટુંબ કબીલા = કુટુંબ પરિવારજનો મહેતા = બજાનચી
પંડિત = જ્ઞાની પુરુષ વજર = પ્રધાન વકીલા = ન્યાયશાસ્ત્રી સબકુ = બધાને દેઈ = આપી પરમોધ = લક્ષબોધ
પતાયે = આપ્યો કેવલકો = કેવલકર્તાનું નિજધામ = મૂળ ધામ બતાયે = ઓળખાવ્યું.

અનુવાદ

માતા-પિતા, કૌટુંબિક પરિવારજનો, મહેતા, પંડિત, પ્રધાન અને વકીલ સહિત બધાને
લક્ષબોધ આપ્યો અને કેવલકર્તાનું નિજધામ ઓળખાવ્યું.

ભાવાર્થ

રાજા-રાણી તેમજ તેમના કૌટુંબિક પરિવારજનો સહિત રાજમહેલના અધિકારીઓ જેવા કે મહેતા, પંડિત, પ્રધાન અને વકીલ એમ બધાને અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતા કેવલજ્ઞાનનો ગૂઢાર્થ ભરેલો જ્ઞાનબોધ સમજાવ્યો. સાથે સાથે અંશ તરીકે સૌ જ્યાંથી આવ્યા છીએ તેવા મૂળ વતનરૂપ કેવલકર્તાના કેવલધામની સમજ આપીને નિજધામ ઓળખાવ્યું.

**ઓર નગરકે જેહી નરનારી, દીયો ઉપદેશ સમજ કહી સારી;
ગુપ્તહી જાપ અમર લક્ષ જેહી, સબકે ઉર લખવાયો તેહી. ૩૦**

શબ્દાર્થ

ઓર = વળી નગરકે = નગરના જેહી = જે નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો દીયો = આપ્યો ઉપદેશ = બોધ સમજ કહી = સમજ આપી સારી = બધી ગુપ્ત હી જાપ અમર = ગુપ્ત અમર મંત્ર લક્ષ = લક્ષબોધ જેહી = જે સબકે = બધાના ઉર = હૃદયમાં, મનમાં લખવાયો = લખાવી દીધો તેહી = તે.

અનુવાદ

વળી, નગરના જે સ્ત્રી-પુરુષો હતા, તેમને બધી સમજ આપીને ઉપદેશ આપ્યો. ગુપ્ત અમરમંત્રનો જે લક્ષ હતો તે બધાના હૃદયમાં લખાવી દીધો.

ભાવાર્થ

સનંધપુર નગરના જે સ્ત્રી-પુરુષો પાછળ પાછળ આવ્યા હતા. તેઓને પણ કરુણારટસ્વામીએ કેવલજ્ઞાનની સંપૂર્ણ સમજ આપીને જ્ઞાનોપદેશ કર્યો. ઉપસ્થિત બધા જ અનુયાયીઓને સકર્તા સિદ્ધાંતની સમજ આપ્યા બાદ ધ્યાન-ભજન વિધિ અંગે જે ગુપ્ત અમરમંત્રનો લક્ષ હતો, તે વ્યક્તિગત રીતે કાનમાં સંભળાવ્યો તથા હૃદયમાં ધારણ કરીને બધાને નિયમિત રટણ કરવા માટે જણાવ્યું.

**પ્રગટ જાપ કેવલ રટવાયા, દેઈ શિખ પીછે ઘરે પઠવાયા;
માતપિતા કુલ કુટુંબ સમેતા, ઉલટાયે પૂઠલ આયે તેતા. ૩૧**

શબ્દાર્થ

પ્રગટ જાપ = હોઠ અને જીભ હલાવીને બોલવાનો મંત્ર કેવલ = કેવલ રટવાયા = રટણ કરાવ્યું દેઈ = આપી શિખ = શિખામણ પીછે = પાછા ઘરે = ઘરે પઠવાયા = મોકલ્યા માતપિતા = માતા અને પિતા કુલ કુટુંબ = કુટુંબીજનો સમેતા = સહિત ઉલટાયે = પાછા વાળ્યા પૂઠલ = પાછળ આયે = આવ્યા હતા તેતા = તેટલા.

અનુવાદ

પ્રગટ કેવલમંત્રનું રટણ કરાવીને શિખામણ આપી પાછા ઘરે મોકલ્યા. માતા-પિતા અને

કુટુંબીજનો સહિત જેટલા પાછળ આવ્યા હતા, તેટલાને પાછા વાળ્યા.

ભાવાર્થ

ગુપ્ત અમરમંત્રનું ધ્યાન ધરવાનું કહીને પ્રગટ “કૈવલ” મંત્રનું રટણ અહર્નિશ કરવા માટેની શિખામણ આપીને કરુણારટસ્વામીની પાછળ પાછળ જેટલા નગરજનો આવ્યા હતા, તે બધાને પોતપોતાને ઘરે જવા માટે પાછા વાળ્યા. તદ્ ઉપરાંત રાજા-રાણી અને કૌટુંબિક પરિવારજનો, મહેતા, પંડિત, પ્રધાન અને વકિલ સહિત જે આવેલા તે સૌને પણ આશ્વાસન આપીને પાછા જવા માટે સમજાવ્યા.

**કરી પ્રણામ ગયે સબ ઘરકુ, ઉર અંતર ધરી જાપ અમરકુ;
સત્ કૈવલ વળતાં કહો સારે, સત્ કુવેર વનખંડ સધારે. ૩૨**

શબ્દાર્થ

કરી પ્રણામ = નમસ્કાર કરી, વંદન કરી ગયે = ગયા સબ = બધા ઘરકુ = ઘરે ઉર અંતર = હૃદયમાં ધરી = ધારણ કરી જાપ અમરકુ = અમરમંત્રનો જાપ સત્ કૈવલ = સત્ કૈવલ વળતાં = પાછા ફરતાં કહો સારે = બધાને કહ્યું સત્ કુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી વનખંડ = વનખંડમાં સધારે = પ્રસ્થાન કર્યું.

અનુવાદ

હૃદયમાં અમરમંત્રનો જાપ ધારણ કરી નમસ્કાર કરીને બધા ઘરે ગયા. બધાએ પાછા વળતાં સત્ કૈવલ કહ્યા. પછી, સત્ કુવેરસ્વામીએ વનખંડમાં પ્રસ્થાન કર્યું.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીનો ઉપદેશ સ્વીકારીને અનુયાયી બનેલા સર્વે કાયમપંથીઓએ કર્તાનું ધ્યાન ધરવા માટેનો ગુપ્ત અમરમંત્રનો જાપ હૃદયમાં ધારણ કર્યો અને મસ્તક નમાવીને બે હાથ જોડી નમસ્કાર કરી બધા કચવાતા મને પોતપોતાના ઘરે જવા રવાના થયા. જતી વખતે બધાએ કરુણારટસ્વામીને સત્ કૈવલ કહ્યા. ત્યાર પછી, પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી મહિરદ ખંડમાં આવેલા સનંધપુર શહેર છોડીને વનખંડીમાં જવા માટે ચાલી નીકળ્યા.

અંગ ૬૪

વનખંડ પ્રવેશ કરનકો

કેતેક દિન વનખંડ હી ભૂગતા, ખાઈ ફળફૂલ રહે મન મૂગતા;
વનખંડે પશુપંખી રહેતા, સિંઘ વાઘ બરનુ મેં કેતા. ૧

શબ્દાર્થ

કેતેક દિન = કેટલાક દિવસો વનખંડ હી = વનખંડીમાં ભૂગતા = ભોગવ્યા ખાઈ = ખાઈને ફળફૂલ = ફળફળાદિ
રહે = રહેતો મન મૂગતા = પ્રકૃલ્લિત મને વનખંડે = જંગલમાં પશુપંખી = પશુ અને પંખીઓ રહેતા = રહેતા હતા
સિંઘ = સિંહ વાઘ = વાઘ બરનુ = વર્ણન કરું મેં = હું કેતા = કેટલુંક.

અનુવાદ

કેટલાક દિવસો વનખંડીમાં જ ભોગવ્યા, જ્યાં ફળફળાદિ ખાઈને પ્રકૃલ્લિત મને રહેતો.
જંગલમાં વાઘ, સિંહ અને પશુ-પંખી રહેતા હતા. તેનું હું કેટલુંક વર્ણન કરું ?

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીએ સનંધપુર નગરને છોડીને વનખંડ તરફ જવા પ્રસ્થાન કર્યું. ત્યાં તેમણે ઘણા દિવસો સુધી ફળ-ફળાદિ ખાઈને મુક્ત મને સમય પસાર કર્યો. જંગલમાં વાઘ-સિંહ જેવા અનેક હિંસક પ્રાણીઓ તેમજ ઘણા પ્રકારના પશુ-પંખીઓ રહેતા હતા, જેનું તેઓ કેટલુંક વર્ણન કરે ?

ઓર જીવ ત્રહે ત્રહેકા તાંહી, દેખત મનસ ધાઈ તેહી ખાંહી;
યેસો ભયે વનખંડ રહાવે, મનુષ જાત કોઈ રહનન પાવે. ૨

શબ્દાર્થ

ઓર જીવ = બીજા જીવો ત્રહે ત્રહેકા = જુદા જુદા પ્રકારના તાંહી = ત્યાં દેખત = જોતાની સાથે મનસ = માનવ
ધાઈ = દોડીને તેહી = તે ખાંહી = ખાતા યેસો = આવો ભયે = ડર વનખંડ = જંગલમાં રહાવે = રહેતો
મનુષ જાત = મનુષ્ય જાતિ કોઈ = કોઈપણ રહનન પાવે = રહી શકતી નહીં.

અનુવાદ

બીજા જુદા જુદા પ્રકારના જીવો ત્યાં માણસને જોતાંની સાથે તે દોડીને ખાતા. આવો ડર વનખંડમાં રહેતો, તેથી કોઈ માનવજાતિ રહી શકતી ન હતી.

ભાવાર્થ

આ સિવાય બીજા જુદા જુદા પ્રકારના હિંસક પ્રાણીઓ પણ ઘણા રહેતા હતા. તે માનવજાતિને જોતાં જ ખાવા માટે દોડતા અને ભક્ષણ કરી જતા. આ પ્રમાણેનો જંગલી હિંસક પ્રાણીઓનો ડર રહેલો હોવાથી કોઈ પણ માનવજાતિ જંગલમાં જઈ શકતી ન હતી.

**સોહી વનમાં હમ રહે નયંતા, સિંઘ વાઘ ખગ ભયે મોઈ મીતા;
વરસ એકાવન રહે હમ વનમે, બોહોરુ ચિંતા ઉપજી મનમે. ૩**

શબ્દાર્થ

સોહી = તે વનમાં = જંગલમાં હમ રહે = હું રહેતો નયંતા = ચિંતામુક્ત સિંઘ = સિંહ વાઘ = વાઘ ખગ = પક્ષી, વિહંગ ભયે = થયા મોઈ = મારા મીતા = મિત્રો વરસ એકાવન = એકાવન વરસ રહે = રહ્યો હમ = હું વનમે = જંગલમાં બોહોરુ = પછી ચિંતા = ચિંતા ઉપજી = ઉત્પન્ન થઈ મનમે = મનમાં.

અનુવાદ

તે વનમાં હું ચિંતામુક્ત થઈને રહેતો, જેથી સિંહ, વાઘ અને પક્ષીઓ મારા મિત્રો બન્યા. એકાવન વર્ષ હું વનમાં રહ્યો, પછી મનમાં ચિંતા ઉપજી.

ભાવાર્થ

ચિંતામુક્ત થઈને કરુણારટસ્વામી જંગલમાં એકાવન વરસ સુધી રહ્યા. તેના કારણે સિંહ, વાઘ જેવા હિંસક પ્રાણીઓ અને જંગલી પશુઓ સહિત આકાશમાં ઊડતા વિવિધ વિહંગ-પંખીઓ તેમનો સ્નેહ સંપાદન કરીને તેમના ચાહક બન્યા હતા. વનખંડીમાં તેઓ એકાવન વર્ષ રહ્યા ત્યારબાદ તેમના મનમાં વિચારની સ્ફૂરણા થઈ.

**વિશ્વલોક અજ્ઞાન અચેતા, જ્ઞાન વિના વિશયે મહી વહેતા;
સો જીવનકુ બોધ લગાઈ, કેવલધામમે દેહુ પઠાઈ. ૪**

શબ્દાર્થ

વિશ્વલોક = જગતના જીવો અજ્ઞાન = અજ્ઞાની અચેતા = અચેત જ્ઞાન વિના = જ્ઞાન સિવાય વિશયે મહી = વિષયી આનંદમાં વહેતા = વહી જતા સો = તેવા જીવનકુ = જીવોને બોધ = જ્ઞાનોપદેશ લગાઈ = આપીને કેવલધામમે = કેવલધામમાં દેહુ = દઉં દઈ પઠાઈ = પહોંચાડી મોકલી.

અનુવાદ

જગતના જીવો અજ્ઞાની અને અચેત છે, જેથી જ્ઞાન વગર વિષયાનંદમાં વહી રહ્યા છે. તેવા જીવોને બોધ આપીને કેવલધામમાં પહોંચાડી દઉં.

ભાવાર્થ

જગતના જીવો પરંપરાગત ચાલી આવતી ધાર્મિક માન્યતાને વળગીને સર્જનહારના સાચા જ્ઞાન વગર અજ્ઞાની અને અચેત થઈને જિંદગી જીવતા રહ્યા છે. વળી, જ્ઞાનના અભાવે ઈન્દ્રિયોનું સુખ માણવા વિષયાનંદમાં તલ્લીન બનીને જન્મ-મરણના ક્રમમાં કરોડો કલ્પોથી ભટક્યા કરે છે. આવા અજ્ઞાની અંધ જીવોને કર્તાપદનું જ્ઞાન આપીને અંશ જેના વંશનો છે, એવા અંશીની સાથે મેળાપ કરાવીને કૈવલધામમાં મોકલવાનો વિચાર સ્ફૂર્યો.

યેસે કહી ચંચલ ચિત્ત ભયેઉ, છોડી વન વસ્તી હમ ગયેઉ;
દેશ એક હુતા બડભારી, નામ કહુ તીનકો વિસ્તારી. ૫

શબ્દાર્થ

યેસે કહી = આવું વિચારી ચંચલ ચિત્ત = ચંચળ ચિત્ત ભયેઉ = થયું છોડી = ત્યજીને વન = જંગલ વસ્તી = રહેઠાણવાળો પ્રદેશ હમ = હું ગયેઉ = ગયો દેશ એક = એક દેશ હુતા = હતો બડભારી = મોટો નામ કહું = નામ કહું છું તીનકો = તેની વિસ્તારી = વિસ્તારપૂર્વક સમજ આપીને.

અનુવાદ

એમ કહીને ચિત્ત ચંચળ થયું ત્યારે વનખંડી છોડીને હું વસ્તી ધરાવતો એક મોટો દેશ હતો ત્યાં ગયો. તેની વિસ્તારપૂર્વક સમજ આપીને નામ હું કહું છું.

ભાવાર્થ

ચિત્ત જ્યારે ચંચળ થયું ત્યારે આ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરીને કરુણારટસ્વામી જંગલમાં રહેવાનું માંડી વાળ્યું. પચાસ વર્ષનાં સહવાસ દરમિયાન પ્યારા બનેલા જંગલના તમામ પ્રાણીઓ અને પંખીઓનો સંપાદિત સ્નેહ છોડીને તેઓ ચાલી નીકળ્યા અને જ્યાં માનવ વસવાટવાળી જગ્યા હતી ત્યાં ગયા. તે દેશ ખૂબ જ વિશાળ હતો. જેનું નામ અને તેનું વર્ણન હવે પછી વિસ્તારપૂર્વક તેઓ જણાવશે.

કૌલટ દેશ હે જીનકો નામુ, કોટી એક લક્ષ સપ્તહી ગામુ;
તેહી દેશમેં હમ ચલી ગઈયા, સુઘડ લોક દેખી સુખ પઈયા. ૬

શબ્દાર્થ

કૌલટ દેશ = કૌલટ દેશ હે = છે જીનકો નામુ = જેનું નામ કોટી એક = એક કરોડ લક્ષ સપ્ત હી = સાત લાખ ગામુ = ગામ તેહી = તે દેશમેં = દેશમાં હમ = હું ચલી ગઈયા = ચાલીને ગયો સુઘડ = વિવેકી લોક = માનવો દેખી = જોઈને સુખ પઈયા = ખુશ થયો.

અનુવાદ

જેનું નામ કૌલટ દેશ છે, તેમાં એક કરોડ અને સાત લાખ ગામડાં છે. તે દેશમાં હું ચાલી ગયો. ત્યાંના વિવેકી માનવો જોઈને હું ખુશ થયો.

ભાવાર્થ

વનખંડમાંથી (જંગલમાંથી) નીકળીને વસ્તીવાળા પ્રદેશમાં કરુણારટસ્વામી પહોંચ્યા. તે દેશનું નામ કૌલટ દેશ હતું. તેમાં એક કરોડ અને સાત લાખ ગામડાં હતાં. તેઓ જ્યારે તે દેશમાં ગયા અને જોયું તો બધા માનવો સભ્યતાવાળું આચરણ કરવાવાળાં જણાયાં. વળી, ત્યાં ભણેલા-ગણેલા અને વિવેકી માનવોને પણ જોયાં, તેથી તેઓ ખુશ થઈને મનમાં આનંદની લાગણી અનુભવવા લાગ્યા.

શહેર એક અતલિબલ હુતા, તાંહાં હમ જઈ બેઠે અવધૂતા;
તેહી શહેર નગર અનુપા, વસે જાંહાં મહીપતિ ભડભૂપા. ૭

શબ્દાર્થ

શહેર = નગર એક = એક અતલિબલ = ખૂબ જ વૈભવશાળી, સમૃદ્ધિવાળું હુતા = હતું તાંહાં = ત્યાં હમ = હું જઈ બેઠે = જઈને બેઠો અવધૂતા = અવધૂત સ્વરૂપે તેહી = તે શહેર = શહેરમાં નગર = નગર અનુપા = અનુપમ, અદ્વિતીય અજોડ વસે = નિવાસ કરે જાંહાં = જ્યાં મહીપતિ = રાજા ભડભૂપા = શૂરવીર રાજા.

અનુવાદ

ખૂબ જ વૈભવશાળી એક શહેર હતું. ત્યાં જઈને હું અવધૂત સ્વરૂપે બેઠો. તે શહેર એક અનુપમ નગર હતું. જ્યાં એક ભૂપતિ (પૃથ્વીપતિ) શૂરવીર રાજા નિવાસ કરતા હતા.

ભાવાર્થ

કૌલટ દેશમાં એક ખૂબ જ વૈભવશાળી અને સમૃદ્ધિવાળું શહેર હતું. ત્યાં જઈને કરુણારટસ્વામી અવધૂત સ્વરૂપે બિરાજમાન થયા. તે શહેરમાં આવેલા એક ઉપમા ન આપી શકાય તેવા વિસ્તારમાં એક પૃથ્વીપતિ (ભૂપતિ) શૂરવીર રાજાનો મહેલ હતો, તેમાં મહાન પરાક્રમી રાજા નિવાસ કરતા હતા.

સોહી શહેર નરપતિ અસ્થાના, દેશ સકલમેં અમલ તેહોના;
મહીલપુર જીન નામ કહાઈ, ઈન્દુસલ કહીએ રાજાઈ. ૮

શબ્દાર્થ

સોહી = તે શહેર = શહેરમાં નરપતિ = ભૂપાલ અસ્થાના = રાજમહેલ દેશ સકલમેં = સમગ્ર દેશમાં

અમલ = અધિકાર તેહોના = તેમનો મહીલપુર = મહિલપુર જન નામ = જેનું નામ કહાઈ = કહેવાતું હતું
ઈંદુસલ = ઈંદુસલ કહીએ = કહેવાતો રાજઈ = રાજા.

અનુવાદ

તે શહેરમાં ભૂપાલ (ભૂપતિ)નો રાજમહેલ હતો. સમગ્ર દેશમાં તેમનો જ અમલ વર્તાતો હતો. તેનું નામ મહીલપુર કહેવાતું હતું અને રાજા ઈંદુસલ કહેવાતો હતો.

ભાવાર્થ

તે શહેરમાં એક મહિપતિ રાજાનો રાજમહેલ હતો. જ્યાંથી તે રાજા સમગ્ર દેશની રૈયત (પ્રજા) ઉપર પોતાનો અધિકાર બજાવતો હતો. તે શહેરનું નામ મહિલપુર હતું. જે રાજાનો અમલ વર્તાતો હતો, તે રાજાનું નામ ઈંદુસલ હતું.

ત્રીસ સહસ્ર સત જાકુ નારી, તામહી સપ્ત રાયકુ પ્યારી;
સપ્તમહી ત્રિયે તનમન હેતુ, તાંહાં નરપતિ મન નિશદિન રહેતુ. ૯

શબ્દાર્થ

ત્રીસ સહસ્ર સત = ત્રીસ હજાર એક સો જાકુ = જેને નારી = રાણીઓ તામહી = તેમાંથી સપ્ત = સાત
રાયકુ = રાજાને પ્યારી = વહાલી સપ્તમહી = સાતમાંથી ત્રિયે = ત્રણ તનમન હેતુ = તન અને મનથી પ્રેમ કરનારી
તાંહાં = તેમનામાં નરપતિ = રાજાનું મન = મન નિશદિન = રાત-દિવસ રહેતુ = રહેતું.

અનુવાદ

તેમને ત્રીસ હજાર અને એક સો રાણીઓ હતી. તેમાંથી સાત રાજાને વહાલી હતી. સાતમાંથી ત્રણ તન અને મનથી પ્રેમ કરનારી હતી, તેથી રાજાનું મન રાત-દિવસ તેમનામાં રહેતું હતું.

ભાવાર્થ

ઈંદુસલ રાજાને કુલ ત્રીસ હજાર અને એક સો રાણીઓ હતી. જેમાંથી સાત રાણીઓ પ્રેમમાં પાગલ બનીને રહેતી હોવાથી, રાજાને તે રાણીઓ ખૂબ જ વહાલી હતી. તે સાતમાંથી ત્રણ રાણીઓ તન અને મનથી પતિવ્રતા ધર્મ પાળીને રાજાને ઘણા જ પ્રસન્ન (ખુશ) રાખતી. જેથી રાજાનું મન પણ તેઓનામાં જ રાત અને દિવસ સ્થિર થઈને રહેતું.

મહોદા સહોદા પૂસલાં સોઈ, એ તીનહુકો નામ કહ્યોઈ;
પંચ સહસ્ર સુત કહીયે જાકુ, આનંદમયે સુખ સકલ જીવાકુ. ૧૦

શબ્દાર્થ

મહોદા = મહોદા સહોદા = સહોદા પૂસલાં = પૂસલાં સોઈ = હતા એ ત્રણેના નામ = નામ કહ્યોઈ = કહેવાતા પાંચ સહજ = પાંચ હજાર સુત = પુત્રો રાજકુંવર કહીયે = કહેવાતા જાકુ = જેમને આનંદમયે = સુખપૂર્વક સુખ = સુખી સકલ = બધા જીવાકુ = જીવવાવાળા.

અનુવાદ

એ ત્રણેના નામ મહોદા, સહોદા અને પૂસલાં કહેવાતા હતા. પાંચ હજાર તેમના પુત્ર કહેવાતા હતા. જે બધા સુખી અને આનંદમય રીતે જીવવાવાળા હતા.

ભાવાર્થ

ઈન્દુસલ રાજાની જે અત્યંત વહાલી પટરાણીઓ હતી, તેમના નામ મહોદો, સહોદા અને પૂસલાં હતું. રાજાને કુલ પાંચ હજાર રાજકુંવરો હતા. આ બધા જ કુટુંબીજનો બધી રીતે સુખી અને સંપન્ન હોઈ આનંદમય જીવન જીવતા હતા.

ગાદીપત તામે સુત એકા; સબતે ઉપનો મોહોર વિશેકા,
તાકો નામ બિંદુસલ કહીયે, પિતુ સમાન મહાભડ ભઈયે. ૧૧

શબ્દાર્થ

ગાદીપત = ગાદીપતિ તામે = તેમનો હકદાર સુત = રાજકુંવર એકા = એક સબતે = બધામાં ઉપનો = જન્મ્યો મોહોર = પહેલો વિશેકા = મોટો તાકો = તેનું નામ = નામ બિંદુસલ = બિંદુસલ કહીયે = કહેવાતું હતું પિતુ = પિતા સમાન = ની જેમ મહાભડ = મહા શૂરવીર ભઈયે = થયો.

અનુવાદ

બધામાં જે પહેલો જન્મેલો મોટો એક રાજકુંવર હતો, તે ગાદીપતિ માટે હકદાર હતો. તેનું નામ બિંદુસલ કહેવાતું હતું. જે પિતાની જેમ મહાન શૂરવીર થયો હતો.

ભાવાર્થ

રાજાનાં પાંચ હજાર પુત્રોમાં જે સૌથી પહેલો જન્મેલો એક મોટો રાજકુંવર રાજગાદીનો ઉત્તરાધિકારી તરીકે ગાદીનો (વારસદાર) હકદાર હતો. તેનું નામ બિંદુસલ હતું. આ રાજકુંવર તેના પિતા ઈન્દુસલની જેમ જ અતિ પ્રભાવશાળી અને મહાન રાજવી પદને શોભાવમાન થાય તેવો શૂરવીર હતો.

રહીત સકલકે અતિ સુખ દાતા; હરિ નવ જાને ધર્મ વિક્ષાતા,
સો બિંદુસલ સુત રાજનકે, સબકે ઉર હેતુ તનમનકે. ૧૨

શબ્દાર્થ

રહીત = રૈયત સકલકે = તમામને અતિ = ઘણું સુખદાતા = સુખ આપનારો હરિ = ભગવાનને નવ = નહીં જાને = જાણતો ધર્મ વિક્ષાતા = પોતાની ફરજમાં નિપુર્ણ સો = તે બિંદુસલ = બિંદુસલ સુત રાજનકે = રાજકુંવર સબકે = બધાના ઉર = હૃદય હેતુ = પ્રેમ સ્નેહ તનમનકે = તન અને મનથી.

અનુવાદ

ભગવાનને જાણતો ન હતો, પરંતુ પોતાની ફરજમાં નિપુર્ણ હોવાથી તે તમામ રૈયતને ઘણું સુખ આપનારો હતો. તે બિંદુસલ રાજકુંવર પ્રત્યે બધાને તન અને મન સહિત હૃદયપૂર્વકનો સ્નેહ હતો.

ભાવાર્થ

તે પાટવી રાજકુંવર ભગવાનની ભક્તિ જાણતો ન હતો, પરંતુ રૈયત (પ્રજાજનો) પ્રત્યે પોતાની ફરજ શી છે? તે સંપૂર્ણ રીતે સમજતો હતો. બધા જ રાજકુંવરોમાં તે ખૂબ જ પ્રખ્યાત અને જાણીતો રાજકુંવર હતો. આમ બિંદુસલ રાજકુંવર સમગ્ર નગરજનોના હૃદયમાં છવાયેલો (પ્રિય) હોઈ તમામ નગરજનો તેને તન અને મનથી સ્નેહ કરતા હતા.

તાકુ પ્રેત લગ્યો એક ભારી, ગલીત ભઈ દેહા સબ સારી;
અરધ રાત્ય રાસબ એક આવે, પલંગ સહિત મરહટ લેઈ જાવે. ૧૩

શબ્દાર્થ

તાકુ = તેને પ્રેત = પ્રેતાત્મા લગ્યો = વળગ્યો એક = એક ભારી = ભયંકર ગલીત ભઈ = નબળું થઈ ગયું દેહા = શરીર સબ સારી = આખું અરધ રાત્ય = મધ્ય રાત્રિએ રાસબ = પ્રેત એક આવે = એક આવતું પલંગ સહિત = પલંગ સાથે મરહટ = સ્મશાનમાં લેઈ જાવે = લઈ જતો.

અનુવાદ

તેને એક ભયંકર પ્રેતાત્મા વળગ્યો હતો. જેથી આખું શરીર નબળું થઈ ગયું. મધરાતે એક પ્રેત આવતું અને પલંગ સહિત સ્મશાને લઈ જતો.

ભાવાર્થ

બિંદુસલ રાજકુંવરને અચાનક એક ભયંકર પ્રેતાત્મા વળગ્યો. જેથી તેનું આખું શરીર દિવસે દિવસે નબળું પડતું ગયું અને સુકાતો ગયો. મધરાતે તે પ્રેતાત્મા રાજમહેલમાં જ્યાં રાજકુમાર સૂતો હતો ત્યાં આવતો, પછી સૂતેલા રાજકુંવરને પલંગ સહિત ઊંચકીને સ્મશાનમાં લઈ જતો.

પાંચ પચીસ પ્રેત ભઈ ભેરા, ખાઉ ખાઉ કહે સુત ડરે બોહોતેરા;
નિત્ય રહેણ એહી વિધિ કરહી, તિનકે દુઃખીત કુંવર ઝૂરી મરહી. ૧૪

શબ્દાર્થ

પાંચ પચીસ = પાંચ પચીસની સંખ્યામાં પ્રેત = પ્રેતાત્મા ભઈ = થઈને ભેરા = ભેગા ખાઉ ખાઉ = ખાઉ ખાઉ
કહે = કહેતા સુત = રાજકુંવર ડરે = ભયભીત થતો બોહોતેરા = ખૂબ જ નિત્ય = દરરોજ રહેણ = રાત્રિએ
એહી વિધિ = આ પ્રમાણે કરહી = કરતો તિનકે = તેના લીધે દુઃખીત = દુઃખથી કુંવર = રાજકુંવર ઝૂરી મરહી = ડરીને
મરણ પથારીએ પડવું.

અનુવાદ

પાંચ પચીસ પ્રેતાત્મા ભેગા થઈને ખાઉં ખાઉં કહેતા, જેથી રાજકુંવર ખૂબ જ ભયભીત થતો. દરરોજ રાત્રે આ પ્રમાણે કરતો, જેથી તેના દુઃખથી રાજકુંવર ઝૂરીને મરવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ

સ્મશાનમાં લઈ ગયેલા રાજકુંવરની આજુબાજુ પાંચ-પચીસ પ્રેતાત્માઓ ભેગા થઈને તેને ભયંકર રીતે ડરાવતા હતા. ખાઉં ખાઉં કરીને તેને સતાવતા હતા. આ પ્રમાણેનો રોજ મધરાતે નિત્યક્રમ ચાલતો હતો. પરિણામે રાજકુંવરનું શરીર ડરને લીધે ઝૂરી ઝૂરીને સુકાવા લાગ્યું. આમ, તે મરણને શરણ થવાના આરે આવી ગયો.

મંત્ર જંત્ર ઓરુ ટામણ ટોણા, વૈદ ભૂવા કરવાયે બોહોણા;
એક ઉપાયે લાગ્યો નહીં તાઈ, સુત કારન સર્વે દુઃખ પાઈ. ૧૫

શબ્દાર્થ

મંત્ર જંત્ર = મંતર જંતર ઓર = અને ટામણ ટોણા = દુઃખ દૂર કરવા માટે કરાતી મેલીવિદ્યાની ક્રિયા
વૈદ = આયુર્વેદિક ચિકિત્સક ભૂવા = ભૂતનો વળગાડ દૂર કરનાર કરવાયે = કરાવ્યા બોહોણા = ઈલાજ
એક = એકપણ ઉપાયે = ઈલાજ લાગ્યો નહીં = કામ લાગ્યો નહીં તાઈ = તેથી સુત કારન = રાજકુંવરને કારણે સર્વે = બધા
દુઃખ પાઈ = દુઃખી થતા.

અનુવાદ

મંત્ર-જંત્ર અને ટામણ ટોણા તથા વૈદ તેમજ ભૂવા સહિતના ઈલાજ કરાવ્યા. તેમ છતાં એક પણ ઉપાય કામ આવ્યો નહીં. તેથી રાજકુંવરને કારણે બધા દુઃખી થયા.

ભાવાર્થ

જંતર-મંતર અને દુઃખ નિવારણ માટે કરાતી મેલીવિદ્યાની ક્રિયાથી માંડીને આયુર્વેદિક

ચિકિત્સક તથા ભૂતના વળગાડને દૂર કરવા માટે ભૂત ભગાડનાર ભૂવા સહિત ઘણા-બધા અખતરાઓ કરવામાં આવ્યા. તેમ છતાં એક પણ ઉપાય કામ આવ્યો નહીં કે શરીરમાંથી પ્રેતાત્માનો વળગાડ નીકળ્યો નહીં. આ પરિસ્થિતિ ઉપસ્થિત થતાં રાજા અને રાણી તેમજ રાજમહેલના સર્વ કુટુંબીજનો બધા રાજકુંવરની તકલીફ (પીડા, દુઃખ) નિહાળીને દુઃખી થતા.

**જેહી મગ રાસબ સુત લેઈ જાઈ, તેહી મગ હમ બેઠે તે સાઈ;
અરધ રાત્ય રાસબ તેહી આયે, સુત લેઈ જાત દેખ હમ પાયે. ૧૬**

શબ્દાર્થ

જેહી મગ = જે માર્ગે રાસબ = પ્રેતાત્મા સુત લેઈ જાઈ = રાજકુંવરને લઈ જતો તેહી = તે જ મગ = માર્ગમાં હમ બેઠે = હું બેઠો તે = તે સાઈ = ત્યાં અરધ રાત્ય = મધરાતે રાસબ = પ્રેતાત્મા તેહી = તે આયે = આવ્યો સુત લેઈ = રાજકુંવરને લઈ જાત = જતાં દેખ = જોઈને હમ = મેં પાયે = જોયો.

અનુવાદ

જે માર્ગે પ્રેતાત્મા રાજકુંવરને લઈ જતો તે માર્ગમાં હું ત્યાં બેઠો હતો. મધરાતે પ્રેતાત્મા ત્યાં આવ્યો અને રાજકુંવરને લઈ જતાં મેં તેને જોયો.

ભાવાર્થ

જે માર્ગે થઈને પ્રેતાત્મા રાજકુંવરને સ્મશાનમાં લઈ જતો હતો, તે માર્ગે કરુણારટસ્વામી અવધૂત સ્વરૂપે બિરાજમાન થયા હતા. જ્યારે મધરાત થઈ ત્યારે નિત્યક્રમ પ્રમાણે પ્રેતાત્મા રાજકુંવરને પલંગ સહિત રાજમહેલમાંથી ઉપાડીને સ્મશાનમાં લઈ જતાં, ત્યાંથી પસાર થતો હતો, તે વખતે અવધૂતરૂપે બેઠેલા કરુણારટ સ્વામીએ તે પ્રેતાત્માને જોયો.

**હમ બોલે તુમ કુન હો ભાઈ, અરધ રાત્ય કુનકુ લેઈ જાઈ;
સૂની મમ બચન પ્રેત જબ કંપે, યોગેશ્વર જાણી મન જંપે. ૧૭**

શબ્દાર્થ

હમ બોલે = હું બોલ્યો તુમ = તમે કુન હો ભાઈ = હે ભાઈ ! કોણ છો ? અરધ રાત્ય = અર્ધા રાત્રિએ કુનકુ = કોને લેઈ જાઈ = લઈ જાઓ છો? સૂની = સાંભળી મમબચન = મારા વચનો પ્રેત = પ્રેતાત્મા જબ = ત્યારે કંપે = કંપવા લાગ્યો યોગેશ્વર = પરમાત્મા જાણી = માનીને મન = મનમાં જંપે = મુઝાવા લાગ્યો.

અનુવાદ

હું બોલ્યો કે હે ભાઈ ! તમે કોણ છો ? અર્ધા રાત્રે કોને લઈ જાઓ છો? મારા વચનો સાંભળીને પ્રેતાત્મા કંપવા લાગ્યો અને યોગેશ્વર જાણીને મનમાં મૂઝાવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીએ રાજકુંવરને પલંગ સાથે ઉપાડીને જનારને તેઓ કોણ છે ? તે અંગે સવાલ પૂછ્યો અને અર્ધી રાત્રે કોને લઈ જાવ છો ? તે અંગે પણ પૂછ્યું. ત્યારે અવધૂતના (મુખના) વચનો શ્રવણ કરતાંની સાથે પ્રેતાત્મા થરથરવા લાગ્યો. માર્ગમાં બેઠેલા આ પુરુષ કોઈ અવિનાશી પરમેશ્વર લાગે છે, તેવું મનમાં વિચારીને (મુઝાવા લાગ્યો) પ્રેતાત્મા મૂંઝવણમાં પડી ગયો.

**તબ હમ લીના પાસ બોલાઈ, ડરપત રાસબ સુત લેઈ આઈ;
છોડી સુત ઠાડ્યો જઈ દૂરી, લાગ્યો પાવ ચાટે મૂખ ધૂરી. ૧૮**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = મેં લીના = લીધો પાસ = નજીક બોલાઈ = બોલાવી ડરપત = ડરેલો રાસબ = પ્રેતાત્મા સુત = રાજકુંવરને લેઈ = લઈને આઈ = આવ્યો છોડી = છોડીને મૂકીને સુત = રાજકુંવર ઠાડ્યો = ઉતાર્યો જઈ = જઈને દૂરી = છેટે લાગ્યો = લાગ્યો પાવ = પગે લાગ્યો ચાટે = ચાટવા લાગ્યો મૂખ = મુખથી ધૂરી = ધૂળ.

અનુવાદ

જ્યારે મેં નજીક બોલાવ્યો ત્યારે ડરેલો પ્રેતાત્મા રાજકુંવરને લઈ આવ્યો. રાજકુંવરને છેટે (દૂર) ઉતારીને પગે લાગીને મુખે ધૂળ ચાટવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ

કરુણારટ અવધૂતસ્વામીએ નજીક આવવા માટે કહ્યું ત્યારે ડરી ચૂકેલો પ્રેતાત્મા રાજકુંવરને પલંગ સાથે ત્યાં લઈને આવ્યો તો ખરો, પરંતુ તે રાજકુંવરને થોડે દૂર છોડીને પોતે નજીક આવી પ્રથમ પગે લાગ્યો અને ભૂખ્યો હોય તેમ નત મસ્તકે થઈ ધૂળ ચાટવા લાગ્યો.

**તબ હમ મંત્ર મૂખ કર્યો રાગુ, સૂની રાસબ જબ કડકડ ભાગુ;
હમ બોલે ભાગો મત ભાઈ, લગ મોઈ ચરન મુક્ત કરુ તાઈ. ૧૯**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = મેં મંત્ર = જાપ મુખ કર્યો રાગુ = મુખેથી ઉચ્ચાર કર્યો સૂની = સાંભળી રાસબ = પ્રેતાત્મા જબ = જ્યારે કડકડ ભાગુ = વેગભેર ચાલવા લાગ્યો હમ બોલે = હું બોલ્યો ભાગો મત ભાઈ = હે ભાઈ ! ભાગશો નહીં લગ = લાગ મોઈ = મને ચરન = ચરણમાં મુક્ત કરુ = મુક્તિ આપું તાઈ = તને.

અનુવાદ

ત્યારે મેં જાપ મુખેથી ઉચ્ચાર કર્યો, તે સાંભળીને જ્યારે પ્રેતાત્મા વેગભેર (ઝડપથી) ચાલવા લાગ્યો. ત્યારે હું બોલ્યો કે હે ભાઈ ! ભાગીશ નહીં. મારા ચરણોમાં પગે લાગ. જેથી હું તને મુક્ત કરું.

ભાવાર્થ

ત્યારે કરુણારટ અવધૂતે પ્રગટ “કૈવલ”મંત્રનો મુખેથી ઉચ્ચાર કર્યો. તે સાંભળીને પ્રેતાત્મા એક પણ ક્ષણ રોકાયા વગર વેગપૂર્વક ચાલવા લાગ્યો. ત્યારે તેને નાશી ન જવાનું કહીને અટકાવવામાં આવ્યો. તેને જણાવવામાં આવ્યું કે જો તે પાછો આવીને અવધૂતનું શરણું સ્વીકારી ચરણમાં પડશે તો તેઓ પ્રેતાત્માની યોનિમાંથી તેને મુક્ત કરશે.

**તબ રાસબ પીછે વલી આયે, કનક દંડવત્ લાગ્યો પાયે;
હમ દીના મુસ્તક દોઈ હાથુ, કરન લગ્યો અસ્તુતિ અનાથુ. ૨૦**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે રાસબ = પ્રેતાત્મા પીછે = પાછો વલી = વળીને આયે = આવ્યો કનક દંડવત્ = દંડવત્ પ્રણામ કરીને લાગ્યો પાયે = પગે પડ્યો હમ = મેં દીના = મૂક્યા મુસ્તક = માથે દોઈ હાથુ = બંને હાથ કરન લગ્યો = કરવા લાગ્યો અસ્તુતિ = સ્તુતિ અનાથુ = નિરાધાર.

અનુવાદ

ત્યારે પ્રેતાત્મા પાછો વળીને આવ્યો અને દંડવત પ્રણામ કરીને પગે પડ્યો. નિરાધાર હોય તેમ સ્તુતિ કરવા લાગ્યો, ત્યારે મેં માથે બે હાથ મૂક્યા.

ભાવાર્થ

જ્યારે કરુણારટ અવધૂતસ્વામીએ પ્રેતાત્માને દોડીને ન જવા માટે કહ્યું ત્યારે તે પ્રેતાત્મા પાછો વળીને સન્મુખ આવ્યો. પોતે નિરાધાર હોય તેમ દંડવત પ્રણામ કરીને ચરણોમાં નમસ્કાર કરી સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. ત્યારે અવધૂત સ્વામીએ પોતાના બે હાથ તેના માથા પર મૂકીને આશીર્વાદ આપ્યા, જેથી તે (પ્રેતાત્મા) સૂક્ષ્મયોનિમાં જે રીતે ભટકતો હતો, તેમાંથી મુક્ત થઈ પરમપદને પ્રાપ્ત કરી શકે.

**મહામંતર કીનો હમ જબહી, ગયો જેહી લોક ફરે નહીં કબહી;
રાજકુંવર સબ જોયે તમાસુ, દેવાધિ ચરિતર ચિત્ત ભાસુ. ૨૧**

શબ્દાર્થ

મહા મંતર = અમરમંત્ર કીનો = રટ્યો હમ = મેં જબહી = જ્યારે ગયો = ગયો જેહી = જે લોક = ધામ ફરે નહીં = પાછું ફરવું પડે નહીં કબહી = ક્યારેય રાજકુંવર = રાજાનો કુંવર સબ = આ બધી જોયે = જોયા કરતો તમાસુ = કૌતુક ઉપજાવે તેવી બીના દેવાધિ ચરિતર = દેવી આચરણ ચિત્ત = ચિત્તમાં ભાસુ = જણાયો.

અનુવાદ

મેં જ્યારે અમરમંત્ર રટ્યો ત્યારે તે જે ધામમાં ગયો કે ક્યારેય તેને પાછું ફરવું પડે નહીં.

રાજકુંવર આ બધું કૌતુક ઉપજાવે તેવી બીના જોયા કરતો, જેથી (હું તેના) ચિત્તમાં દેવી આચરણવાળો જણાયો.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીએ પ્રેતાત્મા દ્વારા કરાયેલી સ્તુતિ પ્રાર્થના સાચા ભાવપૂર્વકની અને સમર્પણભાવવાળી જ્યારે જણાઈ ત્યારે પ્રસન્ન થયા. વળી, ગુપ્ત અમરમંત્રના જાપનું મનમાં રટણ કરીને પ્રેતાત્માનો ઉદ્ધાર કર્યો, જેથી તે જે ધામમાં ગયો ત્યાંથી તે પ્રેતાત્માને ફરી પાછા મૃત્યુલોકમાં આવું પડશે નહીં. આ બધું કૌતુક ઉપજાવે તેવી બનેલી હકીકત નિહાળીને રાજકુંવર પોતાના ચિત્તમાં ચિંતવન કરવા લાગ્યો કે ખરેખર આવી અદ્ભુત સિદ્ધિવાળા કોઈ સામાન્ય દેવી-દેવતા ન હોઈ શકે, પરંતુ આ અવધૂત તો કોઈ ચોક્કસ દેવાધિદેવ હોઈ દેવી વિભૂતિવાળા પુરુષ જણાય છે.

રાસબ સો નિજ ધામ પઠઈયા, બોહોરુ સુત મેરે ઢીંગ રહીયા;
ભોર ભયે જાગ્યે નરનારી, હેહાકાર ભયો રાજ દવારી. ૨૨

શબ્દાર્થ

રાસબ = પ્રેતાત્મા સો = તે નિજ ધામ = મૂળ ધામ પઠઈયા = મોકલી આપ્યો બોહોરુ = પછી સુત = રાજકુંવર મેરે ઢીંગ = મારી સન્મુખ રહીયા = રહ્યો ભોર ભયે = સવાર થયું જાગ્યે = જાગ્યા નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો હેહાકાર = ભારે કોલાહલ ભયો = થયો રાજદવારી = રાજદરબારમાં, રાજાના મહેલમાં.

અનુવાદ

તે પ્રેતાત્માને તો નિજધામમાં મોકલી આપ્યો, પછી રાજકુંવર મારી સન્મુખ રહ્યો. સવાર થયું અને સ્ત્રી-પુરુષો જાગ્યા ત્યારે રાજમહેલમાં ભારે કોલાહલ થયો.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીએ તે પ્રેતાત્માને તો નિજધામમાં મોકલી આપ્યો. ત્યારબાદ પલંગમાં રહેલા (બેઠેલા) રાજકુમારનો જીવમાં જીવ આવ્યો. આ પ્રમાણે શાંતિ અનુભવતો રાજકુમાર અવધૂત સ્વામીની સન્મુખ આવીને (સન્મુખ) બેઠો. આમ કરતાં કરતાં રાત્રિ પસાર થઈ ગઈ અને વહેલી સવારે બધા રાજદવારી સ્ત્રી-પુરુષો નિદ્રામાંથી જ્યારે જાગ્યા ત્યારે આખા રાજમહેલમાં ભારે કોલાહલ મચી ગયો.

સુત મહેલામાં દીઠો નાંહી, રાય રાણી ત્રાસે મન માંહી;
દોદસ ધાવે ખબર કરાઈ, દેવું મોહાં માગે જન સુત પાઈ. ૨૩

શબ્દાર્થ

સુત = રાજકુંવર મહેલામાં = રાજમહેલમાં દીઠો = દેખાયો નાંહી = નહીં રાય રાણી = રાજા-રાણી ત્રાસે = દુઃખ મનમાંહી = મનમાં દોદસ = દશે દિશામાં ધાવે = સત્વરે ખબર = સમાચાર કરાઈ = કરાવ્યા દેવું = આપું મોહોં માગે = મોં માંગ્યું જીન = જેમણે સુત = રાજકુંવર પાઈ = મળે, ખોળે, શોધે તેને.

અનુવાદ

રાજકુંવર મહેલમાં દેખાયો નહીં, ત્યારે રાજા-રાણી મનમાં દુઃખ અનુભવવા લાગ્યા. દસે દિશાઓમાં સત્વરે સમાચાર કરાવ્યા કે જેમને પુત્ર મળશે તેને મોં માગ્યું આપીશ.

ભાવાર્થ

રાજકુંવરના શયનખંડમાં પલંગ સહિત રાજકુંવરને જ્યારે જોયો નહીં, ત્યારે દાસીઓ અને સેવકોએ રાજા-રાણીને જાણ કરી. સમાચાર મળતાં જ રાજા-રાણી મનમાં દુઃખ અનુભવવા લાગ્યા. પોતાના પાટવી રાજકુંવરને શોધવા માટે દશે દિશાઓમાં વાયુવેગે ગુપ્તચરો મોકલ્યા અને આખા નગરમાં ઢંઢેરો પીટાવ્યો (જાહેરાત કરી) કે જે વ્યક્તિ રાજકુંવરની ભાળ (ખબર) આપશે, તેને તેની માગણી મુજબ બક્ષિસ આપવામાં આવશે. અર્થાત્ મોં માગ્યું દ્રવ્ય આપવામાં આવશે.

તબ કોઈ પુરુષ કીયો તાંહાં જાઈ, રાજા સુત હમ દેવુ બતાઈ;
શહેર બહાર યોગી કોઈ બેસે, તાંહાં દેખે તુમેરે સુત જેસે. ૨૪

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે કોઈ પુરુષ = કોઈક પુરુષે કીયો = કહ્યું તાંહાં જાઈ = ત્યાં જઈને રાજા = હે રાજા! સુત = રાજકુંવર હમ = હું દેવું બતાઈ = બતાવી દઉં છું શહેર બહાર = નગરની બહાર યોગી = અવધૂત કોઈ = કોઈક બેસે = બેઠા છે તાંહાં = ત્યાં દેખે = જોયો નીહાળ્યો તુમેરે = તમારા સુત = રાજકુંવર જેસે = જેવો.

અનુવાદ

ત્યારે કોઈ પુરુષે ત્યાં જઈને કહ્યું કે હે રાજા ! હું આપના કુંવરને બતાવી દઉં છું. શહેરની બહાર કોઈ અવધૂત બેઠા છે. ત્યાં તમારા રાજકુંવરના જેવો જ કોઈ જોયો છે.

ભાવાર્થ

આખા રાજનગરમાં રાજકુમારના ગૂમ થયાના સમાચાર વાયુવેગે પ્રસરી ગયા. તેવામાં કોઈ પુરુષ રાજદરબારમાં જઈને રાજાને ખબર આપી કે તેમના રાજકુંવરને તે બતાવે છે. શહેરની બહાર સ્મશાન તરફ જવાના રસ્તે જ્યાં કોઈ અવધૂત બિરાજમાન છે, ત્યાં રાજકુંવર જેવો જ કોઈ બાજુમાં (અવધૂત સમીપ) બેઠેલો જોયો છે.

તબ રાજાને મનસ પઠાયે, રાય સહીત પીછે તાંહાં આયે;
દૂર હી ત્યે રાય દોઉ કર જોરે, બોહોરુ પાવ લપટાયે મોરે. ૨૫

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે રાજાને = રાજાએ મનસ = માણસો પઠાયે = મોકલ્યા રાય સહિત = રાજા સહિત પીછે = પછી
તાંહાં = ત્યાં આયે = આવ્યા દૂર હી ત્યે = દૂરથી જ રાય = રાજા દોઉ કર જોરે = બંને હાથ જોડીને વિનંતી કરવા લાગ્યા
બોહોરુ = પછી પાવ લપટાયે = ચરણોમાં પડીને નમસ્કાર કર્યા મોરે = મારા.

અનુવાદ

ત્યારે રાજાએ માણસો મોકલ્યા અને પછી રાજા સહિત બધા ત્યાં આવ્યા. દૂરથી જ રાજા બે
હાથ જોડીને વિનંતી કરવા લાગ્યા અને મારા ચરણમાં પડીને નમસ્કાર કર્યા.

ભાવાર્થ

પુત્રની હાજરીના વાવડ સાંભળતાની સાથે જ રાજા ખુશ થઈ ગયા અને પ્રધાનને બોલાવીને
હુકમ કર્યો કે અત્યારે જ સિપાઈઓને મોકલો અને પુત્રના સમાચાર જણાવો. રાજાને અધીરાઈ
રહી નહીં એટલે પુત્રના મોહને કારણે તે પણ પાછળ પાછળ પોતાના પરિવારજનો સહિત
નગરની બહાર જ્યાં અવધૂત બિરાજમાન હતા ત્યાં ગયા. દૂરથી જ પુત્રને નિહાળતાંની સાથે
જ રાજા અવધૂતના સમીપ બે હાથ જોડતાં દોડી આવીને તેમના ચરણોમાં મસ્તક ઝૂકાવીને
નમસ્કાર કરવા લાગ્યા.

અહો સ્વામી તુમ કહાંથે આવા, મેરે સુતકે જીવ બચાવા;
અબ તુમ કહો સાચી મોઈ સાંઈ, સેજ સહિત સુત ક્યાંથો આઈ. ૨૬

શબ્દાર્થ

અહો સ્વામી = હે સ્વામી તુમ = તમે કહાંથે = ક્યાંથી આવા = પધાર્યા મેરે સુતકે = મારા પુત્રનો
જીવ બચાવા = જીવ બચાવવા માટે અબ = હવે તુમ = તમે કહો = જણાવો સાચી = સાચું મોઈ = મને સાંઈ = પ્રભુ
સેજ = પલંગ સહિત = સાથે સુત = પુત્ર ક્યાંથો = કેવી રીતે આઈ = આવ્યો.

અનુવાદ

હે સ્વામી ! મારા પુત્રનો જીવ બચાવવા માટે તમે ક્યાંથી પધાર્યા છો ? હવે પ્રભુ તમો મને
સાચું કહો કે પલંગ સહિત પુત્ર કેવી રીતે આવ્યો ?

ભાવાર્થ

ઈંદુસલ રાજા કરુણારટસ્વામીને પરમેશ્વર તરીકેનું ઉદ્બોધન કરીને પોતાના રાજકુંવરને

બચાવવા માટે તેઓ ક્યાંથી આવ્યા છો ? તે અંગે પૂછે છે. વળી, પ્રભુ તરીકે પ્રત્યક્ષ પધારેલ અવધૂતસ્વામીને સાચી હકીકત અંગે પોતાને જણાવવા રાજા વિનંતી કરે છે કે રાજકુંવર પલંગ સહિત અહીં કેમ કરીને આવ્યો ? અને અહીં કોણ લાવ્યું ?

**તબ સુત બોલે સૂનો પિતુરાઈ, તેહી હકીકત મેં કહુ સૂનાઈ;
જેહી રાસબ મોઈ નિત્ય લેઈ જાઈ, મરહટ માંહાંય ઉતાર ડરાઈ. ૨૭**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે સુત = પુત્ર બોલે = બોલ્યો સૂનો = સાંભળો પિતુરાઈ = રાજપિતા તેહી = તે હકીકત = બનેલી ઘટના મેં = હું કહું = કહીને સૂનાઈ = સંભળાવું છું જેહી = જે રાસબ = પ્રેતાત્મા મોઈ = મને નિત્ય = દરરોજ લેઈ જાઈ = લઈ જઈને મરહટ = સ્મશાન માંહાંય = માં ઉતાર = ઉતારીને ડરાઈ = ડરાવતો.

અનુવાદ

ત્યારે પુત્ર બોલ્યો કે હે રાજપિતા ! સાંભળો, તે હકીકત હું કહી સંભળાવું છું. જે પ્રેતાત્મા દરરોજ મને લઈ જઈને સ્મશાનમાં ઉતારી ડરાવતો હતો...

ભાવાર્થ

રાજાના ઉત્કંઠાભર્યા શબ્દો સાંભળતાંની સાથે જ અવધૂત કાંઈ જવાબ આપે તે પહેલાં જ બિદુંસલ રાજકુંવર પોતાના રાજપિતાને કહેવા લાગ્યો અને જે સત્ય ઘટના બનેલી હતી તે વિસ્તારપૂર્વક કહી સંભળાવે છે. તેણે પિતાને કહ્યું કે જે પ્રેતાત્મા રાજકુંવરને રાજમહેલમાંથી પલંગ સાથે ઉપાડીને દરરોજ મધરાતે લઈ જઈને સ્મશાનમાં ઉતારતા અને ત્યાં પાંચ-પચીસ પ્રેતાત્માઓ ભેગા થઈને ડરાવતા હતા...

**સો રાસબ આજુ લેઈ જાતા, મહેર કરી છોડાયો તાતા;
જબ રાસબ આંહાં હોયે નિકરીયા, તબ સ્વામીકી દૃષ્ટે પરીયા. ૨૮**

શબ્દાર્થ

સો = તે રાસબ = પ્રેતાત્મા આજુ = આજ લેઈ જાતા = લઈને જતો હતો મહેર કરી = કૃપા કરીને છોડાયો = છોડાવ્યો મુક્ત કર્યો તાતા = પ્રભુએ જબ = જ્યારે રાસબ = પ્રેતાત્મા આંહાં હોયે = અહીંયાં થઈને નિકરીયા = પસાર થયો તબ = ત્યારે સ્વામીકી = પ્રભુની દૃષ્ટે = નજરે પરીયા = પડ્યો.

અનુવાદ

તે પ્રેતાત્મા આજે લઈને જતો હતો, ત્યારે પ્રભુએ કૃપા કરીને છોડાવ્યો છે. જ્યારે પ્રેતાત્મા અહીંયાં થઈને પસાર થયો ત્યારે સ્વામીની નજરે પડ્યો.

ભાવાર્થ

તે પ્રેતાત્મા આજે મધરાતે જ્યારે સૂતેલા રાજકુમારને પલંગ સાથે ઊઠાવીને લઈ જતો હતો ત્યારે કરુણારટસ્વામીએ તેને પ્રેતાત્માના ત્રાસમાંથી મુક્ત કર્યો છે. જ્યારે પ્રેતાત્મા રાજકુંવરને લઈને સ્મશાને લઈ જવા અહીંયાંથી પસાર થતો હતો, ત્યારે કરુણારટસ્વામીની નજરે પડ્યો.

**કહે સ્વામી તુમ કુન હે ભાઈ, એહી બેરા કુનકુ લેઈ જાઈ;
જબ રાસબ પામે મન ત્રાસુ, તબ સ્વામી બોલાયે પાસુ. ૨૯**

શબ્દાર્થ

કહે સ્વામી = પ્રભુ કહેવા લાગ્યા તુમ = તમે કુન હે = કોણ છો? ભાઈ = ભાઈ એહી બેરા = આ સમયે કુનકુ = કોને લેઈ જાઈ = લઈ જાવ છો? જબ = જેથી રાસબ = પ્રેતાત્મા પામે = પામ્યો મન = મનમાં ત્રાસુ = વ્યાધિ તબ = ત્યારે સ્વામી = પ્રભુએ બોલાયે = બોલાવ્યો પાસુ = નજીક.

અનુવાદ

સ્વામી કહેવા લાગ્યા કે હે ભાઈ ! તમો કોણ છો ? આ સમયે કોને લઈ જાવ છો ? જેથી પ્રેતાત્મા મનમાં ત્રાસ પામ્યો ત્યારે પ્રભુએ નજીક બોલાવ્યો.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીએ પ્રેતાત્માને જોયો કે તરત જ તેઓ કોણ છે અને મધ્ય રાત્રિના સમયે કોને લઈને જાય છે ? તે અંગે પૂછ્યું. કરુણારટસ્વામીના શબ્દો સાંભળતાની સાથે જ પ્રેતાત્મા મનમાં દુઃખની લાગણી જ્યારે અનુભવવા લાગ્યો ત્યારે કરુણારટસ્વામીએ તેને બીકના માર્યા નાસી ન જતાં પાછા વળીને (પ્રેમથી પાસે) નજીક આવવા માટે જણાવ્યું.

**જબ રાસબ મોઈ લેઈ આઈ, છોડી પલંગ દૂર રહો જાઈ;
તબ સ્વામી એક મંત્ર હી કહીયા, સૂની સોઈ શબ્દ પ્રેત ભગ ગઈયા. ૩૦**

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે ત્યારે રાસબ = પ્રેતાત્મા મોઈ = મને લેઈ આઈ = લઈને આવ્યો છોડી = મૂકીને પલંગ = પલંગ દૂર = આથે રહો જાઈ = જઈને ત્યાં ઊભો રહ્યો તબ સ્વામી = ત્યારે પ્રભુએ એક = એક મંત્ર હી કહીયા = મંત્ર કહ્યો સૂની = સાંભળી સોઈ = તે શબ્દ = બોલ પ્રેત = પ્રેતાત્મા ભગ ગઈયા = ભાગવા લાગ્યો.

અનુવાદ

પ્રેતાત્મા મને લઈ આવીને પલંગ દૂર મૂકીને ત્યાં જઈને જ્યારે ઊભો રહ્યો ત્યારે પ્રભુએ

એક મંત્ર કહ્યો, તે શબ્દ સાંભળીને પ્રેતાત્મા ભાગવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીએ જ્યારે પ્રેતાત્માને પાસે આવવા માટે જણાવ્યું ત્યારે પ્રેતાત્મા રાજકુંવરને લઈ આવીને પલંગ ઘણો દૂર મૂક્યો અને પોતે પ્રભુની સામે જઈને નજીક ઊભો રહ્યો. કરુણારટસ્વામીએ પોતાના મુખેથી એક પ્રગટ કૈવલમંત્ર ઉચ્ચાર્યો કે તરત જ પ્રેતાત્મા ભાગી જવા લાગ્યો.

**તબ સ્વામીને બચન ઉચરહુ, મત ભાગે આયે કારજ કરહુ;
જબ રાસબ પીછે વળી આયો, સો સ્વામી નિજ ધામ પઠાયો. ૩૧**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે સ્વામીને = પ્રભુએ બચન ઉચરહુ = વચનો ઉચ્ચાર્યા મત ભાગે = નાસી જતો નહીં આયે = આવીશ
કારજ કરહુ = તારું કલ્યાણ કરીશ જબ = જ્યારે રાસબ = પ્રેતાત્મા પીછે વળી = પાછો વળીને આયો = આવ્યો
સો = તે સ્વામી = પ્રભુએ નિજ ધામ = મૂળ ધામ પઠાયો = મોકલી આપ્યો.

અનુવાદ

ત્યારે સ્વામીએ વચનો ઉચ્ચાર્યા કે નાસી જઈશ નહીં. તું આવીશ તો હું તારું કલ્યાણ કરીશ.
જ્યારે પ્રેતાત્મા પાછો વળીને આવ્યો ત્યારે તે સ્વામીએ તેને નિજ ધામે મોકલી આપ્યો.

ભાવાર્થ

જ્યારે પ્રેતાત્મા નાસવા લાગ્યો ત્યારે કરુણારટસ્વામીએ તેને નાસી ન જવા અને પાછો વળીને આવવા માટે કહ્યું, તથા તેનું કલ્યાણ કરશે તેવી ખાતરી આપી. જ્યારે પ્રેતાત્મા કરુણારટસ્વામીના વચનો સાંભળીને પાછો વળીને સન્મુખ નજીક આવ્યો અને શરણમાં આવી જ્યારે ચરણે પડ્યો ત્યારે પ્રભુએ તેના ઉપર કૃપા કરીને નિજધામ મોકલી આપ્યો.

**એતની બાત કુંવર જબ કહેઉ, સબકે ઉર આનંદ અતિ ભયેઉ;
રાજા સહિત સકલ મીલ સોઈ, કહન લગે પરમેશ્વર ઓઈ. ૩૨**

શબ્દાર્થ

એતની બાત = આટલી વાત કુંવર = રાજકુંવરે જબ = જ્યારે કહેઉ = કહી સબકે ઉર = બધાના હૃદયમાં
આનંદ = ખુશ અતિ = ઘણો ભયેઉ = થયો રાજા સહિત = રાજા સાથે સકલ = બધા મીલ = મળીને સોઈ = તેવું
કહન લગે = કહેવા લાગ્યા પરમેશ્વર = પ્રભુ ઓઈ = આ.

અનુવાદ

જ્યારે રાજકુંવરે એટલી વાત કહી ત્યારે બધાના હૃદયમાં ઘણો જ આનંદ થયો. રાજા સહિત બધા મળીને તેવું કહેવા લાગ્યા કે આ તો પરમેશ્વર છે.

ભાવાર્થ

બિંદુસલ રાજકુંવરે મધ્યરાત્રિએ બનેલી સઘળી ઘટના સવિસ્તાર ઈંદુસલ રાજા સમક્ષ વર્ણવી ત્યારે બધાના હૃદયમાં આનંદની લાગણી પ્રસરી ગઈ. ત્યાં આવેલ રાજા સહિત પરિવારજનો કહેવા લાગ્યા કે તેઓ બધા ઘણા જ ભાગ્યશાળી છે. આ સ્વામી સામાન્ય મહાપુરુષ નથી, પરંતુ પ્રત્યક્ષ પ્રભુ સ્વરૂપે આપણું કલ્યાણ કરવા માટે જ પધાર્યા હોય તેમ લાગે છે.

બહોરુ રાય મગાયો સાજુ, ધૂપ દીપ આરતી કરી કાજુ;
તાર પીછે ભોજનકી ઠાની, બહુ વિધિ ભાત સામગ્રી આની. ૩૩

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યારપછી રાય = રાજાએ મગાયો = મંગાવી સાજુ = સામગ્રી ધૂપ દીપ આરતી = ધૂપ દીપ અને આરતી કરી = કરીને કાજુ = માટે તાર પીછે = ત્યારપછી ભોજનકી ઠાની = ભોજનની તૈયારી બહુ વિધિ ભાત = ઘણી બધી પ્રકારની સામગ્રી = સામાન આની = લાવ્યા.

અનુવાદ

ત્યારપછી રાજાએ આરતી કરવા માટે ધૂપ દીપ સહિતની સામગ્રી મંગાવી અને ત્યારપછી ભોજનની તૈયારી કરી જેમાં ઘણી પ્રકારની સામગ્રી લાવ્યા.

ભાવાર્થ

ઈંદુસલ રાજાના મનમાં ઉમંગનો પાર રહ્યો નહીં. ખૂબ જ ઉત્સાહ અને ભાવપૂર્વક પરમેશ્વરનાં વધામણા કરાવવા માટે પ્રધાન અને સેવકોને હુકમ કરી તત્કાળ તે સ્થળે ધૂપ, દીપ અને આરતીની સામગ્રી મંગાવી. પછી ખૂબ જ ભક્તિભાવપૂર્વક આરતી ઉતારી. સાથે સાથે રસોઈ બનાવવા માટે પણ ઘણી પ્રકારની સીધુ-સામગ્રી મંગાવીને રસોઈ બનાવી.

બ્રહ્મ ભોજન તાંહાં વિપ્ર જમાયે, અતિ યુક્તિ કરી મોઈ પવરાયે;
બહોરુ બીરા પાન સોપારી, કહે કુવેર મોઈ દીયો સમારી. ૩૪

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મ ભોજન = બ્રાહ્મણો દ્વારા ભોજન તૈયાર કરાવી તાંહાં = ત્યાં વિપ્ર = બ્રાહ્મણોને જમાયે = જમાડ્યા અતિ = ઘણી યુક્તિ = યુક્તિ કરી = કરીને મોઈ = મને પવરાયે = જમાડ્યો બહોરુ = ત્યારપછી

બીરા પાન સોપારી = સોપારી અને પાનબીડાં કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે મોઈ = મને દીયો સમારી = તૈયાર કરીને આપ્યાં.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણો દ્વારા ભોજન તૈયાર કરાવીને ઘણી યુક્તિ કરીને મને જમાડ્યો અને બ્રાહ્મણોને પણ જમાડ્યા. કુવેરસ્વામી કહે છે કે ત્યારબાદ પાનના બીડાં અને સોપારી મને તૈયાર કરીને આપ્યાં.

ભાવાર્થ

ઈંદુસલ રાજાએ અત્યંત ભાવપૂર્વક મહિલપુર નગરના પાદરે જ બ્રાહ્મણો દ્વારા ભોજન તૈયાર કરાવીને ઘણી જ યુક્તિપૂર્વક કરુણારટસ્વામીને પ્રસાદી ધરાવી (પ્રેમથી જમાડ્યા). ત્યારબાદ બ્રાહ્મણો સહિત સૌ ઉપસ્થિતજનો પણ જમ્યા. પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે ત્યાર પછી તેમને સોપારી સહિત પાનનાં બીડાં તૈયાર કરીને આપવામાં આવ્યાં.

અંગ ૬૫

જન પ્રમોદ પ્રિત દેખાવનકો

લેઈ ભોજન રાય કરી ક્યારી, સહુ આધીન હોય કહે પોકારી;
અબ સ્વામી સબકુ દો બોધુ, ટાળી દો ભવજનમ વિરોધુ. ૧

શબ્દાર્થ

લેઈ = લઈને ભોજન = પ્રસાદી રાય = રાજા કરી ક્યારી = સભા ભરી સહુ = બધા આધીન હોય = આધીન થઈને
કહે = કહેવા લાગ્યા પોકારી = પોકાર કરીને અબ = હવે સ્વામી = પ્રભુ સબકુ = બધાને દો = આપો બોધુ = બોધ
ટાળી દો = નિવારો ભવજનમ વિરોધુ = ભવમાં જનમનું સંકટ.

અનુવાદ

પ્રસાદી લઈને રાજાએ સભા ભરી ત્યારે બધા આધીનતાપૂર્વક પોકાર કરીને કહેવા લાગ્યા
કે હે સ્વામી ! હવે બધાને બોધ આપો અને ભવસાગરમાં જન્મ ધારણ કરવાનું સંકટ નિવારો.

ભાવાર્થ

મહીલપુર શહેરના સિમાડે (પાદરે) જ અનેરો ઉત્સવ હોય તેવું વાતાવરણ સર્જાયું.
ઉપસ્થિત સર્વે નગરજનો સહિત રાજાએ પણ પોતાના પરિવારજનો સહિત ભોજનપ્રસાદી
લીધી. ત્યારબાદ પ્રધાનને સભા ભરવા માટે હુકમ કર્યો. શહેરીજનો સહિત ઉપસ્થિત
બ્રાહ્મણો અને અન્ય રાજવી પરિવારના સદસ્યો ભેગા મળીને સભા ભરાઈ. બધા
આધીનતાપૂર્વક પોકાર કરીને કરુણારટસ્વામીને કંઠી ઉપદેશ આપી શરણમાં લેવા માટે
વિનંતી કરવા લાગ્યા. તેમજ જન્મ-મરણનું સંકટ નિવારી સંસારસાગરથી ભવપાર કરવા
માટે આજીજી કરવા લાગ્યા.

જેહી ઉપદેશ કરો તુમ સ્વામી, સોઈ દેઢતા રહીયે અંતર્યામી;
રાજા કહે મોઈ મહેલ પધારો, રાણી સહિત કારજ મમ સારો. ૨

શબ્દાર્થ

જેહી = જે ઉપદેશ = આદેશ કરો = કરશો તુમ = તમે સ્વામી = પ્રભુ સોઈ = તે દેઢતા = દેઢતાપૂર્વક
રહીયે = રહીશું અંતર્યામી = પરમેશ્વર રાજા કહે = રાજાએ કહ્યું મોઈ = મારા મહેલ = રાજમહેલમાં પધારો = પધરામણી કરો
રાણી સહિત = રાણી સાથે કારજ = કલ્યાણ મમ = અમારું સારો = પાર પાડો.

અનુવાદ

સ્વામી તમે જે આદેશ કરશો તે હે અંતર્યામી ! અમે તે મુજબ દૃઢતાપૂર્વક રહીશું. રાજા કહે મારા રાજમહેલમાં પધરામણી કરો અને રાણી સહિત અમારા કલ્યાણનું કાર્ય પાર પાડો.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામી જ્ઞાનબોધ આપીને જે આચાર સંહિતા (રહેશ વિધિ) પાળવા માટે જણાવશે તે હૃદયના સાચા ભાવથી અને દૃઢતાપૂર્વક આચરણમાં મૂકશે તેવી બધા ખાતરી આપવા લાગ્યા. રાજા પણ પોતાના તથા રાણી સહિત બધા જ પરિવારજનોના કલ્યાણ માટે રાજમહેલમાં પધરામણી કરીને જન્મ-મરણનું સંકટ દૂર કરવા માટેની વિનંતી કરવા લાગ્યા.

તબ ચલવેકા ક્રિયા વિચારા, ઘોરા ઓરુ હસ્તિ શણગારા;
ગાજત બાજત લેઈ ગયે દારુ, પૂઠલ આયે શહેરહી સારુ. ૩

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે ચલવેકા = પ્રસ્થાન કરવા માટે ક્રિયા વિચારા = વિચાર કર્યો ઘોરા = ઘોડા ઓરુ = અને હસ્તિ = હાથી
શણગારા = શણગાર્યા ગાજત બાજત = વાજતે ગાજતે લેઈ ગયે = લઈ ગયા દારુ = રાજ દરબારમાં પૂઠલ = પાછલ
આયે = આવ્યા શહેર હી સારુ = બધા શહેરીજનો.

અનુવાદ

પ્રસ્થાન કરવા માટેનો વિચાર કર્યો ત્યારે હાથી અને ઘોડા શણગારવામાં આવ્યા. વાજતે-ગાજતે રાજદરબારમાં લઈ ગયા ત્યારે બધા શહેરી જનો પણ પાછળ આવ્યા.

ભાવાર્થ

ઈંદુસલ રાજાની વિનંતીને માન આપી કરુણારટસ્વામીએ રાજમહેલમાં પધરામણીએ આવવા માટેનું આમંત્રણ જ્યારે સ્વીકાર્યું, ત્યારે રાજાએ પ્રસ્થાન કરવા માટેનો પ્રધાનને આદેશ આપ્યો અને સત્વરે તૈયારી કરવાનું જણાવ્યું. રાજાનો હુકમ મતળાં જ પધરામણી કરાવવા માટે હાથી અને ઘોડા શણગારવામાં આવ્યા. વાજતે ગાજતે સવારી કાઢીને કરુણારટસ્વામીને રાજદરબારમાં લઈ જવામાં આવ્યા. આ સમયે શહેરના નગરજનો પણ અત્યંત ઉત્સાહ અને ઉમંગપૂર્વક પધરામણીના પ્રસંગને દિપાવવા માટે વધામણાના ગીતો ગાતાં ગાતાં અંબાડીની પાછળ પાછળ આવ્યા હતા.

સિંઘાસન મોઈ લેઈ બેસારે, આસપાસ સુગંધ સમારે;
કરી આરતી અગર કપૂરે, મંગલ ગાવે સ્વર મધુરે. ૪

શબ્દાર્થ

સિંહાસન = સિંહાસન પર મોઈ = મને લેઈ = લઈ જઈને બેસારે = બેસાડ્યો આસપાસ = આજુબાજુમાં
સુગંધ સમારે = સુગંધિત દ્રવ્યનો છંટકાવ કર્યો કરી આરતી = આરતી કરી અગર કપૂરે = અગર અને કપૂરથી
મંગલ ગાવે = મંગળ ગીતો ગાતાં સ્વર મધુરે = મધુર કંઠે.

અનુવાદ

મને લઈ જઈને સિંહાસન પર બેસાડ્યો અને આજુબાજુ સુગંધિત દ્રવ્યનો છંટકાવ કર્યો.
અગ્ર કપૂરથી આરતી કરીને મધુર કંઠે મંગળગીત ગાતાં હતાં.

ભાવાર્થ

પદ્મરામણી માટેની સવારી જેવી રાજદરબારમાં પ્રવેશી કે તરત કરુણારટ સ્વામીને
રાજદરબારમાં લઈ જઈને સિંહાસન પર બિરાજમાન કરાવવામાં આવ્યા. બેઠકની આસપાસ
સુગંધિત દ્રવ્યોનો છંટકાવ કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી વાતાવરણ ખૂબ જ સાત્ત્વિક સુગંધમય
અને રમણીય લાગતું હતું. રાજા અને પરિવારજનોએ કરુણારટ સ્વામીની અગર અને કપૂરથી
ભાવપૂર્વક આરતી ઉતારી તથા રાણીઓ તેમજ કુટુંબીજનો ભેગા મળીને તે સમયે મધુર કંઠે
મંગળ ગીતોના ગાન કરવા લાગ્યાં.

સજન કુટુંબ રાજાકે જે તે, પાયે પરે પીછે સબ તે તે;
ઓર નગરકે જેહી નરનારી, પાવ લગે પરમેશ્વર ધારી. પ

શબ્દાર્થ

સજન કુટુંબ = કૌટુંબિક પરિવારજનો રાજાકે = રાજાના જે તે = જેટલા હતા પાયે પરે = પગે લાગ્યા
પીછે = ત્યાર પછી બાદ સબ = બધા તે તે = તેટલા ઓર = અને નગરકે = નગરના જેહી = જે નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો
પાવ લગે = પગે લાગ્યા પરમેશ્વર = અંતર્યામી ધારી = માનીને.

અનુવાદ

ત્યાર પછી રાજાના જે જે કૌટુંબિક પરિવારજનો હતા, તે તે બધા જ પગે લાગ્યા. અને
નગરના જે સ્ત્રી-પુરુષો હતા તેઓ પણ સૌ પરમેશ્વર માનીને પગે લાગ્યા.

ભાવાર્થ

ઈંદુસલ રાજા અને રાણીઓ સહિત જેટલા કૌટુંબિક સ્વજનો હતા, તેટલા બધા કરુણારટસ્વામી
સન્મુખ બેસીને મસ્તક ઝુકાવીને બે હાથ જોડી નમસ્કાર કરવા લાગ્યા. ત્યારપછી રાજદ્વારી
પરિવારજનો પણ પગે લાગીને સભામાં બિરાજ્યા. અંતે રાજમહેલમાં ઉપસ્થિત હતા તે બધા
જ મહિલપુર શહેરના નગરજનો અને આબાલવૃદ્ધ સ્ત્રી-પુરુષો વારાફરતી પોતાના હૃદયમાં

પરમેશ્વર પ્રગટ સ્વરૂપે પધાર્યા છે, તેવી લાગણી ધારણ કરીને પગે લાગ્યા.

**કહન લગે સ્વામી ઘો દછા, આયે શરન કરો તુમ રછા;
પહેલે રાજાને ઓરુ રાણી, દછા લેને સામગ્રી આણી. ૬**

શબ્દાર્થ

કહન લગે = કહેવા લાગ્યા સ્વામી = પ્રભુ ઘો દછા = કંઠી ઉપદેશ આપો આયે = આવ્યા શરન = શરણમાં કરો = કરો તુમ = તમે રછા = રક્ષા પહેલે = પ્રથમ રાજાને = રાજાએ ઓરુ = અને રાણી = રાણીએ દછા લેને = બોધ ગ્રહણ કરવા માટે સામગ્રી = જરૂરી ભેટ-પૂજાનો સામાન આણી = લાવ્યા.

અનુવાદ

કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! તમારા શરણે આવ્યા છીએ, તેથી રક્ષા કરીને કંઠી ઉપદેશ આપો. પ્રથમ રાજા અને રાણીએ બોધ લેવા માટેની સામગ્રી લાવ્યા.

ભાવાર્થ

બધાના મનમાં એક જ ભાવ હતો કે કરુણારટસ્વામી તેમના શરણમાં સ્વીકારીને રક્ષણ કરે તથા કંઠી બાંધીને ઉપદેશ આપી તેમના અનુયાયી તરીકે અપનાવે. આવો ઉમદા વિચાર કરીને પ્રથમ રાજા અને રાણીએ બોધ ગ્રહણ કરવા માટેની જરૂરી શ્રીફળ, પૂજાપો, ફૂલહાર વગેરે સામગ્રી ખાસ સેવક મોકલીને (રાજમહેલમાં) મંગાવી.

**પ્રથમ દછા લીની રાવું, મહા મંતર કરનનમેં સૂનાવું;
પીછે રાણી સહુને લીની, પ્રેમ કરી હમ સબકુ દીની. ૭**

શબ્દાર્થ

પ્રથમ = પહેલાં દછા = દીક્ષા બોધ લીની = લીધો રાવું = રાજાએ મહા મંતર = અમરમંત્ર કરનનમેં = કાનમાં સૂનાવું = સંભળાવ્યો પીછે = ત્યારપછી રાણી = રાણીઓએ સહુને = બધાએ લીની = લીધો પ્રેમ કરી = પ્રેમપૂર્વક હમ = મેં સબકુ = બધાને દીની = આપી.

અનુવાદ

પ્રથમ રાજાએ બોધ લીધો. એટલે અમરમંત્ર કાનમાં સંભળાવ્યો ત્યાર પછી બધી રાણીઓએ લીધો. આ રીતે પ્રેમપૂર્વક મેં બધાને બોધ આપ્યો.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીએ પ્રેમપૂર્વક બધાને કંઠી-ઉપદેશ આપીને કાયમપંથી અનુયાયી બનાવ્યા.

જેમાં સૌ પ્રથમ ઈંદુસલ રાજાએ કંઠી ઉપદેશ લીધો, જેથી તેમને કાનમાં અમરમંત્ર સંભળાવ્યો. ત્યારબાદ ત્રીસ હજાર એકસો રાણીઓએ એક પછી એક એમ કંઠી ઉપદેશ ગ્રહણ કર્યો. અંતે પાંચ હજાર પુત્રો સહિત બધા જ નગરજનોને પણ પ્રેમપૂર્વક ઉપદેશ આપ્યો.

**ઓરુ દેઈ દછા પરધાનુ, કુટુંબ સહિત હમ કીનો જ્ઞાનુ;
તાર પીછે પરજા સર્વ સોઈ, અતિ પ્રેમે દછા દેઈ મોઈ. ૮**

શબ્દાર્થ

ઓરુ = અને દેઈ = આપી દછા = દીક્ષા પરધાનુ = પ્રધાન કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સહિત હમ = અમોએ કીનો = આપ્યો જ્ઞાનુ = સમજ તાર પીછે = ત્યારબાદ પરજા સર્વ = બધી જ રૈયત સોઈ = તે અતિ પ્રેમ = ઘણો જ સ્નેહ દછા = દીક્ષા બોધ ઉપદેશ દેઈ = દીધો મોઈ = અમોએ.

અનુવાદ

અને પ્રધાન સહિત કુટુંબ પરિવારને બોધ આપીને અમોએ જ્ઞાન કથ્યું. ત્યારબાદ બધી રૈયતે ઘણા જ પ્રેમથી મારો ઉપદેશ લીધો.

ભાવાર્થ

રાજા દ્વારા કંઠી ઉપદેશ લીધા બાદ પ્રધાન અને તેના પરિવારજનોએ રાજમહેલમાં આવીને લક્ષબોધ ગ્રહણ કર્યો. કરુણારટસ્વામીએ તેમણે પણ કૈવલજ્ઞાન સમજાવ્યું. ત્યાર પછી મહીલપુર નગરના સર્વે પ્રજાજનોએ ઘણા જ ભક્તિભાવ અને સ્નેહથી ક્રમબદ્ધ રીતે રાજમહેલમાં આવી લક્ષ બોધ ગ્રહણ કર્યો અને કરુણારટસ્વામીનું શરણું સ્વીકાર્યું.

**શહેર સકલ નરનારી સોઈ, બિનુ ઉપદેશ રહે નહીં કોઈ;
જ્ઞાન ધ્યાન સબકુ શિખવાયે, બોધ અગાધ લક્ષ લખવાયે. ૯**

શબ્દાર્થ

શહેર સકલ = સમસ્ત શહેરના નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો સોઈ = જે તે બિનુ ઉપદેશ = બોધ વગર રહે નહીં = રહ્યા નહીં કોઈ = કોઈપણ જ્ઞાન = સમજ ધ્યાન = ધ્યાનની ક્રિયા સબકુ = બધાને શિખવાયે = શિખવાડ્યું બોધ અગાધ લક્ષ = અગાધ બોધનો લક્ષ લખવાયે = બતાવ્યો.

અનુવાદ

શહેરના સ્ત્રી-પુરુષો જે હતા તે પૈકી કોઈપણ ઉપદેશ વગર બાકી રહ્યા નહીં. જ્ઞાન અને ધ્યાન બધાને શીખવાડ્યું. સાથે અગાધબોધનો લક્ષ પણ બતાવ્યો.

ભાવાર્થ

મહીલપુર શહેરના આબાલ-વૃદ્ધ સ્ત્રી-પુરુષો સહિત સૌને ઉપદેશ આપ્યો. જેથી નગરમાં કોઈપણ વ્યક્તિ કરુણારટસ્વામીના ઉપદેશ વગર બાકી (વંચિત) રહ્યા નહીં. વળી, બધાને અગાધ કૈવલજ્ઞાનનો લક્ષ દર્શાવીને કર્તાનું ધ્યાન ધરવા માટેની સઘળી સમજ સૌના હૃદયમાં અંકિત કરાવી દીધી.

**કૈવલ કૈવલ દીનો જાપુ, રહેન દિવસ રટીયો તજ આપુ;
સબકુ કાયમ પંથ બતાયે, રહેણી કરણી સહીત લખવાયે. ૧૦**

શબ્દાર્થ

કૈવલ કૈવલ = કૈવલ કૈવલના પ્રગટ જાપ દીનો = આપ્યો જાપુ = જાપ મંત્ર રહેન દિવસ = રાત્રિ-દિવસ રટીયો = રટણ કરજો તજ = ત્યજીને આપુ = દેહાભિમાન સબકુ = બધાને કાયમ પંથ = કાયમ પંથ બતાયે = બતાવ્યો રહેણી-કરણી = રહેશવિધિ સહિત = સાથે લખવાયે = સમજાવ્યું.

અનુવાદ

કૈવલ કૈવલના પ્રગટ જાપ આપ્યો અને દેહાભિમાન ત્યજીને રાત-દિવસ રટણ કરજો એમ કહ્યું, તેમજ બધાને કાયમપંથ બતાવ્યો અને રહેશવિધિ સહિત સમજાવ્યું.

ભાવાર્થ

માનવદેહ જે પ્રાપ્ત થયો છે, તે તો નાશવંત અને જડ તત્ત્વોનો બનેલો દેહ છે. માટે તેનું દેહાભિમાન ત્યજીને દરેકે જીભ તથા હોઠ હલાવીને “કૈવલ... કૈવલ...”ના જાપનું દિવસ-રાત રટણ કરવા માટે આદેશ આપવામાં આવ્યો. વળી, ઉપસ્થિત સૌ નર-નારીને સકર્તા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરતા કાયમપંથની સમજ આપીને કર્તાની ભક્તિ ચૈતન્યઅંશ ભાવે કેવી રીતે કરવી તે માટેની પદ્ધતિ સમજાવી. ત્યારબાદ અનુયાયી તરીકે પાળવાના નીતિ-નિયમો અને રહેશવિધિનું પણ માર્ગદર્શન આપવામાં આવ્યું.

**જ્ઞાન ગોષ્ઠિ નિશદિન અતિ હોઈ, હમ પાસે આવે સર્વ કોઈ;
તબ રાજાને મંદિર બનાયે, લક્ષ ટકા મહી ખરચ મેલાયે. ૧૧**

શબ્દાર્થ

જ્ઞાન ગોષ્ઠિ = જ્ઞાન ચર્ચા નિશદિન = દરરોજ અતિ = ઘણી હોઈ = થવા લાગી હમ પાસે = મારી પાસે આવે = આવે સર્વ કોઈ = સૌ કોઈ તબ = ત્યારે રાજાને = રાજાએ મંદિર બનાયે = મંદિરનું નિર્માણ કર્યું લક્ષ ટકા = એક લાખ રૂપિયા મહી = તેમાં ખરચ = ખર્ચ મેલાયે = કર્યો.

અનુવાદ

મારી પાસે સૌ કોઈ આવતા હોઈ દરરોજ ઘણી જ જ્ઞાનચર્યા (સત્સંગ) થવા લાગી. ત્યારે રાજાએ મંદિર બનાવ્યું. તેમાં એક લાખ રૂપિયા ખર્ચ કર્યો.

ભાવાર્થ

રાજમહેલના રાજદરબારમાં દરરોજ ઘણી જ જ્ઞાનચર્યા ચાલતી, તેમાં મોટી સંખ્યામાં શહેરીજનો ઉમંગભેર સત્સંગ સાંભળવા માટે આવતા. એટલે રાજમહેલમાં દર્શનાર્થીઓની ઘણી ભીડ થવા માંડી. તેથી રાજાએ અલગ મંદિરનું નિર્માણ કર્યું. રાજા દ્વારા મંદિરના બાંધકામ માટે એક લાખ રૂપિયા જેટલી મોટી રકમનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો.

**બહોરુ હમકુ તાંહાં પધરઈયા, ઢોલ ભૂંગળ બાજંત્ર બજઈયા;
નરનારી સબ હરિજન મલીયે, જ્ઞાન કરે હમ સબ મન ગલીયે. ૧૨**

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યારપછી હમકુ = મારી તાંહાં = ત્યાં પધરઈયા = પધરામણી કરાવી ઢોલ ભૂંગળ = ઢોલ અને ભૂંગળ બાજંત્ર = વાજિંત્રો બજઈયા = વગાડવામાં આવ્યા નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો સબ = બધા હરિજન = ભક્તજનો મલીયે = ભેગા થતા જ્ઞાન કરે = જ્ઞાન કથવાથી હમ = અમોએ સબ = બધાના મન = મન ગલીયે = ભીંજાયાં.

અનુવાદ

ત્યાર પછી ઢોલ-ભૂંગળના વાજિંત્રો વગાડવામાં આવ્યા અને ત્યાં મારી પધરામણી કરાવી. ભક્ત સ્ત્રી-પુરુષો બધા જ ભેગા થતા. જ્ઞાન કથવાથી અમોએ બધાનાં મન ભીંજાયા.

ભાવાર્થ

જેવું મંદિરના નિર્માણનું કાર્ય પત્યું કે તરત રાજાએ ઢોલ-ભૂંગળના વાજિંત્રોથી વાજતે-ગાજતે કરુણારટસ્વામીને રાજમહેલથી શોભાયાત્રા કાઢીને મંદિરમાં પધરામણી કરાવી. આ પ્રસંગે રાજા, રાણી અને રાજદરબારના પુત્ર પરિવાર તથા અન્ય રાજ સભાસદો સહિત નગરના આબાલ-વૃદ્ધ સ્ત્રી-પુરુષો વગેરે મોટા પ્રમાણમાં કાયમપંથી ભક્તજનો ભેગા મળ્યા. કરુણારટસ્વામી દ્વારા થતા અગાધ કૈવલજ્ઞાનનું અમૃતપાન કરીને સૌ ભક્તજનોના મન ભક્તિના રંગમાં રંગાયા.

**મેલા સબ હરિજનકા હોઈ, તિનકુ દીની રાય રસોઈ;
કરી રસોઈ સબને પાઈ, કીની ભેટ સકલ મોઈ લાઈ. ૧૩**

શબ્દાર્થ

મેલા = મેળાવડો સબ = બધા હરિજનકા = ભક્તજનોનો હોઈ = હોવાથી તિનકુ = તેમને દીની = આપી

રાય = રાજાએ રસોઈ = જમણ કરી = કર્યા પછી રસોઈ = જમણ સબને = બધાએ પાઈ = પ્રાપ્ત કર્યું કીની = કરી ભેટ = બક્ષિસ સકલ = સૌએ મોઈ = મને લાઈ = લાવીને.

અનુવાદ

બધા ભક્તજનોનો મેળાવડો હોવાથી રાજાએ તેમને રસોઈ આપી. રસોઈ કર્યા પછી બધાએ ભોજન પ્રાપ્ત કર્યું. પછી સૌએ ભેટ લાવીને મને ભેટ ધરી.

ભાવાર્થ

મંદિરમાં પ્રવેશવિધિના શુભ પ્રસંગે બધા કાયમપંથી ભક્તજનો મોટી સંખ્યામાં ભેગા થયા હોવાથી રાજાએ તે દિવસે (ભંડારાનું આયોજન કરીને) ભોજનની વ્યવસ્થા કરી હતી. વિવિધ પ્રકારની ભોજન સામગ્રી બનાવવામાં આવી. દરેકે પ્રેમથી ભોજન પ્રસાદી લીધી. જમ્યા બાદ તમામ ભક્તજનોએ પોતપોતાની સાથે લાવેલ ભેટ-સોગાદ કરુણારટસ્વામી જ્યાં બિરાજમાન હતા, ત્યાં આવીને સમર્પિત કરી.

રાજા રહિત વજર સમેતા, કરી પૂજા મોઈ ધરી ઉર હેતા;
પીછે સબ આપને ઘરે ગઈયા, બોહોરુ હમ મંદિરમેં રહીયા. ૧૪

શબ્દાર્થ

રાજા = રાજા રહિત = રૈયત વજર = પ્રધાન સમેતા = સહિત કરી પૂજા = પૂજા કરીને મોઈ = મારી ધરી = ધારણ કરી ઉર હેતા = હૃદયમાં પ્રેમ પીછે = ત્યારબાદ સબ = બધા આપને ઘરે = પોતાના ઘરે ગઈયા = ગયા બોહોરુ = પછી હમ = હું મંદિરમેં = મંદિરમાં રહીયા = રહ્યો.

અનુવાદ

રાજા, રૈયત અને પ્રધાન સહિત બધાએ હૃદયમાં હેત ધારણ કરીને મારી પૂજા કરી. પછી બધા પોતપોતાના ઘરે ગયા. પછી હું મંદિરમાં રહ્યો.

ભાવાર્થ

વિદાય લેતા પહેલાં રાજા, નગરજનો અને પ્રધાન સહિત બધાએ હૃદયમાં અતિ ઉમંગ અને પ્રેમ ધારણ કરીને કરુણારટસ્વામીની સન્મુખ બેસીને નત મસ્તકે પ્રણામ કરી સ્તુતિ પ્રાર્થના કરી. ત્યારબાદ મેળાવળો વિખરાયો. બધા પોતપોતાના નિવાસસ્થાને ચાલવા લાગ્યા પછી કરુણારટ સ્વામી મંદિરમાં જ રોકાયા.

ભીર હોત નિશદિન અતિ સોઈ, દર્શનકુ આવે સર્વ કોઈ;
રાજા રહિત સમેત વજરા, સૂની મમ જ્ઞાન ભયે મત ધીરા. ૧૫

શબ્દાર્થ

ભીર = ભીડ હોત = થતી નિશદિન = દરરોજ અતિ = ઘણી સોઈ = તેથી ત્યાં દર્શનકુ = દર્શન કરવા આવે = આવતા સર્વ કોઈ = સૌ કોઈ રાજા = રાજા રહિત = રૈયત સમેત = સહિત વજરા = પ્રધાન સૂની = સાંભળી મમ = મારું જ્ઞાન = જ્ઞાન ભયે = થયા મત ધીરા = શ્રદ્ધામાં અડગ.

અનુવાદ

સર્વ કોઈ દર્શન કરવા આવતા હોવાથી દરરોજ ઘણી ભીડ થતી. રાજા, રૈયત અને પ્રધાન સહિત બધા મારું જ્ઞાન સાંભળીને શ્રદ્ધામાં અડગ થયા.

ભાવાર્થ

નવનિર્મિત મંદિરના પ્રવેશવિધિનો પ્રસંગ પૂર્ણ થયા બાદ શહેરના બધા નર-નારી અને રાજા તેમજ પ્રધાન પણ પોતાના કુટુંબીજનો સહિત દરરોજ કરુણારટસ્વામીનાં દર્શન અને સત્સંગનો લ્હાવો લેવા માટે મંદિરમાં આવતા હતા. એટલે મંદિરમાં માનવ મહેરામણ ઘણું જ ઊભરાતું. બધા જ દર્શનાર્થીઓએ કેવલજ્ઞાન સાંભળ્યા બાદ નાશવંત ઉપાસના ત્યજીને શ્રદ્ધામાં અડગ અને દઢ નિશ્ચયી બની ગયા હતા કે હવે તેમને જન્મ-મરણમાંથી અવશ્ય છુટકારો મળશે.

શિષ્ય ભયે મૂંડિત સો દોઈ, કીયો હરિજન અગણિત નરલોઈ;
હરિજનકે નૂતા બહુ આવે, સંત સહિત મોઈ ઘરે પધરાવે. ૧૬

શબ્દાર્થ

શિષ્ય ભયે = સંતો થયા મૂંડિત = ભેખધારી સો દોઈ = બસો કીયો = કર્યા હરિજન = અનુયાયીઓ અગણિત = અસંખ્ય નરલોઈ = સ્ત્રી-પુરુષો હરિજનકે = અનુયાયીઓ તરફથી નૂતા = નોતરાં બહુ = ઘણા આવે = આવતા સંત સહિત = સંતપુરુષ સાથે મોઈ = મારી ઘરે પધરાવે = ઘરે પધરામણી કરાવતા

અનુવાદ

બસો ભેખધારી સંતો થયા અને અસંખ્ય સ્ત્રી-પુરુષો અનુયાયી કર્યા. અનુયાયીઓ તરફથી નોતરાં ઘણાં જ આવતા અને સંત સહિત તેમના ઘરે મારી પધરામણી કરાવતા.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીના શરણમાં સમર્પિત થઈને રહેનારા એવા બસો મૂંડિત ભેખધારી સંતો થયા હતા. જ્યારે ગૃહસ્થી નરનારી તો અસંખ્ય અનુયાયી બન્યા હતા. તે કાયમપંથી અનુયાયીઓ તરફથી કરુણારટસ્વામીની પધરામણી માટે તેમજ પ્રસાદી ગ્રહણ કરવા માટે ઘણા નોતરાં આવતાં હતાં. આમંત્રણને માન આપી સંત-પુરુષોની સાથે તેઓ ભક્તોના ઘરે પધરામણીએ જતા અને ભાવપૂર્વક સૌની પ્રસાદી ગ્રહણ કરતા.

દેશ દેશકે આવે રાઈ, ગાઉ ગાઉ હમકુ લેઈ જાઈ;
કાયમપંથ અતિ બહુ ચાલે, દેશ દેશ ગામુ ગજ ઘાલે. ૧૭

શબ્દાર્થ

દેશ દેશકે = દેશ-દેશથી આવે = આવતા રાઈ = રાજાઓ ગાઉ ગાઉ = માઈલો સુધી હમકુ = મને લેઈ જાઈ = લઈ જતા કાયમપંથ = કાયમપંથ અતિ બહુ = ઘણો બધો ચાલે = ફેલાવો થયો દેશદેશ = દેશ-દેશના ગામુ = ગામો ગજ ઘાલે = વિકસવા લાગ્યો.

અનુવાદ

દેશ-દેશથી રાજા આવતા અને મને માઈલો સુધી લઈ જતા. આમ કાયમપંથનો ઘણો બધો ફેલાવો થયો અને દેશ-દેશના ગામોમાં વિકસવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીની કીર્તિ સાંભળીને દેશ-વિદેશના રાજાઓ પણ મંદિરમાં દર્શનાર્થે આવતા. તેઓ પધરામણી તથા સત્સંગનો લહાવો લેવા માટે કરુણારટસ્વામીને ઘણા માઈલો સુધી દૂર પોતાના દેશ-દેશાવર લઈ જતા. આ પ્રમાણે કૈવલજ્ઞાનના પ્રચાર-પ્રસારને કારણે ઘણી મોટી સંખ્યામાં અનુયાયીઓ વધ્યા અને દેશ-દેશનાં ગામોમા પણ ખૂબ જ મોટા પ્રમાણમાં કાયમપંથ વિકસવા લાગ્યો.

રાય રાણી ઓરુ કુંવર સમેતા, લોલીન રહે નિશદિન અતિ હેતા;
એહી પરકાર બોહોત વરસ ગયેઉ, તબ મેરે મન ચિંતવન ભયેઉ. ૧૮

શબ્દાર્થ

રાય = રાજા રાણી = રાણી ઓરુ = અને કુંવર = રાજકુંવર સમેતા = સહિત લોલીન રહે = તલ્લીન બનીને રહે નિશદિન = રાત અને દિવસ અતિ હેતા = અતિ હેતપૂર્વક એહી પરકાર = આ પ્રમાણે બોહોત = ઘણા જ વરસ = વર્ષો ગયેઉ = વીત્યા તબ = ત્યારે મેરે મન = મારા મનમાં ચિંતવન = ચિંતવન ભયેઉ = થયું.

અનુવાદ

રાજા, રાણી અને રાજકુંવર સહિત બધા રાત-દિવસ અતિ હેતપૂર્વક તલ્લીન બનીને રહેતા. આ પ્રમાણે ઘણા વર્ષો વીત્યા ત્યારે મારા મનમાં ચિંતવન થયું.

ભાવાર્થ

ઈંદુસલ રાજા અને તેમની ત્રીસ હજાર અને એકસો રાણીઓ તેમજ બિંદુસલ રાજકુંવર સહિતના પાંચ હજાર પુત્રો રાત-દિવસ ઘણો ભાવ ધારણ કરીને સેવામાં તેમજ કર્તાનું ધ્યાન ધરીને

મોક્ષ પ્રાપ્તિ અર્થેના કાર્યમાં તલ્લીન બનીને જીવન જીવતા હતા. આ પ્રમાણે કુશાલક દ્વીપમાં સત્સંગ દ્વારા જ્ઞાન પ્રચાર-પ્રસારનાં કાર્ય કરતાં ઘણા વર્ષો વીતી ગયા. ત્યારે કરુણારટસ્વામીને મનમાં વિચાર ઉદ્ભવ્યો.

**આ દીપ તો ચેતે સરવ સોઈ, ઓર દીપ જાવું અબ મોઈ;
એક દિન રાજા વજર સમેતુ, હરિજન બેઠે સંત સહેતુ. ૧૯**

શબ્દાર્થ

આ દીપ = આ દ્વીપ તો = તો ચેતે = જ્ઞાનથી જાગૃત સરવ = બધા સોઈ = થયા છે ઓર = બીજા દીપ = દ્વીપમાં જાવું = જાઉં અબ = હવે મોઈ = હું એક દિન = એક દિવસ રાજા = રાજા વજર = પ્રધાન સમેતુ = સહિત હરિજન = ભક્તજનો બેઠે = બેઠા હતા સંત = સંત પુરુષો સહેતુ = હેતપૂર્વક.

અનુવાદ

આ દ્વીપના તો બધા હવે જ્ઞાનથી જાગૃત થયા છે, જેથી હવે હું બીજા દ્વીપમાં જાઉં. એક દિવસ રાજા, પ્રધાન અને ભક્તજનો તથા સંતો સૌ હેતપૂર્વક ભેગા બેઠા હતા...

ભાવાર્થ

કુશાલક દ્વીપના સમગ્ર વિસ્તારમાં રહેતા બધા જ સ્ત્રી અને પુરુષો કૈવલજ્ઞાનથી હવે જાગૃત થઈ ગયા છે, તેવું જણાતા હવે બીજા દ્વીપને જ્ઞાનથી જાગૃત કરવા માટે જવાનો કરુણારટસ્વામીના મનમાં વિચાર સ્ફૂર્યો.

એક દિવસ જ્યારે રાજા, પ્રધાન અને નગરના કાયમપંથી, ભક્તજનો તેમજ સંતપુરુષો હેતપૂર્વક એકઠા થયા હતા. ત્યારે પ્રસ્તાવ મૂક્યો કે -

**તબ હમ બોલે વચન ઉચારી, આ દીપ તો ચેતે નરનારી;
તબ હમ જાસી દીપહી ઓરુ, તુમ ધરીયો મમ ધ્યાનહી બોહોરુ. ૨૦**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = હું બોલે = બોલ્યો વચન ઉચારી = વચનો ઉચ્ચાર કરીને આ દીપ = આ દ્વીપ તો = તો ચેતે = જ્ઞાનથી જાગૃત નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષ તબ = તેથી હમ = હું જાસી = જઈશ દીપહી = દ્વીપ ઓરુ = બીજા તુમ = તમે ધરીયો = ધરજો મમ = મારું ધ્યાનહી = ધ્યાન બોહોરુ = પછી.

અનુવાદ

ત્યારે હું વચન ઉચ્ચારીને બોલ્યો કે આ દ્વીપના સ્ત્રી-પુરુષો તો જ્ઞાનથી જાગૃત થયા છે. તેથી હું બીજા દ્વીપમાં જઈશ. ત્યાર પછી તમો મારા કહ્યા મુજબનું ધ્યાન ધરજો.

ભાવાર્થ

ત્યારે કરુણારટસ્વામી સર્વ ઉપસ્થિત કાયમપંથી ભક્તજનોને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યા કે કુશાલક દ્વીપના સ્ત્રી-પુરુષો હવે કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત થઈ ગયા છે. તેથી હવે તેઓ બીજા દ્વીપમાં જવાના છે.

વળી, બધા શ્રોતાજનોને આદેશ આપ્યો કે તેમના ગયા પછી બધાએ તેમની આજ્ઞા મુજબ પ્રગટ કેવલ જાપનું રટણ કરવાનું છે અને ગુપ્ત અમરમંત્રના સ્મરણ થકી કર્તાનું ધ્યાન ધરવાનું જણાવ્યું. અંતે રહેણી-કરણી દર્શાવ્યા મુજબ યુસ્તપણે પાલન કરીને વૈરાગપૂર્ણ જીવન જીવવા માટે પણ કહ્યું.

**હરિજન કહે એમ ક્યો કહો નાથા, હમહીકુ લેઈ જાવો તુમ સાથા;
તબ હમ દીના બોધ અગાધુ, સ્વાંત ભયે સબ હરિજન સાધુ. ૨૧**

શબ્દાર્થ

હરિજન = ભક્તજનો કહે = કહેવા લાગ્યા એમ = આવું ક્યો = કેમ કહો = કહો છો નાથા = પ્રભુ હમહીકુ = અમને લેઈ જાવો = લઈને જાવો તુમ સાથા = તમારી સાથે તબ = ત્યારે હમ = મેં દીના = આપ્યો બોધ અગાધુ = ગૂઢાર્થ ભર્યો જ્ઞાનોપદેશ સ્વાંત = શાંત ભયે = થયા સબ = બધા હરિજન = ભક્ત સાધુ = સંત.

અનુવાદ

ભક્તજનો કહેવા લાગ્યા કે હે પ્રભુ ! આવું કેમ કહો છો ? અમને પણ તમારી સાથે લઈ જાવ. જ્યારે મેં ગૂઢાર્થ ભર્યો જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપ્યો ત્યારે બધા ભક્તજનો અને સંતપુરુષો શાંત થયા.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીએ બીજા દ્વીપમાં જવા માટેનો જ્યારે પ્રસ્તાવ મૂક્યો ત્યારે બધા ભક્તજનો આ પ્રમાણોના વચનો ન બોલવા માટે તેમજ આવું કેમ બોલો છો ? તેવો પ્રશ્ન કર્યો. વળી, જો બીજા દ્વીપમાં જવાના હોય તો તેઓને પણ તેમની સાથે લઈ જવા માટે વિનંતી કરી. કાયમપંથી ભક્તજનો તરફથી આ પ્રમાણેનો પ્રત્યુત્તર મળ્યો. તેથી બધાને શાંતવના આપવા માટે કરુણારટ સ્વામીએ ગૂઢાર્થ ભરેલા કેવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપ્યો, તેથી સંત પુરુષો સહિત બધા જ ભક્તો શાંત થયા.

**તન ત્યાગનકી તબ હમ કીની, જ્ઞાન ધ્યાન હરિજન ઉર ચીની;
દિવસ એક મેલાકે આયે, સબ હરિજન ઓરુ સંત મેલાયે. ૨૨**

શબ્દાર્થ

તન = દેહ ત્યાગનકી = ત્યાગવાનું તબ = ત્યારે હમ = મેં કીની = નક્કી કર્યું જ્ઞાન ધ્યાન = જ્ઞાન અને ધ્યાન હરિજન = ભક્તજનો ઉર = હૃદયમાં ચીની = ઓળખી દિવસ એક = એક દિવસ મેલાકે આયે = મેળાનો સમય આવ્યો સબ હરિજન = બધા ભક્તજનો ઓરુ = અને સંત = સંત પુરુષો મેલાયે = એકત્રિત કર્યા

અનુવાદ

ભક્તજનોના હૃદયમાં રહેલા જ્ઞાન અને ધ્યાનને ઓળખી, દેહ ત્યાગવાનું મેં નક્કી કર્યું. એક દિવસ મેળાવડાનો સમય આવ્યો ત્યારે બધા ભક્તજનો અને સંત પુરુષોને એકત્રિત કર્યા.

ભાવાર્થ

બધા ભક્તજનોને કેવલજ્ઞાનથી સમજ પ્રાપ્ત થઈ છે, તથા બધા નિયમિત રીતે કર્તાનું ધ્યાન અને પ્રગટ મંત્રના જાપ જપે છે, તેવું કરુણારટસ્વામીને પોતાના હૃદયમાં અહેસાસ થયો. વળી, પોતાના આંતર્યક્ષુના બળે આવું નિહાળ્યું ત્યારે શરીર ત્યાગવા માટેનું તેમણે નક્કી કર્યું. પૂર્ણિમાના મેળાવડાનો સમય થતાં બધા અનુયાયી અને સંતપુરુષોને આમંત્રણ આપી એકત્ર કર્યા હતા.

દિવસ પંચ લ્યૌ હલમલ કીના, બહોરુ હમ તન ત્યાગહી દીના;
સત્ કેવલ સર્વનકુ કહીયા, વિપુ સહિત વિલસઈ હમ ગઈયા. ૨૩

શબ્દાર્થ

દિવસ પંચ = પાંચ દિવસ લ્યૌ = સુધી હલમલ કીના = હળીમળીને આનંદ કર્યો બહોરુ = બાદ હમ = મેં તન = શરીર ત્યાગ હી દીના = ત્યજી દીધું સત્ કેવલ = સત્ કેવલ સર્વનકુ = બધાને કહીયા = કહ્યા વિપુ સહિત = દેહ સહિત વિલસઈ = અદૃશ્ય હમ = હું ગઈયા = થયો ગયો.

અનુવાદ

પાંચ દિવસ સુધી હળીમળીને આનંદ કર્યા બાદ મેં શરીર ત્યજી દીધું. બધાને સત્ કેવલ કહ્યા અને હું દેહ સહિત અદૃશ્ય થઈ ગયો.

ભાવાર્થ

કુશાલક દ્વીપમાંથી બીજા દ્વીપમાં જવાના સમય પહેલાં જ્યારે પૂર્ણિમાનાં મેળાવડાનું આયોજન કર્યું, ત્યારે નગરના બધા અનુયાયીઓ તથા સંતપુરુષો સહિત સૌએ પાંચ દિવસ સુધી કથા શ્રવણ તથા સત્સંગનો આનંદ માણ્યો. સત્સંગ મેળાવડાના અંતિમ દિવસે કરુણારટસ્વામીએ દેહ ત્યજી દીધો. જતાં પહેલાં બધાને સત્ કેવલ કહીને પોતે દેહ સહિત અંતર્ધ્યાન થઈ ગયા.

તાંહાં હમ શિષ્ય મુનમ નહીં થાપે, કારભાર કોઈકુ નહીં આપે;
પૂઠલથી જમ હો તમ હોઈ, થાપે નહીં સહુ સરખા જોઈ. ૨૪

શબ્દાર્થ

તાંહાં = ત્યાં હમ = મેં શિષ્ય મુનમ = ઉત્તરાધિકારી તરીકે કોઈ શિષ્યને નહીં થાપે = સ્થાપ્યો નહીં
કારભાર = વહીવટ કોઈકુ = કોઈને પણ નહીં આપે = આપ્યો નહીં પુઠલથી = પાછળથી
જમ હો તમ હોઈ = જેમ થવાનું તેમ થશે થાપે નહીં = નિમ્યો નહીં સહુ = બધા સરખા જોઈ = સરખા જણાતાં.

અનુવાદ

ત્યાં બધા સરખા જણાતાં પાછળથી જે થવાનું હશે તે થશે તેમ જાણી મેં કોઈ શિષ્યને
ઉત્તરાધિકારી તરીકે સ્થાપ્યો નહીં અને કોઈને કારભાર આપ્યો નહીં.

ભાવાર્થ

ઈંદુસલ રાજા દ્વારા કુશાલક દ્વીપમાં જે મંદિરનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું ત્યાં કરુણારટ
સ્વામીએ બસ્સો ત્યાગી સંત પુરુષોને દીક્ષા આપી હતી. બધા જ જ્ઞાન-ધ્યાનમાં તલ્લીન રહેતા
હતા. વળી, બધાની જ્ઞાનની દૃષ્ટિ એક સરખી જણાતાં કરુણારટ સ્વામીએ પોતાના ઉત્તરાધિકારી
તરીકે કોઈ સંત પુરુષની નિમણૂક કરી ન હતી. તેમના ગયા પછી પાછળથી જે થવાનું હશે તેમ
થશે, તેવું વિચારીને કોઈને પણ કારભાર સોંપ્યો નહીં.

કહે કુવેર કુશાલહી દીપા, તન ત્યાગે સહુ સંત સમીપા. ૨૫

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે કુશાલહી દીપા = કુશાલક દ્વીપમાં તન = શરીર ત્યાગે = ત્યાગ કર્યો
સહુ = બધા સંત સમીપા = સંત-પુરુષોની હાજરીમાં.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે બધા સંત પુરુષોની હાજરીમાં તેમણે કુશાલક દ્વીપમાં શરીરનો
ત્યાગ કર્યો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેમણે મેળાવડાના છેલ્લા દિવસે બધા અનુયાયીઓ
અને સંતપુરુષોની હાજરીમાં જ કુશાલક દ્વીપમાંથી પોતાના દિવ્ય દેહ સહિત અંતર્ધ્યાન થઈ ગયા.

અંગ ૬૬

સાલમ દ્વીપ પ્રવેશ કરનકો

સોલ કોડ જ્ઞાન તાંડાં ગાયે, સાલમ દ્વીપ જબી હમ આયે;
સાલમદ્વીપ શૂન્ય નર લોઈ, જ્ઞાન ભક્તિ જાણે નહીં કોઈ. ૧

શબ્દાર્થ

સોલ કોડ = સોળ કરોડ જ્ઞાન = જ્ઞાન તાંડાં = ત્યાં ગાયે = ઉચ્ચાર્યું સાલમ દ્વીપ = સાલમ દ્વીપ જબી = જ્યારે
હમ = હું આયે = આવ્યો સાલમ દ્વીપ = સાલમ દ્વીપ શૂન્ય = અજ્ઞાની અને અચેત નરલોઈ = પુરુષ અને સ્ત્રી
જ્ઞાન = જ્ઞાન ભક્તિ = ભક્તિ જાણે નહીં = જાણતા ન હતા કોઈ = કોઈપણ.

અનુવાદ

જ્યારે હું સાલમ દ્વીપમાં આવ્યો, ત્યારે ત્યાં સોળ કરોડ જ્ઞાન ઉચ્ચાર્યું. સાલમ દ્વીપના સ્ત્રી-પુરુષો બધા અચેત અને અજ્ઞાન હતા. કારણ કે કોઈપણ જ્ઞાન-ભક્તિ જાણતા ન હતા.

ભાવાર્થ

કરુણારટસ્વામીએ જ્યારે કુશાલક દ્વીપને કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા, ત્યારે તેઓએ સોળ કરોડ શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કર્યું હતું. ત્યારપછી જ તેઓએ સાલમ દ્વીપમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. પોતાની દિવ્ય દ્રષ્ટિથી જોતાં માલુમ પડ્યું કે સાલમ દ્વીપના બધા જ સ્ત્રી-પુરુષો અજ્ઞાની અને અચેત દશામાં જીવન જીવતા હતા. વળી, તેમનામાં જ્ઞાન અને ભક્તિની સાચી સમજ જરાપણ જણાતી ન હતી.

તાંડાં હમ ધરીયે અકલ સ્વરૂપા, સહીત અગમ ગત્ય સ્વાધ અનુપા;
સમન કોટારથ તિરથ એકુ, કરે સ્નાનહી લોક અનેકુ. ૨

શબ્દાર્થ

તાંડાં = ત્યાં હમ = મેં ધરીયે = ધારણ કર્યું અકલ સ્વરૂપા = અકળિત દેહ સહિત = સાથે અગમગત્ય = અગમગતિ
સ્વાધ = સ્વહસ્તક અનુપા = અદ્વિતીય સમન = જ્યાં મેળો ભરાતો હોય તેવો કોટારથ = કોટારથ તિરથ = તીર્થ ઘાટ
એકુ = એક કરે = કરે સ્નાનહી = નાહવાની ક્રિયા લોક = માનવો અનેકુ = અનેક.

અનુવાદ

ત્યાં મેં કળી ન શકાય તેવું અને અગમગતિથી સ્વહસ્તક અદ્વિતીય સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. ત્યાં એક સમન કોટારથ તીર્થ સ્થાન હતું. જ્યાં મેળો ભરાતો હતો. ત્યાં અનેક લોક સ્નાન કરતા હતા.

ભાવાર્થ

સાલમદ્વીપમાં કુવેરસ્વામીએ કળી ન શકાય તેવો અકળ અને અગમગતિવાળો પોતાને સ્વાધીન હોય તેવો અલૌકિક દિવ્ય દેહ ધારણ કર્યો. તે દ્વીપમાં મેળો ભરાતો હતો. તેવું એક પવિત્ર નદીના કિનારે સમન કોટારથ નામની તીર્થભૂમિ હતી. જ્યાં વિશેષ પ્રમાણમાં સ્ત્રી-પુરુષો સ્નાન કરવા આવતા હતા.

દેશ દેશકે સંઘડી આવે, બ્રહ્મભોજન તાંહાં વિપ્ર જમાવે;
હમ બેઠે તાંહાં આસન મારી, બોહોત કરે દર્શન નરનારી. ૩

શબ્દાર્થ

દેશ દેશકે = દેશ દેશથી સંઘડી = મંડળ યાત્રાળુઓનો સમૂહ આવે = આવતા બ્રહ્મભોજન = બ્રાહ્મણો દ્વારા રસોઈ બનાવીને તાંહાં = ત્યાં વિપ્ર = બ્રાહ્મણો જમાવે = જમાડવામાં આવતા હમ બેઠે = હું બેઠો તાંહાં = ત્યાં આસન મારી = આસન લગાવીને બોહોત કરે = ઘણા કરતા દર્શન = દર્શન નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો.

અનુવાદ

દેશ-વિદેશથી યાત્રાળુઓનો સમૂહ ત્યાં આવતો અને બ્રહ્મભોજનના હેતુથી બ્રાહ્મણોને ભોજન જમાડતા. ત્યાં હું આસન લગાવીને બેઠો હતો. જેથી ઘણા સ્ત્રી-પુરુષો દર્શન કરતા.

ભાવાર્થ

દેશ-દેશથી ભાવિક ભક્તો યાત્રાળુઓના સ્વરૂપે પગપાળા યાત્રાએ આવતા. રાજાઓ દ્વારા ત્યાં ભોજન બનાવડાવીને બ્રાહ્મણો સહિત સૌને જમાડવામાં આવતા હતા. પરમગુરુ ત્યાં આસન લગાવીને બેઠા હતા. એટલે કોઈ તપસ્વી તપ કરે છે, તેમ જાણીને ઘણી મોટી સંખ્યામાં ભાવિક ભક્ત નર-નારીઓ દર્શન કરવા આવતા.

તિરથ વ્રત હી ધર્મ અપારા, જ્ઞાન ભક્તિ જાણે નહીં સારા;
નિર્મલ બુદ્ધ સહુ નારી નરહી, સંત વિના કુણ જ્ઞાનહી કરહી. ૪

શબ્દાર્થ

તિરથ = તીર્થ સ્થાન વ્રત હી = પ્રતિજ્ઞાપૂર્વકનું અનુષ્ઠાન ધર્મ = સદાચરણ અપારા = ઘણું જ્ઞાન = જ્ઞાન ભક્તિ = ભક્તિ જાણે નહીં = જાણતા નહીં સારા = શ્રેષ્ઠ નિર્મલ = મળ રહિત બુદ્ધ = બુદ્ધિ સહુ = દરેક નારી નરહી = સ્ત્રી-પુરુષોની સંત વિના = સંતપુરુષ સિવાય કુણ = કોણ જ્ઞાનહી કરહી = જ્ઞાન કથે.

અનુવાદ

તીર્થ, વ્રત અને ધર્મ બહુ જ હતા, તેમ છતાં ત્યાં શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન અને ભક્તિ જાણતાં ન હતાં.

દરેક સ્ત્રી-પુરુષોની બુદ્ધિ નિર્મળ હતી, પરંતુ સંતપુરુષ સિવાય જ્ઞાન કોણ કથે ?

ભાવાર્થ

સાલમ દ્વીપના બધા સ્ત્રી-પુરુષો ઉત્તમ જ્ઞાન અને ભક્તિ જાણતા ન હતા. બધા પવિત્ર તીર્થસ્થાનોનાં દર્શને જઈ નદીમાં સ્નાન કરીને પોતે લીધેલી ધાર્મિક પ્રતિજ્ઞા-વ્રતને વળગી રહી ધાર્મિક આચરણ ઘણું જ કરતા હતા. બધા સ્ત્રી-પુરુષોની બુદ્ધિ કપટરહિત અને નિર્મળ હતી. તેમ છતાં જ્ઞાની સંતપુરુષો સિવાય જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરીને ત્યાં કોણ સમજાવે ?

વરસ દિનાં એક મેલા થાવે, મલક ચોરાસીકે પતિ આવે;
તેહી અવસર તે મેલા આઈ, આસન હમ બેઠે તે બસાઈ. ૫

શબ્દાર્થ

વરસ = વર્ષમાં દિનાં એક = એક દિવસ મેલા = મેળાવડો થાવે = થતો મલક ચોરાસીકે = ચોર્યાસી મુલકના પતિ = રાજા આવે = આવતા તેહી = તે અવસર = પ્રસંગે તે = તે મેલા = મેળો આઈ = આવ્યો આસન = આસન હમ = હું બેઠે = બેઠો તે = તે બસાઈ = જમાવીને, લગાવીને.

અનુવાદ

વર્ષમાં એક દિવસ મેળાવડાનું આયોજન થતું, તેમાં ચોર્યાસી મુલકના રાજાઓ આવતા હતા. તે પ્રસંગે ત્યાં મેળો આવ્યો, એટલે હું ત્યાં આસન લગાવીને બેઠો.

ભાવાર્થ

નદી કિનારે આવેલા કોટારથ પવિત્ર તીર્થ સ્થાને વર્ષમાં એક દિવસ ભવ્ય મેળાનું આયોજન કરવામાં આવતું હતું. જ્યારે મેળાનું આયોજન કરવામાં આવતું ત્યારે સાલમ દ્વીપના ચોર્યાસી રાજ્યના રાજાઓ ત્યાં ધાર્મિક વિધિ-વિધાન કરવા તેમજ બ્રહ્મભોજન કરાવવા માટે એકત્રિત થતા. મેળાના આ પ્રસંગનો જ્યારે દિવસ આવ્યો, ત્યારે પરમગુરુ પણ પહેલેથી જ પોતાનું નિવાસસ્થાન કરીને તે જગ્યાએ આસન લગાવીને બેઠા હતા.

નરનારી કરી કરી સ્નાના, જીને જેતની સંપત દે દાના;
ગજવાહન ઘોરા શણગારી, નરપતિ દે બહુ દાન અપારી. ૬

શબ્દાર્થ

નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો કરી કરી સ્નાના = સ્નાન કરી કરીને જીને = જેની જેતની = જેટલી સંપત = શક્તિ સમૃદ્ધિ દે = આપે દાના = ભેટ ગજવાહન = હાથીની અંબાડી ઘોરા = ઘોડા શણગારી = શણગાર કરીને નરપતિ = રાજા દે = આપે બહુ = ઘણું દાન = ભેટ બક્ષિસ અપારી = મોટા પ્રમાણમાં.

અનુવાદ

સ્ત્રી-પુરુષો સ્નાન કરી કરીને જેની જેટલી શક્તિ હોય તે મુજબ ભેટ આપતા હતા. રાજા પણ હાથીની અંબાડી અને ઘોડા શણગારીને આવતા અને ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં દક્ષિણા આપતા હતા.

ભાવાર્થ

મેળામાં આવનાર ભાવિક સ્ત્રી-પુરુષો (યાત્રાળુઓ) સ્નાન કરી કરીને કિનારે બેઠેલા પરમગુરુ કુવેરસ્વામી સહિત પંડિતો - બ્રાહ્મણો અને યાચકોને પોતપોતાની સંપત્તિ - ત્રેવડ - હોય તે મુજબ દાન-દક્ષિણા અને ભેટ આપતા હતા. રાજાઓ પણ ત્યાં કોઈ હાથીની અંબાડી ઉપર તો કોઈ ઘોડા શણગારીને પોતાના વજીર શાહુકારને લઈને આવતા. તેઓ મેળામાં ઉપસ્થિત બ્રાહ્મણોને અને અન્ય યાચકોને તેમજ કિનારે બેઠેલા પરમગુરુને પણ ઘણું-બધું દાન આપતા હતા.

તાંહાં હમહી કીના એક નુગતા, દ્વીપ સકલ થાવા મન મૂગતા;
સંઘ મહી હસ્તી એક છૂટા, ખીચત લોહ મકોડા તૂટા. ૭

શબ્દાર્થ

તાંહાં = ત્યાં હમહી = મેં અમે કીના = કર્યો એક = એક નુગતા = યુક્તિ દ્વીપ સકલ = આખા દ્વીપમાં થાવા = થવા કરવા મનમૂગતા = મનને આશ્ચર્યચકિત કરવા મેં ત્યાં એક યુક્તિ કરી. સંઘની અંદર એક હાથી લોખંડની સાંકળ ખેંચતા તૂટી જવાથી છૂટો પડી ગયો.

અનુવાદ

સમગ્ર દ્વીપના મનને આશ્ચર્યચકિત કરવા મેં ત્યાં એક યુક્તિ કરી. સંઘની અંદર એક હાથી લોખંડની સાંકળ ખેંચતા તૂટી જવાથી છૂટો પડી ગયો.

ભાવાર્થ

પોતાને જાહેર થવા માટે તે સમયે પરમગુરુએ એક યુક્તિ કરી. જેથી સમગ્ર સાલમ દ્વીપના નર-નારી આશ્ચર્યચકિત થઈ જાય. જ્યાં યાત્રાળુઓનો સમૂહ હતો, તે જગ્યાએ જ એક હાથી પોતાના પગે બાંધેલી લોખંડની સાંકળ ખેંચતાં તેનો આંકડો તૂટી ગયો અને હાથી બંધનમાંથી છૂટો થઈ ગયો.

અતિ અલમસ્ત ચલો બેફેલા, ભાગ ગયે ઉતર્ઠત સબ મેલા;
દ્વૈજ એક નૈન અનસૂઝા, પુત્ર એક તાઈ ઓરુ ન દૂજા. ૮

શબ્દાર્થ

અતિ = ઘણો અલમસ્ત = જોશમાં આવેલ ચલો = ચાલવા લાગ્યો બેફેલા = નિરંકુશપણે ભાગ ગયે = વિખેરાઈ ગયો ઉતરત = ઈતર-તીતર સબ = બધો મેલા = મેળાવડો દ્વેજ એક = એક બ્રાહ્મણ નૈન અનસૂઝા = આંખોથી આંધળો પુત્ર = દીકરો એક = એક તાઈ = તેને ઓરુ = અને બીજો ન = નહીં દૂજ = બીજો અન્ય.

અનુવાદ

ઘણા જોશમાં આવીને તે (હાથી) નિરંકુશપણે ચાલવા લાગ્યો. ત્યારે મેળાવડો બધો ઈતર-તીતર (આમ-તેમ) વિખરાઈ ગયો, પરંતુ એક આંખોથી આંધળો બ્રાહ્મણ કે જેને એક પુત્ર સિવાય બીજું કોઈ ન હતું...

ભાવાર્થ

જ્યારે લોખંડની સાંકળનો આંકડો તૂટી ગયો કે તરત જ તે હાથી ખૂબ જોશમાં આવી જઈ નિરંકુશપણે ચાલવા લાગ્યો. મેળામાં આવેલા બધા જ લોકો ભયભીત થઈ ગયા અને પોતાના બચાવ માટે આમતેમ ભાગવા લાગ્યા. એક વયોવૃદ્ધ બ્રાહ્મણ જે આંખો થકી આંધળો હતો. વળી, એ અંધ અને વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને એકમાત્ર પુત્ર સિવાય પરિવારમાં બીજું કોઈ ન હતું.

તિનકુ દોર સોહી સુત લાયે, સો હસ્તીકુ પકરહી પાયે;
લીનો સુત સૂંઢનકી માંહી, પટકે ભોમ્ય પ્રાણ ગયો તાંહી. ૯

શબ્દાર્થ

તિનકુ = તેને દોર = દોરીને સોહી સુત = તે પુત્ર લાયે = લાવ્યો હતો સો = તે હસ્તીકુ = હાથીની પકરહી = પકડમાં પાયે = આવ્યો લીનો = લીધો સુત = પુત્ર સૂંઢનકી માંહી = સૂંઢમાં પટકે = પટક્યો ભોમ્ય = જમીન ઉપર પ્રાણ ગયો = પ્રાણ ચાલ્યો ગયો તાંહી = ત્યાં.

અનુવાદ

તેને દોરીને (પકડીને) તે પુત્ર લઈ આવ્યો હતો. તે પુત્ર હાથીની પકડમાં આવ્યો. સૂંઢમાં લઈને જમીન પર પટક્યો, અને ત્યાં જ તેનો પ્રાણ ચાલ્યો ગયો.

ભાવાર્થ

તે આંધળા બ્રાહ્મણને તેનો એકનો એક દીકરો હાથ પકડીને મેળામાં લઈ આવ્યો હતો. મેળામાં નાશ ભાગ થઈ તેમ છતાં આંધળા બાપને છોડીને દીકરો નાશી ગયો નહીં. એટલે તે હાથીનો શિકાર બન્યો. હાથીએ તે પુત્રને પોતાની સૂંઢમાં પકડીને જમીન ઉપર પટક્યો. જેથી પુત્રનું તે જ સમયે ત્યાં જ પ્રાણ પંખેરું ઊડી ગયું અને મરણને શરણ થયો.

સુત પિતા જબ હી શિર કૂટે, કર્તા ક્યો મેરે કર્મહી કૂટે;
બ્રાહ્મણ સોઈ મન ભયે અભાગે, સુતકી સંગ જલનકુ લાગે. ૧૦

શબ્દાર્થ

સુત પિતા = પુત્રના પિતા જબહી = ત્યારે શિર કૂટે = અત્યંત કલ્પાંત કરવા લાગ્યા કર્તા = પ્રભુ ક્યો = કેમ શાથી
મેરે = મારા કર્મહી = કર્મો કૂટે = કૂટ્યાં બ્રાહ્મણ = બ્રાહ્મણ સોઈ = તે મન = મનથી ભયે અભાગે = ભાંગી પડ્યો
સુતકી સંગ = પુત્રની સાથે જલનકુ = બળવા માટે લાગે = તૈયાર.

અનુવાદ

ત્યારે પુત્રના પિતા અત્યંત કલ્પાંત કરવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે હે પ્રભુ! મારાં જ કર્મ કેમ કૂટ્યાં છે? બ્રાહ્મણ તે રીતે મનથી ભાંગી પડ્યો અને પુત્રની સાથે બળવા માટે તૈયાર થયો.

ભાવાર્થ

પુત્રના મૃત્યુના સમાચાર જાણતાં જ અંધ બ્રાહ્મણ - પિતા અત્યંત કલ્પાંત કરવા લાગ્યા તથા પોતાના નસીબ ઉપર દોષ દઈને ભગવાનને યાદ કરવા લાગ્યા. પુત્ર-વિયોગથી બ્રાહ્મણ મનથી ભાંગી પડ્યો. હવે બીજો કોઈ આશરો રહ્યો ન હોવાથી તેણે નિર્ણય કર્યો કે તે પોતે પણ પુત્રની ચિતા સાથે જ બળી મરશે અને પોતાના જીવનનો અંત આણશે.

બડકી ચેહે સલીતા તિર જબહી, બ્રાહ્મણ સુત લેઈ બેઠો તબહી;
કલપે મેલા રાય સમીતુ, દ્વૈજ મુવે બહુ હોય અનિતુ. ૧૧

શબ્દાર્થ

બડકી = તૈયાર કરી ચેહે = ચિતા સલીતા તિર = નદીના કિનારે જબહી = જ્યારે બ્રાહ્મણ = બ્રાહ્મણ
સુત = પુત્રને લેઈ બેઠો = લઈને બેઠો તબહી = ત્યારે કલપે = કલ્પાંત કરે મેલા = મેળામાં આવેલા રાય = રાજા
સમીતુ = સહિત દ્વૈજ = બ્રાહ્મણ મુવે = મરી જાય બહુ = ઘણું જ હોય = થાય અનિતુ = અમંગળ.

અનુવાદ

નદીના કિનારે ચિતા જ્યારે તૈયાર કરી ત્યારે બ્રાહ્મણ પુત્રને લઈને બેઠો. રાજા સહિત મેળાના બધા કલ્પાંત કરવા લાગ્યા કે બ્રાહ્મણ મરી જાય તો ઘણું અમંગળ થાય.

ભાવાર્થ

મૃત બ્રાહ્મણપુત્રના અંતિમ સંસ્કાર કરવા માટે તૈયારીઓ થવા લાગી. નદીના કિનારે લાકડાં ગોઠવીને ચિતા તૈયાર કરવામાં આવી. ત્યારે અંધ બ્રાહ્મણ મૃત પુત્રના શબને પોતાના ખોળામાં લઈને ચિતા ઉપર બેઠો. રાજા સહિત મેળામાં આવેલા ભક્તજનો આ દુઃખદ ઘટના સહન કરી

ન શકવાથી અત્યંત કલ્પાંત કરવા લાગ્યા. બધાના મનમાં એક જ ચિંતા હતી કે જો પુત્રની સાથે બ્રાહ્મણ બળી મરશે તો ઘણું જ અમંગળ (અનરથ) થશે.

**બ્રાહ્મણકુ સબ કહત પોકારી, મત જરહી બરજે નરનારી;
રાજા કહે લે જનમ જીવાઈ, સુત સંગે મત જરી મરે ભાઈ. ૧૨**

શબ્દાર્થ

બ્રાહ્મણકુ = બ્રાહ્મણને **સબ** = બધા **કહત** = કહેવા લાગ્યા **પોકારી** = પોકાર કરીને **મત જરહી** = બળી મરશે નહીં **બરજે** = રોકવા માટે વિનંતી કરવા લાગ્યા **નરનારી** = સ્ત્રી-પુરુષ **રાજા કહે** = રાજાએ કહ્યું **લે જનમ** = જન્મારો **જીવાઈ** = ભરણ-પોષણ કરીશ **સુત સંગે** = પુત્રની સાથે **મત** = નહીં **જરી મરે** = બળી મરશે **ભાઈ** = ભાઈ.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણને બધા સ્ત્રી-પુરુષો પોકાર કરીને બળી મરશે નહીં તેમ કહેવા લાગ્યા. રાજા કહેવા લાગ્યા કે હે ભાઈ ! પુત્ર સાથે બળી મરશે નહીં. હું જન્મારો ભરણ-પોષણ કરીશ.

ભાવાર્થ

મેળામાં ઉપસ્થિત બધા સ્ત્રી-પુરુષો અંધ બ્રાહ્મણને પોતાના પુત્રની સાથે બળી ન મરવા માટે પોકાર કરીને અટકાવવા વિનંતી કરવા લાગ્યા. વળી, એક રાજાએ તેને ખાતરી પણ આપી કે જો તે (અંધ બ્રાહ્મણ) પુત્રની સાથે ન બળી મરે તો તેઓ જિંદગીપર્યંત તેનું ભરણ-પોષણ કરશે અને રાજ્ય તરફથી બધા જ પ્રકારની દરકાર (સાર-સંભાળ) માટેની પણ વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે.

**યેસે કહી કહી સબ પચી હારે, બ્રાહ્મણ એકુ ઉર નહીં ધારે;
નિશ્ચે દ્વેજ મરન જબ લાગે, તબ હમ ધ્યાન પલકતે જાગે. ૧૩**

શબ્દાર્થ

યેસે કહી કહી = એવું કહી કહીને **સબ** = બધા **પચી હારે** = થાક્યા **બ્રાહ્મણ** = બ્રાહ્મણ **એકુ** = એકનું પણ કહ્યું **ઉર** = ધ્યાનમાં **નહીં ધારે** = ધર્યું નહીં **નિશ્ચે** = ચોક્કસ નક્કી **દ્વેજ** = બ્રાહ્મણ **મરન** = મરવા **જબ** = જ્યારે **લાગે** = તૈયાર થયો **તબ** = ત્યારે **હમ** = હું **ધ્યાન** = ધ્યાનમાંથી **પલકતે જાગે** = પલકારામાં જાગૃત થયો.

અનુવાદ

એવું કહી કહીને બધા થાકી ગયા, પરંતુ બ્રાહ્મણે એકનું પણ કહ્યું ધ્યાનમાં ધર્યું નહીં. જ્યારે બ્રાહ્મણ નિશ્ચિતપણે મરવા માટે તૈયાર જ્યારે થયો ત્યારે હું ધ્યાનમાંથી પલભરમાં જ જાગૃત થયો.

ભાવાર્થ

પુત્ર સાથે ન બળી મરવા માટે સ્ત્રી-પુરુષો અને રાજા તથા અધિકારી દ્વારા અનેક રીતે અંધ બ્રાહ્મણને સમજાવવામાં આવ્યો. તેમ છતાં બ્રાહ્મણે એક પણ વ્યક્તિનું કહ્યું કાને (ધ્યાને) ધર્યું નહીં. અંતે તે બળી મરવા માટે તૈયાર થઈ ગયો. ત્યારે કુવેરસ્વામીને લાગ્યું કે હવે પુત્ર સાથે બ્રાહ્મણ ચોક્કસ બળી મરવા માટે તૈયાર થયો છે. ત્યારે તેઓ પોતે પળભરમાં જ ધ્યાનમાંથી જાગૃત થયા.

**આનંદ હમ અબધૂત એકલા, તબ બૂજા ક્યૌ કલપે મેલા;
મેલા કહે સૂનહો અબધૂતા, માર્યો ગજ બ્રાહ્મણકે સુતા. ૧૪**

શબ્દાર્થ

આનંદ = ખુશ હમ = હું અવધૂત = અવધૂત એકલા = એકલો તબ = ત્યારે બૂજા = પૂછ્યું કે ક્યૌ = શા માટે? કલપે = કલ્પાંત કરો છો મેલા = મેળાવવાને મેલા કહે = મેળાના માનવો કહેવા લાગ્યા સૂનહો = સાંભળો અવધૂતા = હે અવધૂત! માર્યો = મારી નાંખ્યો ગજ = હાથીએ બ્રાહ્મણકે સુતા = બ્રાહ્મણના પુત્રને.

અનુવાદ

હું એકલો જ અવધૂત સ્વરૂપે ખુશ હતો. ત્યારે મેળાવવાને પૂછ્યું કે શા માટે કલ્પાંત કરો છો? મેળાના માનવો કહેવા લાગ્યા કે હે અવધૂત! સાંભળો કે હાથીએ બ્રાહ્મણના પુત્રને મારી નાંખ્યો છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ પોતે એક અવધૂત સ્વરૂપે ધ્યાનસ્થ દશામાંથી જાગૃત થયા હોઈ ઘણા ખુશ હતા. કારણ કે સાલમ દ્વીપમાં જાહેર થવા માટેનો આ સમય તદ્દન યોગ્ય હતો. તેમણે મેળામાં કલ્પાંત કરતા સ્ત્રી-પુરુષોને તેમના હૈયાફાટ કલ્પાંત કરવા પાછળનું કારણ જ્યારે પૂછ્યું ત્યારે સઘળા સ્ત્રી-પુરુષો એકી અવાજે કહેવા લાગ્યા કે અંધ બ્રાહ્મણના એકના એક પુત્રને હાથીએ પોતાની સૂંઢમાં લઈને જમીન ઉપર પટકતાં પુત્રનું મૃત્યુ થયું છે.

**દ્વેજ જરે તિનહીકે સંગુ, તાતે મેલા હોય મન ભંગુ;
તબ હમહી આસનતે ઊઠે, જઈ બ્રાહ્મણ સુતકી પર તુઠે. ૧૫**

શબ્દાર્થ

દ્વેજ જરે = બ્રાહ્મણ બળી મરે છે તિનહીકે સંગુ = તેની સાથે તાતે = તેથી મેલા = મેળાના માનવો હોય = થયા મન ભંગુ = મનથી નાસીપાસ થયા છે તબ = ત્યારે હમહી = હું આસનતે = આસન પરથી ઊઠે = ઊઠ્યો જઈ = જઈને બ્રાહ્મણ સુતકી પર = બ્રાહ્મણ પુત્ર ઉપર તુઠે = પ્રસન્ન થયો.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણ તેની સાથે બળી મરે છે, તેથી મેળાના માનવો મનથી નાસીપાસ થયા છે. ત્યારે હું આસન પરથી ઊઠ્યો અને જઈને બ્રાહ્મણના પુત્ર ઉપર પ્રસન્ન થયો.

ભાવાર્થ

મેળાના માનવોએ કલ્પાંત કરવા પાછળનું કારણ જણાવતાં કહ્યું કે બ્રાહ્મણ પોતાના અકાળે મરણ પામેલા પુત્રની સાથે ચિતામાં બેસી બળી મરવા માટે તૈયાર થયો છે. ત્યારે પરમગુરુ પોતાના આસન ઉપરથી ઊભા થઈને જ્યાં બ્રાહ્મણના પુત્રની ચિતા ખડકાવીને અગ્નિ સંસ્કાર માટે તૈયાર કરી હતી, ત્યાં સ્મશાને જઈને મરણ પામેલા પુત્ર ઉપર પ્રસન્ન થયા, અને કૃપા કરીને માથા ઉપર હાથ મૂક્યો.

**ક્રીયા સજીવ દ્વૈજ સુત જબહી, સંઘ સકલ આનંદ ભયો તબહી;
વિપ્ર કહે હરિ વહારે ધાયે, મેરે સુત જીવાવન આયે. ૧૬**

શબ્દાર્થ

ક્રીયા = કર્યો સજીવ = સજીવન દ્વૈજ સુત = બ્રાહ્મણ પુત્ર જબહી = જ્યારે સંઘ સકલ = યાત્રાળુઓનો આખો સમૂહ આનંદ ભયો = આનંદિત થયો તબહી = ત્યારે વિપ્ર કહે = બ્રાહ્મણ કહેવા લાગ્યો હરિ વહારે ધાયે = પ્રભુ મદદે દોડી આવ્યા મેરે સુત = મારા પુત્રને જીવાવન = સજીવન કરવા માટે આયે = આવ્યા.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણના પુત્રને જ્યારે સજીવન કર્યો ત્યારે યાત્રાળુઓનો આખો સમૂહ આનંદિત થયો. બ્રાહ્મણ કહેવા લાગ્યો કે મારા પુત્રને સજીવન કરવા માટે પ્રભુ મદદે દોડી આવ્યા છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ અવધૂતપુરુષના સ્વરૂપે જ્યારે ચિતા ઉપર બ્રાહ્મણના ખોળામાં બેઠેલા મૃત પુત્રને સજીવન કર્યો ત્યારે નદી કિનારે ભેગા થયેલા યાત્રાળુઓના વિશાળ સમુદાયમાં આનંદનો પાર રહ્યો નહીં. બધા ખુશખુશાલ થઈ ગયા અને જય જયકાર કરવા લાગ્યા. સજીવન થયેલા પુત્રને જોતાં શોકાતુર થયેલાં સૌનાં મન પળવારમાં જ જ્યારે આનંદઘેલાં બની ગયા ત્યારે બ્રાહ્મણ કહેવા લાગ્યો કે પ્રભુ પોતે જ તેના પુત્રને સજીવન કરવા માટે મદદે દોડી આવ્યા છે.

**યેસે કહી શરનન મમ શ્રહીયા, સંઘ સકલ તન મન ધન દઈયા;
ઓર દેશ ચોરાસી કેરે, રાજા ભયે શરન ગત્ય મેરે. ૧૭**

શબ્દાર્થ

યેસે કહી = એવું કહીને શરનન મમ = મારું શરણું ગ્રહીયા = ગ્રહણ કર્યું સંઘ સકલ = યાત્રાળુઓનો સમૂહ તન મન ધન = તન મન અને ધન દઈયા = સમર્પણ કર્યું ઓર = વળી દેશ ચોરાસી કેરે = ચોરાસી દેશના રાજા = નગરપતિ ભયે = થયા શરન ગત્ય = શરણાંગત મેરે = મારા.

અનુવાદ

એવું કહીને મારું શરણું ગ્રહણ કર્યું. યાત્રાળુઓના સમૂહ પછા તન, મન અને ધન અર્પણ કર્યું. વળી, ચોરાસી દેશના રાજા પછા મારા શરણાંગત થયા.

ભાવાર્થ

ખોળામાં બેઠેલો મૃત પુત્ર સજીવન થયો તેવો અનુભવ થતાં જ અંધ બ્રાહ્મણના મુખમાંથી આ પ્રમાણે શબ્દો સરી પડ્યા. પછી પોતે ચિતા પરથી નીચે ઉતરીને અવધૂતસ્વામીના ચરણમાં નમીને શરણું ગ્રહણ કર્યું. આ પ્રમાણે કુતૂહલ જોઈને એકત્રિત થયેલ યાત્રાળુઓનું જૂથ પછા તન, મન અને ધન ન્યોછાવર કરીને શરણે પડ્યું. વળી, ચોરાસી દેશના રાજાઓ પછા સેવકભાવે અવધૂતસ્વામીના શરણાંગત બનીને પગે પડ્યા.

કહન લગે નરનારી જેતે, સમન કોટારથ આયે તેતે;
સ્વામી હમકુ દો ઉપદેશુ, તુમ કર્તા ધરી આયે ભેસું. ૧૮

શબ્દાર્થ

કહન લગે = કહેવા લાગ્યા નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો જે તે = જેટલા સમન = જ્યાં મેળાવડો ભરાતો હોય તેવા કોટારથ = કોટારથ આયે = આવ્યા હતા તે તે = તેટલા સ્વામી = પ્રભુ હમકુ = અમને દો = આપો ઉપદેશુ = બોધ તુમ = તમો કર્તા = સર્જનહાર ધરી આયે ભેષુ = ભેષ ધારણ કરીને આવ્યા

અનુવાદ

જ્યાં મેળાવડો ભરાતો હતો તેવા સમન કોટારથ ભૂમિમાં જેટલા આવ્યા હતા, તેટલા સ્ત્રી-પુરુષો કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! તમે ખુદ સર્જનહાર પોતે ભેષ ધારણ કરીને આવ્યા હોઈ અમોને બોધ આપો.

ભાવાર્થ

જ્યાં મેળાવડાનું આયોજન થયું હતું તેવા પવિત્ર તીર્થધામ સમન કોટારથમાં જેટલા ભાવિક સ્ત્રી-પુરુષો આવ્યા હતા, તેટલા પોતાને ઉપદેશ આપવા માટે અવધૂતસ્વામીને વિનંતી કરવા લાગ્યા. વળી, તેઓ કહેવા લાગ્યા કે તેમણે આવી આશ્ચર્યજનક ઘટના જોઈને મનમાં પ્રતીતિ થઈ ગઈ છે કે સર્જનહાર પોતે શરીર ધારણ કરીને અત્રે પધાર્યા છે.

રાજા દેશ સકલકે સોઈ, કરે આરતી બહુ વિધિ મોઈ;
વારંવાર કહી કર જોરે, હમકુ રાખો શરન તમોરે. ૧૯

શબ્દાર્થ

રાજા = રાજા દેશ સકલકે = બધા દેશના સોઈ = તે કરે = કરવા લાગ્યા આરતી = આરતી બહુ વિધિ = બહુ વિધિપૂર્વક મોઈ = મારી વારંવાર = અનેકવાર કહી = કહેતા કર જોરે = હાથ જોડીને હમકુ = અમને રાખો = રાખો શરન = શરણમાં તમોરે = તમારા.

અનુવાદ

બધા દેશના જે રાજાઓ હતા તે બહુ વિધિપૂર્વક મારી આરતી કરતા અને વારંવાર હાથ જોડીને કહેતા કે અમને તમારા શરણમાં રાખો.

ભાવાર્થ

મેળામાં જે અલગ અલગ ચોરાસી દેશના રાજાઓ એકત્ર થયેલા હતા તે બધા ભેગા મળીને ખૂબ જ ભાવપૂર્વક વિધિ સહિત અવધૂત પુરુષની આરતી ઉતારતા હતા. આરતી કર્યા બાદ સામે બેસી નત્મસ્તકે નમસ્કાર કરીને પોતાને શરણમાં રાખવા માટે પરમગુરુને બે હાથ જોડીને વારંવાર વિનંતી કરતા હતા.

શિષ્ય તમારા હમકુ કરહુ, અપો જાપ ધ્યાન તેહી ધરહુ;
તબ હમહી દીના ઉપદેશા, પ્રથમ લીનો બોધ નરેશા. ૨૦

શબ્દાર્થ

શિષ્ય = સેવક તમારા = તમારા હમકુ = અમને કરહુ = કરજો આપો = દ્યો જાપ = મંત્ર ધ્યાન = ધ્યાન તેહી = તેનું ધરહુ = ધરીશું તબ = ત્યારે હમહી = મેં દીના = આપ્યો ઉપદેશા = બોધ પ્રથમ = પહેલાં લીનો = લીધો બોધ = ઉપદેશ નરેશા = રાજાએ.

અનુવાદ

અમને તમારા શિષ્ય કરો અને મંત્ર આપો, તેનું (જેનું) ધ્યાન ધરીશું. ત્યારે મેં ઉપદેશ આપ્યો. જેમાં પ્રથમ ઉપદેશ રાજાએ લીધો.

ભાવાર્થ

બધા રાજાઓએ તેમને શરણમાં લઈને પોતાને અનુયાયી બનાવવા માટે અવધૂતસ્વામીને વિનંતી કરી અને ખાતરી આપી કે તેઓ (કુવેરસ્વામી) જે કોઈ આદેશ આપશે તેનું બધા અચૂક પાલન કરશે. તથા જે કાંઈ મંત્ર-દીક્ષા આપવામાં આવશે તેનું પણ તેઓ નિયમિત રીતે ધ્યાન

ધરશે. આ વિનંતીને માન આપીને સૌથી પ્રથમ અવધૂતસ્વામીએ છત્રપતિ રાજાને ઉપદેશ આપ્યો. ત્યાર બાદ ચોરાસી દેશના રાજાઓએ કંઠી ઉપદેશ ગ્રહણ કર્યો. કંઠી ઉપદેશ આપી કાયમપંથી અનુયાયી બનાવ્યા, બાદ એક પછી એક એમ દરેકને વ્યક્તિગત રીતે કાનમાં અમરમંત્ર સંભળાવ્યો.

**પીછે સહુ મેલા નરનારી, દીનો બોધ સકલ પરિવારી;
બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી સઉદર વંસુ, ચારુ બરન ભયે મમ અંશુ. ૨૧**

શબ્દાર્થ

પીછે = પછીથી સહુ = તમામ મેલા નરનારી = મેળામાં આવેલા સ્ત્રી-પુરુષો દીનો = આપ્યો બોધ = ઉપદેશ સકલ = બધા પરિવારી = કુટુંબીજનો બ્રાહ્મણ = બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી = ક્ષત્રિય સઉદર = શૂદ્ર વંસુ = વૈશ્ય ચારુ બરન = ચારે વર્ણના ભયે = થયા મમ = મારા અંશુ = અંશો.

અનુવાદ

પછી મેળાના તમામ સ્ત્રી-પુરુષો અને બધા પરિવારજનો ને બોધ આપ્યો. આમ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, શૂદ્ર અને વૈશ્ય એમ ચારે વર્ણના અંશો મારા (અનુયાયી) થયા.

ભાવાર્થ

રાજાઓએ કંઠી ઉપદેશ ગ્રહણ કર્યો પછી અન્ય પરિવારજનો સહિત મેળામાં આવેલા બધા સ્ત્રી-પુરુષોએ બોધ ગ્રહણ કર્યો. મેળામાં ઉપસ્થિત બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, શૂદ્ર અને વૈશ્ય જાતિના મળીને ચારે વર્ણના જીવોએ ઉપદેશ ગ્રહણ કર્યો અને બધાજ અંશો અવધૂતસ્વામીના અનુયાયી બન્યા.

**કાયમ પંથ પુરાતન કહીયા, સબકે ઉર લખવાઈ દઈયા;
કૈવલ નામ ધણીકા કીના, રહેણી કરણી દેઈ ભિન્ન ભિન્ના. ૨૨**

શબ્દાર્થ

કાયમ પંથ = કાયમપંથ પુરાતન = પરાપૂર્વનો કહીયા = જણાવ્યો સબકે ઉર = બધાના હૃદયમાં લખવાઈ દઈયા = અંકિત કરાવ્યો કૈવલ નામ = કૈવલકર્તાનું નામ ધણીકા = માલિકનું કીના = કહ્યું રહેણી કરણી = આચાર સંહિતા દેઈ = આપીને ભિન્ન ભિન્ના = જુદા જુદા.

અનુવાદ

પરાપૂર્વનો કાયમપંથ જણાવ્યો અને બધાના હૃદયમાં અંકિત કરાવ્યો. વળી, જુદી જુદી રીતે રહેણી-કરણી સમજાવી દઈને માલિકનું કૈવલ નામ કહ્યું.

ભાવાર્થ

દરેક રાજા-રાણી અને તેમના કુટુંબીજનો સહિત મેળામાં ઉપસ્થિત સર્વ સ્ત્રી-પુરુષોના હૃદયમાં આદિ-અનાદિ કાયમપંથની સરળ સમજ આપીને અંકિત કરાવી દીધી. વળી, સર્વના માલિક તરીકે રહેલા એક સકર્તા પતિ સર્જનહારની ઓળખ બતાવીને કૈવલકર્તાનું નામ દઢ કરાવ્યું અને કૈવલધર્મના કાયમપંથી અનુયાયી તરીકે પાળવાના નીતિ-નિયમો તેમજ આચારસંહિતા અંગેની બધી સમજ આપી.

**દેશ દેશકે નરપતિ જેતા, મુખી કરે હરિજનકે તેતા;
ચોરાસી દેશનકે રાઈ, જ્ઞાન ભક્તિ સબ ઉર લખવાઈ. ૨૩**

શબ્દાર્થ

દેશ દેશકે = દેશ દેશના નરપતિ = રાજાઓ જેતા = જેટલા મુખી કરે = મુખિયા કર્યા નીમ્યા હરિજનકે = હરિ ભક્તોના અનુયાયીઓના તેતા = તેટલા ચોરાસી દેશનકે = ચોરાસી દેશના રાઈ = નરેશ નૃપ જ્ઞાન = જ્ઞાન ભક્તિ = ભક્તિ સબ = બધું ઉર = હૃદયમાં લખવાઈ = અંકિત કરાવ્યું.

અનુવાદ

ચોરાસી દેશના રાજાઓને જ્ઞાન, ભક્તિ બધું હૃદયમાં અંકિત કરાવ્યું, અને દેશ-દેશના જેટલા રાજા હતા તેટલાને અનુયાયીઓના મુખિયા નિશ્ચિત (નીમ્યા) કર્યા.

ભાવાર્થ

ચોરાસી દેશના રાજાઓને કૈવલજ્ઞાનની સમજ આપીને કૈવલકર્તાનું ધ્યાન ધરવાની રીત બધાના હૃદયમાં અંકિત કરાવી. રાજાઓ કૈવલજ્ઞાન સારી રીતે સમસ્યા છે, તેવું જણાતાં જે તે દેશમાં રહેતા અનુયાયી સમુદાયના આગેવાન તરીકે તે તે દેશના રાજાઓની નિમણૂક કરીને ધર્મોપદેશની બધી જ જવાબદારી તેમના હાથમાં સોંપી.

**સબ રાજાકે શિર એક રાઈ, દામ સકલ સબ તાંડી ભરાઈ;
તેહી નરપતિ તિરથ તાંડાં આયે, વાકુ હમ મહા મંત્ર લખાયે. ૨૪**

શબ્દાર્થ

સબ = બધા રાજાકે = રાજાઓના શિર = માથે એક રાઈ = એક છત્રપતિ રાજા દામ = ખંડણી સકલ સબ = બધા તાંડી = ત્યાં ભરાઈ = ભરતા તેહી = તે નરપતિ = છત્રપતિ રાજા તિરથ = યાત્રા કરવા તાંડાં = ત્યાં આયે = આવ્યા તાકુ = તેઓને હમ = મેં મહામંત્ર = અમરમંત્ર લખાયે = સંભળાવ્યો.

અનુવાદ

બધા રાજાઓના માથે એક છત્રપતિ રાજા હતો. ત્યાં બધા મળીને ખંડણી ભરતા હતા. તે છત્રપતિ રાજા યાત્રા કરવા ત્યાં આવ્યા હતા. તેઓને પણ મેં અમરમંત્ર સંભળાવ્યો હતો.

ભાવાર્થ

અલગ અલગ નાનાં નાનાં રાજ્યોનાં રાજાઓની ઉપર એક છત્રપતિ રાજા હતો. બધા તાબેદાર રાજાઓ દર વર્ષે નક્કી કરેલ મહેસુલની રકમ છત્રપતિ રાજદરબારના ખજાનામાં જમા કરાવતા હતા. તે પ્રસંગ દરમિયાન પૃથ્વીપતિ (ચક્રવર્તી) રાજા પણ સમન કોટારથ યાત્રાધામમાં યાત્રાએ આવ્યા હતા. અવધૂતપુરુષે તે રાજાને પ્રથમ કંઠી ઉપદેશ (બોધ) આપીને અમરમંત્ર સંભળાવ્યો હતો.

નામ તેહુનકા કહું વિસ્તારી, પુત્ર સહિત જેતની ઘરે નારી;
બહોતેર સહસ્ર રાયકુ રાણી, વીસ રાય માનીતી માની. ૨૫

શબ્દાર્થ

નામ = નામ તેહુનકા = તેમના કહું = કહું છું વિસ્તારી = વિસ્તારપૂર્વક પુત્ર = રાજકુંવર સહિત = સાથે જેતની = જેટલી ઘરે = ઘરમાં નારી = રાણી બહોતેર સહસ્ર = બોત્તેર હજાર રાયકુ રાણી = રાજાની રાણી વીસ = વીસ રાય = રાજાની માનીતી = માનીતી માની = માનેલી.

અનુવાદ

તેમના નામ સહિત પુત્ર સહિત ઘરે જેટલી રાણીઓ હતી, તે વિસ્તારપૂર્વક કહું છું. તે રાજાને બોત્તેર હજાર રાણીઓ હતી. જેમાં રાજાએ માનીતી માનેલી એવી વીસ (રાણી) હતી.

ભાવાર્થ

તે પૃથ્વીપતિ રાજાનાં નામ સહિત તેના પુત્ર અને રાજમહેલમાં જેટલી રાણીઓ હતી તે અંગે હવે વિસ્તારપૂર્વક કુવેરસ્વામી જણાવે છે.

તે રાજાને બોત્તેર હજાર રાણીઓ હતી, જેમાં રાજાએ માનેલી માનીતી એવી વીસ પટરાણીઓ હતી.

કુંવર સત્તરસે કહીયે જાકુ, મહાદ્ નામ જેઠી સુત તાકુ;
ગયંદ રાય પિતાકુ સોઈ, ઓર રાય કેતે કહું મોઈ. ૨૬

શબ્દાર્થ

કુંવર = રાજકુંવર સત્તરસે = સત્તરસો, એક હજાર સાતસો કહીયે = કહેવાય જાકુ = તેને મહાદ્ નામ = મહાદ્

નામ જેઠી = મોટા સુત = રાજકુંવર તાકુ = તેનું ગયંદરાય = ગયંદરાય પિતાકુ = પિતાનું સોઈ = હતું ઓર = બીજા રાય = રાજાઓ કેતે = કેટલાક કહું = કહું મોઈ = હું.

અનુવાદ

તેને સત્તરસો રાજકુંવર હતા. જે મોટા રાજકુંવર હતા તેનું નામ મહાદ્ અને પિતાનું ગયંદરાય હતું. વળી, બીજા કેટલાક રાજાનું હું વર્ણન કરું ?

ભાવાર્થ

તે છત્રપતિ રાજાને એક હજાર સાતસો રાજકુંવર હતા. જેમાં રાજગાદીના વારસદાર જયેષ્ઠ રાજકુંવરનું નામ મહાદ્ હતું. રાજાનું નામ ગયંદરાય હતું. કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓ બીજા રાજાઓનું કેટલુંક વર્ણન કરે ?

દિવસ સોલ લ્યૌ ક્રીયા સમાગુ, જનમ મરણ સબકે ગયે દાગુ;
મેલા કહે હો અંતર્યામી, નામ તુમારા કહીયે સ્વામી. ૨૭

શબ્દાર્થ

દિવસ સોલ = સોળ દિવસ લ્યૌ = સુધી ક્રીયા = કર્યો સમાગુ = સમાગમ, સત્સંગ જનમમરણ = જન્મ અને મરણ સબકે = બધાના ગયે = ગયા દાગુ = દાગ મેલા = મેળાવડાના કહે = કહેવા લાગ્યા હો અંતર્યામી = હે પરમેશ્વર! નામ = નામ તુમારા = તમારું કહીયે = કહો સ્વામી = પ્રભુ.

અનુવાદ

સોળ દિવસ સુધી સત્સંગ (સમાગમ) કર્યો. જેથી બધાના જન્મ-મરણના દાગ ગયા. મેળાના લોકો કહેવા લાગ્યા કે હે પરમેશ્વર! તમારું નામ કહો પ્રભુ.

ભાવાર્થ

સાલમ દ્વીપમાં સમન કોટારથના નદી કિનારે ભરાયેલા મેળામાં સમગ્ર ચોર્યાસી રાજ્યોના રાજાઓ અને છત્રપતિ રાજા સહિત રાજ્યના નર-નારી જે ઉપસ્થિત હતા ત્યાં પરમગુરુએ સોળ દિવસ સુધી અગાધ કેવલજ્ઞાન સમજાવતાં સત્સંગ કર્યો. તેથી કાયમપંથી બનેલા બધા શ્રોતાજનોના મનમાં જન્મ-મરણનો જે ડાઘ હતો તે નષ્ટ થયો. બધા અવધૂતસ્વામીને પરમેશ્વર તરીકે ઉદ્ભોધન કરીને તેમનું નામ શું છે તે પૂછવા લાગ્યા.

બહોરુ હમ મેલાસુ ક્રીના, નામ હમારા લખાઈ દીના;
સ્વયં પુરુષ મમ નામ કહીજે, આઘ અંત મધ્ય સ્વયં રહીજે. ૨૮

શબ્દાર્થ

બહોરુ = બાદ ત્યાર પછી હમ = મેં મેલાસુ = મેળાને કીના = કહ્યું નામ = નામ હમારા = મારું
લખાઈ દીના = જણાવી દીધું સ્વયં પુરુષ = સ્વયંપુરુષ મમ નામ = મારું નામ કહીજે = કહ્યું કહેજો આદ્ય = આરંભ
અંત = છેડે મધ્ય = પ્રસારો સ્વયં = જાતે રહીજે = રહેલો.

અનુવાદ

ત્યારબાદ મેં મેળાને મારું નામ જણાવી દીધું. મેં મારું નામ સ્વયંપુરુષ કહ્યું કારણ કે આદ્ય,
અંત અને મધ્યમાં સ્વયં રહેલો છું.

ભાવાર્થ

નામ પૂછતાંની સાથે જ અવધૂતસ્વામીએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો અને પોતાનું નામ જણાવી દીધું.
તેમણે તેમનું નામ સ્વયંપુરુષ કહ્યું કારણ કે તેઓ સૃષ્ટિની આદ્ય, મધ્ય અને અંતમાં કાળ-માયાને
પણ આધીન થયા સિવાય સ્વયં રહેલા છે.

નિજ કેવલકા હંસા મોઈ, જૂગ કારન પઠવાયો સોઈ;
અસંખ્ય લોક વેધી હમ આવા, ધામ ધામ હમકુ બહુ ચાહાવા. ૨૯

શબ્દાર્થ

નિજ કેવલકા = આદિ કેવલકર્તાના હંસા = હંસ મોઈ = હું જૂગ = જગત કારણ = કારણે પઠવાયો = મોકલ્યો
સોઈ = તેમણે અસંખ્ય લોક = અસંખ્ય ધામો વેધી = ઓળંગી હમ = હું આવા = આવ્યો ધામ ધામ = દરેક ધામોએ
હમકુ = મને બહુ = ઘણો ચાહાવા = પ્રેમભાવ દર્શાવ્યો.

અનુવાદ

હું નિજ કેવલકર્તાનો હંસ છું. તેમણે જગત કલ્યાણના કારણે મને મોકલ્યો છે. અસંખ્ય
ધામો ઓળંગીને હું આવ્યો છું. દરેક ધામના લોકોએ મને ઘણો જ પ્રેમભાવ દર્શાવ્યો છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વના સર્જનહાર આદિ નિજ કેવલકર્તાના તેઓ પરમવિશેષ પાટવી અંશ છે.
સર્જનહારે જ વિશ્વમાં અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવવા માટે કુવેરસ્વામીને બ્રહ્માંડમાં મોકલ્યા
છે. સૃષ્ટિના પ્રારંભથી માંડીને કેવલધામમાંથી નીકળ્યા પછી આજ સુધી કોઈપણ અંશ
પાછા (કેવલધામમાં) આવ્યા જ નહીં અને જન્મ-મરણના કાળમાં ભટક્યા કરતા હોવાથી
સર્જનહારે કૃપા કરીને અંશોના કલ્યાણ માટે તેમને મોકલ્યા છે. કર્તાની જેવી આજ્ઞા મળી
કે તરત જ તેઓ કેવલધામ છોડીને નીકળી ગયા. અંતરીક્ષના માર્ગમાં આવતા બધા દૈવી
ધામોમાં રોકાઈને કેવલકર્તાનું જ્ઞાન કચ્યું. આમ અસંખ્ય ધામો ઓળંગીને તેઓ અહીં

આવ્યા છે. અંતરીક્ષના જે જે દૈવી ધામોમાં તેઓ રોકાયા અને કૈવલજ્ઞાન કથ્યું તે તે દૈવી ધામના ધામી પુરુષ તેમજ તેમના પરિવાર સહિત ધામના રહેવાસીજનોએ કુવેરસ્વામી પ્રત્યે ખૂબ જ પ્રેમભાવ દર્શાવ્યો હતો.

**બહોરુ હમ સૃષ્ટિ પર આયે, દ્વીપ ચતુરકે લોક ચેતાયે;
દ્વીપ પંચમો આયે સોઈ, તુમકુ અબ ચેતાયે મોઈ. ૩૦**

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યાર પછી હમ = હું સૃષ્ટિ પર = પૃથ્વી પર આયે = આવ્યો દ્વીપ ચતુરકે = ચાર દ્વીપોના લોક = માનવોને ચેતાયે = જ્ઞાનથી જાગૃત કર્યા દ્વીપ પંચમો = પાંચમા દ્વીપમાં આયે = આવ્યો સોઈ = છું તે તુમકુ = તમને અબ = હવે ચેતાયે = જ્ઞાનથી જાગૃત કર્યા મોઈ = મેં.

અનુવાદ

ત્યાર પછી હું પૃથ્વી ઉપર આવ્યો. ચાર દ્વીપના લોકોને જ્ઞાનથી જાગૃત કર્યા અને પાંચમા દ્વીપમાં આવ્યો છું. અહીં પણ મેં તમોને હવે જ્ઞાનથી જાગૃત કર્યા છે.

ભાવાર્થ

અંતરીક્ષના માર્ગમાં આવતા અસંખ્ય દૈવી ધામોને કુવેરસ્વામીએ કૈવલજ્ઞાનથી જાગૃત કર્યા. ત્યારબાદ પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા છે. પૃથ્વીપરનાં ચાર દ્વીપોને કૈવલજ્ઞાનથી પહેલાં જાગૃત કર્યા છે. હવે તેઓ આ પાંચમા સાલમ દ્વીપમાં પધાર્યા છે. અહીંયા પણ સઘળા સ્ત્રી-પુરુષોને કૈવલજ્ઞાનથી જાગૃત કર્યા છે.

**તુમકુ લક્ષ હમે જો બતઈઓ, નિશદિન સો પદ રટતહી રઈયો;
યેસે કહી મેલા સર્વનકુ, નરનારી ઓરુ રહિત નરપતકુ. ૩૧**

શબ્દાર્થ

તુમકુ = તમને લક્ષ = જ્ઞાન હમે = મેં જો = જે બતઈઓ = બતાવ્યો નિશદિન = રાત્રિ-દિવસ સો પદ = તે પદનું રટતહી = રટણ કરતા રઈયો = રહેજો યેસે = એવું કહી = કહ્યું મેલા = મેળાના સર્વનકુ = બધાને નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો ઓરુ = અને રહિત = રૈયત નરપતકુ = રાજાને.

અનુવાદ

મેળાના બધા નર-નારી અને રાજા સહિત રૈયતને એવું કહ્યું કે મેં તમને જે લક્ષ બતાવ્યો છે તે પદનું નિશદિન રટણ કરતા રહેજો.

ભાવાર્થ

સમન કોટારથ તીર્થના પાવન સાંનિધ્યમાં ભરાયેલા મેળામાં બધા આબાલ વૃદ્ધ સ્ત્રી-પુરુષો અને સાલમ દ્વીપના ચોર્યાસી રાજાઓ તેમજ છત્રપતિ રાજા સહિત બધી જ રૈયતને સ્વયંપુરુષે જણાવી દીધું કે તેઓએ જે કેવલકર્તાનો લક્ષ દર્શાવ્યો છે તે પ્રમાણે પરમપદને પામવા માટે ગુપ્ત અમરમંત્રનું ધ્યાન તેમજ પ્રગટ કેવલમંત્રનું આઠે પહોર રટણ કરજો.

**અબ હમ દ્વીપ ઓરનકુ જાવું, બેર બેર તાતે સમજાવું;
સૂની યેસી સબ મન કલપઈયા, અંતર્ધ્યાન જબી હમ ભઈયા. ૩૨**

શબ્દાર્થ

અબ હમ = હવે હું દ્વીપ ઓરનકુ = બીજા દ્વીપમાં જાવું = જાઉં છું બેર બેર = વારંવાર તાતે = તેથી સમજાવું = સમજાવું છું સૂની = સાંભળી યેસી = આવું સબ મન = બધાનાં મન કલપઈયા = કલ્પાંત કરવા લાગ્યા અંતર્ધ્યાન = અદૃશ્ય જબી = ત્યારે હમ = હું ભઈયા = થયો.

અનુવાદ

હવે હું બીજા દ્વીપમાં જાઉં છું. તેથી વારંવાર તમને સમજાવું છું. આવું સાંભળીને બધાનાં મન કલ્પાંત કરવા લાગ્યા. ત્યારે હું અંતર્ધ્યાન થઈ ગયો.

ભાવાર્થ

સ્વયંપુરુષ હવે અહીં રોકાવાના નથી, પરંતુ બીજા દ્વીપને જ્ઞાનથી જાગૃત કરવા માટે તેઓ સાલમ દ્વીપ છોડીને ચાલ્યા જવાના છે. આવું સાંભળતાની સાથે જ બધા મનથી નાસીપાસ થઈ ગયા અને હૃદય દ્રાવક કલ્પાંત જ્યારે કરવા લાગ્યા, ત્યારે સ્વયંપુરુષ બધાની નજર સમક્ષ અચાનક અદૃશ્ય થઈ ગયા.

**સોલ દિવસ ઓરુ સોલ હજારા, સાલમ દ્વીપ જ્ઞાન વિસ્તારા;
સાલમ દ્વીપ જ્ઞાન કરી ઠહાવા, સત્ કુવેર પાલકી દ્વીપ આવા. ૩૩**

શબ્દાર્થ

સોલ દિવસ = સોળ દિવસ ઓરુ = અને સોલ હજારા = સોળ હજાર સાલમ દ્વીપ = સાલમ દ્વીપ જ્ઞાન = જ્ઞાન વિસ્તારા = ઉચ્ચાર કર્યો સાલમ દ્વીપ = સાલમ દ્વીપ જ્ઞાન = જ્ઞાન કરી = કરીને ઠહાવા = દૃઢ કરીને સત્ કુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી પાલકી દ્વીપ = પાલકી દ્વીપમાં આવા = આવ્યા.

અનુવાદ

સાલમ દ્વીપમાં સોળ દિવસ અને સોળ હજાર શબ્દોના જ્ઞાનનો વિસ્તાર કર્યો. સાલમ

द्वीपमां ज्ञान दृढ करीने सत् कुवेरस्वामी पालकी द्वीपमां आव्या.

भावार्थ

स्वयंपुरुषस्वामी सालम द्वीपमां कुल सोण दिवस रोकया. ते दरम्यान तेओ अे समन कोटारथना नदी किनारे अवधूतना स्वरूपे सालम द्वीपना योर्यसी देशना राजानी आघ लई छत्रपति राजा सहित त्यांना रडेवासीओने सोण डजर शब्दोनो उय्यार करीने डैवलज्ञाननो प्रकाश कर्यो. सालम द्वीपना सौ प्रजजोनोने डैवलज्ञान पूर्ण रीते दृढ करायुं. त्यारबाद सत् कुवेरस्वामी पालकी द्वीपमां पधार्या.

અંગ ૬૭

પાલકી દ્વીપ પ્રવેશ કરનકો

દ્વીપ પાલકી આતમ અયાના, અબ હમ દેખો કીયા પીયાના;
દેશ અપૂલ એક નગર અનુપા, વસે જાંહાં મહીપતિ ભડભૂપા. ૧

શબ્દાર્થ

દ્વીપ પાલકી = પાલકી દ્વીપ આતમ અયાના = આત્મલક્ષથી વંચિત અબ = હવે હમ = હું દેખો = જુઓ
કીયા = કર્યું પીયાના = પ્રસ્થાન દેશ અપૂલ = અપૂલ દેશમાં એક = એક નગર = શહેર અનુપા = અનુપમ
વસે = નિવાસ કરે જાંહાં = જ્યાં મહીપતિ = રાજા ભડભૂપા = શૂરવીર રાજા.

અનુવાદ

પાલકી દ્વીપ આત્મજ્ઞાનથી વંચિત હતો. હવે મેં ત્યાં પ્રસ્થાન કર્યું તે જુઓ. આ અપૂલ દેશમાં
એક અનુપમ શહેર હતું, જ્યાં શૂરવીર રાજા નિવાસ કરતો હતો.

ભાવાર્થ

સાલમ દ્વીપમાં અંતર્ધ્યાન થઈ કુવેરસ્વામી પાલકી દ્વીપમાં પધાર્યા. હવે તેનું વર્ણન કરવામાં
આવે છે. પાલકી દ્વીપના માનવો આત્મજ્ઞાનથી વંચિત હતા. આ વિશાળ પથરાયેલા અપૂલ
નામક દેશમાં એક સુંદર શહેર હતું. જે રાજ્યની મુખ્ય રાજધાની હોઈ ત્યાં શૂરવીર રાજા રાજ્ય
કરતો હતો.

સલ્લારટ નામ કહીયે શહેરનકુ, ખલુમંત નામ ઓર રાજનકુ;
સોહી શહેર બહુ બાગ બગીચા, વાપી કુપ તડાક સમીચા. ૨

શબ્દાર્થ

સલ્લારટ = સલ્લારટ નામ = નામ કહીયે શહેરનકુ = શહેર કહેવાતું ખલુમંત નામ = ખલુમંત નામ
ઓર = અને રાજનકુ = રાજાનું સોહી શહેર = તે નગરમાં બહુ = ઘણા બાગ-બગીચા = બાગ અને બગીચા
વાપી કુપ = વાવ અને કૂવા તડાક = તળાવ સમીચા = સમીચી વખાણવા લાયક.

અનુવાદ

તે શહેરનું નામ સલ્લારટ કહેવાતું અને રાજાનું નામ ખલુમંત હતું. તે શહેરમાં ઘણા બાગ-
બગીચા, કૂવા, વાવ અને તળાવ વગેરે સુંદરતામાં અભિવૃદ્ધિ કરતા હતા.

ભાવાર્થ

તે સુંદર શહેરનું નામ સલ્વારટ હતું. જેમાં પૃથ્વીપતિ રાજા રહેતો હતો. તેનું નામ ખલુમંત રાજા હતું. આ શહેરમાં વખાણવા લાયક ઘણા બધા બાગ, બગીચા, કૂવા, વાવ અને તળાવ પણ હતાં.

તાંહાં હમ પ્રગટ ભયે હે સોઈ, બાગ એક બેઠે જઈ મોઈ;
શહેર સકલકે સીધા આવે, તાંહાં હમ બેઠે ભોગ લગાવે. ૩

શબ્દાર્થ

તાંહાં = ત્યાં હમ = હું પ્રગટ ભયે હે = પ્રગટ થયો હતો સોઈ = તે બાગ = બગીચો એક = એક બેઠે જઈ = જઈને બેઠો મોઈ = હું શહેર સકલકે = નગરના બધા સીધા = ભોજનની સામગ્રી આવે = આવતા તાંહાં = ત્યાં હમ = હું બેઠે = બેસીને ભોગ લગાવે = ભોજન જમતો.

અનુવાદ

હું ત્યાં પ્રગટ થયો હતો. તે પૈકી એક બાગમાં હું જઈને બેઠો. નગરના બધા સીધું લઈને આવતા અને ત્યાં બેસીને હું ભોજન જમતો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી સલ્વારટ શહેરમાં પ્રગટ થયા. ત્યાંના સુંદર બગીચાઓ પૈકી એક બગીચામાં આસન જમાવીને બેઠા હતા. નગરજનો બગીચામાં હરવાં-ફરવાં આવતાં. તેઓ કોઈ અવધૂત બિરાજમાન છે, એવું સમજીને ભેટપૂજા સહિત ભોજન માટેની સામગ્રી લઈને તેમની સમક્ષ મૂકતા હતા. કુવેરસ્વામી તે સામગ્રીનો ઉપભોગ કરતા અને ભોજન જમતા હતા.

લોક સકલ આવે દર્શનકુ, હમ પરમોધ બતાવું તિનકુ;
કરમ ભરમ ભઉ ભાંગડી તુતા, કરું ગીરવાણ્ય જ્ઞાન અદ્ભુતા. ૪

શબ્દાર્થ

લોક = માણસો સકલ = બધા આવે = આવતા દર્શનકુ = દર્શનાર્થે હમ = હું પરમોધ = પરમપદનો બોધ બતાવું = દર્શાવું તિનકુ = તેમને કરમ = કર્મની ભરમ = ભ્રમણા ભઉ = જગત ભાંગડી = દૂર થતી તૂતા = તેમની કરું = કરીને કરતો ગીરવાણ્ય = ગર્જનાયુક્ત વાણી જ્ઞાન = જ્ઞાન અદ્ભુતા = અદ્ભુત.

અનુવાદ

બધા લોકો દર્શનાર્થે આવતાં તેમને હું પરમપદનો બોધ દર્શાવતો હતો. ગર્જનાયુક્ત વાણીથી અદ્ભુત જ્ઞાનનો ઉચ્ચાર કરતો. જેથી તેમની જગત પ્રત્યેના કર્મની ભ્રમણાઓ ભાંગતી હતી. (નષ્ટ થતી હતી)

ભાવાર્થ

સમગ્ર શહેરમાં કોઈ જ્ઞાની અવધૂત બગીચામાં બેઠા છે, એવા સમાચાર જેમ જેમ વાયુવેગે પ્રસરવા લાગ્યા તેમ તેમ મોટી સંખ્યામાં નગરજનો દર્શનાર્થે આવતાં હતાં. દર્શનાર્થે આવતા લોકોને કુવેરસ્વામી ગર્જનાયુક્ત વાણીથી પરમપદનો બોધ આપતા અને અદ્ભુત કૈવલજ્ઞાનનું શ્રવણ કરાવતાં. આથી લોકોમાં જગત પ્રત્યેના કર્મોની (કર્મકાંડી) જે ભ્રમણાયુક્ત માન્યતાઓ હતી તે નષ્ટ થવા લાગી.

**ચેતન લોક સકલ સભ ભયેઉ, સાર અસાર વિવિધ વગ લહેઉ;
દિન દિન પ્રિત હોત અતિ ભારી, આવન લગી નગર સભ નારી. ૫**

શબ્દાર્થ

ચેતન = જ્ઞાનથી જાગ્રત લોક = માનવો સકલ સભ = સૌ કોઈ ભયેઉ = થયા સાર અસાર = નાશવંત અને શાશ્વત વિવિધ = જુદી જુદી રીતે વગ = તાર્કિક સંબંધ લહેઉ = જાણી લીધું દિન દિન = દિવસે દિવસે પ્રિત = પ્યાર હોત = હતો અતિભારી = ઘણા મોટા પ્રમાણમાં આવન લગી = આવવા લાગી નગર = નગરની સભ = બધી નારી = સ્ત્રીઓ.

અનુવાદ

સૌ કોઈ માનવો જ્ઞાનથી જાગ્રત થયા, તેથી નાશવંત અને શાશ્વતના તાર્કિક સંબંધને વિવિધ રીતે જાણી લીધું. આમ દિવસે દિવસે ઘણા મોટા પ્રમાણમાં પ્રેમભાવ વધતો હતો તેમ નગરની બધી નારીઓ (સ્ત્રીઓ) પણ આવવા લાગી.

ભાવાર્થ

કૈવલજ્ઞાનની વાણી સાંભળીને દર્શનાર્થે આવતા સલ્લારટ શહેરનો પુરુષવર્ગ જ્ઞાનથી જાગ્રત થઈ ગયો. તેમના મનમાં પહેલાંની જે કર્મકાંડની ગ્રંથીઓ (ભ્રમણાઓ) હતી તે ભાંગી ગઈ. આ સિવાય નાશવંત દેહમાં રહેલા શાશ્વત ચેતન અંશ સ્વરૂપની સમજ કેળવીને ભ્રત્તાંડના અધિપતિ કૈવલકર્તાની પણ સૈદ્ધાંતિક રીતે ‘પિંડે સો ભ્રત્તાંડે’ના ન્યાયે બધાને સમજ પ્રાપ્ત થઈ.

જ્ઞાનના પ્રભાવથી દિવસે દિવસે શહેરી જનોમાં અવધૂતસ્વામી પ્રત્યે પ્રેમભાવ વધતો ગયો. પરિણામે શહેરની બધી સ્ત્રીઓ પણ ભક્તિભાવ ધારણ કરીને બગીચામાં દર્શનાર્થે આવવા લાગી.

**તાકુ પણ હમ કહી સમજાઈ, ભિન્ન ભિન્ન બહુ જ્ઞાન બતાઈ;
નારી મહી કોઈ કોઈ બુધવાનુ, સો સમજી હમહીકે જ્ઞાનુ. ૬**

શબ્દાર્થ

તાકુ = તેમને પણ = પણ હમ = મેં કહી સમજાઈ = કહીને સમજાવ્યું ભિન્ન ભિન્ન = જુદી જુદી રીતે બહુ =

ઘણુ જ્ઞાન = જ્ઞાન બતાઈ = બતાવીને નારી મહી = સ્ત્રીઓમાં કોઈ કોઈ બુધવાનુ = કોઈ કોઈ બુદ્ધિશાળી સો = તે સમજી = સમજી શકી હમહીકે = મારું જ્ઞાનુ = જ્ઞાન.

અનુવાદ

તેમને પણ મેં જુદી જુદી રીતે ઘણું જ્ઞાન બતાવીને કહી સમજાવ્યું. સ્ત્રીઓમાં કોઈક કોઈક બુદ્ધિશાળી હતી, તે મારું જ્ઞાન સમજી શકી.

ભાવાર્થ

બગીચામાં દર્શનાર્થે આવતી શહેરની બધી ભાવિક સ્ત્રીઓને કુવેરસ્વામીએ જુદી જુદી રીતે વિસ્તારપૂર્વક કેવલજ્ઞાન સમજાવવા પ્રયત્નો કર્યા હતા. જે સ્ત્રીઓ બુદ્ધિશાળી હતી, તેઓ અગાધ કેવલજ્ઞાનના હાર્દ (મર્મ, રહસ્ય)ને વાસ્તવિક રીતે સમજી શકી.

ઓર સકલ સબ દેખોદેખી, તિનહીકો પણ ભાવ વિશેખી;
લાહાર કતાર લોક સબ સારા, શહેર બાગ હોઈ રહે એકતારા. ૭

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજી સકલ = બધી સબ = સૌ દેખોદેખી = અનુકરણ કરનાર તિનહીકો = તેઓને પણ = પણ ભાવ = શ્રદ્ધા વિશેખી = અધિક લાહાર કતાર = હારબંધ લાઈન લોક = માનવો સબ સારા = બધા શહેર = નગરથી બાગ = બગીચા સુધી હોઈ રહે = થઈને રહે એકતારા = સળંગ, અખંડ.

અનુવાદ

બીજી બધી અનુકરણ કરનારી હતી, પરંતુ તેઓની પણ શ્રદ્ધા અધિક હતી. એટલે શહેરથી તે બગીચા સુધી હારબંધ સળંગ રીતે બધા લોકોની લાઈન થઈને રહેતી હતી.

ભાવાર્થ

અમુક બુદ્ધિશાળી અને જ્ઞાનને સમજીને હૃદયના સાચા ભાવથી દર્શનાર્થે આવતી સ્ત્રીઓ સિવાયની બીજી બધી સ્ત્રી એકબીજાનું જોઈને અનુકરણ કરવાવાળી હતી. તેમ છતાં ભક્તિ-ભાવપૂર્વક શ્રદ્ધામાં તો અધિકતર ઝુકાવ ધરાવતી હતી. શહેરના આબાલવૃદ્ધ સહિત સ્ત્રી-પુરુષો (દર્શનાર્થીઓ)નો ધસારો એટલો બધો વધવા લાગ્યો કે દર્શન કરવા માટેની હારબંધ લાઈન સળંગ શહેરથી તે બગીચા સુધી લાંબી રહેતી હતી.

જોજન અષ્ટ પુર વિસ્તારુ, સબ આયે રહે રાજદવારુ;
તબ એક દિન રાજકી રાણી, સબમેં શ્રેષ્ઠ માનીતી માની. ૮

શબ્દાર્થ

જોજન અષ્ટ = આઠ યોજન પુર = શહેરનો વિસ્તાર = વિસ્તાર સબ આયે = બધા આવ્યા રહે = બાકી રહ્યા
રાજદવારુ = રાજદરબારીઓ તબ = ત્યારે એક દિન = એક દિવસ રાજાકી રાણી = રાજાની રાણી સબમેં = બધામાં
શ્રેષ્ઠ = મોટી માનીતી માની = મનથી માનીતી માનેલી.

અનુવાદ

આઠ યોજનવાળો શહેરનો વિસ્તાર હતો. બધા જ આવતા, પરંતુ રાજદરબારીઓ બાકી રહ્યા ત્યારે એક દિવસ રાજાની રાણી કે જે બધામાં શ્રેષ્ઠ માનીતી માનેલી...

ભાવાર્થ

રાજમહેલમાં રહેતા રાજવી કુટુંબ પરિવારજનો સિવાય આઠ યોજનમાં પથરાયેલા સમગ્ર શહેરના નરનારીઓ બધા દર્શનાર્થે બગીચામાં આવતાં હતાં. તેવામાં એક ઘટના બની - એક દિવસ રાજાની પટરાણી કે જે બધી રાણીઓમાં શ્રેષ્ઠ માનીતી માનેલી હતી તેને...

તાકુ વ્રાઘ લગી કોઈ આઈ, કરન લગ્યો બહુ રાય ઉપાઈ;
મંત્ર જંત્ર ધૂપ ધ્યાન કરાવે, તેડી વૈદને નાડ જોવાવે. ૯

શબ્દાર્થ

તાકુ = તેણીને વ્રાઘ = વળગાડ લગી = વળગી કોઈ = કોઈક આઈ = આવીને કરન લગ્યો = કરવા લાગ્યો
બહુ = ઘણો રાય = રાજા ઉપાઈ = ઈલાજ મંત્ર = મંતર જંત્ર = તાંત્રિક યંત્ર ધૂપ = ધૂપ ધ્યાન = ધ્યાન કરાવે = કરાવે
તેડી = બોલાવીને વૈદને = નાડી ચિકિત્સક નાડ = નાડી જોવાવે = દેખાડે.

અનુવાદ

તેણીને કોઈ એક વળગાડ આવીને વળગી તેથી રાજા (રાણીનો) તેણીનો ઘણો ઈલાજ કરવા લાગ્યો. જંતર-મંતર કરી ધૂપ-ધ્યાન કરાવે તથા વૈદને બોલાવીને નાડી દેખાડે.

ભાવાર્થ

રાજાની અતિપ્રિય રાણીને કોઈ એક પ્રેતાત્મા આવીને વળગ્યું. તેથી રાજા ઘણો જ આકુળવ્યાકુળ બની ગયો. રાણીના શરીરમાંથી વળગાડ કાઢવા માટે (દૂર કરવા માટે) ઘણા જ પ્રયત્નો કરવા લાગ્યો. શહેરમાંથી ભૂવાઓ બોલાવીને દોરા-ધાગા તેમજ જંતર-મંતર કરાવીને મેલી વિદ્યા દ્વારા ધૂપ અને ધ્યાન કરાવે, તેમજ આયુર્વેદના આધારે ચિકિત્સા કરનારા વૈદરાજને બોલાવીને નાડી પણ દેખાડતા.

અનેક ઉપાય કરી કરી હારે, વૈદ ભૂવા બહુ પચી પચી સારે;
તોહુ વ્રાઘ ગઈ નહીં કોઈ, રાજકે મન દુઘ્ધા હોઈ. ૧૦

શબ્દાર્થ

અનેક = ઘણા ઉપાય = ઈલાજ કરી કરી = કરી કરીને હારે = નિરાશ થયો વૈદ = વૈદ ભૂવા = વળગાડ દૂર કરનાર બહુ = ઘણા પચી પચી સારે = બધા થાકી ગયા તોહુ = તેમ છતાં વ્રાઘ = વળગાડ ગઈ નહીં = નીકળ્યું નહીં કોઈ = કોઈનાથી રાજકે = રાજાનું મન = મન દુઘ્ધા = વિમાસણ હોઈ = પડ્યું.

અનુવાદ

ઘણા ઈલાજ કરી કરીને હાર્યા તથા વૈદ, ભૂવા પણ ઘણા પ્રયત્નો કરીને બધા થાકી ગયા તેમ છતાં કોઈનાથી તે વળગાડ નીકળ્યું નહીં. જેથી રાજાનું મન વિમાસણમાં પડ્યું.

ભાવાર્થ

રાણીના શરીરમાં પ્રવેશેલા વળગાડને કાઢવા માટે ઘણા ઈલાજ-ઉપાયો કરી કરીને રાજા હાર્યા, તેમજ વૈદ અને ભૂવાઓ પણ ઘણા જ પ્રયત્નો કરી કરીને થાક્યા. તેમ છતાં કોઈનાથી પણ વળગાડ નીકળ્યું નહીં. જેથી રાજા મનથી નાસીપાસ થઈ અત્યંત દુઃખી થવા લાગ્યો.

પીર હોત દિન દિન અતિ ભારે, આકુલ વ્યાકુલ ભયે દ્વારહી સારે;
દિવસ એક તન ભયો અચેતુ, સૂક્ષ્મ નાડી સાસ સંકેતુ. ૧૧

શબ્દાર્થ

પીર = દુઃખ હોત = થતું દિન દિન = દિવસે ને દિવસે અતિભારે = અત્યંત દર્દભરી આકુલ વ્યાકુલ = ચિંતાતુર ભયે = થયા દ્વાર હી સારે = બધા રાજદ્વારીઓ દિવસ એક = એક દિવસે તન = શરીર ભયો = થયું અચેતુ = અચેત નિસ્તેજ સૂક્ષ્મનાડી = નાડી મંદ સાસ = શ્વાસ સંકેતુ = સંકેલાઈ ગયો.

અનુવાદ

દિવસે દિવસે અતિ ભારે દુઃખ થતું જેથી બધા રાજદ્વારીઓ ચિંતાતુર થયા. એક દિવસે શરીર અચેત થતાં નાડીઓ મંદ થવા લાગી અને શ્વાસ સંકેલાઈ ગયો.

ભાવાર્થ

દિવસે દિવસે રાણીને વળગાડની પીડા વધવા લાગી. તેથી (રાજદ્વારના) રાજમહેલના પરિવારજનો બધા જ ચિંતાતુર થઈ ગયા. એક દિવસે રાણીનું શરીર અચેત થઈ ગયું અને નાડીઓ અત્યંત સૂક્ષ્મપણે વહેવા લાગી, જાણે કે શ્વાસોશ્વાસ સંકેલાઈ ગયો હોય તેવું જણાયું.

સૈન કરાયો ભોમી તબહી, મૃત્યુકાલ ગત્ય જાણી સબહી;
તેહી અવસર હમહી તાંહાં ગયેઉ, ઊઠી નરપતિ આદર અતિ દયેઉ. ૧૨

શબ્દાર્થ

સૈન કરાયો = સુવડાવી ભોમી = જમીન ઉપર તબહી = ત્યારે મૃત્યુકાલ = મૃત્યુનો સમય ગત્ય = ગતી
જાણી = જાણીને સબહી = બધાએ તેહી અવસર = તે વખતે હમહી = હું તાંહાં = ત્યાં ગયેઉ = ગયો ઊઠી = ઊભા
થઈને નરપતિ = રાજા આદર = સન્માન અતિ = ઘણો દયેઉ = આપ્યો.

અનુવાદ

બધાએ મૃત્યુ સમયની ગતિ જાણી ત્યારે જમીન ઉપર સુવડાવી. તે વખતે હું ત્યાં ગયો
એટલે રાજાએ ઊભા થઈને ઘણો જ આદર આપ્યો.

ભાવાર્થ

રાણીનું પ્રાણ પંખેરું ઊડી ગયું છે અને મૃત્યુને શરણ થયાં છે, તેવા ચિન્હો બધાને જણાતાં
જમીન ઉપર ચોકો કરીને સુવડાવવામાં આવ્યાં. રાજમહેલમાં શોકની લાગણી પ્રવર્તતી હતી.
તે જ સમયે કુવેરસ્વામી રાજમહેલમાં ગયા. અવધૂતને જોતાની સાથે જ રાજા શોકાતુર હોવા
છતાં પોતાના રાજસિંહાસન પરથી ઊભા થઈ સેવકભાવ ધારણ કરીને અવધૂતસ્વામીનો ખૂબ
જ આદર-સત્કાર કર્યો.

તબ હમ બોલે કૃપા પસારી, કેવલ લક્ષ ધ્યાન ઉર ધારી;
રાજા કહો દુઃખીત ક્યૌ રાણી, કેહી વિધિ પ્રથમ વ્રાઘ ભયાની. ૧૩

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = હું બોલે = બોલ્યો કૃપા પસારી = દયા કરીને કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ
ધ્યાન = ધ્યાન ઉર = હૃદયમાં ધારી = ધારણ કરી રાજા કહો = હે રાજા! કહો દુઃખીત = દુઃખી ક્યૌ = કેમ? રાણી = રાણી
કેહી વિધિ = કેવી રીતે? પ્રથમ = પહેલા વ્રાઘ = વળગાડ ભયાની = વળગી.

અનુવાદ

ત્યારે મેં હૃદયમાં કેવલકર્તાના લક્ષનું ધ્યાન ધર્યું અને હું ત્યારે કૃપા કરીને બોલ્યો કે હે રાજા!
રાણી કેમ દુઃખી છે? સૌ પ્રથમ વળગાડ કેવી રીતે વળગી?

ભાવાર્થ

ત્યારે કુવેરસ્વામીએ હૃદયમાં કેવલકર્તાનું લક્ષ ભજન વિધિ મુજબ હંગની એકતા દ્વારા ધ્યાન
ધર્યું અને કૃપા કરીને રાજાને પૂછવા લાગ્યા કે, રાણી કેમ દુઃખી થયા છે? સૌ પ્રથમ કેવી રીતે

અને ક્યારે રાણીના શરીરમાં વળગાડ વળગ્યું છે?

તબ નરપતિ કહે સૂનો અવધૂતા, કુળદેવી એક દેવલહી હૂતા;
તેહી દેવલ દર્શનકુ ગયેઉ, ડગર મહી આવત દુઃખ ભયેઉ. ૧૪

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે નરપતિ = રાજા કહે = કહેવા લાગ્યા સૂનો = સાંભળો અવધૂતા = અવધૂત
કુળદેવી = કુળદેવીનું એક દેવલહી = એક દેવળ હૂતા = હતું તેહી દેવલ = તે દેવળે દર્શનકુ = દર્શન કરવા
ગયેઉ = ગયા હતા ડગર મહી = રસ્તામાં આવત = આવતાં દુઃખ = દુઃખ ભયેઉ = થયું.

અનુવાદ

ત્યારે રાજા કહેવા લાગ્યા કે હે અવધૂત! સાંભળો. કુળદેવીનું એક દેવળ હતું. તે દેવળમાં
દર્શન કરવા ગયા હતા ત્યારે રસ્તામાં આવતા દુઃખ થયું છે.

ભાવાર્થ

ત્યારે રાજા અવધૂતસ્વામીને સંભળાવતાં કહેવા લાગ્યા કે નગર બહાર એક કુળદેવીનું દેવળ
હતું. તે દેવળમાં તેઓ દર્શન કરવા ગયાં હતાં, દર્શન કરીને જ્યારે મંદિરેથી પાછા વળ્યા ત્યારે
રસ્તામાંથી રાણીને આ પ્રમાણે વ્યાધિ ચાલુ થઈ હતી.

સમજ ગયે હમહી મનમાંહી, અબ રાજા કછુ ચિંતા નાંહી;
લગી ડાકણી મહા બલવંતુ, સોસ લીયો રાણી ઘટ તંતુ. ૧૫

શબ્દાર્થ

સમજ ગયે = સમજી ગયો હમહી = હું મનમાંહી = મનમાં અબ = હવે રાજા = રાજા કછુ = કાંઈ પણ
ચિંતા = ફિકર નાંહી = નથી લગી = વળગી ડાકણી = ડાકણી મહા બલવંતુ = અતિ શક્તિશાળી સોસ લીયો = ચૂસી
લીધું રાણી = રાણી ઘટ = શરીર તંતુ = નસ.

અનુવાદ

હું મનમાં સમજી ગયો. હે રાજા ! હવે કાંઈપણ ચિંતાની જરૂર નથી. મહાશક્તિશાળી
ડાકણી વળગેલી છે. જેણે રાણીના શરીરમાંથી નસો ચૂસી લીધી છે.

ભાવાર્થ

બનેલી ઘટના અંગે મનમાં રાજાના મુખમાંથી નિકળેલી દર્દ ભરી કહાનીને સાંભળી
અવધૂતસ્વામી સમજી ગયા. રાજાને આશ્વાસન આપતાં કહેવા લાગ્યા કે રાજાને હવે, ચિંતા

કરવાની કોઈ જરૂર નથી. રાણીના શરીરમાં કોઈ ઘણી જ શક્તિશાળી ડાકણ વળગેલી છે. તેણીએ રાણીના શરીરની નસોમાંથી લોહી ચૂસી લીધું છે.

**કેવલ જાપ જપે હમ જબહી, પાડી ચીસ ભાગી ગઈ તબહી;
ઊઠી બેઠી રાણી સુખ ભયેઉ, કુટુંબ સહિત રાજા હરખયેઉ. ૧૬**

શબ્દાર્થ

કેવલ જાપ = “કેવલ કેવલ”નો પ્રગટ જાપ જપે = જપ્યો બોલ્યો હમ = મેં જબહી = જ્યારે પાડી ચીસ = ચીસ પાડીને ભાગી ગઈ = નાસી ગઈ તબહી = ત્યારે ઊઠી = ઊઠીને બેઠી = બેઠી થઈ રાણી = રાણી સુખ ભયેઉ = શાંતિ થતાં કુટુંબ = પરિવાર સહિત = સાથે રાજા = નૃપ હરખયેઉ = હરખાયા.

અનુવાદ

જ્યારે મેં કેવલ જાપ જપ્યો ત્યારે ચીસ પાડીને ભાગી ગઈ. શાંતિ થતા જ રાણી ઊઠીને બેઠી થઈ ત્યારે પરિવારજનો સહિત રાજા હરખાયા.

ભાવાર્થ

રાણી સાથે બનેલી ઘટના જ્યારે કુવેરસ્વામી સમજી ગયા ત્યારે કેવલ કેવલના પ્રગટ જાપ જપવાનું ચાલુ કર્યું અને તરત જ રાણીના શરીરમાં જે ડાકણ પ્રવેશેલી હતી તે ચીસ પાડીને ભાગી ગઈ. રાણીના શરીરમાંથી ડાકણ ભાગી જતાં શરીરમાં ચેતના આવતાંની સાથે જ શરીર શાંત પડ્યું એટલે કે જમીન પર સુવડાવેલાં રાણી વળગાડથી મુક્ત થતાં જ ઊઠીને બેઠાં થઈ ગયાં. મૃત દશામાં સૂતેલી રાણીના શરીરમાં નવો પ્રાણ પૂરાતો જોઈ રાજમહેલના પરિવારજનો તેમજ રાજા અત્યંત ભાવવિભોર બની ગયા. તેઓ પોતે મનમાં એવા તો હરખાયા કે ખુશીનો પાર રહ્યો નહીં.

**ઊઠી અચાનક ચાલે મોઈ, બાગમાંહી હમ આયે સોઈ;
ધઈ પૂઠલ રાણી ઓરુ રાજા, દેખો સામ્રથ કાંહાં બીરાજા. ૧૭**

શબ્દાર્થ

ઊઠી = ઊભા થઈને અચાનક = એકાએક ચાલે = ચાલી નીકળ્યો મોઈ = હું બાગમાંહી = બગીચામાં હમ = હું આયે = આવ્યો સોઈ = તે ધઈ પૂઠલ = પાછળ દોડતા રાણી ઓરુ રાજા = રાજા અને રાણી દેખો = જોવા સામ્રથ = સમર્થ પુરુષ કાંહાં = ક્યાં બીરાજા = બિરાજ્યા (ગયા) છે.

અનુવાદ

હું અચાનક ઊઠીને ચાલી નીકળ્યો અને તે બગીચામાં હું આવ્યો. સામ્રથપુરુષ ક્યાં

બિરાજ્યા (ગયા) છે તે જોવા રાજા અને રાણી પણ પાછળ દોડતાં આવ્યાં.

ભાવાર્થ

રાણી જેવી ઊઠીને બેઠી થઈ ગઈ કે તરત જ અવધૂતસ્વામી અચાનક ત્યાંથી ઊભા થઈને ચાલવા લાગ્યા. અને પોતે જે બાગમાં આસન જમાવીને બેઠા હતા તે સ્થાને આવી ગયા. સમર્થપુરુષ ક્યાં જઈને બીરાજ્યા હશે ? તે જોવા માટે રાજા તથા રાણી પણ પાછળ પાછળ ઉતાવળે ચાલતા નીકળી પડ્યા.

તબ એક હરિજન કહી સમજાયે, સ્વામી આસન બાગ બિછાયે;
તબ રાણી રાજા તાંડાં આવા, ચરણ કમલ મેરે લપટાવા. ૧૮

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે એક = એક હરિજન = ભક્તજન કહી સમજાયે = કહીને સમજાવ્યું સ્વામી = પ્રભુ આસન = બેઠક બાગ = બગીચામાં બિછાયે = જમાવ્યું છે તબ = ત્યારે રાણી રાજા = રાણી અને રાજા તાંડાં = ત્યાં આવા = આવ્યા ચરણ કમલ = પગમાં મેરે = મારા લપટાવા = વળગી પડ્યા.

અનુવાદ

ત્યારે એક ભક્તજને કહી સમજાવ્યું કે સ્વામીએ બાગમાં આસન જમાવ્યું છે. ત્યારે રાજા અને રાણી ત્યાં આવ્યા તથા મારા ચરણકમળમાં (લપટાયા) વળગી પડ્યા.

ભાવાર્થ

રાજા-રાણી જોવા માટે પાછળ પાછળ જતાં હતાં ત્યાં જ રસ્તામાં એક ભક્તજને નિશ્ચિત સ્થાન દર્શાવતાં કહી સમજાવ્યું કે અવધૂતસ્વામીજી તો બગીચામાં આસન લગાવીને બિરાજ્યા છે. આમ સ્થળની ચોક્કસ ખબર પડતાં, રાજા અને રાણી તરત જ (ચાલતા) બગીચામાં જ્યાં અવધૂતસ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચી ગયા. અવધૂતસ્વામીને દેખતાં જ તેઓ દાસત્વ ભાવ ધારણ કરીને તેમના ચરણોમાં લપટાઈ ગયા.

કરન લગે અસ્તુતિ રાઈ, સ્વામી મૃતક નાર જીવાઈ;
રાણી સહિત કહી કર જોરે, ચેતના દિન ચીન્યા નહીં ભોરે. ૧૯

શબ્દાર્થ

કરન લગે = કરવા લાગ્યા અસ્તુતિ = પ્રાર્થના રાઈ = રાજા સ્વામી = પ્રભુ મૃતક નાર = મૃત્યુ પામેલી સ્ત્રી જીવાઈ = સજીવન કરી રાણી સહિત = રાણી સાથે કહી = કહેવા લાગ્યાં કર જોરે = હાથ જોડીને ચેતના દિન = આટલા દિવસ ચીન્યા = ઓળખ્યા નહીં = નહીં ભોરે = ભોળપણના હેસાબે, નિષ્કપટતાને કારણે.

અનુવાદ

રાજા, સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! મૃત્યુ પામેલી સ્ત્રીને સજીવન કરી છે. વળી, રાણી હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યા કે ભોળપણને લીધે આટલા દિવસ થયા છતાં અમે ઓળખી શક્યાં નહીં.

ભાવાર્થ

રાણી અવધૂત સ્વામીની સામે બેસીને સ્તુતિ પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. રાણી પણ હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યાં કે આટલા દિવસોથી તેઓ (સ્વામીજી) બગીચામાં બિરાજમાન રહ્યા (થયા) હોવા છતાં ભોળપણને લીધે ઓળખી શક્યાં ન હતા. વળી, પોતાની રાણીને મૃત્યુ પામેલી હાલતમાંથી ઉગારી લઈને સજીવન કરી છે તે ઉપકાર બદલ ખૂબ જ ધન્યવાદ આપી, રાજા નત્મસ્તક થયા.

**કહો સ્વામી કુન નામ તુમારે, સો નિશદિન રહે ધ્યાન હમારે;
નામ કહ્યા હમહી તબ સોઈ, ભવભીરભંજન સાહેબ મોઈ. ૨૦**

શબ્દાર્થ

કહો સ્વામી = હે સ્વામી! કહો કે કુન = શું નામ = નામ તુમારે = તમારું સો = તેથી નિશદિન = અહોર્નિશ રહે = રહેવા પામે ધ્યાન = ધ્યાન હમારે = અમારું નામ કહ્યા = નામ કહ્યું હમહી = મેં તબ = ત્યારે સોઈ = છે ભવભીરભંજન સાહેબ = ભવભીડભંજન સાહેબ મોઈ = મારું.

અનુવાદ

હે સ્વામી ! કહો કે તમારું શું નામ છે ? તેથી અમારું અહોર્નિશ ધ્યાન રહેવા પામે. ત્યારે મેં તેમને મારું નામ ભવભીડભંજન સાહેબ છે તેમ કહ્યું.

ભાવાર્થ

રાજા-રાણી અહોર્નિશ ધ્યાન ધરી શકે તે માટે અવધૂત સ્વામીને તેમનું નામ શું છે? તે જણાવવા માટે વિનંતી કરી. ત્યારે અવધૂતસ્વામીએ તેમનું નામ ભવભીડભંજન સાહેબ છે તેવું જણાવ્યું.

**તબ રાજા રાણી સુખ પામી, જયે ભીર ભંજન અંતર્યામી;
અબ સ્વામી મમ દારે પધારો, નરનારી કુલ નેહ વધારો. ૨૧**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે રાજા રાણી = રાજા અને રાણી સુખ પામી = ખુશ થયા જયે ભીરભંજન અંતર્યામી = હે પરમેશ્વર! ભીડભંજન અંતર્યામી તમારી જય હો અબ = હવે સ્વામી = પ્રભુ મમ દારે = મારા આંગણે પધારો = પધરામણી કરો નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો કુલ = કુટુંબના નેહ = સ્નેહ પ્રેમ વધારો = વૃદ્ધિ કરો.

અનુવાદ

ત્યારે રાજા અને રાણી ખુશ થયાં અને કહ્યું કે હે અંતર્યામી ! ભીડભંજન સ્વામી! તમારી જય હો. પછી કહેવા લાગ્યા કે હવે પ્રભુ, અમારા આંગણે પધરામણી કરો જેથી કુટુંબના સ્ત્રી-પુરુષોના સ્નેહમાં વધારો થાય.

ભાવાર્થ

ભવભીડભંજન સાહેબ નામ સાંભળતાની સાથે જ રાજા અને રાણી અત્યંત ખુશ થયાં. તેમના મનમાં હરખનો પાર ન રહ્યો. જેથી બોલી ઊઠ્યા કે ભીડભંજન સાહેબ ખરેખર પરમેશ્વર હોઈ તેમનો જય જયકાર હો. વળી, ભવભીડભંજન સાહેબને પોતાના રાજમહેલમાં પધારવા માટે વિનંતિ કરી. જેથી રાજમહેલના અન્ય કૌટુંબિક પરિવારજનોને પણ પ્રભુ પ્રત્યે સ્નેહમાં વધારો થાય.

રાજા કહે બહોરુ શિરનામી, દ્વાર પધારો અંતર્યામી;
કમલ શેઠ ઓરુ કનક શેઠાણી, તિનકે બાગ બેઠે તે આણી. ૨૨

શબ્દાર્થ

રાજા કહે = રાજા કહેવા લાગ્યા બહોરુ = પછી ફરીથી શિરનામી = મસ્તક નમાવીને દ્વાર = આંગણે પધારો = પધરામણી કરો અંતર્યામી = પરમેશ્વર પ્રભુ કમલ શેઠ = કમલ શેઠ ઓરુ = અને કનક શેઠાણી = કનક શેઠાણી તિનકે = તેમના બાગ = બગીચામાં બેઠે = બેઠો હતો તે આણી = તે સમયે.

અનુવાદ

રાજા માથું નમાવીને ફરીથી કહેવા લાગ્યા કે હે પ્રભુ, આંગણે પધારો. કમલ શેઠ અને કનક શેઠાણીનો જ બગીચો હતો. તેમના બાગમાં હું તે સમયે બેઠો હતો.

ભાવાર્થ

રાજા બે હાથ જોડીને તથા મસ્તક નમાવીને ફરીથી ભવભીડભંજન સાહેબને પોતાના રાજમહેલમાં પધરામણી કરવા માટે વિનંતી કરવા લાગ્યા. તે સમયે ભવભીડભંજન સાહેબ જે બગીચામાં બિરાજમાન થયા હતા તે કમલ શેઠ અને કનક શેઠાણીનો બગીચો હતો.

નરપત નાર સહિત આયે જબહી, કુટુંબ સહિત તેહી ધાયે તબહી;
આઈ પડે શરણ નરનારી, હમ નહીં ચીની ગતિ તુમારી. ૨૩

શબ્દાર્થ

નરપત = રાજા નાર સહિત = સ્ત્રી સાથે આયે = આવ્યા જબહી = જ્યારે કુટુંબ સહિત = કુટુંબીજનો સાથે

તેહી = ત્યાં ધાયે = દોડતા આવ્યા તબહી = ત્યારે આઈ પડે = આવી પડ્યા શરણ = શરણમાં નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષ
હમ નહીં ચીની = અમે ઓળખી શક્યા નહીં ગતિ = સામર્થ્યતા તુમારી = તમારી.

અનુવાદ

રાજા, રાણી સાથે જ્યારે આવ્યા ત્યારે કુટુંબીજનો પણ દોડતા આવ્યા. બધા સ્ત્રી અને પુરુષો શરણમાં પડ્યા તથા કહેવા લાગ્યા કે અમે તમારી ગતિ ઓળખી શક્યા નહીં.

ભાવાર્થ

રાજા અને રાણી મહેલમાંથી સાથે નીકળી જ્યારે અવધૂત સ્વામીની શોધ કરવા ચાલવા લાગ્યા ત્યારે તેમની પાછળ પાછળ રાજમહેલના કુટુંબીજનો પણ બધા દોડતા બગીચામાં આવ્યા. તે બધા સ્ત્રી-પુરુષો ભવભીડભંજન સાહેબના ચરણમાં પડ્યા. વળી, કહેવા લાગ્યા કે તેઓએ પણ મહાન વિભૂતિવાન એવા મહાપુરુષની સામર્થ્યતાને જાણી (ઓળખી) શક્યા ન હતા.

શેઠ શેઠાણી હોય આધીનુ, પુત્રાદિક નારી ભયે દીનુ;
હમ જાનુ કોઈ રમતા યોગી, બેઠે બાગ ભલે મન ભોગી. ૨૪

શબ્દાર્થ

શેઠ શેઠાણી = શેઠ અને શેઠાણી હોય = થઈને આધીનુ = આધીન પુત્રાદિક નારી = પુત્ર સહિત સ્ત્રીઓ
ભયે = થયા દીનુ = વિનમ્ર હમ જાનુ = અમને લાગ્યું કે કોઈ = કોઈક રમતા યોગી = ફરતા યોગી પુરુષ બેઠે = બેઠા
બાગ = બગીચામાં ભલે = છોને મન ભોગી = મનની સ્વેચ્છાએ.

અનુવાદ

શેઠ-શેઠાણી અને પુત્ર સહિત ઘરની સ્ત્રીઓ બધા જ આધીન થઈને વિનમ્ર થયા અને કહેવા લાગ્યા કે અમને એમ લાગ્યું હતું કે કોઈ ફરતા યોગી પુરુષ ભલેને મનની સ્વેચ્છાએ બગીચામાં બેઠા.

ભાવાર્થ

રાણીને સજીવન કર્યાના સમાચાર જાણતાં જ સલ્લારટ શહેરના નગરશેઠ અને શેઠાણી પોતાના પુત્ર અને પુત્રવધૂ સહિત ઘરના બધા જ પરિવારજનો ભેગા મળીને પોતાના બગીચામાં જ્યાં અવધૂતસ્વામી બેઠા હતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેઓ ખૂબ જ નમ્રતાપૂર્વક આધીન થઈને કહેવા લાગ્યા કે તેમણે પણ એમ લાગ્યું હતું કે કોઈ ફરતા યોગીપુરુષ ભલેને સ્વેચ્છાથી બગીચામાં બેઠા હોય.

સહજ સ્વભાવ સેવા ગણી સાધુ, ચીન્યા નહીં ગત પુરુષ અગાધુ;
યેસે કરી વિનતી સૌકારુ, બહોરુ હમ ગયે રાજ દરબારુ. ૨૫

શબ્દાર્થ

સહજ સ્વભાવ = સહજ સ્વભાવે સેવા = પરિચર્યા ગણી = ગણતરી કરીને સાધુ = સંન્યાસી
ચીન્યા નહીં = ઓળખ્યા નહીં ગત પુરુષ અગાધુ = અગાધ પુરુષની સામર્થ્યતાને યેસે = એવી રીતે કરી = કરી
વિનતી = વિનંતી સૌકારુ = શાહુકારે શેઠે બહોરુ = ત્યાર પછી હમ = હું ગયે = ગયો રાજ દરબારુ = રાજના
દરબારમાં.

અનુવાદ

એક સાધુ ગણીને સહજ સ્વભાવે સેવા કરતા હતા, પરંતુ અગાધ પુરુષની સામર્થ્યતાને
તેઓ ઓળખી શક્યા નહીં. એવી રીતે શેઠે વિનંતી કરી. ત્યારબાદ હું રાજ દરબારમાં ગયો.

ભાવાર્થ

કમલ શેઠ અને કનક શેઠાણી મનમાં જે ભાવના હતી તે પ્રગટ કરતાં વિનંતી કરવા લાગ્યા
કે પોતાના બગીચામાં એક સામાન્ય સાધુ પુરુષ પધાર્યા છે. તેવું સહજભાવે મનમાં વિચારીને
સેવા કરતા હતા, પરંતુ ભવભીડભંજન સાહેબની આવી અદ્ભુત અને અગાધ સામર્થ્યતા (ગતિ)
હશે તેવું ન જાણી શક્યા કે ઓળખી પણ શક્યા નહીં.

રાજા-રાણીની વિનંતીને માન આપી ભવભીડભંજન સાહેબ ત્યારપછી રાજમહેલમાં ગયા.

ગજ આદિ વાહન બહુ લાયે, હમકુ તાપર લેઈ બેસાયે;
શહેર સકલ જેતને નરનારી, મંગલ ગીત ગાયે સબ સારી. ૨૬

શબ્દાર્થ

ગજ = હાથી આદિ = વગેરે વાહન = સવારી બહુ લાયે = ઘણા લાવ્યા હમકુ = મને તાપર = તેની ઉપર
લેઈ = લઈ જઈને બેસાયે = બેસાડ્યો શહેર સકલ = સમસ્ત નગરના જેતને = જેટલા નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો
મંગલ ગીત = મંગળ ગીતો ગાયે = ગાતી સબ સારી = સૌ સારી રીતે.

અનુવાદ

હાથી સહિતની ઘણી બધી સવારી લાવ્યા અને મને લઈ જઈને તેના ઉપર બેસાડ્યો.
સમસ્ત નગરના જેટલા સ્ત્રી-પુરુષો હતા તે સૌ સારી રીતે મંગળ ગીતો ગાતાં હતાં.

ભાવાર્થ

ભવભીડભંજન સાહેબની પધરામણી માટે ખલુમંત રાજાએ કોઈપણ ક્યાસ ન રહે તે રીતે

બધી જ તૈયારીઓ કરી હતી. હાથી સહિત ઘણી બધી સવારીઓ મંગાવી હતી. બગીચામાંથી પોતાના રાજમહેલમાં પધરામણી કરાવવા માટે અંબાડી ઉપર બિરાજમાન કરાવીને શોભાયાત્રા સહિત (સાથે) લઈ જવામાં આવ્યા. તે સમયે સલ્લારટ નગરના જેટલા સ્ત્રી-પુરુષો હતા તે બધા ભેગા મળીને પધરામણીના પ્રસંગમાં પ્રેમપૂર્વક જોડાયા અને ઘણા ઉમંગથી રાગ બદ્ધ રીતે મંગળગીતોનું ગાન કરતા હતા.

**બાજા સોઈ દ્વીપનકા જેતા, રાજાને બજડાયે તેતા;
એહી પરકાર કરત લેઈ ગઈયા, રાજદ્વાર હમકુ પધરઈયા. ૨૭**

શબ્દાર્થ

બાજા = વાજાં સોઈ = હતાં દ્વીપનકા = દ્વીપના જેતા = જેટલા રાજાને = રાજાએ બજડાયે = વગડાવ્યા તેતા = તેટલા એહી પરકાર = આ પ્રકારે કરત = કરતાં લેઈ ગઈયા = લઈ ગયા રાજદ્વાર = રાજાના દરબારમાં હમકુ = મને પધરઈયા = પધરામણી કરાવી.

અનુવાદ

દ્વીપના જેટલા વાજાં હતાં, તેટલા વગડાવ્યાં. એ પ્રકારે ઉત્સવ કરતાં મને રાજદ્વારે લઈ ગયા અને પધરામણી કરાવી.

ભાવાર્થ

પાલકી દ્વીપમાં જેટલા વાજિંત્ર વગાડનારાઓ હતા તે બધાને રાજાએ તેડાવ્યા અને વાજતે ગાજતે સવારી કાઢીને અંબાડી પર બેસાડી ભવભીડભંજન સાહેબને રાજમહેલમાં લઈ ગયા અને રાજદરબારનાં મધ્યે સુંદર સિંહાસન ઉપર પધરામણી કરાવી.

**કારજ તો ઓરકા બહુ સરહી, રાજ વિના ઉપમા કુન કરહી;
અતિ ઉત્તમ આસનહી સમારે, તા પર હમકુ લેઈ બેસારે. ૨૮**

શબ્દાર્થ

કારજ તો = કાર્યો તો ઓરનકા = બીજાઓના બહુ = ઘણા સરહી = સાર્થક થયા રાજ વિના = રાજા સિવાય ઉપમા = કદર કુન = કોણ કરહી = કરે અતિ ઉત્તમ = ઘણું સુંદર આસનહી = બિઘાનું સમારે = તૈયાર કર્યું તાપર = તેના ઉપર હમકુ = મને લેઈ = લઈ જઈને બેસારે = બેસાડ્યો.

અનુવાદ

બીજાના કાર્યો તો ઘણાના સાર્થક થયા છે, પરંતુ રાજા વિના કદર કોણ કરે ? ઘણા જ સુંદર બિઘાના (આસન) તૈયાર કરીને તેના ઉપર મને લઈ જઈને બેસાડ્યો.

ભાવાર્થ

રાજાએ પણ પોતાને છાજે તે રીતે વાજતે ગાજતે પધરામણી કરાવીને રાજદરબારની મધ્યમાં ઉત્તમ પ્રકારના ઘણા સુંદર ગાલીયા બિછાવીને તૈયાર કરાવેલા સિંહાસન ઉપર ભવભીડભંજન સાહેબને લઈ જઈને બિરાજમાન કરાવ્યા. કારણ કે સંસારમાં રૈયતનાં નાના મોટા ઘણાનાં કાર્યો પાર પડ્યા છે, પરંતુ રાજાની માનીતી રાણી સજીવન થઈ તેની સરાહના (કદર) કરવા માટે રાજદ્વારને શોભે તે પ્રમાણેની વ્યવસ્થા રાજાએ ગોઠવી હતી.

**ધૂપ દીપ પુષ્પાદિક સોઈ, કરી આરતી બહુ વિધિ મોઈ;
રાણી સકલ રાયકુ જેતી, તન મન અરપી રહે સબ તેતી. ૨૯**

શબ્દાર્થ

ધૂપદીપ = ધૂપ અને દીવો પુષ્પાદિક = પુષ્પો આદિ પૂજાપો સોઈ = થી કરી = ઉતારી આરતી = આરતી બહુ વિધિ = વિધિપૂર્વક મોઈ = મારી રાણી સકલ = બધી રાણી રાયકુ = રાજાની જેતી = જેટલી તન મન = તન અને મન અરપી = સમર્પણ કરી રહે = રહેતી સબ = બધી તેતી = તેટલી.

અનુવાદ

ધૂપ, દીપ અને પુષ્પાદિકથી બહુ જ વિધિપૂર્વક મારી આરતી ઉતારી. રાજાને જેટલી રાણીઓ હતી તેટલી બધી જ તન, મન સમર્પણ કરીને રહેતી હતી.

ભાવાર્થ

સિંહાસન પર પધરાવ્યા બાદ રાજાએ અત્યંત ભાવપૂર્વક ધૂપ, દીપ, પુષ્પો અને અન્ય પૂજાપા સહિત પૂજાવિધિ કરીને ભવભીડભંજન સાહેબની વિધિપૂર્વક આરતી ઉતારી. આ વખતે ખલુમંત રાજાની જેટલી રાણીઓ હતી તેટલી બધી જ ત્યાં હાજર (ઉપસ્થિત) થઈને પોતાના તન અને મન સમર્પિત કરીને ઊભી રહી હતી.

**તેર સહસ્ર સબહી મીલી નારી, વ્રાઘ લગી સોહી સબસે પ્યારી;
નામ કહીયે તિનકો મધુવંતા, વાકો પ્રેમ લહ્યો નહીં અંતા. ૩૦**

શબ્દાર્થ

તેર સહસ્ર = તેર હજાર સબહી મીલી = બધી મળીને નારી = સ્ત્રીઓ વ્રાઘ લગી = વળગણ વળગી સોહી = તે સબસે = બધાથી પ્યારી = વહાલી નામ કહીયે = નામ કહેવાતું તિનકો = તેનું મધુવંતા = મધુવંતા વાકો = તેણીને પ્રેમ = સ્નેહ લહ્યો = જાણ્યો નહીં = નહીં અંતા = અંત.

અનુવાદ

બધી મળીને તેર હજાર સ્ત્રીઓ હતી. જેમાં જેને વળગણ વળગી તે બધાથી વહાલી રાણી હતી. તેનું નામ મધુવંતા હતું. તેણીના પ્રેમનો અંત જાણી શકાય તેમ ન હતો.

ભાવાર્થ

ખલુમંત રાજાને બધી મળીને કુલ તેર હજાર રાણીઓ હતી. જેમાં સૌથી વહાલી કે જેને વળગણ વળગી હતી તે હતી. તેનું નામ મધુવંતા હતું. આ પટરાણીને ભવભીડભંજન સાહેબ પ્રત્યે દાસત્વ ભાવ અતિ દૃઢ અને ગંભીર હતો કે જેનો અંત જાણી શકાય કે આંકી શકાય તેમ ન હતો.

**કરી રસોઈ બહુ વિધિ ભાતી, બંજન બરનુ કેતીક જાતી;
ભાવ પ્રિત્ય કરી ભોજન પાયે, બીરા પાન પીછે ખવરાયે. ૩૧**

શબ્દાર્થ

કરી = બનાવીને રસોઈ = ભોજન સામગ્રી બહુ વિધિ ભાતી = બહુ જ ભાત ભાતના બંજન = ખાદ્ય (પદાર્થો) સામગ્રી બરનુ = વર્ણન કરું કેતીક = કેટલીક જાતિ = ભાતના ભાવ પ્રિત્ય = પ્રેમભાવ કરી = કરીને ભોજન = ભોજન પાયે = કરાવ્યું બીરાપાન = પાનબીડાં પીછે = ત્યારપછી ખવરાયે = ખવડાવ્યા.

અનુવાદ

બહુ વિધિ વિધિ ભાતની રસોઈ બનાવી જેમાં ખાદ્ય સામગ્રીની કેટલીક ભાતનું વર્ણન કરું? પ્રેમભાવ કરીને ભોજન કરાવ્યા, ત્યારબાદ પાનબીડાં ખવડાવ્યા.

ભાવાર્થ

રાણીઓએ ઘણા જ ભાવથી બહુ વિધિ વિધિ પ્રકારની ભોજન સામગ્રી ભવભીડભંજન સાહેબ માટે તૈયાર કરી. તે ખાદ્ય સામગ્રીની વિવિધ જાતનું તેઓ કેટલુંક વર્ણન કરે? સ્વાદિષ્ટ રસોઈ બનાવ્યા પછી હૃદયના ખૂબ જ પ્રેમભાવપૂર્વક થાળ તૈયાર કરીને ભવભીડભંજન સાહેબને જમાડવામાં આવ્યા. ત્યારબાદ પાનબીડાં પણ ખવડાવવામાં આવ્યા.

કહે કુવેર મેં કેતેક બરનુ, રાજા રાણીકે ઉત કરનું. ૩૨

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે મેં = હું કેતેક = કેટલું બરનુ = વર્ણન કરું રાજા રાણી કે = રાજા અને રાણીના ઉત = તે કરનું = કાર્યનું.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે રાજા અને રાણીના તે કાર્યનું હું કેટલુંક વર્ણન કરું ?

ભાવાર્થ

ખલુમંત રાજા અને મધુવંત પટરાણી સહિતની તેર હજાર રાણીઓ દ્વારા અંતરના સાચા ભાવથી કરવામાં આવેલી સરભરાથી ભવભીડભંજન સાહેબ ખૂબ જ પ્રભાવિત થયા હતા. પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓ રાજા-રાણી દ્વારા બજાવવામાં આવેલા સેવાનાં કાર્યનું કેટલું વર્ણન કરે ?

અંગ ૬૮

નરપત જ્ઞાન બોધકો

બહોરુ રાજા સભા સમારી, ઉત્તમ લોક બરન સબ સારી;
તેહી મધ્યે હમ બેઠે જાઈ, કેવલજ્ઞાન કથાય ચલાઈ. ૧

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યારપછી રાજા = રાજાએ સભા સમારી = સભાની તૈયારી કરી ઉત્તમ લોક = ઉજળીયાત વર્ગના લોકો બરન = જાતિ સબ સારી = બધા મળીને તેહી મધ્યે = તેમની વચ્ચે હમ = હું બેઠે જાઈ = જઈને બેઠો કેવલજ્ઞાન = કેવલકર્તાનું જ્ઞાન કથાય = કથા ચલાઈ = શરૂ કરી.

અનુવાદ

ત્યારપછી રાજાએ સભાની તૈયારી કરી જેમાં બધા મળીને ઉજળીયાત જાતિના સર્વ માનવો હતા. તેમની મધ્યમાં (વચ્ચે) જઈને હું બેઠો અને કેવલજ્ઞાનની કથા શરૂ કરી.

ભાવાર્થ

ભોજનવિધિ પતાવ્યા બાદ ખલુમંત રાજાએ રાજદરબારમાં શહેરના સુશિક્ષિત એવા ઉત્તમ વર્ણના માનવોને આમંત્રણ આપીને સભાનું આયોજન કર્યું. જેમાં બુદ્ધિશાળી અને ભણેલા ગણેલા સભ્યો વિશેષ કરીને હાજર રહ્યા. સભાની મધ્યમાં ભવભીડભંજન સાહેબ જઈને અગાઉથી તૈયાર કરાયેલા આસન પર બિરાજ્યા. તેમાં વિશ્વના કારણરૂપે રહેલા મહદ્ સજાણજાણ સ્વરૂપ કેવલકર્તાના પરમપદ અંગેની સમજ આપતા કેવલજ્ઞાનની જ્ઞાનચર્યા પ્રારંભ કરી.

પરમ લક્ષ પરપંચ પરાઈ, ભિન્ન ભિન્ન કહ્યો ભેદ બતાઈ;
સકલ શાસ્ત્ર મતકે ગ્રથ કાઠી, કલ કૂચી નિધ દેઈ દેખાડી. ૨

શબ્દાર્થ

પરમ લક્ષ = પરમ પદનો લક્ષ પરપંચ પરાઈ = પ્રપંચથી પરે ભિન્ન ભિન્ન = જુદી જુદી રીતે કહ્યો = જણાવ્યો ભેદ = મર્મ રહસ્ય બતાઈ = બતાવીને સકલ શાસ્ત્ર = બધા શાસ્ત્રોના મત કે = સિદ્ધાંતનો ગ્રથ = નિયોગ કાઠી = તારવીને કલ કૂચી = કરામત યુક્તિ નિધ = નિધ સમાન દેઈ દેખાડી = બતાવી દીધું, દર્શાવી દીધી.

અનુવાદ

પ્રપંચરૂપી કૃતથી પરે રહેલા નિધિસમાન પરમપદના લક્ષનો ભેદ ભિન્ન ભિન્ન રીતે
૨૨૦ | અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૨

બતાવીને બધા શાસ્ત્રોના સિદ્ધાંતનો નિયોળ તારવીને ગૂઢાર્થ ભરેલા જ્ઞાનની યુક્તિ બતાવી દીધી.

ભાવાર્થ

બુદ્ધિજીવી વર્ગની સભામાં ભવભીડભંજન સાહેબે પ્રપંચ યુક્ત કૃતથી પરે રહેલા કેવલકર્તાના પરમપદનો લક્ષ પક્ષાપક્ષ રહિત દર્શાવી હદ, બેહદ અને અનહદના મર્મને ભિન્ન ભિન્ન રીતે છણાવટ કરીને દર્શાવ્યો. વળી, બધા શાસ્ત્રોના સિદ્ધાંતનો નિયોળ તારવીને સમજ દ્વારા સૌથી શ્રેષ્ઠ અને ગૂઢાર્થ ભરેલું નિધિસમાન કેવલજ્ઞાન સમજાવીને વિશ્વથી અજાણ એવું પરમપદ પ્રાપ્ત કરવા માટેની ગુપ્ત યુક્તિ દર્શાવી.

**સાર અસાર પ્રકાર પ્રકાશી, અગમ નિગમ દિયો ભેદ નિકાશી;
સભા સકલ સબ સનમુખ ભયેઉ, જ્ઞાન હમાર સમજ ઉર ગયેઉ. ૩**

શબ્દાર્થ

સાર અસાર = શાશ્વત અને નાશવંત પ્રકાર = ભેદ પ્રકાશી = પ્રસિદ્ધ કરી અગમ નિગમ = ચાર વેદથી પર રહેલા આગમ પદનો દિયો = દર્શાવ્યો ભેદ = મર્મ નિકાશી = જાહેર કર્યું સભા સકલ સબ = સમસ્ત સભાજનો સનમુખ ભયેઉ = એકાગ્રચિત્ત કરી જ્ઞાન = જ્ઞાન હમાર = મારું સમજ = સમજીને ઉર = હૃદયમાં ગયેઉ = ઉતાર્યું ગયા.

અનુવાદ

શાશ્વત અને નાશવંતનો ભેદ પ્રસિદ્ધ કરીને ચાર વેદથી પર રહેલા અગમપદના મર્મને દર્શાવીને જાહેર કર્યો. જેથી એકત્રિત થયેલ સમગ્ર સભાજનો બધાએ ચિત્તની એકાગ્રતા કરીને મારું જ્ઞાન હૃદયમાં સમજી ગયા.

ભાવાર્થ

શાશ્વત અને નાશવંત પદોનો ભેદ પ્રસિદ્ધ કરીને ચાર વેદમાં બ્રહ્માજીએ જે બ્રહ્મપદ માટે નેતિ પોકારી છે તે પદથી પણ પર રહેલા અગમપદનો મર્મ જાહેર કર્યો. સમજી અને વિવેકી સભાના બધા શ્રોતાજનો પોતાના ચિત્તની એકાગ્રતા કરીને અલૌકિક એવા કેવલજ્ઞાનને સાંભળી સકર્તા સિદ્ધાંતની સર્વોપરિતાને સમજી ગયા અને દરેકે નિષ્પક્ષ ભાવે અંશ-અંશી પદનો લક્ષ હૃદયકમળમાં ઉતાર્યો.

**ભયે ગતિવાન સકલ સબ લોકુ, વિસર ગયે સબ હરખ ને શોકુ;
જ્ઞાન બાણ સબકે ઉર લાગા, ભવ બંધન ભયે ભરમહી ભાગા. ૪**

શબ્દાર્થ

ભયે = થયા ગતિવાન = ગતિવંત સકલસબ = બધા લોકુ = માનવો વિસર ગયે = ભૂલી ગયા સબ =

બધા હરખ ને શોકુ = હરખ અને શોક જ્ઞાનબાણ = જ્ઞાનનાં તીર સબકે ઉર = બધાના હૃદયમાં લાગા = વાગ્યાં
ભવબંધન = જગતના બંધન ભયે = ડર ભરમહી = ભ્રમણાઓ ભાગા = દૂર થઈ.

અનુવાદ

બધા માનવો ગતિવંત થયા, જેથી હરખ અને શોક બધા વિસરી ગયા. બધાના હૃદયમાં જ્ઞાનનાં તીર વાગ્યાં, જેથી જગ બંધનના ડરની જે ભ્રમણાઓ હતી તે દૂર થઈ.

ભાવાર્થ

અગાધ કેવલજ્ઞાનની સાચી સમજ યથાર્થ રીતે હૃદયમાં સમજતાં બધા બુદ્ધિવંત શ્રોતાજનો જ્ઞાનપક્ષે પણ ગતિવંત બન્યા. જેથી, દરેકના મનમાં જે હરખ અને શોકની લાગણી હતી તે વિસરાઈ ગઈ. બધાનાં હૃદયમાં જ્ઞાનનાં તીર વાગવાથી જગબંધનની જે બીક અને ભ્રમણાઓ હતી તે દૂર થઈ - નાશ પામી અને કેવલકર્તાના શાશ્વત્ પરમપદની સાચી ઓળખ પ્રાપ્ત કરીને કૃતાર્થ થયાનો અહેસાસ અનુભવવા લાગ્યા.

કહન લગે કર જોર નરેશુ, સભા સહિત માગ્યો ઉપદેશુ;
દીયો ઉપદેશ જબી હમ રાઈ, તાર પીછે સબ સભા ચેતાઈ. ૫

શબ્દાર્થ

કહન લગે = કહેવા લાગ્યા કરજોર = હાથ જોડીને નરેશુ = રાજા નૃપ સભા = પરિષદ સહિત = સાથે
માગ્યો = માગણી કરી ઉપદેશુ = કંઠી ઉપદેશ દીયો = આપ્યો ઉપદેશ = બોધ જબી = જ્યારે હમ = મેં રાઈ = રાજાને
તારપીછે = ત્યારપછી સબ = બધી સભા = પરિષદ ચેતાઈ = જ્ઞાનથી જાગ્રત કરી.

અનુવાદ

રાજા બે હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યો કે સર્વ સભાસદો સહિત સર્વને ઉપદેશ આપો. જ્યારે મેં રાજાને ઉપદેશ આપ્યો ત્યારપછી બધી સભાને જ્ઞાનથી જાગ્રત કરી.

ભાવાર્થ

રાજદરબારમાં એકઠા થયેલા બધા ઉચ્ચવર્ણના બુદ્ધિશાળી સભાજનો સહિત ખલુમંત રાજાએ બે હાથ જોડીને અનુયાયી બનાવવા માટે જરૂરી કંઠી ઉપદેશની જ્યારે માગણી કરી, ત્યારે ભવભીડભંજન સાહેબે સૌપ્રથમ ખલુમંત રાજાને કંઠીબોધ આપીને કાયમપંથી અનુયાયી બનાવ્યા. ત્યારબાદ સમગ્ર સભાજનોને કેવલજ્ઞાનની સંપૂર્ણ સમજ આપીને સકર્તા સિદ્ધાંત દેઢ કરાવ્યો.

એક એકપે રાખી ભિન્ન ભિન્ના, કેવલ લક્ષ કરનમેં દીના;
તાર પીછે ઘરકી જેહી નારી, દીયો ઉપદેશ સકલ પરિવારી. ૬

શબ્દાર્થ

એક એકપે = એક એકને રાખી = રાખીને બિન્ન બિન્ના = જુદા જુદા કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ કરનમેં = કાનમાં દીના = આપ્યો તાર પીછે = ત્યારપછી ઘરકી = ઘરની જેહી નારી = જે સ્ત્રીઓ હતી દીયો = આપ્યો ઉપદેશ = બોધ સકલ = સમસ્ત પરિવારી = કુટુંબીજનો.

અનુવાદ

એક એકને જુદા જુદા રાખીને કાનમાં કેવલલક્ષ આપ્યો. ત્યારપછી ઘરની જે સ્ત્રીઓ હતી તે તેમજ સમસ્ત કુટુંબીજનોને બોધ આપ્યો.

ભાવાર્થ

રાજદરબારમાં એકત્ર થયેલા બધા જ સભાજનો પૈકી એક એક વ્યક્તિને જુદા જુદા રાખીને કાનમાં ગુપ્ત અમરમંત્ર સંભળાવી કેવલકર્તાનો લક્ષબોધ આપીને અનુયાયી બનાવ્યા. ત્યારપછી રાજમહેલની મધુમંતા પટરાણી સહિતની તેર હજાર રાણીઓ હતી તેમણે તેમજ અન્ય કુટુંબીજનોને પણ કંઠી ઉપદેશ આપીને કાયમપંથના અનુયાયી બનાવ્યા.

**ઘરે ઘરે સભ પધરામણી કરહી, રાય સહિત હમહી સંચરહી;
કમલ શેઠ ઓરુ કનક શેઠાણી, લીયો ઉપદેશ કુટુંબ સભ આણી. ૭**

શબ્દાર્થ

ઘરે ઘરે = ઘરે ઘરે સભ = બધા પધરામણી = પધરામણી કરહી = કરાવતા રાય સહિત = રાજ સાથે હમહી = હું પણ સંચરહી = જતો કમલ શેઠ = કમલ શેઠ ઓરુ = અને કનક શેઠાણી = કનક શેઠાણી લીયો = લીધો ઉપદેશ = બોધ કુટુંબ = પરિવારજનો સભ = બધા આણી = બોલાવી.

અનુવાદ

ઘરે ઘરે બધા મારી પધરામણી કરાવતા અને રાજ સહિત હું પણ જતો. કમલ શેઠ અને કનક શેઠાણીએ પરિવારજનોને લાવીને ઉપદેશ લીધો.

ભાવાર્થ

કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત થઈને કાયમપંથના અનુયાયી બન્યા પછી ગામના ભક્તો ઘરે ઘરે પધરામણી કરાવતા હતા. ખલુમંત રાજ સહિત ભવભીડભંજન સાહેબ આમંત્રણને માન આપી પધરામણીએ જતા હતા.

કમલ શેઠ અને કનક શેઠાણીએ પણ ઘરે ઘણા માન-સન્માન અને આદરપૂર્વક ભવભીડભંજન સ્વામીની પધરામણી કરાવી અને પોતાના કુટુંબીજનોને બોલાવીને બધાએ કંઠી ઉપદેશ ગ્રહણ કરી કાયમપંથ અનુયાયી બનાવ્યા.

કેતીક બેર તિનકે ઘરે ગઈયા, ઉછવ કરત કરત પધરઈયા;
એહી પરકાર સકલ નરનારી, શરણ હમાર ભયે સબ સારી. ૮

શબ્દાર્થ

કેતીક બેર = કેટલીક વખત તિનકે ઘરે = તેઓના ઘરે ગઈયા = ગયા ઉછવ કરત કરત = ઉત્સવ કરતાં કરતાં
પધરઈયા = પધરામણી કરાવી એહી પરકાર = એ પ્રમાણે સકલ = બધા નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો શરણ = શરણમાં
હમાર = અમારા ભયે = થયા સબ = બધા સારી = સારી રીતે.

અનુવાદ

કેટલીક વખત તેમને ઘરે ઉત્સવ કરતાં કરતાં પધરામણીએ ગયા. આ પ્રકારે (રીતે) બધા સ્ત્રી-પુરુષો સારી રીતે અમારા શરણે થયા.

ભાવાર્થ

કમલ શેઠ અને કનક શેઠાણીએ ઘણી વખત તેમના ઘરે વાજતે ગાજતે ભવભીડભંજન સાહેબની પધરામણી કરાવીને કૈવલજ્ઞાનની સમજ મેળવતાની સાથે સાથે મન પસંદ ભોજન બનાવીને તેમની વ્યક્તિગત કૃપા મેળવવા માટે પણ લહાવો લેતા હતા.

સલ્લારટ શહેરના દરેક નગરજનો તેમજ રાજા અને રાણીઓ સહિત તેમના કુટુંબીજનો કૈવલજ્ઞાન ગ્રહણ કરીને કંઠી ઉપદેશ લઈ અનુયાયીના રૂપે ભવભીડભંજન સાહેબના શરણમાં આવીને સ્થિર થયા હતા.

રાત દિવસ રસબસ એકતાઈ, જ્ઞાન ધ્યાન મત ભયે સુખદાઈ;
શહેર સકલ એહી વિધિ રંગ ભીના, કૈવલ લક્ષ સબે ઉર ચીના. ૯

શબ્દાર્થ

રાત દિવસ = અહર્નિશ રસબસ = ગુલતાન એકતાઈ = એકાગ્રતાપૂર્વક જ્ઞાન ધ્યાન = જ્ઞાન અને ધ્યાન
મત = માન્યતા ભયે = થયા સુખદાઈ = કલ્યાણ કરવાવાળો શહેર સકલ = આખું શહેર એહી વિધિ = આ રીતે
રંગભીના = ભક્તિના રંગમાં રંગાયા કૈવલ લક્ષ = કૈવલકર્તાનો લક્ષ સબે = બધાએ ઉર = હૃદયથી ચીના = ઓળખી
લીધો.

અનુવાદ

રાત-દિવસ એકાગ્રતાથી ગુલતાન(મગ્ન) રહેતા હોવાથી જ્ઞાન અને ધ્યાનની માન્યતાથી સુખદાયી થયા. આખું શહેર આ રીતે ભક્તિના રંગમાં રંગાયું અને બધાએ કૈવલલક્ષને હૃદયથી ઓળખી લીધો.

ભાવાર્થ

બધા જ કાયમપંથી અનુયાયી સ્ત્રી-પુરુષો ચોવીસે કલાક ચિત્તની એકાગ્રતાથી ધ્યાન-ભજન વિધિની આદ્ય લઈને ભક્તિમાં ગુલતાન રહેતા હતા. કેવલજ્ઞાન અને સકર્તા સિદ્ધાંતના આધારે દશવિલ કર્તાના ધ્યાનની સમજ બધાને (અંશના કલ્યાણ માટે) અતિ મહત્વની જણાતા સુખદાયી થયા. સલ્લારટ શહેરના નગરજનો બધા ભક્તિના રંગમાં રંગાઈ ગયા હોઈ, કેવલકર્તાનો લક્ષ સૌએ સમજી લઈને હૃદયકમળમાં અંકિત કરી દીધો હતો.

**ઓર દેશ કીર્તિ સૂનપાવા, ગાઉ ગાઉકે દર્શન આવા;
સો સબહી લેઈ ગયે ઉપદેશા, હમકુ ચીના અકલ નરેશા. ૧૦**

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા દેશ = દેશ કીર્તિ = યશ સૂનપાવા = સાંભળવાથી ગાઉ ગાઉકે = ગામેગામના દર્શન = દર્શન કરવા આવા = આવતા સો સબહી = તે બધા લેઈ ગયે = લઈ ગયા ઉપદેશા = બોધ, કંઠી ઉપદેશ હમકુ = મને હું ચીના = ઓળખી અકલ = અલૌકિક નરેશા = ઐશ્વર્યવાન પુરુષ.

અનુવાદ

બીજા દેશમાં પણ કીર્તિ સાંભળવાથી ગામે ગામના લોકો દર્શને આવતા. તે બધાએ મને અલૌકિક ઐશ્વર્યવાન પુરુષ તરીકે ઓળખવાથી બોધ લઈને જ ગયા.

ભાવાર્થ

ભવભીડભંજન સાહેબની કીર્તિના યશોગાન અન્ય પડોશી દેશમાં પણ લોકો દ્વારા ગવાવા લાગ્યા. તેથી ગામોગામથી ભાવિક ભક્તો દર્શનાર્થે ઉમટી પડ્યા. આવનાર દર્શનાર્થી લોકોને પણ ભવભીડભંજન સાહેબ એક અલૌકિક દિવ્ય દેહધારી ઐશ્વર્યવાન મહાપુરુષ છે, તેવું જણાતાં બધાએ તેમનું શરણું સ્વીકાર લક્ષબોધ ગ્રહણ કર્યો અને કાયમપંથી અનુયાયી બન્યા.

**બહોરુ હમકુ તાંહાં પધરઈયે, ગાઉ ગાઉ હરિજન લેઈ ગઈયે;
કાયમ પંથ ચલો મેહેમંતા, જનમ મરણ સબકી ખોઈ ચિંતા. ૧૧**

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યારબાદ હમકુ = મારી તાંહાં = ત્યાં પધરઈયે = પધરામણી કરાવતા ગાઉ ગાઉ = ગામોગામ હરિજન = ભક્તજનો લેઈ ગઈયે = લઈ જતા હતા કાયમ પંથ = કાયમ પંથ ચલો = વિકસ્યો મેહેમંતા = મોટા પાયે જનમ મરણ = જન્મ અને મૃત્યુની સબકી = બધાની ખોઈ = દૂર થઈ ચિંતા = ફિકર.

અનુવાદ

ત્યારબાદ ભક્તજનો ગામોગામ લઈ જતા અને મારી ત્યાં પધરામણી કરાવતા હતા. કાયમપંથ મોટા પાયે ચાલ્યો, જેથી બધાની જન્મ અને મરણ અંગેની ચિંતા દૂર થઈ.

ભાવાર્થ

તદ્ ઉપરાંત જે જે અનુયાયી થયા તે તે ભક્તજનો ગામોગામ ભવભીડભંજન સાહેબને લઈ જતા હતા. તેઓ તેમની ભાવપૂર્વક પોતાને ત્યાં પધરામણી કરાવતા હતા. આ પ્રમાણે કાયમપંથનો ફેલાવો ખૂબ જ મોટા પ્રમાણમાં થવા લાગ્યો. જેથી બધા જ કાયમપંથી અનુયાયીઓના મનમાં જે જન્મ-મરણ અંગેની બીક હતી તે નાશ પામી એટલે તેઓ નિર્ભયતાપૂર્વક ભક્તિ કરવા લાગ્યા.

સંત ભયે મૂંડિત સે ચારુ, કેવલધામ લક્ષસે ઉદારુ;
જબ બંધે હમહી એક ધામુ, તાંહાં નિજ આસન કીયા વિરામુ. ૧૨

શબ્દાર્થ

સંત = સંત પુરુષો ભયે = થયા મૂંડિત = વૈરાગી સે ચારુ = ચાર સો કેવલધામ = કેવલકર્તાનું ધામ લક્ષસે = લક્ષ પ્રત્યે ઉદારુ = નિખાલસ જબ = ત્યારે બંધે = બાંધ્યું હમહી = મેં એક = એક ધામુ = આશ્રમ તાંહાં = ત્યાં નિજ = પોતાનું આસન = બેઠક કીયા = નિશ્ચિત કરીને વિરામુ = રહેઠાણ.

અનુવાદ

કેવલધામના લક્ષ પ્રત્યે નિખાલસ એવા ચારસો મૂંડિત સંતપુરુષો થયા. ત્યારે મેં એક આશ્રમ બાંધ્યો. ત્યાં પોતાની બેઠક નિશ્ચિત કરીને રહેઠાણ કર્યું.

ભાવાર્થ

જ્યાં કેવલકર્તા કાયમ માટે નિવાસ કરે છે, એવા બ્રહ્માંડની મધ્યે આવેલા કેવલધામના લક્ષ પ્રત્યે નિખાલસ મન ધરાવતા ચારસો મૂંડિત સંતપુરુષોએ દીક્ષા લીધી. દર્શનાર્થીઓની ભીડ વધવાથી એક આશ્રમનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું. તે સ્થળે બેઠક નિશ્ચિત કરીને ભવભીડભંજન સાહેબ સદાને માટે ત્યાં જ રોકાયા.

લોક સકલ તાંહાં દર્શન આવે, દિન દિન ભીર અધિક જો થાવે;
દેશ દેશકે નરપત રાઈ, દેખી જ્ઞાન ભયે જન આઈ. ૧૩

શબ્દાર્થ

લોક = સ્ત્રી-પુરુષો સકલ = બધા તાંહાં = ત્યાં દર્શન આવે = દર્શન કરવા આવે દિન દિન = દિવસે દિવસે ભીર = ભીડ અધિક = વધારે જો થાવે = થવા લાગી દેશ દેશકે = દેશ દેશના નરપત = નરેશ રાઈ = રાજા

દેખી = સાંભળીને જ્ઞાન = જ્ઞાન ભયે = થયા જન = અનુયાયી આઈ = આવીને.

અનુવાદ

ત્યાં સ્ત્રી-પુરુષો સૌ દર્શન કરવાં આવતાં હોવાથી દિવસે દિવસે વધુ ભીડ થવા લાગી. દેશ દેશના નરેશ-રાજવીઓ આવીને જ્ઞાન સાંભળી અનુયાયી થયા.

ભાવાર્થ

નવા નિર્માણ થયેલા આશ્રમમાં મૂંડિત સંતપુરુષો સહિત ભવભીડભંજન સાહેબ ત્યાંની ગાદી ઉપર બિરાજમાન રહેતા હોવાથી શહેરના તેમજ દૂર દૂરથી ગામે ગામના ભાવિક ભક્તો દર્શનાર્થે આવતા, જેથી દિવસે દિવસે મોટા પ્રમાણમાં ભીડ જામવા લાગી. ભક્તજનોનો ધસારો અને કૈવલજ્ઞાનનો મહિમા સાંભળીને દેશ-વિદેશના રાજાઓ દર્શનાર્થે આવતા તથા સેવક (દાસ) ભાવે સમર્પિતતા દાખવીને ભાવપૂર્વક કાયમપંથના અનુયાયી બન્યા હતા.

**દ્વીપ સકલ જશ કિરત ગયાની, સૂની મમ જ્ઞાન અલોકિત બાની;
બહોરુ હમ જનજનપે દાખી, કેવલ લક્ષ પક્ષકી ભાખી. ૧૪**

શબ્દાર્થ

દ્વીપ સકલ = આખા દ્વીપમાં જશ કિરત = યશ અને કીર્તિ ગયાની = ગવાવા લાગી સૂની = સાંભળીને મમ = મારા જ્ઞાન અલોકિત = અલૌકિક જ્ઞાન બાની = વાણી બહોરુ = ત્યારે હમ = મેં જન જનપે = વ્યક્તિગત રીતે દાખી = રાખીને કેવલ લક્ષ = કૈવલકર્તાનો લક્ષ બોધ પક્ષકી = સિદ્ધાંતને ભાખી = કેન્દ્રસ્થાને રાખીને દર્શાવીને.

અનુવાદ

સમગ્ર દ્વીપમાં મારા અલૌકિક જ્ઞાનની વાણી સાંભળીને યશ અને કીર્તિ ગવાવા લાગી. ત્યારે મેં સકર્તા સિદ્ધાંત કેન્દ્ર સ્થાને રાખીને વ્યક્તિગત રીતે કૈવલલક્ષ આપ્યો.

ભાવાર્થ

સમસ્ત પાલકી દ્વીપમાં ભવભીડભંજન સાહેબના મુખની અલૌકિક કૈવલજ્ઞાનની વાણી સાંભળ્યા પછી તેમનો યશ દશે-દિશામાં ફેલાવા લાગ્યો. સૌના મુખે યશોગાન ગવાવા લાગ્યા. ત્યારપછી સકર્તા સિદ્ધાંત કેન્દ્ર સ્થાને રાખી કૈવલકર્તાને પામવા માટે ધ્યાન કરવા યોગ્ય ગુપ્ત અમરમંત્ર દરેક સ્ત્રી-પુરુષોને વ્યક્તિગત રીતે કાનમાં સંભળાવી કૈવલકર્તાનો લક્ષબોધ (કંઠી ઉપદેશ) આપ્યો.

**ઓર સંત મંદિરકે સોઈ, ગુરુ ભાગ કહી દીનો મોઈ;
કહી સકલ કિરત જતમતકી, કેવલ પંથ પુરાતન સતકી. ૧૫**

શબ્દાર્થ

ઓર = અને સંત = સંત પુરુષો મંદિરકે = મઠના, આશ્રમના સોઈ = હતા ગુરુ ભાગ = ગુરુ, ગમ કહી દીનો = કહી દીધો મોઈ = મેં કહી = જણાવી સકલ = બધો કિરત = મહિમા જતમતકી = જેમ છે તે રીતે કેવલ પંથ = કેવલધર્મનો માર્ગ પુરાતન = આદિ અનાદિ સતકી = શાશ્વત.

અનુવાદ

અને મંદિરના જે સંતો હતા, તેમને મેં ગુરુભાગ કહી દીધો. અને આદિ અનાદિ શાશ્વત કેવલ પંથનો મહિમા જેમ છે તેમ બધો જણાવ્યો.

ભાવાર્થ

અનુયાયીઓને કંઠી ઉપદેશ આપ્યા બાદ જે સંતપુરુષો મંદિરમાં નિવાસ કરતા હતા. તેમને અલૌકિક કેવલજ્ઞાન અંગેની જે ગર્ભિત ગુરુગમ હતી તે આપી. સાથે સાથે યુસ્તપણે પાળવા યોગ્ય નીતિ-નિયમો અને ધ્યાન-ભજન વિધિની સમજ પણ બતાવી દીધી. ઉપરાંત આદિ અનાદિ કેવલ પંથનો મહિમા કે જેને જગત જાણતું નથી તે યથાર્થ રીતે દર્શાવીને પક્ષાપક્ષ રહિત કેવલજ્ઞાનની સાચી સમજ આપીને શાશ્વત્ પરમપદ પામવાનો સરળ માર્ગ બતાવી દીધો.

સબ સંતનમેં શ્રેષ્ઠ સહ્યાના, કેવલ દરશી સોલ ભયાના;
ઓર સકલ જ્ઞાને મન મૂગતા, પણ સરભર સોલુ ગત યુક્તા. ૧૬

શબ્દાર્થ

સબ = બધા સંતનમેં = સંત પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ = ઉત્તમ સહ્યાના = શાણા કેવલ દરશી = કેવલદર્શી સોલ = સોળ ભયાના = થયા હતા ઓર સકલ = બીજા બધા જ્ઞાને = જ્ઞાનથી મન મૂગતા = મુક્ત મનવાળા પણ = પરંતુ સરભર = સમાનતા ધરાવતા સોલુ = સોળ ગત યુક્તા = ગતિમાં નિપુણ.

અનુવાદ

બધા સંત-પુરુષોમાં સોળ શ્રેષ્ઠ અને સહ્યાના હોઈ કેવલદર્શી થયા હતા. બીજા બધા જ્ઞાનથી મુક્ત મને (મહાલવાવાળા) રહેવાવાળા હતા. પણ સોળ સંતો જ્ઞાન ગતિમાં સમાન રીતે નિપુણતા ધરાવતા હતા.

ભાવાર્થ

ચારસો સંત પુરુષોમાં સોળ સંતો શ્રેષ્ઠ અને સહ્યાના કેવલદર્શી હતા. જે સદાને માટે હંગની એકતા સાધીને કર્તા સાથે એકમેક થઈને રહેતા. આ સોળેસોળ સંતપુરુષો જ્ઞાનગતિમાં એક સમાન રીતે નિપુણતા ધરાવતા હતા. જ્યારે બાકીના બીજા બધા જે સંતો હતા તે મુક્ત મને જ્ઞાન દશામાં મહાલતા હતા.

સોલમહી કેવલકે વેત્તા, તારન તરન કહીયે દો એકતા;
અખીલદાસ ઓરુ અલખહી દાસા, એ દોહુનકે નામ પ્રકાશા. ૧૭

શબ્દાર્થ

સોલમહી = સોળમાં કેવલ કે વેત્તા = કેવલકર્તાને જાણવાવાળા તારન તરન = પોતે તરે અને બીજાને તારી શકે કહીયે = કહેવાતા દો = બે એકતા = એક સરખા અખીલદાસ = અખિલદાસ ઓરુ = અને અલખહી દાસા = અલખદાસ એ = એ દોહુનકે = બંનેના નામ પ્રકાશા = નામ પ્રસિદ્ધ.

અનુવાદ

સોળમાં બે એક સરખા કેવલના વેત્તા અને તારણ તરણ કહેવાતા. એ બંનેના અખિલદાસ અને અલખદાસ નામ પ્રસિદ્ધ હતા.

ભાવાર્થ

કેવલદર્શી સોળ સંતપુરુષો હતા. તેમાં બે સંતપુરુષો એક સરખી સમાનતા ધરાવતા હતા. તે પોતે તો ભવસાગરમાંથી પાર ઉતરે અને અન્યને પણ ભવપાર કરાવે તેવી વિભૂતિ ધરાવતા તથા કેવલકર્તાને સંપૂર્ણ રીતે જાણાવવાવાળા કેવલના વેત્તા હતા. તેમના નામ ભવભીડભંજન સાહેબ જણાવે છે કે એક સંતનું નામ અખિલદાસ અને બીજા સંતનું નામ અલખદાસ હતું.

ઓર નામ બરનુ મેં કેતા, સબ સાથે સરભર મોઈ હેતા;
દીરધ લઘુ વસ્તુ ગત્ય નાંહી, અધિક નૂન્ય સમજણ ગતમાંહી. ૧૮

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા નામ = નામ બરનુ = વર્ણન કરું મેં = હું કેતા = કેટલાક સબ સાથે = બધાની સાથે સરભર = સમાન મોઈ = મારો હેતા = ભાવ દીરધ = મોટા લઘુ = નાના વસ્તુગત્ય = વસ્તુ વિચારતાં નાંહી = નથી અધિક નૂન્ય = વધારે ઓછું સમજણ ગતમાંહી = જ્ઞાનની ગતિમાં

અનુવાદ

બીજાં નામ હું કેટલા વર્ણવું, કારણ કે બધા સાથે મારો સમાન ભાવ હતો. વસ્તુ વિચારતા મોટા કે નાના નથી તેમ છતાં વધારે ઓછું તો સમજણની ગતિમાં છે.

ભાવાર્થ

બીજા સંતપુરુષોમાં નામ કેટલાકનાં વર્ણવે ? કારણ કે ભવભીડભંજન સાહેબનો તો બધા સાથે એક સરખો જ પ્રેમભાવ છે. વસ્તુગત વિચાર કરવામાં આવે તો કોઈ મોટાં કે નાનાં હોતા નથી, પરંતુ જ્યારે સમજણની શક્તિ (તાકાત)ના સંબંધે સરખાવવામાં આવે તો જ તેમાં અધિક

કે ન્યૂનનો તફાવત ઉદ્ભવતો હોય છે.

**એકહી અંશ સકલ ઘટ વ્યાપી, સ્થાવર જંગમ આઘ અઘાપી;
સમજ વિના ભૂગતે ભવ ભારા, સમજ ગયે સો ભયે ભવપારા. ૧૯**

શબ્દાર્થ

એકહી અંશ = એક જ પ્રકારના અંશ સકલ ઘટ = દરેક ઘટમાં વ્યાપી = વ્યાપી રહ્યો છે સ્થાવર = સ્થાવર જાતિ જંગમ = જંગમ જાતિ આઘ અઘાપી = પ્રારંભથી આજ સુધી સમજ વિના = જ્ઞાન વિના ભૂગતે = ભોગવે ભવભારા = જન્મ-મરણની ઉપાધિ સમજ ગયે સો = જ્ઞાની થયા તે ભયે ભવપારા = ભવપાર થયા.

અનુવાદ

પ્રારંભથી તે આજ સુધી સ્થાવર-જંગમના દરેક ઘટમાં એક જ અંશ વ્યાપી રહેલો છે, પરંતુ જ્ઞાન વિના જન્મ-મરણની ઉપાધિ ભોગવે છે અને જેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે તે ભવપાર થયા છે.

ભાવાર્થ

સૃષ્ટિના પ્રારંભથી તે આજ સુધી જોઈએ તો સ્થાવર અને જંગમ જાતિના દરેક નાના-મોટા ઘટોમાં એક જ સર્જનહારના સજાતીય ચૈતન અંશો રમણ કરી રહ્યા છે. ઓછી-વધતી સામર્થ્યતા કે નાના-મોટાપણું તે તો ઘાટના બંધારણમાં રહેલા તત્ત્વોના પ્રભાવને કારણે દૃશ્યમાન થાય છે. તેમ છતાં ઘાટની ચેતનતાના કારણરૂપે રહેલો સામાન્ય ચૈતન અંશ તો ચોરાસી લાખ પ્રકારના બધાજ ઘાટોમાં એક સરખો વિદ્યમાન છે. જેણે જગતમાં યોગ્ય (સત્ય) સમજ પ્રાપ્ત કરી, તેઓ ભવપાર થયા અને જેણે સત્ય સમજ પ્રાપ્ત ન કરી તેઓ ભવનો ભાર સહન કરીને જન્મ-મરણના ચક્રમાં ભટક્યા કરે છે.

**સકલ લોકમે સમજ અનુપા, સમજ થકી જ્ઞાની ભડ ભૂપા;
રાજા પંડિત વજ્જર વકીલા, જીન જેતની સમજણ પદ ખીલા. ૨૦**

શબ્દાર્થ

સકલ લોકમે = બધા જીવોમાં સમજ = સમજણ અનુપા = શ્રેષ્ઠ સમજ થકી = સમજણથી જ્ઞાની = જ્ઞાનવાળા ભડભૂપા = રાજપુરુષ રાજા = નૃપ પંડિત = વિદ્વાન વજ્જર = પ્રધાન વકીલા = કાયદાશાસ્ત્રી જીન = જેણે જેતની = જેટલી સમજણ = સમજણ પદ = પદવી ખીલા = શોભે.

અનુવાદ

દરેક જીવોમાં સમજ શ્રેષ્ઠ છે અને સમજ થકી મોટા જ્ઞાની રાજપુરુષ કહેવાય છે. જેને જેટલી સમજણ તે મુજબ તેને રાજા, પંડિત, વજ્જર અને વકીલ જેવી પદવી શોભે છે.

ભાવાર્થ

જંગમ જાતિમાં પણ માનવ ઘાટ ઉત્તમ (ઘાટ) ગણાય છે, પરંતુ તેમાં પણ જેણે સાચી સમજણ દ્વારા યોગ્યતા સભર જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી છે, તેવા માનવોની વિશેષ મહત્તા (સંસારમાં) જોવા મળે છે. જેનામાં જેટલી સમજ તે મુજબ તેની ગણના થાય છે. રાજા, વિદ્વાન, પ્રધાન અને વકીલ જેવા ઉચ્ચ પદવી શોભાવતા વ્યક્તિઓએ પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હોવાથી તેઓ ઉચ્ચ અને ઉત્તમ વ્યક્તિ તરીકે રાજદ્વારી પદના અધિકારી બન્યા હોય છે.

**ભક્ત વૈરાગી જ્ઞાની વેત્તા, પકડા પદ સમજા જેહી જેતા;
નાભી કમલ સુત બરન હી ચારી, સમજ થકી ભયે ભિન્ન વિકારી. ૨૧**

શબ્દાર્થ

ભક્ત = ભક્તિ કરનાર **વૈરાગી** = વૈરાગ ધારણ કરનાર **જ્ઞાની** = જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનાર **વેત્તા** = જાણકાર
પકડા = પ્રાપ્ત કરી **પદ** = પદવી **સમજા** = સમજણ પડી **જેહી** = જેમણે **જેતા** = જેટલી **નાભી કમલ** = નાભિકમલમાંથી
ઉત્પત્તિ પામેલા બ્રહ્માજી **સુત** = પુત્રો **બરન હી ચારુ** = ચાર વર્ષની **સમજ થકી** = સમજણથી **ભયે** = થયા
ભિન્ન = જુદા **વિકારી** = પ્રાકૃતિક લક્ષણોવાળા.

અનુવાદ

જેમણે જેટલી સમજ પડી તે પ્રમાણે તેઓએ ભક્ત, વૈરાગી, જ્ઞાની અને વેત્તાની પદવી પ્રાપ્ત કરી છે. નાભિકમળથી થયેલા બ્રહ્માના ચાર વર્ષના પુત્રો સમજણથી જુદી પ્રાકૃતિક લક્ષણોવાળા થયાં છે.

ભાવાર્થ

ધાર્મિક ક્ષેત્રે પણ વ્યક્તિનામાં રહેલી જ્ઞાન પચાવવાની શક્તિ અને સમજના આધારે તેઓએ ભક્ત, વૈરાગી, જ્ઞાની અને વેત્તાપુરુષની પદવી પ્રાપ્ત કરી છે. સૃષ્ટિના પ્રારંભમાં નાભિ-કમળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા બ્રહ્માજીના ચાર વર્ષની પ્રજા ભિન્ન ભિન્ન સમજણને લીધે વિવિધતા ધરાવતા પ્રાકૃતિક લક્ષણોવાળી થઈ છે.

**કોઈ કિંકર થઈ કરગરહી, કોઈ ધન ધામ વિશાલ વિચરહી;
કોઈ ધંધા ધારી ધનવંતુ, કોઈ ભરે ઉદ્ર મશાગત જંતુ. ૨૨**

શબ્દાર્થ

કોઈ = કોઈક **કિંકર થઈ** = દાસત્વ ભાવ ધરી **કરગરહી** = ભિક્ષા માંગે **કોઈ** = કોઈક **ધનધામ** = પૈસા
અને સંપત્તિ **વિશાલ** = મોટા પ્રમાણમાં **વિચરહી** = વિચરણ કરે **કોઈ** = કોઈક **ધંધા ધારી** = વેપારમાં જોડાઈને
ધનવંતુ = પૈસાપાત્ર **કોઈ** = કોઈક **ભરે ઉદ્ર** = પેટ ભરે **મશાગત** = વૈતરું કરીને **જંતુ** = માનવી.

અનુવાદ

કોઈક દાસત્વભાવ ધરી ભિક્ષા માગે, કોઈ મોટા પ્રમાણમાં સંપત્તિવાન થઈને વિચરણ કરે તો કોઈ ધંધાધારી થઈને પૈસાપાત્ર બને તો વળી, કોઈ માનવ વૈતરું કરીને પેટ ભરે.

ભાવાર્થ

સંસારમાં કેટલાક જીવો ગરીબાઈને લીધે આખી જિંદગી ભિક્ષા માગીને દરિદ્રતા ભર્યું જીવન જીવે છે. તો કેટલાક લોકો અતિશય નાણાનો ભંડાર ભેગો કરીને વૈભવશાળી સંપત્તિ દ્વારા એશોઆરામથી જિંદગી જીવે છે. કેટલાક વેપાર-ધંધો કરીને પૈસાપાત્ર બની પ્રતિષ્ઠાપૂર્ણ જીવન જીવે છે તો કેટલાક માનવો પેટ ભરવા માટે આખી જિંદગી વૈતરું કરીને માંડ માંડ પરિવારનું ભરણ-પોષણ કરે છે.

એ સર્વે સમજણકે ભેદુ, વસ્તુ ગત્યે કોઈ ન હીન ખેદુ;
તે માટે વસ્તુ ગત્ય ગ્યાતા, દ્વે કીના સબસે વિક્ષાતા. ૨૩

શબ્દાર્થ

એ સર્વે = આ બધા સમજણકે ભેદુ = સમજણનું રહસ્ય છે વસ્તુ ગત્યે = વસ્તુત: જોતાં કોઈ ન = કંઈ પણ નથી હીન = નાનું ખેદુ = દુ:ખી તે માટે = તેથી વસ્તુ ગત્ય = વસ્તુત: જોતાં ગ્યાતા = જાણકાર દ્વે = બે કીના = કહ્યા સબસે = બધાથી વિક્ષાતા = વિખ્યાત.

અનુવાદ

આ બધો સમજણનો ભેદ છે, પરંતુ વસ્તુત: જોતાં કોઈ જ નાનું કે દુ:ખી નથી. તેથી વસ્તુત: જોતાં ગતિના જાણકાર હોવાથી બધામાં બંનેને વિક્ષાતા કહ્યા છે.

ભાવાર્થ

સંસારમાં આવા પ્રકારનો જણાતો તફાવત કે વર્ગીકરણ દર્શાવતી પદવીઓ તો સમજણના માપદંડને આધારે નક્કી થતી જોવા મળે છે, પરંતુ વસ્તુત: (ખરેખર) જોતાં બધાનું મૂળ એક જ છે, જેમાં કોઈ નાનું-મોટું કે સુખી-દુ:ખી નથી. માટે ચારસો મૂંડિત સંતોમાં બે સંતપુરુષો જ્ઞાનમાં સ્વાનુભવે નિપુણ હોવાથી તેમને ભવભીડભંજન સાહેબે મહાન અને કૈવલના વેત્તા પુરુષો તરીકે વર્ણવ્યા છે.

તબ હમ મનમે કીયા વિચારા, આ દ્વીપ નહીં પડે કામ હમારા;
તારન તરન ભયે દોઈ શિશુ, સબ દ્વીપન જીવનેક ઈશુ. ૨૪

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = મેં મનમેં = મનમાં કીયા વિચારા = વિચાર કર્યો આ દ્વીપ = આ દ્વીપમાં
૨૩૨ | અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૨

નહીં પડે = પડશે નહીં કામ = જરૂર હમારા = અમારું તારન તરન = તરી શકે અને તારી શકે તેવા ભયે = થયા દોઈ = બે શિશુ = શિષ્યો સભ = સમસ્ત દ્વીપન = દ્વીપના જીવનકે = જીવો માટે ઈશુ = ઈશ્વર સમાન.

અનુવાદ

ત્યારે મેં મનમાં વિચાર કર્યો કે આ દ્વીપમાં અમારી જરૂર નહીં પડે. કારણ કે સમસ્ત દ્વીપના જીવો માટે ઈશ્વર સમાન તારણ-તરણ બે શિષ્યો થયા છે.

ભાવાર્થ

અખિલદાસ અને અલખદાસ નામના બે સંતપુરુષો તારણ-તરણ અને જ્ઞાનપક્ષે કૈવલવેતા થયા હોવાથી પાલકી દ્વીપના જીવોને કૈવલકર્તાનો લક્ષ આપવા માટે તેઓ સક્ષમ છે. તેઓ હવે કાયમપંથનો પ્રચાર-પ્રસારનું કાર્ય આગળ ધપાવીને દ્વીપના જીવોને બોધ આપવા માટેની જવાબદારી સંભાળી શકે તેમ છે. આવું જણાતાં ભવભીડભંજન સાહેબે મનમાં વિચાર કર્યો કે હવે પાલકી દ્વીપના જીવોને તેમની હયાતી (હાજરી)ની જરૂર પડશે નહીં.

કોડ સપ્ત કથીયા હમ જ્ઞાના, સો ઉન હરદે લખી સભ જાના;
સકલ ભેદ તાતે લખપાયે, દિવ્ય દષ્ટ મહા અરુઢ કહાયે. ૨૫

શબ્દાર્થ

કોડ સપ્ત = સાત કરોડ કથીયા = ઉચ્ચાર્યુ હમ = મેં જ્ઞાના = જ્ઞાન સો = તે ઉન હરદે = તેમના હૃદયમાં લખી = લખી દીધું સભ = બધું જાના = જાણીને સકલ ભેદ = બધા રહસ્યો તાતે = તેઓએ લખ પાયે = જાણી લીધો દિવ્ય દષ્ટ = અલૌકિક દષ્ટિ મહા અરુઢ = મહાન અપ્રસન્નિ કહાયે = કહેવાયા

અનુવાદ

સાત કરોડ જ્ઞાન મેં ઉચ્ચાર્યુ તે બધું તેમણે જાણીને તેમના હૃદયમાં લખી દીધું. વળી, તેઓએ સઘળો ભેદ જાણી લીધો હોવાથી દિવ્ય દષ્ટિવાળા મહાન અરુઢ કહેવાયા.

ભાવાર્થ

પાલકી દ્વીપમાં ભવભીડભંજન સાહેબે સાત કરોડ શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરીને કૈવલજ્ઞાન દર્શાવ્યું હતું. તે આ બંને સંતપુરુષોએ સંપૂર્ણતઃ સમજીને તેમના હૃદયમાં ઉતારી દીધું હતું. કૈવલજ્ઞાનના ગૂઢાર્થ ભર્યા રહસ્યને પણ તેઓ સારી રીતે સમજી ગયા હતા. અને પોતાના અનુભવમાં પણ ઉતાર્યું હતું. તેથી જ તેઓ દિવ્ય દષ્ટિવાળા મહાન અને અરુઢ કહેવાયા છે.

તખ મેરા મન ચંચલ ભઈયા, રાજાકુ તેડી સભ કહીયા;
હુકમ કિયો મેલાકો જબહી, રાજા સોજ મગાઈ સબહી. ૨૬

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે મેરા મન = મારું મન ચંચલ = ચંચળ ભઈયા = થયું રાજકુ = રાજાને તેડી = બોલાવી સબ = બધું કહીયા = કહ્યું હુકમ કિયો = હુકમ કર્યો મેલાકો = મેળો ભરવા માટે જબહી = જ્યારે રાજા = રાજાએ સોજ = સામગ્રી મંગાઈ = મંગાવી સબહી = તમામ.

અનુવાદ

ત્યારે મારું મન ચંચળ થયું અને રાજાને બોલાવીને બધું કહ્યું. જ્યારે મેળો ભરવા માટે હુકમ કર્યો ત્યારે રાજાએ તમામ સામગ્રી મંગાવી.

ભાવાર્થ

જ્યારે ભવભીડભંજન સાહેબને લાગ્યું કે હવે પાલકી દ્વીપ સંપૂર્ણ રીતે કેવલજ્ઞાનથી જાગૃત થયો છે. અહીં બે સંતો પણ તારણ-તરણ બન્યા છે એટલે હવે તેમની હાજરીની જરૂર નથી, એવું જણાતાં તેમનું મન ચંચળ થયું. ખલુમંત રાજા અને મધુવંતા રાણીને સંદેશો પાઠવીને આશ્રમમાં આવવા જણાવ્યું. રાજા આવ્યા અને દર્શન કરીને સામે બેઠા ત્યારે ભવભીડભંજન સાહેબે તેમના મનમાં જે ચંચળતા હતી તે અંગેની બધી જ હકીકત જણાવીને પૂર્ણિમાને દિવસેથી સાત દિવસ ચાલે તેવા મેળાનું આયોજન કરવા જણાવ્યું. એટલે રાજા બધુ સમજી ગયા અને તરત જ પ્રધાનને બોલાવી તમામ સામગ્રી મંગાવી દીધી અને મેળો ભરવા માટેની અન્ય તૈયારી કરવા હુકમ કર્યો.

દેશ દેશ પાતી લખી ભેજી, પુનમકે દિન તેડે વેજી;
સબ ગામનકે હરિજન સોઈ, આયે સકલ રહે નહીં કોઈ. ૨૭

શબ્દાર્થ

દેશ દેશ = દરેક દેશમાં પાતી = પત્રિકા લખી = લખીને ભેજી = મોકલી પુનમકે દિન = પૂર્ણિમાના દિવસે તેડે વેજી = વેળાસર આવવા આમંત્રણ આપ્યું સબ ગામનકે = બધા ગામોના હરિજન = ભક્તજનો સોઈ = જે હતા તે આયે = આવ્યા સકલ = બધા રહે નહીં કોઈ = કોઈ બાકી રહ્યા નહીં.

અનુવાદ

દેશ દેશમાં પત્રિકા લખીને મોકલી અને પૂનમના દિવસે સમયસર (વેળાસર) આવવા માટે આમંત્રણ આપ્યું. બધા જ ગામોમાંના જેટલા જેટલા ભક્તજનો હતા તે બધા જ આવ્યા, તેમાં કોઈ બાકી રહ્યું નહીં.

ભાવાર્થ

રાજાનો હુકમ થતાં જ જુદા-જુદા દેશમાં રહેતા કાયમપંથી અનુયાયીઓને બોલાવવા માટે આમંત્રણ પત્રિકા લખીને મોકલવામાં આવી. પૂર્ણિમાના દિવસેથી સાત દિવસ ચાલે તેવો મેળો

ભરાવાનો પ્રસંગ છે, તેથી બધાએ વેળાસર પધારવું. તે પ્રમાણે પત્રિકામાં વિનંતી કરવામાં આવી. બધા જ ગામોમાં જેટલા ભક્તજનો હતા, તે બધા જ મેળામાં આવ્યા, જેમાં કોઈપણ કાયમપંથી આવવાના બાકી રહ્યા નહીં.

**હરખવંત દૂરથે જન સોઈ, ધઈ ધઈ ચરણ પરસ કરે મોઈ;
બહોરુ સબ હરીજન રસ રલીયે, એક એકપે લપટાઈ ઉર મલીયે. ૨૮**

શબ્દાર્થ

હરખવંત = હરખઘેલા થઈ દૂરથે = દૂરથી જન = ભક્તજન સોઈ = તે ધઈ ધઈ = દોડી દોડીને ચરણ = પગ પરસ = સ્પર્શ કરે = કરતા મોઈ = મારા બહોરુ = ત્યાર પછી વળી સબ = બધા હરિજન = ભક્તજનો રસ રલીયે = આનંદ અને ઊર્મિના આવેશમાં આવીને એક એકપે = એકબીજાને લપટાઈ = ભેટીને ઉર મલીયે = હૃદયના ભાવથી મળતા હતા.

અનુવાદ

તે (બધા) ભક્તજનો હરખઘેલા બનીને દૂરથી દોડી દોડીને મારા ચરણસ્પર્શ કરતા હતા. પછી બધા ભક્તજનો આનંદમાં આવી જઈ એકબીજાને ભેટીને હૃદયના ભાવથી મળતા હતા.

ભાવાર્થ

દર્શન કરવા અધીરા બનેલા કાયમપંથી ભક્તજનો હરખઘેલા થઈને દૂરથી જ દોડી દોડીને આવતા અને ભવભીડભંજન સાહેબના ચરણસ્પર્શ કરતા હતા. ત્યાર પછી બધા અનુયાયીઓ આનંદ ઘેલા બની હૃદયના સાચા ભાવથી એક બીજાના ગળે વળગીને (ભેટીને) મળતા હતા.

**હલીમલી રહીયે જનજનપે જબહી, બાગ બગીયે ઉતરે તબહી;
બહુ વિધિ ભોજન પાક બનાયે, દિવસ સપ્ત લ્યૌ સંઘ જમાયે. ૨૯**

શબ્દાર્થ

હલીમલી = હળીમળીને રહીયે = રહેતા હતા જન જનપે = એકબીજા સાથે જબહી = જ્યારે બાગ બગીયે = બાગ બગીચામાં ઉતરે = ઉતારો કરીને રહ્યા તબહી = ત્યારથી બહુવિધિ = ઘણા પ્રકારના ભોજન પાક = ભોજનની સામગ્રી બનાયે = બનાવી દિવસ સપ્ત = સાત દિવસ લ્યૌ = સુધી સંઘ = મેળાવડાને જમાયે = જમાડ્યા.

અનુવાદ

જ્યારે બાગ બગીચામાં ઉતારો કર્યો ત્યારથી બધા એકબીજા સાથે હળી મળીને રહેતા હતા. જમવા માટે ઘણા પ્રકારની ભોજન સામગ્રી બનાવી અને સાત દિવસ સુધી સંઘને જમાડ્યા.

ભાવાર્થ

બહારગામથી આવનાર અનુયાયીઓના મુકામ માટે બાગ-બગીચામાં વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી બધા કાયમપંથી ભક્ત સમાજ બગીચામાં મુકામ દરમિયાન એકબીજા સાથે આત્મબંધુત્વનો ભાવ ધારણ કરીને હળી મળીને રહેતા હતા. રાજા દ્વારા ભોજન માટે ઘણા પ્રકારની રસોઈ દરરોજ તૈયાર કરવામાં આવતી હતી. સાત દિવસ ચાલેલા મેળાવડાના સત્સંગ-સત્ર દરમ્યાન ઉપસ્થિત બધા અનુયાયીઓને રોજ જુદા જુદા પ્રકારની સ્વાદિષ્ટ રસોઈ જમાડવામાં આવતી.

**બહોરુ રાય કાપડ બહુ લાયે, સબ હરિજનકુ લેઈ પહેરાયે;
તાર પીછે હરિજન લેઈ પૂજા, ધરી મમ ચરણ દેવ નહીં દૂજા. ૩૦**

શબ્દાર્થ

બહોરુ = વળી રાય = રાજા કાપડ = વસ્ત્રો બહુલાયે = ખૂબ લાવ્યા સબ = બધા સૌ હરિજનકુ = ભક્તજનોને લેઈ = લઈને પહેરાયે = પહેરામણી કરી તાર પીછે = ત્યારપછી હરિજન = ભક્તજનો લેઈ પૂજા = પૂજા લઈ ધરી = ધરી મૂકી મમ ચરણ = મારા ચરણમાં દેવ નહીં દૂજા = બીજા કોઈ દેવ નથી.

અનુવાદ

વળી, રાજા બહુ વસ્ત્રો લાવ્યા હતા, તે લઈને બધા ભક્તજનોને પહેરામણી કરી. ત્યારપછી ભક્તજનોએ ભેટ-પૂજા લઈને મારા ચરણમાં ધરી કારણ કે તેમના મનમાં બીજા કોઈ દેવ જ ન હતા.

ભાવાર્થ

મેળાના પૂર્ણાહુતિના (છેલ્લા) દિવસે પધારેલ તમામ કાયમપંથી ભક્તજનોને માટે રાજાએ પણ પોતાના તરફથી ઘણા બધા વસ્ત્રો મંગાવ્યા હતા તે બધા ભક્તજનોને પહેરામણી તરીકે ભેટ આપ્યા. ભક્તજનોએ પણ પોતપોતાના હૃદયમાં બીજા કોઈ પણ દેવો પ્રત્યે ભાવ ન રાખતા માત્ર ને માત્ર ભવભીડભંજન સાહેબ જ પરમેશ્વર છે તેવું દૃઢતાપૂર્વક નિશ્ચિત કરીને અત્યંત પ્રેમભાવથી તેમના ચરણકમળમાં ભેટપૂજન અર્પણ કરી.

**કરી પૂજા સબ ભયે આનંદુ, જયે જયે કહી સ્વામી દીનબંધુ;
બહોરુ હરિજન સંત સમેતુ, હમ પાસે તેડે કરી હેતુ. ૩૧**

શબ્દાર્થ

કરી પૂજા = ભેટ પૂજા કરીને સબ = બધા ભયે = થયા આનંદુ = આનંદિત જયે જયે કહી = જય જયકાર કરીને કહેવા લાગ્યા સ્વામી = પ્રભુ દીનબંધુ = ગરીબોના બેલી બહોરુ = પછી બાદ હરિજન = ભક્તજન સંત સમેતુ = સંત

પુરુષો સહિત હમ = મેં પાસ = નજીક તેડે = બોલાવ્યા કરી હેતુ = પ્રેમપૂર્વક.

અનુવાદ

પૂજા કરી સૌ આનંદિત થયા અને હે પ્રભુ આપ ગરીબોના બેલી છો ! એમ કહીને જય જયકાર કરવા લાગ્યા, પછી પ્રેમપૂર્વક મેં ભક્તજનો અને સંતપુરુષો સહિત સૌને પાસે બોલાવ્યા.

ભાવાર્થ

વિદાય લેતી વખતે ભવભીડભંજન સાહેબના ચરણમાં પોતાની યથાશક્તિ મુજબ બધાએ ભેટ-પૂજા અર્પણ કરી. સાત દિવસ સુધી કથા સત્સંગનો અમૂલ્ય લ્હાવો મળ્યો તેથી બધાના મન પ્રકૃત્વિત હતાં. ભવભીડભંજન સાહેબ ગરીબોના બેલી છે, તેવું કહીને બધા હર્ષાલ્લાસથી જય જયકાર કરવા લાગ્યા. આ સમયે ભવભીડભંજનસ્વામી પ્રેમપૂર્વક બધા જ સંતપુરુષો અને કાયમપંથી નર-નારી ભક્તજનોને પોતાના નજીક બોલાવ્યા.

ભયે સકલ આઈ સનમુખ મેરે, હરિજન ઓરુ મૂંડિત સબ ચેરે;
તબ હમ બોલે લક્ષ પસારી, સૂનો હરિજન હકીકત નરનારી. ૩૨

શબ્દાર્થ

ભયે = થયા સકલ = બધા આઈ = આવીને સનમુખ = મુખ સામે મેરે = મારા હરિજન = ભક્તજનો ઓરુ = અને મૂંડિત સબ ચેરે = મૂંડિત બધા શિષ્યો તબ = ત્યારે હમ બોલે = હું બોલ્યો લક્ષ પસારી = અમીદષ્ટિ પ્રસારીને સૂનો = સાંભળો હરિજન = ભક્તજન હકીકત = સાચી વાત નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષ.

અનુવાદ

બધા મૂંડિત ચેલા અને ભક્તજનો સૌ આવીને મારી સન્મુખ બેઠા. ત્યારે હું અમીદષ્ટિ પ્રસારીને બોલ્યો કે હે ભક્ત સ્ત્રી-પુરુષો! સાચી વાત સાંભળો.

ભાવાર્થ

આદેશ મળતા જ મેળાવડામાં ઉપસ્થિત ચારસો સંતપુરુષો અને ગામેગામથી આવેલા કાયમપંથી સ્ત્રી-પુરુષો સૌ ભવભીડભંજન સાહેબ જ્યાં બિરાજમાન હતા, તેમની સન્મુખ આવીને શાંતિથી ચિત્ત એકાગ્ર કરીને બેઠા. ત્યાર પછી બિરાજમાન પ્રભુએ પોતાની દિવ્ય અમીદષ્ટિ પ્રસારીને બધાને સત્ય હકીકત સાંભળવા માટે કહ્યું.

દીપ સકલ ચેતન ભયો આઈ, અબ હમ દીપ ઓરનકુ જાઈ;
તુમ સેવા સંતનકી કરીયો, ધ્યાન હમેરા નિશદિન ધરીયો. ૩૩

શબ્દાર્થ

દ્વીપ સકલ = આખો દ્વીપ સમસ્ત દ્વીપ ચેતન = જ્ઞાનથી જાગૃત ભયો = થયો આઈ = આ અબ = હવે
હમ = હું દ્વીપ = દ્વીપ ઓરનકુ = બીજા જાઈ = જઈશ તુમ = તમે સેવા = સરભરા સંતનકી = સંતપુરુષોની
કરીયો = કરજો ધ્યાન = ધ્યાન હમેરા = મારા કહ્યા પ્રમાણે નિશાદિન = અહર્નિશ ધરીયો = ધરજો.

અનુવાદ

આ આખો દ્વીપ જ્ઞાનથી જાગૃત થયો છે. તેથી હવે હું બીજા દ્વીપમાં જઈશ. તમો સંતોની સેવા કરજો અને મારા કહ્યા મુજબનું અહર્નિશ ધ્યાન ધરજો.

ભાવાર્થ

આખો પાલકી દ્વીપ કેવલજ્ઞાનથી જાગૃત થયો છે. ઘણી જ મોટી સંખ્યામાં ગામેગામના રહીશો કાયમપંથી અનુયાયી બન્યા છે. વળી, મંદિરમાં ચારસો જેટલા મૂડિત સંતપુરુષો પણ છે. આવી સ્થિતિ ધ્યાનમાં લઈને ભવભીડભંજન સાહેબ હવે બીજા દ્વીપમાં જવા માટેનો પ્રસ્તાવ સ્ત્રી-પુરુષો સમક્ષ મૂક્યો. વધુમાં જણાવ્યું કે તેમની ગેરહાજરીમાં બધા કાયમપંથીએ સંતોની સેવા કરવાની છે. અને તેમણે અગાઉ જે લક્ષ-ભજન વિધિ બતાવી છે તે પ્રમાણે કેવલક્તોનું અહર્નિશ ધ્યાન ધરવાનું છે.

કહે કુવેર યેસી કહી જબહી, કરી કલપંત રોવે અતિ સબહી. ૩૪

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે યેસી = આવું કહી = કહ્યું જબહી = જ્યારે કરી = કરીને કલપંત = આકંદભર્યું
રુદન રોવે = રડે અતિ = ઘણું બહુ સબહી = બધા

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જ્યારે એવું કહ્યું ત્યારે બધા અતિ કલ્પાંત ભર્યું રુદન કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે જ્યારે તઓએ આ પ્રમાણેની રજૂઆત કરી ત્યારે જય જયકાર કરતાં હરબધેલા બનેલા મેળામાં ઉપસ્થિત બધા કાયમપંથીઓ તથા સંતો અને અન્ય સજ્જનો સૌ અતિ કલ્પાંત ભર્યું રુદન કરવા લાગ્યા.

અંગ ૬૯

સ્થૂલ અભાવ કરન સ્વરૂપ લક્ષકો

સંત સહિત દિલગીર ચિત્ત ભયેઉ, રાય સહિત રાણી વિલખયેઉ;
બહોરુ હમ દેઢતા દેઢ દીની, લક્ષ અગાધ આઘ લો ચીની. ૧

શબ્દાર્થ

સંત સહિત = સંતપુરુષ સાથે દિલગીર = ઉદાસીન ચિત્ત = ચિત્ત ભયેઉ = થયા રાય = રાજા સહિત = સાથે
રાણી = રાણી વિલખયેઉ = તલસવું, વિયોગથી વ્યાકુળ થવું બહોરુ = ત્યાર પછી હમ = મેં
દેઢતા દેઢ દીની = મક્કમતાપૂર્વક ધીરજ આપી લક્ષ અગાધ = અગાધ લક્ષબોધ આઘ = આદિ લો = લ્યો
ચીની = ઓળખી.

અનુવાદ

સંત સહિત બધાનાં ચિત્ત ઉદાસીન થયાં. જ્યારે રાજા સહિત રાણી વ્યાકુળ થયા, ત્યારપછી
મેં આદિ અગાધ લક્ષ-બોધ ઓળખીલ્યો તેમ કહી મક્કમતાપૂર્વક ધીરજ આપી.

ભાવાર્થ

ભવભીડભંજન સાહેબ જ્યારે બીજા દ્વીપમાં જવા માટેનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો ત્યારે સંતો
સહિત બધા કાયમપંથીના હૃદય ઉદાસીન થયા. ખલુમંત રાજા અને મધુવંતા રાણી પણ ઘણા
તલસવા લાગ્યા. આવી ઉદાસીનતા જોઈને ભવભીડભંજન સાહેબે બધાને મક્કમતાપૂર્વક
ધીરજ આપીને અગાઉ જે જ્ઞાનબોધ આપતા સમયે લક્ષ-ભજનવિધિ દર્શાવી હતી તે પ્રમાણે
ધ્યાન ધરવાનું કહ્યું. વળી, અગાધ કૈવલજ્ઞાનના પુરાતન લક્ષને ઓળખીને જીવન જીવવાનું
કહીને હૈયાધારણ આપી.

દ્વૈતભાવ દેહીકો ઘો નાંખી, હમ અદ્વૈત ચૈતન જુઓ જાંખી;
અમર અખે અવિચલ તન મેરા, નિજ કૈવલ સમ નહીં ફારફેરા. ૨

શબ્દાર્થ

દ્વૈતભાવ = જુદાપણાનો ભાવ દેહીકો = દેહ પ્રત્યેનો ઘો નાંખી = ત્યજી દો હમ = મારું અદ્વૈત ચૈતન = એકાત્મક
ચૈતન સ્વરૂપ જુઓ = નિહાળો જાંખી = બારીકાઈથી, ધ્યાનથી અમર અખે = અખંડ અને અવિનાશી અવિચલ = નિત્ય
તન = સ્વરૂપ મેરા = મારું નિજ કૈવલ = આદિ કૈવલકર્તા સમ = સમાન નહીં = નથી ફારફેરા = ફરક.

અનુવાદ

દેહ પ્રત્યેનો જુદાપણાનો ભાવ ત્યજી દઈને મારું એકાત્મક ચૈતન સ્વરૂપ ધ્યાનથી નિહાળો, તો ખબર પડશે કે મારું સ્વરૂપ અમર, અખંડ અને નિત્ય છે. જેમાં આદિ કૈવલકર્તા સમાન હોઈ કોઈ ફરક નથી.

ભાવાર્થ

ભવભીડભંજન સાહેબ સાંત્વના આપતા અનુયાયીઓને સ્પષ્ટતા કરે છે કે તેમના દૃશ્ય સ્વરૂપ પ્રત્યેના જુદાપણાનો દેહભાવ બધાએ છોડી દેવો જોઈએ, કારણ કે જે મૂળ આદિ એકાત્મક ચૈતન સ્વરૂપ છે, તેને જ ધ્યાનથી અંશભાવે નિહાળવું જોઈએ. જેથી ખબર પડે કે તેમનું નિજ ચૈતન સ્વરૂપ અમર, અખંડ અને નિત્ય છે. અર્થાત્ આદિ કૈવલકર્તા જેવું જ તેમનું સજાતીય ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપ છે. તેમાં કોઈ ફેરફાર નથી.

**યેસા સ્વરૂપ સદોદિત હમહી, સોઈ નિજ ધ્યાન ધરો ઉર તુમહી;
અઉઠ હાથ હમ નહીં ઉનમાના, દેહ હમારી વ્યાપક જ્ઞાના. ૩**

શબ્દાર્થ

યેસા = એવું સ્વરૂપ = રૂપ સદોદિત = સદા સર્વદા હમહી = મારું સોઈ = તે તેનું નિજ ધ્યાન = આદિ સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરો = ધરો ઉર = હૃદયમાં તુમહી = તમે અઉઠ હાથ = સાડા ત્રણ હાથ હમ નહીં = હું નથી ઉનમાના = અનુમાન દેહ = ઘાટ હમારી = અમારો વ્યાપક = સર્વ વ્યાપી જ્ઞાના = જ્ઞાનમય.

અનુવાદ

મારું સ્વરૂપ એવું સદા સર્વદા છે, તેથી તે આદિ સ્વરૂપનું તમે હૃદયમાં ધ્યાન ધરો. સાડા ત્રણ હાથના અનુમાનવાળો હું નથી, પરંતુ અમારો દેહ તો જ્ઞાનમય સર્વવ્યાપક છે.

ભાવાર્થ

ભવભીડભંજન સાહેબનો દિવ્ય દેહ તો સદા સર્વદા અમર, અખંડ અને નિત્ય છે. એટલે બધાએ પોતાના હૃદયમાં તેવા આદિ ચૈતન જ્ઞાન સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ. જે દેખાય છે તેવા સાડા ત્રણ હાથના અનુમાનવાળા તેઓ નથી, પરંતુ તેઓ તો દિવ્ય દેહે જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ સર્વ વ્યાપક છે.

**જો ઉપજે વિનસે નહીં કાઉ, સો નિજપદ હમ સદા રહાઉ;
પંચભૂત તન પિંડ બ્રહ્માંડા, ચૌદેઈ લોક દ્વીપ સત ખંડા. ૪**

શબ્દાર્થ

જો = જેની ઉપજે = પેદા થાય ઉત્પન્ન થાય વિનસે = વિનાશ પામે નહીં = નહીં કાઉ = કદાપી સો = તેવા

નિજપદ = આદિ પરમપદમાં હમ = હું સદા = હંમેશ માટે રહાઉ = નિવાસ કરું છું પંચભૂત = પાંચ મહાભૂત તન = દેહ
પિંડ = શરીર બ્રહ્માંડા = બ્રહ્મભૂમિકામાં ઉત્પત્તિ થયેલ ઘટક ચૌદેઈ લોક = ચૌદ લોક દ્વીપ સત ખંડા = સાત ખંડના દ્વીપો.

અનુવાદ

જેની ઉત્પત્તિ કે વિનાશ કદાપિ નથી તેવા નિજ પરમપદમાં હું હંમેશ માટે નિવાસ કરું છું.
ચૌદ લોક અને સાત ખંડના દ્વીપો સહિત સમસ્ત બ્રહ્માંડનાં દેહોના શરીર પાંચ ભૂતનાં (બનેલું)
છે.

ભાવાર્થ

જેનો આદ્ય, મધ્ય કે અંતકાળના ક્રમમાં સમાવેશ થતો નથી અર્થાત્ ઉત્પત્તિ કે પ્રલય કદાપિ
નથી તેવા નિજ પરમપદરૂપી કેવલધામમાં તેઓ હંમેશને માટે નિવાસ કરે છે. વળી સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ,
કારણ અને મહાકારણ દેહના વિવિધ શરીરોની આદ્ય લઈ બ્રહ્માંડના ચૌદ લોક તેમજ સાત ખંડના
દ્વીપોની ઉત્પત્તિ તો પાંચ મહાભૂતની બનેલી છે.

સો સહુ સાજ સબે શક્તિના, યાતે સ્વરૂપ હમારુ ભિન્ના;
શક્તિ પણ હમહી ઉપજાઈ, ચૌદલોક જન પેજ બનાઈ. પ

શબ્દાર્થ

સો = તે સહુ = બધી સાજ = ઉત્પત્તિ સરંજામ સબે = સર્વ મળીને શક્તિના = આદ્યશક્તિના
યાતે = જેનાથી સ્વરૂપ = રૂપ હમારુ = મારું અમારું ભિન્ના = જુદું શક્તિ = આદ્યશક્તિને પણ = પણ હમહી = અમે જ
ઉપજાઈ = ઉત્પન્ન કરી ચૌદલોક = ચૌદ લોક જન = જેણે પેજ = યુક્તિ બનાઈ = પ્રસારી.

અનુવાદ

એ સર્વે મળીને બધી જ ઉત્પત્તિ તો શક્તિ દ્વારા થઈ છે. જેનાથી અમારું સ્વરૂપ જુદું છે.
ચૌદ લોકમાં યુક્તિપૂર્વકનો પ્રસારો જેણે કર્યો છે તેવી શક્તિને પણ અમે જ ઉપજાવી છે.

ભાવાર્થ

આ તમામ નાશવંત ઉત્પત્તિનો યુક્તિપૂર્વક પ્રસારો આદ્યશક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલો
છે. જ્યારે ભવભીડભંજન સાહેબનું ચિદાકાર હંસ સ્વરૂપ હોઈ સર્વ નાશવંત ઉત્પત્તિથી
ભિન્ન અર્થાત્ ન્યારું છે. ચૌદ લોકની પ્રપંચયુક્ત (કરામત સહિત) વિશ્વની સઘળી ઉત્પત્તિનો
યુક્તિપૂર્વક પ્રસારો જેણે કર્યો છે એવી આદ્યશક્તિને પણ પરમપદમાં બિરાજમાન સકર્તા પતિ
કેવલકર્તાએ જ પરમ વિશેષ પાટવી અંશની હાજરીમાં જ કર્યા હોઈ સર્વ ઉત્પત્તિના સાક્ષી
સ્વરૂપે તેઓ પોતે જ છે.

ખાણ્ય ચતુર જીવનકી દેહા, એક મસાલા ભિન્ન ભિન્ન વેહા;
સો ચતુરાર્થ શક્તિ બુધ સાજે, સબમેં આતમ એક બિરાજે. ૬

શબ્દાર્થ

ખાણ્ય ચતુર = ચાર ખાણ (ઈંડજ સ્વેદજ જરાયુજ અને ઉદ્ભીજ) જીવનકી = જીવોની દેહા = ઘાટ
એક મસાલા = એક સરખા તત્વોની સામગ્રી ભિન્ન ભિન્ન = જુદા જુદા વેહા = વેશ સો = તે ચતુરાર્થ = હોંશિયારી
શક્તિ = આઘશક્તિ બુધ = બુદ્ધિ મતિ સાજે = સોહાવે, છાજે સબમેં = દરેકમાં આતમ = આત્મા અંશ એક = એક
સરખો બિરાજે = બિરાજમાન થાય.

અનુવાદ

ચાર પ્રકારની ખાણના જીવોના ઘાટમાં એક સરખી સામગ્રી હોવા છતાં જુદા જુદા વેશ છે.
તે હોંશિયારી શક્તિની બુદ્ધિથી સોહાવે છે. તેમ છતાં બધામાં એક જ સરખો અંશ બિરાજમાન
થયેલો છે.

ભાવાર્થ

જીવોની ચાર પ્રકારની ખાણો — સ્વેદજ, ઉદ્ભીજ, ઈંડજ અને જરાયુજ — ના બધા મળીને
ચોરાસી લાખ પ્રકારના વિવિધ પ્રકારના આકારવાળા નાના મોટા અસંખ્ય ઘાટોના બંધારણમાં
એકજ પ્રકારના તત્વોની સામગ્રી વત્તાઓછા પ્રમાણમાં કર્તાએ પોખેલી છે. આ વિવિધતાવાળા
ઘાટોની રચના પરંપરાગત વૃદ્ધિ પામીને આઘશક્તિની હોંશિયારી અને બુદ્ધિની ચતુરાર્થથી
શોભી રહ્યા છે. તેમ છતાં બધા સ્થાવર-જંગમ સ્થૂળ ઘાટોમાં રહેલી ચેતનતાના કારણરૂપે કર્તાની
સજાતીના એક સરખા સામાન્ય અંશો બિરાજમાન થયેલા છે.

સો નહીં હે શક્તનકા જાયા, કેવલ અંશ અરસતે આયા;
બાસ કીનો તનમેં જબ આની, ભૂલ ગયે નિજ સ્વરૂપ નિશાની. ૭

શબ્દાર્થ

સો નહીં = તે નથી હે = છે શક્તનકા = શક્તિના જાયા = ઉત્પત્તિ કેવલ અંશ = કેવલકર્તાના સજાતીય અંશ
અરસતે = અંતરીક્ષમાંથી આયા = આવ્યા બાસ કીનો = નિવાસ કર્યો તનમેં = શરીરમાં જબ = જ્યારે આની = આવીને
ભૂલ ગયે = વીસરી ગયા નિજ સ્વરૂપ = પોતાનું આપનપુ ચેતન સ્વરૂપ નિશાની = ઓળખ.

અનુવાદ

તે શક્તિની ઉત્પત્તિ છે જ નહીં. પરંતુ તે તો કેવલકર્તાના અંશ છે. જે અંતરીક્ષથી આવ્યા છે.
ઘાટમાં આવીને નિવાસ કર્યા પછી પોતાના નિજ સ્વરૂપની ઓળખ વીસરી ગયા છે.

ભાવાર્થ

જડ તત્વોના મિશ્રણથી બનેલા પંચભૂતના નાશવંત ઘાટોમાં ચૈતનતાના કારણરૂપે (ચૈતન) અંશ બિરાજમાન છે. તે અંશો આદ્યશક્તિ દ્વારા ઉત્પત્તિ પામેલ નથી, પરંતુ બ્રહ્માંડની મધ્યે રહેલા કેવલકર્તાએ પોતાની આંતરવૃત્તિની છઠ્ઠી કર્તાઅંશવૃત્તિથી ઉત્પન્ન કરેલા છે. કેવલધામમાંથી નીકળીને અંશો જ્યારે બ્રહ્માંડમાં આવ્યા ત્યારે વૃદ્ધિ પામીને તૈયાર થયેલા ઘાટોમાં પ્રેરક થયા, તેથી જડ ઘાટ ચૈતન થઈને ચલાયમાન થયા.

અંશો જ્યારે કેવલધામમાંથી નીકળ્યા ત્યારે શુદ્ધ હંસ સ્વરુપે હતા. પ્રથમ બ્રહ્મભૂમિકામાંથી પસાર થઈને ક્રમશઃ પાંચ દેહના અલગ-અલગ ઘાટોમાં નિવાસ કર્યા પછી જે તે ભૂમિકાનું આવરણ લાગ્યું છે. કરોડો કલ્પોથી જન્મ-મરણના ચક્રમાં ભટક્યા કરતા હોવાથી દેહમય બની પોતાની જે સાચી ઓળખ હતી તે વીસરી ગયા છે.

તે માટે સબ જીવ કહ્યાના, નિજપદસે જબ ભયા અયાના;
જબ ભૂલે આપના સબ આપા, તબ કર્તા શક્તિ ગુણ થાપા. ૮

શબ્દાર્થ

તે માટે = તેથી સબ = બધા જીવ = જીવદશા ભોગવવાવાળા કહ્યાના = કહેવાયા નિજપદસે = આદિ પરમ પદથી જબ = જ્યારે ભયા = થયા અયાના = અજાણ્યા જબ = જ્યારે ભૂલે = ભૂલ્યા આપના સબ આપા = પોતાનું નિજ આપનપુ ચૈતન સ્વરૂપ તબ = ત્યારે કર્તા = સર્જનદારા શક્તિ = આદ્યશક્તિ ગુણ = ત્રણ ગુણાત્મક દેવતાઓને થાપા = સ્થાપ્યા.

અનુવાદ

જ્યારે આદિ પરમપદથી અજાણ્યા થયા તેથી જ તો બધા જીવ કહેવાયા. જ્યારે પોતાના નિજ આપનપુ ચૈતન સ્વરૂપને ભૂલી ગયા ત્યારે જ તેઓએ શક્તિ અને ગુણોને કર્તા તરીકે સ્થાપ્યા.

ભાવાર્થ

અંશો વિવિધ દેહમાં ભટકવાથી પોતાના સ્વ-સ્વરુપ સહિત જ્યાંથી આવ્યા છે એવા મૂળ કેવલધામને ભૂલી ગયા છે. આમ, મૂળ સ્વરુપ અને આદિ પરમપદથી અજાણ્યા થયા ત્યારથી બધા જીવદશા ભોગવવાવાળા જીવો કહેવાયા. વળી, પોતે કર્તા માલિકના સજાતીય ચૈતન અંશ છે તેવી પોતાની નિજ ચૈતન સ્વરૂપની જાણને જ્યારે વિસરી ગયા અને દેહમય બનીને પોતાને દેહથી ઓળખવા લાગ્યા. વળી, સાચી સમજના અભાવે આદ્યશક્તિ સહિત રજોગુણી બ્રહ્મા, તમોગુણી શંકર અને સત્વગુણી વિષ્ણુની કર્તા તરીકે સ્થાપના કરીને ભાવ પૂર્વક ભજવા લાગ્યા છે.

પંચભૂત શક્તિ ગુણ જ્યોતિ, થાપે ઈષ્ટ જીવે પદ ગોતિ;
યાંહાં લ્યૌ તો ખર અક્ષર માયા, ભૂલ્યે જીવ કર્તા કરી ગાયા. ૯

શબ્દાર્થ

પંચભૂત = પાંચ મહાતત્ત્વો શક્તિ = આઘશક્તિ ગુણ = ત્રણ ગુણાત્મક દેવતાઓ જ્યોતિ = જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજનપુરુષ થાપે = સ્થાપના કરી ઈષ્ટ = સર્વોપરી જીવે = જીવોએ પદ = પદવી ગોતિ = શોધી, ખોળી યાંહાં લૌ = અહીં સુધી તો = તો ખર = નાશવંત અક્ષર = અક્ષરસઃ બધુ જ માયા = પ્રકૃતિ ભૂલ્યે = ભૂલા પડેલા જીવ = જીવદશા ભોગવતા કર્તા = સર્જનહાર કરી = તરીકે કરીને ગાયા = કથ્યા.

અનુવાદ

ભૂલા પડેલા જીવોએ પંચમહાભૂતવાળા શક્તિ, ત્રણ ગુણ અને જ્યોતિ સ્વરૂપના પદોને ખોળી કાઢીને તેમને સર્વોપરી સ્થાપી સર્જનહાર તરીકે ગાયા છે, પરંતુ અહીંયા સુધી તો બધુ જ નાશવંત પ્રકૃતિ છે.

ભાવાર્થ

જન્મ-મરણ તેમજ ભોગ ભોગવીને નિરમાલ્ય બનેલા અંશો પોતાના સ્વચૈતન અંશ સ્વરૂપે અને પોતે જ્યાંથી આવ્યા છે એવા મૂળ પરમપદને જાણી શક્યા નહીં. તેથી, ભવસાગરમાં ભૂલા પડેલા જીવદશા ભોગવતા જીવોએ પાંચ મહાભૂતથી બનેલા આઘ શક્તિ, ત્રણ ગુણોના મહાદેવતાઓ અને જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજનપુરુષના પદોને શોધી કાઢીને સર્વોપરી પદ તરીકે સ્થાપના કરી છે. વળી, આ બધા પદો જગતના માલિક છે તેવું જણાવીને સર્જનહાર તરીકે સંબોધ્યા છે, પરંતુ વાસ્તવિકતાને જોતા, અહીંયા સુધી તો બધી જ પ્રકૃતિની જ નાશવંત ઉત્પત્તિ કહેવાય.

લક્ષ ચોરાસી જીવા જંતુ, સરસ અધિક એક એક પે તંતુ;
તેસે પણ શક્તિ ગુણ જ્યોતિ, ઉન તનકી વળી અધિક વિભૂતિ. ૧૦

શબ્દાર્થ

લક્ષ ચોરાસી = ચોર્યાસી લાખ જીવા જંતુ = જીવંત શરીરો સરસ = ઉત્કૃષ્ટ અધિક = મોટા એક એક પે = એકબીજાથી તંતુ = ઘાટ તેસે પણ = તેવી જ રીતે શક્તિ = આઘશક્તિ ગુણ = ત્રણ ગુણ જ્યોતિ = જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજનપુરુષ ઉન = તેમના તનકી = શરીરની વળી = પણ અધિક = વિશેષ વિભૂતિ = સામર્થ્યતા.

અનુવાદ

ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના જીવિત ઘાટોમાં એકબીજાથી મોટાં અને ઉત્કૃષ્ટ ઘાટો (શરીરો) હોય છે. તેવી જ રીતે શક્તિ. ત્રણ ગુણ અને જ્યોતિસ્વરૂપ છે. તેમના શરીરો પણ વિશેષ વિભૂતિવાન છે.

ભાવાર્થ

જેમ સ્થૂલ દેહ ધરાવતા ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના વિવિધતા ધરાવતા નાના-મોટા ઘાટો જોઈએ તો એકબીજાથી વિશેષ સામર્થ્યતા ધરાવતા અને ઉત્કૃષ્ટ શરીરોવાળા જોવા મળે છે. તેવી જ રીતે કારણ અને મહાકારણ તથા પરમકારણ દેહ ધરાવતા ત્રણ ગુણાત્મક દેવતાઓ, આદ્યશક્તિ મહામાયા અને જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનપુરુષ છે. જેમના શરીરો પણ એકબીજાથી વિશેષ સામર્થ્ય ધરાવતાં હોય છે. વળી, સ્થૂલ દેહના શરીરો કરતાં તેમનામાં સર્જનહારે એકથી એક અધિક સામર્થ્યતા પોખીને વિભૂતિવાન બનાવ્યા.

**એ સર્વ બીબાકી બાજી, પરથમ નિજ કરતારે સાજી;
ઈશ્વર આદ્ય મનસ તિન ગુણકે, બીબાં શકત નિરંજન ઉનકે. ૧૧**

શબ્દાર્થ

એ સર્વ = આ બધી **બીબાકી** = જેમાંથી આબેહૂબ નકલ નીકળે તેવી વસ્તુની **બાજી** = ખેલ **પરથમ** = પ્રથમ **નિજ કરતારે** = આદિ સર્જનહારે **સાજી** = રચી **ઈશ્વર** = ઐશ્વર્યવાન પુરુષો **આદ્ય** = ની આદ્ય લઈ **મનસ** = મનુષ્ય **તિન ગુણ કે** = ત્રણ ગુણોના **બીબાં** = શરીર **શકત** = આદ્યશક્તિ **નિરંજન** = નિરંજન પુરુષ **ઉનકે** = તેમણાં.

અનુવાદ

એ બધા બીબાંના ખેલ છે. જે સર્વ પ્રથમ નિજકર્તાએ રચ્યાં છે. ઈશ્વરોની આદ્ય લઈ માનવ, ત્રણ ગુણ, શક્તિ, નિરંજન આદિ તેમના જ બનાવેલા બીબાં છે.

ભાવાર્થ

શરીરોની વિવિધતા તેમજ એકથી બીજાની અધિક સામર્થ્યતા તો દેહના બંધારણમાં રહેલા તત્ત્વોનો ખેલ છે. આવી વિવિધતા સભર આ બધી જ રચના સર્વ પ્રથમ બીબાંના રૂપે આદિ સર્જનહાર કેવલકર્તાએ રચેલી છે. ઐશ્વર્યવાન વિષ્ણુના દસ અવતારાદિક શરીરોની આદ્ય લઈ માનવ, ત્રણ ગુણોના અધિપતિ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શંકર તેમજ આદ્યશક્તિ મહામાયા તથા નિરંજનપુરુષના ઘાટો પણ સર્જનહારે જ પ્રથમથી રચ્યા છે.

**યેસે બીબા સબ જીવનકા, ભિન્ન ભિન્ન સબહી જનજનકા;
સૌ પરથમ કરતારે કરીયા, પીછે કાર શક્તિ શિર ધરીયા. ૧૨**

શબ્દાર્થ

યેસે = આ પ્રમાણે **બીબા** = દેહ શરીર **સબ** = બધા **જીવનકા** = જીવોના **ભિન્ન ભિન્ન** = અલગ અલગ **સબહી** = બધા **જનજનકા** = પ્રત્યેક વ્યક્તિના **સૌ પરથમ** = સૌ પ્રથમ **કરતારે** = સર્જનહારે **કરીયા** = કર્યા **પીછે** = પાછળથી **કાર** = કાર્ય **શક્તિ** = આદ્ય શક્તિ મહામાયા **શિર** = માથે **ધરીયા** = સોંપી.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે બધા જીવોના અલગ અલગ અને પ્રત્યેક વ્યક્તિના ભિન્નતાવાળા બીબાં છે. જેને સૌ પ્રથમ સર્જનહારે કર્યા છે અને પછીથી શક્તિના માથે કાર્ય સોંપ્યું છે.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે સ્થાવર-જંગમના ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના સ્થૂલ ઘાટોની આઘ લઈ સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહના ઘાટો અલગ અલગ અને ભિન્નતાવાળા છે, જેનાં બીબાંને સૌપ્રથમ સર્જનહાર કેવલકર્તાએ રચ્યા છે. ત્યારબાદ વૃદ્ધિના ક્રમને આગળ ધપાવવાની જવાબદારી આઘશક્તિને શિરે સોંપવામાં આવી છે.

તે માટે હમ હી પણ કીના, શક્તિ ઘાટ રચ્યા ભિન્ન ભિન્ના;
પણ બીબાં કર્તા નહીં માયા, જ્યોત સહીત બીબામેં આયા. ૧૩

શબ્દાર્થ

તે માટે = તેટલા માટે હમહી = મેં પણ = પણ કીના = કહ્યું શક્તિ = આઘશક્તિ ઘાટ = શરીર રચ્યા = રચના કરી ભિન્ન ભિન્ના = જુદા જુદા પણ = પરંતુ બીબાં = મૂળપ્રત કર્તા = સર્જનહારે નહીં માયા = માયા નથી જ્યોત = નિરંજન પુરુષ સહીત = સાથે બીબામેં = બીબામાં આયા = આવ્યા.

અનુવાદ

તે માટે મેં પણ કહ્યું કે શક્તિએ ભિન્ન ભિન્ન ઘાટો રચ્યાં, પરંતુ બીબાના કર્તા માયા નથી. જ્યોતિ પુરુષ સહિત બધા બીબામાં જ આવ્યા છે.

ભાવાર્થ

તેથી ભવભીડભંજન સાહેબે અગાઉ કહ્યું છે કે આઘ શક્તિએ તો કર્તા દ્વારા તૈયાર કરેલ અલગ અલગ બીબાં વાળા ઘાટોનો પ્રસારો કર્યો છે. એટલે કે અસલમાંથી નકલો બનાવવાનું કામ માયાનું છે. જેથી મૂળ ઘાટ કે જે વૃદ્ધિ પામ્યા છે અને જેમાંથી પ્રસારો શક્ય બન્યો છે, તેવા બીબાંની રચનાર મહામાયા આઘશક્તિ નથી. સર્જનહારે બનાવેલ મૂળ બીબાંરૂપ શરીરની રચનામાં જ જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજનપુરુષનો પણ સમાવેશ થાય છે. તેથી તેમને પણ કર્તા કહેવાય નહીં.

સો બીબે બીબાં બહુ જંત, ઉપજે ઘાટ અનેક અનંત;
પણ કાંતિ તેસીકે તેસી, પૂરવત્યે ઉપજી હોય એસી. ૧૪

શબ્દાર્થ

સો = તે બીબે = ઘાટથી બીબાં = અન્ય ઘાટો બહુ = ઘણા જંત = જીવો ઉપજે = ઉત્પન્ન થાય ઘાટ = શરીર

અનેક = એકથી વિશેષ ઘણા અનંત = અંત રહિત પણ = પરંતુ ક્રાંતિ = કૌતુક પ્રથા તેસીકે તેસી = તેવી ને તેવી જ પુરવત્યે = પ્રારંભમાં ઉપજી = ઉત્પન્ન થઈ હોય = હોય એસી = એવી.

અનુવાદ

તે બીબાંમાંથી અનેક પ્રકારના જીવોનાં બીબાં ઉત્પન્ન થાય છે. જેમાં અનંત અને અપાર શરીરો હોય છે, પરંતુ પ્રારંભમાં ઉત્પત્તિ થઈ હોય એવી અને તેવી ને તેવી જ ક્રાંતિ હોય છે.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે સૃષ્ટિના પ્રારંભ કાળે ચાર ખાણના જે પ્રમાણે અનંત બીબાંરૂપ ઘણાં ઘાટ ઉત્પન્ન કર્યા હતા. તે ઘાટમાંથી અનેક પ્રકારના જીવોના અનંત અને અપાર શરીર મૂળ નમૂના મુજબ નવા નવા ઉત્પન્ન થતાં જ જાય છે, પરંતુ મૂળ ઘાટ જે સર્જનહારે રચ્યા હતા, તે મુજબની તેવી ને તેવી જ ક્રાંતિ નવીન ઉત્પત્તિ પામેલા અનેક ઘાટમાં જોવા મળે છે. એટલે કે નવા ઉત્પત્તિ પામેલા ઘાટોની પ્રથામાં કે સંક્રમણમાં કોઈ નવીન પરિવર્તન જોવા મળતું નથી.

**નવીન કરે નહીં પણ કોઈ ફેરી, અધિક અધિક કરે શક્તિ પેરી;
પણ નમૂને નમૂનો ઉતરહી, શક્તિ ઘાટ સમીપ સંચરહી. ૧૫**

શબ્દાર્થ

નવીન = નવા કરે = બનાવે નહીં = નથી પણ = પણ કોઈ ફેરી = કોઈપણ પ્રકારનો ફેરફાર અધિક અધિક કરે = વધુ ને વધુ ઉત્પન્ન કરે શક્તિ = આઘશક્તિ પેરી = યુક્તિથી પણ = પરંતુ નમૂને = નમૂના મુજબ નમૂનો = નમૂનો ઉતરહી = બહાર પડે છે શક્તિ = આઘ શક્તિ ઘાટ = શરીર સમીપ = ની અંદર સંચરહી = સંચરે છે.

અનુવાદ

શક્તિ, યુક્તિથી વધુને વધુ ઉત્પત્તિ કરે છે અને નવું બનાવે પણ તેમાં કોઈપણ પ્રકારનો ફેરફાર હોતો નથી. નમૂના મુજબ નમૂનો બહાર પડે છે અને શક્તિ તે ઘાટની અંદર સંચરે છે.

ભાવાર્થ

આઘશક્તિ તો કર્તા-માલિક દ્વારા બનાવેલા ઘાટના નમૂના મુજબ નવીન ઘાટો યુક્તિપૂર્વક ઉત્પન્ન કરે છે અને નવા નવા અનંત ઘાટો વૃદ્ધિ કરતી જ જાય છે ખરી, પરંતુ અસલ મુજબ તેની નકલ જ ઉત્પન્ન થતી હોય છે. નવા ઘાટોમાં સંપૂર્ણતઃ મૂળ નકલ મુજબની જ ઉત્પત્તિ હોય છે, પરંતુ કર્તાના કરેલામાં કોઈ પણ ફેરફાર જોવા મળતો નથી. અર્થાત્ વધારો- ઘટાડો કે ઓછું-વધતું કંઈ જ કરવાને માટે કોઈ પણ શક્તિમાન નથી. તેમ છતાં આઘશક્તિ તે નવા ઘાટોમાં સામેલ થઈને ગતિ કરતી હોય છે. અર્થાત્ વ્યાપક રીતે સમાયેલી છે.

તબ શક્તિ કહી સરજનહારા, નમુને નમુના પણ અધિક પસારા;
આતમકી કર્તા નહીં શક્તિ, સો આગ્યે તુમકુ કહી વિગતિ. ૧૬

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે તો શક્તિ = આદ્યશક્તિ મહામાયા કહી = કહેવાઈ સરજનહારા = જનેતા નમુને નમુના = નમૂના
મુજબ પણ = પરંતુ અધિક = વિશેષ પ્રમાણમાં પસારા = પ્રસારો કર્યો આતમકી = અંશના કર્તા = કરનાર નહીં = નથી
કોઈ શક્તિ = આદ્યશક્તિ સો = તે આગ્યે = અગાઉ તુમકુ = તમને કહી = જણાવી વિગતિ = વિગતવાર.

અનુવાદ

નમૂના મુજબ વિશેષ પ્રમાણમાં નમૂનાનો પ્રસારો કર્યો, ત્યારે તો આદ્ય શક્તિને જનેતા કહેવામાં આવે છે, પરંતુ આદ્ય શક્તિ, અંશના કર્તા નથી. તે અગાઉ તમને વિગતવાર જણાવ્યું છે.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર દ્વારા બનાવેલ મૂળ બીબાં મુજબ આદ્યશક્તિએ વિશેષ પ્રમાણમાં અસલમાંથી નકલોનો પ્રસારો કર્યો હોવાથી જગતના જીવો તેને જનેતા કે ઉત્પન્ન કરનારી શક્તિ તરીકે સંબોધે છે, પરંતુ દરેકે સમજી લેવું જોઈએ કે ઘાટની ચેતનાના કારણ રૂપે રહેલ ચૈતન અંશની જનેતા કે ઉત્પત્તિ કરનાર આદ્ય શક્તિ નથી. આ અંગેની સાચી સમજ અગાઉ સવિસ્તાર સમજાવવામાં આવી છે.

સો આતમ ચૈતન ચીદ હમહી, ઘાટ ભાગ બીબાં કહી ગમહી;
અકલ અઘાટ યેસા હમ પોતે, ઘાટ ભાવ આણી ક્યૌ રોતે. ૧૭

શબ્દાર્થ

સો = તે આતમ = અંશ ચૈતન = ચૈતન ચીદ = ચિદાકાર હમહી = હું છું ઘાટ ભાગ = શરીરનો ભાગ
બીબાં = મૂળ ઘાટ કહી = કહીને ગમહી = સમજાવ્યું અકલ = કળી ન શકાય તેવા અઘાટ = નિરાકાર યેસા = એવો
હમ પોતે = હું પોતે ઘાટ ભાવ = શરીર ભાવ આણી = લાવીને ક્યૌ = શા માટે રોતે = રુદન કરો છો.

અનુવાદ

હું તે ચૈતન ચિદાકાર અંશ છું. શરીરનો જે ભાગ છે તેને મેં બીબાં કહીને સમજાવ્યો છે. એવો હું પોતે કળી ન શકાય તેવો નિરાકાર છું. માટે શરીર ભાવ લાવીને શા માટે રુદન કરો છો ?

ભાવાર્થ

દૃષ્ટિમાં આવે છે તે નાશવંત સ્વરૂપ તો અગાઉ સમજાવ્યું છે કે તે તો બીબાંમાંથી અસલની

નકલ જેવી ઉત્પત્તિ છે, પરંતુ તે જડ શરીરને ચૈતનતા પ્રદાન કરનાર ચૈતન અંશ કર્તા માલિકની સજાતીનો છે. ભવભીડભંજન સાહેબ પણ પોતે તે ચૈતનાકાર ચૈતન અંશ સ્વરૂપે છે. જે કળી ન શકાય તેવા નિરાકાર અને જ્ઞાનમયરૂપ છે. તેથી બધાએ દષ્ટિમાં આવતા સ્વરૂપ પ્રત્યેનો સ્નેહભાવ ત્યજી દેવો જોઈએ અને નિરાકાર ચૈતન સ્વરૂપ સાથે નાતો જોડીને મનમાં શોકની લાગણી કે રુદન કરવું જોઈએ નહીં.

**યેહી વિધિ જ્ઞાન જબી હમ કીના, તબ ચૈતન ચીદ હમકુ ચીના;
જબ દિલગીર મટી સબ જનકી, ભઈ દેઢતા હમ ચીની મનકી. ૧૮**

શબ્દાર્થ

યેહી વિધિ = આ પ્રમાણે જ્ઞાન = સમજ જબી = જ્યારે હમ = મેં કીના = સમજાવ્યું તબ = ત્યારે ચૈતન ચીદ = ચૈતનાકાર ચૈતન અંશ સ્વરૂપે હમકુ = મને ચીના = ઓળખ્યા જબ = ત્યારે દિલગીર = ઉદાસીનતા મટી = દૂર થઈ નષ્ટ થઈ સબ = બધા જનકી = માનવોની ભઈ = થઈ દેઢતા = મક્કમતા હમ = મેં ચીની = ઓળખી લીધી મનકી = મનની.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે જ્યારે મેં સમજ દર્શાવી ત્યારે મારા ચૈતનાકાર ચૈતન સ્વરૂપને ઓળખ્યું. જ્યારે બધા માનવોની ઉદાસીનતા નષ્ટ થઈ ત્યારે દેઢતાપણું આવ્યું, મેં તેમના મનની આવી સ્થિતિ ઓળખી લીધી.

ભાવાર્થ

ભવભીડભંજન સાહેબે પોતાના સ્વરૂપની સાચી ઓળખ આપતાં જણાવ્યું કે તેમના દૃશ્ય સ્વરૂપને દેહભાવે નહીં, પરંતુ ચૈતનાકાર ચૈતન અંશ સ્વરૂપને કેન્દ્ર સ્થાને રાખીને તેમના ચૈતન સ્વરૂપને જ ઓળખવું. જ્યારે બધાએ મનમાં દેઢતા ધારણ કરી ત્યારે દરેક કાયમપંથીના હૃદયમાં પેદા થયેલી મક્કમતાને ભવભીડભંજન સાહેબે જાણી લીધી.

**ભયો જ્ઞાન સબ થયે નચીના, દેહી દર્શનકી ટળી દધીના;
તબ હમ જાન્યા સબ જન ચેતા, ઉર અંતર ભયે ચૈતનવેતા. ૧૯**

શબ્દાર્થ

ભયો = પડી જ્ઞાન = સમજ સબ = બધા થયે = થયા નચીના = ચિંતામુક્ત દેહી = શરીર દર્શનકી = નિહાળવાની ટળી = દૂર થઈ દધીના = દરિદ્રતા દ્વિધા તબ = ત્યારે હમ = મેં જાન્યા = જાણી લીધા સબ જન = બધા માનવો ચેતા = જાગૃત થયા છે ઉર અંતર = હૃદય ભયે = થયાં ચૈતનવેતા = ચૈતનના જાણકાર.

અનુવાદ

સમજ પડી ત્યારે બધા ચિંતામુક્ત થયા અને જ્યારે શરીરના દર્શનની દ્વિધા (દરિદ્રતા) દૂર થઈ ત્યારે મેં જાણ્યું કે બધા માનવો જ્ઞાનથી જાગૃત થયા છે. તથા હૃદયથી ચૈતનના જાણનારા પણ થયા છે.

ભાવાર્થ

જડ શરીરભાવ પ્રત્યેની તથા ચૈતન સ્વરૂપ અંગેની સંપૂર્ણ સાચી સમજ જ્યારે પ્રાપ્ત થઈ ત્યારે બધા જ કાયમપંથીઓના મનમાંથી ચિંતા નાશ પામી, તેથી બધા નિશ્ચિંત બન્યા. હૃદયમાં દેહનાં દર્શન કરવાની જે આતુરતા હતી તે દૂર થઈ ગઈ. બધાની આવી દશા થતા ભવભીડભંજન સાહેબે જાણ્યું કે હવે સૌ કાયમપંથી ખરેખર જ્ઞાનથી જાગૃત થઈ ગયા છે. હૃદયમાં દેહભાવ છોડીને અંશ ભાવે ચૈતન સ્વરૂપના જાણકાર થયા છે.

**તબ સબસે હમ આજ્ઞા માગી, સત્ કેવલ કહી તન દીયો ત્યાગી;
સબ હરિજન મીલી જય જય કહીયા, અંતર્ધ્યાન જબી હમ ભઈયા. ૨૦**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે સબસે = બધા પાસે હમ = મેં આજ્ઞા = મંજૂરી માગી = માગી સત્ કેવલ = સત્ કેવલ કહી = કહીને તન = શરીર દીયો ત્યાગી = ત્યાગી દીધું સબ = બધા હરિજન = ભક્તજનો મીલી = મળીને જય જય કહીયા = જય જયકાર કર્યો અંતર્ધ્યાન = અદૃશ્ય જબી = જ્યારે હમ = હું ભઈયા = થયો.

અનુવાદ

ત્યારે મેં બધા પાસે મંજૂરી માગીને સત્ કેવલ કહી શરીરનો ત્યાગ કર્યો. જ્યારે હું અંતર્ધ્યાન થયો. ત્યારે બધા ભક્તજનો મળીને જય જયકાર કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

બધા કાયમપંથીઓ કેવલજ્ઞાનથી જાગૃત થયા છે અને ભવભીડભંજનસ્વામીના દૃશ્ય સ્વરૂપના દર્શનનો ભાવ છોડીને તેમના ચૈતન સ્વરૂપની સાચી ઓળખ પ્રાપ્ત કરી છે. એવું જણાતાં ઉપસ્થિત બધા ભક્તજનોની સંમતિ(મંજૂરી) માગી લીધી. ત્યારબાદ સૌને સત્ કેવલ કહ્યા અને પોતાનું દૃષ્ટિગોચર શરીર હતું તે ત્યાગી દીધું. આ પ્રમાણે જ્યારે ભવભીડભંજનસ્વામી અંતર્ધ્યાન થયા ત્યારે બધા કાયમપંથી ભક્તજનો ભેગા મળીને ગગનભેદી અવાજે જય જયકાર કરવા લાગ્યા.

**પંચભૂત સહુ સાજ સમીપા, છોડ ચલે હમ પાલકી દીપા;
સાકુટ સહિત પીછે પસ્તાયે, કહે કુવેર જંબુ હમ આયે. ૨૧**

શબ્દાર્થ

પંચભૂત = પાંચ મહાભૂતનો સહુ = બધાં સાજ = ઠાઠ સમીપા = સહિત છોડ ચલે = છોડીને ચાલી ગયો
હમ = હું પાલકી દ્વીપા = પાલકી દ્વીપ સાકુટ = અધર્મીઓ સહિત = સાથે પીછે = ત્યારબાદ પસ્તાયે = પસ્તાવા લાગ્યા
અફસોસ કર્યો કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે જંબુ = જંબુ દ્વીપ હમ = હું આયે = આવ્યો.

અનુવાદ

પંચ મહાભૂતનો બધો ઠાઠ (શરીર) સહિત પાલકી દ્વીપ છોડીને હું ચાલી નીકળ્યો. ત્યાર પછી અધર્મીઓ (સાકુટો) સહિત બધા પસ્તાવો કરવા લાગ્યા. કુવેરસ્વામી કહે છે કે હું જંબુ દ્વીપ આવ્યો.

ભાવાર્થ

પાંચ મહાભૂતનો જે દૃશ્યમાન (દેખી શકાય તેવો) દેહ હતો તે સાથે લઈને જ ભવભીડભંજનસ્વામી પાલકી દ્વીપ છોડીને ચાલી નીકળ્યા. જ્યારે તેઓ સૌની નજર સમક્ષ અંતર્ધ્યાન થયા ત્યારે આશ્ચર્યજનક ઘટનાને જાણીને પાલકી દ્વીપમાં જે સાકુટ જીવો હતા. તે પરમેશ્વરને ન ઓળખી શકવાને કારણે પસ્તાવો કરવા લાગ્યા.

પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓ પાલકી દ્વીપમાંથી નીકળીને હવે જંબુ દ્વીપમાં પધાર્યા છે.

અંગ ૭૦

જંબુ દ્વીપ પ્રવેશ કરનકો

દ્વીપ જંબુ સર્વ કરમ વિલાસી, કોઈ કોઈ મહાજન જ્ઞાન અભ્યાસી;
સૂનો સંત હરિજન જંબુકે, દીનો બોધ દ્વીપ ખટ ભૂકે. ૧

શબ્દાર્થ

દ્વીપ જંબુ = જંબુ દ્વીપ સર્વ = બધા કરમ વિલાસી = કર્મકાંડી કોઈ કોઈ = કોઈક જ મહાજન = મહાપુરુષ
જ્ઞાન અભ્યાસી = જ્ઞાનના અભ્યાસુ સૂનો = સાંભળો સંત = સંત પુરુષ હરિજન = ભક્તજનો જંબુ કે = જંબુ દ્વીપના
દીનો બોધ = ઉપદેશ આપ્યો દ્વીપ ખટ = છ દ્વીપોમાં ભૂકે = પૃથ્વીના

અનુવાદ

જંબુ દ્વીપના બધા માનવો કર્મકાંડી હતા. જેમાં કોઈ કોઈ (કેટલાક) મહાપુરુષ જ્ઞાનનાં
અભ્યાસુ હતા. જંબુ દ્વીપના હે સંત અને ભક્તજનો ! પૃથ્વી પરના છ દ્વીપોમાં મેં જે ઉપદેશ
આપ્યો છે, તે સાંભળો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જંબુ દ્વીપના માનવો વૈદિક પ્રણાલિકા અને શાસ્ત્રોક્ત વિધિના આધારે
ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરતા હતા. વળી, પાંચ મહાતત્ત્વો અને દેહમાં રહેલા અધિજ્ઞાન દેવતાઓને
પ્રસન્ન કરવા જપ, તપ, તીર્થ, પૂજા, આદિ કર્મકાંડી ક્રિયાઓ કરીને પુણ્યફળની પ્રાપ્તિ માટે
બધા વ્યસ્ત રહેતા હતા. જેમાં કોઈ કોઈ મહાપુરુષો જ્ઞાનના અભ્યાસુ પણ હતા.

જંબુ દ્વીપમાં આવતા પહેલા પૃથ્વીના બીજા છ દ્વીપોમાં જે રીતે કેવલજ્ઞાનનો પ્રચાર કરીને
કાયમપંથી (ભક્તો) અનુયાયી બનાવી જ્ઞાનથી જાગૃત કરવા માટે જે ઉપદેશ આપ્યો હતો. તે
અંગેનું વૃત્તાંત હવે જણાવે છે. તેને જંબુ દ્વીપના સંતપુરુષો અને ભક્તજનોને સાંભળવા માટે
કુવેરસ્વામી અનુરોધ કરે છે.

ઓરુ કહીયે શૂન્ય કે ધામનકા, નામ નવેશ સહિત દેવનકા;
દ્વીપ સપ્તમો જંબુ સોઈ, ચેતાવન અબ આયે મોઈ. ૨

શબ્દાર્થ

ઓરુ = વળી કહીયે = કહું છું શૂન્ય કે = અંતરીક્ષના ધામનકા = ધામોના નામ = નામ નવેશ = ઠામ

સહિત = સાથે સુદ્ધા દેવનકા = દેવતાઓના દ્વીપ સપ્તમો = સાતમો દ્વીપ જંબુ સોઈ = તે જંબુ છે ચેતાવન = જાગ્રત કરવા અબ = હવે આયે = આવ્યો મોઈ = હું.

અનુવાદ

વળી, અંતરીક્ષમાં આવેલા ધામોના દેવતાઓ સહિત ફરીથી નામ-ઠામ કહું છું. આ સાતમો જંબુ દ્વીપ છે, જેને જ્ઞાનથી જાગ્રત કરવા હવે હું આવ્યો છું.

ભાવાર્થ

વળી, અંતરીક્ષમાં આવેલા દેવી ધામોનાં નામ અને ધામના દેવતાઓ સહિત બધી જ વિગત નવેસરથી હવે કુવેરસ્વામીજી જણાવે છે. પૃથ્વી ઉપર કુલ સાત દ્વીપો છે. જેમાં સાતમો જંબુ દ્વીપ છે. જેને કેવલજ્ઞાન દ્વારા જાગ્રત કરવા માટે તેઓ અહીં પધાર્યા છે.

બહોરુ કહુ સુનીયો વિસ્તારા, એક એકપે હોય દૂર પસારા;
જોજન લક્ષ જંબુ હે સોઈ, દ્વીપ પાલકી કહીયે દોઈ. ૩

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ઉપરાંત કહુ = કહું સુનીયો = સાંભળો વિસ્તારા = વિસ્તાર એક એકપે = એકથી બીજા હોય = છે દૂર = અંતરે પસારા = ફેલાવો જોજન લક્ષ = એક લાખ યોજન (૪ કોશ (ગાઉ) એટલે ૧ યોજન ૧ ગાઉ એટલે દોઢ માઈલ માટે કુલ ૬ લાખ માઈલ થાય) જંબુ = જંબુ દ્વીપ હે સોઈ = તે આવેલો છે દ્વીપ પાલકી = પાલકીદ્વીપ કહીયે દોઈ = બમણો છે.

અનુવાદ

ઉપરાંત એક એકથી કેટલા દૂર છે અને કેટલો વિસ્તારમાં ફેલાવો છે તે કહું છું. જે સાંભળો. જંબુ દ્વીપ આશરે એક લાખ યોજનનો (છ લાખ માઈલનો) વિસ્તાર ધરાવે છે, જ્યારે પાલકી દ્વીપ બમણો છે.

ભાવાર્થ

આ ઉપરાંત દરેકનો ઘેરાવો અને એકબીજાથી કેટલા અંતરે આવેલા છે, તેની પણ માહિતી જણાવવામાં આવેલી છે. તે સૌને સાંભળવા માટે કુવેરસ્વામી અનુરોધ કરે છે.

જંબુ દ્વીપનો વિસ્તાર આશરે છ લાખ માઈલ અર્થાત્ ચાર લાખ ગાઉ છે. પાલકી દ્વીપ તેના કરતા બે ઘણો એટલે કે આઠ લાખ ગાઉ અર્થાત્ આશરે બાર લાખ માઈલનો વિસ્તાર ધરાવે છે.

ઓરુ દ્વીપ સાલમ લક્ષ ચારુ, લક્ષ અષ્ટ કુશાલ સમારુ;
સોલ લક્ષ યોજન કઉસનકે, લક્ષ કહીયે બત્તીસ સાગનકે. ૪

શબ્દાર્થ

ઓરુ = અને દ્વીપ સાલમ = સાલમ દ્વીપ લખ ચારુ = ચાર લાખ લક્ષ અષ્ટ = આઠ લાખ કુશાલ = કુશાલક દ્વીપ સમારુ = આશરે સોલ લક્ષ યોજન = સોળ લાખ યોજન કઉસનકે = કૌશક દ્વીપના લક્ષ કહીયે બત્રીસ = બત્રીસ લાખ કહેવાય સાગનકે = સાગ દ્વીપના.

અનુવાદ

અને સાલમ દ્વીપ ચાર લાખ, કુશાલક આશરે આઠ લાખ, કૌશક સોળ લાખ અને સાગ દ્વીપ બત્રીસ લાખ કહેવાય છે.

ભાવાર્થ

સાલમ દ્વીપનો વિસ્તાર ચાર લાખ યોજન (૨૪ લાખ માઈલ) છે. જ્યારે કુશાલક દ્વીપ આઠ લાખ યોજન (૪૮ લાખ માઈલ) છે. વળી, કૌશક દ્વીપનો વિસ્તાર સોળ લાખ યોજન (૯૬ લાખ માઈલ) છે. તેમજ સાગ દ્વીપનો વિસ્તાર બત્રીસ લાખ યોજન (૧૮૨ લાખ માઈલ) છે.

દ્વીપ સપ્તમો ચોસઠ લાખુ, પુષ્કર જાકો નામહી ભાખુ;
ઓર કહુ સાહેર ગત્ય સાતુ, જો દ્વીપન જેહી પુષ્ટ રહાતુ. ૫

શબ્દાર્થ

દ્વીપ સપ્તમો = સાતમો દ્વીપ ચોસઠ લાખુ = ચોસઠ લાખ પુષ્કર જાકો નામહી = જેનું નામ પુષ્કર છે ભાખુ = જણાવું છું કહું છું ઓર = અને કહું = કહું છું સાહેર = સમુદ્ર ગત્ય = ગતિ વહેવાની ચાલ ઝડપ સાતુ = સાત જો = જે દ્વીપન = દ્વીપના જેહી = જે પુષ્ટ = પાસે રહાતુ = રહેલા.

અનુવાદ

સાતમો દ્વીપ ચોસઠ લાખ છે. જેનું નામ પુષ્કર કહું છું. વળી, સાત સમુદ્રના વહેવાની ચાલ કે જે દ્વીપની પાસે રહેલા છે તે કહું છું.

ભાવાર્થ

પુષ્કર દ્વીપ નામનો સાતમો દ્વીપ છે કે જેનો વિસ્તાર ચોસઠ યોજન (૩૮૪ લાખ માઈલ) છે. વળી, દરેક દ્વીપોની પાસે રહેલા સમુદ્રની વહેવાની ગતિ (વહેણ) છે તે પણ કુવેરસ્વામી જણાવે છે.

ખાર સમુદ્ર જંબુ ફેરી દ્વીપા, પાલકી પર રસસિંધુ સમીપા;
સાલમલી પર મધકે સિંધુ, દ્વીપ કુશાલક ગ્રથ સંબંધુ. ૬

શબ્દાર્થ

ખાર સમુદ્ર = ખારા પાણી કે જેના મોજામાં સફેદ ફીણ દેખાય જંબુ = જંબુ ફેરી = ફરતો દ્વીપા = દ્વીપ
પાલકી = પાલકી દ્વીપ પર = ઉપર રસસિંધુ = પ્રવાહી આનંદ ઉપજાવે તેવો સમુદ્ર સમીપા = નજીક સાલમલી = સાલમ
દ્વીપ પર = ઉપર મધકે સિંધુ = મધના જેવો સમુદ્ર દ્વીપ કુશાલક = કુશાલક દ્વીપ ગ્રથ = ઘીના જેવો સંબંધુ = ના જેવી.

અનુવાદ

જંબુ (દ્વીપ)ના ફરતે ખારો સમુદ્ર, પાલકી નજીક રસનો સમુદ્ર, સાલમના પર મધનો સમુદ્ર અને કુશાલક દ્વીપમાં ઘીનો સમુદ્ર છે.

ભાવાર્થ

જંબુ દ્વીપના ફરતે ખારા પાણીના સ્વાદવાળો સમુદ્ર છે. જ્યારે પાલકી દ્વીપ પર રસના જેવું પ્રવાહી કે જે સ્વાદમાં આનંદ પમાડે તેવો સમુદ્ર છે. સાલમ દ્વીપ પર મધના જેવો ઘટ્ટ (ઘાડો, જાડો) પ્રવાહી અને મીઠો સ્વાદવાળો સમુદ્ર છે. કૌશક દ્વીપમાં ઘીની જેમ ચીકાશવાળા પોષણક્ષમ પ્રવાહીથી સમુદ્ર છે.

કૌશક પર દુધકો નિધિ રાજે, સાગ દ્વીપ દહીકો દધી ગાજે;
પુષ્કર પર અમૃત નિધિ કહાવે, તા પર કંચન ભોમ સોહાવે. ૭

શબ્દાર્થ

કૌશક પર = કૌશક દ્વીપ ઉપર દુધ કો નિધિ = દૂધના જેવો સમુદ્ર રાજે = શોભે સોહાવે સાગ દ્વીપ = સાગ દ્વીપ
દહીકો = દહીના જેવો દધી = સમુદ્ર ગાજે = ગર્જના કરે પુષ્કર = પુષ્કર દ્વીપ પર = ઉપર અમૃત નિધિ = અમૃત સમાન
સમુદ્ર કહાવે = કહેવાય તાપર = તેના ઉપર કંચન ભોમ = સુવર્ણ જેવી પીળી જમીન સોહાવે = શોભે.

અનુવાદ

કૌશક ઉપર દૂધના જેવો સમુદ્ર શોભે છે. જ્યારે સાગ દ્વીપમાં દહીના જેવો સમુદ્ર ગાજે છે. પુષ્કર ઉપર અમૃત સમાન સમુદ્ર કહાવે છે. અને તેના ઉપર સોના જેવી પીળી જમીન (માટી) શોભી રહેલી છે.

ભાવાર્થ

કૌશક દ્વીપ ઉપર દૂધના જેવા દૂધિયા (સફેદ રંગના) વહેણનો સમુદ્ર છે. જ્યારે સાગ દ્વીપમાં દહીના જેમ બરફના તરતા પહાડો જેવો સમુદ્ર છે. પુષ્કર દ્વીપ ઉપર અમૃત સમાન શુદ્ધ અને નિર્મળ પાણીનો સમુદ્ર છે. વળી, તેની જમીન સુવર્ણ જેવી સોનેરી માટીથી સુશોભિત છે.

લોકાયલ પર્વત તાંડાં સારા, અંધકાર તમ તિનકી પારા;
અબ સુનિયો સૂન્યકા ઉનમાના, દેવ ધામકી કહુ નિઘાના. ૮

શબ્દાર્થ

લોકાયલ = લોકાયલ પર્વત = પહાડ તાંડાં = ત્યાં સારા = વિશાળ અંધકાર તમ = ઘોર અંધકાર
તિનકી = તેની પારા = પાછળ અબ = હવે સૂનીયો = સાંભળો શૂન્યકા = અંતરીક્ષના ઉનમાના = અનુમાને આશરે
દેવધામનકી = દેવી ધામોની કહુ = કહુ છું નિઘાના = નિશાની.

અનુવાદ

ત્યાં વિશાળ લોકાયલ પર્વત છે. જેની પાછળ ઘોર (ગાઢ) અંધકાર છે. હવે અંતરીક્ષમાં આવેલા દેવી ધામોને વિશે અનુમાનપૂર્વક નિશાની બતાવું છું તે સાંભળો.

ભાવાર્થ

પુષ્કર દ્વીપમાં ખૂબ જ વિશાળ લોકાયલ પર્વત આવેલો છે. જેની પાછળની બાજુએ ઘોર (ગાઢ) અંધકાર છવાયેલો રહે છે.

હવે અંતરીક્ષમાં આવેલા દેવી ધામોના સ્થાન અને એકબીજાના અંતર વિષે કુવેરસ્વામી અનુમાનપૂર્વકની નિશાનીનો નિર્દેશ કરે છે. જે સૌ શ્રોતાજનોને સાંભળવા માટે અનુરોધ કરવામાં આવે છે.

લક્ષ જોજન અવનીત્યે સૂરા, દ્વે લક્ષ જોજન ચંદ્ર સફૂરા;
ત્રીયે લક્ષ જોજન તિન પર તારા, તા પરકે દ્વે લખ શુકર સારા. ૯

શબ્દાર્થ

લક્ષ જોજન = એક લાખ યોજન અવનીત્યે = પૃથ્વીથી સૂરા = સૂર્ય દ્વે લક્ષ જોજન = બે લાખ યોજન ચંદ્ર = ચંદ્ર
સફૂરા = તેજસ્વી ત્રીયે લક્ષ જોજન = ત્રણ લાખ યોજન તિન પર = તેના પર તારા = તારામંડળ તા પરકે = તેના ઉપર
દ્વે લખ = બે લાખ શુકર સારા = શુકનો તારો (શોભે) સુશોભિત

અનુવાદ

પૃથ્વીથી એક લાખ યોજન સૂર્ય અને બે લાખ યોજન તેજસ્વી ચંદ્ર છે. તેના ઉપર ત્રણ લાખ યોજન તારામંડળ છે અને તેના ઉપર બે લાખ સુશોભિત શુક આવેલો છે.

ભાવાર્થ

પૃથ્વીથી એક લાખ યોજન (છ લાખ માઈલ) દૂર સૂર્ય આવેલો છે. અને બે લાખ યોજન (બાર લાખ માઈલ) પર તેજસ્વી ચંદ્ર આવેલો છે. તે ચંદ્રથી ઉપર બીજા ત્રણ લાખ યોજન દૂર

(અઢાર લાખ માઈલ) તારામંડળ આવેલું છે અને તે તારામંડળની ઉપર બીજા બે લાખ યોજન દૂર (બાર લાખ માઈલ) શુક્રનો ગ્રહ સુશોભિત રહેલો છે.

**બુધ મંડલ તિન પર લખ દોઈ, મંગલ કે દ્વે તિન પર સોઈ;
ગુરુ મંડલ તા પર દ્વે રાજે, દ્વે લખ જોજન શનિ બિરાજે. ૧૦**

શબ્દાર્થ

બુધ મંડલ = બુધ મંડળ તિન પર = તેના ઉપર લખ દોઈ = બે લાખ મંગલ કે = મંગળનું દ્વે = બે તિન પર = તેના ઉપર સોઈ = છે ગુરુ મંડલ = ગુરુમંડળ તા પર = તેના ઉપર દ્વે = બે રાજે = શોભે આવેલું છે દ્વે લખ = બે લાખ જોજન = યોજન શનિ = શનિ બિરાજે = બિરાજમાન છે.

અનુવાદ

તેના ઉપર બે લાખ બુધમંડળ છે. અને મંગળ તેના ઉપર બે લાખ દૂર છે. તેના ઉપર ગુરુમંડળ બે લાખ દૂર શોભે છે. તેમજ બે લાખ યોજન શનિ બિરાજમાન છે.

ભાવાર્થ

શુક્રના ગ્રહની ઉપર બે લાખ યોજન દૂર (બાર લાખ માઈલ) બુધનો ગ્રહ આવેલો છે. બુધના ગ્રહથી બે લાખ યોજનના અંતરે (બાર લાખ માઈલ) મંગળનો ગ્રહ આવેલો છે. મંગળના ગ્રહથી બે લાખ યોજન (બાર લાખ માઈલ) ગુરુ (બૃહસ્પતિ)નું ધામ આવેલું છે. વળી, બૃહસ્પતિના ધામથી બે લાખ યોજન (બાર લાખ માઈલ) શનિદેવ બિરાજમાન છે.

**એકાદશ લખ જોજન ધામુ, સપ્ત ઋષિકે તાંડાં વિસરામુ;
તેર લક્ષ જોજન તિન પારુ, તાંડાં અવિચલ ધ્રુવકે ઘરબારુ. ૧૧**

શબ્દાર્થ

એકાદશ લખ જોજન = અગિયાર લાખ યોજન ધામુ = ધામ સપ્ત ઋષિકે = સપ્ત ઋષિનો તાંડાં = ત્યાં વિસરામુ = વિશ્રામ તેર લક્ષ જોજન = તેર લાખ યોજન તિન પારુ = તેના ઉપર તાંડાં = ત્યાં અવિચલ ધ્રુવ કે = અવિચળ ધ્રુવજીનો ઘરબારુ = દરબાર.

અનુવાદ

અગિયાર લાખ યોજન દૂર જે ધામ આવેલું છે ત્યાં સપ્ત ઋષિઓનો વિશ્રામ છે. તેની ઉપર તેર લાખ યોજન પર અવિચળ એવા ધ્રુવજીનો દરબાર (ધામ) છે.

ભાવાર્થ

શનિદેવના ધામથી અગિયાર લાખ યોજન (૬૬ લાખ માઈલ) દૂર જે ધામ આવેલું છે, ત્યાં સપ્ત ઋષિમુનિનો વિશ્રામ છે. તે સપ્ત ઋષિમંડળથી તેર લાખ યોજન (૭૮ લાખ માઈલ) દૂર અવિચલ ધ્રુવજનો દરબાર આવેલો છે.

**મહરલોક તાપર એક કોટી, કોડ દોય જન લોક વસોટી;
કોડ અષ્ટ તિનકી હે પારા, તાપસ લોક વસે નિરધારા. ૧૨**

શબ્દાર્થ

મહરલોક = મહરલોક તાપર = તેના ઉપર એક કોટી = એક કરોડ કોડ દોય = બે કરોડ જનલોક = જનલોક વસોટી = વસેલું છે કોડ અષ્ટ = આઠ કરોડ તિનકી હે પારા = તેની પાર છે તાપસ લોક = તાપસ લોક વસે = વસેલું છે નિરધારા = નિશ્ચિત રૂપે.

અનુવાદ

તેના ઉપર એક કરોડ યોજન મહરલોક છે અને બે કરોડ યોજન દૂર જનલોક વસેલા છે. તેની પાર આઠ કરોડ યોજન પર નિશ્ચિતરૂપે તાપસલોક વસે છે.

ભાવાર્થ

અવિચળ એવા ધ્રુવમંડળ ઉપર એક કરોડ યોજન (૬૬ કરોડ માઈલ) દૂર મહરલોક આવેલું છે અને મહરલોકથી બે કરોડ યોજન (બાર કરોડ માઈલ) દૂર જનલોક વસેલો છે. જનલોકની પાર આઠ કરોડ યોજન (૪૮ કરોડ માઈલ) નિશ્ચિતરૂપે તાપસલોક છે કે જ્યાં તપસ્વીઓ વસે છે.

**તિનકી પાર દ્વાદશ સત્લોકા, વસે જાંહાં સહુ સત્ સંતોકા;
કોડ એક અડસઠ લખ થાઈ, તાંહાં વિષ્ણુ વૈકુંઠ બસાઈ. ૧૩**

શબ્દાર્થ

તિનકી પાર = તેની ઉપર દ્વાદશ = બાર સત્લોકા = સત્લોક છે વસે = નિવાસ કરે જાંહાં = જ્યાં સહુ = બધા સત્ સંતોકા = સત્યવાદી સંતપુરુષો કોડ એક અડસઠ લખ = એક કરોડ અને અડસઠ લાખ થાઈ = થાય તાંહાં = ત્યાં વિષ્ણુ = વિષ્ણુ વૈકુંઠ = વૈકુંઠધામ બસાઈ = વસેલું છે વસાવ્યું છે.

અનુવાદ

તેના ઉપર બાર કરોડ યોજન સત્લોક છે જ્યાં બધા સત્યવાદી સંતપુરુષો વસે છે. તેનાથી એક કરોડ અડસઠ લાખ યોજન દૂર થાય ત્યાં વિષ્ણુએ વૈકુંઠ (ધામ) વસાવ્યું છે.

ભાવાર્થ

તાપસલોકની ઉપર બાર કરોડ યોજન (૭૨ કરોડ માઈલ) દૂર સત્લોક આવેલું છે. જ્યાં બધા સત્યવાદી સંતપુરુષો નિવાસ કરે છે. સત્લોકથી એક કરોડ અડસઠ લાખ યોજન (૧૦ કરોડ ૮ લાખ માઈલ) દૂર વિષ્ણુએ પોતાનું વૈકુંઠધામ વસાવ્યું છે.

**ભૂર કિન્દ્ર ગાંધર્વ નહીં કહીયા, સૂરપતિ સહિત ધામ બીચરહીયા;
અબ કહી દેવું વૈકુંઠ સમારા, કોડ પચીસ ઉરધ વિસ્તારા. ૧૪**

શબ્દાર્થ

ભૂર કિન્દ્ર = ભૂર અને કિન્દ્રલોક ગાંધર્વ = ગાંધર્વલોક નહીં = નથી કહીયા = કહ્યા સૂરપતિ = દેવોના રાજા ઈન્દ્રદેવ સહિત = સાથે ધામ = ધામ બીચ = વચ્ચે રહીયા = છોડી દીધા અબ = હવે કહી દેવું = કહું છું વૈકુંઠ = વૈકુંઠધામ સમારા = આશરે કોડ પચીસ = પચીસ કરોડ ઉરધ = ઊંચે વિસ્તારા = વિસ્તાર પામેલું છે.

અનુવાદ

ભૂર, કિન્દ્ર, ગાંધર્વ અને દેવતાના રાજા સહિત ધામો વચ્ચે છોડી દીધા તે કહ્યા નથી. હવે વૈકુંઠધામ આશરે પચીસ કરોડ ઊંચે વિસ્તાર પામેલું છે. તે કહી દઉં છું.

ભાવાર્થ

વચ્ચે રહી ગયેલા ભૂરલોક, કિન્દ્રલોક, ગાંધર્વલોક અને દેવોના રાજા ગણાતા ઈન્દ્રલોકના ધામોમાં કુવેરસ્વામીને જવા યોગ્ય નહીં જણાતા તેઓ તે ધામોમાં ગયા નથી અને છોડી દીધા હોવાથી તે અંગે કાંઈ કહ્યું નથી.

પૃથ્વીથી આ બધા ધામોના અંતરનો કુલ સરવાળો કરવામાં આવે તો આશરે તે પચીસ કરોડ યોજન (૧૫૦ કરોડ માઈલ) જેટલું અંતર થાય છે. જ્યાં વૈકુંઠધામ આવેલું છે. ત્યાં વિષ્ણુદેવ બિરાજમાન છે.

**બ્રહ્મ સદન કેલાસ શિવનકે, આસપાસ વૈકુંઠ સબનકે;
જેતને કોડ અવન્ય વૈકુંઠા, તેતન્યે પર ગૌલોક વસંઠા. ૧૫**

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મ સદન = બ્રહ્માની બ્રહ્મપુરી કેલાસ શિવનકે = શિવજીની કેલાસપુરી આસપાસ = આજુબાજુમાં વૈકુંઠ = વૈકુંઠધામ સબનકે = સૌના બધાના જેતને કોડ = જેટલા કરોડ અવન્ય = પૃથ્વી વૈકુંઠા = વૈકુંઠધામ તેતન્યે પર = તેટલા અંતર ઉપર ગૌલોક વસંઠા = ગૌલોક વસેલું છે.

અનુવાદ

બ્રહ્માની બ્રહ્મપુરી અને શંકરની કેલાસપુરી એ બધા વૈકુંઠધામની આજુબાજુમાં છે. પૃથ્વીથી જેટલા કરોડ વૈકુંઠ છે તેટલું જ ઉપર ગૌલોક વસેલું છે.

ભાવાર્થ

વૈકુંઠધામની આજુબાજુમાં બ્રહ્માજીની બ્રહ્મપુરી અને શિવજીની કેલાસપુરી આવેલા છે. એટલે કે ત્રણે દેવોના ધામ એક સરખી ઉંચાઈએ હોઈ એકબીજાની નજીક નજીક એકજ ટોચ ઉપર આવેલા છે. પૃથ્વીથી જેટલા અંતરે (પચ્ચીસ કરોડ જોજન) વિષ્ણુનું વૈકુંઠધામ આવેલું છે. તેનાથી ઉપર બીજા પચ્ચીસ કરોડ યોજન દૂર (પૃથ્વીથી પચાસ કરોડ યોજન દૂર) ગૌલોક ધામ આવેલું (વસેલું) છે.

સો ગૌલોક અવન્ય જીત દૂરી, તેતન્યે પર શક્તિ જુગ મુરી;
શક્તિધામ અવનિ બીચ દૂરા, તેતન્યે પર નિરંજન નિજ સુરા. ૧૬

શબ્દાર્થ

સો = તે ગૌલોક = ગૌલોક અવન્ય = પૃથ્વીથી જીત દૂરી = જેટલું દૂર તેતન્યે પર = તેટલું દૂર શક્તિ = આદ્યશક્તિ જુગ = જગતના મૂરી = કારણ રૂપ શક્તિ ધામ = શક્તિનું ધામ અવનિ બીચ દૂરા = પૃથ્વીથી જેટલું દૂર છે તેતન્યે પર = તેટલું દૂર નિરંજન નિજ સૂરા = મૂળ અધિપતિ દેવતા નિરંજન.

અનુવાદ

તે ગૌલોક પૃથ્વીથી જેટલું દૂર છે તેટલા અંતર ઉપર જગતના કારણ રૂપ રહેલી શક્તિનું ધામ છે. વળી, પૃથ્વીથી શક્તિનું ધામ જેટલું દૂર છે, તેટલા જ અંતરે નિરંજન કે જે મૂળ અધિપતિ દેવ છે તે વસેલા છે.

ભાવાર્થ

તે ગૌલોક ધામ પૃથ્વીથી જેટલું દૂર છે. (૫૦ કરોડ યોજન) તેટલા જ અંતરે ગૌલોકથી ઉપર (પૃથ્વીથી ૧૦૦ કરોડ યોજન દૂર) જગતના કારણરૂપે રહેલી આદ્યશક્તિ મહામાયાનું ધામ આવેલું છે. પૃથ્વીથી શક્તિનું ધામ (૧૦૦ કરોડ યોજન) દૂર આવેલું છે. તેટલા જ અંતરે તે શક્તિધામથી ઉપર (પૃથ્વીથી ૨૦૦ કરોડ યોજન દૂર) જગતના મૂળ અધિપતિ દેવાધિદેવ નિરંજનપુરુષનું નિરંજનધામ આવેલું છે.

ઈંડ કટાક્ષ ભોમ્ય બ્રહ્માંડા, તિનકા ડીટ નિરંજન પંડા;
નિરંજન પર એકાદશ ધામુ, દ્વાદશમે કૈવલ વિસરામુ. ૧૭

શબ્દાર્થ

ઈંડ = મહામંડ ઈંડ કટાક્ષ = વક્તા રેખા ભોમ્ય બ્રહ્માંડા = બ્રહ્મક્ષેત્ર તિનકા = તેના ડીટ = છેડે નિરંજન = નિરંજન પુરુષ પંડા = પડાવ ધામ નિરંજન પર = નિરંજન ધામ ઉપર એકાદશ ધામુ = અગિયાર ધામ દ્વાદશ મેં = બારમા ધામમાં કેવલ = કેવલકર્તા વિસરામુ = બિરાજમાન.

અનુવાદ

બ્રહ્મક્ષેત્રની વક્તા એ મહામંડ ઈંડ છે. તેના છેડે નિરંજન પુરુષનો પડાવ છે. તે નિરંજન ઉપર અગિયાર ધામ છે અને બારમા ધામે કેવલકર્તા બિરાજમાન છે.

ભાવાર્થ

સંપટવત્ બ્રહ્મક્ષેત્રની બાહ્ય વક્તાએ જે મહીમંડ ઈંડ આવેલું છે. તેના છેડે મૂળ અધિપતિ તરીકે રહેલા નિરંજનપુરુષનો પડાવ છે. એવા નિરંજન પુરુષના ધામ ઉપર બ્રહ્માંડની મધ્ય તરફે જતાં બીજા અગિયાર ધામો આવેલા છે. બ્રહ્માંડની મધ્યમાં રહેલા બારમા ધામે (બે શૂન્યને બાદ કરતાં) સૃષ્ટિના સર્જનહાર કેવલકર્તાનું કેવલધામ આવેલું છે, જ્યાં કેવલકર્તા વિરામ કરે છે.

સો દ્વાદશકે પલ્લા ભારી, એક એક પે ગત્ય અધિક અપારી;
નિરંજન તે અવનિ હોય જેતે, બ્રહ્મ ધામ તિનકી પર તેતે. ૧૮

શબ્દાર્થ

સો = તે દ્વાદશકે = બારમાના પલ્લા = પલ્લુ ભારી = વિશેષ એક એક પે = એકબીજાની ગત્ય = ગતિ અધિક = વિશેષ અપારી = અપાર પાર ન પામી શકાય તેવી નિરંજન તે = નિરંજનથી અવનિ = પૃથ્વી હોય = થાય જેતે = જેટલી દૂર બ્રહ્મધામ = બ્રહ્માંડના બીજા ધામો તિનકી પર = તેના ઉપર તેતે = તેટલા જ દૂર.

અનુવાદ

તે બારમા (ધામનું)નું પલ્લુ (સામર્થતા) ભારે છે અને એકથી બીજાની ગતિ અધિક અને અપાર છે. નિરંજન પૃથ્વીથી જેટલું (દૂર) છે તેટલાં બ્રહ્માંડના ધામ તેના ઉપર તેટલા છે.

ભાવાર્થ

તેટલા માટે કહી શકાય કે બારમું ધામ બીજા ધામોની સરખામણીમાં સૌથી વિશેષ સામર્થતા ધરાવતું અને છેવટનું છે. વળી, એક ધામથી બીજા ધામની ગતિ (સામર્થતા) એકબીજાથી વિશેષ અને અપાર છે. નિરંજન ધામ પૃથ્વીથી જેટલું દૂર છે તેટલું દૂર બ્રહ્માંડના બીજા ધામો એકબીજાથી તેટલા જ અંતરે દૂર આવેલા છે. એટલે કે દરેક ધામ એકબીજાથી ૨૦૦ કરોડ યોજન દૂરના ગુણાંકના અંતરે આવેલા છે.

એહી પરકાર અધિક એક એક હી, સબકે શિર કેવલ પદ શેખહી;
સૌ કેવલકર્તા સર્વનકે, જો હમ બરન્યા ધામ તેહુનકે. ૧૯

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = આ પ્રકારે અધિક = વિશેષ એક એક હી = એકબીજાથી સબકે શિર = બધાના માથે
કેવલ પદ = કેવલકર્તાનું પદ શેખહી = સર્વોપરી સૌ = તે કેવલકર્તા = કેવલ સર્જનહાર સર્વનકે = બધાના જો = જે
હમ = મેં બરન્યા = વર્ણન કર્યા ધામ = ધામ તેહુનકે = તેઓના.

અનુવાદ

એ પ્રકારે એક એકથી બીજા વિશેષ છે અને બધાના શિર ઉપર સર્જનહાર કેવલનું પદ સર્વોપરી છે. મેં જે તેઓના ધામો વર્ણવ્યા તે બધાના કર્તા કેવલ છે.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે બ્રહ્મક્ષેત્રમાં આવેલા ધામો એક ધામથી બીજા ધામ વિશેષ અને અધિક સામર્થ્યતા ધરાવે છે. બધા ધામોના શિર ઉપર કેવલકર્તાનું પરમપદ સર્વોપરી છે. કુવેરસ્વામીએ જે જે ધામોનું વર્ણન કર્યું છે તે બધા ધામોના સર્જનહાર એક માત્ર કેવલકર્તા છે. તેઓ સદાને માટે કેવલધામમાં નિવાસ કરે છે.

ઉલટ સૂલટ કહી દીના ભેવા, ધામ ધામ જીનકે જેહી દેવા;
યેતન્યે લોક ફોર હમ આયે, સબકુ કેવલ લક્ષ બતાયે. ૨૦

શબ્દાર્થ

ઉલટ સૂલટ = ઉલટા સૂલટી કહી = કહીને દીના = દીધો ભેવા = ભેદ ધામ ધામ = દરેક ધામો
જીનકે = જેના જેહી = જે દેવા = ધામી દેવતાઓ યેતન્યે લોક = એટલા લોક ફોર = ઓળંગીને હમ = હું
આયે = આવ્યો છું સબકુ = બધાને કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ બતાયે = બતાવ્યો છે.

અનુવાદ

જે જે ધામના ધામી દેવતાઓ છે તેનું વર્ણન ઉલટ સૂલટ કરીને દરેક ધામોનાં ભેદ કહી દીધો છે. આટલા લોક ઓળંગીને હું આવ્યો છું અને બધાને કેવલકર્તાનો લક્ષ બતાવ્યો છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મક્ષેત્રમાં આવેલા બાર ધામો-તબકો અને મહામંડ ઈંડના અંતરીક્ષમાં આવેલા લોકના ધામી-દેવતાઓ સહિતનું વર્ણન અને તેની સામર્થ્યતા અને એકબીજાના અંતર સહિતનો ભેદ ઉલટા-સૂલટી કરીને દર્શાવવામાં આવ્યો છે. આટલા લોક ઓળંગીને કુવેરસ્વામી પૃથ્વી પર પધાર્યા છે. જે જે ધામોમાં

રોકાયા ત્યાં તે તે ધામોને કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કરીને તેમણે કેવલકર્તાનો લક્ષ બતાવ્યો છે.

હે કેવલ સબકે પતિરાયા, કૃપા કરી હમકુ પઠવાયા;
સૂનો દ્વીપ જંબુકે સંતુ, કેવલ પદ ગત્ય અકથ અનંતુ. ૨૧

શબ્દાર્થ

હે = છે કેવલ = કર્તા સબકે = સૌના પતિરાયા = માલિક કૃપા કરી = કૃપા કરીને હમકુ = મને પઠવાયા = મોકલ્યો સૂનો = સાંભળો દ્વીપ જંબુકે = જંબુ દ્વીપના સંતુ = સંતપુરુષો કેવલપદ = કેવલકર્તાના પરમપદ ગત્ય = ગતિ અકથ = અવર્ણનીય અનંતુ = અપાર.

અનુવાદ

કેવલ સૌના માલિક છે. તેમણે જ કૃપા કરીને મને મોકલ્યો છે. હે જંબુ દ્વીપના સંતો! સાંભળો કે કેવલપદની ગતિ અવર્ણનીય અને અપાર છે.

ભાવાર્થ

કેવલધામમાં બિરાજમાન કેવલકર્તા બધાના માલિક છે. કૃપા કરીને તેમણે જ પોતાના સાંનિધ્યમાં રહેલા પરમવિશેષ પાટવી અંશ કુવેરસ્વામીને જગતમાં અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવવા માટે મોકલ્યા છે. તેથી જંબુ દ્વીપના સંતોને ઉદ્દેશીને તેઓ કહે છે કે કેવલકર્તાના પરમપદની ગતિ અવર્ણનીય અને અપાર છે.

સો તુમકુ સબ કહી બતાઈ, ધામ ધામ ભિન્ન ભિન્ન જશ ગાઈ;
કહે કુવેર સૂનો નરલોઈ, કીની ગમ રાખી જે ગોઈ. ૨૨

શબ્દાર્થ

સો = તે તુમકુ = તમોને સબ = બધું કહી = કહીને બતાઈ = બતાવ્યું ધામ ધામ = પ્રત્યેક ધામ ભિન્ન ભિન્ન = જુદા જુદા જશ = કીર્તિ ગાઈ = ગાઈને કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સૂનો = સાંભળો નર લોઈ = સ્ત્રી-પુરુષો કીની = કહી બતાવી ગમ = સમજ જ્ઞાન ગતિ રાખી જે ગોઈ = ગુપ્ત રાખી હતી તે.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે સ્ત્રી-પુરુષો! સાંભળો કે જુદા જુદા પ્રત્યેક ધામના યશ ગાઈને જે ગુપ્ત સમજ રાખી હતી તે તમને બધું કહી બતાવ્યું.

ભાવાર્થ

હવે કુવેરસ્વામી જંબુ દ્વીપના સ્ત્રી-પુરુષોને સંભળાવતા કહે છે કે તેઓએ બ્રહ્મક્ષેત્રમાં આવેલા જુદા-જુદા ધામોનું વર્ણન કરીને તેનાં યશ ગાયા છે. તેમજ સૃષ્ટિના પ્રારંભમાં જે સમજ ગુપ્ત રાખવામાં આવ હતી, તે તેમણે સૌની સમક્ષ જાહેર કરીને દર્શાવી દીધી છે.

અંગ ૭૦, જંબુ દ્વીપ પ્રવેશ કરનકો | ૨૬૩

અંગ ૭૧

બાલચરિત્ર પર્યાકો

અબ સુનિયો એક બિનત હમારી, જંબુ દ્વીપ દેહી જેહી વિધિ ધારી;
બાલ રૂપ વનમેં હમ ધરીયા, તાંહાં સુત લેઈ એક આઈ તરીયા. ૧

શબ્દાર્થ

અબ = હવે સુનિયો = સાંભળો એક = એક બિનત = ઘટના હમારી = અમારી જંબુ દ્વીપ = જંબુ દ્વીપ દેહી = દેહ
જેહી વિધિ = જે રીતે ધારી = ધારણ કર્યો બાલ રૂપ = બાળક સ્વરૂપ વનમેં = વનખંડીમાં હમ = મેં હું ધરીયા = ધારણ
કર્યો ધર્યું તાંહાં = ત્યાં સુત = બાળક લેઈ = લઈને એક = એક આઈ = આવી તરીયા = સ્ત્રી.

અનુવાદ

જંબુ દ્વીપમાં મેં જે રીતે દેહ ધારણ કર્યો તેની અમારી એક ઘટના બની તે હવે સાંભળો.
વનખંડીમાં મેં બાલસ્વરૂપ ધર્યું, ત્યાં એક સ્ત્રી બાળક લઈને આવી.

ભાવાર્થ

બાલકુવેરસ્વામી જંબુ દ્વીપમાં જે પ્રમાણે દેહ ધારણ કરીને પ્રગટ થયા તેની ઘટનાનો ક્રમ જે
રીતે બન્યો તે તેઓ આપણને સંભળાવે (જણાવે) છે. તેઓ ગુજરાત રાજ્યમાં ભાલેજ નજીક
આવેલ કાસોર ગામની વનખંડીમાં બાલ સ્વરૂપે પ્રગટ થયા હતા. સારસા ગામની ક્ષત્રિય કુળની
સ્ત્રી પગદંડીના માર્ગે પોતાને પિયર ચાલતી જતી હતી. સારસા ગામથી ચાલતાં ચાલતાં તે કાસોર
ગામની વનખંડીમાંથી પોતાના બાળકને લઈને પસાર થતી હતી.

તેહી જંગલ એક નિર તલાઈ, છોડી સુત પીવન ગઈ માઈ;
પૂઠ ભઈ માતાકી જબહી, લેઈ ગયે બાલક નાહર તબહી. ૨

શબ્દાર્થ

તેહી = તે જંગલ = વનખંડીમાં એક = એક નિર તલાઈ = પાણીનું તળાવ હતું છોડી = મૂકીને સુત = બાળક
પીવન ગઈ = પીવા ગઈ માઈ = માતા પૂઠ ભઈ = પૂંઠ વળી માતાકી = માતાની જબહી = જ્યારે લેઈ ગયે = લઈ
ગયું બાલક = બાળકને નાહર = વરુની જાતિનું હિંસક પ્રાણી તબહી = ત્યારે.

અનુવાદ

તે વનખંડીમાં એક તળાવ હતું. જ્યાં માતા પુત્રને મૂકીને પાણી પીવા ગઈ. જ્યારે માતાની
૨૬૪ | અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૨

પૂઠ વળી ત્યારે નાહર બાળકને લઈ ગયું.

ભાવાર્થ

વનખંડીના રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં વચ્ચે એક તળાવ આવ્યું. બપોરનો સમય હતો એટલે માતાને તરસ લાગેલી હોઈ પોતાના બાળકને તળાવથી થોડે દૂર મૂકીને માતા પાણી પીવા માટે જાય છે. બાળક તરફ માતાની જેવી પૂઠ થઈ કે તરત જ જંગલની ઝાડીમાં છુપાયેલું વરુની જાતનું હિંસક પ્રાણી બાળકને ઉઠાવી લઈ ગયું.

નિર પાઈ માતા જબ આઈ, દેખ્યા નહીં સુત મન પસ્તાઈ;
રોવત કૂટત શોધન લાગે, તરવર નીચ હુતે હમ આગે. ૩

શબ્દાર્થ

નિર પાઈ = પાણી પીને માતા = માતા જબ = જ્યારે આઈ = આવી દેખ્યા નહીં = જોયો નહીં સુત = પુત્ર
મન = મનમાં પસ્તાઈ = પસ્તાવો કરવા લાગી રોવત કૂટત = રડતા કકળતાં શોધન લાગે = શોધવા લાગી
તરવર નીચે = ઝાડની નીચે હુતે = હતો હમ = હું આગે = આગળ.

અનુવાદ

પાણી પીને જ્યારે માતા આવી તો પુત્રને જોયો નહીં. તેથી મનમાં પસ્તાવો કરવા લાગી. રોતી કકળતી શોધવા લાગી. ત્યાં આગળ એક ઝાડ નીચે હું બેઠો હતો.

ભાવાર્થ

માતા પાણી પીને જ્યારે પાછી આવી ત્યારે પોતાના બાળકને જે જગ્યાએ મુક્યો હતો, ત્યાં જોયો નહીં. એટલે માતા મનમાં પસ્તાવા લાગી. તે અત્યંત આકંઠ ભર્યું કલ્પાંત કરતી અને માથાના વાળ તોડીને રડતી કકળતી બાળકને શોધવા માટે આમતેમ જોતી જોતી પોતાના પિયર જવાના રસ્તે આગળ આગળ ચાલવા લાગી. તે સમયે બાલકુવેરસ્વામી થોડે દૂર એક ઝાડ નીચે બિરાજ્યા (બેઠા) હતા.

તિનકે સુત સાવજ ખાઈ ગઈયા, હુંદત હમ બોહરુ તાંહાં પઈયા;
જબ માતા ઘરકુ લેઈ ગયેઉ, ઉનકે સુત જેસે હમ ભયેઉ. ૪

શબ્દાર્થ

તિનકે સુત = તેના બાળકને સાવજ = એક હિંસક જંગલી પ્રાણી ખાઈ ગઈયા = ખાઈ ગયું હુંદત = શોધ કરતાં કરતાં હમ = હું બોહરુ = ત્યારે તે સમયે તાંહાં = ત્યાં પઈયા = પ્રાપ્ત થયો જબ = ત્યારે માતા = માતા ઘરકુ = ઘરે લેઈ ગયેઉ = લઈ ગઈ ઉનકે = તેમના સુત = પુત્ર જેસે = જેવો જ હમ = હું ભયેઉ = થઈ ગયો.

અનુવાદ

તેના બાળકને હિંસક જંગલી પ્રાણી ખાઈ ગયું હતું, ત્યારે શોધતાં શોધતાંમાં હું ત્યાં પ્રાપ્ત થયો (મળ્યો). જ્યારે તેના પુત્ર જેવો જ હું થઈ ગયો ત્યારે માતા ઘરે લઈ ગઈ.

ભાવાર્થ

માતાના બાળકને એક હિંસક જંગલી પ્રાણી ઉઠાવીને લઈ ગયું હતું. માતા બાળકને જ્યારે શોધવા લાગી ત્યારે તેણીએ એક ઝાડ નીચે બેઠેલા બાલકુવેરસ્વામીને જોયા. ઘણા બધા વાર્તાલાપ પછી બાલકુવેરસ્વામીએ માતાના બાળક જેવું જ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. ત્યાર પછી માતા તેમને લઈને પોતાના ઘરે ગઈ.

હેતબાઈ રઘુવર જીન નામા, ક્ષત્રિકુલ હમ કીયા વિરામા;
પૂરવસે હમ કોલ બંધાયે, તબ બાલક હોઈ ઉન ઘરે આયે. ૫

શબ્દાર્થ

હેતબાઈ = હેતબા રઘુવર = રઘુવીર જીન = જેમનું નામા = નામ ક્ષત્રિકુલ = ક્ષત્રિયકુળ હમ = મેં કીયા વિરામા = વિશ્રામ કર્યો પૂરવસે = પૂર્વના હમ = હું કોલ = વચનથી બંધાયે = બંધાયો તબ = તેથી બાલક હોઈ = બાળક સ્વરૂપે થઈ ઉન ઘરે = તેમના ઘરે આયે = આવ્યો.

અનુવાદ

તેમનું નામ હેતબા અને રઘુવીર હતું. આ રીતે મેં ક્ષત્રિય કુળમાં વિશ્રામ કર્યો. પૂર્વના વચનથી હું બંધાયો હતો, તેથી બાળક સ્વરૂપે થઈને તેમના ઘરે આવ્યો.

ભાવાર્થ

પાલકી દ્વીપમાં બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણીને વચન આપેલું હતું. તે પૂર્ણ કરવા માટે જંબુ દ્વીપમાં આવીને બાળક સ્વરૂપે તેમના ઘરે નિવાસ (વિશ્રામ) કર્યો. માતાનું નામ હેતબા અને પિતાનું નામ રઘુવીર હતું. આ રીતે પૂર્વના વચનથી બંધાયા હોવાથી કુવેરસ્વામી પ્રગટ થઈને ક્ષત્રિય કુળમાં વિશ્રામ કરીને રહ્યા.

માતાકુ વનમેં સમજાઈ, કાહુસે ભેદ દીયો નહીં તાઈ;
ગુપ્ત રહે યેતન્યે દિન જબહી, પ્રગટ પોકાર કહત હમ અબહી. ૬

શબ્દાર્થ

માતાકુ = માતને વનમેં = વનખંડીમાં સમજાઈ = સમજાવ્યું કાહુસે = કોઈને પણ ભેદ = રહસ્ય દીયો નહીં = કહીશ નહીં તાઈ = તેનું ગુપ્ત રહે = છાનું રહ્યું યેતન્યે દિન = આટલા દિવસ જબહી = જેથી

પ્રગટ પોકારા = પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે જાહેરમાં પોકાર કરીને કહત = કહું છું હમ = હું અબહી = અત્યારે, હવે, હાલમાં.

અનુવાદ

માતાને વનખંડીમાં સમજાવ્યું હોવાથી તેણીએ કોઈને તેનું રહસ્ય કહ્યું નહીં. જેથી આટલા દિવસ છૂપું રહ્યું, પરંતુ હાલમાં (અત્યારે) હું તે જાહેરમાં પોકાર કરીને કહું છું.

ભાવાર્થ

વનખંડીમાં માતાને સમજાવવામાં આવી હતી કે જે કાંઈ ઘટના ઘટી છે તે અંગે માતાએ કોઈને કાંઈપણ કહેવાનું નથી. માતા જ્યારે વચને બંધાઈ ત્યારે પોતાનું જે પ્રગટ સ્વરૂપ હતું તે માતાના બાળક જેવું જ પલટાવી દીધું. માતા પણ વચન (કોલ)થી બંધાયેલી હોવાથી (તેણીએ) આ ગુપ્ત રહસ્ય ખુલ્લું પાડીને કોઈને પણ જણાવ્યું નહીં. એટલે જ આટલા બધા દિવસ તે સઘળી હકીકત ગુપ્તપણે રહી શકી હતી. જે વાત અત્યારે કુવેરસ્વામી બધાની સમક્ષ જાહેરમાં પોકાર કરીને કહે છે.

સુનો હરિજન સહુ સંત સહ્યાના, યા વિધસે હમ પ્રગટ ભયાના;
ગર્ભયોન હમહી નહીં આયે, તાતે તુમકુ કહી સમજાયે. ૭

શબ્દાર્થ

સુનો = સાંભળો હરિજન = ભક્તજનો સહુ = બધા સંત સહ્યાના = શાણા સંતપુરુષો યા વિધસે = આ પ્રમાણે હમ = હું પ્રગટ ભયાના = પ્રગટ થયો હતો ગર્ભયોન = ગર્ભયોનીમાં હમહી = હું નહીં આયે = આવ્યો નથી તાતે = તેથી તુમકુ = તમને કહી સમજાયે = કહી સમજાવ્યું

અનુવાદ

હે સહ્યાના બધા સંતપુરુષો અને ભક્તજનો સાંભળો. આ પ્રમાણે હું પ્રગટ થયો હતો. હું ગર્ભયોનીમાં આવ્યો નથી, તેથી તમને કહી સમજાવ્યું કે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી શાણા સંતપુરુષો અને ભક્તજનોને સંભળાવતા જણાવે છે કે તેઓ પાલકી દ્વીપમાં વચને બંધાયેલા હોવાથી જંબુ દ્વીપમાં આ પ્રમાણે પ્રગટ થયા છે. વળી, તેઓ માતાના ગર્ભયોનિ દ્વારા જન્મ ધારણ કરીને અહીં આવ્યા નથી, પરંતુ આપોઆપ પ્રગટ થઈને આવ્યા છે. એટલા માટે જ વન ખંડીમાં બનેલી સમસ્ત ઘટના વિસ્તારપૂર્વક બતાવી દીધી છે.

હમહે પુરુષ અકલ અવિનાશી, આઘ અંત મધ્ય કહી પ્રકાશી;
દ્વીપ દ્વીપ હમ ભયે નિવાસી, નગર શહેર કીયો નામ પ્રકાશી. ૮

શબ્દાર્થ

હમ હે = હું છું પુરુષ અકલ = અકળ પુરુષ અવિનાશી = નિત્ય અમર આઘ = પ્રારંભ અંત = પ્રલય મધ્ય = પ્રસારાનો સમય કહી = જણાવી પ્રકાશી = જાહેર કરીને દ્વીપ દ્વીપ = દરેક દ્વીપોમાં હમ = હું ભયે = થયો રહ્યો નિવાસી = નિવાસ કરીને નગર શહેર = નગર અને શહેર કીયો = કર્યો નામ = નામ પ્રકાશી = જાહેર કરી.

અનુવાદ

હું અકળ અવિનાશી પુરુષ છું તેથી આઘ, અંત અને મધ્યને જાહેર કરીને કહ્યું છે. વળી, જે જે દ્વીપોના નગર અને શહેરમાં નિવાસ કર્યો તે સહિતનાં નામ જાહેર કર્યાં છે.

ભાવાર્થ

સૃષ્ટિની આઘ, અંત અને મધ્યની સઘળી સમજ અગાઉ સમજાવવામાં આવી છે. કારણ કે કુવેરસ્વામી તો અકળ અને અવિનાશી પુરુષ છે. વળી, તેઓ આગળ જે જે દ્વીપોમાં ગયા ત્યાં ક્યા ક્યા નગર અને શહેરોમાં રોકાયા તેમજ તે તે દ્વીપોમાં ક્યા નામે તેઓ પ્રસિદ્ધિ પામ્યા, તે સઘળી હકીકતનું તેમણે આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથમાં વર્ણન કર્યું છે.

બહોરુ કહું જંબુ દ્વીપનકા, નવે ખંડ વિસ્તાર હે જનકા;
ભરતખંડ જામે અધિકાઈ, ગાદીપત જાંહાં ભરત કહાઈ. ૯

શબ્દાર્થ

બહોરુ = હવે પછી કહું = કહું છું જંબુ દ્વીપનકા = જંબુ દ્વીપ વિશે નવે ખંડ = નવ વિભાગ વિસ્તાર = ફેલાવો હે = છે જનકા = જેના ભરતખંડ = ભારત દેશ જામે = જેમાં અધિકાઈ = વિશાળ ગાદીપત = પૃથ્વીપતિ જાંહાં = જ્યાં ભરત કહાઈ = ભરત રાજા કહેવાય છે.

અનુવાદ

હવે પછી જંબુ દ્વીપ વિશે કહું છું કે તેનો વિસ્તાર નવખંડમાં ફેલાયેલો છે. જેમાં ભરતખંડ વિશાળ છે. તેના પૃથ્વીપતિ તરીકે ભરત રાજા કહેવાય છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી હવે સાતમાં જંબુ દ્વીપમાં કે જ્યાં તેઓ બાલ સ્વરૂપે પ્રગટ થયા છે તેની સમજ જણાવતા કહે છે કે જંબુ દ્વીપનો વિસ્તાર નવખંડમાં વ્યાપેલો છે. જેમાં સૌથી વિશાળ ખંડ ભરત ખંડ છે. ત્યાં રાજગાદી ઉપર પૃથ્વીપતિ ભરત રાજા હોઈ તેમનો અમલ વર્તાય છે.

તેહી ખંડે દેખો હમ આયે, નગર સારસાધામ રચાયે;
બરન અઢાર બસે જાંહાં સારી, આનંદમયે સબહી નરનારી. ૧૦

શબ્દાર્થ

તેહી ખંડે = તે ખંડમાં દેખો = જુઓ હમ = હું આયે = આવ્યો છું નગર સારસા = સારસાનગરમાં
ધામ = રહેઠાણ રચાયે = સ્થાપ્યું બરન અઢાર = અઢાર વર્ષની જાતિ બસે = રહે નિવાસ કરે જાંહાં સારી = જ્યાં બધા મળીને
આનંદમયે = આનંદપૂર્વક સબહી = બધા જ નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો.

અનુવાદ

હું તે ખંડમાં આવ્યો અને સારસાનગરમાં રહેઠાણ સ્થાપ્યું (બનાવ્યું) તે જુઓ. જ્યાં બધા મળીને અઢારે વર્ષની જાતિના સ્ત્રી-પુરુષો સૌ આનંદપૂર્વક નિવાસ કરે છે.

ભાવાર્થ

બાલકુવેરસ્વામીએ આ ભરતખંડમાં પ્રગટ થઈને સારસાનગરમાં તેમના રહેવા માટેનું કાયમી નિવાસસ્થાન હોવાથી ત્યાં ગુરુગાદી તરીકે પવિત્ર ધામની સ્થાપના કરી છે. આ ગામમાં અઢારે વર્ષ (જાતિ)ના સ્ત્રી-પુરુષો સૌ આનંદપૂર્વક નિવાસ કરે છે.

કહે કુવેર સૂનો નરલોઈ, તિનમેં શ્રેષ્ઠ બતાવહુ સોઈ. ૧૧

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સૂનો = સાંભળો નરલોઈ = સ્ત્રી-પુરુષો તિનમેં = તેમાં શ્રેષ્ઠ = મહાન
બતાવહુ = બતાવું છું સોઈ = તે.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેમાં જે શ્રેષ્ઠ (મહાન) સ્ત્રી-પુરુષો છે તે હું બતાવું છું, તે સાંભળો.

ભાવાર્થ

બાલકુવેરસ્વામી બધા સ્ત્રી-પુરુષોને સંબોધીને સાંભળવા માટે કહે છે કે સારસાનગરમાં જે મહાન ભક્તજનો થઈ ગયા તેના વિષે હવે પછી તેઓ વર્ણન કરે છે.

અંગ ૭૨

હરીજન બરનનકો

સરવ સમેટ ચારુ મુખ અંશુ, બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિ સૌંદર વંશુ;
ચારુ બરન હેત અધિકારી, પ્રિત્ય રીત્ય હમસે રત પ્યારી. ૧

શબ્દાર્થ

સરવ = બધા સમેટ = મળીને ચારુ = ચાર મુખ = મુખ્ય અંશુ = વિભાગ બ્રાહ્મણ = બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિ = ક્ષત્રિય
સૌંદર = શુદ્ર વંશુ = વૈશ્ય ચારુ = ચારેય બરન = જાતિ હેત = સ્નેહ પ્રેમ અધિકારી = અધિક ઘણો પ્રિત્ય રીત્ય = પ્યાર
અને સમર્પણ હમસે = મારા પ્રત્યે રત પ્યારી = પ્રિત-પરાયણ.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શુદ્ર એમ બધા મળીને ચાર પ્રકારના મુખ્ય વિભાગવાળા ચારેય જાતિનો ઘણો પ્યાર અને સમર્પણભાવ હતો. તેઓ મારા પ્રત્યે પ્રિત પરાયણ હતા.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ, વૈશ્ય, ક્ષત્રિય અને શુદ્ર એમ બધા મળીને વર્ણાશ્રમના મુખ્ય જે ચાર વિભાગો છે તે મુજબ ચારે જાતિના સ્ત્રી-પુરુષોનો પ્રેમ કુવેરસ્વામી પ્રત્યે ઘણો જ હતો. વળી, બધા પ્રિત પરાયણ બની તેમના શરણમાં સમર્પિત થઈને લગનીપૂર્વક રહેતા હતા.

તામે કોઈ કોઈ અધિક હેતારુ, નામ નવેશ તિનકો વિસ્તારુ;
મયારામ જન કૃષ્ણજી હેતુ, જીભઈ જેભાઈ સહિત સમેતુ. ૨

શબ્દાર્થ

તામે = તેમાં કોઈ કોઈ = કેટલાક અધિક = વિશેષ વધુ હેતારુ = હેત ધરાવતા નામ = નામ નવેશ = ઠામ
તિનકો = તેમના વિસ્તારુ = વિસ્તારપૂર્વક મયારામ = મયારામ જનકૃષ્ણજી = કૃષ્ણદાસજી હેતુ = હેત ધરાવતા
જીભઈ = જીભઈ જેભાઈ = જેભાઈ સહિત = સાથે સમેતુ = બધા.

અનુવાદ

તેમાં કોઈ કોઈ વિશેષ હેત ધરાવતા હતા. તેમના નામ-ઠામ વિસ્તારપૂર્વક જણાવું છું.
મયારામ, કૃષ્ણદાસજી, જીભઈ અને જેભાઈ એમ બધા હેત ધરાવતા હતા.

ભાવાર્થ

સારસાનગરના બધા ભક્તજનો પૈકી કેટલાક ભક્તો કુવેરસ્વામી પ્રત્યે અત્યંત હેત ધારણ કરીને ભક્તિમય જીવન જીવતા હતા. આવા સમર્પિત ભક્તોના નામ-ઠામ વિસ્તારપૂર્વક જણાવ્યા છે. બધા મળીને કુલ બ્રાહ્મણ ભક્તો ચાર હતા. જેમના નામ મયારામ, કૃષ્ણદાસજી, જીભઈ અને જેભાઈ હતા.

ઓર વિપ્ર હરિજનકે ભાવા, મોક્ષ મોક્ષકે નામ બતાવા;
તામે દે માંહી શ્રેષ્ઠ સહ્યાનુ, મયારામ જન કૃષ્ણ બખાનું. ૩

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા વિપ્ર = બ્રાહ્મણ હરિજનકે = ભક્તજનોના ભાવા = ભાવિક મોક્ષ મોક્ષકે = મુખ્ય મુખ્યના નામ બતાવા = નામો બતાવ્યા તામે = તેમાં દે = બે માંહી = પૈકી શ્રેષ્ઠ = ઉત્તમ, ઉત્કૃષ્ટ સહ્યાનુ = સમજુ મયારામ = મયારામ જનકૃષ્ણ = કૃષ્ણદાસ બખાનુ = વખાણું.

અનુવાદ

બીજા બ્રાહ્મણ ભક્તો ભાવિક હતા, પરંતુ મુખ્ય મુખ્યના નામ બતાવ્યા છે. તેમાં બે પૈકી સમજુ હતા, તેવા મયારામ અને કૃષ્ણદાસજીને હું વખાણું છું.

ભાવાર્થ

અગાઉ જે ભાવિક ભક્તો જણાવ્યા તે સિવાય બ્રાહ્મણ કુળમાં બીજા પણ ઘણા ભક્તો ભાવિક હતા, પરંતુ મુખ્ય મુખ્યના નામ દર્શાવવામાં આવ્યા છે. આ ચારેયમાંથી બે બ્રાહ્મણ ભક્તો હતા, તે ખૂબ જ સમજુ અને વિવેકી હતા. તેથી જ અહીં મયારામ અને કૃષ્ણદાસજીની કુવેરસ્વામી પ્રસંશા કરે છે.

શીતલ સ્વભાવ ચહાવ ચિંતવન કી, હરદે ખોજ અધિક દિન દિન કી;
સાર અસાર સકલ વિધિ જાને, કેવલ મોક્ષ આઘ પહેયાને. ૪

શબ્દાર્થ

શીતલ સ્વભાવ = શાંત સ્વભાવ ચહાવ = ચાહના ચિંતવન કી = ચિંતવનની હરદે = હૃદયમાં ખોજ = શોધ અધિક = વિશેષ દિન દિન કી = પ્રતિ દિન સાર અસાર = શાશ્વત અને નાશવંત સકલ વિધિ = બધી રીતે જાને = જાણતા કેવલ મોક્ષ = કેવલમુક્તિ આઘ = આદિ પહેયાને = સમજે.

અનુવાદ

શાંત સ્વભાવ અને ચિંતવનની ચાહના ધરાવતા હોઈ હૃદયમાં દિન-પ્રતિદિન વિશેષ શોધ

કરવાની વૃત્તિ હતી. વળી, શાશ્વત અને નાશવંત બધું સારી રીતે જાણતા અને આદિ કેવલમુક્તિની પણ સમજ હતી.

ભાવાર્થ

આ બંને બ્રાહ્મણ કુળના ભક્તો ચારિત્રવાન, સત્ય અને ધર્મમય (ધર્મપૂર્ણ) આચરણ કરનારા તેમજ શાંત સ્વભાવવાળા હતા. વળી, ચિત્તમાં ચિંતવનની ચાહના હોઈ તેમના હૃદયમાં દિન-પ્રતિદિન નવીન અને વિશેષ જાણવાની વૃત્તિ હતી. સત્સંગના સહવાસથી તેઓ નાશવંત અને શાશ્વત પદોનો ભેદ સારી રીતે જાણી ગયા હતા. તેથી સાયુજ્ય, સાલોક્ય, સામીપ્ય અને સાનિધ્ય મુક્તિમાંથી મન વાળીને નિજ કેવલમુક્તિ પ્રત્યેની સમજ નિશ્ચિત કરીને ભક્તિના રંગમાં રંગાયેલાં હતાં.

તાતે દ્વે હમ શ્રેષ્ઠ સરાયે, ગુણ ગરવા ગત અસીલ સહાયે;
ત્રિયા કહું તીનકે ઓરુ વગકી, લક્ષવંતી જનુની ભઈ જગકી. ૫

શબ્દાર્થ

તાતે = તેથી દ્વે = બે હમ = મેં શ્રેષ્ઠ = ઉત્કૃષ્ટ સરાયે = પ્રસંશા કરી ગુણ = લક્ષણ ગરવા = મોટાઈ ગત = ગતિ અસીલ = ઊંચા કુળની સહાયે = શોભાવે ત્રિયા = સ્ત્રી કહું = કહું તીનકે = તેમની ઓરુ = બીજી વગકી = કુળની લક્ષવંતી = સુલક્ષણ જનુની = જનની ભઈ = બની જગકી = જગતની.

અનુવાદ

તેથી મેં બેની (બંનેની) ઉત્કૃષ્ટ તરીકે પ્રસંશા કરી છે. જે લક્ષણોમાં મોટાઈ ભર્યા ગતિવાળા ઊંચા કુળને શોભાવે તેવા છે. તેમના કુળની બીજી સુલક્ષણા સ્ત્રીઓ કહું છું કે જે જગતની જનની બની છે.

ભાવાર્થ

તેથી કુવેરસ્વામીએ તે બંનેની મહત્તા દર્શાવીને તેમના વખાણ કર્યા છે. જે લક્ષણોમાં મોટાઈ ભર્યા અને ઊંચા કુળને શોભાવે તેવી ગતિવાળા હતા. તે વિપ્ર કુળની બીજી પણ એવી જ ગુણીયલ અને સુલક્ષણી સ્ત્રીઓ કે જે જગતમાં તેમના નામની પાછળ “માતા” કે “બા” જેવા હુલામણા વિશેષણથી નવાજવામાં આવતી હતી, તે અંગે હવે જણાવે છે.

અચરત અવલ રામ ઓરુ પ્રેમા, કુલ તોડે છોડે નહીં નેમા;
એ ચારુ બાઈ પ્રેમ સનેહી, ભવકે શિર ચાલી પગ દેહી. ૬

શબ્દાર્થ

અચરત = અચરતબા અવલ = અવલબા રામ = રામબા ઓરુ = અને પ્રેમા = પ્રેમબા કુલ તોડે = કુળની મર્યાદાનું

ઉલ્લંઘન કરે છોડે નહીં નેમા = નિયમ નહીં છોડે એ ચારુ = એ ચારેય બાઈ = સ્ત્રી, મોટી ઉંમરની સ્ત્રીઓ માટે વપરાતો માનસૂચક શબ્દ પ્રેમ સ્નેહી = પ્રેમાળ અને ભાવિક ભવકે શિર = જગતની માથે ચાલી = અનુસરીને પ્રયાણ કરીને પગ દેહી = પગ દીધો હતો, પ્રવેશ કર્યો હતો, ભક્તિમાં રંગાઈ હતી.

અનુવાદ

અચરતબા, અવલબા, રામબા અને પ્રેમબા એ ચારેય પ્રેમાળ અને ભાવિક બાઈઓએ જગતની માથે ચાલીને ભક્તિના રંગમાં પ્રવેશ કર્યો હોવાથી કુળની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કર્યું, પરંતુ નિયમ છોડ્યો ન હતો.

ભાવાર્થ

અચરતા, અવલબા, રામબા અને પ્રેમબા એ ચારેય ઋષિપત્નીઓ ખૂબ જ પ્રેમાળ અને ભાવિક બાઈઓ હતી. સાંસારિક જીવન ઉપર વિજય મેળવીને વૈરાગ્યપૂર્ણ અને જગતથી પરે થઈને જીવન જીવતાં હતાં. ભક્તિના રંગમાં રંગાઈને પ્રભુ-ભક્તિના માર્ગમાં તેઓએ પ્રવેશ કર્યો હતો. પોતાના ઊંચા કુળની મર્યાદાઓના ઉલ્લંઘનનો ડર રાખ્યા સિવાય અડગ રહીને પોતે લીધેલા નિયમો યુસ્ત રીતે નિભાવતાં હતાં.

ઓરુ દુજી હરિજન ઋષિપત્ની, ભાવ રખે ઉર ગ્રહી કુલ વતની;
પણ ચારુ તન મન ધન અરપે, શિશ સહિત મમ ચરણ સમરપે. ૭

શબ્દાર્થ

ઓરુ = અને દુજી = બીજી હરિજન = ભક્તોની ઋષિપત્ની = બ્રાહ્મણી ભાવ રખે = પ્રેમભાવ રાખે ઉર ગ્રહી = હૃદયમાં ધારણ કરી કુલ વતની = કુળની મર્યાદા પણ = પરંતુ ચારુ = ચારેય તન મન ધન = તન, મન અને ધન અરપે = અર્પણ કરી શિશ સહિત = સ્વમાન સહિત મમ ચરણ = મારા ચરણમાં સમરપે = સમર્પિત કર્યા.

અનુવાદ

અને ભક્તજનની અન્ય બ્રાહ્મણ પત્નીઓ કુળની મર્યાદા જાળવીને હૃદયમાં પ્રેમભાવ ધારણ કરીને રહેતી, પરંતુ ચારેયે તન, મન અને ધન અર્પણ કરીને પોતાના શીશ સહિત મારા ચરણમાં સમર્પિત કર્યા હતા.

ભાવાર્થ

વળી, બ્રાહ્મણકુળના અન્ય ભક્તજનોની સ્ત્રીઓ પોતાના ઊંચા કુળની મર્યાદાનું પાલન કરીને તથા પ્રેમભાવ ધારણ કરીને હૃદયના સાચા ભાવથી ભક્તિ કરતી હતી. જ્યારે આ ચારેય ઋષિપત્નીઓ તો તન, મન અને ધન અર્પણ કરીને પોતાના શીશ સહિત સઘળું કુવેરસ્વામીના ચરણમાં સમર્પિત કરી સારધાર પણો નિયમમાં અડગ રહીને ભક્તિના રંગમાં રંગાયેલા હતા.

કરી કોધ લડે બહુ દ્વિજ, ન ગણી આંચ અંતર ગત ઈજ;
કેતીક બેર મલી મલી નાતી, ઘરે ઘાર બહુ કરી ઉતપાતી. ૮

શબ્દાર્થ

કરી કોધ = ગુસ્સો કરી લડે = કંકાસ કરે બહુ = ઘણો દ્વિજ = બ્રાહ્મણો ન ગણી આંચ = હાનિની પરવા કર્યા વિના અંતરગત = હૃદયમાં ઈજ = જુલમ ત્રાસ કેતીક બેર = કેટલીક વખત મલી મલી નાતી = જ્ઞાતિજનો ભેગા મળી મળીને ઘરે ઘાર = ઘેરો ઘાલીને બહુ કરી ઉતપાતી = જોર જુલમ ઘણો કરતા.

અનુવાદ

હૃદયમાં હાનિની પરવા કર્યા વિના ત્રાસદાયક ગુસ્સો કરીને બ્રાહ્મણો ઘણો જ કંકાસ કરતા. વળી, કેટલીક વખત જ્ઞાતિજનો ભેગા મળી મળીને ઘેરો ઘાલીને જોર-જુલમ પણ ઘણો જ કરતા.

ભાવાર્થ

હૃદયમાં કોઈપણ પ્રકારની માનહાનિની પરવાહ કર્યા વિના ત્રાસદાયક વર્તણૂક કરીને ગુસ્સો દર્શાવી બ્રાહ્મણો ઘણી જ બોલા-ચાલી દ્વારા સ્ત્રીઓ સાથે કંકાસ-કજ્યો કરતા હતા. કેટલીક વખત જ્ઞાતિજનોને ભેગા મળીને તેમના પર દર્શનનો પ્રતિબંધ મૂકી (ઘેરાવો ઘાલીને) જોર-જુલમ પણ ઘણો કરતા હતા.

ઘરમાં ઘાલ દીયા ફેરી તારા, દ્વિજ રહે પૂઠલ રખવારા;
હુતી ટેક મમ દર્શન કેરી, માટે ઘરમેં રાખી ઘેરી. ૯

શબ્દાર્થ

ઘરમાં ઘાલ = ઘરની અંદર પૂરીને દીયા ફેરી તારા = પછી તાળુ માર્યું દ્વિજ = બ્રાહ્મણો રહે = રહ્યા પૂઠલ = પછીથી રખવારા = રખેવાળી કરતા હુતી ટેક = નિયમ હતો મમ દર્શન કેરી = મારા દર્શન કરવાનો માટે = તેથી ઘરમેં = ઘરમાં રાખી = પૂરીને રાખીને ઘેરી = ઘેરાવો કર્યો.

અનુવાદ

ઘરમાં પૂરી દીધા બાદ તાળું મારીને પછીથી બ્રાહ્મણો રખેવાળી કરતા હતા. મારા દર્શન કરવાનો નિયમ હતો, તેથી ઘરમાં પૂરીને ઘેરાવો કર્યો હતો.

ભાવાર્થ

સારધાર નિયમ પાળીને ભક્તિ કરતી ચારેય ઋષિપત્નીને ઘરમાં પૂરી દીધી હતી. ત્યાર પછી ઓરડાને બહારથી તાળુ મારીને ચારે બાજુ બ્રાહ્મણો પહેરો ભરી રખેવાળી કરતા હતા. આમ કુવેરસ્વામીનાં દર્શન કરવા માટેનો જે નિયમ હતો તેનો ભંગ કરાવવા માટે (નિયમ તોડાવવા

માટે) બ્રાહ્મણો ચારેય ઋષિપત્નીને ઘરમાં પૂરીને ચોકી કરતા હતા.

**દ્વીજ મંડલ બેઠે રહે સારુ, મમ દર્શન આઈ બાઈ ચારુ;
તાલા તો ત્યૌકા ત્યૌ રહીયા, અકલ ગત્યે ગઈ ચારુ બઈયા. ૧૦**

શબ્દાર્થ

દ્વીજ મંડલ = બ્રાહ્મણોનું જૂથ બેઠે રહે = બેસી રહ્યા સારુ = બધા મમ દર્શન = મારા દર્શને આઈ = આવી
બાઈ ચારુ = ચારેય બાઈઓ તાલા તો = તાળું તો ત્યૌ કા ત્યૌ = ત્યાંનું ત્યાં જ રહીયા = રહ્યું અકલ ગત્યે = અકળ
ગતિથી ગઈ = પહોંચી ચારુ બઈયા = ચારેય બાઈઓ.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણોનું જૂથ બેસી રહ્યું છતાં ચારે બાઈઓ મારા દર્શને આવી. તાળું તો ત્યાંનું ત્યાં જ રહ્યું
અને અકળ ગતિથી ચારે બાઈઓ (દર્શને) ગઈ.

ભાવાર્થ

આગેવાન સહિત બ્રાહ્મણોનું ટોળું ઘરનો પહેરો ભરતાં ઘરની ચારે બાજુ બેસી રહ્યું. છતાં
ચારે બાઈઓ કુવેરસ્વામીનાં દર્શન કરવા માટે મંદિરે પહોંચી ગયાં. ઘરની બહાર લગાવેલું તાળું
ત્યાંનું ત્યાં જ રહ્યું. આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણો ચારે બાજુ પહેરો ભરતા હોવાં છતાં નિયમમાં અડગ
રહેનારી આ ચારે બાઈઓ અકળ ગતિથી ઘરની બહાર નીકળી દર્શન કરવા ગયાં હતાં.

**તબ બ્રાહ્મણકો ધૂટ્યો કોધા, કરન લગે કુલ મતકે બોધા;
વિપ્ર સકલકો દ્વિજ અધિકારી, પાયે લાગ્યો જઈ પાઘ ઉતારી. ૧૧**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે બ્રાહ્મણકો = બ્રાહ્મણનો ધૂટ્યો કોધા = કોધ ઉતરી ગયો કરન લગે = કરવા લાગ્યા કુલ = કુળની
મતકે બોધા = માન્યતાનો બોધ વિપ્ર = બ્રાહ્મણ સકલકો = સમગ્ર દ્વિજ અધિકારી = બ્રાહ્મણોનો ઉપરી અધિકારી
પાયે લાગ્યો = પગે લાગ્યો જઈ = જઈને પાઘ ઉતારી = પાઘડી ઉતારીને

અનુવાદ

ત્યારે બ્રાહ્મણોનો ગુસ્સો ઉતરી ગયો. તેઓ કુળની માન્યતાનો ઉપદેશ કરવા લાગ્યા. સમગ્ર
બ્રાહ્મણોના મુખિયા (આગેવાન, પ્રમુખ) બ્રાહ્મણ ત્યાં જઈને પાઘડી ઉતારી પગે લાગ્યા.

ભાવાર્થ

બંધ ઘરમાં પુરાયેલી ચારે બાઈઓ પોતાના નિયમમાં ચુસ્ત રીતે વળગી રહી. તેમણે દર્શનનો

ભાવ ધારણ કરીને અકળ ગતિ દ્વારા બહાર નીકળી કુવેરસ્વામીનાં દર્શન કરવા જ્યારે મંદિરે ગયાં, ત્યારે બ્રાહ્મણોનો ગુસ્સો ઉતરી ગયો. બધા જ બ્રાહ્મણો મંદિરે ગયા અને ચારે બાઈઓને બ્રાહ્મણકુળની મર્યાદા (વિચારધારા) અંગે વિગતે ઉપદેશ આપવા લાગ્યા. વળી, સમસ્ત બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિના જે આગેવાન હતા તે પોતે પણ માથા ઉપરની પાઘડી ઉતારીને બાઈઓને વિનંતી કરતાં પગે લાગ્યા.

**કહન લગે સત્ ભક્તિ તુમારી, અબ રાખો કહી લાજ હમારી;
બ્રાહ્મણ કુલ સબતે અધિકાઈ, સો લજવો સંતનપે જાઈ. ૧૨**

શબ્દાર્થ

કહન લગે = કહેવા લાગ્યા સત્ ભક્તિ = સાચી ભક્તિ તમારી = તમારી અબ = હવે રાખો = રાખો કહી = કાંઈક લાજ = પ્રતિષ્ઠા હમારી = અમારી બ્રાહ્મણ કુલ = બ્રાહ્મણનું કુળ સબતે = બધાથી અધિકાઈ = ચડિયાતું સો = તેને લજવો = શરમાવો સંતનપે = સંતપુરુષો પાસે જાઈ = જઈને.

અનુવાદ

કહેવા લાગ્યા કે તમારી ભક્તિ સાચી છે, પરંતુ હવે અમારી કાંઈક પ્રતિષ્ઠા સાચવી રાખો. કારણ કે બ્રાહ્મણ કુળ બધાથી ચડિયાતું છે. તેને સંતપુરુષો પાસે જઈને શા માટે લજવો છો?

ભાવાર્થ

જ્ઞાતિના મુખિયા બ્રાહ્મણ ગદ્ગદિત કંઠે ચારે બાઈઓની સમક્ષ પોતાની અંગત વ્યથા દર્શાવતા કહેવા લાગ્યા કે તેમની ભક્તિ સાચી છે. એટલે જ તો તેઓ બંધ ઘરમાંથી અકળિત ગતિ દ્વારા બહાર આવીને ચારે બાઈઓ મંદિરે દર્શન કરવા આવી શક્યાં. બ્રાહ્મણ કુળ બધી જ્ઞાતિમાં ચડિયાતું (શ્રેષ્ઠ) છે. માટે જો સંતપુરુષોના ચરણમાં જઈને સમર્પિતપણુ દાખવવામાં આવે તો કુળની પ્રતિષ્ઠાનો વિષય છે. માટે હવે બ્રાહ્મણ કુળની પ્રતિષ્ઠા જાળવી રાખવા માટે પણ તમોએ સંતના શરણમાં જવું જોઈએ નહીં.

**ઋષિકુલ સંતસુ આઘ લરાઈ, સત્ દેખે પણ રોષ ન જાઈ;
તે માટે અતિ કહે સમજાઈ, સંત સંગત્ય તુમ છાંડો બાઈ. ૧૩**

શબ્દાર્થ

ઋષિકુલ = બ્રાહ્મણનું કુળ સંતસુ = સંતપુરુષો સાથે આઘ = અનાદિ લરાઈ = વૈમનસ્ય નફરત સત્ દેખે = સાચું નિહાળે પણ = પરંતુ રોષ = દ્વેષ ન જાઈ = જતો નથી તે માટે = તેથી અતિ = ઘણું કહે = કહેવા લાગ્યા સમજાઈ = સમજાવીને સંત સંગત્ય = સંતનો સત્સંગ તુમ = તમે છાંડો = છોડી દો બાઈ = બહેનો.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણ કુળને સંતપુરુષો સાથે પહેલેથી જ વૈમનસ્ય છે. સાચું નિહાળે છે, છતાં દ્વેષ જતો નથી. તેથી ઘણું સમજાવીને કહેવા લાગ્યા કે હે બાઈઓ! તમે સંતનો સત્સંગ છોડી દો.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ કુળને સંત પુરુષો પ્રત્યે પહેલેથી જ વૈમનસ્ય છે. તેના કારણે તેઓ સત્ય હકીકત નિહાળતા હોવા છતાં મનમાં જે દ્વેષની ભાવના તથા સંત પ્રત્યેની લઘુતાગ્રંથી બંધાઈ ગઈ હોવાથી તેમનામાંથી જતી નથી. સમાજમાં પોતાની મોટાઈ જાળવી રાખવાના અહંપણાના ભાવને કારણે બ્રાહ્મણના મુખિયા ચારે બાઈઓને ઘણું સમજાવવા લાગ્યા કે તેમણે સંતપુરુષોનો સત્સંગ છોડી દેવો જોઈએ.

ઓર ઘને બહુ પઢે પુરાની, કહી થાકે એકુ નવ માની;
વિપ્ર બોધ શિખ સબ ઉલટાઈ, લક્ષવંતી ચારુ દંઢ બાઈ. ૧૪

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા ઘને = ઘણા બહુ = બધા પઢે પુરાની = પુરાણોના જ્ઞાતા કહી થાકે = કહીને થાક્યા એકુ = એકેયનું નવમાની = માન્યું નહીં વિપ્ર બોધ = બ્રાહ્મણોનો ઉપદેશ શિખ = શિખામણ સબ = બધી ઉલટાઈ = ફગાવી દીધી લક્ષવંતી = પોતાના લક્ષને વળગી રહેનારી ચારુ = ચારેય દંઢ = મક્કમ રીતે બાઈ = બાઈઓ.

અનુવાદ

બીજા ઘણા બધા પુરાણોના જ્ઞાતાઓ કહીને થાક્યા, છતાં એકેયનું માન્યું નહીં. બ્રાહ્મણોનો બોધ અને શિખામણ બધી ઉલટાઈ દીધી, કારણ કે ચારે બાઈઓ પોતાના લક્ષને મક્કમ રીતે વળગી રહેનારી હતી.

ભાવાર્થ

બીજા ઘણા બધા પુરાણોના જ્ઞાતા બ્રાહ્મણોએ તેમની તર્ક બુદ્ધિથી સમજાવવા ખૂબ જ પ્રયત્ન કર્યો. અંતે તેઓ પણ થાક્યા તેમ છતાં ચારે બાઈઓ પૈકી કોઈ એકે એ કહ્યું માન્યું નહીં. બ્રાહ્મણો દ્વારા આપવામાં આવતી બધી જ શિખામણ આપતા સલાહ-સૂચનોને હુકરાવી દીધા, કારણ કે ચારે બાઈઓ સમજપૂર્વક સ્વીકારેલ કૈવલકર્તાના લક્ષને મક્કમ રીતે વળગી રહેનારી હતી.

ભણી ભણી વ્યાકરણ વિવિધ વિવેકે, સમજાઈ બહુ પેર અનેકે;
કરતવ જ્ઞાન ધર્યો નહીં કાને, સબ પંડિત પશુ સમ કરી જાને. ૧૫

શબ્દાર્થ

ભણી ભણી વ્યાકરણ = વ્યાકરણનો ઘણો અભ્યાસ કરીને વિવિધ = વિધ વિધ રીતે વિવેકે = વિવેકપૂર્વક સમજાઈ = સમજાવવામાં આવ્યું બહુપેર = ઘણીબધી રીતે અનેકે = ઘણાએ કરતવ જ્ઞાન = કતનું જ્ઞાન ધર્યો નહીં કાને = કાને ધર્યું નહીં સબ પંડિત = બધા જ્ઞાની વિદ્વાનો પશુ સમ કરી = પશુ સમાન ગણીને જાને = જાણ્યા.

અનુવાદ

જુદા જુદા પ્રકારના વ્યાકરણના અભ્યાસુઓ પૈકી ઘણાએ વિવિધ રીતે વિવેકપૂર્વક અનેક વખત ઘણું બધું સમજાવ્યું, પરંતુ કતનું જ્ઞાન કાને ધર્યું નહીં. બધા પંડિતોને પશુ સમાન ગણીને જાણ્યા (માન્યા).

ભાવાર્થ

વિવિધ વ્યાકરણના અભ્યાસુ પંડિતો પૈકી ઘણાએ પણ વિવેકપૂર્વક અનેક વખત ઘણી ઘણી રીતે ચારે બાઈઓને સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો. તેમ છતાં કોઈએ પણ જગતની ઉત્પત્તિ પક્ષનું કતવી જ્ઞાન કાને ધર્યું નહીં. જે પંડિતો સમજાવવા આવ્યા હતા તેમને પશુ સમાન બુદ્ધિવાળા ગમાર જીવો તરીકે ગણના કરીને ઓળખ્યા.

નિજ ચૈતનકી ચારુ જ્ઞાની, તબ પંડિતકી બાત ન માની;
બરજન લગી વિપ્રકુ ચારુ, પંડિત કરતવ જ્ઞાન તમારુ. ૧૬

શબ્દાર્થ

નિજ ચૈતનકી = આપનપુ ચૈતનની ચારુ = ચારે જ્ઞાની = જ્ઞાનવાન તબ = તેથી પંડિતકી = પંડિતોની વિદ્વાનોની બાત ન માની = વાત માની નહીં બરજન લગી = કહેવા લાગી વિપ્રકુ = બ્રાહ્મણોને ચારુ = ચારેય પંડિત = હે પંડિતો કરતવ = જગત પક્ષનું જ્ઞાન = જ્ઞાન તમારુ = તમારું.

અનુવાદ

ચારેય નિજ ચૈતનના જ્ઞાની હતા તેથી પંડિતની એક પણ વાત માની નહીં. ઉલટાનું તે ચારેય બ્રાહ્મણોને કહેવા લાગી કે હે પંડિતો ! તમારું જ્ઞાન જગતપક્ષનું છે.

ભાવાર્થ

ચારેય બાઈઓએ આપનપુ ચૈતન સ્વરૂપ અને નિજ પતિપદને ઓળખીને કેવલકર્તાનો લક્ષ દૃઢતાપૂર્વક ધારણ કર્યો હોવાથી પંડિતોની એકપણ વાત માની નહીં. ઉલટાનું ચારેય બાઈઓ બ્રાહ્મણ પંડિતોને કહેવા લાગી કે તેમનું જે જ્ઞાન છે, તે તો જગતપક્ષનું છે. એટલે કે કેવલકર્તા દ્વારા બ્રહ્મભૂમિકામાં કરેલી નાશવંત ઉત્પત્તિ પૈકીનું છે.

નિજ કેવલ પદ તુમ નહીં બુઝો, વેદ પુરાન શાસ્ત્ર પર ઝૂઝો;
એ તો સર્વ કરતવકી બાજી, પઢી પઢી મરો સહુ પંડિત અભાજી. ૧૭

શબ્દાર્થ

નિજ = આદિ પુરાણુ કેવલ પદ = કેવલકર્તાનું પરમપદ તુમ નહીં = તમે નથી બુઝો = જાણતા વેદ = ચાર વેદ
પુરાન = અઢાર પુરાણો શાસ્ત્ર = છ શાસ્ત્ર પર = માં ઝૂઝો = મથ્યા રહો છો એ તો સર્વ = આ બધી તો
કરતવકી = જગત પક્ષની બાજી = કરામત પઢી પઢી = વાંચી વાંચીને મરો = જન્મ-મરણમાં ભટકશો
સહુ પંડિત = બધા વિદ્વાન અભાજી = અભાગી

અનુવાદ

પુરાણા કેવલકર્તાના પરમપદને તમે જાણતા નથી. તેથી વેદ, પુરાણ અને શાસ્ત્રોમાં મથ્યા (પડ્યા) રહો છો, પરંતુ એ તો બધી જગત પક્ષની કરામત છે. જેથી બધા અભાગી પંડિતો તમે પઢી પઢીને જન્મ-મરણમાં ભટકાશો.

ભાવાર્થ

ચારે બાઈઓએ વળતો જવાબ આપતાં બ્રાહ્મણોને સમજાવ્યું કે પંડિતો બ્રહ્મથી પરે રહેલા પુરાણા કેવલકર્તાના પરમપદને જાણતા નથી. તેથી તેઓ ચાર વેદ, છ શાસ્ત્ર અને અઢાર પુરાણમાં રચ્યા-પચ્યા રહે છે. આ બધું જ્ઞાન તો જગતપક્ષનું હોવાથી તે તો કર્તા દ્વારા રચના પામેલી ઉત્પત્તિ પૈકીનું છે. ભાગ્યહીન પંડિતો તો આવું કતવી જ્ઞાન ભણી ભણીને જન્મ-મરણનું ભવસંકટ વેઠીને (ભોગવીને) ચોર્યાસી લક્ષ પ્રકારના ઘાટોમાં ભટકવાના છે.

ચૈતનબોધ લક્ષ પદ જેહી, નિગમ નયેતી પોકારત તેહી;
તો તે પદકુ ક્યૌ કરી જાનો, વેદ મહી તુમ તો પતીયાનો. ૧૮

શબ્દાર્થ

ચૈતન બોધ = શાશ્વત પદનો ઉપદેશ લક્ષ પદ = કેવલકર્તાના લક્ષને દર્શાવતું પરમપદ જેહી = જે
નિગમ = ચાર વેદ નયેતી = ન ઈતિ, જેનો કોઈ અંત નથી પોકારત = પોકાર કરે તેહી = તે તો તે પદકુ = તો તેવા પદને
ક્યૌ કરી = કેવી રીતે જાનો = જાણી શકો વેદમહી = વેદમાં જ તુમ તો = તમે તો પતીયાનો = ભરોસો-શ્રદ્ધા રાખો છો.

અનુવાદ

વેદે જે પદ માટે નેતિનો પોકાર કર્યો છે તે લક્ષ શાશ્વતપદનો બોધ કરાવે છે. તેથી તે પદને કેવી રીતે જાણી શકો? તમે તો વેદમાં જ ભરોસો રાખો છો.

ભાવાર્થ

પાંચમાં મુખના છેદન બાદ ચતુર્મુખી બ્રહ્માજીએ ચાર વેદમાં બ્રહ્મભૂમિકામાં વૃદ્ધિ પામેલ ક્તનું જ્ઞાન ઉચ્ચારીને અંતે નેતિનો પોકાર કર્યો છે. એવા નેતિ પદથી પરનો લક્ષ તો કર્તાના શાશ્વત પરમપદને દર્શાવતો બોધ છે. જેથી વેદના જ્ઞાતા પંડિતો તેવું જ્ઞાન કેવી રીતે જાણી શકે? અર્થાત્ તેવા પદને કેવી રીતે ઓળખી શકે? વેદ નેતિનો પોકાર કર્યો હોવા છતાં પંડિતો વેદના જ્ઞાનમાં જ ભરોસો રાખીને રચ્યા-પચ્યા રહે છે.

**યેસે કહી બ્રાહ્મણ સર્વનકુ, શિખ દેવન આયે જન જનકુ;
સબ કુલકે કહી કહી પચી ગયેઉ, એહી ઉત્તર સર્વનકુ દયેઉ. ૧૯**

શબ્દાર્થ

યેસે કહી = એવું કહ્યું બ્રાહ્મણ સર્વનકુ = સૌ બ્રાહ્મણોને શિખ દેવન = શિખામણ આપવા આયે = આવ્યા જન જનકુ = જેને જેને સબ = બધા કુલકે = કુળના કહી કહી = કહી કહીને પચી ગયેઉ = હારી ગયા એહી = આ પ્રમાણે ઉત્તર = જવાબ સર્વનકુ = બધાને દયેઉ = આપ્યો.

અનુવાદ

જે જે બ્રાહ્મણો શિખામણ આપવા આવ્યા હતા, તેઓ સૌને એવું કહ્યું. કુળના બધા જ કહી કહીને હારી ગયા, પરંતુ બધાને આ પ્રમાણે જ જવાબ આપ્યો.

ભાવાર્થ

જેટલા જેટલા બ્રાહ્મણો શિખામણ આપવા આવ્યા હતા. તે બધાને ચારે બાઈઓએ આ પ્રમાણેનો જ વળતો જવાબ આપ્યો. બ્રાહ્મણ કુળના પંડિતો, વેદના જ્ઞાનીજનો, શાસ્ત્રના જ્ઞાતાઓ, પુરાણોના કથાકારો તેમજ વ્યાકરણના જાણકારો સહિત બધા જ શિખામણ આપી આપીને (થાકી ગયા) હારી ગયા. છતાં ચારે બાઈઓએ બધાને આ પ્રમાણે એક સરખો જ પ્રતિ ઉત્તર (વળતો જવાબ) આપ્યો હતો.

**તબ હારે કહી દ્વીજ દ્વેખી, ડગી નહીં ચારુ માંહિ એકી;
મહા દંઢતા અવિગત ગતિવંતિ, ચારુ બાઈ નિજપદ ચિત્તવંતી. ૨૦**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હારે = હાર્યા કહી = કહીને દ્વીજ = બ્રાહ્મણો દ્વેખી = દ્વેષવૃત્તિવાળા ડગી નહીં = વિચલિત થઈ નહીં ચારુ માંહિ = ચારેમાંથી એકી = એક પણ મહા દંઢતા = અત્યંત અડગ અવિગત = અવિનાશી ગતિવંતી = બુદ્ધિવાન ચારુ બાઈ = ચારે બાઈઓ નિજપદ = આદિ પરમપદ ચિત્તવંતી = ચિંતવન કરનારી.

અનુવાદ

જ્યારે ચારેમાંથી એક પણ (બાઈ) વિચલીત ન થઈ ત્યારે દ્વેષવૃત્તિવાળા બ્રાહ્મણો કહીને હાર્યા. કારણ કે ચારે બાઈઓ નિજપદનું ચિંતવન કરનારી અને અવિનાશીમાં અતિ દૃઢતા ધરાવનારી બુદ્ધિમાન હતી.

ભાવાર્થ

ચારેય બાઈઓમાંથી એકપણ બાઈએ પીછે હઠ કરી નહીં, તેઓ પોતાના નિયમ અને ટેકમાં અડગ રહી. જ્યારે બ્રાહ્મણોનું કાંઈપણ ઉપજ્યું નહીં. ત્યારે દ્વેષવૃત્તિ ધરાવતા બ્રાહ્મણો છેવટે કહી કહીને હાર્યા અને થાકી ગયા. કારણ કે ચારે બાઈઓ નિજપદનું અહર્નિશ ચિંતવન કરનારી હતી. વળી, તેઓ અવિનાશી કૈવલકર્તામાં ખૂબ જ દૃઢતાપૂર્વક વિશ્વાસ ધરાવતી તથા કૈવલજ્ઞાનને પચાવી સમજપૂર્વક સ્વીકારીને નિશ્ચિંત બનેલી હતી.

**દૂરમતિ લોક દેખત ઉપરકી, જાનત નહીં કોઈ ગત્ય ભિતરકી;
જ્યૌ હરિપે ઋષિપત્ની નન્દી, અબ દેખો પુઠલત્યે વન્દી. ૨૧**

શબ્દાર્થ

દૂરમતિ = દૂરબુદ્ધિ લોક = માનવો દેખત = જુએ ઉપરકી = ઉપલક જાનત નહીં = જાણતા નથી કોઈ = કોઈપણ ગત્ય = ગતિ ભિતરકી = આંતરિક જ્યૌ = જેમ કે હરિપે = ઈશ્વર સાથે ઋષિપત્ની = ઋષિની સ્ત્રીઓ નન્દી = નિંદાને પાત્ર અબ દેખો = હવે જુઓ પુઠલત્યે = પાછળથી વન્દી = વંદનને પાત્ર, વંદનીય.

અનુવાદ

દુર્બુદ્ધિવાળા માનવો ઉપલક જુએ છે, પરંતુ કોઈ ભીતરની ગતિ જાણતા નથી. જેમ કે ઈશ્વર સાથે ઋષિપત્ની નિંદાને પાત્ર બની હતી અને પાછળથી તે હવે વંદનીય બની તે જુઓ.

ભાવાર્થ

જેની બુદ્ધિ અધમ અને પાપી વૃત્તિવાળી શંકાશીલ હોય તેવા માનવો હંમેશા બાહ્યાચાર અને ઉપલક દૃષ્ટિકોણથી જ મુલવણી કરીને જુએ છે, પરંતુ અંતરદૃષ્ટિ કેળવીને ભીતરની સત્ય હકીકત નિહાળવા કે જાણવા પ્રયત્ન કરતા નથી. જેમ કે અવતારાદિક વિષ્ણુ સાથે પણ આવું જ બન્યું હતું. જ્યારે ઋષિપત્નીઓ તો નિર્મળ હૃદયથી શુદ્ધ મન દ્વારા સત્સંગ કરતી હતી ત્યારે હયાતીમાં નિંદાને પાત્ર બની હતી, પરંતુ સમય જતાં યુગ બદલાયા અને આજે તે જ ઋષિપત્નીઓને કથાકારો વંદનીય પાત્ર તરીકે મુલવણી કરે છે. આમ નિંદાને પાત્ર બનેલી ઋષિઓની પત્નીઓના યશગાન ગાઈને હાલમાં નમસ્કાર કરે છે.

યેસી ભઈ ચારુ નિજ દાસી, હમકુ ચીન્યા કરી અવિનાશી;
વળી કોઈ કહે હરિ પરચા દીના, સો ભી પણ પૂઠલથી ચીના. ૨૨

શબ્દાર્થ

યેસી = આ પ્રમાણે ભઈ = બની ચારુ = ચારે નિજદાસી = મુખ્ય સેવિકા હમકુ = મને ચીન્યા = ઓળખ્યા કરી = કરીને અવિનાશી = પરમેશ્વર વળી = અને કોઈ કહે = કોઈએ કહ્યું હરિ = પ્રભુએ પરચા દિના = ચમત્કાર આપ્યો સો ભી પણ = તે પણ પૂઠલથી = પાછળથી ચીના = ઓળખ્યા.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે ચારે બાઈએ મને પરમેશ્વર કરીને ઓળખ્યો ત્યારે મુખ્ય સેવિકા બની. વળી, કોઈએ કહ્યું કે પ્રભુએ ચમત્કાર સર્જ્યો છે, તે પણ પાછળથી ઓળખીને.

ભાવાર્થ

ચારે બાઈઓને કુવેરસ્વામીમાં પરમેશ્વર તરીકેની ઝાંખી થઈ તેથી પૂર્ણ વિશ્વાસ સંપાદન કરી તેઓ સમર્પિત દાસી તરીકે બનીને રહેવા લાગ્યા. વળી, જગતમાં કેટલાક એવું પણ કહેવા લાગ્યા કે ચારે સ્ત્રીઓએ સાચી ભક્તિ કરી અને પ્રભુએ ચમત્કાર સર્જ્યો ત્યારે જ તેઓ બારણે તાળુ માર્યું હોવા છતાં અલૌકિક રીતે બંધ ઘરની બહાર નીકળીને દર્શન કરવા જઈ શક્યા. આમ, પાછળથી જ્યારે સાચી સમજ આવી ત્યારે બધા કુવેરસ્વામીને યથાર્થપણે ઓળખી શક્યા.

હાલ હજૂર ન કો પતિત આવે, પરોક્ષ ભયે સબકે ગુન ગાવે;
ત્યૌ ન લહો લોકો તુમ આજુ, પસ્તાવગો પૂઠલ તે જાજૂ. ૨૩

શબ્દાર્થ

હાલ હજૂર = પ્રત્યક્ષ હયાતીમાં ન કો = કોઈને પણ નહીં પતિત = વિશ્વાસ આવે = આવે પરોક્ષ ભયે = અપ્રત્યક્ષ થાય સબકે = બધાના ગુન = ગુણગાન ગાવે = ગાય ત્યૌ = તેમ ન લહો = ઓળખ્યો નહીં લોકો = માનવો તુમ = તમે આજુ = આજે પસ્તાવગો = પસ્તાવો પૂઠલ = પાછળથી તે = તમો જાજૂ = ઘણું.

અનુવાદ

પ્રત્યક્ષ હયાતીમાં કોઈને પણ વિશ્વાસ નહીં આવે, પરંતુ જ્યારે અપ્રત્યક્ષ થાય ત્યારે બધાના ગુણગાન ગાય છે. તેમ હે માનવો! તમે આજે મને ઓળખ્યો નહીં, પરંતુ પાછળથી તમો ઘણું પસ્તાશો.

ભાવાર્થ

જગતમાં કેટલાકની લઘુતાગ્રંથી બંધાઈ ગઈ હોય છે કે વ્યક્તિ જ્યારે પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે હયાતીમાં

હોય ત્યારે સમાજમાં તેવી મહાન વ્યક્તિઓમાં કોઈપણ વિશ્વાસ દાખવતા નથી, પરંતુ જ્યારે તે અપ્રત્યક્ષ બને છે અને કરેલા કાર્યો તથા ઉપદેશની સરાહના થતી જાય તેમ તેમ બધા ગુણગાન ગાતા હોય છે. તેવી જ રીતે હાલ કુવેરસ્વામી જ્યારે હયાતીમાં છે ત્યારે લોકો તેમણી સામર્થ્યતાને ઓળખતા નથી, પરંતુ ગેરહાજરીમાં જ્યારે તેમના દ્વારા ધર્મગ્રંથોમાં કથેલા જ્ઞાનને વાગોળશે અને સાચી સમજ જ્યારે પ્રાપ્ત કરશે ત્યારે પાછળથી પોતે ઓળખી ન શકવાનો ઘણો પસ્તાવો કરશે. અને પોતાને ભાગ્યહીન અર્થાત્ અભાગિયા જીવો તરીકે મુલવશે.

**ધન્યઅચરતહીઅવલઓરુરામા,પ્રેમબાઈધન્યપ્રેમનહે:કામા;
એ ચારુ ભઈ કેવલ દરશી, હુઈ એકતા પુરણપદ પરસી. ૨૪**

શબ્દાર્થ

ધન્ય = ધન્યવાદને પાત્ર અચરતહી = અચરતબાઈ અવલ = અવલબાઈ ઓરુ = અને રામા = રામબાઈ પ્રેમ બાઈ = પ્રેમબાઈ ધન્ય = ધન્યવાદને પાત્ર પ્રેમ = સ્નેહ ભાવ નહે: કામા = નિષ્કામી એ ચારુ = એ ચારેય ભઈ = બની કેવલ દરશી = કેવલદર્શી હુઈ = કરીને થઈ એકતા = એક્યતા પુરણપદ = પૂર્ણપદ પરસી = સ્પર્શી.

અનુવાદ

અચરત, અવલ, રામાને ધન્ય છે. નિષ્કામભાવ ધરાવતી પ્રેમબાઈ પણ ધન્યવાદને પાત્ર છે. પૂર્ણપદને સ્પર્શીને એકતા કરી હોવાથી એ ચારુબાઈ કેવલદર્શી બન્યાં.

ભાવાર્થ

અચરતબાઈ, અવલબાઈ, રામાબાઈ અને પ્રેમબાઈ એમ ચારેય બ્રાહ્મણકુળની ઋષિ પત્નીઓ પરમપદ પામવા માટે આરત લાવીને નિષ્કામભાવે ભક્તિ કરતાં હતાં - પરમગુરુમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને સ્નેહ રાખી કેવલજ્ઞાનનો સ્વાનુભવ કેળવીને ધ્યાન-ભજનવિધિમાં મગ્ન રહેતાં હતાં. પોતાના અલ્પજ્ઞ હુંગને કર્તાના સર્વજ્ઞ હુંગ સાથે સ્પર્શીને પરમપદ સાથે એકતા અખંડ રહે તે માટે દેહાતીત થઈ અંશભાવે રહેતાં. કતવી જંજાળ છોડીને એ ચારુ બાઈઓ કેવલદર્શી બન્યાં હતાં.

અહો તિનકા ભાયગ કાહા બરનુ, કહે કુવેર હોઈ રહીમમ ચરનુ. ૨૫

શબ્દાર્થ

અહો = અરે તિનકા = તેમના ભાયગ = નસીબના કાહા = કેવી રીતે બરનુ = વર્ણન કરુ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે હોઈ રહી = થઈ રહી મમ = મારા ચરનુ = શરણમાં.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે અહો ! તેમના નસીબનું કેવી રીતે વર્ણન કરું? કારણ કે તેઓ મારા

શરણાગત થઈને રહેતી હતી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓ આ ચારેય કૈવલજ્ઞાનથી અતિ જાગ્રત થયેલી બ્રાહ્મણ ઋષિ પત્નીઓના સદ્નસીબના (અહોભાગ્યના) કેવી રીતે વર્ણન કરે? કારણ કે તે ચારે બાઈઓ દાસત્વ ભાવે સમર્પિત થઈને કુવેરસ્વામીના શરણે રહી વૈરાગી જીવન જીવતી હતી.

અંગ ૭૩

અચરતઅંશ વિશેષવિભૂતિ ભક્તિ બરનનકો

ચાર મહી અચરત નિજ અંશી, ઘર કેવલ પદકી મમ વંશી;
પણ ત્રીયેકો તિનુ સંગ ગવાઈ, તિનકે મરમ લખાવહુ ભાઈ. ૧

શબ્દાર્થ

ચાર મહી = ચારેમાં અચરત = અચરતબાઈ નિજ અંશી = આદિ અંશ ઘર = મૂળ વતન
કેવલ પદકી = કેવલપદની મમ = મારા જેવી વંશી = વંશની પણ = પરંતુ ત્રીયેકો = બીજી ત્રણેય તિનુ સંગ = તેના
સંગથી ગવાઈ = પ્રશંસાપાત્ર બની તિનકે = તેમના મરમ = રહસ્ય લખાવહુ = વર્ણવું છું ભાઈ = આત્મબંધુ.

અનુવાદ

ચારેમાં અચરતબાઈ મારા જેવી જ મૂળ વતનરૂપ કેવલપદની વંશના આદિ અંશ છે, પરંતુ
ત્રણેય તેમના સંગથી પ્રશંસાપાત્ર બની છે. તેમના રહસ્યને હે આત્મબંધુઓ ! હું વર્ણવું છું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીના દષ્ટિકોણમાં તો બધા જ આત્મબંધુઓ છે. તેમની ચૈતન દષ્ટિ હોવાથી કોઈને
પણ દેહ ભાવે નિહાળતા નથી. ચારે બાઈઓમાં અચરતભાઈ પણ મૂળ વતનરૂપ કેવલધામના
(પરમપદના) વંશના જ નિજઅંશ છે. જેમ કે કુવેરસ્વામી પણ પોતાની જાતને કેવલકર્તાના
પરમવિશેષ પાટવી અંશ તરીકે દર્શાવે છે. અચરતબાઈના સંગને કારણે બીજા અવલબાઈ,
રામબાઈ અને પ્રેમબાઈ પણ કેવી રીતે પ્રશંસનીય થયા તેના રહસ્યનું હવે વર્ણન કરવામાં આવે છે.

વિપ્ર કોપ જેહી દિન કીયે જંગુ, તિન રહે અચરતકે સંગુ;
જબત્યે મહેર કરી મનમાંહી, મમ પછ રાખી વિછરે નાંહી. ૨

શબ્દાર્થ

વિપ્ર કોપ = બ્રાહ્મણોએ ક્રોધી થઈને જેહી દિન = જે દિવસે કીયે = કર્યો જંગુ = કજીયો તિન = ત્રણેય
રહે = રહ્યાં અચરતકે = અચરતબાઈને સંગુ = સાથે જબત્યે = જેથી મહેર કરી = કૃપા કરી મનમાંહી = મનથી મમ = મારી
પછ = તરફેણ રાખી = રાખીને વિછરે = અલગ થયા નાંહી = નહીં.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણોએ ક્રોધી થઈને જે દિવસેથી કજીયો કર્યો ત્યારથી ત્રણે (બાઈઓ) અચરતબાઈ

સાથે જ રહ્યાં. મારી તરફદારી રાખીને અલગ થયા નહીં, જેથી મેં મનથી કૃપા (મહેરબાની) કરી.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિજનોએ કોષિત થઈને જે દિવસેથી અચરતબાઈની સાથે કજીયો-કંકાસ શરુ કર્યો તે દિવસથી જ એ ત્રણે બાઈઓ સાથે જ રહીને સંપૂર્ણ સહકાર આપ્યો. વળી, ત્રણેના મનમાં દૃઢતાપૂર્વક નિશ્ચત હતું કે અચરતબાઈએ કુવેરસ્વામીનું જે શરણું સ્વીકાર્યું છે તે તદ્દન સાચું જ છે. તેથી ત્રણેય બાઈઓ પણ અચરતબાનો પક્ષ લઈને કુવેરસ્વામીના શરણમાં રહેવા માટેની તરફદારી બતાવી હતી. એટલે જ કુવેરસ્વામી પ્રસન્ન થયા અને અચરતબાઈ સહિત ત્રણે બાઈઓ ઉપર મનથી કૃપા કરીને ચારેયનું રક્ષણ કર્યું હતું.

**બહોરુ રહે તન મન ધરી દીનુ, જબત્યે શરન લેઈ બાઈ તીનુ;
ઓર જીવ અગણિત બહુ તારે, પ્રથમ ભઈ તીનુ નામ ઉધારે. ૩**

શબ્દાર્થ

બહોરુ = વળી રહે = રહેતા હતા તન મન ધરી દીનુ = દીનતાપૂર્વક તન મન સમર્પિત કરીને જબત્યે = જેથી શરન લેઈ = શરણે લીધી બાઈ તીનુ = ત્રણેય બાઈઓને ઓર જીવ = બીજા જીવો અગણિત = અસંખ્ય બહુ = ઘણા તારે = ભવપાર કર્યા પ્રથમ = પહેલાં ભઈ = થયાં તીનુ નામ = તેમના નામ ઉધારે = ઉદ્ધાર કર્યો.

અનુવાદ

વળી, દીનતાપૂર્વક તન અને મન સમર્પિત કરીને રહેતાં હતાં. જેથી ત્રણે બાઈઓને શરણમાં લીધાં હતાં. બીજા અસંખ્ય જીવો પૈકી ઘણાને ભવપાર કર્યા છે, પરંતુ પહેલાં ઉદ્ધાર થયાં તેમના નામ જણાવ્યા.

ભાવાર્થ

આ ઉપરાંત ત્રણે બાઈઓ કુવેરસ્વામીના શરણમાં હૃદયના શુદ્ધભાવથી તેમનું તન અને મન સમર્પણ કરીને ભક્તિપૂર્વક તીવ્ર વૈરાગ ધારણ કરીને જીવન જીવતા હતાં. એટલે જ કુવેરસ્વામીએ ત્રણે બાઈઓને પોતાના શરણમાં સ્વીકાર્યા હતાં. બીજા અસંખ્ય જીવો પૈકી ઘણા બધાનો તેમણે ઉદ્ધાર કર્યો હતો, પરંતુ સૌ પ્રથમ જેમણે શરણાગતિ સ્વીકારી હતી અને મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કર્યું. તેમના નામનો અહીં ખાસ ઉલ્લેખ કર્યો છે.

**બહે કીરત શરન જેહી આવે, ધન્ય અચરત તીનું પાર લગાવે;
જબતે અચરત કહી નિજ રંગી, તીન ભયે ઉનકે સત્સંગી. ૪**

શબ્દાર્થ

બડે કિરત = કીર્તિ વધતાં શરન જેહી આવે = જેઓ શરણમાં આવતા ધન્ય = ધન્યવાદ અચરત = અચરતબા
તીનું = તેમને પાર લગાવે = ભવપાર કરતાં જબતે = જેથી અચરત કહી = અચરતબાઈને કહેવામાં આવ્યાં
નિજ રંગી = નિજ પદમાં રંગાયેલાં તીન ભયે = ત્રણે થયાં ઉનકે = તેમનાં સત્સંગી = સત્સંગ કરનારાં.

અનુવાદ

કીર્તિ વધતાં જે કોઈ શરણમાં આવતાં તેમને અચરતબાઈ ભવપાર કરતાં હોઈ ધન્યવાદને પાત્ર છે. અને તેથી જ અચરતબાઈને નિજપદમાં રંગાયેલાં કહેવામાં આવ્યાં. આમ ત્રણે (બાઈઓ) તેમના સત્સંગી બન્યાં હતાં.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીનાં દર્શનની ટેક નિભાવનાર બાઈઓના ચમત્કારની હકીકત સમસ્ત નગરમાં અને આજુબાજુના ગામમાં વાયુવેગે પ્રસરી ગઈ. આ પ્રમાણે કીર્તિમાં વધારો થતાં જે કોઈ પણ કુવેરસ્વામીના શરણમાં આવતા તેમની સાથે સત્સંગ કરીને ભવપાર કરતાં. મતલબ કે નિજપદને પામવાનું જ્ઞાન દર્શાવતાં હોવાથી અચરતબા ધન્યવાદને પાત્ર બન્યાં. એટલા માટે જ અચરતબાઈને નિજપદમાં રંગાયેલાં કહેવામાં આવ્યાં. આ રીતે તેમની સાથે સાથે અવલબાઈ, રામબાઈ અને પ્રેમબાઈ પણ સત્સંગી બન્યાં હોવાથી તેઓ પણ પ્રશંસાને પાત્ર બન્યા હતાં.

પણ અચરત અવિગત ગતિ જાને, ભરમ અનેક ભૂલે નહીં ભાને;
જેહી કૈવલ નિજ ધામ અલોકી, તિનકે હે એહી અંશ સલોકી. ૫

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ અચરત = અચરતબાઈ અવિગત ગતિ = અવિગત પતિની ગતિને જાને = જાણતાં હતાં
ભરમ અનેક = અનેક પ્રકારની ભ્રમણાઓ ભૂલે નહીં = ભુલાં પડતાં નહીં ભાને = બુદ્ધિની ચતુરાઈને લીધે
જેહી = જે કૈવલ = કૈવલકર્તાનું નિજ ધામ = મૂળ ધામ અલોકી = અલૌકિક તિનકે હે = તેના છે એહી = તેઓ અંશ = અંશ
સલોકી = સાલોક્યપણે રહેવાવાળા.

અનુવાદ

પરંતુ અચરતબાઈ અવિગતપતિની ગતિ જાણતાં હતાં. તેથી જ તેઓ અનેક પ્રકારની ભ્રમણાઓમાં બુદ્ધિની ચતુરાઈને લીધે ભુલા પડતા ન હતાં. કૈવલકર્તાનું જે અલૌકિક નિજધામ છે તેના તેઓ રહેવાવાળા સલોકી અંશ છે.

ભાવાર્થ

વળી, અચરતબાઈ અવિગત પતિ એવા કૈવલકર્તાની સઘળી ગતિ જાણતાં હતાં. પોતે

કેવલદર્શી હોઈ જગતની અનેક પ્રકારની નાશવંત ભ્રમણાયુક્ત સિદ્ધાંતો અને ઉપાસનાઓમાં પોતાની બુદ્ધિ-ચતુરાઈને કારણે ભૂલા પડતાં ન હતાં, યા ભરમાઈ જતાં ન હતાં. સકર્તાપતિનું જે અલૌકિક કેવલધામ છે, તેમાં તેઓ કર્તાના સાંનિધ્યમાં રહેવાની પાત્રતા ધરાવતા સલોકી અંશ હતા.

**તબત્યે તલબ ન રાખત હલકી, જુગન જુગન ભક્તિ કેવલકી;
તાતે મત કોહુ કરો અંદેસા, કેવલ અંશ ધરે ભવ ભેસા. ૬**

શબ્દાર્થ

તબત્યે = તેથી તલબ = તાલાવેલી ઈચ્છા ન રાખત = રાખતા નહીં હલકી = અલ્પ જુગન જુગન = યુગોના યુગો ભક્તિ = ભક્તિ કેવલકી = કેવલકર્તાની તાતે = તેથી મત કોહુ કરો = કોઈ કરશો નહીં અંદેસા = સંદેહ કેવલ અંશ = કેવલકર્તાના અંશે ધરે = ધારણ કરે ભવ ભેસા = પંચભૂતનું શરીર.

અનુવાદ

તેથી અલ્પમાં તાલાવેલી રાખતા ન હતાં અને યુગોના યુગો સુધી કેવલની ભક્તિ કરતાં હતાં. તેથી કોઈ સંદેહ કરશો નહીં, કારણ કે કેવલકર્તાના અંશે પંચભૌતિક દેહ ધારણ કર્યો છે.

ભાવાર્થ

અચરતબાઈ યુગોના યુગોથી કેવલકર્તાની ભક્તિ કરતાં આવ્યાં છે. જગતના અલ્પ પદો પ્રાપ્ત કરવાની તેઓ સહેજ પણ તાલાવેલી રાખતાં ન હતાં. અચરતબાઈ પોતે કેવલધામના જ અંશ હોઈ જગતમાં તેમણે પંચભૌતિક દેહ ધારણ કર્યો છે. એટલા માટે તેમના કેવલપદના અધિકાર માટે કોઈએ સંદેશ કરવાની જરૂર નથી.

**જેહી પદસે હમહી ચલી આવા, તેહી પદકે એહી અંશ સોહાવા;
તબ હમસે ઉનકે શુદ્ધ નેહુ, ઘર એકકે ક્યૌં ટલે સનેહુ. ૭**

શબ્દાર્થ

જેહી = જે પદસે = ધામથી હમહી = હું ચલી આવા = ચાલી આવ્યો તેહી = તે પદકે = ધામના એહી = આ અંશ = અંશ સોહાવા = સોહાવે છે તબ = તેથી હમસે = અમોને ઉનકે = તેમના પ્રત્યે શુદ્ધ નેહુ = શુદ્ધ સ્નેહ ઘર એકકે = એક જ ધામના ક્યૌં ટલે = કેવી રીતે ટાળી શકાય સનેહુ = સ્નેહ, આત્મબંધુત્વનો ભાવ.

અનુવાદ

જે ધામમાંથી હું ચાલી આવ્યો છું તે ધામના આ અંશ સોહાવે છે, તેથી તેમના પ્રત્યે અમોને શુદ્ધ સ્નેહ છે. એક જ ધામના હોવાથી કેવી રીતે આત્મબંધુત્વનો ભાવ ટાળી શકું?

ભાવાર્થ

કૈવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશ જે ધામમાંથી કર્તાના હુકમને માન આપી અંશ-અંશીનો લક્ષ આપવા માટે બ્રહ્માંડમાં આવ્યા છે, તે જ ધામમાંથી અચરતબા સહિત બધા અંશ આવેલા હોઈ અહીંયા ઘાટમાં શોભાયમાન છે. માટે એક જ ધામના જ બધા અંશો હોવાથી આત્મબંધુત્વના નાતે કૈવલવેત્તાપુરુષને અંશો પ્રત્યે શુદ્ધ સ્નેહભાવ હોય તે સ્વાભાવિક છે. તેને કેમ કરીને ટાળી શકાય તેમ નથી.

**વિશેષ અંશ દેશ કૈવલકે, અરુઢ મતા જબતે નિજ દલકે;
ચરન શરન જેહી જેહી જન આવે, કૈવલપદ સદ તાહી લખાવે. ૮**

શબ્દાર્થ

વિશેષ અંશ = વિશેષ અંશ દેશ કૈવલકે = કૈવલધામના અરુઢ = અપ્રસિદ્ધ મતા = મતલબ જબતે = જેથી નિજ દલકે = પોતાના હૃદયપૂર્વકનો ચરણ શરણ = ચરણોમાં કે શરણોમાં જેહી જેહી = જે જે જન = વ્યક્તિ આવે = આવે કૈવલ પદ = કૈવલકર્તાનું પરમપદ સદ = શાશ્વત્ તાહી = તેમને લખાવે = દર્શાવે.

અનુવાદ

કૈવલધામના વિશેષ અંશ હોવાને કારણે પોતાના હૃદયમાં અપ્રસિદ્ધ પદની મતલબ સમાયેલી છે. જેથી જે જે વ્યક્તિ ચરણ કે શરણમાં આવે તેમને કૈવલકર્તાનું શાશ્વત પરમપદ દર્શાવે છે.

ભાવાર્થ

કૈવલધામની મહાનગતિ ધરાવતા પરમ વિશેષ અંશ હોવાને કારણે તેમના હૃદયમાં કૈવલકર્તાના અપ્રસિદ્ધ પરમપદની મતલબ સમાયેલી છે. તેમજ જે જે વ્યક્તિ હૃદયના સાચા ભાવથી તેમના ચરણે પડી શરણમાં આવે તેમને કૈવલકર્તાના શાશ્વત પરમપદ ઓળખાવે છે.

**નેતિ નેતિ જીનુ નિગમ બખાણે, તેહી અચરત પદ અચરત માણે;
તા સુખકી કાહા કહુ સમતોલા, જેહી જાને તાંહાં રહત અબોલા. ૯**

શબ્દાર્થ

નેતિ નેતિ = નેતિ નેતિ જીનું = જેના માટે નિગમ = ચાર વેદ વખાણે = પ્રશંસા કરે તેહી = તે અચરતપદ = આશ્ચર્યજનક પરમપદ અચરત = અચરતબાઈ માણે = માણે છે તા સુખકી = તેના સુખની કાહા કહું = કેવી રીતે કહું સમતોલા = સરખામણી જેહી જાને = જે જાણે તાંહાં = ત્યાં રહત = રહે અબોલા = નિર્વાણ.

અનુવાદ

વેદ જે પદ માટે નેતિ નેતિનો પોકાર કરીને વખાણે છે, તેવાથી પરેના આશ્ચર્યજનક પદને અચરતબાઈ માણે છે. તે ધામના સુખની સરખામણી કરીને કેવી રીતે કહું? કારણ કે તે નિર્વાણ પદમાં જે રહેતા હોય તે જ જાણી શકે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માજીએ ચાર વેદોમાં નેતિ નેતિનો પોકાર કરીને જે બ્રહ્મપદની પ્રશંસા કરી છે, તેથી પર રહેલા આશ્ચર્યજનક પરમપદને અચરતબાઈ માણે છે. કેવલધામના પરમ આનંદ અર્થાત્ શાશ્વત સુખની સરખામણી અન્ય કોઈ પદના સુખ સાથે સરખાવી શકાય તેમ નથી. તેવા નિર્વાણપદના સુખની અનુભૂતિ તો જે ત્યાં રહેતા હોય તેવા હંસ ગતિના અંશો જ અનુભવી શકે અને જાણી શકે.

શુદ્ધ કેવલકે દરશી જેહુ, પાય પરમગતિ ગત તેહુ;
વૈશ મહી હરિજન હોય જેહી, અબ સૂનીયો કહી દેહુ હમ તેહી. ૧૦

શબ્દાર્થ

શુદ્ધ કેવલકે દરશી = શાશ્વત કેવલ પદના દર્શી જેહુ = જે હોય તે પાય પરમગતિ = પરમગતિ પ્રાપ્ત કરવાની ગત = ગતિ તેહુ = તે જ વૈશમહી = વણિક જ્ઞાતિમાં હરિજન = ભક્તજનો હોય જેહી = જે થયા અબ = હવે સૂનીયો = સાંભળો કહી દેહુ = કહી દઉં છું હમ = હું તેહી = તે.

અનુવાદ

શુદ્ધ કેવલપદના જે દર્શી હોય તે જ પરમગતિ પ્રાપ્ત કરવાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે. વળી, વણિક જ્ઞાતિમાં જે ભક્તજનો થયા તે હું કહું છું તે હવે સાંભળો.

ભાવાર્થ

શાશ્વત કેવલપદના જે દર્શી હોય તેવા હંસ ગતિના અંશો જ પરમપદ પ્રાપ્ત કરવાનું જ્ઞાન જાણી શકે છે.

હવે કુવેરસ્વામી સારસા નગરના વણિક જ્ઞાતિમાં જે ભક્તજનો થયા, તેમના વિશે આપણને જણાવે છે. તે સૌ શ્રોતાજનોને સાંભળવા માટે અનુરોધ કરવામાં આવે છે.

શ્રીધર શેઠ કુંવરજી શાહુ, પ્રિત રિત જાને સબ કાહુ;
અમૈદાસ ઓરુ નાગર સોઈ, ચારુ ભક્ત વંશમે ઓઈ. ૧૧

શબ્દાર્થ

શ્રીધર શેઠ = શ્રીધર શેઠ કુંવરજી શાહુ = કુંવરજી શાહુકાર પ્રિત = પ્રેમ રિત = આચરણની વિધિ જાને = જાણતા

સબ કાહુ = દરેક પ્રકારની અમૈદાસ = અમઈદાસ ઓરુ = અને નાગર = નાગરદાસ સોઈ = તે ચારુ ભક્ત = ચારેય ભક્તજનો વંશમોં = વણિક જ્ઞાતિના ઓઈ = હતા.

અનુવાદ

શ્રીધર શેઠ, કુંવરજી શાહુકાર, અમઈદાસ અને નાગરદાસ એમ ચાર પ્રેમાળ અને આચરણની દરેક પ્રકારની ગતિ-વિધિ જાણનારા વૈષ્ણવ જ્ઞાતિના ભક્તજનો હતા.

ભાવાર્થ

સારસા ગામના શ્રીધર નગરશેઠ, કુંવરજીભાઈ શાહુકાર, અમઈદાસ અને નાગરદાસ ખૂબ જ પ્રેમાળ અને સંતસેવા તથા ધાર્મિક આચાર-વિચાર સહિત આચરણની બધી ગતિ-વિધિ જાણતા હતા. આ ચારે જણા વૈષ્ણવ કુળમાં જન્મેલા ભક્તજનો હતા.

દ્વે કહીયે તામે નિજ સારુ, સંત સેવઈ ગતિ પ્રેમ અપારુ;
ઓર સકલ મહાજનકે ભાવુ, સેજ ભક્તિ નંદે નહીં કાવુ. ૧૨

શબ્દાર્થ

દ્વે કહીયે = બે કહેવાય તામે = તેમાં નિજ સારું = શાશ્વત્ તાત્પર્ય ઓળખવાવાળા સંત સેવઈ = સંત પુરુષોની સેવાની ગતિ = સમજ પ્રેમ અપારુ = અપાર પ્રેમ ઓર સકલ = બીજા બધા મહાજનકે = જ્ઞાતિના વડાઓનો ભાવુ = ભાવ ધરાવતા સેજ ભક્તિ = સહજસહજ ભક્તિ પક્ષાપક્ષ રહિત ભક્તિ નંદે નહીં = નિંદા કરે નહીં કાવુ = કોઈની પણ.

અનુવાદ

તેમાં શાશ્વતના તાત્પર્યને ઓળખવાવાળા અને સંતસેવાની ગતિ જાણીને અપાર પ્રેમ ધરાવનારા બે જણા હતા. વળી, બીજા બધા જ્ઞાતિના વડીલો પણ ભાવ ધરાવતા હતા. તેઓ સહજ ભક્તિમય રહીને કોઈની પણ નિંદા કરતા નહીં.

ભાવાર્થ

તે ચાર પૈકીના બે વૈષ્ણવો કર્તાના શાશ્વત પરમપદના તાત્પર્યને ઓળખવાવાળા હતા. તેથી સંત સેવાને જાણીને હૃદયમાં અપારપ્રેમ ધારણ કરીને સમજપૂર્વક માણતા હતા. બીજા વણિક જ્ઞાતિના જે વડીલો હતા, તે પણ તેમના પ્રત્યે ખૂબ જ માન-સન્માન આપીને ભાવ દર્શાવતા હતા. તેઓ કોઈપણ જાતના પક્ષપાત રહિત નિર્મળ મનથી કર્તાની ભક્તિ કરતા હતા. વળી, સહજસહજ ભક્તિમય બનીને કોઈની પણ નિંદા કરતા ન હતા.

પણ દ્વે મહી તન મન ધન હેતા, શેઠ કુંવરજી શીધર સમેતા;
ક્ષત્રિકુલ રજબુત બખાનુ, સબ ભાવિક હમસે અવિલાનુ. ૧૩

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ દ્વે = બંને મહી = વૈષ્ણવ પરિવારમાં તન મન ધન = તન મન અને ધન હેતા = હેત ધરાવતા
શેઠ કુંવરજી = કુંવરજી શેઠ શીધર = શ્રીધર શેઠ સમેતા = સહિત ક્ષત્રિકુલ = ક્ષત્રિય કુળના રજબુત = રાજપુત
બખાનું = વખાણું સબ = બધા ભાવિક = ભાવિક ભક્તો હમસે = મારા પ્રત્યે અવિલાનુ = પૂર્ણ આદરભાવ.

અનુવાદ

પરંતુ વણિક પરિવારમાં આ બંને તન, મન અને ધન સહિત હેત ધરાવતા એવા શેઠ કુંવરજી સહિત શ્રીધર શેઠ હતા. હવે ક્ષત્રિયકુળના રાજપુતને વખાણું છું. બધા ભાવિક ભક્તો મારા પ્રત્યે પૂર્ણ આદરભાવ ધરાવતા હતા.

ભાવાર્થ

સરસા નગરના કુંવરજી શેઠ અને શ્રીધર શેઠ સહિત બંને વૈષ્ણવ પરિવારમાં થઈ ગયેલા શ્રીમંતો પોતાના તન, મન અને ધન સમર્પીને કુવેરસ્વામીનો આદર સત્કાર કરતા હતા.

હવે, ક્ષત્રિય કુળના રાજપુત રાજવંશી પરિવારના સદસ્યો કે જેઓ કુવેરસ્વામી પ્રત્યે આત્મિયતાપૂર્ણ આદરભાવ ધારણ કરીને રહેતા હતા, તેની પ્રશંસા (કહેવામાં) કરવામાં આવે છે.

મુખી કહીયે તિનમે નિજ એકુ, દઢભક્તિ નિજ જ્ઞાન વિવેકુ;
કરારભાઈ જીનકા હે નામુ, આત્મ દરસ લક્ષ અભીરામુ. ૧૪

શબ્દાર્થ

મુખી = મુખિયા કહીયે = કહેવાયા તિનમે = તેમનામાં નિજ = પોતાના એકુ = એક દઢ ભક્તિ = દઢતાવાળી ભક્તિ નિજ જ્ઞાન = આપનપુ અને પતિપદનું જ્ઞાન વિવેકુ = વિવેકી કરારભાઈ = કરારભાઈ જીનકા હે નામુ = જેમનું નામ હતું આત્મદરસ = આત્મદર્શી લક્ષ = જ્ઞાન અભીરામુ = આનંદ માણતા હતા.

અનુવાદ

તેમનામાં એક મુખિયા કહેવાય કે જે પોતાની દઢતાપૂર્ણ ભક્તિ અને નિજજ્ઞાનમાં વિવેકી હતા. જેમનું નામ કરારભાઈ હતું. તેઓ આત્મદર્શી લક્ષમાં આનંદ માણતા હતા.

ભાવાર્થ

ક્ષત્રિયકુળમાં રાજપૂત પરિવારના કરારભાઈ નામના ભક્ત કે જેઓ સમગ્ર વિસ્તારમાં આગેવાન તરીકેની ભૂમિકા ભજવતા હતા. જે ઘણા વિવેકી અને આપનપુ તથા નિજ

પતિપદના જ્ઞાનમાં રસબસ થઈને જીવન જીવતા હતા. તેમજ આત્મદર્શી લક્ષ ઓળખીને સદાને માટે શાશ્વત પરમાનંદમાં જ ચક્ર્યૂર રહીને દૃઢતાપૂર્વક ભક્તિના ભજનાનંદને માણતા હતા.

**વરણ શુદ્ર બરનુ અબ સોઈ, અધિક ભક્તિ જાકે ઉર હોઈ;
સીધરદાસ શંભુજન બાજી, પ્રાગદાસ ધોરિ ધ્રડ સાજી. ૧૫**

શબ્દાર્થ

વરણ શુદ્ર = શુદ્ર જાતિ બરનુ = વર્ણન કરું અબ = હવે સોઈ = તે અધિક ભક્તિ = વિશેષ ભક્તિ જાકે = જેમના ઉર = હૃદયમાં હોઈ = હતી સીધરદાસ = શ્રીધરદાસ શંભુજન = શંભુભાઈ બાજી = બાજીભાઈ પ્રાગદાસ = પ્રાગદાસભાઈ ધોરિ = ધોરીભાઈ ધ્રડ સાજી = દૃઢતાપૂર્વકની પ્રીતિ.

અનુવાદ

હવે શુદ્ર જાતિને વર્ણવું છું. જેમના હૃદયમાં વિશેષ ભક્તિ હતી. શ્રીધરદાસ, શંભુભાઈ, બાજીભાઈ, પ્રાગદાસ અને ધોરીભાઈની દૃઢતાપૂર્વક અતૂટ પ્રીતિ હતી.

ભાવાર્થ

સારસા નગરના શુદ્ર જ્ઞાતિજનોમાં કૈવલકર્તાની વિશેષ ભક્તિ કરનાર ભક્તોનું હવે વર્ણન કરવામાં આવે છે. જેમાં શ્રીધરભાઈ, શંભુભાઈ, બાજીભાઈ, પ્રાગદાસ અને ધોરીભાઈ એમ પાંચ ભક્તોની પ્રીતિપૂર્વકતાવાળી ભક્તિ ખૂબ જ દૃઢ અને અતૂટ હતી.

**મોક્ષ પંચ એહી પ્રેમ સનેહી, લક્ષ જ્ઞાન ઉર સમજે જેહી;
ઓર સકલ હરિજનકે હેતુ, ઉન કુલકે નરનાર સમેતુ. ૧૬**

શબ્દાર્થ

મોક્ષપંચ = પાંચ મુખ્ય એહી = આ પ્રેમ સનેહી = પ્રેમાળ અને સ્નેહ ધરાવતા લક્ષ જ્ઞાન = કૈવલકર્તાનો લક્ષ અને કૈવલજ્ઞાન ઉર = હૃદયમાં સમજે = સમજતા જેહી = જેઓ ઓર = બીજા સકલ = બધા હરિજનકે = ભક્તજનોનો હેતુ = પ્રેમભાવ ઉન કુલકે = તેમના કુળના નરનાર = સ્ત્રી-પુરુષો સમેતુ = સાથે સહિત.

અનુવાદ

આ મુખ્ય પાંચ જણા કે જેઓ પ્રેમાળ અને સ્નેહ ધરાવતા હતા, તથા લક્ષ અને જ્ઞાનને હૃદયમાં સમજતા હતા. જ્યારે તે જ કુળના સ્ત્રી-પુરુષો સહિત બીજા બધા ભક્તજનોનો ખૂબ પ્રેમ હતો.

ભાવાર્થ

શૂદ્ર જ્ઞાતિજનોમાં આ પાંચ મુખ્ય પ્રેમાળ અને સ્નેહ ધરાવતા ભક્તજનો હતા. જેમણે કેવલકર્તાનો લક્ષ અને કેવલજ્ઞાન હૃદયમાં સમજપૂર્વક ઉતાર્યું હતું. વળી, તેમાં જ તલ્લીન બનીને જીવન જીવતા હતા. તે જ જ્ઞાતિના સ્ત્રી-પુરુષો સહિત બીજા બધા પણ ભક્તજનોનો પ્રેમ ખૂબ જ હતો, તેઓ ઘણા જ ભાવિક વૃત્તિવાળા અને પરમગુરુનાં શરણમાં સમર્પિત થઈને રહેતા હતા.

**કુંવરબાઈ કેસર સખબાઈ, અવલબાઈ ચોથી અનુરાઈ;
એહી ઉનકે કુલકી ચહુ નારી, જીનકુ હે હરિ ભક્તિ પ્યારી. ૧૭**

શબ્દાર્થ

કુંવરબાઈ = કુંવરબાઈ કેસર = કેસરબાઈ સખબાઈ = સખબાઈ અવલબાઈ = અવલબાઈ ચોથી = ચોથી અનુરાઈ = પ્રીતિવાળાં એહી = આ ઉનકે = તેમના કુલકી = કુળની ચહુ = ચાર નારી = સ્ત્રી જીનકુ હે = જેમને હતી હરિભક્તિ = પ્રભુની ભક્તિ પ્યારી = વહાલી.

અનુવાદ

તેમના જ કુળની આ ચાર સ્ત્રીઓ જેમને પ્રભુ ભક્તિ વહાલી હતી. એવી પ્રેમાળ કુંવરબાઈ, કેસરબાઈ, સખબાઈ અને ચોથી અવલબાઈ હતાં.

ભાવાર્થ

તે શૂદ્ર જ્ઞાતિની અન્ય ચાર સ્ત્રીઓ કે જેમને કેવલકર્તાની ભક્તિ અત્યંત વહાલી હતી. આ ચારે બાઈઓ ખૂબ જ પ્રેમાળ હૃદયની હતી. જેમનાં નામ કુંવરબાઈ, કેસરબાઈ, સખબાઈ અને ચોથી અવલબાઈ હતાં.

**ઓર પંચમી બહેન કુંવારી, હરિ ઉરમેં લીનો પતિ ધારી;
વખતબાઈ ક્ષત્રિકુલ જાઈ, કંકુબાઈ રજક કુલ તાઈ. ૧૮**

શબ્દાર્થ

ઓર = અને બીજી પંચમી = પાંચમી બહેન = બહેન કુંવારી = કુંવારી હરિ = પ્રભુને ઉરમેં = હૃદયમાં લીનો = લીધા હતા પતિ = પતિરૂપે ધારી = ધારણ કરીને વખતબાઈ = વખતબાઈ ક્ષત્રિકુલ = ક્ષત્રિય કુળની જાઈ = જન્મેલાં કંકુબાઈ = કંકુબાઈ રજક કુલ = ધોબી કુળની તાઈ = હતાં

અનુવાદ

અને પાંચમી કુંવારિકાબેન જેણે હૃદયમાં પ્રભુને પતિરૂપે ધારણ કર્યા હતા. ક્ષત્રિયકુળમાં જન્મેલ વખતબાઈ અને ધોબી કુળની કંકુબાઈ પણ હતાં.

ભાવાર્થ

શૂદ્ર કુળની પાંચમી કુંવારિકા બહેન પણ યુસ્ત ભક્ત હતાં. જેઓ પોતાના હૃદયમાં કેવલકર્તાને પતિ તરીકે ધારણ કરીને જીવન જીવતા હતાં. તે સિવાય સારસા ગામના ક્ષત્રિય કુળમાં જન્મેલા વખતબાઈ અને ધોબી કુળના કંકુબાઈ પણ નિયમમાં યુસ્ત અને નિષ્કામ ભક્તિભાવવાળી સ્ત્રીઓ હતી.

ભયે શરન તિનુ આઘ અનેકુ, બરનન કીયે અધિક જીનુ ટેકુ;
મુનદાસ જન દારકાદાસા, ભક્ત દારકાદાસ હે ખાસા. ૧૯

શબ્દાર્થ

ભયે = થયા શરન = શરણમાં તિનુ = તેઓ આઘ = ની આઘ લઈને અનેકુ = ઘણા બરનન = વર્ણન કીયે = કર્યા અધિક = વિશેષ જીનું ટેકુ = જેમના નિયમ મુનદાસજન = મુનદાસજી દારકાદાસા = દારકાદાસ ભક્ત = ભક્ત દારકાદાસા = દારકાદાસ હે = હતા ખાસા = યુસ્ત.

અનુવાદ

તેમની આઘ લઈને ઘણાં શરણમાં થયાં, પરંતુ જે વિશેષ નિયમધારી (ટેકવાળાં) હતાં, તેમનું જ વર્ણન કર્યું છે. મુનદાસજી અને દારકાદાસ ભક્ત હતા, જેમાં દારકાદાસ નિયમમાં અડગ હતા.

ભાવાર્થ

સારસા ગામનાં ભક્તોના અગાઉ જે નામ જણાવ્યા તેમની આઘ લઈને બીજા ઘણા બધા ભક્તો કુવેરસ્વામીના શરણમાં આવીને ભક્તિ કરતા હતા, પરંતુ જેઓનો વિશેષ ભાવ હતો તથા નીતિ નિયમોને સારધાર-અડગ રીતે પાળતા હતા તેવા નેમી તરીકે ઓળખાતા ભક્તજનોનું જ કુવેરસ્વામીએ અહીં વર્ણન કર્યું છે. બીજા મુનદાસજી અને દારકાદાસ નામના ભક્ત પણ હતા. તેમાં દારકાદાસ ખૂબ જ યુસ્તપણે નિયમ પાળવાવાળા હતા.

જન ભગવાન ભુલાભાઈ સોઈ, ગલાભાઈ રઘુનાથ એ દોઈ;
નરસીદાસ ગોવિંદ નિજ હેતુ, કલ્યાણદાસ ચિત્ત ચરન સમેતુ. ૨૦

શબ્દાર્થ

જન ભગવાન = ભગવાનદાસ ભુલાભાઈ = ભુલાભાઈ સોઈ = તે ગલાભાઈ = ગલાભાઈ રઘુનાથ = રઘુનાથ એ દોઈ = એ બંને નરસીદાસ = નરસિહદાસ ગોવિંદ = ગોવિંદદાસ નિજ હેતુ = નિજ પદમાં હેત ધરાવનારા કલ્યાણદાસ = કલ્યાણદાસ ચિત્ત = ચિત્ત ચરન = ચરણોમાં સમેતુ = સમર્પિત કરીને રહેલું.

અનુવાદ

ભગવાનદાસ, ભુલાભાઈની આઘ લઈ બીજા ગલાભાઈ તથા રઘુનાથ એ બંને હતા. નરસિંહદાસ, ગોવિંદદાસ તેમજ કલ્યાણદાસ એ બધા જ નિજપદમાં હેત ધરાવનારા અને ચરણોમાં ચિત્ત સમર્પિત કરીને રહેતા હતા.

ભાવાર્થ

વળી, ભગવાનદાસ અને ભુલાભાઈની આઘ લઈને બીજા બે ભક્તો ગલાભાઈ અને રઘુનાથભાઈ પણ હતા. તે ઉપરાંત નરસિંહદાસ, ગોવિંદદાસ અને કલ્યાણદાસ પણ નિજ કર્તાપદમાં હેત ધરાવનારા હતા. તે સૌ પોતાના ચિત્તને કર્તાપદમાં જોડી કુવેરસ્વામીના શરણમાં સમર્પિત થઈને ભક્તિમય જીવન જીવતા હતા.

શાહ કુલમેં કલ્યાણ ઓરુ દાજી, અહોનિશ ચરનકમલ ચિત્ત રાજી;
બાઈ તેજા તન મન ધન હેતુ, પ્રભુદાસ પુની ચરન ગ્રહેતુ. ૨૧

શબ્દાર્થ

શાહ કુલમેં = વણિક જ્ઞાતિમાં કલ્યાણ = કલ્યાણ શેઠ ઓરુ = અને દાજી = દાજી શેઠ અહોનિશ = રાત-દિવસ ચરનકમલ = ચરણકમળમાં ચિત્ત = ચિત્ત રાજી = આનંદ કરતા બાઈ = સ્ત્રી તેજા = તેજા શેઠાણી તન મન ધન = તન મન અને ધન હેતુ = પ્રેમપૂર્વક પ્રભુદાસ = પ્રભુદાસ શેઠ પુની = વળી ચરન ગ્રહેતુ = શરણું ગ્રહણ કર્યું.

અનુવાદ

વણિક કુળના કલ્યાણ શેઠ અને દાજી શેઠ અહોનિશ પોતાનું ચિત્ત ચરણકમળમાં રાખીને આનંદિત રહેતા. તેમજ તેજા શેઠાણીએ તન, મન અને ધન પ્રેમપૂર્વક સમર્પિત કર્યાં હતાં. વળી, પ્રભુદાસ શેઠે પણ શરણું ગ્રહણ કર્યું હતું.

ભાવાર્થ

વણિક જ્ઞાતિના વૈષ્ણવોમાં કલ્યાણ શેઠ અને દાજી શેઠ રાત-દિવસ પોતાના ચિત્તને કર્તાની ભક્તિમાં જોડી દાસત્વભાવે કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં નિવાસ કરીને આનંદપૂર્વક જીવન જીવતા હતા. તેજા શેઠાણી પણ હૃદયના સાચા ભાવથી તન, મન અને ધન સમર્પણ કરીને દાસત્વ ભાવથી પ્રેમપૂર્વક રહેતાં હતાં. પ્રભુદાસ શેઠ પણ હંમેશાં (પરમગુરુનું) શરણું સ્વીકારીને ભક્તિમય જિંદગી જીવતા હતા.

બરન ચતુર એતને જન સોઈ, મોક્ષ મોક્ષ કીને હમ જોઈ;
ઓર રહે બીનુ નામ કહાનુ, પણ મેરે મન સરવ સમાનુ. ૨૨

શબ્દાર્થ

બરન ચતુર = ચારે વર્ણના એતને = આટલા જન = ભક્ત સોઈ = હતા મોક્ષ મોક્ષ = મુખ્ય મુખ્ય કીને = કહ્યા હમ = મેં જોઈ = જોઈને ઓર = બીજા રહે = રહ્યા બીનુ નામ કહાનુ = નામ કહ્યા વગરના પણ = પરંતુ મેરે મન = મારા મનમાં સરવ = બધા સમાનુ = એકસરખા.

અનુવાદ

મુખ્ય મુખ્ય જોઈને મેં નામ કહ્યા છે, તેવા ચારે વર્ણના આટલા ભક્તજનો હતા. વળી, બીજા નામ કહ્યા વિનાના રહ્યા છે તે પણ મારે મન તો બધા સરખા જ છે.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ, વૈશ્ય, ક્ષત્રિય અને શૂદ્ર એમ ચારે જાતિમાં અગાઉ દર્શાવ્યા પ્રમાણેના સારસા નગરમાં નિવાસ કરતા ભક્તજનો હતા. જેમાંથી મુખ્ય મુખ્ય નેમી ભક્તજનો હતા તેમની ભક્તિ નિહાળીને કુવેરસ્વામીએ નામો જણાવ્યા છે. એ ઉપરાંત બીજા ભક્તો કે જેમના નામનો અહીં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી, તેવા કાયમપંથી ભક્તો પ્રત્યે પણ કુવેરસ્વામીના મનમાં તો એક સરખો જ ભાવ હતો. અને તેમના પ્રત્યે કૃપાદષ્ટિ પણ એકસરખી હતી.

પ્રેમ નેમ જીનકુ જેતનાઈ, સમ કીના પણ એહી પરભાઈ;
નામ રૂપ બરનું મેં કેતા, મુક્ત રૂપ શરનન મમ જેતા. ૨૩

શબ્દાર્થ

પ્રેમ = પ્રિત નેમ = ટેક જીનકુ = જેમની જેતનાઈ = જેટલી સમ કીના = સમાન કહ્યા પણ = પરંતુ એહી = આ પરભાઈ = પ્રભાવ નામ = નામ રૂપ = સ્વરૂપ બરનુ = વર્ણન કરું મેં = હું કેતા = કેટલું મુક્ત રૂપ = મુક્તપણે શરનન = શરણમાં મમ = મારા જેતા = જેટલા.

અનુવાદ

જેમની જેટલી પ્રીત અને ટેક હતી તેમજ આવો પ્રભાવ હતો, પરંતુ બધાને સમાન કહ્યા છે. મારા શરણમાં મુક્તપણે જેઓ આવ્યા હતા, તેમના નામ અને સ્વરૂપનું હું કેટલુંક વર્ણન કરું ?

ભાવાર્થ

જે ભક્તજનોનો જેટલો સમર્પણભાવ તથા ધાર્મિક જીવન જીવવામાં નીતિ-નિયમ અને ટેક હતાં તે પ્રમાણે તેમનો પ્રભાવ કુવેરસ્વામીએ વર્ણવ્યો છે. તેમ છતાં બધા જ કાયમપંથી ભક્તજનો પ્રત્યે તેમનું મન તો એક જ સરખું જ કૃપાદષ્ટિવાળું - પ્રીતિ ધરાવતું હતું. બધા જ ભક્તો કોઈ પણ પ્રકારના ભય અને દબાણ વગર મુક્તપણે કુવેરસ્વામીના શરણમાં સમર્પિત થયેલા હતા. તેમ છતાં તેઓ કટેલાકના નામ અને સ્વરૂપનું અહીં વર્ણન કરે ?

સારધાર ધન્ય સેવક સભાગી, કહે કુવેર રહે પદ મમ લાગી. ૨૪

શબ્દાર્થ

સારધાર = યુસ્તપણે સમર્પિત થઈને ધન્ય = ધન્યવાદને પાત્ર સેવક = ભક્ત સભાગી = ભાગ્યશાળી
કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે રહે = રહેતા પદ મમ = મારા શરણમાં લાગી = વળગીને.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જે ભાગ્યશાળી સેવક સારધારપણે મારા શરણમાં વળગીને જે રહેતા તે સૌને ધન્યવાદ છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે જે ભક્તજનો સારધારપણે તેમના નીતિ-નિયમમાં યુસ્ત રહીને ભક્તિના પંથે ચાલી રહ્યા છે તથા અહોનિશ કુવેરસ્વામીનાં શરણમાં સમર્પિત થઈને જીવન જીવી રહ્યા છે, એવા ભાગ્યશાળી કાયમપંથી સેવકને ધન્યવાદ છે.

અંગ ૭૪

સંત બરનનકો

અબ સુનીયો મુંડીત કહુ સાધુ, ઘર ત્યાગી પકડે લક્ષ આદુ;
નારણદાસ ઓર પ્રેમહીદાસા, જીનકે ચિત્ત મમ ચરન નિવાસા. ૧

શબ્દાર્થ

અબ = હવે સુનીયો = સાંભળો મુંડીત = માથે મૂંડન કરાવેલ કહુ = કહું છું સાધુ = સંતપુરુષ
ઘર ત્યાગી = ગૃહસ્થજીવનનો ત્યાગ કરી પકડે = ગ્રહણ કરે લક્ષ = જ્ઞાન આદુ = આદિ નારણદાસ = નારણદાસ
ઓરુ = અને પ્રેમહીદાસા = પ્રેમદાસ જીનકે = જેમના ચિત્ત = ચિત્ત મમ ચરન = મારા ચરણોમાં નિવાસા = સ્થાયી
થયાં હતાં.

અનુવાદ

હવે મુંડીત સાધુઓ અંગે કહું છું કે જેમણે ગૃહસ્થી જીવનનો ત્યાગ કરીને આદિલક્ષ ગ્રહણ કર્યો છે, તેમના વિશે સાંભળો. જેમના ચિત્ત મારા ચરણમાં સ્થિર થયા હતા, તેવા નારણદાસ અને પ્રેમદાસ હતાં.

ભાવાર્થ

હવે ગૃહસ્થ જીવનનો ત્યાગ કરીને આવેલા અને કુવેરસ્વામીના શરણે જઈ માથું મૂંડન કરાવીને સાધુ દીક્ષા લઈ આદિલક્ષ ગ્રહણ કર્યો હોય તેવા સાધુઓ વિશે વર્ણન કરવામાં આવે છે. જેમના ચિત્ત અહોનિશ (હંમેશાં) કુવેરસ્વામીના ચરણ-કમળમાં જ સ્થિર થયાં હતાં. તેમજ જેઓ સદા હજૂરી બનીને કુવેરસ્વામીના સાંનિધ્યમાં જ રહેતા હોય તેવા સંત નારણદાસજી અને સંત પ્રેમદાસજી હતા.

જન રણછોડ દાસ ભગવાના, તિનું ચિત્ત પણ મમ ચરનહી ઠાના;
તારન તરન ચતુર ચિદ્ ચક્ષુ, ભયે અદ્ભુત લેઈ મમ દક્ષુ. ૨

શબ્દાર્થ

જન રણછોડ = રણછોડદાસ દાસ ભગવાના = ભગવાનદાસ તિનું = તેમનું ચિત્ત = ચિત્ત પણ = પણ
મમ ચરનહી = મારા ચરણોમાં ઠાના = સ્થિર થયેલું તારન તરન = પોતે તરે અને અન્યને પણ તારે ચતુર = ચાર
ચિદ્ચક્ષુ = દિવ્ય દષ્ટિ ધરાવતા ભયે = થયા અદ્ભુત = મહાન લેઈ = લઈને મમ = મારી દક્ષુ = દીક્ષા.

અનુવાદ

રણછોડદાસ અને ભગવાનદાસ કે તેમનું ચિત્ત પણ મારા ચરણોમાં સ્થાયી થયું હતું. ચારેય પુરુષો મારી દીક્ષા લઈને તારણ-તરણ તથા મહાન દિવ્ય દૃષ્ટિ ધરાવતા થયા હતા.

ભાવાર્થ

વળી, તે સિવાયના બીજા બે કે જે સંત રણછોડદાસ અને સંત ભગવાનદાસ હતા. જેમનાં ચિત્ત પણ કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં રહીને તેમના હસ્તે સાધુ દીક્ષા ગ્રહણ કરી વૈરાગી જીવન જીવવા તત્પર બન્યા હતા. તેમજ અહર્નિશ સત્સંગ અને સાંનિધ્યથી કૈવલજ્ઞાનની સાથે સાથે ગુરુ કૃપા પ્રાપ્ત કરીને ચારે સાધુ-પુરુષો તારણ તરણ અને અલૌકિક દિવ્યદૃષ્ટિ ધરાવનારા બન્યા હતા.

નારણદાસ નરવેદ ભેદંતી, સકલ ગ્રંથ ગતિવંત અનંતી;
પ્રેમદાસ પરીકરણ પ્રવેશુ, જ્ઞાન ધ્યાન નરણીત નિજ નેશુ. ૩

શબ્દાર્થ

નારણદાસ = નારણદાસ નરવેદ = વૈરાગ ભેદંતી = પર થઈ જવું સકલ = બધા ગ્રંથ = ધર્મ ગ્રંથો ગતિવંત = જ્ઞાન જાણનાર અનંતી = અપાર પ્રેમદાસ = પ્રેમદાસ પરીકરણ = ફળદાયી પુરુષાર્થ પ્રવેશુ = પ્રવીણ જ્ઞાન = જ્ઞાન, સમજ ધ્યાન = ધ્યાન નરણીત = નિર્ણય નિજ = મૂળ નેશુ = અનુભવ.

અનુવાદ

નારણદાસ વૈરાગ્યથી પર થઈને બધા ધર્મગ્રંથોનું અપાર જ્ઞાન જાણનારા હતા. જ્યારે પ્રેમદાસ ફળદાયી પુરુષાર્થ કરવામાં પ્રવીણ હતા. તેઓ જ્ઞાન અને ધ્યાનનો નિર્ણય નિજ અનુભવથી કરતા હતા.

ભાવાર્થ

નારણદાસે વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવનની ભૂમિકામાંથી પસાર થઈને કુવેરસ્વામીના શરણમાં આવતાં પહેલાં ઘણા બધા ધર્મગ્રંથોનું જ્ઞાન પચાવીને સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતની અખૂટ સમજ કેળવી હતી. વળી, કુવેરસ્વામી રચિત બધા જ ધર્મગ્રંથોના જ્ઞાનની અર્થપૂર્ણ સાચી સમજ ધરાવતા હતા. પ્રેમદાસ સાર-અસારનો નિર્ણય કરી ફળદાયી પુરુષાર્થ કરવામાં નિપુણ હતા. તેઓ જ્ઞાન તેમજ ધ્યાનની મહત્તા સમજી પોતાના અનુભવ થકી નિર્ણય કરતા હતા.

ચાર નામ પરમાંનહી ચારી, અબ તિનકે કહું જશ વિસ્તારી;
નારણદાસ નિજ લક્ષ વિલાસા, અનંત નેન ઘટ ખોલે પ્રકાશા. ૪

શબ્દાર્થ

ચારે નામ = ચારે નામ પરમાંનહી = પ્રમાણયુક્ત ચારી = ચારે અબ = હવે તિનકે = તેમની કહું = વર્ણવું
જશ = કીર્તિ વિસ્તારી = વિસ્તારપૂર્વક નારણદાસ = નારણદાસ નિજલક્ષ = કર્તાના આદિલક્ષના વિલાસા = ચક્રૂર
રહેતા અનંત નેન = અગણિત નેત્રો ઘટ = હૃદય ખોલે પ્રકાશા = પ્રકાશ ને ઉજાગર કર્યો હતો.

અનુવાદ

નામ પ્રમાણે તે ચારેય ગુણયુક્ત (પ્રમાણયુક્ત) જ હતા. તેમની કીર્તિ વિસ્તારપૂર્વક હવે વર્ણવું છું. નારણદાસ નિજલક્ષમાં ચક્રૂર રહેતા. જેથી અગણિત નેત્રો દ્વારા હૃદયમાં પ્રકાશ ઉજાગર કર્યો હતો.

ભાવાર્થ

નારણદાસ, પ્રેમદાસ, રણછોડદાસ અને ભગવાનદાસ એમ ચારેય નામ મુજબ ગુણો ધરાવતા હતા. એટલે “યથા નામઃ તથા ગુણા”ના ન્યાયે ચારે નામ પ્રમાણયુક્ત ગુણો ધરાવતા હતા. તેમની યશગાથા હવે કુવેરસ્વામી વિસ્તારપૂર્વક જણાવે છે.

નારણદાસ કેવલકર્તાના નિજ અંશ-અંશીના લક્ષમાં ચિત્ત ચક્રૂર કરીને અહોનિશ કુવેરસ્વામીના વચનોમાં તલ્લીન બની ભક્તિમય જીવન જીવતા હતા. સ્વાનુભવસિદ્ધ અપાર દિવ્ય જ્ઞાનચક્ષુના બળે કેવલજ્ઞાનનો પ્રકાશ પોતાના હૃદયમાં ઉજાગર કર્યો હતો.

રોમ રોમ રજ રજકી ગતિયાં, વારપાર વિવિધ રતી રતીયાં;
દાદશ પખ પહેયાન પ્રયંડે, દેખી દેખી કહું ચિત્ત નહીં મંડે. ૫

શબ્દાર્થ

રોમ રોમ = રૂંવાટે રૂવાટા રજરજકી = રગેરગની ગતિયાં = સમજ વારપાર = પાર વગરની વિવિધ = અનેક પ્રકારની રતી રતીયાં = નાનામાં નાની દાદશ પખ = બાર પંથ પહેયાન = જાણે પ્રયંડે = મુખ્ય દેખી દેખી = સમજ સમજને કહું = ક્યાંય પણ ચિત્ત = ચિત્ત નહીં મંડે = ચોંટે નહીં.

અનુવાદ

રોમ રોમ અને રગેરગની સમજ થકી પાર વગરના વિવિધ જ્ઞાનને રતીએ રતી જાણતા હતા, મુખ્ય બાર પંથને પણ સમજ સમજને જાણ્યા, પરંતુ ક્યાંય ચિત્ત ચોંટ્યું નહીં.

ભાવાર્થ

નારણદાસના રોમેરોમ અને રગેરગની સમજ થકી ઘણા બધા પ્રકારના અપાર જ્ઞાનની રતીએ રતીની સમજ હતી, તેમણે ભારતભરમાં ઘણું ભ્રમણ કર્યું હતું અને મુખ્ય ગણાતા બાર પંથોનું જ્ઞાન જાણવા પ્રયત્નો કર્યા હતા. સમજ સમજને બધું જ્ઞાન તેમણે જાણી લીધું, પરંતુ

મનમાં પૂર્ણ સંતોષ અને ચિત્તને સ્થિર થવાનું સ્થાન જણાયું નહીં. તેથી તેઓ કોઈપણ પદમાં કે કોઈપણ પંથની માન્યતામાં અટક્યા નહીં. તેમણે શોધ આગળ ચાલુ જ રાખી અને સાચા સંતની શોધમાં ભ્રમણ કરતા રહ્યા.

**જ્ઞાન ધ્યાન સબકા લીયા દેખી, પકર રહે ગુનકે મત ભેખી;
ગુનકે જાન સકલ પંથ જ્ઞાનુ, કોહુ નહીં જાનત પદ નિરવાનુ. ૬**

શબ્દાર્થ

જ્ઞાન = સૈદ્ધાંતિક સમજ ધ્યાન = પદ પ્રાપ્તિ માટે કરાતું ચિંતન સબકા = બધાના લીયા દેખી = જોઈ લીધું પકર રહે = પકડીને રહ્યા ગુનકે = ગુણોના ગુણાત્મક દેવતાઓના મત = પંથ ભેખી = ભેખ ધારી ગુનકે = ગુણાત્મક દેવતાઓના જાન = જાણીને સકલ = બધા પંથ = સંપ્રદાયો જ્ઞાનુ = જ્ઞાન કોહુ નહીં = કોઈપણ નહીં જાનત = જાણતા પદ નિરવાનુ = નિર્વાણપદને.

અનુવાદ

બધાનું જ્ઞાન-ધ્યાન જોતાં જણાયું કે ભેખધારીઓ ગુણાત્મક પંથોને જ પકડી રહ્યા છે. બધા પંથ ગુણાત્મક દેવતાઓના જ્ઞાનને જાણે છે, પરંતુ કોઈ નિર્વાણપદ જાણતા નહીં.

ભાવાર્થ

તમામ બાર પંથી સંપ્રદાયોનું જ્ઞાન અને ધ્યાન તેમના સગુણ ઈષ્ટદેવના ધામો પ્રાપ્ત કરવા અંગેની સમજ વાળા હતાં. ભેખધારી ધર્મચાર્યો અને તેમના બધા જ અનુયાયીઓ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ એમ રજોગુણી, સતોગુણી અને તમોગુણી દેવતાઓને સર્વોપરી ગણીને તેમના જ પદો માટે ધાર્મિક કર્મકાંડી ક્રિયાઓ કરતા જણાયા. આમ, બધા ધર્મ પંથોના જ્ઞાનીજનો ત્રણેય ગુણાત્મક દેવોનું જ જ્ઞાન જાણતા હતા, પરંતુ કોઈપણ જ્ઞાની પુરુષ સગુણ પદોથી પર એવા નિર્વાણપદને જાણતા નહીં.

**તબ બહોરુ ચરનન મમ આયે, અરૂઠ લક્ષ મત અકથ લખાયે;
તબ ચિંતવન મન કીયો વિલોકુ, નહીં એહી જ્ઞાન ચતુર્દશ લોકુ. ૭**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે બહોરુ = બાદ ચરનન = શરણમાં મમ = મારા આયે = આવ્યા અરૂઠ = અપ્રસિદ્ધ લક્ષ = જ્ઞાન મત = પંથ અકથ = અવર્ણનીય લખાયે = જણાવ્યો તબ = ત્યારે ચિંતવન મન = મનમાં ચિંતવન કીયો = કર્યું વિલોકુ = નિહાળીને નહીં એહી જ્ઞાન = આવું જ્ઞાન નથી ચતુર્દશ લોકુ = ચૌદ લોકોમાં.

અનુવાદ

ત્યારબાદ મારા શરણે આવ્યા ત્યારે અપ્રસિદ્ધ જ્ઞાનનો અવર્ણનીય મત જણાવ્યો. ત્યારે

મનમાં નિહાળીને (અવલોકીને) ચિંતવન કર્યું કે આવું જ્ઞાન ચૌદલોકમાં નથી.

ભાવાર્થ

બારે બાર પંચના જ્ઞાનને સમજ્યા તેમ છતાં સગુણપદમાં અટક્યા નહીં. આખરે તેઓ કુવેરસ્વામીની કીર્તિ સાંભળીને તેમના શરણમાં આવ્યા. જ્યારે તેમણે અપ્રસિદ્ધ કેવલજ્ઞાન દર્શાવતો સકર્તા સિદ્ધાંત જાણ્યો અને અવર્ણનીય કેવલકર્તાના પરમપદને પામવાનો અંશ-અંશીનો લક્ષ પણ નિહાળ્યો, ત્યારે મનમાં ચિંતવન કરવા લાગ્યા. ચૌદ લોકમાં કોઈએ પણ આવું અગાધ કેવલજ્ઞાન દર્શાવ્યું નથી, તેવું પોતાના અવલોકન બાદ નક્કી કર્યું.

**જબ હમકુ ગુરુ પરમહી ચીના, તન મન અરપી રહે આધીના;
જબ સબકે મત છાંડ અછૂતા, ગ્રહી મમ જ્ઞાન ભયે અદ્ભુતા. ૮**

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે હમકુ = મને ગુરુ પરમહી = પરમગુરુ તરીકે ચીના = ઓળખ્યા તન મન અરપી = તન અને મન સમર્પિને રહે = રહેતા આધીના = આધીન જબ = જ્યારે સબકે = બધાના મત = સિદ્ધાંત છાંડ અછૂતા = અસ્પૃશ્ય સમજીને છોડી દીધા ગ્રહી = ગ્રહણ કરી મમ = મારું જ્ઞાન = જ્ઞાન ભયે = થયા અદ્ભુતા = અલૌકિક ગતિવાળા.

અનુવાદ

જ્યારે મને પરમગુરુ તરીકે ઓળખ્યો ત્યારે તન-મન સમર્પિત કરીને આધીન રહેતા. જ્યારે બધા સિદ્ધાંત અસ્પૃશ્ય (નિમ્ન) સમજીને છોડી દીધા પછી (ત્યારે) મારું જ્ઞાન ગ્રહણ કરી અલૌકિક ગતિવાળા થયા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીનાં શરણે જ્યારે આવ્યા ત્યારે નારણદાસજીને લાગ્યું કે ચાર પ્રકારના ગુરુઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા કુવેરસ્વામી જ ખરેખર પરમગુરુ છે. તેવું જણાતાં તેઓ તેમનું તન અને મન કુવેરસ્વામીના ચરણમાં સમર્પિત કરી દીધાં. કાયમપંથી તરીકે જ્યારે તેમને સાચી સમજ પ્રાપ્ત કરી, ત્યારે અગાઉ જે કોઈ સગુણ સિદ્ધાંતની સમજ હતી તે સ્પર્શવા (ગ્રહણ કરવા) યોગ્ય નથી, તેવું સમજીને ત્યજી દીધી. ત્યારબાદ કુવેરસ્વામી દ્વારા દર્શાવેલ કેવલજ્ઞાન ગ્રહણ કરીને સ્વાનુભવ કેળવી ગુરુકૃપાના અધિકારી તરીકે નામના મેળવીને અલૌકિક ગતિવાળા બન્યા.

**અગમ નિગમ ગત્ય ભયે અગાદુ, છેદી ભરમ મરમ લીયે આદુ;
દેશકાલ જુગમેં જશવંતુ, ભયે મહા દિવ્ય જ્ઞાન ગતિવંતુ. ૯**

શબ્દાર્થ

અગમ નિગમ = આદ્ય અને અંત, ભુતકાળ અને ભવિષ્યકાળ ગત્ય = ગતિ સમજ ભયે = થયા અગાદુ = અગાધ
છેદી = ભેદી ભરમ = ભ્રમણા મરમ = મર્મ લીયે = ગ્રહ્યો આદુ = આદિ દેશકાલ = વર્તમાનકાળમાં જુગમેં = જગતમાં
જશવંતુ = કીર્તિમાન ભયે = થયા મહા = મહાન દિવ્ય જ્ઞાન = અદ્ભુત જ્ઞાન ગતિવંતુ = ગતિવાળા જ્ઞાતા.

અનુવાદ

અગમ-નિગમને સમજી અગાધ ગતિવાળા થયા. જેથી ભ્રમણાઓને ભેદી આદિ મર્મ ગ્રહ્યો. વળી, જગતમાં વર્તમાન કાળે કીર્તિમાન થયા અને મહાન દિવ્ય જ્ઞાનના જ્ઞાતા થયા.

ભાવાર્થ

સૃષ્ટિની આદ્યથી માંડીને મહા પ્રલયકાળ સુધીની સ્થિતિ સહિત વર્તમાન વૃદ્ધિકાળના કારણરૂપ રહેલા કર્તાપદની અગાધગતિના જ્ઞાતા બન્યા. જેથી તેમણે જગતની નાશવંત અને ભ્રમણાયુક્ત વિચારધારાને ભેદી, તેની પાર રહેલા આદિ-અનાદિ પરમપદનું રહસ્ય જાણી પરમપદની પ્રાપ્તિ માટેનો માર્ગ ગ્રહણ કરી લીધો. વળી, સંસારમાં સમય અને સ્થળને અનુલક્ષીને સમગ્ર જન સમુદાયમાં કીર્તિમાન બન્યા. આ પ્રમાણે તેઓ મહાન દિવ્ય કૈવલજ્ઞાનના જ્ઞાતા થયા.

દેઈ પરમોધ બોધ જુગમાંડી, અગણિત લોક લીયે શરનાંડી;
કીયે કલ્યાણ જીવ બોહોતનકે, આપી રહે તન મન તિન તિનકે. ૧૦

શબ્દાર્થ

દેઈ = આપી દઈ પરમોધ બોધ = પરમપદનો શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ જુગમાંડી = જગતમાં અગણિત = અસંખ્ય
લોક = માનવ લીયે = લીધા શરનાંડી = શરણમાં કીયે = કર્યું કલ્યાણ = જન્મ-મરણના ત્રાસથી મુક્ત જીવ = જીવો
બોહોતનકે = ઘણા બધા આપી રહે = સમર્પણ કરીને રહે તન મન = તન અને મન તિન તિનકે = તેટલા તેટલાનું.

અનુવાદ

જગતમાં પરમપદનો શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ આપીને અગણિત માનવોને શરણમાં લીધા. ઘણા બધા જીવો તન અને મન સમર્પિત કરીને રહ્યા, તેટલા તેટલા (જીવો)નું કલ્યાણ કર્યું.

ભાવાર્થ

નારણદાસજીએ સકર્તાપિતિના પરમપદનો શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ આપી જગતના અગણિત જીવોને શરણે લીધા. ઘણી મોટી સંખ્યામાં જીવોએ તેમના શરણમાં તન, મન સહિત સર્વસ્વ સમર્પણ કરીને રહ્યા. તે તમામ જીવોને કૈવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપીને જન્મ-મરણના ભયમાંથી મુક્ત કરીને તેમનું કલ્યાણ કર્યું.

નહીં રણ કીયે સકલ જીવ પાસા, નામ રખે જબ નારણદાસા;
કહે કુવેર સૂનો નર બોહોરુ, પ્રેમદાસકે જશ વિસ્તારુ. ૧૧

શબ્દાર્થ

નહીં = નથી રણ = અહેસાન, ઋણ કીયે = કર્યા સકલ જીવ = બધા જીવો પાસા = બંધન નામ રખે = નામ રાખ્યું જબ = તેથી નારણદાસા = નારણદાસ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સૂનો = સાંભળો નર = પુરુષો માનવો બોહોરુ = હવે પછી પ્રેમદાસકે = પ્રેમદાસના જશ = કીર્તિ વિસ્તારુ = વિસ્તારપૂર્વક.

અનુવાદ

બધા જીવોને બંધનમાંથી મુક્ત કરીને અહેસાન (ઋણ) રહેવા દીધું નહીં. તેથી નામ નારણદાસ રાખવામાં આવ્યું. કુવેરસ્વામી કહે છે કે હવે પછી હે માનવો ! પ્રેમદાસની કીર્તિને વિસ્તારપૂર્વક સાંભળો.

ભાવાર્થ

જેટલા ભક્તો તેમના શરણમાં તન અને મન સહિત સર્વાંગે સમર્પિત થયા તેટલા જીવોને જન્મ-મરણના બંધનમાંથી મુક્ત કરીને પોતાના માથે કોઈપણ પ્રકારનું ઋણ રહેવા દીધું નહીં. તેથી જ તો તેઓનું નામ (ઋણ નહીં રાખનાર) નારણદાસ રાખવામાં આવ્યું હતું.

હવે પછી કુવેરસ્વામી પ્રેમદાસના યશગાન વિસ્તારપૂર્વક ગાય છે. જે સર્વ શ્રોતાજનોને સાંભળવા અનુરોધ કરવામાં આવે છે.

પ્રેમદાસ નિજ પ્રેમ પ્રકાશા, બિનુ કૈવલ પદ નાંહી અભ્યાસા;
નિજ કૈવલ ઓરુ મમ પદ લક્ષુ, એકમેક ઉર રાખત દક્ષુ. ૧૨

શબ્દાર્થ

પ્રેમદાસ = પ્રેમદાસ નિજ = મૂળ પ્રેમ = ભાવ પ્રકાશા = પ્રચાર-પ્રસારમાં બિનુ કૈવલપદ = કૈવલકર્તાના પરમપદ સિવાય નાંહી = ન હતો અભ્યાસા = અભ્યાસ નિજ કૈવલ = આદિ કૈવલકર્તા ઓરુ = અને મમ પદ લક્ષુ = મારા પરમપદનો લક્ષ એકમેક = એકમેક થઈને ઉર = હૃદયમાં રાખત = રાખતા દક્ષુ = બોધ.

અનુવાદ

પ્રેમદાસ નિજના પ્રચાર-પ્રસારમાં પ્રેમ દર્શાવતા હતા. કૈવલપદ સિવાય બીજો કોઈ અભ્યાસ ન હતો. નિજ કૈવલકર્તા અને મારા પદના લક્ષમાં એકમેક થઈને હૃદયમાં બોધ ગ્રહી રાખતા હતા.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસ આપનપુ ચૈતન સ્વરૂપ અને પતિપદના જ્ઞાનના પ્રચાર-પ્રસારના કાર્યમાં અધિક

પ્રેમ દર્શાવતા હતા. કેવલજ્ઞાનનો કેવી રીતે વધુ ને વધુ પ્રચાર-પસાર થાય તેવી પ્રવૃત્તિમાં વિશેષ રસ ધરાવતા હતા. કુવેરસ્વામી દ્વારા જે જે બોધ આપવામાં આવે તેમાં એકમેક થઈને નિજ કેવલકર્તાનો લક્ષ હૃદયમાં ઉતારીને તથા આતરતા પૂર્વક જ્ઞાન ગ્રહી, અન્યને જ્ઞાન આપવાના કાર્યમાં વ્યસ્ત રહેતા હતા.

**તિનકે ચરન શરન કોહુ પરસે, કોટી તિરથ ફલકો પદ દરસે;
લખી લખી ગ્રંથ દીયે બહુ જનકુ, વંચી વંચી ભયે જ્ઞાન સબનકુ. ૧૩**

શબ્દાર્થ

તિનકે = તેમના ચરન શરન = ચરણ-શરણ કોહુ = કોઈક પરસે = સ્પર્શ કરે કોટી તિરથ = કરોડો તીર્થનું ફલકો = ફળ પદ = ધામ દરસે = દર્શ્યમાન કરે લખી લખી = લખી લખીને ગ્રંથ = ધર્મ-પુસ્તક દીયે = આપે બહુ જનકુ = ઘણા માનવોને વંચી વંચી = વાંચી વાંચીને ભયે = થયા જ્ઞાન = જ્ઞાન સબનકુ = બધાને.

અનુવાદ

તેમના શરણમાં જઈને કોઈક ચરણ સ્પર્શ કરે તેને કરોડો તીર્થનું ફળ સહિત પદ દર્શ્યમાન થતું. તેઓ લખી લખીને ઘણા માનવોને ગ્રંથો આપતા જેથી વાંચી વાંચીને બધા જ્ઞાન મેળવતા થયા.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસના દેહની નિર્મળતા અને પવિત્રતા તેમજ ભક્તિના પ્રભાવથી જે કોઈ વ્યક્તિ તેમના શરણમાં આવીને ચરણસ્પર્શ કરતા તેઓને કરોડો તીર્થ સ્થાનોમાં જઈને જે પુણ્ય મળે તેટલું ફળ મળતું અને સદેહે પરમપદને દર્શ્યમાન કરી શકતા હતા. વળી, તેઓ કુવેરસ્વામી દ્વારા લહીયાઓને લખાવેલ ધર્મગ્રંથોની નકલ જાતે લખી લખીને ભક્તોને આપતા. જેથી ભક્તો પણ તે ગ્રંથોનું જ્ઞાન વારંવાર વાંચી વાંચીને અભ્યાસ કરતા અને કેવલજ્ઞાનના જાણકાર (જ્ઞાતા) બનતા હતા.

**કેતેક જીવ કીયેહી ભવપારા, કેવલજ્ઞાન કરી વિસ્તારા;
આપી લક્ષ અભે કરી દીયેઉ, મમ ચરનન ચિત્ત સબ એકતયેઉ. ૧૪**

શબ્દાર્થ

કેતેક જીવ = કેટલાક જીવો કીયેહી = કર્યા ભવપારા = ભવપાર કેવલજ્ઞાન = કેવલજ્ઞાન કરી = કરીને વિસ્તારા = પ્રચાર આપી લક્ષ = લક્ષ આપીને અભે કરી = નિર્ભય કરીને દીયેઉ = દીધા મમ ચરનન = મારા ચરણમાં ચિત્ત = ચિત્ત સબ = સર્વદા એકતયેઉ = એકતા સાધીને રહેતા.

અનુવાદ

કેવલજ્ઞાનનો પ્રચાર કરીને કેટલાયે જીવોને ભવપાર કર્યા હતા, તથા લક્ષ આપીને નિર્ભય

કરી દીધા હતા. મારા ચરણમાં ચિત્તની સદા માટે (હંમેશાં) એકતા સાધીને રહેતા હતા.

ભાવાર્થ

ધર્મગ્રંથો લખી લખીને પ્રેમદાસજી કૈવલજ્ઞાનનો પ્રચાર ખૂબ જ સારી રીતે કરતા. આમ, તેમણે કેટલાયે જીવોને જ્ઞાન દર્શાવીને ભવપાર કર્યા હતા. વળી, કૈવલકર્તાનો લક્ષ આપી જીવોને જન્મ-મરણના ભયથી નિર્ભયતા પ્રદાન કરતા હતા. તેમનું ચિત્ત સદાને માટે કુવેરસ્વામીના ચરણમાં એકતા સાધીને કૃપાપાત્ર બની રહે તે માટે આરતવંત રહેતું હતું.

**મીસર જ્ઞાન ગુંજ કરહી જીવનકુ, દરસ પરસ આયે જીનજીનકુ;
જેહી તેહીસે કરહી ગુરુ જ્ઞાનુ, કરવાવહી મમ પદ અવિલાનુ. ૧૫**

શબ્દાર્થ

મીસર જ્ઞાન ગુંજ = મધમાખીના (મીસરીન) મધુર ગુંજનની જેમ જ્ઞાન કરહી = કરતા જીવનકુ = જીવોને દરસ = દર્શન પરસ = ચરણસ્પર્શ આયે = આવતા જીન જીનકુ = જે જે જેહી તેહીસે = જે કોઈ આવે તેને કરહી = કરતા ગુરુ જ્ઞાનુ = ગુરુનું જ્ઞાન કરવાવહી = કરાવતા મમ = મારું પદ = પદ અવિલાનુ = અવિલાન.

અનુવાદ

ચરણ સ્પર્શ કરવા માટે તથા દર્શનાર્થએ જે જે જીવો આવતા તેમને મધમાખીના મધુર ગુંજવન જેમ જ્ઞાન કરતા. એટલે કે જે કોઈ આવે તેને ગુરુનું જ્ઞાન કરતા અને મારા પદનું અવિલાન કરાવતા હતા.

ભાવાર્થ

મંદિરમાં જે કોઈ ભક્તો કુવેરસ્વામીનાં દર્શન કરવા કે ચરણ સ્પર્શ કરવા માટે આવતા હતા, તે ભક્તોને પ્રેમપૂર્વક મધમાખીના મધુર ગુંજનની જેમ કૈવલજ્ઞાન સંભળાવતા. અર્થાત્ જે કોઈ ભક્ત આવે તેને પરમગુરુ તરફથી પ્રાપ્ત થયેલું અગાધ કૈવલજ્ઞાનને દર્શાવતા અને કુવેરસ્વામી દ્વારા સ્થાપિત શાશ્વત પરમપદનું અવિલાન કરાવતા હતા.

**દેશ વિદેશ વિકટ ઘટ જીતે, ગુરુ પરતાપ કીયે સબ રીતે;
ખટ દરશન ઓરુ પંડિત જ્ઞાની, કરી કરી વાદ થકે સબ આની. ૧૬**

શબ્દાર્થ

દેશ વિદેશ = દેશ-પરદેશ વિકટ ઘટ = અભિમાની જીવો જીતે = જીત્યા ગુરુ પરતાપ = ગુરુના પ્રતાપે કીયે = કર્યા સબ = બધાને રીતે = આચરણયુક્ત ખટ દર્શન = છ દર્શન, શાસ્ત્રકારો ઓરુ = અને પંડિત = પંડિતો જ્ઞાની = જ્ઞાનીજનો કરી કરી વાદ = વાદ-વિવાદ કરી કરીને થકે = થાક્યા સબ = બધા આની = આવીને.

અનુવાદ

દેશ-વિદેશના અભિમાની જીવોની આઘ લઈ છ દર્શનના શાસ્ત્રકારો અને જ્ઞાની પંડિત સહિત બધા આવીને વાદ-વિવાદ કરીને થાક્યા, પરંતુ ગુરુના પ્રતાપે સૌને જીતી આચરણયુક્ત કર્યા.

ભાવાર્થ

દેશના તેમજ પરદેશના ઘણા જીવદશામાં જીવતા અભિમાની ધાર્મિક વક્તાઓની આઘ લઈને છ દર્શનના શાસ્ત્રકારો અને જ્ઞાની પંડિતો સહિત બધા આવીને વાદ-વિવાદ કરી કરીને થાક્યા. તેમ છતાં તેમની સાથે પ્રેમપૂર્વક ન્યાયયુક્ત રીતે ચર્ચા કરીને સકર્તા સિદ્ધાંતના ન્યાયે સૌને પરાસ્ત કરતા અને જીત મેળવતા. વળી, પરમગુરુના પ્રતાપે કાયમપંથના આચરણ પ્રમાણે રહેણી-કરણી બતાવી નિયમને આધીન જીવન જીવવા માટે પ્રેરિત કરતા હતા.

**તિનુ સબકુ નિજ ન્યાય બતાઈ, સમરસ કરી દેયેહુ ઉલટાઈ;
વેર વરગ કોઉસે નવ રખીયે, સનમુખ મીલે સોઈ ભયે આસકીયે. ૧૭**

શબ્દાર્થ

તિનુ સબકુ = તે બધાને નિજ ન્યાય = આદિ સકર્તા સિદ્ધાંતનો ન્યાય બતાઈ = બતાવી સમરસ કરી = અનુરાગી બનાવીને દેયેહુ ઉલટાઈ = પાછા વાળી દેતા વેર વરગ = વેરઝેર કોઉસે = કોઈની સાથે નવ રખીયે = રાખતા નહીં સનમુખ મીલે = પ્રત્યક્ષ આવીને મળે સોઈ = તે ભયે = થતા આસકીયે = પ્રેમવશ.

અનુવાદ

તે બધાને આદિ ન્યાય બતાવી અનુરાગી બનાવીને પાછા વાળી દેતા. કોઈની પણ સાથે વેર ઝેર રાખતા નહીં. જે કોઈ પ્રત્યક્ષ આવીને મળે તે પ્રેમવશ થતા.

ભાવાર્થ

જે કોઈ વાદ-વિવાદ કરવા આવતા તે બધાને આદિ સકર્તા સિદ્ધાંતના ન્યાયે આપનપુ અને નિજ પતિપદનો લક્ષ દર્શાવીને કૈવલજ્ઞાનમાં તરબોળ કરીને અનુરાગપૂર્વક પિગળાવી દેતા અને પછી જ પાછા વાળતા હતા. જે કોઈ દર્શનાર્થે આવતા તેમની સાથે જરાપણ દુશ્માનવટ રાખતા નહીં. તેમના સ્વભાવમાં મૃદુલતા અને સામાવાળાને મુગ્ધ (વશ) કરવાની ચતુરાઈ હોવાને કારણે જે કોઈ વ્યક્તિ તેમની સમક્ષ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે આવતી તે પ્રેમવશ થઈને પાછી જતી હતી.

**કોમલ વચન ભરીત કરુણાઈ, બિનુ અમરીખ ઉચરન લઘુતાઈ;
એહીં સબ ભેખ મીલનકે વચનાં, રખીત ઈષ્ટ ઉર અંતર સચનાં. ૧૮**

શબ્દાર્થ

કોમલ વચન = મૃદુલ વચનો **ભરીત કરુણાઈ** = કરુણા ભરેલાં **બિનુ અમરીખ** = દ્વેષ રહિત **ઉચરન લઘુતાઈ** = વિનમ્રતાપૂર્વકની વાણી ઉચ્ચારતા **એહી** = આવા **સબ ભેખ** = બધા ભેખધારીને **મીલનકે** = મળતાની સાથે **વચનાં** = વચનો **રખીત** = રાખીને **ઈષ્ટ** = માલિક **ઉર અંતર** = હૃદયમાં **સચનાં** = સત્યતાપૂર્વક.

અનુવાદ

મૃદુલ અને કરુણા ભરેલાં વચનો તેમજ વિનમ્રતાપૂર્વક દ્વેષ રહિત વાણી ઉચ્ચારતા હતા. બધા ભેખધારીઓને મળતાની સાથે જ આવાં વચનો ઉચ્ચાર કરવતા, તેમજ માલિકને હૃદયમાં રાખી સત્યતાપૂર્વક રહેતા.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસજી જ્યારે પણ અન્ય ભેખધારી કે સંતપુરુષો સાથે સત્સંગ કે વાદ-વિવાદ (ચર્ચા) કરતા ત્યારે પણ પોતાના વચનો મૃદુલ અને કરુણાથી ભરેલા તેમજ વિનમ્રતાપૂર્વકની બોલી બોલતા અને દ્વેષ રહિત વાણીથી સંવાદ કરતા હતા. સંસારમાં પણ જ્યારે જ્યારે ભેખધારીઓએ પરસ્પર મળવાનું થાય ત્યારે ત્યારે આ પ્રમાણે ભેખને શોભે તેવો વ્યવહાર-વર્તન કરવાં. વળી, સંતોએ તો પોતાના હૃદયમાં સદાને માટે કર્તા-માલિક બિરાજમાન છે, તેવો ભાવ ધારણ કરીને સાચા (સત્યતાપૂર્વકના) વચનો બોલતા અને નીતિપૂર્વક વ્યવહાર કરતા.

જગ જીતન જીનકે મન ચાહી, તો સંતનસે કરો અનુરાઈ;
હમ દીના સોહી દેત લખાઈ, જીનસે મોક્ષ પરમપદ પાઈ. ૧૯

શબ્દાર્થ

જગ જીતન = જગતને જીતવાની **જીનકે** = જેમને **મન ચાહી** = મનમાં ચાહના હોય **તો** = તો **સંતનસે** = સંતપુરુષો સાથે **કરો** = કરો **અનુરાઈ** = સત્સંગ **હમ દીના** = મેં જે આપ્યું છે **સોહી** = તે જ **દેત** = આપશે **લખાઈ** = દર્શાવી બતાવી **જીનસે** = જેનાથી **મોક્ષ** = મુક્તિ **પરમ પદ** = પરમપદ **પાઈ** = પ્રાપ્ત થશે.

અનુવાદ

જેના મનમાં જગતને જીતવાની કે ભવપાર થવાની ચાહના હોય, તો સંતપુરુષો સાથે સત્સંગ કરો. મેં જે આપ્યું છે તે જ તેઓ દર્શાવશે જેથી પરમપદ પામીને મોક્ષ થશે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી સ્પષ્ટ આદેશ આપે છે કે જે કોઈ વ્યક્તિને જન્મ-મરણના બંધનમાંથી મુક્તિ મેળવીને ભવપાર થવાની (મનમાં) ચાહના કરતા હોય, તેમણે અહર્નિશ સંતપુરુષો સાથે સત્સંગ અને સેવા કરવા માટે પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ. કારણ કે કુવેરસ્વામીએ ગ્રંથોમાં જે કાંઈ

જ્ઞાન જણાવ્યું છે તેનો જ અભ્યાસ કરીને તેઓ ગ્રંથોના આધારે જ જ્ઞાન કથીને બોધ આપશે, વળી, મૂળ પુરુષની વાણી સમજવાથી તથા તેમની આજ્ઞા મુજબ વાણી, વર્તન અને વ્યવહાર કરવાથી પરમગુરુના કૃપાવંત બનીને સકર્તા સર્જનહારનું પરમપદ પામી અખંડ કેવલમુક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકાશે.

**પ્રેમ નેમ જીનકે ઉર પાસા, જબ હમ કીના પ્રેમ હી દાસા;
તિનકે સમ ઓરુ જન કહુ દોઈ, કહે કુવેર સૂનો શુદ્ધ ચિત્ત પ્રોઈ. ૨૦**

શબ્દાર્થ

પ્રેમ = પ્રેમાધીન બની નેમ = નિયમ પાળીને જીનકે = જેમના ઉર = હૃદય પાસા = પ્રભાવ જબ = જેથી હમ = મેં કીના = કહ્યા પ્રેમ હી દાસા = પ્રેમદાસ તિનકે = તેમના સમ = સરખા ઓરુ = બીજા જન = વ્યક્તિ કહું = કહું છું દોઈ = બે કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સૂનો = સાંભળો શુદ્ધ ચિત્ત = શુદ્ધ ચિત્ત પ્રોઈ = પરોવીને.

અનુવાદ

જેમના હૃદયમાં પ્રેમ અને નિયમનો પ્રભાવ હતો, તેથી મેં તેમને પ્રેમદાસ કહ્યા. કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેમના સરખા બીજા બે વ્યક્તિ અંગે હું કહું છું જે શુદ્ધ ચિત્ત પરોવીને સાંભળો.

ભાવાર્થ

જે સંતપુરુષના હૃદયમાં શુદ્ધ પ્રેમ અને ચુસ્ત નિયમ પાળવાની દૃઢતા હતી, તેથી તેવા સંતપુરુષનું નામ કુવેરસ્વામીએ પ્રેમદાસ રાખ્યું હતું. પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે એ સિવાય પ્રેમદાસના જેવા જ સદ્ગુણો ધરાવતા અને નિયમ પાળવામાં અડગ એવા બીજા બે સંતપુરુષો થઈ ગયા. તેમના વિશે વિસ્તારપૂર્વકનું વર્ણન હવે પછી દરેક શ્રોતાજનોને શુદ્ધ ચિત્ત પરોવી સાંભળવા માટે અનુરોધ કરવામાં આવે છે.

અંગ ૭૫

સંત ભરનકો

રણ છોડે રણછોડ જીવનકા, ચરન શરન આવે જીન જીનકા;
દેઈ પરમોધ પરમગતિ આપે, અભે અચલ અવિગત કરી થાપે. ૧

શબ્દાર્થ

રણ છોડે = ઋણમાંથી મુક્ત કરે રણછોડ = રણછોડદાસજી જીવનકા = જીવોના ચરન = ચરણે
શરન = શરણમાં આવે = આવે જીન જીનકા = જે આવે તેના દેઈ = દેઈને પરમોધ = પરમ ઉપદેશ પરમગતિ = શ્રેષ્ઠ ગતિ
આપે = આપે અભે = નિર્ભય અચલ = અચળ અવિગત = નિર્વાણ કરી = કરીને થાપે = સ્થાપે.

અનુવાદ

જે જે જીવો ચરણ-શરણમાં આવે તેમને રણછોડદાસ ઋણમાંથી (ભવસાગરમાંથી) મુક્ત કરતા હતા. પરમ ઉપદેશ દેઈને પરમપદની ગતિનું જ્ઞાન આપતા તથા નિર્ભય, અચળ અને અવિગત કરીને સ્થાપતા.

ભાવાર્થ

રણછોડદાસ નામના સંતપુરુષ પણ જ્ઞાની અને કુવેરસ્વામીના કૃપાવંત શિષ્ય હતા. મંદિરમાં જે જે ભક્તો દર્શનાર્થે આવતા તેમાં જે આરતવંત જીવો હતા, તે કુવેરસ્વામીના શરણમાં (ચરણમાં) નમસ્કાર કરીને શરણાગતિ સ્વીકારતા હતા. તેવા કાયમપંથી જીવોને રણછોડદાસ તેમના ઋણમાંથી છોડાવીને કૈવલમુક્તિના અધિકારી બને તે માટે, પ્રયત્નશીલ રહેતા હતા. વળી, સગુણ-નિર્ગુણ સિદ્ધાંતથી શ્રેષ્ઠ એવા સર્કર્તા સિદ્ધાંતની સમજ આપીને પરમપદની ગતિ માટેની પણ સમજ (જ્ઞાન) આપતા હતા. આ પ્રમાણે ભક્તના હૃદયમાં નિર્ભયતાવાળું અચળ અને અવિગત પતિપદનું સ્થાપન કરીને જ રહેતા હતા.

અધમ અનેક પાર લગાયે, તે માટે રણછોડ કહાયે;
ભવતારન ભગવાન હી દાસા, અરુઢ જ્ઞાન મત અકલ નીરાસા. ૨

શબ્દાર્થ

અધમ = પાપી અનેક = અપાર પાર = ભવપાર લગાયે = લગાવ્યા તે માટે = તેથી તો રણછોડ = રણછોડ
કહાયે = કહેવાયા ભવતારન = ભવથી તારવાવાળા ભગવાન હી દાસા = ભગવાનદાસ અરુઢ જ્ઞાન = અપ્રસિદ્ધ જ્ઞાન

મત = માન્યતા, સિદ્ધાંત, સમજ અકલ = અકળ નીરાસા = નિષ્કામી.

અનુવાદ

અનેક પાપીઓને પાર લગાવ્યા તે માટે રણછોડ કહેવાયા. ભગવાનદાસ ભવતારન હતા. જેઓ અરૂઢ જ્ઞાન અને અકળ સિદ્ધાંત જણાવવાવાળા અને નિષ્કામી હતા.

ભાવાર્થ

વિશ્વના અનેક પામર જીવોને કૈવલજ્ઞાનના સહારે જન્મ-મરણના બંધનમાંથી છોડાવીને ભવપાર કર્યા હોવાથી તેમને રણછોડદાસ કહેવામાં આવ્યા છે.

વળી, બીજા સંતપુરુષ કે જે ભગવાનદાસ હતા. તેઓ પણ ભવતારણ અર્થાત્ પોતે તરે અને બીજાને પણ ભવસાગરથી પાર કરે તેવી સામર્થ્યતા ધરાવતા હતા. તેઓ કળી ન શકાય તેવા અકળ અને વિશ્વમાં રૂઢિગત નથી તેવા અરૂઢ કૈવલજ્ઞાનને જણાવવાવાળા અને કોઈપણ પ્રકારની આશા રહિત નિષ્કામ ભાવે વૈરાગપૂર્ણ જીવન જીવનારા હતા.

સકલ ગ્રંથ ગતિવંત નિરૂપા, ભાગ ત્યાગ કરે અરથ અનુપા;
સાર અસાર નરણે કરી આપે, સકલ લોકકે સંશે કાપે. ૩

શબ્દાર્થ

સકલ = બધા ગ્રંથ = ધર્મ પુસ્તક ગતિવંત = સમજ દ્વારા નિરૂપા = નિરૂપણ કરી, સમીક્ષા કરીને ભાગ ત્યાગ કરે = ભાગાકાર અને બાદબાકી કરીને અરથ = અર્થ અનુપા = અનુપમ, શ્રેષ્ઠ સાર અસાર = શાશ્વત અને નાશવંત નરણે કરી = નિર્ણય કરીને આપે = દર્શાવે સકલ = બધા લોકકે = માનવોના સંશે = સંશયો કાપે = દૂર કરે.

અનુવાદ

બધા ગ્રંથોના અર્થનું શ્રેષ્ઠ રીતે સમીક્ષા કરી સમજ દ્વારા, ભાગ-ત્યાગનો અનુપમ અર્થ કરીને તેમજ શાશ્વત અને નાશવંતનો નિર્ણય કરીને દર્શાવતા. વળી, બધા માનવોના સંશયો દૂર કરતા.

ભાવાર્થ

સંત રણછોડદાસ કુવેરસ્વામી રચિત બધા જ ધર્મગ્રંથોને સમજપૂર્વક વાંચીને અભ્યાસ કરતા અને મંથન બાદ તેના સારને તારવી ગૂઢાર્થભરી રીતે સમીક્ષા કરતા. સમજ પડે તે રીતે તત્ત્વોના ભાગ-ત્યાગ કરી ભક્તોને અર્થપૂર્ણ રીતે શ્રેષ્ઠ કૈવલજ્ઞાનને સમજાવતા હતા. વળી, નાશવંત અને શાશ્વત પદોનો નિર્ણય દર્શાવીને ગુરુકૃપા દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ સૂઝબૂઝના આધારે શ્રોતાજનોના મનમાં રહેલા દરેક સંશયોને દૂર કરતા હતા.

ચૈતન લક્ષ નિરાકૃષ્ટ કાઢી, નિજ જનકુ શુદ્ધ દેત દેખાડી;
જીવન મુક્ત કરે જીવનકુ, કરી કરી જ્ઞાન સબે જન જનકુ. ૪

શબ્દાર્થ

ચૈતન લક્ષ = ચૈતનના લક્ષને નિરાકૃષ્ટ કાઢી = ખુલાસો કરીને નિજ જનકુ = પોતાના ભક્તોને શુદ્ધ = સત્ય દેત દેખાડી = જણાવી દેતા જીવન મુક્ત = જીવનમાંથી મુક્ત કરે = કરતા જીવનકુ = જીવોને કરી કરી જ્ઞાન = જ્ઞાન કથી કથીને સબે = દરેક જન જનકુ = વ્યક્તિ વ્યક્તિને.

અનુવાદ

ચૈતનલક્ષનું નિરાકરણ કરીને પોતાના ભક્તોને શુદ્ધ દેખાડી દેતા હતા. દરેક વ્યક્તિ-વ્યક્તિને જ્ઞાન કથી-કથીને જીવોને જીવનમુક્ત કરતા હતા.

ભાવાર્થ

નાશવંત દેહમાં સર્વોપરી ચૈતન અંશ અને નાશવંત બ્રહ્માંડમાં સર્વોપરી ચૈતન અંશી અંગેનું સમજપૂર્વક નિરાકરણ કરી “પિંડે સો બ્રહ્માંડે”ના ન્યાયે અંતિમ નિર્ણાયક ફેંસલો બતાવતા હતા. સત્યપદરૂપ ચૈતન કે જે અજર-અમર અને અવિનાશી છે, તેનો મર્મ પોતાના ભક્તોને સમજપૂર્વક જણાવતા હતા. વળી, જે વ્યક્તિ દર્શનાર્થે આવતા તેમને વ્યક્તિગત રીતે કૈવલજ્ઞાનનો બોધ જણાવી ગુપ્ત અમરમંત્રનો લક્ષ સમજાવીને જીવોને ભવબંધનરૂપ જન્મ-મરણના ફેરામાંથી છોડાવતા હતા.

બુદ્ધિવંત જન કીયે અનેકા, દઢવાયે કૈવલપદ એકા;
એહી પરકાર જન બહુ તારે, અગણીતકે કારજ કહી સારે. ૫

શબ્દાર્થ

બુદ્ધિવંત = જ્ઞાની જન = માનવ જીવ કીયે = કર્યા અનેકા = ઘણા દઢવાયે = દઢ કરાવ્યા કૈવલ પદ = કૈવલકર્તાનું પદ એકા = એક અખંડ એહી પરકાર = આ પ્રમાણે જન = માનવો બહુ = ઘણા તારે = ભવપાર કર્યા અગણીતકે = અનેક કારજ = કાર્યો કહી = કેટલાયે સારે = સાર્થક કર્યા.

અનુવાદ

ઘણા માનવોને જ્ઞાની કર્યા અને એક અખંડ કૈવલપદ દઢ કરાવ્યું. આ પ્રમાણે ઘણા માનવોને ભવપાર કર્યા. તેમજ અનેકના કેટલાયે કાર્યો સાર્થક કર્યા.

ભાવાર્થ

ઘણા કાયમપંથી ભક્તજનોને કૈવલજ્ઞાન સમજાવીને જ્ઞાની બનાવ્યા. વળી, બ્રહ્માંડની મધ્ય રહેલા

કેવલકર્તાના અખંડ પરમપદને દૃઢ કરાવતા. આ પ્રમાણે અનેક કાયમપંથી અનુયાયી ભક્તજનોને ભવપાર કર્યા. તે ઉપરાંત અસંખ્ય ભક્તોના નાનાં-મોટાં કેટલાયે લૌકિક કાર્યો સાર્થક કર્યા હતાં.

**ભગથી વાન કીયે જીવ ભિન્ના, જબ ભગવાનદાસ હમ કીના;
એહી પરકાર નામ મત ચારુ, હોઈ ગયે મહા અદ્ભુત અપારુ. ૬**

શબ્દાર્થ

ભગથી = ભગના બંધનથી વાન = મુક્ત કીયે = કર્યા જીવ = જીવોને ભિન્ના = અલગ જબ = જેથી ભગવાનદાસ = ભગવાનદાસ હમ = મેં કીના = કહ્યા એહી પરકાર = આ પ્રમાણે નામ = નામનું મત = મહત્તા ચારુ = ચારેયનું હોઈ ગયે = થઈ ગયા મહા = મહાન અદ્ભુત = અલૌકિક અપારુ = ઘણા.

અનુવાદ

ભવના બંધનથી ભિન્ન કરીને જીવોને મુક્ત કર્યા, જેથી મેં ભગવાનદાસ કહ્યા. એ પ્રકારે ચારેયના નામની મહત્તા છે. જેઓ ઘણા મહાન અને અદ્ભુત થઈ ગયા.

ભાવાર્થ

પોતાની સામર્થતાથી જેમણે જીવદશામાં જીવતા જીવોને કૈવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપીને દેહભાવ છોડાવી અંશભાવ દૃઢ કરાવ્યો અને જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા. તેમજ જન્મ-મરણના બંધનમાંથી મુક્ત કર્યા, જેથી એવા ભવના બંધનથી મુક્ત કરનાર સંતપુરુષને કુવેરસ્વામીએ ભગવાનદાસ નામથી સંબોધ્યા છે. આ પ્રમાણે નારણદાસ, રણછોડદાસ, પ્રેમદાસ અને ભગવાનદાસ નામની મહત્તા ધરાવતા મુખ્ય ચાર સંતો પોતે અપાર ભક્તિમય જીવન જીવીને ગુરુ કૃપાએ સંતોમાં મહાન તથા અલૌકિક વિભૂતિવાળા થયા.

**ઓર સંતનકે નામ સૂનાવું, જીનકે પણ તન મન અતિ ભાવું;
નિરભેરામ જમનાદાસ જેહી, દયારામ જન પ્રેમ સનેહી. ૭**

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા સંતનકે = સંત પુરુષોના નામ = નામ સૂનાવું = સંભળાવું જીનકે = તેમના પણ = પણ તન મન = તન અને મન અતિ = અત્યંત ઘણા ભાવું = પ્રેમાળ, સ્નેહાળ ભાવવાળા નિરભેરામ = નિરભેરામ જમનાદાસ = જમનાદાસ જેહી = જેઓ દયારામ = દયારામ જન = ભક્તજન પ્રેમ = પ્રેમપૂર્વક સનેહી = સ્નેહ ધરાવતા હતા.

અનુવાદ

બીજા સંતપુરુષો કે જેઓ તન અને મન સહિત અત્યંત ભાવ ધરાવતા હતા, તેમના નામ

સંભળાવું છું. નિરભેરામ, જમનાદાસ અને દયારામ કે જેઓ ભક્તજન પ્રત્યે પ્રેમપૂર્વક સ્નેહ ધરાવતા હતા.

ભાવાર્થ

બીજા સંતપુરુષો કે જેઓ પોતાનું તન અને મન સમર્પિત કરીને કુવેરસ્વામીના શરણમાં અત્યંત ભાવ ધારણ કરીને જીવન જીવતા હતા, તેમના નામ હવે કુવેરસ્વામી આપણને જણાવે છે.

નિરભેરામ, જમનાદાસ અને દયારામ નામના સંતપુરુષો પણ કુવેરસ્વામીના શરણમાં ખૂબ જ પ્રેમ ધારણ કરીને અતિ સ્નેહપૂર્વક સમર્પિત થઈને તેમજ બધા કાયમપંથી ભક્તજનોની સાથે આત્મબંધુત્વનો સંબંધ જાળવીને જીવન જીવતા હતા.

**રસોઈ કરનમેં દ્વાર અધિકારી, પોખત સંત રસોઈ સમારી;
હીરાદાસ ગોપાલહી દાજી, એહી તીનું ગત અસીલ વેરાજી. ૮**

શબ્દાર્થ

રસોઈ કરનમેં = ભોજન બનાવવામાં દ્વાર = દ્વારકાદાસ અધિકારી = કારભારી પોખત = સંતોષતા સંત = સંતપુરુષોને
રસોઈ = ભોજન સમારી = સામગ્રી બનાવીને હીરાદાસ = હીરાદાસ ગોપાલહી = ગોપાલદાસ દાજી = દાજીદાસ
એહી તીનું = એ ત્રણેય ગત = ગતિ અસીલ = અવગુણ રહિત વેરાજી = વૈરાગી.

અનુવાદ

દ્વારકાદાસ ભોજન બનાવવામાં કારભારી હતા. જે રસોઈની સામગ્રી બનાવીને સંતોને સંતોષતા હતા. વળી, હીરાદાસ, ગોપાલદાસ અને દાજીદાસ એ ત્રણેયની ગતિ અવગુણ રહિત વૈરાગી હતી.

ભાવાર્થ

દ્વારકાદાસ નામના સંત અહર્નિશ ભક્તિમાં લીન રહીને રસોડાનો વહીવટ સંભાળતા હતા. જેમાં તેઓ સંતો માટે ભોજન સામગ્રી બનાવીને સૌને સંતોષ આપતા હતા. વળી, ગોપાલદાસ, હીરાદાસ અને દાજીદાસ એમ ત્રણે સંતપુરુષોની ગતિ અવગુણ રહિત અને યુસ્ત વૈરાગ્ય ધારણ કરી કુવેરસ્વામીના શરણમાં જ અહર્નિશ સમર્પિત થઈને રહેતી હતી.

**આરતીદાસ જન લાલહી દાસા, હંસદાસ ગોવર્ધન પાસા;
એહી ચારું ચરનન અધિકારી, હમસે પ્રિત ટરે નહીં ટારી. ૯**

શબ્દાર્થ

આરતીદાસ = આરતીદાસ જન = સંત લાલહીદાસા = લાલદાસ હંસદાસ = હંસદાસ ગોવર્ધન = ગોવર્ધનદાસ

પાસા = નિકટ, સાંનિધ્યમાં એહી ચારું = આ ચારેય ચરનન = ચરણોના અધિકારી = અધિકાર ધરાવતા હમસે = મારી સાથે પ્રિત = સ્નેહ ટરે નહીં = છોડતા નહીં ટારી = છોડાવે તોપણ.

અનુવાદ

આરતીદાસ, લાલદાસ, હંસદાસ અને ગોવર્ધનદાસ મળીને એ ચારેય સંત સાંનિધ્યમાં રહેતા અને મારા ચરણના અધિકારી હતા. મારી સાથે પ્રિત છોડાવે તો પણ છોડી શકતા ન હતા.

ભાવાર્થ

આરતીદાસ, લાલદાસ, હરિદાસ અને ગોવર્ધનદાસ એ નામના ચાર સંતપુરુષો હંમેશાં કુવેરસ્વામીના ચરણનાં અધિકારી બનીને સાંનિધ્યમાં રહેતા હતા. કુવેરસ્વામી પ્રત્યે એવી પ્રીતિ હતી કે કોઈ છોડાવા માંગે તો પણ છૂટી ન શકે તેવા અતૂટ અને પવિત્ર બંધનથી બંધાયેલા હતા.

તિનકા યશ પરથમ કહું મોઈ, કહે કુવેર સૂનો સનમુખ હોઈ;
આરતીદાસ જનમેં અવધૂતા, કામ દહન જ્યૌ રણ રજબૂતા. ૧૦

શબ્દાર્થ

તિનકા = તેઓની યશ = કીર્તિ પરથમ = પહેલાં કહું = કહુ છું મોઈ = હું કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સૂનો = સાંભળો સનમુખ હોઈ = સન્મુખ થઈને આરતીદાસ = આરતીદાસ જનમેં = જેમાં અવધૂતા = વૈરાગી કામ દહન = કામવાસનાને બાળી જ્યૌ = જેમ રણ = રણભૂમિમાં રજબૂતા = રાજપૂત.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓની કીર્તિ પ્રથમ હું કહું છું જે સન્મુખ થઈને સાંભળો. જેમાં આરતીદાસ વૈરાગી હતા. જેમણે કામ વાસનાને જેમ રણભૂમિમાં રાજપૂત હોય તેમ બાળી દીધી હતી.

ભાવાર્થ

એ ચાર સંતપુરુષોની યશગાથા કુવેરસ્વામી હવે વણવિ છે. જે સર્વે શ્રોતાજનોને એકાગ્ર ચિત્તે સાંભળવા અનુરોધ કરવામાં આવે છે.

જેમાં આરતીદાસ સંતપુરુષ તીવ્ર વૈરાગ્ય ધારણ કરીને અવધૂતરૂપે રહેતા હતા. જેમ કોઈ શૂરવીર રાજપૂત યુદ્ધભૂમિમાં ઝઝૂમી મરણ પામે છે, પરંતુ હાર પામે નહીં. તેમ તેઓ પણ કામના સામે ઝઝૂમીને હાર પામતા નહીં, પરંતુ વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવતા હતા.

લાલદાસ ચિત્ત લક્ષ સમંડી, રોમ રોમ જનું પ્રેમ અખંડી;
ગદ્ગદ કંઠ ગલીત તન સારુ, મમ વિછરન દુઃખ હોત અપારુ. ૧૧

શબ્દાર્થ

લાલદાસ = લાલદાસ ચિત્ત = ચિત્તમાં લક્ષ = જ્ઞાન, સિદ્ધાંત સમંડી = સમાયેલો રોમ રોમ = રૂંવાટે રૂંવાટામાં જીનુ = તેમનો પ્રેમ = સ્નેહ અખંડી = અખંડ ગદ્ગદ કંઠ = ગદ્ગદીત કંઠે ગલીત તન = શોકાતુર શરીર સારુ = આખું મમ = મારાથી બિછરન = છૂટા પડતાં દુઃખ = શોક હોત = થતા અપારુ = અત્યંત.

અનુવાદ

લાલદાસનું ચિત્ત લક્ષમાં જ સમાવિષ્ટ થયેલું હતું. તેમનો અખંડ પ્રેમ રોમેરોમમાં સમાયેલો હતો. મારાથી છૂટા પડવાનું થાય તો અત્યંત દુઃખી થતા અને આખું શરીર ગદ્ગદીત કંઠે થઈ શોકાતુર થતા.

ભાવાર્થ

લાલદાસ નામના સંતપુરુષનું ચિત્ત હંમેશને માટે કૈવલકર્તાના નિજના લક્ષમાં સમાવિષ્ટ થઈને રહેતું હતું. તેમના રોમેરોમમાં કુવેરસ્વામી પ્રત્યેનો સ્નેહ અખંડ હતો. જ્યારે જ્યારે સત્સંગ માટે કુવેરસ્વામીને બહાર જવાનું થતું ત્યારે અથવા કુવેરસ્વામીથી જ્યારે જ્યારે છૂટા પડવાનો સમય ઉપસ્થિત થતો ત્યારે તેઓ અત્યંત શોકાતુર બની જતા અને દુઃખની લાગણી અનુભવીને ગદ્ગદીત કંઠે થઈ ભાવ-વિભોર બની જતા.

પણ અંતર ગત્યમેં એકતાઈ, ઉપલે હરદ સો દીયે ચીનાઈ;
હંસદાસ હંસા અવતારુ, છડીદાર લીનો અધિકારુ. ૧૨

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ અંતર = અંતર ગત્યમેં = મનથી એકતાઈ = એકતા સાધીને ઉપલે હરદ = હૃદયની બાહ્ય ભાવનાથી સો = તે દીયે ચીનાઈ = દેખાઈ આવતી હંસદાસ = હંસદાસ હંસા અવતારુ = હંસના જેવા અવતાર ધરાવતા છડીદાર લીનો = છડીદાર તરીકેનો લીધેલો અધિકારુ = અધિકાર.

અનુવાદ

પરંતુ અંતર મનથી એકતા સાધીને રહેતા, તેથી હૃદયની બાહ્ય ભાવનાનાં તે ચિહ્નો દેખાઈ આવતા હતા. હંસદાસ હંસના જેવા અવતાર હતા. તેમણે છડીદાર તરીકેનો અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

ભાવાર્થ

સંત લાલદાસ સદા અંતરમનથી કુવેરસ્વામી સાથે એકતા સાધીને રહેતા હતા, પરંતુ તેમના હૃદયમાં રહેલી દુઃખની ભાવના તેમના ઉપલક્ષ હાવભાવમાં દૃશ્યમાન થતી હતી.

હંસદાસ નામના સંતપુરુષ હંસ જેવા નિર્મલ અને નિર્વિકારી સ્વભાવના હતા. તેઓ હંમેશાં

કુવેરસ્વામીના અંગત છડીદાર તરીકેની સેવા માટે પાત્રતા ધરાવતા સંત હતા.

**દઢ વૈરાગ ત્યાગ નિજ દલકે, રાજહંસ આકંક્ષ ઉપલકે;
ગોવરધન નિજ ચરન મમેતુ, પૂજા કરન ચરન અતિ હેતુ. ૧૩**

શબ્દાર્થ

દઢ વૈરાગ = દઢતાવાળો વૈરાગ્ય ત્યાગ = ત્યાગ નિજ દલકે = પોતાના હૃદયમાં રાજહંસ = રાજહંસ આકંક્ષ = પ્રતિભા ઉપલકે = ઉપલકથી ગોરધન = ગોરધનદાસ નિજ = મૂળ, અનાદિ ચરન = ચરણોમાં મમેતુ = મમતા પૂજા કરન = પૂજા કરતા ચરન = ચરણોની અતિ હેતુ = ઘણા ભાવથી.

અનુવાદ

દઢ વૈરાગી હોઈ નિજ હૃદયમાં શુદ્ધ ત્યાગ હતા. પોતે રાજહંસ જેવી ઉપલક પ્રતિભા ધરાવતા હતા. ગોરધનદાસ મારા ચરણમાં મમતા ધારણ કરીને ચરણની ઘણા ભાવથી પૂજા કરતા હતા.

ભાવાર્થ

સંત લાલદાસ હૃદયમાં તીવ્ર ત્યાગ ધારણ કરીને હંમેશને માટે દઢ વૈરાગી તરીકે જીવન જીવતા હતા. પોતે રાજહંસ જેવી શુદ્ધ અને નિર્મળતાવાળી બાહ્ય પ્રતિભા ધરાવતા હતા.

કુવેરસ્વામીના ચરણોમાં મમત્વ ધારણ કરીને પૂજારી તરીકેની સેવા ગોરધનદાસ બજાવતા હતા. દરરોજ તેઓ કુવેરસ્વામીનાં ચરણો પખાલીને ભાવપૂર્વક સેવા-પૂજા કરતા હતા.

**ધૂપ દીપ પુષ્પાદિક પૂજા, હમસે દેવ સેવ નહીં દૂજા;
કરન આરતી નિશદિન નેમુ, કૈવલ પદ વિનુ ઓર ન વેમુ. ૧૪**

શબ્દાર્થ

ધૂપ દીપ = ધૂપ અને દીવો પુષ્પાદિક = પુષ્પ આદિ દ્રવ્યોથી પૂજા = પૂજા હમસે = મને દેવ = દેવ સેવ = સેવા નહીં = નહીં દૂજા = અન્ય કરન આરતી = આરતી કરતા નિશદિન = દરરોજ નેમુ = નિયમિત કૈવલ પદ = કૈવલ પદ વિનુ = સિવાય ઓર ન = બીજું નહીં વેમુ = ધ્યાન.

અનુવાદ

ધૂપ-દીપ અને પુષ્પો આદિ દ્રવ્યોથી પૂજા કરતા અને મને જ દેવ માનીને અન્યની સેવા કરતા નહીં. દરરોજ નિયમિત આરતી કરતા અને કૈવલપદ સિવાય બીજાનું ધ્યાન ન હતું.

ભાવાર્થ

સંત ગોરધનદાસ કુવેરસ્વામીના ચરણોની પુષ્પ આદિ સુગંધિત દ્રવ્યોથી પૂજા કરી ધૂપ-દીપ પ્રગટાવીને પૂજા-પાઠ કરતા હતા. તેમના મનમાં કુવેરસ્વામી જ એકમાત્ર દેવાધિ દેવ તરીકે સ્થાપિત થયા હોઈ અન્ય કોઈ દેવી-દેવતાની તેઓ પૂજા કરતા ન હતા. વળી, દરરોજ નિયમિત પ્રાતઃકાળે મંગળા-શણગાર આરતી અને સાંચકાળે સંધ્યા આરતી કરતા હતા. તેઓ કેવલકર્તાના પરમપદ સિવાય બીજા (અન્ય) કોઈનું ધ્યાન ધરતા ન હતા.

**એહી ચારુ ચિત્ત વિત્ત મમ દેહી, રહત સદોદિત શુદ્ધ સનેહી;
હનુમાન હુકમીત તાંહાં જાઈ, અગ્યા મેટ ધરત નહીં પાઈ. ૧૫**

શબ્દાર્થ

એહી ચારુ = એ ચારેયનું ચિત્ત = ચિત્ત વિત્ત = સત્ત્વરૂપે મમ = મારા દેહી = સ્વરૂપે રહત = રહેતું સદોદિત = સદા સર્વદા શુદ્ધ સનેહી = શુદ્ધ સ્નેહ ધારણ કરીને હનુમાન = હનુમાનદાસ હુકમીત તાંહાં = હુકમ કરું ત્યાં જાઈ = જતા આગ્યા મેટ = આજ્ઞાની અવગણના કરીને ધરત નહીં પાઈ = એક ડગલું પણ ભરતા નહીં.

અનુવાદ

એ ચારેનું ચિત્ત મારા સ્વરૂપમાં સત્ત્વરૂપે સદા સર્વદા શુદ્ધ સ્નેહ રાખીને રહેતું હતું. હનુમાનદાસ હુકમ (આજ્ઞા) કરું ત્યાં જતા, પરંતુ આજ્ઞાની અવગણના કરીને એક ડગલું પણ ભરતા નહીં.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે આરતીદાસ, લાલદાસ, હંસદાસ અને ગોરધનદાસ એમ ચારેય સંતપુરુષો સદા સર્વદા કુવેરસ્વામીના સ્વરૂપમાં પોતાનું ચિત્ત જોડીને શુદ્ધ સ્નેહ ધારણ કરીને રહેતા હતા.

હનુમાનદાસ નામના આજ્ઞાક્તિ સંત હંમેશને માટે કુવેરસ્વામીના હુકમમાં આધીન બનીને જ્યાં જવાનું કહેવામાં આવે ત્યાં જતા. ગુરુ આજ્ઞાની અવગણના કરીને કે અનાદર કરીને ક્યાંય પણ એક ડગલું ભરતા ન હતા.

**હને માન મનકે અભિમાનુ, તબત્યે નામ ધરો હનુમાનુ;
જુગલદાસ જુગ જીતન જુગતી, કેતેક જીવ પમાડેહુ મુગતી. ૧૬**

શબ્દાર્થ

હને = હણે માન = મોટાઈ મનકે = મનની અભિમાનુ = અભિમાન તબત્યે = તેથી નામ = નામ ધરો = ધર્યું રાખ્યું હનુમાનુ = હનુમાન જુગલદાસ = જુગલદાસ જુગ = જગત જીતન = જીતવા જુગતી = યુક્તિપૂર્વક કેતેક = કેટલાક જીવ = જીવો પમાડેહુ = પમાડ્યા મુગતી = ભવપાર.

અનુવાદ

મનની મોટાઈનું અભિમાન હણીને રહેતા હતા તેથી તેમનું નામ હનુમાન રાખ્યું હતું. જુગલદાસે યુક્તિપૂર્વક જગતને જીતીને કેટલાક જીવોને મુક્તિ ભવપાર કર્યા હતા.

ભાવાર્થ

મનની અંદર રહેલી મોટાઈપણાનું અભિમાન હણીને હંમેશ માટે સેવકભાવ ધારણ કરીને જીવન જીવતા હોવાથી તેઓનું નામ હનુમાનદાસ રાખવામાં આવ્યું હતું.

જુગલદાસ યુક્તિપૂર્વક સાંસારિક વાસનાઓ જીતીને પોતે ભવજળમાંથી તરી શકે તેવા હતા. તેમણે અન્ય ઘણા જીવોને કૈવલલક્ષ સમજાવી ભવમાંથી મુક્તિ માટેની યુક્તિ દર્શાવીને ભવપાર કર્યા હતા.

**પાઠી લોક ન માનત કોઈ, તિનકુ બોધ શરન કીયે મોઈ;
એક થઈ દોઉકે કજ કીના, જુગલદાસ જબી નામ ધરીના. ૧૭**

શબ્દાર્થ

પાઠી લોક = મછવારા, ખારવાઓ ન માનત કોઈ = કોઈને માનતા ન હતા તિનકુ = તેમને બોધ = ઉપદેશ આપી શરન કીયે મોઈ = મારા શરણે કર્યા એક થઈ = એકલા થઈને દોઉકે કજ = બંનેના કાર્યો કીના = કર્યા જુગલદાસ = જુગલદાસ જબી = તેથી નામ = નામ ધરીના = ધરાવ્યું.

અનુવાદ

મછવારાઓ અન્ય કોઈને માનતા ન હતા. છતાં તેમને બોધ આપીને મારા શરણે કર્યા હતા. એકલા થઈને બંનેના કાર્યો કર્યા હતા. તેથી જુગલદાસ નામ ધરાવ્યું હતું.

ભાવાર્થ

માછલાં પકડવાનો ધંધો કરતા મછવારાઓ (ખારવા જાતિના લોકો) વહાણવટી માતા અથવા તો દરિયાઈ દેવતા સિવાય અન્ય કોઈપણ દેવોને માનતા ન હતા. તેમ છતાં જુગલદાસે તેમને કૈવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ કરીને કુવેરસ્વામીના શરણમાં શરણાગતિનો સ્વીકાર કરાવીને ઘણાને કાયમપંથી બનાવ્યા હતા. પોતે એકલા જ કૈવલધર્મ-પ્રચારના કાર્યમાં જોડાઈને પોતાના સહિત અન્યને તારવાનું કાર્ય કરતા હતા. આમ, બંનેના કલ્યાણનું કાર્ય સાર્થક કરતા હોવાથી તે સંતપુરુષનું નામ જુગલદાસ રાખવામાં આવ્યું હતું.

**નાગરદાસ વિઠલ નરહરહી, હમસે સાય રખે નિસ્તરહી;
ધન્ય ગોવિંદદાસ બલરામા, કરતહી સેવ સંત ન્હેં:કામા. ૧૮**

શબ્દાર્થ

નાગરદાસ = નાગરદાસ વિઠલ = વિઠ્ઠલદાસ નરહરિદાસ = નરહરિદાસ હમસે = મારા પ્રત્યે સાચ રખે = સાચી (ભક્તિ) રાખીને નિસ્તરહી = ભવપાર થયા ધન્ય = ધન્યવાદ ગોવિંદદાસ = ગોવિંદદાસ બલરામા = બલરામદાસ કરતહી = કરતા હતા સેવ = સેવા સંત = સંતોની ન્હેં:કામા = નિષ્કામ ભાવથી.

અનુવાદ

નાગરદાસ, વિઠ્ઠલદાસ અને નરહરિદાસ મારા પ્રત્યે સાચી ભક્તિ રાખીને ભવપાર થયા હતા. ગોવિંદદાસ અને બલરામદાસ ધન્યવાદને પાત્ર હતા. કારણ કે તેઓ અન્ય સંતોની સેવા નિષ્કામભાવે કરતા હતા.

ભાવાર્થ

નાગરદાસ, વિઠ્ઠલદાસ અને નરહરિદાસ સાધુત્વને શોભે તેવી નિયમિતપણે ધ્યાન-ભજનવિધિ અને કુવેરસ્વામી પ્રત્યે સમર્પણનો સાચો ભાવ દાખવીને તન-મન ન્યોછાવર કરીને અડગ ભક્તિ કરતા હતા. તેથી જ તો તે ભવસાગર તરીકે ગયા હતા અને અખંડ કેવલમુક્તિ પામ્યા હતા. વળી, બીજા બે સંતપુરુષો ગોવિંદદાસ અને બલરામદાસ પણ ધન્યવાદને પાત્ર હતા. કારણ કે તેઓ કુવેરસ્વામીની સમર્પિત ભક્તિની સાથે સાથે અન્ય સંતપુરુષોની સાથે પણ એકતા (તાલમેલ) સાધીને કોઠારી તરીકે નિષ્કામભાવથી વહીવટી સેવા બજાવતા હતા.

કારભાર સબકે અધિકારી, પણ અંતરગત રહત ઉદારી;
જ્યૌ જલમેં કમલા ગત્ય સોઈ, જલકે પરસ ના લાગત કોઈ. ૧૯

શબ્દાર્થ

કારભાર = વહીવટી કામ સબકે = બધાના અધિકારી = વડા પણ = પરંતુ અંતરગત = હૃદયના ભાવથી રહત = રહેતા ઉદારી = ઉદાર, નિખાલસ જ્યૌ = જેમ જલમેં = પાણીમાં કમલાગત્ય = કમળની ગતિ મુજબ સોઈ = તે જલકે = પાણીનો પરસ = સ્પર્શ, સંસર્ગ ના = નહીં લાગત = લાગતો કોઈ = કોઈ રીતે.

અનુવાદ

બધા વહીવટીય કામ અંગેના વ્યવસ્થાપક હતા, પરંતુ હૃદયની ભાવનાથી તેઓ નિખાલસપણે રહેતા. જેમ કે પાણીમાં કમળની ગતિની જેમ પાણીનો કોઈ રીતે (સ્પર્શ) સંસર્ગ લાગતો નહીં તે રીતે રહેતા.

ભાવાર્થ

મંદિરના બધા જ નાણાંકીય વ્યવહારથી માંડીને અન્ય દેખરેખના કામકાજનું કોઠારીપદ (વહીવટીય જવાબદારી) સંભાળતા હોવા છતાં હૃદયની આંતરિક ભાવનાથી તેઓ બધા સાથે

નિખાલસપણે વર્તતા અર્થાત્ સૌને અનુકુળ બનીને વ્યવહાર કરતા અને સૌને નિતિ-નિયમમાં રાખતા હતા. જેમ પાણીમાં કમળ ઊગે અને પાણીમાં જ રહેતું હોવા છતાં તે પાણીનો સંસર્ગ થવા દેતું નથી. તેવી જ રીતે તેઓ જળકમળવત્ સ્થિતિમાં સદા રહીને પોતાની જવાબદારી નિભાવતા હતા.

**ત્યૌ ગોવિંદ બલરામહી દાસા, રિધ સિધે મધ્ય રહત ઉદાસા;
અંતર એક નિરંતર ધ્યાનુ, હમ પર તન મન કીયે ખુરબાનુ. ૨૦**

શબ્દાર્થ

ત્યૌ = તેમજ ગોવિંદ = ગોવિંદદાસ બલરામહી દાસા = બલરામદાસ રિધ સિધે મધ્ય = ધન-દોલતમાં રહત = રહેતા ઉદાસા = નાસીપાસ અંતર = હૃદયમાં એક = એક નિરંતર = અતૂટપણે ધ્યાનુ = ધ્યાન હમ પર = મારા ઉપર તન મન = તન અને મન કીયે = કર્યું ખુરબાનુ = કુરબાન.

અનુવાદ

તેમજ રિદ્ધિ-સિદ્ધિની મધ્યમાં રહેવા છતાં તે પ્રત્યે ગોવિંદદાસ અને બલરામદાસ ઉદાસ રહેતા હતા. હૃદયમાં નિરંતર એક જ ધ્યાન અને મારા પર તન, મન કુરબાન કર્યું હતું.

ભાવાર્થ

મંદિરની તમામ આવક-જાવકના (હિસાબી) નાણાંકીય કામકાજ તેમજ અન્ય વ્યવસ્થામાં ગૂંથાયેલા રહેલા હોવા છતાં સંપત્તિની માયાજાળથી દૂર રહીને તેના પ્રત્યે વૈરાગ્યવૃત્તિ ધરાવતું મન રાખી ઈમાનદારી પૂર્વક લેવડ-દેવડની જવાબદારી નિભાવતા હતા. તેમના હૃદયમાં એકમાત્ર કેવલકર્તાનું જ અહર્નિશ ધ્યાન રહેતું હતું. તેઓ કુવેરસ્વામીને તન અને મન ન્યોછાવર કરી જરા પણ હિસાબી ચૂક ન થાય તે પ્રમાણે ફરજ બજાવતા અને આજ્ઞાપાલન કરીને કૃપાપાત્ર બની રહેતા હતા.

**રામદાસ વિનુ પાસ માયનકે, સહિત વૈરાગ ત્યાગ તન મનકે;
છીવે ન ધાત પાત વિનતાકે, કેવલ ધ્યાન સદા ઉર જાકે. ૨૧**

શબ્દાર્થ

રામદાસ = રામદાસ વિનુ = વગર પાસ = બંધન માયનકે = માયાના સહિત વૈરાગ = વૈરાગ સહિત ત્યાગ = ત્યાગ તન = તનથી મનકે = મનથી છીવે ન = સ્પર્શ ન કરે ધાત પાત = ધાતુપાત્ર વિનતાકે = વનિતા, સ્ત્રી કેવલ ધ્યાન = કેવલકર્તાનું ધ્યાન સદા = નિત્ય ઉર = હૃદયમાં જાકે = તેમના.

અનુવાદ

રામદાસ માયાના બંધન વિના તન અને મનથી વૈરાગ્ય તથા ત્યાગ સહિત રહેતા. વળી,

ધાતુ કે સ્ત્રી પાત્રનો સ્પર્શ કરતા નહીં. તેમના હૃદયમાં નિત્ય કેવલકર્તાનું ધ્યાન રહેતું હતું.

ભાવાર્થ

રામદાસ નામના સંતપુરુષ સાંસારિક માયાના બંધનથી પર થઈ તન અને મનથી પૂર્ણ વૈરાગ્ય ધારણ કરીને ત્યાગમય જીવન જીવતા હતા. તેઓ ધાતુ પાત્ર અને સ્ત્રીને અસ્પૃશ્ય ગણીને મન, કર્મ અને શરીરથી જરા પણ સ્પર્શ ન થાય, તેનું ખૂબ જ ધ્યાન રાખતા હતા. વળી, તેમનું હૃદય ચોવીસે કલાક કેવલકર્તાના ધ્યાનમાં જ મશગૂલ થઈને રહેતું હતું.

લેન દેન પ્રવેણ પ્રવેશુ, જીનકે દાગ ન લાગત લેશુ;
ગરીબદાસ જેરામહીદાસા, ચરણદાસ ઓરુ બાલકદાસા. ૨૨

શબ્દાર્થ

લેન દેન = લેવડ દેવડ સંબંધે આપ લે પક્ષે પ્રવેણ = નિપુણ પ્રવેશુ = પ્રવેશ્યા, આવ્યા જીનકે = જેનો દાગ = લાંછન ન = નહીં લાગત = લાગેલું લેશુ = જરાપણ ગરીબદાસ = ગરીબદાસ જેરામહીદાસા = જેરામદાસ ચરણદાસ = ચરણદાસ ઓરુ = અને બાલકદાસા = બાલકદાસ.

અનુવાદ

લેવડ-દેવડમાં ખૂબ જ નિપુણ હોવા છતાં અહીં આવ્યા હતા, પરંતુ તેનું લાંછન જરાપણ લાગેલું ન હતું. એવા ગરીબદાસ, જેરામદાસ, ચરણદાસ અને બાલકદાસ હતા.

ભાવાર્થ

પૂર્વાશ્રમમાં તેઓ નાણાકીય દેવડ-દેવડનો કારોબાર કરવામાં કાબેલિયત ધરાવતા હતા. વળી, નાણાકીય જવાબદારીવાળા ધંધામાં હોવા છતાં તેઓએ જરાપણ લાંછન લાગે તેવું કાર્ય કર્યું ન હતું. એવા ધંધાદારી નિતિમાન વેપારીજનો હોવા છતાં બધું ત્યાગી દઈને કુવેરસ્વામીના શરણમાં આવી સંત તરીકેની ભૂમિકામાં પ્રવેશી ઈમાનદારીપૂર્વક નાણાકીય લેવડ-દેવડ કરનાર ગરીબદાસ, જેરામદાસ, ચરણદાસ અને બાલકદાસ નામના સંતપુરુષો હતા.

મનોરદાસ હરિદાસ કરસનદાસ, સેવાદાસ રણછોડ ભરથદાસ;
રાઘવદાસ જાનકીદાસા, પ્રેમદાસ રઘુરામ વિલાસા. ૨૩

શબ્દાર્થ

મનોરદાસ = મનોરદાસ હરિદાસ = હરિદાસ કરસનદાસ = કરસનદાસ સેવાદાસ = સેવાદાસ રણછોડ = રણછોડદાસ ભરથદાસ = ભરથદાસ રાઘવદાસ = રાઘવદાસ જાનકીદાસા = જાનકીદાસ પ્રેમદાસ = પ્રેમદાસ રઘુરામ = રઘુરામદાસ વિલાસા = આનંદિત.

અનુવાદ

મનોરદાસ, હરિદાસ, કરસનદાસ, સેવાદાસ, રણછોડદાસ, ભરથદાસ, રાઘવદાસ, જાનકીદાસ, પ્રેમદાસ અને રઘુરામદાસ આનંદદાયી હતા.

ભાવાર્થ

મનોરદાસ, હરિદાસ, કરસનદાસ, સેવાદાસ, રણછોડદાસ, ભરથદાસ, રાઘવદાસ, જાનકીદાસ, પ્રેમદાસ અને રઘુરામદાસ સંતપુરુષો સદાને માટે ભક્તિના આનંદમાં જ ચક્ર્યૂર રહેવાવાળા મોજીલા સ્વભાવના હતા. તેઓના મુખ ઉપર સદા હાસ્ય અને ઉમંગ છવાયેલો જોવા મળતો.

યારુ સૂર એહી નેન વિહુના, ભજનાનંદ ગગન સૂન ધુના;
તુલસીદાસ રઘુનાથહી દાસા, પિતાંબર કેશવ હે મમ દાસા. ૨૪

શબ્દાર્થ

યારુ = ચારે સૂર = સૂરદાસ એહી = એ નેન = દષ્ટિ, આંખો વિહુના = વગરના ભજનાનંદ = લક્ષ-ભજનમાં જ આનંદ માણવાવાળા ગગન સૂન = ગગનાકાર શૂન્યમાં ધુના = ધૂન્ય તુલસીદાસ = તુલસીદાસ રઘુનાથહી દાસા = રઘુનાથદાસ પિતાંબર = પિતાંબરદાસ કેશવ = કેશવદાસ હે = હતા મમ = મારા દાસા = સેવક.

અનુવાદ

તુલસીદાસ, રઘુનાથદાસ, પિતાંબરદાસ અને કેશવદાસ મારા સેવક હતા. જેઓ ચારે નેત્ર વગરના (સૂરદાસ) હતા, પરંતુ તેમની ભજનાનંદની ધુન ગગનાકાર શૂન્યમાં લાગેલી હતી.

ભાવાર્થ

તુલસીદાસ, રઘુનાથદાસ, પિતાંબરદાસ અને કેશવદાસ એ ચાર સંતપુરુષો કુવેરસ્વામીના ખાસ સેવક તરીકે સેવા બજાવતા હતા. તેઓ આંખોથી જોઈ શકતા ન હતા, પરંતુ આ ચારે સુરદાસની ભજનાનંદ અંગેની ધુન ગગનાકાર શૂન્યમાં લાગેલી હતી.

જન ગોપાલ આત્મારામુ, મમ ચરનન ચિત્ત ઓર ન ઠામુ;
પ્રીયાદાસ જન પ્રેમ પ્રકાશી, તગ્નવૃત્તિ વૃત્ત જગતે ઉદાસી. ૨૫

શબ્દાર્થ

જનગોપાલ = ગોપાલદાસ આત્મારામુ = આત્મારામ મમ = મારા ચરનન = ચરણમાં ચિત્ત = ચિત્ત ઓર = બીજે ન = નહીં ઠામુ = સ્થિર પ્રીયાદાસ જન = પ્રીયાદાસ સંત પ્રેમ પ્રકાશી = પ્રેમના પ્રકાશક

તગ્નવૃત્તિ = તત્ત્વજ્ઞવૃત્તિ વૃત્ત = વૃત્તિ જગતે = જગત પ્રત્યે ઉદાસી = ઉદાસીન.

અનુવાદ

ગોપાલદાસ અને આત્મારામ મારા ચરણ સિવાય ચિત્તને બીજે સ્થિર નહીં રાખતા. વળી, સંત પ્રિયાદાસ પ્રેમના પ્રકાશક હતા. તેમની તત્ત્વજ્ઞવૃત્તિ હોઈ જગત પ્રત્યે ઉદાસીનતાવાળી વૃત્તિ હતી.

ભાવાર્થ

ગોપાલદાસ અને આત્મારામ નામના બંને સંતપુરુષો કુવેરસ્વામીનાં ચરણકમળમાં પોતાનું ચિત્ત સદાને માટે સ્થિર કરીને રહેતા હતા. તેમનું ચિત્ત એક પળવાર પણ અન્ય જગ્યાએ ચલિત થતું ન હતું. વળી, પ્રિયાદાસ નામના સંતપુરુષ સદા પ્રેમના પ્રકાશક હતા. તેમની તત્ત્વજ્ઞાન પ્રત્યેની ઊંડી સમજ હોવાથી જડતત્ત્વોથી ચૈતન સ્વરૂપને અલગ તારવીને પોતાની વૃત્તિ ચૈતન સાથે જોડીને જ રહેતા હતા. વળી, તેઓ સાંસારિક વિષય વાસના અને ભૌતિક પદાર્થો પ્રત્યે અરુચિ દર્શાવીને જગત પ્રત્યે ઉદાસીનતાવાળી વૃત્તિ રાખતા અને વૈરાગ્યપૂર્ણ ભક્તિમય જીવન જીવતા હતા.

**માધવદાસ આશ મમ ચરનાં, જનકી રહેણ કહેણ અઘ હરનાં;
અમૃતરામ ઓરુ ભાવદાસા, બાલકૃષ્ણ જન પ્રેમ પ્રકાસા. ૨૬**

શબ્દાર્થ

માધવદાસ = માધવદાસ આશ = આશા, પ્રીતિ મમ = મારા ચરનાં = ચરણોની જનકી = જેઓની રહેણ કહેણ = રહેણી-કરણી અઘ હરનાં = અજ્ઞાનને નાશ કરવાવાળી અમૃતરામ = અમૃતરામ ઓરુ = અને ભાવદાસા = ભાવદાસ બાલકૃષ્ણજન = બાલકૃષ્ણદાસ પ્રેમ પ્રકાસા = પ્રેમના પ્રકાશક.

અનુવાદ

માધવદાસની પ્રીતિ મારા ચરણમાં રહેતી હતી. જેમની રહેણી-કરણી અજ્ઞાનતાને નાશ કરવાવાળી હતી. અમૃતરામ, ભાવદાસ અને બાલકૃષ્ણદાસ પ્રેમના પ્રકાશક હતા.

ભાવાર્થ

માધવદાસ સંતની પ્રીતિ માત્ર કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં સ્થિર થઈને રહેતી હતી. તેમની અંગત જીવનશૈલી સહિત વાણી અને વર્તન ખૂબ જ પ્રભાવશાળી અને જીવોના અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને નષ્ટ કરવાવાળી હતી. અમૃતરામદાસ, ભાવદાસ અને બાલકૃષ્ણદાસ નામના સંતપુરુષો પણ બધાનો પ્રેમ જીતીને કાયમપંથી પ્રત્યે આત્મબંધુત્વનો ભાવ ધારણ કરી કેવલજ્ઞાનનો વિશેષ પ્રકાશ કરવાવાળા જ્ઞાનીપુરુષો હતા.

જન કલ્યાણ મોરારહી દાસા, સુંદરદાસ સુખરામહી ખાસા;
નરસંગદાસ માણક જન સોઈ, બંસીદાસ સંતોક સમોઈ. ૨૭

શબ્દાર્થ

જન કલ્યાણ = કલ્યાણદાસ મોરારહી દાસા = મોરારદાસ સુંદરદાસ = સુંદરદાસ સુખરામહી = સુખરામદાસ
ખાસા = સુપ્રસિદ્ધ નરસંગદાસ = નરસંગદાસ માણક જન = માણેકદાસ સોઈ = તેઓ બંસીદાસ = બંસીદાસ
સંતોક = સંતોકદાસ સમોઈ = એક સરખા, સન્મુખ રહેવાવાળા.

અનુવાદ

કલ્યાણદાસ, મોરારદાસ, સુંદરદાસ અને સુખરામદાસ પ્રસિદ્ધિ પામેલા સંત હતા. જ્યારે
નરસંગદાસ, માણેકદાસ, બંસીદાસ અને સંતોકદાસ સન્મુખ રહેવાવાળા હતા.

ભાવાર્થ

કલ્યાણદાસ, મોરારદાસ, સુંદરદાસ અને સુખરામદાસ નામના સંતપુરુષો ખૂબ જ પ્રસિદ્ધિ
પામેલ અને ખાસ સેવાના અંગત કાર્યો અંગે શુદ્ધભાવે જવાબદારી પરિપૂર્ણ કરવાવાળા હતા.
જ્યારે નરસંગદાસ, માણેકદાસ, બંસીદાસ અને સંતોકદાસ નામના સંતપુરુષો સમાનવૃત્તિ
ધરાવતા હોઈ સદાને માટે આત્મબંધુત્વની ભાવના ધારણ કરી બધા સાથે હળીમળીને તેમજ
કુવેરસ્વામીની સન્મુખ સેવકભાવે રહેવાવાળા હતા.

દેવાંદાસ વિષ્ણુ ઓરુ પ્રાગ, અગરદાસ હરિકૃષ્ણ સમાગ;
નિરમલદાસ પુરણ મથુરાઈ, સામદાસ કેશવ સુખદાઈ. ૨૮

શબ્દાર્થ

દેવાંદાસ = દેવાંદાસ વિષ્ણુ = વિષ્ણુદાસ ઓરુ = અને પ્રાગ = પ્રાગદાસ અગરદાસ = અગરદાસ
હરિકૃષ્ણ = હરિકૃષ્ણદાસ સમાગ = સત્સંગ કરવાવાળા નિરમલદાસ = નિર્મલદાસ પુરણ = પુરણદાસ
મથુરાઈ = મથુરદાસ સામદાસ = સામદાસ કેશવ = કેશવદાસ સુખદાઈ = સુખ આપવાવાળા.

અનુવાદ

દેવાંદાસ, વિષ્ણુદાસ, પ્રાગદાસ, અગરદાસ અને હરિકૃષ્ણદાસ સત્સંગ કરવાવાળા હતા.
જ્યારે નિર્મળદાસ, પુરણદાસ, મથુરદાસ, સામદાસ અને કેશવદાસ સુખદાયી હતા.

ભાવાર્થ

દેવાંદાસ, વિષ્ણુદાસ, પ્રાગદાસ, અગરદાસ અને હરિકૃષ્ણદાસ નામના સંતપુરુષો
સદાને માટે કેવલજ્ઞાનના કથા-સત્સંગમાં જ મગ્ન બનીને જ્ઞાનોપદેશ કરવાવાળા હતા. જ્યારે

નિર્મળદાસ, પુરણદાસ, મથુરદાસ, સામદાસ અને કેશવદાસ નામના સંતપુરુષો ભક્તજનો માટે સુખદાયી બનીને રાત-દિવસ જ્ઞાનના પ્રચાર-પ્રસાર કાર્યમાં વ્યસ્ત રહેતા હતા.

**નંદરામ રઘુરામ ખુશાલુ, આત્મારામ દયાલ વિશાલુ;
પુરણદાસ હરગોવિંદ તેહી, જગન્નાથ રતનદાસ જેહી. ૨૯**

શબ્દાર્થ

નંદરામ = નંદરામદાસ રઘુરામ = રઘુરામદાસ ખુશાલુ = ખુશાલદાસ આત્મારામ = આત્મારામદાસ દયાલ = દયાળુ વિશાલુ = ઘણા પુરણદાસ = પુરણદાસ હરગોવિંદ = હરગોવિંદદાસ તેહી = તેઓ જગન્નાથ = જગન્નાથ રતનદાસ = રતનદાસ જેહી = જેઓ.

અનુવાદ

નંદરામ, રઘુરામ, ખુશાલદાસ, આત્મારામ, પુરણદાસ, હરગોવિંદદાસ, જગન્નાથદાસ અને રતનદાસ ઘણા દયાળુ હતા.

ભાવાર્થ

નંદરામદાસ, રઘુરામદાસ, ખુશાલદાસ, આત્મારામદાસ, પુરણદાસ, હરગોવિંદદાસ, જગન્નાથદાસ અને રતનદાસ નામના સંતપુરુષો દિલના ખૂબ જ દયાળુ હતા. જે કોઈ ભક્તો દર્શનાર્થે આવે તેમને કરુણામય બનીને જેટલી બની શકે તેટલી કૃપા કરીને સંતોષ આપતા અને ભક્તો કૈવલજ્ઞાનના રંગમાં રંગાય તે માટે (ખાસ) વિશેષ પ્રયત્નશીલ રહેતા હતા.

**ગંગારામ મુનદાસ સોઈ, સરજુદાસ બ્રદ્રી પુની ઓઈ;
કાલીદાસ જાદવ ત્રિકમહી, રઘુનાથ નારણ ગમ સમહી. ૩૦**

શબ્દાર્થ

ગંગારામ = ગંગારામદાસ મુનદાસ = મુનદાસ સોઈ = તે સરજુદાસ = સરજુદાસ બ્રદ્રી = બદ્રીદાસ પુની = વળી ઓઈ = હતા કાલીદાસ = કાલીદાસ જાદવ = જાદવદાસ ત્રિકમહી = ત્રિકમદાસ રઘુનાથ = રઘુનાથદાસ નારણ = નારણદાસ ગમ = ગતિ સમહી = સમાન.

અનુવાદ

ગંગારામ, મુનદાસ, સરજુદાસ, બદ્રીદાસ અને વળી, કાલીદાસ, જાદવદાસ, ત્રિકમદાસ, રઘુનાથદાસ અને નારણદાસ સહિતના આ બધા જ સંતપુરુષો એક સમાન ગતિવાળા હતા.

ભાવાર્થ

ગંગારામ, મુનદાસ, સરજુદાસ, બદ્રીદાસ અને વળી કાલીદાસ, જાદવદાસ, ત્રિકમદાસ અને રઘુનાથદાસ તથા નારણદાસ એમ નવ સંતપુરુષો જ્ઞાન ગતિમાં સમાન સમજ ધરાવતા તથા ભક્તિભાવમાં પણ એકરૂપતા ધરાવતા જ્ઞાનીપુરુષો હતા.

**ગરીબદાસ દાસનકે દાસા, પ્રભુદાસ જેહી દાસ હુલાસા;
ત્રિકમદાસ વિહારી વિલાસા, મંગળદાસ કલ્યાણ કિલાસા. ૩૧**

શબ્દાર્થ

ગરીબદાસ = ગરીબદાસ દાસનકે દાસા = દાસના પણ દાસ પ્રભુદાસ = પ્રભુદાસ જેહી = જેઓ દાસ = દાસત્વમાં હુલાસા = આનંદ માણવાવાળા ત્રિકમદાસ = ત્રિકમદાસ વિહારી = વિહારીદાસ વિલાસા = આનંદ મંગળદાસ = મંગળદાસ કલ્યાણ = કલ્યાણદાસ કિલાસા = હર્ષોલ્લાસ કરવાવાળા.

અનુવાદ

ગરીબદાસ દાસનાદાસ હતા. પ્રભુદાસ જેઓ દાસત્વપણામાં જ આનંદ માણવાવાળા હતા. ત્રિકમદાસ અને વિહારીદાસ તેમજ મંગળદાસ અને કલ્યાણદાસ આનંદ અને હર્ષોલ્લાસ કરાવવાવાળા હતા.

ભાવાર્થ

ગરીબદાસ નામના સંતપુરુષ પોતાની જાતને દાસનાદાસ બનીને સેવા માટેની વૃત્તિ ધરાવતા હતા. પ્રભુદાસ નામના સંતપુરુષ પણ દાસત્વપણે ભક્તિમય જીવન જીવી ભજનાનંદનો આનંદ માણવાવાળા હતા. ત્રિકમદાસ અને વિહારીદાસ તેમજ મંગળદાસ અને કલ્યાણદાસ સદા આનંદ અને હર્ષોલ્લાસ કરાવી જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્યના સહારે અનુયાયીઓનો પ્રેમ જીતતા હતા.

**રામ ચરન ચેતન નિજ દાસુ, જીનુ ચિત્ત મમ ચરન અભ્યાસુ;
ઉત્તમ સંત આગુ કીયે મોઈ, તિનત્યે લઘુ કીયે પુનિ સોઈ. ૩૨**

શબ્દાર્થ

રામચરણ = રામચરણદાસ ચેતન નિજદાસુ = ચેતનદાસ જીનુ = જેઓનું ચિત્ત = ચિત્ત મમ ચરન = મારા ચરણમાં અભ્યાસુ = અભ્યાસી બનીને ઉત્તમ = અગ્રિમ હરોળમાં મુકાય તેવા સંત = સંતપુરુષ આગુ = આગળ કીયે = કહ્યા મોઈ = મેં તિનત્યે = તેમનાથી લઘુ = ઓછી ગુણવત્તાવાળા, સહજ દશામાં જીવવાવાળા કીયે = કહ્યા પુનિ = વળી, પણ સોઈ = તે

અનુવાદ

રામચરણદાસ અને ચેતનદાસ કે જેઓનું ચિત્ત મારા ચરણમાં અભ્યાસી બનીને રહેતું હતું. જે ઉત્તમ સંતપુરુષો હતા તે આગળ મેં કહ્યા અને તેમનાથી લઘુ હતા તે પણ મેં વર્ણવ્યા.

ભાવાર્થ

રામચરણદાસ અને ચેતનદાસ નામના બે સંતપુરુષો પોતાનું ચિત્ત અહોનિશ કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં સ્થિર કરીને સદા કૈવલલક્ષના અભ્યાસી બનીને જીવન જીવવાવાળા હતા.

અગાઉ કુવેરસ્વામીએ જે મહાન શ્રેષ્ઠ પંક્તિમાં મુકાય તેવા સંતપુરુષોનું વર્ણન કર્યું અને જે સામાન્ય સંતપુરુષો કે જેઓની ભક્તિ અને આચરણ સંતને શોભા આપે તેવું ઉત્તમ અને અનુકરણીય હતું કે જેમની પ્રશંસા પ્રત્યેક અનુયાયી પણ કરતા અને પ્રભાવ પણ એટલો જ હતો, તેવા સંતપુરુષોનું પણ વર્ણન કહ્યું છે.

ઘને સંત મંદિરમેં ઓરુ, નામ લીયા મુડીત જેહી મહોરુ;
સોહી સકલ ચરનન મમ રાયે, મેરે મન સમતોલ હી સાયે. ૩૩

શબ્દાર્થ

ઘને = ઘણા સંત = સંતપુરુષ મંદિરમેં = મંદિરમાં ઓરુ = બીજા નામ લીયા = નામ લીધા મુડીત = મુંડન કરેલા જેહી = જેઓ મહોરુ = આગળ પડતા મુખ્ય સોહી = તેઓ પણ સકલ = બધા ચરનન = ચરણમાં મમ = મારા રાયે = વિહાર કરતા મેરે મન = મારા મનથી સમતોલહી = પ્રત્યેક પ્રત્યે એક સમાન સાયે = સાચો.

અનુવાદ

જેમના નામ લીધા તેવા મુખ્ય મુંડિત સાધુ સિવાય મંદિરમાં બીજા ઘણા સંતપુરુષો હતા. તે બધા પણ મારા ચરણમાં વિહાર કરતા હતા. જેથી મારા મનમાં બધા પ્રત્યે એક સમાન અને સાચો ભાવ હતો.

ભાવાર્થ

અગાઉ જેમના નામ અને ગુણાત્મક વર્ણન કરીને દશવિલ મુખ્ય મુંડિત સંતપુરુષો સિવાય બીજા ઘણા બધા ભેખધારી સંતપુરુષો મંદિરમાં નિવાસ કરતા હતા. તે બધા જ સંતપુરુષો પણ કુવેરસ્વામીના ચરણમાં એકાગ્ર ચિત્ત રાખીને અહોનિશ ભક્તિભાવપૂર્વક આધીન બનીને આનંદપૂર્વક જીવન જીવતા હતા. જેથી કુવેરસ્વામીના મનમાં દરેક સંત પ્રત્યે એક સરખો જ ભાવ હતો. વળી, દરેકને એક આત્મબંધુત્વની દૃષ્ટિએ નિહાળીને એક સરખી કૃપાદૃષ્ટિ રાખીને નિહાળતા હતા. તેમજ શુદ્ધ સ્નેહથી સન્માન પણ કરતા હતા.

તારન તરન ચતુર ચીદ ચક્ષુ, ભયે અદ્ભુત લેઈ મમ દક્ષુ;
એહી સાધુ હરિજન જેહી કહીયે, નગર સારસા માંહી નિપઈયે. ૩૪

શબ્દાર્થ

તારન તરન = પોતે ભવપાર થાય અને અન્યને ભવપાર કરવાની શક્તિ ધરાવનાર ચતુર = હોંશિયાર
ચીદ ચક્ષુ = ચિદાકાર પદમાં દષ્ટિ એકત્રિત કરનારા ભયે = બન્યા અદ્ભુત = અલૌકિક લેઈ = લઈને, ગ્રહણ કરીને
મમ = મારી દક્ષુ = દીક્ષા એહી સાધુ = આ સંતપુરુષ હરિજન = ભક્તજનો જેહી = જે કહીયે = કહ્યા
નગર સારસા માંહી = સારસા નગરમાં નિપઈયે = નિપજ્યા થયા.

અનુવાદ

મારી દીક્ષા ગ્રહણ કરીને તેઓ અદ્ભુત, તારણ તરણ અને હોંશિયાર તેમજ ચિદ્ ચક્ષુવાળા
બન્યા હતા. આ સાધુ અને ભક્તજનો જે કહ્યા તે સારસા નગરમાં નિપજ્યા (થઈ ગયા) હતા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીનું શરણું સ્વીકારીને તેમજ તેમનું ગુરુપદ ધારણ કરીને વૈરાગ્યપૂર્ણ મૂંડિત ભેખ
જેમણે સ્વીકાર્યો હતો એવા સાધુઓ અને ભક્તિમાં અડગ વિશ્વાસ રાખીને અહર્નિશ ભક્તિમાં
જ જેઓ શ્રેષ્ઠ હતા તેવા ભક્તજનોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. આવા સંતપુરુષો પોતે તો
ભવસાગર તરી શકે તેવા સક્ષમ હતા, પરંતુ અન્ય કાયમપંથીને પણ બોધ આપી પરમગુરુના
શરણે મોકલીને ભવપાર કરાવવા માટેનો અધિકાર ધરાવતા હતા. વળી, તેઓની દિવ્ય દષ્ટિ
ચિદાકાર અંશસ્વરૂપમાં લીન થયેલી હોવાથી આત્મબંધુત્વના ભાવથી સૌને નિહાળતા હતા.

આવા મહાન ભક્તજનોનું જે વર્ણન કરવામાં આવ્યું તે બધા જ સારસા નગરમાં રહેતા
અને સાધુ-પુરુષ કે જેઓ મંદિરમાં સ્થિર થઈને નિવાસ કરતા હતા, તેઓનું જ વર્ણન કરવામાં
આવ્યું છે.

અંગ ૭૬

હરીજન બરનકો

નગરપતિ અબ કહું અમીના, સબ પુરકે નરનાર સહીના;
ખોજીદાસ રણછોડ કહાઈ, નગરપતિ સબહી પિતુ માઈ. ૧

શબ્દાર્થ

નગરપતિ = ગામના અધિપતિ અબ = હવે કહું = વર્ણવું છું અમીના = અમીન, આબરુદાર, પ્રતિષ્ઠિત
સબ = બધા પુરકે = ગામના નરનાર = સ્ત્રી-પુરુષો સહીના = શાણા ખોજીદાસ = ખોજીદાસ રણછોડ = રણછોડદાસ
કહાઈ = કહેવાતા નગરપતિ = સરપંચ સબહી = બધાના પિતુમાઈ = માત-પિતા.

અનુવાદ

હવે ગામના અધિપતિ, પ્રતિષ્ઠિત અને બધા શાણા સ્ત્રી-પુરુષોને વર્ણવું છું. ખોજીદાસ અને રણછોડદાસ સરપંચ હતા, જે બધાના માતા-પિતા સમાન કહેવાતા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી હવે સારસા નગરના નગરપતિ અને બધા અન્ય પ્રતિષ્ઠિત સહ્યાના સ્ત્રી-પુરુષનું વર્ણન કરે છે.

ખોજીદાસ અને રણછોડદાસ બંને ગામના નગરપતિ કહેવાતા હતા. સંસારમાં જેમ માતા-પિતા કુટુંબની દરકાર કરતા હોય તે જ રીતે તેઓ સમગ્ર નગરજનોની દરકાર કરતા હતા. તેથી બધા નગરજનો તેમને પિતાતુલ્ય સમજી સન્માન આપતા અને માનની દૃષ્ટિએ નિહાળતા હતા.

અજુભાઈ બેચર બાપુજી, એ ઉનકી પંગત સમ ધુજી;
ધાભાઈ ને બાપુ ઓરુ ધોરી, એ સબહી ઉનકી સમ ઓરી. ૨

શબ્દાર્થ

અજુભાઈ = અજુભાઈ બેચર = બેચરભાઈ બાપુજી = બાપુજીભાઈ એ = એ, તે ઉનકી = તેમની પંગત = બેઠક
સમ = એકસરખી ધુજી = વલણ ધાભાઈ = ધાભાઈ ને = અને બાપુ = બાપુભાઈ ઓરુ = અને ધોરી = ધોરીભાઈ
એ = એ સબહી = બધા ઉનકી = તેમની સમ = સમાન ઓરી = પ્રભાવ.

અનુવાદ

અજુભાઈ, બેચરભાઈ અને બાપુજીભાઈની બેઠક એક સરખી વલણ ધરાવતી હતી. ધાભાઈ ને બાપુભાઈ અને ધોરીભાઈ એ બધા તેમની સમાન પ્રભાવવાળા હતા.

ભાવાર્થ

અજુભાઈ, બેચરભાઈ અને બાપુજીભાઈ એ ત્રણેય ભક્તજન એક સરખી વિચારધારા ધરાવતી પંગતના સભ્યો હતા. બધી જ બાબતમાં એક મત ધરાવતા અને સાથે જ મંદિરે આવતા તેમજ ભક્તિપૂર્વક દિનચર્યા કરીને રહેતા હતા. વળી, ધાભાઈ, બાપુભાઈ અને ધોરીભાઈ પણ એમના સમાન ગુણો ધરાવતા અને પ્રભાવવાળા હતા.

પ્રભુદાસ ઓરુ જેસંગભાઈ, સંતનકે સેવઈ સુખદાઈ;
તિન આગે પંડિત કહું સોઈ, પઢે પુરાન જ્ઞાનકે દોઈ. ૩

શબ્દાર્થ

પ્રભુદાસ = પ્રભુદાસ ઓરુ = અને જેસંગભાઈ = જેસંગભાઈ સંતનકે = સંતપુરુષોની સેવઈ = સેવા કરવામાં સુખદાઈ = સુખ અનુભવતા તિન આગે = તેમના પછી પંડિત = વિદ્વાન કહું = કહું છું સોઈ = જે પઢે = અભ્યાસુ પુરાન = પુરાણ જ્ઞાનકે = જ્ઞાનના દોઈ = બે.

અનુવાદ

પ્રભુદાસ અને જેસંગભાઈ સંતપુરુષોની સેવામાં સુખ અનુભવતા હતા. તેમના પછી બે પંડિત જે પુરાણના જ્ઞાનનાં અભ્યાસુ હતા, તે કહું છું.

ભાવાર્થ

પ્રભુદાસ અને જેસંગભાઈ નામના બે ભક્તો સંતપુરુષોની સેવામાં જ સુખ છે, તેમ માનીને સદા સમર્પિત બનીને સંતની સેવા કરતા હતા. આ રીતે તેઓ ખુશ રહેતા હતા.

હવે પછી બે વિદ્વાન ભક્તો કે જેઓ વ્યાસજી રચિત અઢાર પુરાણના જ્ઞાનના ખૂબ જ અભ્યાસુ હતા. તે અંગે કુવેરસ્વામી આપણને જણાવે છે.

વિશ્વનાથ ઓરુ અંબારામુ, આચારજકે જન અભિરામુ;
નગર શેઠ બરનુ અબ સોઈ, રામદાસ ઓરુ દાલજી દોઈ. ૪

શબ્દાર્થ

વિશ્વનાથ = વિશ્વનાથ ઓરુ = અને અંબારામુ = અંબારામ આચારજકે = આચાર્ય, પદના જન = વ્યક્તિ અભિરામુ = ભોગવતા હતા નગરશેઠ = નગરના શેઠ બરનુ = વર્ણવું અબ = હવે સોઈ = છું રામદાસ = રામદાસ

ઓરુ = અને દાલજી = દાલજીભાઈ દોઈ = બંને.

અનુવાદ

વિશ્વનાથ અને અંબારામ એ બંને વ્યક્તિ આચાર્યપદનું સ્થાન ભોગવતા હતા. હવે નગરશેઠનું વર્ણન કરું છું. રામદાસ અને દાલજીભાઈ એ બંને (નગરશેઠ) હતા.

ભાવાર્થ

વિશ્વનાથ અને અંબારામ નામના બંને પંડિતો નગરમાં આચાર્યપદનું સ્થાન શોભાવતા હોવા છતાં તેઓ આનંદપૂર્વક રહેતા હતા અને કૈવલકર્તાની ભક્તિ કરતા હતા.

હવે કુવેરસ્વામી સારસા નગરના નગરશેઠનું વર્ણન કરે છે કે જેમણે પરમગુરુનું શરણું સ્વીકાર્યું છે એવા રામદાસ અને દાલજીભાઈ નામના બંને શ્રીમંત ભક્તો હતા. જે સમગ્ર નગરજનો માટે માનને પાત્ર ગણવામાં આવતા હતા. તેમજ નગરજનો સાથે નાણાંકીય વ્યવહાર નીતિપૂર્વક બજાવતા હતા.

લખે તલાટુ નગરપતિકુ, કારભાર વહેવારમેં નીકુ;
દયારામ ઓરુ ધરમહી દાસા, કેવલરામ રામભાઈ પાસા. પ

શબ્દાર્થ

લખે = લેખાતા, કહેવાતા તલાટુ = ખજાનચી નગરપતિકુ = નગરપતિના કારભાર = કારોબાર, વ્યવસાય વહેવારમેં = લેવડ-દેવડમાં નીકુ = નીતિમાન દયારામ = દયારામ ઓરુ = અને ધરમહી દાસા = ધરમદાસ કેવલરામ = કેવલરામ રામભાઈ = રામભાઈ પાસા = શ્રદ્ધાવાન.

અનુવાદ

નગરપતિના ખજાનચી તરીકે લેખાતા હતા. જેઓ લેવડ-દેવડના કારોબારમાં નીતિમાન હતા. વળી, દયારામ અને ધર્મદાસ તથા કેવલરામ અને રામભાઈ પણ શ્રદ્ધાવાન હતા.

ભાવાર્થ

રામદાસ અને દાલજીભાઈ બંને નગરશેઠ તો હતા, પરંતુ નગરપતિના ખજાનચી તરીકે પણ ગણાતા હતા. જેઓ નાણાકીય લેવડ-દેવડ તેમજ અન્ય કારોબારમાં નીતિમાન અને પ્રામાણિકપણે વર્તન કરીને જવાબદારી સંભાળતા હતા.

તે સિવાય સારસા નગરના અત્યંત શ્રદ્ધાવાન ભક્તો હતા. જેમાં દયારામ, ધર્મદાસ, કેવલરામ અને રામભાઈ મુખ્ય હતા.

રામબાઈ મમ તન મન હેતુ, કિપારામ, જીનુ સુત સમેતુ;
એહી પુરકે થાના પતિ સંતુ, હમ પ્રગટે તિનુ મોહર વસંતુ. ૬

શબ્દાર્થ

રામબાઈ = રામબાઈ મમ = મને, મારું તન મન = તન અને મનથી હેતુ = સ્નેહ, પ્રીતિ કિપારામ = કિપારામ જીનુ = તેમના સુત = પુત્ર સમેતુ = સહિત એહી = આ પુરકે = નગરના થાનાપતિ = ગ્રામદેવતા સ્થાન રક્ષક દેવતા સંત = સંત હમ = હું પ્રગટે = પ્રગટ થયો તિનુ = તેના મહોર = પહેલાં વસંતુ = વસેલા રહેતા, નિવાસ કરતા.

અનુવાદ

રામબાઈ સહિત તેમના પુત્ર કિપારામ મને તન અને મનથી હેત-પ્રેમ કરતા હતા. તેઓ આ નગરના ગ્રામદેવતાના સંત હતા. જે હું પ્રગટ થયો તે પહેલાંના નિવાસ કરતા હતા.

ભાવાર્થ

રામબાઈ સહિત તેમના પુત્ર કિપારામ પણ કુવેરસ્વામીને તન અને મનથી ભક્તિભાવ કરીને હૃદયના સાચા ભાવથી કૈવલજ્ઞાનમાં પ્રીતિ ધરાવતા હતા. કિપારામ સારસા નગરના સ્થાનિક રક્ષક દેવ (બળિયા દેવ) મંદિરના સંત હતા. જે કુવેરસ્વામી પ્રગટ થયા તે પહેલાંના સારસામાં સંત તરીકે નિવાસ કરતા હતા.

ધન્ય નગર પુર મઠ અતિતુ, સબ રાખત મોઈ ગુરુ સમ પ્રિતુ;
એહી પુરકે લોકહી ભિન્ન ભિન્ના, મુખી મુખી બરનન હમ કીના. ૭

શબ્દાર્થ

ધન્ય = ધન્યવાદ નગર = ગામના પુર મઠ = ધાર્મિક સ્થાનને અતિતુ = યાત્રાળુઓ સબ = બધા રાખત = રાખે છે મોઈ = મને ગુરુ = ગુરુ સમ = જેવા પ્રિતુ = સ્નેહ એહી = આ પુરકે = નગરના લોકહી = માનવો ભિન્ન ભિન્ના = જુદા જુદા મુખી મુખી = મુખ્ય મુખ્ય બરનન = વર્ણન હમ = મેં કીના = કર્યા.

અનુવાદ

યાત્રાળુઓના ધાર્મિક સ્થાનવાળા ગામને ધન્યવાદ ઘટે છે કે બધા મને ગુરુ જેવા રાખીને સ્નેહ કરે છે. આ નગરના જુદા જુદા માનવો પૈકી જે મુખ્ય મુખ્ય હતા, તેઓનું મેં વર્ણન કર્યું છે.

ભાવાર્થ

સારસા નગરને ધન્યવાદ ઘટે છે કે જ્યાં અનેક ગામોના ભક્તજનો યાત્રાનું ધાર્મિક સ્થાન ગણીને મંદિરે દર્શનાર્થે આવે છે. તેઓ કુવેરસ્વામીને ગુરુ તરીકે સ્વીકારીને તેમજ સમર્પિત થઈને હૃદયના સાચા ભાવથી સ્નેહ કરે છે. આ નગરના રહેવાસી ભક્તો અલગ અલગ જ્ઞાતિના અને

ભિન્ન ભિન્ન કારોબાર કરવાવાળા હતા. તેઓમાં જે જે મુખ્ય મુખ્ય ભક્તો કે જેઓની ભક્તિ બિરદાવવા યોગ્ય (પ્રશંસાને પાત્ર) હતી, તેઓનું અહીં કુવેરસ્વામીએ વર્ણન કર્યું છે.

**ઓર લોક અગણિત નરનારી, સોહી હમસે અતિ પ્રેમ હેતારી;
એસેહી સબ નરનાર સહાને, સત્ કુવેર તેહી પુર ઉતપાને. ૮**

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા લોક = માનવો અગણિત = અસંખ્ય નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો સોહી = તેઓ હમસે = અમને અતિ = ઘણો પ્રેમ = સ્નેહ હેતારી = હેતુપૂર્વક એસેહી = આ પ્રમાણે સબ = બધા નરનાર = સ્ત્રી-પુરુષો સહાને = ડાહ્યા, શાણા, સમજુ સત્ કુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી તેહી = તે પુર = નગર ઉતપાને = જન્મેલા.

અનુવાદ

સત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે બીજા અસંખ્ય સ્ત્રી-પુરુષો કે તેઓ અમને ઘણો જ સ્નેહ કરતા હતા. આ પ્રમાણે બધા શાણા સ્ત્રી-પુરુષો તે જ નગરમાં જન્મેલા હતા.

ભાવાર્થ

સત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે અગાઉ મુખ્ય મુખ્ય પ્રશંસનીય એવા ભક્તિ કરનાર સારસા નગરના ભક્તજનોનાં અને મંદિરમાં નિવાસ કરતા સંતપુરુષોનાં નામનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. તે સિવાયના બીજા અસંખ્ય સ્ત્રી-પુરુષો પણ સારસા નગરનાં હતા કે જેઓ કુવેરસ્વામી પ્રત્યે સ્નેહપૂર્વક સમર્પિત થઈને ભક્તિ કરતા હતા. આ બધા શાણા સ્ત્રી-પુરુષો કે જેમનું અહીંયા વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, તે બધા સારસા નગરમાં જ જન્મેલા હતા.

અંગ ૭૭

પર પુરકે જન ભરનનકો

ઓર પરગના દેશહી ગામુ, બહુ હરિજન નરનાર ન્હે:કામુ;
તિનકા ભરનન કેતેક કરહુ, અગણિત લોક નારી ઓરુ નરહુ. ૧

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા પરગના = પરાં દેશહી = રાજ્ય ગામુ = ગામડાં બહુ = ઘણા હરિજન = ભક્તજનો
નરનાર = સ્ત્રી-પુરુષો ન્હે:કામુ = નિષ્કામી તિનકા = તેઓનું ભરનન = વર્ણન કેતેક = કેટલુંક કરહુ = કરું
અગણિત = અસંખ્ય લોક = માનવો નારી = સ્ત્રી ઓરુ = અને નરહુ = પુરુષ.

અનુવાદ

બીજા રાજ્ય, ગામો અને પરા વિસ્તારના ઘણા સ્ત્રી-પુરુષો કે જેઓ ન્હે:કામી ભક્તજનો
હતા. તેઓનું વર્ણન કેટલુંક કરું? કારણ કે સ્ત્રી અને પુરુષો સહિત અગણિત માનવો હતા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે સારસા નગરના મુખ્ય મુખ્ય ભક્તજનો અને સરાહના યોગ્ય સંતોનું
વર્ણન અગાઉ તેમણે કર્યું. તે સિવાય બીજા ગામો, રાજ્ય અને તેના પરાં વિસ્તારનાં ઘણા
સ્ત્રી-પુરુષો નિષ્કામભાવથી દર્શનાર્થે આવતા હતા, અને ભક્તિ પણ કરતા હતા, પરંતુ તે
તમામનું કેટલુંક વર્ણન કરે? કારણ કે ભક્તજનો અસંખ્ય હતા કે જેનો પાર પામી ન શકાય
તેટલી મોટી સંખ્યામાં સ્ત્રી-પુરુષો કાયમપંથમાં જોડાયા હતા.

નગર સપ્તસેકે જન જેતા, ભાવ પ્રિત મોઈ ભજહી તેતા;
ઓર દેશ ભઈ કિરત્ય હમારી, સૂની દર્શન આવે નરનારી. ૨

શબ્દાર્થ

નગર = ગામ સપ્તસેકે = સાતસોના જન = માનવો જેતા = જેટલા ભાવ પ્રિત = ભાવ અને પ્રીતિપૂર્વક
મોઈ = મારી ભજહી = ભક્તિ કરતા તેતા = તેટલા ઓર = બીજા દેશ = રાજ્યોમાં ભઈ = થઈ કિરત્ય = કીર્તિ
હમારી = અમારી સૂની = સાંભળીને દર્શન = દર્શન કરવા માટે આવે = આવતા નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો.

અનુવાદ

સાતસો જેટલા નગરના માણસો હતા, તેટલા ભાવ અને પ્રીતિપૂર્વક મારી ભક્તિ કરતા
ઉડદ | અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૨

હતા. બીજા રાજ્યમાં પણ અમારી કીર્તિ થઈ. તે સાંભળીને સ્ત્રી-પુરુષો દર્શનાર્થે આવતા હતા.

ભાવાર્થ

સારસા નગરની આજુબાજુના સાતસો નગરના જેટલા રહેવાસીઓ હતા, તેઓ હૃદયના સાચા ભાવથી અને પ્રેમપૂર્વક કુવેરસ્વામીના દર્શનાર્થે સારસા નગરમાં આવતા હતા. તેઓ ખૂબ જ નિષ્ઠાપૂર્વક વિશ્વાસ રાખીને તેમની (કુવેરસ્વામી) ભક્તિ કરતા હતા.

વળી, બીજા રાજ્યોમાં પણ કુવેરસ્વામીની કીર્તિ ફેલાવા લાગી હતી, તે સાંભળીને દૂર દૂરથી મોટી સંખ્યામાં સ્ત્રી-પુરુષો દર્શનાર્થે આવતા હતા.

**રાજા પરજા બરન અઢારુ, નિશદિન હમસે પ્રિત્ય અપારુ;
દેશ દેશકે પંડિત પુરાની, હમસે વાદ કરન લગે આની. ૩**

શબ્દાર્થ

રાજા = નૃપ પરજા = રૈયત, પ્રજા બરન = વર્ષ અઢારુ = અઢાર નિશદિન = દરરોજ હમસે = અમારી સાથે પ્રિત્ય = સ્નેહ અપારુ = અપાર દેશ દેશકે = અલગ અલગ રાજ્યોના પંડિત = વિદ્વાન પુરાની = પુરાણોના જ્ઞાતા હમસે = અમારી સાથે વાદ = સંવાદ કરન = કરવા લગે = લાગ્યા આની = આવીને.

અનુવાદ

રાજા અને અઢારે વર્ષની રૈયત દરરોજ અમારી સાથે અપાર સ્નેહ કરતા હતા. અલગ અલગ રાજ્યોમાંથી વિદ્વાનો અને પુરાણોના જ્ઞાતાઓ આવીને અમારી સાથે સંવાદ કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

સારસા નગરની આજુબાજુના રાજા રજવાડાઓ તથા અઢારે વર્ષના પ્રજાજનો નિશદિન કુવેરસ્વામીની ખૂબ જ ભાવપૂર્વક ભક્તિ કરતા તથા અપાર પ્રેમ દર્શાવીને મોટી સંખ્યામાં દર્શન કરવા આવતા હતા. આ ઉપરાંત દૂર દૂરના રાજ્યોમાંથી પણ કીર્તિ સાંભળીને જે વેદ અને શાસ્ત્રોના વિદ્વાન પંડિતો તથા પુરાણોના જ્ઞાતા હતા. તેઓ પણ પરમગુરુ સાથે વાદ-વિવાદ કરવા માટે તેમજ પ્રશ્નોત્તરી કરીને ચર્ચા માટે સારસા આવતા હતા.

**કરી કરી પ્રશ્ન બુઝે બહુ મોકુ, સુરતી સાખ્ય ભાખી અખ્લોકુ;
હમ સબહી પરિઉત્તર દીના, સમજ અગાધ કરી ભિન્ન ભિન્ના. ૪**

શબ્દાર્થ

કરી કરી પ્રશ્ન = સવાલ કરી કરીને બુઝે = પૂછતા બહુ = ઘણા મોકુ = મને સુરતી = વેદ સાખ્ય = સાખ

ભાષી = બતાવીને અશ્લોકુ = શ્લોક હમ = હું સબહી = બધાના પરિઉત્તર = વળતો જવાબ દીના = આપતો
સમજ = જ્ઞાન અગાધ કરી = અગાધ કહીને ભિન્ન ભિન્ના = અલગ અલગ.

અનુવાદ

વેદની સાખ બતાવીને શ્લોકો બોલી મને ઘણા સવાલો કરી કરીને પૂછતા. હું તે બધાનો વળતો જવાબ અગાધજ્ઞાન કહીને ભિન્ન ભિન્ન રીતે આપતો.

ભાવાર્થ

વેદની સાખ આપી વિદ્વાન પંડિતો (વેદના) શ્લોકો બોલીને કુવેરસ્વામીને ઘણા બધા પ્રશ્નો પૂછતા હતા. કુવેરસ્વામી તે દરેક સવાલોનો વળતો જવાબ વિવિધ માન્યતાની હદ દર્શાવીને અને સમજપૂર્વક અગાધ કૈવલજ્ઞાનની અલગ અલગ રીતે ગૂઢાર્થભરી સમજ દર્શાવીને આપતા હતા.

એકુ પ્રશ્ન હમ નહીં અટકાયે, વિવિધિ ભાત્ય બહુ બોધ બતાયે;
કરત વાદ પંડિત સબ હારે, દેશ દેશકે પચી ગયે સારે. ૫

શબ્દાર્થ

એકુ = એક પણ પ્રશ્ન = પ્રશ્નમાં હમ = હું નહીં = નહીં અટકાયે = અટક્યો વિવિધિ ભાત્ય = જુદી જુદી રીતે
બહુ = ઘણો બોધ = ઉપદેશ બતાયે = બતાવ્યો કરત = કરતાં વાદ = જ્ઞાનચર્ચા પંડિત = વિદ્વાનો સબ = બધા
હારે = હાર્યા દેશ દેશકે = અનેક રાજ્યોના પચી ગયે = થાકી ગયા, ફજેતી થવી સારે = બધા.

અનુવાદ

જુદી જુદી રીતે ઘણો ઉપદેશ બતાવ્યો, પરંતુ એક પણ પ્રશ્નમાં હું અટક્યો નહીં. જ્ઞાનચર્ચા કરતાં દેશ-દેશના બધા વિદ્વાનો હાર્યા અને બધા થાકી ગયા.

ભાવાર્થ

કર્તા દ્વારા મળેલી સોળ વિભૂતિની સામર્થ્યતાને આધારે જુદી જુદી રીતે ગૂઢાર્થભરી જ્ઞાન ચર્ચા અને ખુલાસા સાથે પંડિતોએ પૂછેલા તમામ સવાલોના સંતોષકારક જવાબો કુવેરસ્વામી આપતા હતા. વિદ્વાનો તરફથી પૂછાયેલા એક પણ પ્રશ્નનો વળતો જવાબ આપવામાં તેઓ સહેજપણ અટક્યા ન હતા. જેથી અલગ અલગ રાજ્યોમાંથી આવતા જુદા જુદા વિદ્વાનપુરુષો જ્ઞાન ચર્ચા કરતાં કરતાં અંતે હારી જતા. છેવટે પોતાની ફજેતી થઈ હોય તે પ્રમાણે પરાસ્ત પામી ઝાંખા (શરભિંદા) પડી જઈ નીચું મોં કરીને પાછા ફરતા હતા.

મુસલમાનકે મુલ્લાં કાજી, સો ભી પન હમસે રચી બાજી;
તિનકુ પણ નિજ તંત બતાયે, કુલ કાદર અલ્લા લખવાયે. ૬

શબ્દાર્થ

મુસલમાનકે = મહંમદ પયગંબરના અનુયાયીઓ મુલ્લાં = મૌલવી કાજી = ઈસ્લામી વિદ્વાન સો ભી = તેઓ પણ હમસે = મારી સાથે રચી બાજી = દાવ રચવા તિનકુ = તેમને પણ = પરંતુ નિજ તંત = આપનપુ નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ બતાયે = દર્શાવ્યું કુલ કાદર = બધાના માલિક અલ્લા = ખુદા લખવાયે = જણાવ્યા.

અનુવાદ

મુસલમાનોના જે મૌલવી અને કાજી હતા તેઓ પણ મારી સાથે દાવપેચ રચવા (રમવા) આવ્યા હતા. તેમને પણ આપનપુ નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ અને બધાના માલિક રૂપ ખુદા દર્શાવી દીધા.

ભાવાર્થ

મહંમદ પયગંબરના ફરમાનને માનવાવાળા મૌલવી અને કાજી પણ જ્ઞાનની ચર્ચા-વિચારણા કરવા અને પોતાની કરામત અજમાવવા માટે આવતા હતા, પરંતુ તેમને પણ કુવેરસ્વામીએ દેહની ચૈતનતાના કારણરૂપે રહેલા આપનપુ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ અર્થાત્ રુહને નાશવંત દેહથી જુદો તારવી બતાવીને સમગ્ર બ્રહ્માંડના અધિપતિ તેમજ સૌના માલિક પૂર્ણ ચૈતન કાદરરૂપ રહેલા કેવલકર્તાની પણ ઓળખ આપીને સમજાવતા હતા.

કાજી પંડિત દોનુ ડગીયે, સુની મમ જ્ઞાન આન પાવ લગીયે;
એસે હી દ્વેજ દેશ દેશનકે, છોડ ગયે સંશે સબ મનકે. ૭

શબ્દાર્થ

કાજી = મુસલમાનના વિદ્વાન પંડિત = હિન્દુ ધર્મના વિદ્વાન દોનુ = બંને ડગીયે = હારી ગયા સૂની = સાંભળી મમ = મારા જ્ઞાન = જ્ઞાન આન = આવીને પાવ લગીયે = પગે લાગ્યા એસેહી = એ જ રીતે દ્વેજ = બ્રાહ્મણો દેશ દેશનકે = જુદા જુદા રાજ્યોના છોડ ગયે = ત્યજીને ગયા સંશે = સંશયો, ભ્રમણાઓ સબ = બધા મનકે = મનના.

અનુવાદ

કાજી અને પંડિત બંને આવીને હારી ગયા અને મારું જ્ઞાન સાંભળીને પગે લાગ્યા. એ જ રીતે દેશ-દેશના બ્રાહ્મણો પણ મનના સંશયો ત્યજીને બધા ચાલ્યા ગયા.

ભાવાર્થ

મુસલમાનોના વિદ્વાન કાજી અને હિન્દુધર્મના વિદ્વાન પંડિતો બંને કુવેરસ્વામી સાથે વાદ-વિવાદમાં હારી ગયા. જેથી તેઓ ગૃહાર્થ ભરેલું કેવલજ્ઞાન સાંભળ્યા બાદ કુવેરસ્વામીના ચરણમાં પડ્યા. એ જ રીતે અલગ અલગ રાજ્યોમાંથી ઘણા વિદ્વાન બ્રાહ્મણો પણ આવતા, પરંતુ તેઓ પણ ચર્ચાની અંતે તેમના મનની ભ્રમણાઓ અને સંશયો ત્યજ્યા (છોડ્યા) બાદ ચરણમાં

વંદન કરીને ચાલવા લાગ્યા હતા.

**ખટ દર્શન ઓરુ દ્વાદશ ભેખુ, કરી ચર્ચા ગયે હાર અનેકુ;
ભેખ સકલ ભજનીક તીન ગુનકે, કોઈ મહાજન લક્ષી નિરગુનકે. ૮**

શબ્દાર્થ

ખટદર્શન = છ શાસ્ત્ર ઓરુ = અને દ્વાદશ = બાર ભેખુ = ભેખ કરી = કરીને ચર્ચા = જ્ઞાન-સંવાદ ગયે = ગયા
હાર = હારી અનેકુ = ઘણા બધા ભેખ = ભેખધારી સકલ = બધા ભજનીક = ભક્તિ કરવાવાળા તિન ગુનકે = ત્રણ
ગુણાત્મક દેવતાઓના કોઈ = કોઈક મહાજન = મહાપુરુષો લક્ષી નિર્ગુણકે = નિર્ગુણ બ્રહ્મ સિદ્ધાંતને માનવાવાળા.

અનુવાદ

છ દર્શન અને બાર ભેખધારી ચર્ચા કરી કરીને ઘણા બધા હારી ગયા. બધા ત્રણ ગુણને ભજવાવાળા ભેખધારીઓ હતા અને કોઈક મહાપુરુષો નિર્ગુણ બ્રહ્મ સિદ્ધાંતના લક્ષી પણ હતા.

ભાવાર્થ

છ શાસ્ત્રોના આધારે થયેલા છ દર્શનના આચાર્યો અને બાર પ્રકારના ભેખની માન્યતા ધરાવતા બધા ભેખધારીઓ પણ કુવેરસ્વામી સાથે જ્ઞાન ચર્ચા અને વાદ-વિવાદ કરતા, પરંતુ અંતે બધા જ હારી ગયા હતા. તેમાં ઘણા બધા સગુણ સિદ્ધાંતને આધારે રજો, તમો અને સતોગુણના દેવતાઓની ભક્તિ કરવાવાળા ભેખધારીઓ હતા, તો કોઈક નિર્ગુણ બ્રહ્મ-સિદ્ધાંતના લક્ષને વળગી રહેનારા પરમહંસ મહાપુરુષો પણ હતા.

**ઈશ્વરકે ચોવીસ અવતારુ, તામે સબકે મન પતીયારુ;
ઈશ્વરે જેહી પદ દુર્લભ ગાવા, સો નિજ પદ લક્ષ કાહુ ન પાવા. ૯**

શબ્દાર્થ

ઈશ્વરકે = વિષ્ણુના ચોવીસ અવતારુ = ચોવીસ અવતારો તામે = તેમાં જ સબકે = બધાના મન = મન
પતીયારુ = પ્રતીતિ ઈશ્વરે = વિષ્ણુએ જેહી = જે પદ = પદ દુર્લભ = દુર્લભ ગાવા = ગાયું સો = તે નિજપદ = મૂળ
આદિ પરમપદનો લક્ષ = લક્ષ કાહુ = કોઈએ પણ ન = નથી પાવા = પ્રાપ્ત કર્યા.

અનુવાદ

વિષ્ણુના જે ચોવીસ અવતારો થયા, તેમાં બધાના મનની પ્રતીતિ છે, પરંતુ વિષ્ણુએ જે પદને દુર્લભ ગાયું છે તે નિજ પરમપદનો લક્ષ કોઈએ પ્રાપ્ત કર્યો નથી.

ભાવાર્થ

સતોગુણી વિષ્ણુના ચોવીસ અવતારો થયા, તેમાં જ બધા વૈષ્ણવોનાં મન પ્રતીતિ લાવીને સ્થિર થયાં છે, પરંતુ બ્રહ્માજીએ ચાર વેદમાં જે પદ માટે નેતિનો પોકાર કર્યો છે, એવા નેતિપદને વિષ્ણુએ પણ દુર્લભ અને અપ્રાપ્ય વર્ણવ્યું છે. તેથી, તેવા નિર્વાણ અને નિજ પરમપદના લક્ષને વિશ્વમાં કોઈ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી.

**જીને પાયા તિને સબ કુછ પેખ્યા, સિર્ગુણ નિર્ગુણ એક કરી લેખ્યા;
યેસેહી કોઈક જવરલા પ્યારા, જીને પરખ્યા પદ નિજ કરતારા. ૧૦**

શબ્દાર્થ

જીને = જેણે પાયા = પ્રાપ્ત કર્યું તિને = તેણે સબકુછ = સઘળું પેખ્યા = જાણ્યું સિર્ગુણ = સગુણ સિદ્ધાંત નિર્ગુણ = નિર્ગુણ બ્રહ્મ સિદ્ધાંત એક કરી = એક સરખા ગણીને લેખ્યા = દર્શાવ્યા યેસેહી = એવી રીતે સમજવાવાળા, એવા કોઈક = કોઈ કોઈ જવરલા = જવલ્લે જ પ્યારા = વહાલા જીને = જેમણે પરખ્યા = ઓળખ્યા પદ = પદ નિજ કરતારા = આદિ કર્તા.

અનુવાદ

જેઓએ સમજ પ્રાપ્ત કરી તેમણે સઘળું જાણ્યું છે. વળી, સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતને એક સરખા ગણીને દર્શાવ્યા. આવી સમજવાળા કોઈક જ જવરલા પ્યારા હોય છે કે જેમણે નિજ કર્તાનું પદ ઓળખ્યું છે.

ભાવાર્થ

ઈશ્વરોએ જે પદને દુર્લભ ગણ્યું છે, તે પદની સમજ જેણે પ્રાપ્ત કરી છે, તેઓએ સઘળું જાણ્યું છે તેમ કહી શકાય. કારણ કે તેમના મતે તો સગુણ સિદ્ધાંત અને નિર્ગુણ બ્રહ્મ સિદ્ધાંત બંને એક સમાન જ છે. તે બંને પદોમાં કર્તાપદનો સમાવેશ થતો નથી. વળી, તે બંનેમાં તો સર્જનહારની નાશવંત ઉત્પત્તિ પૈકીના પદોનો સમાવેશ થયેલો છે. જેને આવી સૈદ્ધાંતિક સર્વોચ્ચ સમજ પડી હોય તેવા વિશ્વમાં કોઈક જવરલા જ મહાપુરુષો જોવા મળે છે. જેથી કુવેરસ્વામીને પણ તેઓ વ્હાલા હોય છે. કારણ કે સગુણ નિર્ગુણથી જે તીત એવું સર્જનહારનું પરમપદ છે, તેવા અવિનાશી કર્તાની તેઓ સમજ ધરાવે છે. આ પ્રમાણે વેદની સમજથી પર રહેલા પરમપદને તેઓ જાણે છે.

**સકલ ભેખ શિર સંત સો મોહોરુ, સર્વજ્ઞ જ્ઞાન દષ્ટ ચૌહુ ઓરુ;
યેસે સંત મીલ્યે એક મોઈ, સકલ ભેખ આભુક્ષણ સોઈ. ૧૧**

શબ્દાર્થ

સકલ = બધા ભેખ = ભેખધારીઓમાં શિર = શ્રેષ્ઠ સંત = સંતપુરુષ સો = તે મોહોરુ = મોખરાનું સ્થાન ધરાવતા

સર્વજ્ઞ જ્ઞાન = સર્વજ્ઞ ગતિનું જ્ઞાન દૃષ્ટ યૌહુ ઓરુ = સર્વ વ્યાપક દૃષ્ટિ યેસે = એવા સંત = સંતપુરુષ મીલ્યે = મળ્યા
એક = એક મોઈ = મને સકલ = તમામ ભેખ = ભેખધારી આભુક્ષણ = શણગારરૂપે સોઈ = તે.

અનુવાદ

બધા ભેખધારીઓમાં તે મોખરાનું સ્થાન ધરાવતા શ્રેષ્ઠ સંતપુરુષ કે જેમની સર્વ વ્યાપક દૃષ્ટિ અને સર્વજ્ઞ જ્ઞાન ધરાવતા એવા એક સંતપુરુષ મને મળ્યા. તે તમામ ભેખધારીઓના આભૂષણરૂપે હતા.

ભાવાર્થ

ચાર વેદ, છ શાસ્ત્ર અને અઠાર પુરાણો સહિતના જ્ઞાનને જાણનાર તેમજ છ દર્શન અને બાર ભેખ સહિતના બધા જ ભેખધારીઓમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવતા એક શ્રેષ્ઠ જ્ઞાની સંતપુરુષ હતા. તેમની દૃષ્ટિ સર્વ વ્યાપક પદમાં સ્થિર થયેલી હતી, પ્રત્યેક ઘાટમાં રહેલો શાશ્વત અંશ જેના વંશનો છે, એવા સર્વજ્ઞ પદની તેઓ સમજ ધરાવતા હતા. એવા જ્ઞાની સંતપુરુષ સારસાધામમાં આવીને કુવેરસ્વામીને મળ્યા, કે જેઓ સમસ્ત ભેખધારીઓના આભૂષણ રૂપે હતા.

**અબ સુનો કહું તીનું નામ નિશાના, પ્રેમદાસ પદ પરમ પહેયાના;
ભક્તિ જ્ઞાન વૈરાગ્ય સમેતુ, પ્રેમદાસ નિજ પ્રેમકે ખેતુ. ૧૨**

શબ્દાર્થ

અબ = હવે સુનો = સાંભળો કહું = કહું છું તીનું = તેમનું નામ = નામ નિશાના = ઓળખ પ્રેમદાસ = પ્રેમદાસ
પદ પરમ = પરમપદ પહેયાના = ઓળખેલા ભક્તિ = ભક્તિ જ્ઞાન = જ્ઞાન વૈરાગ્ય = વૈરાગ્ય સમેતુ = સહિત
પ્રેમદાસ = પ્રેમદાસ નિજ = મૂળ પ્રેમકે ખેતુ = પ્રેમની ખેતી કરનાર.

અનુવાદ

હવે તેમનું નામ અને ઓળખ કહું છું તે સાંભળો. પ્રેમદાસે પરમપદને પહેયાણું હતું. વળી, જ્ઞાન અને ભક્તિ તથા વૈરાગ્ય સહિત પ્રેમદાસ નિજ પ્રેમની ખેતી કરનારા હતા.

ભાવાર્થ

હવે, તેવા આદરણીય સંતપુરુષનું નામ અને તેમની ઓળખ કુવેરસ્વામી આપે છે, જેને એક ચિત્તે શ્રવણ કરવા અનુરોધ કરવામાં આવે છે. તે મહાન સંતનું નામ પ્રેમદાસ હતું. વળી, તેઓ જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્ય એમ ત્રણે ધર્મના પાસાંથી પૂર્ણ રીતે રંગાયેલા હતા. તેમને પરનેતિપદરૂપે રહેલા કર્તાના પરમપદની સમજ હતી. તેમના દેહમાંથી માત્ર સાત્ત્વિક પ્રેમ સિવાય અન્ય કાંઈ ઊર્જા ઉદ્ભવતી ન હતી. બધાને એક જ સર્જનહારના અંશ તરીકે પ્રેમપૂર્વક નિહાળતા હતા.

દીનદયાલ કૃપાલ સજનકે, પર ઉપગાર ઉદાર મનનકે; જીનુ હદે કમલ શીતલ શશીવંતુ, પુરણાનંદ પદકે પ્રતિવંતુ. ૧૩

શબ્દાર્થ

દીનદયાલ = ગરીબોના બેલી કૃપાલ = કૃપાળુ સજનકે = સજજનો પર ઉપગાર = પરોપકારી
ઉદાર મનનકે = નિખાલસ મનના જીનુ = જેમનું હદે કમલ = હૃદયકમળ શીતલ શશીવંતુ = ચંદ્રના જેવી શીતળતા
પ્રદાન કરનારું પુરણાનંદ પદકે = પૂર્ણાનંદ પદના પ્રતિવંતુ = પ્રીતિ ધરાવતા.

અનુવાદ

ગરીબોના બેલી અને સજજનો પ્રત્યે કૃપાળુ, પરોપકારી વૃત્તિ અને મનના નિખાલસ હતા.
જેમનું હૃદયકમળ ચંદ્રની જેમ શીતળ હતું અને પૂર્ણાનંદ પદમાં પ્રીતિ ધરાવતા હતા.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસ સંત દિલમાં ખૂબ જ દયાળુવૃત્તિ ધરાવતા ગરીબોના બેલી હતા. વળી, સજજનો પ્રત્યે કૃપા વર્ષાવવાવાળા અને પોતાની પાસે જે કોઈ જ્ઞાનનો ખજાનો છે તે બીજાને આપીને બદલામાં કાંઈ લેવાની પણ ભાવના ન રાખતા નિસ્વાર્થી સંતપુરુષ હતા. માત્ર પરોપકાર પ્રવૃત્તિમાં જ સદા મગ્ન રહેતા. પોતે મનના નિખાલસ હોઈ તેમનું હૃદયકમળ જાણે ચંદ્રમાની જેમ અતિ શીતળતા પ્રદાન કરતું હોય તેવો શાંત સ્વભાવ ધરાવતા હતા. તેઓ માત્ર ને માત્ર પૂર્ણાનંદ પ્રત્યે જ પ્રીતિ ધરાવીને અહર્નિશ તેમાં જ આનંદમય રહેતા હતા.

જીવન મુક્ત મહા મુક્ત વિદેહી, તારન તરન સકલકે સનેહી; સરલ સુગમ ગત્ય અગમ નિગમકી, ત્રિકાલ દરસ સ્વ શુદ્ધ સમદમકી. ૧૪

શબ્દાર્થ

જીવન મુક્ત = મોક્ષાર્થલક્ષી જીવન મહામુક્ત વિદેહી = માયાના પાસવાળા દેહથી મુક્ત તારન તરન = સ્વયં તરે અને અન્યને તારી શકે તેવા સકલકે = બધાના સનેહી = પ્રેમાળ સરલ સુગમ ગત્ય = સરળતાથી સમજાય તેવું અને સુલભ ગતિ અગમ નિગમકી = ભૂત અને ભવિષ્યની ત્રિકાલ દરસ = ત્રણેય કાળના દર્શી સ્વ શુદ્ધ સમદમકી = શુદ્ધ સ્વસ્વરૂપે થઈ પ્રણવની સાધના કરવાવાળા.

અનુવાદ

મોક્ષાર્થલક્ષી જીવન જીવવાવાળા અને માયાના પાસવાળા દેહથી મુક્ત હતા. તેઓ તારણ તરણ હોઈ બધાના પ્રેમાળ હતા. ભૂત અને ભવિષ્ય સહિત ત્રણેય કાળની ગતિને તેઓ જાણતા હતા. વળી, શુદ્ધ સ્વરૂપે થઈને પ્રણવની સાધના કરવાવાળા હતા.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસસંત મોક્ષાર્થલક્ષી જીવન જીવતા હતા. તેઓ માયાના બંધનવાળા દેહથી પર થઈને વિદેહી બની મુક્તપણે જીવન જીવતા હતા. તેઓ જન્મ-મરણના સંકટથી પોતે તરી શકે તેવા હતા. સાથે અન્યને પણ ભવસંકટમાંથી મુક્ત કરે તેવો પ્રભાવ ધરાવતા તારણ-તરણ પુરુષ હતા. પોતાના સ્વસ્વરૂપને ઓળખી સમદ્મ યુક્ત પ્રણવની સાધના કરવાવાળા હોઈ, તેઓ આદ્ય, મધ્ય અને અંત (ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન) એમ ત્રણે કાળની ગતિ પરખવાની દિવ્ય દૃષ્ટિ ધરાવતા સંત હતા.

**ભાલેજપુર અસ્થાન અનુપા, સંત સમાગ ત્યાગ ઓર ઉપા;
જ્ઞાન ધ્યાન અહોનિશ અભ્યાસા, સંત સંગત્ય રત્ય કરત વિલાસા. ૧૫**

શબ્દાર્થ

ભાલેજપુર = ભાલેજ ગામ અસ્થાન = સ્થાન અનુપા = અનુપમ સંત સમાગ = સંતોનો સમાગમ ત્યાગ = ત્યાગ ઓર = અને ઉપા = ઉપાસના જ્ઞાન ધ્યાન = જ્ઞાન અને ધ્યાન અહોનિશ = રાત-દિવસ અભ્યાસા = અભ્યાસ સંત સંગત્ય = સંતોનો સત્સંગ રત્ય = પ્રેમપૂર્વક કરત = કરતા વિલાસા = આનંદ.

અનુવાદ

ભાલેજ ગામ એક અનુપમ સ્થાન હતું. જ્યાં સંતોનો સમાગમ થતો અને ત્યાગપૂર્વક, જ્ઞાન-ધ્યાનના અહોનિશ અભ્યાસની સાથે ઉપાસના કરતા હતા અને પ્રેમપૂર્વક સંતોના સત્સંગથી બધા આનંદ કરતા હતા.

ભાવાર્થ

ભાલેજ ગામમાં પ્રેમદાસનું એક અનુપમ સ્થાન હતું. જ્યાં દૂર દૂરથી આવતા સંતોનો અભૂતપૂર્વ સમાગમ થતો હતો. પ્રેમદાસ બધા સંતપુરુષોની સાથે રહીને ત્યાગપૂર્વક જીવન જીવતા અને ઉપાસના, ધ્યાન, જ્ઞાન સહિત અહોનિશ અભ્યાસ કરતા હતા. આવા પ્રેમપૂર્વકના સત્સંગ ભર્યા વાતાવરણમાં બધા સંતપુરુષો ભેગા મળીને ભજનાનંદનો આનંદ માણતા હતા.

**આઠે પહોર અવિગત અનુરાગી, ભાગ ત્યાગ કરી તત્ત્વ વિભાગી;
નિજ ચૈતન તન અકલ વિલોકી, કરે ચિતવન ચિત્ત નિત્ય મન રોકી. ૧૬**

શબ્દાર્થ

આઠે પહોર = ચોવીસ કલાક અવિગત = જેની વિગત જાણી ન શકાય તેવા અનુરાગી = અનુરાગ ધારણ કરીને ભાગ ત્યાગ કરી = નાશવંત અને શાશ્વતને જુદા તારવીને તત્ત્વ = તત્ત્વોના વિભાગી = વિભાગીકરણ નિજ ચૈતન = સ્વ ચૈતન સ્વરૂપ તન = શરીર અકલ = કળી ન શકાય તેવું વિલોકી = અવલોકન કરે = કરતા

ચિંતવન = ચિંતવન ચિત્ત = ચિત્તમાં નિત્ય = શાશ્વત, અખંડ મન = મનને રોકી = રોકીને.

અનુવાદ

આઠે પહોર તત્ત્વોનો વિભાગીકરણ દ્વારા ભાગ-ત્યાગ કરીને અવિગતપદ સાથે અનુરાગ ધારણ કરીને રહેતા. વળી, મનને રોકીને ચિત્તમાં શાશ્વતપદનાં ચિંતવન દ્વારા કળી ન શકાય તેવા વિક્તરૂપ નિજ ચૈતન સ્વરૂપનું અવલોકન કરતા.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસ આઠે પહોર સત્સંગ દ્વારા સ્થૂલ શરીરના બંધારણમાં રહેલા વિવિધ તત્ત્વોનું વિભાગીકરણ કરીને જડ તત્ત્વોને જુદા પાડી વિક્તરૂપ ચૈતન અંશ સ્વરૂપને અલગ તારવીને દર્શાવતા હતા. વળી, તેઓ અવિગતપદમાં એકતા સાધીને અનુરાગ ધારણ કરીને રહેતા હતા. પોતાનું મન માયાના મોહમાં ભટકાતું રોકીને કાયમ માટે ચિત્તને શાશ્વતપદમાં સ્થિર કરીને એકમાત્ર નિજ ચૈતન સ્વરૂપનું જ ચિંતવન અને અવલોકન કરતા હતા.

પરમ ઉજાગર સાગર જનકે, અનનકે ખેત સેવઈ સંતનકે;
ધામ ચતુરકે સંતહી જેતે, સૂની જશ કિરત આવે સહુ તેતે. ૧૭

શબ્દાર્થ

પરમ ઉજાગર = શ્રેષ્ઠ જાગ્રતપણુ સાગર = ભંડાર જનકે = સજ્જનો અનનકે ખેત = અન્નક્ષેત્ર સેવઈ = સેવા સંતનકે = સંતપુરુષોની ધામ ચતુરકે = ચાર ધામના (ઉત્તરમાં બદ્રિનાથ પૂર્વમાં જગન્નાથપુરી દક્ષિણમાં રામેશ્વર અને પશ્ચિમમાં દ્વારકા) સંત હી જે તે = જેટલા સંતપુરુષો સૂની = સાંભળી જશ કિરત = યશકીર્તિ આવેસહુ = બધા આવતા તેતે = તેટલા.

અનુવાદ

સજ્જનોના શ્રેષ્ઠ ઉજાગ્રતપણાના ભંડાર રૂપે રહી અન્નક્ષેત્રની જેમ સંતોની સેવા કરતા હતા. જેમની યશ-કીર્તિ સાંભળીને ચાર ધામના જેટલા સંત પુરુષો હતા, તેટલા બધા આવતા હતા.

ભાવાર્થ

જે જે સંત-સમાજ અને સજ્જનો તેમના સ્થાનમાં આવતા. તેઓ માટે અતિ ઉજાગ્રતપણે રહીને જ્ઞાનના ભંડારરૂપે સત્સંગનું કાર્ય નિસ્વાર્થભાવે કરતા હતા. પરમપદના જ્ઞાનનો અવિરત પ્રવાહ વહેવડાવીને અન્નક્ષેત્રની જેમ આવેલા સંતપુરુષો તેમજ ભાવિક સજ્જનોની જ્ઞાનતૃષ્ણા ધીપાવીને સંતોષ આપતા હતા. પ્રેમદાસની યશ-કીર્તિ સાંભળીને ચારે ધામના જેટલા સંતપુરુષો હતા તેટલા બધા જ પ્રેમદાસના સાંનિધ્યમાં દર્શન તથા પરમપદના જ્ઞાન તેમજ ધ્યાન અને સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપનો અધ્યાસ કરવા માટે ભાલેજમાં આવતા હતા.

કરે સબકુ સનમાન સહેતુ, જન તન પીડ મેટ કુશલ સયેતુ;
નગર સકલકે હરિજન જેતા, પ્રેમ પ્રિત લપટાઈ રહે તેતા. ૧૮

શબ્દાર્થ

કરે = કરતા સબકુ = સૌનો સનમાન = આદર સત્કાર સહેતુ = પ્રેમપૂર્વક જન = ભક્તજનોની
તન પીડ = શારીરિક વેદના મેટ = મટાડીને કુશલ = ક્ષેમ-કુશળ સયેતુ = પ્રસન્નચિત્ત નગર સકલકે = ગામના બધા
જ હરિજન જેતા = જેટલા ભક્તજનો પ્રેમ પ્રિત = સ્નેહ અને પ્રીતિપૂર્વક લપટાઈ રહે = વીંટળાઈ રહેતા તેતા = તેટલા.

અનુવાદ

સૌનો પ્રેમપૂર્વક આદર-સત્કાર કરતા હતા તથા ભક્તજનોની શારીરિક પીડા મટાડીને
ક્ષેમ-કુશળ કરી પ્રસન્ન ચિત્તે કરતા. ગામના જેટલા ભક્તજનો હતા, તેટલા પ્રેમ અને પ્રીતિપૂર્વક
વીંટળાઈને રહેતા હતા.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસ પોતાના સ્થાને (મંદિરમાં) આવતા પ્રત્યેક ભક્તજનો અને સંતપુરુષોના પ્રેમપૂર્વક
આદર-સત્કાર કરતા હતા. ગ્રામજનોનું તથા અન્ય જનોનું શારીરિક વ્યાધિ (પીડા) દૂર કરીને
તેમને કુશળક્ષેમ (સ્વસ્થ) કર્યા બાદ પ્રસન્નચિત્તે પાછા મોકલતા હતા. જેથી ભાલેજ ગામના
જેટલા સજ્જન ભક્તજનો હતા તેટલા પ્રેમદાસના પ્રેમ અને પ્રીતિથી વશ થઈને સેવામાં સદાને
માટે વીંટળાઈને (લપટાઈને) સતત આધીન બનીને રહેતા હતા.

રાત દિવસ રસબસ એકતાઈ, પરમ મોક્ષ તેહુ સબ જન પાઈ;
જ્ઞાન ધ્યાન નિશ દિન નિસ્તરહી, ગુરુકો ધ્યાન અહોનિશ ધરહી. ૧૯

શબ્દાર્થ

રાત દિવસ = અહર્નિશ રસબસ = તરબોળ એકતાઈ = સુમેળ રાખીને પરમમોક્ષ = શ્રેષ્ઠ મુક્તિ તેહુ = તે
સબજન = બધા જ માનવોએ પાઈ = પ્રાપ્ત કરી જ્ઞાન = જ્ઞાન ધ્યાન = ધ્યાન નિશદિન = રાત-દિવસ
નિસ્તરહી = પસાર કરતા ગુરુકો ધ્યાન = ગુરુનું ધ્યાન અહોનિશ = હર હંમેશ ધરહી = ધરતા.

અનુવાદ

રાત-દિવસ તરબોળ બનીને એકતાપૂર્વક રહેતા હતા. વળી, જ્ઞાન અને ધ્યાનમાં જ રાત-દિવસ
પસાર કરતા. તેઓ અહોનિશ ગુરુનું ધ્યાન ધરતા તેથી તે બધા ભક્તજનોએ પરમ મોક્ષ પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

ભાવાર્થ

બધા જ ભક્તજનો ભક્તિમાં તરબોળ બનીને સુમેળભર્યા વાતાવરણમાં દિવસ પસાર કરતા હતા.

જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે સત્સંગમાં અને ધ્યાન-ભજનમાં જ રાત-દિવસ મશગૂલ રહેતા હતા. તેઓ અહોનિશ ગુરુની આજ્ઞા મુજબ ધ્યાન ધરતા હોઈ બધા જ ભક્તજનો પરમમોક્ષની પ્રાપ્તિને વર્યા હતા.

**કહુ ગુરુકા નિજ નામ સૂનાઈ, સૂનો સબ સંત સજન ચિત્ત લાઈ;
ગુરુ પ્રિતમ ગ્યમ અકલ અભેદા, નયેતી પોકારત નિશદિન વેદા. ૨૦**

શબ્દાર્થ

કહું = કહું છું ગુરુકા = ગુરુનું નિજ નામ = મૂળ નામ સૂનાઈ = સંભળાવી સૂનો = સાંભળો સબ = બધા સંત = સંતપુરુષ સજન = સજજનો ચિત્ત લાઈ = ચિત્ત પરોવીને ગુરુ પ્રિતમ = પ્રીતમદાસ ગુરુ ગ્યમ = સમજ અકલ = કળી ન શકાય તેવી અભેદા = અભેદ નયેતી = નેતિ પોકારત = પોકાર કરે છે નિશદિન = અહર્નિશ વેદા = ચાર વેદ.

અનુવાદ

ગુરુનું મૂળ નામ કહી સંભળાવું છું તેથી બધા સંત અને સજજનો ચિત્ત દઈને (પરોવીને) સાંભળો. ગુરુ પ્રિતમદાસ અકળ અને અભેદ સમજના જ્ઞાતા હતા. વેદોએ અહોનિશ જે પદ માટે નેતિનો પોકાર કર્યો છે...

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી હવે પ્રેમદાસના ગુરુનું મૂળ નામ કહી સંભળાવે છે જે બધા જ સંત અને ભક્તજનોને ચિત્તની એકાગ્રતા રાખીને શ્રવણ કરવા માટે અનુરોધ કરવામાં આવે છે.

પ્રેમદાસજીના ગુરુનું નામ પ્રિતમદાસ હતું. જેઓ કળી ન શકાય તેવા અકળ અને ભેદી ન શકાય તેવા અભેદ પદના જ્ઞાનદાતા હતા.

બ્રહ્માજીએ ચાર વેદમાં સદાને માટે જે પદનો નેતિ કહીને પોકાર કર્યો છે...

**સોડી પદ પ્રિતમ કીયે પ્રવેશા, જાનત હે સબ દેશ વિદેશા;
સગુન નિગુન સમલિત ગ્યમ ગતિયાં, દિવ્ય દષ્ટ અનુભવ રતી રતીયાં. ૨૧**

શબ્દાર્થ

સોડી પદ = તે પદ પ્રિતમ = પ્રિતમદાસે કીયે પ્રવેશા = પ્રવેશ કર્યો હતો જાનત હે = જાણે છે સબ = બધા દેશ-વિદેશા = રાજ્ય અને બીજા રાજ્યોના સગુન = સગુણ સિદ્ધાંત નિગુન = નિર્ગુણ બ્રહ્મ સિદ્ધાંત સમલિત = સમાયેલી ગ્યમ ગતિયાં = જ્ઞાનની ગતિ દિવ્ય દષ્ટ = દિવ્ય દષ્ટિ અનુભવ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન રતી રતીયાં = રતીયે રતીનું.

અનુવાદ

તે પદમાં પ્રીતમદાસે પ્રવેશ કર્યો હતો. જેને આ રાજ્યના તથા અન્ય રાજ્યોના બધા જ જાણે

છે. તેમની દીર્ઘ અનુભવયુક્ત દિવ્ય દષ્ટિ સગુણ અને નિર્ગુણમાં સંમિલિત હોઈ, રતીયે રતીની અનુભવજન્ય ગમગતિ હતી.

ભાવાર્થ

એવા નેતિપદમાં પ્રીતમદાસે પ્રવેશ કર્યો હતો. તેમની કીર્તિ માત્ર ગુજરાત રાજ્યમાં જ નહીં, પરંતુ અન્ય રાજ્યોમાં ફેલાયેલી હોવાથી બધા તેમની વિદ્વત્તાની હકીકત જાણતા હતા. તેમણી દીર્ઘદષ્ટિ સગુણ સિદ્ધાંત અને નિર્ગુણ બ્રહ્મ સિદ્ધાંતમાં સંમિલિત હતી, તેમજ તેનાથી પરના જ્ઞાનની ગતિ ઉપરાંત દરેક ક્ષેત્રમાં રતીયે રતીની અનુભવજન્ય જ્ઞાનની ગતિ કેળવી હતી. આમ, તેમના હૃદયકમળમાં દરેક પ્રકારનું જ્ઞાન હતું.

સોહી પ્રિતમ જિનકે ગુરુ દાતા, જાને કિરત જક્ત વિક્ષાતા;
પ્રેમ પ્રિત્ય પ્રિતમ ગુરુ પાયે, પ્રેમદાસ જબી નામ ધરાયે. ૨૨

શબ્દાર્થ

સોહી = તેવા તે પ્રિતમ = પ્રીતમદાસ જિનકે = જેમના ગુરુ = ગુરુ દાતા = દાતાર જાને = જણાતુ કિરત = કીર્તિ જક્ત = જગત વિક્ષાતા = પ્રસિદ્ધ પ્રેમ = પ્રેમ પ્રિત્ય = પ્રિતિપૂર્વક પ્રિતમ = પ્રીતમદાસ ગુરુ = ગુરુ પાયે = પ્રાપ્ત કર્યા પ્રેમદાસ = પ્રેમદાસ જબી = તેથી નામ = નામ ધરાયે = ધરાવ્યું.

અનુવાદ

એવા પ્રીતમદાસ તેમના (પ્રેમદાસના) દાતાર ગુરુ હતા. તેમની કીર્તિ અંગેની પ્રસિદ્ધતા જગત જાણતું હતું. પ્રેમ અને પ્રીતિપૂર્વક ગુરુને પ્રાપ્ત કર્યા, તેથી તેમનું નામ પ્રેમદાસ ધરાવ્યું હતું.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસના ગુરુ આવા મહાન જ્ઞાની, ઉદાર અને અનુભવ સિદ્ધપુરુષ પ્રીતમદાસ હતા. જેમની કીર્તિ સમસ્ત જગતમાં ફેલાયેલી હોવાથી તેઓ પ્રસિદ્ધિ પામેલા શ્રેષ્ઠ મહાપુરુષ કહેવાતા. પ્રેમદાસે આવા મહાન ગુરુનું શરણું પોતાના અતિ પ્રેમ અને સ્નેહના બળે પ્રાપ્ત કર્યું હોવાથી તેમનું નામ પ્રેમદાસ રાખવામાં આવ્યું હતું.

ગુરુ અનુભવી ચરનનકુ સેવી, પ્રેમદાસ પ્રગટી બુધ એવી;
ગુરુ કે નામ પરતાપહી બરને, અબ ઉનકે શિષકો કરુ નરને. ૨૩

શબ્દાર્થ

ગુરુ અનુભવી = અનુભવી ગુરુના ચરનનકુ = ચરણોને સેવી = સેવા કરી પ્રેમદાસ = પ્રેમદાસ પ્રગટી = પ્રગટ થઈ બુધ = બુદ્ધિ એવી = એવા પ્રકારની ગુરુ કે નામ = ગુરુનું નામ પરતાપહી = પ્રતાપ બરને = વર્ણવ્યો અબ = હવે

ઉનકે = તેમના શિષ્યકો = શિષ્ય અંગે કરું = કરીને નરને = નિર્ણય.

અનુવાદ

અનુભવી ગુરુના ચરણની સેવા કરવાથી પ્રેમદાસમાં એવી બુદ્ધિ પ્રગટી હતી. ગુરુના નામનો પ્રતાપ વર્ણવ્યો, હવે તેમના શિષ્ય અંગે નિર્ણય કરીને કહું છું.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસે મહાન જ્ઞાની અને અનુભવી એવા પ્રીતમદાસને ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા હતા. તેમના ચરણોની અહોનિશ સેવા અને પ્રેમપૂર્વક ભક્તિ કરવાથી તેમની કૃપા પ્રાપ્ત થતાં આવી મહાન જ્ઞાન સમજવાની કુશાગ્ર બુદ્ધિ પ્રેમદાસમાં પ્રગટી હતી.

પ્રેમદાસના ગુરુનું નામ તેમજ નામના પ્રતાપ અંગેનો મહિમા કુવેરસ્વામીએ આપણને જણાવ્યો. હવે પછી પ્રેમદાસના જે શિષ્યો હતા તે અંગે નિર્ણય કરીને જણાવે છે.

પ્રથમ શિષ્ય સુખરામ સહ્યાંને, નિજાનંદ લક્ષ સુખ અભીરાંને;
સદા નિરંતર અંતર ત્યાગી, સુરત નુરત ગુરુ ચરનમેં પાગી. ૨૪

શબ્દાર્થ

પ્રથમ = પહેલા શિષ્ય = શિષ્ય સુખરામ = સુખરામદાસ સહ્યાંને = શાણા નિજાનંદ લક્ષ = નિજાનંદના લક્ષમાં સુખ = સુખરૂપ અભીરાંને = અભિરામ કરતા હતા સદા નિરંતર = હંમેશાં અંતર ત્યાગી = હૃદયમાં ત્યાગની ભાવના સુરત નુરત = સુરતા અને નુરતા ગુરુ = ગુરુના ચરનમેં = ચરણમાં પાગી = ચોંટી હતી.

અનુવાદ

પહેલા શાણા શિષ્ય સુખરામદાસ કે જેઓ નિજાનંદના લક્ષમાં અભિરામ કરતા હતા. તેમના હૃદયમાં હંમેશાં ત્યાગની ભાવના હતી. તેમની સુરતા અને નુરતા ગુરુના ચરણમાં ચોંટેલી રહેતી હતી.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસના પહેલા સહ્યાંના શિષ્યનું નામ સુખરામદાસ હતું. તેઓ હરહંમેશાં નિજાનંદના લક્ષમાં વૃત્તિ સ્થિર કરીને મનમાં શાંતિની અનુભૂતિ કરી વિશ્રામ પામ્યા હતા. તેમના હૃદયમાં તીવ્ર ત્યાગની ભાવના પ્રગટેલી રહેતી હતી. તેઓ સદા પ્રેમદાસ ગુરુના ચરણમાં તેમની સુરતા અને નુરતા એમ, બંને દષ્ટિ સ્થિર કરીને રાખતા હતા.

શીલ સભાવ દશા દિવ્ય દેવું, હરિ ગુરુ સંત ચરન અહંમેવું;
કુમલ વચન વિરોધ વિહારુ, ઉચરત ઉર ગુરુ ચરન આધારુ. ૨૫

શબ્દાર્થ

શીલ સ્વભાવ = ચારિત્ર્યવાન સ્વભાવ દશા = સ્થિતિ દિવ્ય દેવુ = મહાન દેવતા હરિ = માલિક, પ્રભુ ગુરુ = ગુરુ સંત = સંતપુરુષ ચરન = ચરણની અહંમેવુ = અહંપણુ કુમલ વચન = કોમળતાભર્યા વચનો વિરોધ વિહારુ = વેરવૃત્તિને તિલાંજલી ઉચરત = ઉચ્ચારતા ઉર = હૃદયમાં ગુરુ = ગુરુ ચરન = ચરણે આધારુ = આધારભૂત રાખીને.

અનુવાદ

શીલવંત સ્વભાવ અને દિવ્ય દેવની સ્થિતિ મુજબ દૃષ્ટિ હતી. હરિ, ગુરુ અને સંતોના ચરણમાં જ પોતાનું અહંપણું છે, તેવું માનતા. વેરવૃત્તિને તિલાંજલી આપીને કોમળ વચનો ઉચ્ચારતા હતા. વળી, તે પણ હૃદયમાં ગુરુના ચરણોને આધારભૂત રાખીને જ ઉચ્ચારતા હતા.

ભાવાર્થ

સુખરામદાસ ચારિત્ર્યની દૃષ્ટિએ શીલવંત વૃત્તિ ધરાવતા હતા. પોતે દૈવી પુરુષોની જેવી દિવ્ય દૃષ્ટિથી નિહાળીને સદા જાગ્રત અવસ્થામાં રહી વિશેષ ભક્તિ કરતા હતા. ગુરુ અને સંતોના ચરણોમાં નિવાસ કરીને ગુરુકૃપા મેળવી પ્રભુની ભક્તિ કરવામાં જ માન તથા સન્માન જળવાયેલું રહે તેવી ઉચ્ચ માન્યતા (ભાવના) ધરાવતા હતા. વેરવૃત્તિને તિલાંજલિ આપીને મૂઢુલ વચનો હંમેશને માટે ઉચ્ચારતા હતા. વળી, જે કાંઈ વચનો ઉચ્ચારતા હતા, તે પણ હૃદયમાં શુદ્ધભાવ ધારણ કરી ગુરુના ચરણોને આધારભૂત રાખીને ઉચ્ચારતા હતા.

સબ સંતન મન રંજન વેતા, કરી લલીતા લાવણ્ય સુખ દેતા;
કટુક વચન મુખ કબહુ ન કઢહી, અધિક રંગ ઉર જ્ઞાનકો ચઢહી. ૨૬

શબ્દાર્થ

સબ = બધા સંતન = સંતપુરુષો મન = મન રંજન = આનંદ વેતા = કરાવતા કરી = કરીને લલીતા = ખુશકારક લાવણ્ય = મધુર વાણી સુખદેતા = સુખ આપતા, આનંદ કરાવતા કટુક વચન = કડવું વચન મુખ = મુખેથી કબહુ ન = ક્યારેય પણ નહીં કઢહી = બોલતા અધિક = વિશેષ રંગ = પટ, લગાવ ઉર = હૃદય જ્ઞાનકો = જ્ઞાનનો ચઢહી = ચઢેલો.

અનુવાદ

બધા સંતોને ખુશકારક મધુર વાણીથી સુખ આપીને મનને આનંદ કરાવનારા હતા. ક્યારેય પણ મુખેથી કડવું વચન બોલતા નહીં. કેમ કે હૃદયમાં જ્ઞાનનો પટ વિશેષ ચઢેલો હતો.

ભાવાર્થ

સુખરામદાસ બધા સંતોની સાથે ખૂબ જ ખુશકારક મીઠાશભરી - મધુરવાણીથી સુખ આપીને

સર્વના મનને આનંદ કરાવનારા હતા. તેઓ મુખેથી ક્યારેય પણ સામી વ્યક્તિને ખોટું લાગે તેવા કડવા કે કઠોર વચનો બોલતા નહીં. તેમના હૃદયકમળમાં ખાસ કરીને જ્ઞાનનો જ પટ (રંગ) ચઢેલો હતો. જેથી તેમની વાણી તથા વર્તન સહિત સઘળો વ્યવહાર ધાર્મિક અને જ્ઞાનસભર રહેતો.

**સહુ સાથે હલમલ એકતાઈ, ઉર અંતર આનંદ સદાઈ;
આઠે પહોર અવિચલ ચિતવંતા, નિજ કરતાર સાર લક્ષવંતા. ૨૭**

શબ્દાર્થ

સહુ સાથે = બધા સાથે હલમલ = હળીમળીને એકતાઈ = સંપીને ઉર = હૃદય અંતર = માં આનંદ = ખુશી
સદાઈ = સદા આઠે પહોર = ચોવીસે કલાક અવિચલ = નિત્ય ચિતવંતા = ચિંતવન કરનારા નિજ કરતાર = આદિ
સર્જનહાર સાર = શ્રેષ્ઠ લક્ષવંતા = લક્ષમાં વળગી રહેનારા.

અનુવાદ

બધા સાથે હળીમળીને સંપથી રહેતા અને હૃદયમાં સદા આનંદીત રહેતા. આદિ સર્જનહારના શ્રેષ્ઠ લક્ષને વળગી રહેનારા હોઈ આઠે પહોર નિત્ય પદનું જ ચિંતવન કરનારા હતા.

ભાવાર્થ

સુખરામદાસ બધા જ ભક્તજનો અને સાથી સંત-પુરુષો સાથે હળીમળીને સંપથી રહેતા હતા. તેઓના હૃદયમાં સદાને માટે આનંદની ઊર્મિ છવાયેલી રહેતી હતી. આદિ સર્જનહારના શ્રેષ્ઠ લક્ષને વળગી રહેનારા હોવાથી તેઓ ચોવીસ કલાક કર્તાના નિત્ય પદનું જ ચિંતવન કરતા હતા.

**ભાવ પ્રિત નિશદિન નિજ નેહુ, જનકે વધારન પરમ સનેહુ;
વેર વરગ કાહુકી નહીં સંગા, હેત પ્રિત સબસે સત્સંગા. ૨૮**

શબ્દાર્થ

ભાવ = લાગણી પ્રિત = સ્નેહ નિશદિન = અહર્નિશ નિજનેહુ = પોતે સ્નેહપૂર્ણ જનકે = ભક્તો સાથે
વધારન = વધારવા પરમ = અત્યંત સનેહુ = સ્નેહ વેર = દુશ્મનાવટ વરગ = તરફેણ કાહુકી = કોઈની નહીં = નહીં
સંગા = સાથે હેત પ્રિત = વહાલ સબસે = બધા સાથે સત્સંગા = જ્ઞાન ચર્ચા.

અનુવાદ

ભક્તજનો સાથે અત્યંત સ્નેહ વધારવા માટે અહર્નિશ પોતે ભાવ-પ્રિત રાખીને રહેતા હતા. કોઈની સાથે દુશ્મનાવટ કે તરફેણ રાખતા નહીં, પરંતુ બધા સાથે હેત-પ્રિત રાખીને જ્ઞાન ચર્ચા કરતા હતા.

ભાવાર્થ

ભક્તો તરફથી સતત સ્નેહ-પ્રેમની વૃદ્ધિ થતી રહે તેવી ઉમદા વિચારધારાથી સુખરામદાસ પોતે બધા જ ભક્તજનોને આદર આપીને અહોનિશ સ્નેહ-ભાવપૂર્વક રહેતા હતા. કોઈપણ વ્યક્તિ સાથે દુશ્મનાવટ રાખીને દ્વેષપૂર્ણ વ્યવહાર કે પક્ષપાતવાળું વલણ અપનાવતા નહીં. આ ઉપરાંત કોઈની પણ તરફેણ કરવાનો સ્વભાવ કે ઈરાદો કદી પણ રાખતા ન હતા. સૌની સાથે હેત-પ્રેમપૂર્વક નિષ્કામભાવે અને નિખાલસ મનથી જ્ઞાન-ચર્ચા કરતા હતા.

**ગુરુ ઓરુ સંત સજન સુખદાઈ, તબ સુખરામહી નામ ધરાઈ;
સુખદાયક સર્વનકે સજનુ, અંતઃકરણ સમરન શુભ જનુ. ૨૯**

શબ્દાર્થ

ગુરુ = ગુરુ ઓરુ = અને સંત = સંત સજન = ભક્તજનોને સુખદાઈ = સુખ આપવાવાળા તબ = તેથી સુખરામહી = સુખરામદાસ નામ = નામ ધરાઈ = ધારણ કરાવ્યું સુખદાયક = સુખ આપવાવાળા સર્વનકે = બધાને સજનુ = સજજનોને અંતઃકરણ = અંતઃકરણ સમરન = સ્મરણ શુભ = કલ્યાણ જનુ = જનોને.

અનુવાદ

ગુરુ અને સંત સજજનો માટે સુખદાતા હતા તેથી સુખરામદાસ નામ ધારણ કરાવ્યું હતું. સર્વ જનોને માટે સુખદાયી હતા. તેથી અંતઃકરણપૂર્વક સજજનોને તેમના કલ્યાણ અર્થે સ્મરણ કરાવતા હતા.

ભાવાર્થ

શિષ્ય સુખરામદાસ પોતાના ગુરુ પ્રેમદાસ સહિત અન્ય સંતો અને ભક્તજનો માટે સુખના દાતા હતા. તેથી જ તો ગુરુ દ્વારા તેમનું નામ સુખરામદાસ ધારણ કરાવવામાં આવ્યું તે યથાયોગ્ય જ હતું. સૌ ભક્તજનોને સુખ આપવાના ઉત્તમ ઈરાદાથી જ તો તેઓ અંતઃકરણપૂર્વક ભક્તજનોને તેમના કલ્યાણ અર્થે ધ્યાન-ભજન અને સ્મરણ સહિતના મોક્ષાર્થી ક્રિયા-કર્મ કરાવતા હતા.

**રોમરોમહરિરંગનિખશિખહી, જુગલહસ્તગુરુશિરપરરખહી;
તબ હમહી પણ શ્રેષ્ઠ સરાઈ, ધન્ય સુખરામ સદા સુખદાઈ. ૩૦**

શબ્દાર્થ

રોમ રોમ = રૂંવાટે રૂંવાટે હરિ રંગ = પરમેશ્વર પ્રત્યેનો રંગ નિખ શિખહી = પગના નખથી તે માથાની શિખા સુધી જુગલ હસ્ત = બંને હાથ ગુરુ = ગુરુ શિર પર = માથા ઉપર રખહી = રાખતા તબ = તેથી હમહી પણ = મેં પણ શ્રેષ્ઠ સરાઈ = શ્રેષ્ઠ તરીકે સરાહના કરી ધન્ય = ધન્યવાદને પાત્ર સુખરામ = સુખરામદાસ સદા = હંમેશાં સુખદાઈ = સુખના દાતા.

અનુવાદ

પગના નખથી તે માથાની શિખા સુધી રોમે રોમમાં પ્રભુના રંગમાં રંગાયા હતા. ગુરુ બંને હાથ માથા પર રાખતા હતા, તેથી મેં પણ શ્રેષ્ઠ તરીકે સરાહના કરી છે. ખરેખર ! સદા સુખના દાતા એવા સુખરામદાસ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

ભાવાર્થ

સુખરામદાસ પ્રભુની ભક્તિમાં એવા રંગાઈ ગયા હતા કે તેમના પગથી માંડીને માથાની ચોટલી (શિખા) સુધી અર્થાત્ સાંગોપાંગ ભક્તિનો જ પ્રભાવ જોવા મળતો હતો.

પ્રેમદાસ ગુરુના બંને હાથ તેમના (સુખરામદાસના) માથ પર રહેતા હતા. એટલે કે તેમની સર્વસ્વ સમર્પણની ભાવનાને કારણે સંપૂર્ણ ગુરુની કૃપા તેમના ઉપર બની રહેતી હતી. તેથી જ કુવેરસ્વામીએ પણ શ્રેષ્ઠ સંતપુરુષ તરીકે તેમની ગણના કરીને સરાહના કરેલી છે. એવા સુખના દાતા સુખરામદાસ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

ઓર શિષ્ય વિઠ્ઠલ વિદવાનુ, અરૂઠ ગતિ સમજે ગૂઠ જ્ઞાનુ;
સકલ શાસ્ત્ર મતકે ગતિવંતુ, સાંખ્ય જોગ ભલ ભેદ વેદંતુ. ૩૧

શબ્દાર્થ

ઓરુ = બીજા શિષ્ય = શિષ્ય વિઠ્ઠલ = વિઠ્ઠલદાસ વિદવાનુ = વિદ્વાન અરૂઠ ગતિ = અપ્રસિદ્ધ ગતિ
સમજે = સમજતા હતા ગૂઠ જ્ઞાનુ = ગૂઢાર્થ ભરેલું જ્ઞાન સકલ = બધા શાસ્ત્ર = શાસ્ત્ર મતકે = સિદ્ધાંતના
ગતિવંતુ = ગતિવાળા, સમજવાળા સાંખ્ય = સાંખ્ય જોગ = યોગ ભલ = નિરૂપણ ભેદ = રહસ્ય વેદંતુ = વેદાંતનું.

અનુવાદ

બીજા વિઠ્ઠલદાસ શિષ્ય વિદ્વાન હતા. તેઓ અરૂઠ ગતિવાન અને ગૂઠ જ્ઞાન સમજતા હતા. બધા શાસ્ત્રોના સિદ્ધાંતને સમજવાવાળા તેમજ સાંખ્ય, યોગ અને વેદાંતના રહસ્યનું નિરૂપણ કરવાવાળા હતા.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસના બીજા શિષ્યનું નામ વિઠ્ઠલદાસ હતું. તેઓ પણ ઘણા જ જ્ઞાની હતા. તેમની અપ્રસિદ્ધ પદ માટેની ગતિ હતી, તથા ગૂઢાર્થ ભરેલું જ્ઞાન ખૂબ જ સારી રીતે જાણતા હતા. વેદ અને તેના ઉપરના પદ સહિત છ શાસ્ત્રની સિદ્ધાંતિક સમજ પણ તેઓને હતી. તે ઉપરાંત સાંખ્ય, યોગ અને વેદાંતના રહસ્યનું પણ અધ્યયન અને મંથન કરીને ખૂબ જ સારી સમજ પ્રાપ્ત કરી હતી.

**કરમ ધરમકે ભરમ ઓલંગી, નિજ ચૈતન ગત્યમે રત્ય રંગી;
ભાગ ત્યાગ કરકે તન શોધે, સ્થૂલ સૂક્ષ્મ કારણ દેહી બોધે. ૩૨**

શબ્દાર્થ

કરમ ધરમકે = ધાર્મિક કર્મકાંડી ક્રિયાઓ **ભરમ** = ભ્રમણા **ઓલંગી** = થી પરે થઈને **નિજ ચૈતન** = પોતાનું ચૈતન સ્વરૂપ **ગત્યમે** = ની ગતિમાં **રત્ય રંગી** = પ્રેમપૂર્વક લીન રહેતા **ભાગ ત્યાગ કરકે** = જુદા જુદા વિભાગો પાડ્યા પછી ત્યજી દઈને **તન** = શરીર **શોધે** = શોધીને **સ્થૂલ** = સ્થૂલ દેહ **સૂક્ષ્મ** = સૂક્ષ્મદેહ **કારણ** = કારણદેહ **દેહી** = દેહ **બોધે** = બોધ કરતા.

અનુવાદ

ધાર્મિક કર્મોની ભ્રમણાઓથી પરે થઈને પોતાના ચૈતન્ય સ્વરૂપની ગતિમાં પ્રેમપૂર્વક લીન રહેતા હતા. ભાગ-ત્યાગ કરીને શરીરમાં સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણદેહના તત્વોને શોધી તે અંગે ઉપદેશ કરતા હતા.

ભાવાર્થ

વિઠ્ઠલદાસ વિશ્વમાં આચરણ કરવામાં આવતી ધાર્મિક કર્મકાંડી ક્રિયાઓની ભ્રમણાઓમાંથી પરે થઈને પોતાના સ્વ-ચૈતન આત્મસ્વરૂપની ગતિમાં પ્રેમપૂર્વક લીન બનીને રહેતા હતા. શરીરના બંધારણમાં રહેલા બધા જ જડ તત્વોનો ભાગ-ત્યાગ કરીને બાકી રહેલા ચૈતન સ્વરૂપને જુદું તારવીને દર્શાવતા. વળી, સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ દેહના તત્વોની વિભૂતિ તથા તેના પ્રભાવની શોધ કરીને તેવા દેહો અંગે જગતને ઉપદેશ કરતા હતા.

**મહાકારણ પર કારણપરમ, નિજ ચૈતન ચીદ પાયે મરમ;
અગમ અગોચર ગોચર ઘરકી, સરલ સુતર ગતિયાં સરભરકી. ૩૩**

શબ્દાર્થ

મહાકારણ = મહાકારણ દેહ **પર** = થી પરે ઉપર **કારણ પરમ** = પરમકારણ દેહ **નિજ ચૈતન** = પોતાનું ચૈતન સ્વરૂપ **ચીદ** = ચિદાકાર **પાયે** = પ્રાપ્ત કરે **મરમ** = મર્મ **અગમ** = અગમ્ય **અગોચર** = ઈન્દ્રિયાતીત **ગોચર** = ઈન્દ્રિયોથી જાણી શકાય તેવું **ઘરકી** = ધામની **સરલ** = સરળ **સુતર** = સુગમ **ગતિયાં** = ગતિ **સરભરકી** = સંપૂર્ણપણે

અનુવાદ

મહાકારણથી પરે રહેલ પરમકારણ સહિત ચિદાકાર નિજ ચૈતનનો મર્મ પ્રાપ્ત કર્યો હતો. તેથી તેઓ અગમ-અગોચર ઈન્દ્રિયાતીત અને ઈન્દ્રિગ્રાહ્ય ધામની સરળ અને સુગમ ગતિને સંપૂર્ણપણે સમજ્યા હતા.

ભાવાર્થ

આ ઉપરાંત વિક્લદાસે મહાકારણ દેહ અને તેનાથી પર રહેલ પરમકારણ દેહ સહિત ચિદાકાર નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપનું રહસ્ય પ્રાપ્ત કર્યું હતું. આવા સ્વાનુભવને કારણે તેઓ અગમ્ય, ઈન્દ્રિયાતીત અને ઈન્દ્રિયાહ્ય એમ બધા જ ધામોની સરળ અને સુગમ જ્ઞાન-ગતિ સંપૂર્ણ રીતે સમજયા હતા.

**સુઘડ શિરોમણી ચતુર સુયંગા, જ્ઞાન ચક્ષુ નિજ અરથ ઉમંગા;
લક્ષ નિરૂપણ સરૂપ સનાતી, ભિન્ન ભાવ નહીં પક્ષ ને પાતી. ૩૪**

શબ્દાર્થ

સુઘડ = હોંશિયાર શિરોમણી = નાયક ચતુર = ચાલાક સુયંગા = નિર્મળ જ્ઞાનચક્ષુ = જ્ઞાનની અનુભૂતિ કરાવનાર આંતરચક્ષુ નિજ = સ્વ-સ્વરૂપના અરથ = અર્થ ઉમંગા = ઉત્સાહી લક્ષ = સિદ્ધાંત નિરૂપણ = નિદર્શન સરૂપ = પોતાના ચૈતન્ય રૂપ સાથે સનાતી = શાશ્વત ભિન્ન = જુદો ભાવ = ઉદ્દેશ નહીં = નહીં પક્ષ ને પાતી = પક્ષપાત.

અનુવાદ

તેઓ હોંશિયાર, શિરોમણી, ચાલાક અને નિર્મળ હતા. વળી, નિજના અર્થ માટેના જ્ઞાનચક્ષુ પ્રત્યે ઉત્સાહી હતા. શાશ્વત સ્વરૂપના લક્ષનું નિરૂપણ કરતા અને કોઈના પ્રત્યે પક્ષપાત જેવો કોઈ ભિન્ન ભાવ હતો નહીં.

ભાવાર્થ

વિક્લદાસ દરેક સંતોમાં શિરોમણી, હોંશિયાર, ચાલાક અને નિર્મળ હૃદયના પુરુષ હતા. તેઓ હંમેશાં પોતાના નિજ ચૈતન સ્વરૂપના મતલબ માટે ઉત્સાહી બનીને જ્ઞાનચક્ષુથી નિહાળતા હતા. વળી, અહોનિશ નાશવંત તત્ત્વોથી ભિન્ન અને સર્વોપરી શાશ્વત સ્વરૂપના લક્ષનું જ નિરૂપણ કરતા. એટલું જ નહીં, પરંતુ કોઈ વ્યક્તિ કે પદાર્થ પ્રત્યે ચાહના કે નફરતયુક્ત વૃત્તિ રાખતા ન હતા. તેઓ, મનમાં કદી પણ કોઈના પ્રત્યે ભિન્નતાનો ભાવ પેદા થવા દેતા ન હતા.

**અજબ કલા અનુભવકી પાઈ, સતગુરુ ચરન શરન લહેલાઈ;
વ્યાપક બ્રહ્મ સતંતર સોઈ, એક હી દૃષ્ટ નિરંતર જોઈ. ૩૫**

શબ્દાર્થ

અજબ કલા = અદ્ભુત શક્તિ અનુભવકી = સ્વાનુભવની પાઈ = પ્રાપ્ત કરી હતી સતગુરુ = સતગુરુ ચરણ = ચરણ શરણ = શરણ લહેલાઈ = તલ્લીન થઈ વ્યાપક બ્રહ્મ = સર્વ વ્યાપક બ્રહ્મ સતંતર = અંતર રહિત સોઈ = છે એકહી દૃષ્ટ = એક જ દૃષ્ટિ નિરંતર = હંમેશાં જોઈ = નિહાળીને.

અનુવાદ

સત્ગુરુનાં ચરણ અને શરણમાં તલ્લીનપણે રહીને તેઓએ સ્વાનુભવથી અદ્ભુત શક્તિ પ્રાપ્ત કરી હતી. જે વ્યાપક બ્રહ્મ સતંતર પથરાયેલું (પ્રસરેલું) છે, તેમાં જ નિરંતરપણે એકજ દૃષ્ટિ કરીને નિહાળતા હતા.

ભાવાર્થ

વિઠ્ઠલદાસ સત્ગુરુનું શરણું સ્વીકારીને તેમના ચરણમાં જ સદા તલ્લીન બનીને રહેતા હતા. ગુરુ કૃપાથી પ્રાપ્ત કરેલ જ્ઞાનને આધારે પોતે સ્વાનુભવથી અદ્ભુત શક્તિ પ્રાપ્ત કરી હતી. જેથી તેઓની જ્ઞાનયુક્ત દિવ્યદૃષ્ટિ ખુલી જતાં બ્રહ્માંડમાં વ્યાપક સ્વરૂપે પ્રસરેલા સચરાચર વ્યાપક નિર્ગુણ બ્રહ્મ પ્રકાશમાં દૃષ્ટિ નિરંતરપણે એકાકાર કરીને સઘળી રચના નિહાળતા હતા.

**નિજપદ પાઈ સ્વાંતી સદ્ ભયેઉ, જીવ ઈશ્વર ધાતા દંઢ ગયેઉ;
માપક પદ વ્યાપકમે મેલાઈ, શુદ્ધ સ્વરૂપાનંદ રહત સદાઈ. ૩૬**

શબ્દાર્થ

નિજ પદ = આદિ પરમપદ પાઈ = પ્રાપ્ત કરી સ્વાંતિ = શાંતિ સદ્ = સાચી ભયેઉ = થયા જીવ = જીવ ઈશ્વર = ઈશ્વર ધાતા = પરમાત્મા દંઢ = મક્કમતાવાળું ગયેઉ = ત્યજી દીધું માપક પદ = વિસ્તરેલું નહીં એવું વ્યાપકમે = વિસ્તરેલામાં મેલાઈ = મેળવીને શુદ્ધ = નિર્મળ સ્વરૂપાનંદ = સ્વસ્વરૂપનો આનંદ રહત = રહેતા સદાઈ = સદાને માટે.

અનુવાદ

જીવ, ઈશ્વર અને પરમાત્માની માન્યતાને દંઢતાપૂર્વક ત્યજી દઈને નિજપદની સાચી સમજ પ્રાપ્ત કરી હતી. અખંડ અને માપક પદને વ્યાપકમાં મેળવી સદાને માટે શુદ્ધ સ્વરૂપાનંદમાં રહેતા હતા.

ભાવાર્થ

સંસારમાં જીવદશા ભોગવવાવાળા, ઈશ્વરપદ પ્રાપ્ત કરેલા અને પરમાત્મા તરીકે ગણાતા વિવિધ વિચારધારાવાળા પદોને મક્કમપણે ત્યજી દીધા. બાદ એકમાત્ર નિજ પરમપદની સાચી સમજ પ્રાપ્ત કરીને અખંડ સુખની અનુભૂતિ કરવા લાગ્યા. બ્રહ્મના માપક સ્વરૂપે રહેલા પ્રણવને સાધના દ્વારા વ્યાપક બ્રહ્મમાં એકતાર કરી પોતાના શુદ્ધ ચૈતન સ્વરૂપમાં જ સદાને માટે લીન થઈને રહેતા હતા.

યેમ ગત્ય મત રત્ય રસબસ રૂપા, ધન્ય વિહ્લ દલ ઉરધ અનુપા; વ્રેહે ઠલવી ગુરુ ચરનમેં સબહી, વિહ્લ નામ ધરાયો તબહી. ૩૭

શબ્દાર્થ

યેમ = આ રીતે ગત્ય = ગતિ મત = મતિ રત્ય = પ્રેમપૂર્વક રસબસ = તલ્લીન રૂપા = સ્વરૂપમાં ધન્ય = ધન્યવાદ વિહ્લ = વિહ્લદાસ દલ = અંતરમાં ઉરધ = ઊર્ધ્વ અનુપા = અનુપમ વ્રેહે = વિરહ ઠલવી = ઠાલવીને ગુરુ = ગુરુના ચરનમેં = ચરણમાં સબહી = સંપૂર્ણ વિહ્લ = વિહ્લદાસ નામ = નામ ધરાયો = ધારણ કરાવવામાં આવ્યું તબહી = તેથી.

અનુવાદ

આ રીતે ગતિ અને મતિને પ્રેમપૂર્વક સ્વરૂપમાં તલ્લીન બનીને રહેતા હતા. તેવા અંતરમાં અનુપમ ઊર્ધ્વ ગતિ ધરાવતા વિહ્લદાસને ધન્ય છે. પોતાના વિરહને ગુરુના ચરણોમાં સંપૂર્ણ રીતે ઠાલવી દીધો હતો, તેથી તેમનું નામ વિહ્લદાસ ધારણ કરાવવામાં આવ્યું હતું.

ભાવાર્થ

આ રીતે વિહ્લદાસ પોતાની સંપૂર્ણ શક્તિ અને બુદ્ધિ સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપમાં જ તરબોળ કરીને રહેતા હતા. વળી, અંતરમાં અનુપમ એવા ચૈતનની ઊર્ધ્વગતિ થાય તે માટેના કાર્યોમાં વિશેષ પ્રયત્નશીલ રહેવાવાળા વિહ્લદાસ ધન્યવાદને પાત્ર હતા. પરમપદ પામવા માટે વિરહની વેદનાને ગુરુના ચરણમાં સંપૂર્ણ રીતે ઠાલવીને વિરહાગ્નિ શાંત કરવામાં જ વ્યસ્ત રહેતા હોવાથી તેમનું વિહ્લદાસ નામ જે ધારણ કરાવવામાં આવ્યું હતું તે યથાયોગ્ય અને ઉચિત જ હતું.

એ દોઉ શિષ્ય ધન્ય દેઢ મત ધારી, ગુરુ ચરનનમે દીયો ચિતવારી; ઓર શિષ દુજે દલ સાયે, સોઈ તન મન ગુરુ ચરનમે રાયે. ૩૮

શબ્દાર્થ

એ દોઉ = આ બંને શિષ્ય = શિષ્ય ધન્ય = ધન્યવાદને પાત્ર દેઢ મત = દેઢતાપૂર્વક માન્યતાને ધારી = ધારણ કરી ગુરુ = ગુરુના ચરનનમેં = ચરણોમાં દીયો = દીધું, સમર્પિત કર્યું ચિતવારી = ચિત્તવારી દઈને ઓર = અને શિષ = શિષ્ય દુજે = બીજા દલ = હૃદય મન સાયે = શુદ્ધ સોઈ = તેઓ તન = શરીર મન = મન ગુરુ ચરનમેં = ગુરુના ચરણોમાં રાયે = લીન રહેતા.

અનુવાદ

આ બંને શિષ્યોને ધન્યવાદ છે કે તેઓ દેઢતાપૂર્વક માન્યતાને ધારણ કરીને ગુરુના ચરણોમાં ચિત્ત વારી દઈને રહેતા હતા. વળી, બીજા શિષ્યો પણ હૃદયના શુદ્ધ ભાવવાળા હતા. તેઓ પણ ગુરુનાં ચરણોમાં તન અને મન લીન કરીને રહેતા હતા.

ભાવાર્થ

સુખરામદાસ અને વિઠ્ઠલદાસ નામના બંને શિષ્યો ધન્યવાદને પાત્ર હતા. કારણ કે તેઓ મનની મક્કમતાપૂર્વક નેતિ પદથી પણ પરે રહેલા પદને હૃદયમાં ધારણ કરીને રહેતા હતા. તેમજ સત્ગુરુનાં ચરણોમાં અહોનિશ પોતાના ચિત્તને એકાગ્રતાપૂર્વક સમર્પિત કરીને ભક્તિ કરતા હતા. આ બંને સિવાય પ્રેમદાસના બીજા ઘણા શિષ્યો પણ હતા. જેઓ હૃદયના શુદ્ધ ભાવથી ગુરુના ચરણકમળમાં પોતાનું શરીર અને મન સહિત સર્વસ્વ સમર્પણ કરીને ભક્તિમાં તલ્લીન બની આનંદપૂર્વક રહેતા હતા.

**કહું તિનકા અબ નામ સુનાઈ, સર્વ સજન શુભ બુધ સુખદાઈ;
વિષ્ણુદાસ વિશ્વાસ વિરામી, નિશ્ચલ ચિત્ત રસ રીત્ય અભીરામી. ૩૯**

શબ્દાર્થ

કહું = કહું છું તિનકા = તેમના અબ = હવે નામ = નામ સૂનાઈ = સંભળાવી સર્વ = બધા સજન = સજ્જનો શુભ બુધ = શુદ્ધ બુદ્ધિ સુખદાઈ = સુખદાયક વિષ્ણુદાસ = વિષ્ણુદાસ વિશ્વાસ = ભરોસો વિરામી = અટકી નિશ્ચલ = અડગ ચિત્ત = ચિત્ત રસ રીત્ય = પ્રેમપૂર્વક અભીરામી = વિશ્રામ કરતા હતા.

અનુવાદ

હવે તેમના નામ કહી સંભળાવું છું. જેઓ બધા સજ્જનો પ્રત્યે શુદ્ધ બુદ્ધિથી સુખદાયી બનીને રહેતા હતા. વિષ્ણુદાસ વિશ્વાસમાં અટકીને અડગ ચિત્તથી પ્રેમપૂર્વક વિશ્રામ કરતા હતા.

ભાવાર્થ

હવે કુવેરસ્વામી પ્રેમદાસના અન્ય શિષ્યો અંગે જણાવે છે જે શ્રોતાજનોને સાંભળવા અનુરોધ કરવામાં આવે છે. આ બધા જ સંતપુરુષો સજ્જન ભક્ત નર-નારી પ્રત્યે પોતાની નિર્મળ અને શુદ્ધ સમજણથી સત્સંગ થકી જ્ઞાન આપીને સુખદાયી બનીને રહેતા હતા. વિષ્ણુદાસ નામના સંતપુરુષ બધા જ ભક્તજનોનો વિશ્વાસ સંપાદન કરીને ભરોસાપાત્ર સંત તરીકે ગણના પામેલા હતા. તેઓ દૃઢતાપૂર્વક પોતાનું ચિત્ત અડગ રાખીને પ્રેમપૂર્વક ભક્તિમાં રસબસ થઈને નિવાસ કરતા હતા.

**રામદાસ ઓર સામહીદાસા, ગુરુપદ કમલ વિમલ વિસવાસા;
સુભગ શિષ રઘુનાથ હી દાસા, પરમલક્ષી બિનુ પક્ષ ઉજાસા. ૪૦**

શબ્દાર્થ

રામદાસ = રામદાસ ઓર = અને સામહીદાસા = સામદાસ ગુરુપદ કમલ = ગુરુદેવના ચરણકમળમાં વિમલ = નિર્મળ વિસવાસા = ભરોસો રાખતા સુભગ શિષ = કલ્યાણમય શિષ્ય રઘુનાથહી દાસા = રઘુનાથદાસ

પરમલક્ષ્મી = પરમપદના લક્ષ્મી બિનુ = વગર, સિવાય પક્ષ = મત ઉજાસા = પ્રકાશ કરતા.

અનુવાદ

રામદાસ અને સામદાસ ગુરુના ચરણ-ક્રમણમાં નિર્મળ ભરોસો (વિશ્વાસ) રાખતા હતા. વળી, કલ્યાણકારી શિષ્ય એવા રઘુનાથદાસ પરમપદના લક્ષ્મી સિવાય અન્યને પણ જ્ઞાન પક્ષે પ્રકાશ કરતા હતા.

ભાવાર્થ

રામદાસ અને સામદાસ નામના બંને સંતપુરુષો ગુરુના ચરણક્રમણમાં નિર્મળતાપૂર્વક ભરોસો રાખીને સમર્પિત બન્યા હતા. આમ તેઓ ભક્તિમય જીવન જીવતા હતા. કલ્યાણકારી એવા રઘુનાથદાસ પરમપદના લક્ષ્મી હતા. તેઓ નિષ્કામભાવે અને કોઈ પણ પ્રકારના પક્ષપાત વિના ગુરુ તરફથી મેળવેલ જ્ઞાનના આધારે પરમપદના લક્ષ્મી સિવાય, સમાજના બધા જ પ્રકારના ભક્તજનોના હૃદયમાં સત્સંગ દ્વારા જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરતા હતા.

એહી શિષ્ય ખટ ભટ મહા ભેદુ, સંશો રહીત જીત વિધિ નખેદ;
ઓર લક્ષ્મી એક હરિદાસી, તન મન સહિત ગુરુ ચરન નિવાસી. ૪૧

શબ્દાર્થ

એહી = આ શિષ્ય = શિષ્યો ખટ = છ ભટ = વિદ્વાન મહા ભેદુ = ભેદ જાણનાર એવા મહાન સંશો રહીત = સંશયો રહિત જીત = વિજય વિધિ = વિધિ-વિધાન પ્રમાણે નખેદુ = ઉચ્છેદ કરવો ઓર = અને લક્ષ્મી = લક્ષ્મી એક હરિદાસી = એક પ્રભુની દાસી તન મન સહિત = તન અને મન સહિત ગુરુ ચરન = ગુરુના ચરણમાં નિવાસી = નિવાસ કરતાં હતાં.

અનુવાદ

આ છ શિષ્યો વિદ્વાન અને મહાભેદુ હતા. જેથી સંશયો રહિત બની વિધિ-વિધાનનો ઉચ્છેદ કરીને વિજયી બન્યા હતા. બીજી એક લક્ષ્મીબાઈ પ્રભુની દાસી હતાં. જે તન-મન સહિત ગુરુના ચરણમાં નિવાસ કરતાં હતાં.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસના છ શિષ્યો સુખરામદાસ, વિહ્લદાસ, વિષ્ણુદાસ, રામદાસ, સામદાસ અને રઘુનાથદાસ ઘણા જ વિદ્વાન અને તત્વોનો ભેદ જાણવાવાળા મહાન તત્ત્વવેતા પુરુષ હતા. સંશયો રહિત થઈને તેઓ શાસ્ત્રોક્ત વિધિ-વિધાનનો ઉચ્છેદ કરી વિજયી બન્યા હતા.

આ સિવાય એક સ્ત્રી શિષ્યા પણ હતાં. જેમનું નામ લક્ષ્મીબાઈ હતું. તેઓ પણ પ્રભુની દાસી હોઈ પૂર્ણ વૈરાગી બનીને પોતાના તન-મન સહિત ગુરુનાં ચરણક્રમણમાં સમર્પિત થઈને

ચરણરજનાં અધિકારી બન્યાં હતાં.

**પ્રેમ પ્રિત્ય કહા કહુ તીનુ રીતી, લીયો અવતાર જાનુ કરમીતી;
રેન્ય દિવસ વસે ચિત્ત ગુરુ ચરનુ, આજ્ઞાવંતહી સંત સમરનુ. ૪૨**

શબ્દાર્થ

પ્રેમ = સ્નેહ પ્રિત્ય = પ્રીતિ કહા કહુ = કેટલું કહું તીનુ = તેણીના રીતી = પ્રણાલી લીયો = લીધો
અવતાર = જન્મ જાનુ = જાણે કે કરમીતી = કર્માબાઈ, જગન્નાથના મૂર્તિ સ્વરૂપને ખીચડી ખવડાવનાર સ્ત્રી ભક્ત
રેન્ય દિવસ = રાત-દિવસ વસે = રહે નિવાસ કરે ચિત્ત = ચિત્ત ગુરુ ચરનુ = ગુરુના ચરણોમાં આજ્ઞાવંતહી = આજ્ઞાકારી
સંત સમરનું = સંતદશામાં રમણ કરી સ્મરણ કરનારી.

અનુવાદ

તેણીના પ્રેમ અને પ્રીતિપૂર્વકની પ્રણાલિકા અંગે કેટલું કહું ? કારણ કે તેણીએ જાણે કર્માબાઈનો અવતાર ધારણ કર્યો હોય તેવું જણાતું હતું. રાત્રિ અને દિવસ તેણીનું ચિત્ત ગુરુનાં ચરણોમાં નિવાસી બનીને આજ્ઞાકિત થઈ સંતદશામાં રહીને પ્રભુસ્મરણ કરનારું હતું.

ભાવાર્થ

તીવ્ર વૈરાગ્ય ધારણ કરીને રહેતાં લક્ષ્મીબાઈનો સમર્પિત પ્રેમ અને ગુરુ પ્રત્યેની પ્રીતિપૂર્વકના આચરણ અંગે વર્ણન કરી શકાય તેમ નથી. તેવી અડગ અને વિશેષ દાસત્વભાવ ધરાવતી શિષ્યા હતાં. જાણે કે બે હજાર વર્ષો પહેલાં જગન્નાથની મૂર્તિને ખીચડો ખવડાવનાર કર્માબાઈએ જ અવતાર ધારણ કર્યો ન હોય! તેવી ભક્તિભાવવાળી જણાતી હતી. તેણીનું ચિત્ત રાત્રિ અને દિવસ માત્ર ને માત્ર ગુરુ ચરણમાં જ સ્થિર થઈને નિવાસ કરતું હતું. આ પ્રમાણે લક્ષ્મીબાઈ ગુરુ આજ્ઞામાં લીન બનીને સંતદશા ભોગવતાં અને પ્રભુ ભક્તિમાં ચકચૂર થઈને રહેતાં હતાં.

**રોમ રોમ નખ શિખ અધિકારી, પ્રેમદાસ ગુરુ ચરનમે વારી;
ધન્ય બાઈ લક્ષ્મી લક્ષવંતી, નિજપદ પાઈ ભઈ અકલ ન્હે: ચંતી. ૪૩**

શબ્દાર્થ

રોમ રોમ = રૂંવાટે રૂંવાટે નખ શિખ = પગના નખથી માથાની ચોટલી (શિખા) સુધી (સર્વાંગે)
અધિકારી = અધિકાર પ્રાપ્ત કરેલ પ્રેમદાસ ગુરુ = પ્રેમદાસ ગુરુના ચરનમે = ચરણોમાં વારી = સમર્પિત થઈ ધન્ય = ધન્યવાદ
બાઈ લક્ષ્મી = લક્ષ્મીબાઈ લક્ષવંતી = સુલક્ષણવાળી નિજપદ = પરમપદ પાઈ = પ્રાપ્ત કરી ભઈ = બની થઈ
અકલ = અકળ ન્હે: ચંતી = નિશ્ચિત.

અનુવાદ

પગના નખથી શિખા સુધી સમગ્ર રીતે પ્રેમદાસ ગુરુના ચરણોમાં સમર્પિત થઈને જેઓ અધિકારી બન્યા હતાં, એવા સુલક્ષણા લક્ષ્મીબાઈને ધન્યવાદ છે. તેઓ અકળ નિજપદને પ્રાપ્ત કરી નિશ્ચિત થયાં હતાં.

ભાવાર્થ

લક્ષ્મીબાઈએ પગના નખથી માથાના વાળ સુધી એટલે કે સાંગોપાંગ સહિત આખું શરીર પ્રેમદાસ ગુરુના ચરણ-કમળમાં સમર્પિત કરીને કૃપાનાં અધિકારી બન્યાં હતાં. વળી, પોતાના સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપ ઓળખી લીધું હોઈ નિજ પતિપદની ગતિ પ્રાપ્ત કરીને કાળના ભયથી નિશ્ચિત થયાં હતાં. એવા પૂર્ણ વૈરાગી જીવન જીવતાં અને પોતાના લક્ષમાં એક ચિત્ત થઈને રહેતાં લક્ષ્મીબાઈ ધન્યવાદને પાત્ર હતાં.

ઓર શિષ્ય હરિજન બોહોતેરા, તિનકા ચિત્ત ગુરુ ચરનમે હેરા;
જેસેહી આપ તેસેહી સબ શિષુ, સબકે ઉર આતમ લક્ષ ઈશુ. ૪૪

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા શિષ્ય = શિષ્ય હરિજન = ભક્તો બોહોતેરા = બહુ તિનકા = તેમના ચિત્ત = ચિત્ત ગુરુ ચરનમે = ગુરુ ચરણમાં હેરા = આકર્ષાયેલા જેસેહી = જેવી રીતે આપ = પોતે તેસેહી = તેવી જ રીતે સબ = બધા શિષુ = શિષ્ય સબકે = બધાના ઉર = હૃદય આતમ લક્ષ = આત્મલક્ષ ઈશુ = મહાન.

અનુવાદ

બીજા શિષ્ય અને ભક્તજનો બહુ જ હતા. તેમના ચિત્ત ગુરુ ચરણમાં આકર્ષાયેલા હતા. જેવી રીતે પોતે તેવી જ રીતે બધા શિષ્ય હોઈ બધાના હૃદયમાં મહાન આત્મલક્ષ હતા.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસના છ મૂંડિત મહાન અને જ્ઞાની સંતપુરુષો અને લક્ષ્મીબાઈ સેવિકા સહિત બીજા ઘણા બધા શિષ્યો અને અસંખ્ય અનુયાયી ભક્તજનો પણ હતાં. તે તમામના ચિત્ત ગુરુનાં ચરણકમળમાં આકર્ષાઈને સ્થિર રહેતાં. જેથી કહી શકાય કે ગુરુનો જેવો પ્રતાપ તેવો તેમના શિષ્યોનો પણ હતો. તે બધા જ આત્મલક્ષમાં રંગાયેલાં અર્થાત્ સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપ સહિત બ્રહ્માજીએ નેતિ પોકારી હતી, તેવા નેતિ પદથી પણ પરે રહેલા પરમપદના જ્ઞાનને વરેલા હતા.

એહી પરકાર સજન સબ સાયે, પ્રેમદાસ ગુરુ ચરનન ચિત્ત રાયે;
ભાવ પ્રિત્ય રસ રીત્ય સદાઈ, ગયે વરસ સિત્તેર સુખદાઈ. ૪૫

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = આ પ્રકારે સજન = ભક્તજનો સબ = બધા સાયે = સાચા, પવિત્ર પ્રેમદાસ ગુરુ = પ્રેમદાસ ગુરુના ચરનન = ચરણમાં ચિત્ત = ચિત્ત રાયે = રાયતું, લીન રહેતું ભાવ = સ્નેહ પ્રિત = પ્રીતિ રસ રીત્ય = પ્રેમપૂર્વક આનંદ મળે તે રીતે સદાઈ = હંમેશાં, સદાને માટે ગયે = પસાર થયા વરસ = વર્ષો સિતેર = સિતેર સુખદાઈ = સુખપૂર્વક.

અનુવાદ

આ પ્રકારે બધા સાચા ભક્તજનો હતા કે જેમનું ચિત્ત પ્રેમદાસ ગુરુનાં ચરણોમાં લીન રહેતું સદા ભાવ, પ્રીતિ અને આનંદ મળે તે રીતે સિતેર વર્ષ સુખરૂપે પસાર થયા.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે પ્રેમદાસના અનેક ભક્તજનો અને મૂંડિત સંતજનો મળીને બધા જ અનુયાયીઓ શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને ભક્તિભાવ કરતા અને પવિત્ર હૃદય ધરાવતા હતા. તેમજ પ્રેમદાસ ગુરુના ચરણકમળમાં જ ચિત્ત એકાગ્ર કરીને પ્રસન્ન વદને લીન થઈને રહેતા હતા. પ્રેમદાસે આવા શિષ્ય અને ભક્તજનો સાથે ભાવપ્રીતિ તથા આનંદ મળે તે રીતે સિતેર વર્ષો સુખરૂપે વીતાવ્યા હતા.

**તબ એક દિન મનમાંહી સંકોયે, કરી પરણાયમ એસ આલોયે;
માસ ચતુર દિન દશ ઓર પંચુ, સૂજ પરે મૃતકાલ સકંચુ. ૪૬**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે એક દિન = એક દિવસ મનમાંહી = મનમાં સંકોયે = ખચકાટ અનુભવ્યો કરી = કરીને પરણાયમ = પ્રાણાયામ એસ = આયુષ્ય આલોયે = નિહાળ્યું માસ ચતુર દિન દશ ઓર પંચુ = ચાર માસ ને પંદર દિવસ સૂજ પરે = સૂઝ પડી મૃતકાલ = મૃત્યુકાળ સકંચુ = બંધન.

અનુવાદ

ત્યારે એક દિવસ મનની અંદર ખચકાટ અનુભવ્યો અને પ્રાણાયામ કરીને આયુષ્ય મર્યાદા નિહાળી. ચાર માસ અને પંદર દિવસ પછી મૃત્યુકાળનું બંધન છે, તેવી સૂઝ પડી (જણાયું).

ભાવાર્થ

સિતેર વર્ષ ભક્તિમાં તરબોળ થઈને આનંદપૂર્વક વિતાવ્યા બાદ પ્રેમદાસે એક દિવસ મનની અંદર સંકોચ (ખંચકાટ, આંચકો) અનુભવ્યો. એમને લાગ્યું કે હવે કેટલા સમય માટે આ સ્થૂલ દેહ ટકવાનો છે? તે જાણવા માટે તેમણે પ્રાણાયામ કરીને પોતાની આયુષ્ય મર્યાદા નિહાળી. તેમને માલુમ પડ્યું (જણાયું) કે હવે આ દેહ ચાર માસ અને પંદર દિવસ સુધી ટકવાનો છે,

ત્યારબાદ મૃત્યુકાળનું જે બંધન છે તે છૂટી (તૂટી) જવાનું છે.

**તબ ચિંતા ભઈ મહી ઉદાસુ, તેડે શિષ્ય સુખરામહી પાસુ;
કહે સુખરામ ચરણ શિર નામી, ક્યૌ બરજે આતુર મમ સ્વામી. ૪૭**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે ચિંતા ભઈ = બેચેની અનુભવવા લાગી મહી = અંદર ઉદાસુ = શોકાતુર તેડે = બોલાવ્યા
શિષ્ય = શિષ્ય સુખરામહી = સુખરામદાસને પાસુ = પાસે કહે = કહેવા લાગ્યા, કહું સુખરામ = સુખરામદાસ
ચરન શિર નામી = ચરણમાં મસ્તક ઝુકાવીને ક્યૌ = શા માટે? બરજે = બોલાવ્યો આતુર = ઉત્સુક મમ = મને
સ્વામી = પ્રભુ.

અનુવાદ

જ્યારે શોકાતુર થઈ (મનની) અંદર બેચેની અનુભવવા લાગ્યા ત્યારે સુખરામદાસ શિષ્યને પાસે બોલાવ્યા. સુખરામદાસ ચરણમાં મસ્તક નમાવીને કહેવા લાગ્યા કે હે પ્રભુ ! મને જાણવાની ઉત્સુકતા છે કે આપે અહીં શા માટે બોલાવ્યો ?

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસ પોતાના આયુષ્યની સમય મર્યાદા જાણતાંની સાથે જ શોકાતુર બની મનની અંદર બેચેની અનુભવવા લાગ્યા. આવી સ્થિતિ ઉદ્ભવવાતાં જ તેમણે પોતાના પ્રિય શિષ્ય સુખરામદાસને સંદેશો પાઠવીને પોતાની પાસે બોલાવ્યા. આવતાની સાથે જ સુખરામદાસે પ્રેમદાસ ગુરુનાં ચરણમાં દંડવત્ નમસ્કાર કર્યા અને તેમને શા માટે બોલ્યા છે ? તે અંગે પોતાની ઉત્કંઠા રજૂ કરીને કારણ જાણવા માટે નમ્રતાપૂર્વક પ્રસ્તાવ મુક્યો.

**ગુરુ બોલે સૂન શિષ્ય સહ્યાના, મરતકાલ મમ નિકટહી આંના;
દેખો અબ મહાજન હોય જાંહી, જઈ કરીયે સત્સંગહી તાંહી. ૪૮**

શબ્દાર્થ

ગુરુ બોલે = ગુરુ બોલ્યા સૂન શિષ્ય = હે શિષ્ય! સાંભળો સહ્યાના = શાણા મરત કાલ = મૃત્યુનો સમય
મમ = મારો નિકટહી = નજીક આંના = આવ્યો છે દેખો = જુઓ અબ = હવે મહાજન = સમર્થપુરુષ
હોય જાંહી = જ્યાં હોય ત્યાં જઈ = જઈને કરીયે = કરીયે સત્સંગહી = સત્સંગ તાંહી = ત્યાં.

અનુવાદ

ગુરુ બોલ્યા કે હે શાણા શિષ્ય ! સાંભળો કે મારા મૃત્યુનો સમય નજીક આવ્યો છે, માટે હવે કોઈ સમર્થપુરુષ હોય તો જુઓ કે જેથી જ્યાં હોય ત્યાં જઈને સત્સંગ કરીએ.

ભાવાર્થ

સુખરામદાસના ઉત્કંઠાભર્યા સવાલનો જવાબ આપતાં પ્રેમદાસે પોતાના શાશા શિષ્યને જણાવ્યું કે હવે તેમનું સ્થૂલ શરીર થોડા જ દિવસો સુધી ટકી શકે તેમ છે. આ દેહમાં ચાલતા પ્રાણાયામની અવધિ થતી હોવાથી મૃત્યુનો દિવસ નજીક આવતો જણાય છે, તેમણે જણાવ્યું કે મૃત્યુ નજીક છે તો હવે કોઈ સમર્થપુરુષ શોધીને જ્યાં હોય ત્યાં તેમની પાસે (શરણમાં) જઈ દેહના અંત સુધી સત્સંગ (જ્ઞાનચર્યા) કરીને કૃપાવંત થઈને જ દેહનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

**જબ દષ્ટિ કરકે જુગ દેખ્યા, અરુઢ મતા હમેરા નિજ પેખ્યા;
તબ છોડી ધન્ય ધામ અવાસુ, કહે કુવેર આયે મમ પાસુ. ૪૯**

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે દષ્ટિ કરકે = દષ્ટિ પ્રસારીને જુગ = જગતમાં દેખ્યા = જોયું અરુઢ મતા = શ્રેષ્ઠ સિદ્ધાંત હમેરા = અમારો નિજ = આદિ પેખ્યા = જણાવ્યો તબ = ત્યારે છોડી = ત્યજી દઈને ધન્ય ધામ = માલ મિલકત અવાસુ = રહેઠાણ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે આયે = આવ્યા મમ = મારી પાસુ = પાસે.

અનુવાદ

જ્યારે દષ્ટિ પ્રસારીને જગતમાં જોયું તો અમારો આદિ મત અરુઢ જણાયો, ત્યારે માલ-મિલકત અને નિવાસસ્થાન (આશ્રમ) છોડીને કુવેરસ્વામી કહે છે (તેઓ) મારી પાસે આવ્યા.

ભાવાર્થ

સુખરામદાસે પોતાની દિવ્ય દષ્ટિ પ્રસારીને જગતમાં નિહાળ્યું (તપાસ્યું) તો તેમને કુવેરસ્વામીનો સકર્તા સિદ્ધાંત આદિ અને શ્રેષ્ઠ જણાયો. જ્યારે પ્રેમદાસ અને સુખરામદાસને લાગ્યું કે જગતમાં સમર્થ પુરુષ એવા કુવેરસ્વામીનું શરણું જ અખંડસુખ પ્રદાન કરે તેવું જ સક્ષમ છે. ત્યારે તેઓ પોતાની સઘળી માલ-મિલકત અને નિવાસસ્થાન વગેરે ત્યજી દઈને ચાલી નીકળ્યા. તેઓ કુવેરસ્વામીના શરણને સ્વીકારવા માટે સારસાધામમાં કૈવલજ્ઞાન પ્રાપ્તિ તથા અખંડમોક્ષની અંતિમ ઈચ્છા પૂરી કરવા માટે પધાર્યા.

**શિષ સપ્ત લેઈ સહિત સોહાગુ, આઈ મીલે મોઈ કરન સમાગુ;
કરી પ્રણામ મીલે સબ સંતુ, હમ ભેઠે ભલે આયે માંહાંનંતુ. ૫૦**

શબ્દાર્થ

શિષ સપ્ત = સાત શિષ્યો લેઈ = લઈને સહિત = સાથે સોહાગુ = શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરે તેવા આઈ મીલે = આવીને મળ્યા મોઈ = મને કરન = કરવા માટે સમાગુ = સત્સંગ કરી પ્રણામ = પ્રણામ કરીને મીલે = મળ્યા સબ = બધા સંતુ = સંતપુરુષો હમ = હું ભેઠે = ભેટ્યો ભલે આયે = સારું થયું કે આવ્યા માંહાંનંતુ = મહંત પુરુષ.

અનુવાદ

શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરે તેવા સાત શિષ્યોને લઈને સત્સંગ કરવા માટે મને આવીને મળ્યા. બધા સંતો પ્રણામ કરીને મળ્યા. હું પણ ભેટ્યો કે મહંતપુરુષ આવ્યા તે ઘણું સારું થયું.

ભાવાર્થ

જેમ મોર પોતાના પીછાંથી જ રળિયામણો લાગે અને ચંદ્ર-તારાઓની મધ્યે અતિ શોભાયમાન હોય છે, તેમ ગુરુની પ્રતિષ્ઠા અને મોભાને (પદવી કે સ્થાન) વધારે તેવા પોતાના મૂંડિત જ્ઞાની સંતો હોય ત્યારે જ ગુરુપદની સામર્થ્યતાને ચાર ચાંદ લાગતા હોય છે. આવી જ રીતે સાત શિષ્યો કે જે ગુરુની શોભામાં વધારો કરે તેવા (સંતો) સાથે લઈને પ્રેમદાસ ભાલેજ ગામમાં આવેલું પોતાનું નિજ ધામ ત્યજીને સત્સંગ માટે સારસાધામમાં પધાર્યા અને કુવેરસ્વામીને મળ્યા. બધા જ શાણા શિષ્યો કુવેરસ્વામીને દંડવત પ્રણામ કરીને મળ્યા. કુવેરસ્વામીએ પણ તેમનો ઉમળકાભેર સ્મિત દર્શાવીને સત્કાર કર્યો અને મહંત આવ્યા તે ઘણું જ સારું થયું છે એવા ઉદ્દગાર દ્વારા આવકાર્યા.

**મળી રહે સબ સંત સજનહી, કરન લગે હમ જ્ઞાન ભજનહી;
અગમ અગોચર ગ્યમ નહીં વેદુ, કરી કરુણા હમ કીયો તેહી ભેદુ. ૫૧**

શબ્દાર્થ

મળી રહે = હળીમળીને રહેતા સબ = બધા સંત = સંત સજનહી = સજજનો કરન લગે = કરવા લાગ્યા હમ = હું જ્ઞાન ભજનહી = જ્ઞાન અને ભજનની અગમ = અગમ્ય અગોચર = ઈન્દ્રિયાતીત ગ્યમ = સમજ નહીં = નથી વેદુ = વેદમાં કરી = કરીને કરુણા = કૃપા હમ = મેં કીયો = કહ્યો તેહી = તે ભેદુ = ગૂઢાર્થ.

અનુવાદ

બધા સંત સજજનો સાથે હળીમળીને રહેતા. ત્યારે હું ધ્યાન અને ભજનની જ્ઞાન ચર્યા કરવા લાગ્યો. વેદની સમજમાં નથી તેવા અગમ અને અગોચર પદનાં ગૂઢાર્થને મેં કૃપા કરીને કહ્યો.

ભાવાર્થ

સારસાધામમાં નિવાસ કરતા સંતપુરુષો અને અન્ય સજજનો સાથે આવેલી સંતમંડળી હળીમળીને રહેવા લાગી. કુવેરસ્વામીએ કૈવલકર્તાના લક્ષ-ભજન વિધિ અને કૈવલજ્ઞાન અંગે જ્ઞાનચર્યા કરી. બ્રહ્માજીએ પોતાના ચાર વેદમાં જે પદ માટે નેતિનો પોકાર કર્યો છે, તેવા અગાધ અને નેતિપદથી પરે રહેલા આદિ પરમપદના ગૂઢાર્થ ભરેલા જ્ઞાનને કૃપા કરીને દર્શાવવાનું ચાલુ કર્યું.

જડ ચૈતન તન કરી ભિન્ન ભિન્ના, નિજ કેવલ પદ લક્ષ કહી દીના; ઓર પ્રશ્ન બહુ બુજે અઘાદુ, સંશે છોડ સબ કીયે સમાદુ. પર

શબ્દાર્થ

જડ ચૈતન = નિર્જીવ અને સજીવ તન = શરીર કરી = કરીને ભિન્ન ભિન્ના = અલગ અલગ
નિજ કેવલ પદ = આદિ કેવલકર્તાનું પદ લક્ષ = સિદ્ધાંત કહી દીના = કહી દીધો ઓર = બીજા પ્રશ્ન = સવાલ બહુ = ઘણા
બુજે = પૂછ્યા અઘાદુ = ગૂઢાર્થ ભરેલા સંશે = સંશય છોડ = દૂર થાય તે રીતે સબ = બધા કીયે = કર્યા
સમાદુ = નિરાકરણ.

અનુવાદ

શરીરમાં જડ અને ચૈતન અલગ અલગ કરીને નિજ કેવલપદનો લક્ષ કહી દીધો. બીજા ગૂઢાર્થ ભરેલા ઘણા સવાલો પૂછ્યા. સંશય દૂર થાય તે રીતે બધાનું નિરાકરણ કર્યું.

ભાવાર્થ

શરીરના બંધારણમાં રહેલા વિવિધ તત્ત્વો પૈકી નાશવંત તત્ત્વોના ભાગ-ત્યાગ કરીને આખરે વિત્તરૂપે રહેલા શેષરૂપ શાશ્વત ચૈતન સ્વ સ્વરૂપને જુદું તારવીને બતાવ્યું. સાથે સાથે પિંડે સો બ્રહ્માંડેના ન્યાયે કરીને નાશવંત બ્રહ્માંડથી પર રહેલા સર્વોપરી શાશ્વત કેવલકર્તાના આદિ પરમપદનો લક્ષ સવિસ્તાર દર્શાવ્યો. સંતો દ્વારા ઘણા બધા ગૂઢાર્થ ભરેલા સવાલો પૂછવામાં આવ્યા. તે પ્રત્યેક સવાલોના જવાબો આપી મનમાં ઉત્પન્ન થયેલા સંશયો દૂર કરીને નિરાકરણ કર્યું. આમ, તેમને સંપૂર્ણ રીતે સંતોષ થાય તે પ્રમાણે કુવેરસ્વામી દ્વારા બધું સમજાવવામાં આવ્યું.

કરત સમાગમ માસ ચહુ વીત્યે, જ્ઞાન ધ્યાન મન ભયે રસ રીત્યે; ઓરુ દિવસ દશ પંચહી ગયેઉ, તન ત્યાગન સમયે જબ ભયેઉ. પર

શબ્દાર્થ

કરત = કરતાં સમાગમ = સત્સંગ માસ ચહુ = ચાર માસ વીત્યે = પસાર થયા જ્ઞાન-ધ્યાન = જ્ઞાન અને ધ્યાન
મન = મન ભયે = થયું રસ રીત્યે = આનંદ મળે ઓરુ = અને બીજા દિવસ દશ પંચહી = પંદર દિવસ ગયેઉ = ગયા
તન = શરીર ત્યાગન = ત્યાગવાનો સમયે = સમય જબ = જ્યારે ભયેઉ = થયો.

અનુવાદ

જ્ઞાન અને ધ્યાનથી આનંદ મળે તેવું મન થયું. સત્સંગ કરતાં ચાર માસ વીત્યા અને બીજા પંદર દિવસ ગયા જેથી શરીર ત્યાગવા માટેનો જ્યારે સમય થયો...

ભાવાર્થ

કેવલજ્ઞાન શ્રવણ કરતાં અને પરમપદ પ્રાપ્ત કરવા માટે કેવલકર્તાનું લક્ષ-ભજન વિધિ મુજબ ધ્યાન ધરતાં દરેકના મનને આનંદ મળતો હતો. આ પ્રમાણે જ્ઞાન ચર્યા અને સત્સંગ કરતાં કરતાં ચાર માસ અને પંદર દિવસ પસાર થઈ ગયા. જેથી પ્રેમદાસને સ્થૂલ શરીર ત્યાગ કરવાનો સમય પણ પાકી ગયો હતો.

**સંત સહિત સનમુખ હમ હુતે, જ્ઞાન બોધ સદ શોધ સજુતે;
અંતકાલ ગતિકે જેહી જ્ઞાનુ, સો સનમુખ હમ કીયો અવિલાનુ. ૫૪**

શબ્દાર્થ

સંત સહિત = સંત પુરુષો સાથે સનમુખ = મુખ સામે હમ = હું હુતે = હતો જ્ઞાન બોધ = જ્ઞાનનો ઉપદેશ સદ્ = શાશ્વત શોધ = ખોળ સજુતે = સંયુક્ત અંતકાલ = છેલ્લી ઘડી ગતિકે = ગતિની જેહી = જે જ્ઞાનુ = જ્ઞાન સો = તેનું સનમુખ = મુખ સામે હમ = હું, મેં કીયો = કહ્યું હતું અવિલાનુ = અવલોકન કરતા.

અનુવાદ

સંતપુરુષો સહિત હું સન્મુખ હતો. ત્યારે શાશ્વતની શોધ સંજુક્તપણે દર્શાવી. વળી, સન્મુખ રહી જે જ્ઞાન કહ્યું તેનું જ છેલ્લી ઘડીની ગતિએ અવિલોકન કરતા હતા.

ભાવાર્થ

બધા જ સંતપુરુષો સહિત કુવેરસ્વામી પણ પ્રેમદાસની સમક્ષ હાજર હતા. ત્યારે કેવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ અને શાશ્વતપદની શોધ સહિત કર્તાપિદ સાથે જોડાણ થાય તે અંગેનું છેલ્લી સમજનું રટણ કરાવતા હતા. કુવેરસ્વામીએ સન્મુખ રહીને જે જ્ઞાન અને શાશ્વતનો મેળાપ કરવા અંગેની જે સમજ આપી હતી તેનું પ્રેમદાસ પણ છેલ્લી ઘડીએ જાગૃત અવસ્થામાં સ્મરણ અને અવિલોકન કરતા હતા.

**લક્ષ અલખ મહી કરી એકતારા, સોહં પુરુષ હંસ હલકારા;
મકરતાર દમ તાર સધાઈ, નિજ ઘરકા પરચા પરસાઈ. ૫૫**

શબ્દાર્થ

લક્ષ = ધ્યાન અલખ મહી = અલખમાં કરી = કરીને એકતારા = એકતાર સોહં પુરુષ હંસ = સોહં પુરુષે હંસને હલકાર = ચાલવા માટે કહેવું મકરતાર = ઉલટ-સૂલટ ચાલનાર દમ = પ્રાણાયામ તાર = તાંતણે સધાઈ = સાધીને નિજ ઘરકા = આદિ ધામના પરચા = પ્રમાણ પરસાઈ = સ્પર્શવ્યો.

અનુવાદ

અલખના લક્ષમાં એકતાર કરીને સોહંગ પુરુષે હંસને હલકારો કર્યો અને મકરતાર દમના

તાર સાધીને નિજ ઘરનો પરચો સ્પર્શાયો.

ભાવાર્થ

અલખ કર્તાના લક્ષમાં પોતાની સુરતા અને નુરતાનો એકતાર કરીને સોહંગપુરુષ (કુવેરસ્વામીએ) પ્રેમદાસના દેહમાં રહેલા ચૈતન હંસ સ્વરૂપને જવા માટે હલકારો કર્યો. મકરતાર પ્રાણાયામની સૂત્રવત્ શ્વાસની ગતિની એકતા સાધીને કેવલકર્તાના નિજ કેવલધામના પ્રમાણનો પ્રેમદાસને છેલ્લે છેલ્લે અનુભવ કરાવ્યો.

પહેલે પગ પદમહી રોકાયે, પીછે તન છટકાઈ દેવાયે;
સહુ સંતનસુ જય જય કીનુ, જડ ત્યાગી ચૈતન ભયે ભિનુ. ૫૬

શબ્દાર્થ

પહેલે = પહેલાં, પ્રથમ પગ પદમહી = પગે પદ્માસન રોકાયે = સ્થિર કરાવ્યું પીછે = પછી તન = શરીર છટકાઈ = છોડી દેવાયે = દેવડાવ્યો સહુ સંતનસુ = બધા સંતપુરુષોને જય જયકાર = જય જયકાર કીનુ = કર્યા જડ ત્યાગી = જડ છોડીને ચૈતન = ચૈતન ભયે = થયો ભિનુ = જુદો.

અનુવાદ

પ્રથમ પગે પદ્માસન વળાવીને શરીરને સ્થિર કરાવ્યું. પછી, શરીર છોડી દેવડાવ્યું. જ્યારે જડ (શરીર) છોડીને ચૈતન જુદો થયો ત્યારે બધા સંત પુરુષોએ જય જયકાર કર્યા.

ભાવાર્થ

પ્રેમદાસને પ્રથમ સિદ્ધપદ્માસન વળાવ્યું. ત્યારબાદ શરીર સ્થિર કરાવીને જાગ્રત અવસ્થાના પ્રણવમાં જેવું આકાશ તત્વનું વહન થવા લાગ્યું કે તરત જ સ્થૂલ જડ શરીરને છોડાવી દીધું. પ્રેમદાસના જડ શરીરથી ચૈતનઅંશને જુદો પાડીને કેવલધામ તરફ જ્યારે રવાના કર્યો, ત્યારે બધા ઉપસ્થિત સંતપુરુષો અને અન્ય સંતઘણ કુવેરસ્વામીનો જય જયકાર કરવા લાગ્યા.

નિજ કેવલપદ લક્ષ રટાયે, પ્રેમદાસ પદ પરમ પઠાયે;
તિથિ દસમ વિતતા જેહી વારુ, એકાદસમી લીલા વિસ્તારુ. ૫૭

શબ્દાર્થ

નિજ કેવલપદ = આદિ કેવલકર્તાનું પરમપદ લક્ષ = ધ્યાન રટાયે = રટણ કરાવ્યું પ્રેમદાસ = પ્રેમદાસને પદ પરમ = પરમપદમાં પઠાયે = મોકલ્યા તિથિ દસમ = દશમી તિથિ વિતતા = વીત્યા બાદ જેહી વારુ = જે દિનમાં એકાદસમી = અગિયારસ લીલા વિસ્તારુ = લીલાનો વિસ્તાર સંકેલવામાં આવ્યો.

અનુવાદ

નિજ કૈવલપદના લક્ષ્મીનું રટણ કરાવીને પ્રેમદાસને પરમપદમાં મોકલ્યા. દશમની તિથિ વીત્યા બાદ જે અગિયારસનો દિવસ હતો ત્યારે લીલા સંકેલી લીધી.

ભાવાર્થ

આદિ કૈવલકર્તાના પરમપદનું રટણ કરાવીને (રટાવીને) પ્રેમદાસના અંશને શુદ્ધ હંસ સ્વરૂપે કરીને કૈવલમુક્તિ અર્થે પરમપદમાં મોકલ્યો. આ શુભ દિવસ દશમી તિથિ વીત્યા પછીનો દિવસ એટલે કે અગિયારસનો પવિત્ર દિવસ હતો. તે દિવસે કુવેરસ્વામીએ કૃપા કરીને પ્રેમદાસને તેમની જીવન લીલા સંકેલાવી અને પરમપદના માર્ગે ગવન કરાવ્યું હતું.

સંવત અઢારને બ્યાસીયો હોઈ, મહામાસ ઉજ્જવલ પક્ષ સોઈ;
હરિ દિવસને ગુરુવારે, તન ત્યાગન કીધો તેહી તારે. ૫૮

શબ્દાર્થ

સંવત = વિક્રમ સંવત અઢારને બ્યાસીયો = અઢારસો બ્યાસી (૧૮૮૨) હોઈ = હતો મહામાસ = મહા મહિનો ઉજ્જવલ પક્ષ = શુકલ પક્ષ સોઈ = હતો હરિ દિવસ = ઉનાળાનો દિવસ, ગરમીના દિવસો ને = અને ગુરુવારે = ગુરુવારે તન = શરીર ત્યાગન = છોડાવીને કીધો = કર્યા તેહી = તેમને તારે = ભવપાર

અનુવાદ

વિક્રમ સંવત અઢારસો બ્યાસીને મહા મહિનાના શુકલ પક્ષની અગિયારસ હતી. ગરમીના દિવસો અને ગુરુવાર હતો. ત્યારે શરીર છોડાવીને તેમને ભવપાર કર્યા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે તે શુભ દિવસ વિક્રમ સંવત ૧૮૮૨ (અઢારસો બ્યાસી)ના મહા મહિનાના શુકલપક્ષની અગિયારસની તિથિ હતી. તે દિવસ તેજોમય હોઈ સૂર્યની ગરમી પણ હતી. વળી, ગુરુવારનો શુભ દિવસ હતો. ત્યારે પ્રેમદાસનું શરીર છોડાવીને તેમને ભવપાર કર્યા હતા.

કહે કુવેર સબ ભેખ બેરાની, ધન્ય એહી સંત લીયે મોઈ ચીની;
ઓરુ ભૂપ નરપતિ સમજાયે, સૂની મમ કિરત મિલન જેહી આયે. ૫૯

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સબ = બધા ભેખ = ભેખધારી બેરાની = વિખેરાઈ ગયા ધન્ય = ધન્યવાદ એહી = એવા સંત = સંત લીયે = લીધો મોઈ = મને ચીની = ઓળખી ઓરુ = બીજા ભૂપ નરપતિ = પૃથ્વીપતિ રાજા

સમજાયે = બોધ કર્યા સૂની = સાંભળી મમ = મારી કિરત = કીર્તિ મિલન = મળવા જેહી = જેઓ આયે = આવ્યા

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે બધા ભેખધારીઓ વિખેરાઈ ગયા. એવા સંતને ધન્યવાદ છે કે જેમણે મને ઓળખી લીધો. મારી કીર્તિ સાંભળીને જેઓ મળવા આવ્યા તેવા બીજા ભૂપતિ રાજાને પણ (મેં) બોધ કર્યો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે પ્રેમદાસના કૈવલધામ નિવાસ થયા બાદ લૌકિક ક્રિયાકર્મ (અગ્નિ સંસ્કાર સહિતની વિધિ) પતાવ્યા પછી જે સાત ભેખધારી શિષ્ય સમુદાય પ્રેમદાસ સાથે આવ્યા હતા, તે બધાએ સારસાધામમાંથી વિદાય લીધી. પ્રેમદાસ જેવા મહાન સંતપુરુષ ધન્યવાદને પાત્ર હતા કે જેમણે કુવેરસ્વામીને ઓળખીને છેલ્લી ઘડીએ પણ આરતવંત બનીને શરણે આવ્યા હતા.

વળી, કુવેરસ્વામીની કીર્તિ સાંભળીને જેઓ (જે જે) મળવા આવ્યા તે પૃથ્વી પતિ રાજવી પુરુષને પણ કૈવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપીને કાયમપંથી બનાવ્યા હતા.

ઘરબારી કેતેક જન બરનું, ભયે હરિજન કોટીક મમ શરનું;
તામહી કોઈ કોઈ અતિ લક્ષવંતુ, નામ નવેસ બતાવહુ તંતુ. ૬૦

શબ્દાર્થ

ઘરબારી = ગૃહસ્થી કેતેક જન = કેટલાક માણસોનું બરનું = વર્ણન કરવું ભયે = થયા હરિજન = ભક્તજનો કોટીક = કરોડો મમ = મારા શરનું = શરણે તામહી = તે પૈકી કોઈ કોઈ = કેટલાક અતિ = અત્યંત લક્ષવંતુ = લક્ષને વળગી રહેનારા નામ = નામ નવેશ = નિવાસ બતાવહુ = બતાવું છું તંતુ = તેમના.

અનુવાદ

કરોડો ગૃહસ્થી ભક્તજનો મારા શરણે થયા હતા. તે બધા ભક્તજનોનું (હું) કેટલુંક વર્ણન કરું? તે પૈકી કોઈ કોઈ લક્ષને અત્યંત વળગી રહેનારા હતા. તેમના નામ અને નિવાસ બતાવું છું.

ભાવાર્થ

જે ભક્તજનો કૌટુંબિક પરિવાર સાથે રહીને ગૃહસ્થી જીવન જીવતા હતા તેવા કરોડો ગૃહસ્થી ભક્તજનો કુવેરસ્વામીનું શરણ સ્વીકારીને કાયમપંથી બન્યા હતા, પરંતુ પરમગુરુ કહે છે કે તેઓ એ બધાનું કેટલુંક વર્ણન કરી શકે? તેમ છતાં, ગૃહસ્થી જીવન જીવતા અને કૈવલકર્તાની ભક્તિ કરીને અંશ-અંશીના લક્ષમાં ચુસ્તપણે વળગી રહેનારા એવા કેટલાક કાયમપંથી ભક્તજનોનું હવે પછી નામ અને ઠામ સહિત વર્ણન કરવામાં આવે છે.

ભક્તિ જ્ઞાન વૈરાગ્યહી જીનકે, દેઢ અડગ મત ઉર હોય તિનકે;
તન મન ધન અર્પણ કરી ફરહી, અહોનિશ ધ્યાન હમારો ધરહી. ૬૧

શબ્દાર્થ

ભક્તિ = ભક્તિ જ્ઞાન = જ્ઞાન વૈરાગ્યહી = વૈરાગ જીનકે = જેમના દેઢ = દેઢતાવાળી અડગ = ડગે નહીં તેવું
મત = સિદ્ધાંત ઉર = હૃદયમાં હોય = હતો તિનકે = તેમના તન = શરીર મન = મન ધન = સંપત્તિ
અર્પણ કરી = સમર્પિત કરીને ફરહી = જીવન જીવતા અહોનિશ = રાત-દિવસ ધ્યાન = ધ્યાન હમારો = અમારું
ધરહી = ધરતા.

અનુવાદ

જેમનામાં જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્ય હોય તેમના હૃદયમાં દેઢતાવાળી અડગ સિદ્ધાંતની સમજ હોય છે. તેઓ તન, મન અને ધન સમર્પિત કરીને જીવન જીવતા અને રાત-દિવસ અમારું જ ધ્યાન ધરતા હતા.

ભાવાર્થ

ગૃહસ્થી હોવા છતાં જ્ઞાન, ભક્તિ અને તીવ્ર વૈરાગ્ય સહિતના સદ્ગુણોથી સજ્જ થઈને નિર્મળ પૂર્ણ જીવન જીવવાવાળા હતા. તેમના મનમાં સકર્તા સિદ્ધાંતની દેઢતાપૂર્વક અડગ માન્યતા પ્રસ્થાપિત થયેલી હતી. વળી, આવા કાયમપંથી ભક્તજનો પોતાનું તન, મન અને સઘળી સંપત્તિ કુવેરસ્વામીના ચરણોમાં સમર્પિત કરીને ચિત્તમાં રાત-દિવસ તેમને આપવામાં આવ્યું હતું તેનું જ ધ્યાન ધરતા હતા.

સતગુરુ સંત ચરન ચિત્ત રાયે, ધન્ય ધન્ય સો મમ હરિજન સાયે;
એસે હી કોઈક જવરલા જનહી, હરદે વસુ તિનકે નિસદિનહી. ૬૨

શબ્દાર્થ

સતગુરુ = સતગુરુ સંત = સંતપુરુષ ચરન = ચરણમાં ચિત્ત = ચિત્ત રાયે = રાયતું ધન્ય ધન્ય = ધન્યવાદને પાત્ર
સો = તેવા મમ = મારા હરિજન = ભક્તજનો સાયે = સાચા એસે હી = એવા કોઈક = કોઈક જવરલા = જવલ્લે જ
જનહી = ભક્તજનો હરદે વસુ = હૃદયમાં રહું તિનકે = તેમના નિસદિનહી = હંમેશ માટે.

અનુવાદ

સતગુરુ અને સંતપુરુષોનાં ચરણમાં ચિત્ત રાયતાં હોઈ તેવા મારા સાચા ભક્તજનોને ધન્યવાદ છે. આવા કોઈક જવરલા જ ભક્તો છે કે જેમના હૃદયમાં હંમેશ માટે રહું (વસુ) છું.

ભાવાર્થ

જેમનું ચિત્ત સત્‌ગુરુ અને જ્ઞાની સંતપુરુષોના ચરણકમળમાં એકાગ્રતાપૂર્વક સ્થિર થઈને રહેતું હોય તેવા કુવેરસ્વામીના શરણે આવેલા કાયમપંથી અનુયાયીઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે. આવા નિષ્ઠાવાન અને સમર્પિત કાયમપંથી કે જેઓના હૃદયકમળમાં કુવેરસ્વામી સદાને માટે રહેતા હોય છે. તેવા (સંસારમાં) કોઈક જવરલા જન જોવા મળે છે.

**ભજે મોઈ તિનકુ હમ ભજહું, ઉર અંતર એકતા નવ તજહું;
યેસે જન મોઈ પ્રિયે અપારં, કહે કુવેર સોહી જન વિસ્તારં. ૬૩**

શબ્દાર્થ

ભજે = રટણ કરે મોઈ = મને તિનકુ = તેમને હમ = હું ભજહું = યાદ કરું ઉર અંતર = મન અંતઃકરણ
એકતા = એક સૂત્રતા નવ તજહું = છોડતો નથી યેસે = એવા જન = ભક્તજન મોઈ = મને પ્રિયે = વહાલા
અપારં = ઘણા જ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સોહી = તેવા જન = ભક્તો વિસ્તારં = વિવરણ કરું છું.

અનુવાદ

મને ભજે તેમને હું યાદ કરું છું. જેથી ઉર-અંતરની એકતા છોડતો નથી. એવા ભક્તો મને ઘણા જ વહાલા છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે હવે તેવા ભક્તજનોનું વિવરણ કરું છું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીનું જે ભક્તજનો હૃદયના સાચા ભાવ અને નિરંતર મનથી એકાગ્રતા સાધી હૃદયમાં રટણ કર્યા કરે છે, તેવા ભક્તજનોને કુવેરસ્વામી પણ ભુલતા નથી. અર્થાત્ સદાને માટે તેમને હૃદયની એકતાથી અલગ કરતા નથી. આવા સમર્પિત થઈ ભક્તિ કરતા કાયમપંથી ભક્તજનો કુવેરસ્વામીને ઘણા જ વહાલા હોય છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓ હવે તેવા ભક્તજનોના નામ અને ઠામનું વિસ્તારપૂર્વક વિવરણ (વર્ણન) કરે છે.

અંગ ૭૮

જન બરનનકો

સૈનભક્ત અંબનપુર સોઈ, તન મન ધન અરપન કીયો દોઈ;
વિષ્ણુરામ રલીયાતહી નામા, ખોડીદાસ સુત અનીન ન્હે: કામા. ૧

શબ્દાર્થ

સૈન ભક્ત = સૈન ભગત અંબનપુર = અંબનપુર સોઈ = હતા તન મન ધન = તન-મન અને ધન
અરપન=અર્પણ કીયો=કરી દોઈ=દીધાં વિષ્ણુરામ=વિષ્ણુરામ રલીયાતહી=રલીયાત નામા=નામ ખોડીદાસ=ખોડીદાસ
સુત = પુત્ર અનીન = અનન્ય, અજોડ ન્હે: કામા = નિષ્કામી.

અનુવાદ

અંબનપુરના સૈનભક્ત હતા. જેમણે તન, મન અને ધન અર્પણ કરી દીધાં હતા. નામે વિષ્ણુરામ અને રલીયાતબાઈ સહિત પુત્ર ખોડીદાસ પણ અનન્ય અને નિષ્કામી હતાં.

ભાવાર્થ

અંબનપુર ગામના એક સૈનભક્ત હતા. તેઓ કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં પોતાનું તન, મન અને ધન સહિત સઘળું સમર્પણ કરીને ભક્તિ કરતાં હતાં. જ્યારે વિષ્ણુરામ અને રલીયાતબાઈ સહિત તેમના પુત્ર ખોડીદાસ પણ અનન્ય ભાવથી નિષ્કામ ભક્તિ કરતા હતા.

એ તિનુકે તન મન સાયે, જનકો ચિત મમ ચરનમે રાયે;
ઓર ભક્ત લાલજી બાઈજીજી, સૂપ રહે તન મન ધન રીજી. ૨

શબ્દાર્થ

એ = એ તિનુકે = ત્રણેના તન મન = તન અને મન સાયે = સાચા જનકો = જેમના ચિત = ચિત મમ = મારા
ચરનમેં = ચરણોમાં રાયે = સ્થિર થઈ રહેતા ઓર = બીજા ભક્ત = ભક્ત લાલજી = લાલજીભાઈ
બાઈજીજી = જીજીબાઈ સૂપ = સુપ્રત કરીને રહે = રહેતા તન મન ધન = તન-મન અને ધન રીજી = પ્રસન્નતાપૂર્વક.

અનુવાદ

આ ત્રણેયના તન અને મન સાચાં હતા, જેમનાં ચિત મારા ચરણમાં રાયતાં હતાં. બીજા, લાલજી ભગત અને જીજીબાઈ પ્રસન્નતાપૂર્વક તન, મન અને ધન સુપ્રત કરીને રહેતા હતા.

ભાવાર્થ

વિષ્ણુરામ, ખોડીદાસ અને રલીયાતબાઈ એમ ત્રણે ભક્તજનોનાં તન અને મન અત્યંત સાચાં, શુદ્ધ અને પવિત્ર વિચારધારાવાળાં હતાં. જેઓના ચિત્ત કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં સદાને માટે સ્થિર થઈને આનંદપૂર્વક સંતોની સેવામાં અને કર્તાની ભક્તિમાં રંગાયેલાં રહેતાં હતા. બીજા લાલજી ભક્ત અને જીજીબાઈ પ્રસન્નતાપૂર્વક પોતાનાં તન, મન અને ધન સઘળું કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં સુપ્રત કરીને વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવી ભક્તિ કરતાં હતાં.

**ભાવ પ્રિત સેવા સંતનકી, અધિક અધિક કરહી દિન દિનકી;
નરનારી નિર્મળ ચિત્ત દોઈ, ઓર ભાવ અંતર નહી કોઈ. ૩**

શબ્દાર્થ

ભાવ પ્રિત = પ્રેમભાવ અને સ્નેહ સેવા = સરભરા સંતનકી = સંત પુરુષોની અધિક અધિક = વધારેને વધારે કરહી = કરતા હતા દિનદિનકી = દિવસે ને દિવસે નરનારી = સ્ત્રી પુરુષ નિર્મળ = પવિત્ર ચિત્ત = ચિત્ત દોઈ = બંને ઓર = બીજો ભાવ = ભાવના અંતર નહીં = હૃદયમાં ન હતો કોઈ = કોઈપણ.

અનુવાદ

દિવસે અને દિવસે અંતરના ભાવ અને સ્નેહપૂર્વક અધિકને અધિક સંતપુરુષોની સેવા કરતાં હતાં. બંને સ્ત્રી-પુરુષો પવિત્ર ચિત્તવાળાં હોવાથી અંતરમાં બીજો કોઈપણ ભાવ ન હતો.

ભાવાર્થ

લાલજી ભગત અને જીજીબાઈ બંને હૃદયના સાચા ભાવથી અને અંતઃ કરણના શુદ્ધ સ્નેહથી દિવસે ને દિવસે અધિકને અધિક સંતપુરુષોની સેવા કરતાં હતા. બંને પતિ-પત્ની પવિત્ર ચિત્તવાળા હોવાથી તેમના અંતરમાં નિઃસ્વાર્થ સેવા સિવાય અન્ય (બીજો) કોઈ જ ભાવ ન હતો.

**અડંગ મતો દોનું દલ સાચે, અહર્નિશ ચિત્ત મમ ચરનમેં રાયે;
દાવલપુર ઓરુ ભયે જન મેરા, તિનકો પણ અતિ નેહ અનેરા. ૪**

શબ્દાર્થ

અડંગ = ડગે નહીં તેવો મતો = માન્યતા દોનું = બંનેનું દલ = હૃદય સાચે = સાચું અહર્નિશ = રાત-દિવસ ચિત્ત = ચિત્ત મમ = મારા ચરનમેં = ચરણમાં રાયે = ખુશ રહેતું દાવલપુર = દાવલપુર ઓરુ = બીજા ભયે = થયા જન = ભક્ત મેરા = મારા તિનકો પણ = તેમને પણ અતિ = ઘણા નેહ = ભાવ અનેરા = અનન્ય.

અનુવાદ

બંનેનાં હૃદય સાચાં હોવાથી માન્યતામાંથી ડગે તેવાં ન હતાં, જેથી ચિત્ત રાત-દિવસ મારા

ચરણમાં જોડીને ખુશ રહેતાં હતાં. દાવલપુરના બીજા મારા ભક્તો થયા તેમને પણ ઘણો જ અનન્ય સ્નેહ હતો.

ભાવાર્થ

બંને પતિ-પત્ની હૃદયના સાચા ભાવથી સેવા કરતાં હતાં. પોતે જે માન્યતામાં માનતા હતા અને જે કાંઈ પુરુષાર્થ કરતા હતા તેમાં જરા પણ ડગ્યા સિવાય અડગ રહીને ભક્તિ કરતાં અને નિઃસ્વાર્થભાવે સંતોની સેવાનું કાર્ય કરતાં હતાં. વળી, પોતાનું ચિત્ત રાત-દિવસ કુવેરસ્વામીના ચરણમાં જોડીને ખુશ રહેતાં હતાં.

દાવલપુર ગામમાં કુવેરસ્વામીના બીજા પણ ભક્તજનો હતા. તેઓનો પણ કુવેરસ્વામી પ્રત્યે ઘણો જ સ્નેહભાવ રહેતો હતો.

ગંગાબાઈ નારણ નિજ દાસા, સંત સંગત ગતિ અકલ નિરાસા;
લક્ષવંત નિર્મલ નિજ જ્ઞાની, દૃષ્ટ ચરાચર વસ્ત પહેચાની. ૫

શબ્દાર્થ

ગંગાબાઈ = ગંગાબાઈ નારણ નિજ દાસા = નિજ નારણદાસ સંત સંગત = સંતોની સાથે સત્સંગ ગતિ = ગતિ
અકલ = અકળ નિરાસા = નિઃસ્વાર્થ લક્ષવંત = લક્ષને વળગી રહેનારા નિર્મલ = પવિત્ર નિજ જ્ઞાની = મૂળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત
કરેલ દૃષ્ટ = દૃષ્ટિ ચરાચર = ચર અને અચર વસ્ત = પદાર્થ પહેચાની = ઓળખી.

અનુવાદ

ગંગાબાઈ અને નિજ નારણદાસની ગતિ અકળ હતી. તેઓ નિઃસ્વાર્થ ભાવથી સંતોની સાથે સત્સંગ કરતા હતા. લક્ષને વળગી રહેનારા પવિત્ર મનના નિજજ્ઞાનીજનો હતા. તેમણે દૃષ્ટિ દ્વારા ચરાચર વસ્તુતાને ઓળખી હતી.

ભાવાર્થ

ગંગાબાઈ અને નારણદાસ નામના દાસત્વભાવ ધરાવતા ભક્તોની જ્ઞાનગતિ કળી ન શકાય તેવી અકળ હતી. તેઓ નિઃસ્વાર્થ ભાવથી સંતપુરુષોની સેવા કરતા તેમજ સત્સંગ કરવામાં પણ અનેરો આનંદ માણતા હતા. કર્તાના નિજલક્ષને વળગી રહેનારા પવિત્ર મનના બંને જ્ઞાની કાયમપંથી ભક્ત હતા. તેમણે દૃષ્ટિ દ્વારા ચર અને અચરના પદાર્થોને ઓળખી લીધા હોવાથી તેમની વૃત્તિ નાશવંતમાં વિરામ ન પામતાં શાશ્વતપદમાં જ સ્થિર કરીને રહેતા હતા.

અગમ નિગમ નરણ્યે ભઈ સોઈ, ગંગાબાઈ નારણ જન દોઈ;
ઓર ભક્ત વસ્તા જન વરધા, સૂપ રહે તન મન કરી સરધા. ૬

શબ્દાર્થ

અગમ નિગમ = ભૂતકાળ અને ભવિષ્યકાળ નરણ્યે = નિર્ણય ભઈ = કર્યો સોઈ = હતો ગંગાભાઈ = ગંગાભાઈ
નારણ જન = નારણદાસ દોઈ = બંને ઓર = બીજા ભક્ત = ભક્ત વસ્તા જન = વસ્તાભાઈ વરધા = વરધાભાઈ
સૂપ = સોંપીને, સુપ્રત કરીને રહે = રહેતા તન = શરીર મન = મન કરી = કરીને સરધા = શ્રદ્ધા.

અનુવાદ

ગંગાભાઈ અને નારણદાસ બંનેએ અગમ અને નિગમનો નિર્ણય કર્યો હતો. બીજા વસ્તાભાઈ અને વરધાભાઈ ભક્તજન તન અને મન સુપ્રત કરીને શ્રદ્ધા રાખતા હતા.

ભાવાર્થ

ગંગાભાઈ અને નારણદાસ નામના બંને ભક્તજનો ભૂતકાળ અને ભવિષ્યકાળ સહિત અગમ્ય એવા કૈવલપદનો તથા નિગમાદિક બ્રહ્મપદનો નિર્ણય કરીને સમજપૂર્વક જ્ઞાન ગ્રહણ કરીને ભક્તિ કરતાં હતાં. બીજા, વસ્તાભાઈ અને વરધાભાઈ નામના ભક્તજનો પોતાનું તન અને મન કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં સમર્પિત કરી પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખીને હૃદયના શુદ્ધ ભાવથી અહર્નિશ ભક્તિ કરતા હતા.

અજર નહીં અંતર સંતનસુ, સદા સમાજ સેવ સુધ મનસુ;
દુજે બહુ હરિજન પુરમાંહી, સો ભી હોઈ રહે મમ શરનાંહી. ૭

શબ્દાર્થ

અજર નહીં = બદલાની ભાવના વગર અંતર = ભેદ સંતનસુ = સંતપુરુષોમાં સદા = હંમેશા સમાજ = જનતા
જનાર્દન સેવ = સેવા સુધ = શુદ્ધ મનસુ = મનથી દુજે = બીજા બહુ = ઘણા હરિજન = ભક્તજનો પુરમાંહી = ગામમાં
સો ભી = તેઓ પણ હોઈ રહે = થઈ રહેતા મમ = મારા શરનાંહી = શરણમાં.

અનુવાદ

બદલાની ભાવના અને સંતપુરુષોમાં ભેદ રાખ્યા વગર સેવા કરતા. તેમજ સમાજની સેવા પણ સદા શુદ્ધ મનથી કરતા. બીજા ઘણા આ ગામમાં ભક્તજનો હતા તેઓ પણ મારે શરણે થઈને રહેતા.

ભાવાર્થ

વસ્તાભાઈ અને વરધાભાઈ નામના ભક્તો દરેક સંતો સાથે સમાનતાભર્યો વહેવાર રાખીને ભેદભાવ રહિત અને બદલાની ભાવના રાખ્યા વગર સેવા કરતા હતા. તેમજ ભક્તજન સમુદાય પ્રત્યે પોતાની ફરજ શુદ્ધ મનથી નિભાવીને સમાજને સહાયરૂપ બને તે રીતે સેવાભાવી કાર્યો કરતા હતા. દાવલપુર ગામમાં બીજા ઘણાં કાયમપંથી ભક્તો હતા કે જેઓ કુવેરસ્વામીના

શરણમાં સમર્પિત થઈને ભક્તિ કરતા હતા.

નગર મહેલાવતી ભયે જન એકુ, જન પીછે ભયે ભક્ત અનેકુ;
વનમાલી જનકો હે નામુ, અજબ ગતિ મત અકલ અભિરામુ. ૮

શબ્દાર્થ

નગર મહેલાવતી = મહેલાવ ગામમાં ભયે = થયા જન એકુ = એક ભક્ત જન પીછે = તેમના પછી
ભયે = થયા ભક્ત = ભક્ત અનેકુ = ઘણા વનમાલી = વનમાળીદાસ જન કો હે નામુ = જેમનું નામ હતું
અજબ = અદ્ભુત ગતિ = શક્તિ મત = માન્યતા અકલ = અકળ અભિરામુ = આનંદમય રહેતાં.

અનુવાદ

મહેલાવ ગામમાં એક ભક્ત થયા. તેના પછી અનેક ભક્તો થયા. તેમનું નામ વનમાળીદાસ હતું. તેમની ગતિ અદ્ભુત અને માન્યતા અકળ હોવાથી આનંદમય રહેતા હતા.

ભાવાર્થ

મહેલાવ નામના ગામમાં કુવેરસ્વામીના અનુયાયી તરીકે પ્રથમ એક કાયમપંથી ભક્ત થયા હતા. જેમની સારધાર ભક્તિ જોઈને એક પછી એક એમ અસંખ્ય ભક્તજનોએ કુવેરસ્વામીનું શરણું સ્વીકાર્યું હતું. જેણે સૌ પ્રથમ શરણું સ્વીકાર્યું હતું તેવા ભક્તનું નામ વનમાળીદાસ હતું. તેમની કૈવલજ્ઞાન પ્રત્યેની અદ્ભુત ગતિ અને કળી ન શકાય તેવી સૈદ્ધાંતિક સમજ ધરાવતી અગ્રેસર બુદ્ધિના પ્રતાપે તેઓ સદાને માટે ભજનાનંદમાં જ તલ્લીન બનીને વૈરાગપૂર્ણ જીવન જીવતા અને સદા આનંદમય રહેતા હતા.

દિવ્ય જ્ઞાન મહા સુભટ સચેતા, સકલ ગ્રંથ ચિત્ત દોહિત લહેતા;
પરાપાર પર કૈવલ ધામુ, સોહી પદ લખી ચિત્ત ભયે વિરામુ. ૯

શબ્દાર્થ

દિવ્ય જ્ઞાન = વિશેષ સમજ મહા = મહાન સુભટ = બહાદુર લડવૈયાની જેમ સચેતા = જ્ઞાનથી જાગૃત
સકલ ગ્રંથ = બધા ધર્મગ્રંથો ચિત્ત = ચિત્તથી દોહિત = તારણ, મંથન લહેતા = જાણી લીધું પરાપાર પર = પરા વાણીથી
પર કૈવલ ધામુ = કૈવલધામ સોહી = તે પદ = સ્થાન લખી = સમજ ચિત્ત = ચિત્ત ભયે = થયા વિરામું = નિશ્ચિંત.

અનુવાદ

મહાન અને બહાદુર લડવૈયાની જેમ દિવ્ય જ્ઞાનથી જાગૃત થઈને વિશેષ સમજ દ્વારા બધા જ ગ્રંથોને ચિત્તથી મંથન કરીને જાણી લીધા હતા. પરાવાણીથી પરે જે કૈવલધામ છે, તે પદ સમજીને ચિત્ત નિશ્ચિંત થયું હતું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી દ્વારા રચિત (લખાવેલ) બધા જ ધર્મગ્રંથોને વનમાળીદાસે પોતાની વિશેષ સમજ દ્વારા મંથન કરીને અંતિમ તારણરૂપે ઘીરૂપી કેવલકર્તાના શ્રેષ્ઠ અને અંતિમ પરમપદને જાણીને મહાસુભટની જેમ જ્ઞાનથી જાગૃત થયા હતા. સમસ્ત બ્રહ્માંડની મધ્યે અને પરાવાણીથી પર કેવલધામ આવેલું છે. તે ધામ તેમણે જ્ઞાનથી સ્પર્શીને જાણી લીધું હતું. જેથી તેઓ પોતાના ચિત્તને નિશ્ચિત કરીને ભક્તિમય જીવન જીવતા હતા.

**નગર એક નડિયાદ અનુપા, વસે જહાં પંડિત ભડભૂપા;
ભન્યે ગન્યે શાસ્ત્ર ગતિવંતું, જ્યોતિષ સહિત પહેચાનત તંતુ. ૧૦**

શબ્દાર્થ

નગર એક = એક શહેર નડિયાદ = નડિયાદ અનુપા = અનુપમ, સુંદર વસે = રહે જહાં = જ્યાં પંડિત = વિદ્વાન ભડભૂપા = મોટા રાજદ્વારી ભન્યે ગન્યે = ભણીગણીને શાસ્ત્ર = શાસ્ત્રોના ગતિવંતુ = જ્ઞાન ધરાવતા જ્યોતિષ = જ્યોતિષશાસ્ત્ર સહિત = સાથે પહેચાનત = જાણતા તંતુ = યજ્ઞની પરંપરા.

અનુવાદ

એક સુંદર નડિયાદ નગર હતું. જ્યાં મોટા રાજદ્વારી વિદ્વાન રહેતા હતા. ભણી-ગણીને શાસ્ત્રના જ્ઞાન ધરાવતા તેમ જ જ્યોતિષ સહિત યજ્ઞની પરંપરાને પણ જાણતા હતા.

ભાવાર્થ

નડિયાદ નામે એક સુંદર નગર હતું. જ્યાં મોટા રાજદ્વારી વિદ્વાનપુરુષ રહેતા હતા. ભણી-ગણીને છ દર્શનને દર્શાવતા છએ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન ધરાવતા હતા. તેમજ જ્યોતિષ વિદ્યા અને યજ્ઞની પરંપરા સહિત કર્મકાંડી ગતિ-વિધિ પણ જાણતા હતા.

**વેદ વિક્ત વ્યાકણ વિલાસે, સંસ્કૃત અશ્લોક અભ્યાસે;
એહી પરકાર વિપ્ર જતમતહી, સબ બ્રાહ્મણ શિર શ્રેષ્ઠ સમતહી. ૧૧**

શબ્દાર્થ

વેદ વિક્ત = વેદનો વિગતે વ્યાકણ = વ્યાકરણ વિલાસે = મગ્ન રહેતા સંસ્કૃત અશ્લોક = સંસ્કૃતના શ્લોક અભ્યાસે = અભ્યાસ કરવો એહી પરકાર = આ પ્રમાણે વિપ્ર = બ્રાહ્મણ જતમતહી = પોતાના સ્વાનુભવથી સબ = બધા બ્રાહ્મણ = દ્વિજ શિરશ્રેષ્ઠ = મુખીયા સમતહી = ગણાતા.

અનુવાદ

તેઓ વ્યાકરણયુક્ત સંસ્કૃત ભાષામાં લખાયેલા વેદના શ્લોકનો વિગતે અભ્યાસ કરીને

તેમાં જ મગ્ન રહેતા હતા. આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણના સ્વાનુભવને કારણે બધા બ્રાહ્મણોમાં તેઓ સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાતા.

ભાવાર્થ

નડિયાદ ગામના આ વેદવક્તા વિદ્વાને વ્યાકરણયુક્ત સંસ્કૃત ભાષામાં લખાયેલા વેદના શ્લોકોનો સંપૂર્ણતઃ અભ્યાસ કર્યો હોવાથી તેઓ હંમેશ માટે તેમાં જ મગ્ન થઈને આનંદપૂર્વક જીવન જીવતા હતા. આવા પ્રખર વિદ્વાન બ્રાહ્મણની વિદ્વતા અને સ્વાનુભવના પ્રતાપે જ્ઞાતિના અન્ય બ્રાહ્મણો તેમને સર્વ શ્રેષ્ઠ અને સર્વોપરિ તરીકે ગણીને મુલવણી કરતા હતા. એટલું જ નહીં, પરંતુ તેમનું સન્માન પણ કરતાં હતા.

તેહી કુળમાં એક હરિજન નારી, ભઈ અદ્ભુત કહુ વિસ્તારી;
હેતબાઈ જનકો હે નામુ, કુલ નાતો તજ ભયે વિરામુ. ૧૨

શબ્દાર્થ

તેહી = તે કુળમાં = વંશમાં એક = એક હરિજન નારી = સ્ત્રી ભક્તજન ભઈ = થઈ અદ્ભુત = આશ્ચર્યજનક કહું = કહું છું વિસ્તારી = વિસ્તારપૂર્વક હેતબાઈ = હેતબાઈ જનકો = જેમનું હે = હતું નામુ = નામ કુલ નાતો = કુળનો સંબંધ તજ = છોડીને ભયે = થયા વિરામુ = નિશ્ચિત.

અનુવાદ

તે કુળમાં એક સ્ત્રી-ભક્ત થયાં, તેમની અદ્ભુત કહાની હું વિસ્તારપૂર્વક જણાવું છું. જેમનું નામ હેતબાઈ હતું અને તેઓ કુળ સાથેનો સંબંધ છોડીને નિશ્ચિત થયાં હતાં.

ભાવાર્થ

એવા વિદ્વાન વેદવક્તા બ્રાહ્મણ કુળમાં એક સ્ત્રી ભક્ત થયાં હતાં. તેણીની આશ્ચર્યજનક લાગે તેવી કહાની હવે કુવેરસ્વામી આપણને વિગતવાર જણાવે છે.

તેણીનું નામ હેતબાઈ હતું. કુવેરસ્વામીની ભક્તિમાં ખૂબ જ રંગાયેલાં રહેતાં હતાં. વળી, કેવલજ્ઞાનથી જાગૃત થઈને સ્વ-સ્વરૂપને ઓળખી ચૈતન અંશ જેની સજાતીનો છે તેવા કેવલકર્તાના લક્ષ-ભજન વિધિમાં તરબોળ બન્યાં હતાં. જેથી બ્રાહ્મણ કુળની સઘળી મર્યાદાઓ ત્યજી દઈને નિર્ભયપણે ભક્તિમય જીવન જીવતાં હતાં.

અતિ વૈરાગ્ય લક્ષ અનુભવકી, તારન તરન માત જુગ સબકી;
નહે : કામી નિર્મલ અનુરાગી, સકલ વિશે વૈભવ તન ત્યાગી. ૧૩

શબ્દાર્થ

અતિ વૈરાગ્ય = તીવ્ર વૈરાગ્ય લક્ષ અનુભવકી = લક્ષ ભજનમાં સ્વાનુભવ કેળવેલ તારન તરન = પોતે તરે અને અન્યને પણ ભવપાર કરે તેવા માત = માતૃત્વ ધરાવતા જુગ = જગતમાં સબકી = સૌની ન્હે: કામી = કામના રહિત નિર્મલ = પવિત્ર અનુરાગી = અનુરાગ ધારણ કરનારા સકલ વિશે = બધા જ ઈન્દ્રિય સુખ વૈભવ = સુખકારી તન = શરીર ત્યાગી = ત્યાગીને.

અનુવાદ

તીવ્ર વૈરાગી અને લક્ષના અનુભવી હતાં. વળી, તારણ-તરણ અને (સઘળા) જગતમાં સૌનું માતૃત્વ પદ ધરાવતાં હતાં. પવિત્ર અને નિષ્કામી બનીને અનુરાગ ધારણ કરી બધા જ ઈન્દ્રિય સુખ આપતા વૈભવો શરીરથી ત્યાગીને જીવન જીવતાં હતાં.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ કુળનાં હેતબાઈ અંશ-અંશીના લક્ષનાં સ્વાનુભવી હતાં. તેઓ તીવ્ર વૈરાગ્ય ધારણ કરીને ભક્તિમાં જ મગ્ન રહેતાં હતાં. જગતમાં તેમને સૌ માતા સમાન આદર આપતા હતા. ભક્તિના પ્રતાપે તથા ગુરુની કૃપાથી પોતે તો ભવપાર થાય, પરંતુ બીજાને પણ જ્ઞાન દર્શાવીને ભવપાર કરાવવા માટેની ક્ષમતા ધરાવતા હતા. કોઈપણ પ્રકારની કામના રાખ્યા વિના નિષ્કામ ભાવથી પવિત્ર જીવન જીવીને ગુરુના ચરણમાં અનુરાગ ધારણ કરીને રહેતાં હતાં. જગતના કહેવાતા તમામ વૈભવશાળી ઈન્દ્રિયોના સુખનો મન તેમજ શરીરથી ત્યાગ કરીને પવિત્ર તથા વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવતાં હતાં.

જ્ઞાન ધ્યાન ગતિવંત વિધાતા, સકલ લોકકી ભઈ ગુરુ માતા;
બાંધી મત અતિ પંડિત પુરાની, કેતીક બેર લડે બહુ આની. ૧૪

શબ્દાર્થ

જ્ઞાન = સમજ ધ્યાન = ચિંતન ગતિવંત = જ્ઞાનવાન વિધાતા = પ્રારબ્ધની અધિષ્ઠાત્રી દેવી, વિધાત્રી સકલ = બધા લોકકી = લોકની ભઈ = બની ગુરુમાતા = ઋષિપત્ની બાંધી = અટકેલા મત = માન્યતા, સિદ્ધાંત અતિ = ઘણું પંડિત = વિદ્વાન પુરાની = પુરાણોના જ્ઞાતા કેતીક બેર = કેટલીક વખત લડે = ઝગડે, વાદ-વિવાદ કરે બહુ = ઘણો આની = આવીને.

અનુવાદ

જ્ઞાન અને ધ્યાનમાં વિધાત્રી જેવા જ્ઞાનવાન હોવાથી બધા જ લોકોના ગુરુમાતા બન્યાં હતા. પુરાણોની માન્યતામાં અટકેલા ઘણા જ્ઞાતા વિદ્વાનો કેટલીક વખત આવીને ઘણો વાદ-વિવાદ પણ કરતા હતા.

ભાવાર્થ

હેતબાઈ ધર્મગ્રંથોના અભ્યાસ અને સત્સંગના સહારે કેવલજ્ઞાનને પરિપૂર્ણ રીતે સમજ્યાં હતાં અને કેવલકર્તાનું ધ્યાન ધરવામાં ઘણો લાંબો સમય સુધી ધ્યાનમગ્ન દશામાં રહેતાં હતાં. તેઓ પ્રારબ્ધની અધિષ્ઠાત્રી દેવીની જેમ જ્ઞાનવાન હોવાથી બધા જ પ્રકારના જ્ઞાતિજનોના હૃદયમાં ગુરુમાતા તરીકેનું સ્થાન પામ્યાં હતાં. પુરાણોની માન્યતામાં અટકેલા ઘણા જ્ઞાતા વિદ્વાન પંડિતો તેમની સાથે વાદ-વિવાદ કરવા આવતા તેમજ ઘણી વખત કંકાસ કરીને વિઘ્નો પણ ઊભા કરતા હતા.

**ભાગવત વેદાંત હી ગીતા, કરે ચર્યા લખ નિગમ સહિતા;
સબ હારે પંડિત કરી જ્ઞાના, હેતબાઈ સબકે મત ભાના. ૧૫**

શબ્દાર્થ

ભાગવત = નારદજી દ્વારા વદેલ અને વ્યાસમુનિ દ્વારા વિસ્તાર પામેલ અઢારમું પુરાણ **વેદાંત હી** = વેદાંતશાસ્ત્ર **ગીતા** = અર્જુનને બોધ આપતા શ્રીકૃષ્ણ દ્વારા રણભૂમિમાં થયેલ વાર્તાલાપ **કરે ચર્યા** = ચર્યા કરે **લખ** = લક્ષ, જ્ઞાન **નિગમ** = વેદ **સહિતા** = સહિત, સાથે **સબ** = બધા **હારે** = પરાજીત થયા **પંડિત** = વિદ્વાનો **કરી જ્ઞાના** = જ્ઞાનચર્યા કરીને **હેતબાઈ** = હેતબાઈ **સબકે** = બધાના **મત** = વિચારધારાને **ભાના** = સભાનપણે જાણતાં.

અનુવાદ

વેદ સહિત ભાગવત, વેદાંત અને ગીતાના લક્ષ અંગે ચર્યા કરતા હતા. તેમ છતાં હેતબાઈ બધાના મતને સભાનપણે જાણતાં હોઈ બધા પંડિતો જ્ઞાન ચર્યા કરીને પરાજીત થતા.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મા રચિત ચાર વેદની આઘ લઈ શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણ અને ગીતા સહિત ધર્મગ્રંથોના સૈદ્ધાંતિક લક્ષ અંગે ચર્યા કરતા હતા. તેમ છતાં હેતબાઈ બધા જ સિદ્ધાંતોના ગૂઢાર્થ ભર્યા મર્મને સભાનપણે સમજ્યા હોવાથી સગુણ અને નિર્ગુણથી તિત એવા સકર્તા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરીને બધા જ પંડિતોને જ્ઞાન-ચર્યામાં પરાજિત કરતાં હતાં.

**હેતબાઈ કહે સૂન હો પંડયા, સકલ શાસ્ત્ર મત તો હમ ખંડયા;
તિનકા કયા મોહી જ્ઞાન બતાવો, નિજાનંદ લખ તુમ નહી પાવો. ૧૬**

શબ્દાર્થ

હેતબાઈ કહે = હેતબાઈ કહેતા હતાં કે **સૂનહો** = સાંભળો **પંડયા** = પંડિત, વિદ્વાન **સકલ શાસ્ત્ર** = બધા જ શાસ્ત્રો **મત** = માન્યતા **તો** = તો **હમ** = મેં **ખંડયા** = ખંડિત કર્યા **તિનકા** = તે અંગે **કયા** = શા માટે, શું કામ **મોહી** = મને **જ્ઞાન** = જ્ઞાન **બતાવો** = બતાવો છો **નિજાનંદ** = નિજના આનંદનો **લખ** = સિદ્ધાંત, જ્ઞાન, લક્ષ **તુમ** = તમે **નહી** = નથી **પાવો** = પ્રાપ્ત કર્યો.

અનુવાદ

હેતબાઈ કહેવા લાગ્યા કે હે પંડિતો ! સાંભળો કે બધા જ શાસ્ત્રોના મતનું તો મેં ખંડન કર્યું છે, તો પછી તેના અંગે શા માટે મને જ્ઞાન બતાવો છો ? નિજના આનંદનો લક્ષ તમે પ્રાપ્ત કર્યો નથી.

ભાવાર્થ

હેતબાઈ વાદ-વિવાદ દરમિયાન વિદ્વાન પંડિતોને કહેતાં હતાં કે તેમણે તો બધા જ શાસ્ત્રોના મતની સૈદ્ધાંતિક હદ દર્શાવીને પ્રત્યેકના મતનું ખંડન કર્યું છે. તેથી શાસ્ત્રોની સૈદ્ધાંતિક સમજ કે ચર્ચા દરમિયાન તેઓ પરાજીત થયા હોઈ, વિદ્વાનોએ બધા મતાંતરોને ત્યજી દેવા જોઈએ. વળી, દેહની ચેતનાના કારણરૂપે રહેલા ચૈતન અંશ સ્વરૂપની સમજ દર્શાવતો અને નિજાનંદ આપવાવાળો લક્ષ પણ તેઓ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી.

અહો પંડિત તુમકુ ગતિ નાંહી, નિજ કર્તા નહીં વેદકી માંહી;
તો તુમકુ ગત્ય ક્યાંહાંસી પાવે, બિન સદ્ગુરુ પદ કુન લખાવે. ૧૭

શબ્દાર્થ

અહો પંડિત = હે પંડિત તુમકુ = તમને ગતિ = સમજ નાંહી = નથી નિજ કર્તા = આદિ સર્જનહાર નહીં = નથી વેદકી માંહી = વેદની અંદર તો = તો પછી તુમકુ = તમને ગત્ય = જ્ઞાન ક્યાંહાંસી પાવે = ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય બિન સદ્ગુરુ = સદ્ગુરુના શરણ સિવાય પદ = પરમપદ કુન = કોણ લખાવે = દર્શાવે.

અનુવાદ

હે પંડિતો ! તમને સમજ નથી કે આદિ સર્જનહાર વેદની અંદર નથી, તો પછી તમને જ્ઞાન ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ? સદ્ગુરુ સિવાય તે પદ કોણ દર્શાવે ?

ભાવાર્થ

હેતબાઈ પંડિતોને સમજાવતાં કહે છે કે પંડિતો પરમપદના જ્ઞાન અંગે અજાણ છે. કારણ કે બ્રહ્માજી દ્વારા રચિત ચાર વેદમાં તો અગમપદ માટે નેતિનો પોકાર કર્યો છે. વેદોમાં પરમેશ્વર અંગેનું જ્ઞાન દર્શાવ્યું નથી, તો પછી પંડિતોને નેતિ પદથી પણ પર રહેલા એવા સર્જનહારના અંતિમ પરમપદ અંગેની સમજ પ્રાપ્ત થવી અસંભવ છે. વળી, ચોખવટ કરી છે કે તે પદ જાણવાવાળા સારસાધામમાં બિરાજમાન માત્ર ને માત્ર સદ્ગુરુરૂપ કુવેરસ્વામીનું શરણું સ્વીકાર્યા વગર બીજો કોઈ વિકલ્પ નથી.

વેદ પુરાન શાસ્ત્ર જોઈ સંખ્યા, મહાવાયક દ્વાદશ ઓરુ ભાખ્યા;
સો સબહી રહે નિગમ પોકારી, નિજ કર્તા ગત ઉનસે ન્યારી. ૧૮

શબ્દાર્થ

વેદ = ચાર વેદ પુરાન = અઢાર પુરાણ શાસ્ત્ર = છ શાસ્ત્ર જોઈ = તપાસી સંખ્યા = ચર્યા-વિચારણા મહાવાક્યક દ્વાદશ = બાર મહાવાક્યો ઓરુ = પણ ભાખ્યા = બોલ્યા સો સબહી = તે બધા રહે = રહે છે નિગમ પોકારી = વેદના જ્ઞાનનો જ પોકાર કરી નિજ કર્તા = આદિ સર્જનહાર ગત = સમજ ઉનસે = જેનાથી ન્યારી = જુદી, ભિન્ન, અલગ, પર.

અનુવાદ

વેદો, શાસ્ત્રો અને પુરાણોની ચર્યા-વિચારણા કરીને બાર મહાવાક્ય પણ બોલ્યા, પરંતુ તે બધા તો વેદના જ્ઞાનનો જ પોકાર કરીને રહ્યા છે. જેનાથી આદિ સર્જનહારની સમજ ન્યારી છે.

ભાવાર્થ

ચાર વેદના ઊંડા અધ્યયન બાદ અભ્યાસ બાદ વિદ્વાનપુરુષો દ્વારા બનાવવામાં આવેલા છ શાસ્ત્રો અને વ્યાસજી દ્વારા નિર્માણ કરાયેલા અઢાર પુરાણોના ગૂઢાર્થભર્યા રહસ્યને તપાસીએ તો જણાય છે કે બધા વિદ્વાનોએ ચાર વેદના બાર મહાવાક્યોનો આધાર લઈને બોલેલા છે. વળી, વેદની સમજને આધારભૂત માનીને જ પોત-પોતના મંતવ્યો દર્શાવીને ભિન્ન-ભિન્ન માન્યતાઓ ઊભી કરેલી છે. જ્યારે આદિ-અનાદી સર્જનહારના પરમપદની સમજ પ્રત્યેક માન્યતાથી તિત છે. અર્થાત સર્જનહારના પરમપદ અંગે તેમાં કોઈપણ પ્રકારનો ખુલાસો કરવામાં આવ્યો નથી.

હેતબાઈ કહે સૂનો દ્વીજ દેવો, પ્રભુ ચહીયે તો સત્ગુરુ સેવો;
હે સત્ગુરુ સબકે શિર દાતા, લોક ચતુર્દશ જાનત ખ્યાત્યા. ૧૯

શબ્દાર્થ

હેતબાઈ કહે = હેતબાઈએ કહ્યું સૂનો = સાંભળો દ્વીજ દેવો = બ્રાહ્મણ દેવતા ગણ પ્રભુ = માલિકને ચહીયે તો = મળવાની ઈચ્છા રાખતા હોય તો સત્ગુરુ = સત્ગુરુ સેવો = શરણું સ્વીકારો હે સત્ગુરુ = સત્ગુરુ છે સબકે શિર = બધાના માથે દાતા = દાતાર લોક ચતુર્દશ = ચૌદ લોક જાનત = જાણે છે ખ્યાત્યા = કીર્તિ યશ.

અનુવાદ

હેતબાઈ કહે છે કે હે બ્રાહ્મણ દેવતાઓ ! માલિકને મળવાની ઈચ્છા હોય તો સત્ગુરુનું શરણું સ્વીકારો (ગ્રહણ કરો). સત્ગુરુ જ બધાના શિર પર દાતાર છે, કે જેઓની કીર્તિ ચૌદ લોક જાણે છે.

ભાવાર્થ

હેતબાઈ બ્રાહ્મણ કુળના વિદ્વાન પંડિતોને સમજાવતાં જણાવે છે કે જો બ્રહ્માંડના અધિપતિ અને સર્વ ઉત્પતિના કારણરૂપે રહેલા સર્જનહાર કર્તા માલિકને મળવાની કોઈ ઈચ્છા રાખતા

હોય તો, તેમણે કુવેરસ્વામીનું શરણું ગ્રહણ કરવું પડશે. વિશ્વમાં કુવેરસ્વામી જ એકમાત્ર એવા સામર્થ્યવાન પુરુષ છે કે જેઓ બ્રહ્માંડના પ્રત્યેક અંશના શિર ઉપર અધિપતિરૂપે હોઈ પરમપદ બક્ષીસ કરાવવા માટેના દાતાર છે. પૃથ્વી પર આવતા પહેલાં તેઓએ અંતરિક્ષના ચૌદ લોકને પણ કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કરેલા છે, જેથી તેમની કીર્તિ ચૌદ લોકમાં પ્રસરેલી છે.

**તે માટે તુમહી કરો સેવા, તબ પામો પંડિત નિજ ભેવા;
સૂની પંડિત સબને શિર નાયા, દો દછા તુમહી જોગમાયા. ૨૦**

શબ્દાર્થ

તે માટે = તેટલા માટે તુમહી = તમે કરો = કરો સેવા = બંદગી તબ = ત્યારે પામો = પ્રાપ્ત કરો પંડિત = વિદ્વાન નિજ ભેવા = મૂળ સ્વરૂપ સૂની = સાંભળી પંડિત = વિદ્વાન સબને = બધાએ શિર = માથું નાયા = નમાવ્યું દો = આપો દછા = દીક્ષા, બોધ તુમહી = તમો જોગમાયા = જગતમાતા.

અનુવાદ

તેટલા માટે તમો બંદગી કરો, ત્યારે જ હે પંડિતો ! નિજ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરશો. આ સાંભળી બધા જ પંડિતોએ માથું નમાવ્યું અને કહ્યું કે હે જોગમાયા ! તમે જ બોધ આપો.

ભાવાર્થ

તેટલા માટે જ પંડિતોએ કુવેરસ્વામીના શરણમાં જઈને ભાવપૂર્વક બંદગી કરવી જોઈએ, જેથી બધા નિજ ચૈતન સ્વરૂપને ઓળખી આદિ પરમપદરૂપી મેવા મેળવી શકે. હેતબાઈના આવા પ્રભાવશાળી વચનોને સાંભળીને બધા જ પંડિતોએ પોતાની હાર સ્વીકારી, અંતે નમસ્કાર કરીને હેતબાઈને બે હાથ જોડીને વિનંતી કરવા લાગ્યા. તેમણે હેતબાઈને યોગમાયા તરીકે સંબોધન કરીને કૈવલજ્ઞાનનો લક્ષબોધ આપીને કાયમપંથી બનાવવા માટે આજીજી કરવા લાગ્યા.

**જબ દછા દીની હેતબાઈ, કેવલ લક્ષ દીયો લખવાઈ;
જેહી સમજે કેવલ લક્ષ બોધુ, તેહી પંડિત રહે કરત વિરોધુ. ૨૧**

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે દછા = દીક્ષા બોધ દીની = આપ્યો હેતબાઈ = હેતબાઈએ કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ દીયો = આપ્યો લખવાઈ = દર્શાવી જેહી = જેઓ સમજે = સમજ્યા કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ બોધુ = બોધ તેહી = તે પંડિત = વિદ્વાન રહે = રહેતા કરત = કરતા વિરોધુ = વિરોધ.

અનુવાદ

જ્યારે તે જ પંડિતો કે જે વિરોધ કરતા રહેતા, તેઓ કેવલકર્તાનો લક્ષ બોધ સમજ્યા, ત્યારે

હેતબાઈએ કેવલકર્તાનો લક્ષ દર્શાવીને ઉપદેશ આપ્યો.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે જે પંડિતો પહેલાં હેતબાઈ સામે વાદ-વિવાદ કરીને કજીયો (ઝઘડો) કરતા હતા અને વિરોધ દર્શાવતા હતા, તે જ પંડિતો જ્યારે સમજી વિચારીને કેવલકર્તાનો લક્ષ સમજ્યા ત્યારે આખરે વિદ્વાન બ્રાહ્મણ પંડિતોની વિનંતીને સ્વીકારી હેતબાઈએ તે પંડિતોને કેવલકર્તાનો લક્ષ બોધ લખાવીને અનુયાયી બનાવ્યા.

યેસે પંડિત બહુ ચેતાયે, વાદ કરન જેહી જેહી મીલી આયે;
પણ કોઉસે નહીં ગઈ ડરપાની, પચી પચી ગયે બહુ પંડિત જ્ઞાની. ૨૨

શબ્દાર્થ

યેસે = આવા પંડિત = વિદ્વાન બહુ = ઘણા ચેતાયે = જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા વાદ = વિવાદ કરન = કરવા જેહી જેહી = જે જે મીલી = મળીને આયે = આવ્યા પણ = પરંતુ કોઉસે = કોઈનાથી નહીં = નહીં ગઈ = ગયાં ડરપાની = ગભરાઈ પચી પચી ગયે = હારી હારીને ચાલ્યા ગયા બહુ = ઘણા પંડિત = વિદ્વાન જ્ઞાની = જ્ઞાનવાન.

અનુવાદ

એવા ઘણા પંડિતોને જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા કે જે જે ભેગા મળીને વાદ-વિવાદ કરવા આવ્યા હતા, પરંતુ કોઈનાથી તેઓ ગભરાયાં નહીં. જેથી ઘણા જ્ઞાની પંડિતો હારી હારીને ચાલ્યા ગયા.

ભાવાર્થ

હેતબાઈએ જ્ઞાનની પરિપક્વતા અને સમર્થ ગુરુની કૃપાથી આ પ્રમાણે નડિયાદ શહેરના ઘણા બધા બ્રાહ્મણ-વિદ્વાનોને કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા હતા, કે જેઓ ભેગા મળીને જૂથમાં એકત્ર થઈને હેતબાઈ સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવા આવતા હતા. તેમ છતાં હેતબાઈ જરા પણ મનમાં સંકોચ અનુભવતાં કે ગભરાતા નહીં. તેઓ શાંત મનથી જ્ઞાન ચર્ચા કરતાં હતાં. જેના કારણે ઘણા ઘણા વિદ્વાન (જ્ઞાની પંડિતો) બ્રાહ્મણો વાદ-વિવાદ દરમ્યાન પરાજય પામીને લજ્જાપૂર્વક (શરમિંદા થઈને) પીછે હઠ કરીને નત્મસ્તકે ચાલવા લાગ્યા હતા.

દીગવજે ભવમેં જગ જનની, ફરે અનભે લક્ષ શુદ્ધ ચૈતનની;
આ જુગમેં કોઈ નહીં જનયેસી, ધન્ય હેતબાઈ તોઈ કહુ કુન જેસી. ૨૩

શબ્દાર્થ

દીગવજે = પંડિતોને વાદ વિવાદમાં પરાજીત કરીને મેળવેલી મોટી ફતેહ ભવમેં = જગતમાં જગ જનની = જગત જનની ફરે = ફરતાં અનભે = નિર્ભયતાપૂર્વક લક્ષ શુદ્ધ ચૈતનની = શુદ્ધ ચૈતનના લક્ષ આ જુગમેં = આ જગતમાં

કોઈ નહીં જન = કોઈ વ્યક્તિ નથી યેસી = આવી ધન્ય હેતબાઈ = હેતબાઈને ધન્યવાદ છે તોઈ = તમને કહુ = કહું કુન = કોના જેસી = જેવી.

અનુવાદ

જગતમાં દિગ્વિજયી બનેલી જગતજનની નિર્ભયતાપૂર્વક શુદ્ધ ચૈતનનો લક્ષ ગ્રહણ કરીને ફરતાં હતાં. આ જગતમાં કોઈ વ્યક્તિ આવી નથી, તો તમોને કોના જેવી કહું? તેવા હેતબાઈને ધન્યવાદ છે.

ભાવાર્થ

જેમણે જગતમાં ગુરુમાતા તરીકેનું સન્માન પ્રાપ્ત કર્યું હોય અને અલગ અલગ રાજ્યોના જ્ઞાની બ્રાહ્મણ વિદ્વાનોને વાદ-વિવાદ દરમિયાન પરાસ્ત કરીને વિજય પ્રાપ્ત કર્યો હોય તેવા હેતબાઈ ધન્યવાદને પાત્ર છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે જગતમાં કોઈ અન્ય ભક્ત સ્ત્રી એવા ગુણો અને જ્ઞાનની સામ્યતા ધરાવતી જોવા મળતી નથી તેથી તેઓ હેતબાઈને કોના જેવી કહીને તુલના કરે?

**મીરાંબાઈ શબરી ઓરુ કરમી, એતો સહુ સિર્ગુણકી મરમી;
તો તિનકે તોલ્ય કયો કરહુ, તુમ સમ નહીં કોઈ લખ સરભરહુ. ૨૪**

શબ્દાર્થ

મીરાંબાઈ = શ્રીકૃષ્ણનાં પરમ ભક્ત શબરી = શ્રીરામનાં પરમ ભક્ત ઓરુ = અને કરમી = શ્રી જગન્નાથની મૂર્તિને ભોજન જમાડતાં સ્ત્રી ભક્ત કર્માબાઈ એ તો સહુ = એ બધા સિર્ગુણકી = સગુણ ઉપાસના મરમી = મર્મ જાણવાવાળી તો = તો તિનકે તોલ્ય = તેઓની સરખામણી કયો = કેવી રીતે કરહુ = કરી શકાય તુમ = તમારી સમ = સમાન નહીં કોઈ = કોઈ નથી લખ = લક્ષવાળાં સરભરહુ = બરોબરિયું.

અનુવાદ

મીરાંબાઈ, શબરી અને કર્માબાઈ એ તો બધા સગુણના રહસ્યને જાણવાવાળાં હતા, તો તેઓની તુલનામાં કેવી રીતે કરી શકાય? તમારા સમાન બરોબરી કરી શકે તેવા લક્ષવાળા કોઈ જ નથી.

ભાવાર્થ

ભૂતકાળમાં પરમ ભક્ત તરીકે સ્ત્રી પાત્રમાં થઈ ગયેલા મીરાંબાઈ, શબરી અને કર્માબાઈ એ ત્રણ ગુણાત્મક દેવતાઓને ભજવાવાળા તેમજ સગુણ સિદ્ધાંતના રહસ્યને સંપૂર્ણપણે સમજવાવાળાં હતાં. તો પછી હેતબાઈની તુલના તેમની સાથે કરી શકાય નહીં. હેતબાઈની જેમ ચૈતન લક્ષને સમજવાવાળાં અને તેમની સરખામણીમાં બરોબરી કરે તેવાં જગતમાં કોઈ જ સ્ત્રી નથી.

તુમ તો હે કેવલપદ દરશી, હેત સહિત હેતબાઈ ગત અરશી;
ઓર ભયે હરિજન તેહી ગામુ, નાથબાઈ બાઈ વખત વિરામુ. ૨૫

શબ્દાર્થ

તુમ તો હે = તમે તો છો કેવલ પદ = કેવલકર્તાના પરમ પદ દરશી = દર્શવાવાળા હેત સહિત = પ્રીતિપૂર્વક હેતબાઈ = હેતબાઈ ગત = ગતિ અરશી = ઉર્ધ્વ ઓર = બીજા ભયે = થયા હરિજન = ભક્તજન તેહી = તે ગામુ = ગામમાં નાથબાઈ = નાથીબાઈ બાઈવખત = વખતબાઈ વિરામુ = વિરામ પામેલા.

અનુવાદ

તમે તો કેવલપદના દર્શી છો અને હેત સહિત હેતબાઈની ઉર્ધ્વગતિ છે. બીજા તે ગામમાં ભક્તજન થયાં હતાં જેમાં નાથીબાઈ અને વખતબાઈ ભક્તિમાં વિરામ પામેલાં હતાં.

ભાવાર્થ

હેતબાઈ સદાને માટે હેતપૂર્વક પોતાના સ્વ-ચૈતન અંશ સ્વરૂપની ઉર્ધ્વગતિ માટે પુરુષાર્થ કરનારાં હોઈ અહર્નિશ કેવલકર્તાના લક્ષમાં તરબોળ બનીને ચૈતનભાવે કેવલકર્તાના પદને જ દર્શીને રહેવાવાળાં હતાં.

નડિયાદ ગામમાં નાથીબાઈ અને વખતબાઈ નામના બીજા સ્ત્રી ભક્તજન પણ થઈ ગયાં. જેઓ પણ કેવલકર્તાના લક્ષમાં જ વિરામ પામીને ભક્તિમય જીવન જીવતાં હતાં.

તેજબાઈ તન મન ધન દીના, સૈનકુલ ભક્ત ભઈ લોલીના;
દુજા હરિજન બહુ નરનારી, તન મન દીયે સોહી કહે વિસ્તારી. ૨૬

શબ્દાર્થ

તેજબાઈ = તેજબાઈ તન મન ધન = તન મન અને ધન દીના = સમર્પિત કરી સૈન કુલ = વાળંદ જાતિમાં ભક્ત = ભક્ત ભઈ = થયાં લોલીના = લોલીનતાપૂર્વક દુજા = બીજા હરિજન = ભક્તજનો બહુ = ઘણા નરનારી = સ્ત્રી અને પુરુષો તન મન દીયે = તન અને મન સમર્પિત કરીને સોહી = તેઓને કહે = વણવ્યાં વિસ્તારી = વિસ્તારપૂર્વક.

અનુવાદ

તેજબાઈ વાળંદ કુળના ભક્તજન થયાં જે લોલીનતાપૂર્વક તન, મન અને ધન સમર્પિત કરીને રહેતાં હતાં. બીજા ઘણાં ભક્તજન સ્ત્રી અને પુરુષો થયાં, પરંતુ જે તન અને મન સમર્પિત કરીને રહેતાં હતાં, તેમને મેં વિસ્તારપૂર્વક વર્ણવ્યા છે.

ભાવાર્થ

નડિયાદ ગામના અન્ય એક વાળંદ કુટુંબમાં જન્મેલાં તેજબાઈ નામનાં સ્ત્રી ભક્તજન હતાં. તેઓ પણ કેવલકર્તાની ભક્તિમાં તરબોળ બનીને લોલીનતાપૂર્વક તન, મન અને ધન સમર્પિત કરીને ભક્તિમય જીવન જીવતાં હતાં. બીજા ઘણાં સ્ત્રી અને પુરુષ ભક્તજનો કુવેરસ્વામીના શરણમાં આવ્યાં હતાં, પરંતુ જેઓ તન, મન અને ધન સમર્પિત કરીને ભક્તિ કરતા હતા, તેમના વિશે વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન કરવામાં આવેલું છે.

**નગર એક નાપાડ કહાઈ, કહુ હરિજન તા માંહી જો રહાઈ;
તન મન ધન ત્યાગી ભયે જેહી, નરનારી દોહુ શુદ્ધ સનેહી. ૨૭**

શબ્દાર્થ

નગર = ગામ એક = એક નાપાડ = નાપાડ કહાઈ = કહેવાય છે કહું = કહું છું હરિજન = ભક્તજન તામહી = તેમાં જો = જેઓ રહાઈ = રહેતાં તન મન ધન = તન મન અને ધન ત્યાગી ભયે = ત્યાગી બન્યા જેહી = જેઓ નરનારી = સ્ત્રી અને પુરુષ દોહુ = બંને શુદ્ધ સનેહી = શુદ્ધ સ્નેહવાળા, પવિત્ર ભક્તિભાવવાળા.

અનુવાદ

નાપાડ નામનું એક ગામ કહેવાય છે. તેમાં તન, મન અને ધન સમર્પિને જેઓ ત્યાગી બન્યા તેવા સ્ત્રી અને પુરુષ એમ બંને શુદ્ધ સ્નેહપૂર્વક રહેતા હતા તે અંગે કહું છું.

ભાવાર્થ

નાપાડ નામનું એક ગામ હતું. જ્યાં કુવેરસ્વામીનું શરણું સ્વીકારીને તન, મન અને ધનનો ત્યાગ કરીને શુદ્ધ સ્નેહપૂર્વક ભક્તિ કરવાવાળા સ્ત્રી અને પુરુષ એમ બંને ત્યાં રહેતા હતા. તેમના વિશે હવે કુવેરસ્વામી આપણને જણાવે છે.

**ત્રીયા તિન તામહી એક છોટી, ભઈ હરિજન પતિ સંગ લજ મેટી;
જતનબાઈ જનકો હે નામા, ચતુર શિરોમણી સુઘડ વિભામા. ૨૮**

શબ્દાર્થ

ત્રીયા તિન = ત્રણ સ્ત્રીઓ તામહી = તે પૈકી એક = એક છોટી = નાની ભઈ = થયાં હરિજન = ભક્તજન પતિ સંગ = પતિ સાથે લજ = લજ્જા મેટી = ત્યજીને જતનબાઈ = જતનબાઈ જનકો હે = જેઓનું છે નામા = નામ ચતુર = હોંશિયાર શિરોમણી = બુદ્ધિશાળી સુઘડ = પવિત્ર ચરિત્રવાળી વિભામા = શાંત સ્વભાવની.

અનુવાદ

ત્રણ સ્ત્રી પૈકી એક નાની જે પતિ સંગે લજ્જા ત્યજીને ભક્તજન બન્યાં હતાં. જેમનું

નામ જતનબાઈ હતું. જેઓ હોંશિયાર, બુદ્ધિશાળી અને પવિત્ર ચારિત્રવાળાં તેમજ શાંત સ્વભાવવાળાં હતાં.

ભાવાર્થ

નાપાડ ગામના રહેવાવાળા તે ભક્તને ત્રણ સ્ત્રીઓ હતી. તેઓ બધાં જ ધર્મમય જીવન જીવીને ભક્તિ કરતાં હતાં. ત્રણ પૈકી એક સ્ત્રી નાની ઉંમરની હતી જે એક પુત્ર પ્રાપ્તિ બાદ પતિ સાથેના સાંસારિક સંબંધોની મર્યાદા ત્યજીને વૈરાગ્ય ધારણ કરી ભક્તિ કરતાં હતાં. જેમનું નામ જતનબાઈ હતું. જેઓ કૈવલજ્ઞાન સમજવામાં પ્રવીણ અને હોંશિયાર હતાં તથા શ્રેષ્ઠ ચારિત્ર અને પવિત્ર આચરણ ધરાવતા તેમજ શાંત સ્વભાવવાળાં હતાં.

કહલસંગ કહીયે રજબૂતા, નરનારી ભયે જન અદ્ભુતા;
કથા કહુ તિનકી ભિન્ન ભિન્ના, નરખ પરખ હમકુ ગુરુ કીના. ૨૯

શબ્દાર્થ

કહલસંગ = કહલસિંગ કહીયે = કહેવાતા રજબૂતા = રાજપૂત વંશના નરનારી = પતિ-પત્ની, સ્ત્રી-પુરુષ ભયે = બન્યા જન = ભક્ત અદ્ભુતા = આશ્ચર્યજનક કથા કહુ = વૃતાંત સમજાવું તિનકી = તેમની ભિન્ન ભિન્ના = અલગ-અલગ નરખ પરખ = જોઈ તપાસીને હમકુ = મને ગુરુ = ગુરુ તરીકે કીના = સ્વીકાર્યા

અનુવાદ

કહલસિંગ નામના એક રાજપૂત કે જેઓ પતિ અને પત્ની બંને આશ્ચર્યજનક રીતે ભક્ત બન્યાં હતાં. તેમણે ભિન્ન ભિન્ન રીતે જોઈ તપાસીને મને ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા. તેનું હું વિગતવાર વૃતાંત જણાવું છું.

ભાવાર્થ

તે ભક્ત પરિવાર રાજપૂત વંશના હતા. જેમાં ભક્તનું નામ કહલસિંગ હતું. કુવેરસ્વામીનું શરણું સ્વીકારી તેઓ સજોડે જે રીતે ભક્ત બન્યાં હતાં, તે એક આશ્ચર્યજનક ઘટના હતી. બંને પતિ-પત્નીએ વિશ્વમાં ચાલતી અલગ અલગ માન્યતા પ્રથમ જોઈ તપાસી હતી. તેમ છતાં તેઓ કોઈપણ માન્યતાઓમાં અટક્યા નહીં. ત્યારબાદ ખૂબ જ સમજી વિચારીને તેમજ પરીક્ષા કરીને આખરે કુવેરસ્વામીને ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા હતા. તે માટેનું વિસ્તૃત વર્ણન હવે આપણને કુવેરસ્વામી જણાવે છે.

નરનારી પરથમ બહુ પૂજા, ખટ દર્શન લેઈ ભેખડી દુજા;
પહેલે કાજી મુલ્લાં દેખે, પીછેત્યે સંન્યાસી પેખે. ૩૦

શબ્દાર્થ

નરનારી = પતિ-પત્નીએ પરથમ = શરૂઆતમાં બહુ = ઘણી પૂજા = પાઠ પૂજા કરી ખટદર્શન = છ દર્શન છ શાસ્ત્રોના આધારે પ્રસ્થાપિત થયેલી માન્યતાઓ લેઈ = ની આઘ લઈને ભેખ હી દુજા = બીજા અનેક ભેખધારીઓ પહેલે = સૌથી પ્રથમ કાજી મુલ્લાં = મુસલમાન ધર્મના વિદ્વાન કાજી અને મુલ્લાં દેખે = તપાસ્યા પીછેત્યે = ત્યારપછી સંન્યાસી = હિંદુ ધર્મના ત્યાગી પુરુષો પેખે = તપાસ્યા.

અનુવાદ

પતિ-પત્નીએ શરૂઆતમાં છ દર્શનની આઘ લઈ બીજા અનેક ભેખધારીઓની ઘણી પૂજા-પાઠ કરી હતી. તેમાં સૌ પ્રથમ કાજી-મુલ્લાંને તપાસ્યા ત્યાર પછી સંન્યાસીને તપાસ્યા.

ભાવાર્થ

રાજપૂત પરિવારના આ પતિ-પત્ની બંને સાથે મળીને શરૂઆતમાં તો છ શાસ્ત્રના આધારે પ્રસ્થાપિત થયેલ છ દર્શનની માન્યતા સહિત ઘણા બધા ભેખધારીઓના મત-મતાંતરોને સમજીને અભ્યાસ કર્યો તથા પૂજા-પાઠ ઘણાં જ કર્યાં. જેમાં તેમણે સૌ પ્રથમ મુસ્લિમ ધર્મના વિદ્વાન કાજી અને મુલ્લાં સાથે વાર્તાલાપ (ચર્ચા) કરીને ઇસ્લામ પંથના જ્ઞાનને નિહાળ્યો. ત્યારબાદ હિન્દુ ધર્મના ભિન્ન ભિન્ન સંન્યાસી અને ભેખધારીઓના સત્સંગ દ્વારા તેમના મત-મતાંતરોને સમજીને તપાસી જોયા.

ત્યારપીછે જોયે મગ જીના, લક્ષ પક્ષ તિનકો કરી ભિન્ના;
જંગમકો મત દેખ્યો બોહોરુ, તેકા તે લક્ષ બોધ ન ઓરુ. ૩૧

શબ્દાર્થ

ત્યારપીછે = ત્યારબાદ જોયે = તપાસ્યા મગ જીના = જૈનોનો માર્ગ લક્ષ પક્ષ = લક્ષ અને પક્ષ તિનકો = તેમના કરી ભિન્ના = અલગ-અલગ કરીને જંગમકો = શિવલિંગ પૂજક મત = માન્યતા દેખ્યો = જોયો બોહોરુ = તે ઉપરાંત તેકા તે = તેવો ને તેવો જ લક્ષ બોધ = લક્ષ દર્શાવતો બોધ ન = નહીં ઓરુ = બીજું.

અનુવાદ

ત્યાર બાદ જૈન માર્ગ તપાસ્યો અને તેઓના લક્ષ તથા પક્ષનો અલગ અલગ કરીને અભ્યાસ કર્યો તે ઉપરાંત જંગમ મત પણ જોયો. તે પણ બીજો નહીં, પરંતુ તેનો તે જ લક્ષ દર્શાવતો બોધ જણાયો.

ભાવાર્થ

ત્યારબાદ તેમણે જૈન સંપ્રદાયના મંતવ્યો તપાસ્યા તથા તેમના સિદ્ધાંત અને જૈન મુનિઓ જેની તરફેણ કરે છે તેવા મંતવ્યોને ખૂબ જ ઊંડાણપૂર્વક અભ્યાસ કરીને બધી જ રીતે સમજવા

પ્રયત્નો કર્યા. તે ઉપરાંત શિવલિંગ પૂજક શૈવ પંથનો સિદ્ધાંત પણ તપાસ્યો. તેમ છતાં તેમાં પણ બીજો કોઈ નહીં, પરંતુ તેનો તે જ લક્ષ દર્શાવતો બોધ જોવા મળ્યો.

**બ્રાહ્મણકી કરીયા સબ જોઈ, જોગીકા મત દેખ્યા સોઈ;
બોહોરુ દેખ્યા દ્વાદશ પંથા, દરશાયે નહીં કોઈ નિજકંથા. ૩૨**

શબ્દાર્થ

બ્રાહ્મણકી = બ્રાહ્મણ સમાજની કરીયા = ક્રિયા કર્મકાંડ સબ = બધું જોઈ = તપાસ્યું જોગીકા = યોગીજનોના મત = માન્યતા દેખ્યા = જોયા સોઈ = તે પણ બોહોરુ = તે ઉપરાંત દેખ્યા = જોયા દ્વાદશ પંથા = બાર પંથ દરશાયે = દેખાડ્યા નહીં = નહીં કોઈ = કોઈએ નિજ કંથા = મૂળ માલિક.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણની ક્રિયાઓ બધી જોઈ, તેમજ યોગીજનોના મત પણ જોયા. તે ઉપરાંત બાર પંથ જોયા, પરંતુ કોઈએ મૂળ માલિકને દેખાડ્યા નહીં.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ સમાજ દ્વારા કરવામાં આવતી કર્મકાંડી ધાર્મિક ક્રિયાઓ પણ તેમણે બધી તપાસી જોઈ. તેમજ વૈરાગ્ય ધારણ કરીને યૌગિક ક્રિયાઓ કરવાવાળા યોગીજનોના મતનો પણ અભ્યાસ કર્યો. તે ઉપરાંત ધર્મચાર્યો દ્વારા અલગ અલગ બાર પંથની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી તેનો પણ તેમણે અભ્યાસ કર્યો. તેમ છતાં કોઈપણ માન્યતામાં બ્રહ્માંડના સર્જનહાર એવાં મૂળ (ખૂદ)માલિક અંગે ખુલાસો કર્યો હોય તેવું જણાયું નહીં.

**સબ આપ આપને મત ઉરજાના, દેઠ કરી બેઠે કરતવ જાના;
નિજાનંદ પદ કેવલ લક્ષા, કોહું નહીં કીની તિનકી દક્ષા. ૩૩**

શબ્દાર્થ

સબ = બધા આપ આપને = પોતપોતાની મત = માન્યતામાં ઉરજાના = લટક્યા દેઠ કરી = નક્કી કરીને બેઠે = વિશ્રામ પામ્યા કરતવ = ઉત્પત્તિ અંગેનું જાના = સમજ નિજાનંદ પદ = નિજના આનંદનું પરમ પદ કેવલ લક્ષા = કેવલકર્તાનો લક્ષ કોહું નહીં = કોઈએ પણ નથી કીની = કહ્યો તિનકી = તે અંગેની દક્ષા = બોધ.

અનુવાદ

બધા પોતપોતાના મતમાં લટકતા રહ્યા અને કતનું જ્ઞાન નક્કી કરીને વિશ્રામ પામ્યા, પરંતુ નિજના આનંદરૂપ પરમપદ દર્શાવતા કેવલકર્તાના લક્ષ અંગેનો બોધ કોઈએ પણ કહ્યો નહીં.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે પતિ-પત્ની બંનેએ જોઈ તપાસીને અંતિમ નિર્ણય કર્યો કે બધા જ અલગ-અલગ ધાર્મિક માન્યતાઓના ધર્મચાર્યોએ પોતપોતાના મંતવ્યને દર્શાવીને સર્જનહાર દ્વારા રચેલ રચાનાનું જ્ઞાન સર્વેશ્રેષ્ઠ છે તેમ મનથી માનીને કતવી પદોમાં જ ઉલ્લીને (ફસાઈને) વિશ્રામ પામ્યા છે, પરંતુ નિજચૈતન સ્વરૂપને ઓળખીને ચૈતનાના આનંદરૂપ આદિ-અનાદિ પરમપદ દર્શાવતા કેવલકર્તાના શાશ્વત પરમલક્ષ અંગેનો બોધ કોઈપણ ધર્મચાર્યોએ કર્યો નથી.

**યેસે દોઉ નરનાર સહ્યાનું, દેખ લીયે સબહીકે જ્ઞાનું;
કરમકાંડ મત પેખ્યા સબકા, નહીં કોઈ આત્મ જ્ઞાન આરંભકા. ૩૪**

શબ્દાર્થ

યેસે = આ પ્રમાણે દોઉ = બંને નરનાર = પતિ-પત્ની સહ્યાનું = શાણા દેખ લીયે = જોઈ લીધી સબહીકે = બધાના જ્ઞાનું = જ્ઞાન કરમકાંડ મત = કર્મકાંડી મત પેખ્યા = જણાયા સબકા = બધાના નહીં કોઈ = કોઈપણ નહીં આત્મ જ્ઞાન = આત્મજ્ઞાન આરંભકા = આદિ, અનાદિ.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે બંને પતિ-પત્ની શાણપણ ધરાવતાં હતાં. જેથી તેઓએ બધાનું જ્ઞાન જોઈ લીધું. બધાના મત કર્મકાંડી જ જણાયા, પરંતુ કોઈ અનાદિ આત્મજ્ઞાન દર્શાવતું જણાયું નહીં.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે કહલસિંગ અને જતનબાઈ બંને પોતાના સ્વાનુભાવ કેળવવા માટે પ્રયત્નશીલ રહ્યા. વળી, તેઓ શાણપણું ધરાવતા હોવાથી વિશ્વમાં જે કથિત જ્ઞાન હતું તેવા બધા જ સિદ્ધાંત જોઈને તપાસી લીધા. ત્યારે માલુમ પડ્યું કે બધાના સિદ્ધાંત નાશવંત કર્મકાંડી માન્યતાને વરેલા છે એટલે કે માત્ર પદાર્થ પ્રાપ્તિનો ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરતા જણાયા. તેમાં કોઈ પણ સિદ્ધાંત કે વિચારધારા ચૈતનને સ્પર્શતા નહોતા, તેમજ આદિ-અનાદિ પદને દર્શાવતાં આત્મ જ્ઞાન અંગેની હકીકત પર પ્રકાશ પાડતું કોઈ જ્ઞાન લાગ્યું નહીં.

**પણ સબહી આપન્યે પખ ઠાને, ઓરકુ નંદે આપ બખાને;
તબ દોનું એક મતા ઉપાયા, પરયા લેન કપટ દઢવાયા. ૩૫**

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ સબહી = બધા જ આપન્યે = પોતાના પખ = મત ઠાને = દર્શાવતા ઓરકુ = બીજાની નંદે = નિંદા કરે આપ = પોતાના જ બખાને = વખાણ કરે તબ = ત્યારે દોનું = બંનેએ એક = એક મતા = વિચાર ઉપાયા = ઉપાય પરયા = ચમત્કાર લેન = લેવા કપટ = પ્રપંચ દઢવાયા = દઢ નિર્ણય.

અનુવાદ

પરંતુ બધા જ પોતાના મત દર્શાવતા હતા. તેઓ બીજાની નિંદા કરીને પોતાના જ વખાણ કરતા હતા. ત્યારે બંનેએ એક ઉપાય વિચાર્યો અને ચમત્કાર લેવા માટે પ્રપંચ યુક્ત દેઢ નિર્ણય કર્યો.

ભાવાર્થ

પરંતુ બધા જ સિદ્ધાંતના પ્રણેતા મહાપુરુષો પોતપોતાની અંગત વિચારધારા પ્રમાણે પોતાનો મતપક્ષ દર્શાવતા જણાયા. તેઓ અન્ય સિદ્ધાંતના જ્ઞાનની નિંદા કરીને પોતે દર્શાવેલા નિર્ણયાત્મક મત જ સાચો છે તેવું ઠરાવીને પોતાની પ્રશંસા પોતે જ કરતા જણાયા. આ પ્રમાણે જણાતાં બંને પતિ-પત્નીને એક ઉપાય કરવાનો વિચાર સ્ફુરાયમાન થયો એટલે તેમણે ચમત્કાર પ્રાપ્ત કરવા માટે નિશ્ચિત કરીને એક પ્રપંચયુક્ત યુક્તિ તૈયાર કરી.

પુત્ર એક છોટા તિન હુતા, ઔર નાર દુજીકુ નુતા;
સો સુત નહીં બોલત મુખ બાની, સંત પરખવા કરી નિશાની. ૩૬

શબ્દાર્થ

પુત્ર = કુંવર એક = એક છોટા = નાનો તિન = તેમને હુતા = હતો ઔર = બીજી નાર = સ્ત્રીને દુજીકુ = બીજું કોઈ સંતાન નુતા = ન હતું સો = તે તેથી સુત = પુત્ર નહીં બોલત = બોલતો ન હતો મુખ બાની = મુખથી વાણી સંત પરખવા = સંત-પુરુષને પારખવા માટે કરી = કર્યું નિશાની = લક્ષ્ય.

અનુવાદ

તેમને એક નાનો કુંવર હતો અને બીજી સ્ત્રીને બીજું કોઈ સંતાન ન હતું. તે પુત્ર મુખેથી વાણી બોલતો ન હતો તેથી સંતને પારખવા માટે નિશાની નક્કી કરી.

ભાવાર્થ

કહલસિંહના રાજવી પરિવારમાં ત્રણ પત્નીઓ પૈકી જતનબાઈને એક નાનો રાજકુંવર હતો. જ્યારે બીજી બે પત્નીઓને કોઈ સંતાન ન હતું. આ કુંવર જન્મથી જ અબોલ (બોલી શકતો ન હતો) હતો. અર્થાત્ તે મુખેથી વાણીનો ઉચ્ચાર કરી શકતો ન હતો. તેથી પોતાના પુત્રની ખોડ દૂર કરે તેવો લક્ષ્ય નિર્ધાર (નિશ્ચિત) કરીને સાચા સંતપુરુષને પારખવા માટેનો સરળ ઉપાય વિચાર્યો.

નરનારી ધારી ઉર એહી, આ સુતકુ બોલાવે જેહી;
શિર દેહે હસ્ત સકલ સબ સૂજે, બિન ભનીયે શાસ્તર સબ બૂજે. ૩૭

શબ્દાર્થ

નરનારી = પતિ-પત્નીએ ધારી = નિર્ધારિત કર્યું ઉર = અંતરમાં, મનમાં એહી = એવું આ સુતકુ = આ પુત્રને બોલાવે જેહી = જે બોલતો કરે શિર દેહે હસ્ત = માથા પર હાથ મુકીને સકલ સખ = સઘળું સૂજે = સમજે બીન ભનીયે = ભણ્યા વગર શાસ્ત્ર = શાસ્ત્ર સખ = બધા બૂજે = જાણે.

અનુવાદ

પતિ-પત્નીએ અંતરમાં એવું નિર્ધારિત કર્યું કે આ પુત્રના માથા પર કોઈ હાથ મૂકી પુત્રને બોલતો કરે અને સઘળું સમજે તથા ભણ્યા વિના બધા શાસ્ત્ર જાણે.

ભાવાર્થ

કહલસિંગ અને જતનબાઈએ મનમાં નિર્ધાર કર્યો કે જો સાચા સંતને પારખવા હોય તો માત્ર એક જ ઉપાય છે. જે પોતાના અબોલ (મૂંગા) બાળક બોલતો થાય. તેમણે મનમાં શ્રદ્ધાપૂર્વક નક્કી કર્યું કે જો કોઈ સંતપુરુષ પોતાના બાળકના માથે હાથ મુકે અને આશીર્વાદ આપતાની સાથે જ બાળક બોલતો થાય. એટલું જ નહીં, પરંતુ તેને દુનિયાના બધા જ પ્રકારના જ્ઞાનની સમજ પડે. વળી, ભણ્યા વગર બધા શાસ્ત્રના રહસ્યને પણ જાણી શકે. ત્યારે જ તેવા સંતપુરુષને સાચા સંત તરીકે સ્વીકારવા.

લઈ બેઠે એહી પણ નરનારી, ફેરી લાગે સેવન ભેખ ધારી;
એક એકપે દીન હોય અનાથુ, સુત શિર દેવરાવે હાથુ. ૩૮

શબ્દાર્થ

લઈ બેઠે = લઈને બેઠા એહી = આ પ્રમાણે પણ = પ્રતિજ્ઞા ટેક નરનારી = પતિ-પત્ની ફેરી = બાદ લાગે સેવન = સેવા કરવા લાગ્યા ભેખધારી = ભેખ ધારણ કરેલા મહાપુરુષોની એક એકપે = એક પછી એકને દીન = દીનતાપૂર્વક હોય અનાથુ = નિરાધાર હોય તેમ સુત = પુત્રના શિર = માથે દેવરાવે = મુકાવડાવે હાથુ = હાથ.

અનુવાદ

આ રીતે પતિ-પત્ની પ્રતિજ્ઞા લઈને બેઠા. બાદ ભેખધારીઓની સેવા કરવા લાગ્યા. એક પછી એક એમ નિરાધાર હોય તેમ દીનતાપૂર્વક પુત્રના માટે હાથ મુકાવતા હતા.

ભાવાર્થ

કહલસિંહ અને જતનબાઈ મનોમન શ્રદ્ધાપૂર્વક દૃઢ સંકલ્પ કરીને બેઠા. બાદ પોતાના મૂંગા (અબોલ) બાળકને લઈ ભેખધારીઓની સેવા કરવા લાગ્યા. એક પછી એક એમ ભેખધારીઓની શોધ કરી તેમના આશીર્વાદ પ્રાપ્ત કરવા માટેની ઝુંબેશ ઉઠાવી. રાજવી પરિવાર હોવા છતાં પોતે નિરાધાર હોય તેમ દીનતાપૂર્વક પોતાના અબોલ પુત્રને સાથે લઈ જઈ ભેખધારીઓની

કૃપા પ્રાપ્ત કરવા શક્ય હોય તેટલી સેવા-પૂજા કરીને માથે હાથ મૂકી આશીર્વાદ આપવા માટે આજીજી કરવા લાગ્યા.

**બોહોરુ લેઈ ચરણામૃત સોઈ, સુતકે મુખ દેવે જન દોઈ;
ખટ દર્શન સહુ સંત સમેતા, તન મન દેઈ પૂજે કરી હેતા. ૩૯**

શબ્દાર્થ

બોહોરુ = ત્યાર પછી **લેઈ ચરણામૃત** = ચરણામૃત લઈને **સોઈ** = તે **સુતકે** = બાળકના **મુખ દેવે** = મુખમાં આપતા **જન દોઈ** = બંને ભક્ત **ખટ દર્શન** = છ દર્શનના **સહુ** = બધા જ **સંત** = સંતપુરુષો **સમેતા** = સહિત **તન મન** = તન અને મન **દેઈ** = અર્પીને **પૂજે** = પૂજા કરતા **કરી હેતા** = હેતપૂર્વક.

અનુવાદ

ત્યાર પછી બંને ભક્તજન ચરણામૃત લઈને તે બાળકના મુખમાં આપતા. છ દર્શનના બધા જ સંત સહિત સર્વની તન મન દઈને હેતપૂર્વક પૂજા કરતા હતા.

ભાવાર્થ

ત્યારબાદ બંને ભક્તજનો સંતપુરુષોના ચરણને પખાળીને તૈયાર કરેલ ચરણામૃત મૂંગા બાળકના મુખમાં ભાવપૂર્વક (ધરતા) પીવડાવતા. આ પ્રમાણે છ દર્શનના બધા જ સંત સહિત અન્ય ભેખધારી પુરુષોની તન અને મન દઈને હૃદયના સંપૂર્ણ સ્નેહપૂર્વક તેમ જ સાચી શ્રદ્ધા સહિત પૂજા અર્ચના કરતા હતા.

**એહી પરકાર વરસ ખટ વીત્યે, પાયા નહીં પરચા રહે રીત્યે;
યેમ કરતાં ફકરા એક પાયા, તિને સાધનકા ધ્યાન બતાયા. ૪૦**

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = આ પ્રકારે **વરસ ખટ** = છ વર્ષો **વીત્યે** = વીત્યા **પાયા નહીં** = પ્રાપ્ત થયો નહીં **પરચા** = ચમત્કાર **રહે** = રહ્યા **રીત્યે** = અભાવ, રીત ભાત કરવા છતાં **યેમ કરતાં** = આ મુજબ કાર્ય કરતાં **ફકરા** = ફકીર **એક** = એક **પાયા** = મળ્યાં, ભેટો થયો **તિને** = તેમણે **સાધનકા** = સાધના કરવા **ધ્યાન** = ધ્યાન ધરવાનું **બતાયા** = બતાવ્યું.

અનુવાદ

આ પ્રકારે છ વર્ષો વીત્યા, પરંતુ ચમત્કાર (પરચો) પ્રાપ્ત થયો નહીં. તેથી અભાવ ધારણ કરીને રહ્યા. એમ કરતાં એક ફકીર મળ્યો. તેણે સાધના કરવા માટે ધ્યાન ધરવાનું બતાવ્યું.

ભાવાર્થ

સંતપુરુષ અને ભેખધારીઓની શ્રદ્ધાપૂર્વક સેવા-પૂજા અને અર્ચના કરતાં છ વર્ષનો સમય પસાર થઈ ગયો. તેમ છતાં પોતાની ઈચ્છા અનુસાર કોઈપણ પ્રકારનો ચમત્કાર જણાયો નહીં. બાળક પણ બોલતું જણાયું નહીં. તેથી મનમાં ભેખધારી સંતપુરુષો પ્રત્યે અભાવ ધારણ કરીને રહેતા હતા. એમ કરતાં કરતાં અચાનક એક ફકીર મળ્યો. તેણે ધ્યાન ધરવા માટે મંત્ર આપીને સાધના કરવાનો એક નુસખો બતાવ્યો.

**ખોદ ગુફા બેઠે તત્કાલા, સમ દમ આસન કરી વિશાલા;
ઈન્દ્રિ દમન નિગ્રે મન કરીયા, તોહુ ન કારજ કંચિત સરીયા. ૪૧**

શબ્દાર્થ

ખોદ ગુફા = ગુફા ખોદીને બેઠે = બેઠા તત્કાલા = તાત્કાલિક સમદમ = શ્વાસ સપ્રમાણ કરી આસન કરી = આસન જમાવીને વિશાલા = દૃઢ ઈન્દ્રિ દમન = ઈન્દ્રિયો કાબુમાં કરી નિગ્રે મન કરીયા = મન ભટકતું અટકાવ્યું તોહુ ન = તેમ છતાં પણ નહીં કારજ = કાર્ય કંચિત = સહેજ પણ સરીયા = સાર્થક થયું.

અનુવાદ

ગુફા ખોદીને તાત્કાલિક પ્રણવ સમદમ કરી, દૃઢ આસન જમાવીને બેસી ગયા. ઈન્દ્રિયોને કાબુમાં રાખી મન ભટકતું અટકાવ્યું. તેમ છતાં સહેજ પણ કાર્ય સાર્થક (સફળ) થયું નહીં.

ભાવાર્થ

ફકીરના કઠ્ઠા મુજબ સમયનો વિલંબ કર્યા વિના તે જ વખતે ગુફા ખોદાવીને કહલસિંગ અને જતનબાઈ બંને પ્રણવ સમદમ કરી દૃઢ પદ્માસન વાળીને ફકીરે કહેલા મંત્રનું ધ્યાન ધરવા માટે બેસી ગયાં. ઈન્દ્રિયોને તેમજ મનને અકુંશ (કાબૂ)માં લઈ ધ્યાન ધરવા લાગ્યાં. તેમ છતાં પોતાના સંકલ્પ પૈકીનું સહેજ પણ કાર્ય સાર્થક થયું નહીં.

**જો ફકરે જપ દીના સોઈ, સો તો વરસ પુરણ ભયા દોઈ;
છોડ ગુફા નિકસે જબ બહારા, જામે નહીં કછુ દેખ્યા સારા. ૪૨**

શબ્દાર્થ

જો = જે ફકરે = ફકીરે જપ દીના = જાપ આપ્યો સોઈ = હતો સો તો = તેનાં તો વરસ = વર્ષ પુરણ ભયા = પૂરા થયાં, પસાર થયાં દોઈ = બે છોડ = છોડીને ગુફા = ગુફા નિકસે = નીકળ્યા જબ = ત્યારે બહારા = બહાર જામે = તેમ છતાં નહીં = નહીં કછુ = કાંઈ દેખ્યા = જોયા સારા = પરિણામ.

અનુવાદ

ફકીરે જે જાપ આપેલો હતો, તેનાં તો બે વર્ષ પૂરાં થયા. તેમ છતાં કાંઈ પરિણામ જોવા મળ્યું નહીં, તેથી ગુફા છોડીને બહાર નીકળી ગયા.

ભાવાર્થ

ફકીર દ્વારા આપવામાં આપેલો જાપ જપતાં જપતાં બે વર્ષનો સમય પસાર થઈ ગયો. જ્યારે લાગ્યું કે જાપ જપવા છતાં કોઈ નક્કર પરિણામ જોવા મળ્યું નથી. ત્યારે બંને પતિ-પત્ની ગુફા છોડીને બહાર નીકળી ગયાં.

તબ પતીત ડગી મનમાંડી, ભેખમાંડી સાચે કોઈ નાંડી;
એસે કહી નરનારહી દોહી, કહલસંગ જતનબાઈ સોઈ. ૪૩

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે પતીત = વિશ્વાસ ડગી = ડગી ગયો મનમાંડી = મનની અંદર ભેખમાંડી = ભેખધારીઓમાં સાચે = સાચા કોઈ = કોઈ પણ નાંડી = નથી એસે = આ પ્રમાણે કહી = કહું નરનાર હી દોહી = બંને પતિ-પત્ની કહલસંગ = કહલસિંહ જતનબાઈ = જતનબાઈ સોઈ = તે.

અનુવાદ

ત્યારે મનમાં વિશ્વાસ ડગી ગયો અને લાગ્યું કે ભેખધારીઓમાં કોઈપણ સાચા નથી. એ પ્રમાણે કહલસિંગ અને જતનબાઈ બંને પતિ-પત્નીએ કહ્યું.

ભાવાર્થ

પુત્રને બોલતો કરવા માટેનો જે ઈલાજ કરવા જેવો હતો, તે બધો જ કરી છૂટ્યા. તેમ છતાં કોઈ નક્કર પરિણામ જોવા મળ્યું નહીં. ત્યારે કહલસિંગ અને જતનબાઈ બંને પતિ-પત્ની નાસીપાસ થયાં અને કહેવા લાગ્યા કે વિશ્વમાં બધા પાખંડી ભેખધારી જોવા મળ્યા, પરંતુ કોઈ સાચા અને વિશ્વાસુ ભેખધારી નથી તેમ મનોમન નક્કી કર્યું. આમ, જે પરિણામ ઈચ્છતા હતા તે સાર્થક ન થતાં વિચારવા લાગ્યા કે હવે કોના શરણે જઈને સ્થિર થવું? જેથી થાકીને પ્રભુને હૃદયપૂર્વક પ્રાર્થના કરવા લાગ્યાં કે...

અહો કર્તા તુમ કેસે પાવો, ભેખ ઉપર તો ભયો અભાવો;
કહે કુવેર હમ લેઈ પહેયાની, કલપે દોનુ ભક્ત નિઘાંની. ૪૪

શબ્દાર્થ

અહો કર્તા = અહો હે કર્તા! તુમ = તમોને કેસે = કેવી રીતે પાવો = પ્રાપ્ત કરી શકીયે ભેખ ઉપર = ભેખધારીઓ

ઉપર તો = તો ભયો = થયો અભાવો = અરુચિ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે હમ = મેં લેઈ પહેયાની = જાણી લીધું કલપે = કલ્પાંતર કરે દોનું = બંને ભક્ત = ભક્તજનો નિદાંની = ઘણું બહુ.

અનુવાદ

અહો હે કર્તા ! ભેખ ઉપર તો અરુચિ (અભાવ) થઈ છે તો તમોને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય? આ રીતે બંને ભક્ત બહું કલ્પાંત કરવા લાગ્યાં. કુવેરસ્વામી કહે છે કે મેં જાણી લીધું.

ભાવાર્થ

કહલસીંગ અને જતનબાઈ મનોમન ભાંગી પડ્યા (હતાશ થયા). મનમાં સાચા સંત કે ભેખધારી ન મળવાથી હૃદયદ્રાવક કલ્પાંત કરવા લાગ્યાં. આ રીતે ભેખ પર અભાવ થઈ ગયો. તેઓ માલિકને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે હવે કોઈ પણ ભેખધારી સાચા જણાતા નથી. આ પ્રમાણે પાખંડી ભેખધારી પાસે જઈને શું (કઈ) અપેક્ષા રાખી શકાય? તો પછી કર્તાને પ્રાપ્ત કરવા માટે શું કરવું જોઈએ? તે સમજાતું નથી.

કુવેરસ્વામી કહે છે કે આ બંને દંપતીના કલ્પાંતને પોતાની દિવ્ય દ્રષ્ટિથી નિહાળીને તેમના હૃદયની જે ભાવના હતી તે તે ભાવના તેમણે જાણી લીધી.

અંગ ૭૯

જન પરચાકો

નંદે ભેખ જો હમ નહીં જાવું, તે માટે કારજ કરી આવું;
યેસે મન જાની હમ ગઈયા, પહેલે જઈ સુત શિર ભુજ દઈયા. ૧

શબ્દાર્થ

નંદે = નિંદાને પાત્ર થાય ભેખ = ભેખધારી જો = જો હમ = હું નહીં = ન, નહીં જાવું = જાઉં, જઈશ
તે માટે = તેટલા માટે કારજ = કાર્ય કરી = કરીને આવું = આવું યેસે = આવું મન = મનમાં જાની = જાણીને
હમ = હું ગઈયા = ગયો પહેલે = પ્રથમ જઈ = જઈને સુત શિર = બાળક (પુત્ર)ના માથે ભુજ = હાથ દઈયા = મૂક્યો.

અનુવાદ

જો હું નહીં જાઉં તો ભેખની નિંદા થશે તે માટે કાર્ય કરી આવું. એવું મનમાં જાણીને હું ગયો
અને જઈને પ્રથમ બાળકના માથા પર હાથ મૂક્યો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ જ્યારે દિવ્ય દષ્ટિથી કહલસિંહ અને જતનબાઈનું કલ્પાંત નિહાળ્યું ત્યારે તેમણે
મનમાં વિચાર કર્યો કે તેઓ આ દંપતીનું દુઃખ દૂર નહીં કરે તો ભેખધારીઓની લાજ જશે અર્થાત્
જો પોતે મદદે નહીં જાય તો ભેખ લજવાશે માટે ભેખની લાજ રાખવા અને ભેખની નિંદા ન થાય
તે માટે જાતે જઈને તેમનું કાર્ય સફળ કરવાનું નક્કી કર્યું. આ પ્રમાણે મનમાં જાણ્યા-વિચાર્યા
પછી પોતે સામે ચાલીને તેમના નિવાસસ્થાને ગયા. પછી ત્યાં જઈને સૌ પ્રથમ બાળક (પુત્ર)ના
માથા ઉપર હાથ મુકીને આશીર્વાદ આપ્યા.

તબ લરકા બોલે મુખ બેનાં, ગરજે ગીરા અકલ ગત્ય યેનાં;
તબ દોનું પકરે મમ ચરના, અહો કર્તા આયે કારજ કરના. ૨

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે લરકા = છોકરો બોલે = બોલવા લાગ્યો મુખ બેના = મુખથી વચનો ગરજે ગીરા = ગર્જનાયુક્ત
વાણી અકલ = અકળ ગત્ય = ગતિ યેના = મૂળ ધામની તબ = ત્યારે દોનું = બંને પકરે = પકડ્યા મમ = અમારા
ચરના = ચરણો, પગ અહો કર્તા = અહો હે કર્તા ! આયે = પધાર્યા કારજ = કાર્ય કરના = કરવા માટે.

અનુવાદ

ત્યારે છોકરો મુખેથી વચનો બોલવા લાગ્યો અને અકળ ગતિ દ્વારા મૂળ ધામની વાણી ગર્જનાયુક્ત રીતે ઉચ્ચારતો હતો. ત્યારે બંનેએ મારા ચરણ પકડ્યા. તેઓ કહેવા લાગ્યા કે અહો હે કર્તા! અમારું કાર્ય કરવા માટે જ આપ પધાર્યા છો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ છોકરાના માથા પર હાથ મુકીને આશીર્વાદ આપ્યા કે તરત જ તે મુખેથી વચનો બોલવા લાગ્યો. તેનામાં અકળ ગતિ સૂઝી આવી, જેથી મૂળ ધામની ગર્જનાયુક્ત વાણી ઉચ્ચારતો હતો. આ ચમત્કાર સર્જાયેલો જોઈને કહલસિંહ અને જતનબાઈ બંને ગદ્ગદીત કંઠે થઈને કુવેરસ્વામીને દંડવત્ નમસ્કાર કરી ચરણ પકડવા લાગ્યા. તેમને લાગ્યું કે ખરેખર સર્જનહાર જ પોતે માનવરૂપ ધારણ કરીને કાર્ય કરવા માટે પધાર્યા છે, તેમ કહીને ધન્યતા અનુભવવા લાગ્યા.

બાર બાર પ્રક્રમા દેઈ, ધરે મુખમેં ચરણામૃત લેઈ;
અતિ સનમાન આસન કરવાયે, કરી પકવાન ભોજન પવરાયે. ૩

શબ્દાર્થ

બાર બાર = વારંવાર પ્રક્રમા દેઈ = પરિક્રમા કરીને ધરે મુખમેં = મુખમાં ધારણ કરે ચરણામૃત = ચરણામૃત લેઈ = લઈને અતિ = ઘણું સનમાન = આદર સત્કાર આસન = બિછાનું કરવાયે = તૈયાર કરાવ્યું કરી પકવાન = રસોઈ તૈયાર કરાવી ભોજન = ભોજન પવરાયે = જમાડ્યા.

અનુવાદ

વારંવાર પ્રક્રમા કરી ચરણામૃત લઈ મુખમાં ધર્યું. ઘણો જ આદર-સત્કાર આપી (કરીને) આસન આપ્યું તથા રસોઈ તૈયાર કરીને જમાડ્યા.

ભાવાર્થ

કહલસિંહ અને જતનબાઈના હૃદયમાં ઉમંગના પૂર આવ્યાં હોય તેમ ઘણાં જ ખુશ હતાં. પોતાનો મૂંગો (અબોલ) બાળક હવે વાણી દ્વારા મૂળ ધરની વાતો ગર્જનાયુક્ત વાણીથી બોલવા લાગ્યો હતો. આ ચમત્કારથી ખૂબ પ્રભાવિત થઈને પતિ-પત્ની બંને કુવેરસ્વામીની વારંવાર પ્રક્રમા કરવા લાગ્યા. ત્યારબાદ ચરણ પખાડીને મુખમાં ચરણામૃત પાન કરવા લાગ્યા. પોતાના મહેલમાં આસન તૈયાર કરીને અત્યંત આદર-સત્કારપૂર્વક પધરામણી કરાવી. એટલું જ નહીં, પરંતુ પકવાન સહિત શુદ્ધ રસોઈ તૈયાર કરીને કુવેરસ્વામીને પ્રસન્ન વદને જમાડ્યા.

કરી ભોજન ખાયે મુખવાસુ, સબ હરિજન બેઠે મમ પાસુ;
તબ ચરયા કરનન જબ લાગે, સૂની હરિજન સંશે મન ભાગે. ૪

શબ્દાર્થ

કરી ભોજન = ભોજન લીધા બાદ ખાયે = ખાધું મુખવાસુ = મુખવાસ સબ = બધા હરિજન = ભક્તજનો
બેઠે = બેઠા મમ પાસુ = મારી પાસે તબ = ત્યારે ચરયા કરનન = જ્ઞાન ચર્ચા કરવા જબ = જ્યારે લાગે = લાગ્યા
સૂની = સાંભળી હરિજન = ભક્તજનો સંશે મન = મનના સંશયો ભાગે = દૂર થયા.

અનુવાદ

ભોજન કરીને મુખવાસ ખાધો. પછી બધા ભક્તજનો મારી પાસે બેઠા. જ્યારે હું ચર્ચા કરવા લાગ્યો ત્યારે તે સાંભળતાં જ ભક્તજનોના મનમાં રહેલા સંશયો દૂર થયાં.

ભાવાર્થ

પ્રાસાદિક ભોજનનો લાભ લીધા પછી કુવેરસ્વામીને મુખવાસ આપવામાં આવ્યો, જે તેમણે પ્રેમથી લીધો. પછી એકત્ર થયેલા બધા જ ભક્તજનો કુવેરસ્વામી પાસે આવીને બેઠા. કુવેરસ્વામીએ જ્ઞાન ચર્ચા અર્થાત્ સત્સંગ શરૂ કર્યો. તે સાંભળતાની સાથે જ બધા ભક્તજનોના મનમાં રહેલા તમામ સંશયો દૂર થઈ ગયા.

કેવલ બોધ અગાધ ઉચારા, તબ ચીના મત પર ગયે સારા;
જબ નરનાર આધીન અતિ હોઈ, બુઝન લાગે હમકુ સોઈ. ૫

શબ્દાર્થ

કેવલ બોધ = કેવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ અગાધ = ગૂઢાર્થ ભરેલો ઉચારા = ઉચ્ચાર કર્યો તબ = ત્યારે ચીના = ઓળખ્યો
મત = સિદ્ધાંત પર ગયે = સમજ પડી ગઈ સારા = બધી જબ = ત્યારે નરનાર = પતિ-પત્ની આધીન અતિ હોઈ = ઘણાં
આધીન થઈ બુઝન લાગે = પૂછવા લાગ્યા હમકુ = મને સોઈ = તેઓ.

અનુવાદ

કેવલજ્ઞાનનો અગાધ બોધ ઉચ્ચાર્યો ત્યારે સિદ્ધાંતની સારી રીતે બધી ઓળખ (સમજ) પડી ગઈ. ત્યારે પતિ-પત્ની ઘણા જ આધીન થઈને મને તેઓ પૂછવા લાગ્યા કે...

ભાવાર્થ

જ્યારે કુવેરસ્વામીએ બધા ભક્તજનો સમક્ષ કેવલજ્ઞાનના અગાધ બોધને ઉચ્ચારવાનું ચાલુ કર્યું ત્યારે અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતા સકર્તા સિદ્ધાંત સહિતની બધી સાચી સમજ પડી, આ જ્ઞાન સાંભળતાં જ કહલસીંગ અને જતનબાઈ ખૂબ જ ભાવવિભોર બની ગયાં. તેઓ ખૂબ જ વિનમ્રતાપૂર્વક કુવેરસ્વામીને પૂછવા લાગ્યા કે...

અહો સ્વામી કુન પંથ તુમારા, સો હમકુ બતલાવો સારા;
તબ હમ કાયમ પંથ કીના, જતમત રહેશ બતાઈ દીના. ૬

શબ્દાર્થ

અહો સ્વામી = અહો હે સ્વામી! કુન = ક્યો પંથ = માર્ગ તુમારા = તમારો સો = તે હમકુ = અમને બતલાવો = દર્શાવો સારા = સવિસ્તાર તબ = ત્યારે હમ = મેં કાયમપંથ = કાયમપંથ કીના = કહ્યું જતમત = જતમતપણે પાળવા યોગ્ય રહેશ = રહેશવિધિ બતાઈ દીના = બતાવી દીધી.

અનુવાદ

અહો હે સ્વામી ! તમારો ક્યો પંથ છે? તે અમને સવિસ્તાર બતલાવો. ત્યારે મેં કાયમપંથ કહ્યો અને જતમતપણે પાળવા યોગ્ય જે રહેશવિધિ હતી, તે પણ બતાવી દીધી.

ભાવાર્થ

કહલસિંગ અને જતનબાઈએ કુવેરસ્વામીને પૂછ્યું કે તેઓ જે કૈવલજ્ઞાન દર્શાવે છે, તેનો પંથ ક્યો છે? તેમજ તેની વિસ્તારપૂર્વક સમજ આપવા માટે વિનંતી કરી. ત્યારે તેમની વિનમ્રભરી વિનંતીને ધ્યાનમાં લઈ કુવેરસ્વામીએ પોતાનો કાયમપંથ છે તેમ કહીને વિસ્તારપૂર્વક કાયમપંથની સમજ આપી. ત્યારબાદ જેઓ અનુયાયી બન્યા હોય તેવા કાયમપંથી તરીકે જતમતપણે પાળવા યોગ્ય જે રહેણી-કરણીના નિયમો દર્શાવતી રહેશવિધિ હતી, તે પણ સૌને સમજાવી દીધી.

મુલ મંત્ર દીનો નિજ જાપુ, તબ બૂઝે ત્રિવિધ તન તાપુ;
કહલસંગ જતનબાઈ દોઈ, તન મન ધન અર્પણ કીયો મોઈ. ૭

શબ્દાર્થ

મુલ મંત્ર = આદિ અમરમંત્ર દીનો = આપ્યો નિજ જાપુ = ચૈતન ભાવ દ્વારા જપાતો જાપ તબ = ત્યારે બૂઝે = બુઝાયા ત્રિવિધ તન = શરીરના ત્રિવિધ તાપુ = તાપ કહલસંગ = કહલસિંગ જતનબાઈ = જતનબાઈ દોઈ = બંને તન મન ધન = તન, મન અને ધન અર્પણ કીયો = અર્પણ કર્યા મોઈ = મને.

અનુવાદ

નિજજાપ માટેનો આદિ અમરમંત્ર આપ્યો ત્યારે શરીરના ત્રિવિધ તાપ બુઝાયા. પછી, કહલસિંગ અને જતનબાઈએ મને તન, મન અને ધન સમર્પણ કર્યું.

ભાવાર્થ

ગુરુ દ્વારા અપાતા લક્ષબોધ (કંઠી ઉપદેશ)ની વિધિ દરમ્યાન કહેવામાં આવતો શુદ્ધ અમરમંત્ર કાનમાં સંભળાવ્યો. ત્યાર બાદ કહલસિંગ અને જતનબાઈને કાયમપંથી બનાવ્યા. ત્યારે તેમના

શરીરમાં રહેલા ત્રિવિધ તાપ શાંત પામ્યા. અંતમાં તેમણે કુવેરસ્વામીના ચરણમાં પોતાનું તન, મન અને ધન સર્વસ્વ (બધું જ) સમર્પણ કરીને ધન્યતા અનુભવી.

**ઓરુ અરપન કીયો સુત સમેતા, મહેલ મહેલાત ભોમ્ય બહુ ખેતા;
આશારામ નામ સુત સોઈ, ભયો ભીરભંજ લહે સબ કોઈ. ૮**

શબ્દાર્થ

ઓરુ = વળી અરપન = સમર્પણ કીયો = કર્યું સુત = પુત્ર સમેતા = સહિત મહેલ મહેલાત = રાજમહેલની સઘળી સંપત્તિ ભોમ્ય બહુ ખેતા = ઘણા બધા ખેતરોની જમીન આશારામ = આશારામ નામ = નામ સુત = પુત્ર સોઈ = તે ભયો = થયો ભીરભંજ = દુઃખ ટાળનારો લહે = જાણે સબ કોઈ = બધું જ.

અનુવાદ

વળી, પુત્રની સાથે રાજમહેલની સઘળી સંપત્તિ તેમજ ઘણાં ખેતરોની જમીન સમર્પણ કરી. રાજકુંવરનું નામ આશારામ હતું. તે પણ બધું જ જાણે જેથી દુઃખ ટાળનાર બન્યો.

ભાવાર્થ

આ ઉપરાંત પોતાના વહાલસોયા પુત્ર સહિત રાજમહેલમાં જેટલી સંપત્તિ હતી તે સઘળી તથા ઘણી બધી ખેતીલાયક જમીન હતી તે પણ સમર્પિત કરી દીધી. રાજકુંવરનું નામ આશારામ હતું. તે પણ ગુરુકૃપાએ સર્વજ્ઞ જ્ઞાનના જ્ઞાતા બન્યો હોવાથી દુઃખીયાના દુઃખ નિવારક બનીને ત્યાગવૃત્તિ ધારણ કરી ભક્તિમય જીવન જીવવા લાગ્યો.

**તજ ઠકરાઈ ત્યાગ ભયે દોઈ, ઉરે વૈરાગ લક્ષ ચિત્ત પ્રોઈ;
છોડ ચલે જૂઠે કુલ જૂથકુ, દીનો રાજ બડે ભાઈ સુતકુ. ૯**

શબ્દાર્થ

તજ = તજ ઠકરાઈ = ઠાકુરપણું ત્યાગ = ત્યાગી ભયે = બન્યા દોઈ = બંને ઉર = હૃદયમાં વૈરાગ = વૈરાગ લક્ષ ચિત્ત = ચિત્તમાં કૈવલકર્તાનો લક્ષ પ્રોઈ = પરોવીને છોડ ચલે = ચાલી નીકળ્યા જૂઠે = નાશવંત કુલ જૂથકુ = કુટુંબ પરિવારને દીનો = આપ્યું રાજ = રાજ્યનો કારભાર બડે ભાઈ = મોટા ભાઈના સુતકુ = પુત્રને.

અનુવાદ

ઠાકુરપણું ત્યજીને બંને ત્યાગી બન્યા. હૃદયમાં વૈરાગ્ય ધારણ કરી ચિત્તમાં કૈવલકર્તાનો લક્ષ પરોવી દીધો. નાશવંત કુટુંબ પરિવારને છોડીને ચાલી નીકળ્યાં. વળી, રાજ્યનો કારભાર મોટાભાઈના પુત્રને સોંપ્યો.

ભાવાર્થ

રાજ્યના વૈભવી માન-સમ્માનવાળો ઠાકુરપણાનો મોહ છોડીને કહલસિંગ અને જતનબાઈ બંને ત્યાગી બન્યાં. હૃદયમાં અતિ તીવ્ર વૈરાગ ધારણ કરીને માત્ર કેવલકર્તાના લક્ષમાં ચિત્ત પરોવીને નિશ્ચંત થયા. પોતાની બંને પત્ની સહિત કુટુંબ પરિવારના નાશવંત સંબંધોને તેમજ વૈભવી સુખને ત્યજીને તેઓ બંને ચાલી નીકળ્યાં. વળી, રાજ્યનો બધો જ કારભાર પોતાના મોટાભાઈના દીકરાને સોંપી દીધો.

**આ જુગમાં થોરેક જન યેસે, કહલસંગ જતનબાઈ જેસે;
ઓર ભયે હરિજન તહાં દુજા, બેયર ભક્ત આઘ મોઈ પૂજા. ૧૦**

શબ્દાર્થ

આ જુગમાં = આ જગતમાં થોરેક જન = થોડા માનવો યેસે = આવા કહલસંગ = કહલસિંગ જતનબાઈ = જતનબાઈ જેસે = જેવા ઓર = વળી ભયે = થયા હરિજન = ભક્તજનો તહાં = ત્યાં દુજા = બીજા બેયર ભક્ત = બેયરદાસ ભક્ત આઘ = ની આઘ લઈ મોઈ = મારી પૂજા = સેવા પૂજા.

અનુવાદ

એવા આ જગતમાં કહલસિંગ અને જતનબાઈ જેવા થોડાક માનવો હોય છે. વળી, બેયરદાસ ભક્તની આઘ લઈ બીજા ઘણા ભક્તજનો થયા કે જેઓ મારી સેવા-પૂજા કરતા હતા.

ભાવાર્થ

જગતમાં કહલસિંગ અને જતનબાઈ જેવા જિજ્ઞાસુ અને સમર્પિત ભક્તજનો ખૂબ ઓછા જોવા મળે છે. વળી, નાપાડ ગામમાં બેયરદાસ નામના ભક્ત સહિત બીજા ઘણા બધા ભક્તજનો થયા હતા, તેઓ પણ કુવેરસ્વામીની ભક્તિ અને સેવા-પૂજા ખૂબ શ્રદ્ધાથી કરતા હતા. તેમજ કાયમપંથી બનીને વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવતા હતા.

**ઓર ગામ રવૂહલ જન સોઈ, તજે જૈન પકરે પદ મોઈ;
શંભુદાસ લક્ષ્મીદાસ નામુ, ઓર ભક્ત રઘુનાથ ન્હે: કામુ. ૧૧**

શબ્દાર્થ

ઓર ગામ = બીજું ગામ રવૂહલ = રવૂહલ જન = ભક્ત સોઈ = જે તજે = છોડીને જૈન = જૈન મત પકરે = સ્વીકાર્યું પદ = શરણું મોઈ = મારું શંભુદાસ = શંભુદાસ લક્ષ્મીદાસ = લક્ષ્મીદાસ નામુ = નામ ધરાવતા ઓર = અને બીજા ભક્ત રઘુનાથ = રઘુનાથ ભક્ત ન્હે: કામુ = નિષ્કામ.

અનુવાદ

બીજા રવૂઠલ ગામમાં જે ભક્તો થયા, તેમણે જૈન મત છોડીને મારું શરણું સ્વીકારેલું હતું. શંભુદાસ, લક્ષ્મીદાસ અને રઘુનાથ નામના ભક્તો કે જે નિષ્કામી હતા.

ભાવાર્થ

આ સિવાય બીજા રવૂઠલ ગામના ભક્તો પણ ભક્તિભાવવાળા થઈ ગયા. જેમણે જૈન મત-પંથ છોડીને કુવેરસ્વામીનું શરણું સ્વીકાર્યું હતું. એવા શંભુદાસ, લક્ષ્મીદાસ માને રઘુનાથ નામના ભક્તો કે જેઓ કામના રહિત થઈને ભક્તિ કરતા હતા.

યે તીનુ તન મન મોહી હેતા, ભાવ પ્રિત બહુ કહે સંકેતા;
ઓર ભાવ હરિજનકા સોઈ, પ્રિત સહિત પૂજે બહુ મોઈ. ૧૨

શબ્દાર્થ

યે તીનુ = એ ત્રણેય તન મન = તન અને મન મોહી = મને હેતા = હેત કરતા ભાવપ્રિત = ભાવ અને પ્રિત બહુ = ઘણી કહે = કહ્યું સંકેતા = સંક્ષિપ્તમાં ઓર = બીજા ભાવ = પ્રેમ હરિજનકા = ભક્તજનોના સોઈ = તે હતા પ્રિત સહિત = પ્રેમ સહિત પૂજે = પૂજા કરે બહુ = ખૂબ મોઈ = મારી.

અનુવાદ

એ ત્રણે તન-મનથી મને હેત કરતા હતા. તેમની ભાવ-પ્રીતિ ઘણી હતી. જે મેં સંક્ષિપ્તમાં કહ્યું. બીજા ભક્તજનોનો પણ ભાવ હતો અને પ્રીત સહિત મારી ખૂબ જ પૂજા કરતા હતા.

ભાવાર્થ

રવૂઠલ ગામના આ ત્રણે ભક્તજનો હૃદયના સાચા ભાવથી તેમજ ઘણા જ સ્નેહપૂર્વક તન અને મન સમર્પિત કરીને કુવેરસ્વામીની ભક્તિ કરતા તથા ઘણો આદર કરતા હતા. તેમની ભક્તિનું અધિક વર્ણન ન કરતાં કુવેરસ્વામીએ તે ખૂબ જ ટૂંકમાં વર્ણવ્યું છે. આ ગામમાં બીજા પણ ઘણાં ભક્તજનો થઈ ગયા. જેઓ પ્રેમપૂર્વક કુવેરસ્વામીના શરણમાં રહીને પવિત્ર ભાવ ધારણ કરી લક્ષ-ભજન વિધિ સહિત સવાર-સાંજ શુદ્ધ ઉપાસના તેમજ પૂજા-પાઠ અને ભક્તિ કરતા હતા.

અજરપુરા હરિજન મમ સોઈ, તિનકો નામ બતાવહુ મોઈ;
રામદાસ બાપુજી દાજી, ચોથી અચરતબાઈ અનુરાજી. ૧૩

શબ્દાર્થ

અજરપુરા = અજરપુરા ગામ હરિજન = ભક્તજન મમ = મારા સોઈ = હતા તિનકો = તેમના નામ = નામ

બતાવહુ = જણાવું મોઈ = હું રામદાસ = રામદાસ બાપુજી = બાપુજીભાઈ દાજી = દાજીભાઈ ચોથી = ચોથી
અચરતબાઈ = અચરતબાઈ અનુરાજી = અનુરાગવાળા.

અનુવાદ

અજરપુરામાં મારા ભક્તજનો હતા. તેમના નામ હું બતાવું છું. રામદાસ, બાપુજીભાઈ, દાજીભાઈ અને ચોથી અચરતબાઈ કે જેઓ અનુરાગવાળા હતાં.

ભાવાર્થ

અજરપુરા નામે ગામમાં કુવેરસ્વામીના ઘણાં ભક્તજનો થઈ ગયા. તેમના નામ હવે પછી તેઓ (કુવેરસ્વામી) આપણને જણાવે છે. તે પૈકી ચુસ્ત અને સમર્પિત બનીને રહેનારાં ભક્તજનોમાં રામદાસ, બાપુજીભાઈ, દાજીભાઈ અને ચોથી અચરતબાઈ હતાં. જે હૃદયના સાચા ભાવથી અત્યંત અનુરાગ ધારણ કરી અહોનિશ ભક્તિમાં લીન બનીને શુદ્ધ વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવતાં હતાં.

ઓર ગન્યે હરિજન તિન પાસુ, ચારુ તે તન મન ધન દાસુ;
નગર એક દૂજા ચકલાસી, બરનુ તાકે દાસ હી દાસી. ૧૪

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા ગન્યે = ઘણાં હરિજન = ભક્તજન તિન = તેમના પાસુ = સાથે ચારુ = ચારે તે = તે
તન મન ધન = તન, મન અને ધન દાસુ = સેવક નગર એક = એક ગામ દૂજા = બીજું ચકલાસી = ચકલાસી
બરનુ = વર્ણવું તાકે = ત્યાંના દાસ હી દાસી = ભક્ત-સેવક અને સેવિકાઓ.

અનુવાદ

આ ચાર તો તન, મન અને ધન સમર્પિત કરીને રહેનારા સેવક હતા. જ્યારે બીજા ઘણા ભક્તજનો તેમની સાથે હતા.

હવે બીજા એક ચકલાસી ગામના સેવક અને સેવિકાઓનું વર્ણન કરું છું.

ભાવાર્થ

અજરપુરા ગામના આ ચારે ભક્તજનો તન, મન અને ધન કુવેરસ્વામીના ચરણમાં સમર્પણ કરીને શ્રદ્ધાપૂર્વક ભક્તિ કરતા હતા. જ્યારે આ ચાર ઉપરાંત અન્ય ઘણા ભક્તજનો પણ તે ગામમાં હતા, જેઓ સમર્પિત થઈને જ ભક્તિ કરતા હતા.

હવે બીજું એક ચકલાસી નામનું ગામ હતું. ત્યાંના સ્ત્રી અને પુરુષ ભક્તોનું કુવેરસ્વામી વર્ણન કરે છે.

જીવા કેસુર નારણદાસા, મોતી ભક્ત શંભુ ઓરુ ખાસા;
તેજબાઈ કસનબાઈ બહેની, ચોથી ધનબાઈ દાસ નિધાંની. ૧૫

શબ્દાર્થ

જીવા = જીવાભાઈ કેસુર = કેસુરભાઈ નારણદાસા = નારણદાસ મોતી = મોતીભાઈ ભક્ત = ભક્ત
શંભુ = શંભુભાઈ ઓરુ = બીજા ખાસા = ઘણા તેજબાઈ = તેજબાઈ કસનબાઈ = કસનબાઈ બહેની = બહેનીબેન
ચોથી = ચોથી ધનબાઈ = ધનબાઈ દાસ = ભક્ત નિધાંની = આજ્ઞાંકિત.

અનુવાદ

જીવાભાઈ, કેસુરભાઈ, નારણદાસ, મોતીભાઈ, શંભુભાઈ સહિત બીજા ઘણા ભક્તો
હતા. તેમજ તેજબાઈ, કસનબાઈ, બહેનીબેન અને ચોથી ધનબાઈ આજ્ઞાંકિત થઈને ભક્તિ
કરતાં હતાં.

ભાવાર્થ

ચકલાસી ગામનાં જીવાભાઈ, કેસુરભાઈ, નારણદાસ, મોતીભાઈ, શંભુભાઈ સહિત
બીજા ઘણા પુરુષ ભક્તજનો થઈ ગયા. વળી, તેજબાઈ, કસનબાઈ, બહેનીબેન અને ચોથી
ધનબાઈ નામના સ્ત્રી-ભક્તો કે જેઓ સદાને માટે કુવેરસ્વામીના શરણમાં આજ્ઞાંકિત થઈને
ભક્તિ કરતાં હતાં.

ઓર ઘને હરિજન તાંડાં દુજા, બરન્યા સોઈ પ્રથમ મોઈ પૂજા;
વસો શહેર હરિજન જેહી ભયેઉ, તન મન દેઈ સેવા મોઈ કહેઉ. ૧૬

શબ્દાર્થ

ઓર = વળી ઘને = ઘણા હરિજન = ભક્તજનો તાંડાં = ત્યાં દુજા = બીજા બરન્યા = વર્ણવ્યા
સોઈ = તેઓ પ્રથમ = પહેલાં મોઈ = મારી પૂજા = સેવાપૂજા વસો શહેર = વસો ગામમાં હરિજન = ભક્તજન
જેહી = જે ભયેઉ = થયા તન મન દેઈ = તન અને મન સમર્પણ કરીને સેવા = ભક્તિ મોઈ = મારી કહેઉ = કહું છું.

અનુવાદ

વળી, ત્યાં બીજા ઘણા ભક્તો થયા, પરંતુ વર્ણવ્યા છે તે સૌ પ્રથમ મારી સેવા કરતા હતા.
વસો શહેરના જે ભક્તજનો થયા તે તન-મન દઈને મારી સેવા કરતા હતા, તે કહું છું.

ભાવાર્થ

ચકલાસી ગામમાં બીજા ઘણા ભક્તજનો હતા, પરંતુ જે અગાઉ વર્ણન કરવામાં આવ્યાં છે
તે કુવેરસ્વામીનાં શરણમાં સૌ પ્રથમ સેવક તરીકે સમર્પિત થઈને કાયમપંથી બન્યા હતા.

વસો ગામમાં જે ભક્તજનો થયા તે હૃદયના સાચા ભાવથી તન અને મન ન્યોછાવર કરીને કુવેરસ્વામીની પૂજા-પાઠ અને સેવા-અર્ચના કરતા હતા. જેમનું વર્ણન હવે પછીથી કરવામાં આવશે.

**સુઘડ સહાંનિક મહાભટ ભામુ, રઈબાબાઈ જીનકો હે નામુ;
શીલવંતી સમદરસી સરાતી, સહુ સંતન સેવા કુસલાતી. ૧૭**

શબ્દાર્થ

સુઘડ = પ્રવીણ સહાંનિક = સહાંની મહાભટ = મહાન પરાક્રમી ભામુ = ભગિની રઈબાબાઈ = રઈબાબાઈ જીનકો હે = જેમનું હતું નામુ = નામ શીલવંતી = ચરિત્ર્યવાન સમદરસી = સમાન દંષ્ટિ ધરાવતી સરાતી = પૂર્ણ સંતોષી સહુ સંતન = બધા સંતપુરુષોની સેવા = સરભરા કુસલાતી = કુશળતાપૂર્વક.

અનુવાદ

રઈબાબાઈ જેમનું નામ છે, તેઓ પ્રવીણ, શાણી, મહાપરાક્રમી, ભામિની હતાં. વળી, ચારિત્ર્યવાન, સમદર્શી અને પૂર્ણ સંતોષી હોવાથી બધા સંતપુરુષોની કુશળતાપૂર્વક સેવા કરતાં હતાં.

ભાવાર્થ

વસો ગામના સ્ત્રી-ભક્તનું નામ રઈબાબાઈ હતું. જે ભક્તિમાં પ્રવીણ, શાણપણ ધરાવતા હતા. તેઓ મહાપરાક્રમી ભામિની હતા. સંસારમાં રહેવા છતાં ચારિત્ર્યવાન જિંદગી જીવીને સમદષ્ટિ કેળવેલા અને પૂર્ણ સંતોષી હોવાથી તેમને માત્ર ભક્તિ જ વહાલી હતી. જ્યારે જ્યારે સંતપુરુષોનો સત્સંગ કરવાનો મોકો મળે ત્યારે તેમની ખૂબ જ ભાવથી કુશળતાપૂર્વક સરભરા કરીને આશીર્વાદ પ્રાપ્ત કરવાની યાહના રાખતાં હતાં. તેઓ માનતા હતાં કે સંત શરણું જ સુખકારી છે. જેથી સંત સેવા તન, મન અને ધનથી કરતાં હતાં.

**સાર અસાર દેખે સર્વનકે, જ્ઞાન ધ્યાન સબહી જનજનકે;
એહી પરકાર સેવત સબ ભેખુ, હુંદે સતગુરુ પુરુષ વિશેખુ. ૧૮**

શબ્દાર્થ

સાર અસાર = શાશ્વત અને નાશવંત દેખે = જુએ સર્વનકે = બધાના જ્ઞાન = જ્ઞાન ધ્યાન = ધ્યાન સબહી = બધું જ જનજનકે = બધા જ ભેખધારીઓના એહી પરકાર = આ પ્રમાણે સેવત = સેવા કરતા સબ = બધા ભેખુ = ભેખધારીઓની હુંદે = શોધે સતગુરુ પુરુષ = સતગુરુરૂપ પુરુષ વિશેખુ = વિશેષ જ્ઞાનવાન.

અનુવાદ

બધા ભેખધારીઓના જ્ઞાન અને ધ્યાન સહિત બધું જ શાશ્વત અને નાશવંતના ભેદથી બધું નિરખતાં હતાં. આ પ્રકારે બધા ભેખધારીઓની સેવા કરતા અને (ખાસ) વિશેષ જ્ઞાના વાન સત્ગુરુ પુરુષને શોધતા હતા.

ભાવાર્થ

સંસારમાં જે કોઈ ભેખધારી પુરુષો અને સંત મહાપુરુષોનું જ્ઞાન અને તેઓએ આપેલા ધ્યાનની ક્રિયાને સમજીને તેઓ શાશ્વત અને નાશવંતના ભેદ પાડીને તેનું મૂલ્યાંકન કરતાં હતા. આ પ્રમાણે ભેખધારીઓની સેવા કરવા પાછળનો ઉદ્દેશ માત્ર કોઈ વિશેષ અંશ એવા જ્ઞાની સદ્ગુરુ પુરુષની શોધ કરવા માટેનો હતો.

**તબ હમહી એક દિન તાંહા ગયેઉ, સંત સ્વરૂપે જઈ દર્શન દયેઉં;
કરન લગી સેવા ધરી ભાવુ, પ્રિત સહિત અંતર નહીં કાઉ. ૧૯**

શબ્દાર્થ

તબ = તેવામાં હમકી = હું એક દિન = એક દિવસ તાંહા = ત્યાં ગયેઉ = ગયો હતો સંત સ્વરૂપે = સંતપુરુષના સ્વરૂપે જઈ = જઈને દર્શન દયેઉ = દર્શન આપ્યાં કરન લગી = કરવા લાગી સેવા = સરભરા ધરી ભાવુ = ભાવ ધારણ કરીને પ્રિત સહિત = પ્રેમપૂર્વક સ્નેહ સાથે અંતર = જુદાપણું નહીં કાઉ = સહેજ પણ નહીં.

અનુવાદ

તેવામાં એક દિવસ હું ત્યાં ગયો અને જઈને સંત સ્વરૂપે દર્શન આપ્યાં હતાં. પ્રીતિપૂર્વક ભાવ ધારણ કરીને સહેજ પણ જુદાપણું રાખ્યા વગર ભાવ ધરીને સેવા કરવા લાગ્યાં.

ભાવાર્થ

સદ્ગુરુને શોધવા રઈબાબાઈની ઉત્કંઠા હતી તેથી તેઓ બધા ભેખધારીઓની સત્યનિષ્ઠતા તપાસતાં હતાં. તેવામાં કુવેરસ્વામી એક દિવસ વસો ગામમાં સંતો સાથે જઈ પહોંચ્યા. તેમણે ત્યાં સંત સ્વરૂપે જઈને દર્શન આપ્યાં. સંતપુરુષ સમજીને રઈબાબાઈ કુવેરસ્વામીની પ્રીતિપૂર્વક ભાવ ધારણ કરીને મનથી સહેજ પણ જુદાપણું રાખ્યા વિના સેવા કરવા લાગ્યાં.

**બહોરુ પાક રસોઈ બનાઈ, સંત સહિત હમકુ પવરાઈ;
તાર પીછે સબ સભા જોડાની, બડે બડે પંડિત બેઠે આની. ૨૦**

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યાર પછી પાક રસોઈ = પાકી રસોઈ બનાઈ = બનાવી સંત સહિત = સંત પુરુષો સહિત

હમકુ = અમોને પવરાઈ = ખવડાવી તાર પીછે = ત્યારબાદ સબ = બધા સભા જોડાની = સભાના રૂપમાં ભેગા થયા
બડે બડે પંડિત = મોટા મોટા વિદ્વાનો બેઠે = બેઠા આની = આવીને.

અનુવાદ

ત્યારપછી રાંધેલી (પાકી) ભોજન સામગ્રી બનાવી, અને સંતપુરુષો સહિત અમોને
ખવડાવી પછી બધા સભાના રૂપમાં ભેગા થયા, જ્યાં મોટા મોટા વિદ્વાનો આવીને બેઠા.

ભાવાર્થ

સંતપુરુષો માટે રઈબાબાઈએ જાતે રાંધીને ભોજન પ્રસાદી તૈયાર કરીને કુવેરસ્વામી સહિત
પધરામણીએ આવેલા સર્વે સંતોને પ્રેમથી જમાડ્યા. ભોજન બાદ સભાના રૂપે સૌ એકત્રિત થયા.
પોતાના કુટુંબીજનો સહિત આજુબાજુ નિવાસ કરતા મોટા મોટા વિદ્વાનો પણ બધા આવીને બેઠા.

પૂછે પંડિત પ્રશ્ન હી વંકે, ટાલ દીયે હમ સબકે શંકે;
કરન લગે ચરયા હમ જબહી, રીતે પડ ગયે પંડિત સબહી. ૨૧

શબ્દાર્થ

પૂછે = પૂછવા લાગ્યા પંડિત = વિદ્વાનો પ્રશ્ન હી વંકે = ટેઢા અને વિચિત્ર સવાલો ટાલ દીયે = નષ્ટ કર્યા
હમ = મેં સબકે = બધાના શંકે = સંશયો કરન લગે = કરવા લાગ્યા ચરયા = સત્સંગ હમ = હું જબહી = જ્યારે
રીતે પડ ગયે = નિસ્તેજ થઈ ગયા પંડિત = વિદ્વાન સબહી = બધા.

અનુવાદ

પંડિતો વિચિત્ર અને ટેઢા સવાલો પૂછવા લાગ્યા, પરંતુ મેં બધાના સંશયો નષ્ટ કર્યા. જ્યારે
હું સત્સંગ કરવા લાગ્યો ત્યારે બધા પંડિતો નિસ્તેજ થઈ ગયા.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ કુળના વિદ્વાન પંડિતો પોતાના જ્ઞાનનું અભિમાન પરાકાષ્ટાએ મુકીને કુવેરસ્વામી
સામે ચિત્ર-વચિત્ર પ્રશ્નો પૂછવા લાગ્યા. તેઓ પોતાને ખૂબ જ મોટા વિદ્વાન છે તેવું સમજતા
હતાં, પરંતુ કુવેરસ્વામી એ પ્રત્યેક સવાલના ખૂબ જ સરળ અને શાંત ચિત્તે પ્રત્યુત્તર વાળ્યા.
(આપ્યા). એટલે તેમના મનમાં જે જે સંશયો હતા તે તમામ દૂર કરી દીધા. જ્યારે તેમની હાર
થતી ગઈ અને પોતે પરાજીત થતા ગયા તેમ તેમ તેમના મુખ ઉપર હતાશાના ચિહ્નો જોવા
મળ્યા. અંતે તેઓ હારી જઈને નિસ્તેજ બની પસ્તાવા લાગ્યા.

તબ રઈબા રસબસ હોઈ રાચી, તન મન દેત રખે નહીં બાચી;
જનકે પુરુષ અમીન કહાઈ, સોહી પતિકી પત્ની રઈબાઈ. ૨૨

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે રઈબા = રઈબાબાઈ રસબસ હોઈ = રસમગ્ન બની રાચી = ખુશી થઈ તન મન દેત = તન અને મન સમર્પણ કરીને રખે નહીં = રાખ્યું નહીં બાચી = બાકી જીનકે = જેમના પુરુષ = પતિ અમીન કહાઈ = જ્ઞાતિના વડા કહેવાતા સોહી = તે પતિકી = પતિની પત્ની = પત્ની રઈબાઈ = રઈબાબાઈ.

અનુવાદ

ત્યારે રઈબાબાઈ રસમગ્ન બનીને રાચવા લાગી અને તન તથા મન અર્પીને પાસે કાંઈ બાકી રાખ્યું નહીં. જેમના પતિ જ્ઞાતિના મુખીયા કહેવાતા. તે પતિની પત્ની રઈબાબાઈ હતાં.

ભાવાર્થ

જ્યારે બ્રાહ્મણ વિદ્વાન પંડિતો કુવેરસ્વામી સાથે વાદ-વિવાદમાં પરાસ્ત થઈને નિસ્તેજ થઈ ગયા ત્યારે રઈબાબાઈ કુવેરસ્વામી દ્વારા થતા સત્સંગથી કૈવલજ્ઞાનમાં રસમગ્ન બનીને ખુશ થઈ ગયાં. તેઓ પોતાને ધાન્યતા અનુભવીને તેમની પાસે બાકી કાંઈ પણ ન રાખતાં તન, મન સહિત સર્વસ્વ કુવેરસ્વામીના ચરણોમાં સમર્પણ કરી દીધું. તેમના પતિ મુખીયા (અમીન) કહેવાતા હતા. તેમના તેઓ (રઈબાબાઈ) ધર્મપત્ની હતાં.

છોડી દીયે તેહી ઉર અભિમાના, સૂનીમમ બોધ અઘાદહી જ્ઞાના;
કહન લગી હમકુ કર જોરી, દેઈ દછા કરો દાસ તમોરી. ૨૩

શબ્દાર્થ

છોડી દીયે = ત્યાગી દીધી તેહી = તેઓએ ઉર = હૃદયમાં અભિમાના = અભિમાન સૂની = સાંભળી મમ = મારું બોધ અઘાદહી જ્ઞાના = અગાધ બોધનું જ્ઞાન કહન લગી = કહેવા લાગી હમકુ = મને કર જોરી = હાથ જોડીને દેઈ દછા = દીક્ષા આપીને કરો = કરો દાસ તમોરી = તમારા સેવક

અનુવાદ

મારા અગાધ બોધનું જ્ઞાન સાંભળીને તેઓએ હૃદયમાંથી અભિમાન છોડી દીધું. બે હાથ જોડીને મને કહેવા લાગી કે દીક્ષા આપીને તમારી સેવિકા બનાવો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીના મુખથી નીકળેલ અગાધ કૈવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ શ્રવણ કરીને રઈબાબાઈએ પોતાના હૃદયમાં ઊંચા કુળનું જે અભિમાન હતું તે છોડી દીધું. ત્યાર પછી વિનમ્ર ભાવ ધારણ કરીને કુવેરસ્વામીને બે હાથ જોડી કહેવા લાગી કે કંઠી ઉપદેશ આપીને શરણમાં સ્વીકારી સેવિકા બનાવો.

તબ હમ દઘા દીની જબહી, સમજ ગઈ અવિગત ગત સબહી;
રામનાથ ભયે ભક્ત હી દુજા, વિપ્ર જ્ઞાત હમકુ બહુ પૂજા. ૨૪

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = મેં દઘા દીની = લક્ષબોધ આપ્યો જબહી = જ્યારે સમજ ગઈ = સમજી ગઈ
અવિગત ગત = અવિગત પતિની ગતિ સબહી = બધું જ રામનાથ = રામનાથ ભયે = થયા ભક્ત હી = ભક્ત
દુજા = બીજા વિપ્ર જ્ઞાત = બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિ હમકુ = મને બહુ = ઘણા પૂજા = ભેટપૂજા કરી.

અનુવાદ

જ્યારે અવિગત પતિની બધી જ ગતિ સમજી ગઈ ત્યારે મેં તેને કંઠીબોધ આપ્યો. બીજા
રામનાથ નામના ભક્ત બન્યા. ત્યારપછી બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિ જનોએ અમને ઘણી ભેટ-પૂજા આપી.

ભાવાર્થ

જ્યારે રઈબાબાઈ સત્સંગના સહારે અવિગત કૈવલકર્તાના લક્ષની બધી જ ગતિ સમજી ગયાં
ત્યારે કુવેરસ્વામીએ તેઓને કંઠી ઉપદેશ આપીને કૈવલજ્ઞાનનો લક્ષબોધ ગ્રહણ કરાવ્યો. પોતે
અમીન કુળનાં હોવા છતાં કાયમપંથી અનુયાયી બન્યાં. વળી, રામનાથ નામના અન્ય બ્રાહ્મણ
પણ કુવેરસ્વામીના ભક્ત બન્યા. ત્યાં હાજર હતા તે તમામ વસો ગામમાં રહેતા બ્રાહ્મણ કુળના
વિદ્વાન પંડિતો સહિત કુટુંબીજનોએ પણ કુવેરસ્વામીના ચરણમાં ઘણી બધી ભેટ-પૂજા ધરીને
આશીર્વાદ મેળવ્યા.

ખટ શાસ્તર મત લીયે જીન દેખી, નિગમ ચાર ગત જોઈએ પેખી;
સાર અસાર નરણે નિજ કીના, ભેખ સકલ મતકે વીત ચીના. ૨૫

શબ્દાર્થ

ખટ શાસ્તર = છ શાસ્ત્ર મત = માન્યતા લીયે = લીધા જીન = તેમણે દેખી = જોઈ નિગમ ચાર = ચાર વેદની
ગત = ગતિ જોઈએ = જોઈ લીધી પેખી = ઓળખીને સાર અસાર = શાશ્વત અને નાશવંત નરણે = નિર્ણય કરીને
નિજ = પોતે કીના = કર્યો ભેખ સકલ = બધા ભેખધારીઓના મતકે = સિદ્ધાંતને માન્યતાને વીત = વીત્તને
ચીના = ઓળખ્યા.

અનુવાદ

તેમણે છ શાસ્ત્રના મતને જોઈ લીધો હતો તેમજ ચાર વેદની ગતિ પણ તપાસીને જોઈ લીધી
હતી. વળી, સારાસારનો પોતે નિર્ણય કરીને બધા ભેખધારીઓની માન્યતાના વીત્તને ઓળખી
લીધો હતો.

ભાવાર્થ

રામનાથ બ્રાહ્મણે કુવેરસ્વામીના શરણે આવતા પહેલાં છ શાસ્ત્રોમાં દશવિલ સિદ્ધાંતોને સમજી લીધા હતા. ઉપરાંત બ્રહ્માજી દ્વારા રચાયેલા ચાર વેદની પણ પૂરી સમજ પ્રાપ્ત કરીને બ્રહ્મજ્ઞાન પણ ઓળખી લીધું હતું. બધા જ ભેખની માન્યતાઓના સત્વરૂપ વિત્તને સમજી લઈ આખરે જગતમાં નાશવંત અને શાશ્વત પદોનો ભેદ પણ સમજી લીધો હતો.

**નામ રૂપ ગુનમેં સબ અટક્યા, કર્મકાંડકે ડંડમેં લટક્યા;
એહી વિધિસે સબકી ગત્ય જોઈ, ફેરી હમકુ ગુરુ કીના સોઈ. ૨૬**

શબ્દાર્થ

નામ = નામ રૂપ = રૂપ, સ્વરૂપ ગુનમેં = ત્રિગુણાત્મક લક્ષણોવાળામાં સબ = બધાં અટક્યા = સ્થંભી ગયા કર્મકાંડ કે = કર્મકાંડી ક્રિયાઓમાં ડંડમેં = ગર્વમાં લટક્યા = લટકી રહ્યા એહી વિધિસે = આ પ્રમાણે સબકી = બધાની ગત્ય = ગતિ જોઈ = જોઈને ફેરી = પછી હમકુ = મને ગુરુ કીના = ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા સોઈ = હતા.

અનુવાદ

બધા નામ, રૂપ અને ગુણોમાં અટક્યાં હોઈ કર્મકાંડી ક્રિયાઓના ગર્વમાં લટક્યા રહેતા હતા. આ પ્રમાણે બધાની ગતિ જોયા પછી તેમણે મને ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા હતા.

ભાવાર્થ

રામનાથે પોતાના અભ્યાસ દરમિયાન જોયું કે સંસારમાં મોટેભાગે બધા નામ, રૂપ અને ત્રિગુણાત્મક દેવોની ભક્તિમાં જ સ્થિર થયા છે. તેઓ કર્મકાંડી ક્રિયાઓ કરીને ધર્મમય જિંદગી જીવીને જન્મ-મરણના ક્રમમાં ભટકતા રહે છે : આ પ્રમાણે જ્યારે રામનાથે બધાની ગતિ સમજી લીધી ત્યારે અંતમાં તેઓ કુવેરસ્વામીના શરણમાં જઈને ગુરુપદ ધારણ કરીને કાયમપંથી અનુયાયી બન્યા.

**જબ સમજે ગતિ અગમ અગાહુ, રામનાથ પકરે મમ પાહુ;
તબ હમ દીના બોધ અનંતુ, રામનાથ હોઈ ગયે ગતિવંતુ. ૨૭**

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે સમજે = સમજ્યા ગતિ = જ્ઞાન અગમ = અગમ્ય પદની અગાહુ = અગાધ રામનાથ = રામનાથે પકરે = પકડ્યા મમ = મારા પાહુ = ચરણો તબ = ત્યારે હમ = મેં દીના = આપ્યો બોધ અનંતુ = અગાધ બોધ રામનાથ = રામનાથ હોઈ ગયે = થઈ ગયા ગતિવંતુ = જ્ઞાનવાન.

અનુવાદ

જ્યારે અગમ્યપદની અગાધ ગતિને સમજ્યા ત્યારે રામનાથે મારા ચરણો પકડ્યા. એટલે

મેં અગાધ બોધ આપ્યો. ત્યારે રામનાથ જ્ઞાનવાન થઈ ગયા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીના સત્સંગ દ્વારા જ્યારે રામનાથ અગાધ ગતિવાળુ કૈવલજ્ઞાન સમજયા ત્યારે અંશ-અંશીના સર્વોપરિ લક્ષ્મી બહર પડી. આ પ્રમાણે જાણ્યા બાદ સગુણ અને નિર્ગુણથી પણ પરે સક્તા સિદ્ધાંત છે, એમ માન્યું. એટલે તેઓ વિનમ્રભાવે કુવેરસ્વામીના ચરણમાં જઈને દંડવત્ નમસ્કાર કરીને શરણમાં લેવા માટે વિનંતી કરવા લાગ્યા. રામનાથની વિનમ્રતા અને દાસત્વભાવ જોઈને કુવેરસ્વામીએ તેમને કંઠી પહેરાવી કૈવલબોધ આપ્યો. ત્યારબાદ રામનાથ અહર્નિશ ભક્તિમાં રંગાઈ ગયા. આમ કૈવલજ્ઞાન સંપૂર્ણ રીતે સમજીને ઊર્ધ્વગતિના અધિકારી બન્યા.

નારણભક્ત ગણેશહી દાસા, ભઈજીદાસ દાજી જન ખાસા;
એહી ખટદાસ મેરે નિજ સોઈ, ચરન કમલ ચિત્ત રહે નિત્ય પ્રોઈ. ૨૮

શબ્દાર્થ

નારણભક્ત = નારણભક્ત ગણેશહી દાસા = ગણેશદાસ ભઈજીદાસ = ભઈજીદાસ દાજી જન = દાજીભાઈ ખાસા = યુસ્ત એહી = આ ખટ = છ દાસ = ભક્ત મેરે = મારા નિજ = મૂળ સોઈ = હતા ચરન કમલ = ચરણોમાં ચિત્ત = ચિત્ત રહે નિત્ય પ્રોઈ = સદા ચિત્ત પરોવીને રહેતા હતા.

અનુવાદ

નારણભક્ત, ગણેશદાસ, ભઈજીદાસ અને દાજીદાસ યુસ્ત ભક્ત હતા. આ છ ભક્તો મારા મૂળ હતા. જેઓ સદા તેમનું ચિત્ત ચરણકમળમાં પરોવીને રહેતા હતા.

ભાવાર્થ

વસો ગામના રઈબાબાઈ, રામનાથ, નારણદાસ, ગણેશદાસ, ભઈજીદાસ અને છદા દાજીદાસ. છ ખાસ (યુસ્ત) ભક્તો કુવેરસ્વામીના ચરણોમાં સદાને માટે તેમનાં ચિત્ત પરોવીને ભક્તિ કરતાં હતાં.

ઓર ઘણે હરિજન તેહી ગામુ, મુખી મુખી કે લીયે હમ નામુ;
ઓર શહેર ખેડે જન સોઈ, પ્રિત રીત તીનકી કહુ મોઈ. ૨૯

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા ઘણે = ઘણા હરિજન = ભક્તજનો તેહી = તે ગામુ = ગામમાં મુખી મુખીકે = મુખ્ય મુખ્યના લીયે = લીધા હમ = મેં નામુ = નામ ઓર = બીજા શહેર = ગામ ખેડે = ખેડા જન સોઈ = ભક્ત હતા પ્રિત રીત = પ્રીતિ અને રહેણી-કરણી તિનકી = તેમની કહુ = કહું છું મોઈ = હું.

અનુવાદ

તે ગામમાં બીજા ઘણાં ભક્તજનો હતાં, પરંતુ મેં મુખ્ય મુખ્યના જ નામ લીધાં છે. બીજા ખેડા ગામમાં ભક્તજન હતાં. જેઓની હું પ્રીતિ અને રહેણી કહું છું.

ભાવાર્થ

વસો ગામમાં બીજા ઘણા બધા કાયમપંથી ભક્તજનો કુવેરસ્વામીના શરણમાં આવીને ભક્તિ કરતા હતા, પરંતુ જેઓની દૃઢતાવાળી અનિન ભક્તિ અને સમર્પણ ભાવ હતો, તેવા મુખ્ય મુખ્ય ભક્તોના નામ કુવેરસ્વામીએ અહીં દર્શાવ્યા છે.

હવે ખેડા ગામમાં કુવેરસ્વામીના ભક્તજનો થઈ ગયા, તેમની પ્રીતિ અને રહેણી-કરણી કુવેરસ્વામી આપણને જણાવે છે.

**બહેન કુંવર ભઈ જન નિજ સારા, જનકો પ્રેમ અખંડિત ધારા;
તન મન ધન સબ રહી સમરપી, શીશ સહિત ચરને દીયો અરપી. ૩૦**

શબ્દાર્થ

બહેન કુંવર = કુંવર બહેન ભઈ = બન્યા જન = ભક્ત નિજ = મારી સારા = સારી રીતે જનકો = જેમનો પ્રેમ = સ્નેહ અખંડિત ધારા = સતત વહેતી ધારા મુજબ તન મન ધન = તન મન અને ધન સબ = બધું રહી સમરપી = સમર્પણ કરીને રહેતી શીશ સહિત = મસ્તક સહિત ચરને = ચરણમાં દીયો અરપી = અર્પણ કરી દીધું.

અનુવાદ

કુંવરબહેન સારી રીતે મારી ભક્ત બની જેમનો સ્નેહ સતત વહેતી ધારાની જેમ (અખંડ) હતો. તેણીએ તન, મન અને ધન બધું સમર્પિત કરીને પોતાના શીશ (મસ્તક) સહિત બધું જ ચરણમાં સમર્પિત કરી દીધું હતું.

ભાવાર્થ

ખેડા ગામમાં કુંવરબેન નામના સ્ત્રી ભક્ત કુવેરસ્વામીના પરમ ભક્ત બન્યાં હતાં. સતત વહેતી ધારાની જેમ તેઓ ભક્તિભાવમાં અહોનિશ તરબોળ બનીને કુવેરસ્વામીના ચરણમાં સઘળો સ્નેહ સમર્પિત કરીને વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવતાં હતાં. તેમણે પોતાના મસ્તક (શીશ) સહિત તન, મન અને ધન સર્વસ્વ કુવેરસ્વામીનાં ચરણમાં સમર્પિત કરી દીધું હતું.

**દ્વૈજ કુલ નહી કીયો સંકેતુ, બહેન કુંવર ધન ધન મમ હેતુ;
ઓર ભયે દુજે જન સોઈ, નરનારી તન મન ધન દોઈ. ૩૧**

શબ્દાર્થ

દ્વેજ કુલ = બ્રાહ્મણ કુળ નહી કીયો = કર્યો નથી સંકેતુ = સંકોચ બહેન કુંવર = કુંવર બહેન ધન ધન = ધન્યવાદને પાત્ર છે મમ = મારા હેતુ = સ્નેહ ઓર = વળી ભયે = થયા દુજે = બીજા જન સોઈ = ભક્ત નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષ તન મન ધન = તન, મન અને ધન દોઈ = અર્પિને.

અનુવાદ

બ્રાહ્મણ કુળનો સંકોચ રાખ્યા વિના કુંવરબહેન મારા પ્રત્યે સ્નેહ રાખતા હતાં. તેથી તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે. વળી, બીજા પણ સ્ત્રી-પુરુષો તન, મન અને ધન અર્પિને ભક્ત થયા હતા.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણ કુળની મર્યાદા અવગણીને શેહ-શરમની પરવા રાખ્યા વિના પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવીને કુંવરબેન કુવેરસ્વામીનાં ચરણોમાં સમર્પિત થઈને અહર્નિશ ભક્તિ કરતાં હતાં. તેથી તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર હતાં. વળી, ખેડા ગામમાં બીજા પણ ઘણાં સ્ત્રી-પુરુષો તન, મન અને ધન સમર્પણ કરીને કુવેરસ્વામીના ભક્ત બન્યા હતા.

રાજ દિવાન અમલ અધિકારી, સો તજ માન શરન મમ આઈ;
જનકો નામ દાસ ભગવાના, અરધંગી ખુશાલ સમાના. ૩૨

શબ્દાર્થ

રાજ દિવાન = રાજ્યનો વજર અમલ = અમલી અધિકારી સો = તે તજ = છોડી માન = અભિમાન શરન = શરણમાં મમ = મારા આઈ = આવ્યા જનકો = જેમનું નામ = નામ દાસ ભગવાના = ભગવાનદાસ અરધંગી = પત્ની ખુશાલ = ખુશાલ બા સમાના = સરખા.

અનુવાદ

રાજ્યના અમલી અધિકારી વજર, તે માન તજને મારા શરણે આવ્યા. જેમનું નામ ભગવાનદાસ અને પત્નીનું નામ ખુશાલ બા હતું. જે બંને એકસરખા હતા.

ભાવાર્થ

ખેડા નગરમાં રાજવી પરિવાર રહેતો હતો. રાજ્યના સન્માનપાત્ર અમલી અધિકારી એવા વજર, પોતાના માન સન્માન ત્યજીને સામે ચાલી કુવેરસ્વામીના ચરણમાં ગયા હતા. જેમનું નામ ભગવાનદાસ હતું. તેમના પત્નીનું નામ ખુશાલબાઈ હતું. તેઓ પણ ભક્તિભાવવાળાં હોઈ બંને એક સમાનપણે અધિકારી હતા.

યે મમ દાસ ભયે ધન્ય દોઈ, નિજ કેવલ પદ રહે ચિત્ત પ્રોઈ;
નગર મલાતજ ભઈ રૂપબાઈ, અનીન ભક્તિ વંદે મમ પાઈ. ૩૩

શબ્દાર્થ

એ = તેઓ મમ = મારા દાસ = ભક્ત ભયે = બન્યા ધન્ય = ધન્યવાદને પાત્ર દોઈ = બંને
નિજ કેવલ પદ = આદિ કેવલકર્તાના પદમાં રહે = રહેતા ચિત્ત પ્રોઈ = ચિત્ત પરોવીને નગર મલાતજ = મલાતજ ગામ
ભઈ = થયા રૂપબાઈ = રૂપબાઈ અનીન ભક્તિ = અનન્ય ભક્તિ વંદે = નમન કરે મમ = મારા પાઈ = ચરણમાં.

અનુવાદ

તેઓને ધન્યવાદ છે કે મારા ભક્ત બન્યા હતા. તેઓ બંને નિજ કેવલપદમાં ચિત્ત પરોવીને રહેતા હતા. વળી, મલાતજ ગામમાં રૂપબાઈ અનીન ભક્તિ કરી મારા ચરણમાં વંદન કરીને રહેતાં હતાં.

ભાવાર્થ

ભગવાનદાસ વજીર અને તેમનાં ધર્મપત્ની ખુશાલબાઈ એમ બંને ધન્યવાદને પાત્ર હતાં. કારણ કે બંને પતિ-પત્ની કુવેરસ્વામીનાં ચરણમાં સમર્પિત થઈને ભક્તભાવે નિજ કેવલકર્તાના પરમપદમાં સદાને માટે ચિત્ત એકાગ્ર કરીને ભક્તિ કરતાં હતાં.

મલાતજ ગામમાં રૂપબાઈ નામના સ્ત્રી ભક્ત પણ થઈ ગયાં. જે અનીન ભક્તિ કરીને કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં વૃત્તિ સ્થિર કરીને વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવતાં હતાં. આઠે પહોર તેઓ ભક્તિમાં જ તલ્લીન બનીને રહેતાં હતાં.

કાસોર ગામ ભયે જન સોઈ, નામ નવેશ બરનુ જીનુ મોઈ;
હરસદરામ પ્રથમ જન ભયેઉ, તન મન સહિત ચરન મમ ગ્રહેઉ. ૩૪

શબ્દાર્થ

કાસોર ગામ = કાસોર નામે ગામમાં ભયે = થયાં જન સોઈ = જે ભક્ત થયા નામ નવેશ = નામ અને ઠામ
બરનુ = વર્ણવું જીનું = જેમનું મોઈ = હું હરસદરામ = હરસદરામ પ્રથમ = પહેલાં જન = ભક્ત ભયેઉ = થયા
તન મન સહિત = તન અને મન સાથે ચરન = શરણું મમ = મારું ગ્રહેઉ = ગ્રહણ કર્યાં.

અનુવાદ

કાસોર ગામમાં જે ભક્ત થયા જેમનું નામ-ઠામ હું વર્ણવું છું. હરસદરામ સૌ પ્રથમ ભક્ત થયા હતા. જેઓ તન અને મન સહિત મારું શરણું ગ્રહ્યું હતું.

ભાવાર્થ

કાસોર નામના ગામમાં જે ભક્ત થયા, તેમનું નામ-ઠામ કુવેરસ્વામી હવે વર્ણવે છે.

હરસદરામ નામના ભક્ત સૌ પ્રથમ તે ગામમાં અનુયાયી બન્યા. જેઓ પોતાનું તન અને મન કુવેરસ્વામીના ચરણોમાં સમર્પણ કરીને ભક્તિ કરતા હતા.

**પંથ પ્રણામી આગુજન હુત્યે, સંશે ન ગયો મન રહે ભભુત્યે;
અથરવેદ અનુકરમ વિલોકે, સુરતી સમરતી સાખ્ય અશ્લોકે. ૩૫**

શબ્દાર્થ

પંથ પ્રણામી = પ્રણામી સંપ્રદાય **આગુ જન હુત્યે** = અગાઉ ભક્તજન હતા **સંશે** = સંશય **ન ગયો** = ગયો નહીં **મન રહે** = મન રહેતું **ભભુત્યે** = ભટકતું **અથરવેદ** = અથર્વવેદ **અનુકરમ** = ક્રમબદ્ધ રીતે **વિલોકે** = અવલોકન કર્યું **સુરતી** = શ્રુતિ **સમરતી** = સ્મૃતિ **સાખ્ય** = સાખી **અશ્લોકે** = શ્લોક.

અનુવાદ

પહેલાં પ્રણામી સંપ્રદાયના અગાઉ ભક્ત હતા, પરંતુ સંશય ન ગયો તેથી મન ભટકતું રહેતું હતું. અથર્વવેદ સહિત શ્રુતિ અને સ્મૃતિઓની સાખી અને શ્લોકનો ક્રમાનુસાર અવલોકન કરેલું હતું.

ભાવાર્થ

હરસદરામ નામના ભક્ત કુવેરસ્વામીના શરણમાં આવ્યા તે પહેલાં પ્રણામી સંપ્રદાયના અનુયાયી હતા, પરંતુ તેમના મનમાં રહેલા સંશયો નષ્ટ થયા નહીં, તેથી તેમનું મન સાચા સંતની શોધમાં ભટકતું રહેતું હતું. તેમણે અથર્વવેદની આઘ લઈ શ્રુતિ અને સ્મૃતિની સાખીઓ તથા શ્લોકોને ક્રમબદ્ધ રીતે વાંચી-વિચારીને અવલોકન કરેલું હતું.

**સકલ શાસ્ત્ર અર્થ લહેહુ વિભાગા, કર્મકાંડ મત ગત અનુરાગા;
મોક્ષ જ્ઞાન લક્ષ કોહુ ન દેખા, કર્મ બોધ લક્ષ સરવહી પેખા. ૩૬**

શબ્દાર્થ

સકલ = તમામ **શાસ્ત્ર** = શાસ્ત્રો **અર્થ લહેહુ** = અર્થ સમજીને **વિભાગા** = અધ્યયન **કર્મકાંડ** = કર્મકાંડ **મત** = વિચારધારા **ગત** = ગતિ, જ્ઞાન **અનુરાગા** = પ્રેમપૂર્વક **મોક્ષ જ્ઞાન લક્ષ** = મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનો લક્ષ દર્શાવતું જ્ઞાન **કોહુ ન** = કોઈ પણ નહીં **દેખા** = જોયું **કર્મબોધ** = કર્મની ફળ શ્રુતિ દર્શાવતો ઉપદેશ **લક્ષ** = જ્ઞાન **સરવહી** = દરેક **પેખા** = જણાયો.

અનુવાદ

તમામ શાસ્ત્રોના અધ્યયન કરી અર્થ સમજ્યા અને કર્મકાંડી વિચારધારાનું પણ પ્રેમપૂર્વક જ્ઞાન મેળવ્યું, પરંતુ મોક્ષ પ્રાપ્તિ કરાવનાર લક્ષ દર્શાવતું જ્ઞાન ક્યાંય પણ જોયું નહીં. દરેક લક્ષ માત્ર કર્મનો બોધ આપતો જ જણાયો.

ભાવાર્થ

વેદનો આધાર લઈને જ્ઞાનીપુરુષો દ્વારા રચવામાં આવેલ છ શાસ્ત્રોના અધ્યયન બાદ તેના અર્થને વિગતવાર સમજી લીધો હતો. કર્મકાંડની બધી જ ક્રિયાઓની વિચારધારાનું પણ પ્રેમપૂર્વક અવલોકન કરીને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. તેમ છતાં બધું જ્ઞાન જોતાં પરમ મોક્ષ પ્રાપ્તિ કરાવનારો લક્ષ દર્શાવતું કોઈ જ્ઞાન જણાયું નહીં. માત્ર લૌકિક કર્મોની ફલશ્રુતિ દર્શાવતો બોધ અને કર્મકાંડી લક્ષ જણાયો.

**જબ ઉનમાન અક્ષરાતિત ગાઈ, પ્રોક્ષ મોક્ષ રહે પતિત દેઢાઈ;
તબહમમીલેએકદિનતિનુજાઈ, પરમમોક્ષદીયોપ્રત્યક્ષલખાઈ. ૩૭**

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે ઉનમાન = અનુમાન અક્ષરાતિત = અક્ષરોથી તિત ગાઈ = સ્તુતિ કરી પ્રોક્ષ મોક્ષ = પરોક્ષ મુક્તિ રહે પતિત = વિશ્વાસ રહે દેઢાઈ = દેહ કરાવ્યો હતો તબ = ત્યારે હમ = હું મીલે = મળ્યો એક દિન = એક દિવસ તિનુ = તેમને જાઈ = જઈને પરમમોક્ષ = પરમપદ દર્શાવતી અખંડ મુક્તિ દીયો = દીધો પ્રત્યક્ષ લખાઈ = પ્રત્યક્ષ દર્શાવી.

અનુવાદ

જ્યારે અક્ષરાતિત પદનો અનુમાન લગાવીને સ્તુતિ કરી, પ્રોક્ષ મુક્તિમાં તેઓ વિશ્વાસ દેહ કરીને રહ્યા. ત્યારે હું એક દિવસે જઈને તેમને મળ્યો અને પરમ મોક્ષ પ્રત્યક્ષ દર્શાવી દીધો.

ભાવાર્થ

વળી, અક્ષરાતિત પદમાં અનુમાન ધારણ કરીને સ્તુતિ કરતા અને પ્રોક્ષ મુક્તિમાં જ વિશ્વાસ દેહ કરીને રહ્યા. તેમ છતાં હરસદરામનું મન ક્યાંય પણ સ્થિર થયું નહીં. તેથી પરમમોક્ષનું દાન દેનાર સમર્થ પુરુષની શોધમાં તેઓ સતત પ્રયત્નશીલ રહેતા હતા. તેવામાં કુવેરસ્વામીએ એક દિવસ તેમની પાસે જઈને દર્શન આપ્યાં. તેમની જે મહેચ્છા અર્થાત્ ઉત્કંઠા હતી, તે પ્રમાણે અખંડ કેવલ મુક્તિ પ્રદાન કરતું કેવલજ્ઞાન સમજાવીને પરમમોક્ષની પ્રત્યક્ષ અનુભૂતિ કરાવીને બોધ આપ્યો.

**અનંત નૈન ઘટ ખોલે જબહી, અગમનિગમ સબ ભઈ ગત તબહી;
જબ છોડે સબ પંથહી ઓરુ, મમ ચરનન પદ ગ્રહી રહે બોહોરુ. ૩૮**

શબ્દાર્થ

અનંત નૈન = અનંત દિવ્ય ચક્ષુ ઘટ = શરીરના, દેહના ખોલે = ખોલ્યા જબહી = જ્યારે અગમ નિગમ = પ્રારંભ અને અંતકાળ સબ = બધી ભઈ = થઈ ગત = સમજ તબહી = ત્યારે જબ = જ્યારે છોડે = ત્યજી દીધા સબ = બધા પંથહી ઓરુ = બીજી માન્યતા મમ = મારા ચરનન = ચરણોમાં પદ = સ્થાન ગ્રહી = ગ્રહણ કરીને રહે = રહેવા લાગ્યા બોહોરુ = પછી.

અનુવાદ

જ્યારે શરીરના અનંત દિવ્ય ચક્ષુ ખુલ્યા અને આઘ તેમજ અંતની બધી સમજ પ્રાપ્ત થઈ ત્યારે બીજા બધા જ પંથોને છોડી દીધા પછી મારા ચરણોમાં સ્થાન ગ્રહીને રહેવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

જ્યારે હરસદરામના ઘટમાં અનંત દિવ્ય ચક્ષુ ખુલ્યાં ત્યારે તેમને આઘ અને અંત સહિતની બધી જ ગતિ (સમજ) પ્રાપ્ત થઈ. તેઓએ બધા જ મતપંથોની અને સાંપ્રદાયિક વિચારધારાઓની માન્યતા જે સ્વીકારી હતી તે છોડી દીધી. ત્યાર પછી કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં સ્થાન ગ્રહણ કરીને રહેવા લાગ્યા.

**ધોળબાઈ માતા ધન જીનકી, દઢ ભક્તિ કહા કહું મેં તિનકી;
અડગ મતો અવિગત ગતિવંતી, મમ ચરનન ગ્રહી ભઈ નચંતી. ૩૯**

શબ્દાર્થ

ધોળબાઈ = ધોળબાઈ માતા = માતા ધન = ધન્યવાદ જીનકી = જેમની દઢ ભક્તિ = દઢતાપૂર્વકની ભક્તિ કહા કહું = કેટલું વર્ણવું મેં = હું તિનકી = તેમની અડગ મતો = ડગે નહીં તેવો મત અવિગત = જેની વિગત મળે તેમ નથી તેવું પદ ગતિવંતી = ગતિવાળા મમ = મારા ચરનન = ચરણો ગ્રહી = ગ્રહણ કરી ભઈ = બન્યાં નચંતી = નિર્ભય.

અનુવાદ

તેમની માતા ધોળબાઈને ધન્યવાદ ઘટે કે જેઓ દઢતાપૂર્વકની ભક્તિ કરતાં હતાં, જેનું હું કેટલુંક વર્ણન કરું? અડગમત અને અવિગતપદના ગતિવાળાં હતાં. અને મારાં ચરણ ગ્રહીને નિર્ભય બન્યાં હતાં.

ભાવાર્થ

હરસદરામની માતાનું નામ ધોળબાઈ હતું. તેઓ પણ ધન્યવાદને પાત્ર હતાં. કારણ કે તેઓ પણ દઢતાપૂર્વકની ભક્તિ કરતાં હતાં. જેનું કુવેરસ્વામી કેટલુંક વર્ણન કરે? તેમની ભક્તિ અચળ મત ધરાવતી હોઈ અવિગતપદના ગતિવાળાં બન્યાં હતાં. વૈરાગ્યપૂર્ણ ભક્તિ ધરાવતાં હોઈ તેઓ કુવેરસ્વામીના ચરણમાં વૃત્તિ સ્થિર કરીને નિર્ભયતાપૂર્વક અહર્નિશ ભક્તિમાં તલ્લીન થઈને રહેતાં હતાં.

**માતા સહિત હરસદ ગતિ ભયેઉ, કેવલ મોક્ષ પરમપદ પયેવું;
કુમલરામ ઓરુ જન હેતુ, જેઠીબાઈ અરધંગી સમેતુ. ૪૦**

શબ્દાર્થ

માતા સહિત = માતા સાથે હરસદ = હરસદરામ ગતિ = જ્ઞાની ભયેઉ = બન્યા કેવલ મોક્ષ = કેવલ મુક્તિ

પરમપદ = પરમપદ પયેઉ = પ્રાપ્ત કર્યું કુમલરામ = કુમલરામ ઓરુ = અને જન હેતુ = પ્રેમાળ ભક્ત જેઠીબાઈ = જેઠીબાઈ અરધંગી = પત્ની સમેતુ = સહિત.

અનુવાદ

હરસદરામ તેમની માતા સહિત જ્ઞાની બન્યા હોવાથી પરમપદની ગતિ પામીને કૈવલ મુક્તિને વર્યા હતાં. કુમલરામ અને તેમનાં પત્ની જેઠીબાઈ સહિત પ્રેમાળ ભક્ત હતાં.

ભાવાર્થ

કાસોર ગામના હરસદરામ અને તેમની માતા ધોળબાઈ કૈવલજ્ઞાનમાં તલ્લીન બન્યા હતા. સઘળી સમજ મેળવવાથી તેમને પરમપદ પ્રાપ્ત કરવાની ગતિ સરળ બની હતી, જેથી તેઓ બંને દેહના અંતે કૈવલ મુક્તિને પામ્યાં હતાં.

કુમલરામ તેમનાં પત્ની જેઠીબાઈ સહિત પ્રેમપૂર્વક વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવીને ભક્તિ કરતાં હતાં.

નારી પુરુષ ધન્ય દોઉ નિજ દાસા, મમ ચરનન રત ઓરુ ના આસા;
જન એતને દ્વૈજ કુલમાંહી ભયેવુ, ઓર ઘને મુખી મુખી બરનયેવુ. ૪૧

શબ્દાર્થ

નારી પુરુષ = પતિ-પત્ની ધન્ય = ધન્યવાદને પાત્ર દોઉ = બંને નિજદાસા = સાચા સેવક મમ = મારા ચરનન = ચરણમાં રત = પ્રીતિ ઓરુ = બીજી ના = નહીં આસા = આશા જન એતને = એટલા ભક્તો દ્વૈજ = બ્રાહ્મણ કુલમાંહી = કુળમાં ભયેવુ = થયા ઓરુ = બીજા ઘને = ઘણા મુખી મુખી = મુખ્ય મુખ્ય બરનયેવુ = વર્ણવ્યા.

અનુવાદ

પતિ-પત્ની બંને સાચા સેવક હોઈ ધન્યવાદને પાત્ર છે કે જેઓ બીજી કોઈ આશા રાખ્યા સિવાય મારા ચરણમાં જ પ્રીતિ ધરાવતા હતા. એટલા ભક્તજનો બ્રાહ્મણ કુળમાં થયા. બીજા ઘણા હતા, પરંતુ મુખ્ય મુખ્યનું વર્ણન કર્યું છે.

ભાવાર્થ

કુમલરામ અને જેઠીબાઈ બંને પતિ-પત્ની ધન્યવાદને પાત્ર હતાં, કારણ કે તેમની નિષ્ઠાપૂર્વકની સમર્પણતાવાળી ભક્તિ હતી. માત્ર કુવેરસ્વામીના ચરણમાં પ્રીતિ રાખીને સદા બ્રાહ્મણ કુળની મર્યાદા ત્યજીને ભક્તિ કરતા હતા. પરમપદની પ્રાપ્તિ સિવાય તે સિવાય હૃદયમાં બીજી કોઈ મહત્વકાંક્ષા ન હતી. આટલા ભક્તો બ્રાહ્મણ કાળમાં થયા હતા. જેમનાં નામ નથી વર્ણવ્યા તે સિવાયના બીજા કાસોર ગામનાં ઘણા બધા ભક્તો કુવેરસ્વામીના ચરણમાં આવ્યા હતા. ભક્તિમાં જે યુસ્ત અને લોલીન બનીને ભક્તિમય જીવન જીવતાં હતાં, તેવા ખાસ ખાસ ભક્તનાં નામ-ઠામનું અહીંયાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

હરખબાઈ ઓરુ દાસ અનીના, મમ ચરનન રત ગત જલ મીના;
જનકે સુત મંગલ ઓરુ હીરા, કાંનદાસ નિજ ભક્ત સહીરા. ૪૨

શબ્દાર્થ

હરખબાઈ = હરખબાઈ ઓરુ = અને દાસ અનીના = અનીનદાસ મમ ચરનન = મારા ચરણોમાં રત = પ્રીતિ
ગત = ગતિ જલ મીના = જલમાં માછલી હોય તેવી જનકે = જેઓના સુત = પુત્ર મંગલ = મંગળભાઈ ઓરુ = અને
હીરા = હીરાભાઈ કાંનદાસ = કાનદાસ નિજ ભક્ત = પરમ ભક્તિ કરવાવાળા સહીરા = તેજવાન.

અનુવાદ

હરખબાઈ અને અનીનદાસની ગતિ મારા ચરણમાં પ્રેમ લાવીને જળમાં જેમ માછલી રહે તેવી હતી. તેઓના પુત્ર મંગળભાઈ, હીરાભાઈ અને કાનદાસ પણ પરમ તેજવાન ભક્ત હતા.

ભાવાર્થ

વૈશ્ય કુળમાં જન્મેલાં હરખબાઈ અને અનીનદાસ બંને પતિ-પત્ની કુવેરસ્વામીના ચરણમાં અતિ પ્રેમ લાવીને જેમ જળમાં માછલી રહે તેવી રીતે ઓત પ્રોત થઈને ભક્તિ કરતાં હતાં. તેમના પુત્ર મંગળભાઈ, હીરાભાઈ અને કાંનદાસ પણ તેટલા જ ભક્તિમય અને જ્ઞાનમાં તેજસ્વી પરમ ભક્ત થયા હતા.

વૈશ કુલે યેતને ભયે જનહી, મોક્ષ પરમપદ ભયે સનાતનહી;
રઈજીદાસ નિજ ભક્ત અનીના, નગરપતિ સોઈ ભયે જન દીના. ૪૩

શબ્દાર્થ

વૈશ કુલે = વણિક જ્ઞાતિમાં યેતને = આટલા ભયે = થયા જનહી = ભક્ત મોક્ષ = મુક્તિ પરમપદ = શ્રેષ્ઠ પદ
ભયે = પામ્યા હતા સનાતનહી = શાશ્વત રઈજીદાસ = રઈજીદાસ નિજ ભક્ત = પરમ ભક્ત અનીના = અનિત
ભક્તિ કરવાવાળા નગરપતિ = ગામના મુખીયા સોઈ = છતાં ભયે = થયા જન દીના = વિનમ્રતાપૂર્વક ભક્ત બન્યા.

અનુવાદ

વૈશ્ય કુળમાં એટલા ભક્તો થયા. તેઓ શાશ્વત પરમપદની મુક્તિ પામ્યા હતા. રઈજીદાસ અનિત ભક્તિ કરવાવાળા પરમ ભક્ત થયા, જેઓ નગરના મુખીયા હતા, છતાં વિનમ્રતાપૂર્વક ભક્ત બન્યા હતા.

ભાવાર્થ

એટલા ભક્તજનો વૈશ્ય કુળમાં કુવેરસ્વામીનું શરણું સ્વીકારીને શાશ્વત પરમપદ મેળવવાવાળી કૈવલ મુક્તિને વર્યા હતા.

રઈજીદાસ નામના અનિત ભક્ત થયા. જેઓ કાસોર ગામના મુખીયા હતા. છતાં તેઓ

અતિ વિનમ્રતાપૂર્વક કુવેરસ્વામીનું શરણું સ્વીકારીને ભક્ત બન્યા હતા.

**ગુરુ ભુગતા મુગતા સંતનમે, કેવલ મોક્ષ આરાધન મનમે;
કાસોર ગામ ભયે જન યેતા, કેવલ મોક્ષ પરમપદ વેતા. ૪૪**

શબ્દાર્થ

ગુરુ = ગુરુ પદના ભોક્તા બની મુગતા = મુક્તપણે રાયતા સંતનમે = સંતોના સત્સંગમાં કેવલ મોક્ષ = કેવલ મુક્તિ આરાધન = આરાધના મનમે = મનમાં કાસોર ગામ = કાસોર ગામમાં ભયે = થયા જન યેતા = એટલા ભક્ત કેવલ મોક્ષ = કેવલ મુક્તિ પરમપદ = પરમપદના વેતા = જાણકાર.

અનુવાદ

ગુરુપદના ભોક્તા બનીને સંતોના સત્સંગમાં મુક્તપણે રાયતા અને મનમાં કેવલ મોક્ષ માટેની જ આરાધના કરતા હતા. કાસોર ગામના એટલા ભક્તો થયા. જે કેવલ મોક્ષ અને પરમપદના જાણવાવાળા હતા.

ભાવાર્થ

ગુરુપદના ભોક્તા બનીને રહેતા હતા. વળી, સંતપુરુષના સત્સંગમાં હંમેશાં આનંદ માણતા હતા. કાસોર ગામના જેટલા ભક્તોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે બધા જ કેવલમોક્ષ મળે તે માટે ગુપ્ત અમરમંત્રના અજપાજપ જપીને ધ્યાન ધરતા અને અહોનિશ મનમાં કેવલકર્તાનું આરાધના કરતા હતા. તેઓ કેવલમોક્ષના અધિકારી હતા અને પરમપદના જાણકાર હતા.

કહે કુવેર યેસે જન હેતુ, ભયે હરિજન નિજ કહુ સો અનંતુ. ૪૫

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે યેસે = આવા જન હેતુ = પ્રેમાળ ભક્તો ભયે = થયા હરિજન = ભક્તજન નિજ = આદિ કહુ = વર્ણવું સો = તો અનંતુ = અસંખ્ય.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે આવા અનંત પ્રેમાળ ભક્તો થયા તો (પછી) કેટલાક નિજભક્તજનોનું હું વર્ણન કરું?

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે, તેઓના શરણમાં સમર્પિત થઈને અસંખ્ય પ્રેમાળ ભક્તો કાયમપંથી બન્યા હતા, તો પછી તેઓ કેટલાક ભક્તજનોનું અહીં વર્ણન કરે ?

અંગ ૮૦

જન જનનકો

ગામ આખડોલ કલ્લે એક સોઈ, તાંહાં હરિજન મેરે બહુ હોઈ;
નામ કહુ ત્રીનકો અબ જેહી, કાલીદાસ અવલબાઈ તેહી. ૧

શબ્દાર્થ

ગામ આખડોલ = આખડોલ ગામ કલ્લે = કહેવાતું એક = એક સોઈ = હતું તાંહાં = ત્યાં હરિજન = ભક્તજન
મેરે = મારા બહુ = ઘણા હોઈ = હતા નામ કહુ = નામ કહું છું ત્રીનકો = તેમના અબ = હવે જેહી = જે
કાલીદાસ = કાળીદાસ અવલબાઈ = અવલબાઈ તેહી = તેઓ.

અનુવાદ

એક આખડોલ ગામ કહેવાતું હતું. ત્યાં મારા ઘણા ભક્તજનો હતા. તેમના નામ હવે કહું
છું. તેઓ કાળીદાસ અને અવલબાઈ હતા.

ભાવાર્થ

આખડોલ નામનું એક ગામ હતું. ત્યાં કુવેરસ્વામીના શરણે આવેલા ઘણા કાયમપંથી
ભક્તજનો રહેતા હતા. હવે તેમના નામ-ઠામ કુવેરસ્વામી આપણને જણાવે છે. તે પૈકી એક
કાળીદાસ નામના ભક્ત અને અવલબાઈ નામની એક સ્ત્રી ભક્ત થઈ ગયાં.

કાલીદાસ જન કુલ ખતરીકા, અવલબાઈ દ્વેજ કુલ અતિ નીકા;
કહુ ત્રીનકી હકીગત્ય ભિન્ન ભિન્ના, પરયા લેઈ હમકુ ગુરુ કીના. ૨

શબ્દાર્થ

કાલીદાસ = કાળીદાસ જન = ભક્ત કુલ ખતરીકા = ખત્રીકુળના અવલબાઈ = અવલબાઈ દ્વેજ કુલ = બ્રાહ્મણ
કુળ અતિ નીકા = ખૂબ જ પ્રમાણિક કહુ = કહું છું ત્રીનકી = તેમની હકીગત્ય = હકીકત ભિન્ન ભિન્ના = અલગ અલગ
પરયા લેઈ = ચમત્કાર લઈને હમકુ = મને ગુરુ કીના = ગુરુ કર્યાં.

અનુવાદ

કાળીદાસ ભક્ત ખત્રીકુળના હતા, જ્યારે અવલબાઈ બ્રાહ્મણકુળના હતા. બંને ખૂબ જ
પ્રમાણિક હતા. તેમની હકીકત અલગ અલગ રીતે દર્શાવું છું. તેમણે ચમત્કાર લઈને મને ગુરુ
કર્યા હતા.

ભાવાર્થ

કાળીદાસ ક્ષત્રિયકુળની પેટા જ્ઞાતિ કહેવાતી ખત્રી અટક ધરાવતા હતા. જ્યારે અવલબાઈ બ્રાહ્મણકુળના હતા. તેઓ બંને ખૂબ જ પ્રમાણિક ભક્તજન હતા. તેઓ જ્યારે કુવેરસ્વામીના શરણમાં આવ્યાં અને તેમને ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા તે પહેલાં તેમણે અમુક ચમત્કાર અનુભવ્યો હતો. તેના કારણે જ તેઓ બંનેએ કુવેરસ્વામીને ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા હતા.

**લગ્નો પીશાય એક બડભારી, વ્યાકુલ કીયે ઘરકે નરનારી;
કરે ઉતપાત મનસ ધૂનાવે, મંત્ર જંત્ર કરે પકર ન પાવે. ૩**

શબ્દાર્થ

લગ્નો = વળગ્યો પીશાય = દુઃખ દેનાર પ્રેતાત્મા એક = એક બડભારી = બહુ શક્તિશાળી વ્યાકુલ કીયે = વ્યાકુળ કર્યા ઘરકે નરનારી = ઘરના સ્ત્રી-પુરુષોને કરે ઉતપાત = ઘણું જ કષ્ટ આપે મનસ ધૂનાવે = માણસને ધૂણાવે મંત્ર જંત્ર કરે = જંતર-મંતર કરવામાં આવે તો પણ પકર ન પાવે = વશ થઈ શકે નહીં.

અનુવાદ

એક બહુ જ શક્તિશાળી પ્રેતાત્મા વળગ્યો, જેથી ઘરના સ્ત્રી-પુરુષોને વ્યાકુળ કર્યા હતા. તે ઘણું જ કષ્ટ (આપત્તિ) આપીને માણસને ધૂણાવતો હતો. જંતર-મંતર કરવામાં આવે છતાં પણ વશ થતો ન હતો.

ભાવાર્થ

કાળીદાસને એક બહુ જ દુઃખદાયક ભૂત-પ્રેત યોનિનો વળગાડ વળગ્યો હતો. જેથી ઘરના બધા જ સ્ત્રી-પુરુષો સહિત સમગ્ર કુટુંબીજનો ભયભીત બનીને તેઓ ખૂબ જ દુઃખી થઈ ગયા હતા. તે પ્રેતાત્મા માણસના દેહમાં પ્રવેશ કરીને ઘણો જ ઉત્પાત મચાવીને ધૂણાવતો હતો. તે વ્યાધિમાંથી મુક્ત કરવા માટે જંતર-મંતર કરવાવાળા ભૂવા અને તાંત્રિકોએ ઘણા ઘણા પ્રયત્નો કર્યા, છતાં પ્રેતાત્મા વશ થઈ શકતો નહતો.

**છીતે ભયે સકલ નરનારી, કાલીદાસ તબ લીયો વિચારી;
જઉ શરનન સંતનકે અબહી, તબ છૂટે વ્યાધી એહી સબહી. ૪**

શબ્દાર્થ

છીતે ભયે = નિસ્તેજ થયા સકલ = બધા નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો કાલીદાસ = કાળીદાસ તબ = ત્યારે લીયો વિચારી = વિચાર કર્યો જઉ = જાઉં શરનન = શરણમાં સંતનકે = સંતપુરુષના અબહી = હવે તબ = જેથી છૂટે = દૂર થાય વ્યાધી = પીડા એહી સબહી = આ બધી.

અનુવાદ

બધા સ્ત્રી-પુરુષો નિસ્તેજ થઈ ગયા. ત્યારે કાળીદાસે વિચાર કર્યો કે હવે સંતપુરુષના શરણમાં જાઉં કે જેથી આ બધી પીડા દૂર થાય.

ભાવાર્થ

ધરના બધા સ્ત્રી-પુરુષો અને સમગ્ર કુટુંબીજનોના ચહેરા ચિંતાના કારણે ફીક્કા પડી ગયા. કાળીદાસે જ્યારે બધાને નિસ્તેજ દશામાં જોયા ત્યારે વિચાર કર્યો કે મંત્ર-તંત્રથી તો આ વ્યાધિ દૂર થતી નથી. એટલે હવે તો કોઈ સાચા સંતપુરુષના શરણમાં જઈને શરણું સ્વીકારવું પડશે, ત્યારે જ આ બધી વ્યાધિમાંથી મુક્તિ મળે અને પ્રેતાત્માના ત્રાસમાંથી છૂટકારો મેળવી શકાશે.

જબ સેવા કરનનકુ લાગે, ભેખ સકલપે પરે જઈ પાગે;
એક એકપે કરે વિનંત અપારું, કર જોરી કહે હરો દુઃખ મારું. ૫

શબ્દાર્થ

જબ = ત્યારે સેવા કરનનકુ = સેવા કરવા લાગે = લાગ્યા ભેખ સકલપે = બધા ભેખધારીઓની પાસે જઈ પરે = પરે જઈ પાગે = જઈને પગે લાગે એક એકપે = દરેકને એક પછી એકની પાસે જઈને કરે = કરવા લાગ્યા વિનંત = વિનંતી આજીજી અપારું = ઘણી જ કર જોરી = બે હાથ જોડી કહે = કહેવા લાગ્યા હરો દુઃખ મારું = મારું દુઃખ દૂર કરો.

અનુવાદ

ત્યારે એક પછી એક એમ બધા ભેખધારીઓની પાસે જઈને પગે લાગે અને સેવા કરવા લાગ્યા. વળી, બે હાથ જોડીને ઘણી વિનંતી કરવા લાગ્યા કે મારું દુઃખ દૂર કરો.

ભાવાર્થ

કાળીદાસે નિયમ લીધો અને પોતાના દુઃખને મટાડવા માટે ભેખધારીઓ પાસે જઈને તેમના ચરણોમાં પડી દાસભાવે સેવા-પૂજા તથા સરભરા કરવા લાગ્યા. એક પછી એક એમ વારાફરતી અલગ-અલગ ભેખધારી પાસે જતા અને બે હાથ જોડીને પોતાના શરીરમાં પ્રવેશેલા પ્રેતાત્માની વ્યાધિમાંથી મુક્ત કરવા માટેનો ઉપાય બતાવવા વિનંતી કરતા હતા.

એહી પરકાર વર્ષ દશ વીત્યે, દુઃખ નહીં ગયે સબ ભયે મન છીત્યે;
સૂની બહોરુ કિરત શરન મમ આયે, હમકુ પણ દુઃખ કહી સમજાયે. ૬

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = આ પ્રકારે વર્ષ દશ = દશ વર્ષ વીત્યે = વીતી ગયાં દુઃખ નહીં ગયે = દુઃખ દૂર થયું નહીં

સબ = બધાના ભયે = થયાં મન છીત્યે = મન ફીક્કાં સૂની = સાંભળી બહોરુ = પછી કિરત = કીર્તિ
શરન મમ = મારા શરણમાં આયે = આવ્યા હમકુ = મને પણ = પણ દુઃખ = પીડા કહી સમજાયે = કહી સમજાવ્યું.

અનુવાદ

આ પ્રકારે દશ વર્ષ વીત્યાં, પરંતુ દુઃખ દૂર થયું નહીં. જેથી બધાંનાં મન ફીક્કાં પડી ગયાં.
પછી કીર્તિ સાંભળીને મારા શરણે આવ્યા અને મને પણ તે દુઃખ કહી સમજાવ્યું.

ભાવાર્થ

સંતપુરુષોની અને ભેખધારીઓની સેવા ચાકરી કરતાં કરતાં દશ વર્ષનો સમય પસાર થઈ
ગયો તેમ છતાં કાળીદાસને વળગાડની વ્યાધિનું દુઃખ દૂર થયું નહીં. જેથી પરિવારના બધા જ
સ્ત્રી-પુરુષોનાં મન નિસ્તેજ થઈને મુખ ફીક્કાં પડવા લાગ્યાં. તેવામાં કોઈએ કુવેરસ્વામી અંગે
માહિતગાર કર્યાં. કીર્તિ સાંભળીને તેઓ કુવેરસ્વામીનાં શરણમાં ગયા. કાળીદાસે સારસાધામે
જઈને તેમણે (કુવેરસ્વામીને) પોતાના દુઃખની સઘળી હકીકત વિગતવાર કહી સંભળાવી.

**જબ હમહી ચિત્તમે ચિતવઈયા, ભેખ સકલ ચરને એહી ગઈયા;
સરો નહીં કારજ અબ મન ડોલે, કોઈ નવ રહે જબ ભેખકે ઓલે. ૭**

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે હમહી = મેં ચિત્તમે ચિતવઈયા = ચિત્તમાં ચિંતવન કરીને જોયું ભેખ સકલ = બધા જ ભેખધારીઓના
ચરને = શરણમાં એહી = આ ગઈયા = ગયા હતા સરો નહીં = સાર્થક થયું નહીં કારજ = કાર્ય અબ = હવે
મન = મન ડોલે = ચલિત થયું કોઈ નવ રહે = કોઈ રહ્યું નહીં જબ = જ્યારે, ત્યારે ભેખકે = ભેખધારીઓને
ઓલે = પડખે.

અનુવાદ

જ્યારે મેં ચિત્તમાં ચિંતવન કરીને જોયું તો આ બધા ભેખધારીઓના શરણે ગયેલા છે છતાં
કાર્ય સાર્થક (સફળ) થયું નથી એટલે હવે મન ચલિત થયું છે. કારણ કે આ ભેખધારીઓને
પડખે જ્યારે કોઈ રહ્યા જ નથી....

ભાવાર્થ

જ્યારે કાળીદાસે પોતાની સઘળી હકીકત સમજાવી ત્યારે કુવેરસ્વામીએ પોતાના ચિત્તમાં
ચિંતવન કરીને નિહાળ્યું. તો ખબર પડી કે સાચે જ કાળીદાસે બધા જ સંતપુરુષો અને
ભેખધારીઓના ચરણોમાં સાચી શ્રદ્ધા અને પ્રેમભાવ સહિત શરણમાં જઈને પોતાની પીડાનું
નિવારણ લાવવા માટે પ્રયત્ન કર્યા છે. તેમ છતાં કોઈ કાર્ય સાર્થક થયું નથી જેથી તેમનું મન
ભેખધારીઓ પ્રત્યે ચલીત થયું છે. કારણ કે જેના માટે ભેખ લીધો છે તે પૈકીના કોઈપણ દેવ

ભેખધારીઓના પડખે રહ્યા જ નથી. અર્થાત ભેખધારીઓની લાજ રાખીને કાર્ય સાર્થક કરવામાં કોઈ દૈવીશક્તિ મદદરૂપ બનતી નથી.

**તબ કરુના કીની હમ સોઈ, લીયે મમ શરન પ્રહેત ગયો રોઈ;
જબ સુખ સાતા ભયે નરનારી, કાલીદાસ લીયો લક્ષ વિચારી. ૮**

શબ્દાર્થ

તબ = જ્યારે કરુના કીની = કૃપા કરી હમ = મેં સોઈ = તેમના પર લીયે = લીધા મમ = મારા શરન = શરણમાં પ્રહેત = પ્રેતાત્મા ગયો = નીકળી ગયું રોઈ = રુદન કરતાં જબ = જ્યારે સુખ સાતા = સુખશાંતિ ભયે = થયાં નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો કાલીદાસ = કાળીદાસ લીયો = સ્વીકાર્યો લક્ષ = મત વિચારી = વિચાર કરીને.

અનુવાદ

જ્યારે મેં તેમના પર કૃપા કરીને મારા શરણમાં લીધા, ત્યારે પ્રેતાત્મા રુદન કરતું નીકળી ગયું. જ્યારે સ્ત્રી-પુરુષો સુખ-શાંતિરૂપ થયાં ત્યારે કાલીદાસે વિચાર કરીને લક્ષ સ્વીકાર્યો.

ભાવાર્થ

ભેખ લજવાય એ કુવેરસ્વામીને મંજૂર ન હતું. તેથી તેમણે કાળીદાસ ઉપર કરુણા કરીને પોતાના શરણમાં લીધા. કુવેરસ્વામીએ કાલીદાસના માથા પર હાથ મૂકીને જ્યારે આશીર્વાદ આપ્યા કે તરત જ તેના શરીરમાંથી રુદન કરતું કરતું પ્રેતાત્મા નીકળી ગયું. કાળીદાસની આવી સ્થિતિ થઈ અને ચમત્કાર સર્જાયો. તે જોતાં જ કુટુંબીજનો અને આખડોલ ગામનાં બધા જ સ્ત્રી-પુરુષો સુખ-શાંતિ પામ્યાં. ત્યારબાદ કાળીદાસે સ્વસ્થ થઈને વિચાર કર્યો કે આવા સમર્થ પુરુષનું શરણું સ્વીકારીને હવે કાયમને માટે તેમના સાંનિધ્યમાં જ રહેવું જોઈએ આ પ્રમાણે તેમણે નિર્ણય લીધો અને કેવલલક્ષ સ્વીકાર્યો.

**અહો કર્તા તુમ અકલ નરેશા, અબ સ્વામી મોહી દો ઉપદેશા;
જબ હમ દીના મંત્ર અનુપા, સમજાયે કરી તત્ત્વ નીરૂપા. ૯**

શબ્દાર્થ

અહો કર્તા = અહો હે કર્તા ! તુમ = તમો અકલ નરેશા = અકલ પુરુષ છો અબ = હવે સ્વામી = નાથ મોહી દો = મને આપો ઉપદેશા = દીક્ષા જબ = ત્યારે હમ = મેં દીના મંત્ર = મંત્ર આપ્યો અનુપા = અનુપમ સમજાયે = સમજાવ્યું કરી = કરીને તત્ત્વ નીરૂપા = તત્ત્વોનું નિરૂપણ.

અનુવાદ

અહો હે કર્તા ! તમો અકળ પુરુષ છો. હવે હે સ્વામી ! મને દીક્ષા આપો. ત્યારે મેં અનુપમ

મંત્ર આપ્યો અને તત્ત્વોનું નિરૂપણ કરીને સમજાવ્યું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીના ચરણોમાં પડીને કાળીદાસે પોતાની જાતને અહોભાગ્યવાન ગણાવ્યા. તેમણે કુવેરસ્વામીને એક અકળ પુરુષ છો એમ કહીને પરમેશ્વર તરીકે સંબોધન કર્યું તથા દીક્ષા આપવા માટે વિનંતી કરી. ત્યારે કુવેરસ્વામીએ દીક્ષા આપીને મહા ગુપ્ત અમરમંત્ર કાનમાં સંભળાવ્યો. તે ઉપરાંત શરીરનાં બંધારણમાં રહેલા તત્ત્વોનો ભાગ-ત્યાગ કરીને ચેતનતાના કારણરૂપે રહેલા ચૈતન અંશને જુદો તારવી બતાવીને અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતા સકર્તા સિદ્ધાંતની વિગતવાર સમજ આપી.

**જબ સમજે ચૈતન નિજ બોધુ, જનમ મરન ભયે ગયો વિરોધુ;
સાર અસાર લહો સબ મરમુ, કાલીદાસ ભયે મુક્ત ન્હે:કરમુ. ૧૦**

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે સમજે = સમજ્યા ચૈતન નિજ બોધુ = નિજ ચૈતનલક્ષી જ્ઞાનનો ઉપદેશ જનમ મરન = જન્મ અને મરણનો ભયે ગયો = ભય દૂર થયો વિરોધુ = સંકટ સાર અસાર = શાશ્વત અને નાશવંત લહો = જાણ્યો સબ = બધો મરમુ = રહસ્ય કાલીદાસ = કાળીદાસ ભયે = થયા મુક્ત = બંધન રહિત ન્હે:કરમુ = નિષ્કામ

અનુવાદ

જ્યારે નિજ ચૈતનનો ઉપદેશ સમજ્યા ત્યારે જન્મ-મરણના સંકટરૂપ ભય દૂર થયો. શાશ્વત અને નાશવંતનું બધું જ રહસ્ય જ્યારે જાણ્યું ત્યારે કાળીદાસ નિષ્કામ બનીને બંધન રહિત બન્યા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીના સ્વમુખે ઉચ્ચારાયેલ નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ અને કેવલકર્તા અંશીના મહદ્ સજ્જાજાણ સ્વરૂપને દર્શાવતો અંશ-અંશીના લક્ષનો ઉપદેશ જ્યારે સમજ્યા ત્યારે તેમના મનમાં જન્મ અને મરણના ભવ-સંકટની જે બીક હતી તે દૂર થઈ ગઈ. પોતે નિશ્ચિત બની ગયા. નાશવંત અને શાશ્વતનો સમગ્ર ભેદ જ્યારે સમજ્યા, ત્યારે કાળીદાસ કામના રહિત થઈ મુક્તપણે નિર્ભયતા પામીને અહર્નિશ કેવલકર્તાની ભક્તિમાં તલ્લીન બની ગયા.

**અવલબાઈકી સૂનો અબ ટેકુ, પ્રભુ મિલવા ઉર ભાવ વિશેકુ;
તિરથ વ્રત કરી દમી અતિ દેહા, રાગ દ્વેષ જુગસુ તજી નેહા. ૧૧**

શબ્દાર્થ

અવલબાઈકી = અવલબાઈની સૂનો = સાંભળો અબ = હવે ટેકુ = ટેક પ્રભુ મિલવા = પરમેશ્વરને પ્રાપ્ત

કરવાનો ઉર ભાવ = હૃદયમાં ભાવ વિશેકુ = વિશેષ તિરથ વ્રત = તીર્થ સ્થાનોનાં દર્શન અને ધાર્મિક વ્રતો કરી = કરીને દમી અતિ દેહા = દેહનું અત્યંત દમન રાગ દ્વેષ = પ્રીતિ અને અપ્રીતિ જુગસુ = જગત પ્રત્યે તજ = ત્યજી દીધો નેહા = સ્નેહ.

અનુવાદ

હવે અવલબાઈની ટેક સાંભળો કે પરમેશ્વરને મળવાનો તેમના હૃદયમાં વિશેષ (અધિક) ભાવ હતો. તેથી તીરથ-વ્રત કરીને દેહનું ઘણું દમન કરતા અને જગત પ્રત્યેનો રાગ-દ્વેષ તેમજ સ્નેહ ત્યજી દીધો હતો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી હવે અવલબાઈના ટેક અંગેનું વૃત્તાંત સંભળાવે છે. પરમેશ્વરને મળવા માટે અવલબાઈના હૃદયમાં અત્યંત ભાવ હતો. તેથી તેઓ વિવિધ ધર્મસ્થાનોમાં દર્શન કરવા જતાં. વળી, પવિત્ર નદીમાં સ્નાન કરીને ધાર્મિક વ્રતો દરમિયાન ઉપવાસ પણ કરતા. આમ શરીરને ઘણું જ કષ્ટ આપતા. ઉપરાંત ઈન્દ્રિયોને કાબૂમાં રાખીને વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવતાં હતાં. જગતપક્ષે ઉદ્ભવતા રાગ-દ્વેષ સહિત સાંસારિક સ્નેહ ત્યજી દઈને તીવ્ર વૈરાગ્ય ધારણ કર્યો હતો. આ પ્રમાણે તેઓ ભક્તિમાં તરબોળ થઈને રહેતાં હતાં.

**કીયો બહુ કરમ નાંહાંના વિધિ ઓરુ, તોહુ ન ભયા કહી મન નિજ ઠોરુ;
યહી વિધસે વર્ષ દ્વાદશ ભઈયા, અતિ અકુલાઈ નેમ એક લઈયા. ૧૨**

શબ્દાર્થ

કીયો = કર્યા બહુ = ઘણા કરમ = કર્મકાંડી નાંહાંના વિધિ = વિવિધ પ્રકારના ઓરુ = બીજા તોહુ ન ભયા = તેમ છતાં થયું નહીં કહી = ક્યાંય પણ મન નિજ = પોતાનું મન ઠોરુ = સ્થિર યહી વિધસે = આ પ્રમાણે વર્ષ દ્વાદશ = બાર વર્ષ ભઈયા = વીત્યાં અતિ અકુલાઈ = ખૂબ જ અકળાઈને નેમ = નિયમ એક = એક લઈયા = લીધો.

અનુવાદ

વિવિધ પ્રકારના સહિત બીજા કર્મકાંડ બહુ જ કાર્યો. તેમ છતાં પોતાનું મન ક્યાંય પણ સ્થિર થયું નહીં. આ પ્રમાણે બાર વર્ષ વીત્યા પછી ખૂબ અકળાઈને એક નિયમ (ટેક) લીધો.

ભાવાર્થ

પરમેશ્વરને મેળવવા માટે અવલબાઈએ અનેક પ્રકારની અલગ અલગ કર્મકાંડી ક્રિયાઓ અને શાસ્ત્રોક્ત વિધિ-વિધાન મુજબ શક્ય તેટલાં બધાં જ ધાર્મિક કાર્યો કર્યા. તેમ છતાં પણ તેમનું મન કોઈ ઠેકાણે સ્થિર થયું નહીં. આ ઉપરાંત પ્રભુ-પ્રાપ્તિ માટે મન ચંચળ બનીને વ્યથિત દશા અનુભવતું હતું. આમ, ધાર્મિક વિધિ અને તીર્થ-વ્રત, જપ-તપ તથા કર્મકાંડી

ક્રિયાઓ કરતાં કરતાં બાર વર્ષનો સમય પસાર થયો. ત્યારે અવલબાઈ મનથી ખૂબ જ નાશીપાસ (હતાશ) થયાં. તેઓ અત્યંત અકળામણ અનુભવવા લાગ્યા. અંતે થાકીને તેમણે એક નિયમ લીધો.

**તાગ્યો અન્ન મન કીયો દંઢાવું, હરિ પવરાવે તબ અન્ન પાવું;
કરે ફલ ફૂલ ફરાલહી જબહી, અન્ન રસના પરસે નહીં કબહી. ૧૩**

શબ્દાર્થ

તાગ્યો = ત્યાગ કર્યો અન્ન = અનાજ મન કીયો = મન કર્યું દંઢાવું = મક્કમ હરિ = પ્રભુ પવરાવે = જમાડે તબ = ત્યારે અન્ન = અનાજ પાવું = ખાઉં, જમું કરે = કરતાં ફલ ફૂલ ફરાલહી = ફળફૂલ અને ફળાહાર જબહી = જ્યારે જેથી અન્ન = અનાજ રસના પરસે = જીભને સ્પર્શે નહીં = નહીં કબહી = ક્યારેય.

અનુવાદ

અન્નનો ત્યાગ કરીને મન મક્કમ કર્યું કે પરમેશ્વર જ્યારે જમાડે ત્યારે જ અન્ન જમીશ. તેથી ફળફૂલની ફરાળ કરતાં, પરંતુ જીભને અન્નનો ક્યારે પણ સ્પર્શ થવા દેતાં નહીં.

ભાવાર્થ

અંતે અવલબાઈએ ટેક લીધી કે તેઓ હવે અન્નનો ત્યાગ કરશે અને જ્યારે પરમેશ્વર જમાડે ત્યારે જ અન્ન જમશે. જેથી મન મક્કમ કરીને તેઓએ પાકું ભોજન લેવાનું બંધ કર્યું. તેઓ માત્ર ફળ-ફૂલનો ફળાહાર કરીને જ રહેતાં, પરંતુ ક્યારેય પણ રાંધેલા અન્નનો દાણો જીભને સ્પર્શ થવા દેતાં ન હતાં.

**યેસેહી પન પ્રસ ત્રીયે જબ ગઈયા, તબ એક દિન ઉદવેશ મન ભઈયા;
ફરાલ તજી પન કરવી જેહી, ઘરમં બેઠી સાંકલ દેહી. ૧૪**

શબ્દાર્થ

યેસેહી = આવી રીતે પન = પ્રતિજ્ઞા પ્રસ ત્રીયે = ત્રણ વર્ષો જબ = જ્યારે ગઈયા = પસાર થયાં તબ = ત્યારે એક દિન = એક દિવસ ઉદવેશ મન ભઈયા = મનમાં ઉદ્વેગ થયો ફરાલ તજી = ફરાળ ત્યજીને પન = સંકલ્પ કરવી = કરી, કર્યો જેહી = જેથી ઘરમં બેઠી = ઘરમાં બેસીને સાંકલ = સાંકળ દેહી = દઈ.

અનુવાદ

આ રીતે પ્રતિજ્ઞામાં ત્રણ વર્ષ પસાર થયા ત્યારે એક દિવસ મનમાં ઉદ્વેગ થયો. ફળાહાર ત્યજીને સંકલ્પ કર્યો જેથી ઘરમાં સાંકળ દઈને બેસી ગયાં.

ભાવાર્થ

આ રીતે ફળાહારની પ્રતિજ્ઞા લીધે ત્રણ વર્ષ વીતી ગયાં. તેમ છતાં કોઈ નક્કી પરિણામ આવ્યું નહીં. તેથી એક દિવસ મનમાં અતિ અકળામણ અનુભવવા લાગ્યાં એટલે ફળાહાર ત્યજીને મક્કમ સંકલ્પ કર્યો. તેઓ ઘરમાં અંદરથી સાંકળ બંધ કરીને પ્રભુ-ભક્તિમાં બેસી ગયાં.

**અન્નજલ તજે દિવસ દશ ગઈયા, તબ હમ તાંહાં જઈ પ્રગટ ભઈયા;
દીનો દરસ અચાનક જાઈ, ચેતન ભઈ અવલ જન બાઈ. ૧૫**

શબ્દાર્થ

અન્નજલ = અન્ન અને પાણી તજે = ત્યાગ કરે દિવસ દશ ગઈયા = દશ દિવસ વિત્યા તબ = ત્યારે હમ = હું તાંહાં જઈ = ત્યાં જઈ પ્રગટ ભઈયા = પ્રગટ થયો દીનો દરસ = દર્શન આપી અચાનક = ઓચિંતાનો જાઈ = જઈને ચેતન ભઈ = જાગૃત થઈ અવલ જન બાઈ = અવલબાઈ ભક્ત.

અનુવાદ

અન્ન અને જલ ત્યાગ કરે દશ દિવસ વીત્યા ત્યારે હું ત્યાં જઈને પ્રગટ થયો. જ્યારે જઈને અચાનક દર્શન દીધા ત્યારે ભક્ત અવલબાઈ જાગૃત થઈ.

ભાવાર્થ

અવલબાઈ મક્કમ નિર્ધાર કરીને અન્નજળ ત્યજી દઈ ઘરની અંદર સાંકળ વાસી દઈને બેસી ગયાં હતાં. એમ કરતાં દશ દિવસનો સમય પસાર થઈ ગયો. ત્યારે કુવેરસ્વામી ત્યાં જઈને પ્રગટ થયાં. ઘરમાં જઈને અચાનક દર્શન આપ્યાં. ત્યારે ભક્ત અવલબાઈ એકદમ સચેતન બનીને જાગૃત થયાં.

**ભયો અજવાલ દ્વાર જોયે બંધે, પ્રભુ જાના મોઈ ગયો સબ સંધે;
કરી પ્રકંમા પરી જબ પાયે, તબ હમહી ભોજન પવરાયે. ૧૬**

શબ્દાર્થ

ભયો અજવાલ = અજવાળું થયું દ્વાર જોયે બંધે = બારણું બંધ જોયું પ્રભુ જાના = પરમેશ્વર જાણીને મોઈ = મને ગયો સબ સંધે = બધા સંશયો દૂર થયા કરી પ્રકંમા = પ્રકંમા કરીને પરી જબ પાયે = જ્યારે પગે પડી તબ = ત્યારે હમહી = મેં ભોજન પવરાયે = ભોજન જમાડ્યું.

અનુવાદ

અજવાળું થયું, પરંતુ (ઘરનું) બારણું બંધ જોયું. મને પરમેશ્વર જાણીને બધા સંશયો દૂર થયા. પ્રકંમા કરીને જ્યારે પગે પડી ત્યારે મેં ભોજન જમાડ્યું.

ભાવાર્થ

જ્યારે ઘરમાં પ્રકાશ ફેલાયો ત્યારે તે જોઈને તેઓ (અવલબાઈ) અચંબો પામ્યાં. વળી, જોયું તો ઘરનું બારણું પણ બંધ હતું. ખરેખર ! પરમેશ્વરે પ્રગટ સ્વરૂપે દર્શન આપ્યાં છે તેવું માનીને પોતાના મનમાં રહેલા સંશયો દૂર થયા અને પોતાની પ્રતિજ્ઞા ફિળિભૂત થઈ છે તેવો અહેસાસ અનુભવવા લાગ્યાં. અવલબાઈએ ઊભા થઈને કુવેરસ્વામીની પ્રકંમા કરી અને નત્મસ્તકે ચરણમાં પડ્યાં અને નમસ્કાર કર્યા. કુવેરસ્વામીએ તેમને પોતાના હાથે ભોજન ખવડાવ્યું.

**લીયો ભોજન જબ કહી હમ સારા, હમ ભયેહે પ્રગટ અવતારા;
નગર સારસા સાર સબનકા, તાંહાં પ્રગટે કરવા કાજ જનકા. ૧૭**

શબ્દાર્થ

લીયો ભોજન = ભોજન લીધા બાદ જબ = જ્યારે કહી હમ સારા = બધી સમજ આપીને કહ્યું કે હમ = હું ભયેહે પ્રગટ = પ્રગટ થયો છું અવતારા = અવતાર લઈને નગર સારસા = સારસા નગરમાં સાર સબનકા = બધાના સારરૂપે તાંહાં = ત્યાં પ્રગટે = પ્રગટ થયો કરવા = કરવા માટે કાજ = કલ્યાણ જનકા = માનવોના.

અનુવાદ

ભોજન લીધા બાદ જ્યારે મેં બધી સમજ આપતાં કહ્યું કે હું અવતાર ધારણ કરીને પ્રગટ થયો છું. બધાના સારરૂપ સારસા નગર છે ત્યાં માનવનું કલ્યાણ કરવા માટે પ્રગટયો છું.

ભાવાર્થ

અવલબાઈને ભોજન જમાડ્યા બાદ કુવેરસ્વામીએ સમજ આપતાં સર્વ હકીકત જણાવી કે તેઓ આ વિશ્વમાં અવતાર ધારણ કરીને પ્રગટ થયા છે. સર્વના સારરૂપ સારસા નગરમાં માનવોનું કલ્યાણ કરવા માટે તેઓ પ્રત્યક્ષ રૂપે ત્યાં બિરાજમાન રહે છે.

**યેસે કહી મુસ્તક ભુજ દઈયા, અંતર્ધ્યાન જબી હમ ભઈયા;
ભયો પ્રભાત ખોલે જબ દારુ, ઉર અંતર પાયે હરિ પતીયારું. ૧૮**

શબ્દાર્થ

યેસે કહી = એવું કહીને મુસ્તક ભુજ દઈયા = માથા પર હાથ મૂક્યો અંતર્ધ્યાન = અદૃશ્ય જબી = પછી હમ = હું ભઈયા = થયો ભયો = થયું પ્રભાત = સવાર ખોલે જબ દારુ = જ્યારે બારણું ખોલ્યું ઉર અંતર = હૃદયમાં પાયે = પ્રાપ્ત થયો હરિ = પ્રભુ પતીયારું = વિશ્વાસ.

અનુવાદ

એવું કહીને મસ્તક ઉપર હાથ મૂક્યો. પછી હું અંતરધ્યાન થઈ ગયો. પ્રભાત થયું અને

જ્યારે બારણું ખોલ્યું ત્યારે હૃદયમાં પ્રભુ પ્રત્યે વિશ્વાસ પ્રાપ્ત થયો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ પોતે સારસા ગામમાં પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે પ્રગટ થઈને બિરાજ્યા છે તેવી હકીકત જણાવીને ભોજન કરાવ્યા બાદ માથા પર હાથ મુકીને આશીર્વાદ આપ્યા પછી અંતરધ્યાન થઈ ગયા. આ ચમત્કાર સર્જાયો તેથી અવલબાઈ મનમાં ખૂબ જ ખુશ થયા. પ્રભાત થયું અને પોતે બારણું ખોલ્યું ત્યારે હૃદયમાં પરમેશ્વર પ્રત્યે વિશ્વાસ સંપાદન થયો. રાત્રિ દરમિયાન જે કાંઈ બીના બની તેના પ્રત્યે હકીકત સાચી પુરવાર કરવા માટે મનમાં ઉત્કંઠા જાગી અને પરમેશ્વરનાં સાક્ષાત દર્શન કરવા જવા માટેની તૈયારી કરી.

**તબ દોરી સારસા જોઉ જઈ, સાચી કે ભયો ભરમહી મોઈ;
સારસાપુર સંધ્યાસમે આઈ, તબ પ્રગટહી હમ દેખ્યા પાઈ. ૧૯**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે દોરી = દોડીને સત્વરે સારસા = સારસા જોઉ = જોઉં જઈ = જઈને સાચી = સત્ય કે = કે ભયો = થયો ભરમહી = ભ્રમણા મોઈ = મને સારસાપુર = સારસાનગર સંધ્યાસમે = સંધ્યાકાળે આઈ = આવી તબ = ત્યારે પ્રગટહી = પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે હમ = મને દેખ્યા પાઈ = જોઈ શક્યાં.

અનુવાદ

ત્યારે દોડીને સારસા જઈને જોઉ કે મને ભ્રમણા થઈ છે કે સાચી હકીકત છે. સંધ્યા સમયે સારસાનગર આવી ત્યારે મને પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે જોઈ શક્યા.

ભાવાર્થ

સવારમાં ઊઠીને હૃદયની પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસથી નક્કી કર્યું કે સવેળા સારસા ગામે જઈને પ્રત્યક્ષ નજરે જોઉ કે ખરેખર રાત્રિ દરમિયાન કોઈ ભ્રમણા તો થઈ નથી કે સાચી હકીકત છે તે પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરીને તપાસી જોઉં. આ પ્રમાણે વિચાર કર્યા બાદ આખરોલ ગામથી ઉતાવળે ચાલવા લાગ્યા. સાંજના સમયે સારસા પહોંચ્યા. તેઓ જેવા સારસા નગરમાં આવી મંદિરમાં પ્રવેશ્યા કે તરત જ સાંજે જે પ્રગટ સ્વરૂપનાં દર્શન થયાં હતાં અને ભોજન જમાડીને આશીર્વાદ આપી અંતરધ્યાન થયા હતા તેજ પ્રગટ પુરુષનાં સાક્ષાત્ દર્શન (અવલબાઈએ) કર્યાં.

**દેખત દોર ચરન પાવ લાગી, દીયો હમ બોધ ભરમ ગયો ભાગી;
બોહોરુ મોઈ લેઈ ગઈ નિજ દ્વારુ, તાંહાં પણ કીનો જ્ઞાન અપારુ. ૨૦**

શબ્દાર્થ

દેખત = દેખતાંની સાથે જ દોર = દોડીને ચરન પાવ લાગી = ચરણોમાં પગે લાગી દીયો = આપ્યો હમ = મેં
બોધ = ઉપદેશ ભ્રમ ગયો = ભ્રમ ગયો ભાગી = દૂર બોહોરુ = પછી મોઈ = મને લેઈ ગઈ = લઈ ગઈ
નિજ દારુ = પોતાને ઘરે તાંડાં પણ = ત્યાં પણ કીનો = કહ્યું જ્ઞાન = જ્ઞાન અપારુ = ઘણું.

અનુવાદ

દેખતાંની સાથે જ દોડીને ચરણોમાં પગે લાગી, ત્યારે મેં ઉપદેશ આપ્યો એટલે ભ્રમ ભાગી ગયો. પછી મને પોતાને ઘરે લઈ ગઈ, ત્યાં પણ ઘણું જ્ઞાન કહ્યું.

ભાવાર્થ

અવલબાઈ સારસા જઈને જેવાં મંદિરમાં પ્રવેશ્યાં ત્યારે કુવેરસ્વામીને દેખતાંની સાથેજ આશ્ચર્યચક્રિત થઈ ગયાં. તેઓ દોડતા જઈને ચરણોમાં પડી પગે લાગ્યાં અને કુવેરસ્વામી સન્મુખ બેઠાં. ત્યારે કુવેરસ્વામીએ કેવલજ્ઞાનનો બોધ આપ્યો, જેથી તેમના મનમાં જે ભ્રમણાઓ હતી તે દૂર થઈ ગઈ. સાક્ષાત્ પરમેશ્વર તેમને દર્શન આપવા આવ્યા હતા તે જ સ્વરૂપને જોઈને ધન્યતા અનુભવવા લાગ્યાં. ત્યાર પછી કુવેરસ્વામીને પોતાના ઘરે લઈ જઈને પધરામણી કરાવી. ત્યારે પણ કુવેરસ્વામીએ ઘણો જ જ્ઞાનોપદેશ કરીને કેવલજ્ઞાન સમજાવ્યું. પોતાની મનોકામના (મહેચ્છા) સંતોષાતાં તે કાયમપંથ સ્વીકારીને અહર્નિશ કેવલભજનમાં લીન બની વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવવા લાગ્યા.

એહી પરકાર કારજ તિનું કરીયા, ઓર જીવ તાંડાં કેતેક તરીયા;
વૈશ કુલ ભાઈજી ભયે જનહી, સુત દારા સનેહી તન મનહી. ૨૧

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = આ પ્રકારે કારજ = કાર્ય તિનું = તેણીનું કરીયા = કર્યું ઓર = બીજા જીવ = જીવો તાંડાં = ત્યાં
કેતેક = ઘણા તરીયા = ભવપાર કર્યા વૈશ કુલ = વૈષ્ણવ કુળ ભાઈજી ભયે = ભાઈજીભાઈ થયા જનહી = ભક્તજન
સુત = પુત્ર દારા = પત્ની સનેહી = સ્નેહ કરતા તન મનહી = તન અને મન સહિત

અનુવાદ

આ પ્રકારે તેણીનું કાર્ય કર્યું અને બીજા ઘણા જીવોને પણ ભવપાર કર્યા. વૈશ્યકુળના ભાઈજીભાઈ ભક્ત થયા. તેના પુત્ર-પત્ની સહિત તન-મનપૂર્વક સ્નેહ કરતાં હતાં.

ભાવાર્થ

આ પ્રકારે (પ્રમાણે) દર્શન આપીને કુવેરસ્વામીએ અવલબાઈની ઈચ્છાપૂર્ણ કરીને તેઓનું

કાર્ય કર્યું. આમ, અવલબાઈની પ્રતિજ્ઞા (ટેક) સાર્થક કરીને લાજ જાળવી. આખડોલ ગામમાં બીજા પણ ઘણા ભક્તજનોને કૈવલજ્ઞાનનો બોધ આપીને ભવપાર કર્યા હતા.

વૈષ્ણવકુળના ભઈજીભાઈ પણ કુવેરસ્વામીના ભક્ત બન્યા હતા. તેઓ પોતાના પુત્ર અને પત્ની સહિત કુવેરસ્વામીની તન અને મનથી ભક્ત થયાં હતાં. વળી, તેઓ હૃદયના શુદ્ધ ભાવથી સમર્પિત થઈને રહેતાં હતાં.

**તાકો નામ કહું વિસ્તારી, જીનકુ અતિ ગુરુ ભક્તિ પ્યારી;
સુત નારણ કેસર જીનુ માતા, મમ ચરનન ચિત્ત નિત્ય સાક્ષાતા. ૨૨**

શબ્દાર્થ

તાકો = તેમના નામ = નામ કહું = કહું છું વિસ્તારી = વિસ્તારપૂર્વક જીનકુ = જેમને અતિ = ઘણી જ ગુરુ ભક્તિ = ગુરુની ભક્તિ પ્યારી = વહાલી સુત = પુત્ર નારણ = નારણભાઈ કેસર = કેસરબા જીનુ = તેની માતા = માતા મમ = મારા ચરનન = ચરણોમાં ચિત્ત = ચિત્ત નિત્ય = હમેશાં સાક્ષાતા = પ્રત્યક્ષપણે, હાજર.

અનુવાદ

તેમના નામ વિસ્તારપૂર્વક કહું છું, કે જેમને ગુરુભક્તિ ઘણી જ વહાલી હતી. પુત્ર નારણભાઈ અને તેની માતા કેસરબા પણ મારાં ચરણોમાં હંમેશ ચિત્ત જોડીને હાજર રહેતાં હતાં.

ભાવાર્થ

તે વૈષ્ણવ કુટુંબના નામ કુવેરસ્વામી હવે વિસ્તારપૂર્વક જણાવે છે. આખા કુટુંબને ગુરુભક્તિ ઘણી વહાલી લાગતી હતી. ભઈજીભાઈ ભક્ત તેમના પુત્ર નારણભાઈ અને પુત્રની માતા કેસરબાઈ હંમેશ માટે કુવેરસ્વામીનાં ચરણોમાં ચિત્ત રાખીને (જોડીને) ભક્તિમાં તરબોળ બનીને હાજર રહેતાં હતાં.

**ચંગાવતી નગર એક સોહી, તાંડાં હરિજન નિજ ભયે નિરમોહી;
કેસુરદાસ નામ જીનું સોઈ, જીનકે ચિત્ત મમ ચરનમેં પ્રોઈ. ૨૩**

શબ્દાર્થ

ચંગાવતી નગર = ચાંગા નામનું ગામ એક = એક સોહી = હતું તાંડાં = ત્યાં હરિજન = ભક્તજન નિજ = મારા પોતે ભયે = થયા નિરમોહી = નિષ્કામ કેસુરદાસ નામ = કેસુરદાસ નામ જીનું = જેમનું સોઈ = હતું જીનકે = જેમનાં ચિત્ત = ચિત્ત મમ ચરનમેં = મારા ચરણોમાં પ્રોઈ = મગ્ન.

અનુવાદ

ચંગાવતી નામનું એક ગામ હતું. ત્યાં મારા નિષ્કામ ભક્તજન થયા. જેમનું નામ કેસુરદાસ હતું. જેમનું ચિત્ત મારા ચરણોમાં મગ્ન રહેતું હતું.

ભાવાર્થ

યાંગા નામનું એક ગામ હતું. જ્યાં કુવેરસ્વામીના નિષ્કામ (નિર્મોહી) ભક્તજન થઈ ગયા. જેમનું નામ કેસુરદાસ હતું. તેઓ હરહમેશાં કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં તેમનું ચિત્ત સ્થિર રાખીને (અહર્નિશ) ભક્તિમય જીવન ગુજારતા હતા.

**અનીન ભક્ત ભાવિક ભવમાંહી, સમદરશી સબકે સુખદાંહી;
સંત ચરન રજકે અધિકારી, અહોર્નિશ પીવત ચરન પખારી. ૨૪**

શબ્દાર્થ

અનીન ભક્ત = વિનમ્રતાવાળી ભક્તિ કરનાર ભક્ત ભાવિક = ભાવુક ભવમાંહી = જગતમાં સમદરશી = નિષ્પક્ષ નજરે જોનાર સબકે = બધાના સુખદાંહી = સુખદાયી સંત ચરન રજકે = સંતોના ચરણરજના અધિકારી = યોગ્યતા ધરાવનાર અહોર્નિશ = હંમેશને માટે પીવત = આચમન કરતા ચરન પખારી = ચરણ પખારીને.

અનુવાદ

જગતમાં અનીન ભક્તિ કરવાવાળા ભાવિક ભક્ત હતા અને બધાના સુખદાયી તેમજ નિષ્પક્ષપાતી નજરે જોનારા હતા. સંત ચરણરજના અધિકારી હોઈ હંમેશને માટે ચરણ પખારીને આચમન કરતા.

ભાવાર્થ

સંસારમાં કેસુરદાસની ગણના એક અનીન ભક્તિ કરનાર ભક્ત તરીકે થતી હતી. તેઓ ખૂબ જ ભાવિક હૃદયના ભક્ત હતા, તેમજ બધાની સાથે સુખદાયી બનીને રહેતા. તેઓ સૌને નિષ્પક્ષપાતી નજરે નિહાળનાર સેવક હતા. સંત ચરણરજના અધિકારી હોવાથી જ્યારે પણ કોઈ સંતપુરુષનો ભેટો થાય તો સત્સંગ કરતા તથા સંતની પોતાના ઘેરે પધરામણી કરાવીને ચરણ પખારીને ચરણામૃતનું આચમન કરતા હતા.

**તબ સૂજી ગત અગમ નિગમકી, વારપાર વસ્તુ જમ તમકી;
ભાગા ભરમ મરમ નિજ પાયે, કેવલ પદ અવિગત પખાયે. ૨૫**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે સૂજી = સૂઝ પડી ગત = ગતિ અગમ નિગમકી = ભૂત અને ભવિષ્યકાળની વારપાર = જેના અંતનો પાર પામી ન શકાય તેવું વસ્તુ = પદ, તત્ત્વ જમ તમકી = યથાર્થરૂપે ભાગા = ભાગી ભરમ = ભ્રમણા મરમ = ભેદ નિજ = મૂળ, આદિ પાયે = પ્રાપ્ત કર્યો કેવલ પદ = કેવલકર્તાનું પરમપદ અવિગત = જેની વિગત જાણવા મળી નથી તેવું પખાયે = ઓળખ્યું, સમજ્યું.

અનુવાદ

ત્યારે અગમ અને નિગમની ગતિની સૂઝ પડી અને જેના અંતનો પાર પામી શકાતો નથી, તેવા પદની યથાર્થ સમજ પડી. વળી, ભ્રમણા ભાગી જેથી અવિગત કૈવલપદને ઓળખીને નિજપદનો ભેદ પ્રાપ્ત કર્યો.

ભાવાર્થ

સંતોના સત્સંગ અને સંત ચરણરજના અધિકારી બનીને મેળવેલા સંતોના આશીર્વાદથી કેસુરદાસને અગમ-નિગમની ગતિની સૂઝ પડી. ચારવેદ સહિત જેના અંતનો કોઈ પાર પામી શક્યા નથી એટલે નેતિ પોકારી છે, એવા પદથી પણ પર રહેલા અંતિમ પદનો પાર પામી શક્યા અને યથાર્થ રીતે સમજી શક્યા. જેના કારણે તેમના મનની ભ્રમણાઓ દૂર થઈ અને કૈવલકર્તાના પરમપદને ઓળખીને તેનો ભેદ તેઓ પ્રાપ્ત કરી શક્યા.

દૃષ્ટ ચરાચર ભયે ચીદ ચક્ષુ, સમજ ગયે ચૈતન સદ લક્ષુ;
કૈવલ વસ્ત વિલાસ વિલોકી, સુરત સતંતર ભઈ અલોકી. ૨૬

શબ્દાર્થ

દૃષ્ટ = દૃષ્ટિથી દેખાય તેવા સ્વરૂપાકાર ચરાચર = સ્થાવર અને જંગમ ભયે = થયા ચીદ ચક્ષુ = દિવ્ય ચક્ષુ સમજ ગયે = સમજી ગયા ચૈતન સદ = શાશ્વત ચૈતનનો લક્ષુ = લક્ષ કૈવલ વસ્ત = કૈવલપદ વિલાસ = આનંદમય કૃત વિલોકી = અવલોકન કરી સુરત = સુરતા સતંતર = અખંડ ભઈ = થઈ અલોકી = અલૌકિક.

અનુવાદ

દૃષ્ટ સ્થાવર-જંગમની ઉત્પત્તિ સહિત શાશ્વત ચૈતનનો લક્ષ દિવ્યચક્ષુ ખુલવાથી સમજી ગયા. જેથી કૈવલપદના આનંદમય કૃતનું અવલોકન કરીને સુરતા અલૌકિક પદમાં અખંડ થઈ હતી.

ભાવાર્થ

કેસુરદાસના અલૌકિક દિવ્યચક્ષુ ખુલવાથી તેમને સ્થાવર-જંગમની દૃષ્ટ ઉત્પત્તિ સહિત સમસ્ત બ્રહ્માંડની જડ રચનાને ચૈતનતા બક્ષનાર શાશ્વત ચૈતનપદને દર્શાવતા અંશ-અંશીના લક્ષની સમજ પ્રાપ્ત થઈ. કૈવલકર્તા દ્વારા રચના પામેલ આનંદમય કૃતનું વિલોકન કરીને તેમની સુરતા અલૌકિક પદમાં અખંડ એકતા સાધીને સ્થિર થઈ હતી.

પુરણપદ પઈ ભયે ભવપારા, જીનકે જશ ભયે જુગ વિસ્તારા;
એહી વિધિ ભયે કેસુર નિજદાસા, ઉર મમ ધ્યાન અનીન વિસવાસા. ૨૭

શબ્દાર્થ

પૂર્ણપદ = પૂર્ણપદ પદ = પ્રાપ્ત કરી ભયે = થયા ભવપારા = ભવપાર જનકે = તેમની જશ = કીર્તિ ભયે = થઈ જુગ વિસ્તારા = જગતમાં વિસ્તરી એહી વિધિ = આ પ્રમાણે ભયે = થયા કેસુર = કેસુરભક્ત નિજદાસા = પોતાના સેવક ઉર = હૃદયમાં મમ = મારું ધ્યાન = ધ્યાન અનીન = દાસત્વભાવ ધારણ કરીન વિસવાસા = વિશ્વાસ.

અનુવાદ

પૂર્ણપદ પ્રાપ્ત કરી ભવપાર થયા હોવાથી તેમની કીર્તિ જગતમાં વિસ્તાર પામી હતી. આ પ્રમાણે કેસુરભક્ત નિજદાસ થયા. આમ, હૃદયમાં વિશ્વાસપૂર્વક દાસત્વભાવ ધારણ કરીને (તેઓ) મારું ધ્યાન ધરતા હતા.

ભાવાર્થ

નેતિપદથી પણ પર રહેલા અંતિમ અને પૂર્ણ પરમપદની ગતિ પ્રાપ્ત કરીને તેઓ સદેહે અખંડ મુક્તિને વર્યા હતા. તેથી કેસુરભક્તની કીર્તિ જગતમાં વિસ્તાર પામી હતી. આ પ્રમાણે કેસુરભક્ત નિજદાસ બન્યા. આમ, હૃદયમાં વિશ્વાસપૂર્વક દાસત્વ ભાવ ધારણ કરીને કુવેરસ્વામી દ્વારા દર્શાવેલ લક્ષ-ભજનવિધિ મુજબ કર્તાનું અહર્નિશ સુરતા-નુરતાનો એકતાર કરીને ધ્યાન ધરતા હતા.

જીજીભાઈ ઈશ્વર જન સોઈ, નગરપતિ ઓરુ ભયે જન મોઈ;
ઓર દુજા હરિજન તાંડાં ભયેઉ, મમ ચરનન તિનકે ચિત્ત રહેઉ. ૨૮

શબ્દાર્થ

જીજીભાઈ = જીજીભાઈ ઈશ્વર જન = ઈશ્વર ભક્ત સોઈ = હતા નગરપતિ = ગામના રાજવી ઓરુ = વળી, બીજા ભયે = થયા જન = ભક્ત મોઈ = મારા ઓર = અને દુજા = બીજા હરિજન = ભક્તજન તાંડાં = ત્યાં ભયેઉ = થયા મમ = મારા ચરનન = ચરણોમાં તિનકે = તેમના ચિત્ત = ચિત્ત રહેઉ = રહેતાં.

અનુવાદ

જીજીભાઈ અને ઈશ્વરભગત પણ હતા. વળી, નગરના રાજવી (નગરપતિ) પણ મારા સેવક થયા હતા. ત્યાં બીજા પણ ભક્તજનો થયા હતા, તેમના ચિત્ત પણ મારા ચરણોમાં રહેતાં.

ભાવાર્થ

યાંગા ગામના જીજીભાઈ અને ઈશ્વર ભગત નામના સેવકો પણ કાયમપંથી અનુયાયી બન્યાં હતાં. યાંગા નગરના રાજવી (નગરપતિ) પણ કુવેરસ્વામીના સેવક થયા હતા. વળી, તે ગામમાં બીજા પણ ભક્તજનો થયા હતા. તેઓ બધા જ તેમનાં ચિત્ત કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં સ્થિર

કરીને સમર્પિત થઈ હૃદયના પૂર્ણભાવથી ભક્તિ કરતા હતા.

**બીલપાડ ભઈ બાઈ એક રાજુ, પ્રેમલક્ષ જીનકો મત કાજુ;
નગર વરણામે ભયે જન જેતા, મમ ચરનન રાયે સબ તેતા. ૨૯**

શબ્દાર્થ

બીલપાડ = બીલપાડ ગામના ભઈ = થયાં બાઈ એક રાજુ = એક રાજુબાઈ પ્રેમ = સ્નેહ લક્ષ = સિદ્ધાંત
જીનકો = જેમનો મત = માન્યતા કાજુ = વિશેષ હતો નગર વરણામે = વરણામા ગામમાં ભયે = થયા જન = ભક્ત
જેતા = જેટલા મમ ચરનન = મારા ચરણોમાં રાયે = રાયતા સબ = બધા તેતા = તેટલા.

અનુવાદ

બીલપાડમાં એક રાજુબાઈ થયાં હતાં. જેમનો પ્રેમ લક્ષ અને માન્યતા પ્રત્યે વિશેષ હતો.
વરણામા ગામમાં જેટલા ભક્ત થયા તેટલા બધા મારા ચરણોમાં રાયતા હતા.

ભાવાર્થ

બીલપાડ ગામમાં એક રાજુબાઈ નામનાં વૈરાગી સ્ત્રી ભક્ત થયાં. જેમનો પ્રેમ કૈવલકર્તાના
લક્ષ અને માન્યતા પ્રત્યે વિશેષ હતો. તેઓ કૈવલકર્તાની ભક્તિમાં અહર્નિશ રંગાયેલાં રહેતાં
હતાં. વળી, વરણામા ગામમાં પણ ઘણા બધા કાયમપંથી અનુયાયી બન્યા હતા. બધા જ ભક્તો
કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં ચિત્ત સ્થિર કરીને હૃદયના સાચાભાવથી ભક્તિ કરતા હતા.

**મયારામ નાગેશ્વર દોઈ, ત્રીજો જન જગજીવન સોઈ;
અમ્રતબાઈ ચોથી નિજદાસી, મોહી ચરનન ચિત્ત નિશદિન આસી. ૩૦**

શબ્દાર્થ

મયારામ = મયારામ નાગેશ્વર = નાગેશ્વર દોઈ = બંને ત્રીજો = ત્રીજા જન = ભક્ત જગજીવન = જગજીવનભાઈ
સોઈ = હતા અમ્રતબાઈ = અમ્રતબાઈ ચોથી = ચોથી નિજદાસી = અમારી દાસી (સેવક) મોહી = મારા
ચરનન = ચરણોમાં ચિત્ત = ચિત્ત નિશદિન = અહર્નિશ આસી = ચાહના રાખવાવાળાં.

અનુવાદ

મયારામ અને નાગેશ્વર એ બંને અને ત્રીજા જગજીવનભાઈ ભક્ત હતા. ચોથી અમ્રતબાઈ
અમારા દાસી (સેવક) હતાં. જેમનાં ચિત્ત અહર્નિશ મારા ચરણોની ચાહના રાખતાં હતાં.

ભાવાર્થ

વરણામા ગામમાં મયારામ, નાગેશ્વર અને જગજીવનભાઈ એમ ત્રણ ભક્ત-પુરુષો તથા

યોથા અમૃતબાઈ સ્ત્રી ભક્ત હતાં. તે બધાં જ કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં પોતાનું ચિત્ત એકાગ્ર કરીને અહર્નિશ ચરણરજનાં અધિકારની ચાહના રાખીને સમર્પિત બની ભક્તિ કરતાં હતાં.

**એહી ચારુ ચિતવે મમ ધ્યાનુ, મુક્તરૂપ ભયે સૂની મોઈ જ્ઞાનુ;
ચતુરમાંહે દે અધિક અનુરાગા, કેવલપદલક્ષ લહે વિભાગા. ૩૧**

શબ્દાર્થ

એહી ચારુ = આ ચારેય ચિતવે = ચિંતવન કરતા મમ = મારું ધ્યાનુ = ધ્યાન મુક્તરૂપ ભયે = મુક્તરૂપે બની સૂની = સાંભળીને મોઈ જ્ઞાનુ = મારું જ્ઞાન ચતુરમાંહી = ચારમાં દે = બે અધિક = વધારે અનુરાગા = અનુરાગી કેવલપદલક્ષ = કેવલકર્તાના પરમપદનો લક્ષ લહે = જાણે વિભાગા = વિગતવાર.

અનુવાદ

આ ચારેય મારા (પ્રત્યેના) ધ્યાનનું જ ચિંતવન કરતા હતા. મારું જ્ઞાન સાંભળીને મુક્તરૂપે બન્યા હતા. ચારમાં બે વધુ અનુરાગી હતા જેઓ કેવલકર્તાના પરમપદનો લક્ષ વિગતવાર (ઊંડાણપૂર્વ) જાણતા હતા.

ભાવાર્થ

આ ચારેય કાયમપંથી ભક્તજનો કુવેરસ્વામી દ્વારા દર્શાવેલ ગુપ્ત અમરમંત્રનું ચિત્તની એકાગ્રતા ધારણ કરીને ધ્યાન ધરતા હતા. તેઓ કેવલજ્ઞાન શ્રવણ કરીને નિર્ભય બની મુક્તપણે જીવન જીવતા હતા. આ ચારેયમાં બે ભક્તજનો વિશેષ માત્રામાં અનુરાગી બન્યા હતા. તેઓ કેવલકર્તાના પરમપદનો લક્ષ ગ્રહણ કરીને બધા જ પ્રકારના મતોને ઓળખી સાર-અસારનું વિભાગીકરણ કરી, સમજણપૂર્વક સમર્પિત થઈ ભક્તિ (લક્ષ-ભજન) કરતા હતા.

**નિગમ ચાર લખીતંગ સદ્વાને, દિવ્ય દશા મહા અકલ ભયાને;
જબ સમજે કેવલ મમ જ્ઞાના, તબ તતવેતા ભયે નિદાના. ૩૨**

શબ્દાર્થ

નિગમ ચાર = ચારવેદ લખીતંગ = હૃદયમાં લખી દીધા સદ્વાને = શાણા દિવ્ય દશા = દિવ્ય ગતિ મહા = મહાન, વિશેષ અકલ = અકળ ભયાને = થયા જબ = જ્યારે સમજે = સમજ્યા કેવલ મમ જ્ઞાના = મારું કેવલજ્ઞાન તબ = ત્યારે તતવેતા = તત્ત્વોના જાણવાવાળા ભયે = બન્યા નિદાના = નિશ્ચિતરૂપે.

અનુવાદ

શાણપણથી ચાર વેદને લખી દીધા (સમજી લીધા) હતા. જેથી મહાન અકળ દિવ્ય ગતિવાળા થયા હતા. જ્યારે મારું કેવલજ્ઞાન સમજ્યા ત્યારે નિશ્ચિતરૂપે તત્ત્વોના જાણકાર બન્યા.

ભાવાર્થ

તે બંને ભક્તો પોતાના શાણપણાથી બ્રહ્માજી દ્વારા રચિત ચારેય વેદને દૃઢતાપૂર્વક હૃદયમાં લખી દીધા હતા. જેથી મહાન અકળ એવી દિવ્ય ગતિને પામ્યા હતા. જ્યારે કુવેરસ્વામી દ્વારા રચિત ધર્મગ્રંથોના ઊંડા અભ્યાસ પછી કેવલજ્ઞાન સમજ્યા ત્યારે નિશ્ચિતરૂપે ૮૪ તત્ત્વોના વિસ્તારને તેમજ તેની મેળવણી કરીને કર્તા દ્વારા રચાયેલ સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહના બંધારણને સમજીને તત્ત્વવેત્તા બન્યા હતા.

**અબ સુનીયો શાહ કુલકે સોઈ, દુલ્લવને દાજીજન દોઈ;
ઓર ભક્ત નરસૈ નિજદાસા, જીનકા ચિત્ત મોહી ચરન નિવાસા. ૩૩**

શબ્દાર્થ

અબ સુનીયો = હવે શાંભળો શાહ કુલકે = શાહકુળના, વૈશ્યકુળના સોઈ = હતા દુલ્લવ = દુલ્લવભાઈ
ને = અને દાજીજન = દાજીભાઈ ભક્ત દોઈ = બંને ઓર = બીજા ભક્ત = ભક્ત નરસૈ નિજદાસા = નરસૈદાસ
જીનકા = જેમના ચિત્ત = ચિત્ત મોહી = મારા ચરન = ચરણોમાં નિવાસા = નિવાસ કરતાં હતાં.

અનુવાદ

હવે કહું છું તે સાંભળો કે શાહ કુળના દુલ્લવભાઈ અને દાજીભાઈ એમ બંને ભક્તો થયા હતા અન્ય (બીજા) નરસૈદાસ ભક્ત હતા. જેમનાં ચિત્ત મારા ચરણોમાં નિવાસ (રહેતા) કરતાં હતાં.

ભાવાર્થ

વરણામા ગામમાં શાહ કુળના દુલ્લવભાઈ અને દાજીભાઈ ભક્ત થયા હતા. તે ઉપરાંત બીજા નરસૈદાસ ભક્ત પણ થયા હતા. આ બધા જ વૈષ્ણવ કુળના ભક્તોનાં ચિત્ત કુવેરસ્વામીના ચરણોમાં એકાગ્રતા ધારણ કરીને અહોર્નિશ નિવાસ કરતાં હતાં.

**એ તીન મહી એક જન સરસાઈ, અગમ ભેદ લખ લહે નરસાઈ;
પ્રભુદાસ જન ઝવેરી અમીના, નગર સહિત પ્રતિપાલ સમીના. ૩૪**

શબ્દાર્થ

એ તીન મહી = એ ત્રણમાંથી એક જન = એક ભક્ત સરસાઈ = શ્રેષ્ઠ મહાન અગમ ભેદ = અગમપદના મર્મને
લખ લહે = લખી લીધો જાણતા નરસાઈ = નરસીભાઈ પ્રભુદાસ જન = પ્રભુદાસ ભક્ત ઝવેરી = ઝવેરાતનો ધંધો
કરતા અમીના = મુખિયા નગર સહિત = આખા ગામ સહિત પ્રતિપાલ = પ્રતિપાલક સમીના = સમાન.

અનુવાદ

એ ત્રણમાંથી એક નરસીભાઈ શ્રેષ્ઠ ભક્ત હતા. જેઓ અગમ્ય પદના મર્મને લખી (સમજી)

લઈને જાણ્યો હતો. જ્યારે પ્રભુદાસ ભક્ત આગેવાન અને ઝવેરી હતા. જે નગર સહિત બધાના પ્રતિપાલક સમાન હતા.

ભાવાર્થ

આ ત્રણેય વૈષ્ણવ કુળના ભક્તો પૈકી એક નરસીભાઈ નામના જે ભક્ત હતા તેઓ કેવલજ્ઞાનના શ્રેષ્ઠ જ્ઞાતા હતા. જેમણે ધર્મગ્રંથોના અભ્યાસ પછી અગમ્ય કર્તાપદનો મર્મ જાણીને હૃદયમાં ઉતારી (લખી) લીધો હતો. જ્યારે તે જ ગામના બીજા એક પ્રભુદાસ નામના ભક્ત ઝવેરાતનો ધંધો કરનાર પ્રતિષ્ઠિત અને વિશ્વાસુ વેપારી હતા. તેઓ મોટા પાયે સંપત્તિવાન હોવા છતાં ધાર્મિક વૃત્તિવાળા હોવાથી, સમગ્ર વરણામા ગામના આગેવાન હોઈ બધાના પ્રતિપાલક સમાન ખ્યાતિ (યશ) ધરાવતા હોવાથી સન્માનને પાત્ર હતા.

**સોહી પનભયે મમ યરન નિવાસી, સમરે મોહી કછુ ઓર ન આસી;
પ્રભુદાસ ગતિ અધિક સહ્યાના, મોહી ગત અકલ સો લખે નિદાના. ૩૫**

શબ્દાર્થ

સોહી પન = તેઓ પણ ભયે = થયા મમ યરન = મારા યરણોના નિવાસી = રહેવાસી સમરે મોહી = મારા સ્મરણ કછુ ઓર = બીજું કાંઈ ન = નહીં આસી = અપેક્ષા પ્રભુદાસ = પ્રભુદાસની ગતિ = જ્ઞાનવાન અધિક = વિશેષ સહ્યાના = સમજુ મોહી ગત = મારા જ્ઞાનને અકલ = અકળિત સો = તેથી લખે = જાણતા નિદાના = નિશ્ચિંત.

અનુવાદ

તેઓ પણ મારા યરણોના નિવાસી થયા, જેથી મારા સ્મરણ સિવાય અન્ય કોઈ અપેક્ષા ન હતી. પ્રભુદાસ વિશેષ ગતિવાન અને સમજુ હતા. તેમણે મારું અકળિત જ્ઞાન જાણ્યું હતું તેથી નિશ્ચિંત થયા હતા.

ભાવાર્થ

પ્રભુદાસ ઝવેરી પણ કુવેરસ્વામીના યરણકમળમાં અહર્નિશ ચિત્ત સ્થિર કરીને રહેવાવાળા ભક્ત હતા. તેઓ માત્ર કુવેરસ્વામીનું જ આઠે પહોર સ્મરણ કરતા અને તે સિવાય તેમના મનમાં બીજી કોઈ જ અપેક્ષા કે આશા ન હતી. પ્રભુદાસ ઝવેરીની જ્ઞાનગતિ વિશેષ અને શાણપણુ ધરાવતી હતી. કુવેરસ્વામીના ગૂઢાર્થ ભરેલા કેવલજ્ઞાનને જાણી લીધા પછી તેઓ નિશ્ચિંતપણે થઈને ભક્તિ કરતા હતા.

**ઓર બહુત હરિજન તેહી ગામુ, મોક્ષ મોક્ષકે લીયે હમ નામુ;
ઈશ્વરદાસ આઘ જન દુજા, ઉન કુલકે હમકુ બહુ પૂજા. ૩૬**

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા બહુત = ઘણા હરિજન = ભક્તજનો તેહી ગામુ = તે ગામમાં મોક્ષ મોક્ષકે = મુખ્ય મુખ્યના લીયે = લીધા હમ = મેં નામુ = નામ ઈશ્વરદાસ = ઈશ્વરદાસ આઘ = ની આઘ લઈ જન = ભક્ત દુજા = બીજા ઉન કુલકે = તેમના જ કુળના હમકુ = અમારી બહુ = ઘણા પૂજા = પૂજા કરતા હતા.

અનુવાદ

તે ગામમાં બીજા ઘણા ભક્તજનો હતા, પરંતુ મેં મુખ્ય મુખ્ય (ભક્તજનો) ના નામ લીધા છે. ઈશ્વરદાસની આઘ લઈ તેમના જ કુળના બીજા ઘણા ભક્તો અમારી પૂજા કરતા હતા.

ભાવાર્થ

આ સિવાય વરણામા ગામમાં બીજા ઘણા કાયમપંથી અનુયાયીઓ હતા, પરંતુ મુખ્ય મુખ્ય ભક્તો કે જેઓ કુવેરસ્વામીને સમર્પિત હતા. તેમના નામ દઈને અહીં ઉલ્લેખ કર્યો છે. તે ઉપરાંત ઈશ્વરદાસ નામના ભક્તની આઘ લઈને તેમના કુળના જ બીજા ઘણા ભક્તો (કુવેરસ્વામીના) શરણમાં રહીને કેવલકર્તાની ભક્તિ અને પરમગુરુની પૂજા-પાઠ, આરતી કરીને દરરોજ સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરતા હતા.

ઓર દાસ દેસાઈ જન સાયે, તન મન સહિત ભાવ નહીં કાયે;
મેરે મન સરખા સબ કોઈ, પ્રિત્ય સહિત સેવે મમ જન સોઈ. ૩૭

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા દાસ = સેવક દેસાઈ જન = દેસાઈભાઈ ભક્ત સાયે = સાચા તન મન સહિત = તન અને મન સહિત ભાવ = સ્નેહ નહીં કાયે = ઉપલક દેખાવ પૂરતા ન હતો મેરે મન = અમારે મન સરખા = સમાન સબ કોઈ = સર્વ કોઈ પ્રિત્ય સહિત = સ્નેહ સહિત સેવે = સેવા કરવાવાળા મમ = અમારી જન = ભક્તો સોઈ = હોય.

અનુવાદ

બીજા દેસાઈભાઈ ભક્ત સાચા સેવક હતા. તેમનો ભાવ ઉપલક દેખાવ પૂરતો નહીં, પરંતુ તન અને મન સહિત હતો. અમારે મન તો સૌ કોઈ સમાન હોય છે કે જેઓ પ્રીતિ સહિત અમારી સેવા કરવાવાળા ભક્ત હોય.

ભાવાર્થ

બીજા એક સાચા દિલથી સમર્પિત થઈને ભક્તિ કરવાવાળા ભક્ત હતા, તેમનું નામ દેસાઈભાઈ હતું. તેમનો ભાવ માત્ર ઉપલક દેખાવ પૂરતો જ ન હતો, પરંતુ તન અને મન સહિત હૃદયમાં શુદ્ધ પ્રેમ-ભાવ ધારણ કરીને અહોર્નિશ ભક્તિ કરતા હતા. જે જે કાયમપંથી કુવેરસ્વામીની પ્રીતિપૂર્વક સેવા-પૂજા કરનારા હતા તે બધા જ ભક્તજનોને તેઓ (કુવેરસ્વામીજી)

સમાન દૃષ્ટિકોણ રાખીને નિહાળતા હતા. તેમના મનમાં યા દૃષ્ટિમાં કોઈપણ કાયમપંથી ભક્તો પ્રત્યે કોઈપણ પ્રકારનો અસમાનતાભર્યો ભાવ ન હતો.

**ઈષ્ટ થપે તિન સબકો સોઈ, હરનારાયણ સિધ નિરમોહી;
પ્રગટ રૂપ મનુતન ધર દેવા, જીનકી મત ગત અકલ અભેવા. ૩૮**

શબ્દાર્થ

ઈષ્ટ થપે = સર્વોત્તમ કરીને સ્થાપ્યા તિન = તેઓને સબકો સોઈ = તેઓને બધાના હરનારાયણ = હરનારાયણ સિધ = સિદ્ધપુરુષ નિરમોહી = નિર્મોહી પ્રગટ રૂપ = પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ મનુતન = મનુષ્યનો દેહ ધર = ધારણ કરીને દેવા = દૈવીપુરુષ જીનકી = તેમની મત ગત = મતિ અને ગતિ અકલ = કળી ન શકાય તેવી અભેવા = ઐક્યતાવાળા

અનુવાદ

હરનારાયણ સિદ્ધ અને નિર્મોહી હતા. તેઓને બધાને ઈષ્ટ તરીકે સ્થાપ્યા હતા. મનુષ્યદેહ ધારણ કરીને દેવ પ્રગટરૂપે આવ્યા હોય તેમ તેમની મતિ અને ગતિ અકળ અને અભેવ હતી.

ભાવાર્થ

વરણામા ગામમાં એક એવા સિદ્ધ અને નિર્મોહી પુરુષ થયા કે જેમનું નામ હરનારાયણદાસ હતું. તેમને બધા ભક્તોએ સર્વ શ્રેષ્ઠ અને ઉત્તમ કોટીના ગણ્યા હતા. જેમ કોઈ દેવ પૃથ્વી ઉપર મનુષ્ય દેહ ધારણ કરીને પ્રગટ થયા હોય તેવી પ્રતિભા ધરાવતા આ પુરુષ હતા. તેમની બુદ્ધિ અને વ્યાવહારિક સૂઝ કળી ન શકાય તેવી તથા ઐક્યતાવાળી હતી.

**તજ પુરુષ વૈરાગ વિલોકી, હરનારાયણ પુરુષ અલોકી;
જીન દરશન અઘ અનંત હરાઈ, પાવે નિજપદ પરમ પરાઈ. ૩૯**

શબ્દાર્થ

તજ પુરુષ = તત્ત્વજ્ઞપુરુષ વૈરાગ = ત્યાગની ભાવના વિલોકી = નિહાળતાં હરનારાયણ પુરુષ = હરનારાયણ પુરુષ અલોકી = અલૌકિક જીન = જેમના દરશન = જોતાં અઘ = અજ્ઞાન અનંત = અપાર હરાઈ = નાશ કરવાવાળાં પાવે = પ્રાપ્ત કરાવનારાં નિજપદ પરમ = આદિ પરમપદ પરાઈ = અંતિમ.

અનુવાદ

તત્ત્વજ્ઞ એવા હરનારાયણપુરુષના વૈરાગનું વિલોકન કરવામાં આવે તો તે અલૌકિકપુરુષ હતા. જેમના દર્શન અનંત અજ્ઞાનને નાશ કરવાવાળા તથા અંતિમ એવા નિજ પરમપદને પમાડનારાં હતાં.

ભાવાર્થ

તત્ત્વજ્ઞ અને પુરુષાત્તન ધરાવતા એવા હરનારાયણપુરુષના વૈરાગ્યનું અવલોકન કરવામાં આવે તો તે અદ્ભુત જણાતું હતું. તેમના દર્શન જીવોના હૃદયમાં રહેલા અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર દૂર કરનારાં અને જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરી અંતિમ એવા નિજ પરમપદને પમાડનારાં હતાં.

**એસા પુરુષ અકલ અનંતુ, હરનારાયણ પુરુષ મહેમંતુ;
સમદર્શી સિધ સકલ સહ્યાના, અગમ નિગમ ગતિ જાનત જ્ઞાના. ૪૦**

શબ્દાર્થ

એસા = એવા પુરુષ = પુરુષ અકલ = અકળ અનંતુ = દીર્ઘ આયુષ્ય ધરાવતા હરનારાયણ = હરનારાયણ પુરુષ = પુરુષ મહેમંતુ = યશસ્વી સમદર્શી = નિષ્પક્ષપાતી સિધ = સિદ્ધ સકલ સહ્યાના = સર્વ રીતે કાબેલ અગમ નિગમ ગતિ = ભૂતકાળ અને ભવિષ્યકાળની સમજ જાનત = જાણતા જ્ઞાના = જ્ઞાન.

અનુવાદ

એવા અકળ, અનંત અને યશસ્વી હરનારાયણપુરુષ હતા. વળી, તેઓ નિષ્પક્ષપાતી, સિદ્ધ, સર્વ રીતે કાબેલ (હોશિયાર, ચતુર) અને અગમ-નિગમની ગતિના જ્ઞાનને જાણતા હતા.

ભાવાર્થ

હરનારાયણદાસ કળી ન શકાય તેવા અકળ શાશ્વતતાને પ્રાપ્ત કરનારા અને યશસ્વી પુરુષ હતા. તેઓ દરેક જીવ માત્ર પ્રત્યે સમભાવ રાખવાવાળા અનંતપુરુષ હતા. ઘણી બધી સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી હોવા છતાં પણ તેઓ બધી જ રીતે શાણપણુ અને સરળ સ્વભાવ ધરાવતા હતા. તેમણે બ્રહ્માજી દ્વારા રચિત ચાર વેદ કે જેણે 'નેતિ' નો પોકાર કર્યો છે એવા બ્રહ્મ પદથી પર રહેલા પરમપદને પોતાની જ્ઞાનગતિ દ્વારા જાણીને તે પદને માણવાવાળા હતા.

**સબ હરિજનકુ હમ કહી દીના, ઉન સત્સંગ રહો નિશદિના;
ઉર અંતર ધરીયો મમ ધ્યાના, અહોનિશ કરો સત્સંગ યેહોના. ૪૧**

શબ્દાર્થ

સબ = બધા સર્વ હરિજનકુ = ભક્તજનોને હમ = અમે, અમોએ કહી દીના = કહી દીધું ઉન સત્સંગ = તેમના સાથે સત્સંગ કરીને રહો = રહેજો નિશદિના = અહર્નિશ ઉર અંતર = હૃદયમાં, હૃદયકમળમાં ધરીયો મમ ધ્યાના = અમારું ધ્યાન ધરજો અહોનિશ કરો = રાત-દિવસ કરજો સત્સંગ = જ્ઞાનચર્યા યેહોના = તેમના.

અનુવાદ

બધા ભક્તજનોને અમે કહી દીધું કે તેમની સાથે નિશદિન સત્સંગમાં રહેજો. હૃદયમાં

અમારું ધ્યાન ધરજો, પરંતુ અહોર્નિશ તેમના સત્સંગમાં જ રહેજો.

ભાવાર્થ

આવા પ્રભાવશાળી વ્યક્તિત્વ ધરાવતા હરનારાયણપુરુષને ઓળખીને કુવેરસ્વામીએ પણ તે ગામના ભક્તજનોને આદેશ આપ્યો કે રાત-દિવસ આવા મહાન પુરુષની સાથે (અહર્નિશ) સત્સંગમાં રહેવું. વળી, તેમણે વધુમાં જણાવ્યું કે દરેક કાયમપંથી અનુયાયીઓએ પોતાના હૃદયમાં પ્રગટમંત્ર અને ગુપ્ત અમરમંત્રનું ધ્યાન ધરવા ઉપરાંત હરનારાયણપુરુષ સાથે જ્ઞાન ચર્ચા કરીને તેનું મનન-ચિંતન તથા શ્રવણમાં વધુને વધુ સમય વ્યતીત કરવો કે જેથી...

**તબ નિર્મલ બુધ નિશદિન રહેશી, કામ ક્રોધ મોહ શકે ન પેસી;
મમ ચરનન રત રહેવે જબહી, મોક્ષ પરમપદ પાવો તબહી. ૪૨**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે જ નિર્મલ બુધ = શુદ્ધ બુદ્ધિ નિશદિન = રાત-દિવસ રહેશી = રહેશે કામ = વાસના ક્રોધ = ગુસ્સો મોહ = સંસાર પ્રત્યેનો અનુરાગ શકે ન પેસી = પ્રવેશ કરી શકશે નહીં મમ ચરનન = મારા ચરણની રત = ચાહના રહેવે = રહેશે જબહી = જ્યારે મોક્ષ પરમપદ = પરમપદરૂપી મોક્ષ પાવો = પ્રાપ્ત કરશો તબહી = ત્યારે.

અનુવાદ

ત્યારે જ નિશદિન નિર્મળ બુદ્ધિ રહેશે અને કામ, ક્રોધ અને મોહ પ્રવેશ કરી શકશે નહીં. જ્યારે મારા ચરણોમાં ચાહના રાખશો ત્યારે પરમપદ રૂપી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકશો.

ભાવાર્થ

અહર્નિશ સત્સંગને કારણે વાણી, વર્તન અને વ્યવહારમાં શુદ્ધતા તેમજ નિશદિન પવિત્ર વિચારો તથા શુદ્ધ આચરણ કરવામાં વાંધો આવશે નહીં. વળી, સાંસારિક જીવનમાં ઉત્પન્ન થતા કામ, ક્રોધ અને મોહ જેવા દૂષણો પણ શરીરમાં પ્રવેશ કરી શકશે નહીં. જે કાયમપંથી અનુયાયી કુવેરસ્વામીના ચરણ-કમળમાં પ્રીતિ ધારણ કરીને સમર્પિત થઈ ભક્તિ-ધ્યાન અને ઉપાસના કરશે, તેઓ જ કેવલકર્તા જ્યાં નિવાસ કરે છે તેવા કેવલધામમાં જઈને અખંડ કેવલ મુક્તિને પ્રાપ્ત કરી શકશે.

**ગામ માલસર ભયે મમ જનહી, કીયો અરપન સબતન મન ધનહી;
નામ રૂપ તિનકો કહુ બરની, જનકે ઉર મમ લક્ષ સમરની. ૪૩**

શબ્દાર્થ

ગામ માલસર = માલસર ગામ ભયે = થયા મમ = મારા જનહી = ભક્તજનો કીયો = કર્યું અરપન = સમર્પણ

સબ = બધું તન મન ધનહી = તન, મન અને ધન નામ રૂપ = નામ અને જાતિ લક્ષણો તિનકો = તેમના કહું બરની = વર્ણન કરી કહું છું જનકે = જેમના ઉર = હૃદય મમ = મારા લક્ષ = સિદ્ધાંત સમરની = સ્મરણ.

અનુવાદ

માલસર ગામમાં મારા ભક્તજનો થયા. જેઓએ તન, મન અને ધન સર્વસ્વ અર્પણ કર્યું હતું. તેમના નામ અને જાતિ લક્ષણો હું વર્ણન કરીને કહું છું કે જેમના હૃદયમાં મારા લક્ષનું જ સ્મરણ રહેતું હતું.

ભાવાર્થ

માલસર નામના ગામમાં કુવેરસ્વામીનું શરણું સ્વીકારીને ઘણા બધા કાયમપંથી અનુયાયીઓ બન્યા હતા. તેઓ પોતાનું તન-મન અને ધન સર્વસ્વ ગુરુ ચરણોમાં સમર્પિત કરીને હૃદયના સાચાભાવથી ભક્તિ કરતા હતા. તે પૈકી જેમના હૃદયમાં અહર્નિશ કૈવલજ્ઞાનનો જ અભ્યાસ અને કૈવલકર્તાના લક્ષનું જ સ્મરણ રહેતું હતું, તેવા ભક્તોના નામ, ઠામ અને જાતિ લક્ષણો કુવેરસ્વામી હવે આપણને જણાવે છે.

**મનોરભક્ત ઓરુ જીજીબાઈ, સત્ શબ્દ ઉર રહે રટ લાઈ;
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ સહિતુ, મોઈ ચરનન રત ઓર ન પ્રિતુ. ૪૪**

શબ્દાર્થ

મનોરભક્ત = મનોરભાઈ ભક્ત ઓરુ = અને જીજીબાઈ = જીજીબાઈ સત્ શબ્દ = શાશ્વતને પામવા માટેનો મંત્ર ઉર = હૃદયમાં રહે રટ લાઈ = રટણ રહેતું હતું જ્ઞાન = વિશેષ સમજ ભક્તિ = પ્રભુનું સ્મરણ વૈરાગ = અનાશક્તિ સહિતુ = સાથે મોઈ = અમારા ચરનન = ચરણકમળમાં રત = આરત ઓર ન = બીજ કાંઈ નહીં પ્રિતુ = પ્રેમ.

અનુવાદ

મનોરભાઈ ભક્ત અને જીજીબાઈના હૃદયમાં શાશ્વતપદને પામવા માટેના મંત્રનું રટણ રહેતું હતું. તેઓ જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ સહિત બીજા કોઈમાં પ્રીતિ રાખતા નહીં, પરંતુ અમારા ચરણોમાં જ આરત રાખતા હતા.

ભાવાર્થ

મનોરભાઈ નામના ભક્ત અને જીજીબાઈ બંને હૃદયમાં શાશ્વત પરમપદને પામવા માટે દેહભાવે નહીં, પરંતુ અંશભાવે ગુપ્ત અમરમંત્રનું અહર્નિશ રટણ કરતા હતા. વળી, બંને ભક્ત જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્ય સહિત પોતાની વૃત્તિને અન્ય માયિક (સાંસારિક) સુખો પ્રત્યે લગાવ રાખ્યા સિવાય માત્રને માત્ર ચિત્તને એકાગ્રતાપૂર્વક કુવેરસ્વામીનાં ચરણકમળમાં સ્થિર કરીને પ્રીતિપૂર્વક પૂજા-પાઠ, આરતી સહિતની પ્રવૃત્તિ કરતા હતા.

અરુઢ મતો અવિગત અનુરાગી, દોનુ જન મમ પુરુષ સમાગી;
અમઈદાસ સાકરબાઈ સોઈ, મોહી ચરનન ચિત્ત રહે નિત્ય પ્રોઈ. ૪૫

શબ્દાર્થ

અરુઢ = અપ્રચલિત મતો = માન્યતા અવિગત = અવિનાશી અનુરાગી = લગાવ દોનુ જન = બંને ભક્ત
મમ પુરુષ = મારા જેવા પુરુષ સાથે સમાગી = સાંનિધ્યમાં અમઈદાસ = અમઈદાસ સાકરબાઈ = સાકરબાઈ સોઈ = હતા
મોહી ચરનન = મારા ચરણમાં ચિત્ત = ચિત્ત રહે = રાખતા નિત્ય = સદાય પ્રોઈ = પરોવીન.

અનુવાદ

બંને ભક્ત મારા જેવા પુરુષ સાથે સાંનિધ્યમાં રહીને અવિનાશીના અરુઢ મત સાથે અનુરાગ
ધારણ કરીને રહેતા હતા. અમઈદાસ અને સાકરબાઈ હતા, તેઓ પણ મારા ચરણોમાં સદાય
ચિત્ત પરોવીને રાખતા.

ભાવાર્થ

બંને ભક્તજન અમારી જેમ સત્સંગ કરવાવાળા અન્ય સંત-પુરુષો સાથે સેવક તરીકે
સાંનિધ્યમાં રહીને અવિનાશી કૈવલકર્તાના અરુઢ મત સાથે આરતપૂર્વક એકસૂત્રતા સાધીને
મગ્ન રહેતાં હતાં.

બીજા અમઈદાસ નામના ભક્ત અને સાકરબાઈ પણ સમર્પિત ભક્ત હતા. તેઓ બંને
વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવીને કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં ચિત્ત એકાગ્રતાપૂર્વક જોડીને રહેતાં હતા.

સંત સેવઈ મહા સુઘડ સહ્યાંને, જ્ઞાન ધ્યાન ઉરમાં ન વિહ્યાંને;
પ્રેમ પ્રિત પરચંડ પરાગી, નરનારી દોનું લક્ષ અનુરાગી. ૪૬

શબ્દાર્થ

સંત = સંતપુરુષોની સેવઈ = સેવા મહા સુઘડ = ઘણા જ પ્રવીણ સહ્યાંને = શાણા જ્ઞાન = સમજ
ધ્યાન = મનન-ચિંતન ઉરમાં = હૃદયમાં ન = નહીં વિહ્યાંને = વીસરી જતા પ્રેમ પ્રિત = સ્નેહ અને ભાવ પરચંડ = ઉગ્ર
પરાગી = પ્રસ્થાપિત થયેલો નરનારી = પતિ-પત્ની દોનું = બંને લક્ષ = માન્યતા અનુરાગી = અનુરક્ત.

અનુવાદ

સંતોની સેવામાં મહા સુઘડ અને શાણા ભક્ત તથા જ્ઞાન અને ધ્યાન હૃદયથી વીસરી જતા નહીં.
વળી, પતિ-પત્ની બંને સ્નેહ અને ભાવ ઉગ્રરૂપે પ્રસ્થાપિત કરીને લક્ષના અનુરાગી બન્યા હતા.

ભાવાર્થ

અધિક પવિત્ર આચરણવાળા અને જ્ઞાનમાં સમજે તેવા ચતુર પતિ-પત્ની બંને જ્ઞાન અને

ધ્યાનને હૃદયમાં ભૂલ્યા વિના સંતપુરુષોની સેવાનો લઢાવો લઈને સત્સંગમાં મશગુલ રહેતા હતા. વળી, કેવલજ્ઞાનને સમજી કર્તાને મળવાની આરત અને સંતસેવાની ભાવના પ્રેમથી ઉગ્રપણે હૃદયમાં પ્રસ્થાપિત કરીને આઠે પહોર કેવલકર્તાનું ધ્યાન ધરી અંશ-અંશીના લક્ષના અનુરાગી બન્યા હતા.

**ભક્ત ઓરુ રણછોડ ખુશાલુ, જન ભગવાન હી પરમ વિશાલુ;
એ તિનુ ભાઈ પરમ સનેહુ, મોહી ચરનન ચિત્ત ઓર ન નેહુ. ૪૭**

શબ્દાર્થ

ભક્ત = ભક્ત ઓરુ = બીજા રણછોડ = રણછોડભાઈ ખુશાલુ = ખુશાલભાઈ જન ભગવાન હી = ભક્ત ભગવાનભાઈ પરમ વિશાલુ = ઉત્કૃષ્ટ અને ઉચ્ચ કોટીના એ તિનુ = એ ત્રણેય ભાઈ = ભાઈઓ પરમ સનેહુ = ખૂબ સનેહાધીન મોહી ચરનન = અમારા ચરણોમાં ચિત્ત = ચિત્ત ઓર ન નેહુ = બીજે કોઈ પ્રીતિ નહીં.

અનુવાદ

બીજા રણછોડભાઈ, ખુશાલભાઈ અને ભગવાનભાઈ ઉચ્ચ કોટીના અને ઉત્કૃષ્ટ ભક્તો હતા. એ ત્રણેય ભાઈઓ ખૂબ જ સનેહાધીન હોઈ તેમના ચિત્ત અમારા ચરણો સિવાય બીજે કંઈપણ પ્રીતિ ધરાવતા ન હતા.

ભાવાર્થ

આ ઉપરાંત બીજા રણછોડભાઈ, ખુશાલભાઈ અને ભગવાનભાઈ નામના ઉચ્ચ કોટીના અને ઉત્કૃષ્ટ ભક્તો તન-મન તથા ધન સમર્પિત કરીને ભક્તિ કરતા હતા. આ ત્રણેય ભાઈઓ કેવલકર્તાની ભક્તિમાં ખૂબ જ સનેહ ધારણ કરીને ધ્યાન-ભજન કરતા હતા. તેઓનાં ચિત્ત સદાને માટે કુવેરસ્વામીનાં ચરણકમળમાં જ સ્થિર રહેતાં હતાં, પરંતુ બીજે ક્યાંઈ પણ પ્રીતિ ધરાવતા ન હતા.

**બાઈ રલીયાત ક્ષાત જીન કેરી, પ્રેમ પ્રિત્ય ભાવ ભક્તિ અનેરી;
વિપ્રકુલ એક ભક્ત અનુપા, પરભારામ ભયે લક્ષ નિરૂપા. ૪૮**

શબ્દાર્થ

બાઈ રલીયાત = રલીયાત બાઈ ક્ષાત = ક્ષત્રિય જીન કેરી = જેમની પ્રેમ પ્રિત્ય = પ્રેમ અને પ્રીત ભાવ = ભાવ સનેહ ભક્તિ = ભક્તિ અનેરી = અનન્ય વિપ્રકુલ = બ્રાહ્મણકુળ એક ભક્ત = એક ભક્ત અનુપા = શ્રેષ્ઠ પરભારામ = પરભારામ ભયે = થયા લક્ષ નિરૂપા = લક્ષના અધિકારી.

અનુવાદ

રલીયાતબાઈ ક્ષત્રિય ભક્ત કે જેમની ભક્તિ, પ્રેમ અને પ્રીતિપૂર્વકના ભાવવાળી અનેરી

હતી. બ્રાહ્મણ કુળના પરભારામ એક શ્રેષ્ઠ ભક્ત થયા જે લક્ષના અધિકારી હતા.

ભાવાર્થ

રલીયાતબાઈ નામે એક ક્ષત્રિય ભક્ત હતાં. તેઓ હૃદયના શુદ્ધ પ્રેમ અને પ્રીતિપૂર્વક અત્યંતભાવ ધારણ કરીને કુવેરસ્વામીની અનેરી ભક્તિ-પૂજા-પાઠ અને કર્તાનું ધ્યાન-સ્મરણ કરતાં હતાં. વળી, બ્રાહ્મણ કુળના પરભારામ ભક્ત પણ અદ્વિતીય ભક્તિ કરતા હતા. કેવલકર્તાના લક્ષના અધિકારી હોઈ તેઓ અહર્નિશ તલ્લીન બનીને રહેતાં હતાં.

ઓર ઘને હરિજન તાંડાં દૂજે, પ્રિત સહિત હમકુ બહુ પૂજે;
મોક્ષ મોક્ષકા બરનન કીના, ભાવ પ્રિત જીનું લક્ષ અનીના. ૪૯

શબ્દાર્થ

ઓર = અને ઘને = ઘણા હરિજન = ભક્તજન તાંડાં = ત્યાં દૂજે = બીજા પ્રિત સહિત = પ્રેમપૂર્વક હમકુ = અમારી બહુ = ઘણી પૂજે = પૂજા કરતા મોક્ષ મોક્ષકા = મુખ્ય મુખ્યનું બરનન કીના = વર્ણન કર્યું ભાવ પ્રિત = ભાવ અને પ્રીતિ જીનું = જેમણે લક્ષ = ચિંતન અનીના = અનીન, અનન્નય.

અનુવાદ

અને ત્યાં બીજા ઘણા ભક્તજનો પ્રીતિ સહિત અમારી ઘણી સેવા-પૂજા કરતા હતા. મુખ્ય મુખ્યનું વર્ણન કર્યું કે જેમણે ભાવપ્રિત સહિત અનીનપણે લક્ષ ગ્રહણ કર્યો હતો.

ભાવાર્થ

અગાઉ દર્શાવ્યા તે ઉપરાંત માલસર ગામમાં બીજા ઘણા કાયમપંથી અનુયાયી ભક્તજનો હતા. બધા જ પ્રીતિપૂર્વક કુવેરસ્વામીની ઘણી સેવા તેમજ પૂજા પાઠ કરતા હતા. જેઓ ભાવપ્રિત સહિત વિનમ્રતાપૂર્વક કેવલકર્તાનો લક્ષ ગ્રહણ કરીને પૂર્ણ સમર્પિત થઈ રહેતા હતા, તેવા જ મુખ્ય મુખ્ય ભક્તોનું અહીં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

ગામ નાવરે ભયે જન દોઈ, ગિરધર ને રઘુનાથહી સોઈ;
નગર શિનોર ભક્ત નિજ એકુ, જ્ઞાન લક્ષ ઓરુ પક્ષ ઉવેકુ. ૫૦

શબ્દાર્થ

ગામ નાવરે = નાવરા ગામમાં ભયે = થયા જન દોઈ = બે ભક્તજનો ગિરધર = ગિરધરભાઈ ને = અને રઘુનાથહી = રઘુનાથભાઈ સોઈ = હતા નગર શિનોર = શિનોરગામમાં ભક્ત = સેવક નિજ એકુ = અમારો એક જ્ઞાન = સમજ લક્ષ ઓરુ પક્ષ = લક્ષ અને મતપક્ષનો ઉવેકુ = તુલના કરીને ઘટમાં ઉતારી લીધો હતો.

અનુવાદ

નાવરા ગામમાં ગિરધરભાઈ અને રઘુનાથભાઈ એમ બે ભક્ત થયા હતા. જ્યારે શિનોર ગામમાં પણ અમારો એક ભક્ત, જેઓએ લક્ષ, પક્ષ અને જ્ઞાન દ્વારા તુલના કરીને ઘટમાં ઉતારી લીધો હતો.

ભાવાર્થ

નાવરા ગામમાં ગિરધરભાઈ અને રઘુનાથભાઈ નામના બે ભક્તજનો કુવેરસ્વામીને સમર્પિત થઈને ભક્તિ કરતા હતા. જ્યારે શિનોર ગામમાં પણ એક કાયમપંથી ભક્ત થઈ ગયા હતા. જેમણે જગતના વિવિધ સંપ્રદાયોના જ્ઞાનની તુલના કરીને કૈવલકર્તાનો લક્ષ અને કૈવલજ્ઞાનને પ્રતિપાદિત કરતાં કાયમપંથને ઘટમાં ઉતારી લીધો હતો.

રામદાસ જીનું નામ અનુપા, વિવિધ ભાત્ય લહે સમજ નીરૂપા;
ભયે હરિજન દુસરે તાંડાં ઓરુ, નામ લીયો મુખ ભયે જેહી મોહોરુ. ૫૧

શબ્દાર્થ

રામદાસ = રામદાસ જીનું = જેમનું નામ = નામ અનુપા = શુભ વિવિધ ભાત્ય = અલગ અલગ પ્રકારની લહે = જાણે સમજ = સમજ નીરૂપા = નિરાકાર ભયે = થયા હરિજન = હરિભક્ત દુસરે = બીજા તાંડાં = ત્યાં ઓરુ = ઘણા નામ લીયો = નામ લીધા મુખ ભયે = મુખ્ય થયા જેહી = જે મોહોરુ = આગળ.

અનુવાદ

જેમનું શુભ નામ રામદાસ હતું. તેઓ નિરાકાર સહિત અલગ-અલગ પ્રકારની સમજ જાણતા હતા. ત્યાં બીજા ઘણા ભક્તજનો થયા, પરંતુ જે આગળ મુખ્ય થયા તેમના જ નામ લીધા છે.

ભાવાર્થ

શિનોર ગામના તે ભક્તનું શુભ નામ રામદાસ હતું. તેમણે અલગ-અલગ મતપંથો અને સંપ્રદાયોના સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતોને દર્શાવતી માન્યતાને સમજી લીધી હતી. બધા જ પ્રકારના જ્ઞાનને સમજ્યા પછી કૈવલજ્ઞાન સર્વથી શ્રેષ્ઠ જણાતાં સમજી વિચારીને કાયમપંથી બન્યા હતા. તે ગામમાં બીજા ઘણા કાયમપંથી ભક્તો થયા, પરંતુ જે કૈવલજ્ઞાનને સમજીને કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં સમર્પિત થઈને ભક્તિ કરતા હતા તેવા મુખ્ય અગ્રિમતા ધરાવતા ભક્તનું નામ અહીં દર્શાવ્યું છે.

વીરક્ષેત્ર એક નગર બડોદા, જાંડાં ગાદી મહીપતિકે હોદા;
શીયારાવ નરપતકે નામુ, જીનકો અમલ દેશ સબ ગામુ. ૫૨

શબ્દાર્થ

વીરક્ષેત્ર = બહાદુર પુરુષોની ભૂમિ એક નગર = એક શહેર બડોદા = વડોદરા જાંડાં = જ્યાં ગાદી મહીપતિકે હોદા = પૃથ્વીપતિનો અધિકાર શીયારાવ = સયાજીરાવ નરપતકે = રાજાનું નામુ = નામ જનકો = જેમનો અમલ = હકુમત દેશ સબ ગામુ = દેશના બધા ગામોમાં.

અનુવાદ

વડોદરા નગર એક બહાદુર પુરુષોની ભૂમિ હતી કે જ્યાં એક પૃથ્વીપતિના અધિકારી હતા. તે રાજાનું નામ સયાજીરાવ હતું. જેમનો અમલ દેશના બધા ગામોમાં હતો.

ભાવાર્થ

એક વડોદરા નામની નગરી કે જે બહાદુર પુરુષોની ભૂમિ હતી. જ્યાં રાજવી ગાદીપતિનો અધિકાર વર્તાતો હતો. ત્યાંના રાજાનું નામ સયાજીરાવ ગાયકવાડ હતું. જેમનો હકુમત (અમલ) દેશના બધા જ ગામોમાં ચાલતો હતો.

મહા વંકટ રાજન રજતાઈ, જાકો ડરપ કઠન કરડાઈ;
તાંડાં અગણિત ભયે જન નરનારી, પ્રિત્યરિત્ય હમસે અતિ પ્યારી. ૫૩

શબ્દાર્થ

મહા વંકટ = ઘણી ભયંકર રાજન = રાજાની રજતાઈ = રાજ્ય શાસનની પ્રથા જાકો = જેમનો ડરપ = ભય કઠન = કઠોર કરડાઈ = બિહામણું તાંડાં = ત્યાં અગણિત = અસંખ્ય ભયે = થયા જન = ભક્ત નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો પ્રિત્ય = પ્રીતિ રિત્ય = આચરણ હમસે = અમારી સાથે અતિ = ઘણી પ્યારી = પ્રિય, પ્રેમપૂર્વકની.

અનુવાદ

રાજાની રાજ્ય શાસન પ્રથા ઘણી જ ભયંકર હતી. જેમનો ભય કઠોર અને બિહામણો હતો. ત્યાં અસંખ્ય સ્ત્રી-પુરુષો ભક્ત થયા. જેમની અમારી સાથે પ્રીતિ અને આચરણ ઘણાં પ્રેમપૂર્વકનાં હતાં.

ભાવાર્થ

તે રાજાની રાજ્યશાસનની પ્રથા ઘણી જ ભયંકર અને જુલ્મી હતી. જેમનો ભય રૈયત (પ્રજા) ઉપર ઘણો જ ડરામણો (બિહામણો) અને કઠોર હતો. અધિકારીઓ સામ, દામ, દંડ અને ભેદ જેવા રાજધર્મોથી રાજ્યનો કારભાર ચલાવતા હતા. તેવા વડોદરા નગરમાં કુવેરસ્વામીના અસંખ્ય કાયમપંથી સ્ત્રી-પુરુષ ભક્તો થયા હતા. તે બધા જ હૃદયના શુદ્ધ ભાવથી અને પવિત્ર આચરણથી પ્રીતિપૂર્વક કુવેરસ્વામી પ્રત્યે સમર્પિત થઈને ભક્તિ કરતા હતા.

મોક્ષ અધિક તા મહી એક જનહી, કીયો અરપન તનમન ઓરુ ધનહી;
દુરલવદાસ જનકો હે નામુ, ભક્તિ જ્ઞાન મમ ધ્યાન વિરામુ. ૫૪

શબ્દાર્થ

મોક્ષ = મુક્તિ અધિક = અધિકારી તામહી = તેમાંથી એક = એક જનહી = ભક્ત કીયો = કર્યો
અરપન = સમર્પણ તન મન ઓરુ ધનહી = તન, મન અને ધન દુરલવદાસ = દુરલવદાસ જનકો = જેમનું
હે નામુ = નામ છે ભક્તિ = ભક્તિ જ્ઞાન = જ્ઞાન મમ = અમારી ધ્યાન = ધ્યાન વિરામુ = વિરામ પામ્યા

અનુવાદ

(તેમનામાંથી) તેઓમાં એક ભક્ત મુક્તિના અધિકારી હતા. જેમણે તન-મન અને ધન અર્પણ કર્યું હતું, જેમનું નામ દુરલવદાસ હતું. જે અમારી ભક્તિ અને જ્ઞાન-ધ્યાનમાં જ વિરામ પામ્યા હતા.

ભાવાર્થ

વડોદરા નગરના અસંખ્ય ભક્તો પૈકી એક ભક્ત કૈવલમુક્તિના અધિકારી હતા. જેઓ તન, મન અને ધન સઘળું સમર્પિત કરીને અહર્નિશ ભક્તિમાં જ તરબોળ રહેતા હતા. તેમનું નામ દુરલવદાસ હતું. જેઓ કુવેરસ્વામીની ભક્તિ, કર્તાનું ધ્યાન અને કૈવલજ્ઞાનમાં જ વૃત્તિ વિરામ પમાડીને વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવતા હતા.

ગામ માકસી સાકરતુ સોઈ, વાસણપુર ત્રીતીયો કહુ મોઈ;
તાંહાં હરિજન મોઈ ભયે નિજદાસા, જિનકા ચિત્ત મમ ચરન નિવાસા. ૫૫

શબ્દાર્થ

ગામ માકસી = માંકસી ગામ સાકરતુ = સાંકરદા સોઈ = હતુ વાસણપુર = વાસણાપુર ત્રીતીયો = ત્રીજું
કહુ = કહું છું મોઈ = હું તાંહાં = ત્યાં હરિજન = ભક્તજનો મોઈ = અમારા ભયે = થયા નિજદાસા = મુખ્ય સેવકો
જિનકા = જેમના ચિત્ત = ચિત્ત મમ ચરન = અમારા ચરણોમાં નિવાસા = સ્થિર થઈને રહેતા.

અનુવાદ

માંકસી અને સાંકરદા ગામ હતું અને ત્રીજું વાસણાપુર કે ત્યાં અમારા ભક્તજનો મુખ્ય સેવક બન્યા, તે વિશે હું કહું છું. જેમના ચિત્ત મારા ચરણોમાં જ સ્થિર થઈને રહેતાં હતાં.

ભાવાર્થ

માંકસી, સાંકરદા અને વાસણા નામના ગામમાં પણ કુવેરસ્વામીના ઘણા સમર્પિત ભક્તો

થયા હતા. જેઓ યુસ્તપણે કાયમપંથને સ્વીકારી સમર્પિત અનુયાયી બન્યા હતા. તેમના ચિત્ત સદાને માટે કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં જ એકાગ્રતાપૂર્વક સ્થિર થઈને રહેતાં હતાં.

**નગર ખેરડે ઓર જન મેરા, તન મન દેઈ હોઈ રહે નિત્ય ચેરા;
રણછોડ ભક્ત લક્ષ્મી દોઈ, ઓર મોરાર દાલજી સોઈ. ૫૬**

શબ્દાર્થ

નગર ખેરડે = ખેરડા ગામમાં ઓર = બીજા જન = ભક્ત મેરા = મારા તન મન દેઈ = તન મન સમર્પિત કરી હોઈ રહે = થઈને રહેતા નિત્ય = સદાય ચેરા = શિષ્ય, સેવક, દાસ રણછોડ = રણછોડદાસ ભક્ત = ભક્ત લક્ષ્મી = લક્ષ્મીબાઈ દોઈ = બંને ઓર = અને મોરાર = મોરારભાઈ દાલજી = દાલજીભાઈ સોઈ = હતા.

અનુવાદ

ખેરડા ગામમાં અમારા બીજા પણ ભક્તો તન-મન અર્પીને નિત્ય સેવક થઈને રહેતા હતા. રણછોડદાસ ભક્ત અને લક્ષ્મીબાઈએ બંને તથા મોરારભાઈ અને દાલજીભાઈ હતા.

ભાવાર્થ

ખેરડા ગામમાં કુવેરસ્વામીના અન્ય કાયમપંથી ભક્તો પણ હતા. જેઓ તન અને મન સમર્પિત કરીને નિત્ય પૂજા-પાઠમાં તલ્લીન રહેતા. આમ, યુસ્ત સેવક તરીકે તેઓ જિંદગી જીવતા હતા.

રણછોડભાઈ ભગત અને લક્ષ્મીબાઈએ બંને તેમજ મોરારભાઈ અને દાલજીભાઈ નામના ભક્તો મુખ્ય હતા.

**એ ચારુ હરિજન મમ નિજા, જીનકે ઉર ઓરુ દેવ ન દુજા;
અહોનિશ કરે ચિંતવન મમ પાઈ, કરમ ભરમકે નિકટ ન જાઈ. ૫૭**

શબ્દાર્થ

એ ચારુ = એ ચારેય હરિજન = ભક્તજન મમ = અમારા નિજા = ખાસ જીનકે = જેમના ઉર = હૃદયમાં ઓરુ = બીજા દેવ = દેવ ન = નહીં દૂજા = અન્ય અહોનિશ = સદાય કરે = કરતા ચિંતવન = ચિંતવન મમ પાઈ = મારા ચરણકમળમાં કરમ ભરમકે = કર્મોની ભ્રમણામાં નિકટ = નજીક ન = નહીં જાઈ = જતી.

અનુવાદ

એ ચારેય મારા ખાસ ભક્તજન હતા. જેમનાં હૃદયમાં અન્ય બીજા કોઈ દેવ ન હતા. અહોનિશ (હમેશાં) મારા ચરણનું જ ચિંતવન કરતા. જેથી કર્મની ભ્રમણાઓ નજીક જતી ન હતી.

ભાવાર્થ

ખેરડા ગામના એ ચારેય ભક્તજનો કુવેરસ્વામીના ચુસ્ત (ખાસ, અનન્ય) સેવકો હતા. તેમનાં હૃદયમાં કેવલકર્તાનું જ રટણ અને કુવેરસ્વામી પ્રત્યે અહોભાવ સિવાય અન્ય કોઈ દેવ-દેવીઓ પ્રત્યે પ્રેમ ઢળતો ન હતો. કાયમપંથી અનુયાયી બન્યા પછી અહર્નિશ તેઓનું ચિત્ત કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં સ્થિર થઈને ચિંતવન કરતું હતું. જેથી સાંસારિક મોહ-માયા સહિત ઈન્દ્રિયો થકી થતી કર્મોની ભ્રમણાઓ તેમના મન કે હૃદયમાં પ્રવેશ પામતી ન હતી. અર્થાત્ તેઓએ શરીર પર કેવલધર્મરૂપી બખ્તર ઢાંકેલું હોવાથી અન્ય કોઈ માયિક દૂષણો પ્રવેશી શકતા ન હતા.

ભયે એક દાસ સેદલપુર ગામુ, રઈજીદાસ જીનકો હે નામુ;
બાઈ રલીયાત માત તિનુ કેરી, ઉનકી પણ ભાવ ભક્તિ અનેરી. ૫૮

શબ્દાર્થ

ભયે એક દાસ = એક સેવક થયા સેદલપુર ગામુ = સેદલપુર ગામમાં રઈજીદાસ = રઈજીદાસ જીનકો હે નામુ = જેમનું નામ છે બાઈ રલીયાત = રલીયાતબાઈ માત = માતા તિનુ કેરી = તેઓની ઉનકી પણ = તેમની પણ ભાવ ભક્તિ = ભાવ અને ભક્તિ અનેરી = વિશિષ્ટ પ્રકારની.

અનુવાદ

એક સેવક સેદલપુર ગામમાં થયા. જેમનું નામ રઈજીદાસ હતું. તેઓની માતા રલીયાતબાઈ હતી. તેમની પણ ભક્તિ અને ભાવ અનેરો હતો.

ભાવાર્થ

સેદલપુર ગામમાં એક કાયમપંથી અનુયાયી થયા હતા. તેમનું નામ રઈજીદાસ હતું. તેમની માતાનું નામ રલીયાતબાઈ હતું. આ બંને માતા અને પુત્ર કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં ચિત્ત એકાગ્ર કરીને હૃદયના સાચા ભાવથી કેવલકર્તાની ભક્તિ કરતા હતા. અન્ય ભક્તોની સરખામણીમાં તેમની ભક્તિ વિશિષ્ટ પ્રકારની હતી.

તન મન ધન દોનુ સુત માઈ, કરી અરપન મમ જુગમે સરાઈ;
ભાવ પ્રિત તિનકો કાહા બરનુ, સુત માતા હોઈ રહે મોહી શરનુ. ૫૯

શબ્દાર્થ

તન મન ધન = તનમન અને ધન દોનુ = બંને સુત માઈ = પુત્ર અને માતા કરી અરપન = અર્પણ કરીને મમ = મને જુગમે = જગતમાં સરાઈ = સરાહના કરતા ભાવ પ્રિત = ભાવ અને પ્રીતિ તિનકો = તેમની કાહા = શું બરનુ = વર્ણવું સુત માતા = પુત્ર અને માતા હોઈ રહે = થઈને રહેતા મોહી શરનુ = મારા શરણમાં.

અનુવાદ

તન, મન અને ધન અર્પણ કરીને બંને માતા અને પુત્ર જગતમાં મારી સરાહના કરતાં હતાં. તેમના ભાવ અને પ્રીતિનું હું શું વર્ણન કરું ? માતા અને પુત્ર (બંને) મારા શરણમાં રહેતાં હતાં.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીના ચરણોમાં માતા અને પુત્ર બંને તેમનું તન, મન અને ધન એમ સર્વસ્વ અર્પણ કરીને અહોનિશ કૈવલકર્તાની ભક્તિમાં લોલીન થઈને રહેતાં હતાં. અને જગતમાં માત્ર કર્તાની અને પરમગુરુની કીર્તિ ગાતાં હતાં. કુવેરસ્વામી પ્રત્યે તેમના હૃદયનો શુદ્ધ ભાવ અને અનેરી પ્રીતિ હતી. માતા અને પુત્ર બંને કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં પોતાનું ચિત્ત એકાગ્ર કરીને વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવીને કૈવલકર્તાનું ધ્યાન ધરતાં હતાં.

**ભક્ત લાલદા ભયે હે ચલાલી, મમ ચરનન ચિત્ત લાગી તાલી;
કુટુંબ સહિત તન મન ધન અરપી, સુત વીત દારા રહે સમરપી. ૬૦**

શબ્દાર્થ

ભક્ત લાલદા = લાલદાસ ભક્ત **ભયે હે** = થયા હતા **ચલાલી** = ચલાલીમાં **મમ ચરનન** = અમારા ચરણોમાં **ચિત્ત** = ચિત્ત **લાગી** = લગાવીને **તાલી** = તાલાવેલી **કુટુંબ સહિત** = પરિવારજનો સહિત **તન મન ધન** = તન, મન અને ધન **અરપી** = અર્પણ કરી **સુત** = પુત્ર **વીત** = ત્યજી **દારા** = પત્ની **રહે સમરપી** = સમર્પિને રહેતા.

અનુવાદ

લાલદાસ ભક્ત ચલાલીમાં થયા હતા. જેઓને મારા ચરણોમાં ચિત્ત જોડી રાખવાની તાલાવેલી (લાલશા) લાગી હતી. તેઓ પુત્ર અને પત્ની સહિત કુટુંબને ત્યજી તન, મન અને ધન અર્પણ કરીને સમર્પિત થઈને રહેતા હતા.

ભાવાર્થ

ચલાલી ગામમાં એક લાલદાસ નામના કાયમપંથી અનુયાયી થયા હતા. જેઓ કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં ચિત્ત એકાગ્ર કરી પરમપદ પામવા માટે આતરતાપૂર્વક ભક્તિ કરતા હતા. તેમણે પોતાના પુત્ર અને પત્ની સહિત સમસ્ત કુટુંબીજનો સાથેના સાંસારિક સંબંધોને તિલાંજલિ આપીને તન, મન અને ધન સર્વસ્વ કુવેરસ્વામીના ચરણોમાં સમર્પિત કરીને અહર્નિશ કૈવલકર્તાની જ ભક્તિ કરતા હતા.

**વૈશ કુલ ઓરુ ભયે જન દોઈ, ભક્ત ગોપાલ લક્ષ્મી સોઈ;
બારોટ કુલ ભયે કુવેરહી દાસા, મમ ચરન રત ઓર ન આસા. ૬૧**

શબ્દાર્થ

વૈશ કુલ = વૈષ્ણવ પરિવારના ઓરુ = બીજા ભયે = થયા જન દોઈ = બે ભક્ત ભક્ત ગોપાલ = ગોપાલદાસ ભક્ત લક્ષ્મી = લક્ષ્મીબાઈ સોઈ = હતા બારોટ કુલ = બારોટ કુળના ભયે = થયા કુવેરહી દાસા = કુવેરદાસ મમ ચરન = મારા ચરણમાં રત = પ્રીતિ ઓર ન આસા = અન્ય કોઈ આશા ન હતી.

અનુવાદ

વૈષ્ણવ પરિવારના બીજા બે ભક્ત થયા જેમાં ગોપાલદાસ ભગત અને લક્ષ્મીબાઈ હતાં. બારોટ કુળના કુવેરદાસ થયા. જેઓને અમારા ચરણોની પ્રીતિ (સ્નેહ) સિવાય અન્ય કોઈ આશા ન હતી.

ભાવાર્થ

ચલાલી ગામમાં જ વૈષ્ણવ પરિવારના બીજા બે કાયમપંથી અનુયાયી થઈ ગયા. જેમના નામ ગોપાલભાઈ અને લક્ષ્મીબાઈ હતું. વળી, બારોટ પરિવારના કુવેરદાસ નામના ભક્ત થયા. જેમને કુવેરસ્વામીના ચરણોની પ્રીતિ સિવાય અન્ય કોઈ આકાંક્ષા ન હતી.

જંબુ દ્વીપકે હરિજન ઓઈ, સંત સહિત બરનન કીયો મોઈ;
બિનબરનન અગણિત નરનારી, સો ભીપણ મમ પદ અધિકારી. ૬૨

શબ્દાર્થ

જંબુ દ્વીપકે = જંબુ દ્વીપના હરિજન = ભક્તજનો ઓઈ = આ પ્રમાણે સંત સહિત = સંતપુરુષ સહિત બરનન કીયો = વર્ણન કર્યું મોઈ = અમે બિનબરનન = વર્ણવ્યા વગરના અગણિત = અસંખ્ય નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષ સો ભી પણ = તેઓ પણ મમ = અમારા પદ અધિકારી = ચરણોના અધિકારી હતા.

અનુવાદ

જંબુ દ્વીપમાં આ પ્રમાણે જે અમારા ભક્તજનો અને સંતપુરુષો થયા તે અમે વર્ણવ્યા. વર્ણવ્યા વગરના બીજા અસંખ્ય સ્ત્રી-પુરુષો હતા. તેઓ પણ અમારા ચરણના અધિકારી હતા.

ભાવાર્થ

જંબુ દ્વીપમાં કુવેરસ્વામીના શરણમાં આવીને અસંખ્ય કાયમપંથી અનુયાયી બન્યા તે પૈકી જેઓ સંપૂર્ણપણે સમર્પિત થઈને અહર્નિશ ભક્તિ કરતા હતા તેવા શ્રેષ્ઠ ભક્તો અને સંત-પુરુષોના નામ-ઠામ દઈને વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. જેઓના નામ-ઠામ કે ધાર્મિક લક્ષણો અંગે વર્ણન કરવામાં આવ્યું નથી, તેવા બીજા અસંખ્ય કાયમપંથી અનુયાયીઓ પણ થયા હતા. બધા જ ભક્તો કુવેરસ્વામીના ચરણોના અધિકારી હતા અને કૈવલકર્તાની ભક્તિ કરતા હતા.

નામ રૂપ કેતેક હી બરનુ, લોક અસંખ્ય ભયે મમ શરનુ;
જેહી જેહી લોક યરન મમ આસી, કેવલ મોક્ષ પરમપદ પાસી. ૬૩

શબ્દાર્થ

નામ રૂપ = નામ અને લક્ષણો કેતેક હી = કેટલાકના બરનુ = વર્ણવું લોક અસંખ્ય = અગણિત લોકો
ભયે મમ = થયા મારા (મારા થયા) શરનુ = શરણે જેહી જેહી લોક = જે જે લોકો યરન = યરણે મમ = અમારા
આસી = ચાહક કેવલ મોક્ષ = કેવલ મુક્તિ પરમપદ = શ્રેષ્ઠ પદ પાસી = પ્રાપ્ત કર્યું.

અનુવાદ

નામ અને લક્ષણો કેટલાકના વર્ણવું? કારણ કે અસંખ્ય લોક અમારા શરણે થયા હતા. જે જે લોક અમારા યરણના ચાહક હતા. તેઓ કેવલમોક્ષને વરી પરમપદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જંબુ દ્વીપમાં અસંખ્ય માનવો તેઓનું શરણું સ્વીકારીને કાયમપંથી અનુયાયી બન્યા હતા. બધા જ ભક્તો સમર્પિત થઈને ભક્તિ કરતા હતા, પરંતુ આ ગ્રંથની અંદર કેટલાક ભક્તોના નામ-ઠામ અને લક્ષણોનું વર્ણન કરે? તેમ છતાં જે જે માનવો કુવેરસ્વામીના શરણે આવ્યા હતા અને સમર્પિત થઈ સારધાર ભક્તિ કરતા હતા. તેઓ બધા જ નિશ્ચિત રૂપે કેવલમોક્ષ પ્રાપ્ત કરી અંતિમ એવા પરમપદના અધિકારી બન્યા હતા.

સકલ દેશમહી મમ જન ભયેઉ, ગામ નામ સંક્ષેપે કહેઉ;
અતિ અધિકારી તિનુ જશ ગાયે, અહોનિશ રહે મમ પાવ લપટાયે. ૬૪

શબ્દાર્થ

સકલ = સમસ્ત દેશમહી = દેશમાં મમ જન = અમારા ભક્તજન ભયેઉ = થયા હતા ગામ = ગામ નગર
નામ = નામ સંક્ષેપે = સંક્ષિપ્તમાં કહેઉ = કહ્યા છે અતિ અધિકારી = વિશેષ અધિકાર ધરાવતા તિનુ = તેવાના
જશ ગાયે = યશ ગાયા છે અહોનિશ = હંમેશને માટે રહે = રહેતા મમ = અમારા પાવ = યરણોમાં
લપટાયે = લપટાયેલા.

અનુવાદ

સમસ્ત દેશમાં અમારા ભક્તો થયા હતા. જેથી સંક્ષેપમાં નામ અને ગામ કહ્યાં છે. જેઓ વિશેષ અધિકાર ધરાવતા હતા તેવાના જ યશ ગાયા છે કે જેઓ મારા યરણોમાં અહોનિશ લપટાયેલા રહેતા હતા.

ભાવાર્થ

સમગ્ર ભારત દેશમાં કુવેરસ્વામીનું શરણું સ્વીકારીને અસંખ્ય સ્ત્રી-પુરુષો કાયમપંથી

બનીને કૈવલધર્મના અનુયાયી બન્યા હતા. પરમગુરુ પ્રત્યે તેઓનો જ લગાવ ઘણો હતો કે જેઓ કુવેરસ્વામીના ચરણમાં અહોર્નિશ લપટાયેલા રહેતાં હતા. તેમજ મોક્ષના વિશેષ અધિકારી બન્યા હતા. વળી, આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથમાં એવા કે જેઓ મુખ્ય મુખ્ય હતા તેવા ભાગ્યશાળી ભક્તોના જ નામ અને ઠામ અહીં દર્શાવીને તેઓના યશ ગાવામાં આવ્યા છે.

**જો બરનન સબ જનકે કરહુ, બાઢે ગ્રંથકે તેહી ઉચરહુ;
કહે કુવેર સંકેત સૂનાયે, મોક્ષ મોક્ષકે નામ બતાયે. ૬૫**

શબ્દાર્થ

જો = જો બરનન = વર્ણન સબ જનકે = બધા જ ભક્તોના કરહુ = કરું તો બાઢે ગ્રંથકે = ગ્રંથ મોટો બને તેહી = તેથી ઉચરહુ = ઉચ્ચારવામાં કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સંકેત સૂનાયે = સંક્ષિપ્તમાં (ટૂંકમાં) સંભળ્યાવ્યું મોક્ષ મોક્ષકે = મુખ્ય મુખ્યનાં નામ = નામ બતાયે = બતાવ્યા.

અનુવાદ

જો બધા જ ભક્તોનું વર્ણન કરું તો ઉચ્ચારણ કરવામાં મોટો ગ્રંથ થઈ જાય, કુવેરસ્વામી કહે છે કે જેથી સંક્ષિપ્તમાં સંભળાવ્યો છે અને મુખ્ય મુખ્યના જ નામ બતાવ્યા છે.

ભાવાર્થ

જો કુવેરસ્વામી તેમના શરણમાં આવેલા બધા જ ભક્તોનું વર્ણન આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથમાં કરે તો ગ્રંથના વાંચન કરનારાઓને અથવા તો ગ્રંથના કથા કરાનાઓ માટે ઘણો મોટો ગ્રંથ થઈ જાય. શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓએ શક્ય તેટલું ટૂંકાણમાં રજૂઆત કરીને મુખ્ય મુખ્ય ભક્તોના નામ અહીં જણાવ્યા છે.

અંગ ૮૧

વિજ્ઞાન સંપ્રદાય વિધિ બરનનકો

માસ માસ એક મેલા થાવે, સબ હરિજન દર્શનકુ આવે;
કરી સભા તબ જ્ઞાન કચારી, સનમુખ ચિત્ત રખીયે નરનારી. ૧

શબ્દાર્થ

માસ માસ = મહિને મહિને એક = એક મેલા = મેળો થાવે = ભરાય સબ હરિજન = બધા ભક્તજનો
દર્શનકુ આવે = દર્શન કરવા આવે કરી સભા = મેળાવડો કરી તબ = ત્યારે જ્ઞાન કચારી = જ્ઞાનની સભા
સનમુખ ચિત્ત = ચિત્ત સન્મુખ કરીને રખીયે = રાખતા નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો.

અનુવાદ

મહિને મહિને એક મેળો ભરાય, ત્યાં બધા ભક્તજનો દર્શનાર્થે આવતા ત્યારે ત્યાં મેળાવડો
કરી સત્સંગ-જ્ઞાન સભા કરવામાં આવતી. ત્યાં સ્ત્રી અને પુરુષો ચિત્ત સન્મુખ કરીને રાખતા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી જણાવે છે કે ગુરુગાદી સારસાપુરીમાં દરેક મહિનાની પવિત્ર પૂર્ણિમાના દિવસે
મેળો ભરાતો હતો. ત્યાં ગામે ગામથી અસંખ્ય ભક્તજનો દર્શનાર્થે આવતા હતા. તે દિવસે
જ્ઞાન (સત્સંગ) સભાનું આયોજન કરીને તેઓ કૈવલજ્ઞાનનો સત્સંગ કરતા હતા. શ્રોતાજનો
સૌ પોતાના ચિત્તને એકાગ્ર કરી કૈવલજ્ઞાન સાંભળતા હતા.

તેહી મધ્યે હમ બેઠે જાઈ, ગર્જન લાગે સીંઘ ગીરાઈ;
સૂનો હરિજન જંબુ દ્વીપનકે, દેઠ ભક્તિ સાચે તન મનકે. ૨

શબ્દાર્થ

તેહી મધ્યે = તેની મધ્યમાં હમ = અમો બેઠે જાઈ = જઈને બેસતા ગર્જન લાગે = ગર્જવા લાગ્યા
સીંઘ ગીરાઈ = સિંહની જેમ વાણી ઉચ્ચારીને સૂનો હરિજન = ભક્તજનો સાંભળો જંબુ દ્વીપનકે = જંબુ દ્વીપના
દેઠ ભક્તિ = દેઠતાપૂર્વકની ભક્તિ સાચે = સાચી તન મનકે = તન અને મનથી.

અનુવાદ

તેની મધ્યમાં જઈને અમો બેસતા અને સિંહની જેમ ગર્જનાયુક્ત વાણી ઉચ્ચારતા હતા. તન
અને મનથી દેઠતાપૂર્વક સાચી ભક્તિ કરનાર હે જંબુ દ્વીપના ભક્તજનો ! સાંભળો.

ભાવાર્થ

ભક્તજનોથી ખીચોખીચ ભરાયેલી સભામાં જઈને કુવેરસ્વામી સભામંડપની મધ્યમાં રખાયેલી ગાદી પર બિરાજમાન થઈ ગર્જનાયુક્ત વાણીનો ઉચ્ચાર કરી સૌ ભક્તજનોને ગૂંઢાર્થ ભર્યું કેવલજ્ઞાન સંભળાવતા હતા. તન અને મનથી દઢતાપૂર્વક કેવલકર્તાની સાચી ભક્તિ કરનાર જંબુ દ્વીપના ભક્તજનોને તે વાણી પૂરા પ્રેમ અને ભાવથી શ્રવણ કરવા કહેવામાં આવે છે.

ચૌદ તબક દિવ્ય દેવ ચેતાયે, બહોરુ હમ અવની પર આયે;
દ્વીપ સપ્ત અવનીકા સોઈ, સબકો બોધ બતાયો મોઈ. ૩

શબ્દાર્થ

ચૌદ તબક = ચૌદ લોક દિવ્ય દેવ = વિભૂતિવાન દેવતાઓ ચેતાયે = જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા બહોરુ = બાદ હમ = અમે, હું અવની પર આયે = પૃથ્વી પર આવ્યા દ્વીપ સપ્ત = સાત દ્વીપ અવનીકા = પૃથ્વીના સોઈ = હતા સબકો = બધાને બોધ = ઉપદેશ બતાયો = બતાવ્યો મોઈ = અમોએ.

અનુવાદ

ચૌદલોકના દિવ્ય દેવોને જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા બાદ અમો પૃથ્વી પર આવ્યા. પૃથ્વીના સાત દ્વીપો હતા. તે બધાને અમોએ ઉપદેશ બતાવ્યો.

ભાવાર્થ

કેવલવેત્તા પુરુષ પરમવિશેષ પાટવી અંશ કેવલધામમાંથી નીકળી સીધા જ મહીમંડ ઈંડમાં આવ્યા. અંતરીક્ષમાં ક્રમાનુસાર રોકાઈને માર્ગમાં આવતા ચૌદલોકના કરુણામય દેવતાઓ સહિત ત્યાં વસતા ભાગ્યવંત અંશોને કેવલજ્ઞાન સમજાવી કેવલકર્તાના પરમપદ વિષે માહિતગાર કર્યા. કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા બાદ તેઓ પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા. પૃથ્વીના કુલ સાત દ્વીપો હતા. એક પછી એક એમ બધા જ દ્વીપોમાં તેઓ પ્રગટ થયા અને ત્યાંના નિવાસી સ્ત્રી-પુરુષોને કેવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપીને સર્કર્તા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરતો. અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવ્યો.

પંથ પક્ષ મત સબ સુનવાયે, જ્ઞાન રહેશ ગતિ વિવિધ લખાયે;
સો હકીગત તુમકુ કહી દીનુ, દ્વીપ સપ્ત દેવલોક સહીનુ. ૪

શબ્દાર્થ

પંથ = માર્ગ પક્ષ = વિચારધારા મત = માન્યતા સબ = બધું જ સુનવાયે = સંભળાવ્યું જ્ઞાન = સમજ રહેશ ગતિ = રહેણી-કરણીની વિધિ વિવિધ = અલગ અલગ રીતે લખાયે = જણાવી, લખાવી સો = તે હકીગત = બીના તુમકુ = તમોને કહી દીનુ = કહી દઉં છું દ્વીપ સપ્ત = સાત દ્વીપ દેવલોક = દેવલોક સહીનુ = સહીતના.

અનુવાદ

દેવલોક અને સાત દ્વીપ સહિતના બધાને પંથ, પક્ષ, મત બધું સંભળાવ્યું. તેમજ રહેશ વિધિની વિવિધ સમજ જે જણાવી હતી તે બધી જ હકીકત તમને પણ કહી દઉં છું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી જે જે દૈવી ધામોમાં ગયા તથા પૃથ્વી પરના સાત દ્વીપોમાં પ્રગટ થઈને તેમણે જે પ્રકારે કૈવલજ્ઞાનની સમજ આપતા પોતાના પંથ, પક્ષ અને સિદ્ધાંતને જે રીતે સમજાવ્યો હતો તે અને રહેશ વિધિ વિવિધ પ્રકારે દર્શાવીને જે જણાવી હતી તે હવે આપણને પણ તેઓ અહીં વિગતવાર જણાવે છે.

અબ સુનીયો જંબુકે જનહી, મમ સનમુખ ધરી સુરત સમનહીં;
તેસેહી તુમકુ દેહુ બતાઈ, પંથ પક્ષ મત સકલ શિખાઈ. ૫

શબ્દાર્થ

અબ = હવે સુનીયો = શ્રવણ કરો જંબુકે જનહી = જંબુ દ્વીપના ભક્તજનો મમ સનમુખ = મારી સન્મુખ ધરી સુરત = સુરતા ધારણ કરી સમનહીં = મન સહિત તેસેહી = તે જ પ્રમાણે તુમકુ = તમને દેહુ બતાઈ = બતાવી દઉં છું પંથ = માર્ગ પક્ષ = વિચારધારા મત = સિદ્ધાંત, માન્યતા સકલ = બધું જ શિખાઈ = દર્શાવીને

અનુવાદ

હવે જંબુ દ્વીપના ભક્તજનો ! મારી સન્મુખ મન સહિત સુરતા ધારણ કરીને શ્રવણ કરો. પંથ, પક્ષ અને મત સહિતની સમજ (જ્ઞાન) દર્શાવીને તમને પણ તેજ પ્રમાણે બતાવી દઉં છું.

ભાવાર્થ

હવે બીજા દ્વીપોમાં અને દેવલોકમાં કૈવલકર્તાની સમજ ઉપરાંત કૈવલજ્ઞાનના પંથ, પક્ષ અને સિદ્ધાંત સહિત જે સમજ આપી હતી તે જ સમજ કુવેરસ્વામી જંબુ દ્વીપના કાયમપંથી ભક્તજનોને પણ આપે છે. તેથી દરેક ભક્તજનોએ પોતાના મન સહિત સુરતા એકચિત્ત કરીને કુવેરસ્વામીની સન્મુખ દષ્ટિ રાખીને શ્રવણ કરવા માટે નિર્દેશ કરે છે.

સાવધાન થાઓ જન ઓરુ સંતુ, કહુ જેહી બોધ લખાય નયંતુ;
સંપ્રદાય ધૂની ધામ સમેતુ, મઠી અખાડ દેખાડહુ તેતુ. ૬

શબ્દાર્થ

સાવધાન થાઓ = સજાગ થાઓ જન = ભક્ત ઓરુ = અને સંતુ = સંતપુરુષો કહુ = કહું છું જેહી = જે બોધ = ઉપદેશ લખાય = દર્શાવું છું, બતાવું છું નયંતુ = નિશ્ચિતપણે, નિર્ભયતાપૂર્વક સંપ્રદાય = સંપ્રદાય ધૂની = ધૂણી

ધામ = ધામ સમેતુ = સહિત, સમેત મઢી = મઢી અખાડ = અખાડા દેખાડહુ = બતાવું છું તેતુ = જે છે તે.

અનુવાદ

હે સંતો અને ભક્તજનો ! તમે સાવધાન (સજાગ) થાઓ. હું નિશ્ચિતપણે સંપ્રદાય, ધૂણી, ધામ, મઢી, અખાડા સહિત જે છે તે દર્શાવું છું અને જે ઉપદેશ છે તે બતાવું છું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી જંબુ દ્વીપના ભક્તજનો અને સંતજનોને અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવીને કૈવલજ્ઞાનના ઉપદેશ દ્વારા બંધારણીય મૂળભૂત ઓળખ આપતા વિષયો જેવાં કે સંપ્રદાયનું નામ, ધૂણી, ધામ, મઢી, અખાડા સહિત ઘણા બધા સાંકેતિક શબ્દોની નિર્ભયતાપૂર્વક સમજ આપે છે. જેથી સૌ ભક્તજનો અને સંતપુરુષોએ તે માહિતીની સમજ કેળવવા જાગૃત થઈને શ્રવણ કરવા માટે આદેશ કરે છે.

તિલક છાપ કહું ભેખકી ભાંખી, જબ દેખો ઉરકી નિજ આંખી;
યામચક્ષુ દેખન મત ઓરુ, પકર રહે કરતવ સબ ઠોરુ. ૭

શબ્દાર્થ

તિલક છાપ = તિલકની નિશાની કહું = કહું છું ભેખકી ભાંખી = ભેખનું અવલોકન કરીને જબ = જેથી દેખો = જુઓ ઉરકી નિજ = પોતાના હૃદયની આંખી = આંખો વડે યામચક્ષુ = ચર્મચક્ષુ દેખન મત = જોશો નહીં ઓરુ = બીજું પકર રહે = પકડીને રહેલા છે કરતવ = કૃતવી સબ = બધા ઠોરુ = ત્યાંને ત્યાં જ.

અનુવાદ

ભેખનું અવલોકન કરીને તિલકની નિશાની કહું છું જે પોતાના હૃદયની આંખોથી જુઓ. ચર્મચક્ષુથી બીજું કાંઈ જોશો નહીં. કારણ કે કૃત (કર્તાની રચના) પૈકીના પકડીને બધા ત્યાંને ત્યાં જ સ્થિર થઈને રહેલા છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ જગતમાં જેટલા ભેખ સ્થાપિત થયેલા છે તે દરેક પંથોનું અવલોકન કર્યું છે. ત્યારબાદ તેમણે કર્તા પક્ષની પહેચાન (ઓળખ) કરાવતુ તથા અલૌકિક મર્મને સમજાવતા ભાલ તિલકની નિશાની દર્શાવીને તેના ગૂઢાર્થ ભરેલા રહસ્ય (મર્મ)ને સમજાવે છે. જે વિચારધારાને પોતાના હૃદયની આંખોથી મુલવણી કરીને નિહાળવાનું છે. વળી, જણાવ્યું કે દુનિયાદારીમાં જણાતાં અન્ય સિદ્ધાંતિક વિચારધારા સ્થાપિત થઈ છે તેને ચર્મચક્ષુથી નિહાળીને કોઈએ બાહ્ય આડંબર, ભપકો અને ચમત્કારોથી અંજાઈ જવાની જરૂર નથી. દિવ્યચક્ષુ કે જ્ઞાનચક્ષુ દ્વારા નિહાળશો તો માલુમ પડશે કે બધા જ ભેખધારીઓએ કર્તાને નહીં, પરંતુ કર્તા દ્વારા રચાયેલા

કતવીપદોને પ્રાધાન્યતા આપીને કોઈને કોઈ ઈષ્ટદેવની સ્થાપના કરી છે, અને બધા તેમાંજ અટકેલા છે અને ત્યાં ને ત્યાં જ સ્થિર થયેલા છે.

**જ્ઞાન લક્ષ કોહુ નાંહી વિચારા, સબ બરને ઉપલેહી વહેવારા;
બાર પંથ ઓરુ બાવન દ્વાર, એ સબ ધરે દેહી નામ આકારુ. ૮**

શબ્દાર્થ

જ્ઞાન લક્ષ = આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન દર્શાવતો લક્ષ કોહુ નાંહી = કોઈએ પણ નથી વિચારા = વિચાર કર્યો
સબ = બધા બરને = વર્ણન કરે છે ઉપલેહી = ઉપલક્ષ વહેવારા = વ્યાવહારિક બાર પંથ = બાર ધર્મમાર્ગો ઓરુ = અને
બાવન દ્વાર = બાવન દ્વાર એ સબ = એ બધું ધરે = ધારણ કરે દેહી નામ આકારુ = દેહના આકારવાળા નામો.

અનુવાદ

જ્ઞાનનો લક્ષ કોઈએ વિચાર્યો નથી, પરંતુ બધાએ ઉપલક્ષ વહેવારને વર્ણવ્યો છે. બાર પંથ અને બાવન દ્વાર એ બધું દેહ આકાર પ્રમાણેના નામો ધારણ કર્યા છે.

ભાવાર્થ

આત્મતત્ત્વ ઓળખીને પોતાના ચૈતન અંશ સ્વરૂપનો કોઈએ વિચાર કર્યો નથી, પરંતુ બધા જ મતપંથોએ દૃષ્ટિગોચર થતા ઉપલક્ષ દુનિયાદારીનાં રૂઢિગત નાશવંત પદોનું વર્ણન કર્યું છે. ધર્મ માર્ગમાં કહેવાતા બાર પંથો અને બાવન અક્ષર (સ્વર અને વ્યંજન)ના દ્વાર એ બધું નામકરણ કરવામાં આવ્યું છે. તે સ્થૂલ દેહના સ્વરૂપની રચનાના અંગો-ઉપાંગોના નામોને લક્ષમાં લઈને નામ ધારણ કરવામાં આવેલા છે.

**રામાનંદ નિમાનુજ જેહી, વિષ્ણુશામ માધવાચાર તેહી;
દેહીકે નામ સંપ્રદાય ચારી, કોહુ ન કહી નિજ તત્ત્વ વિચારી. ૯**

શબ્દાર્થ

રામાનંદ = રામાનંદ નિમાનુજ = નિમાનુજ જેહી = જેઓ વિષ્ણુશામ = વિષ્ણુશ્યામ માધવાચાર = માધવાચાર્ય
તેહી = તેઓએ દેહીકે = દેહના નામ = નામ સંપ્રદાય ચારી = ચારેય સંપ્રદાય કોહુ ન કહી = કોઈએ પણ કહ્યું નહીં
નિજ = આદિ તત્ત્વ = તત્ત્વ વિચારી = વિચાર કરીને.

અનુવાદ

રામાનુજ, નિમાનુજ, વિષ્ણુશામ અને માધવાચાર્ય જે થયા. જેમના દેહના નામ ઉપરથી તે ચારેય સંપ્રદાય છે, પરંતુ આદી તત્ત્વનો વિચાર કરીને કોઈએ પણ કહ્યું નથી.

ભાવાર્થ

પંદરમી સદીની આસપાસ ભારતમાં અલગ-અલગ મતોને સ્થાપીને ધર્માચાર્યો તરીકે ખ્યાતિ પામેલા રામાનંદ, નિમાનુજ, વિષ્ણુશ્યામ અને માધવાચાર્ય નામના ચાર ધર્મ સ્થાપકો થઈ ગયા. તેમણે ચાર સંપ્રદાયની સ્થાપના કરી. તેમાં પોતાના સ્થૂલદેહના જે નામો હતા તે નામથી જ સંપ્રદાયની સ્થાપના કરી, પરંતુ ચારવેદથી પર રહેલા આદિ ચૈતન પરમતત્ત્વ અને પોતાના દેહમાં ચૈતનતાના કારણરૂપે રહેલા સ્વ-ચૈતન અંશ સ્વરૂપ અંગે પણ કોઈ વિચાર કરી શક્યા ન હતા.

**તેસેહી પણ ઓરુ બાવન દારુ, સો ભી કહે દેહી નામ આકારુ;
દેહ તો સબકી ગઈ વિલાઈ, નામ રહ્યો સબ જુગમે છાઈ. ૧૦**

શબ્દાર્થ

તેસે હી = તે જ પ્રમાણે પણ = પણ ઓરુ = બીજા બાવન દારુ = બાવન દારુ સો ભી = તેઓ પણ કહે = કહે દેહી નામ = દેહના નામ આકારુ = આકાર દેહ તો = સ્વરૂપ તો સબકી = બધાની ગઈ વિલાઈ = નાશ પામી નામ રહ્યો = નામ રહ્યું સબ જુગમે = સમસ્ત જગતમાં છાઈ = છવાઈને.

અનુવાદ

તે જ પ્રમાણે બીજા બાવન દારુ કહે છે તે પણ દેહના નામથી જ આકાર પામેલા છે. બધાના દેહ તો નાશ પામ્યા, પરંતુ સમસ્ત જગતમાં નામ જ છવાઈને રહ્યું છે.

ભાવાર્થ

બાવન દારના નામો પણ તેવી જ રીતે પાડવામાં આવેલા છે. તે નામો પણ દેહના નામ પરથી જ આકાર પામેલા છે. આચાર્યોના નામથી પાડેલા આ બાવન દારના નામો પૈકીના બધા જ દેહધારીઓ મૃત્યુને શરણે થઈ ગયા, પરંતુ આવા નાશવંત દેહધારી આચાર્યોના નામ આજે પણ જગતમાં પ્રસિદ્ધિ પામીને જનમાનસના દિલમાં છવાયેલા છે.

**નરે નામે ક્યોં કરી સરે કાજુ, બિનુ પ્રગટ નિજ દેહ સમાજુ;
તો તેહી પંથે ક્યોં નિસ્તરહી, નામી બિન કારજ કુન કરહી. ૧૧**

શબ્દાર્થ

નરે નામે = એકલા નામે ક્યોં કરી = કેમ કરીને સરે કાજુ = કાર્ય સાર્થક થાય બિનુ પ્રગટ = પ્રત્યક્ષ વિના નિજ દેહ = પોતાનો દેહ સમાજુ = સંસારમાં તો તેહી = તો પછી તેવા પંથે = પંથોથી ક્યોં નિસ્તરહી = કેમ કરીને ભવપાર થવાય ? નામી બિન = નામી વગર કારજ = કાર્ય કુન = કોણ કરહી = સાર્થક ઠરે.

અનુવાદ

સંસારમાં પોતાના પ્રત્યક્ષ દેહ સિવાય એકલા નામ થકી કેમ કરીને કાર્ય સાર્થક થાય ? તો પછી તેવા પંથોથી કેમ કરીને ભવપાર થવાય ? નામી વગર કાર્ય કોણ કરશે ?

ભાવાર્થ

સંસારમાં પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે કોઈ હાજર ન હોય તો એકલા નામથી કોઈપણ કાર્ય સાર્થક થતાં નથી. એ જ ન્યાયે દેહધારીઓના નામોથી સ્થપાયેલા સંપ્રદાયો અને બાવન દ્વારના નામોથી તેમના અનુયાયી ભવપાર થઈ શકશે નહીં. દેહ તો નાશવંત હોઈ નાશ પામતો હોવાથી એકલા નામ રહ્યા, જે કાર્ય કરવાના નથી. જો નામી હાજર હોય તો જ ભક્તોનાં કાર્યો કરવા માટે શક્તિમાન હોય અને કાર્યો સાર્થક થાય પણ ખરા. એટલે નામી વગર કાર્ય સાર્થક કોણ કરશે ?

**વળી કોઈ હમકુ કહે વિચારી, દેહી તો નહીં રહે અમર તુમારી;
તબ તુમેરે પન પંથહી યેસે, આગલકે થઈ ગયે તિન જેસે. ૧૨**

શબ્દાર્થ

વળી = અને કોઈ = કોઈ હમકુ = અમને કહે = કહે વિચારી = વિચાર કરીને દેહી તો = શરીર તો -
હીં રહે = રહેવા પામશે નહીં અમર = નિત્ય તુમારી = તમારો તબ = ત્યારે તુમેરે પન = તમારો પણ પંથહી = પંથ
પણ યેસે = એવોજ આગલકે = અગાઉના થઈ ગયે = થઈ ગયા તિન = તેઓના જેસે = જેવો જ.

અનુવાદ

વળી, કોઈ વિચાર કરીને અમને કહે કે દેહ તો તમારો પણ અમર રહેવાનો નથી, તો પછી તમારો પંથ પણ એવો જ કે આગળ જે થઈ ગયા તેઓના જેવોજ હશે ને ?

ભાવાર્થ

દેહ નાશ પામ્યા પછી તે દેહના નામથી કોઈ વ્યક્તિ ભવપાર થશે નહીં તેવું કહેવામાં આવે છે તો કોઈ પ્રતિવાદી વિચાર કરીને પ્રશ્ન કરે કે કુવેરસ્વામીનો દેહ પણ અમર રહેવાનો નથી. તો પછી ભૂતકાળમાં જે ધર્મચાર્યોએ પોતાના દેહના નામ ઉપરથી સ્થપાયેલા પંથોના નામના જેવો જ કુવેરસ્વામી દ્વારા સ્થાપિત કાયમપંથ હશે ને ? કે ગણતરીમાં લેવાય કે કેમ ?

**તે માટે હમ કહત પોકારી, મેરા પંથ અગમ અવિકારી;
કહુ પંથનકા નામ સૂનાઈ, નામ નામી જેહી અખંડ રહાઈ. ૧૩**

શબ્દાર્થ

તે માટે = તેટલા માટે હમ = અમે કહત = કહીએ છીએ પોકારી = પોકાર કરીને મેરા પંથ = (મારો) અમારો

પંથ અગમ = અલૌકિક અવિકારી = વિકાર રહિત કહુ પંથનકા નામ = પંથનું નામ કહુ સૂનાઈ = સંભળાવીને નામ નામી = નામ અને નામી જેહી = જે અખંડ રહાઈ = સદાને માટે અવિનાશી રહેવાવાળા છે.

અનુવાદ

તે માટે અમે પોકાર કરીને કહીએ છીએ કે અમારો પંથ અલૌકિક અને વિકાર રહિત છે. વળી, પંથનું નામ કે નામ તેમજ નામી જે સદા અખંડ રહેવાવાળા છે, તે કહી સંભળાવીએ છીએ.

ભાવાર્થ

તેટલા માટે જ કુવેરસ્વામી જાહેરમાં પોકાર કરીને જણાવે છે કે તેઓએ સ્થાપેલો પંથ તેમના દેહના નામ ઉપરથી સ્થપાયેલો નથી, પરંતુ તે પંથ અલૌકિક અને વિકાર રહિત છે. હવે તેઓ પંથનું નામ કહી સંભળાવે છે જે સાંભળ્યા પછી ખુલાશો થશે કે કુવેરસ્વામી દ્વારા સ્થાપેલા પંથનું નામ અને નામી બંને સદાને માટે અવિનાશી અને અખંડ રહેવાવાળા છે.

**કાયમ પંથ હમાર કહાઈ, કાયમ કર્તા સદા રહાઈ;
નામ રૂપ અવિચલ મમ પંથા, સદા મોક્ષ પદ કેવલ કંથા. ૧૪**

શબ્દાર્થ

કાયમ પંથ = કાયમપંથ હમાર = અમારો કહાઈ = કહેવાય છે કાયમ કર્તા = સર્જનહાર કાયમ છે સદા રહાઈ = સર્વદા રહેવાવાળા છે નામ રૂપ = નામ અને સ્વરૂપ અવિચલ = અચળ, નિત્ય મમ = અમારો પંથા = પંથ સદા = સર્વદા મોક્ષપદ = મોક્ષનું પદ કેવલ કંથા = કેવલ માલિક.

અનુવાદ

સર્જનહાર કાયમ છે અને સદાને માટે રહેવાવાળા છે તેથી અમારો કાયમપંથ કહેવાય છે. નામ અને રૂપ અચળ હોઈ અમારો પંથ સદાને માટે મોક્ષનું પદ છે. જેના માલિક કેવલ છે.

ભાવાર્થ

સમસ્ત બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિના કારણરૂપે રહેલા અવિનાશી સર્જનહાર સદાને માટે કાયમ રહેવાવાળા છે. એટલે કે બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ પહેલાં પણ તેઓ મહાશૂન્યમાં હતા, ઉત્પત્તિ રચીને તેઓ બ્રહ્માંડની મધ્યમાં રહેલા છે અને મહા પ્રલયકાળ પછી પણ તેઓ અદ્વૈત સ્વરૂપે ફરી પાછા મહાશૂન્યમાં કાયમ રહેવાવાળા છે. તેથી કુવેરસ્વામીએ પંથનું નામ “કાયમપંથ” રાખેલું છે. નામ અને સ્વરૂપ બંને અવિનાશી હોઈ કુવેરસ્વામીએ સ્થાપેલો કાયમપંથ પણ સદાને માટે રહેવાવાળો અને અખંડ કેવલમુક્તિને બક્ષવાવાળો છે. સર્વના માલિક કેવલકર્તા છે કે જેઓ અજર, અમર અને શાશ્વત સ્વરૂપે કેવલધામમાં અટલ આસને બિરાજમાન રહેલા છે.

ઉપજે બપે ન બીનસે ધામુ, સો પદ મમ પંથનકે નામુ;
જ્ઞાન સંપ્રદાય ઓરુ મમ કેરી, જીનસે સબ મીલે ચેરાચેરી. ૧૫

શબ્દાર્થ

ઉપજે = ઉત્પત્તિ બપે = લય, અંત ન = નહીં બીનસે = નાશ પામે ધામુ = ધામ સો પદ = તે પદ મમ = અમારું
પંથનકે નામુ = પંથનું નામ જ્ઞાન સંપ્રદાય = જ્ઞાન સંપ્રદાય ઓરુ = વળી મમ કેરી = અમારો જીનસે = જેના થકી
સબ = બધા મીલે = મળ્યા છે ચેરાચેરી = શિષ્ય અને શિષ્યાઓ, નર-નારી ભક્તજનો.

અનુવાદ

ઉત્પત્તિ, અંત કે નાશ ન પામે તેવું ધામ છે. તેવા પદ દર્શાવતું અમારા પંથનું નામ છે. વળી, અમારો જ્ઞાન સંપ્રદાય કે જેના થકી બધા નર-નારી ભક્તજનો મળ્યા છે.

ભાવાર્થ

આઘ, મધ્ય કે અંત જેને સ્પર્શી શકતો નથી, તેવું અચળ અને અવિનાશી એવું કૈવલકર્તાનું કૈવલધામ છે. એવું અમરપદ કે જે કાયમ રહેવાવાળું હોવાથી જ કાયમપંથ નામ દેઢ કરવામાં આવેલ છે. વળી, સંપ્રદાયનું નામ પણ જ્ઞાન સંપ્રદાય છે જે જ્ઞાન કદી નાશ પામવાનું નથી. જ્ઞાન સંપ્રદાયની છત્ર-છાયામાં અસંખ્ય સ્ત્રી અને પુરુષો આત્મબંધુત્વના ભાવથી જોડાયેલા છે. આ ઉપરાંત અંશ-અંશીના લક્ષને દર્શાવતું કૈવલજ્ઞાન હોઈ પરમપદની પ્રાપ્તિના ઉદ્દેશ્યને વરેલો આ જ્ઞાન સંપ્રદાય છે.

તબ બાઢે પંથનકી પરજા, જ્ઞાન સંપ્રદાય જબી હમ બરજા;
અચલ સદા સોઈ જ્ઞાન રહાવે, કોટી કલપ જબ જુગ વીતી જાવે. ૧૬

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે બાઢે = વૃદ્ધિ પામે, વધે પંથનકી = પંથની પરજા = અનુયાયી જ્ઞાન સંપ્રદાય = જ્ઞાન સંપ્રદાય
જબી = જેથી હમ = અમોએ બરજા = વર્ણવ્યો અચલ = અચળ સદા = સર્વદા સોઈ = તે જ્ઞાન = જ્ઞાન રહાવે = રહે
કોટી કલપ = કરોડો કલ્પ જબ = જ્યારે જુગ = યુગ વીતી જાવે = વીતી જાય.

અનુવાદ

ત્યારે પંથના અનુયાયી વૃદ્ધિ પામે છે, જેથી અમોએ જ્ઞાન સંપ્રદાય વર્ણવ્યો છે. જ્યારે કરોડો કલ્પો અને યુગો વીતી જાય તો પણ તે જ્ઞાન સદાને માટે અચળ રહે છે.

ભાવાર્થ

આત્મબંધુત્વના ભાવથી જગતના સ્ત્રી-પુરુષો અનુયાયી બનીને જ્ઞાન પ્રાપ્તિ અર્થે કાયમપંથમાં

જોડાય અને પંથની વૃદ્ધિ થાય તેથી કુવેરસ્વામીએ “જ્ઞાન સંપ્રદાય” તરીકે સંબોધન કરીને વર્ણવ્યો છે. કેવલકર્તાનો લક્ષ દર્શાવતું આ કેવલજ્ઞાન કરોડો કલ્પો અને યુગો વીતી જાય તો પણ નિત્ય અને કાયમ માટે રહેવાનું છે અને તેની અસર પણ દીર્ઘકાળ સુધી જન માનસ ઉપર પ્રભાવિત રહેવાની છે.

**સંપ્રદાય મમ એહી દેહાઈ, સદા સદોદિત આવેન જાઈ;
મઠી ગગન ધૂની નિર્ગુણ સારા, કરમકાંડ જરે કાષ્ટ અપારા. ૧૭**

શબ્દાર્થ

સંપ્રદાય = સંપ્રદાય મમ = અમોએ એહી = એવો દેહાઈ = દેહ કરાવ્યો છે સદા સદોદિત = સદા સર્વદા આવેન જાઈ = ઉત્પત્તિ કે પ્રલય નથી મઠી ગગન = ગગન મઠી ધૂની નિર્ગુણ = નિર્ગુણ ધૂણી સારા = બધા કરમકાંડ = કર્મકાંડ જરે = બળે કાષ્ટ = લાકડાં અપારા = અખૂટ.

અનુવાદ

અમોએ એવો સંપ્રદાય દેહ કરાવ્યો છે કે જે સદા સર્વદા હોઈ જેની ઉત્પત્તિ કે પ્રલય નથી. ગગનમઠી અને નિર્ગુણ ધૂણીમાં તમામ (બધા) કર્મકાંડ રૂપી અખૂટ લાકડાં બળે છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ એવા જ્ઞાન સંપ્રદાયને વિશ્વના માનવોના કલ્યાણ માટે દેહ કરાવ્યો છે કે જે સદા સર્વદા હોઈ જેની ઉત્પત્તિ અને પ્રલય થતો નથી. એટલે કે તે જ્ઞાન નિત્ય અને અચળ રહે છે. જેથી સંપ્રદાયની અહોનિશ વૃદ્ધિ થતી જ જાય છે. વળી, “ગગન મઠી” અને “નિર્ગુણ ધૂણી” સ્થાપિત કર્યા છે કે જેમાં સંસારમાં અમાપ ઉત્પત્તિ પામેલી નાશવંત ધાર્મિક કર્મકાંડી ક્રિયારૂપી લાકડાં તેમાં હોમાઈને બળે છે.

**દેખો એહી મમ મઠી ઓરુ ધૂની, સદા વિદેહી તપે ઉન્મૂની;
મઠી અવિચલ બિનસે નહીં શૂન્યા, ધૂની નિર્ગુણ ચૈતનપદ પૂન્યા. ૧૮**

શબ્દાર્થ

દેખો = જુઓ એહી = આ પ્રમાણે મમ = અમારી મઠી = મઠી ઓરુ = અને ધૂની = ધૂણી સદા = સર્વદા વિદેહી = દેહથી પર થયેલા તપે = તપશ્ચર્યા કરે ઉન્મૂની = ઉન્મૂની અવસ્થામાં મઠી = મઠી અવિચલ = નિત્ય બિનસે નહીં = નાશ પામે નહીં શૂન્યા = શૂન્ય ધૂની નિર્ગુણ = નિર્ગુણ ધૂણી ચૈતનપદ = ચૈતન સ્વરૂપે રહેલ પરમપદ પૂન્યા = પવિત્ર.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે અમારી મઠી અને ધૂણી છે તે જુઓ. જેમાં વિદેહી ઉન્મૂનીમાં સદાને માટે

તપશ્ચર્યા કરે છે. જેમ શૂન્ય નાશ નથી પામતું તેમ મઢી પણ નિત્ય છે અને નિર્ગુણ ધૂણી પણ પવિત્ર હોઈ ચૈતન સ્વરૂપે રહેલ પરમપદને સ્પર્શે છે.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે કુવેરસ્વામીએ દર્શાવેલ ગગનમઢી અને નિર્ગુણ-ધૂણીનું રહસ્ય છે. તે મુજબ સૌએ અવલોકન કરવું જોઈએ. કારણ કે જે યોગીપુરુષો દેહથી પર થઈને વિદેહી બન્યા છે તેઓ ઉન્મૂની અવસ્થામાં રહીને તે મઢી રૂપ બ્રહ્મરંધ્ર સ્થાનમાં પ્રણવને સ્થિર કરીને ધ્યાન ધરતા હોય છે. જેમ શૂન્યનો કદી પણ નાશ થતો નથી કારણ કે શૂન્ય આદિ-અનાદિનું છે. તે સૃષ્ટિની આઘ પહેલાં પણ હતુ અને પ્રલયકાળ પછી પણ તેવું ને તેવું જ રહેવાનું છે. તેમ ગગનમઢી પણ નિત્ય છે. જેઓ પવિત્ર ઉદ્દેશથી નિર્ગુણ ધૂણી ધખાવીને બ્રહ્મપદથી પર રહેલા પરમપદ સાથે એકતાર સાધીને અખંડ સ્વરૂપાકાર આનંદનો અનુભવ કરે છે અને બ્રહ્માંડની મધ્યમાં રહેલા કૈવલધામમાં બિરાજમાન પૂર્ણ ચૈતન અને રૂપ-અરૂપથી પર મૂર્તિમાન સ્વરૂપે રહેલા કૈવલકર્તા કે જેઓ પણ સદા સર્વદા નિત્ય અને અચળ રહેનારા છે, તેમને તેઓ સ્પર્શે છે.

**તે માટે અવિચલ ધૂની મઢીયાં, જ્ઞાનચક્ષુ જોઈ સાર હી કઢીયાં;
મુક્ત દ્વાર હમેરા હે સોઈ, બડે બડે મહાજન ગયે તાંહાં હોઈ. ૧૯**

શબ્દાર્થ

તે માટે = તેટલા માટે અવિચલ = અચળ ધૂની = ધૂણી મઢીયાં = મઢી જ્ઞાનચક્ષુ જોઈ = જ્ઞાનચક્ષુથી નિહાળીને સાર હી કઢીયાં = રહસ્ય તારવ્યું છે મુક્ત દ્વાર = મુક્ત દ્વાર હમેરા = અમારું હે સોઈ = તે છે બડે બડે = મોટા મોટા મહાજન = પુણ્યશાળી આત્માઓ ગયે તાંહાં હોઈ = ત્યાં થઈને ગયા છે.

અનુવાદ

તે માટે ધૂણી અને મઢી અવિચળ છે. જે જ્ઞાનચક્ષુથી નિહાળીને તેના રહસ્યને તારવ્યું છે. અમારું મુક્ત દ્વાર છે જેમાં મોટા મોટા પુણ્યશાળી આત્માઓ ત્યાં થઈને ગયા છે.

ભાવાર્થ

તેટલા માટે કુવેરસ્વામીએ નિર્ગુણધૂણી અને ગગનમઢીને નિત્ય હોવાથી અચળ તરીકે સ્થાપિત કરી છે. વળી, તેઓએ પોતાના જ્ઞાનચક્ષુથી નિહાળીને તેનું રહસ્ય તારવીને સ્વાનુભવ બાદ આ હકીકત બતાવી છે.

કુવેરસ્વામીએ કૈવલ ધર્મની ઓળખ રૂપે પોતાના દ્વારનું નામ “મુક્ત દ્વાર” દર્શાવ્યું છે. કારણ કે કૈવલકર્તાની ભક્તિમાં તલ્લીન બની ગુરુકૃપા થકી જે ભાગ્યશાળી જીવાત્માઓ માનવ દેહ ત્યજીને હંસ સ્વરૂપે થઈ કૈવલધામમાં ગયા છે. તેઓ મુક્ત દ્વારમાં થઈને કૈવલધામમાં પ્રવેશ

પામ્યા છે અને અખંડ મુક્તિને વર્યા છે. જેથી તેવા હંસ સ્વરૂપે થયેલા અંશોને ફરી જન્મ-મરણના ચક્રમાં પાછું આવવું પડતું નથી, કારણ કે કાયમને માટે તેઓ મુક્ત દ્વારે પ્રવેશ પામીને કર્તાના સાંનિધ્યનું અખંડ સુખ માણીને રહેતા હોય છે.

**જીવ સકલ સંશે બંધ પાસા, સબ કોઈ ચાહત મુક્ત કી આશા;
મુક્ત દ્વાર તાતે હમ કીના, સો દ્વારા કુનહુ નહીં ચીના. ૨૦**

શબ્દાર્થ

જીવ સકલ = બધા જીવદશાના માનવીઓ **સંશે** = ભય **બંધ** = બંધાયા **પાસા** = બંધન **સબ કોઈ** = સર્વકોઈ **ચાહત** = ઇચ્છે છે **મુક્ત કી** = મુક્તિ માટેની **આશા** = ઇચ્છા **મુક્ત દ્વાર** = મુક્ત દ્વાર **તાતે** = તેથી **હમ કીના** = અમોએ કહ્યું છે **સો દ્વારા** = તે દ્વારને **કુનહુ નહીં** = કોઈએ પણ નથી **ચીના** = ઓળખ્યું.

અનુવાદ

બધા જીવો ભયના બંધનમાં બંધાયા છે, એટલે સર્વકોઈ મુક્તિની આશા ઇચ્છે છે તેથી અમોએ મુક્ત દ્વાર કહ્યું છે. જે દ્વારને કોઈએ ઓળખ્યું નથી.

ભાવાર્થ

જગતમાં ચાર ખાણના બધા જ જીવો બંધક બનીને જન્મ-મરણરૂપી ભવના બંધનમાં બંધાયા છે. જેમાં સામાન્ય અંશ સંચિત કર્મોને ભોગવવા માટે ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના વિવિધ ઘાટમાં બંધક બનીને ભટક્યા કરે છે. માનવદેહ માત્ર તેમાંથી મુક્તિ મેળવવાનું સાધન છે. જેથી માનવી મુક્તિની આશા રાખીને ભક્તિભાવ અને પ્રભુની પ્રાર્થના કરતો હોય છે. કારણ કે માનવીને ખબર છે કે અન્ય ઘાટો તો આહાર, નિંદ્રા, ભય અને મૈથુન જેવા ચાર પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરતા હોય છે, પરંતુ આત્મકલ્યાણ માટેની પ્રવૃત્તિ તો માત્ર માનવદેહ થકી જ શક્ય હોય છે. તેથી કુવેરસ્વામીએ જે મુક્તિ માટેનું દ્વાર જણાવ્યું છે તે તો હંસ ગતિના અંશો માટે અખંડ મુક્તિ પામવા માટેનું દ્વાર છે, જેની ઓળખ કે જાણ આ જગતમાં કોઈને નથી અર્થાત્ તે કોઈ જાણતું જ નથી.

**સબ કોઈ તો લહે મુક્ત હી ચારુ, સો સબ બંધન અંગ આકારુ;
હમ કીના જેહી મુક્ત હી દ્વારા, સો મુક્તે ચૈતન કિરતારા. ૨૧**

શબ્દાર્થ

સબ કોઈ = સર્વ કોઈ **તો** = તો **લહે** = જાણે **મુક્ત હી ચારુ** = ચાર પ્રકારની મુક્તિ **સો સબ** = તે બધી **બંધન અંગ આકારુ** = સ્વરૂપવાળાની સાથે બંધન કરનારી **હમ કીના** = અમે જે કહ્યું **જેહી** = જે **મુક્ત હી દ્વારા** = મુક્ત દ્વાર **સો** = તે તો **મુક્તે** = મુક્તિ થતાં **ચૈતન કિરતારા** = પૂર્ણ ચૈતન સર્જનહાર.

અનુવાદ

સૌ કોઈ ચાર પ્રકારની મુક્તિ જાણે છે, પરંતુ તે તો બધી સ્વરૂપવાળા સાથે બંધન કરવાવાળી છે. જ્યારે અમોએ જે મુક્ત દ્વાર કહ્યું છે તે તો મુક્તિ થતાં પૂર્ણ ચૈતન સર્જનહારને પામનારું છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં અત્યાર સુધી ચાર પ્રકારની મુક્તિ અંગે ઘણી બધી માહિતી દર્શાવવામાં આવી છે. સૌ કોઈ આખરે તો સાયુજ્ય, સાલોક્ય, સામીપ્ય અને સાંનિધ્ય મુક્તિની સમીક્ષા કરતાં હોય છે. જેમાં સ્થૂળ દેહ તજ્યા પછી સૂક્ષ્મ કે કારણ દેહે ઈષ્ટદેવોના ધામોમાં તેઓના સ્વરૂપ સાથે સંબંધ કરવાવાળી બંધનયુક્ત મુક્તિ છે. જે ભોગવીને સત્કર્મનો ક્ષય થતાં સામાન્ય અંશોએ પાછા ચોર્યાસીના બંધનમાં જન્મ-મરણ ભોગવવા મૃત્યુલોકમાં આવવું પડે છે.

જ્યારે કુવેરસ્વામી દ્વારા દર્શાવેલ જે મુક્ત દ્વાર છે તે અખંડ કૈવલમુક્તિને પામવાનું દ્વાર છે. જેમાં અંશ માનવદેહ ત્યજીને કર્મબંધનમાંથી મુક્ત થઈ નિષ્કર્મા બનીને ગુરુકૃપાએ પોતાના મૂળ શુદ્ધ ચૈતનહંસ સ્વરૂપે થઈને પરમપદ પ્રાપ્ત કરે છે. તે અંશ કૈવલમુક્તિને પ્રાપ્ત કરી સદાને માટે પૂર્ણ ચૈતન કૈવલકર્તાના સાંનિધ્યનું અવિચળ (શાશ્વત) સુખ ભોગવે છે. એટલે ફરી પાછું જન્મ અને મરણનું બંધન ભોગવવા માટે અંશને મૃત્યુલોકમાં કદી પણ આવવું પડતું નથી.

ચાર મુક્તકે દાતા જેહી, સૌ ચૈતન કર્તા હોયે તેહી;
એસા દ્વારહી મુક્ત હમારા, સુનો સબ સંત હરિજન સારા. ૨૨

શબ્દાર્થ

ચાર મુક્તકે = ચાર મુક્તિના દાતા = બક્ષવાવાળા જેહી = જેઓ સૌ = તેઓ ચૈતન = ચૈતન અંશ કર્તા = સર્જનહારનાં હોયે તેહી = તેઓ હોય છે એસા = એવું દ્વાર હી મુક્ત = મુક્ત દ્વાર હમારા = અમારું સુનો = સાંભળો સબ = બધા સંત હરિજન = સંતો અને હરિજનો (ભક્તજનો) સારા = સૌ.

અનુવાદ

હે સંતપુરુષો અને ભક્તજનો ! સૌ સાંભળો કે ચાર મુક્તિના બક્ષવાવાળા જે (દાતા) છે તે તો સર્જનહારના જ ચૈતન અંશો છે. જ્યારે કર્તા (સર્જનહારને) પામવાવાળું અમારું મુક્ત દ્વાર છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી સૌ સંતપુરુષો અને જિજ્ઞાસુ અને મુમુક્ષ સહિતની વૃત્તિ ધરાવનારા કાયમપંથી ભક્તજનોને જણાવે છે કે સંસારમાં ચાર પ્રકારની મુક્તિ બક્ષવાવાળા જે અંતરીક્ષમાં બિરાજમાન કરુણામય ઈષ્ટ દેવો છે તેઓ પણ પૂર્ણ ચૈતન અંશી એવા કરુણેશ કૈવલકર્તાના ઉપજાવેલા સજાતીય

અંશો છે. બ્રહ્માંડમાં પાંચ પ્રકારના દેહોનું નિર્માણ કરીને પૂર્ણ ચૈતન અંશીએ જ સામાન્ય, વિશેષ અને પરમવિશેષ અંશોને રમણ કરવા માટે મોકલ્યા છે. જેમાં વિશેષ અને પરમવિશેષ અંશોને એક એક કરુણા સુપ્રત કરીને કરુણામય બનાવ્યા છે. જેથી તેઓ સામાન્ય અંશોને સહાયભૂત થઈને રહે અને જગતનો વ્યવહાર સારી રીતે ચાલે. જ્યારે આદિ સર્જનહાર કેવલકર્તાને પ્રાપ્ત કરાવવાવાળી જે અખંડ કેવલમુક્તિ છે. કર્તા દ્વારા અપાયેલા કુલમુખ્યારનામાને આધારે માત્ર કર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશ એવા કુવેરસ્વામી જ બક્ષિસ કરી શકે છે.

**તિલક ભેખકી અબ સમજાવું, સંશે રહે ન પાવે કાવુ;
તિલક ભાલ ભવ તનકુ વેધે, અણી અગ્રે કાલજ કર્મ છેદે. ૨૩**

શબ્દાર્થ

તિલક ભેખકી = તિલકના સ્વરૂપની અબ = હવે સમજાવું = સમજ આપુ સંશે રહે ન પાવે = સંશય રહેવા પામે નહીં કાવુ = કોઈપણ તિલક ભાલ = ભાલ તિલક ભવ તનકુ = શરીરના ભવસંકટને વેધે = વીંધે અણી અગ્રે = આગળનો અણિયાળો ભાગ કાલજ કર્મ = કાળના ક્રમને છેદે = છેદન કરે.

અનુવાદ

હવે તિલકના સ્વરૂપને સમજાવું છું. જેથી કોઈપણ સંશય રહેવા પામે નહીં. ભાલ તિલક શરીરના ભવ સંકટને વીંધે અને આગળનો અણિયાળો ભાગ કાળના ક્રમનું છેદન કરે છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી હવે ભાલ તિલકનો મર્મ સમજાવે છે. જેથી અન્ય તિલકોની સરખામણીમાં તેઓ દ્વારા નિર્માણ કરેલ ભાલ તિલકની વિશેષતા સમજીને પ્રતિવાદી સહિત કોઈપણ ભક્તના મનમાં રહેલ સંશયો સહેલાઈથી નાશ પામે. ભાલ તિલક શરીરના ભવસંકટને વીંધે છે અને ઉપરની બાજુએ ભેગો થતો અણીઅગ્ર ભાલા જેવો (અણિયાળો) ભાગ છે તે કાળનાક્રમરૂપી જે જન્મ અને મરણનું ભવ સંકટ છે તેને છેદીને ઊધ્વગમન કરવાનું કાર્ય કરે છે.

**ત્રધા ત્રવેણી લેલાટ હી જ્યોતિ, એ ઉપલે આકાર ઉઘોતિ;
અબ કહી દેવુ ભિતર ભલ ભેદુ, તિલક ભાલ સમજણ ગત વેદુ. ૨૪**

શબ્દાર્થ

ત્રધા = ત્રણ પાંખિયું ત્રવેણી = ત્રિકોણાકાર લેલાટ હી જ્યોતિ = કપાળમાં જ્યોતિ સ્વરૂપ એ = એવો ઉપલે = બાહ્ય આકાર = સ્વરૂપ ઉઘોતિ = દેખાય અબ = હવે કહી દેવુ = કહી દઉ છું ભિતર = આંતરિક ભલ = સારી રીતે ભેદુ = મર્મ તિલક ભાલ = ભાલ તિલક સમજણ = જ્ઞાન ગત = ગતિ વેદુ = જણાવનારં.

અનુવાદ

કપાળમાં ત્રણ પાંખીયું જ્યોતિ સ્વરૂપ છે એવો બાહ્ય તિલકનો આકાર દેખાય છે. હવે આંતરિક તિલકનો મર્મ સારી રીતે કહી દઉં છું કે ભાલ તિલક જ્ઞાનની ગતિને જણાવનારું છે.

ભાવાર્થ

બાહ્ય ભાલ તિલકનો દેખાવ જ્યોતિ સ્વરૂપ છે. જેમાં ત્રણ રેખાઓ પૈકી આજુબાજુ બે રેખાઓ જે નીચેનો અર્ધ ગોળાકાર જેવી રેખાથી ચાલુ થઈને ઉપરની બાજુએ ભેગી થતી હોય છે. તેથી તેને ત્રણ પાંખીયું જ્યોતિ આકારવાળું ભ્રુકુટીની મધ્યે ધારણ કરાતું બાહ્ય ભાલતિલક કહેવામાં આવે છે. હવે આંતરિક તિલકનો મર્મ કુવેરસ્વામી જણાવે છે. જે ભાલતિલક જ્ઞાનગતિને જણાવવાવાળું છે.

**ચંદ્ર સૂર હોય ત્રવેણી સબંધા, જબ પ્રકૃતિ સ્વાંત પાયે ધંધા;
નેન નાશિકા ત્રિયે તંત સારા, તબ સુલજે નિજ લક્ષ વિચારા. ૨૫**

શબ્દાર્થ

ચંદ્ર = ચંદ્ર નાડી, ઈંગલા નાડી સૂર = સૂર્ય નાડી, પિંગલા નાડી હોય = થાય ત્રવેણી સબંધા = બંને વહેતી નાડીઓની એકતા થતાં ત્રીજી સૂક્ષ્મણા નાડીનું વહન થાય જબ = ત્યારે પ્રકૃતિ સ્વાંત પાયે = પ્રકૃતિ શાંત પામે ધંધા = પ્રવૃત્તિ નેન = આંખો નાશિકા = નાક ત્રિયે = ત્રણેય તંત સારા = સ્વરૂપનો એકતાર સારી રીતે થાય તબ = ત્યારે સુલજે = સ્ફુરાયમાન થાય નિજ લક્ષ = સ્વસ્વરૂપના લક્ષનો વિચારા = વિચાર.

અનુવાદ

ચંદ્ર અને સૂર્યનો સંબંધ થતાં જ્યારે ત્રીજી નાડી વહેતી થાય ત્યારે પ્રકૃતિની પ્રવૃત્તિ શાંત પામે છે અને બંને નેત્રોની દૃષ્ટિ નાસિકાએ મળતાં ત્રણેય તંતનો એકતાર (એકતા) સારી રીતે થાય ત્યારે નિજલક્ષનો વિચાર સ્ફુરાયમાન થાય છે.

ભાવાર્થ

ડાબે નસકોરે (નાકની ડાબી બાજુથી) વહેતા શ્વાસને ઈંગલા નાડી (સ્ત્રી નાડી)નો પ્રવાહ કે ચંદ્ર નાડીનું વહેવું કહેવાય છે. જ્યારે જમણા નસકોરે (નાકની જમણી બાજુથી) વહેતા શ્વાસને પિંગલા નાડી (પુરુષ નાડી)નો પ્રવાહ કે સૂર્ય નાડીનું વહન થતું કહેવાય છે. જ્યારે બંને નાડી સમદમ પ્રમાણે વહેતી હોય ત્યારે મધ્યમાં બંને નસકોરા ભરાઈને વહેતા શ્વાસની ગતિને સૂક્ષ્મણા નાડી (નપુંસક નાડી) કહેવામાં આવે છે.

આમ, ત્રીવણી વહેતી થાય ત્યારે પ્રણવ ઉપર આકાશ તત્ત્વનો પ્રભાવ હોય અને શ્વાસની ગતિ અઢી આંગળના માપે (અંતરે) વહેતો થાય. તે સમયે માયિક (પ્રાકૃતિક) પ્રવૃત્તિઓ શાંત

પામે છે. વળી, ડાબી અને જમણી એમ બે આંખોની દૃષ્ટિ જ્યારે નાસિકાના અગ્રભાગે એકીકરણ (એકતાર) થાય એટલે કે બંને આંખોની દૃષ્ટિ અને નાસિકાનો અગ્રભાગ એમ ત્રણે તંતની એકતા સારી રીતે થતાં સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપના લક્ષનો વિચાર સ્ફુરાયમાન થાય છે.

**સોહી ત્રિયે તન મીલી તિલકહી ભાલુ, ત્રિકુટિ મધ્ય કીયો ત્રધા વિશાલુ;
અનિ અગ્ર સોઈ અનિ નિકાસી, સરી બીય સો નિજ સુરત વિલાસી. ૨૬**

શબ્દાર્થ

સોહી = તે ત્રિયે = ત્રણ તન = સ્વરૂપો મીલી = મળીને તિલકહી ભાલુ = ભાલ તિલક ત્રિકુટિ મધ્ય = બ્રૂકુટિની મધ્યે કીયો = કર્યો ત્રધા વિશાલુ = ત્રણનું વિશાળ મિલન (એકતા) અનિ અગ્ર = અણીનો અગ્રભાગ સોઈ = જે અનિ = અણી નિકાસી = નિકળેલી સરી બીય = બે રેખાની વચ્ચે સો = તે નિજ સુરત = મૂળ સુરતા આદિ સુરતા પોતાની સુરતા વિલાસી = વિલાસવી, સ્થિર કરીને ભોગવવી, આનંદ પમાડવી.

અનુવાદ

એ ત્રણ સ્વરૂપો મળીને બ્રૂકુટિ મધ્યે ત્રણ અણિવાળું વિશાળ ભાલ તિલક થાય છે. અણિના અગ્ર ભાગે જે અણિ નીકળેલી છે, તે રેખાની વચ્ચે પોતાની સુરતાને આનંદ પમાડવી.

ભાવાર્થ

બંને નેત્રોની દૃષ્ટિ અને નાસિકાનો અગ્રભાગ એમ ત્રણેય સ્વરૂપો જ્યાં મળે છે તેવા બ્રૂકુટિના મધ્યભાગે ત્રણ બાજુઓથી મળેલ ત્રણ અણિવાળા વિશાળ ભાલતિલકની આકૃતિ બને છે. જ્યારે બંને આંખોથી નિકળીને બંને દૃષ્ટિની રેખાનો અગ્રભાગ બ્રૂકુટિ મધ્યે અણિવત્ થાય છે ત્યારે તેવી બંને રેખાઓ જ્યાં કેન્દ્રવત્ થાય છે તેવા સ્થાને પોતાની સુરતાને સ્થિર કરીને આનંદ પમાડવી.

**ભિતર તિલક જ્ઞાન કહી ગતિયાં, સો નમુને શિર ધરે જતમતિયાં;
સૂનો મમ સંત સજનહી સમેતુ, તિલક જ્ઞાન અર્થ કીયો સંકેતુ. ૨૭**

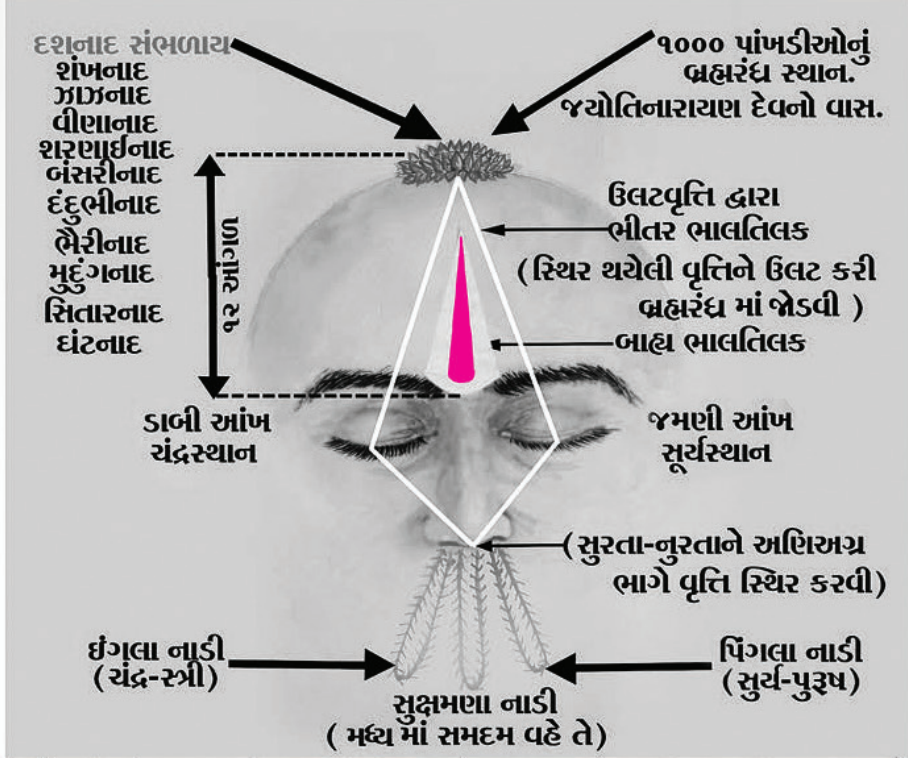
શબ્દાર્થ

ભિતર તિલક = આંતરિક તિલકની જ્ઞાન = સમજ કહી = દર્શાવી ગતિયાં = ગતિ સો નમુને = તે નમૂના પ્રમાણે શિર ધરે = મસ્તક પર ધારણ કરવું જતમતિયાં = જતમતપણે સૂનો = સાંભળો મમ સંત = મારા સંતપુરુષો સજનહી = સજજનો સમેતુ = સહિત તિલક = તિલકનો જ્ઞાન અર્થ = અર્થ સભર સમજ કીયો = કહી સંકેતુ = સંક્ષિપ્તમાં.

અનુવાદ

આંતરિક તિલકની જ્ઞાન ગતિ કહી. તે નમૂના માણે જતમતપણે મસ્તક પર ધારણ કરવું. હે

જ્ઞાન સંપ્રદાયના સંત તેમજ અનુયાયી માટેનું ભીતર ભાલતિલક

ચક્રોના નંબર	સ્થાન	જાપ ની સંખ્યા	કુમળદળ	દેવતા અધિષ્ઠાન
૭	બ્રહ્મરંધ	૧૦૦૦	૨	નિરંજન
૬	બ્રહ્મુટિ	૧૦૦૦	૨	શક્તિ
૫	કંઠ	૧૦૦૦	૧૬	બ્રુવશિવ
૪	હૃદય	૬૦૦૦	૧૨	શિવશક્તિ
૩	નાભિ	૬૦૦૦	૧૦	વિષ્ણુ
૨	ઉપસ્થ	૬૦૦૦	૬	બ્રહ્મા
૧	ગુદા	૬૦૦	૪	ગણપતિ

૨૧,૬૦૦
(૨૪ કલાક માં) ૫૨

નોંધ : (૮૬૪ પ્રાણાયામે પેટા અવસ્થા પાંચેય પૂરી કરે ત્યારે કુલ ૪૩૨૦ પ્રાણાયામે ૧ મૂળ અવસ્થા પૂરી થાય)

સમય	૧ કલાકોમાં	તત્વ	રંગ	લેતા વાયુ	મૂકતા વાયુ	(આંગળ)	સ્વાદ	જવા માટેની દિશા	સ્થિતિ	ગતિ
૫૦ પળ	૩૦૦	પૃથ્વી	પીળો	કોરમ	અપાન	૧૨	મીઠો	પૂર્વ	લાભ	મદ્યમાં
૪૦ પળ	૨૪૦	જળ	સફેદ	કલકલ	પાન	૧૬	મધુર	દક્ષિણ	લાભ	નીચે
૩૦ પળ	૧૮૦	અગ્નિ	લાલ	દેવદત	ઉદાન	૪	તીખો	પશ્ચિમ	તટસ્થ	ઉપર
૨૦ પળ	૧૨૦	વાયુ	લીલો	નાગ	વ્યાન	૮	ચરપરો	ઉત્તર	નૂકસાન	સીધી
૧૦ પળ	૬૦	આકાશ	શ્યામ	ધનંજય	સમાન	૨૩	ક્રિકકો	સ્થિર રહેવું	નૂકસાન	ત્રાંસો
	૯૦૦						(મોળો)			

મારા સંતો સહિત સજ્જનો ! સાંભળો કે તિલકની અર્થ સભર સમજ સંક્ષેપમાં કહી છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ સર્જનહારને પામવા માટેના ઉદ્દેશ્યને સાર્થક કરવા માનવ શરીરમાં પ્રસ્થાપિત કરાયેલા આંતરિક (ભિતર) તિલકના જ્ઞાનની સ્થિતિ અને તેની સમજ અંગે ખુલાસો કર્યો. આ ગૂઢાર્થ ભરેલી સમજનું અહર્નિશ ચિંતવન થતું રહે તેવો શુદ્ધ આશય રાખીને દરેક કાયમપંથીએ પોતાના કપાળમાં બાહ્ય ભાલતિલક ધારણ કરવું. જગતના બધા જ કાયમપંથી પછી તે સંતદશા ભોગવતા વૈરાગી પુરુષ હોય કે જીવદશા ભોગવતા ગૃહસ્થી સ્ત્રી યા પુરુષ હોય, પરંતુ બધા માટે બાહ્ય અને ભિતર ભાલ તિલકની સમજ સંક્ષિપ્તમાં સમજાવી છે.

ઓર સબ ભેખકે દ્વાદશ પંથા, સંપ્રદાય તિન સબ શિર કંથા;
દ્વાર બાવન તિનકે પુની ઓરુ, નામ રૂપ ઉપલી ગત ઠોરુ. ૨૮

શબ્દાર્થ

ઓર સબ = બીજા બધા ભેખકે = ભેખધારીઓના દ્વાદશ પંથો = બાર પંથો સંપ્રદાય = સંપ્રદાય તિન સબ = તે બધાના શિર = માથા ઉપર માથે કંથા = માલિક દ્વાર બાવન = બાવન દ્વાર તિનકે = તેમના પુની = વળી ઓરુ = બીજા નામ રૂપ = નામ અને સ્વરૂપ ઉપલી ગત = ઉપલક ગતિથી ઠોરુ = નક્કી કરેલા.

અનુવાદ

બીજા બધા ભેખધારીઓના બાર પંથો, સંપ્રદાય, તેમના બાવન દ્વાર અને વળી, તેના બીજા નામ તેમજ સ્વરૂપો ઉપલક ગતિથી નક્કી કરેલ છે, પરંતુ તે બધાના જ શિર ઉપર માલિક છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં બધા જ ભેખધારીઓ દ્વારા સ્થાપિત કરાયેલા બાર પંથો અને વિવિધ સંપ્રદાયો સહિત તેમના દ્વારા દર્શાવેલ બાવન દ્વારો તથા તેમના નામ અને સ્વરૂપો માત્ર ઉપલક દૃષ્ટિકોણથી નક્કી કરવામાં આવેલા હોઈ નાશવંત છે. તેમ છતાં આ બધા જ નામ, રૂપ અને ગુણવાળા પંથો, બાવન દ્વાર અને સંપ્રદાયોના શિર ઉપર અવિનાશી માલિકનું પરમપદ રહેલું છે.

તેતેહી પંથ દ્વાર પન મેરા, સંપ્રદાય એક એકપે અનેરા;
તિનું સબ લક્ષ બતાવહુ તંતુ, સુરત ધરી સૂનો જન મમ સંતુ. ૨૮

શબ્દાર્થ

તેતેહી = તે જ રીતે તેવા પંથ = પંથ દ્વાર = દ્વાર પન = પણ મેરા = અમારા, મારા સંપ્રદાય = સંપ્રદાય એક એકપે = એક એકથી અનેરા = ચઢીયાતા તિનું સબ = તે બધાનો લક્ષ = જ્ઞાન, સમજ બતાવહુ = બતાવું છું

તંતુ = મૂળભૂત સુરત ધરી = સુરતા ધારણ કરીને સૂનો = સાંભળો જન = ભક્તો મમ = મારા સંતુ = સંતપુરુષો.

અનુવાદ

તેવી જ રીતે તેવો મારો પણ સંપ્રદાય અને પંથ તેમજ દ્વાર છે જે એક એકથી ચઢિયાતો છે. તે બધાનો મૂળભૂત લક્ષ બતાવું છું. જે હે મારા ભક્તો અને સંતો ! સુરતા ધારણ કરીને સાંભળો.

ભાવાર્થ

જગતના ભેખધારીઓએ જે રીતે ઉપલક દ્રષ્ટિકોણથી અલગ-અલગ પંથ, દ્વાર અને સંપ્રદાયનું નિર્માણ કર્યું છે તે જ રીતે કુવેરસ્વામીએ પણ પોતાના કાયમપંથ અને મુક્ત દ્વાર સહિત જ્ઞાન સંપ્રદાયની રચના કરેલી છે. જે સૈદ્ધાંતિક દ્રષ્ટિએ એક એકથી ચઢિયાતી છે. આ બધાનો મૂળભૂત ગર્ભિત લક્ષ હવે તેઓ દર્શાવે છે. જે સુરતા ધારણ કરીને ભક્તો તથા સંતોને શ્રવણ કરવા જણાવે છે.

દ્વાદસ આંગુલ સ્વાસ સો પંથા, ઓસો હંગ સંપ્રદાય કંથા;
દ્વાર કહું બાવન અબ મેરે, ભયે દ્વાદશ પંથનકે ચેરે. ૩૦

શબ્દાર્થ

દ્વાદસ = બાર આંગુલ = આંગળ સ્વાસ = પ્રણવ સો = તે પંથા = પંથ ઓસો = આહંગ અને સોહંગ
હંગ = અંશની સજાણ જાણ સંપ્રદાય = સંપ્રદાય કંથા = માલિક દ્વાર = દ્વાર કહું = કહું છું બાવન = બાવન
અબ = હવે મેરે = અમારા ભયે = થયા દ્વાદશ = બાર પંથનકે = પંથોના ચેરે = અનુયાયીઓ.

અનુવાદ

બાર આંગળ શ્વાસ એ પંથો છે અને બે હંગ-ઓહંગ (અલ્પજ હંગ) અને સોહંગ (સર્વજ હંગ) સહિત માલિકનું જ્ઞાન (સમજ) આપતો સંપ્રદાય છે. તે બાર પંથના જ અનુયાયીઓ બન્યા છે. હવે અમારા બાવન દ્વાર અંગે કહું છું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે નાસિકાથી ઉલટાવેલો અને બ્રહ્મરંધ્રમાં સ્થિર પામતા પ્રણવનો બાર આંગળીના માપવાળો જે માર્ગ છે, એવો બાર આંગળીના માપે વહેતા આવા શ્વાસને દર્શાવતો કાયમપંથ છે. જ્યારે દેહના સર્વોપરિ માલિક તરીકે રહેલા ચૈતન અંશ અને તેનું અલ્પજ હંગ તેમજ સર્વ ઉત્પત્તિના કારણરૂપે રહેલા વિશ્વનિયંતા સર્જનહાર કેવલકર્તા અને તેમનું સર્વજ હંગ અંગેનું જ્ઞાન આપતો સંપ્રદાય છે. એવા બાર આંગળવાળી કાયમપંથની સમજને લક્ષમાં લઈને અસંખ્ય કાયમપંથી અનુયાયી બન્યા છે. હવે બાવન દ્વાર અંગે કુવેરસ્વામી જણાવે છે.

દ્વાદશ આંગુલ પંથ સો સ્વાસા, બાવન અક્ષર દ્વાર વિકાસા;
સાસા મઠ મધ્ય શબ્દ દેદારા, અક્ષર બાવન દ્વાર નિસારા. ૩૧

શબ્દાર્થ

દ્વાદશ આંગુલ = બાર આંગળ પંથ = પંથ સો = તે સ્વાસા = શ્વાસ બાવન અક્ષર = બાવન અક્ષર દ્વાર = દ્વાર વિકાસા = વિકાસ પામ્યા છે સાસા = શ્વાસ મઠ = સ્થાનોના મધ્ય = મધ્યમાં શબ્દ = શબ્દ દેદારા = આકાર અક્ષર બાવન = બાવન અક્ષર દ્વાર = દ્વાર નિસારા = નીકળે છે.

અનુવાદ

બાર આંગળ શ્વાસ રૂપ પંથ છે. બાવન અક્ષરરૂપી દ્વાર વિકાસ પામ્યા છે. શ્વાસના મૂળ સ્થાન મધ્યે શબ્દ આકાર પામ્યા છે. તે બાવન દ્વારે અક્ષરો નીકળે છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે બાર આંગળ માપે વહેતા શ્વાસરૂપે બાર પંથ દૃઢ કરાવ્યા છે. તેમજ બાવન અક્ષરો તે બાવન દ્વારથી વિકાસ પામ્યા છે. વળી, પ્રણવનું જે મૂળ ઉત્પત્તિ સ્થાન છે તેમાં ચક્ષસત્વના હુકમથી લેતા-મૂકતા અને સ્થંભન એમ ત્રણેય પ્રાણાયામના આકંત સંયોગે ઉલ્ટા-સૂલટી ક્રિયા થવાથી જ શબ્દ આકાર પામતા હોય છે. તે બાવન અક્ષરોની ઉત્પત્તિ બાવન દ્વારથી થાય છે. જે દ્વારોએ થઈને બાવન અક્ષરો નીકળે છે. એટલે કે જે બાવન અક્ષરો જેમાં થઈને નીકળે છે તેને બાવન દ્વાર કહેવામાં આવે છે.

શબ્દ રમત બાવન નિજ દ્વારા, સો બાવન અક્ષર વિસ્તારા;
એહી બાવન દ્વારા મમ કેરા, જીન સમજે સૂલજે ઉલઝેરા. ૩૨

શબ્દાર્થ

શબ્દ રમત = શબ્દની ચેષ્ટા, શબ્દનો ખેલ બાવન = બાવન નિજ દ્વારા = મૂળ દ્વાર સો = તેથી બાવન અક્ષર = બાવન અક્ષર વિસ્તારા = વિસ્તાર પામ્યા એહી = આ બાવન દ્વારા = બાવન દ્વાર મમ કેરા = અમારા જીન સમજે = જેઓને સમજ પડી સૂલજે = ઉકલી જાય ઉલઝેરા = ઉલઝન.

અનુવાદ

મૂળ બાવન દ્વારથી શબ્દની રમત થઈ છે તેથી બાવન અક્ષરો વિસ્તાર પામ્યા છે એવા અમારા બાવન દ્વાર છે. જેને આ સમજ પડે તેની ઉલઝન ઉકલી જાય છે.

ભાવાર્થ

બાવન અક્ષરોની ઉત્પત્તિના જે મૂળ દ્વારો છે તેનાથી જ શબ્દની રચનાનો ખેલ ખેલાયો છે.

તેના જ કારણે બાવન અક્ષરોની ઉત્પત્તિ વિસ્તાર પામી છે. આવા ગૂઢાર્થ ભરેલો મર્મ જે સમજે તેના હૃદયમાં જ્ઞાન પ્રકાશ થાય અને શબ્દ રચનાની ગૂંચવણ ઉકલી જાય છે. આ પ્રમાણેનું કુવેરસ્વામી દ્વારા દર્શાવેલા બાવન દ્વારોનું રહસ્ય છે.

**સંપ્રદાય કહે પંથ સબેહી, જીનુ જાને જન હોય વિદેહી;
ધામ ક્ષેત્ર સાખ્યા કહું અબહી, સૂનો મમ સંત હરિજન સબહી. ૩૩**

શબ્દાર્થ

સંપ્રદાય = સંપ્રદાય કહે = કહું, કહ્યા પંથ = પંથ સબેહી = બધા, સર્વ જીનુ જાને = જાણી શકે જન = માનવી, ભક્ત હોય = હોય વિદેહી = દેહથી પર, વિદેહી સ્વરૂપે ધામ = ધામ ક્ષેત્ર = ક્ષેત્ર સાખ્યા = સાખ્યા કહું = કહું છું અબહી = હવે સૂનો = સાંભળો મમ = અમારા સંત = સંતપુરુષો હરિજન = ભક્તજન સબહી = સૌ.

અનુવાદ

બધા પંથ અને સંપ્રદાય વિશે કહ્યું. જે એને જાણી શકે. તે વિદેહી ભક્ત હોય. હવે ધામ, ક્ષેત્ર અને શાખ્યા કહું છું. તે હે અમારા સંત અને ભક્તજનો ! સૌ સાંભળો.

ભાવાર્થ

બાર પંથ અને જ્ઞાન સંપ્રદાયના રહસ્યને કુવેરસ્વામીએ જણાવ્યું, પરંતુ જે ભક્તો પોતે દેહભાવ ત્યજીને વિદેહી બનેલા હશે તેમને જ આ ગૂઢાર્થ ભર્યા જ્ઞાન અંગે સમજણ પડશે.

હવે કુવેરસ્વામી ધામ, ક્ષેત્ર અને શાખ્યા સહિતની વિગત દર્શાવે છે, તેને સમર્પિત થયેલા સંતપુરુષો અને ભક્તજનોએ ધ્યાનથી શ્રવણ કરવા જણાવ્યું છે.

**ધામ કહે કૈવલ નિજ સોઈ, બ્રહ્મક્ષેત્ર ઉપજે સબ કોઈ;
લોક ચતુર્દશ પિંડ બ્રહ્માંડા, સપ્ત દ્વીપ ભિન્ન ભિન્ન મહી ખંડા. ૩૪**

શબ્દાર્થ

ધામ = ધામ કહે = કહેવાય કૈવલ નિજ = આદિ કૈવલ સોઈ = તે બ્રહ્મક્ષેત્ર = બ્રહ્મક્ષેત્ર ઉપજે = ઉત્પત્તિ થાય સબ કોઈ = સમસ્ત લોક ચતુર્દશ = ચૌદલોક પિંડ = દેહ બ્રહ્માંડા = બ્રહ્માંડ સપ્ત દ્વીપ = સાત દ્વીપ ભિન્ન ભિન્ન = જુદા જુદા મહી ખંડા = મહીમંડ ઈંડમાં આવેલા ખંડો.

અનુવાદ

કૈવલધામ જે આદિનું ધામ કહેવાય છે. જ્યારે મહીમંડ ઈંડના ખંડો, ચૌદલોક, જુદા જુદા સાત દ્વીપ અને બધા જ દેહો સહિત સમસ્ત બ્રહ્માંડની જેમાં ઉત્પત્તિ થાય છે તે બ્રહ્મક્ષેત્ર છે.

ભાવાર્થ

જે ધામ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ પહેલાં પણ શૂન્યમાં હતું અને પ્રલયકાળ પછી જેનો નાશ થતો નથી અને સદાને માટે નિત્ય રહેવાવાળુ છે, તેવું આદિ-અનાદિનું કેવલધામ છે. જે બ્રહ્માંડની મધ્યે આવેલું છે. ખેતર રૂપ બ્રહ્મક્ષેત્ર છે. સમસ્ત બ્રહ્માંડ કે જેમાં વિવિધ તબકોની આઘ લઈ મહીમંડ ઈડના ચૌદલોક અને જુદા જુદા સાત દ્વીપો સહિત પાંચેય દેહોના બધા જ ઘાટોની ઉત્પત્તિ થયેલી છે.

**સ્થાવર જંગમ વિશ્વ વિલાસા, બ્રહ્મ થકી સબ ભયે પ્રકાશા;
ગુન તિનુ શક્તિ ઓરુ જ્યોતી, એ સબ બ્રહ્મત્યે ભયે ઉઘોતી. ૩૫**

શબ્દાર્થ

સ્થાવર = સ્થિર જાતિ જંગમ = અસ્થિર જાતિ વિશ્વ = સૃષ્ટિ વિલાસા = પ્રસારો બ્રહ્મ થકી = બ્રહ્મથી સબ = બધું ભયે = થયો પ્રકાશા = પ્રકાશમાન ગુન તિનુ = ત્રણ ગુણ શક્તિ = આઘશક્તિ ઓરુ = અને જ્યોતી = જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજન એ સબ = એ બધા બ્રહ્મત્યે = બ્રહ્મથી ભયે = થયા ઉઘોતી = દષ્ટિમાન.

અનુવાદ

સ્થાવર-જંગમ સહિત વિશ્વનો બધો જ પ્રસારો બ્રહ્મથી જ પ્રકાશમાન થયો છે. વળી, ત્રણ ગુણ, શક્તિ અને જ્યોતિ સ્વરૂપ એ બધા પણ બ્રહ્મથી જ દષ્ટિમાન થયા છે.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે સ્થાવર અને જંગમના ચોર્યાસી લાખ પ્રકારનાં ઘાટો સહિત સમસ્ત વિશ્વનો પ્રસારો બ્રહ્મભૂમિકામાં વૃદ્ધિ પમાડીને ચેતનવંત કર્યા છે. વળી, ત્રણ ગુણ, આઘ શક્તિ અને જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજનનો દેહ પણ બ્રહ્મમાં જ પ્રકાશમાન થયો છે. એટલે કે સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહોમાં રહેલા સામાન્ય, વિશેષ અને પરમવિશેષ અંશ પોતાની ચૈતનતા બ્રહ્મના મહાતત્વ એવા અવિકાસ, વિકાસ અને કુંભસ્થના પ્રભાવવાળા પ્રણવના માધ્યમથી દેહને પહોંચાડે છે. અને દેહના બંધારણમાં રહેલા જડ તત્ત્વો અન્યો અન્ય ચૈતનતા પામીને ચેતનવંત બને છે. આથી, કહી શકાય કે બ્રહ્માંડમાં સમચૈતનહીર રૂપે ઠસોઠસ ભરાયેલું બ્રહ્મ એ ઉત્પત્તિ માટેનું માધ્યમ છે અને ક્ષેત્ર પણ છે. જેમાં બધી જ ઉત્પત્તિ થઈને વૃદ્ધિ પામી છે.

**જીવ સકલ તન ઉતપન જાતે, બ્રહ્મક્ષેત્ર હમ કીના તાતે;
સાખ્યા સદ્ચિદ્ આનંદ મેરી, બઢી બહુ પેજ ગગન લીયો ઘેરી. ૩૬**

શબ્દાર્થ

જીવ = દેહ સકલ = તમામ તન = શરીર ઉતપન = ઉત્પન્ન જાતે = જાતિ બ્રહ્મક્ષેત્ર = બ્રહ્મક્ષેત્ર હમ = અમોએ
૪૮૨ | અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૨

કીના = કહ્યો તાતે = તેથી સાખ્યા = શાખા સદ્ચિદ્ આનંદ = સદચિદ્ આનંદ મેરી = અમારી, મારી બઢી = વૃદ્ધિ પામી બહુ = ઘણી પેજ = ઉત્પત્તિઓ ગગન લીધો ઘેરી = ગગનને ઘેરી લીધી છે.

અનુવાદ

જીવોની તમામ જાતિના શરીરો ઉત્પન્ન થયા, તેથી અમોએ બ્રહ્મક્ષેત્ર કહ્યું છે. વળી, અમારી સદ્ ચિદ્ આનંદ શાખા છે, જેમાં ઘણી ઉત્પત્તિ વૃદ્ધિ પામીને ગગનને ઘેરી લીધી છે.

ભાવાર્થ

સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહના બધા જ શરીરો સહિતની સર્વે રચના બ્રહ્મ ભૂમિકામાં ઉત્પન્ન થઈને વૃદ્ધિ પામી હોવાથી કુવેરસ્વામીએ બ્રહ્માંડને “બ્રહ્મક્ષેત્ર” તરીકે સંબોધ્યું છે. વળી, કુવેરસ્વામીએ પોતાની સદ્, ચિદ્ અને આનંદ શાખા જણાવી છે. કારણ કે ઘણી બધી ઉત્પત્તિ આ ત્રણે શાખાઓ દ્વારા વિકાસ પામીને તેની વૃદ્ધિ ગગનને ઘેરાવો કરીને રહેલી છે.

અયંત અખાડા અવિગત ગાદી, તાંડાં બેઠે નિજ પુરુષ અનાદિ;
કહે કુવેર સૂનો મમ સંતુ, જીનકે નહીં હૈ આઘ ને અંતુ. ૩૭

શબ્દાર્થ

અયંત અખાડા = અયંત અખાડા અવિગત ગાદી = અવિગત ગાદી તાંડાં = ત્યાં બેઠે = બિરાજમાન છે નિજ પુરુષ અનાદિ = અનાદિ પુરુષ પોતે કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સૂનો = સાંભળો મમ = અમારા સંતુ = સંતપુરુષ જીનકે નહીં હૈ = જેનો નથી આઘ = આઘ ને = અને અંતુ = અંત.

અનુવાદ

અયંત અખાડો અને અવિગત ગાદી છે, ત્યાં આદિ પુરુષ સ્વયં (પોતે) બિરાજમાન છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે હે અમારા સંતો ! સાંભળો કે જેનો કોઈ આઘ કે અંત નથી.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી પોતાના મૂંડિત સંતપુરુષોને ઉદ્દેશીને કહે છે કે તેમણે કેવલધર્મની ઓળખ તરીકે “અયંત અખાડા” અને “અવિગત ગાદી” જણાવી છે. કારણ કે અવિગત ગાદી ઉપર આદિ પુરાણા પુરુષ કેવલકર્તા પોતે બિરાજમાન છે. કર્તા પોતે નિત્ય અને અવિનાશી હોઈ તેમનો અખાડો પણ અયંત છે અને ગાદી પણ અવિગત હોઈ જેની વિગત જાણી શકાય તેમ નથી. ત્યાં કાળ સ્પર્શી શકતો ન હોવાથી તેનો કોઈ આઘ, મધ્ય કે અંત થતો નથી. તેથી તે પદ સદા સદોદિત નિત્ય, અમર અને અવિનાશી છે.

ધર્મની ઓળખ

ધર્મ	કેવલ ધર્મ
પંથ	કાયમ પંથ
સંપ્રદાય	જ્ઞાન સંપ્રદાય
ગુરુગાદી	સારસાપુરી
મઠી	ગગનમઠી
અખાડો	અચંત અખાડો
દ્વાર	મુક્તદ્વાર
ક્ષેત્ર	બ્રહ્મ ક્ષેત્ર
શાખા	સદ્ ચિદ્ આનંદ
કર્તા	કેવલ ધામમાં બિરાજમાન સકર્તા સર્જનહાર - કેવલ
ગાદી	અવિગત ગાદી
ધૂણી	નિર્ગુણ ધૂણી
ગોત્ર	નાદ ગોત્ર
ગુરુ	પરમગુરુ
લક્ષ	અંશ-અંશીનું મેલાન
વેદ	પંચમ શ્વસંવેદ - શૂક્ષ્મવેદ
તિલક	ભાલતિલક
મુક્તિ (મોક્ષ)	અખંડ કેવલ મોક્ષ (પરમપદ)
આઘ સ્થાપક	કુવેરસ્વામી શ્રીમત્ કરુણાસાગર
પ્રગટ જાપ	કેવલ કેવલ (મુખેથી બોલવું)
ગુપ્ત અમરમંત્ર	ગુરુ દ્વારા કંઠી ઉપદેશ વખતે આપવામાં આવતો ગુપ્ત મંત્ર. (પૂર્ણ પ્રાણાયામથી રટણ કરવું)
બાવન દ્વાર	બાવન અક્ષરોનું ઉત્પત્તિ સ્થાન (દ્વાર)
બારપંથ	બાર આંગળ શ્વાસ

સારધાર ધન્ય સેવક સભાગી, કહે કુવેર રહે ચરન મમ લાગી. ૩૮

શબ્દાર્થ

સારધાર = નિયમમાં ચૂક ન થાય તે રીતે વ્રત ધારણ કરીને ધન્ય = ધન્યવાદને પાત્ર સેવક = શરણે ગયેલા ભક્ત સભાગી = ભાગ્યશાળી કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે રહે = રહે ચરન = ચરણોમાં મમ = મારા લાગી = લગાવ રાખીને.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે એવા સેવકો કે જેઓ મારા ચરણોમાં લગાવ રાખીને નિયમમાં ચૂક ન થાય તેવું વ્રત ધારણ કરીને રહે તે ભાગ્યશાળી છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે એવા સેવકો ભાગ્યશાળી છે કે જેઓ અહર્નિશ કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં તલ્લીન બનીને સમર્પિત થઈને રહ્યા છે. આ ઉપરાંત નિયમમાં કોઈપણ પ્રકારની ચૂક ન થાય તે રીતે ચુસ્તપણે રહેણી-કરણી પાળીને ભાવપૂર્વક ભક્તિ કરતા હોય છે.

અંગ ૮૨

સંત હરિજન પ્રણિપત વિધિકો

દંડવત્કી કહું અબ રીતિ, હરિજન સંત મિલનકી નીતિ;
સત્ કેવલ સાહેબ કહેના જનકુ, સત્ સામ્રથ જીલના સંતનકુ. ૧

શબ્દાર્થ

દંડવત્કી = નમીને નમસ્કાર કરવાની કહું = કહું છું અબ = હવે રીતિ = વિધિ હરિજન = ભક્તજન સંત = સંતપુરુષો
મિલનકી = મળે ત્યારની નીતિ = પ્રણાલિકા સત્ કેવલ સાહેબ = સત્ કેવલ સાહેબ કહેના = કહેવા જનકુ = ભક્તોએ
સત્ સામ્રથ = સત્ સામ્રથ જીલના = ઝીલવા, પ્રત્યુત્તર વાળવો સંતનકુ = સંતપુરુષોએ.

અનુવાદ

ભક્ત જ્યારે સંતપુરુષોને મળે ત્યારે નમીને નમસ્કારની વિધિગત્ પ્રણાલિકા કહું છું.
ભક્તોએ (સંતોને) સત્ કેવલ સાહેબ કહેવા અને સંતોએ સત્ સામ્રથ કહીને તે ઝીલવા.

ભાવાર્થ

કાયમપંથી ભક્ત અને સંતપુરુષો જ્યારે મળે ત્યારે એકબીજાને નમસ્કાર કરીને શું બોલવું
તે અંગેની નમસ્કાર વિધિની પ્રણાલિકા હવે કુવેરસ્વામી જણાવે છે.

જ્યારે કાયમપંથી ભક્ત ભેખધારી સંતપુરુષને મળે ત્યારે બે હાથ જોડીને માથું નમાવીને
“સત્ કેવલ સાહેબ” શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરવો. ત્યારે સંતપુરુષોએ ભક્તજનના નમસ્કારને
સ્વીકારી સ્નેહાધીનપણે “સત્ સામ્રથ” શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરીને તેનો પ્રત્યુત્તર વાળવો.

ઓરુ હરિજન હરિજનકા મિલના, સો કહુ વચન સજનકે આધીનના;
સત્ કેવલ પરમાત્મ કહેના, એક એકપે હલી મલી રંગ ભિન્ના. ૨

શબ્દાર્થ

ઓરુ = વળી હરિજન હરિજનકા = એક ભક્તજન બીજા ભક્તજનોને મિલના = મળે ત્યારે સો = તે કહુ = કહું છું
વચન = ઉચ્ચાર સજનકે = સ્નેહીજનના ભાવથી આધીનના = વિનમ્રતાપૂર્વક સત્ કેવલ પરમાત્મ = સત્ કેવલ પરમાત્મ
કહેના = કહેવું એક એકપે = એકબીજાને સાથે હલી મલી = હળીમળીને રંગ ભિન્ના = ભક્તિના રંગમાં ભિન્નવવું.

અનુવાદ

વળી, ભક્ત ભક્તજનને (એકબીજાને) મળે ત્યારે સ્નેહીજનના ભાવથી વિનમ્રતાપૂર્વક
૪૮૬ | અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૨

કેવા વચનો ઉચ્ચારવાં તે કહું છું. એકબીજા સાથે હળીમળીને “સત્ કૈવલ પરમાત્મ” કહેવા અને ભક્તિના રંગમાં ભીંજવું.

ભાવાર્થ

વળી, જ્યારે એક કાયમપંથી ભક્તને બીજા કાયમપંથી ભક્ત સાથે મળવાનું થાય તો આત્મ બંધુત્વનો ભાવ ધારણ કરીને પ્રત્યેક સ્નેહી-ભક્તજનોએ અરસ-પરસ નિર્મળ ભાવથી (વિનમ્રતાપૂર્વક) બે હાથ જોડી દૃષ્ટિની એકતા સાધીને “સત્ કૈવલ પરમાત્મ” શબ્દો બોલવા. વળી, હળીમળીને સદાય ભક્તિના રંગમાં રંગાયેલા રહીને સત્સંગમાં તરબોળ બનીને રહેવું.

**સંત સંત મિલનકી બાની, સો ભી પણ કહી દેઉ નિદાની;
અહો જય કૈવલ હંસા કરહી, સનમુખ હોય અન્યોઅન્ય ઉચરહી. ૩**

શબ્દાર્થ

સંત સંત મિલનકી = એક સંતપુરુષ બીજા સંતપુરુષને મળે ત્યારે બાની = વાણી બોલવું સો ભી પણ = તે પણ કહી દેઉ = કહી દઉ છું નિદાની = નિશ્ચિત કરીને અહો જય કૈવલ હંસા = અહો જય કૈવલ હંસા કરહી = કહેવું સનમુખ હોય = પોતાની સામે હોય ત્યારે અન્યોઅન્ય = અરસપરસ ઉચરહી = બોલવું.

અનુવાદ

એક સંત બીજા સંતને મળે ત્યારે શું બોલવું તે પણ નિશ્ચિત કરીને કહી દઉ છું. જ્યારે પોતાની સામે હોય ત્યારે અન્યોઅન્ય “અહો જય કૈવલ હંસા” બોલવું.

ભાવાર્થ

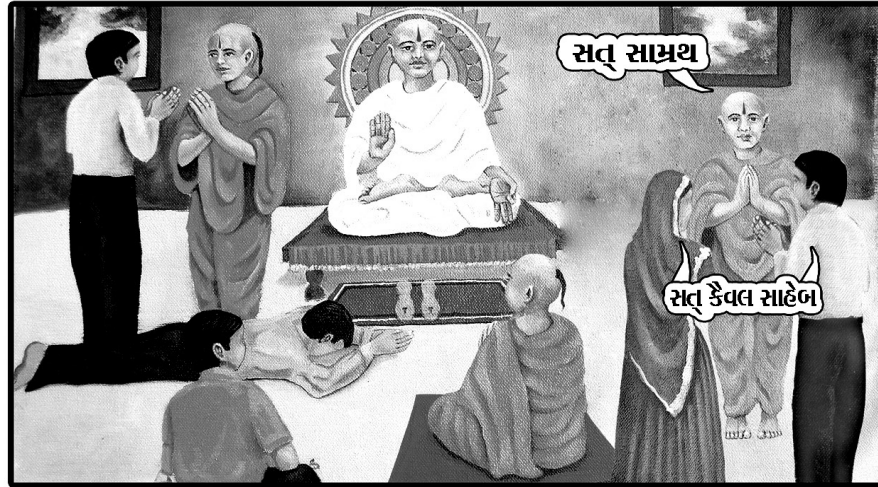
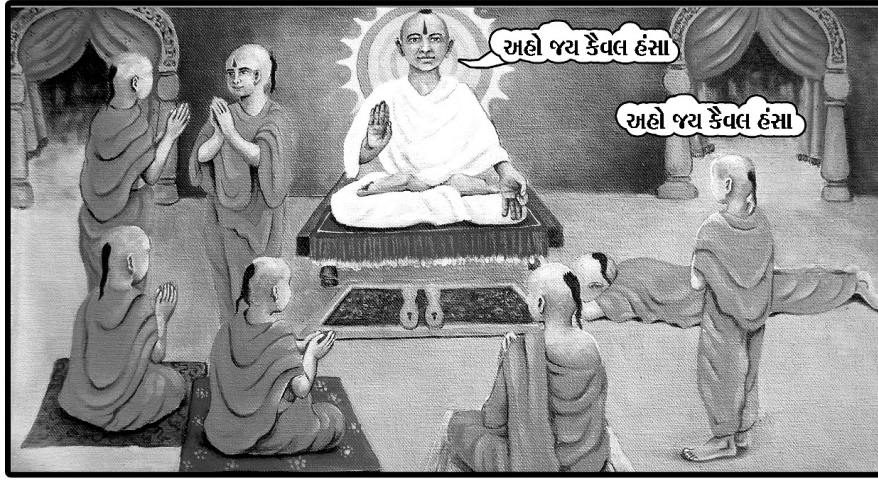
હવે એક સંત બીજા સંત પુરુષને મળે ત્યારે શું બોલવું ? તેનો પણ નિર્ણયાત્મક રીતે કુવેરસ્વામી ખુલાસો કરે છે. જ્યારે કોઈ સંતની સન્મુખ બીજા સંત આવી મળે ત્યારે બે હાથ જોડીને દૃષ્ટિની એકતા સાધીને અન્યોઅન્ય બંનેએ એકબીજાને “અહો જય કૈવલ હંસા” કહીને વિનમ્રતાપૂર્વક ઉચ્ચાર કરવો.

**નાદ ગોત્ર મમ કહીયે જેહી, ન્યાદે હોય જન ન્યાદે દેહી;
દે પરકાર નાદ સોઈ બરનુ, સુનો હરિજન સાધુ ધરી કરનુ. ૪**

શબ્દાર્થ

નાદ ગોત્ર = નાદ ગોત્ર મમ = અમારું કહીયે = કહેવાય જેહી = જે ન્યાદે = નાદથી હોય = થયા જન = જીવો ઘાટ ન્યાદે દેહી = ન્યાદથી દેહ દે પરકાર = બે પ્રકારના નાદ = નાદ સોઈ = છે બરનુ = વર્ણવું છું સુનો = સાંભળો હરિજન = ભક્તજન સાધુ = સંતપુરુષ ધરી કરનુ = કાન એકાગ્ર કરીને.

આધ સકત સ્વરાજ કરુણેશ કૈવલકર્તાકી પ્રણિપત (નમસ્કાર) વિધિ

અનુવાદ

અમારું નાદ ગોત્ર કહેવાય છે જે નાદથી જીવો થયા અને નાદથી દેહો બંધાયા. બે પ્રકારના નાદ છે તેનું વર્ણન કરું છું જે સંત અને ભક્તજનોએ કાન ધરીને સાંભળવું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કૈવલધર્મની ઓળખ આપતાં જણાવે છે કે તેમનું નાદ ગોત્ર છે. જે નાદથી જ જીવદશાવાળા જીવો થયા અને નાદથી સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહોનું બંધારણ પણ થયું છે. બે પ્રકારના નાદનું તેઓ વર્ણન કરે છે. જેને સૌ ભક્તજનો અને સંતપુરુષોએ ચિત્તની એકાગ્રતા ધારણ કરીને શ્રવણ કરવાનું છે.

પ્રથમ ન્યાદસે બિંદુ હોઈ, બિંદુસે ઉપજે સબ કોઈ;
લક્ષ ચોરાસી જીવા જંતુ, બિંદુસે પ્રગટે સબ તંતુ. ૫

શબ્દાર્થ

પ્રથમ = પહેલા પ્રકારના ન્યાદસે = નાદથી બિંદુ = બુંદ, બિંદુ હોઈ = થયું બિંદુસે = બુંદથી ઉપજે = પેદા થયું
સબ કોઈ = સર્વકોઈ લક્ષ ચોરાસી = ચોર્યાસી લાખ જીવા = જીવ જંતુ = શરીર બિંદુસે = બિંદુથી પ્રગટે = પેદા થયા
સબ = સૌ, બધા તંતુ = શરીર.

અનુવાદ

પહેલા પ્રકારના નાદથી બુંદની રચના થઈ, તે બુંદથી સર્વ કાંઈ પેદા થયું છે. ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના જીવના શરીર સૌ બુંદથી જ પેદા થયેલા છે.

ભાવાર્થ

બે પ્રકારના નાદ પૈકી પહેલા પ્રકારના નાદથી બુંદની રચના થઈ છે. તે બુંદથી સમસ્ત જગતની ઉત્પત્તિ થઈ છે. જેમાં ઉદ્ભવીજ, ઈંડજ, જરાયુજ અને સ્વદેજ એમ ચાર ખાણના ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના બધા શરીર બુંદથી જ પેદા થયેલા છે.

સો બિંદુ ન્યાદે હોય સબહી, ન્યાદ ગોત્ર હમ કીના તબહી;
ઓરુ ન્યાદ ગુરુ મુખકી દક્ષા, લેઈ ઉપદેશ પંથ ભયે પક્ષા. ૬

શબ્દાર્થ

સો બિંદુ ન્યાદે = તે બિંદુના નાદે હોય = થાય સબહી = બધું ન્યાદ ગોત્ર = નાદ ગોત્ર હમ = અમોએ
કીના = કહ્યો તબહી = તેથી ઓરુ = બીજો ન્યાદ = નાદ ગુરુ મુખકી દક્ષા = ગુરુમુખથી અપાતી દીક્ષા
લેઈ ઉપદેશ = ઉપદેશ લઈને પંથ ભયે = કાયમપંથી થયા પક્ષા = માન્યતાવાળા.

અનુવાદ

તે નાદના બુંદથી જ બધું થયું છે. તેથી અમે નાદગોત્ર કહ્યું છે. બીજો નાદ ગુરુના મુખથી અપાતી દીક્ષા છે, જેનો ઉપદેશ લઈને માન્યતાવાળા કાયમપંથી થયા છે.

ભાવાર્થ

તે નાદથી બનેલા બુંદથી જ જગતની બધી જ ઉત્પત્તિ થયેલી છે. તેથી કુવેરસ્વામીએ નાદગોત્ર કહ્યું છે. બીજો નાદ ગુરુના મુખથી અપાતો દીક્ષા બોધ છે. જે ગ્રહણ કરીને જીવદશાવાળા જીવો પોતપોતાની માન્યતાને ગ્રહણ કરે છે. પછી દૃઢતાપૂર્વક તે માન્યતાને સ્વીકારતા હોઈ વિવિધ પક્ષવાળા મતપંથો ઉદ્ભવીને દુનિયામાં વિસ્તાર પામ્યા છે.

**ખટ દરશન ઓરુ દ્વાદશ ભેખુ, બંધે મત એક એકપે વિશેખુ;
સો સરવે ગુરુ ન્યાદેહી ભઈયા, ન્યાદ ગોત્ર હમ યાત્યે કહીયા. ૭**

શબ્દાર્થ

ખટ દરશન = છ દર્શન ઓરુ = અને દ્વાદશ ભેખુ = બાર ભેખ બંધે = બંધાયા મત = માન્યતા એક એકપે = એકથી એક વિશેખુ = વિશેષ સો = તે સરવે = બધા ગુરુ ન્યાદેહી = ગુરુના નાદથી ભઈયા = થયા ન્યાદ ગોત્ર = નાદ ગોત્ર હમ = અમે, અમોએ યાત્યે = તેથી કહીયા = કહ્યું.

અનુવાદ

છ દર્શન અને બાર ભેખ એક એકથી વિશેષ માન્યતાથી બંધાયા છે. તે બધા જ ગુરુના નાદથી થયા છે. તેથી અમોએ નાદ ગોત્ર કહ્યું છે.

ભાવાર્થ

ચાર વેદના આધારે છ શાસ્ત્રો બન્યા છે. તેવા છ દર્શન અને બાર ભેખ સહિતની બધી જ માન્યતાઓને જોતાં એક એકથી વિશેષ જ્ઞાન અને વિવિધ મતો દર્શાવતી જોવા મળે છે. આ બધા જ સિદ્ધાંતો ગુરુના નાદથી ઉત્પન્ન થયેલાં હોવાથી કુવેરસ્વામીએ કેવલધર્મની ઓળખ આપતા ગોત્રને “નાદગોત્ર” કહ્યું છે.

**અબકે કહત ઉપાસના બરની, રહેસ કલા ગત્ય નારી નરની;
ગુરુકે બોધ બચન ચિત્ત ધરના, લક્ષ આરાધન અહોનિશ કરના. ૮**

શબ્દાર્થ

અબકે = હવે કહત = કહું છું ઉપાસના = સ્મરણ અને ધ્યાન બરની = વર્ણન રહેસ = રહેશ વિધિ કલા = રીત ગત્ય = ગતિ નારી નરની = સ્ત્રી અને પુરુષાની ગુરુકે બોધ = ગુરુનો ઉપદેશ બચન = વચનો ચિત્ત = ચિત્તમાં

ધરના = ધારણ કરવા લક્ષ આરાધન = લક્ષનું ચિંતવન અહોનિશ = અહર્નિશ કરના = કરવું.

અનુવાદ

હવે ઉપાસનાનું વર્ણન કરું છું. જેમાં સ્ત્રી-પુરુષો માટે રહેશવિધિ કેવી રીતે કરવી તેની બધી જ ગતિ દર્શાવું છું. ગુરુના ઉપદેશાત્મક વચનોને ચિત્તમાં ધારણ કરવા અને અહર્નિશ લક્ષનું જ આરાધન કરવું.

ભાવાર્થ

પરમપદ પામવા માટે જેમને પાંચ વિશેષણોથી નવાજવામાં આવ્યા છે એવા સમસ્ત બ્રહ્માંડના રચનાર કેવલકર્તાનું ધ્યાન-ભજનવિધિ કેવી રીતે કરવાં તેનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. કુવેરસ્વામી કહે છે, હવે તેઓ ઉપાસનાનું વર્ણન કરીને તમામ કાયમપંથી સ્ત્રી અને પુરુષો માટે કરવા યોગ્ય રહેશ વિધિની બધી જ વિધિ દર્શાવે છે. જેને યુસ્ત રીતે અનુસરવાથી અંશને અખંડ કેવલ મુક્તિ પ્રાપ્ત થતાં વાર લાગશે નહીં. વળી, સર્જનહાર કેવલકર્તાના સાંનિધ્યમાં જઈ તેમને મળવાનો અવસર પ્રાપ્ત થતા ભવસંકટરૂપી જન્મ અને મરણનો ભય રહેવા પામે નહીં.

ગુરુના મુખ દ્વારા ઉચ્ચારાયેલા વચનો જે ગ્રંથોમાં લખાયેલા છે, તેનો અભ્યાસ કરી ચિત્તમાં તેનું જ ચિંતવન કરવું અને સ્વાચારપત્રિકામાં (શિક્ષાપત્રીમાં) દર્શાવ્યા મુજબ જીવન જીવવું તેમજ બતાવેલ લક્ષ-ભજનવિધિ મુજબ અહર્નિશ કેવલકર્તાનું ધ્યાન ધરવું.

**ભોર ભયે પ્રગટે જબ ભાનુ, સાવધાન થવું કરી સ્નાનુ;
આસન દેઢ કરી સમદમ દેહા, વિશ્વ વિલાસ હાસ તજી નેહા. ૯**

શબ્દાર્થ

ભોર ભયે = પરોઢિયું થાય પ્રગટે જબ ભાનુ = જ્યારે સુર્યોદય થાય સાવધાન થવું = સચેત થવું, તૈયાર થઈ જવું કરી સ્નાનુ = સ્નાન કરીને આસન દેઢ કરી = દેઢ આસન કરીને સમ દમ = પ્રણવને સમ કરી દેહા = શરીર વિશ્વ વિલાસ હાસ = સાંસારિક ભોગ વૈભવના આનંદ તજી = ત્યજીને નેહા = સ્નેહ, આસક્તપણું.

અનુવાદ

પરોઢિયે જ્યારે સૂર્યનો ઉદય થાય તે પહેલાં સ્નાનાદિક ક્રિયાઓ કરીને સાવધાન થવું. પછી દેઢ આસન કરીને શરીરમાં પ્રણવને સમ કરી સાંસારિક ભોગ વૈભવના આનંદ પ્રત્યેના આસક્તપણાને ત્યજી દેવા.

ભાવાર્થ

પરોઢિયે જ્યારે સૂર્યનારાયણના ઉદયનો સમય થાય તે પહેલાં દરેકે શરીર શુદ્ધિની બધી જ ક્રિયાઓથી પરવારીને પવિત્ર (શુદ્ધ) વસ્ત્રો પરિધાન કરવાં અને લક્ષ-ભજનવિધિ કરવા માટે

તૈયાર થવું. મન તથા ચિત્તમાં સાંસારિક ભોગ-વૈભવ તરફ થતી આસક્તિ ત્યજીને ઈન્દ્રિયો પર કાબૂ મેળવી શરીરમાં ચાલતા પ્રાણાયામને સમદમ કરીને અર્થાત્ સપ્રમાણ સૂક્ષ્મજ્ઞા નાડી વહે તે રીતે થતાં દૃઢ આસન જમાવીને બેસવું.

**સુરત નુરત કરકે એકતારા, હરદે ધ્યાન કેવલ કિરતારા;
ગુરુ લક્ષ જાપ મંત્ર તેહી જપના, ઈન્દ્રિ ભોગ સબ સુખ તજી સ્વપ્ના. ૧૦**

શબ્દાર્થ

સુરત નુરત = સુરતા અને નુરતા કરકે = કરીને એકતારા = એકતાર હરદે = હૃદયમાં ધ્યાન = ધ્યાન કેવલ કિરતારા = કેવલકર્તાનું ગુરુ લક્ષ જાપ = ગુરુ દ્વારા લક્ષ બોધ વખતે અપાતો જાપ મંત્ર = અમરમંત્ર તેહી = તે જપના = જપવો ઈન્દ્રિ ભોગ = ઈન્દ્રિયોના વૈભવ સબ = બધા સુખ = સુખ તજી = ત્યજી દેવા સ્વપ્ના = સ્વપ્ન સમાન.

અનુવાદ

સુરતા-નુરતાનો એકતાર કરી હૃદયમાં કેવલકર્તાનું ધ્યાન ધરવું અને ગુરુ દ્વારા લક્ષબોધ વખતે આપેલા તે અમરમંત્રનો જાપ જપવો. વળી, ઈન્દ્રિયોના સર્વ ભોગ અને સુખોને સ્વપ્ન સમાન ગણી ત્યજી દેવા.

ભાવાર્થ

પાંચ કર્મેન્દ્રિય, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય અને મન સહિત અગિયાર ઈન્દ્રિયોના ભોગ-વિલાસથી પ્રાપ્ત થતા બધા જ પ્રકારના સુખોને સ્વપ્નવત્ સમજી ત્યાગ કરવા, અર્થાત્ પૂર્ણ વૈરાગ્ય ધારણ કરવો. ત્યારબાદ સુરતા અને નુરતા એમ બંને દૃષ્ટિ એકાગ્રતાપૂર્વક ભ્રુકુટિ મધ્યે સ્થિર કરવી, પછી પ્રણવને સમ કરી સુખમજ્ઞા નાડી વહે ત્યારે ગુરુ દ્વારા કંઠી ઉપદેશ (લક્ષ-બોધ) વખતે કાનમાં સંભળાવેલા ગુપ્ત અમરમંત્રનો જાપ પોતાની સજ્ઞાણ-જ્ઞાણને જોડીને (હંગની એકતા સાધીને) જીહ્વા (જીભ) અને હોઠ બંધ રાખીને (હલાવ્યા સિવાય) જપવો.

**સ્થૂલ સૂક્ષ્મ કારણ તન જેહી, મહાકારણ પર પરમ વિદેહી;
પરમ વિદેહી સોહી નિજ આપરૂપા, સો નિશ્ચે કરી તત્ત્વ અનુપા. ૧૧**

શબ્દાર્થ

સ્થૂલ = સ્થૂલ દેહ સૂક્ષ્મ = સૂક્ષ્મ દેહ કારણ = કારણ દેહ તન = દેહ જેહી = જે મહાકારણ = મહાકારણ દેહ પર = થી પરે પરમ = પરમ કારણદેહ વિદેહી = દેહથી પર પરમ વિદેહી = પરમદેહના સ્વરૂપથી પર સોહી = તે નિજ આપ રૂપા = પોતાનું નિજ ચૈતન સ્વરૂપ સો = તેનો નિશ્ચે કરી = નિર્ણય કરીને તત્ત્વ = તત્ત્વોથી અનુપા = અનુપમ.

અનુવાદ

સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહથી પર જે પરમ વિદેહી છે. એવા પરમ વિદેહી આપનપુ નિજ સ્વરૂપ કે જે ઉપમા ન આપી શકાય તેવું છે. તેવા સ્વરૂપનો નિર્ણય કરવો. ભાવાર્થ

સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહથી પર જે પરમ વિદેહી છે એવું જે પરમ વિદેહી આપનપુ નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ છે તેનો નિર્ણય કરવો. આ પ્રમાણે ઉપમા ન આપી શકાય એવા તત્વાતિત શાશ્વત (અવિનાશી) અંશ સ્વરૂપનો નિર્ણય કરીને સ્વાનુભવથી દર્શવા પ્રયત્ન કરવો.

**જડ તન તજી લક્ષ વિવિધ વિભાગા, ચૈતન લક્ષ ચિંતવન અનુરાગા;
મકરતાર દોરી દમ સ્વાસા, તા મધ્યે કૈવલ હંસ નિવાસા. ૧૨**

શબ્દાર્થ

જડ = નાશવંત તન = શરીર તજી = ત્યજીને લક્ષ = ધ્યાન વિવિધ = જુદા જુદા વિભાગા = પાસા
ચૈતન લક્ષ = ચૈતનનો લક્ષ ચિંતવન = ચિંતવન અનુરાગા = વિશેષ નાતો જોડીને મકરતાર દોરી = ઉલટ સૂલટ વહેતા સળંગ સૂત્રવત્ જીવનદોરી (તંતુ) દમ = પ્રણવ સ્વાસા = શ્વાસોશ્વાસ તા મધ્યે = તેની મધ્યમાં કૈવલ હંસ = કૈવલકર્તાનો સજાતીય ચૈતન અંશ નિવાસા = નિવાસ કરે છે, રહેલો છે.

અનુવાદ

નાશવંત શરીરના વિવિધ વિભાગો પ્રત્યે ધ્યાન ત્યજીને અનુરાગપૂર્વક ચૈતન લક્ષનું ચિંતવન કરવું. કારણ કે ઉલટા-સૂલટા વહેતા સળંગ સૂત્રવત્ પ્રણવના તાંતણાડૂપી જે શ્વાસોશ્વાસની ગતિ છે તેના મધ્યે કૈવલકર્તાનો સજાતીય અંશ નિવાસ કરે છે.

ભાવાર્થ

મુખ્ય પાંચ મહાભૂતના બંધારણથી બંધાયેલા સ્થૂલ શરીરના વિવિધ નાશવંત પ્રાકૃતિક તત્ત્વોના ગુણાત્મક પ્રભાવ પ્રત્યે ધ્યાન કેન્દ્રિત ન કરતા ક્ષણભંગૂર દેહનો લક્ષ ત્યજીને વિશેષ નાતો ચૈતનલક્ષના ચિંતવનમાં જોડવો જોઈએ. નાશવંત શરીરને ચૈતનતા બક્ષનાર કૈવલકર્તાનો સજાતીય જે ચૈતન અંશ છે તે ઉલટ-સૂલટ વહેતા સળંગ સૂત્રવત્ રેચક-પૂરક અને કુંભક થતા શ્વાસોશ્વાસની મધ્યમાં નિવાસ કરે છે. તે ચૈતન અંશના સ્વરૂપને દૃષ્ટિકોણમાં રાખી તેના ઉર્ધ્વગમન માટે પ્રયત્નશીલ રહીને સદા કૈવલકર્તાનું જ ચિંતવન કરવું જોઈએ.

**સો હંસા આપનુ નિજ આપુ, દરસ પરે એહી ધ્યાન પ્રતાપુ;
જબ દરસે હંસા એહી ધ્યાનુ, તબ અનુભવ ઉર હોય અવિલાનુ. ૧૩**

શબ્દાર્થ

સો = તે હંસા = અંશ આપનુ નિજ આપુ = આપનપુ નિજ ચૈતન સ્વરૂપ દરસ પરે = દશ્યમાન થાય
એહી = એ પ્રકારના ધ્યાન = ચિત્તની એકાગ્રતા પ્રતાપુ = સામર્થ્ય જબ = જ્યારે દરસે = દેખાય હંસા = અંશ
એહી = તે ધ્યાનુ = ધ્યાનમાં તબ = ત્યારે અનુભવ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ઉર = હૃદયમાં હોય = થાય અવિલાનુ = અવલોકન.

અનુવાદ

તે આપનપુ નિજ ચૈતન જે અંશ સ્વરૂપ છે તે એ પ્રકારના ધ્યાનના સામર્થ્યથી દેખાય છે.
જ્યારે ધ્યાનમાં તે અંશ દેખાય ત્યારે હૃદયમાં અવલોકન કર્યાનો અનુભવ થાય છે.

ભાવાર્થ

ચૈતનના લક્ષરૂપી ગુપ્ત અમરમંત્રનું સતત ચિંતન (ચિંતવન) કરવાથી તેની સામર્થ્યતાને પામતાં જ દેહના સ્વામીત્વ ધરાવતા દષ્ટારૂપ આપનપુ નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપને દશ્યરૂપ પ્રતિબિંબનો આભાસ દશ્યમાન થાય છે. જ્યારે તે સૂર્યરૂપ અંશના સ્વાનુભવથી આભાસરૂપ કિરણો દશ્યમાન થાય ત્યારે હૃદયમાં તેજસ્વી સ્વરૂપના અવિલોકન કર્યાની ઊર્મિઓ ઉભરાઈ આવે છે.

જબ અનુભવ ઉર પ્રગટે કરતા, ઈંડ પિંડ ફોડી જાય સુરતા;
જઈ કેવલ નિજ પદકુ પરસે, દિવ્ય દષ્ટ આંહાં વાંહાં સબ દરસે. ૧૪

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે અનુભવ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ઉર = હૃદયમાં પ્રગટે = પ્રગટ થાય કરતા = કરવામાં આવતાં ઈંડ = મહામંડ
ઈંડ પિંડ = શરીર ફોડી = વીંધીને જાય = જાય પસાર થાય સુરતા = બાહ્ય દષ્ટિ જઈ = જઈને કેવલ નિજ પદકુ = નિજ
કેવલકર્તાના પરમપદને પરસે = સ્પર્શ કરે દિવ્ય દષ્ટ = દષ્ટિમાં દિવ્યતાપણું આંહાં વાંહાં = અહીંયાં રહ્યા છતાં ત્યાંનું
સબ = બધું દરસે = દશ્યમાન થાય.

અનુવાદ

આમ કરતાં હૃદયમાં જ્યારે અનુભવ પ્રગટે ત્યારે સુરતા ઈંડ અને પિંડ ફોડીને જાય છે.
અને નિજ કેવલપદમાં જઈને સ્પર્શે છે. એટલે અહીંયા રહીને પણ ત્યાંનું બધું જ દિવ્ય દષ્ટિમાં
દશ્યમાન થાય.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે ધ્યાન ધરતાં એવી સ્થિતિ પેદા થાય છે કે જ્યારે ચૈતન સ્વરૂપનો અનુભવ પ્રગટે ત્યારે અંશની પોતાની બાહ્ય દષ્ટિરૂપ સુરતા ઈંડ અને પિંડને ફોડીને જાય પછી બ્રહ્માંડની મધ્યમાં જ્યાં નિજ કેવલકર્તાનું પરમપદ છે ત્યાં જઈને સ્પર્શ કરે છે. જ્યારે આવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થાય ત્યારે અંશની સુરતારૂપ દિવ્ય દષ્ટિમાં આપણે અહીંયાં હોવા છતાં ત્યાંનું બધું જ દશ્યમાન થાય છે.

એહી પરકાર ધ્યાન નિત્ય કરના, મુક્ત રૂપ હોય વિશ્વ વિચરના;
આસન સમ ખટઘડી તિન નેમુ, ચંચલ ચિત્ત મન વશ કરી ધેમુ. ૧૫

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = આ પ્રમાણે ધ્યાન = ધ્યાન, ચિત્તવન નિત્ય = દરરોજ, હમેશા કરના = કરવું
મુક્ત રૂપ હોય = સ્વતંત્ર અંશ સ્વરૂપના લક્ષમાં તલ્લીન બનીને વિશ્વ = જગતાં વિચરના = વિચરણ કરવું
આસન સમ = બેઠક લગાવીને, પન્નાસન વાળીને ખટ ઘડી = છ ઘડી (૨ કલાક ૨૪ મિનિટ) તિન નેમુ = તે નિયમ
મુજબ ચંચલ ચિત્ત = ચિત્તની ચંચળતા મન = મન વશ કરી = વશમાં કરીને ધેમુ = નચિત્ત દશામાં.

અનુવાદ

આ પ્રકારે દરરોજ નિયમ મુજબ આસન લગાવીને છ ઘડી સુધી ચંચળ ચિત્ત અને મન વશ કરીને નચિત્ત દશાએ થઈ ધ્યાન કરવું તથા જગતમાં સ્વતંત્રરૂપે અંશ સ્વરૂપના લક્ષમાં તલ્લીન થઈને વિચરણ કરવું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીના મૂંડિત કાયમપંથી સાધુ પુરુષોને ઉદ્દેશીને કહેવામાં આવ્યું છે કે આ પ્રમાણે દરરોજ આસન લગાવીને નિયમ મુજબ છ ઘડી (૨ કલાક ૨૪ મિનિટ) ચંચળ ચિત્ત અને મન વશ કરીને અંતઃ કરણોના પ્રભાવથી પર નચિત્ત દશાએ થઈને ધ્યાન ધરવું જોઈએ. સમર્થ ગુરુના દર્શાવ્યા મુજબની રહેણી-કરણી ચુસ્ત રીતે ચરી પાળીને જગતમાં નિર્ભય બની સ્વતંત્રરૂપે અંશ સ્વરૂપના લક્ષમાં તલ્લીન થઈને અર્થાત્ દેહભાવ ત્યજીને બધા જ કર્તાના જ અંશો છે તેમ નિહાળી આત્મબંધુત્વનો ભાવ ધારણ કરીને મુક્તપણે વિચરણ કરવું.

દ્વે સહેસ્તર સત સાઠ હી જાપુ, ઘડી ખટકે હોય સ્વાસ સમાપુ;
સૂનો મમ સંત ઉપાસન મર્મુ, અહોનિશ કરો એહી તજી ઓર ભરમુ. ૧૬

શબ્દાર્થ

દ્વે સહેસ્તર = બે હજાર સત = એકસો સાઠ હી = સાઈઠ જાપુ = જાપ ઘડી ખટકે = છ ઘડી હોય = થાય
સ્વાસ સમાપુ = સપ્રમાણ પ્રાણાયમના માપ મુજબ સૂનો = સાંભળો મમ સંત = મારા સંતપુરુષો
ઉપાસન મર્મુ = ઉપાસનાનું રહસ્ય અહોનિશ કરો = રાત-દિવસ કરો એહી = આ પ્રમાણે તજી = ત્યજી દઈને
ઓર = બીજી ભરમુ = ભ્રમણાઓ.

અનુવાદ

સપ્રમાણ પ્રાણાયમથી છ ઘડીમાં બે હજાર એક સો સાઈઠ જાપ થાય છે. તે હે મારા સંતો !
બીજી (અન્ય) ભ્રમણાઓને ત્યજીને અહોનિશ જાપો. આ જ ઉપાસનાનું રહસ્ય છે તે સાંભળો.

ભાવાર્થ

સંતપુરુષોએ જગતની બધી જ પ્રકારની ભ્રમણાઓને ત્યજીને છ ઘડીના સપ્તમાણ પૂર્ણ પ્રાણાયમને અંતે બે હજાર એક સો સાઈઠ ગુપ્ત અમરમંત્રના જાપ અહોનિશ જપવા જોઈએ. કુવેરસ્વામી પોતાના કાયમપંથી સંત પુરુષોને કેવલકર્તાની ધ્યાન-ભજન વિધિ અર્થાત્ વિશેષ અને ઉપાસનાનું આજ રહસ્ય છે તેમ કહીને સાંભળવા અનુરોધ કરે છે.

**અગમ ઉપાસ સો કહી સંતનકુ, સુગમ ઉપાસ કહું હરિજનકુ;
કરી સ્નાન ભાન જબ ઉદહી, મન મંજન અંતર કરી સુધહી. ૧૭**

શબ્દાર્થ

અગમ = મુશ્કેલ ઉપાસ = ઉપાસના સો = તે કહી = જણાવી સંતનકુ = સંતપુરુષોને સુગમ = સરળ ઉપાસ = ઉપાસના કહું = કહું છું હરિજનકુ = ભક્તજનોને કરી સ્નાન = સ્નાન કરી ભાન = સૂર્ય જબ = જ્યારે ઉદહી = ઊગે પ્રગટ થાય મન = મન મંજન = માંજ અંતર = હૃદય કરી = કરીને સુધહી = નિર્મળ.

અનુવાદ

સંત પુરુષો માટે મુશ્કેલ ઉપાસના કહી. હવે ભક્તજનો માટે સરળ ઉપાસના કહું છું. જ્યારે સૂર્યોદય થાય ત્યારે સ્નાનાદિક ક્રિયા કરી મન માંજને (શુદ્ધ કરીને) હૃદય પણ નિર્મળ કરવું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ કાયમપંથી સંતપુરુષો માટે જે મુશ્કેલી ભરેલી ઉપાસના હતી તે કહી સંભળાવી. હવે તેઓ કાયમપંથી ભક્તજનો માટે સરળ ઉપાસના-ધ્યાન-ભજન-વિધિ અંગે જણાવે છે. દરેક ભક્તજનોએ સૂર્યોદય થાય તે પહેલા પોતાની શારીરિક શુદ્ધિની સ્નાનાદિક ક્રિયાઓથી પરવારીને તૈયાર થવું. ત્યારબાદ મનમાં ઊઠતા સંકલ્પ-વિકલ્પોને શાંત પાડીને હૃદયને સાંસારિક માયાજાળમાંથી મુક્ત કરી શુદ્ધ કરવું જોઈએ.

**આસન દઢ એકાંત જમાઈ, ગુરુ ચરનન પરથમ લેહેલાઈ;
બોહોરુ કહે ગુરુ જેહી નિજ જાપુ, સો જપીયે તજી તન મન આપુ. ૧૮**

શબ્દાર્થ

આસન દઢ = દઢતાપૂર્વકની બેઠક, પન્નાસન સ્થિતિમાં એકાંત = એકાંતમાં જમાઈ = લગાવીને ગુરુ ચરનન = ગુરુના ચરણોમાં પરથમ = પ્રથમ લેહેલાઈ = તલ્લીન બનીને બોહોરુ = ત્યારબાદ કહે ગુરુ = ગુરુએ કહેલ જેહી = જે નિજ જાપુ = આદિ ગુપ્ત અમરમંત્ર સો = તે જપીયે = જપવો તજી = ત્યજીને તન મન = તન અને મન આપુ = અહંપણું.

અનુવાદ

એકાંતમાં દેઢ આસન લગાવીને પ્રથમ ગુરુના ચરણમાં તલ્લીન બની રહેવું. ત્યારબાદ ગુરુએ કહેલ જે નિજ અમરમંત્ર છે તે તન અને મનના અહંપણાને ત્યજીને જપવો.

ભાવાર્થ

ઘરમાં અન્ય પરિવારજનોના ઘોંઘાટ ન સંભળાય તેવી શાંત અને એકાંત જગ્યાએ દેઢ આસન (પન્નાસન વાળીને) લગાવીને બેસવું. સૌ પ્રથમ ગુરુના ચરણોમાં ચિત્ત તલ્લીન કરવું. પછી, શરીરના તેમજ મનના અહંપણાને ત્યજીને ગુરુ દ્વારા કંઠી ઉપદેશ વખતે કાનમાં સંભળાવેલ ગુપ્ત અમરમંત્રના જાપ જપવા.

યુગલ ઘડી જત મત સત રહેના, સુરત નુરત ઉન્મૂની ચિત્ત દેના;
જાપ સપ્તસે વીસ જપાઈ, યુગલ ઘડી તબ પૂરણ થાઈ. ૧૯

શબ્દાર્થ

યુગલ ઘડી = બે ઘડી (૪૮ મિનિટ) જત મત = જતમતપણે સત રહેના = સ્થિર બેસવું સુરત નુરત = સુરતા અને નુરતા ઉન્મૂની ચિત્ત = ચિત્તની ઉન્મૂની અવસ્થા દેના = દેવું, જોડવું જાપ સપ્તસે વીસ = સાતસો વીસ જાપ જપાઈ = જપાય યુગલ ઘડી = બે ઘડી તબ = ત્યારે પૂરણ થાઈ = પૂરી થશે.

અનુવાદ

સુરતા નુરતા જોડીને ઉન્મૂનીવત્ ચિત્તે બે ઘડી જતમતપણે સ્થિર બેસવું. જ્યારે સાતસોને વીસ જાપ જપાય ત્યારે બે ઘડી પૂર્ણ થશે.

ભાવાર્થ

ચિત્તને ઉન્મૂનીવત્ કરીને બાહ્યવૃત્તિવાળી સુરતા અને આંતરવૃત્તિવાળી નૂરતાનો એકતાર સાધી બે ઘડી દેઢતાપૂર્વક આસન લગાવીને જતમતપણે સ્થિર થઈ બેસવું. જ્યારે કુલ સાતસો ને વીસ ગુપ્ત અમરમંત્રના જાપ જપાશે ત્યારે બે ઘડી જેટલો સમયગાળો પૂર્ણ થશે.

એહી પરકાર ધ્યાન નિત્ય ધરહી, તબ હરિજન નરનાર ઉધરહી;
ઓરુ તિનસે પુનિ સૂક્ષ્મ ટેકુ, લઘુ હરિજન કહુ ધ્યાન ધરેકુ. ૨૦

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = એ પ્રમાણે ધ્યાન = ચિંતન નિત્ય = દરરોજ ધરહી = ધરશો તબ = ત્યારે હરિજન = ભક્તજન નરનાર = સ્ત્રી-પુરુષો ઉધરહી = ઉદ્ધાર થશે, ભવપાર થશે ઓરુ = વળી તિનસે = તેનાથી પુનિ = પણ સૂક્ષ્મ ટેકુ = નાની ટેક, નાનો નિયમ લઘુ હરિજન = સામાન્ય ભક્તજનો કહુ = કહું છું

ધ્યાન ધરેકુ = ધ્યાન ધરવા અંગેનું.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે દરરોજ ધ્યાન ધરશો ત્યારે જ સ્ત્રી અને પુરુષ ભક્તજનોનો ઉદ્ધાર થશે. વળી, સામાન્ય ભક્તજનો માટે ધ્યાન ધરવાનો તેનાથી પણ નાનો નિયમ કહું છું.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે દરરોજ બે ઘડી ગુપ્ત અમરમંત્રનો જાપ જપીને કૈવલકર્તાનું ધ્યાન ધરનાર વિશેષ કક્ષાના સ્ત્રી-પુરુષ કાયમપંથી ભક્તજનોને જન્મ-મરણના ભવ-સંકટમાંથી ફારગતી (છૂટકારો) મળશે. જેથી તેઓ અખંડ કૈવલમુક્તિને પ્રાપ્ત કરી શકશે.

વળી, આથી પણ નાનો (સરળ) નિયમ એ છે કે જે સામાન્ય ભક્તજનો છે તેમની સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને તેમના માટે ધ્યાન ધરવાની વિધિ કુવેરસ્વામી જણાવે છે.

**સહેજ સ્વભાવ ચહાવ ગુરુ ચરના, કૈવલ કૈવલ જાપ ઉચરના;
કરી સ્નાન ધ્યાન ઉર ગુરુકા, સહેજ દશા સાધન હરુ ભરુકા. ૨૧**

શબ્દાર્થ

સહેજ સ્વભાવ = સહેજ સ્વભાવે ચહાવ = ચાહના ગુરુ ચરના = ગુરુના ચરણ-કમળમાં કૈવલ કૈવલ જાપ = કૈવલ કૈવલના મંત્ર ઉચરના = ઉચ્ચારણ કરવું કરી સ્નાન = સ્નાન કરીને ધ્યાન = ધ્યાન ઉર = હૃદયમાં ગુરુકા = ગુરુનું સહેજ દશા = સહજ સ્થિતિ સાધન = ઉપાય, સાધના હરુ ભરુકા = હજૂરમાં.

અનુવાદ

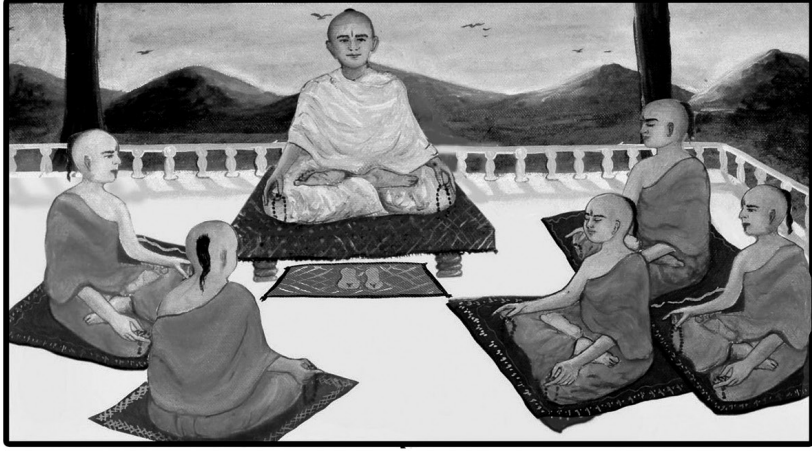
સ્નાન કરીને હૃદયમાં ગુરુનું ધ્યાન ધરવું અને હજૂરમાં બેસી સહજ સ્થિતિમાં સાધના કરવી. સહેજ સ્વભાવે ગુરુના ચરણોની ચાહના રાખીને કૈવલ કૈવલના જાપનું ઉચ્ચારણ કરવું.

ભાવાર્થ

સામાન્ય કક્ષાના કાયમપંથી ભક્તજનોએ સવારમાં ઉઠી સ્નાનાદિક શરીર શુદ્ધિની ક્રિયાથી પરવારીને હૃદયમાં ગુરુનું ધ્યાન ધરવા તૈયાર થવું. વળી, ગુરુદેવ આપણી સામે (સમક્ષ) પ્રત્યક્ષ રીતે બિરાજમાન છે તેવી ધારણા ધરી તેમના સન્મુખ સહજભાવે ગુરુના ચરણકમળમાં નિવાસ કરવાની ચાહના રાખીને પ્રગટ કૈવલ કૈવલના પ્રગટ જાપ જહ્વા (જીભ) અને હોઠ હલાવીને (ઉચ્ચાર કરીને) જપવા.

**ઉઠત બેઠત હરતાં ફરતાં, સંતનકી સેવા રહીયે કરતાં;
સહેજ ઉપાસન સૂક્ષ્મ જનકી, સોહી પણ પાવત ગતિ સરજનકી. ૨૨**

આધ સક્રત સ્વરાજ ક્રુણેશ કૈવલકર્તાકી ઉપાસના (ભજન) વિધિ

દરરોજ ૨ કલાક ૨૪ મિનિટમાં (૬ ઘડી) કુલ ૨૧૬૦ અમરમંત્રના જાપ જપવા

દરરોજ ૪૮ મિનિટમાં (૨ ઘડી) કુલ ૭૨૦ અમરમંત્રના જાપ કરવા

ઠરતા-ફરતા કૈવલ કૈવલના જાપ જપવા. સંતોની સેવા કરવી

શબ્દાર્થ

ઉઠત બેઠત = ઊઠતાં અને બેસતાં હરતાં ફરતાં = હરતાં-ફરતાં સંતનકી = સંતપુરુષોની સેવા = પરિચર્યા
રહીયે = રહેવું કરતાં = કરતા સહેજ = સૂક્ષ્મ ઉપાસન = ભક્તિ સૂક્ષ્મ જનકી = સામાન્ય કાયમપંથી ભક્તોની
સોહી પણ = તેઓ પણ પાવત = પ્રાપ્ત કરશે ગતિ સરજનકી = સર્જનહારની ગતિ.

અનુવાદ

ઊઠતાં-બેસતાં અને હરતાં-ફરતાં સંત-પુરુષોની સેવા કરતા રહેવું. સામાન્ય ભક્તજનો માટે આ સૂક્ષ્મ ઉપાસના છે. તેઓ પણ સર્જનહારની ગતિ પ્રાપ્ત કરી શકશે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે ગ્રંથ અભ્યાસ અને ધ્યાન-ભજન વિધિ કરવામાં અસક્ષમ હોય કે વિશેષ સમય ફાળવી શકતા ન હોય તેવા તેમજ કૌટુંબિક જવાબદારીથી ખૂબ જ વ્યસ્ત જીવો સંસારમાં ઘણા હોય છે. આવા સામાન્ય કાયમપંથી ભક્તજનો માટે તેમણે અતિ સૂક્ષ્મ ઉપાસનાની રીત દર્શાવી છે. આવા ભક્તજનોએ ઊઠતાં-બેસતાં અને હરતાં-ફરતાં સંત-પુરુષોની સેવા અને સત્સંગમાં રહેવું. જેથી, તેવા કાયમપંથી ભક્તજનો પણ કૈવલકર્તાની ગતિ પ્રાપ્ત કરી શકશે.

**કામ ક્રોધ મોહ તજ્જ અહંકારા, હરખ શોક અભિમાન વિકારા;
શીલ વંત લક્ષે નિશ દિનહી, સો સાચે હમેરે હરિજનહી. ૨૩**

શબ્દાર્થ

કામ = વિષય વાસના, ઈન્દ્રિયાદિક સુખ ક્રોધ = ગુસ્સો મોહ = કામના તજ્જ = ત્યજ્જ અહંકારા = ગર્વ
હરખ = ખુશી શોક = સંતાપ અભિમાન = મોટાઈ વિકારા = વિકૃતિ શીલવંત = ચારિત્ર્યવાન લક્ષે = લક્ષમાં
નિશ દિનહી = હંમેશને માટે સો = તેઓજ સાચે = સાચા હમેરે = અમારા હરિજનહી = ભક્તજનો.

અનુવાદ

કામ, ક્રોધ, મોહ, અહંકાર, હરખ, શોક, અભિમાન અને વિકાર ત્યજ્જ શીલવંતપણે લક્ષમાં હંમેશને માટે જે રહે તેઓ જ અમારા સાચા ભક્તજનો છે.

ભાવાર્થ

જે માનવ ઈન્દ્રિયોના સુખ, ગુસ્સો, કામના, ગર્વ, ખુશી, ખેદ, મોટાઈ અને વિકૃતિ જેવા ગુણ-અવગુણોને ત્યજ્જને ચાલ-ચલગત પક્ષે ધર્મના ઓથા હેઠળ પવિત્ર ચારિત્રપણાની વૃત્તિ રાખી હંમેશ માટે અંશ-અંશીના લક્ષને વળગી રહેનારા સ્ત્રી-પુરુષો જ કુવેરસ્વામીના સાચા કાયમપંથી ભક્તજનો તરીકેનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરી શકશે.

ત્રધા પ્રકાર ઉપાસના બરની, સંત સહિત ઓરુ જન નારી નરની;
રહેશ કહું હરિજન સંતનકી, જેહી રહેશે ગતિ હોય અગમકી. ૨૪

શબ્દાર્થ

ત્રધા પ્રકાર = ત્રણ પ્રકારની ઉપાસના = ભક્તિની પ્રથા બરની = વર્ણવી સંત સહિત = સંતપુરુષો સહિત ઓરુ = અને જન = ભક્તો નારી નરની = સ્ત્રી અને પુરુષોની રહેશ કહું = રહેણી અંગે કહું છું, આચરણ બતાવું છું હરિજન = ભક્તજનો સંતનકી = સંત પુરુષોના જેહી = જેના રહેશે = આચરણ થકી ગતિ હોય = ગતિ થાય અગમકી = અગમપદની.

અનુવાદ

સંત સહિત ભક્તજન-સ્ત્રી-પુરુષો માટે ત્રણ પ્રકારની ઉપાસના વર્ણવી. હવે, સંત અને ભક્તજનોના આચરણ અંગે કહું છું જેના આચરણ થકી આગમપદની ગતિ (પ્રાપ્ત) થાય છે.

ભાવાર્થ

કાયમપંથી સંતપુરુષો સહિત ભક્તજનો-સ્ત્રી અને પુરુષો માટે ત્રણ પ્રકારની ઉપાસના અંગેનું વર્ણન કુવેરસ્વામી દ્વારા જણાવવામાં આવ્યું. હવે, તેઓ સંતપુરુષો અને ભક્તજનો માટે કેવા પ્રકારનું આચરણ કરવું તે જણાવે છે. આવા પવિત્ર આચરણ વડે જ અગમપદવાળી અખંડ મુક્તિની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે.

જૂઠ પ્રપંચ ચોરી ઓરુ હેરી, હરિજન સો ઉન રહે ન નેરી;
જીવદશા વરતત જુગ રીતિ, અલગ રહે તિનસે તજી પ્રીતિ. ૨૫

શબ્દાર્થ

જૂઠ = અસત્ય પ્રપંચ = છળકપટ ચોરી = છૂપું કાર્ય ઓરુ = અને હેરી = આસ્કતપણું, બિન અધિકૃત સ્ત્રી સાથે છૂપી રીતે ક્રિડા કરવી કે તે સ્ત્રી સામે છૂપી રીતે જોવું હરિજન = ભક્તજન સો = તેઓએ ઉન = તેની રહે = રહેવું ન = નહીં નેરી = પાસે જીવદશા = અજ્ઞાન દશામાં જીવન જીવતા જીવો વરતત = વર્તણૂક જુગ = જગત રીતિ = વિધિ અલગ રહે = જુદા રહે તિનસે = તેમનાથી તજી = ત્યજીને પ્રીતિ = સંગ.

અનુવાદ

જે ભક્તજનો છે તેઓએ જૂઠ, પ્રપંચ, ચોરી અને હેરી છે તેની પાસે રહેવું જોઈએ નહીં. જગતની રીતિ મુજબ વર્તણૂક કરતા જીવદશાવાળા જો હોય તો તેમનાથી અલગ રહીને તેઓનો સંગ ત્યજી દેવો જોઈએ.

ભાવાર્થ

ભક્તજનોએ અસત્ય, છળકપટ, પરાયી સ્ત્રી સાથે ભોગ-વિલાસ ભોગવવા જેવી વૃત્તિઓથી

નજીક ન રહેતાં તેવા દુર્ગુણોથી દૂર રહેવું જોઈએ. વળી, કળીયુગનાં પ્રભાવવાળી જિંદગી જીવીને વર્તણૂક કરતા જીવદશામાં જીવતા ભૂચર ગતિના અજ્ઞાની જીવોથી સદાને માટે દૂર રહેવું. ઉપરાંત, તેઓના અવગુણો સ્પર્શ ન થાય તેનું ધ્યાન રાખીને તેમનો સંપર્ક અને સંગ ત્યજીને ખૂબ જ અંતર રાખીને અલગ રહેવું.

**સાકુટ સંગ ન કરહી મેલાપુ, જીન સંગે બઢે શોક સંતાપુ;
જીવકી શીખ હૃદયે નવ ધરહી, આપનો બોધ ઓરનકુ કરહી. ૨૬**

શબ્દાર્થ

સાકુટ = અધર્મી સંગ = સોબત ન = નહીં કરહી = કરવો મેલાપુ = મેળાપ જીન = જેમના સંગે = સંગથી બઢે = વધે શોક સંતાપુ = કલેશ અને બળાપો જીવકી = જીવોની શીખ = શિખામણ હૃદયે = હૃદયમાં નવ = નહીં ધરહી = ધારણ કરવી આપનો = પોતાનો બોધ = ઉપદેશ ઓરનકુ = બીજાને કરહી = કરવો.

અનુવાદ

જેમના સંગથી કલેશ અને બળાપો વધે તેવા અધર્મીઓની સોબત કે મેળાપ કરવો નહીં. તેમજ જીવોની શિખામણ હૃદયમાં ધારણ કરવી નહીં અને પોતાનો ઉપદેશ બીજાને કરવો.

ભાવાર્થ

દુનિયાના અધર્મી વૃત્તિ ધરાવતા જીવોના સંગથી જીવનમાં અશાંતિ અને બળાપો વધતો હોય છે. એવા જીવોની સોબત કે મેળાપ કદી પણ કરવો નહીં. વળી, સંસારમાં જે અજ્ઞાની અને પશુ સમાન જિંદગી જીવવાવાળા જીવોની શિખામણ કદી પણ હૃદયમાં ધારણ કરવી નહીં. જો તેઓ ઉપદેશ આપવા આવે તો તેમને આત્મબંધુત્વના ભાવે પોતે પ્રાપ્ત કરેલ ઉત્તમ સ્વાનુભવ અને તત્ત્વજ્ઞાનના સંદર્ભે ધર્મગ્રંથોના આધારે જ્ઞાન કહીને ઉપદેશ આપી અંશના ઊધ્વગમન માટે કાર્ય કરે તેવું સમજાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

**બૂરી ભલીકે નિકટ ન રહીયે, હરિજન સંગ સદા નિરવહીયે;
સાધન રહેશ ક્ષેત્ર ધામનકી, કહી ઉપાસ-સંત હરિજનકી. ૨૭**

શબ્દાર્થ

બૂરી = બૂરાઈ ભલીકે = ભલાઈથી નિકટ = નજીક પાસે ન = નહીં રહીયે = રહેવું હરિજન સંગ = ભક્તજનો સાથે સદા = સર્વદા નિરવહીયે = અવિભાજ્યપણે રહેવું સાધન = સાધના રહેશ = રેહણી ક્ષેત્ર ધામનકી = બ્રહ્મક્ષેત્રમાં આવેલ ધામની કહી = જણાવી ઉપાસ = ઉપાસના સંત = સંતપુરુષ હરિજનકી = ભક્તજનોની.

અનુવાદ

બૂરાઈ અને ભલાઈથી નજીક રહેવું નહીં. ભક્તજનો સાથે સદાય અવિભાજ્યપણે
૫૦૨ | અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૨

(એકમેક) રહેવું. બ્રહ્મક્ષેત્ર મધ્યે આવેલા ધામ પ્રાપ્ત કરવા અંગે સંત અને ભક્તજનો માટેની ઉપાસના, સાધના તેમજ રહેશવિધિ જણાવી.

ભાવાર્થ

રોજ-બરોજના જીવનમાં માનવ-માનવ પ્રત્યે કરવામાં આવતી બૂરાઈ અને ભલાઈ (મેરી-તેરી) જેવા અવગુણોથી નજીક રહેવું નહીં. આવા પ્રકારના વ્યવહાર આચરણ કરવા નહીં અર્થાત્ તેનાથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો. ભક્તજનોએ કે સંતપુરુષોએ જ્યારે જ્યારે એકબીજાને મળવાનો કે સાથે રહેવાનો અવસર પ્રાપ્ત થાય તો સદાને માટે વહેતા પાણીની જેમ અવિભાજ્યપણે એકતા સાધીને જીવન વિતાવવું અને આત્મબંધુત્વના સંબંધને આંચ ન આવે તેવો વ્યવહાર કરવો. આ અંગમાં બ્રહ્મક્ષેત્રની મધ્યે આવેલા કૈવલધામને પ્રાપ્ત કરવા માટેની સાધના-ઉપાસના અને પાળવા યોગ્ય ચરીરૂપ રહેણી-કરણી કુવેરસ્વામી દ્વારા અહીં દર્શાવવામાં આવી છે.

**અહોનિશ રહે એહી જન જતમતહી, તબ પાવે કૈવલપદ ગતહી;
કહે કુવેર સૂનો જન સંતુ, એહી મમ બોધ રહો ચિતવંતુ. ૨૮**

શબ્દાર્થ

અહોનિશ = હંમેશ માટે રહે = રહેવું એહી = આ પ્રમાણેના જન = ભક્તો જતમતહી = જતમતપણે તબ = ત્યારે પાવે = પ્રાપ્ત કરી શકાય કૈવલપદ ગતહી = કૈવલકર્તાના પરમપદની ગતિ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સૂનો = સાંભળો જન = ભક્ત સંતુ = સંતપુરુષો એહી = આ મમ = અમારો બોધ = ઉપદેશ રહો = રહો ચિતવંતુ = ચિંતવનમય.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે ભક્ત અહોનિશ જતમતપણે રહે ત્યારે કૈવલપદની ગતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે ભક્ત અને સંત ! સાંભળો કે આ અમારો બોધ છે જેનું ચિંતવન કરતા રહો.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે સંસારમાં જે કાયમપંથી સ્ત્રી-પુરુષો અહર્નિશ મક્કમતાપૂર્વક રહેણી-કરણી પાળીને જિંદગી જીવે તો તેઓ ચોક્કસપણે કૈવલકર્તાના પરમપદની ગતિ જાણી શકે છે. શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે કાયમપંથી ભક્તજનો અને સંતપુરુષોએ અંશ-અંશીના લક્ષ બોધને ગ્રહણ કરીને આજ્ઞા પ્રમાણે સમય અને ગણતરી મુજબ ગુપ્ત અમરમંત્રના જાપનું જપન તેમજ કૈવલ કૈવલ પ્રગટ જાપનું હૃદયમાં અહર્નિશ રટણ કરવું જોઈએ.

અંગ ૮૩

ખટદરશી હદ સિદ્ધાંત દેખાવનકો

આંન્ય ઉપાસના અતિ ભવમાંહી, કેવલપદ ગત્ય તિનસે નાંહી;
જપ તપ તિરથ સંજમ સેવા, વરત દાન ફલદાયક દેવા. ૧

શબ્દાર્થ

આંન્ય = બીજી ઉપાસના = ઉપાસના, ભક્તિ અતિ = ઘણી ભવમાંહી = જગતમાં કેવલપદ = કેવલકર્તાનું પરમપદ ગત્ય = ગતિ તિનસે = તેમાં નાંહી = નથી જપ = મંત્રનું રટણ તપ = તપશ્ચર્યા તિરથ = ધાર્મિક પવિત્ર સ્થળોનાં દર્શન અને નદીઓનાં સ્નાન સંજમ = સંયમ સેવા = લાલન-પાલન વરત = વ્રત દાન = પુણ્યદાન ફલદાયક = ફળ આપનારી દેવા = દેવી.

અનુવાદ

જગતમાં ઘણી બધી બીજી ઉપાસનાઓ છે, પરંતુ તેનાથી કેવલપદની ગતિ થતી નથી. જપ, તપ, તીર્થ, સંયમ, સેવા, વ્રત અને દાન વગેરે દેવી ફળ આપવાવાળાં છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં બીજી ઘણી બધી ઉપાસનાઓ પ્રસ્થાપિત થયેલી છે, જેમાં સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતને આધારે માનવી ભક્તિભાવ અને ધાર્મિક ક્રિયા કરે છે; પરંતુ આ બધી જ ઉપાસના પદ્ધતિમાં જગતના આદિ સર્જનહાર કરુણેશ કેવલકર્તાના પરમપદને પામવાની ગતિ જોવા મળતી નથી. કરુણામય દેવી-દેવતાઓને પ્રસન્ન કરવા તેમજ ભૌતિક સુખાકારી માટે કરવામાં આવતા જપ, તપ, તીર્થ, સંયમ, સેવા, વ્રતો અને પુણ્યદાન સહીતની ધાર્મિક કર્મકાંડી પ્રવૃત્તિઓ પદાર્થ પ્રાપ્તિનું ફળ તેમજ ભૌતિક અને નાશવંત દેવી ધામોના ચાર પ્રકારની મુક્તિરૂપ સુખો જ આપવાવાળી છે.

સો સબહી કરતવ તન કરણી, ભૂગત્યે અહી કે અહી સબ ધરણી;
વેદ પુરાન શાસ્ત્ર ગત્ય વક્તા, સો ભી પન તિન ગુન ચિત્ત રગતા. ૨

શબ્દાર્થ

સો સબહી = તે બધાં જ કરતવ = કર્તવ્ય તન = શરીર, દેહ કરણી = કાર્યશીલી, કર્મ ભૂગત્યે = ભોગવાતાં અહી કે અહી = અહીંના અહીં જ સબ = બધા ધરણી = પૃથ્વી ઉપર વેદ = ચાર વેદ પુરાન = અઢાર પુરાણ

શાસ્ત્ર = છ શાસ્ત્રો ગત્ય = જ્ઞાન વક્તા = કથનારા સો ભી પન = તેઓ પણ તિન ગુન = ત્રણ ગુણો રજો, તમો અને સતો ચિત્ત = ચિત્ત રગતા = કરગરવું.

અનુવાદ

તે બધાં કર્તવ્યો તો શરીરની કાર્યશૈલી છે. જે બધાં પૃથ્વી પર અહીંનાં અહીં જ ભોગવવાનાં છે. વેદ-પુરાણ અને શાસ્ત્રનું જ્ઞાન કથવાવાળા; તેઓ પણ ત્રણ ગુણોને ચિત્ત દઈને કરગરતા હોય છે.

ભાવાર્થ

આ બધા જ ધાર્મિક કાર્યોના (પ્રવૃત્તિઓના) ખેલ તો શરીર દ્વારા થતી લૌકિક કાર્યશૈલી છે. જેના થકી પ્રાપ્ત થતા પુણ્યફળ નાશવંત મુક્તિને પામી આખરે તો પૃથ્વી પર અહીંનાં અહીં જ ભોગવીને આનંદ આપવાવાળાં છે.

આ ઉપરાંત ચાર વેદ, અઢાર પુરાણો અને છ શાસ્ત્રોના રચયિતાની આઘ લઈ જ્ઞાનની કથા કરવાવાળા આચાર્યો અને વિદ્વાન કથાકારો પણ પોતાના ચિત્ત જોડીને બ્રહ્મની આઘ લઈ ત્રણ ગુણાત્મક દેવો પૈકીના કોઈને કોઈ પદોને પ્રસન્ન કરવા માટે અંતઃકરણપૂર્વક આજીજી કરતા હોય છે.

**કરમ ભરમ યેમ સકલ દેઢાયે, કેવલપદ ગત્ય કોહુ ન ગાયે;
કેવલપદ ગત્ય અકથ અનંતુ, ગતિ નહીં પાવત હદકે જંતુ. ૩**

શબ્દાર્થ

કરમ = કર્મકાંડ ભરમ = ભ્રમણા ભરેલાં યેમ = એ પ્રમાણે સકલ = બધાએ દેઢાયે = દેઢ કરાવ્યાં છે કેવલ પદ ગત્ય = કેવલકર્તાના પરમપદની ગતિ કાહુ ન = કોઈએ પણ નથી ગાયે = વર્ણવી કેવલપદ ગત્ય = કેવલકર્તાના પરમપદની ગતિ અકથ = અવર્ણનીય અનંતુ = અંત રહિત ગતિ = સમજ નહીં પાવત = પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી હદકે = હદવાળાં, સગુણાત્મક જંતુ = માનવી

અનુવાદ

આ પ્રમાણે બધાએ ભ્રમણા-ભરેલા કર્મકાંડ દેઢ કરાવ્યાં છે, પરંતુ કેવલપદની ગતિને કોઈએ પણ વર્ણવી નથી. તેથી કેવલપદની ગતિ અનંત અને અવર્ણનીય રહેલી હોઈ તે ગતિને હદવાળા પદોમાં માનવો પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે જગતમાં બધા જ ધર્મચાર્યો અને જ્ઞાની પુરુષોએ મહદૂઅંશે ભ્રમણાયુક્ત કર્મકાંડને દેઢ કરાવ્યાં છે. જેને બધા ધર્મપરાયણ જીવો અનુસર્યા છે, પરંતુ જગતના આદી

સર્જનહાર કૈવલકર્તાની ગતિનું કોઈએ વર્ણન કર્યું નથી. એના કારણે જ કૈવલકર્તાનું પરમપદ જે અંત રહિત છે તે અવર્ણનીય રહી ગયું છે. બધા મુમુક્ષુજનો ત્રણ ગુણાત્મકપદોની માપવાળી ભક્તિને અનુસરતા હોવાથી હદમાં જ અટક્યા છે. જેથી તેઓ બ્રહ્મરૂપ બેહદ પદથી પર રહેલા અનહદ એવા કૈવલકર્તાના પરમપદને કોઈ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી.

**અબ સુનીયો જીવ હદકી ગતીયાં, જેહે જાંહાં લ્યૌ જીન જીનકી મતિયાં;
કુલ દરશીકી હદ કુલ દેવા, આંન્ય બોધ સમજત નહીં ભેવા. ૪**

શબ્દાર્થ

અબ = હવે સુનીયો = શ્રવણ કરો જીવ = જીવોના હદકી = હદની ગતીયાં = ગતિ, સમજ જેહે = જે જાંહાં લ્યૌ = જ્યાં સુધી જીન જીનકી = જેમની જેમની મતિયાં = સમજ કુલ દરશીકી = કુળદર્શીની હદ = હદ કુલ દેવા = કુળના દેવતાઓ આંન્ય બોધ = બીજો કોઈ ઉપદેશ સમજત નહીં = સમજતા નથી ભેવા = રહસ્ય.

અનુવાદ

હવે જીવોના હદની ગતિ કે જે જ્યાં સુધી જેમની જેમની સમજ છે, તે શ્રવણ કરો. કુલદર્શીની હદ કુળના દેવતાઓ છે. જેથી બીજા કોઈ ઉપદેશના રહસ્યને તેઓ સમજતા નથી.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી હવે જગતના અલગ અલગ જીવોની હદ ક્યાં ક્યાં સુધીની છે અને ક્યા પદમાં જઈને અટક્યા છે તેનું વર્ણન કરે છે. જે શ્રવણ કરવા જણાવવામાં આવ્યું છે.

જગતમાં જે કુળદર્શીની માન્યતામાં માનવાવાળા જીવો છે, તેઓ પોતપોતાના કુળના દેવતાઓની ભક્તિમાં અટક્યા છે. જેથી તેવા કુળદર્શી જીવો અન્ય કોઈપણ માન્યતાવાળા ઉપદેશના ભેદને સમજતા નથી.

**આહાર દરસ જંતુ જીવ જેહી, આહાર લગે હદ કરત સનેહી;
દેહ દરસીકી હદ ગુણ તિનુ, તન મન દેઈ હોઈ રહે આધીનુ. ૫**

શબ્દાર્થ

આહાર દરસ = આહારદર્શી જંતુ જીવ = જીવજંતુ જેહી = જેટલા આહાર લગે = આહાર સુધી હદ = અવધિ કરત = કરે છે સનેહી = સ્નેહ આસક્તિ દેહ દરસીકી = સ્વરૂપ દર્શીઓની હદ = અવધિ ગુણ તિનુ = ત્રણ ગુણાત્મક સ્વરૂપ તન = શરીર, દેહ મન = મન દેઈ = સમર્પિત કરીને હોઈ રહે = થઈ રહે આધીનુ = આધીન.

અનુવાદ

જેટલા જીવ અને જંતુઓ આહારદર્શી છે તેઓ આહારની હદ લાગે ત્યાં સુધી સ્નેહ કરે

છે, જ્યારે દેહદર્શીની હદ ત્રણ ગુણો સુધી છે. જે તન-મન સમર્પિત કરી આધીન થઈને રહે છે.

ભાવાર્થ

જેટલા આહારદર્શી જીવો છે તેમની માન્યતાની મર્યાદા આહાર સુધીની હોઈ તેઓ આહારથી તૃપ્ત થતા હોય છે અને આહાર પ્રત્યે આધીન થઈ સ્નેહ ધરાવતા હોય છે. જ્યારે જે જીવો દેહદર્શી છે તેઓ ત્રણ ગુણોના સ્વરૂપો સુધી તેમની માન્યતાની મર્યાદા છે. તેથી તેઓ રજોગુણ, સત્ત્વગુણ અને તમોગુણના સ્વરૂપોમાં જ સમર્પિત થઈને તન તથા મનથી ભક્તિભાવ ધારણ કરીને ત્યાં જ અટકી ગયા છે. આ પ્રમાણે ગુણોને જ આધીન થઈને શાંતિમય જીવન જીવે છે.

**પ્રકૃતિ દરસકી પરજા બરનુ, કરે ચિંતવન ઉર શક્તિકે ચરનુ;
જીવ દરસકી હદ સદ્ જ્યોતી, ઓરલું જ્ઞાન ગનત સબ છોતી. ૬**

શબ્દાર્થ

પ્રકૃતિ દરસકી = પ્રકૃતિદર્શીની પરજા = પ્રજા બરનુ = વર્ણવું કરે = કરે છે ચિંતવન = ચિંતવન ઉર = હૃદયમાં શક્તિકે = આદ્યશક્તિના ચરનુ = ચરણો જીવ દરસકી = જીવદર્શીઓની હદ = મર્યાદા સદ્ = સદા જ્યોતિ = જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજન ઓરલું જ્ઞાન = જગતપક્ષનું જ્ઞાન ગનત = ગણે છે સબ = બધું છોતી = તુચ્છ.

અનુવાદ

પ્રકૃતિદર્શી પ્રજા વર્ણવું છું કે તેઓ હૃદયમાં આદ્યશક્તિના ચરણોનું જ ચિંતવન કરે છે. જ્યારે જીવદર્શીની મર્યાદા સદા જ્યોતિ સ્વરૂપ છે, જેથી તેઓ જગતપક્ષના બધા જ્ઞાનને તુચ્છ (અલ્પ) ગણે છે.

ભાવાર્થ

હવે કુવેરસ્વામી પ્રકૃતિદર્શી જીવોનું વર્ણન કરે છે. પ્રકૃતિદર્શી જીવો પોતાના હૃદયમાં આદ્યશક્તિ-મહામાયાનાં ચરણોમાં તેમનું ચિત્ત જોડીને સદા માયાના વિવિધ સ્વરૂપોનું જ ચિંતવન કરે છે તથા તેની જ ભક્તિ કરે છે. જ્યારે જીવદર્શી જીવોની મર્યાદા જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજન સુધીની છે. તેઓ અહર્નિશ પ્રણવને ઉલટ કરીને બ્રહ્મરંધ્રમાં સ્થિર કરી ત્યાં ઝળહળતી જ્યોતિ સ્વરૂપને નીરખી, અનહદ નાદને શ્રવણ કરીને સુખ માણે છે. જેથી તેવા દિર્ઘાયુ જીવન જીવતા યોગીજનો જગતપક્ષનું અન્ય જ્ઞાન તુચ્છ ગણીને સ્વીકારતા નથી.

**આત્મ દરસીકી હદ બ્રહ્મ ભાવુ, હારે નિરખ નિરંતર સાવુ;
એ ખટ હદ મહી સબ જુગ બંધી, આપ આપન્યે દેવ રહે આરંધી. ૭**

શબ્દાર્થ

આત્મ દરસીકી = આત્મદર્શીની હદ = મર્યાદા બ્રહ્મ ભાવુ = સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મ પ્રત્યે ચાહના છે હારે = ધ્યાને નિરખ = નીરખે છે નિરંતર = અંતર રહિત સાવુ = માત્ર એ ખટ હદ = આ છ મર્યાદાઓ મહી = માં સબજુગ = આખું જગત બંધી = બંધાયું છે આપ આપન્યે = પોતપોતાના દેવ = દેવોની પ્રત્યે રહે = રહેલા છે આરંધી = આરાધના કરીને.

અનુવાદ

આત્મદર્શીની હદ બ્રહ્મનો ભાવ છે. જેથી માત્ર ધ્યાનેથી નિરંતર નિરખ્યા કરે છે. આ છ હદમાં આખું જગત બંધાયું છે અને પોતપોતાના દેવની આરાધના કરીને રહેલા છે.

ભાવાર્થ

આત્મદર્શી મહાપુરુષો છે તેમની મર્યાદા બ્રહ્માંડમાં પ્રસરેલા સચરાચર વ્યાપક અકત બ્રહ્મની ચાહના સુધીની છે. જેથી તેઓ એક માત્ર બ્રહ્મને જ ધ્યાને કરીને નિરંતર નીરખ્યા કરે છે. બ્રહ્મ સર્વોપરી છે તેવું માનીને તેઓ પોતે દેહ તજ્યા (છોડ્યા) પછી બ્રહ્મ સ્વરૂપે થવાના છે તેવી વિચારધારા ધરાવે છે.

આ પ્રમાણે કુલદર્શી, આહારદર્શી, દેહદર્શી, પ્રકૃતિદર્શી, જીવદર્શી અને આત્મદર્શી એમ છ પ્રકારની દેહવાળી માન્યતામાં આખું જગત અટક્યું છે અને તેના જ બંધનમાં બંધાયેલું છે. જે જે પ્રકારના દર્શીઓ હોય તેઓ તે તે પ્રકારના પદોને શ્રેષ્ઠ સ્થાપીને તન તથા મન સમર્પિત કરી તેમનીજ આરાધનામાં વ્યસ્ત રહે છે.

સો કેવલગત્ય ક્યૌ કરી પાવે, જેહી બંધે જીવ હદકે દાવે;
સૂનો હદકે ખટ તન કહું બરની, જે જીનકુ ગ્રહી કરત હે કરની. ૮

શબ્દાર્થ

સો = તેઓ કેવલગત્ય = કેવલકર્તાની ગતિ ક્યૌ કરી = કેવી રીતે પાવે = પ્રાપ્ત કરે? જેહી = જે બંધે = બંધાયા જીવ = જીવ હદકે = મર્યાદાના દાવે = હક્કે સૂનો = શ્રવણ કરો હદકે = હદના ખટ તન = છ સ્વરૂપો કહું = કહું છું બરની = વર્ણવીને જે = જે જીનકુ = જેને ગ્રહી = ગ્રહણ કરી કરત હે = કરે છે કરની = કરણી.

અનુવાદ

જે જીવો હદના દાવામાં બંધાયા છે, તેઓ કેવલકર્તાની ગતિ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે? હવે જે જેને ગ્રહણ કરીને કરણી કરે છે તેવા છ હદના સ્વરૂપોનું વર્ણવીને કહું છું તે શ્રવણ કરો.

ભાવાર્થ

જગતમાં જીજ્ઞાસુ, મુમુક્ષુ, અર્થાર્થી અને વિષયી એમ ચારેય પ્રકારના જીવો કોઈને કોઈ માન્યતાની હદમાં અટકીને તે માન્યતાના પક્ષે સ્વામીત્વપણાનો દાવો કરીને બંધનમાં બંધાયા

છે. તેથી આદિ રચનાર કેવલકર્તાની ગતિ કોઈ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી. વળી, જાણવાની ઈચ્છા હોય તો પણ કેવી રીતે જાણી શકે ?

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જે જીવો જે પદ અને સ્વરૂપોને ગ્રહણ કરીને પોતાની કાર્યશૈલી કે આચરણ કરે છે તેવા છ પ્રકારની હદના દેહને દર્શાવે છે. વળી, તેને માનવાવાળાની સમજ ક્યાં સુધી અટકી છે ? તેનો પણ ખુલાસો કરે છે.

**કુલ દરશીકે તન કુલ નાતી, હમ સોઈ બરન ઠગોર કહે છાતી;
આહાર દરસકે તન પ્રાણવાઈ, હમ સોઈ પ્રાણ ઈયુ રહે દ્રઢાઈ. ૯**

શબ્દાર્થ

કુલ દરશીકે = કુળદર્શીનું તન = શરીર કુલ = કુળ નાતી = જ્ઞાતિ હમ સોઈ = અમો બરન = વર્ણના ઠગોર કહે છાતી = છાતી ઠોકીને કહે છે આહાર દરસકે = આહાર દર્શીના તન = શરીર દેહ પ્રાણવાઈ = પ્રાણવાયુ હમ = અમો સોઈ = તે પ્રાણ = પ્રાણાયમ ઈયુ = એમ રહે = રહે છે દ્રઢાઈ = દઢ કરીને.

અનુવાદ

કુળદર્શીઓના શરીર કુળને દર્શાવે છે અને અમો જ તે વર્ણના છીએ, એમ છાતી ઠોકીને કહે છે. આહારદર્શીના શરીર પ્રાણવાયુ છે. જેથી અમો તે પ્રાણથી છીએ એમ દઢ કરીને રહે છે.

ભાવાર્થ

જે કુળમાં જન્મ થયો હોય તે કુળના આધારે પોતે પોતાની જાતિના છે, એ પ્રમાણે પોતાના શરીરને કુળદર્શીઓ ઓળખાવતા હોય છે. જેથી પોતે તે કુળની જાતિના જ છે એવો દઢ આત્મવિશ્વાસ ધારણ કરે છે અને જગતને પણ જણાવે છે. જ્યારે આહારદર્શી જીવો છે તે પોતાના ખોરાકને પ્રાધાન્ય આપીને પોતાનો આહાર પ્રાણવાયુ છે તેમ સમજીને પોતે જ પ્રાણથી જ જીવે છે, એમ કહીને જગતમાં અન્યને પોતાની માન્યતા દઢ કરાવતા હોય છે.

**દેહ દરશીકે તન પંચભૂતા, અંતઃકરણ ઈન્દ્રિ સમજુતા;
ઔઉઠ હાથ દેહીકે હમ સોઈ, સો ગુનત્યે ભયે તાંહાં ચિત્ત પ્રોઈ. ૧૦**

શબ્દાર્થ

દેહ દરશીકે = દેહદર્શીઓના તન = શરીર પંચભૂતા = પાંચમહાભૂતોના અંતઃકરણ = મન બુદ્ધિ ચિત્ત અને અહંકાર ઈન્દ્રિ = પાંચ કર્મેન્દ્રિય અને પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય સમજુતા = સમજે છે ઔઉઠ હાથ = સાડા ત્રણ હાથના માપવાળો દેહીકે હમ = અમો શરીર સોઈ = છે સો = તે ગુનત્યે ભયે = ગુણોથી થયા છે તાંહાં = ત્યાં ચિત્ત = ચિત્તને પ્રોઈ = પરોવે છે.

અનુવાદ

દેહદર્શીઓના શરીર પંચભૂત, અંતઃકરણ અને ઈન્દ્રિયોના બનેલ છે તેમ સમજે છે. તેથી અમે શરીરથી સાડા ત્રણ હાથના માપવાળા છે અને ગુણોથી થયા છે એમ માનીને ચિત્તને ત્યાં પરોવે છે.

ભાવાર્થ

દેહદર્શી જીવોની માન્યતા છે કે તેઓ પોતે અંતઃકરણો, ઈન્દ્રિયો અને પંચમહાભૂતોથી બનેલા શરીરવાળા છે. એટલે કે તેઓ પોતાના સાડા ત્રણ હાથના માપવાળા શરીરને રજો, તમો અને સતોગુણથી ઉત્પત્તિથી પામ્યા છે એમ માનીને તેમના ચિત્ત ગુણાત્મક દેવોમાં પરોવીને ભક્તિ કરે છે.

**પ્રકૃતિ દરસકે તન વિશે વરતી, હમ સોઈ વિશે કરી કહત આકરતી;
સોહી વિષયે હમ ભયે શકતનસે, તબ ભજહુ શક્તિ તન મનસે. ૧૧**

શબ્દાર્થ

પ્રકૃતિ દરસકે = પ્રકૃતિ દર્શીના તન = શરીર વિશે વરતી = વિષય પ્રત્યે વૃત્તિ રાખે છે હમ = અમે સોઈ = તે વિશે કરી = વિષય થકી કહત = કહે છે આકરતી = સ્વરૂપ સોહી = તે વિષયે = વિષયથી હમ = અમે ભયે = થયા શકતનસે = આઘશક્તિથી તબ = તેથી ભજહુ = ભક્તિ કરીશું શક્તિ = આઘશક્તિની તનમનસે = તન અને મનથી.

અનુવાદ

પ્રકૃતિદર્શીના શરીર વિષયો પ્રત્યે વૃત્તિ રાખે છે અને વિષયને લીધે જ અમે છીએ તેમ કહીને સ્વરૂપને માને છે. અમે તે વિષયી શક્તિથી થયા છે, તેથી તન અને મનથી આઘશક્તિની ભક્તિ કરીશું એમ કહે છે.

ભાવાર્થ

પ્રકૃતિદર્શી જીવો ઈન્દ્રિયો દ્વારા ભોગવાતા વિષયો પ્રત્યે પોતાની વૃત્તિને સવિશેષ જોડીને પોતાના શરીરને ઓળખાવતા હોય છે. વિષયના આધારે જ તેઓના આ શરીર ઉત્પત્તિ થઈ છે તેવી માન્યતા દૃઢ કરીને પોતાનું શરીર વિષયના માધ્યમ થકી પેદા થયું છે એમ જણાવે છે. તેથી પ્રકૃતિદર્શી જીવો વિષયના મોહક સ્વરૂપવાળી આઘશક્તિથી ઉત્પન્ન થયા છે તેવું સ્વીકારે છે. એટલે આઘશક્તિને ઉત્પત્તિના કારણભૂત માનીને તેઓ તન તથા મનથી ઉપાસક બની શક્તિના વિવિધ સ્વરૂપોની ભક્તિ કરવા માટે પ્રેરાયા હોવાથી તેઓ આઘશક્તિ મહામાયાની જ ભક્તિ કરે છે.

જીવકે તન સમ વાસના તેજુ, સો ઉપજે નિરંજનતે હેજુ;
તબ નિરંજન તેહી ભજતહી ભાવે, ઓરલું જ્ઞાન જબ ક્યૌ ચિત આવે. ૧૨

શબ્દાર્થ

જીવકે તન = જીવદર્શીના શરીર સમ = સમાયેલું વાસના = કામના તેજુ = તેજ પ્રકાશ સો = જે ઉપજે = ઉત્પત્તિ પામે નિરંજનતે = નિરંજન પુરુષના હેજુ = હેજ તબ = તેથી નિરંજન = નિરંજન પુરુષને તેહી = તેઓ ભજતહી = ભજે છે ભાવે = ભાવપૂર્વક ઓરલું જ્ઞાન = જગતપક્ષનું જ્ઞાન જબ = જેથી ક્યૌ = કેવી રીતે ? ચિત આવે = ચિત્ત અંતઃકરણમાં આવે.

અનુવાદ

જીવદર્શી જીવોના શરીર તેજની વાસનામાં સમાયેલાં છે. જે નિરંજન પુરુષના હેજથી ઉત્પન્ન થયેલાં છે. તેથી તેઓ નિરંજનને ભાવથી ભજે છે. જેથી જગતપક્ષનું જ્ઞાન કેવી રીતે ચિત્તમાં (ચિંતવન માં) આવે ?

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં જે જીવદર્શી જીવો છે તે દૃઢતાપૂર્વક માને છે કે તેઓનાં શરીર જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજનપુરુષના હેજથી ઉત્પન્ન થયેલા હોઈ તેમનાં શરીરને પ્રકાશની વાસનામાં જ સમાયેલાં રાખે છે. જેથી, જીવદર્શીની માન્યતામાં દૃઢ થયેલાં યોગીજનો પ્રણવની સાધનાથી બ્રહ્મરંધ્રમાં ઝળહળતી જ્યોતિ સ્વરૂપનું ભાવથી ચિંતવન કરે છે. આ કારણે જગતમાં શક્તિ અને ત્રણ ગુણોના આધારે સ્થપાયેલા જ્ઞાન સહિત અન્ય જગતપક્ષનું જ્ઞાન તેઓનાં ચિંતવનમાં આવતું નથી.

આત્મ દરસકે તન ચૈતન, રોમ રોમ ચેતન સમરન;
સો ચૈતન કહે હમ સબ વ્યાપી, જીનકે કરતા બ્રહ્મ અઘાપી. ૧૩

શબ્દાર્થ

આત્મ દરસકે = આત્મદર્શીઓના તન = શરીર ચૈતન = શાશ્વત રોમ રોમ = રોમે રોમ ચેતન = ચૈતનનું સમરન = સ્મરણ સો = તે ચૈતન = ચૈતન કહે = કહે છે હમ = અમે સબ = સમસ્તમાં વ્યાપી = સર્વમાં વ્યાપીને રહેનારું જીનકે = જેના કરતા = કારણરૂપ બ્રહ્મ = સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મ અઘાપી = આદિ-અનાદિ.

અનુવાદ

આત્મદર્શીના શરીર ચૈતનને વરેલા હોઈ રોમે રોમમાં પ્રસરેલા ચૈતનનું સ્મરણ કરે છે. તે ચૈતનને તેઓ કહે છે કે અમો સર્વવ્યાપી છે જેના કારણરૂપે આદિ-અનાદિ બ્રહ્મ છે.

ભાવાર્થ

આત્મદર્શીની માન્યતાવાળા પોતાના દેહની અંદર રોમે રોમમાં પ્રસરેલી પ્રણવની ચૈતનતાને દષ્ટિકોણમાં રાખીને તે ચૈતન તત્વને જ પોતાનું શરીર માને છે. પોતે શરીરથી ચૈતન સ્વરૂપે હોઈ સ્વયં સમસ્ત ઉત્પત્તિમાં સર્વવ્યાપક થઈને રહેલા છે, તેવું દઢ કરાવે છે. શરીરની ચૈતનતાના કારણરૂપે (માલિક તરીકે) બ્રહ્મને દર્શાવીને અહર્નિશ બ્રહ્મનું જ સ્મરણ કરે છે. સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મ આદિ-અનાદિથી તે આજ સુધી સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં પ્રસરીને રહેલું છે, તેમ વિશ્વને જણાવે છે.

**બ્રહ્મ લક્ષ તાતે તેહી રખહી, ક્ષુદ્ર બોધ પરહરી સબ પખહી;
એહી ખટકે તનકા કહે ભેવા, સહિત ઉપાસન જીન જેહી દેવા. ૧૪**

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મ લક્ષ = બ્રહ્મ સિદ્ધાંત તાતે = તેથી તેહી = તેઓ રખહી = સ્વીકારે છે ક્ષુદ્ર = અલ્પ બોધ = ઉપદેશ પરહરી = ત્યજી સબ = સર્વ પખહી = મત એહી = આ ખટકે = છ ના તનકા = શરીરના કહે = કહ્યા, દર્શાવ્યા ભેવા = મર્મ સહિત = સાથે ઉપાસન = ઉપાસના જીન જેહી = જેના જે દેવા = દેવ.

અનુવાદ

તેથી તેઓ બ્રહ્મનો લક્ષ સ્વીકારે છે અને અલ્પ ઉપદેશના સર્વ મતને ત્યજી દે છે. આ પ્રમાણે છ શરીરના મર્મ સહિત જેના જે દેવ છે તેની ઉપાસના દર્શાવી.

ભાવાર્થ

તેથી આત્મદર્શી જીવો સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મનો લક્ષ સ્વીકારી નિર્ગુણ બ્રહ્મસિદ્ધાંતને સર્વોપરી માને છે. વિશ્વમાં પરંપરાગત સ્થાપિત થયેલા સગુણ સિદ્ધાંત અલ્પ છે તેમ કહીને સર્વ ઉપદેશનો અસ્વીકાર કરીને ત્યજી દે છે.

કુવેરસ્વામી કહે છે કે આ પ્રમાણે કુલદર્શી, આહારદર્શી, દેહદર્શી, પ્રકૃતિદર્શી, જીવદર્શી અને આત્મદર્શી એમ છ પ્રકારના દર્શીજીવોના શરીરની ગતિ અંગેનું રહસ્ય દર્શાવ્યું. તેમજ છ પ્રકારના જીવો દ્વારા જેના જે દેવ છે તેઓને ઈષ્ટ તરીકે સ્થાપીને કરાતી તે તે દેવોની જે જે ઉપાસના કરવામાં આવે છે તે પણ દર્શાવી દીધી છે.

**એહી ખટ તન રહે દેવ ખટ સાધી, આંહાં લ્યૌ સહુ પદારથકી ઉપાધી;
દીરઘ ઉપાધ્ય દેખ કહે દેવા, લઘુ ઉપાધ્ય આપ અહંમેવા. ૧૫**

શબ્દાર્થ

એહી = આ ખટ = છ તન = શરીર રહે = રહેલા છે દેવ ખટ = છ દેવોને સાધી = સાધના કરીને
૫૧૨ | અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૨

આંહાં લ્યૌ = અહીંયાં સુધી સહુ = બધી પદારથકી = પદારથોની ઉપાધી = જંજાળ દીરઘ = મહાન ઉપાધ્ય = વિભૂતિ દેખ = દેખીને કહે = કહે છે દેવા = દેવ લઘુ = અલ્પ ઉપાધ્ય = વિભૂતિ આપ = પોતે અહંમેવા = પોતાની જાતને.

અનુવાદ

આ છ શરીર છ દેવને સાધીને રહેલા છે, પરંતુ અહીંયાં સુધી તો બધી પદારથની ઉપાધી છે. મહાન વિભૂતિ દેખીને દેવ કહે છે અને પોતે પોતાની જાતને અલ્પ વિભૂતિવાન જણાવે છે.

ભાવાર્થ

આ છ પ્રકારના દર્શી જીવો પોતાના શરીર થકી છ પ્રકારના અલગ અલગ દેવી પદોને આધીન બનીને ભક્તિભાવ કરે, પરંતુ અહીંયાં સુધી તો બધી પદારથની સામર્થ્યતા જોડાયેલી છે. જેનામાં વિશેષ ઐશ્વર્યતા હોય તેવા દૈવત્યવાળા પદોને મહાન ઈષ્ટ તરીકે સ્થાપવામાં આવેલા છે, જ્યારે અલ્પ સામર્થ્યપણાને લીધે તે પોતાની જાતને સ્વયં તરીકે ગણતરીમાં મૂકી સામર્થ્યવાનની ભક્તિ કરે છે. જેથી વિશેષ અને અલ્પ એમ બંને ભૂમિકામાં રહેલા પદોના અરસ-પરસ વ્યવહારના ઓથા હેઠળ છ પ્રકારના દર્શીઓની પોતપોતાની ગતિ-વિધિ પ્રસ્થાપિત કરીને રહેલા છે.

દીરઘ લઘુ હદ કહી સમજાઈ, આંહાં લ્યૌ સબ તન પરલે જાઈ;
યૌ અટકે આપ આપન્યે જ્ઞાના, પરલેકે પદ સબ પતીયાના. ૧૬

શબ્દાર્થ

દીરઘ = ઉત્તમ લઘુ = કનિષ્ઠ હદ = સીમા કહી સમજાઈ = કહીને સમજાવી આંહાં લ્યૌ = અહીંયાં સુધી સબ = તમામ તન = શરીર પરલે = પ્રલય વખતે જાઈ = નાશ પામનારા યૌ = અહીંયાં સુધી અટકે = અટક્યા આપ = પોતે આપન્યે = પોતાના જ્ઞાના = જ્ઞાનમાં પરલેકે પદ = નાશવંત પદોમાં સબ = બધા પતીયાના = વિશ્વાસ કર્યો.

અનુવાદ

ઉત્તમ અને કનિષ્ઠ હદ કહી સમજાવી, પરંતુ અહીંયાં સુધીના તમામ શરીરો પ્રલય વખતે નાશ પામવાના છે. પોતપોતાના જ્ઞાનમાં અહીંયાં સુધી અટક્યા છે અને નાશવંત પદોમાં જ બધાએ વિશ્વાસ કર્યો છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ છ પ્રકારના દર્શી જીવોની માન્યતાના સંદર્ભે ઉત્તમ અને કનિષ્ઠનો તફાવત દર્શાવી તેની માન્યતા ક્યા પદ સુધી અટકીને વિરામ પામી છે તે પદોને પણ દર્શાવ્યા છે, પરંતુ આ દરેકે દરેક પદો પ્રલયકાળે નાશ પામનારા હોઈ નાશવંતપદો છે. આ રીતે દરેક પોતપોતાના લક્ષણાત્મક ભાવને વળગી પોતપોતાના જ્ઞાનમાં તલ્લીન બનીને નિશ્ચિત કરેલા પદોની મર્યાદા સુધી અટકીને વિરામ પામ્યા છે. વળી, તેઓ પોતાને અલ્પ માનીને સમર્પણની ભાવના દર્શાવીને

વિશેષ સામર્થવાનની ભક્તિભાવ કર્યા કરે છે, પરંતુ તે બધા જ પદો નાશવંત હોઈ બધા જીવો અંતે તો માત્ર નાશવંત પદોમાં જ વિશ્વાસ ધારણ કરીને અટક્યા છે.

**યામે નહીં કોઈ લહે નિજ આપા, સબ મીલી આપા ખટ તન થાપા;
સો ખટ તન હમ પરલે કીના, ઈષ્ટ સહિત કરકે ભિન્ન ભિન્ના. ૧૭**

શબ્દાર્થ

યામે = આ પૈકીના નહીં કોઈ = કોઈપણ નહીં લહે = જાણે નિજ આપા = આપનપુ નિજ ચૈતન સ્વરૂપ સબ = બધા મીલી = મળીને આપા = પોતપોતાના ખટ તન = છ પ્રકારના શરીર થાપા = સ્થાપના કરી સો = તે ખટ તન = છ શરીર હમ = અમે પરલે કીના = નાશવંત કહ્યા ઈષ્ટ સહિત = દેવો સહિત કરકે = કરીને ભિન્ન ભિન્ના = જુદા જુદા.

અનુવાદ

આ પૈકીના કોઈપણ આપનપુ નિજ ચૈતન સ્વરૂપને જાણતા નથી, પરંતુ બધા મળીને પોતપોતાના છ શરીરની સ્થાપના કરી છે. તે છ શરીર અને દેવો સહિત તો અમે નાશવંત કહ્યા છે, તેમજ જુદા જુદા કરીને બતાવ્યા છે.

ભાવાર્થ

આ છ પ્રકારના જીવો જુદા જુદા ઈષ્ટોની લક્ષણા ભોગવતા હોઈ તેઓ પૈકી કોઈપણ આપનપુ નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપને જાણતા નથી, પરંતુ બધાએ ભેગા મળીને પોતપોતાના છ શરીરની સ્થાપના કરી છે. આ છ પ્રકારના શરીર અને તેઓ દ્વારા સ્થાપિત ઈષ્ટ પદો તો પ્રલયકાળે નાશ પામતા હોવાથી કુવેરસ્વામીએ નાશવંત તરીકે સંબોધ્યા છે વળી, છ શરીર સહિતના છ ઈષ્ટ પદો જે જે હતા તેને જુદા જુદા કરીને વર્ણવ્યા છે.

**ભિનુ પરલે આપના જેહી આપા, સો ચૈતન નિજ પરમ અમાપા;
તેહી આપના આપ કાહુ ન જાના, જડ તન આપા દેઢ કરી માના. ૧૮**

શબ્દાર્થ

ભિનુ = સિવાયનું પરલે = નાશ, પ્રલય આપના જેહી આપા = આપનું પોતાનું સ્વરૂપ સો = તે ચૈતન = ચૈતન નિજ પરમ અમાપા = પોતે મહાન અને માપ રહિત છે તેહી = તે આપના આપ = આપણું પોતાનું સ્વરૂપ કાહુ ન = કોઈએ પણ નહીં જાના = જાણ્યું જડ તન = નિર્જીવ શરીર આપા = પોતાના દેઢ કરી = દેઢતાપૂર્વક માના = માન્યું.

અનુવાદ

જે નાશ થયા સિવાયનું છે તે આપનું પોતાનું સ્વરૂપ છે. તે નિજ ચૈતન પોતે મહાન અને અમાપ છે. વળી, તે આપણું પોતાનું સ્વરૂપ કોઈએ પણ જાણ્યું નથી, પરંતુ જડ શરીરને પોતાના

સ્વરૂપ તરીકે દૃઢતાપૂર્વક માન્યું છે.

ભાવાર્થ

છ દેહની આઘ લઈ બ્રહ્મભૂમિકામાં જે કાંઈ ઉત્પત્તિ જણાય છે તે તમામ રચના કર્તા દ્વારા રચવામાં આવી છે. તે સઘળી ઉત્પત્તિ નાશવંત છે, જ્યારે આપનું પોતાનું જે શાશ્વત ચૈતન અંશ સ્વરૂપ છે તેનો કદી નાશ થતો નથી. આ નિજ ચૈતન અણિઅગ્ર અંકુરીત અંશ સ્વરૂપ છે તે સૌથી શ્રેષ્ઠ, સર્વોપરિ અને દૃષ્ટિમાં ન આવે તેવું માપ રહિત છે. એવા આપનું નિજચૈતન અંશ સ્વરૂપને વિશ્વમાં કોઈએ પણ જાણ્યું નથી. તેથી સ્થાપિત થયેલી બધી જ માન્યતાઓવાળાએ જડ તત્વોથી બંધાયેલા નાશવંત પંચ ભૌતિક શરીરને જ દૃઢતાપૂર્વક પોતાનું નિજ ચૈતન સ્વરૂપ માની લીધું છે.

**જડ તન કે કહી દેવું સબ ભેવા, ખટલક્ષી જેહી ઉર અહંમેવા;
આહાર દરશકે તન જડ પ્રાના, કુલ દરશી જડ નાતી નિધાના. ૧૯**

શબ્દાર્થ

જડ તન કે = નાશવંત શરીરનો કહી દેવું = કહી દઉં છું સબ = બધાના, સર્વના ભેવા = ભેદ ખટલક્ષી = છ લક્ષવાળા જેહી = જે રીતે ઉર = હૃદયમાં અહંમેવા = સ્વાત્મિમાન ધારણ કર્યું છે આહાર દરશકે = આહારદર્શીના તન = શરીર જડ = નાશવંત પ્રાના = પ્રાણ કુલ દરશી = કુલદર્શી જડ = નાશવંત નાતી = જ્ઞાતિ નિધાના = નક્કી કરેલ.

અનુવાદ

છ લક્ષી કે જે રીતે હૃદયમાં અહંમેવ ધારણ કરીને રહેલા છે, અને તે સર્વના નાશવંત શરીરો અંગેનો ભેદ કહી દઉં છું. આહારદર્શીના શરીર નાશવંત પ્રાણ છે અને કુલદર્શીના (નાશવંત) નક્કી કરેલ જ્ઞાતિ છે.

ભાવાર્થ

છ પ્રકારના લક્ષ ધરાવતા દર્શી જીવોના હૃદયમાં જે પ્રમાણેનો અહંમેવ ધારણ કરીને રહેલા છે તેવા તેમણા નાશવંત શરીર અંગેનો ભેદ ફરીથી હવે સંક્ષિપ્તમાં કુવેરસ્વામી જણાવી દે છે.

આહારદર્શી જીવો પોતાના પ્રાણને શરીર માને છે, પરંતુ તે તો નાશવંત છે. જ્યારે કુળદર્શીના જીવો પોતાની ચોક્કસ જ્ઞાતિને શરીર માને છે, પરંતુ તે પણ નાશવંત જ છે.

**દેહી દરશીકે તન પંચભૂતા, સો સબસે જડ અતિ અદ્ભુતા;
પ્રકૃતિ દરસ તન વિશે સોઈ, સો ભી જડ જાને સબ કોઈ. ૨૦**

શબ્દાર્થ

દેહી દરશીકે = દેહ દર્શીઓના તન = શરીર પંચભૂતા = પાંચ મહાભૂતના સો = તે સબસે = સૌથી જડ = નાશવંત અતિ = વિશેષ અદ્ભુતા = અદ્ભુત પ્રકૃતિ દરસ = પ્રકૃતિદર્શી તન = શરીર વિશે = વિષય સોઈ = છે સો ભી = તે પણ જડ = નાશવંત જાને સબ કોઈ = સૌ કોઈ જાણે છે.

અનુવાદ

દેહદર્શીના શરીર પંચભૂત છે. તે સૌથી વિશેષ અદ્ભુત અને નાશવંત છે. પ્રકૃતિદર્શીના શરીર વિષય છે તે પણ સૌ કોઈ જાણે છે કે નાશવંત છે.

ભાવાર્થ

દેહદર્શી જીવોની માન્યતા મુજબ પોતાના શરીર પાંચ મહાભૂતો-પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશના બનેલાં છે, પરંતુ આ પાંચ તત્ત્વો તો અન્ય બીજાબધા તત્ત્વોની સરખામણીમાં અદ્ભુત અને વિશેષ માત્રામાં નાશવંત થતા જોઈ શકાય છે. જ્યારે પ્રકૃતિદર્શી જીવોની માન્યતા પ્રમાણે વિષયોની ભૂમિકા જ શરીર છે. તેમ છતાં સૌ કોઈ જાણે છે કે બધા જ પ્રકારના વિષયોને દૃષ્ટિકોણમાં રાખીને મળતા ઈન્દ્રિયજન્ય સુખો નાશવંત છે.

**જીવ દરશી તન તેજ વાસનાઈ, સો ભી જડ તન સબ જન ગાઈ;
આત્મ દરસકે તન ચૈતન હી, તેહી પણ જડ હલવે જડ તનહી. ૨ ૧**

શબ્દાર્થ

જીવ દરશી = જીવદર્શી તન = શરીર તેજ = પ્રકાશ વાસનાઈ = કામના સો ભી = તે પણ જડ = નાશવંત તન = શરીર સબ = બધા જન = માનવો ગાઈ = બતાવે છે આત્મ દરસકે = આત્મદર્શીના તન = શરીર ચૈતન હી = ચૈતન છે તેહી પણ = તે પણ જડ = નાશવંત હલવે = ગતિમાન કરે જડ = નાશવંત તનહી = શરીર.

અનુવાદ

જીવદર્શીના શરીર પ્રકાશની વાસનાવાળા છે, તે પણ નાશવંત શરીર છે, તે બધા માનવો બતાવે છે. આત્મદર્શીના શરીર ચૈતન છે. તે પણ નાશવંત છે અને નાશવંત (જડ) શરીરને ગતિમાન કરે છે.

ભાવાર્થ

જીવદર્શીના શરીર જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજનથી પ્રકાશમાન થયેલા પ્રકાશની ભાવનાને વરેલા છે, પરંતુ તે પ્રકાશ પણ પ્રલયકાળે નાશ પામતો હોવાથી નાશવંત છે. જ્યારે આત્મદર્શી જીવોની માન્યતા ચૈતન બ્રહ્મને વરેલી છે. શરીરમાં ચૈતનતાને વહન કરાવવાવાળો પ્રણવ પણ આખરે તો નાશવંત છે. જે નાશવંત પ્રણવ ચૈતનઅંશથી ચેતના પામીને નાશવંત તત્ત્વોના બંધારણથી બંધાયેલા શરીરના તત્ત્વોને અન્યો અન્ય ચેતનતા બક્ષીને ગતિમાન કરતો હોય છે.

એ ખટ તન જડ જડ ઉન દેવા, નિજ ચૈતન આપ લહત ન ભેવા;
યૌ જડ જન જડ દેવકુ આરાધે, ભયે જડસે જડ જડહીકે સાધે. ૨૨

શબ્દાર્થ

એ ખટ તન = આ છ શરીર જડ = નાશવંત જડ ઉન = તેઓના નાશવંત દેવા = દેવો નિજ ચૈતન = આદિ ચૈતન આપ = પોતાનું લહત ન = જાણતા નથી ભેવા = સ્વરૂપ યૌ = આ પ્રમાણે જડ જન = અજ્ઞાની માનવો જડ દેવકુ = નાશવંત દેવતાઓને આરાધે = આરાધન કરે ભયે = થયા જડસે = નાશવંતથી જડ = નાશવંત જડહીકે = નાશવંતને સાધે = સાધના કરે.

અનુવાદ

એ છ શરીર નાશવંત છે અને તેઓના દેવો પણ નાશવંત છે. પોતાના નિજ ચૈતન સ્વરૂપના મર્મને જાણતા નથી. આ પ્રમાણે અજ્ઞાની માનવો નાશવંત દેવોની આરાધના કરે છે. કારણ કે નાશવંતથી પેદા થયેલા નાશવંત શરીરો નાશવંતને જ સાધે છે.

ભાવાર્થ

આ છ પ્રકારના દર્શી જીવોના શરીર નાશવંત છે અને જે દેવોના પદોમાં તેઓ અટક્યા છે તેવા તેઓના દૈવી પદો પણ નાશવંત છે. આ રીતે જડની માન્યતામાં ખૂંપાયેલા (ફસાયેલા, સપડાયેલા) બધા જ દર્શીઓ પોતાનું જે નિજ ચૈતન અંશનું સ્વરૂપ છે તે તો જાણતા જ નથી.

આ પ્રમાણે જોતાં નિર્ણય કરી શકાય કે બધા જ નાશવંત શરીરથી નાશવંત દૈવી પદોની આરાધના કરે છે. વળી, બધા નાશવંત તત્ત્વોથી પેદા થયેલા નાશવંત શરીર ધારી અજ્ઞાની માનવો ચૈતન અંશની ઉપેક્ષા કરીને માત્ર નાશવંત પદોની જ સાધના કરતા હોય છે.

જડ ચેતન ઊભયે જડ અંગા, નિજ ચૈતન આપ અકલ અભંગા;
જાંહાં લગી જીને તેહી આપ ન ચીના, ત્યૌ લ્યૌ હદ બેહદ રંગ ભિના. ૨૩

શબ્દાર્થ

જડ = નાશવંત ચેતન = ચેતન પ્રણવ ઊભયે = બંને જડ = નાશવંત અંગા = અંગો નિજ ચૈતન = આદિ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ આપ = પોતે અકલ = અકળિત અભંગા = અવિનાશી જાંહાં લગી = જ્યાં સુધી જીને = જેઓએ તેહી = તેવા આપ = પોતાનું સ્વ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ ન = નહીં ચીના = ઓળખ્યું ત્યૌ લ્યૌ = ત્યાં સુધી હદ = હદવાળા પદો, ત્રિગુણાત્મક પદો બેહદ = બેહદ બ્રહ્મ પદ રંગ ભિના = રંગમાં રંગાયેલા.

અનુવાદ

જડ તત્ત્વો અને ચેતન પ્રણવ બંને નાશવંત અંગો છે. જ્યારે આદિ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ પોતે અકળ અને અવિનાશી છે. જ્યાં સુધી જેઓએ તેવા આપનપુ ચૈતન અંશ સ્વરૂપને ઓળખ્યું નથી ત્યાં સુધી

હદવાળા ત્રિગુણાત્મક પદ અને બેહદ બ્રહ્મપદની ભક્તિના પદના રંગમાં જ રંગાયેલા છે.

ભાવાર્થ

શરીરના બંધારણમાં રહેલા બધા જ તત્વો અને સમયૈતન હીરરૂપે રહેલો પ્રણવ છે એમ બંને શરીરના અંગો નાશવંત છે. જ્યારે શરીરની ચૈતનતાના કારણરૂપે રહેલા આપનપુ નિજ ચૈતન અંશનું સ્વરૂપ માત્ર અકળ અને અવિનાશી છે. જ્યાં સુધી એવા પૂર્ણ ચૈતન આપનપુ ચૈતન અંશ સ્વરૂપને જેઓએ ઓળખ્યું નથી ત્યાં સુધી, તેઓ જગતના હદવાળા ભિન્ન ભિન્ન ત્રિગુણાત્મક સ્વરૂપોવાળા પદોમાં અને બેહદ રૂપે રહેલા સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મપદની ભક્તિના રંગમાં જ રંગાયેલા રહે છે.

હદ બેહદ પર આપના આપા, તિનકી પર કૈવલપદ વ્યાપા;
તેહી આપના આપહી જેહી જાને, સોઈ જન કૈવલ પદહી પહેયાને. ૨૪

શબ્દાર્થ

હદ = માપવાળા બેહદ = અમાપવાળા પર = થી પરે આપના આપા = પોતાનું નિજ ચૈતન સ્વરૂપ છે તિનકી પર = તેની ઉપર કૈવલપદ = કૈવલકર્તાનું પરમપદ વ્યાપા = વ્યાપેલું છે તેહી = તે આપના આપહી = પોતાના નિજ ચૈતન સ્વરૂપ જેહી = જેઓ જાને = જાણે સોઈ જન = તેવા માણસો કૈવલ પદહી = કૈવલકર્તાના પરમપદને પહેયાને = ઓળખી શકે.

અનુવાદ

હદ અને બેહદથી પરે આપનપુ ચૈતન સ્વરૂપ છે. તેની ઉપર કૈવલપદ વ્યાપેલું છે. તેવા આપનપુ ચૈતન સ્વરૂપને જેઓ જાણે (માણે) તેવા માનવો જ કૈવલપદ ઓળખી શકે છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં રજોગુણી, તમોગુણી અને સતોગુણી દેવોના ત્રિગુણાત્મક સ્વરૂપોવાળા હદરૂપ માપક પદો સ્થાપિત થયેલા છે. જ્યારે બ્રહ્માંડમાં બેહદરૂપ સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મપ્રકાશનું અમાપક પદ છે. આ બંને હદ અને બેહદના લક્ષણો ધરાવતા પદોથી પર આપનપુ નિજ ચૈતન અંશનું સ્વરૂપ છે. તે ચૈતન અંશની ઉપર અનહદરૂપ આદિ પુરાણા પુરુષ કૈવલકર્તાના પરમપદની વ્યાપકતા રહેલી છે. તેવા આપનપુ નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપને જે વિરલા પુરુષો જાણે છે, તેવા ભાગ્યવંત માનવો જ કૈવલકર્તાના મહાન પરમપદને ઓળખી શકે છે.

જડ ચૈતન દરસી તન બરને, નિજ ચૈતન દરસી કહુ નરને;
કહે કુવેર લક્ષ કહુ તિનકા, સકલ સિદ્ધાંત અંત જેહી ભિન્નકા. ૨૫

શબ્દાર્થ

જડ = નાશવંત ચૈતન = શાશ્વત દરસી = દર્શી તન = શરીર બરને = વર્ણવ્યા નિજ ચૈતન = આદિ ચૈતન
દરસી = દર્શી કહુ = કહું છું નરને = નિર્ણય કરીને કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે લક્ષ = જ્ઞાન, સિદ્ધાંત કહુ = કહું
છું તિનકા = તેના સકલ = બધા જ સિદ્ધાંત = માન્યતા અંત = છેડો જેહી = જે ભિન્નકા = જુદા જુદા

અનુવાદ

જડ અને ચૈતન દર્શી જીવોના શરીર વર્ણવ્યા. હવે નિજ ચૈતનદર્શીનો નિર્ણય કરીને કહું છું. કુવેરસ્વામી કહે છે કે જે જુદા જુદા બધા જ સિદ્ધાંતોનો છેડો (અંત) છે તેના લક્ષનું હું વર્ણન કરું છું.

ભાવાર્થ

આ અંગમાં છ પ્રકારના દર્શી જીવોની માન્યતાવાળા જડ અને ચૈતન શરીરોની તેમજ તેઓની હદ દર્શાવતું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. હવે નિજ ચૈતન આપનપુ અંશ સ્વરૂપને માનવાવાળા નિજ ચૈતનદર્શીનો નિર્ણય કરીને જણાવવામાં આવે છે. શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે જગતમાં જેટલા સ્થાપિત થયેલા સગુણ અને નિર્ગુણ સહિતના જુદા જુદા સિદ્ધાંતોનો અંત (છેડો) જ્યાં સમાયેલો છે તેવા અંતિમ અને આદિ ચૈતનપદના લક્ષનો નિર્ણય કરીને હવે (તેઓ) વર્ણન કરે છે.

અંગ ૮૪

પરમ વિશેષ અંશ કૃતા નિરાકૃણકો

સુનો હરિજન હોઈ સંત સચેતા, નિજ દરસી પરમાત્મ વેતા;
સોહી પરમાત્મ આપ નિજ સબકા, કેવલધામ પુરાતન તબકા. ૧

શબ્દાર્થ

સુનો = સાંભળો હરિજન = ભક્તજન હોઈ = થઈને સંત = સંતપુરુષ સચેતા = સચેતન નિજ દરસી = નિજ ચૈતનદર્શી પરમાત્મ = પરમ આત્માના વેતા = જાણકાર સોહી = તે પરમાત્મ = પરમાત્મા આપ = પોતે નિજ = મૂળ આદિ સબકા = દરેકના, બધાના, સૌના કેવલધામ = કેવલકર્તાનું ધામ પુરાતન = પુરાણુ તબકા = ત્યારના.

અનુવાદ

હે સંત અને ભક્તજનો ! સચેત થઈને સાંભળો કે જે નિજદર્શી છે તે પરમાત્માને જણાવવાવાળા છે. તે પરમાત્મા પોતે આપણા સૌના મૂળ માલિક છે. જેઓ પુરાતન કેવલધામ છે ત્યારના છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી સંતપુરુષો તથા ભક્તજનોને જ્ઞાનથી જાગૃત તેમજ ચિત્તને એકાગ્ર કરીને, સાવધાન થઈ સાંભળવા અનુરોધ કરે છે અને કહે છે કે જે નિજ ચૈતનદર્શી છે તે પરમાત્માને જણાવવાવાળા છે. અર્થાત્ તેઓ કેવલનાવેતા છે. આપણા સૌના જે માલિક છે તે જ પરમાત્મા ખુદ કેવલકર્તા છે, કે જેમનું મહદ્ સજાણ જાણ ચૈતન સ્વરૂપ છે.

તેમનું મહદ્ સજાણ જાણ સ્વરૂપ પુરાતન કેવલધામ છે તે વખતનું છે. એવા પુરાણુ પુરુષ આદિ-અનાદિના છે. એટલે કે તેઓ અપરંપાર શૂન્યને વિશે બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ પહેલાં પણ કેવલધામમાં હતા અને ઉત્પત્તિના સમયગાળા સમયે પણ બ્રહ્માંડની સર્વ ઉત્પત્તિને ધારણ કરીને કેવલધામમાં રહેલા છે. વળી, મહાપ્રલયકાળ પછી પણ તેમનું અસ્તિત્વ જેવું પહેલાં હતું તેવું ને તેવું જ રહેવાનું છે. એવા અકળ, અવિનાશી, કાયમ, નિત્ય અને અખંડ કેવલધામના ધામી કેવલકર્તા આદિ-અનાદિના પુરાણુ સર્વજ્ઞ પુરુષ છે.

પરમાતમ દરશી નિજ તનહી, કરું બરનન કરી સૂનો હરિજનહી;
હંસ રૂપ તન અંશ કેવલકા, સો નિજ આપ અકલ સર્વનકા. ૨

શબ્દાર્થ

પરમાત્મ દરશી = પરમાત્મ દર્શી નિજ = મૂળ તનહી = સ્વરૂપ કરું = કરું છું બરનન = વર્ણન કરી = કરીને સૂનો = સાંભળો હરિજનહી = ભક્તજનો હંસ રૂપ = હંસરૂપ તન = સ્વરૂપ અંશ કેવલકા = કેવલકર્તાના અંશો સો = તે નિજ = આદિ આપ = આપનપુ અકલ = અકળ સર્વનકા = સૌનું.

અનુવાદ

પરમાત્મદર્શીના નિજ સ્વરૂપનું વર્ણન કરીને કહું છું જે હે ભક્તજનો ! શ્રવણ કરો. કેવલકર્તાના અંશનું હંસરૂપ સ્વરૂપ છે. તે નિજ આપનપુ સૌનું અકળ સ્વરૂપ છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી હવે પરમાત્મદર્શીના મૂળ સ્વરૂપનું વર્ણન કરે છે, તે દરેક ભક્તોને સાંભળવા અનુરોધ કરે છે. કેવલકર્તાએ તેમની આંતરવૃત્તિથી જે ઉત્પત્તિ કરી તેમાં છટ્ટી કર્તાઅંશવૃત્તિના સામાન્ય, વિશેષ અને પરમવિશેષ એમ ત્રણ પ્રકારના અંશો ઉત્પન્ન કર્યા. તે પૈકીના કેવલવેત્તા પુરુષ પરમ વિશેષ પાટવી અંશ હોઈ કર્તાએ પોતાના સાંનિધ્યમાં રાખ્યા હતા. જ્યારે બાકીના અંશોને પાંચ પ્રકારના દેહમાં પ્રેરક કર્યા છે.

પરમવિશેષ પાટવી અંશ કેવલકર્તાની આજ્ઞાથી બ્રહ્માંડમાં કલ્પે એક જ વખત જ્યારે આવે છે ત્યારે તેઓનાં અલૌકિક દિવ્ય દેહ સોળ વિભૂતિ અને નવબુદ્ધિથી વિભૂષિત પૂર્ણ પુરુષાતનવાળો હોય છે. તેમના આ હંસ સ્વરૂપના હંગની એકતા સદાને માટે કર્તાના મહદ્ સર્વજ્ઞ હંગ સાથે સતત જોડાયેલી હોય છે. અન્ય બીજા દેહોના ઘાટોમાં પણ કર્તાની સજાતીનું કળી ન શકાય તેવું નિજ આપનપુ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ છે. તે પણ અલ્પ સજાણજાણવાળું છે, જે ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના સ્થૂલ (દેહો) ઘાટો સહિત સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહના પ્રત્યેક ઘાટમાં સમાયેલું છે.

અકલહી આપ સકલ ઘટ રહીયા, સોહી ચીના તિન સબકછુ લહીયા;
તેહી હંસા હંગ બોલનહારા, ચૈતનકે ચૈતન કરનારા. ૩

શબ્દાર્થ

અકલહી આપ = પોતે કળી ન શકાય તેવો સકલ ઘટ = પ્રત્યેકના ઘાટમાં રહીયા = રહેલા છે સોહી = તેને ચીના = ઓળખ્યો તિન = તેઓએ સબકછુ = બધું જ લહીયા = ઓળખ્યું તેહી હંસા = તે હંસ સ્વરૂપ હંગ = જાણ બોલનહારા = બોલવાવાળો ચૈતનકે = ચૈતનને બ્રહ્મના પ્રાણાયામને ચૈતન કરનારા = ચૈતનતા બક્ષવાવાળો.

અનુવાદ

એવો કળી ન શકાય તેવો પોતે પ્રત્યેકના ઘાટમાં રહેલો છે. તેને ઓળખ્યો તેઓએ બધું જ ઓળખ્યું. તે હંસ સ્વરૂપ જાણ દ્વારા બોલવાવાળો છે અને ચૈતન પ્રણવને સચેતન કરનારો છે.

ભાવાર્થ

કૈવલકર્તા દ્વારા પોતાની છઠ્ઠી કર્તાંશવૃત્તિ દ્વારા ઉત્પન્ન કરાયેલ અંશનું મૂળ સ્વરૂપ કળી ન શકાય તેવું અકળ છે. કર્તાના તે સજાતીય ચૈતન અંશ દરેક ઘાટમાં દેહનું સ્વામીત્વ ભોગવીને રહેલો છે. એવા અકળ ચૈતન અંશના સ્વરૂપને યથાર્થ રીતે જેણે ઓળખ્યું તેણે દુનિયામાં બધું જ ઓળખી લીધું છે એમ કહેવાય છે.

તે હંસ સ્વરૂપ પોતે જ પોતાની નિજ જાણપણાથી જડ દેહમાં હુંકારો કરવાવાળો છે. વળી, જડ તત્ત્વોના બંધારણવાળા શરીરમાં સમચૈતન હીરરૂપે રહેલા રેચક, પ્રેરક અને કુંભક પ્રાણાયમને તે ચૈતનતા બક્ષવાવાળો છે.

**સોહી હંસા તન જેહી જન થાવે, નિજ કૈવલપદ સમજહી પાવે;
યા તો સબ જીવ જડ તન દરશી, સો ક્યૌ કરી પાવે પદ અરસી. ૪**

શબ્દાર્થ

સોહી = તેવા હંસા તન = હંસના સ્વરૂપે જેહી જન = જે માનવ થાવે = થાય નિજ કૈવલપદ = કૈવલકર્તાનું નિજ પરમપદ સમજહી = સમજણ પાવે = પ્રાપ્ત કરે યા તો = અહીંયા તો સબ = બધા જીવ = જીવો જડ તન દરશી = જડ શરીરના દર્શી છે સો = તો પછી ક્યૌ કરી = કેમ કરીને પાવે = પ્રાપ્ત કરે પદ અરસી = અંતરીક્ષનું પદ.

અનુવાદ

તેવા હંસ સ્વરૂપે જે માનવો થાય તે નિજ કૈવલપદની સમજ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, પરંતુ અહીંયાં તો બધા જીવ જડ શરીરોના દર્શી છે તો પછી કેમ કરીને અંતરીક્ષનું પદ પ્રાપ્ત કરે ?

ભાવાર્થ

અહીંયા તો બધા કુળદર્શી, આહારદર્શી, દેહદર્શી, પ્રકૃતિદર્શી, જીવદર્શી અને આત્મદર્શી શરીરોવાળા છે. માનવી આવા છ પ્રકારના શરીરના દર્શીનો ભાવ ત્યજીને ચૈતનદર્શી બને અને પોતાનો દેહભાવ ત્યજીને આપનપુ નિજ સ્વ-ચૈતન હંસ સ્વરૂપે થાય; તો જ તેવા ભાગ્યશાળી અને ગુરુની કૃપા પ્રાપ્ત કરી અધિકારી બનેલા આરતવંત અંશો સકર્તાપિતિ સર્જનહારના નિજ કૈવલપદની સમજ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. દુનિયામાં તો બધા છ પ્રકારના દર્શીઓની માન્યતામાં જોડાઈને જડ શરીરોના દર્શી થયા હોવાથી તેવા જીવો કેમ કરીને બ્રહ્માંડની મધ્યે આવેલા કૈવલધામમાં રહેલા કૈવલકર્તાના શાશ્વત પરમપદને પ્રાપ્ત કરી શકે ?

**અરસી પદ કૈવલ નિજ હેતા, પરસે હંસ પુરાતન વેતા;
હંસ રૂપ તન નિજ ચૈતનકુ, તાતે કહત સંત મમ જનકુ. ૫**

શબ્દાર્થ

અરસી પદ = અંતરીક્ષનું પરમપદ **કૈવલ નિજ** = આદિ કૈવલકર્તાના **હેતા** = આરત **પરસે** = સ્પર્શી શકે **હંસ** = શુદ્ધ અંશ **પુરાતન** = આદિ-અનાદિ **વેતા** = જાણકાર **હંસ રૂપ** = હંસરૂપ **તન** = સ્વરૂપ **નિજ** = આદિ **ચૈતનકુ** = ચૈતનનું **તાને** = તેથી **કહત** = કહું છું **સંત** = સંતપુરુષો **મમ જનકુ** = મારા ભક્તજનોને.

અનુવાદ

અંતરીક્ષના નિજ કૈવલકર્તાના પરમપદ પ્રત્યે આરત હોય તેવા વેતા હંસ આદિ-અનાદિ પદને સ્પર્શી શકે છે. તેથી સંત અને મારા ભક્તજનોને હું કહું છું કે હંસરૂપ સ્વરૂપ તે નિજ ચૈતનનું જ છે.

ભાવાર્થ

અંતરીક્ષમાં બ્રહ્માંડની મધ્યે રહેલા કૈવલકર્તાના પરમપદ પ્રત્યે જે કોઈ પરમાત્મદર્શી જાગ્રત અંશોને આરત હોય તેવા વેતા હંસ જ આદિ-અનાદિ પરમપતિના પરમપદને સ્પર્શી શકે છે. તેથી કુવેરસ્વામી કાયમપંથી સંત અને ભક્તજનોને કહે છે કે જે હંસ સ્વરૂપ છે તેજ નિજ ચૈતનઅંશનું શુદ્ધ અણિઅગ્ર અંકુરીત સ્વરૂપ છે. જે મહદ્ સજાણજાણ કૈવલકર્તાની સજાતીના હોઈ અલ્પ સજાણજાણ સ્વરૂપે દેહની ચેતનતાના કારણરૂપે પ્રત્યેક ઘાટોમાં રહેલું છે.

સો તન હંસ સબે તુમ ચીનો, નિરાલંબ લક્ષ સ્વાધ સદીનો;
તેહી હંસા ચૈતનલક્ષ જેહી, હમ તુમકુ કહ્યો નહીં સંદેહી. ૬

શબ્દાર્થ

સો = તેવા **તન** = સ્વરૂપ **હંસ** = હંસ **સબે** = સૌ, સર્વે **તુમ** = તમો **ચીનો** = ઓળખો **નિરાલંબ** = આલંબન રહિત **લક્ષ** = સિદ્ધાંત **સ્વાધ** = સ્વહસ્તક **સદીનો** = નિત્ય **તેહી** = તે **હંસા** = હંસ **ચૈતન લક્ષ** = ચૈતનનો લક્ષ **જેહી** = જે **હમ** = અમોએ **તુમકુ** = તમોને **કહ્યો** = જણાવ્યો **નહીં સંદેહી** = શંકા રાખવી નહીં.

અનુવાદ

તેવા હંસ સ્વરૂપને તમો સૌ ઓળખો, જેમનો લક્ષ આલંબન રહિત અને સ્વહસ્તક હોઈ નિત્ય છે. તે હંસનો ચૈતનલક્ષ જે અમે તમને જણાવ્યો છે, જેમાં શંકા રાખવી નહીં.

ભાવાર્થ

તેથી હંસરૂપ એવા આપનપુ સ્વ-ચૈતન અંશ સ્વરૂપને અને કૈવલકર્તાના મહદ્ સજાણજાણ સ્વરૂપને ઓળખવું જોઈએ. એવા ચૈતનનો લક્ષ આલંબન રહિત અને સ્વ-સ્વરૂપને સ્વહસ્તક હોઈ નિત્ય છે. તેવા ચૈતન હંસરૂપને દર્શાવતો જે અંશ-અંશીનો લક્ષ છે એ જ ચૈતનલક્ષ છે; જે કુવેરસ્વામીએ આપણને સમજાવ્યો છે. એટલે તે સાચા અને ન્યાયયુક્ત ચૈતનલક્ષ અંગે કોઈએ શંકા રાખવાની જરૂર નથી.

અબ તુમ તેહી લક્ષ રખો અભ્યાસુ, તો હમ સદા તુમારી પાસુ;
મોહેર મંત્ર જમ વશ હોય સરપુ, તિમ એહી જાપ સકલમે સમરપુ. ૭

શબ્દાર્થ

અબ = હવે તુમ = તમે તેહી = તે લક્ષ = ધ્યાન રખો = રાખો અભ્યાસુ = મહાવરો, અભ્યાસ તો = તો
હમ = હું સદા = હમેશને માટે તુમારી પાસુ = તમારી પાસે મોહેર મંત્ર = મોરલીના નાદથી જમ = જેમ વશ = તાબે
હોય = થાય સરપુ = સર્પ, નાગ તિમ = તેમ એહી જાપ = આ જાપ સકલમે = દરેકમાં સમરપુ = સમાયેલો.

અનુવાદ

જેમ મોરલીના નાદથી નાગ તાબે થાય છે તેમ આ જાપ દરેકમાં સમાયેલો છે. તો હવે તમો
તે લક્ષનો મહાવરો રાખો તો હું હંમેશા તમારી પાસે જ છું.

ભાવાર્થ

જેમ કોઈ મદારી પોતાનો પ્રણવ ઝૂંકીને મોરલીના નાદથી નાગને મંત્રમુગ્ધ કરી પોતાના
તાબામાં કરતો હોય છે. પરમ વિશેષ પાટવી હંસ દ્વારા લક્ષબોધ (ઉપદેશ) આપતી વખતે
બધાને કાનમાં નાદ કરીને ચૈતનલક્ષનો જાપ સ્મરણ કરવા માટે આપવામાં આવેલ હોઈ દરેક
કાયમપંથીના હૃદયમાં સમાયેલો છે. તેથી તેમના દ્વારા આપવામાં આવેલા પ્રગટ અને ગુપ્ત
અમરમંત્રનું સ્મરણ કરવાનો વધુને વધુ મહાવરો રાખવામાં (કરવામાં) આવે તો કુવેરસ્વામી કહે
છે કે તેઓ પણ મંત્રમુગ્ધ થઈને પ્રસન્નતા પામે છે તથા એવા સ્વ-સ્વરૂપે થયેલા નિજ ચૈતનદર્શી
ભાગ્યવંત ભક્તની ભક્તિને વશ થઈ હંમેશ માટે તેમની સાથે જ રહે છે.

હંસ સરૂપ જાપ મહી જેહી, સૂનો હરિજન સહુ સંત સનેહી;
ઓસો શિર હંગ હંસા સોઈ, નિજ ચૈતન તન આપનો ઓઈ. ૮

શબ્દાર્થ

હંસ સરૂપ = હંસ સ્વરૂપ જાપ = મંત્ર મહી = માં જેહી = જે સૂનો = સાંભળો હરિજન = ભક્તજન સહુ = બધા,
સૌ સંત = સંતપુરુષો સનેહી = પ્રેમી ઓસો = ઓહંગ અને સોહંગ શિર = માથે હંગ = જાણ હંસા = હંસ, શુદ્ધ ચૈતન
અંશ સોઈ = છે નિજ = મૂળ ચૈતન તન = ચૈતન સ્વરૂપ આપનો = આપનપુ ઓઈ = છે.

અનુવાદ

હે સર્વ પ્રેમી ભક્તજનો તથા સંતજનો ! સાંભળો કે હંસ સ્વરૂપે થવા માટેના જાપમાં જે
આપનપુ નિજ ચૈતન છે તે ઓહંગ અને સોહંગના શિર ઉપર નિજજાણ સ્વરૂપે રહેલું હંસનું
સ્વરૂપ છે.

ભાવાર્થ

સ્નેહાધીન થઈને રહેલા તમામ ભક્તજનો તેમજ સંતપુરુષોને શ્રવણ કરવા અનુરોધ કરતાં કુવેરસ્વામી જણાવે છે કે માનવીએ પોતાનો દેહભાવ છોડીને અન્ય નાશવંત પદો તેમજ જડ તત્ત્વો પ્રત્યે અનાસક્તા દાખવીને પોતાનું જે ચૈતન હંસ સ્વરૂપ છે તે સ્વરૂપે થવા માટેના જાપ જપવા જોઈએ. તે જાપ જપવા માટે પ્રથમ ગુરુકૃપા થકી આપનપુ નિજ ચૈતન સ્વરૂપ છે તેને ઓળખવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ ચૈતન સ્વરૂપ ઓહંગ (ઉલટ લેવાતો પ્રણવ) અને સોહંગ (સૂલટ મુકાતો પ્રણવ)ના શિર ઉપર નિજજાણ સ્વરૂપે રહેલું છે. તેવા હંસ સ્વરૂપની અનુભૂતિ કરીને સુરતા-નુરતાનો એકતાર કરી ગુપ્ત અમરમંત્રના જાપ જો અંશભાવે જપાય તો સુરતા પીંડ અને ઈંડને ફોડીને અંશ જેની સજાતીનો છે એવા કૈવલકર્તા અંશીને સ્પર્શે છે.

**સબ જાપન જાપનકે જાપા, જબ પાવે આપના નિજ આપા;
સો આપા તુમકુ કહી દીના, હદ બેહદ જડ તન કરી ભિન્ના. ૯**

શબ્દાર્થ

સબ = બધા જાપન = જાપ જાપનકે જાપા = જાપનો પણ જાપ જબ = જ્યારે પાવે = પ્રાપ્ત થાય આપના = પોતાનું નિજ = મૂળ આપા = અંશ સ્વરૂપ સો = તે આપા = સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપ તુમકુ = તમને કહી દીના = દર્શાવી દીધું હદ = માપક બેહદ = અમાપ જડ = નાશવંત તન = શરીર કરી = કરીને ભિન્ના = અલગ.

અનુવાદ

બધા જ મંત્રોના જાપનો પણ જાપ જ્યારે જપવામાં આવે ત્યારે પોતાનું નિજચૈતન અંશ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય. તે આપનપુ નિજચૈતન સ્વરૂપને હદ, બેહદ અને નાશવંત શરીરથી ભિન્ન કરીને તમોને દર્શાવી દીધું.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં સ્થાપિત બધા જ મંત્રોના જાપનો પણ જે સર્વોપરિ જાપ છે તે જાપ ચૈતન અંશ સ્વરૂપને દૃષ્ટિકોણમાં રાખીને જપવામાં આવે છે. એવો ગુપ્ત અમરમંત્ર અંશભાવે જ્યારે જપવામાં આવે ત્યારે અંશને પોતાના મૂળ સ્વરૂપની અનુભૂતિ થાય છે અને અંશના અલ્પજ હંગની એકતા કર્તાના મહદ હંગ સાથે થાય છે. વળી, દેહાંતે મૂળ કૈવલધામની પ્રાપ્તિ થતાં જ કૈવલકર્તા-અંશી સાથે મેળાપ થાય છે. કુવેરસ્વામીએ એવા આપનપુ નિજ ચૈતન સ્વરૂપને હદવાળા ગુણાત્મકપદો, બહેદવાળુ બ્રહ્મપદ અને નાશવંત શરીરથી ભિન્ન કરીને આપણને દર્શાવી દીધું છે.

**નિજ ચૈતન તન જેહી હમ ગાયે, સોહી લક્ષ હમ કૈવલસે લાયે;
તેહી લક્ષ હમ તુમકુ લખવાયા, ધન્ય તુમ સંત શરન મમ આયા. ૧૦**

શબ્દાર્થ

નિજ ચૈતન તન = નિજ ચૈતનનું સ્વરૂપ જેહી = જે હમ = અમે ગાયે = દર્શાવ્યું સોહી = તે લક્ષ = જ્ઞાન હમ = અમે કેવલસે = કેવલકર્તા પાસેથી લાયે = લાવ્યા છીએ તેહી = તે લક્ષ = લક્ષ હમ = અમે, અમોએ તુમકુ = તમોને લખવાયા = જણાવી દીધો ધન્ય = ધન્યવાદ છે તુમ = તમને સંત = સંતપુરુષો શરન = શરણમાં મમ = અમારા આયા = આવ્યા.

અનુવાદ

નિજ ચૈતન સ્વરૂપ જે અમે દર્શાવ્યું છે તે લક્ષ અમે કેવલકર્તા પાસેથી લાવ્યા છીએ. તે જ લક્ષ અમે તમોને લખાવ્યો છે. માટે હે સંતપુરુષો ! તમને ધન્યવાદ છે કે તમે અમારા શરણે આવ્યા છો.

ભાવાર્થ

નાશવંત દેહની ચૈતનતાના કારણરૂપે રહેલ આપનપુ નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ જે ઓહંગ અને સોહંગના શિર ઉપર નિજજાણ સ્વરૂપે રહેલું છે તે કુવેરસ્વામીએ સ્પષ્ટતા કરીને જણાવી દીધું છે. આ ચૈતન અંશ-અંશીનો લક્ષ તેઓ કેવલધામમાંથી જ્યારે નીકળ્યા હતા ત્યારે કેવલકર્તા-અંશી પાસેથી લઈને આવ્યા હતા. ચૈતન સ્વરૂપને દર્શાવતો તે જ અંશ-અંશીનો લક્ષ તેમણે આપણને લખાવી દીધો છે. માટે પરમવિશેષ પાટવી હંસસ્વરૂપ એવા કેવલવેત્તા પુરુષના શરણમાં જે જે આરતવંત સંત અને ભક્તો ગયા છે તેઓ ખરેખર ! ધન્યવાદને પાત્ર છે.

જંબુ દ્વીપ મધ્ય ખંડ હી ભરથા, ગુજર દેશ કથ્યા એહી ગ્રંથા;
ચૌદ તબક ગત્ય કહી સંકેતુ, જન જેતના હમસે કીયા હેતુ. ૧૧

શબ્દાર્થ

જંબુ દ્વીપ મધ્ય = જંબુ દ્વીપમાં ખંડહી ભરથા = ભરતખંડ ગુજર દેશ = ગુજરાત દેશ કથ્યા = ઉચ્ચાર્યો એહી ગ્રંથા = આ ગ્રંથ ચૌદ તબક = ચૌદલોક ગત્ય = ગતિ સમજ જ્ઞાન કહી = કહ્યું સંકેતુ = સંક્ષિપ્તમાં જન = જેમને જેતના = જેટલો હમસે = અમારા પ્રત્યે કીયા = કર્યો હેતુ = પ્રેમ.

અનુવાદ

જંબુ દ્વીપમાં આવેલા ભરત ખંડના ગુજરાત દેશમાં આ ગ્રંથ ઉચ્ચાર્યો છે. જેમને જેણે અમારા પ્રત્યે જેટલો સ્નેહ કર્યો તે તેમજ ચૌદ તબકની ગતિને સંક્ષિપ્તમાં કહી છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથની રચના જંબુ દ્વીપમાં આવેલ ભરત ખંડના ગુજરાત દેશમાં રહીને કરી છે. જેમાં તેમણે કેવલધામમાંથી નીકળ્યા બાદ સીધા જ મહાખંડ ઈંડમાં

આવ્યા અને અહીં આવતાં રસ્તામાં આવેલા દૈવી ધામો કે જે કર્તાના જ્ઞાન માટે ઉપદેશને લાયક હતા, તે ધામોને કેવી રીતે કેવલજ્ઞાનથી જાગૃત કર્યા અને અંશ-અંશીનો લક્ષ જે રીતે સમજાવ્યો છે તેનું પણ વર્ણન કર્યું છે. વળી, ત્યાંના રહેવાસીઓ પૈકી જેનો જેટલો તેમના (કુવેરસ્વામીના) પ્રત્યે સ્નેહ હતો તે તેમજ ચૌદ તબક્કની ગતિને પણ સંક્ષેપમાં દર્શાવી છે.

**ભિન્ન ભિન્ન સૂન્ય ધામ, સબનકી, સપ્ત દ્વીપ નર નાગલોકનકી;
વિવિધ ભાત્ય કરી સબ કહી મોઈ, સૂનો સંત હરિજન સબ કોઈ. ૧૨**

શબ્દાર્થ

ભિન્ન ભિન્ન = અલગ અલગ સૂન્ય ધામ = અંતરીક્ષના ધામો સબનકી = બધાની સપ્ત દ્વીપ = સાત દ્વીપના નર = માનવો નાગલોકનકી = પાતાળના નાગ લોકોની વિવિધ ભાત્ય = જુદી જુદી રીતે કરી = કરીને સબ = બધું કહી = કહ્યું મોઈ = અમે સૂનો = સાંભળો સંત = સંતપુરુષો હરિજન = ભક્તજન સબ કોઈ = સર્વ કોઈ.

અનુવાદ

હે સંત અને ભક્તજનો! સર્વ કોઈ સાંભળો કે શૂન્યના અલગ અલગ બધા ધામોની આઘ લઈ સાત દ્વીપના માનવો તેમજ નાગલોકની વિગત જુદી જુદી કરીને અમે બધું કહ્યું છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી જંબદ્વીપના સંત-પુરુષો અને ભક્તજનોને સંભળાવતાં જણાવે છે કે તેઓએ આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુદ્ર ગ્રંથમાં અંતરીક્ષના જુદા જુદા દૈવી ધામો અને સાત દ્વીપના માનવો તેમજ પાતાળના નાગ લોકોને આપેલ કેવલજ્ઞાન અંગેની બધી જ હકીકત (તેમણે) જણાવી દીધી છે. વળી, તેઓ ક્યાં ક્યાં ગયા, કોને કોને મળ્યા અને કેવ રીતે અને કયા નામે પ્રગટ થઈને કેવલજ્ઞાન સ્થાપિત કર્યું, તે સઘળી બીના (હકીકત) નામ-ઠામ સહિત વર્ણન કરીને અલગ અલગ રીતે દર્શાવી દીધી છે.

**ઓર જ્ઞાન અદ્ભુત બહુ કથીયા, અકલ બોધ સુધ્ય પરમ અરથીયા;
કર્મકાંડ સબ સ્ષ્ટ આરાધે, ગુન તિનુ શક્તિ સુર સાધે. ૧૩**

શબ્દાર્થ

ઓર = વળી જ્ઞાન = સમજ અદ્ભુત = અદ્વિતીય બહુ = ઘણું કથીયા = કહ્યું અકલ બોધ = અકળિત ઉપદેશ સુધ્ય = સંબોધન કરી પરમ = પરમપદ અરથીયા = અર્થપૂર્ણ રીતે જણાવ્યું કર્મકાંડ = ધાર્મિક ક્રિયાઓ અને કર્મો સબ = આખું સ્ષ્ટ = જગત આરાધે = આરાધના કરે ગુન તિનુ = ત્રણ ગુણ શક્તિ = આઘશક્તિ મહામાયા સુર = દેવોની સાધે = સાધના કરે.

અનુવાદ

વળી, બહુ જ અદ્વિતીય જ્ઞાન કથ્યું (કહ્યું) અને અકળ ઉપદેશ સંબોધન કરીને પરમપદને અર્થપૂર્ણ રીતે જણાવ્યું છે. જ્યારે આખું જગત કર્મકાંડ કરીને આરાધના કરે છે. ત્રણ ગુણની તેમજ આઘશક્તિ સહિતના દેવોની સાધના કરે છે.

ભાવાર્થ

વળી, જન્મ-મરણમાંથી અખંડ કેવલ મુક્તિ મેળવવા માટેના અગાધ અને અદ્વિતીય કેવલજ્ઞાનને પ્રકાશમાં લાવી અંશ-અંશીના લક્ષનો સમજી શકાય તે રીતે ઉપદેશ કર્યો. અંશ જેની સજાતીનો છે એવા કેવલકર્તાની ઓળખ આપીને પરમપદ પામવા માટેનો સરળ અને સહજ ઉપાય દર્શાવી પક્ષાપક્ષ રહિત અર્થપૂર્ણ રીતે ઘણું બધું સંબોધન દરેક ધામોમાં કર્યું છે. અહીં આવતા પહેલાં જોયું કે સમસ્ત જગતના માનવો ધાર્મિક કર્મકાંડી ક્રિયા-કર્મોમાં અટક્યા હોવાથી પદાર્થ પ્રાપ્તિ અને ભૌતિક સુખાકારી મેળવવા પૂજા-પાઠ અને ભક્તિ કરીને આરાધના કરે છે. આ ઉપરાંત બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ એમ ત્રણ ગુણાત્મક દેવો સહિત અન્ય દૈવી પદો તથા આઘ શક્તિ મહામાયાની સાધના કરે છે.

**તબ હમ મનમેં ક્રિયા વિચારા, જડ દરશી હોઈ ગયે સંસારા;
રાત દિવસ જડ તનકુ જંખી, હોસી થાવર પશુ ઓરુ પંખી. ૧૪**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = અમે મનમેં = મનમાં ક્રિયા = કર્યો વિચારા = વિચાર જડ દરશી = નાશવંત પદાર્થોના દર્શી હોઈ ગયે = થઈ ગયા સંસારા = જગત રાત દિવસ = અહર્નિશ જડ તનકુ = નાશવંત શરીરને જંખી = રટણ કરી હોસી = થશે, જશે થાવર = સ્થાવર જાતિ પશુ ઓરુ પંખી = પ્રાણી (પશુ) અને પક્ષી.

અનુવાદ

ત્યારે અમે મનમાં વિચાર કર્યો કે સંસાર જડદર્શી થઈ ગયો છે. એટલે (તેથી) રાત-દિવસ નાશવંત શરીરની ઝંખના કરીને સ્થાવર જાતિ, પશુ કે પક્ષીમાં થશે.

ભાવાર્થ

માનવીઓની આવી દુર્દશા જોઈને કુવેરસ્વામીએ મનમાં વિચાર કર્યો કે સમસ્ત સંસાર માત્ર નાશવંતપદોના દર્શી થઈ ગયા છે. તેઓ રાત અને દિવસ નાશવંત શરીરધારીઓની પૂજા-પાઠ તેમજ રટણ કરવામાં તલ્લીન બની ગયા હોવાથી મહામૂલ્યવાન મળેલો માનવ દેહ વ્યર્થ ગુમાવીને અંતે સ્થાવર જાતિના અઢાર ભાર વનસ્પતિ સહિત પશુ અને પક્ષીના દેહમાં ભટકવાના છે.

જબ સબ જીવ જડહી તન પાવે, જ્ઞાન ભક્તિ ફેરી કુન દેઠાવે;
બીનું નિજ જ્ઞાન ભક્તિ વિના ભવહી, અતિ અજ્ઞાન ધોર હોય સબહી. ૧૫

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે સબ જીવ = બધા જ જીવો જડ હી તન = જડ શરીર પાવે = પ્રાપ્ત કરે જ્ઞાન ભક્તિ = જ્ઞાન અને ભક્તિ ફેરી = પછીથી કુન = કોણ દેઠાવે = દેઠ કરાવે બીનું = વગર નિજ જ્ઞાન = મૂળ જ્ઞાન ભક્તિ = ભક્તિ વિના = સિવાય ભવહી = સંસાર અતિ = ઘણો અજ્ઞાન ધોર = ધોર અજ્ઞાની હોય = થાય સબહી = બધા.

અનુવાદ

જ્યારે બધા જ જીવો જડ શરીર પ્રાપ્ત કરે ત્યારે તેમને ફરીથી જ્ઞાન અને ભક્તિ કોણ દેઠ કરાવે ? નિજજ્ઞાન સિવાય અને ભક્તિ વિના સંસારમાં બધા ઘણા ધોર અજ્ઞાની થાય.

ભાવાર્થ

જો આવી જ રીતે સંસારમાં બધા જ જીવો જડ સ્થાવર જાતિ અને પશુ-પક્ષીના દેહમાં જન્મ ધારણ કરે તો પછી તેવા જીવોને જ્ઞાન અને ભક્તિ કોણ દેઠ કરાવે ? કારણ કે માનવ ઘાટ એક માત્ર આવા પ્રકારની ક્રિયા કરી શકતો હોય છે. વળી, માનવદેહ થકી જ ભક્તિ દ્વારા મોક્ષની ગતિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આમ સર્કર્તાપિતિના નિજજ્ઞાન અને ભક્તિ વિના સંસારમાં બધે જ અજ્ઞાનમય ધોર અંધકાર છવાઈ જાય. પરિણામે બધા અજ્ઞાની પૈકી કોઈ માનવ પોતાના મૂળ પરમપિતાના કૈવલધામમાં જઈ શકે નહીં તો પછી અખંડ મુક્તિ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે ?

જબ અજ્ઞાન ધોર ભવ થાવે, ઉમંગે નહીં નભ વ્રખા ન આવે;
બિનુ વરખા પરલે જુગ જાઈ, ફેરી રચતાં પ્રહેતન બહુ થાઈ. ૧૬

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે અજ્ઞાન ધોર = ધોર અજ્ઞાન ભવ = જગતમાં થાવે = થાય ઉમંગે નહીં = ઉમંગમાં નહીં નભ = વાદળ વ્રખા = વરસાદ ન = નહીં આવે = આવે બિનુ વરખા = વરસાદ વિના પરલે = પ્રલય, નાશ જુગ = જગત જાઈ = જાય થાય ફેરી = ફરીથી રચતાં = રચના કરતાં પ્રહેતન = પરિશ્રમ બહુ = ઘણો થાઈ = થાય.

અનુવાદ

જ્યારે જગતમાં અજ્ઞાનરૂપી અત્યંત (ગાઢ) અંધકાર થાય ત્યારે ઉમંગ વિનાના વાદળોથી વરસાદ આવે નહીં, વળી, વરસાદ વિના જગતનો નાશ થાય તો ફરી પાછું રચતાં ઘણો પરિશ્રમ થાય.

ભાવાર્થ

જ્યારે જગતમાં વિશેષ પ્રમાણમાં અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર છવાય જાય તો અંતરીક્ષમાં રહેલા

વાદળો પણ ઉમંગ સિવાયના બનીને વરસાદ પણ વરસાવતા નથી. જો સૃષ્ટિમાં વરસાદ ન વરસે તો જગતમાં વનસ્પતિ અને ખેતરોમાં ખાવા લાયક પાક પણ પાકે નહીં. જો એ પ્રમાણે થાય તો ભૂખમરારને લીધે સમગ્ર જગતનો નાશ પામે. એટલે જગત નાશ પામે તો ફરી પાછું રચવા માટે રચનારને અત્યંત પરિશ્રમ કરવો પડે.

**તાતે હમ મનુતન ધરી આવા, લોક ચતુર્દશકુ ચેતાવા;
કરી ટહંકાર કહત જબ સબકુ, ચૈતન બોધ લક્ષ આરંભકુ. ૧૭**

શબ્દાર્થ

તાતે = તેથી હમ = અમે મનુતન ધરી = માનવદેહ ધારણ કરીને આવા = આવ્યા છીએ લોક ચતુર્દશકુ = ચૌદ લોકને ચેતાવા = જ્ઞાનથી જાગ્રત કરવા કરી = કરીને ટહંકાર = ગર્જનાયુક્ત વાણી કહત = કહું છું જબ = જેથી સબકુ = સૌને ચૈતન બોધ લક્ષ = ચૈતનનો લક્ષબોધ આરંભકુ = આદિ-અનાદિનો.

અનુવાદ

ચૌદલોકને જ્ઞાનથી જાગ્રત કરી અમે મનુષ્ય દેહ ધારણ કરીને અહીં આવ્યા છીએ. જેથી સૌને ટહંકાર કરીને ચૈતનનો લક્ષબોધ જે આદિ-અનાદિનો છે તે કહું છું.

ભાવાર્થ

ચૌદલોકના દૈવી ધામોને કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કરીને કુવેરસ્વામી મનુષ્યનો દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને પૃથ્વી પર પધાર્યા છે. તેઓ પોતે સિંહગર્જના યુક્ત વાણી દ્વારા ટહંકાર કરીને આપનપુ નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ તથા સર્જનહાર અંશીના પરમપદને જણાવે છે. અર્થાત્ આદિ-અનાદિનો જે અંશ-અંશીનો લક્ષ કોઈ જાણતું જ નહતું, તેવા ગુપ્ત પરમપદને તેઓ જગતમાં જાહેર કરીને કહે છે.

**મહા અનુભવ ગુઠ જ્ઞાન હમારા, સમજત નહીં લઘુ બુધ્ય સંસારા;
કોઈક જવરલા જન ગતિવંતુ, સોહી સમજહી એહી બોધ અનંતુ. ૧૮**

શબ્દાર્થ

મહા અનુભવ = મહાન પ્રત્યક્ષ, જ્ઞાનયુક્ત ગુઠ = ગૂઢાર્થ ભર્યું જ્ઞાન = સમજ હમારા = અમારું સમજત નહીં = સમજતા નથી લઘુ બુધ્ય = અલ્પ બુદ્ધિવાળા સંસારા = જગત કોઈક = કોઈક જવરલા = જવલ્લે જ જન = ભક્ત ગતિવંતુ = જ્ઞાનગતિવાળા સોહી = તેઓ જ સમજહી = સમજશે એહી = આ બોધ = ઉપદેશ અનંતુ = અંતહીન.

અનુવાદ

અમારું મહાન અનુભવયુક્ત અને ગૂઢાર્થથી ભરેલું જ્ઞાન સંસારમાં અલ્પ બુદ્ધિવાળા સમજી

શકતા નથી. તેમ છતાં કોઈક જવલ્લે જ્ઞાનગતિવાળા ભક્ત હશે તે જ આ અનંત (અગાધ) બોધને સમજી શકશે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી દ્વારા સકર્તા સિદ્ધાંતને સ્થાપિત કરતું ઉત્કૃષ્ટ, સ્વાનુભવયુક્ત અને ગૂઢાર્થ ભરેલા કૈવલજ્ઞાનના રહસ્યને સંસારમાં મંદબુદ્ધિવાળા માનવો સમજી શકતા નથી. તેમ છતાં આત્મજ્ઞાનની ગતિવાળા ભાગ્યવંત ભક્તજન હશે તેવા જવરલા જ (કોઈક) આ અગાધગતિ દર્શાવતા પરમપદનો બોધ સમજી શકશે.

**જેહી સમજે તેહી સત કરી માને, તેહી ભૂલે નહીં ભરમકે ભાને;
ચૈતન દૃષ્ટ ચરાચર દેખે, જડ દૃષ્ટિ વૈભાગ ઉવેખે. ૧૯**

શબ્દાર્થ

જેહી = જેઓ સમજે = સમજ્યા હોય તેહી = તે સત કરી માને = સાચુ છે તેમ કરીને અપનાવે છે તેહી = તેઓ ભૂલે નહીં = ભૂલા પડતા નથી ભરમકે ભાને = ભ્રમણાઓમાં ભાનને ચૈતન દૃષ્ટિ ચરાચર = ચર અને અચર દેખે = નિહાળે જડ દૃષ્ટિ = જડતાવાળી દૃષ્ટિ વૈભાગ = કાર્યક્ષેત્ર ઉવેખે = ઉપેક્ષા કરે.

અનુવાદ

જેઓ સમજે તે સાચું કરીને માને જેથી તેઓ ભ્રમણાઓમાં ભાન ભુલતા નથી. વળી, તેઓ ચરાચરને ચૈતન દૃષ્ટિથી નિહાળે અને જડ દૃષ્ટિના કાર્યક્ષેત્રની ઉપેક્ષા કરે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી દ્વારા આપવામાં આવેલ અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતું કૈવલજ્ઞાન જે ચૈતન ગતિવાળા ભાગ્યવાન ભક્તજન હશે તે જ સમજશે. તેઓ આ જ્ઞાન સગુણ-નિર્ગુણ સિદ્ધાંતથી (પર) સર્વોપરી છે તથા અખંડ મુક્તિને વરેલું સાચું જ્ઞાન છે તેમ માને છે. જેથી તેમની બુદ્ધિ સંસારમાં સ્થાપિત થયેલી ભ્રમણાયુક્ત ઉપાસનાઓમાં ભૂલી પડતી નથી. આ જ્ઞાન જેણે પચાવ્યું છે તેવા ભક્તજનો સમગ્ર ચર અને અચર ઉત્પત્તિના પ્રત્યેક ઘાટોને જડ દેહના દૃષ્ટિકોણથી જુએ નહીં, પરંતુ જડ વિભાગની ઉપેક્ષા કરી પ્રત્યેક શરીરમાં રહેલા ચૈતન અંશો પોતાની સજાતીય છે તેમ સમજીને ચૈતન દૃષ્ટિ કેળવી બધાને આત્મબંધુત્વના ભાવથી નિહાળે છે.

**અડંગ મતો અવિગત ગત્ય પાવે, હદકી રધ્ય ફેરી ચિત્ત નહીં ચાહાવે;
નિજ કૈવલપદ એક આરાધે, આન્ય ઉપાધ્ય વ્રાધ નવ સાધે. ૨૦**

શબ્દાર્થ

અડંગ = નિર્ભયતાવાળુ મતો = મત, લક્ષ અવિગત ગત્ય = અવિગત ગતિ પાવે = પ્રાપ્ત થાય હદકી રધ્ય = માપકનું રટણ ફેરી = ફરીથી ચિત્ત નહીં = ચિત્તમાં નહીં યાહાવે = યાહના થાય નિજ કેવલપદ = આદિ કેવલકર્તાનું પરમપદ એક = એકમાત્ર આરાધે = આરાધના કરે આન્ય = બીજી ઉપાધ્ય = ઉપાધિ વ્રાધ = વિરોધ નવ = નહીં સાધે = સાધના કરે

અનુવાદ

નિર્ભયતાવાળા મતની અવિગત ગતિ પ્રાપ્ત થયા પછી, ફરીથી માપક પદોનું રટણ કરવાની યાહના ચિત્તમાં થતી નથી. આવા જન માત્ર આદિ કેવલકર્તાના પરમપદની આરાધન કરતા હોઈ, તેઓ આન્ય વિરોધ કરવાવાળી ઉપાધિરૂપ પદોની સાધના કરતા નથી.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી દ્વારા જણાવેલ અંશ-અંશીના લક્ષને સમજયા બાદ તેને સાચો માનીને ભક્તિભાવ અને આરાધના કરે તો ભાગ્યવંત અંશો ગુરુકૃપા થકી નિર્ભયતાવાળા મતની અવિગતગતિ પ્રાપ્ત કરે છે. એક વખત સાચી સમજ પ્રાપ્ત થયા પછી ફરીથી તેઓને સંસારમાં સ્થાપિત થયેલા દેવી-દેવતાઓના હદવાળા માપક પદોનું કે બેહદરૂપે રહેલા ભ્રમપદનું ચિંતવન કરવા અંગેની યાહના ચિત્તમાં પેદા થતી નથી. એટલે કે જે વ્યક્તિ ચૈતન દૃષ્ટિ કેળવીને અંશભાવે માત્ર આદિ કેવલકર્તાના પરમપદની આરાધના કરતા હોય તેઓને જગતપક્ષના અન્ય સગુણ કે નિર્ગુણ પદો કે જે પરમપદ પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગમાં અડચણ કરવાવાળા ઉપાધિરૂપ પદોની સાધના કરવાની ઈચ્છા કે આકાંક્ષા પેદા થતી નથી, જેથી તેવા પદોની તેઓ આરાધના પણ કરતા નથી.

સોહી જન મમ તન મન ધન હેતા, નિજ ચૈતનકે ભયે જેહી વેતા;
ઓર સકલ સબ જીવ મતિમંદુ, કરમકાંડ જન કીયો સમંદુ. ૨૧

શબ્દાર્થ

સોહી જન = તેવા ભક્તો મમ = અમને તન મન ધન = તન મન અને ધનથી હેતા = હેત કરે છે, સ્નેહ રાખે છે નિજ ચૈતનકે = આદિ ચૈતનના ભયે = થયા જેહી = જેઓ વેતા = જાણકાર ઓર સકલ સબ = બીજા બધા જીવ = જીવદશા ભોગવવાવાળા મતિમંદુ = મંદ બુદ્ધિના કરમકાંડ = ધાર્મિક ક્રિયા કર્મ જન = જેમણે કીયો = જોડ્યો સમંદુ = નાતો.

અનુવાદ

જેઓ નિજચૈતનના વેતા થયા તેવા જન (ભક્તજન) અમને તન, મન અને ધનથી હેત કરે છે, જ્યારે બીજા બધા મંદ બુદ્ધિના જીવો કે જેમણે કર્મકાંડ સાથે નાતો જોડ્યો છે.

ભાવાર્થ

કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત થઈ કેવલકર્તાના પરમપદની આરાધના કરતા હોય તેવા નિજયૈતનના વેત્તા બનેલા ભક્તજનો કુવેરસ્વામીના શરણમાં પોતાનું તન, મન અને ધન એમ સર્વસ્વ અર્પણ કરી દે છે. વળી, હૃદયના અત્યંત શુદ્ધ ચૈતનભાવથી ભક્તિમાં તલ્લીન બનીને ગુરુપદ સાથે નાતો જોડી વિદેહી બનીને જીવન જીવતા હોય છે. જ્યારે બીજા અજ્ઞાની અને મંદ બુદ્ધિના જડ જીવો પોતાની વૃત્તિને નાશવંત કર્મકાંડી પ્રવૃત્તિઓ સાથે નાતો જોડીને પદાર્થ પ્રાપ્તિ અને ભૌતિક સુખાકારીના ઉદ્દેશથી વિલાસી જીવન વ્યતીત કરતા હોય છે.

**પણ મમ બોધ સકલ સુખકારી, કુન હરિજન કુન જીવ સંસારી;
તિનકો કહું દૃષ્ટાંત અનુપા, જીનત્યે સમજો સકલ નીરૂપા. ૨૨**

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ મમ બોધ = મારો ઉપદેશ સકલ = તમામને સુખકારી = કલ્યાણ કારી કુન = કોણ હરિજન = ભક્તજન કુન = કોણ જીવ સંસારી = સંસારી જીવ તિનકો કહું = તેના અંગે કહું છું દૃષ્ટાંત = ઉદાહરણ અનુપા = સુંદર જીનત્યે = જેનાથકી સમજો = સમજી શકશો સકલ = બધી નીરૂપા = નિરૂપણ.

અનુવાદ

પણ મારો બોધ, પછી તે ભક્તજન કોણ કે સંસારી જીવ કોણ ? એ તમામને કલ્યાણકારી છે. તે અંગે સુંદર દૃષ્ટાંત કહું છું કે જેથી મારા નિરૂપણને બધી રીતે સમજી શકશો.

ભાવાર્થ

જગતના સાચા સર્જનહાર કેવલકર્તાને મેળવવા માટે કુવેરસ્વામી દ્વારા દર્શાવવામાં આવતો કેવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ જે કોઈ માનવ ગ્રહણ કરે તેમના માટે કલ્યાણકારી સાબિત થાય છે. આવા કલ્યાણકારી જ્ઞાનને ગ્રહણ કરવા માટેની પાત્રતા ધરાવતા નિજયૈતનદર્શી ભક્તજન હોય કે પછી છ પ્રકારના દર્શી સંસારી જીવ હોય, પરંતુ દરેકને લાભદાયક છે. કારણ કે દરેક જીવમાં એકજ સર્જનહારનો અંશ વસતો હોઈ કુવેરસ્વામી માટે તો બધા જ આત્મબંધુઓ છે. તેમની અમીમય દૃષ્ટિ સદાને માટે ચૈતનને દૃષ્ટિકોણમાં રાખીને નિહાળતી હોવાથી તેઓ દ્વારા કરવામાં આવતો પરમપદનો બોધ સૌને એક સરખો જ ફળદાયી સાબિત થાય છે.

આ રહસ્યને સારી રીતે સમજવા માટે તેઓ એક સુંદર ઉદાહરણ આપે છે, જેથી તેઓ દ્વારા કરવામાં આવતું વિવેચન બધા સારી રીતે સમજી શકે.

**સૂર વિના ભવમેં અંધીયારા, સુઝત નહીં કહુ અવન્ય આકારા;
ઉગે સૂર સકલ સબ સૂઝે, વિવિધ ભાત્ય વસ્તુ જબ બૂઝે. ૨૩**

શબ્દાર્થ

સૂર વિના = દિનકર સિવાય ભવમેં = જગતમાં અંધીયારા = અંધકાર સુઝત નહીં = સૂઝતું નથી કદ્યુ = કાંઈ
અવન્ય આકારા = પૃથ્વી પરના સાકાર (આકારો) સ્વરૂપો ઉગે સૂર = ભાનુ ઉદય થાય સકલ સબ = બધું જ
સૂઝે = દેખાય વિવિધ ભાત્ય = ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના વસ્તુ = પદાર્થ જબ = ત્યારે બૂઝે = પિછાણી શકાય

અનુવાદ

દિનકર વિના જગતમાં અંધકાર હોય જેથી પૃથ્વી પરના સાકાર સ્વરૂપો પૈકી કાંઈપણ સૂઝતું નથી, પરંતુ ભાનુ ઉદય થાય ત્યારે બધું જ દેખાય અને વિવિધ પ્રકારની વસ્તુઓ પિછાણી શકાય (ઓળખી શકાય)

ભાવાર્થ

પ્રકાશિત સૂર્યની ગેરહાજરીથી જ્યારે જગતનાં સર્વત્ર ઘોર અંધકાર વ્યાપી જાય છે, ત્યારે પૃથ્વી પરના આકારવાળા દરેક સ્વરૂપો પૈકી કોઈપણ પદાર્થ નિહાળીને ઓળખી (પારખી) શકાતાં નથી. જ્યારે ભાનુનો ઉદય થાય ત્યારે તેનાં પ્રકાશમય કિરણો પડતાંની સાથે જ બધું દેખાવા લાગે છે. અને વિવિધ પ્રકારની ઉત્પત્તિને યથાયોગ્ય રીતે ઓળખી શકાય છે.

**સૂર ભક્ત કોઈ કોઈ ભવ માંહી, બિનુ દર્શન ભોજન નહીં ખાંહી;
પણ દિનકર સબકે પરાકાશી, કુન સાકુટ કુન સુરજ ઉપાસી. ૨૪**

શબ્દાર્થ

સૂર ભક્ત = સૂર્યની પૂજા કરવાવાળો ભક્ત કોઈ કોઈ = કોઈ કોઈ ભવ માંહી = જગતમાં બિનુ દર્શન = દર્શન કર્યા વિના ભોજન નહીં ખાંહી = ભોજન જમતા નથી પણ = પરંતુ દિનકર = સૂર્ય સબકે = સૌને પરાકાશી = પ્રકાશ આપનારો છે કુન સાકુટ = કોણ અધર્મી કુન સુરજ ઉપાસી = કોણ સૂર્યની ઉપાસના કરવાવાળો.

અનુવાદ

જગતમાં સૂર્યના ભક્ત કોઈ કોઈ જ હોય છે, જે દર્શન કર્યા વિના ભોજન જમતા નથી, પરંતુ સૂર્ય તો સૌને પ્રકાશ આપનારો છે. પછી તેમાં અધર્મી કોણ અને સૂર્યનો ઉપાસક કોણ ?

ભાવાર્થ

જગતમાં કોઈ કોઈ જવરલા સૂર્યઉપાસક ભક્તો સૂર્યની ભક્તિ અને પૂજા-પાઠ કરતા હોય છે. એવા ભક્તોનો નિયમ હોય છે કે જ્યાં સુધી સૂર્યનાં દર્શન ન કરે ત્યાં સુધી અન્નનો દાણો પણ મુખમાં મૂકતા નથી, પરંતુ સૂર્યોદય થાય ત્યારે સૂર્ય તો પોતાનો પ્રકાશ સર્વત્ર ફેલાવે છે. સૂર્યની દૃષ્ટિમાં કોણ અધર્મી છે ? અને કોણ તેના ઉપાસક (પૂજક) છે ? તેવી ભિન્નતા હોતી નથી એટલે કે સૂર્ય બધા જ પ્રકારના જીવોને એક સરખો જ પ્રકાશ આપે છે. અર્થાત્ સૂર્યનો

પ્રકાશ-સાકુટ જીવો કે સૂર્ય ઉપાસક જીવો હોય સૌને એક સમાન ઉપલબ્ધ થાય છે.

**યેસેહી હમ સબકે સુખદાઈ, હરિજન ઓરુ જીવ લોક લુગાઈ;
દિનકરકુ જ્યૌ તેજ પ્રકાશા, ત્યૌ મમ જ્ઞાન ઉઘોત ઉજાસા. ૨૫**

શબ્દાર્થ

યેસેહી = આ પ્રમાણે હમ = અમે સબકે = સૌના સુખદાઈ = કલ્યાણકારી હરિજન = ભક્તજનો ઓરુ = અને જીવ લોક લુગાઈ = જીવદશાવાળા સ્ત્રી-પુરુષો દિનકરકુ = સૂર્યનો જ્યૌ = જેમ તેજ પ્રકાશા = તેજથી પ્રકાશ થાય ત્યૌ = તેમ મમ જ્ઞાન = અમારા જ્ઞાન ઉઘોત ઉજાસા = પ્રકાશથી અજવાળું થાય છે.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે અમો ભક્તજનો અને જીવદશાવાળા સ્ત્રી-પુરુષો સહિત સૌના માટે કલ્યાણકારી છીએ. જેમ સૂર્યના તેજથી પ્રકાશ થાય છે તેમ અમારા તેજથી જ્ઞાન પ્રકાશ થાય છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જેમ સૂર્ય સાકુટ જીવો અને સૂર્યપૂજક ભક્તો એમ, બધા જ પ્રકારના જીવોને એક સરખો પ્રકાશ પૂરો પાડે છે. તેવી જ રીતે ચૈતનદર્શી ભક્તજનો અને અન્ય છ પ્રકારના દર્શી કે જેઓ નાશવંત પદોમાં અટકી જીવદશામાં જીવતા જીવો સહિત તમામ માટે કેવલજ્ઞાન કલ્યાણકારી અને સુખદ (સુખદાયી) છે. સૂર્ય કિરણોના તેજથી સમસ્ત સંસારમાં પ્રકાશ ફેલાવાથી અંધકાર દૂર થઈ જાય છે. તેમ સૂર્યરૂપ કુવેરસ્વામીના જ્ઞાનકિરણોના તેજ-પ્રકાશથી જીવદશામાં જીવન જીવતા માનવોના હૃદયમાં જ્યારે જ્ઞાન-પ્રકાશ ફેલાય છે ત્યારે અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર નષ્ટ થાય છે.

**ઉભે પ્રકાશ દો દૈવત દેખાઈ, એક પદારથ એક લક્ષ લખાઈ;
લક્ષ જ્ઞાનસે પદારથ તેજે, હમસે જ્ઞાન તેજ સૂરહીજે. ૨૬**

શબ્દાર્થ

ઉભે = બંને પ્રકાશ = અજવાળું દો દૈવત = બે પ્રકારના દેવી દિવ્યતા દેખાઈ = બતાવી એક પદારથ = એક પદાર્થની એક લક્ષ = એક લક્ષની લખાઈ = જણાવી, દર્શાવી લક્ષ જ્ઞાનસે = લક્ષ જ્ઞાનથી પદારથ તેજે = પદાર્થ તેજથી હમસે જ્ઞાન = અમારાથી જ્ઞાન તેજ સૂરહીજે = સૂર્યથી તેજ.

અનુવાદ

બંને પ્રકાશની બે દેવી દિવ્યતા બતાવી. જેમાં એક પદાર્થની અને એક લક્ષની બતાવી છે. લક્ષ જ્ઞાન થકી અને પદાર્થ તેજ થકી જણાય છે. જેમાં અમારાથી જ્ઞાન છે અને સૂર્યથી તેજ (પ્રકાશ) છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ બંને પ્રકારના પ્રકાશની વિભૂતિ દર્શાવી છે. જેમાં બંને સૂર્યથી થતા પ્રકાશના દેવત્વવાળી દિવ્યતા અલગ અલગ છે. એક સર્વના પ્રકાશથી પદાર્થ નિહાળી શકાય છે જ્યારે બીજા સૂર્યના પ્રકાશથી જ્ઞાનનો લક્ષ સમજાય છે. જે જ્ઞાનનો લક્ષ સમજાય એવા પ્રકાશના પ્રકાશક સૂર્યરૂપ ખુદ કુવેરસ્વામી છે, જ્યારે પદાર્થને નિહાળી શકાય તેવા પ્રકાશના પ્રકાશક સૂર્યદેવ છે.

**એ દોઉ સૂર હમ જુગ પરકાશી, સૂર સૂરકે હમ કેવલવાસી;
સૂનો હરિજન મમ સંત સમાજ, આઘ પુરુષ હમ આયે તુમ કાજ. ૨૭**

શબ્દાર્થ

એ દોઉ = એવા બે સૂર = સૂર્ય હમ = અમે જુગ = જગતને પરકાશી = પ્રકાશિત કરીએ છીએ સૂર = સૂર્ય સૂરકે = સૂર્યલોકના હમ = અમે કેવલવાસી = કેવલધામના નિવાસી સૂનો = સાંભળો હરિજન = ભક્તજનો મમ = અમારા સંત સમાજ = સંત સમુદાય આઘ પુરુષ = આદિપુરુષ હમ = અમો આયે = આવ્યા તુમ = તમારા કાજ = કલ્યાણ અર્થે.

અનુવાદ

એવા અમે બે સૂર્ય જગતને પ્રકાશિત કરીએ છીએ. જેમાં સૂર્ય સૂર્યલોકના અને અમે કેવલધામના નિવાસી છીએ. હે અમારા સંત સમુદાય અને ભક્તજનો ! સાંભળો, કે અમે આદિપુરુષ તમારા કલ્યાણ અર્થે આવ્યા છીએ.

ભાવાર્થ

દૃષ્ટાંતના હાર્દને ગંભીરતાપૂર્વક સમજવામાં આવે તો જગતમાં બે સૂર્યનો પ્રકાશ પથરાયેલો છે. જેમાં એક પ્રકાશ જે સૂર્યનો છે તે જગતનો અંધકાર દૂર કરે છે. તે સૂર્યલોકમાં નિવાસ કરે છે; જ્યારે બીજા સૂર્યનો પ્રકાશ તે કેવલવેત્તા પુરુષરૂપ સૂર્ય છે. જેમના થકી કેવલજ્ઞાનનો પ્રકાશ પથરાય છે. આ જ્ઞાન પ્રકાશ જગતમાં જીવોના હૃદયમાં અજ્ઞાનરૂપ અંધકારનો નાશ કરી જ્ઞાન પ્રકાશ ફેલાવે છે. તે સૂર્ય કેવલધામમાં નિવાસ કરે છે. અર્થાત્ આઘપુરુષ કુવેરસ્વામી કેવલધામના નિવાસી છે. વળી, કેવલવેત્તા આદિપુરુષ હોઈ સર્વ અંશોના કલ્યાણ અર્થે બ્રહ્માંડમાં આવ્યા છે.

**તાતે કોઈજ ન કરહો અંદેશા, નિજ કેવલપદ લાયેહુ સંદેશા;
સો તુમકુ સબ દીયે દેખાઈ, વિવિધ ભાત્ય નિજ અરથ બતાઈ. ૨૮**

શબ્દાર્થ

તાતે = તેથી કોઈજ = કોઈપણ ન = નહીં કરહો = કરજો અંદેશા = સંદેહ નિજ કેવલપદ = આદિ કેવલકર્તાનું

પરમપદ લાયેહુ = લાવ્યો હું સંદેશા = સંદેશો સો = જે, તે તુમકુ = તમને સબ = બધો દીયે દેબાઈ = જણાવી દીધો
વિવિધ ભાત્ય = જુદી જુદી રીતે નિજ = મૂળ અરથ = અર્થ બતાઈ = બતાવ્યો.

અનુવાદ

તેથી કોઈપણ સંદેહ કરશો નહીં. નિજ કૈવલપદથી સંદેશો લાવ્યો હું. જે તમને બધો જ જણાવી દીધો અને જુદી જુદી રીતે તેનો મૂળ અર્થ પણ બતાવ્યો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કૈવલકર્તાના એક દૂત છે, જેઓ કૈવલધામમાંથી કૈવલકર્તાનો સંદેશો લઈને બ્રહ્માંડમાં આવ્યા છે. આ નિજકૈવલકર્તાના પરમપદનો સંદેશો લાવનાર સંદેશી પ્રત્યે કોઈ ભક્તજને સંદેહ કરવો જોઈએ નહીં, દૃઢતાપૂર્વક વિશ્વાસ લાવી લક્ષને અપનાવી લેવો જોઈએ. કારણ કે કુવેરસ્વામીએ તે અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવવા માટે વિવિધ ધર્મગ્રંથોની રચના દ્વારા વિધ વિધ પ્રકારના પદોની હદ બતાવીને દરેક વિષયોનું પક્ષા-પક્ષ રહિત અર્થઘટન કરીને સ્પષ્ટતા કરી છે. જે અજ્ઞાણ્યું પરમપદ હતું તે દર્શાવીને જે કાંઈ સમજાવવાનું હતું તે બધું જ સમજાવી દીધેલું છે. જેથી વિશ્વમાં હવે કાંઈપણ સમજાવવાનું બાકી રહેતું નથી કે અન્ય કોઈએ જગતને કાંઈ સમજાવવું પડે.

જીવ ઈશ્વર ઓરુ આત્મ દરશી, ઉનકી હદ તુમકુ કહી પરસી;
જીવકી હદ ઈશ્વર અનુરાગા, ઈશ્વરકી હદ જોત્ય સમાગા. ૨૯

શબ્દાર્થ

જીવ = જીવદશાવાળા ઈશ્વર = ઐશ્વર્યવાન ઓરુ = અને આત્મ દરશી = આત્માના દર્શાવાળા
ઉનકી = તેઓની હદ = સીમા જ્યાં અટક્યા છે તે પદ તુમકુ = તમને કહી = જણાવી પરસી = સુમેળ કરીને, સ્પર્શીને
જીવકી હદ = જીવદશાવાળાની હદ ઈશ્વર = ઈશ્વરો સુધી અનુરાગા = પ્રીતિ રાખે ઈશ્વરકી હદ = ઈશ્વરોની હદ
જોત્ય = જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજન સમાગા = સંબંધ રાખવાવાળી.

અનુવાદ

જીવ, ઈશ્વર અને આત્મદર્શી જે છે, તેઓની હદ તમને સુમેળ કરીને કહી. જેમાં જીવદર્શીની હદ ઈશ્વર સાથે પ્રીતિ રાખે છે અને ઈશ્વરોની હદ જ્યોત સાથે સંબંધ રાખવાવાળી છે.

ભાવાર્થ

આ અંગમાં કુવેરસ્વામીએ જીવદર્શી, ઈશ્વરદર્શી અને આત્મદર્શી જીવો કોની કોની સાથે યોગ કરીને કયા પદમાં અટક્યા છે તે સર્વ હકીકતનો સુમેળ કરીને વિસ્તારપૂર્વક જણાવી દીધી છે. જેમાં જીવદર્શી જીવોની હદ ઈશ્વરો સુધીની છે. એટલે કે જીવદર્શી જીવો બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને

મહેશ સહિતના ગુણાત્મક દેવોની સાથે પ્રીતિ રાખીને વિવિધ વિભૂતિવાન સગુણ પદમાં જ અટક્યા છે. જ્યારે ઐશ્વર્યવાન દેવો તો જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજનની ભૂમિકામાં ધ્યાન લગાવીને પોતાની વૃત્તિને નિરંજનપદમાં તલ્લીન કરીને અટક્યા છે.

**આત્મદર્શીકી હદ બ્રહ્મ, સો તુમકુ પણ કહી દીયો ભ્રમ;
નિજ કેવલ ગત કાહુ ન પાઈ, સબ ઓરલે પદ રહે અટકાઈ. ૩૦**

શબ્દાર્થ

આત્મદર્શીકી = આત્મદર્શી **હદ** = સીમા **બ્રહ્મ** = સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મપ્રકાશ **સો** = તેનો **તુમકુ** = તમને **પણ** = પણ **કહી** = જણાવી **દીયો** = દીધો **ભ્રમ** = ભેદ **નિજ કેવલ ગત** = આદિ કેવલકર્તાની ગતિ **કાહુ ન** = કોઈએ પણ નહીં **પાઈ** = પ્રાપ્ત કરી **સબ** = બધા **ઓરલે પદ** = આ બાજુના નાશવંત પદોમાં **રહે** = રહ્યા છે **અટકાઈ** = અટકીને.

અનુવાદ

આત્મદર્શીની હદ બ્રહ્મ છે. તેનો પણ ભેદ તમોને કહી દીધો. નિજકેવલકર્તાની ગતિ કોઈએ પ્રાપ્ત કરી નથી. તેથી બધા આ બાજુના નાશવંત પદોમાં અટકીને રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

આત્મદર્શી મહાપુરુષોની હદ સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મપ્રકાશ સુધીની છે. આમ, બધાની માન્યતા અને ક્યા પદો સુધી તેઓ વિરામ પામ્યા છે ? તે બધી જ હકીકતોનો મર્મ દર્શાવી દીધો છે. નિજ કેવલકર્તાની અકળગતિને સંસારમાં કોઈપણ જીવ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી. તેથી અજ્ઞાનતાવશાત્ બધા જ જીવો આ બાજુના નાશવંત પદોમાં લોલીન બનીને વિરામ પામ્યા છે. તેઓ તેમની વૃત્તિને તે તે પદોમાં અટકાવીને સંતોષ માની, ભક્તિભાવ તથા પૂજા-પાઠ કરે છે.

**સોહી કેવલકર્તા પદ સબકે, ગુન શક્તિ જ્યોતિ નહીં જબકે;
તેહી કેવલ કર્તા પદ પરમ, સો હમ કીયા તુમકુ દહી મરમ. ૩૧**

શબ્દાર્થ

સોહી = તે **કેવલકર્તા** = કેવલકર્તાનું **પદ** = સ્થાન **સબકે** = સૌનું **ગુન** = રજો તમો અને સતો (બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને મહેશ) **શક્તિ** = આદ્ય શક્તિ મહામાયા **જ્યોતિ** = જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજન **નહીં જબકે** = ન હતા ત્યારના **તેહી** = તે **કેવલ કર્તા પદ** = કેવલકર્તાનું પદ **પરમ** = શ્રેષ્ઠ **સો** = તે **હમ** = અમોએ **કીયા** = કહ્યું **તુમકુ** = તમોને **દહી મરમ** = ભેદ દર્શાવીને.

અનુવાદ

તે કેવલકર્તાનું પદ સૌનું છે જે ગુણો, શક્તિ અને જ્યોતિ ન હતા ત્યારનું છે. તે કેવલકર્તાનું

પદ શ્રેષ્ઠ છે. તે અમોએ તમને મર્મ દર્શાવીને કહી દીધું.

ભાવાર્થ

વિશ્વના સર્જનહાર નિજકૈવલકર્તાનું તે પરમપદ બધા જ પ્રકારના દર્શાઓના કારણરૂપે રહેલું હોઈ બધા જ અંશોનું આદ્ય અને અંતિમ પદ છે. તે નિર્વાણપદ ત્રિગુણાત્મક દેવતાઓ, આદ્યશક્તિ મહામાયા અને જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજનની પણ હયાતી ન હતી તે પહેલાંનું છે. તે પુરાણું કૈવલપદ શ્રેષ્ઠ અને અદ્વિતીય છે. એવા પરમપદને કુવેરસ્વામીએ તેના રહસ્યનો વિગતવાર ખુલાસો કરીને આપણને સરળ અને સમજાય તે રીતે દર્શાવ્યું છે.

કહે કુવેર હમ અકલ નરેશા, ભવતારન ધારે તન ભેસા. ૩૨

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે **હમ** = હું **અકલ** = કળી ન શકાય તેવા **નરેશા** = નરપુરુષ **ભવતારન** = ભવના જીવોને તારવા માટે **ધારે** = ધારણ કર્યા **તન ભેસા** = દેહરૂપી પરિધાન.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે હું અકળ નરપુરુષ છું. પણ ભવના જીવોને તારવા માટે દેહરૂપી પરિધાન ધારણ કર્યો છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓ કૈવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશના નાતે અકળ કૈવલવેત્તા પુરુષ છે. કૈવલકર્તાના હુકમને માન આપીને તેઓ કૈવલધામમાંથી નીકળી બ્રહ્માંડમાં આવ્યા છે. કરોડો કલ્પોથી વિખૂટા પડેલા અંશોને જન્મ-મરણના બંધનમાંથી મુક્ત કરીને અખંડ કૈવલમુક્તિને પામવા માટે અંશ-અંશીનો લક્ષ બક્ષવા માટે અલૌકિક અને પુરુષાતનવાળો દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને અત્રે પધાર્યા છે.

અંગ ૮૫

અવિગત ગતિ દેખાવનકો

અબ દેખો નિજ નૈન તુમારે, કરો અનુભવ કુન સ્વરૂપ હમારે;
યેસા હમહે પુરુષહી આદુ, વસુ જાંહાં નિજ ધામ અનાદુ. ૧

શબ્દાર્થ

અબ = હવે દેખો = નિહાળો નિજ નૈન = જ્ઞાન ચક્ષુ તુમારે = તમારાં કરો અનુભવ = અનુભવ કરો કુન = કેવું
સ્વરૂપ = ઘાટ હમારે = અમારાં યેસા = એવા હમહે = અમે છીએ પુરુષહી આદુ = આદિપુરુષ વસુ = નિવાસ કરું
જાંહાં = જ્યાં નિજ ધામ = મૂળ ધામ અનાદુ = અનાદિનું.

અનુવાદ

હવે તમારાં નિજનૈનથી નિહાળો અને અનુભવ કરો કે અમારાં સ્વરૂપ કેવું છે ? એવા અમે આદિપુરુષ છીએ કે જ્યાં અનાદિનું નિજ ધામ છે ત્યાં નિવાસ કરું છું.

ભાવાર્થ

દરેક કાયમપંથીએ હવે પોતાના જ્ઞાનચક્ષુથી (આંતરચક્ષુ) અવલોકન કરીને નિહાળવું જોઈએ કે કુવેરસ્વામીનું દિવ્યદેહથી વિભૂષિત દેખાતું નિજચૈતન સ્વરૂપ કેવું છે ? જ્યારે સ્વાનુભવ થાય ત્યારે જ ખબર પડે કે તેઓ આદિ-અનાદિ પુરાતનપુરુષ છે. સર્વ પ્રકારના અંશો જ્યાંથી ઉત્પત્તિ પામીને આવ્યા છે તે અનાદિનું કૈવલધામ છે ત્યાં તેઓ હંમેશને માટે નિવાસ કરે છે.

અહો હરિજન ધન્ય ભાયગ તુમારા, સો હમેરે તુમ પાયેહુ દેદારા;
અબ તુમ હમસે કરો પતિયારુ, બિનુ પ્રેહેતન નિજધામ પહોંયારુ. ૨

શબ્દાર્થ

અહો હરિજન = હે ભક્તજનો ધન્ય = ધન્યવાદને પાત્ર ભાયગ = નસીબ તુમારા = તમારાં સો = તેથી
હમેરે = અમારા તુમ = તમોએ પાયેહુ = પ્રાપ્ત કર્યું દેદારા = સ્વરૂપ અબ = હવે તુમ = તમે હમસે = અમારી સાથે
કરો = કરો પતિયારુ = વિશ્વાસ બિનુ = સિવાય પ્રેહેતન = પ્રયત્ન નિજધામ = મૂળધામ પહોંયારુ = પહોંચાડું.

અનુવાદ

અહો હે હરિજન ! તમારા નસીબને ધન્યવાદ છે કે તમોએ અમારા સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કર્યું છે. હવે તમે અમારા પર વિશ્વાસ કરો જેથી પ્રયત્ન સિવાય નિજધામ પહોંચાડું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીના શરણમાં ગયેલા ભક્તજનો અત્યંત નસીબવાળા અને ધન્યવાદને પાત્ર છે. કારણ કે પૂર્વ જન્મોના સંચિત કર્મોના પુણ્ય પ્રતાપે જ આવા સમર્થપુરુષનું શરણ મળે છે. અને તેમના દિવ્ય સ્વરૂપનાં દર્શન કરવાનો અવસર પ્રાપ્ત થાય છે. કર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશજ અંશ-અંશીના લક્ષનો સંદેશો લઈને આવ્યા છે. તેથી એવા દૂત ઉપર દરેક કાયમપંથી ભક્તજનોએ પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને સર્વાંગે સમર્પિત થવું જોઈએ. જેથી તેઓ કૃપા કરે તો અંશને વિના પ્રયત્ને કેવલધામમાં જવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય.

**જેહી જેહી જન મોહી કરહી મેલાપુ, તેહી તેહી જનકુ અભે કરી થાપુ;
તાતે તુમ મોહી કરહો સનેસા, હરહુ તિમિર હમ પુરુષ દનેશા. ૩**

શબ્દાર્થ

જેહી જેહી = જે જે જન = વ્યક્તિ મોહી = અમારો કરહી = કરશે મેલાપુ = સંગ તેહી તેહી = તે તે જનકુ = ભક્તને અભે કરી = નિર્ભય કરીને થાપુ = સ્થાપુ તાતે = તેથી તુમ = તમે મોહી = અમને કરહો = કરો સનેસા = સ્નેહ હરહુ = દૂર કરું તિમિર = અંધકાર હમ = અમે પુરુષ દનેશા = સૂર્યરૂપ પુરુષ.

અનુવાદ

જે જે ભક્ત અમારો સંગ કરશે તે તે ભક્તને નિર્ભય કરીને સ્થાપિત કરું. તેથી તમો અમને સ્નેહ કરજો, જેથી અંધકાર દૂર કરું કારણ કે અમે સૂર્યરૂપ પુરુષ છીએ.

ભાવાર્થ

જે જે ભક્ત કુવેરસ્વામીના શરણમાં જઈને તેઓના સાથે પૂરા સ્નેહથી આદેશ મુજબ સત્સંગમય જીવન વિતાવશે તે તે ભક્તજનોને તેઓ નિર્ભયતાવાળું પરમપદ પ્રાપ્ત કરાવીને કેવલધામમાં કાયમને માટે સ્થિર કરશે. માટે દરેક કાયમપંથીએ શરણું સ્વીકાર્યા પછી અહર્નિશ સત્સંગના સથવારે તેમના ચરણોમાં અનુરાગ ધારણ કરીને રહેવું જોઈએ. તેઓ સૂર્યરૂપ કેવલજ્ઞાનના પ્રકાશક હોઈ ભક્તના હૃદયમાં રહેલા અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને દૂર કરી કેવલજ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ કરે છે.

**મનુતન દેખ ભૂલો મત કોઈ, ભવતારન ભીર ભંજન મોઈ;
હમતો પુરુષ અલેખ કહાઈ, આઘ અંત કોઈ પાર ન પાઈ. ૪**

શબ્દાર્થ

મનુતન = મનુષ્યનો દેહ દેખ = જોઈને ભૂલો મત = ભૂલા પડશો નહીં કોઈ = કોઈક ભવતારન = સંસાર સાગરને તારવાવાળા ભીર ભંજન = ભક્તોની ભીડ ભાંગવાવાળા મોઈ = હું હમતો = અમે તો પુરુષ અલેખ = અલેખપુરુષ

કહાઈ = કહાવું છું આઘ અંત = આદિ કે અંત પ્રારંભ કે અંત કોઈ = કોઈપણ પાર ન પાઈ = પાર પામી શકતા નથી.

અનુવાદ

માનવ શરીર જોઈને કોઈ ભુલા પડશો નહીં, કારણ કે હું ભક્તોની ભીડ ભાંગવાવાળો અને સંસારસાગરમાંથી તારવાવાળો છું. અમે તો અલેખપુરુષ કહેવાઈએ છીએ કે જેના પ્રારંભ કે અંત અંગે કોઈપણ પાર પામી શકતા નથી.

ભાવાર્થ

પરમવિશેષ પાટવી અંશ આદિ નિજ હંસસ્વરૂપે નિરાકાર હોઈ દૃષ્ટિમાં આવતા નથી. કર્તાના હુકમને આધીન થઈ તેઓએ દિવ્ય દેહ ધારણ કર્યો છે માટે તેમના સાડા ત્રણ હાથવાળા માનવશરીરને નિહાળીને કોઈએ ભુલા પડવાનું નથી. તેઓ તો ભવસાગરમાં ભુલા પડેલા અંશોને તારવાવાળા અને ભક્તોની ભીડ ભાંગવાવાળા પ્રગટપુરુષ છે. તેમનું સ્વરૂપ વાણીથી પર હોઈ અલેખપુરુષ તરીકે ઓળખાય છે જેથી તેમના આઘ અને અંતનો ભેદ સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં કોઈપણ જાણી શકે તેમ નથી અર્થાત્ પાર પામી શકતા નથી.

આઘ અંત મેરી કિરતારા, સો તો નિજપતિ અપરંપારા;
નીકટ ન દૂર ન આર ન પારા, સબકે સાક્ષી હમ કિરતારા. ૫

શબ્દાર્થ

આઘ = પ્રારંભ અંત = છેડો મેરી = મારો કિરતારા = સર્જનહાર સો તો = તે તો નિજપતિ = આદિ માલિક, મૂળપતિ અપરંપારા = જેનો કોઈ પાર પામી ન શકે તેવા અપાર નીકટ ન = નજીક નહીં દૂર ન = દૂર પણ નથી આર ન પારા = આ બાજુ કે પેલી બાજુ સબકે = બધાના સાક્ષી = નજરો નજર જોનાર હમ = અમો કિરતારા = સર્જનહારા.

અનુવાદ

મારો પ્રારંભ અને અંત (અવધિ) સર્જનહાર છે, તે તો અપરંપાર નિજપતિ છે. તે નજીક નથી કે દૂર નથી. વળી, આ બાજુ કે પેલી બાજુ નથી. અને સર્જનહારની બધી જ ઉત્પત્તિના અમે સાક્ષી સ્વરૂપે રહેલા છીએ.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીની ઉત્પત્તિ અને અવધિ એમ બંનેના કારણરૂપે પુરાણાપુરુષ સર્જનહાર છે. તેમની ગતિ પાર પામી ન શકાય તેવી અપરંપારા છે. કુવેરસ્વામીથી કર્તાનું સ્વરૂપ દૂર નથી કે નજીક પણ નથી કે આ બાજુ કે પેલી બાજુ પણ નથી. એટલે કે તેઓ કર્તા સાથે હંગની એકતાથી સળંગ સૂત્રવત્ રહેલા છે. સર્જનહાર પોતે તો કૈવલધામ છોડીને બ્રહ્માંડમાં આવતા કે જતા નથી.

અર્થાત્ કર્તાને આવાગમનપણું નથી, પરંતુ સર્જનહાર કેવલવેત્તાપુરુષને કલ્પમાં એક વખત અંશ-અંશીનો લક્ષ આપવા માટે બ્રહ્માંડમાં મોકલે છે. વળી, કર્તા કાળથી અને વળથી વર્જિત છે. છતાં વળ ભરીને કાળક્રમે નાશ થાય તેવી રચના રચી છે. સર્જનહાર દ્વારા રચાયેલી બધી જ નાશવંત ઉત્પત્તિના પરમવિશેષ પાટવી અંશ સાક્ષી સ્વરૂપે રહેલા હોઈ તેમને બ્રહ્મભૂમિકામાં થયેલી સર્વ ઉત્પત્તિના આદ્યમધ્ય અને અંતની તમામ (બધી જ) જાણકારી છે.

**માપ ન થાપ ન જાપ ન જોગા, જીવ ન શિવ ન ભોગી ન ભોગા;
દેહ ન વેહ ન વેહ ન ગ્રાગી, સુખ સધોપતિ તુરીયા ન જાગી. ૬**

શબ્દાર્થ

માપ = હદ **ન** = નથી **થાપ** = સ્થાપના **ન** = નથી **જાપ** = મંત્ર **ન** = નથી **જોગા** = યોગનો **જીવ** = જીવદશાવાળા **ન** = નથી **શિવ** = શિવદશામાં જીવવાવાળા **ન** = નથી **ભોગી** = ભોગ ભોગવનાર **ન** = નથી **ભોગા** = આનંદ **દેહ** = શરીર **ન** = નથી **વેહ ન** = વેશ નથી **વેહ** = સંસાર **ન** = નથી **ગ્રાગી** = સંસારી **સુખ** = સ્વપ્નાવસ્થા **સધોપતિ** = સધોપતિ અવસ્થા **તુરીયા** = તુરિયાવસ્થા **ન** = નથી **જાગી** = જાગ્રત અવસ્થા.

અનુવાદ

માપ નથી, સ્થાપન નથી કે યોગ નથી કે જાપ નથી. શિવ નથી, જીવ નથી, ભોગી નથી કે ભોગ નથી. દેહ નથી કે વેશ નથી. સંસાર નથી કે સંસારી નથી. જાગૃત, સ્વપ્ન, સધોપતિ કે તુરિયા અવસ્થા રૂપ નથી.

ભાવાર્થ

પરમવિશેષ પાટવી હંસના સ્વરૂપની ઓળખને ધ્યાનમાં લઈએ તો તેઓ કોઈપણ પ્રકારની હદ કે સીમામાં આવતા નથી. તેમના ચૈતન ચિદ્ધાકાર સ્વરૂપને સ્થાપન કરી શકાય તેમ નથી કે લૌકિક કર્મકાંડી પુજા-પાઠ થકી યૌગિક ક્રિયાં કે જાપથી પણ જપી શકાતા નથી. તેઓ શિવદશામાં પણ નથી કે જીવદશામાં પણ નથી, તેઓ કોઈ પણ પ્રકારના ભોગની પરિભાષામાં આવતા નથી કે પોતે ભોગી પણ નથી. તેઓ કોઈપણ પ્રકારના સંસારિક બંધનોમાં આવતા નથી કે સંસારીના સ્વરૂપે પણ નથી વળી, જાગ્રત, સ્વપ્ન, સધોપતિ અને તુરિયા જેવી અવસ્થાના રૂપોમાં તેઓ જણાતા નથી.

**ભેખ ન ટેક ન લેખ ન લાધુ, સો હમ તુમ પઈયે સહેજ સમાધુ;
વેદ ન ભેદ ન ખેદ ન ખેદા, વિધિ વિધોસન સોસ ન કલેદા. ૭**

શબ્દાર્થ

ભેખ = સાધ્યની સિદ્ધિ માટે બાહ્યાકૃતિમાં બદલાવ કરવો **ન** = નથી **ટેક** = નિયમ **ન** = નથી **લેખ** = લખાણ

અંગ ૮૫, અવિગત ગતિ દેખાવનકો | ૫૪૩

ન = નથી લાધુ = લખવામાં આવે તેવું સો = તો પણ હમ = મને તુમ = તમે પઈયે = પ્રાપ્ત કરી શકો સહેજ = અલ્પ સમાધુ = સમાધિ વેદ = વેદ ન = નથી ભેદ = મર્મ ન = નથી ખેદ = સંતાપ ન = નથી ખેદા = સંતાપી વિધિ = નિયમ વિધોસન = નિયમકર્તા, વિધાતા સોસ = ચિંતા ન = નથી કલેદા = પીડા.

અનુવાદ

ભેખ નથી, ટેક નથી, લખાણ નથી કે લખાણમાં આવે તેવો પણ હું નથી; તો પણ મને તમે સહેજ સમાધિમાં પ્રાપ્ત કરી શકો છો. વેદ નથી કે ભેદ નથી, સંતાપ નથી કે સંતાપી નથી. નિયમ કે નિયમકર્તા નથી. ચિંતા કે પીડા પણ નથી.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીનું ચૈતનચિદ્ શાશ્વત સ્વરૂપ છે. તે ભેખધારી કે નિયમધારીમાં ગણના થાય તેવું નથી. વળી, કોઈ લખાણ નથી કે લખાણમાં આવે તેવા પણ નથી. તેમ છતાં અંશ ભાવે કરાતા સહેજ ચિંતવનથી તેમને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. તેઓ વેદ નથી કે વેદનું કંઈ રહસ્ય પણ નથી. કોઈપણ પ્રકારના દુઃખ કે સંતાપ જેવા નથી કે સંતાપીના સ્વરૂપે નથી. કોઈ વિધિમાં આવતા નથી કે વિધાતાના સ્વરૂપમાં પણ જણાતા નથી.

કર્મ ન ધર્મ ન પાપ ન પૂન્યા, ધે ધાતા નહીં ધ્યાન ન ધૂન્યા;
સરગ ન નરક ન ઉચ ન નીચા, આવન જાવન ઈચ ન બીચા. ૮

શબ્દાર્થ

કર્મ = ક્રિયા ન = નથી ધર્મ = સદાચરણ ન = નથી પાપ = અનિષ્ટ આચરણથી મળતું અશુભ ફળ ન = નથી પૂન્યા = સત્કર્મના આચરણથી મળતું ફળ ધે ધાતા = જીવ અને ઈશ્વર નહીં = નથી ધ્યાન = એક ચિત્તવૃત્તિ ન = નથી ધૂન્યા = રટણ સરગ = સુરલોક ન = નથી નરક = અસૂરોની ભૂમિ ન = નથી ઉચ = ઉમદા ન = નથી નીચા = નીચ આવન = આવવાપણું જાવન = જવાપણું ઈચ = ઉર્ધ્વ ન = નહીં બીચા = મધ્ય.

અનુવાદ

કર્મ નથી, ધર્મ નથી, પાપ અને પુણ્ય નથી. ધાતા નથી અને ધ્યાન તેમજ ધૂન્ય નથી. સ્વર્ગ કે નર્ક નથી અને ઊંચ કે નીચ નથી. વળી, આવન-જાવન નથી કે ઉર્ધ્વ કે મધ્યમાં પણ નથી.

ભાવાર્થ

કૈવલવેત્તાપુરુષના હંસસ્વરૂપને નિહાળતાં તેઓ ક્રિયા નથી કે કર્તવ્ય પણ નથી. પાપ અને પુણ્ય પણ નથી. જીવ અને ઈશ્વર નથી તથા ધ્યાન કે ધૂન્ય પણ નથી. તેઓ સ્વર્ગ કે નર્કનું સ્થાન પણ નથી, તેમજ ઊંચ કે નીચ જેવા વર્ગીકરણમાં આવતા નથી. આ ઉપરાંત તેઓ આવવાપણાં કે જવાપણા માટે ઉર્ધ્વ કે મધ્ય અવકાશ ક્ષેત્ર પણ નથી.

નારી ન પુરુષ ન લીંગ ન ભંગા, સબ જીવન મમ રહિત અસંગા;
હરખ ન શોક ન મોખ ન મેલા, કામ ન કોધ ન કેલી ન કેલા. ૯

શબ્દાર્થ

નારી = સ્ત્રી ન = નથી પુરુષ = નર ન = નથી લીંગ = પુરુષ લિંગ ન = નથી ભંગા = સ્ત્રી ભગસ્થાન
સબ = આખા જીવન = જીવનમાં મમ = હું રહિત = રહીએ છીએ અસંગા = સંગથી રહિત હરખ = હર્ષ ન = નથી
શોક = દુઃખ ન = નથી મોખ = મોક્ષ ન = નથી મેલા = બંધન કામ = કામી ન = નથી કોધ = ક્રોધી ન = નથી
કેલી = આનંદી ન = નથી કેલા = આનંદ.

અનુવાદ

સ્ત્રી નથી કે પુરુષ નથી. લીંગ કે ભગ નથી, જેથી આખું જીવન હું સંગ રહિત રહું છું. હરખ
કે શોક નથી કે મુક્તિ યા બંધન નથી. કામ નથી કે ક્રોધ નથી. આનંદ કે આનંદી નથી.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીનું ચૈતનચિદ્ સ્વરૂપ સ્ત્રી નથી કે પુરુષ જાતિ જેવું નથી, વળી, તેઓ
પુરુષના લિંગ કે સ્ત્રીના ભગસ્થાન જેવા નથી. તેથી તેઓ જીવનપર્યંત અભંગ દશામાં જ
રહે છે. તેમનું સ્વરૂપ હર્ષ કે શોક જેવા ગુણોવાળુ નથી. વળી, તેઓ મુક્તિ કે વિમુક્તિ
એટલે કે મુક્ત અને બંધન જેવા નથી. તેઓ કામ કે ક્રોધ જેવા નથી યા આનંદ કે આનંદી
જેવા પણ નથી.

રાગ ન દ્વેષ ન ઓર ન આપા, સબ વરજિત નહીં થાપ ઉથાપા;
દેશ ન કાલ ન પાલ ન પાપી, નિજ ચેતન હમ આઘ અઘાપી. ૧૦

શબ્દાર્થ

રાગ = ગમો ન = નથી દ્વેષ = અણગમો ન = નથી ઓર = પારકો ન = નથી આપા = પોતાનો સબ = બધાથી
વરજિત = રહિત નહીં = નથી થાપ = સ્થાપના ઉથાપા = ઉથાપન દેશ = હિસ્સો ન = નથી કાલ = ખંડ ન = નથી
પાલ = ધર્મી ન = નથી પાપી = અધર્મી નિજ ચેતન = આદિ ચૈતન સ્વરૂપ હમ = હું આઘ અઘાપી = આદિથી
આજ સુધી.

અનુવાદ

ગમો અને અણગમો નથી તેમજ પારકો અને પોતાનો નથી, પરંતુ બધાથી વર્જિત સ્થાપન
અને ઉથાપન વિનાનો છું. દેશ નથી કે કાલ નથી. ધર્મી નથી કે અધર્મી નથી, પરંતુ હું નિજ
ચૈતન સ્વરૂપે આદિથી આજ સુધી છું.

ભાવાર્થ

સંસારના લક્ષણાત્મક ગુણો-દુર્ગુણો જેવા કે રૂચિ અને અરૂચિ તેમજ પારકો અને પોતાનો એવું કુવેરસ્વામીનું ચૈતન સ્વરૂપ નથી, પરંતુ તેતો આવા બધા લક્ષણોથી રહિત છે. એટલે તેમનું વ્યક્ત સ્વરૂપે સ્થાપન કે ઉત્થાપન શક્ય નથી. તેઓ દેશ નથી કે કાળ પણ નથી. વળી, ધર્મી કે પાપી જેવા પણ નથી, પરંતુ નિજ ચૈતન હંસ સ્વરૂપે આદિ-અનાદિથી કેવલધામમાંથી આવ્યા હતા તેવા ને તેવા જ અને તેના તેજ સ્વરૂપે આજદિનપર્યંત રહેલા છે.

**જાત ન ભાત ન સાથ ન સાથી, સબ હમસે હમ નહીં કોઈ નાથી;
ધરમ ન અરથ ન મોક્ષ ન કામા, ચતુરસો મુક્ત ન દાહ ન વામા. ૧૧**

શબ્દાર્થ

જાત = જાતિ ન = નથી ભાત = પ્રકાર ન = નથી સાથ = સંગતિ ન = નથી સાથી = સોબતી સબ = બધા હમસે = અમારાથી હમ નહીં = અમારા નથી કોઈ નાથી = કોઈનાથી ધરમ = ધર્મ ન = નથી અરથ = અર્થ ન = નથી મોક્ષ = મુક્તિ ન = નથી કામા = કામ ચતુરસો = ચાર પ્રકારની મુક્ત = મુક્તિ ન = નથી દાહ = જમણે ન = નથી વામા = ડાબો.

અનુવાદ

જાતિમાં નથી કે પ્રકારમાં નથી. કોઈ સંગતિ કે સોબતી નથી. વળી, બધા અમારાથી, પરંતુ અમે કોઈનાથી નથી. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ નથી કે ચાર પ્રકારની મુક્તિ નથી. તેમજ ડાબે કે જમણે પણ નથી.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીનું ચૈતન હંસ સ્વરૂપ હોઈ જાતિમાં ઓળખાય તેવું નથી કે કોઈપણ પ્રકારના વર્ગીકરણમાં દર્શાવીને સમજાવાય તેવું નથી. વળી, કોઈની સાથે સંગતિ કે સોબત કરવાવાળું પણ નથી, વળી, બધા તેમનાથી છે, પરંતુ તેઓ કોઈનાથી નથી. કુવેરસ્વામીને કોઈનો સાથ લેવાની જરૂર નથી, પરંતુ તેઓ બધા અંશોને મદદરૂપ છે. વળી, ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ જેવા પુરુષાર્થ પણ તેઓ નથી કે સાયુજ્ય, સાલોક્ય, સામિપ્ય કે સાનિધ્ય જેવી ચાર પ્રકારની મુક્તિ જેવા પણ નથી, તેમજ આપણી ડાબે કે જમણે બાજુ પણ નથી.

**આગે ન પીછે ન મધ્ય ન માપી, નિજ સાક્ષી હમ અકલ અઘાપી;
એક ન દોય ન પક્ષ ન પાતી, સોહમપદ હમ દિવસ ન રાતી. ૧૨**

શબ્દાર્થ

આગે ન = આગળ નથી પીછે ન = પાછળ નહીં મધ્ય ન = વચ્ચે નથી માપી = માપવું નિજ સાક્ષી = આદિનો

સાક્ષી હમ = અમે અકલ = અકળ અઘાપી = આજદિન સુધી એક = એકલો, અદ્વૈત ન = નથી દોય = બેકલો ન = નથી પક્ષ = તરફેણ ન = નથી પાતી = પક્ષપાતી સોહમપદ = સોહંગ પદ હમ = હું દિવસ = દિન ન = નથી રાત્રી = રાત્રિ.

અનુવાદ

આગળ કે પાછળ નથી, મધ્યમાં નથી કે માપી શકાય તેમ નથી. આજ દિન પર્યત હું નિજનો સાક્ષી અને અકળ છું. એકલો નથી કે બેકલો નથી. પક્ષ નથી કે પક્ષપાતી નથી, પરંતુ સોહંગપદ સ્વરૂપે હું છું. જેથી રાત કે દિવસ પણ નથી.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી ચૈતન હંસ સ્વરૂપે હોઈ તેઓ આપણી આગળ નથી કે પાછળ પણ નથી. મધ્યમાં નથી કે તેમનું માપ કાઢીને આંકી શકાય તેમ નથી. તેઓ તો આદિ-અનાદિના નિજસાક્ષી તરીકે છે, તેમજ આજ દિન પર્યત અકળ સ્વરૂપે રહેલા છે. તેઓ એકલા (અદ્વૈત સ્વરૂપે) કે બેકલા (દ્વૈત સ્વરૂપે) પણ નથી. તેઓ કોઈ એકની તરફેણ કરનારા પણ નથી કે કોઈની બાજુ ઢળીને તરફદારી કરવાવાળા પણ નથી. તેઓ રાત્રિ કે દિવસ જેવા નથી, પરંતુ માત્ર સોહંગપદ સ્વરૂપે સદાને માટે અચળ અને અવિનાશી રહેલા છે.

દીરઘ લઘુ નહીં વ્રધ ન વનસુ, વરજીત ચિત્ત બુધ અહંકાર મનસુ;
જુવો હરિજન જંબુકે સંતુ, યેસી મમ ગત અકલ અનંતુ. ૧૩

શબ્દાર્થ

દીરઘ = મોટું લઘુ = નાનું નહીં = નથી વ્રધ = વૃદ્ધિગત ન = નથી વનસુ = વનસ્થ, નિવૃત વરજીત = રહિત ચિત્ત = ચિત્ત બુધ = બુદ્ધિ અહંકાર = અહંકાર મનસુ = મન અંતઃકરણ જુવો = નિહાળો હરિજન = ભક્તજન જંબુકે = જંબુ દ્વીપના સંતુ = સંતપુરુષો યેસી = એવી મમ = અમારી ગત = ગતિ અકલ = અકળ અનંતુ = અંતરહિત.

અનુવાદ

મોટો કે નાનો નથી. તેમજ વૃદ્ધિગત કે નિવૃત્તિમય નથી. મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકારથી રહિત છું. હે જંબુ દ્વીપના ભક્તો અને સંતજનો ! નિહાળો કે એવી અમારી અકળ અને અનંત ગતિ છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીનું ચૈતન હંસ સ્વરૂપ અતિ વિશાળ નથી કે ઘણું જ નાનું પણ નથી, તેમજ તે સ્વરૂપ વૃદ્ધિગત નથી કે એક સ્થિતપ્રજ્ઞ પણ નથી. એટલે કે જ્યારે જેવું ઈચ્છે તેવું પ્રગટ સ્વરૂપ ધારણ કરવા શક્તિમાન છે. તેઓ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર અંતઃકરણોથી વર્જિત છે. તેથી, જંબુ દ્વીપના સંત અને ભક્તજનોએ નિહાળવું જોઈએ કે કુવેરસ્વામીનું હંસ સ્વરૂપ આવું અકળ અને અનંત ગતિવાળું છે.

સો ગત તુમકુ સકલ લખાઈ, ઉલટ સૂલટ દીયો ભેદ બતાઈ;
નિજાનંદ લક્ષ એક અજાપી, સો ચૈતન ચીદ હમ અઘાપી. ૧૪

શબ્દાર્થ

સો = તે ગત = ગતિ તુમકુ = તમને સકલ = બધી લખાઈ = દર્શાવી ઉલટ સૂલટ = ઉલટી-સૂલટી કરીને દીયો = દીધો ભેદ = રહસ્ય બતાઈ = બતાવ્યો નિજાનંદ લક્ષ = નિજના આનંદનો લક્ષ એક = એકમાત્ર અજાપી = જાપી ન શકાય તેવો સો = તેવો ચૈતન ચીદ = ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપ હમ = હું અઘાપી = આજપર્યત.

અનુવાદ

તે ગતિ બધી દર્શાવી અને તે ઉલટા-સૂલટી કરીને અમે તમને ભેદ બતાવ્યો. નિજના આનંદનો એકમાત્ર જે અજાપા લક્ષ છે, તેવો જ આજપર્યત હું ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપે છું.

ભાવાર્થ

સંત અને ભક્તજનોને તેમના સ્વરૂપ અંગેની જે અકળગતિ હતી તેને ઉલટ-સૂલટ કરીને તેનો ભેદ બતાવી (દર્શાવી) દીધો છે. તેમના દ્વારા આપેલ નિજના આનંદનો એકમાત્ર લક્ષ જે સદેહે અજાપા છે અર્થાત્ દેહ થકી જાપી શકાય તેવો નથી, પરંતુ ચૈતન અંશ સ્વરૂપે થયા પછી જ જાપી શકાય છે. તેમનું સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપ પણ તેવું જ છે. કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કરવા માટે દૈવી ધામો સહિત સાત દ્વીપોમાં વિચરણ કર્યું હોવા છતાં તેવુંને તેવું જ અદ્વિતીય, અકળ અને અદ્ભુત ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપે આજ પર્યત નિત્ય રહેલું છે. જે દેહભાવે નહીં, પરંતુ ચૈતનભાવે ઓળખીને અનુભવ કરી શકાય છે.

અબ તુમ ધરીયો તેહી મમ ધ્યાના, હમ કરહુ ઓર દેશ પીયાના;
અહો હરિજન સબ સંત સમેતા, લક્ષ જ્ઞાન ચિંતવન કરો હેતા. ૧૫

શબ્દાર્થ

અબ = હવે તુમ = તમે ધરીયો = ધરો તેહી = તે મમ = અમારું ધ્યાના = ધ્યાન હમ = હું કરહુ = કરું છું ઓર દેશ = બીજા દેશ પીયાના = પ્રસ્થાન અહો હરિજન = હે ભક્તજનો સબ = બધા સંત સમેતા = સંતો સહિત લક્ષ જ્ઞાન = જ્ઞાન સભર લક્ષ ચિંતવન કરો = ચિંતવન કરો હેતા = પ્રેમપૂર્વક.

અનુવાદ

હવે તમે તે પ્રમાણે અમારું ધ્યાન ધરો, કારણ કે હું બીજા દેશમાં પ્રસ્થાન (પ્રયાણ) કરું છું. હે હરિજન ! સંતો સહિત તમે સૌ જ્ઞાન સભર લક્ષનું પ્રેમપૂર્વક ચિંતવન (ચિંતન) કરો.

ભાવાર્થ

પ્રત્યેક કાયમપંથીએ કુવેરસ્વામીના અલૌકિક પ્રગટ દિવ્યદેહને પ્રાધાન્ય ન આપતાં તેમના

મૂળ ચૈતન હંસ સ્વરૂપને કેન્દ્ર સ્થાને રાખીને અંશભાવે તેમને યાદ કરવા જોઈએ. એટલે કે તેવા ચૈતનચિદ્ સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરીને તેમને યાદ કરવાના છે. કારણ કે તેઓ આ દેશને છોડીને હવે બીજા દેશમાં જવા માટે પ્રસ્થાન કરવાના છે. તેમણે જંબુ દ્વીપના ભક્તજનો અને સંતપુરુષો સહિતના સમસ્ત સમૂહને પોતે રચેલા વિવિધ ધર્મગ્રંથોમાં જે કૈવલજ્ઞાન અને અંશ-અંશીનો લક્ષ બતાવ્યો છે તેવા જ્ઞાનસભર નિજ ચૈતન લક્ષનું પ્રેમપૂર્વક ચિંતવન કરવા માટે આદેશ આપ્યો છે.

**દેહીકો દરસ ચરમ ગતિ ટારી, હમ ચિદ્ ચૈતન લોહો નિહારી;
દેશ ગુજર હમ કીયો ટહંકારા, જ્ઞાન ચક્ષુ જીવ ગ્રહી મમ સારા. ૧૬**

શબ્દાર્થ

દેહીકો = દેહની દરસ = દર્શનીય ચરમ ગતિ = ચર્મચક્ષુની ગતિ ટારી = છોડીને હમ = અમારું ચિદ્ ચૈતન = ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપ લોહો = ઓળખો નિહારી = નિહાળી દેશ ગુજર = ગુજરાત દેશ હમ = અમે કીયો = કર્યો ટહંકારા = ગર્જનાયુક્ત ઉપદેશ જ્ઞાન ચક્ષુ = જ્ઞાનચક્ષુ જીવ = જીવો ગ્રહી = ગ્રહણ કરો મમ = અમારા સારા = સાર.

અનુવાદ

દર્શનીય દેહની ચર્મચક્ષુની ગતિને છોડી અમારા ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપને ઓળખીને નિહાળો. ગુજરાત દેશમાં અમે ટહંકાર કર્યો છે, તેથી હે જીવો ! જ્ઞાનચક્ષુ થકી અમારા સારને ગ્રહણ કરો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ ગુજરાત દેશમાં રહીને સંતપુરુષ અને આરતવાન ભક્તજનોને સંબોધીને ગર્જનાયુક્ત જ્ઞાનનો ઉપદેશ કર્યો છે. તેઓ જણાવે છે કે સૌ કાયમપંથી ભક્તજનોએ દર્શનીય દેહના સ્વરૂપને ચર્મચક્ષુથી જોવાની પ્રથાને છોડી દેવી જોઈએ. સૌએ કુવેરસ્વામીના શુદ્ધ ચૈતન હંસસ્વરૂપને ઓળખીને તે સ્વરૂપનું જ ચિંતવન કરવું જોઈએ અને સતત અંશભાવે જ નિહાળતા રહેવું જોઈએ. દરેક પ્રકારના જીવોને ઉદ્બોધતાં તેઓ જણાવે છે કે બધાએ અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતા કૈવલજ્ઞાનથી ભરપૂર અલગ-અલગ (જુદા જુદા) ધર્મગ્રંથોનો અભ્યાસ કરીને જ્ઞાનચક્ષુ થકી તેનો સાર ગ્રહણ કરવો જોઈએ.

**ચામચક્ષુ જીવ ઉલટ દુખાયે, અરુઠ જ્ઞાન મમ સમજ ન પાયે;
કર્મકાંડ ગત્ય સબ રહે લાગી, સમજે નહીં મમ જ્ઞાન અભાગી. ૧૭**

શબ્દાર્થ

ચામચક્ષુ = ચર્મચક્ષુ જીવ = જીવો ઉલટ = ઉલટાના દુખાયે = દુઃખી થતા હોય છે અરુઠ જ્ઞાન = અલૌકિક જ્ઞાન મમ = અમારું સમજ ન પાયે = સમજ પ્રાપ્ત કરી ન શકવાથી કર્મકાંડ ગત્ય = કર્મકાંડમાં વૃત્તિને સબ = બધા

અંગ ૮૫, અવિગત ગતિ દેખાવનકો | ૫૪૯

રહે લાગી = જોડીને રહ્યા છે સમજે નહીં = સમજ શક્યા નથી મમ જ્ઞાન = અમારું જ્ઞાન અભાગી = ભાગ્યહીન.

અનુવાદ

જેઓ અમારા અરુઢ જ્ઞાનની સમજ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી, તેવા ચર્મચક્ષુવાળા જીવો ઉલટાના દુઃખી થાય છે અને અમારા જ્ઞાનને સમજ્યા વિના ભાગ્યહીન જીવો બધા કર્મકાંડમાં જ પોતાની વૃત્તિને જોડી રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી દ્વારા અથાહ પ્રયત્નો દ્વારા ઉલટા-સૂલટી કરીને દર્શાવવામાં આવેલ અદ્ભુત કૈવલજ્ઞાનની સાચી સમજ પ્રાપ્ત ન કરી શકવાને કારણે, તેમજ તેમના સ્વરુપને ચર્મચક્ષુથી જ મુલવણી કરીને નિહાળતા હોવાથી ઉલટાના વધુ દુઃખી થતા હોય છે. આવા ભાગ્યહીન જીવો અલૌકિક કૈવલજ્ઞાનની સાચી સમજ વિના પોતાની વૃત્તિને ધાર્મિક કર્મકાંડી ક્રિયા-કર્મોમાં જોડીને નાશવંત પદોની ઉપાસનામાં તલ્લીન બની વિલાસી જીવન જીવતા હોય છે.

સમજા સોહી રહે દેઢ મત ધારી, બરન અઢારમેં નર ઓર નારી;
જેહી જેહી જીવ શરન મમ આયે, વિવિધ ભાત કરી લક્ષ સમજાયે. ૧૮

શબ્દાર્થ

સમજા સોહી = સમજ્યા તેઓ રહે = રહેતા દેઢ = દેઢતાપૂર્વક મત = માન્યતા ધારી = ધારણ કરીને બરન = વર્ણ અઢારમેં = અઢારમાં નર ઓર નારી = સ્ત્રી અને પુરુષો જેહી જેહી = જે જે જીવ = જીવો શરન = શરણમાં મમ = અમારા આયે = આવ્યા વિવિધ ભાત = વિવિધ પ્રકારે કરી = કરીને લક્ષ = સિદ્ધાંત સમજાયે = સમજાવ્યો.

અનુવાદ

અઢારે વર્ણમાં જે સ્ત્રી-પુરુષો સમજ્યા તેઓ અમારી માન્યતામાં દેઢતા ધારણ કરીને રહે છે. જે જે જીવ અમારા શરણમાં આવ્યા તેમને વિવિધ પ્રકારે કરીને લક્ષ સમજાવ્યો છે.

ભાવાર્થ

સંસારમાં રહેતા અઢારે વર્ણના માનવો પૈકી જે જે સ્ત્રી-પુરુષો કૈવલજ્ઞાનને સારી રીતે સમજ્યા તેઓ કુવેરસ્વામીના સકર્તા સિદ્ધાંતની માન્યતામાં દેઢતા ધારણ કરીને રહ્યા છે. જે જે આરતવંત જીવો કુવેરસ્વામીના શરણમાં આવ્યા અને પોતાનું સર્વસ્વ સમર્પણ કર્યું, તેઓને ભિન્ન ભિન્ન રીતે એક એક કરીને કૈવલજ્ઞાનનો ચૈતનલક્ષ સમજાવ્યો અને કંઠી ઉપદેશ સમયે ઉપાસના-ધ્યાન વિધીની રીત બતાવીને ગુપ્ત અમરમંત્ર પણ કાનમાં સંભળાવ્યો છે.

શકે નહીં જીવ શરન મમ આઈ, સો જીવ સબ અજ્ઞાન રહાઈ;
અબ તીનકુ સમજૈયો તુમ સંતુ, વંચી વંચી મમ ગ્રંથ અનંતુ. ૧૯

શબ્દાર્થ

શકે નહીં = શક્યા નહીં જીવ = જીવ શરન = શરણમાં મમ = અમારા આઈ = આવી સો = તેવા જીવ = જીવો
સબ = બધા અજ્ઞાન = જ્ઞાનથી વંચિત રહાઈ = રહ્યા અબ = હવે તીનકુ = તેમને સમજૈયો = સમજાવજો તુમ = તમે
સંતુ = સંતપુરુષો વંચી વંચી = વાંચી વાંચીને મમ = અમારા ગ્રંથ = ગ્રંથ અનંતુ = જ્ઞાનસભર.

અનુવાદ

જે જીવો અમારા શરણમાં આવી શક્યા નથી તેવા બધા જીવો અજ્ઞાની રહ્યા છે. હવે હે સંતો ! અમારા જ્ઞાનસભર ધર્મગ્રંથો વાંચી વાંચીને તમે તેમને સમજાવજો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ સંતોને ઉદ્દેશીને કહ્યું છે કે તેઓના ગયા પછી તેમની ગેરહાજરીમાં સંતપુરુષોએ અન્ય અજ્ઞાની જીવો સુધી કેવલજ્ઞાનને પહોંચાડવાનું છે. જેથી સંતોએ કુવેરસ્વામી રચિત અગાધ કેવલજ્ઞાન દર્શાવતા વિવિધ ધર્મગ્રંથોનો (વારંવાર વાંચી વાંચીને) ઊંડાણપૂર્વક અભ્યાસ કરવો. ત્યારબાદ માત્ર ગ્રંથોમાં દર્શાવ્યા મુજબનું જ્ઞાન જે જે માનવો કુવેરસ્વામીના શરણમાં આવી શક્યા નથી તેમને સમજાવવાનું અને વધુમાં વધુ કાયમપંથી અનુયાયીઓ બનાવીને કેવલજ્ઞાનનો લક્ષ ગ્રહણ કરે તેવા પ્રયત્નો કરવાના છે.

વિશ્વબોધ ઓરુ જ્ઞાન અઘાદુ, ગ્રંથમાંહી સબ સમજ સમાદુ;
કોટીક પ્રશ્ન પૂછે જન કોઈ, તેહી પરી ઉત્તર ગ્રંથનમેં હોઈ. ૨૦

શબ્દાર્થ

વિશ્વબોધ = વિશ્વને જ્ઞાનોપદેશ ઓરુ = અને જ્ઞાન અઘાદુ = અગાધ કેવલજ્ઞાન ગ્રંથમાંહી = ગ્રંથમાં
સબ = બધું સમજ = જ્ઞાન સમાદુ = સમાવેલું કોટીક પ્રશ્ન = કરોડો સવાલો પૂછે = પૂછે જન કોઈ = કોઈ ભક્તજન
તેહી = તેના પરી ઉત્તર = વળતો જવાબ ગ્રંથનમેં = ગ્રંથમાં હોઈ = હશે.

અનુવાદ

વિશ્વને આપવા યોગ્ય જ્ઞાનનો બોધ અને અગાધજ્ઞાનની સમજ બધું ગ્રંથોમાં સમાવેલું છે. કોઈ ભક્તજન કરોડો પ્રશ્ન પૂછે તો તેનો વળતો જવાબ ગ્રંથમાં હશે.

ભાવાર્થ

સંતપુરુષોએ ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરી કરીને ગ્રંથોમાં દર્શાવ્યા મુજબનો કેવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ

જગતના અજ્ઞાની જીવોને કરવાનો છે એમ કુવેરસ્વામી (સંતજનોને) કહે છે. કારણ કે વિશ્વના જીવોને આપવા યોગ્ય જ્ઞાનનો બોધ અને અગાધ કૈવલજ્ઞાનની સિદ્ધાંતિક સમજને સમજ વારંવાર ઉલટાવી સૂલટાવીને ધર્મગ્રંથોમાં દર્શાવેલી છે. ધર્મગ્રંથોમાં કોઈપણ પ્રકારે પક્ષપાત રહિતનું વિશ્લેષણ કરીને ન્યાયપૂર્ણ રીતે સવિસ્તાર કૈવલજ્ઞાનનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. જો કોઈ ભક્તજન દ્વારા કરોડો પ્રશ્નો પૂછવામાં આવે તો તેના તમામ જવાબ ગ્રંથમાંથી શોધીને (ગ્રંથના આધારે) આપવાના છે. એ તમામ પ્રશ્નોના ઉત્તરો ગ્રંથમાંથી અવશ્ય મળી રહેશે.

**તાતે તુમ સબ ગ્રંથ અભ્યાસો, વિવિધ વિક્ત કરી અરથ વિકાસો;
જેહી ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપ હમારા, સોહી ગ્રંથનમે કીયો વિસ્તારા. ૨૧**

શબ્દાર્થ

તાતે = તેથી તુમ = તમે સબ = બધા ગ્રંથ = ગ્રંથનો અભ્યાસો = અભ્યાસ કરો
વિવિધ વિક્ત કરી = જુદી જુદી રીતે સાર-અસારના ભેદનો વિચાર કરી અરથ = અર્થ, તાત્પર્ય વિકાસો = વિસ્તાર કરો
જેહી = જે ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપ = નિજ ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપ હમારા = અમારું સોહી = તે ગ્રંથનમે = ગ્રંથમાં
કીયો = કર્યો છે વિસ્તારા = વિસ્તાર.

અનુવાદ

તેથી તમે બધા ગ્રંથનો અભ્યાસ કરો. જુદી જુદી રીતે સાર-અસારનો નિર્ણય કરીને તેના અર્થનો વિસ્તાર કરો. અમારું જે નિજચૈતનચિદ્ સ્વરૂપ છે તેનો ગ્રંથમાં વિસ્તાર કર્યો છે.

ભાવાર્થ

તે માટે સંતપુરુષોએ જ્ઞાનોપદેશ કરતાં પહેલાં બધા જ ગ્રંથોનો ઊંડાણપૂર્વક અભ્યાસ કરીને મનન તથા ચિંતન કર્યા બાદ સમજ મેળવવા માટે અથાહ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ગ્રંથના આધારે જુદી જુદી રીતે સાર-અસારનો નિર્ણય કરીને જે પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે તેના તાત્પર્યને સમજ-વિચારીને શબ્દોનું અર્થઘટન કરવું જોઈએ. ત્યાર પછી જ અજ્ઞાની જીવોને તે જ્ઞાન દર્શાવવું જોઈએ. કુવેરસ્વામીનું જે નિજચૈતનચિદ્ શાશ્વત હંસ સ્વરૂપ છે તેના અંગે પણ ગ્રંથોમાં વિગતવાર વર્ણન કરીને સમજાવવામાં આવ્યું છે.

**જયૌ કંચન પરવત નિજ એકુ, તાહી તોડ ઘડે ઘાટ અનેકુ;
સબ ઘાટન કંચનમયે સોઈ, કંચન દષ્ટ જુવે જન કોઈ. ૨૨**

શબ્દાર્થ

જયૌ = જેમકે કંચન પરવત = સોનાના પર્વત નિજ એકુ = મૂળ એકમાત્ર તાહી = તેને તોડ = તોડીને
ઘડે = ઘડવામાં આવે ઘાટ = આકાર અનેકુ = અનેક સબ = બધા જ ઘાટન = ઘાટોમાં કંચનમયે = સોનુ જ, સુવર્ણમય

પપર | અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૨

સોઈ = છે કંચન = સોનાને દષ્ટ = દષ્ટિકોણમાં રાખીને જુવે = જોવામાં આવે જન કોઈ = કોઈ વ્યક્તિ.

અનુવાદ

જેમ સોનાનો એક માત્ર મૂળ પર્વત છે તેને તોડીને અનેક ઘાટ ઘડવામાં આવે તો તે બધા જ ઘાટો સુવર્ણમય છે, પરંતુ કોઈ વ્યક્તિ સોનાને દષ્ટિકોણમાં રાખીને જુએ તો...

ભાવાર્થ

એક દષ્ટાંત આપવામાં આવ્યું છે કે જેમ મૂળ એકમાત્ર શુદ્ધ સોનાના પર્વતમાંથી તેને તોડીને સોની દ્વારા વિવિધ પ્રકારના આકારોથી (ઘાટવાળા) દાગીના બનાવવામાં આવે છે. બધા જ બનાવેલા આકારો આખરે તો સુવર્ણમય હોય છે, પરંતુ જો કોઈ વ્યક્તિ બધા જ દાગીનાને સોનાની દષ્ટિ કોણથી જુએ તો તે એકમાત્ર સોનું જ છે, ભલે પછી બાહ્ય દષ્ટિએ તે આકાર અલગ અલગ હોય. મૂળસ્વરૂપને જોતા તે બધા જ દાગીના એક જ સોનામાંથી બનેલા હોઈ બધા જ સોનાના સ્વરૂપે છે.

ત્યો કંચન પર્વત મમ ગતિયાં, ગ્રંથઘાટ નંગ ઘડે રતી રતીયાં;
મૂલ તોલ જબ તુમ કરી જાનો, સરૂપાનંદ મોહી પ્રગટ પહેયાનો. ૨૩

શબ્દાર્થ

ત્યો = તેમ કંચન પર્વત = સોનાનો પર્વત મમ = અમારી ગતિયાં = ગતિ, જ્ઞાન ગ્રંથઘાટ = ગ્રંથરૂપી આકાર નંગ = દાગીના ઘડે = ઘડવામાં આવ્યા રતી રતીયાં = જુદી જુદી રીતે મૂલ તોલ = મુલવણી અને સરખામણી જબ = જ્યારે તુમ = તમે કરી = કરીને જાનો = જાણો સરૂપાનંદ = સ્વરૂપનો આનંદ મોહી = અમોને પ્રગટ = પ્રત્યક્ષ પહેયાનો = ઓળખો

અનુવાદ

તેમ સોનાના પર્વત સમાન અમારી ગતિ (જ્ઞાન) છે અને ગ્રંથરૂપી દાગીનાના જુદા જુદા આકાર ઘડવામાં આવેલા છે. જ્યારે તમે મુલવણી અને તુલના કરી જાણશો ત્યારે જ અમોને પ્રગટ સ્વરૂપાનંદ તરીકે ઓળખશો.

ભાવાર્થ

આ દષ્ટાંતને આધારે જોતાં કુવેરસ્વામીની જ્ઞાનગતિ સોનાના પર્વત સમાન છે અને તેમાંથી ગ્રંથરૂપી દાગીનાના જુદા જુદા આકાર ઘડવામાં આવેલા છે, પરંતુ જ્યારે સિદ્ધાંતિક સમજની સત્યતાના પારખું બનીને તેના તાત્પર્યની મુલવણી તથા શબ્દોની તાર્કિક તુલના કરી જોવામાં આવે ત્યારે જ તો તેવા કૃપાવંત શિષ્યો કુવેરસ્વામીના સ્વરૂપને નિજાનંદ દેનાર દાતા તરીકે ઓળખશે અને એકમાત્ર પ્રગટ ચૈતન જ્ઞાનગતિવાળા સ્વરૂપને જ દષ્ટિકોણમાં રાખીને તેમની મુલવણી કરશે.

સોહી સરૂપે હમ અમર અનાદુ, કોટી કલપ જુગ કરહુ સમવાદુ;
તાતે તુમ ધોખા મત ધરહી, હમ જાતાં કલપંત ન કરહી. ૨૪

શબ્દાર્થ

સોહી = તે સરૂપે = સ્વરૂપે હમ = અમે અમર = નિત્ય, કાયમ અનાદુ = અનાદિથી કોટી કલપ = કરોડો કલ્પો
જુગ = જગતને કરહુ = કરીશું સમવાદુ = સંવાદ તાતે = તેથી તુમ = તમો ધોખા = ધોખવું, ભૂખ્યા તરસ્યા રાહ જોવી
મત = નહીં ધરહી = જોશો હમ = અમારા જાતાં = જવાથી કલપંત = રુંદન ન = નહીં કરહી = કરશો

અનુવાદ

તે સ્વરૂપે અમે અનાદિથી નિત્ય છીએ અને કરોડો કલ્પો સુધી જગતને સંવાદ(સત્સંગ)
કરીશું. તેથી તમે નાહકના ભૂખ્યા-તરસ્યા રાહ જોશો નહીં કે અમારા જવાથી કલ્પાંત કરશો નહીં.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી આદિ-અનાદિથી તેવા ચૈતન (જ્ઞાન) હંસ સ્વરૂપે કાયમ રહેલા છે. તેથી જ તેઓ કરોડો કલ્પોથી જગતને સત્સંગ દ્વારા કૈવલજ્ઞાનનો બોધ કરતા રહ્યા છે અને ભવિષ્યમાં પણ કર્તાની આજ્ઞાથી કલ્પે કલ્પે આવીને કરતા રહેવાના છે. તેમનું દર્શનીય સ્વરૂપ વિલસાઈ જાય તો કોઈપણ કાયમપંથીએ કલ્પાંત કરવાનું નથી, તેમજ નાહકના ભૂખ્યા-તરસ્યા બેસી રહીને સંતાપ કરવાનો કે રાહ પણ જોવાની નથી.

મેરો તન ચૈતન ચીદ્ રૂપા, સો તુમકુ કહ્યો લક્ષ અનુપા;
અબ તેહી લક્ષ રહો ચિત્ત પ્રોઈ, ચરમ દેહી મમ તજો સનેહી. ૨૫

શબ્દાર્થ

મેરો તન = અમારુ સ્વરૂપ ચૈતન ચીદ્ રૂપા = નિજચૈતનચિદ્ સ્વરૂપાકારે છે સો = તેનો તુમકુ = તમને
કહ્યો = કહી દીધો લક્ષ = જ્ઞાન અનુપા = અનુપમ અબ = હવે તેહી લક્ષ = તે જ લક્ષે રહો = રહો ચિત્ત પ્રોઈ = ચિત્ત પરોવીને
ચરમ દેહી = ચર્મચક્ષુથી દેખાતા સ્વરૂપને મમ = અમારા તજો = છોડી દો સનેહી = સ્નેહ.

અનુવાદ

અમારું સ્વરૂપ નિજચૈતનચિદ્ સ્વરૂપાકારે છે. તેનો અનુપમ લક્ષ તમને કહ્યો. હવે તે જ લક્ષમાં ચિત્ત પરોવીને રહો. તેમજ ચર્મચક્ષુથી દેખાતા અમારા સ્વરૂપનો લગાવ (સ્નેહ) તમે છોડી દો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીનું મૂળ આદિ-અનાદિ સ્વરૂપ નિજચૈતનચિદ્ હંસસ્વરૂપાકારે રહેલું છે. તે અંગેનો

જે અદ્ભુત જ્ઞાન-બોધ હતો તે આપણને આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથમાં વિસ્તારપૂર્વક દર્શાવ્યો છે. હવે દરેક કાયમપંથીએ ચૈતન લક્ષ દ્વારા તે ચિદ્રાકાર સ્વરૂપમાં જ ચિત્ત પરોવીને ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનું છે. જે ચર્મચક્ષુથી દેખાય છે તેવા ઈન્દ્રિયગ્રાહ્ય ભૌતિક પ્રગટ દિવ્યદેહની સાથે પ્રીતિ ત્યજી દેવી જોઈએ. અર્થાત્ સજાતી સજાતીને ઓળખે તે ન્યાયે દેહભાવથી ચર્મચક્ષુવાળા સ્વરૂપને ન જોવું, પરંતુ ચૈતન અંશભાવ ધારણ કરીને ચૈતન દિવ્યદૃષ્ટિ કેળવીને કુવેરસ્વામીના ચૈતનચિદ્ હંસ સ્વરૂપને નિરખવાનું છે. આમ, આપણું પોતાનું પણ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ હોઈ પોતે પણ તે જ ચૈતનભાવ ધારણ કરીને અંશ સ્વરૂપે ચૈતનદૃષ્ટિ કેળવવાની છે.

**જ્ઞાનવંત અબ ભયે તુમ સબહી, કાહા કામ આંહાં મેરો અબહી;
જીવ સકલ અબ તુમ ચેતૈયો, નિજ કૈવલકો લક્ષ બતૈયો. ૨૬**

શબ્દાર્થ

જ્ઞાનવંત = જ્ઞાનવાન અબ = હવે ભયે = થયા તુમ = તમે સબહી = બધા કાહા કામ = શું કામ આંહાં = અહીંયાં મેરો = અમારું અબહી = હવે પછી જીવ સકલ = બધા જ જીવો અબ = હવે તુમ = તમે ચેતૈયો = જ્ઞાનથી જાગ્રત કરજો નિજ કૈવલકો = નિજ કૈવલકર્તાનો લક્ષ = સિદ્ધાંત બતૈયો = બતાવજો.

અનુવાદ

હવે તમે બધા જ્ઞાનવાન થયા છો. તો હવે પછી અમારું અહીંયાં શું કામ ? હવે તમો બધા જીવોને જ્ઞાનથી જાગ્રત કરજો અને કૈવલકર્તાનો લક્ષ બતાવજો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી પોતાના મુંડિત કાયમપંથી સંતપુરુષોને પોતાના દર્શનીય દિવ્યદેહ ત્યજતાં પહેલાં આશ્વાસન આપતા જણાવે છે કે હવે બધા સંતપુરુષો કૈવલજ્ઞાનથી જાગૃત થઈ ગયા છે એટલે જ્ઞાનવાન થઈ ગયા હોવાથી તેમની (કુવેરસ્વામીની) હાજરીની કોઈ જ જરૂર તેમને જણાતી નથી. તેઓ કાયમપંથી સર્વે સંતોને શિખામણ આપે છે કે તેમના ગયા પછી સંતોએ ધર્મગ્રંથોના અભ્યાસના આધારે અન્ય અજ્ઞાની જીવોને કૈવલજ્ઞાનથી જાગૃત કરવાના છે અને નિજ કૈવલકર્તાના અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતા સકર્તા સિદ્ધાંતની સમજ ગ્રંથોમાં દર્શાવેલ જ્ઞાનનાં આધારે અજ્ઞાની જીવોને દર્શાવવાની છે.

**સબ હરિજન ઓરુ સંત સમેતી, જ્ઞાન ધ્યાન સમજાવહી નેતી;
દિવસ એક મેલા જબ મલીયા, શ્રીમત્ કુવેર સબસુ હલમલીયા. ૨૭**

શબ્દાર્થ

સબ = બધા હરિજન = ભક્તજનો ઓરુ = અને સંત = સંતપુરુષો સમેતી = સહિત જ્ઞાન = કૈવલજ્ઞાન અંગ ૮૫, અવિગત ગતિ દેખાવનકો | ૫૫૫

ધ્યાન = કર્તાનું ધ્યાન ધરવા બાબત સમજાવડી = સમજાવ્યું નેતી = નીતિ-નિયમ, આચાર-સંહિતા
દિવસ એક = એક દિવસ મેલા જબ મલીયા = જ્યારે મેળાવડો મળ્યો (ભરાયો) શ્રીમત્ કુવેર = કુવેરસ્વામી સબસુ
= બધાની સાથે હલમલીયા = હળ્યા મળ્યા.

અનુવાદ

એક દિવસ જ્યારે મેળો ભરાયો ત્યારે શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી બધાની સાથે હળ્યા મળ્યા અને બધા ભક્તજનો તેમજ સંતપુરુષો સહિત જ્ઞાન, ધ્યાન અને આચાર-સંહિતા સમજાવી.

ભાવાર્થ

પૂર્ણિમાનાં એક પવિત્ર દિવસે કાયમપંથી અનુયાયીઓના મેળાવડો જ્યારે ભરાયો ત્યારે પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી બધા જ ભક્તજનો અને સંતપુરુષો સાથે ખૂબ જ પ્રસન્નતાપૂર્વક મળ્યા અને હરખભેર ભેટ્યા. ઉપસ્થિત બધા જ ભક્તો અને સંતપુરુષોને છેલ્લે છેલ્લે કેવલજ્ઞાનનો અંતિમ બોધ આપ્યો અને સંત સહિત સર્વને ધ્યાન ધરવા માટેની લક્ષ-ભજનવિધિ સમજાવી આચરણ કરવા યોગ્ય રહેણી-કરણી અંગેની રહેશવિધિ પણ જણાવી.

બોહોરુ સબ હરિજન સંતનસુ, સત્ કૈવલ કીના સરવનસુ;
સૂનો હરિજન સંતો સબ કાઉ, ઓર દેશ હમ તો અબ જાઉ. ૨૮

શબ્દાર્થ

બોહોરુ = ત્યાર પછી સબ = બધા હરિજન = ભક્તજન સંતનસુ = સંતપુરુષોને સત્ કૈવલ = સત્કૈવલ
કીના = કહ્યા સરવનસુ = બધાને સૂનો = સાંભળો હરિજન = ભક્તજન સંતો = સંતપુરુષો સબ કાઉ = સર્વ
ઓર દેશ = બીજા દેશ હમ તો = અમે તો અબ = હવે જાઉ = જઈએ છીએ.

અનુવાદ

ત્યાર પછી બધા ભક્તજનો અને સંતપુરુષો સહિત સૌને સત્ કૈવલ કરતા કહ્યું કે હે ભક્તજનો અને સંતપુરુષો ! સર્વ કોઈ સાંભળો, હવે અમે તો બીજા દેશ જઈએ છીએ.

ભાવાર્થ

ઉપસ્થિત બધા જ કાયમપંથી ભક્તજનો અને સંતપુરુષો સાથે હળીમળીને ભેટ્યા બાદ દરેકને સત્ કૈવલ કહ્યા. ત્યારબાદ તમામ ભક્તજનો અને સંતપુરુષોને જણાવી દીધું કે હવે કુવેરસ્વામી આ ગુજરાત દેશ છોડીને અન્ય દેશમાં જવા પ્રસ્થાન કરે છે.

યેસે કહી હરિજન સંતનસુ, સત્ કુવેર ત્યાગે દેશનકુ. ૨૮

શબ્દાર્થ

યેસે કહી = એવું કહીને હરિજન = ભક્તજન સંતનસુ = સંતપુરુષોને સત્ કુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી ત્યાગે = છોડી દીધો દેશનકુ = દેશને.

અનુવાદ

ભક્તજનો તથા સંતજનોને એવું કહીને સત્ કુવેરસ્વામીએ દેશને છોડી દીધો.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે ઉપસ્થિત સૌ ભક્તજનો અને સંતપુરુષો સહિત સૌને છેલ્લા સત્ કેવલ કહીને સત્ કુવેરસ્વામી ગુજરાત દેશને છોડી બીજા દેશમાં જવા પ્રસ્થાન કર્યું અને અંતર્ધ્યાન થઈ ગયા.

અંગ ૮૬

પરદેશ પ્રવેશ કરનકો

દેહ સહિત અંતરધ્યાન ભઈયા, કાશી દેશ પ્રગટ જઈ થઈયા;
સબ હરિજન મલી કલ્યાંત માંડી, અહો ક્યૌ ગયે હમકુ તુમ છાંડી. ૧

શબ્દાર્થ

દેહ સહિત = શરીર સાથે અંતરધ્યાન = અલોપ ભઈયા = થયા કાશી દેશ = કાશી દેશમાં પ્રગટ = પ્રગટ જઈ = જઈને થઈયા = થયા સબ = બધા હરિજન = ભક્તજન મલી = મળીને કલ્યાંત = રુદન માંડી = માંડ્યું અહો = હે ક્યૌ ગયે = ક્યાં ગયા હમકુ = અમને તુમ = તમે છાંડી = છોડીને.

અનુવાદ

શરીર સહિત અલોપ થયા અને કાશી દેશમાં જઈને પ્રગટ થયા. બધા ભક્તજનો મળીને કલ્યાંત કરવા માંડ્યા કે અહો ! (ગુરુદેવ) તમે અમોને છોડીને ક્યાં ગયા ?

ભાવાર્થ

ગુજરાત દેશ છોડીને કુવેરસ્વામી ભક્તજનો તેમજ સંતપુરુષો સમક્ષ અચાનક શરીર સહિત જ્યારે અંતરધ્યાન થયા પછી તેઓ ઉત્તર ભારતમાં આવેલ કાશી દેશમાં જઈને પ્રગટ થયા. પોતાની નજર સમક્ષથી કુવેરસ્વામી જેવા અલોપ થયા કે તરત જ બધા ભક્તજનો તેમની ગેરહાજરી સહન કરી શક્યા નહીં, તેથી હૈયાફાટ રુદન કરવા લાગ્યા. “બધા ભક્તજનોને છોડીને તમો ગયા ?” એવો ઉદ્ગાર કરીને તેમની વ્યથા દર્શાવવા લાગ્યા.

કેતેક તો અન્ન જલ તજી બેઠે, કોહુ મુદી આંખ ગગન જઈ પેઠે;
કેતેક તો ચિત્તબ્રહ્મ તન ભઈયા, સુધ બુધ જ્ઞાન વિસરજન ગઈયા. ૨

શબ્દાર્થ

કેતેક તો = કેટલાક તો અન્ન જલ = ખોરાક અને પાણી તજી = ત્યજી બેઠે = બેઠા કોહુ = કોઈક મુદી આંખ = આંખ બંધ કરીને ગગન જઈ = બ્રહ્મરંધ્રમાં જઈને પેઠે = પેઠા, પ્રવેશ્યા કેતેક તો = કેટલાક તો ચિત્તબ્રહ્મ = અજપાભરી દશા તન = શરીર ભઈયા = થયા સુધ બુધ જ્ઞાન = જ્ઞાન ભાન અને અક્કલ વિસરજન = ભુલાઈ ગઈયા = ગયા.

અનુવાદ

કેટલાક તો ખોરાક અને પાણી ત્યજીને બેઠા તો કોઈક ધ્યાનસ્થ દશામાં આંખો બંધ કરીને પ્રણવને બ્રહ્મરંધ્રમાં લઈ જઈને પ્રવેશ કરાવ્યો. કેટલાકનું શરીર અજપાભરી દશામાં થયું અને જ્ઞાન, ભાન તથા અક્કલ ભુલાઈ ગયું.

ભાવાર્થ

અચાનક કુવેરસ્વામીના અંતરધ્યાન થવાની સ્થિતિ સહન ન કરી શકવાથી કેટલાક ભક્તો તો અન્ન અને જળ ત્યાગ કરીને દર્શનની ટેક લઈને બેઠા. કેટલાક પોતાના ચિત્તને ધ્યાનાવસ્થામાં લઈ જવા માટે આંખોને બંધ કરી ધ્યાનસ્થ અવસ્થામાં પ્રણવને ઉલટાવીને બ્રહ્મરંધ્રના ગોખમાં પ્રવેશ કરાવી સ્થિર (કુંભક) કરીને બેઠા. વળી, કેટલાક ભક્તોના શરીર અજપાભરી દશામાં અર્થાત્ બેભાન અવસ્થામાં થઈ ગયા. આમ પોતાનું જ્ઞાન, ભાન અને અક્કલ સહિત સ્વપણાને વિસરી ગયા.

કેતેક તો મન ભયે હે અચેતુ, કેતેક સાસા નાડ સંકેતુ;
કેતેક કર્તા કહી પોકારે, છોડ ગયે કુન અવગુન હમારે. ૩

શબ્દાર્થ

કેતેક તો = કેટલાકનાં તો મન = મન અંતઃકરણ ભયે હે = થયાં હતાં અચેતુ = બાવરું કેતેક = કેટલાક સાસા નાડ = શ્વાસોશ્વાસની નાડી સંકેતુ = સંકેલાઈ ગઈ કેતેક = કેટલાક કર્તા કહી = સર્જનહાર કહીને પોકારે = પોકાર કરે છોડ ગયે = છોડીને ગયા કુન = ક્યા અવગુન = અવગુણ હમારે = અમારા.

અનુવાદ

કેટલાકના તો મન અચેત થયાં હતાં તો કેટલાકની શ્વાસનાડી સંકેલાઈ ગઈ. કેટલાક તો કર્તા કહીને પોકારે, કે અમારા ક્યા અવગુણ (અપલક્ષણ) હતા કે છોડીને ગયા.

ભાવાર્થ

કેટલાક શિષ્યો મન અંતઃકરણથી બેભાન બનીને ચેતના વગરના થઈ ગયા હતા, તો કેટલાક ભક્તજનોની શ્વાસનળીની ગતિ સંકેલાઈ ગઈ હતી. કેટલાક તો આકંત ભર્યા (ગદ્ ગદ્દિત કંઠે) અવાજે કર્તાનું સંબોધન કરીને કહેવા લાગ્યા કે તેઓની ક્યા પ્રકારની ખામીઓનો તેઓ ભોગ બન્યા છે કે જેથી કુવેરસ્વામી અચાનક જ બધાને છોડીને પરદેશ ચાલ્યા ગયા છે.

કેતેક તો ચિત્ત કરે પસ્તાવો, અહો કાયમ અબ ક્યાંહાં સે પાવો;
કેતેક હરિજન રુદનહી કરહી, દીન વચન અહોનાથ ઉચરહી. ૪

શબ્દાર્થ

કેતેક તો = કેટલાકના તો ચિત્ત = ચિત્ત અંતઃકરણ કરે = કરવા લાગ્યા પસ્તાવો = પશ્ચાતાપ
અહો = હે કાયમ = કાયમપુરુષ અબ = હવે ક્યાંકાં સે = ક્યાંથી પાવો = પ્રાપ્ત કરી શકાશે કેતેક = કેટલાક
હરિજન = ભક્તજન રુદનહી કરહી = કલ્યાંત કરતા રહ્યા દીન વચન = વિનમ્રતાભર્યા શબ્દો અહોનાથ = હે માલિક
ઉચરહી = બોલતાં.

અનુવાદ

કેટલાકના તો ચિત્તમાં પશ્ચાતાપ કરતા હતા કે હે કાયમપુરુષ ! હવે ક્યાંથી પ્રાપ્ત કરી શકાશે ? કેટલાક ભક્તજનો તો દિનતાપૂર્વક ‘હે માલિક !’ ના વિનમ્રતાભર્યા શબ્દો બોલતાં રુદન કરતા જ રહ્યા.

ભાવાર્થ

કેટલાક શિષ્યો તો ચિત્તમાં પશ્ચાતાપ કરતા રહ્યા કે કર્તાના પરમ વિશેષ પાટવી હંસસ્વરૂપ એવા કાયમપુરુષ હવે ક્યાંથી પ્રાપ્ત થશે ? કેટલાક ભક્તજનો કૈવલકર્તાને યાદ કરીને દિનતાપૂર્વક “હે માલિક !” ના ઉદ્ગાર કરીને સતત યોધાર આંસુઓ વહાવીને આકંદભર્યુ રુદન કરતા જ રહ્યા.

કેતેહ કહે અવગુન અપનેકા, બની નહીં મોસે સેવ વિવેકા;
કેતેક કહે હમ કર્તા ન જાના, મનુ તનસે જન કરી પરમાના. પ

શબ્દાર્થ

કેતેહ કહે = કેટલાક કહેવા લાગ્યા અવગુન = દુર્ગુણ અપનેકા = પોતાના બની નહીં = બની શકી નહીં
મોસે = અમારાથી સેવ = ભક્તિભાવ વિવેકા = વિવેકપૂર્ણ કેતેક કહે = કેટલાકે કહ્યું હમ = અમોએ
કર્તા ન જાના = સર્જનહારને ઓળખી ન શક્યા મનુ તનસે = માનવ શરીરને લીધે જન કરી = સામાન્ય માનવ તરીકે
ગણના કરીને પરમાના = પીછાણ્યા.

અનુવાદ

કેટલાક કહેવા લાગ્યા કે પોતાના જ દુર્ગુણોને લીધે અમારાથી વિવેકપૂર્ણ ભક્તિભાવ બની શક્યો નહીં, તો કેટલાક કહે કે અમોએ સર્જનહારને ઓળખ્યા નહીં. તેમને મનુષ્યના દેહને લીધે માનવ તરીકે ગણના કરીને પીછાણ્યા.

ભાવાર્થ

કેટલાક ભક્તો પશ્ચાતાપ કરતાં દુઃખ અનુભવવા લાગ્યા કે પોતાના સંચિત અવગુણો અને દુર્ગુણોને લીધે તેઓ આ જન્મે કુવેરસ્વામીની વિનયસભર સરભરા પણ કરી ન શક્યા. કેટલાક ભક્તો કહેવા લાગ્યા કે તેમણે કર્તા-માલિકના સ્વરૂપને ન ઓળખતાં મનુષ્ય દેહને લીધે સામાન્ય

માનવ તરીકે ગણના કરીને લેખ્યા. પરિણામે સાચું સ્વરૂપ ઓળખ્યું નહીં અને ભૂલનો ભોગ બન્યા. એટલે હૃદયમાં ખૂબ જ દુઃખની લાગણી અનુભવવા લાગ્યા.

**કેતેક લોક સાકુટ નરનારી, મન પસ્તાવે અધિક અપારી;
હમ સ્વામી નિંદા બહુ કરહી, અહો કર્તા હમ ક્યૌ કરી તરહી. ૬**

શબ્દાર્થ

કેતેક = કેટલાક **લોક** = જીવો **સાકુટ** = અધર્મી **નરનારી** = સ્ત્રી-પુરુષો **મન પસ્તાવે** = મનમાં પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા **અધિક** = વિશેષ **અપારી** = અત્યંત **હમ** = અમો **સ્વામી** = હે સ્વામી ! **નિંદા** = કૂથલી **બહુ** = ઘણી **કરહી** = કરી **અહો કર્તા** = હે માલિક ! **હમ** = અમો **ક્યૌ કરી** = કેમ કરીને **તરહી** = ભવપાર થઈશું ?

અનુવાદ

કેટલાક સાકુટ નરનારી જીવો અત્યંત વિશેષ માત્રામાં પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! અમોએ ઘણી કૂથલી કરી. અહો હે માલિક ! અમે હવે કેમ કરીને ભવપાર થઈશું ?

ભાવાર્થ

કેટલાક અધર્મમય જીવન જીવતા સાકુટ સ્ત્રી-પુરુષો પોતાના મનમાં વિશેષ માત્રામાં પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા. તેઓ સર્જનહાર તરીકે સંબોધન કરીને કબુલાત કરવા લાગ્યા, અને પ્રાયશ્ચિત સ્વરૂપે તેઓએ પોતાની ભૂલ પણ ઘણી કબૂલ કરી કે તેમણે નિંદા-કૂથલી પણ ઘણી કરી છે. વળી, ન બોલવાના વચનો પણ (કુવેરસ્વામી માટે) ઉચ્ચાર્યા છે. તેથી કર્તા તરીકે માનીને બે હાથ જોડીને વિનંતી કરવા લાગ્યા કે હવે તેઓ આ ભવસાગર કેમ કરીને તરી શકશે ?

**બ્રાહ્મણ બનીયા બરન અઢારે, ગયે પીછે કલ્પે લોકહી સારે;
હરિજન ઓરુ સબ સંત સમેતુ, ભયે દલગીર હમસે ધરી હેતુ. ૭**

શબ્દાર્થ

બ્રાહ્મણ = બ્રાહ્મણ કુળના **બનીયા** = વૈષ્ણવ કુળના **બરન** = વર્ણ **અઢારે** = અઢાર **ગયે પીછે** = ગયા પછી **કલ્પે** = કલ્પાંત કરતા **લોકહી સારે** = સર્વે જ્ઞાતિજનો **હરિજન** = ભક્તજનો **ઓરુ** = અને **સબ સંત સમેતુ** = બધા સંતપુરુષો સહિત **ભયે** = થયા **દલગીર** = શોકાતુર **હમસે** = અમારા પ્રત્યે **ધરી** = ધારણ કરીને **હેતુ** = સ્નેહ

અનુવાદ

બ્રાહ્મણ, વૈષ્ણવો સહિત અઢારે વર્ણના સર્વે જ્ઞાતિજનો અને ભક્તજનો તથા સંતપુરુષો સહિત બધા જ (અમારા) ગયા પછી કલ્પાંત કરવા લાગ્યા તેમજ અમારા પ્રત્યે સ્નેહ ધારણ કરીને શોકાતુર થયા.

ભાવાર્થ

ગુજરાત દેશના બ્રાહ્મણ-જાતિના વિપ્રો, વૈષ્ણવ કુળના વણિક બંધુઓની આઘ લઈ અઢારે વર્ષના સર્વે સાંસારિક ગૃહસ્થ નર-નારી, કાયમપંથી ભક્તજનો અને મંદિરના મૂડિત સંતપુરુષો સહિત બધા જ કુવેરસ્વામીના અંતર્ધ્યાન થયા પછી આર્કંદભર્યુ રુદન કરવા લાગ્યા હતા. તે ઉપરાંત કુવેરસ્વામી પ્રત્યે અત્યંત સ્નેહ ધારણ કરીને શોકાતુર બન્યા હતા.

**યૌ કલપંત સબ રહે નિસવાસી, શ્રીમત્ કુવેર પ્રગટે જઈ કાશી;
કાશી દેશ સબ ઈષ્ટ ઉપાસી, કર્મકાંડ નરનારી વિલાસી. ૮**

શબ્દાર્થ

યૌ = આ પ્રમાણે કલપંત = કલ્પાંત સબ = બધા રહે = રહ્યા નિસવાસી = નિસાસાભર્યા શ્રીમત્ કુવેર = શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી પ્રગટે = પ્રગટ થયા જઈ = જઈને કાશી = કાશી દેશ કાશી દેશ = કાશી દેશ સબ = બધા ઈષ્ટ = ઈશ્વરોના ઉપાસી = ઉપાસક કર્મકાંડ = કર્મકાંડી નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો વિલાસી = વૈભવી

અનુવાદ

શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી જ્યારે કાશી જઈને પ્રગટ થયા ત્યારે આ પ્રમાણે બધા નિસાસા ભર્યા કલ્પાંત કરતા રહ્યા. કાશી દેશમાં બધા ઈશ્વરોના ઉપાસક હતા અને કર્મકાંડી હોઈ વિલાસી સ્ત્રી-પુરુષો હતા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી જ્યારે ગુજરાત દેશ ત્યજીને સદેહે અંતર્ધ્યાન થઈ કાશી જઈને પ્રગટ થયા ત્યારે આ પ્રમાણે બધા નિસાસાભર્યા કલ્પાંત કરતા હતા.

કાશી દેશમાં બધા લોકો સગુણ દેવી-દેવતાઓ અને અવતારાદિક પુરુષોને ઈષ્ટ માનીને ઉપાસના કરતા હતા. તેમજ બધા સ્ત્રી-પુરુષો ધાર્મિક ક્રિયા-કર્મો તથા પૂજા-પાઠમાં જ વ્યસ્ત રહીને વિલાસી જીવન જીવતા હતા.

**તેહી દેશ લગે કરનહી બોધા, વિપ્ર ભેખ મલી વદત વિરોધા;
કરકે વિરોધ લરત સબ હારે, અરૂ ઢ જ્ઞાન સૂની મન પતિયારે. ૯**

શબ્દાર્થ

તેહી = તે દેશ = દેશમાં લગે = લાગ્યા કરનહી = કરવા બોધા = ઉપદેસ વિપ્ર = બ્રાહ્મણો ભેખ = ભેખધારીઓ મલી = મળીને વદત = બોલતા વિરોધા = પ્રતિકાર કરકે = કરીને વિરોધ = અવરોધ લરત = લડતા, કજીયો કરતા સબ = બધા હારે = પરાજિત થયા અરૂ ઢ જ્ઞાન = અપ્રસિદ્ધ જ્ઞાન સૂની = સાંભળી મન = મનમાં પતિયારે = વિશ્વાસ બેઠો.

અનુવાદ

તે દેશમાં ઉપદેશ કરવા લાગ્યો ત્યારે બ્રાહ્મણો અને ભેખધારીઓ મળીને પ્રતિકાર કરી વિરોધી વચનો બોલતા, અને લડતા હતા. જ્યારે બધા પરાજિત થયા ત્યારે અપ્રસિદ્ધ જ્ઞાન સાંભળીને મનમાં વિશ્વાસ બેઠો.

ભાવાર્થ

જ્યારે કાશી દેશમાં કુવેરસ્વામી અદ્ભુત કૈવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ કરવા લાગ્યા ત્યારે ત્યાંના રૂઢિચુસ્ત કર્મકાંડી બ્રાહ્મણો અને ભેખધારીઓ ભેગા મળીને વિરોધ કરી અઘટીત વચનો ઉચ્ચારી કજીયો કરવા લાગ્યા. જ્ઞાની ભેખધારી પુરુષો અને બ્રાહ્મણો કે જે વિરોધ કરતા હતા તેઓ જ્ઞાનચર્યા થકી પ્રતિકાર ન કરી શકવાને કારણે અંતે પરાજિત થયા. વેદે જે પદની નેતિ પોકારી છે તેવા પદથી પણ પર રહેલા પરમપદનું જ્ઞાન જે અપ્રસિદ્ધ હતું તે ગુપ્ત જ્ઞાન સાંભળીને તેમના મનમાં કુવેરસ્વામી પ્રત્યે વિશ્વાસ બેઠો.

કેતેક પંડિત સભા કરાઈ, કહે કુવેર હમસે લરે આઈ;
યેસે હી લરી ગયે હાર અનેકુ, સમજ સમજ મમ જ્ઞાન વિશેકુ. ૧૦

શબ્દાર્થ

કેતેક = કેટલાક પંડિત = જ્ઞાનીપુરુષો સભા કરાઈ = સભા કરી કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે હમસે = અમારા સાથે લરે આઈ = આવીને લડવા લાગ્યા યેસે હી = આ પ્રમાણે લરી = લડીને ગયે = ગયા હાર = હાર્યા અનેકુ = ઘણા બધા સમજ સમજ = સમજી સમજીને મમ = અમારું જ્ઞાન = જ્ઞાન વિશેકુ = ઉત્કૃષ્ટ.

અનુવાદ

કેટલાક જ્ઞાનીપુરુષોએ સભા કરી અને આવીને અમારી સાથે લડવા લાગ્યા, કુવેરસ્વામી કહે છે કે આ પ્રમાણે લડીને ઘણા બધા પરાજિત થઈ અંતે અમારા ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનને સમજી સમજીને ચાલ્યા ગયા.

ભાવાર્થ

કાશીના વિદ્વાન જ્ઞાની પંડિતો સભાનું આયોજન કરીને કુવેરસ્વામી સાથે જ્ઞાનચર્યા કરીને વાદ-વિવાદ દ્વારા આક્રમક રીતે કજીયો કરતા હતા. કુવેરસ્વામી પોતાની નવ બુદ્ધિ અને સોળ વિભૂતિના આધારે કૈવલકર્તાના અંશ-અંશીનું જે લુપ્ત થયેલું જ્ઞાન ગર્જનાયુક્ત રીતે જ્યારે સમજાવતા હતા ત્યારે ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનને સમજી સમજીને વિદ્વાન પંડિતો જે આક્રમક હતા તે અંતે પરાજિત થઈને સભામાંથી ચાલવા લાગ્યા હતા.

થોરે દિવસ તેહી દેશ સમજાઈ, તબ બોહોરુ હમકુ દયા આઈ;
કરી પ્રણાયમ ધ્યાન ધરો મોઈ, દેશ ગુજર જનકી ગતિ જોઈ. ૧૧

શબ્દાર્થ

થોરે દિવસ = થોડા દિવસો તેહી = તે દેશ = દેશ સમજાઈ = સમજાવ્યો તબ = ત્યારે બોહોરુ = પછી
હમકુ = અમોને દયા આઈ = દયા આવી કરી પ્રણાયમ = પ્રાણાયમ કરીને ધ્યાન ધરો મોઈ = અમોએ ધ્યાન ધર્યું
દેશ ગુજર = ગુજરાત દેશના જનકી = માનવોની ગતિ = માનસિક સ્થિતિ જોઈ = જોઈ.

અનુવાદ

થોડા દિવસો તે દેશને સમજાવ્યો ત્યાર પછી અમોને દયા આવી. પ્રાણાયમ કરીને મેં ધ્યાન ધરી ગુજરાત દેશના માનવોની માનસિક સ્થિતિ જોઈ.

ભાવાર્થ

કાશી દેશમાં બ્રાહ્મણો અને જ્ઞાની પંડિતો સાથે જ્ઞાનની ચર્ચામાં થોડાક દિવસો સુધી બધાને કૈવલજ્ઞાન સમજાવીને માહિતગાર કર્યા. ત્યારબાદ કુવેરસ્વામીને દિલમાં દયા આવી. જ્યારે પ્રાણાયમ કરીને ત્યારે તેઓએ ધ્યાન ધરીને ગુજરાત દેશના માનવોની માનસિકતા નિહાળી.

અતિ કલપંત કરત જન દેખે, હમ સાથે અતિ પ્રિત વિશેખે;
જન કલપંત સહા નહીં ગયેઉ, દેશ ગુજર ફેરી પ્રગટહી ભયેઉ. ૧૨

શબ્દાર્થ

અતિ = ઘણો, અપાર કલપંત = આકંદભર્યું રુદન કરત = કરતાં જન = માનવો દેખે = જોયાં
હમ સાથે = અમારી સાથે અતિ = અત્યંત પ્રિત = સ્નેહ વિશેખે = વિશેષ જન કલપંત = માનવોના આકંદભર્યા રુદન
સહા નહીં ગયેઉ = સહન નહીં થયું દેશ ગુજર = ગુજરાત દેશ ફેરી = ફરીથી પ્રગટહી = પ્રગટ ભયેઉ = થયો.

અનુવાદ

અમારી સાથેના અત્યંત વિશેષ સ્નેહને લીધે અત્યંત આકંદભર્યું રુદન કરતાં માનવોને જોયા. માનવોનું કલ્પાંત સહન થયું નહીં તેથી ફરી ગુજરાત દેશમાં પ્રગટ થયો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી સાથેનો અત્યંત સ્નેહભર્યો સંબંધ બંધાવાને લીધે તેઓ માનવો વિશેષ માત્રામાં તેમના ગયા પછી વિરહની વેદના સહન ન થવાથી ખૂબ જ આકંદભર્યું રુદન કરતાં હતાં. તે સ્થિતિ નિહાળીને ગુજરાત દેશના માનવોનું કલ્પાંત પોતે સહન ન કરી શકવાને કારણે ફરીથી ગુજરાત દેશનાં સંતપુરુષો અને ભક્તોને દર્શન આપવા પ્રગટ થયા.

સત્ કુવેર સુધ બુધ લેઈ સાજુ, દેહ સહિત આયે કરન સમાજુ;
ગુજર દેશ ફેરકે જબ આયે, સંત સહિત હરિજન હરખાયે. ૧૩

શબ્દાર્થ

સત્ કુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી સુધ = સોળ વિભૂતિ બુધ = નવ બુદ્ધિ લેઈ = લઈને સાજુ = સાજ દેહ સહિત = પોતાના શરીર સાથે આયે = આવ્યા કરન = કરવા માટે સમાજુ = સમાજનું ગુજર દેશ = ગુજરાત દેશ ફેરકે = ફરીથી જબ = જ્યારે આયે = આવ્યા સંત સહિત = સંતપુરુષો સહિત હરિજન = ભક્તજનો હરખાયે = હરખાયા.

અનુવાદ

સત્ કુવેરસ્વામી સોળ વિભૂતિ અને નવબુદ્ધિના સાજવાળા દેહ સાથે સમાજનું કલ્યાણ કરવા આવ્યા. જ્યારે ગુજરાત દેશમાં ફરી પાછા આવ્યા ત્યારે સંત સહિત ભક્તજનો હરખાયા.

ભાવાર્થ

સત્ કુવેરસ્વામીનો સોળ વિભૂતિ અને નવ બુદ્ધિથી વિભૂષિત જે પ્રગટ દિવ્ય દેહ હતો તેવા સ્વરૂપ સાથે ગુજરાત દેશની પ્રજાના કલ્યાણ કરવા અર્થે પાછા આવ્યા. જ્યારે તેઓને ફરી પાછા દર્શન દીધાં ત્યારે મંદિરના સર્વ મૂંડિત સંતપુરુષો તથા કાયમપંથી ભક્તજનોના હૃદયમાં હરખની હેલી ઉમટી અને ખુશખુશાલ થઈ ગયા.

ખબેર ભઈ સબ દેશકે જનકુ, દોર આયે લેઈ તન મન ધનકુ;
ધઈ ધઈ મોઈ સબ પાવ લપટાયે, અહો કર્તા અબ હમ ગત પાયે. ૧૪

શબ્દાર્થ

ખબેર ભઈ = ખબર પહોંચી સબ દેશકે = આખા દેશના જનકુ = માનવોને દોર આયે = દોડતા આવ્યા લેઈ = લઈને તન મન ધનકુ = તન મન અને ધનને ધઈ ધઈ = દોડી દોડીને મોઈ = મારા સબ = બધા પાવ = ચરણોમાં લપટાયે = લપટાયા અહો કર્તા = હે કર્તા ! અબ = હવે હમ = અમોએ ગત = ગતિ પાયે = પ્રાપ્ત કરી

અનુવાદ

જ્યારે આખા દેશના માનવોને ખબર પહોંચી ત્યારે બધા તન, મન અને ધન લઈને દોડતા આવ્યા. (તેઓ) દોડતાં દોડતા આવીને બધા મારા ચરણોમાં લપટાયા અને કહેવા લાગ્યા કે હે કર્તા ! હવે અમે ગતિ પ્રાપ્ત કરી.

ભાવાર્થ

સમગ્ર ગુજરાત દેશમાં કુવેરસ્વામી ફરી પાછા પધાર્યા છે તેવા સમાચાર વાયુવેગે પ્રસરી ગયા.

જેમ જેમ ખબર પડતી ગઈ તેમ તેમ દેશવાસીઓ તન, મન અને ધન લઈને સારસા મંદિરમાં દોડતા આવ્યા. મંદિરના પ્રવેશદ્વારથી જ દોડતાં દોડતાં આવીને જ્યાં કુવેરસ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યાં તેઓના ચરણકમળમાં લપટાવા લાગ્યા અને પશ્ચાતાપ કરતાં કર્તા તરીકેનો ઉદ્દગાર કાઢીને કહેતા હતા કે હવે તેઓએ કુવેરસ્વામીની અકળ ગતિને જાણી લીધી છે.

**કેતેક દિન હમ ભરમહી ભૂલે, જ્ઞાનચક્ષુ હમેરે અબ ખૂલે;
સંત સહિત હરિજન મલીસારે, ધૂપ દીપ મોઈ આરતી ઉતારે. ૧૫**

શબ્દાર્થ

કેતેક દિન = કેટલાક દિવસો **હમ** = અમે **ભરમ હી ભૂલે** = ભ્રમણામાં જ ભૂલા પડ્યા **જ્ઞાનચક્ષુ** = જ્ઞાનચક્ષુ **હમેરે** = અમારા **અબ** = હવે **ખૂલે** = ખૂલ્યા **સંત સહિત** = સંતપુરુષો સહિત **હરિજન** = ભક્તજન **મલી** = મળીને **સારે** = બધા **ધૂપ દીપ** = ધૂપ અને દીવો **મોઈ** = અમારી **આરતી ઉતારે** = આરતી ઉતારતા હતા.

અનુવાદ

કેટલાક દિવસો અમે ભ્રમણામાં જ ભૂલા પડ્યા હતા, પરંતુ હવે અમારા જ્ઞાનચક્ષુ ખુલ્યા. સંત સહિત ભક્તજનોએ બધા ભેગા મળીને અમારી ધૂપ-દીપ સહિત આરતી ઉતારી.

ભાવાર્થ

ખૂબ જ ભોળા ભાવથી ભક્તજનો કહેતા હતા કે કેટલાક દિવસો સુધી તેઓ ભ્રમણામાં જ ભૂલા પડ્યા હતા. હવે કુવેરસ્વામીએ પ્રગટ થઈને ફરીથી દર્શન દીધા તેથી તેઓના જ્ઞાનચક્ષુ ખુલ્યાં. સંત-પુરુષો સહિત ત્યાં ઉપસ્થિત ભક્તજનો બધા ભેગા મળીને કુવેરસ્વામીની ધૂપ-દીપ સાથે આરતી ઉતારી.

**કરી આરતી સબને લેઈ, દીન વચન ભયે પ્રેમ સનેહી;
કર જોરી કહે સબ જન ઓરુ સંતુ, સ્વામી તુમ ગત્ય અકથ અનંતુ. ૧૬**

શબ્દાર્થ

કરી આરતી = આરતી કરીને **સબને** = બધાએ **લેઈ** = લીધી, આરતી લેવી એટલે પ્રગટેલ આરતીના દીવા ઉપર બે હાથની આંગળીઓ આરતીની જ્યોતને સ્પર્શ થાય તે રીતે સ્પર્શ કરીને ઉર્જાને આંખોએ અને માથે ચઢાવવી **દીન** = વિનમ્રતાવાળા **વચન** = વચનો **ભયે** = થઈને **પ્રેમ સનેહી** = પ્રેમ અને સ્નેહાધીન **કર જોરી** = હાથ જોડીને **કહે** = કહેવા લાગ્યા **સબ જન** = બધા જન **ઓરુ સંતુ** = ભક્તજનો અને સંતપુરુષો **સ્વામી** = પ્રભુ **તુમ** = તમારી **ગત્ય** = ગતિ **અકથ** = અવર્ણનીય **અનંતુ** = અપાર.

અનુવાદ

આરતી કરીને સૌએ લીધી. બાદ પ્રેમ અને સ્નેહપૂર્વક વિનમ્ર વચનોવાળા થઈને, બે હાથ

જોડીને બધા સંત અને ભક્તજન કહેવા લાગ્યા કે હે પ્રભુ ! તમારી ગતિ અવર્ણનીય અને અપાર છે.

ભાવાર્થ

આરતી કરીને બધાએ દીવાની ઉર્જાને બે હાથથી સ્પર્શ કર્યા બાદ આંખોએ અને માથે ચઢાવીને નમસ્કાર કર્યા. વળી, પ્રેમ અને સ્નેહાધીન બનેલા બધા જ સંતપુરુષો તથા ભક્તજનો નમ્રતાપૂર્વક બે હાથ જોડીને વિનમ્રતા પૂર્વક કહેવા લાગ્યા કે કુવેરસ્વામી પ્રભુની ગતિ તો અવર્ણનીય અને અપાર છે.

**તુમ કર્તા અવિગત અવિકારી, હમ નહીં જાની ગતિ તુમારી;
અબ સ્વામી રખીયો કરુનાઈ, ટારો મતિ આયે શરનાઈ. ૧૭**

શબ્દાર્થ

તુમ = તમો કર્તા = માલિક અવિગત = જેની વિગત જાણી ન શકાય તેવા અવિકારી = વિકારથી રહિત
હમ = અમે નહીં જાની = જાણી નથી ગતિ = જ્ઞાનની સામર્થ્યતા તુમારી = તમારી અબ = હવે સ્વામી = પ્રભુ રખીયો = રાખો
કરુનાઈ = કરુણા ટારો = નિવારો મતિ = બુદ્ધિ આયે = આવ્યા છીએ શરનાઈ = શરણમાં.

અનુવાદ

તમો અવિગત અને અવિકારી માલિક છો. અમોએ તમારી ગતિ જાણી નથી, પરંતુ હવે હે સ્વામી ! કરુણા રાખીને અમારી જે (સ્વાર્થી) બુદ્ધિ છે તેને નિવારો કારણ કે અમે તમારા શરણમાં આવ્યા છીએ.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી પોતે જ અવિગત અને અવિકારી માલિક છે. તેમની સાચી જ્ઞાનગતિને ભક્તજનો સંપૂર્ણપણે અને સારી રીતે જાણી શક્યા નથી. બધા જ કાયમપંથી ઉપર કરુણા કરવા અને તેઓની જે સ્વાર્થી અને મંદ અજ્ઞાનમય બુદ્ધિ છે તે દૂર કરવા તેમજ હૃદયમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરવા માટે બધા હે સ્વામી ! કહીને વિનંતી કરવા લાગ્યા તમામ ભક્તો સમર્થપુરુષના શરણમાં આવ્યા છે.

**અતિ અવગુન મતિ મલિન હમારી, ગુન અવગુન તુમ લેહો સમારી;
તુમ સતગુરુ દાતા ઓરુ કર્તા, ચૌદ લોક ઉપજાવન હરતા. ૧૮**

શબ્દાર્થ

અતિ = ઘણા અવગુન મતિ = અવગુણથી ભરેલી બુદ્ધિ મલિન = હલકી હમારી = અમારી ગુન અવગુન = સદ્ગુણ
અને દુર્ગુણને તુમ = તમો લેહો સમારી = સુધારી લ્યો તુમ = તમો સતગુરુ = સદ્ગુરુ દાતા = દાતાર ઓરુ = અને

કર્તા = સર્જનહાર યૌદ લોક = યૌદલોકને ઉપજાવન હરતા = ઉત્પન્નકર્તા અને નાશ કર્તા.

અનુવાદ

અમારી બુદ્ધિ ઘણા અવગુણોથી ભરેલી હોઈ હલકી છે. તેથી તેવા ગુણો-અવગુણોને તમો સુધારી લ્યો. તમો સદ્ગુરુ દાતાર અને કર્તા છો, તેમજ યૌદલોકને ઉત્પન્ન કરનાર અને નાશ કરનારા છો.

ભાવાર્થ

ગુજરાત દેશના સંત અને ભક્તજનો પોતાના ભોળા ભાવે કુવેરસ્વામીને ફરીથી પ્રગટ થયા બાદ વિનમ્રતા ભરેલી વાણીથી ભાવ-વિભોર થઈને જણાવે છે કે તેમની બુદ્ધિ ઘણા અવગુણોથી ભરેલી અને હલકી કક્ષાની છે. તેથી તેમના તમામ અવગુણો અને સદ્ગુણો એ બંનેનો તોલ કરીને જે પરમાર્થ માટે તેમજ અંશના કલ્યાણ માટે યોગ્ય હોય તેવું વિચારવા અને કાર્યોમાં બદલાવ કરવા માટેની શક્તિ બક્ષવા વિનંતી કરે છે. તેમના મનમાં તો કુવેરસ્વામી સદ્ગુરુ દાતાર અને કર્તાના સ્વરૂપે છે. વળી, અંતરીક્ષના યૌદલોક સહિત સૌના ઉત્પત્તિ તેમજ સંહારના કારણરૂપે રહેલા છે તેમ જણાવે છે.

યેસેહી કહી સાધુ ઓરુ જનહી, પ્રેમ કરન લગે અતિ દિન દિનહી;
દેશ ગુજર સબહી નરનારી, આયે સકલ સૂની કિરત હમારી. ૧૯

શબ્દાર્થ

યેસેહી = આ પ્રમાણે કહી = બોલીને સાધુ = સંતપુરુષ ઓરુ = અને જનહી = ભક્તજનો પ્રેમ = સ્નેહ કરન લગે = કરવા લાગ્યા અતિ = ઘણે દિન દિનહી = દિન-પ્રતિદિન દેશ ગુજર = ગુજરાત દેશ સબહી = બધા નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો આયે = આવ્યા સકલ = બધા સૂની = સાંભળી કિરત = કીર્તિ હમારી = અમારી.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે કહીને સાધુ-પુરુષ અને ભક્તજનો દિન-પ્રતિદિન ઘણો પ્રેમ કરવા લાગ્યા. ગુજરાત દેશના બધા સ્ત્રી-પુરુષો અમારી કીર્તિ સાંભળીને આવ્યા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી પાછા આવ્યા પછી આ પ્રમાણેના વચનો બોલીને બધા જ સાધુ-પુરુષો અને ભક્તજનો દિન-પ્રતિદિન વધારેને વધારે સ્નેહ કરવા લાગ્યા. હૃદયના અત્યંત સમર્પિત ભાવથી કુવેરસ્વામી પ્રત્યે આદર અને સન્માનની દૃષ્ટિએ નિહાળીને ભક્તિભાવમાં ઉત્તરોત્તર વધારો નોંધાતો ગયો. કુવેરસ્વામી ફરીથી પ્રગટ થયા છે તેવા સમાચાર જેમ જેમ પ્રસરતા ગયા તેમ તેમ વધુને વધુ સંખ્યામાં ભક્તજનો દર્શનાર્થે મંદિરમાં આવવા લાગ્યા. આમ સમગ્ર ગુજરાત દેશમાં

કીર્તિ સાંભળીને બહુ જ મોટી સંખ્યામાં સ્ત્રી-પુરુષો દર્શનાર્થે આવ્યા હતા.

**કરત દરસ મમ ગયે અંદેશા, સૂનત જ્ઞાન સબ લીયે ઉપદેશા;
સકલ દેશ મમ જન ભયે સારા, ભાવ પ્રિત બઢી ભક્તિ અપારા. ૨૦**

શબ્દાર્થ

કરત = કરતાંની સાથે દરસ = દર્શન મમ = અમારા ગયે = નાશ પામી અંદેશા = ભ્રમણાઓ
સૂનત જ્ઞાન = જ્ઞાન સાંભળીને સબ = બધાએ લીયે = લીધો ઉપદેશા = બોધ સકલ દેશ = સમગ્ર દેશ મમ = અમારા
જન ભયે = ભક્ત થયા સારા = ઘણા ભાવ પ્રિત = ભાવના અને સ્નેહ (પ્રીતિ) બઢી = વધી ભક્તિ અપારા = અપાર
ભક્તિ.

અનુવાદ

અમારાં દર્શન કરતાંની સાથે જ ભ્રમણાઓ નાશ પામી. જ્ઞાન સાંભળીને બધાએ બોધ લીધો.
સમગ્ર દેશમાં અમારા ઘણા ભક્તો થયાં અને ભાવના તેમજ પ્રીતિ વધતાં અપાર ભક્તિ કરવા
લાગ્યા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીનાં દર્શનાર્થે આવનાર ભક્તજનોના મનની ઘણી બધી શંકા-કુશંકાઓ હતી તે
(પરમગુરુના) દર્શનમાત્રથી જ દૂર થઈ અને તેમની બધી જ ભ્રમણાઓ ભાગી ગઈ. જેમ જેમ
કેવલજ્ઞાનનો સત્સંગ સાંભળતા ગયા તેમ તેમ વધુને વધુ સંખ્યામાં કાયમપંથી અનુયાયીઓ બનવા
માટે લક્ષબોધ સ્વીકાર્યો. આ રીતે સમગ્ર ગુજરાત દેશમાં કુવેરસ્વામીના ઘણા બધા અનુયાયી
કાયમપંથી ભક્તોમાં વધારો થયો. વળી, ભક્તોનાં હૃદયમાં ભાવ અને પ્રીતિ વધતાં ભક્તિમાં
પણ અપાર વધારો જોવા મળ્યો.

**હરિજન ઓરુ સાકુટ સમેતા, કરન લગે હમસે સબ હેતા;
જે જે જશ જુગમહી વિસ્તરીયા, અનંત કોટ જીવ શરનહી કરીયા. ૨૧**

શબ્દાર્થ

હરિજન = ભક્તજન ઓરુ = અને સાકુટ = અધર્મી સમેતા = સહિત કરન લગે = કરવા લાગ્યા
હમસે = અમારી સાથે સબ = બધા હેતા = સ્નેહ જે જે જશ = જેમ જેમ કીર્તિ જુગમહી = જગતમાં વિસ્તરીયા = વિસ્તાર પામી
અનંત કોટ જીવ = અગણિત જીવો શરનહી = શરણમાં કરીયા = કર્યાં.

અનુવાદ

ભક્તજનો અને અધર્મી સહિત બધા અમારી સાથે હેત કરવા લાગ્યા. જેમ જેમ જગતમાં

કીર્તિ વિસ્તાર પામી, તેમ અનંત કોટી જીવોને શરણમાં કર્યા.

ભાવાર્થ

કાયમપંથી ભક્તજનો અને જેઓ શરણમાં નથી આવ્યા તેવા અધર્મી જીવો સહિત બધા જ કુવેરસ્વામી સાથે હેત-પ્રીતિ કરવા લાગ્યા. જેમ જેમ કુવેરસ્વામીની કીર્તિ સમસ્ત જગતમાં વિસ્તાર પામવા લાગી અને તેમનો જય જયકાર થવા લાગ્યો તેમ તેમ વધુને વધુ સંખ્યામાં લોકો શરણમાં આવ્યા. આમ અનંત કોટી જીવોને કુવેરસ્વામીએ પોતાના શરણમાં લીધા હતા.

જ્ઞાન ધ્યાન સબ જન અનુરાગુ, નિશદિન હોયે અતિ સંત સમાગુ;
આનંદમયે ઉછવ અવિકાસા, રાજા પરજા સબ ભયે દાસા. ૨૨

શબ્દાર્થ

જ્ઞાન = જ્ઞાન ધ્યાન = ધ્યાન સબ = બધા જન = ભક્તજનો અનુરાગુ = ગાઢ સ્નેહાધીન બન્યા
નિશદિન = રાત-દિવસ હોયે = થાય અતિ = ઘણો સંત સમાગુ = સંતો સાથે સત્સંગ આનંદમયે = આનંદમય
ઉછવ = ઉત્સવ અવિકાસા = અત્યંત વાધારો થવા લાગ્યો રાજા = રાજા પરજા = પ્રજા સબ = બધા ભયે = થયા
દાસા = સેવક.

અનુવાદ

બધા ભક્તો જ્ઞાન અને ધ્યાનના અનુરાગી બન્યા. રાત-દિવસ સંતો સાથે ઘણો સત્સંગ થતો ગયો. આ રીતે આનંદમય ઉત્સવ વધતો ગયો, જેથી રાજા અને પ્રજા બધા સેવક થયા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીના શરણમાં ભક્તોની ભીડ વધવા માંડી. રાત-દિવસ સંત-પુરુષો સાથે સત્સંગથી ભક્તિનો પ્રભાવ વધવા માંડ્યો. સત્સંગના પ્રભાવથી બધા જ ભક્તજનો જ્ઞાન અને ધ્યાનમાં મગ્ન થઈને ગાઢ સ્નેહાધીન બનતા ગયા. મંદિરના પરિસરમાં આ રીતે આનંદમય ઉત્સવનો ઉત્તરોત્તર વધારો નોંધાવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે સમગ્ર ગુજરાત દેશની પ્રજા અને રાજા સહિત બધા કાયમપંથી અનુયાયી બન્યા.

માસ માસ પુનમ જબ હોઈ, દર્શનકુ આવે સબ કોઈ;
મેલા મલે અપાર અગાધુ, કરે હલી મલી આનંદ જન સાધુ. ૨૩

શબ્દાર્થ

માસ માસ = દરેક મહિને પુનમ જબ હોઈ = જ્યારે પૂર્ણિમા હોય દર્શનકુ = દર્શન કરવા આવે = આવે
સબ કોઈ = સૌ કોઈ મેલા મલે = મેળાવડો ભરાય અપાર = ઘણો અગાધુ = મોટા પ્રમાણમાં કરે = કરતા

હલી મલી = હળીમળીને આનંદ = આનંદ જન = ભક્તો સાધુ = સંતપુરુષો.

અનુવાદ

દરેક મહિનાની જ્યારે પૂર્ણિમાનો દિવસ હોય ત્યારે સૌ કોઈ દર્શન કરવા આવે. મેળાવડાનું આયોજન ઘણા જ મોટા પ્રમાણમાં થતું; ત્યારે ભક્તો અને સંતપુરુષો બધા હળીમળીને આનંદ કરતા.

ભાવાર્થ

જ્યારે દરેક મહિનાની પૂર્ણિમાના પવિત્ર દિવસે સમગ્ર ગુજરાત દેશમાંથી કાયમપંથી સૌ કોઈ અનુયાયી આબાલવૃદ્ધ (સ્ત્રી-પુરુષો) કુવેરસ્વામીનાં દર્શન કરવા સારસાપુરીમાં આવતા હતા. આથી પૂર્ણિમાના પવિત્ર દિવસે સારસાપુરીમાં ખૂબ જ મોટા પ્રમાણમાં મેળાવડાનું આયોજન થતું હતું. તે વખતે કાયમપંથી ભક્તજનો તેમજ સંત પુરુષો સહિત બધા જ કુવેરસ્વામીનાં દર્શન કરતા તથા કથા-સત્સંગના સથવારે એકબીજા સાથે આત્મબંધુત્વના નાતે હળીમળીને તમામ ભક્તજનો સહિત સાધુ-સંતો પણ આનંદ માણતા હતા.

એહી પરકાર દિવસ ઓરુ રાતી, વિત્યે કરત જ્ઞાન વિક્ષાતી;
સબ હરિજન ભયે જ્ઞાન વિવેકી, સૂનહી સૂનહી ગુનગ્રંથ અનેકી. ૨૪

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = આ પ્રમાણે દિવસ ઓરુ રાતી = દિવસ અને રાત વિત્યે = વીતતાં કરત = કરતાં જ્ઞાન = જ્ઞાન વિક્ષાતી = પ્રસિદ્ધ સબ = બધા હરિજન = ભક્તજન ભયે = થયા જ્ઞાન વિવેકી = જ્ઞાનના વિનયવાળા સૂનહી સૂનહી = સાંભળી સાંભળીને ગુનગ્રંથ = જ્ઞાન સભર ગ્રંથો અનેકી = અનેક.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે રાત-દિવસ જ્ઞાનની પ્રસિદ્ધિ કરવામાં જ વીતતા હતા. જ્ઞાન સભર ગ્રંથોને અનેક વખત સાંભળી સાંભળીને બધા ભક્તજનો જ્ઞાનના વિનયવાળા થયા.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે કૈવલજ્ઞાનના પ્રચાર-પ્રસારના કાર્યમાં રાત અને દિવસ પસાર થતા હતા. એટલે ઉત્તરોત્તર ભક્તોની ભીડ વધતી જ જતી હતી. કૈવલજ્ઞાનથી ભરપૂર ગ્રંથોની વાણી અનેક વખત સત્સંગ-કથા દ્વારા સાંભળી સાંભળીને બધા શ્રોતાજનો (ભક્તજનો) પણ કૈવલજ્ઞાનના વિવેકીભક્તો જ્ઞાની બનીને ભક્તિમાં મશગૂલ રહેતા હતા.

તારન તરન ભયે સબ સાધુ, કરત કરત મમ લક્ષ આરાધુ;
કેતેક હરિજન મહી ભયે એસે, સંત સમાન જ્ઞાન ભડ તેસે. ૨૫

શબ્દાર્થ

તારન તરન = પોતે ભવપાર જઈ શકે અને અન્યને પણ જ્ઞાન આપીને ભવપાર કરવા માટે સક્ષમ કરે તેવા **ભયે** = થયા **સબ** = બધા **સાધુ** = સાધુપુરુષ **કરત કરત** = કરતાં કરતાં **મમ** = અમારો **લક્ષ** = જ્ઞાન **આરાધુ** = આરાધના **કેતેક** = કેટલાક **હરિજન** = ભક્તજનો **મહી ભયે** = માં થયા **એસે** = એવા **સંત સમાન** = સંતોની સરખામણી કરે તેવા **જ્ઞાન ભડ** = મહાન જ્ઞાની **તેસે** = તેવા.

અનુવાદ

અમારા લક્ષનું આરાધન કરતાં કરતાં બધા સાધુ તારણ-તરણ થયા. કેટલાક ભક્તજનોમાં પણ જે સંત સમાન મહાન જ્ઞાની બન્યા હોય એવા થયા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી દ્વારા દર્શાવેલા અંશ-અંશીના લક્ષનું સતત ચિંતવન અને આરાધન કરતાં કરતાં ગુરુકૃપા મેળવી બધા મૂંડીત સાધુપુરુષ પણ તારણ-તરણ બન્યા. વળી, કૈવલજ્ઞાનના સતત સત્સંગ અને ગ્રંથ વાંચનનો સ્વાનુભવ તેમજ ગુરુકૃપા પ્રાપ્ત કરીને કેટલાક કાયમપંથી ભક્તજનોમાં પણ એવા સંત સમાન મહાન જ્ઞાની ભક્તપુરુષો બન્યા હતા.

**કૈવલ ધ્યાન સબે ઉર ધરહી, અન્ય દેવ આરાધ ના કરહી;
ચૈતન દંષ્ટ ભઈ જબ જનકી, સંત સહિત ઓરુ સબ હરિજનકી. ૨૬**

શબ્દાર્થ

કૈવલ ધ્યાન = કૈવલકર્તાનું ધ્યાન **સબે** = બધાએ **ઉર** = હૃદયમાં **ધરહી** = ધારણ કર્યું **અન્ય દેવ** = બીજા દેવી-દેવતાઓનું **આરાધ** = આરાધના **ના** = નહીં **કરહી** = કરતા **ચૈતન દંષ્ટ** = ચૈતનદંષ્ટિ **ભઈ** = થઈ **જબ** = જ્યારે **જનકી** = ભક્તોની **સંત સહિત** = સંતપુરુષો સહિત **ઓરુ** = અને **સબ હરિજનકી** = બધા હરી ભક્તની.

અનુવાદ

બધાએ કૈવલકર્તાનું ધ્યાન હૃદયમાં ધારણ કર્યું. જ્યારે ભક્તોની ચૈતનદંષ્ટિ થઈ ત્યારે સંત સહિત બધા જ હરિભક્તો અન્ય દેવોની આરાધના કરતા ન હતા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીના સ્વમુખે ઉચ્ચારાયેલા કૈવલજ્ઞાનની વાણી અને સતત સત્સંગના સહવાસથી બધા ભક્તો અને સંતજનોને કર્તાનું ધ્યાન હૃદયમાં ધારણ કર્યું. સંતપુરુષો સહિત બધા જ ભક્તોની આપનપુ નિજ ચૈતનસ્વરૂપને અને પૂર્ણચૈતન અંશી કૈવલકર્તાના પરમપદને નિહાળવાવાળી ચૈતનદંષ્ટિ થતાં બધાએ સર્વ નાશવંત સગુણ-દેવી-દેવતાઓ અને અવતારાદિક મહાપુરુષોની કરાતી ભક્તિ તેમજ પૂજા-પાઠ ત્યજી દીધા. તેઓ એકમાત્ર કૈવલકર્તાની ભક્તિ અંશભાવે કરતા

હતા, તેમજ આત્મબંધુત્વના ભાવે દરેક જીવને નિહાળતા હતા.

**દંષ્ટ તત્ત્વ ગયો દરસ દૂરાઈ, નિજ ચૈતન કેવલ ગ્યમ પાઈ;
યેસી ભઈ જબ સમજ સકલકી, તબ હમ ચેહેન લીયે સબ દલકી. ૨૭**

શબ્દાર્થ

દંષ્ટ તત્ત્વ = દશ્યમાન થતાં તત્ત્વો ગયો = નાશ પામ્યો દરસ = દષ્ટિ દૂરાઈ = દૂર થઈ નિજ ચૈતન = આદિ ચૈતન કેવલ ગ્યમ = કેવલકર્તાની ગતિ પાઈ = પ્રાપ્ત કરી યેસી = આવી ભઈ = થઈ જબ = જ્યારે સમજ = જાણ્ય સકલકી = બધાની તબ = ત્યારે હમ = અમોએ ચેહેન લીયે = ઓળખી લીધું સબ = બધાના દલકી = હૃદયની.

અનુવાદ

કેવલકર્તાની નિજચૈતનગતિ પ્રાપ્ત કરીને દશ્યમાન થતાં તત્ત્વોની દષ્ટિ દૂર થઈ. જ્યારે બધાની એવી સમજ થઈ ત્યારે અમોએ સૌના હૃદયને ઓળખી લીધું.

ભાવાર્થ

યુસ્ત રહેણી-કરણી પાળતા કાયમપંથી અનુયાયીઓ અને સંતપુરુષોના હૃદયમાં જ્યારે કેવલજ્ઞાન પરિપક્વતા પામ્યું ત્યારે બધાની દષ્ટિ નિજ કેવલકર્તાની ચૈતનગતિ તરફ વળી. ચર્મચક્ષુથી દશ્યમાન થતા તત્ત્વોનો લગાવ નાશ પામતાં, ઘાટોને દેહભાવે નિહાળવાની દષ્ટિ નાશ થઈ અને ઘાટનો સ્વામી સ્વ-ચૈતન અંશ સ્વરૂપ છે તેવી દિવ્યજ્ઞાનદષ્ટિથી નિહાળવાની આદત પડી અને બધું જ ચૈતનમય જણાયું. જ્યારે બધાની આવી ચૈતનમય દષ્ટિ થઈ ત્યારે કુવેરસ્વામીએ પોતાની સજ્જાદષ્ટિથી બધાનાં હૃદયમાં રહેલી તે વૃત્તિને ઓળખી લીધી. તેઓ મનમાં સંતોષની લાગણી અનુભવવા લાગ્યા કે હવે સાચે જ જંબુ દ્વીપની પ્રજા કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત થઈ છે.

**જબ એક દિન હમ કીયો વિચારી, ચેતો દીપ દેહી દેઉ છટકારી;
બોહોત બરસ લીલા અબ કીની, જંબુ દ્વીપ હલમલ રંગ ભીની. ૨૮**

શબ્દાર્થ

જબ = જેથી એક દિન = એક દિવસ હમ = અમોએ કીયો = કર્યો વિચારી = વિચાર ચેતો દીપ = આ દ્વીપ જ્ઞાનથી જાગ્રત થયો છે દેહી = દેહ દેઉ = દઉં છટકારી = ત્યજી બોહોત બરસ = ઘણા વર્ષો લીલા = સત્સંગ, નિજાનંદ અબ = હવે કીની = કર્યો જંબુ દ્વીપ = જંબુ દ્વીપ હલમલ = હળીમળીને રંગભીની = રંગમાં રંગાઈને.

અનુવાદ

જેથી એક દિવસ અમોએ વિચાર કર્યો કે આ દ્વીપ જ્ઞાનથી જાગ્રત થયો છે તો હવે દેહને

ત્યજી દઉં. ઘણા વર્ષો સુધી જંબુ દ્વીપમાં હળીમળીને રંગમાં રંગાઈને સત્સંગ કર્યા છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ પોતાની સજાજાણથી દરેકના હૃદયમાં આત્મબંધુત્વની ભાવનાને જ્યારે જાગ્રત થયેલી જોઈ ત્યારે તેઓના મનમાં એક દિવસ વિચાર આવ્યો કે આ જંબુ દ્વીપ તો કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત થયો છે, તો હવે આ દેહ ત્યજીને કૈવલધામ સિધાવું. ઘણા વર્ષો સુધી અહીંયાં કૈવલજ્ઞાન સમજાવતાં કથા-સત્સંગ કર્યો છે. જંબુ દ્વીપની પ્રજાજનો સાથે હળીમળીને જ્ઞાનના રંગમાં રંગાયેલા રહીને સૌની સાથે નિજાનંદનો આનંદ પણ બહુ જ લીધો છે.

સબ હરિજન ઓરુ સંત બોલાઈ, જ્ઞાન કયારી જબી જમાઈ;
કહે કુવેર અકેહેર અવાજુ, છેહેલે દિનકે એહી સમાજુ. ૨૯

શબ્દાર્થ

સબ = બધા, તમામ હરિજન = ભક્તજનો ઓરુ = અને સંત = સંતપુરુષ બોલાઈ = બોલાવીને જ્ઞાન કયારી = જ્ઞાન કયેરી જબી = જ્યારે જમાઈ = ભેગી કરી કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે અકેહેર અવાજુ = નમ્રતાપૂર્વક બોલ બોલીને છેહેલે દિનકે = અંતિમ દિવસના એહી = આવા સમાજુ = બોધાત્મક વચન.

અનુવાદ

બધા ભક્તજનોને અને સંતપુરુષોને બોલાવીને જ્યારે જ્ઞાન કયેરી ભેગી કરી ત્યારે વિનમ્રતાભરી વાણીથી અંતિમ દિવસના આવા બોધાત્મક વચનો કુવેરસ્વામી બોલ્યા.

ભાવાર્થ

જંબુ દ્વીપ ત્યજીને કૈવલધામ પાછા ચાલી જવાનો સમય જણાતાં બધા ભક્તજનોને અને સંતપુરુષોને બોલાવ્યા. જાહેરમાં જ્ઞાનસભાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. તે સમયે શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીએ આશીર્વાદરૂપે આશ્વાસન આપતા આવાં વિનમ્રતાભર્યાં અંતિમ બોધાત્મક વચનો બોલીને સભાજનોને સંબોધ્યા.

અંગ ૮૭

સક્રતમત શ્રીમત્ કુવેર-કરુણાસાગર નિજધામ સધાવનકો

નિજ અનુભવ કરી કીયો પોકારા, સમજ લીયો હરિજન સબ સારા;
દિવસ છેડેલુ એહી જ્ઞાન ઉચારુ, અબ હમ કૈવલધામ સધારુ. ૧

શબ્દાર્થ

નિજ અનુભવ = પોતાના સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપનો સ્વાનુભવ કરી = કરીને કીયો = કર્યો પોકારા = પોકાર, ગર્જનાયુક્ત વાણી સમજ લીયો = સમજી લેજો હરિજન = ભક્તજન સબ = બધા સારા = સારી રીતે દિવસ છેડેલુ = છેલ્લો દિવસ એહી = આ પ્રકારનું, આ જ્ઞાન = સમજ ઉચારુ = ઉચ્ચારું અબ = હવે હમ = અમે કૈવલધામ = કૈવલધામ સધારુ = જવા પ્રસ્થાન કરું છું.

અનુવાદ

સ્વ-સ્વરૂપનો સ્વાનુભવ કરીને પોકાર કર્યો છે, જે બધા જ ભક્તો સારી રીતે સમજી લેજો. છેલ્લા દિવસનું આ જ્ઞાન ઉચ્ચારું છું કે હવે અમે કૈવલધામ જવા પ્રસ્થાન કરીએ છીએ.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ પોતાના સ્વ-ચૈતન હંસ સ્વરૂપનો સ્વાનુભવ જાગૃત કરીને ગર્જનાયુક્ત વાણીથી બધા ભક્તજનો અને સંતપુરુષોને પોતાના દ્વારા કરાતા સંબોધનને સારી રીતે સમજી લેવા માટે કહ્યું કે આજનો દિવસ તેઓના માટે અંતિમ દિવસ છે. હવે તેઓ આ જંબુ દ્વીપનો ત્યાગ કરીને જ્યાંથી આવ્યા હતા તેવા નિજ કૈવલધામમાં પાછા જવા માટે પ્રસ્થાન કરવાના છે.

સૂનો હરિજન સંત મમ દાસા, આનંદમયે તુમ કરો વિલાસા;
હમ તો અબ નિજધામ સધાવુ, સમાચાર કૈવલકુ કહાવુ. ૨

શબ્દાર્થ

સૂનો = સાંભળો હરિજન = ભક્તજન સંત = સંતપુરુષ મમ = અમારા દાસા = સેવક આનંદમયે = આનંદપૂર્વક તુમ = તમે કરો = કરો વિલાસા = મોજભર્યું જીવન હમ તો = અમો તો અબ = હવે નિજધામ = મૂળવતન સધાવુ = પ્રસ્થાન કરીશું સમાચાર = સત્ય હકીકત કૈવલકુ = કૈવલકર્તાને કહાવુ = કહી દર્શાવીશ.

અનુવાદ

હે મારા ભક્તજનો અને સંત તથા સેવકો ! સાંભળો કે હવે અમે તો મૂળ વતન પ્રસ્થાન કરીશું અને કેવલકર્તાને સમાચાર કહી દર્શાવીશ. જેથી તમો આનંદમય રીતે મોજ કરો.

ભાવાર્થ

કેવલવેત્તાપુરુષ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી જંબુ દ્વીપમાં પોતાની જ્ઞાનયાત્રાના અંતિમ દિવસે સમસ્ત ભક્તજનો અને સંત-સેવકો સહિત સૌને જણાવે છે કે તેઓશ્રી હવે આ દ્વીપને છોડીને મૂળ વતનરૂપ કેવલધામમાં પાછા જવાના છે. ત્યાં જઈને પ્રવાસ દરમિયાન મહીમંડ ઈંડના ત્રણેય પ્રકારનાં અંશો સાથે બનેલી સર્વ સત્ય ઘટનાક્રમ તેઓ કેવલકર્તાને જણાવશે. એટલું જ નહીં, પરંતુ અંતરીક્ષના દૈવી ધામો સહિત સાત દ્વીપની જ્ઞાનયાત્રાના બધા જ સમાચારથી કેવલકર્તાને માહિતગાર કરશે. જતાં પહેલાં બધા અનુયાયીઓને આનંદભર્યું અને મોજીલું ભક્તિમય જીવન જીવવા માટે શિખામણ આપે છે.

**તુમ દલગીર કરો મત કોઈ, રહો નિજપદ નિશદિન ચિત્ત પ્રોઈ;
અબ દો દિન તુમ કરહો વિલાસી, તન છૂટે ફેરી નિજપદ પાસી. ૩**

શબ્દાર્થ

તુમ = તમો દલગીર = ઉદાસીનતા કરો = કરો મત = નહીં કોઈ = કોઈ રહો = રહેજો નિજપદ = નિજ પતિપદમાં નિશદિન = રાત્રિ-દિવસ ચિત્ત = ચિત્ત અંતઃકરણ પ્રોઈ = પરોવીને અબ = હવે દો દિન = બે દિવસ તુમ = તમો કરહો = કરો વિલાસી = આનંદ તન છૂટે = શરીર છૂટે ફેરી = ફરીથી નિજપદ = નિજ પતિપદમાં પાસી = મળીશું.

અનુવાદ

તમો મનમાં ઉદાસીનતા થાય તેવું કોઈ કરશો નહીં. રાત અને દિવસ નિજપદમાં ચિત્ત પરોવીને રહેજો. હવે બે દિવસ માટે તમો આનંદ કરો ત્યારબાદ શરીર છૂટ્યા પછી ફરીથી નિજપદમાં મળીશું.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી દિલાસો આપતાં ભક્તજનો અને સંતપુરુષોને સમજાવે છે કે તેઓની વિદાય બાદ કોઈપણ કાયમપંથીએ મનમાં ઉદાસીનતા લાવીને અફસોસ કે શોક કરવાનો નથી, પરંતુ રાત-દિવસ પોતાના ચિત્તને નિજપદ સાથે જોડીને આત્મ-કલ્યાણના કાર્યમાં વ્યતીત રહીને કેવલકર્તાની ભક્તિ કરવાની છે. હવે બે દિવસ માટે બધાએ ભેગા મળીને નિજના આનંદનું સુખ તેમના સાંનિધ્યમાં પ્રાપ્ત કરવાનું છે. તેઓ જ્યારે દેહ ત્યજીને જાય ત્યારબાદ અંશો ફરી નિજ કેવલકર્તાના પતિપદરૂપ કેવલધામમાં જ્યારે આવશે ત્યારે તેમની સાથે મુલાકાત થશે. એટલે કે કેવલધામમાં ફરીથી મળવાનો અવસર પ્રાપ્ત થશે.

જેહી હમ ધામ કહેઉ દેવનકે, નામ નવેશ સબે જીન જીનકે;
તેહી ધામ રહો મત અટકાઈ, ભિન્ન ભિન્ન તબ કહી સમજાઈ. ૪

શબ્દાર્થ

જેહી = જે હમ = અમે ધામ = ધામ કહેઉ = કહ્યા છે દેવનકે = દેવોના નામ નવેશ = નામ અને ઠેકાણું
સબે = બધું જ જીન જીનકે = જે જે ધામોનું તેહી ધામ = તે ધામ રહો મત અટકાઈ = અટકશો નહીં
ભિન્ન ભિન્ન = જુદા જુદા તબ = તેથી કહી સમજાઈ = સમજાવીને કહી બતાવ્યા છે.

અનુવાદ

જે જે દેવોના ધામ અમે નામ-ઠામ સહિત જે કહ્યા તે ધામમાં અટકાશો નહીં. તેથી જ તે ધામને જુદા જુદા સમજાવીને કહી બતાવ્યા છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ અંતરીક્ષના માર્ગે આવતાં જે જે દૈવી ધામોમાં ગયા હતા તે જુદા જુદા કરીને નામ તથા ઠામ સાથે કહી બતાવ્યા છે. તેવા બધા જ દૈવી ધામના વૈભવી સુખોમાં અંજાઈ જઈને કોઈ પણ અંશે તે ધામમાં ભૂલે ચૂકે પણ અટકાવવું નહીં. રસ્તામાં આવતા તેવા બધા જ દૈવી ધામોને પસાર કરીને અંશોએ સીધા જ નિજ કૈવલધામમાં આવવાનું છે.

નિજ કૈવલ છેલ્લું પદ જેહી, જબ તુમ પાવો નહીં સંદેહી;
યેસે કહી સંતન ઓરુ જનકુ, સતકુવેર ત્યાગે જબ તનકુ. ૫

શબ્દાર્થ

નિજ કૈવલ છેલ્લું પદ = નિજ કૈવલકર્તાનું ધામ છેલ્લું પદ છે જેહી = જે જબ તુમ = જરૂરથી તમે
પાવો = પ્રાપ્ત કરશો નહીં સંદેહી = તેમાં કોઈજ સંશય નથી યેસે કહી = એવું કહીને સંતન = સંતપુરુષો ઓરુ = અને
જનકુ = ભક્તજનોને સતકુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી ત્યાગે = ત્યજી દીધો જબ = જ્યારે તનકુ = શરીરને, દેહને.

અનુવાદ

નિજ કૈવલ જે છેલ્લું પદ છે, જેને તમો જરૂરથી પ્રાપ્ત કરશો. તેમાં કોઈજ સંશય નથી. સંત અને ભક્તજનોને એવું કહીને સત્ કુવેરસ્વામીએ દેહ ત્યાગ કર્યો.

ભાવાર્થ

બધા જ દૈવીધામોથી પરે રહેલું છેલ્લું અને અંતિમપદ કૈવલકર્તાનું કૈવલધામ છે. કાયમપંથી ભક્તો અને સંતપુરુષો કે જેઓ તેમની સમક્ષ પ્રત્યક્ષ રીતે મોજુદ છે તેઓને ભરોસો આપતા કહે છે કે તેઓ ચોક્કસપણે તેવા શ્રેષ્ઠ પરમપદ પ્રાપ્ત કરી શકશે, તેમાં કોઈ સંશય કે શંકા નથી.

એવું ઉપસ્થિત સંતપુરુષો અને ભક્તજનોને કહીને સત્ કુવેરસ્વામી પોતાના દિવ્યદેહનો ત્યાગ કરી કેવલધામ જવા ચાલી નીકળ્યા.

**સત્ કેવલ સર્વનકુ કહીયા, શ્રીમત્ કુવેર નિજ ધામ સધઈયા;
સબ દેખત તન દીયો છટકાઈ, નિજ વ્યાપક પદ રહે લોકાઈ. ૬**

શબ્દાર્થ

સત્ કેવલ = સત્ કેવલ સર્વનકુ = સૌને દરેકને કહીયા = કહ્યા શ્રીમત્ કુવેર = શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી
નિજ ધામ = મૂળ વતન સધઈયા = સિધાવ્યા સબ દેખત = બધાની નજર સમક્ષ તન = શરીર દીયો છટકાઈ = છોડી દઈ
નિજ વ્યાપક = આદિ જે વ્યાપક પદ છે તે પદ રહે લોકાઈ = રોકાઈને રહ્યા.

અનુવાદ

બધાને સત્ કેવલ કહીને શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી મૂળ વતન સીધાવ્યા. બધાના દેખતાં જ શરીર છોડી દઈને નિજ વ્યાપક પદમાં રોકાઈને રહ્યા.

ભાવાર્થ

ઉપસ્થિત સર્વે ભક્તજનો અને સંતપુરુષોને શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીએ સત્ કેવલ કહ્યા અને પોતાના મૂળવતન રૂપ કેવલધામમાં જવા ચાલી નીકળ્યા. સર્વ સંતજનો અને ભક્તજનોની નજર સમક્ષ દિવ્યદેહનો ત્યાગ કર્યો. તેથી જે લૌકિક દર્શનીય ઘાટ હતો તે છોડીને પોતે નિજ ચૈતનચિદ્ હંસ સ્વરૂપે વ્યાપક રહેલા નિજ કેવલપદમાં સદાને માટે રોકાઈને રહ્યા.

**જેતને લોક ઓલંકી આયે તે, ફેર ગયે ઓલંગીહી તે તે;
કુલ કર્તા કેવલ નિજ ધામુ, હંસ રૂપ ધરી ભયે વિરામુ. ૭**

શબ્દાર્થ

જેતને = જેટલા લોક = ધામ ઓલંકી આયે તે = ઓળંગીને આવ્યા હતા તે ફેર = ફરીથી
ગયે ઓલંગીહી = ઓળંગીને ગયા તે તે = તેટલા તેટલા કુલ કર્તા = સમસ્ત ઉત્પત્તિના કારણરૂપ સર્જનહાર
કેવલ = કેવલકર્તાના નિજ ધામુ = મૂળ વતન હંસ રૂપ ધરી = ચૈતન હંસસ્વરૂપ ધરીને ભયે = થયા પામ્યા
વિરામુ = વિશ્રામ.

અનુવાદ

જેટલા લોક ઓળંગીને આવ્યા હતા તેટલા તેટલા લોકને ફરી પાછા ઓળંગીને ગયા. જ્યાં સમસ્ત ઉત્પત્તિના કારણરૂપે રહેલા કેવલકર્તાનું જે નિજ ધામ તેમાં જઈ ચૈતન હંસસ્વરૂપ ધરીને વિશ્રામ પામ્યા.

ભાવાર્થ

કર્તાના આદેશનું પાલન કરીને કેવલધામમાંથી નીકળી અંશ-અંશીનો લક્ષ આપતાં આપતાં રસ્તામાં જેટલા ધામો આવ્યા હતા તે બધા જ ધામોને કેવલજ્ઞાન દ્વારા જાગૃત કરીને જેટલા જેટલા ધામો ઓળંગીને અંતે પૃથ્વી પર પધાર્યા હતા. તે જ રીતે પોતાને સોંપેલા કાર્યને સંતોષકારક રીતે પતાવીને જવાબદારીથી મુક્ત થઈ પાછા જે માર્ગેથી ધામો ઓળંગીને આવ્યા હતા તેજ માર્ગેથી પાછા જવા નીકળ્યા. રસ્તામાં આવતા તેટલા તેટલા ધામોને પાછા ઓળંગીને બ્રહ્માંડની મધ્યમાં આવેલા પુરાતન કેવલકર્તાના ધામમાં પહોંચ્યા. સર્વ ઉત્પત્તિના કારણરૂપ રહેલા આદિ-અનાદિ મહદ્ સજ્જાણ કેવલકર્તાના સાન્નિધ્યમાં પાછા જઈને પોતે મૂળ જે અદ્વૈત શુદ્ધ હંસસ્વરૂપ હતું તેવું જ ધારણ કરીને વિશ્રામ પામ્યા.

**સબ હરિજન મન ભયે ઉદાસુ, અહો કર્તા કહી છોરે નિસાસુ;
કેતેક જન મૂરછાંગત ભયેઉ, કેતેકકી સુધ બુધ ચિત્ત ગયેઉ. ૮**

શબ્દાર્થ

સબ હરિજન = બધા જ ભક્તજનોના મન = મન અંતઃકરણ ભયે = થયા ઉદાસુ = દુઃખી અહો કર્તા = હે સર્જનહારા કહી = કહીને છોરે નિસાસુ = નિસાસો નાખતા હતા કેતેક જન = કેટલાક ભક્તજનો મૂરછાંગત = બેભાન ભયેઉ = થયા કેતેકકી = કેટલાકની સુધ બુધ ચિત્ત = શુદ્ધિ બુદ્ધિ અને ચિત્ત ગયેઉ = નાશ પામ્યાં.

અનુવાદ

બધા ભક્તજનોના મન ઉદાસ થયાં. અહો કર્તા ! કહીને નિસાસો નાખતા હતા. કેટલાક ભક્તો બેભાન થયા તો કેટલાકનાં શુદ્ધિ, બુદ્ધિ અને ચિત્ત નાશ પામ્યાં હતાં.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી સ્થૂલ (દર્શનીય) દેહ ત્યજીને ચૈતન હંસસ્વરૂપે જેવા ચાલી નીકળ્યા, તે જોતાંની સાથે જ બધા ભક્તજનોનાં મન અત્યંત ઉદાસીન થયાં. ગમગીન હૃદયે સર્જનહાર તરીકે સંબોધન કરીને પોતાના અંતરનો નિસાસો નાખતાં હતા. કેટલાક ભક્તજનો તો તેમની ગેરહાજરી સહન ન કરી શકવાને કારણે બેભાન અવસ્થામાં ઢળી પડ્યા હતા, તો કેટલાક ભક્તજનો આર્કંતભર્યા રુદનને લીધે શુદ્ધિ-બુદ્ધિ અને ચિત્ત શૂન્યમૂન બની ગયાં હોય તેમ નિસ્તેજ બનીને જાણે પ્રાણ પંખેરું ઊડી ગયું હોય તેવી સ્થિતિમાં મૂકાયા હતા.

**કેતેક તો કરે વિકલ વિલાપુ, છોડ દેઈ તનમનધન આપુ;
કેતેક ગદ ગદ કંઠહી રોવે, અહો કર્તા અબ કુન ગત્ય હોવે. ૮**

શબ્દાર્થ

કેતેક તો = કેટલાક તો કરે = કરતા વિકલ = વ્યાકુળ વિલાપુ = કલ્પાંત છોડ = ત્યજ દેઈ = દઈ તન મન ધન = તન, મન અને ધન આપુ = પોતાપણુ કેતેક = કેટલાક ગદ્ ગદ્ કંઠ હી = ગદ્ગદ્ કંઠે થઈને રોવે = રુદન કરે અહો કર્તા = હે કર્તા ! અબ = હવે કુન ગત્ય = શી ગતિ હોવે = થશે.

અનુવાદ

કેટલાક તો વ્યાકુળ થઈને તન, મન અને ધન સહિત પોતાપણાનું ભાન છોડી દઈને કલ્પાંત કરવા લાગ્યાં. કેટલાક ગદ્ગદ્ કંઠે થઈને રુદન કરતા અને કહેતા કે હે કર્તા ! હવે શી ગતિ થશે ?

ભાવાર્થ

કેટલાક તો બેચેન અવસ્થામાં તન, મન અને ધન સહિત પોતાની જાતનું ભાન છોડી દઈને છૂટા પોકે (પોક મૂકીને) કલ્પાંત કરતા હતા, તો કેટલાક ભક્તજનો ગદ્ગદ્ગદિત કંઠે થઈને અનરાધાર રુદન કરતા હતા. તેઓ પોતે નિઃસહાય થઈ ગયા હોય તેમ સમજીને સર્જનહાર તરીકે સંબોધન કરીને ઉદ્દગાર કાઢતા હતા કે હવે તેઓની શી ગતિ થશે ?

કેતેક કહે હમકો લીયો ખીંચી, કેતેક પરે ધરની નૈન મીંચી;
આકુલ વાકુલ યેમ સબ જન ભઈયા, તબ સંતે જ્ઞાને સમજઈયા. ૧૦

શબ્દાર્થ

કેતેક = કેટલાક કહે = કહેવા લાગ્યા હમકો = અમને લીયો = લ્યો ખીંચી = બોલાવી કેતેક = કેટલાક પરે = પટકાયા ધરની = ધરતી પર નૈન મીંચી = આંખો બંધ કરીને આકુલ વાકુલ = આકુળ-વ્યાકુળ યેમ = આ રીતે સબ = બધા જન = ભક્તો ભઈયા = થયા તબ = ત્યારે સંતે = સંતપુરુષે જ્ઞાને = જ્ઞાનથી સમજઈયા = સમજાવ્યા.

અનુવાદ

કેટલાક કહેવા લાગ્યા કે અમોને પણ બોલાવી લ્યો, તો કેટલાક ધરતી પર આંખ મીંચીને પટકાયા. આ રીતે બધા ભક્તો આકુળ-વ્યાકુળ બન્યા ત્યારે સંતપુરુષે જ્ઞાનથી સમજાવ્યા.

ભાવાર્થ

કેટલાક ભક્તજનો કહેવા લાગ્યા કે કુવેરસ્વામી ભલે ચાલ્યા ગયા, પરંતુ તેઓ તેમની સાથે અમોને પણ બોલાવી લેવા જોઈએ. જેથી તેમના શરણમાં સદા અંશ ભાવે રહી શકાય. વળી, કેટલાક ભક્તો માનસિક સંતુલન ગુમાવીને આંખો મીંચીને ધરતી ઉપર પટકાયા. આ રીતે બધા જ ભક્તો કુવેરસ્વામીની ગેરહાજરીની પીડાથી આકુળ-વ્યાકુળ બની ગયા. તેઓ શોકમગ્ન બનીને કલ્પાંત કરવા લાગ્યા. આવી નાજુક પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ લાવીને જ્ઞાની સંતપુરુષ બધા ભક્તજનોને કુવેરસ્વામીએ જે છેલ્લો અને અંતિમ ઉપદેશ આપ્યો હતો તેને યાદ કરીને સમજાવવા

લાગ્યા. તેઓએ સમજ આપતા કહ્યું કે કુવેરસ્વામી સ્થૂલ દેહે ત્યજીને ભલે ગયા, પરંતુ તેઓના ચૈતનચિદ્ જ્ઞાનસ્વરૂપને હવે નિહાળવાનું છે. વળી, ધર્મગ્રંથોમાં તેમણે જે તેમના સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે તે પ્રમાણે જ્ઞાનસ્વરૂપ ઓળખીને તેમની ભક્તિ કરવાની છે.

**અહો હરિજન જુવો લક્ષ વિચારી, જેહી સત્ગુરુ સદ કીયો હે પોકારી;
શ્રીમત્ કુવેર અવિગત અવિનાશી, અજર અમર પદ પરમ નિવાસી. ૧૧**

શબ્દાર્થ

અહો = હે **હરિજન** = ભક્તજનો **જુવો** = જુઓ, સમજો **લક્ષ વિચારી** = કેવલકર્તાના અંશ-અંશીના લક્ષને વિચારો **જેહી** = જે **સત્ગુરુ** = સદ્ગુરુ **સદ** = શાશ્વત **કીયો હે** = કહ્યો છે **પોકારી** = પોકાર કરીને **શ્રીમત્ કુવેર** = શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી **અવિગત** = વિગતમાં ન આવી શકે તેવા **અવિનાશી** = નિત્ય **અજર** = નાશ ન થાય તેવું **અમર** = સદાને માટે, કાયમ રહેવાવાળું **પદ** = ધામ **પરમ** = શ્રેષ્ઠ **નિવાસી** = રહેવાવાળા.

અનુવાદ

હે ભક્તજનો ! સદ્ગુરુએ પોકાર કરીને જે શાશ્વત લક્ષ કહ્યો છે તેને વિચાર કરીને જુઓ. શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી અવિગત અને અવિનાશી છે. તેમજ અજર, અમર એવા પરમપદના નિવાસી છે.

ભાવાર્થ

આકુળ-વ્યાકુળ બનેલા ભક્તજનોને સંતપુરુષે સાંત્વના આપતાં જણાવ્યું કે પરમગુરુ દ્વારા ગર્જનાયુક્ત વાણીથી જે કેવલકર્તાના અંશ-અંશીનો શાશ્વત લક્ષ દર્શાવવામાં આવ્યો છે તેના અંગે વિચાર કરીને દરેકે ચૈતનદૃષ્ટિ કેળવવાની છે. ચર્મચક્ષુથી આ દેહને પારખવાનો નથી કે તેની સાથે પ્રીતિ પણ કરવાની નથી, જેથી દુઃખ કે સંતાપ ઊભા થાય. કુવેરસ્વામીના ચૈતનચિદ્ જ્ઞાનસ્વરૂપને ઓળખીને તેમના અવિગત અને અવિનાશી સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરવાનું છે. કારણ કે તેઓ તો હંસસ્વરૂપે જ્યાંથી આવ્યા હતા ત્યાં જ પાછા ગયા છે. તેઓ તો અજર, અમર અને અંતિમ એવા પરમપદના નિવાસી છે.

**તો તુમ ક્યૌ કલપંતહી કરહો, અબ તિનકો નિજ ધ્યાનહી ધરહો;
નિજ કર્તા સત્ગુરુ તન ધારી, શ્રીમત્ કુવેર આઈ વિશ્વ ઉધારી. ૧૨**

શબ્દાર્થ

તો = તો **તુમ** = તમે **ક્યૌ** = શા માટે, કેમ **કલપંતહી કરહો** = કલ્યાંત કરો છો **અબ** = હવે **તિનકો** = તેઓનું **નિજ ધ્યાન હી** = મૂળ ચૈતન સ્વરૂપનું ધ્યાન **ધરહો** = ધરો **નિજ કર્તા** = આદિ કેવલકર્તાએ **સત્ગુરુ તન** = સત્ગુરુનું સ્વરૂપ **ધારી** = ધારણ કરાવ્યું **શ્રીમત્ કુવેર** = શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી **આઈ** = આવીને

વિશ્વ = જગતનો ઉધારી = કલ્યાણ કર્યું.

અનુવાદ

તો તમો શા માટે કલ્યાંત કરો છો ? હવે તેઓનું નિજ ધ્યાન ધરો. નિજકર્તાએ સત્ગુરુને શરીર ધારણ કરાવ્યું ત્યારે શ્રીમત્ કુવેરે આવીને વિશ્વનો ઉદ્ધાર કર્યો છે.

ભાવાર્થ

સંતપુરુષ ભક્તજનોને સમજાવે છે કે આવા સમર્થ પરમગુરુના સ્વરૂપને સમજવા પછી કોઈપણ ભક્તજનોએ કલ્યાંત કરવું જોઈએ નહીં, પરંતુ તેઓના નિજચૈતનચિદ્ હંસસ્વરૂપનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ. નિજ કૈવલકર્તાએ જ પરમવિશેષ પાટવી અંશને દેહ ધારણ કરાવીને અંશ-અંશીનો લક્ષ આપવા માટે વિશ્વમાં જવા હુકમ કર્યો હતો. તેથી તો શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી વિશ્વમાં અંશોના ઉદ્ધાર માટે પધાર્યા હતા. તેઓએ અંશોને ચૈતનલક્ષ આપી અંશના સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપને ઓળખાવ્યું છે. અને પતિપદરૂપ કૈવલધામમાં બિરાજમાન કૈવલકર્તા સાથે અગણીત અંશોને મેળાપ કરાવીને અખંડ કૈવલમુક્તિ બક્ષીને જીવોનો ઉદ્ધાર કર્યો છે.

સોહી કર્તા સદ્ ચિદ્ નિદ્યાપિ, સાક્ષીવંત અંશનકે અઘાપી;
તો તિનકે તનકુ ક્યૌ કલપો, નિજ ચૈતનને તન ક્યૌ જલપો. ૧૩

શબ્દાર્થ

સોહી કર્તા = તેવા કર્તા સદ્ ચિદ્ નિદ્યાપિ = સદ્ ચિદ્ રૂપ બ્રહ્મના નૂરી સાક્ષીવંત = સાક્ષી સ્વરૂપે અંશનકે = અંશોના અઘાપી = આજ પર્યંત તો = તો પછી તિનકે = તેઓના તનકુ = શરીર માટે ક્યૌ = શા માટે કલપો = કલ્યાંત કરો છો નિજ ચૈતનને = નિજચૈતન સ્વરૂપને તન = દેહ-ભાવથી ક્યૌ = શા માટે જલપો = જલ્પના કરો છો.

અનુવાદ

તેવા કર્તા સદ્ચિદ્રૂપ બ્રહ્મના નૂરીરૂપે રહેલા છે. તેવા કર્તા અંશોના આજ પર્યંત સાક્ષી સ્વરૂપે છે, તો પછી તેઓના શરીર માટે કલ્યાંત કેમ કરો છો ? નિજચૈતનને દેહભાવથી શા માટે જલપો છો ?

ભાવાર્થ

એવા મહાન કૈવલકર્તા સદ્ ચિદ્ આનંદરૂપ બ્રહ્મપ્રકાશના આદિ-અનાદિથી પ્રકાશક છે. એવા કર્તા આજ પર્યંત બધા જ અંશોના સાક્ષી સ્વરૂપે છે. વળી, પરમવિશેષ પાટવી અંશ તો હંસસ્વરૂપે કર્તાના સાંનિધ્યમાં હંગની એકતા સાધીને (એક મેકપણે થઈને) રહેનારા છે. તેથી તેવા ચૈતન હંસસ્વરૂપના શરીર અંગે દેહભાવવાળી દૃષ્ટિ ધારણ કરીને કોઈએ કલ્યાંત કરવું જોઈએ નહીં. વળી, જે નિજ ચૈતનસ્વરૂપ છે તેને દેહભાવે જલ્પના પણ કરવી જોઈએ નહીં.

તબ હરિજન સબને શિખ માની, શ્રીમત્ કુવેર તન જ્ઞાન નિધાની;
જબ જ્ઞાને ચિત્ત સબ જન લાયે, તબ તન વિલસન શોક સમાયે. ૧૪

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હરિજન = ભક્તજનોએ સબને = બધાએ શિખ = શિખામણ માની = માની
શ્રીમત્ કુવેર = કુવેરસ્વામી તન = સ્વરૂપ જ્ઞાન = જ્ઞાનથી નિધાની = નિદર્શન કરવા યોગ્ય જબ = જ્યારે જ્ઞાને = જ્ઞાનથી
ચિત્ત = ચિત્ત સબ જન = બધા ભક્તજનોના લાયે = લાવ્યા તબ = ત્યારે તન વિલસન = દેહ ત્યાગવાનું
શોક = દુઃખ સમાયે = ઓસરી ગયું.

અનુવાદ

ત્યારે બધા ભક્તજનોએ શિખામણ માની કે શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીનું સ્વરૂપ માત્ર જ્ઞાન થકી
જ નિદર્શન કરવા યોગ્ય છે. જ્યારે બધા ભક્તના ચિત્તને જ્ઞાનથી સમજમાં લાવ્યા ત્યારે દેહ
ત્યાગવાથી ઉદ્ભવેલું દુઃખ ઓસરી ગયું.

ભાવાર્થ

સંતપુરુષ દ્વારા જ્યારે સાંત્વના આપતા જે રીતે સમજાવવામાં આવ્યું તેમજ ભક્તોના
ચિત્તને જ્ઞાનથી સમજમાં લાવ્યા ત્યારે બધા ભક્તજનોએ સંતની શિખામણ વધાવી લીધી. તેમણે
મનમાં નિર્ણય કરી લીધો કે શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીના સાચા સ્વરૂપનું તો જ્ઞાનચક્ર થકી જ દર્શન કરી
શકાય છે. આ પ્રમાણે દેહભાવ ત્યજીને ચૈતનદષ્ટિથી કુવેરસ્વામીના સ્વરૂપની જ્યારે પ્રતીતિ થઈ
ત્યારે બધા જ ભક્તજનોના ચિત્ત દર્શનીય સ્વરૂપનો મોહ ત્યજીને તેમના જ્ઞાનસ્વરૂપમાં ગરકાવ
થઈ ગયાં. જેથી હૃદયમાં કુવેરસ્વામી અહીં શરીર ત્યજીને કેવલધામમાં ગયા તે અંગેનો જે શોક
હતો તે આપોઆપ સમાઈ ગયો અને બધા સ્વસ્થ થઈ ગયા.

શોક સમે સબ જનકે જબહી, કરન લગે અસ્તુતહી તબહી;
અહોનાથ ગતિ અકલ તુમારી, બ્રહ્માદિક ભવ અગમ પોકારી. ૧૫

શબ્દાર્થ

શોક = ક્લેશ, દિલગીરી સમે = સમાઈ ગયો સબ જનકે = બધા જ ભક્તજનોનો જબહી = જ્યારે
કરન લગે = કરવા લાગ્યા અસ્તુતહી = સ્તુતિ તબહી = ત્યારે અહોનાથ = હે માલિક ગતિ અકલ = અકળ ગતિ
તુમારી = તમારી બ્રહ્માદિક = બ્રહ્મા સહિતના ભવ = જગતમાં અગમ = નેતિ, સમજ ન પહોંચી શકે તેવું પદ
પોકારી = પોકાર કર્યો.

અનુવાદ

જ્યારે બધા ભક્તજનોનો શોક સમાઈ ગયો ત્યારે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. હે નાથ ! તમારી

અકળ ગતિ છે. જેથી જગતમાં બ્રહ્મા સહિત બધાએ નેતિ પોકારી છે.

ભાવાર્થ

સંતની સમજ પ્રાપ્ત કર્યા પછી જ્ઞાનચક્ષુ ખુલતાંની સાથે કુવેરસ્વામીના જ્ઞાનમય ચૈતન હંસસ્વરૂપની પ્રતીતિ થતાં જ બધા ભક્તજનોના હૃદયમાં જે શોકની લાગણી હતી તે ઓસરી ગઈ. બધા સ્વસ્થ થયા અને સ્તુતિ કરવા લાગ્યા, કે ખરેખર કર્તા-માલિકની ગતિ અકળ અને ન્યારી છે. જેને આજ સુધી કોઈ સમજી શક્યા નથી. આદિ-અનાદિ કાળમાં પણ બ્રહ્મા અને સનકાદિક સહિત સર્વેએ કર્તાના પરમપદ માટે પોતાની સમજ ન પહોંચી શકવાથી જેનો કોઈજ અંત નથી તેવું કહીને નેતિનો પોકાર કર્યો છે.

**તો મનુ તન ગત હમ ક્યૌ જાને, અટક રહે ચરિતર ગુન જ્ઞાને;
હુયે સ્વામી તુમ પરમ દયાલુ, મનુ તન કીયો હમેરો પ્રતિપાલુ. ૧૬**

શબ્દાર્થ

તો = તો પછી મનુ તન = માનવ શરીરથી ગત = ગતિ હમ = અમો ક્યૌ = કેવી રીતે જાને = જાણી શકીએ
અટક રહે = અટકી રહ્યા ચરિતર ગુન જ્ઞાને = ગુણાત્મક દેવતાઓના આચરણયુક્ત જ્ઞાનમાં હુયે સ્વામી તુમ = હે સ્વામી
! તમે તો હતા પરમ દયાલુ = મહાન કૃપાવંત મનુ તન કીયો = મનુષ્ય દેહે ધર્યો હમેરો = અમારો પ્રતિપાલુ = રક્ષક.

અનુવાદ

તો પછી અમો માનવ શરીરથી આપણી ગતિને કેવી રીતે જાણી શકીએ? જેથી આચરણયુક્ત ગુણાત્મક દેવતાઓના જ્ઞાનમાં અટકી રહ્યા છીએ. હે સ્વામી! તમો તો પરમ કૃપાળુ હતા જેથી માનવદેહ ધરીને અમારું રક્ષણ કર્યું.

ભાવાર્થ

જો બ્રહ્માજી જેવા મહાન દેવીપુરુષ પણ સર્જનહારના પરમપદ માટે નેતિ પોકારતા હોય તો પછી આપ જેવા મહાન સમર્થપુરુષ અંગેની અકળ જ્ઞાનગતિ સામાન્ય માનવીના શરીરથી કેવી રીતે સમજી શકાય? વળી, બધા માનવો તો ચૈતન્યઅંશ સ્વરૂપને નહીં. પરંતુ આવરણ યુક્ત પંચભૌતિક દર્શનીય ગુણાત્મક દેહના જ્ઞાનમાં અટકી રહ્યા છે. જ્ઞાનદષ્ટિથી જોતાં જણાશે કે કુવેરસ્વામી તો પરમદયાળુ અને કરુણાસાગર છે. મનુષ્ય દેહ ધારણ કરીને જગતના જીવોનું કલ્યાણ કરવા રક્ષક બનીને પધાર્યા છે.

**જાન્યે હમ જબસે અવિનાશી, તન પલટી પ્રગટે જઈ કાશી;
જયે જયે જે અહો અંતરજામી, પરમ દયા કર સમરથ સ્વામી. ૧૭**

શબ્દાર્થ

જાન્યે = જાણ્યા હમ = અમોએ જબસે = ત્યારથી અવિનાશી = નિત્ય તન પલટી = શરીર બદલીને પ્રગટે = પ્રગટ થયા જઈ = જઈને કાશી = કાશી જયે જયે જે = જય જયકાર હો અહો = હે અંતરજામી = મનની વાતને જાણવાવાળા પરમ દયા કર = મહાન દયા કરવાવાળા સમરથ = સમર્થ સ્વામી = પ્રભુ.

અનુવાદ

જ્યારથી શરીર પલટીને કાશી જઈ પ્રગટ થયા ત્યારથી અમોએ અવિનાશી તરીકે જાણ્યા છે. પરમ દયા કરનાર હે સમર્થ પ્રભુ ! હે અંતરયામી ! આપણો જય જયકાર હો.

ભાવાર્થ

જ્યારથી કુવેરસ્વામી સદેહે અંતર્ધ્યાન થઈને કાશી જઈને પ્રગટ થયા, ત્યારથી ગુજરાત દેશના ભક્તોએ કુવેરસ્વામીને અવિનાશીપુરુષ તરીકે ઓળખી લીધા છે. પરમદયાળુ અને કરુણાના સાગર એવા સમર્થ અંતરયામી પ્રભુનો જય જયકાર હો એવું ભક્તો પોકારે છે.

સકલ દેવનકે દેવા તુમહી, મરમ ગતિ અબ જાની હમહી;
જકત તાત તુમ નાથ સબનકે, કાજ કરન આયે તે જનકે. ૧૮

શબ્દાર્થ

સકલ દેવનકે = બધા જ દેવતાઓના દેવા = દેવાધિદેવ તુમહી = તમો મરમ ગતિ = ગતિનું રહસ્ય અબ = હવે જાની = સમજ્યા હમહી = અમે જકત તાત = જગતના તાત તુમ = તમે નાથ = માલિક સબનકે = સૌના કાજ કરન = કલ્યાણ કરવા આયે તે = આવ્યા હતા જનકે = માનવોના.

અનુવાદ

હવે અમે (આપની જ્ઞાન) ગતિનું રહસ્ય સમજ્યા છીએ કે તમો સર્વ દેવોના પણ દેવાધિદેવ છો. તમે સમસ્ત જગતના તાત અને સૌના નાથ છો. માનવના કલ્યાણ અર્થે જ આપ આવ્યા હતા. ભાવાર્થ

ગુજરાત દેશના ભક્તજનો કહે છે કે તેઓએ કુવેરસ્વામીની જ્ઞાનગતિનું રહસ્ય હવે જાણી લીધું છે. કુવેરસ્વામી તો સર્વ દેવતાઓના પણ દેવાધિદેવ છે. સમસ્ત જગતના પિતા તુલ્ય અને સર્વના માલિક સમાન કુવેરસ્વામી છે. જગતમાં ભ્રમણા ભરેલી નાશવંત ઉપાસનામાં ભુલા પડેલા અજ્ઞાની જીવોને સાચા કર્તાનો લક્ષ દર્શાવીને અંશ-અંશીનું જ્ઞાન આપવા તેમજ માનવ કલ્યાણના પરોપકારી કાર્ય માટે તેઓ પધાર્યા હતા.

અરુઠ અનુભવ નહીંતર ક્યાંહાંથી, સકલ શાસ્ત્ર ગત પાર વેદાંથી;
કાયમ પંથ મત અતિ કરડાઈ, અહો કર્તા તુમ ગયે ચલાઈ. ૧૯

શબ્દાર્થ

અરુઢ = અપ્રસિદ્ધ અનુભવ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન નહીંતર ક્યાંકાંથી = નહીંતર તો ક્યાંથી હોય સકલ = બધા શાસ્ત્ર = શાસ્ત્ર ગત = ગતિ, જ્ઞાન પાર = થી પાર વેદાંથી = ચાર વેદથી કાયમ પંથ મત = કાયમ પંથની માન્યતા અતિ = ઘણી કરડાઈ = કઠણ, નિશ્ચયાત્મક અહો કર્તા = હે કર્તા ! તુમ = તમો ગયે ચલાઈ = સ્થાપીને ગયા છો.

અનુવાદ

નહીંતર તો બધા શાસ્ત્રોની ગતિ અને વેદની પારનો અપ્રસિદ્ધ સ્વાનુભવ ક્યાંથી હોય ? અહો, હે કર્તા ! અતિ નિશ્ચયાત્મક કાયમપંથ સ્થાપીને આપ ગયા છો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી જો આવા મહાન અને સમર્થ ન હોત તો તેઓને બધા જ શાસ્ત્રો અને વેદોથી પણ પરે રહેલા જ્ઞાનનો અપ્રસિદ્ધ સ્વાનુભવ હોત નહીં. વળી, તેઓજ માલિક છે અને તેથી જ નિશ્ચયાત્મક કાયમપંથ સ્થાપીને જ અહીંથી ગયા છે.

ઓર પંથ સર્વનકે દેખે, કોહુ નહીં તુમ તોલ વિશેખે;
અમલપતિ કર્તા કરી ગાયે, ગુન કરતવ સબ પંથ ચલાયે. ૨૦

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા પંથ = સંપ્રદાય સર્વનકે = બધાના, સૌના દેખે = જોયા, દેખ્યા કોહુ નહીં = કોઈપણ નથી તુમ તોલ = તમારી સરખામણી વિશેખે = શ્રેષ્ઠ, ઉત્કૃષ્ટ અમલપતિ = અમલીપતિને કર્તા કરી ગાયે = સર્જનહાર તરીકે વર્ણવ્યા છે ગુન કરતવ = કતવી ગુણોના સબ = બધાએ પંથ = માર્ગ, માન્યતા ચલાયે = સ્થાપિત કરી છે.

અનુવાદ

બીજા બધાના પંથ દેખ્યા, પરંતુ કોઈપણ તમારી તુલના કરી શકે તેવા શ્રેષ્ઠ નથી. જે અમલી પતિ હતા તેઓને સર્જનહાર તરીકે વર્ણવ્યા છે અને બધાએ કતવી ગુણોના જ પંથોને સ્થાપ્યા છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં સ્થાપિત ઘણા બધા અલગ અલગ પંથોને ભક્તોએ નિહાળ્યા છે તથા જ્ઞાન અંગે ચકાસ્યા છે, પરંતુ કુવેરસ્વામીના જ્ઞાન સાથે તુલના કરીને જોવામાં આવે તો દુનિયામાં વિશેષ જ્ઞાન આપતા અન્ય કોઈપણ પંથ નથી. વળી, બીજા બધા પંથ સ્થાપકોએ તો જે જગતમાં માત્ર અમલ થકી રહેલા પતિને સર્વના સાચા સર્જનહાર તરીકે વર્ણવ્યા છે. ઉત્પત્તિ પૈકીના ત્રિગુણાત્મક દેવો સહિત તેમના અવતારાદિક સ્વરૂપો અને ઐશ્વર્યવાન મહાપુરુષોને જ ઈષ્ટ તરીકે સ્થાપીને પંથો ચલાવ્યા છે.

નિજકર્તા ગત્ય કાહુ ન જાની, સબ ઓરલે પદ ગયે બખાની;
હે કર્તા કેવલપદ આદુ, સો દેઈ ગયે તુમ હમકુ આરાધુ. ૨૧

શબ્દાર્થ

નિજકર્તા = નિજ સર્જનહાર ગત્ય = ગતિ કાહુ ન = કોઈએ પણ નથી જાની = જાણી સબ = બધા
ઓરલે પદ ગયે = ઓરલ્યા પદોને ગયા છે બખાની = વખાણ કરીને હે = છે કર્તા કેવલ પદ = કેવલકર્તાનું પરમપદ
આદુ = આદિ-અનાદિ સો = તે દેઈ ગયે = આપી ગયા તુમ = તમે હમકુ = અમને આરાધુ = આરાધના કરવા માટે.

અનુવાદ

નિજ સર્જનહારની ગતિને કોઈએ પણ જાણી નથી. કારણ કે બધા ઓરલ્યા (જગતપક્ષના) પદોના વખાણ કરીને ગયા છે. જે કેવલકર્તાનું પરમપદ આદિ-અનાદિનું છે તેનું તમો અમને આરાધના કરવા માટે આપી ગયા છો.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માંડની તમામ રચનાના કારણરૂપે રહેલા પુરાણા સર્જનહારની જ્ઞાનગતિને કોઈપણ મહાપુરુષો કે દેવોએ જાણી નથી. તેથી, તે બધા જગતપક્ષની જે ઉત્પત્તિ થયેલી છે તે પૈકીના કોઈને કોઈ પદો વખાણીને ગયા છે. કેવલકર્તાનું પરમપદ તો આદિ અનાદિનું છે. એવા શ્રેષ્ઠ અને અંતિમપદનું ધ્યાન ધરવાની સાચી સમજ કુવેરસ્વામી જ આ વિશ્વમાં આપીને ગયા છે.

તાતે ભઈ ગત અટલ હમારી, શ્રીમત્ કુવેર તુમ લક્ષ વિચારી;
અહો સ્વામી હમ શરણ તુમારે, કોટી કલ્પ ટરીયે નહીં ટારે. ૨૨

શબ્દાર્થ

તાતે = તેથી ભઈ = થઈ ગત = ગતિ અટલ = કાયમી, ફરી પાછું ન આવવું પરંતુ તેવી હમારી = અમારી
શ્રીમત્ કુવેર = શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી તુમ = તમારો લક્ષ = જ્ઞાન, સિદ્ધાંત વિચારી = વિચાર કરીને
અહો સ્વામી = હે સ્વામી ! હમ = અમે શરણ = શરણમાં તુમારે = તમારા કોટી = કરોડો કલ્પ = કલ્પો
ટરીયે નહીં ટારે = ટાળ્યા ટળવાના નથી.

અનુવાદ

હે શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી ! આપનો લક્ષ વિચાર્યો તેથી અમારી કાયમી ગતિ થઈ છે. અહો હે સ્વામી ! અમે તમારા શરણમાં આવ્યા છીએ, તેથી કરોડો કલ્પો સુધી કોઈના ટાળ્યા ટળવાના નથી.

ભાવાર્થ

ગુજરાત દેશના ભક્તજનો સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરતાં થાકતા નથી, કારણ કે કુવેરસ્વામીના શરણમાં જઈ અંશ-અંશીનો લક્ષ ગ્રહણ કરીને તેઓએ અખંડ કૈવલમુક્તિની ગતિનો લક્ષ પ્રાપ્ત કર્યો છે. કાયમપંથી ભક્તજનો વિનમ્રતાભરી પ્રાર્થના કરે છે કે હવે તેઓ કુવેરસ્વામીના શરણમાં આવ્યા છે તેથી કરોડો કલ્પો વીતી જાય તેમ છતાં કોઈપણ અન્યના ઉપદેશથી તેઓ અશરણ થવાના નથી. માત્ર કુવેરસ્વામીનાં શરણમાં જ રહેવાના છે.

યૌ અસ્તુત કરત સબ રહીયે, શ્રીમત્ કુવેર ધણી ધામ સધઈયે. ૨૩

શબ્દાર્થ

યૌ = આ પ્રમાણે અસ્તુત = સ્તુતિ કરત = કરતા સબ = બધા રહીયે = રહ્યા શ્રીમત્ કુવેર = શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી ધણી = માલિકના ધામ = ધામમાં સધઈયે = સીધાયા ગયા.

અનુવાદ

શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી માલિકના ધામમાં જ્યારે ગયા ત્યારે આ પ્રમાણે બધા સ્તુતિ કરતા રહ્યા.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી તો પોતાનો દેહ અહીં જ છોડીને નિજચૈતનચિદ્ સ્વરૂપે કૈવલકર્તાના કૈવલધામમાં જવા જ્યારે ચાલી નીકળ્યા ત્યારે ગુજરાત દેશના ભક્તજનો આ પ્રમાણે સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરતા રહ્યા.

અંગ ૮૮

ગ્રંથ શ્રવણ ફળ સ્તુતિકો

(સાખી)

એહી નિજ બોધ અગાધહી, ગ્રંથ વિલોકહી કોય;
તેહી પરમપદ પાવહી, જો શુદ્ધ ચિત્તસે જોય. ૧

શબ્દાર્થ

એહી = આ નિજ બોધ = આદિ બોધ અગાધહી = અગાધ ગ્રંથ = ધર્મ પુસ્તક વિલોકહી = અવલોકન કોય = કોઈ તેહી = તેઓ પરમપદ પાવહી = પરમપદ પ્રાપ્ત કરી શકશે જો = જો શુદ્ધ ચિત્તસે = શુદ્ધ ચિત્તથી જોય = અભ્યાસ કરશે.

અનુવાદ

આ નિજ અગાધબોધ આપતા ગ્રંથનું કોઈ અવલોકન કરીને શુદ્ધ ચિત્તથી અભ્યાસ કરશે તો તેઓ પરમપદ પ્રાપ્ત કરી શકશે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી દ્વારા રચેલા આ અગાધબોધ આપતા ગ્રંથનું જે કોઈ વ્યક્તિ સંપૂર્ણપણે (સંપૂર્ણ રીતે) તેના અંગોનું અવલોકન કરીને પવિત્ર ચિત્ત દ્વારા ઊંડાણભર્યો અભ્યાસ કરશે તો તેઓ નિશ્ચિતપણે કૈવલકર્તાનું જે અંતિમપદ છે તે કૈવલધામ પ્રાપ્ત કરી અખંડ કૈવલમુક્તિ પામશે.

મોક્ષ મલે મનવંછીત, કર્તા સંબંધી જ્ઞાન;
છતે પિંડ સદ્ ચીદ્ પર, સમજહી પદ પરમાન. ૨

શબ્દાર્થ

મોક્ષ મલે = મુક્તિ મળે મનવંછીત = મનની ઈચ્છા પ્રમાણે કર્તા સંબંધી = કૈવલકર્તા સંબંધી જ્ઞાન = જ્ઞાન છતે પિંડ = સદેહે સદ્ ચીદ્ પર = સદ્ ચિદાકાર બ્રહ્મથી પરેની સમજહી = સમજ પડે છે પદ = ધામને પરમાન = પ્રમાણ.

અનુવાદ

કર્તા સંબંધી જ્ઞાન અને મનવાંછીત મોક્ષ મળે છે તેમજ સદેહે સદ્ ચિદ્ બ્રહ્મથી પરે રહેલા પદની પ્રમાણ સહિત સમજ પડે છે.

ભાવાર્થ

અગાધબોધ ગ્રંથના અભ્યાસથી તેમાં દર્શાવેલ કૈવલકર્તા સંબંધી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. વળી, સદેહે સદ્ ચિદ આનંદ રૂપ બ્રહ્મથી પરે રહેલા પરમપદનું પ્રમાણ સહિત સમજ પડે છે અને અંશને મનવાંછીત મુક્તિ મળે છે.

કોટી યજ્ઞ તપ તિરથહી, હયે હસ્તી ગૌ આઘ;
તિનત્યે શ્રેષ્ઠ મિલે ફલ, સૂને ગ્રંથ અહીલાદ. ૩

શબ્દાર્થ

કોટી યજ્ઞ = કરોડો યજ્ઞ તપ = તપશ્ચર્યા તિરથહી = તીર્થોની યાત્રા હયે હસ્તી = હાથી ઘોડા ગૌ = ગાયો આઘ = ની આઘ લઈને તિનત્યે = તેનાથી પણ શ્રેષ્ઠ = ઉત્કૃષ્ટ મિલે ફલ = ફળ મળે સૂને ગ્રંથ = ગ્રંથનું શ્રવણ કરે અહીલાદ = મનને આનંદમાં રાખીને.

અનુવાદ

હાથી, ઘોડા અને ગાયોની આઘ લઈને કરોડો યજ્ઞ, તપ અને તીર્થથી પણ ઉત્કૃષ્ટ ફળ આ ગ્રંથનું આનંદપૂર્વક (હૃદયપૂર્વક) શ્રવણ કરવાથી મળે છે.

ભાવાર્થ

આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથનું જો કોઈ સંતપુરુષ અથવા જ્ઞાની ભક્ત દ્વારા કથા-સત્સંગ થતો હોય અને તે સત્સંગ હૃદયના સાચાભાવથી તથા મનને આનંદિત ભૂમિકામાં રાખીને શુદ્ધ ચિત્તે જો શ્રવણ કરવામાં આવે તો હાથી, ઘોડા અને ગાયોના દાનની આઘ લઈને કરોડો યજ્ઞ, તપશ્ચર્યા અને તીર્થોની યાત્રા કરવાથી થતાં ફળ કરતાં પણ અધિક અને ઉત્કૃષ્ટ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ઉદે અસ્ત અવનિ પર, ઓરુ કરહી વ્રત દાન;
તિનકો સકલ મીલે ફલ, ગાવહી ગ્રંથ નિદાન. ૪

શબ્દાર્થ

ઉદે = ઉત્પત્તિ અસ્ત = પ્રલય અવનિ પર = પૃથ્વી પર ઓરુ = અને કરહી વ્રત દાન = વ્રત કરવાથી અને દાન કરવાથી તિનકો = તેનું સકલ મીલે ફલ = તમામ ફળ મળે ગાવહી ગ્રંથ = ગ્રંથનું ગાન કરવાથી નિદાન = નિર્ણયાત્મક રીતે.

અનુવાદ

આ ગ્રંથનું નિર્ણયાત્મક વૃત્તિથી ગાન કરવામાં આવે તો પૃથ્વી પર ઉત્પત્તિથી તે પ્રલય સુધી કરવામાં આવતાં બધાં વ્રતો અને દાનનું તમામ ફળ મળે છે.

ભાવાર્થ

આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથની ચોપાઈના કહેવા પ્રમાણેના ધ્યેયને નિર્ણયાત્મક રીતે પારખી રાગ-બદ્ધપૂર્વક ગાન કરવામાં આવે તો તે ગાન કરનારને પૃથ્વીની ઉત્પત્તિથી માંડીને પ્રલય થાય ત્યાં સુધી કરવામાં આવતાં બધાં જ વ્રતો અને દાન કરવાથી જે ફળ પ્રાપ્ત થતાં હોય તેટલું ફળ મળે છે.

ઈન્દ્રાદિક અજભવ લ્યહુ, જજે જો વિષ્ણુ સમેત;
તિનકે ફલકો ફલ મીલે, સૂને જો ગ્રંથ સહેત. ૫

શબ્દાર્થ

ઈન્દ્રાદિક = ઈન્દ્ર આદિ દેવતાઓ અજભવ = બ્રહ્મા અને શંકર લ્યહુ = ની આદ્ય લઈ જજે = ભજવામાં આવે જો = જો વિષ્ણુ = વિષ્ણુ સમેત = સહિત તિનકે = તેનું ફલકો = ફળનું ફલ મીલે = જે ફળ મળે સૂને જો = જો શ્રવણ કરે ગ્રંથ = ગ્રંથ સહેત = હેતુપૂર્વક, પ્રેમપૂર્વક.

અનુવાદ

ઈન્દ્ર આદિ દેવોની આદ્ય લઈને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શંકરને ભજવામાં આવતાં તેનું જે ફળ મળે તેટલું ફળ આ ગ્રંથનું પ્રેમપૂર્વક શ્રવણ કરવાથી મળે છે.

ભાવાર્થ

ઈન્દ્ર સહિતના અન્ય દેવોની આદ્ય લઈને મોટામાં મોટા ગણાતા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શંકરની પૂજા-પાઠ તથા ભક્તિ કરતાં અંતે જે ફળની પ્રાપ્તિ થાય તેટલું ફળ આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથનું પ્રેમપૂર્વક શ્રવણ કરવાથી થાય છે.

ઓરુ કોઈ સૂને સૂનાવહી, એહી ગ્રંથકે ભાવ;
સકલ સિદ્ધાંત મતંતકે, પાવહી દાવ સફાવ. ૬

શબ્દાર્થ

ઓરુ = વળી કોઈ = કોઈ સૂને = સાંભળે સૂનાવહી = સંભળાવે એહી = આ ગ્રંથકે = ગ્રંથનો ભાવ = ભાવાર્થ સકલ = તમામ સિદ્ધાંત મતંતકે = સિદ્ધાંતના માન્યતાની પાવહી = પ્રાપ્ત કરી શકશે દાવ = કળા સફાવ = પૂરેપૂરું, સંપૂર્ણ.

અનુવાદ

વળી, આ ગ્રંથના ભાવાર્થને કોઈ સાંભળે કે સંભળાવે તો તમામ સિદ્ધાંતના માન્યતાની કળાયુક્ત પૂરેપૂરી સમજ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

ભાવાર્થ

વળી, આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથની ચોપાઈઓના ભાવાર્થને કોઈ અભ્યાસુ સાંભળે કે અન્યને સંભળાવે તો તેવી વ્યક્તિને જગતમાં પ્રસ્થાપિત થયેલા સગુણ, નિર્ગુણ અને સકર્તા સિદ્ધાંતની જે માન્યતા છે તેની યુક્તિપૂર્વક પૂરેપૂરી સમજ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

તબત્યે નરણિત ઉતર્ઈત, દિવ્ય દષ્ટ ગતિ થાય;
સાર અસાર નવેરકે, બાદલ દેહી બહાય. ૭

શબ્દાર્થ

તબત્યે = તેથી નરણિત = નિર્ણય ઉતર્ઈત = આલોક અને પરલોક દિવ્ય દષ્ટ = દિવ્ય દષ્ટિ ગતિ = જ્ઞાન થાય = થાય સાર = શાશ્વત અસાર = નાશવંત નવેરકે = નિર્ણય કરીને બાદલ = નાશવંત દેહી બહાય = પ્રવાહની જેમ વહાવી દેવું.

અનુવાદ

તેથી આલોક અને પરલોકનો નિર્ણય કરવાની દિવ્ય દષ્ટિવાળી ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. જેથી તે શાશ્વત અને નાશવંતનો નિર્ણય કરી જે નાશવંત છે તેને પ્રવાહની જેમ વહાવી દે છે.

ભાવાર્થ

વ્યક્તિને સિદ્ધાંતની સમજણ પડવાથી તેને આલોક અને પરલોકમાં થતી ત્રણેય કાળની ગતિ-વિધિનો નિર્ણય કરવાની દિવ્યદષ્ટિની ગતિ પ્રાપ્ત થતી હોય છે. જેથી એવી વ્યક્તિ જગતમાં શું શાશ્વત છે અને શું નાશવંત છે? તેનો સહજ રીતે નિર્ણય કરી શકે છે, એટલે જડ (નાશવંત) વસ્તુ છે તેને પાણીના પ્રવાહની જેમ વહેવડાવી દે છે. અર્થાત્ સહજ રીતે સરળતાથી ત્યજી શકે છે.

જબી ઉપજે આરત અતિ, તાયી નવીન પતિ ચાહાય;
તિનુ મીલે ગુરુ પરમહી, લખવે નિજ કરતાય. ૮

શબ્દાર્થ

જબી = જ્યારે ઉપજે = પેદા થાય આરત = ઉત્કંઠા અતિ = ઘણી તાયી = ત્યારે નવીન પતિ = મૂળ માલિક ચાહાય = ચાહના તિનુ મીલે = તેમને મળે ગુરુ પરમહી = પરમગુરુ લખવે = જણાવે નિજ કરતાય = નિજકર્તા.

અનુવાદ

જ્યારે ઘણી ઉત્કંઠા ઉપજે ત્યારે મૂળ માલિકની ચાહના થાય. તેમને જ નિજકર્તા જણાવે તેવા પરમગુરુ મળે.

ભાવાર્થ

દિવ્યદ્રષ્ટિ પ્રાપ્ત થતાં આવી વ્યક્તિને મૂળ માલિક સાથે મળવાની યાહના (આરત) થાય. તેથી તેના મનમાં કર્તા ક્યારે મળે તેવી ઉત્કંઠા ઉપજે છે. આવા સંજોગો ઊભા થતાં જ નિજકર્તાની ઓળખ કરાવવાવાળા પરમગુરુનું શરણું પ્રાપ્ત થાય છે.

સૂને સૂનાયન ગ્રંથકે, જિનકો એહી ફલ હોય;
સૂરીનર મુનિજન પંડિતા, જાંહાં ન પોંચત કોઈ. ૯

શબ્દાર્થ

સૂને = સાંભળે સૂનાયન = સંભળાવે ગ્રંથકે = ગ્રંથને જિનકો = તેમને એહી = આ ફલ = ફળ હોય = થાય
સૂરીનર = દેવી-દેવતા પુરુષ મુનિજન = મુનિજનો પંડિતા = વિદ્વાન જાંહાં = જ્યાં ન = નહીં પોંચત = પહોંચતા
કોઈ = કોઈ.

અનુવાદ

દેવી-દેવતા, મુનિજનો અને પંડિતો જ્યાં કોઈપણ પહોંચી શક્યા નથી તેવું ફળ (આ) ગ્રંથ સાંભળે કે સંભળાવે તેમને પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થ

દૈવત્વ ધરાવતા હોય તેવા દેવી-દેવતા, મુનિજનો કે વિદ્વાન પંડિતો સહિતના જ્યાં કોઈપણ પહોંચી શક્યા નથી તેવા નેતિપદથી પર રહેલા પરમપદની પ્રાપ્તિ આ ગ્રંથ સાંભળવાથી કે સંભળાવવાથી થાય છે.

પુનહી પુનહી એહી ગ્રંથકે, કરહી પઠન અભ્યાસ;
હોહુ સરલ સર્વજહી, પાવહી પરમ હુલાસ. ૧૦

શબ્દાર્થ

પુનહી પુનહી = વારંવાર એહી = આ ગ્રંથકે = ગ્રંથનું કરહી = કરે પઠન = પાઠ અભ્યાસ = ચિંતન હોહુ = થાય
સરલ = સરળતાપૂર્વક સર્વજહી = સર્વજ્ઞતાપણુ પાવહી = પ્રાપ્ત કરે પરમ = શ્રેષ્ઠ હુલાસ = આનંદ.

અનુવાદ

આ ગ્રંથનો વારંવાર પાઠ અને ચિંતન કરે તેને સરળતાપૂર્વક સર્વજ્ઞતાપણાની ગતિ પ્રાપ્ત થતાં તે પરમના આનંદને પ્રાપ્ત કરે છે.

ભાવાર્થ

એક કરતાં વધુ વખત યા વારંવાર આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુદ્ર ગ્રંથનો કોઈ વ્યક્તિ બોલીને

પાઠ કરે અને શબ્દોને સમજી તેના હાર્દનું ચિંતવન કરે તો તેવી વ્યક્તિને સરળતાપૂર્વક સંસારની બધી જ જ્ઞાનગતિની સમજ પ્રાપ્ત થતાં તે માત્રને માત્ર જ્ઞાન, ધ્યાન અને ભક્તિમાં જ મગ્ન બનીને પરમાનંદનું સુખ પ્રાપ્ત કરતો હોય છે.

**ઓરુ વિવિધ ગતિ ગ્યમ સબે, અગમ નિગમ દરશાય;
કોટી પ્રશ્ન પરિઉત્તર, દેવત નહીં અટકાય. ૧૧**

શબ્દાર્થ

ઓરુ = વળી વિવિધ = અલગ અલગ પ્રકારની ગતિ = જ્ઞાન ગ્યમ = સૂઝ સબે = બધું અગમ નિગમ = ભૂત અને ભવિષ્ય દરશાય = દેખાય કોટી પ્રશ્ન = કરોડો પશ્ચ પરિઉત્તર = પ્રત્યુત્તર દેવત = આપતાં નહીં અટકાય = ખચકાય નહીં.

અનુવાદ

વળી, વિવિધ ગ્યમગતિ સહિત ભૂત અને ભવિષ્યનું બધું જ દૃશ્યમાન થાય છે. તેથી કરોડો પ્રશ્નોના પ્રત્યુત્તર આપતાં ખચકાતા (અટકતા) નથી.

ભાવાર્થ

પરમાનંદ પ્રાપ્ત કરનાર વ્યક્તિને અલગ અલગ પ્રકારની જ્ઞાનગતિ અને વિશેષ સૂઝ સહિત ભૂતકાળ અને ભવિષ્યકાળની માહિતી દૃશ્યમાન થાય છે. વળી, કોઈ પ્રતિવાદી કરોડો પ્રશ્ન પૂછે તો તેના પ્રત્યુત્તર વાળતાં તે વ્યક્તિ સહેજ પણ અટકતો નથી.

**ઓર પારસ જીનમહી, રધ્ય સિધ રહી છપાય;
મીલે આગુ ગુરુ પરમહી, દેવત સબ દરશાય. ૧૨**

શબ્દાર્થ

ઓર = વળી પારસ = પારસ જીનમહી = જેની અંદર રધ્ય સિધ = રિદ્ધિ અને સિદ્ધિ રહી = રહેલી છે છપાય = છુપાયેલી મીલે = મળે આગુ = શરૂઆતથી, પહેલાં ગુરુ પરમહી = પરમગુરુ દેવત = દૈવત, ગુપ્ત શક્તિ સબ = બધું જ દરશાય = દૃશ્યમાન થાય.

અનુવાદ

વળી, પારસ કે જેની અંદર રિદ્ધિ-સિદ્ધિ છુપાયેલી રહેલી છે. શરૂઆતથી જ જો પરમગુરુ મળે તો બધું જ દૃશ્યમાન થાય તેવી ગુપ્ત શક્તિ આપે છે.

ભાવાર્થ

જેમ કે કોઈ પારસ હોય તો તેમાં ઘણી બધી રિદ્ધિ-સિદ્ધિ છુપાઈને રહેલી હોય છે, પરંતુ તે

રિદ્ધિ-સિદ્ધિ મેળવવા માટેની ઈચ્છા ત્યારે જ પૂર્ણ થાય કે જ્યારે આપણને કોઈ પારસપારખુ પારસને ઓળખાવે અને પારસ પ્રાપ્ત થાય. તેમ દેહમાં સ્વ ચૈતનઅંશના સ્વરૂપની ગુપ્ત શક્તિ છુપાયેલી છે, પરંતુ તે દેહધારીને પહેલાં પરમગુરુનું શરણું પ્રાપ્ત થાય પછી તેમની કૃપા મળે તો સ્વ-ચૈતનઅંશ સ્વરૂપ ઉપર ચઢેલા આવરણોને દૂર કરે અને આ આવરણો દૂર થતાં જ તેમાં છુપાયેલું પારસરૂપ શુદ્ધ ચૈતન સ્વરૂપ દૃશ્યમાન થાય છે.

**જ્યૌ કંચન કરનન જડી, સમલ વનસ્પતિ માંહાંય;
તિનકે આગુ રસાયની, મીલે તો દેહી દરશાય. ૧૩**

શબ્દાર્થ

જ્યૌ = જેમ કંચન = સોનું કરનન = કરવાવાળી જડી = જડીબુટ્ટી સમલ = સમાયેલી વનસ્પતિ = વનસ્પતિ માંહાંય = અંદર તિનકે આગુ = તેની આગળ રસાયની = રસાયણ વેત્તા મીલે તો = મળે તો દેહી = દે આપે દરશાય = દેખાડી.

અનુવાદ

જેમ સોનું કરવાવાળી જડીબુટ્ટી વનસ્પતિમાં સમાયેલી છે, પરંતુ તેની અગાઉ કોઈ રસાયણ વેત્તા મળે તો તે દેખાડી આપે છે.

ભાવાર્થ

જેમકે સોનું બનાવવા માટેની જડીબુટ્ટી વનસ્પતિની અંદર એકરસ થઈને સમાયેલી હોય છે, પરંતુ તે બધા જ વ્યક્તિને પ્રાપ્ત થતી નથી કે મેળવી શકાતી નથી. તેમ છતાં જો કોઈ જાણકાર-રસાયણવેત્તા અગાઉથી જ મળે તો તે વનસ્પતિને ઓળખીને તેમાં સમાયેલ જડીબુટ્ટીને તારવી જુદી (અલગ) કાઢી આપે છે. આથી આવરણો દૂર કર્યા પછી વનસ્પતિમાં સમાયેલ જડીબુટ્ટી શુદ્ધ સ્વરૂપે પ્રાપ્ત થાય છે. જેના થકી સોનું બનાવી શકાય છે. એ જ પ્રમાણે કેવલવેત્તાપુરુષ મળે તો તેઓ દેહમાં છુપાયેલ ચૈતન સ્વરૂપને જુદો તારવીને દૃશ્યમાન કરાવે છે.

**પુનિ સિદ્ધાંત વેદાંતકે, સદ્ ચિદ્ આનંદ સોય;
સૂને ગ્રંથ એહી સબ મીલે, ઓરલી ગત્યકે ઓય. ૧૪**

શબ્દાર્થ

પુનિ = વળી સિદ્ધાંત = આખરી નિર્ણય વેદાંતકે = વેદાંતનો સદ્ ચિદ્ આનંદ સોય = સદ્ ચિદ્ આનંદ છે સૂને ગ્રંથ = ગ્રંથ સાંભળવાથી એહી = આ સબ = બધું મીલે = પ્રાપ્ત થાય ઓરલી ગત્યકે = આ બાજુની ગતિ ઓય = પણ.

અનુવાદ

વળી, ગ્રંથનું શ્રવણ કરવાથી સદ્ ચિદ્ આનંદ વેદાંતનો સિદ્ધાંત છે તે અને આ બાજુની ગતિ પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થ

વળી, અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથનાં શ્રવણથી શ્રવણ કરનારને વેદાંતનો જે સિદ્ધાંત છે એવા સદ્ ચિદ્ આનંદના રહસ્યને જાણી શકે છે તેમજ જગત પક્ષની જે અન્ય સમજ છે તે પણ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

અબ જીનું સૂને મીલ્યે ફલ, કોઉ ન કરમ પુનિ તાય;
જયૌ તે દામ દિરઘ મણી, કુન દરબસે પાય. ૧૫

શબ્દાર્થ

અબ = હવે જીનું સૂને = જેને સાંભળવાથી મીલ્યે = મળે ફલ = ફળ કોઉ ન = બીજા કોઈ નહીં કરમ = કર્મો પુનિ = ફરી તાય = તે જયૌ તે = જેમકે દામ દિરઘ મણી = મોંઘો કિંમતી મણિ કુન = ક્યા ? દરબસે = દ્રવ્યથી પાય = પ્રાપ્ત થાય.

અનુવાદ

હવે જેને સાંભળવાથી એવું ફળ મળે છે કે બીજા કોઈ કર્મો ફરીથી કરવાં ન પડે. જેમકે મોંઘો કિંમતી મણિ ક્યા દ્રવ્યથી પ્રાપ્ત થાય ?

ભાવાર્થ

હવે આ ગ્રંથ સાંભળવાનું કાર્ય કરવાથી બીજા કોઈપણ કર્મો ફરીથી ન કરવાં પડે તેવું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. એટલે કે તે વ્યક્તિએ અન્ય કર્મ કરવાના રહેતાં નથી. જેમકે કીમતીમાં કિંમતી મણિ એટલે કે ચિંતામણી જેને પ્રાપ્ત થયો હોય પછી તેને બીજું કોઈપણ કિંમતી દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરવાનું રહેતું નથી.

મહિમા બોધ અગાધકે, કો બરને મુખ એક;
લહે ન સરસત અહીપતિ, જીનકે વદન અનેક. ૧૬

શબ્દાર્થ

મહિમા = મહાત્મ્ય બોધ અગાધકે = અગાધબોધ ગ્રંથનો કો = કેવી રીતે બરને = વર્ણવી શકાય મુખ એક = એક મુખથી લહે ન = જાણી ન શકે સરસત = સરસ્વતી અહીપતિ = શેષ નારાયણ જીનકે = જેમના વદન = મુખ અનેક = ઘણા.

અનુવાદ

અગાધબોધનો મહિમા એક મુખથી કેવી રીતે વર્ણવી શકાય ? કારણ કે જેના અનેક મુખ છે તેવા શેષનારાયણ અને સરસ્વતી પણ તે જાણી શકતા નથી.

ભાવાર્થ

જેના એકથી અધિક મુખ છે એવા પૃથ્વીને ધારણ કરનાર હજાર ફેણધારી શેષ-નારાયણ અને વિદ્યાની દેવી સરસ્વતી પણ જેના રહસ્ય (મહાત્મ્ય) ને જાણીને યશ ગાઈ શકે તેમ નથી તો પછી, એવા અગાધબોધના યશ એક મુખથી કેવી રીતે વર્ણવી શકાય ?

ગુરુ શિષ્ય જ્ઞાન જથારથ, સૂને ગ્રંથ એહી પાય;
સંશે રહિત સદોદીત, તેહી સદ પદ દરશાય. ૧૭

શબ્દાર્થ

ગુરુ શિષ્ય = ગુરુ અને શિષ્યો જ્ઞાન જથારથ = યથાર્થ જ્ઞાન સૂને ગ્રંથ = ગ્રંથ સાંભળવાથી એહી = આ પાય = પ્રાપ્ત કરી શકે સંશે રહિત = સંશયોથી રહિત સદોદીત = નિત્ય તેહી = તેવું સદ પદ = શાશ્વત પરમપદ દરશાય = દશ્યમાન થાય.

અનુવાદ

આ ગ્રંથ સાંભળવાથી ગુરુ અને શિષ્યો યથાર્થ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જેથી તેને નિત્ય અને સંશય રહિત છે તેવું શાશ્વત પરમપદ દશ્યમાન થાય છે.

ભાવાર્થ

આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથનું શ્રવણ કરવાથી કુવેરસ્વામીના જે કાયમપંથી શિષ્યો છે તે અને જેમણે ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા છે એવા ગુરુપદ ધારણ કરેલ ધર્માચાર્યપુરુષ એમ બંને વ્યક્તિ દુનિયાનું જે ગુપ્ત અને યથાર્થ કૈવલજ્ઞાન છે તે પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અર્થાત્ ગુરુ અને શિષ્ય એમ બંને ભાગ્યવાન કાયમપંથીને સંશય રહિત જે સદાસર્વદા-કાયમ માટે રહેલું છે તેવા કૈવલકર્તાનું શાશ્વત પરમપદ દશ્યમાન થાય છે.

અબ જીનુ સંત સકલ મીલી, હરિજન સહિત સમેત;
સુની ગ્રંથ મણિ કામધેન, કલ્પતરુ વત્ જેત. ૧૮

શબ્દાર્થ

અબ = હવે જીનુ = જો સંત = સંતપુરુષ સકલ = બધા મીલી = મળીને હરિજન = ભક્તજનો સહિત = સહિત સમેત = બધા સુની = શ્રવણ કરે ગ્રંથ = ગ્રંથ મણિ = ચિંતામણિ કામધેન = કામના પૂર્ણ કરે તેવી દેવી ગાય

કલ્પતરુ = કલ્પના કરે તે મળે તેવું વૃક્ષ વત્ = ની જેમ, માફક જેત = જોવા, સમજવા.

અનુવાદ

હવે સંતો અને ભક્તજનો સહિત બધા મળીને જો શ્રવણ કરે તો આ ગ્રંથ સાંભળવાનું ફળ ચિંતામણિ, કામધેનુ અને કલ્પતરું (દ્વારા મળતા ફળ) સમાન મળે છે તેમ સમજવું.

ભાવાર્થ

અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ ચિંતામણિ, કામધેનુ અને કલ્પતરું સમાન હોઈ સંતપુરુષો અને ભક્તજનો બધા સાથે ભેગા મળીને સાંભળે તો તેઓને પણ આવું શ્રેષ્ઠ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

પરમ કૃપાલ પરમપતિ, સકત ધરી સહેત;
પઠાવયેહુ તુમ કારન, પરમગુરુ ભવ ખેત. ૧૯

શબ્દાર્થ

પરમ કૃપાલ = અત્યંત કૃપાવંત પરમપતિ = પરમ કૈવલપતિ, શ્રેષ્ઠ માલિક સકત = ઉત્પત્તિ (રચના) રચનાર ધરી = ધારણ કરીને સહેત = હેત પઠાવયેહુ = મોકલ્યા છે તુમ = તમારા કારન = કારણે પરમગુરુ = પરમગુરુ ભવ ખેત = જગતરૂપી ક્ષેત્રમાં.

અનુવાદ

પરમકૃપાળુ પરમ સકતપતિએ હેત ધારણ કરીને તમારા કારણે જ (માટે જ) પરમગુરુને જગતરૂપી ક્ષેત્રમાં મોકલ્યા છે.

ભાવાર્થ

પરમકૃપાળુ અને સર્વ ઉત્પત્તિના કારણ રૂપે રહેલા મહાન સકતપતિ કરુણેશ કૈવલકતિએ જ ઉમંગ ધારણ કરીને અંશોના કલ્યાણ માટે જ અંશ-અંશીનો લક્ષ સમજાવવા માટે પરમવિશેષ પાટવી અંશ કૈવલવેત્તાપુરુષ પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીને જગતરૂપી ક્ષેત્રમાં મોકલ્યા છે.

વિશ્વકાજ કરનન જીનું, કીયે દરશ તનુ ભેસ;
અગમ આઘ અનુભવ ગતિ, કરન બોધ ઉપદેશ. ૨૦

શબ્દાર્થ

વિશ્વકાજ = વિશ્વનું કલ્યાણ કરનન = કરવા જીનું = માટે કીયે = ધારણ કર્યો દરશ = દૃશ્યમાન થાય તેવો તનુ = શરીર ભેસ = વેશ અગમ = જેની સમજ નથી તેવા આઘ = આદિ અનુભવ ગતિ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનની ગતિ કરન બોધ = બોધ કરવા ઉપદેશ = ઉપદેશાત્મક.

અનુવાદ

વિશ્વનું કલ્યાણ કરવા માટે દૃશ્યમાન થાય તેવો શરીરનો વેશ ધારણ કર્યો છે, તેમજ ઉપદેશાત્મક બોધ કરવા અગમ અને આદિ અનુભવ ગતિ ધારણ કરી છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ વિશ્વના જીવોનું કલ્યાણ કરવાના પરોપકારી ઉદ્દેશ માટે દૃશ્યમાન થાય તેવો પ્રગટ દિવ્યદેહનો વેશ ધારણ કર્યો છે, તેમજ કૈવલજ્ઞાનનો ઉપદેશાત્મક બોધ કરવા માટે અગમ અને આદ્ય અનુભવ ગતિ ધારણ કરી છે.

સંશે હરન મતિ શુદ્ધ કરન, દહન દીરઘ ભવ રોગ;
કૃપાસિંધુ કૈવલ તણો, દેઈ ગયે લક્ષ અમોઘ. ૨૧

શબ્દાર્થ

સંશે હરન = સંશયો દૂર કરવા મતિ શુદ્ધ = બુદ્ધિ શુદ્ધ અને નિર્મળ કરન = કરવા દહન = નષ્ટ કરવા દીરઘ = મહાન ભવ રોગ = ભવસંકટરૂપી રોગ કૃપાસિંધુ = કરુણાના સાગર કૈવલ તણો = કૈવલકર્તાનો દેઈ ગયે = આપી ગયા લક્ષ = જ્ઞાન અમોઘ = અમૂલ્ય.

અનુવાદ

સંશયોને હરવા, બુદ્ધિને નિર્મળ કરવા તથા મહાન ભવસંકટરૂપી રોગ નષ્ટ કરવા માટે કરુણાના સાગર, કૈવલનો અમોઘ લક્ષ આપી ગયા છે.

ભાવાર્થ

જગતના જીવોના મનમાં પેદા થતા અનેક સંશયોને દૂર કરવા, પરંપરાગત જ્ઞાનમાં સ્થિર થયેલી બુદ્ધિને નિર્મળ કરવા તેમજ સૌથી મોટામાં મોટું જન્મ-મરણનું જે ભવસંકટરૂપી રોગ છે તેને નષ્ટ કરવા માટે વિશ્વમાં કરુણાના સાગર આવીને કૈવલકર્તાનો અમોઘ લક્ષ આપી ગયા છે.

ભ્રાંતિ ભંજ અનુભવ જીનું, સૂનેહુ સુજહી પદ પૂંજ;
પૂરણપદ પરમાત્મા, મીલહી બાલ ગત્ય કુંજ. ૨૨

શબ્દાર્થ

ભ્રાંતિ = ભ્રમણાઓ ભંજ = ભાંગવાનો અનુભવ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન જીનું = જેમનો સૂનેહુ = સાંભળતાં જ સુજહી = સુઝે છે પદપૂંજ = પ્રકાશમય પદ પૂરણપદ = પૂર્ણ પદ પરમાત્મા = પરમેશ્વર મીલહી = મળે છે બાલ = બચ્ચાં ગત્ય = ની માફક કુંજ = કુંજડી, કુંજ પક્ષી.

અનુવાદ

જેમનો અનુભવ ભ્રમણાઓને ભાંગવાનો છે તથા સાંભળતાં જ પ્રકાશમય પદ સૂઝે છે. અંતે કુંજડી (કુંજ પક્ષી) પક્ષીના બચ્ચાંની જેમ (માફક) પરમાત્માના પૂર્ણપદને મળે છે (પ્રાપ્ત કરાવે છે).

ભાવાર્થ

કૈવલવેત્તાપુરુષરૂપ કરુણાસાગરનો સ્વાનુભવ જીવોના હૃદયમાં દટ થયેલી ભ્રમણાઓ ભાંગીને નષ્ટ કરે છે. તેમના મુખારવિંદથી નીકળેલા કૈવલજ્ઞાનનો બોધ સાંભળતાં જ ભ્રત્માંડની મધ્યમાં રહેલ સર્જનહારનાં પૂર્ણ પ્રકાશમય પરમપદની પહેચાન થાય છે. જેમ કુંજ પક્ષી તેના ઈંડાને જમીન ઉપર છોડીને આકાશમાં ગમન કરે છે, પરંતુ આરતવંત બચ્ચાં મોટા થઈને કુંજ માતાને મળે છે, તેમ આરતવંત અંશો પણ મૃત્યુલોકમાં પરમગુરુનો અમોઘ લક્ષ-બોધ પામીને અંતે કર્મબંધનમાંથી મુક્ત થઈને કૈવલધામમાં જઈ કર્તા માલિકને મળે છે.

અકલ પંથ અદ્ભુત મત, કઢેહુ કઠન કલીમ્હાંય;
જેહી જેહી જીવ શરનન ગત્ય, ભયેહુ તેહુને ભયે ન્હાંય. ૨૩

શબ્દાર્થ

અકલ = કળી ન શકાય તેવો પંથ = માર્ગ અદ્ભુત = ઉત્કૃષ્ટ મત = સિદ્ધાંત કઢેહુ = દર્શાવ્યો
કઠન કલીમ્હાંય = દુઃખદાયક કળીયુગમાં જેહી જેહી = જે જે જીવ = જીવાત્મા શરનન = શરણમાં ગત્ય = ગયા
ભયેહુ = થયા તેહુને = તેઓને ભયે ન્હાંય = નિર્ભય.

અનુવાદ

દુઃખદાયક કળીયુગમાં કળી ન શકાય તેવો પંથ અને અદ્ભુત મત દર્શાવ્યો છે. જે જે જીવો શરણમાં ગયા તેઓ નિર્ભય થયા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ જંબુ દ્વીપમાં પ્રગટ થઈને મહાન કષ્ટદાયક તથા કઠિન એવા કળીયુગમાં કળી ન શકાય તેવો કાયમપંથ અને અદ્ભુત સકર્તા સિદ્ધાંત સ્થાપિત કરીને અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવ્યો છે. મોક્ષ વાંછિત જે જે જીવો તેમના શરણમાં નિર્મળભાવે ગયા છે તેઓ ગુરુકૃપા થકી જન્મ-મરણ રૂપ મહાન ભવસંકટના દુઃખમાંથી મુક્તિ પામ્યા અને કર્તાના શરણમાં જઈને નિર્ભય થઈ ગયા છે.

નિગમ ચતુર ખટ મત વટી, કથે જ્ઞાન અતિગૂઢ;
પરમમોક્ષ સમજે નહીં, જીવ મંદ મતિ મૂઢ. ૨૪

શબ્દાર્થ

નિગમ ચતુર = ચાર વેદ ખટ મત = છ શાસ્ત્રોના સિદ્ધાંત વટી = ઓળંગી, થી પરે કથે = કથ્યું જ્ઞાન = સમજ અતિગૂઢ = ઘણી ગૂઢાર્થ ભરેલું પરમમોક્ષ = પરમપતિની અખંડ કેવલમુક્તિ સમજે નહીં = જેઓ સમજ્યા નથી જીવ મંદ મતિ = મંદ બુદ્ધિના જીવો મૂઢ = ગમાર, મૂર્ખ.

અનુવાદ

ચાર વેદ અને છ શાસ્ત્રોના મતને ઓળંગીને ઘણું જ ગૂઢાર્થ ભર્યું જ્ઞાન કથ્યું છે, પરંતુ જે મંદબુદ્ધિના મૂર્ખ જીવો છે તે પરમમોક્ષને સમજ્યા નથી.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માજી દ્વારા રચિત ચાર વેદ અને જ્ઞાની પુરુષો દ્વારા વેદના અધ્યયન બાદ રચવામાં આવેલા છ શાસ્ત્રના આખરી બ્રહ્મસિદ્ધાંતથી પણ પરેનું ગૂઢાર્થ ભર્યું કેવલજ્ઞાન કુવેરસ્વામીએ જગતમાં પ્રસિદ્ધ કર્યું છે, પરંતુ જે મંદબુદ્ધિના મૂર્ખ જીવો છે તેઓ અખંડ કેવલમુક્તિ બક્ષવાવાળા કેવલજ્ઞાનને સમજ્યા નથી.

પર ઉપગાર પરમપદ, કહેહુ કાહુ નહીં ચીન;
કહો સત્ગુરુ તબ ક્યા કરે, ભવકી ટળી ન ભિન્ન. ૨૫

શબ્દાર્થ

પર ઉપગાર = પરોપકાર અર્થે પરમપદ = અંતિમ કેવલપદ કહેહુ = કહેવા છતાં કાહુ = કોઈએ નહીં = નથી ચીન = ઓળખ્યું કહો = કહો સત્ગુરુ = સત્ગુરુ તબ = ત્યારે ક્યા = શું કરે = કરે ભવકી = જગતની ટળી ન = દૂર ન થઈ ભિન્ન = ભિન્નતા.

અનુવાદ

પરોપકારી વૃત્તિ રાખીને કહેવા છતાં પણ કોઈએ પરમપદ ઓળખ્યું નહીં, અને જગતની ભિન્નતા ટળે નહીં તો તેમાં સદ્ગુરુ શું કરે ? તે કહો !

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ અખંડ કેવલમુક્તિને બક્ષવાવાળા અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતું કેવલજ્ઞાન પરોપકારી વૃત્તિ રાખીને જગતમાં જાહેર કરીને પરમપદ ઓળખાવવા માટે પણ ખૂબ જ પ્રયત્નો કર્યા છે. ઘણો જ સત્સંગ અને વિવિધ ધર્મગ્રંથોની રચના પણ કરી છે. તેમ છતાં સાકુટ જીવો કે જેઓ ભાગ્યહીન છે તેમણે પોતાનો દેહભાવ છોડ્યો નહીં, એટલે પરમપદ ઓળખી શક્યા નહીં. જો જગતમાં આવી જ પરિસ્થિતિ જીવોની સર્જાતી હોય અને જગતની ભિન્નતા ટળે નહીં તો તેમાં કુવેરસ્વામી શું કરી શકે ? તે કહો.

તદપી તાય ભવકી ભલ, આપન્યે કુન પરી;
પણ સાચા હરિજન પર, કહનકી દાવ ખરી. ૨૬

શબ્દાર્થ

તદપી તાય = તેમ છતાં ભવકી = સંસારની ભલ = ભૂલ આપન્યે = આપણને કુન પરી = કાંઈ પડી નથી
પણ = પરંતુ સાચા હરિજન પર = સાચા ભક્તજન ઉપર કહનકી = કહેવાનો દાવ = હક્ક ખરી = ખરો.

અનુવાદ

તેમ છતાં સંસાર ભૂલ કરે તો આપણને કાંઈ પડી નથી, પરંતુ સાચા ભક્તો પર કહેવાનો હક્ક (અધિકાર) ખરો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે સત્ય સમજાવ્યા છતાં જો સંસારના ગમાર જીવો સમજે નહીં અને ભૂલોની પરંપરા કરતા જ રહે તો તેમાં તેઓને કાંઈ ફિકર કે ચિંતા નથી. કારણ કે તેમણે તો ધર્મગ્રંથોની રચના કરીને અંશ-અંશીનો લક્ષ આપવાની તેમની જે ફરજ હતી તે બજાવી દીધી છે. તેમ છતાં શરણે આવેલા પૈકી જે સાચા કાયમપંથી ભક્તજનો હોય તે કેવલકર્તાથી અલગ જ રહે અને તેમને અખંડ મુક્તિ ન મળે તો તેમનું નામ લજવાય. તેથી ગુરુ તરીકે તેમનું સ્વામીત્વ તથા ફરજ પણ બને છે કે સાચા કાયમપંથી ભક્તજનોનો ઉદ્ધાર કરવો જોઈએ. એ માટે જરૂર પડે તો કઠણ શબ્દોમાં જણાવીને પોતાના અધિકારનો ઉપયોગ કરીને પણ કર્તા સાથેનો વિયોગ ટાળવોએ જરૂરી છે.

કહુ દાવે મમ સંતકી, રાખન પેજ પરમ;
સ્વાચારન પત્રીમહી, ઉચરે જેહી મરમ. ૨૭

શબ્દાર્થ

કહુ = કહું છું દાવે = અધિકારથી, સ્વામીત્વના હક્કથી મમ = અમારા, મારા સંતકી = સંતજનોની
રાખન = રાખવા માટે પેજ = નિયમમાં, બંધનમાં પરમ = સારી રીતે સ્વાચારન પત્રીમહી = સ્વ આચરણ પત્રિકામાં
ઉચરે = ઉચ્ચાર કર્યો છે જેહી = જે તે મરમ = મર્મ ઉદ્દેશ.

અનુવાદ

અમારા સંતો ઉપર અધિકારપૂર્વક સારી રીતે નિયમમાં રાખવા માટે કહુ છું કે સ્વાચારપત્રિકામાં તે ઉદ્દેશ અંગે ઉચ્ચાર કર્યો છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓને પોતાના મૂંડિત સંતોની વિશેષ ચિંતા છે. પોતાના સ્વામીત્વના અધિકાર

(હકક) ને ધ્યાનમાં રાખી સંતપુરુષોને સારી રીતે નીતિ-નિયમોમાં રાખવાના ઉદ્દેશથી તથા ભવિષ્યમાં તેમની સામે ચારિત્ર્ય અંગે કોઈપણ પ્રકારે ખોટી રીતે અંગૂલીનિર્દેશ કે તેમની બદનામી ન થાય તે માટે પહેલેથી જ આચાર સંહિતા દર્શાવતા કડક નિયમોનું જે બંધારણ ઘડ્યું છે, તે સ્વાચારપત્રિકામાં વર્ણવ્યું છે.

એહી મરમ મેરો તન, જબ લગી રહો રખાય;
તબ ન ટળુ તુમ પાસથી, રહુ અખંડ સદાય. ૨૮

શબ્દાર્થ

એહી = આ જ મરમ = ઉદ્દેશ મેરો = મારો તન = સ્વરૂપ, દેહ જબ લગી = જ્યાં સુધી રહો રખાય = રાખીને રહો તબ = ત્યારે ન ટળુ = દૂર થઈશ નહીં તુમ = તમારા પાસથી = પાસેથી રહુ = રહીશ અખંડ = ખંડિત થયા વગર સદાય = હંમેશ માટે.

અનુવાદ

મારો આ જ ઉદ્દેશ છે. તેને દેહ જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી નિયમ રાખીને રહો (રહેશો). ત્યારે હું તમારાથી દૂર થઈશ નહીં અને હંમેશ માટે અખંડ રહીશ.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી સંતપુરુષોને ખુલાસો કરે છે કે તેઓનો આ એકજ ઉદ્દેશ છે કે સ્વાચારપત્રિકામાં દર્શાવ્યા મુજબના નિયમોને ચુસ્ત રીતે પાળીને બધા સંતપુરુષો દેહ રહે ત્યાં સુધી ચુસ્તપણે નિયમો પાળીને રહેવાય તે રીતે ભક્તિમય જીવન વ્યતીત કરવાનું રહેશે. એટલું જ નહીં, પરંતુ તેઓ બાંહેધરી આપે છે કે જો આ રીતે જે સંતપુરુષો પોતાના (પરમગુરુના) કહ્યા પ્રમાણે આજ્ઞામાં (નિયમમાં) રહેશે તો તેવા સંતથી તેઓ કદીપણ દૂર થશે નહીં, અને એક સૂત્રવત્ હંમેશ માટે તેમની સાથે જ રહેશે.

સદા રહનકી એહી ધજ, પાવન પ્રયા પુરેશ;
કાય વિના કારજ કરું, જનું નિજ સાય ઉરેશ. ૨૯

શબ્દાર્થ

સદા રહનકી = કાયમ માટે રહીશ એહી ધજ = એનો મતલબ કે પાવન = પવિત્ર પ્રયા = પરચા પુરેશ = પુરીશ, આપીશ કાય વિના = કાયા વગર કારજ કરું = કાર્ય કરું જનું = જેમની નિજ = મૂળ સાય = સાચી ઉરેશ = ઉરની આરત.

અનુવાદ

કાયમ માટે રહીશ તેની મતલબ કે પવિત્ર પરચા આપીશ અને જેમની મૂળ સાચી ઉરની આરત હશે તેઓનું કાયા વિના કાર્ય કરીશ.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી વિશેષ ખુલાસો કરે છે કે સંતો સાથે સદા એકસૂત્રવત્ રહીશ, એની એ જ મતલબ છે કે તેઓ જ્યાં જ્યાં જરૂર પડશે ત્યાં ત્યાં પવિત્ર પરચા આપશે. તેમના હૃદયની સાચી આરત અને શુદ્ધ ઉત્કંઠા નિહાળીને તેઓ સ્વરૂપ વગર તેઓનાં બધાં જ કાર્ય સાર્થક કરશે.

સાચ ઉરેશ સદોદિત, રખો જો સતવ્રત નેમ;
સ્વાચારન પત્રીયનસે, જબી તુમ કુશલ ક્ષેમ. ૩૦

શબ્દાર્થ

સાચ = સાચા ઉરેશ = ઉરની આરત સદોદિત = હંમેશ માટે રખો જો = જો રાખશો સતવ્રત = સત્ય વ્રત નેમ = નિયમ સ્વાચારન પત્રીયનસે = સ્વાચારપત્રિકામાં દર્શાવ્યા મુજબ જબી = તોજ તુમ = તમે કુશલ ક્ષેમ = ક્ષેમકુશળ.

અનુવાદ

સ્વાચારપત્રિકામાં દર્શાવ્યા મુજબ સાચા દિલથી હંમેશ માટે ઉરની આરત તેમજ સત્યવ્રત અને નિયમ જો રાખશો તો જ તમે કુશળ ક્ષેમ રહી શકશો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી સંતપુરુષોને જણાવે છે કે સ્વાચારપત્રિકામાં દર્શાવ્યા મુજબ ઉરની સાચી આરત સહિત બધા જ સત્યવ્રતો અને નિયમોને જ્યારે હંમેશને માટે પાળીને વળગી રહેશો, ત્યારે જ નિષ્ઠાવાન સંત તરીકેની સરાહના પામીને જગતમાં સુખ શાંતિમય જિંદગી જીવી શકશો, તેમાં કોઈ શંકા નથી.

પણ જો કીયો મેરો તન, સતવ્રત નેમ નરેશ;
તિનકુ જો તુમ ના તજો, તો હું અભર ભરેશ. ૩૧

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ જો = જો કીયો = કહ્યા મુજબ મેરો તન = મારા સ્વરૂપ દ્વારા સતવ્રત = સત્યવ્રત નેમ = નિયમો નરેશ = શ્રેષ્ઠ પુરુષાતનવાળા તિનકુ = તેને જો = જો તુમ = તમે ના તજો = ન ત્યજ દો તો = તો હું = હું અભર = ન ભરી શકાય તેવો ભરેશ = જરૂરિયાત કરતાં પણ વિશેષ બક્ષિસ.

અનુવાદ

પરંતુ જો મારા સ્વરૂપ દ્વારા કહ્યા મુજબના સત્યવ્રત અને શ્રેષ્ઠ પુરુષાતનવાળા નિયમો છે તેને જો તેમા તજશો નહીં તો હું ન ભરી શકાય તેવી અને જરૂરિયાત કરતાં પણ બધું બક્ષિસ.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી આજ હકીકત બધુ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં સમજાવે છે કે તેમના સ્વરૂપ દ્વારા રચેલ જે સ્વાચારપત્રિકાના સત્પ્રત અને શ્રેષ્ઠ પુરુષાતનવાળા નિયમોને જો કોઈ સંતપુરુષ તજશે નહીં અર્થાત્ તેને પાળવામાં કંઈપણ ચૂક કરશે નહીં તો જ તેવા કાયમપંથી સંતને તેઓ વિશ્વમાં કોઈ ન બક્ષી શકે અને પૂર્ણ ન કરી શકે તેવી મુક્તિ સહિત ન ભરી શકાય તેવી મૂળભૂત જરૂરિયાત કરતાં પણ વિશેષ પ્રમાણમાં કૃપા-બક્ષિસ કરશે.

સાધનકુ અભરન કીયે, ભરે સો કુન રકમ;
તિનકે મર્મ લખાવહુ, મેં નિજ અંશ પરમ. ૩૨

શબ્દાર્થ

સાધનકુ = સાધનાને અભરન = ભરી ન શકાય તેવું કીયે = કહ્યું ભરે સો = ભરે તે અર્પે તે કુન = કયો રકમ = મુદ્દો તિનકે = તેનો મર્મ = ભેદ લખાવહુ = દર્શાવુ છું મેં = હું નિજ અંશ પરમ = નિજનો પરમ વિશેષ અંશ છું.

અનુવાદ

સાધનાને ભરી ન શકાય તેવું કહ્યું છે. ભરાય તે કયો મુદ્દો છે ? તેનો ભેદ દર્શાવું છું. કારણ કે હું નિજકર્તાનો પરમવિશેષ અંશ છું.

ભાવાર્થ

ધ્યાન-ભજન દ્વારા કરવામાં આવતી સાધનાને કદિ ભરી ન શકાય તેવી વસ્તુ કહી છે કે જેનો કોઈ અંત નથી. જેટલાં વિશેષ કરવામાં આવે તેટલાં વિશેષ પરિણામની ફલશ્રુતિ થતી હોય છે. જ્યારે ભરાય જાય તેવો (ભરવા યોગ્ય) કયો મુદ્દો છે તેનો ભેદ કુવેરસ્વામી હવે દર્શાવે છે. કારણ કે તેઓ નિજ કેવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશ છે.

રહેણી કરણીનકી કમ, જપ તપ ધ્યાન સમેત;
એહી અભરન નિજ સંતકુ, પુની વિનુ આપ સવેત. ૩૩

શબ્દાર્થ

રહેણી કરણીનકી = રહેણી-કરણીની કમ = કમી, ઉણપ જપ = મંત્ર તપ = તપશ્ચર્યા ધ્યાન = ચિત્તની એકાગ્રતા સમેત = સહિત એહી = આ અભરન = ભરી ન શકાય તેવો મુદ્દો નિજ સંતકુ = પોતાના સંતપુરુષમાં પુની = વળી વિનુ = વગર, સિવાય આપ સવેત = પોતાનું સ્વ સ્વરૂપની જાણ.

અનુવાદ

જપ, તપ, ધ્યાન સહિત રહેણી-કરણીની અને વળી, પોતાના સ્વ-સ્વરૂપની જાણની ઉણપ

છે. આ પોતાના સંતોમાં ભરી ન શકાય તેવો મુદ્દો છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી જણાવે છે કે પોતાના સંતપુરુષોમાં જે ભરી ન શકાય તેવો જે મુદ્દો છે તે જપ, તપ, લક્ષ-ભજનવિધિ મુજબનું ધ્યાન સહિત ચુસ્ત રહેણી-કરણી અને વળી, પોતાના નિજ ચૈતન સ્વરૂપની જાણની ઉણપ (કમી) છે. આવા ન ભરી શકાય તેવા મુદ્દાને કુવેરસ્વામી ભરી આપશે અને જે જે ઉણપ છે તેને પણ દૂર કરશે.

અબ જેહી ભરનનકી કહુ, સૂનીયો સંત સબેહ;
ભાગે ક્ષુધા ફરન ભવ, જો ચિત્ત યખો તબેહ. ૩૪

શબ્દાર્થ

અબ = હવે જેહી = જે ભરનનકી = ભરી શકાય તેવો મુદ્દો કહુ = કહું છું સૂનીયો = સાંભળો સંત સબેહ = સંત સહિતના બધા ભાગે = નાશ પામે ક્ષુધા = ભૂખ ફરન ભવ = ભવમાં ફરવા અંગેની જો = જ્યારે ચિત્ત = ચિત્ત અંતઃકરણ યખો = ચાખો, અનુભવ કરો, માણો તબેહ = ત્યારે.

અનુવાદ

હવે જે ભરી શકાય તેવો મુદ્દો કહું છું જેને સંત સહિત બધા જ સાંભળો. જ્યારે ચિત્તમાં અનુભવ કરો ત્યારે ભવમાં ફરવાની ભૂખ ભાગશે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી હવે જે ભરી શકાય તેવો મુદ્દો જણાવે છે. જે સંતપુરુષ સહિત બધાએ શ્રવણ કરવાની જરૂર છે. જ્યારે આ મુદ્દાનું પોતાના દ્વારા જ ચિત્તમાં અનુભવ કરવામાં આવશે ત્યારે અંશને ભવમાં જન્મ-મરણ ભોગવવાની અને એક દેહમાંથી બીજા દેહમાં ભટકવાની જે ભૂખ છે તે ભાંગી જશે. એટલે કે જન્મ અને મરણની વ્યાધિ છે તે ટળી શકે છે.

જોગ જુગત શુભ સંજમ, શુદ્ધ ગુરુ વચન સલોક;
પાવન પ્રણવ કરીત હઠ, સો નિજ રકમ અલોક. ૩૫

શબ્દાર્થ

જોગ = યોગ જુગત શુભ સંજમ = યુક્તિપૂર્વક શુદ્ધ સંયમતા જાળવીને શુદ્ધ ગુરુ વચન = ગુરુના સત્ય વચનોને સલોક = અવલોકન કરવાં પાવન પ્રણવ = પવિત્ર પ્રણવ કરીત હઠ = હઠયોગથી સાધના કરીને સો = તે નિજ રકમ = મૂળ મુદ્દો અલોક = અલૌકિક.

અનુવાદ

યોગ દ્વારા યુક્તિપૂર્વક શુદ્ધ સંયમતા જાળવીને ગુરુના સત્ય વચનોનું અવલોકન કરવું અને હઠયોગ કરીને પવિત્ર પ્રણાયમની સાધના કરવી. તે મૂળ મુદ્દો અલૌકિક છે.

ભાવાર્થ

જે ભરી ન શકાય તેવા મુદ્દો છે જેને સંતપુરુષોએ પોતાના પ્રયત્નો દ્વારા ભરવા માટે પ્રયત્નો કરવાના છે. યોગ દ્વારા યુક્તિપૂર્વક શ્રેષ્ઠ સંયમ જાળવીને ઈન્દ્રિયો ઉપર અંકુશ રાખીને તીવ્ર વૈરાગ પૂર્ણ જીવન જીવવાનું છે. વળી, ગુરુ દ્વારા ઉચ્ચારવામાં આવેલ મંગળકારી વચનોનું અવલોકન કરીને રહેણી-કરણીના નિયમોને ચુસ્ત રીતે પાળવાના છે. પવિત્ર પ્રાણાયામથી હઠયોગ કરીને દશવિલા સમય અને જાપ મુજબ સાધના દ્વારા સિદ્ધિ મેળવવાની છે. જીવનમાં હઠયોગ દ્વારા પ્રણવની સાધનાનો આ મૂળ મુદ્દો ખૂબ જ અદ્ભુત અને અલૌકિક છે.

પુનહી વદે ગુરુ પરમહી, શિખકે જેહી વચન;
હરદે પાત્ર ભરી રાખીયે, તન મન કરી સચન. ૩૬

શબ્દાર્થ

પુનહી = ફરીથી વદે = બોલે ગુરુ પરમહી = પરમગુરુ શિખકે = શિખામણયુક્ત જેહી = જે વચન = વાણી
હરદે પાત્ર = હૃદયના પાત્રમાં ભરી રાખીયે = ભરીને રાખવાના તન મન કરી = તન અને મન કરીને સચન = સચેત.

અનુવાદ

ફરીથી પરમગુરુ કહે છે કે શિખામણના જે વચનો બોલે છે, તેને તન, મન સચેત કરીને હૃદયપાત્રમાં ભરી રાખવાના છે.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી ફરીથી કહે છે કે સંતો માટે શિખામણયુક્ત જે જે વચનો છે તે તે વચનોને તન અને મન સચેત કરીને હૃદયકમળના પાત્રમાં ભરી રાખવાના છે.

તેહી વચન સ્વાચારજ, પત્રમેં લખે સકોય;
રહેણી કરણી કરાંમલ, કહી સકલ વિધિ મોય. ૩૭

શબ્દાર્થ

તેહી = તે વચન = બોલ સ્વાચારજ પત્રમેં = સ્વ-આચાર પત્રિકામાં લખે = લખાયેલા સકોય = સર્વ કોઈ
રહેણી કરણી = રહેણી-કરણી કરાંમલ = પાળવાલાયક કહી = જણાવી સકલ = બધી વિધિ = રીતે મોય = અમે.

અનુવાદ

તે વચનો સ્વાચારજ પત્રિકામાં સર્વ કાંઈ લખવામાં આવેલ છે તે પાળવાલાયક બધી જ રહેણી-કરણીની વિધિ અમે જણાવી છે.

ભાવાર્થ

સંતપુરુષોને હૃદયમાં ભરી રાખવા જેવા જે જે વચનો છે તે તે કુવેરસ્વામીએ બધાં જ સ્વાચારપત્રિકામાં લખેલાં છે. તે સિવાય સંતો અને ભક્તોએ પાળવાયુક્ત જે રહેણી-કરણીની રીત છે તે બધી જ યોખવટ કરીને કુવેરસ્વામીએ જણાવી દીધી છે.

પથ પાલનકે સોઈ સદ, જ્યૌ સરોવરકુ પાલ;
નિર ન જાત વહીત તબે, રખે જદીપસે ખ્યાલ. ૩૮

શબ્દાર્થ

પથ = ચરી પાલનકે = પાળવાની સોઈ = આ સદ = સાચી રીતે જ્યૌ = જેમ સરોવરકુ = સરોવરની પાલ = પાળ નિર = પાણી ન જાત = જાય નહીં વહીત = વહી તબે = તેથી રખે = રાખવામાં આવે જદીપસે = પહેલેથી ખ્યાલ = ધ્યાન.

અનુવાદ

જેમ સરોવરને પાળ બાંધવામાં આવે તો પાણી વહી જાય નહીં. તેમ ચરી પાળવાની આ સાચી રીત છે. તેથી તેનું પહેલેથી જ ધ્યાન રાખવું જરૂરી છે.

ભાવાર્થ

જેમ સરોવર કે તળાવનું પાણી વહી ન જાય અને તેને અટકાવવા માટે તેની ચારે તરફ ફરતે પાળ બાંધવામાં આવે છે. તેમ સ્વાચારપત્રિકામાં પાળ બાંધવારૂપ ચરી પાળવાની સાચી રીત દર્શાવવામાં આવી છે, જેનું ચૂક ન થાય તે રીતે પહેલેથી જ ધ્યાન રાખીને યુસ્તપણે નિયમિત રીતે ચરી પાળવી જોઈએ. જેથી પાણીરૂપી પ્રણવ સહિત ચૈતનઅંશનું નૂર વહી ન જાય.

ત્યૌ સાધન પ્રણવ રહેણી અપ, સમ દમ જોગ સમેત;
તિનકી પાલ પથન હુસે, ભર્યા રહત તન ખેત. ૩૯

શબ્દાર્થ

ત્યૌ = તેમ સાધન = સાધના પ્રણવ = પ્રાણાયમ રહેણી = રહેણી-કરણી અપ = પાણી સમ દમ = સપ્રમાણ શ્વાસોશ્વાસની ગતિ જોગ = યોગ સમેત = સહિત તિનકી = તેની પાલ = પાળવામાં આવે પથન = ચરી હુસે = રહો ભર્યા રહત = હર્યું ભર્યું રહે તન ખેત = શરીરરૂપી ખેતર

અનુવાદ

તેમ પાણીરૂપી પ્રણવની સાધના રહેણી-કરણી અને સમદમપણે યોગ સહિત તેની ચરી પાળવામાં આવે તો શરીરરૂપી ખેતર હર્યુ ભર્યુ રહેતું હોય છે.

ભાવાર્થ

તેવી જ રીતે શરીરરૂપી ખેતરને જો હર્યુ ભર્યુ રાખવું હોય તો ચરીરૂપી પાળ બાંધવી જરૂરી છે. જેમ તળાવ કે સરોવરમાંથી પાણી વહી ન જાય. તેમ શરીરમાંથી પ્રણવ વહી ન જાય અને ચૈતનઅંશનું નિર્માલ્યપણું અટકે, તે માટે જરૂરી સાધના દ્વારા સમદમપણે રહીને યોગ સહિત રહેણી-કરણીની દૃઢપણે ચરી પાળવી અત્યંત જરૂરી છે.

તબત્યે પથ મેરો તન, જીવન અંશ લક્ષ જ્ઞાન;
સો મમ સ્વરૂપ રહુ સદા, તુમેરી પાસ નિદાન. ૪૦

શબ્દાર્થ

તબત્યે = તેવી જ રીતે પથ = ચરી મેરો તન = મારા સ્વરૂપ માટેની જીવન = જીવન પર્યંત અંશ લક્ષ જ્ઞાન = અંશના લક્ષનું જ્ઞાન સો = તેવા તો મમ સ્વરૂપ = મારા સ્વરૂપે રહુ = રહુ સદા = હમેશાં તુમેરી પાસ = તમારી પાસે નિદાન = ચોક્કસ.

અનુવાદ

તેવી જ રીતે સ્વરૂપ માટેની મારી ચરી એજ જીવનપર્યંત અંશના લક્ષનું જ્ઞાન છે. જેથી હું તમારી પાસે મારા તેવા સ્વરૂપે હંમેશ માટે ચોક્કસ રહીશ.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે સંતોએ ચૈતન સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવા માટેની ચરીરૂપ રહેણી-કરણી જીવનપર્યંત પાળીને કુવેરસ્વામી દ્વારા દશવિલ અંશ-અંશીના લક્ષને વળગી લક્ષ-ભજનવિધિ સહિત કેવલજ્ઞાનનાં સત્સંગમાં રચ્યા-પચ્યા રહેવું તે છે. જો આ પ્રમાણે સંસારમાં રહીને પણ જે જાગ્રત સંત-પુરુષ જીવનપર્યંત કહ્યા મુજબની આવી ચરી પાળીને વૈરાગી જીવન જીવશે અને દશવિલ લક્ષમણ રેખાને ઓળંગશે નહીં તો કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓ પોતાના ચૈતનચિદ્ જ્ઞાનસ્વરૂપે ચોક્કસ સદા સંત સાથે સુત્રવત્ રહેશે.

પણ જેહી જેહી મમ બચનકુ, પાલી શકે નરલોઈ;
તંત સહિત મેરો ખપ, પાસ રખન જીનું હોઈ. ૪૧

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ જેહી જેહી = જે જે મમ = મારા, અમારા બચનકુ = વચનોનું પાલી શકે = પાલન કરી શકે
નરલોઈ = સ્ત્રી-પુરુષો તંત સહિત = સ્વરૂપ સહિત મેરો બપ = મારી જરૂર પાસ રખન = પાસે રહીશ
જીનું હોઈ = જેને હોય.

અનુવાદ

સ્ત્રી-પુરુષો પણ જે જે મારા વચનો છે તે પાલન કરી શકે તો જેમને મારી જરૂર હોય તેમની પાસે સ્વરૂપ સહિત રહીશ.

ભાવાર્થ

સંતપુરુષોની જેમ જ કાયમપંથી સ્ત્રી-પુરુષોએ પણ પોતાના ચૈતનઅંશના મોક્ષ માટે કુવેરસ્વામીની કૃપા જરૂરી છે. એટલે કૃપા પ્રાપ્ત કરવા માટે જો તેઓ કુવેરસ્વામીના વિવિધ ધર્મગ્રંથો સહિત સ્વાચારપત્રિકામાં જે જે વચનો દર્શાવ્યા છે તે સર્વેનું ચુસ્તપણે પાલન કરશે તો તેવા આજ્ઞાકિંત અધિકાર પ્રાપ્ત કરેલા કૃપાવંત કાયમપંથીને જ્યારે જરૂર હશે ત્યારે તેઓ સાથે ચૈતનદેહ સહિત પાસે જ રહેશે.

તબત્યે તે અબલગ લ્યહુ, જેહી જેહી કીયે ઉચાર;
સત્ સત્ કરી માનજો, કહે કુવેર પોકાર. ૪૨

શબ્દાર્થ

તબત્યે = ત્યારથી તે = તે અબલગ = અત્યાર લ્યહુ = સુધી જેહી જેહી = જે જે કીયે = કર્યો ઉચાર = ઉચ્ચાર
સત્ સત્ કરી = સાચે સાચું કરીને માનજો = માનજો કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે પોકાર = પોકાર કરીને.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી પોકાર કરીને કહે છે કે ત્યારથી તે અત્યાર સુધી જે જે ઉચ્ચાર કર્યા છે તે સાચે સાચું કરીને માનજો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી ગર્જનાપૂર્વક વચનો દ્વારા કહે છે કે જ્યારથી તેઓ જબંદીપમાં આવ્યા છે ત્યારથી તે અત્યાર સુધી જે જે વચનોનો ઉચ્ચાર કર્યો છે તે બધાં જ વચનોને સાચે સાચું કરીને માનવાનું છે. તેમાં કોઈએ શંકા કરવાની નથી કે તેની સત્યતા માટે કોઈ સંકોચ કરવાનો નથી.

ઓરુ જેહી કરુણાસાગર, તેહી પણ નામ હમાર;
જીનને કીયે સુપત્રિકા, કરીકે લીયો વિચાર. ૪૩

શબ્દાર્થ

ઓરુ = અને, વળી જેહી = જે કરુણાસાગર = કરુણાસાગર તેહી = તે પણ = પણ નામ = નામ હમાર = અમારું જનને = જેઓએ કીયે = કરી, બનાવી સુપત્રિકા = સ્વાચાર પત્રિકા કરીકે = કરીને લીયો = લીધો વિચાર = વિચાર.

અનુવાદ

વળી, જે કરુણાસાગર તે પણ અમારું જ નામ છે. જેઓએ વિચાર કરી લીધા બાદ જ સ્વાચારપત્રિકા બનાવી છે.

ભાવાર્થ

વળી, જે કરુણાસાગર નામ પ્રસિદ્ધ થયેલું છે તે પણ કુવેરસ્વામીએ જે પ્રગટ દિવ્ય દેહ જંબુ દ્વીપમાં ધારણ કર્યો છે તે દિવ્ય દેહનું નામ છે. કરુણાસાગરે જ કળીયુગના પ્રભાવ અંગે ભવિષ્યનું વિચાર કરી લીધા પછી જ બધા કલ્યામાં રહે અને રહેણી-કરણીની ચુસ્તપણે ચરી પાળીને ભક્તિ કરે તે ઉદ્દેશ માટે જ કડક નિયમોવાળી સ્વાચારપત્રિકા બનાવી છે.

બરજ બાંધકે બચનકુ, આગ્રહ કીયો કબૂલ;
જો તરનનકો બપ કરો, કબહુ ન જઈયો ભૂલ. ૪૪

શબ્દાર્થ

બરજ = સોગંદથી બાંધકે = બંધાઈને બચનકુ = વચનોના આગ્રહ = દબાણપૂર્વક કીયો = કરો કબૂલ = સ્વીકાર અંગીકાર જો = જો તરનનકો = ભવસાગર તરવા માટે, મોક્ષ માટે બપ કરો = જરૂર પડે આશા રાખો તો કબહુ = ક્યારેય પણ ન = નહીં જઈયો ભૂલ = ભૂલી જશો.

અનુવાદ

જો મુક્તિની આશા રાખતા હોય તો સોગંદથી બંધાઈને આગ્રહપૂર્વક સ્વીકાર કરો કે ક્યારેય પણ વચનોને ભૂલશો નહીં.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કાયમપંથી સંત અને ભક્ત નર-નારી એમ બંનેને આગ્રહપૂર્વક કબૂલાત કરીને સોગંદથી બંધાવા માટે કહે છે કે અખંડ કૈવલમુક્તિ મેળવવાની જો કોઈ આશા રાખતા હોય તો તેઓએ કુવેરસ્વામીના મુખેથી ઉચ્ચારાયેલા વચનોને જીંદગી પર્યંત (ક્યારેય પણ) ભૂલવા જોઈએ નહીં.

અબ ધીરજ ધરીયો તુમ, હરિજન સંત સમેત;
મેરે વદન વચન પર, રાખી સકલ સબ હેત. ૪૫

શબ્દાર્થ

અબ = હવે ધીરજ = ધૈર્ય ધરીયો = ધારણ કરો તુમ = તમો હરિજન = ભક્તજન સંત = સંતપુરુષો સમેત = સહિત મેરે = મારા વદન = મુખારવિંદમાંથી નીકળેલા વચન = વચનો પર = ઉપર, પ્રત્યે રાખી = રાખીને સકલ સબ = બધા હેત = પ્રેમ.

અનુવાદ

હે ભક્તજનો સહિત સંતપુરુષો ! હવે તમે સૌ ધીરજ ધારણ કરો અને મારા વદન દ્વારા ઉચ્ચારાયેલા વચનો ઉપર બધા હેત રાખીને રહો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી બધા જ પ્રકારના કાયમપંથી ભક્તજનો અને પોતાના મૂંડિત સાધુ-પુરુષો સહિત સૌને જણાવે છે કે હવે ધીરજ ધારણ કરવાનો સમય આવ્યો છે. જેથી બધાએ મનમાં હિંમત રાખવાની છે. કુવેરસ્વામીના મુખારવિંદમાંથી નીકળેલ પ્રત્યેક વચનો ઉપર હૃદયની શુદ્ધ ભાવનાથી સ્નેહ રાખવાનો છે.

વારંવાર કીયે જેહી, તેહી રખીયો તુમ જ્ઞાન;
અબ હમ ધામ સધાવહુ, પુનિ ધરીયો મમ ધ્યાન. ૪૬

શબ્દાર્થ

વારંવાર = એકનું એક ઘણી વખત કીયે = કહ્યું જેહી = જે તેહી = તેની રખીયો = રાખો તુમ = તમો જ્ઞાન = સમજ અબ = હવે હમ = અમે ધામ = લોક (કૈવલધામ) સધાવહુ = સીધાવું છું પુનિ = વળી ધરીયો = ધરજો મમ = અમારું ધ્યાન = ધ્યાન.

અનુવાદ

વારંવાર જે કહ્યું છે તેની તમે સમજ રાખજો અને વળી, અમારું ધ્યાન ધરજો કારણ કે હવે અમો ધામ સિધાવીએ છીએ.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ એકની એક (જ્ઞાનની) સમજ અનેક વખત ઉલટ-સૂલટ કરીને વારંવાર કહી દીધી છે. તે ગૂઢાર્થ ભરેલા કૈવલજ્ઞાનની સમજ સૌએ પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરવાની છે, વળી, ધર્મગ્રંથમાં જણાવ્યા મુજબ જે ચૈતનચિદ્ હંસસ્વરૂપ છે તેનું અવિલાન કરવાનું છે. લક્ષ-ભજન વિધિમાં દર્શાવ્યા મુજબ દરેક સંત-ભક્તજનોએ ગુપ્ત અમરમંત્રનું રટણ કરીને કર્તાનું ધ્યાન ધરવાનું છે અને પ્રગટ જાપનું આઠે પહોર રટણ કરવાનું છે. કારણ કે હવે તેઓ આ જંબુ દ્વીપ છોડીને કૈવલકર્તા જ્યાં વસે છે તે કૈવલધામમાં જવા પ્રસ્થાન કરે છે.

સમાચાર લેઈ સબનકે, કહુ એહી ભવકે ભાવ;
ચૌદ તબક ચર અચર લ્યૌ, જેહી જીનુ ચહાવ સભાવ. ૪૭

શબ્દાર્થ

સમાચાર = ખબર લેઈ = લઈને સબનકે = બધાના કહુ = કહીશ એહી = આ ભવકે ભાવ = જગતના જીવોની દશા ચૌદ તબક = ચૌદેય ઈડ ચર અચર = સ્થાવર-જંગમ લ્યૌ = આઘ લઈને જેહી = જેવો જીનુ = જેનો ચહાવ = ચાહના સભાવ = ભાવના.

અનુવાદ

ચૌદ તબક સહિત સ્થાવર અને જંગમની આઘ લઈ આ જગતના જીવોની દશા સહિત તેમની જેવી ચાહના અને ભાવના છે તે અંગે બધાના સમાચાર લઈને કહીશ.

ભાવાર્થ

અંતરીક્ષના ચૌદેય લોકની આઘ લઈ પૃથ્વી પરના સ્થાવર અને જંગમ ઘાટો અને સાતે દ્વીપમાં વસતા જીવોની દશા સહિત તેમના હૃદયમાં જેની જેવી ચાહના અને ભાવના છે તે અંગેના (તમામ) સઘળા સમાચાર લઈને કુવેરસ્વામી કેવલધામમાં જશે અને કેવલકર્તાને જણાવશે.

શિખ હમેરી સબનકુ, છેવટ દીયે સુનાય;
ફેરી નસીબે દેખશો, કાયમ કુવેર પુનાય. ૪૮

શબ્દાર્થ

શિખ = શિખામણ હમેરી = અમારી સબનકુ = બધાને છેવટ = છેલ્લી દીયે = દીધી સુનાય = સંભળાવી ફેરી = પાછા નસીબે = ભાગ્યના બળે દેખશો = દર્શન કરી શકશો કાયમ કુવેર = કાયમપુરુષ કુવેરસ્વામી પુનાય = ફેરી વખતે.

અનુવાદ

અમારી છેલ્લી શિખામણ બધાને સંભળાવી દીધી છે. કાયમપુરુષ કુવેરસ્વામી કહે છે કે પાછા નસીબ હશે તો ફેરી વખતે દર્શન કરી શકશો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી જંબુ દ્વીપના કાયમપંથી સંતપુરુષો અને ભક્તજનોને જણાવતાં કહે છે કે તેમના તરફથી છેલ્લી અને અંતિમ શિખામણના આ વચનો, જે તેમણે સૌને સંભળાવી દીધા છે. હવે જો કોઈ ભાગ્યશાળી અંશ હશે તો ભવિષ્યમાં પાછા કેવલધામમાં ફેરીથી મળવાનો અવસર

પ્રાપ્ત થશે. અને તેવા શુદ્ધ અણીઅગ્ર અંકુરીત હંસસ્વરૂપે થયેલા અંશો ફરી વખતે કેવલધામમાં પરમવિશેષ પાટવી હંશ સ્વરૂપનાં દર્શન કરી શકશે.

એહી છેલ્લે દિનકી તુમ, દેઈ આશિષ સબેહ;
સત્ કેવલ કહીકે ભયે, કાયમ કુવેર વિદેહ. ૪૯

શબ્દાર્થ

એહી = આ છેલ્લે દિનકી = છેલ્લા દિવસની તુમ = તમને દેઈ = દીધી આશિષ = આશીર્વાદ સબેહ = બધાને સત્ કેવલ કહીકે = સત્ કેવલ કહીને ભયે = થયા કાયમ કુવેર = કાયમ પુરુષ કુવેરસ્વામી વિદેહ = દેહાભિન્ન.

અનુવાદ

આ છેલ્લા દિવસની તમોને બધાને આશિષ દીધી અને કાયમપુરુષ કુવેરસ્વામી સત્ કેવલ કહીને દેહાભિન્ન થયા.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષ કુવેરસ્વામીએ પોતાના છેલ્લા દિવસે ઉપસ્થિત સૌ સંતપુરુષો અને ભક્તજનોને આશીર્વાદ પાઠવ્યા. અંતે છેલ્લી વખત 'સત્ કેવલ' કહીને પોતે દેહને અહીં ત્યજીને હંસસ્વરૂપે ભિન્ન થયા.

નિજ કેવલ કર્તા તણુ, ધામ અલૌકિક જાંહાંય;
બ્રાજે પુરુષ પુરંજન, ગયે કુવેર તેહી ઠાંય. ૫૦

શબ્દાર્થ

નિજ કેવલ કર્તા તણુ = નિજ કેવલ કર્તાનું ધામ = ધામ અલૌકિક = અદ્ભુત જાંહાંય = જ્યાં બ્રાજે = બિરાજમાન પુરુષ પુરંજન = પુરંજન પુરુષ ગયે = ગયા કુવેર = કુવેરસ્વામી તેહી ઠાંય = તે સ્થાને તે ઠેકાણે.

અનુવાદ

જ્યાં નિજ કેવલકર્તાનું અલૌકિક ધામ છે કે જ્યાં પુરંજનપુરુષ બિરાજમાન છે તે ઠેકાણે કુવેરસ્વામી ગયા.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માંડની મધ્યમાં નિજ કેવલકર્તાનું અલૌકિક કેવલધામ આવેલું છે. એવા કેવલધામના ધામી પુરંજનપુરુષ ત્યાં અટલ આસને બિરાજમાન છે. એવા કેવલધામમાં પોતાના મૂળ સ્થાને કુવેરસ્વામી પાછા પહોંચી ગયા.

પરમ પુરુષ હરખી કીયો, અહો અંશ મમ આય;
સાહાદર કરી ઉરમે લીયે, કરી કરુણેશ સહાય. ૫૧

શબ્દાર્થ

પરમ પુરુષ = પરમપુરુષ હરખી = હરખાઈને કીયો = કહ્યું અહો અંશ મમ = હે મારા હંસ આય = આવો
સાહાદર કરી = સત્કાર કરીને ઉરમે લીયે = હૃદય સરસો લીધો કરી = કરીને કરુણેશ = કરુણેશ સહાય = કૃપા.

અનુવાદ

પરમપુરુષે હરખીને કહ્યું કે હે મારા અંશ ! આવો, સત્કાર કર્યો બાદ કરુણેશ કૃપા કરીને
હૃદય સમીપ લીધો.

ભાવાર્થ

પરમ વિશેષ પાટવી અંશ જેવા કૈવલધામમાં પ્રવેશ્યા ત્યારે દેખતાની સાથે જ પરમપુરુષ
કૈવલકર્તાએ હરખાઈને પોતાના અંશ આવ્યાનાં વધામણાં કરી આવકાર આપ્યો. ત્યારબાદ
કરુણેશ કર્તાએ કૃપા કરીને પોતાના હૃદય સમીપ લઈ લીધા.

અતિ સનમાન સહેતર, જેહી જનકે અધિકાર;
ફેરી દીયે જાહી આસન, આની દષ્ટ મોજાર. ૫૨

શબ્દાર્થ

અતિ = ઘણું સનમાન = સન્માન સહેતર = હેતપૂર્વક જેહી = જેવો જનકે = જેનો અધિકાર = પાત્રતા
ફેરી = પછીથી દીયે = આપ્યું જાહી આસન = જે બેઠક આની = આપી દષ્ટ મોજાર = નજર સમક્ષ.

અનુવાદ

જેવો જેનો અધિકાર હોય તે મુજબ ઘણા જ હેતપૂર્વક સન્માન કર્યું. ત્યાર પછી તેમની નજર
સમક્ષ જે બેઠક હતી તે આપી.

ભાવાર્થ

પરમ વિશેષ પાટવી અંશની પાત્રતાને ધ્યાનમાં લઈને તે પ્રમાણે કૈવલકર્તાએ ઘણા
જ હેતપૂર્વક સત્કાર કર્યો. જ્યારે કૈવલધામ છોડીને કુવેરસ્વામી નીકળ્યા હતા તે પહેલા
કર્તાની નજર સમક્ષ જે તેમની બેઠક હતી તે બેઠક કર્તાએ સુપ્રત કરીને હંસસ્વરૂપ એવા
પરમવિશેષ પાટવી અંશને બિરાજમાન કરાવ્યા.

તેહી સનમાનકી સંતકુ, સૂજ પરી સબ કોય;
ચકીત હુતે મમ બિહરન, તેહી દષ્ટિનસે જોય. ૫૩

શબ્દાર્થ

તેહી = તેવા સનમાનકી = સન્માનની સંતકુ = સંતપુરુષોને સૂજ પરી = સમજ પડી સબ કોય = બધી
ચકીત હુતે = આશ્ચર્યચક્રિત થયા મમ બિહરન = મારો દેહ ભિન્ન થવાના તેહી = તેવી દષ્ટિનસે = દષ્ટિથી
જોય = જોઈને.

અનુવાદ

જ્યારે સંતોને તેવા સન્માનની બધી સમજ (બબર) પડી ત્યારે તેવી દષ્ટિથી જોઈને મારા
દેહાભિન્ન થવા અંગે તેઓ આશ્ચર્યચક્રિત થયા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી દ્વારા વર્ણવેલ તેમના આદર-સત્કાર અંગેની બધી હકીકત જ્યારે સંતપુરુષોએ
જાણી અને સમજયા ત્યારે તેમના મનમાં કુવેરસ્વામી માટેનો દષ્ટિકોણ બદલાઈ ગયો.
કૈવલધામમાં ગયેલા કુવેરસ્વામીને જ્યારે ખુદ કર્તા-માલિકે ખૂબ જ માનભરે આદર સત્કાર
કર્યો તથા પોતાના હૃદય સમીપ લગાવ્યા તેમજ મૂળ આસન આપીને પોતાની નજર સમક્ષ
બિરાજમાન કરાવ્યા. તે પ્રસંગને સમજયા પછી સંતોના મનમાં કુવેરસ્વામી પ્રત્યે વિશેષ ભાવ
અને તેમની મહાનતાનાં દર્શન થયાં. પરમવિશેષ પાટવી અંશ પોતાના દેહથી ભિન્ન થઈને
પાછા પોતાના મૂળ સ્થાને પહોંચ્યા અને કૈવલકર્તાના સાંનિધ્યમાં અનંત સુખની અનુભૂતિ
કરતા સાંભળીને આશ્ચર્યચક્રિત થઈ ગયા.

પીછે સંત હરિજન જે, કરન લગે અસ્તુત;
રોઈ રોઈ હીયો ઠગોરત, મીલી મીલી જુથ સંજુત. ૫૪

શબ્દાર્થ

પીછે = પછી સંત = સંતપુરુષ હરિજન = ભક્તજન જે = જે હતા તે કરન લગે = કરવા લાગ્યા અસ્તુત = સ્તુતિ
રોઈ રોઈ = રુદન કરી કરીને હીયો = છાતી ઠગોરત = કૂટતા મીલી મીલી = મળી મળીને જુથ સંજુત = એક જૂથમાં
ભેગા.

અનુવાદ

ત્યાર પછી સંત અને ભક્તજનો જે હતા તે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. અને જૂથમાં ભેગા મળીને
રુદન કરી કરીને છાતી કૂટતા હતા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીના અંતર્ધ્યાન થવાથી એકલવાયા બનવાની સાથે સાથે પોતે અસહાય પણ બન્યા, તેનું દુઃખ સહન ન કરી શક્યા. એટલે સંત-પુરુષો અને ભક્તજનો જે હતા તે સૌ કર્તા માલિકની સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. પોતાના દુઃખની લાગણીને વશ થઈ બધા જૂથમાં સાથે ભેગા મળીને રુદન કરી કરીને છાતી કૂટવા લાગ્યા.

યૌ કલ્પંત કલપ કર, સબકી ગઈ સધીર;
પરમગુરુ બિછરનકી, કુન મિટાવહી પીર. ૫૫

શબ્દાર્થ

યૌ = આ રીતે કલ્પંત કલપ કર = કલ્પાંત કરતાં કરતાં સબકી = બધાની ગઈ = નાશ પામી સધીર = સહનશક્તિ
પરમગુરુ = પરમગુરુ બિછરનકી = વિખૂટા પડવાનું કુન = કોણ મિટાવહી = મિટાવશે પીર = દુઃખ

અનુવાદ

આ રીતે રુદન કરતાં કરતાં બધાની સહનશક્તિ નાશ પામી. પરમગુરુથી છૂટા પડવાનું દુઃખ હવે કોણ મિટાવશે ?

ભાવાર્થ

દેહ ત્યજીને કુવેરસ્વામી ચાલી નીકળ્યા, જેનું દુઃખ સહન ન કરી શકવાથી બધા અત્યંત કલ્પાંતભર્યું રુદન કરતાં હતાં. અંતે સૌની સહનશક્તિ (ધીરજ) નાશ પામી. કોઈને કાંઈપણ સૂઝતું ન હતું. બધાના મનમાં એક જ વ્યથા હતી કે પરમગુરુથી છૂટા પડ્યા તો પછી હવે જન્મ-મરણની વ્યાધિમાંથી કોણ મુક્ત કરશે ?

તબ જેહી સંત શિરોમણિ, ઉચરે ધરી સધીર;
છાને રખે સબનહીકુ, રખી ગુપત ઉર પીર. ૫૬

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે જેહી = જે સંત = સંતપુરુષ શિરોમણિ = બધામાં શ્રેષ્ઠ જ્ઞાની અને ધ્યાની ઉચરે = બોલ્યા
ધરી = ધારણ કરીને સધીર = ધૈર્ય છાને રખે = છાના રાખ્યા સબનહીકુ = સૌને રખી = રાખીને ગુપત = છાની
ઉર = હૃદયની પીર = પીડા.

અનુવાદ

ત્યારે જે બધામાં જ્ઞાની અને ધ્યાની એવા શ્રેષ્ઠ સંત હતા તેઓ ધૈર્ય ધારણ કરીને બોલ્યા અને પોતાના હૃદયની પીડા ગુપ્ત રાખીને સૌને છાના રાખ્યા.

ભાવાર્થ

ત્યારે સૌ કાયમપંથી સંતપુરુષોમાં જે જ્ઞાની અને ધ્યાની એવા જે શ્રેષ્ઠ સંત હતા કે જેઓ માત્ર ચૈતન દિવ્યદષ્ટિથી સૌને નિહાળતા હતા, તેવા શિરોમણિ સંતપુરુષે પોતાના હૃદયમાં કુવેરસ્વામીના અંતરધ્યાન થયા અંગેની જે વ્યથા હતી તે ગુપ્ત રાખી. તેઓ સૌ સંતપુરુષ અને ભક્તજનો કે જે જૂથમાં મળીને આર્કંદભર્યું રુદન કરતા અને છાતી કૂટતા હતા તેમને શાંત થવા માટે હિંમત ધારણ કરીને બોલ્યા...

અબ સૂનીયો જન સંતહી, મેરો વચન વિલોક;
પરમગુરુ આયે હુતે, જેહી નિજ પુરુષ અલોક. ૫૭

શબ્દાર્થ

અબ = હવે સૂનીયો = શ્રવણ કરો જન = ભક્તજન સંતહી = સંતપુરુષો સહિત મેરો વચન = મારા બોલ વિલોક = અવલોકન કરીને પરમગુરુ = પરમગુરુ આયે હુતે = આવ્યા હતા જેહી = જેઓ નિજ પુરુષ = આદિ પુરુષ અલોક = અલૌકિક.

અનુવાદ

હે સંત અને ભક્તજનો ! હવે મારા વચનોનું વિલોકન કરીને શ્રવણ કરો કે પરમગુરુ જેઓ આવ્યા હતા તેઓ પોતે અલૌકિક આદિપુરુષ હતા.

ભાવાર્થ

અન્ય સૌ ભક્તજનો અને સંતપુરુષો કે જેઓ કલ્પાંત કરતા હતા તેમને શિરોમણિ સંતપુરુષે સાંત્વના આપતાં જણાવે છે કે દિવ્ય માનવદેહ ધારણ કરીને પ્રગટ સ્વરૂપે પધારેલા પરમગુરુ તો કૈવલકર્તાના આદેશને માન આપી તત્વાતિત એવા કૈવલધામમાંથી આવ્યા હતા. તેઓ તો કૈવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશ હતા, વળી, નિજચૈતનચિદ્ હંસસ્વરૂપે હોઈ પોતે અલૌકિક આદિપુરુષ હતા.

તિનકુ જેહી તુમ કેમ રુવો, કહું દષ્ટાંત અચંબ;
જયૌ ખેલત શશીકુ શશુ, પાત્રનકે પ્રતિબિંબ. ૫૮

શબ્દાર્થ

તિનકુ = તેમના માટે જેહી = આ રીતે તુમ = તમો કેમ = શા માટે રુવો = રુદન કરો કહું = કહું છું દષ્ટાંત = ઉદાહરણ અચંબ = અજાયબી ભર્યો જયૌ = જેમ ખેલત = રમતાં શશીકુ = ચંદ્રમાને શશુ = બાળક પાત્રનકે = પાત્રના પ્રતિબિંબ = પ્રતિબિંબવાળા.

અનુવાદ

તેમના માટે આ રીતે તમો રુદન કેમ કરો છો ? એક અજાયબી ભર્યું દૃષ્ટાંત કહું છું. જેમ બાળક પાત્રના પ્રતિબિંબવાળા ચંદ્રની સાથે રમતાં હોય છે...

ભાવાર્થ

શિરોમણિ સંત પુરુષે કહ્યું કે એવા કાયમપુરુષના જવાથી બધાએ આકંદભર્યું રુદન કરવું જોઈએ નહીં. રુદન ન કરવા માટેનું રહસ્ય સમજાવતાં તેઓ એક નવાઈ પમાડે તેવું ઉદાહરણ આપીને કહે છે. જેમ કોઈ બાળક પાત્રમાં પડેલા ચંદ્રના પ્રતિબિંબ સાથે રમતો હોય...

બેર બેર પ્રતિબિંબકુ, ગ્રહીકર કરે વિલાસ;
પણ ન મીલે શશી બાલકુ, પાત્રન કે હોય નાશ. ૫૯

શબ્દાર્થ

બેર બેર = વારંવાર પ્રતિબિંબકુ = પ્રતિબિંબને ગ્રહીકર = હાથમાં પકડવાનો પ્રયત્ન કરે = કરે છે વિલાસ = આનંદ
પણ = પરંતુ ન મીલે = મળતો નથી શશી = ચંદ્ર બાલકુ = બાળકને પાત્રન કે = પાત્રનો હોય = થાય નાશ = નષ્ટ.

અનુવાદ

પ્રતિબિંબને હાથમાં પકડવાનો વારંવાર પ્રયત્ન કરીને આનંદ કરે છે, પરંતુ પાત્રનો નાશ થાય તોપણ તે બાળકને ચંદ્ર મળતો નથી.

ભાવાર્થ

પાત્રમાં દેખાતા પ્રતિબિંબરૂપ ચંદ્રને બાળક પોતાના હાથમાં પકડવા માટેનો વારંવાર પ્રયત્ન કરે છે. આ પ્રમાણે તે પોતે હૃદયમાં આનંદની લાગણી અનુભવે છે, પરંતુ તેને ખબર નથી કે આ રીતે તે ચંદ્રને હાથમાં પકડી શકવાનો નથી. વળી, કોઈ કારણોવસાત જો પાત્રનો નાશ થાય તો ચંદ્રનું પ્રતિબિંબ પણ દૃશ્યમાન થયેલું રહેતું નથી. તેથી બાળકને પણ ચંદ્ર મળતો નથી.

તિનકુ રુવે જો બાલક, ભરી ભરી સ્વાસ સહુર;
તોહુ મીલ્યે નહીં તેહુનકુ, ચંદ્ર ભોવન બડ દૂર. ૬૦

શબ્દાર્થ

તિનકુ = તેને માટે રુવે = રુંદન કરે જો = જો બાલક = બાળક ભરી ભરી સ્વાસ = શ્વાસ ભરી ભરીને
સહુર = નિસાસો નાંખીને તોહુ = તો પણ મીલ્યે નહીં = મળે નહીં તેહુનકુ = તેને ચંદ્ર = ચંદ્ર ભોવન = પૃથ્વીથી
બડ દૂર = ઘણો દૂર.

અનુવાદ

તેના માટે જો બાળક નિસાસો નાંખી, શ્વાસ ભરી ભરીને રુદન કરે તો પણ તેને મળે નહીં, કારણ કે ચંદ્ર તો પૃથ્વી (ભૂમિ) થી ઘણો જ દૂર છે.

ભાવાર્થ

પાત્ર નાશ પામતા ચંદ્રનું પ્રતિબિંબ જણાતું બંધ થઈ જાય એટલે બાળકને ચંદ્ર ન દેખાતાં તે નિસાસો નાંખીને અત્યંત-ઊંડા શ્વાસે રુદન કરતો હોય છે. તેમ છતાં પણ તે બાળકને ચંદ્ર પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી, કેમ કે ચંદ્ર તો હકીકતમાં ભૂમિ (જગત)થી ઘણો જ દૂર છે.

તેહી પરકાર પરમગુરુ, અતિ અપરંપાર તાય;
દરસ ગયે તન પાત્રમેં, અબ કોઉ કીતસે પાય. ૬૧

શબ્દાર્થ

તેહી પરકાર = તે પ્રમાણે પરમગુરુ = પરમગુરુ અતિ = ઘણા અપરંપાર = પાર પામી ન શકાય તેવા તાય = તેઓ, જેનો દરસ ગયે = દર્શન આપી ગયા તન પાત્રમેં = શરીર રૂપી પાત્રમાં અબ = હવે કોઉ = કોઈ કીતસે = કેવી રીતે પાય = પ્રાપ્ત કરી શકે.

અનુવાદ

તે જ પ્રમાણે પરમગુરુ પણ જેનો પાર ન પામી શકાય તેવા ઘણા દૂર છે. તેઓ શરીરરૂપી પાત્રમાં દર્શન આપી ગયા, પરંતુ હવે કોઈ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે ?

ભાવાર્થ

તેવી જ રીતે જેનો પાર ન પામી શકાય તેવા પરમગુરુ હવે બ્રહ્મપદથી પણ અત્યંત દૂર એવા કેવલધામમાં છે. તેઓ માનવ શરીરરૂપી પાત્રમાં પ્રતિબિંબરૂપે દર્શન આપી ગયા છે. પાત્ર નાશ થતાં જેમ બાળક ચંદ્રને જોઈ શકતો નથી કે પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, તેમ દેહથી ભિન્ન થયા બાદ હવે કોઈપણ માનવ પરમગુરુના દર્શનીય સ્વરૂપને (કુવેરસ્વામીને) ફરીથી કદાપિ પ્રાપ્ત કરી શકે નહીં અર્થાત્ તેવા સ્વરૂપને મેળવી શકે પણ નહીં.

આપન્યે કાજ કરન ધન, આયેહુ ભવ તનુ ધાર;
અજર અમર અવિગત ગતિ, તેહી તન જુવો નિહાર. ૬૨

શબ્દાર્થ

આપન્યે = આપણા કાજ = કલ્યાણ કરન = કરવા ધન = ધન્યવાદ આયેહુ = આવ્યા ભવ = જગતમાં તનુ = સ્વરૂપ ધાર = ધારણ કરીને અજર = અજન્મા અમર = અવિનાશી અવિગત = વિગતમાં ન આવે તેવી

ગતિ = સામર્થ્ય તેહી = તેવા તન = સ્વરૂપનું જુવો = જુઓ નિહાર = નિહાળીને.

અનુવાદ

આપણા કલ્યાણ કરવા માટે સ્વરૂપ ધારણ કરીને જગતમાં આવ્યા તેથી ધન્યવાદ છે. તેવા સ્વરૂપની જે અજર, અમર અને અવિગત ગતિ છે તે નિહાળી જુઓ.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ તો આપણા કલ્યાણ કરવાના પરોપકારી ઉદ્દેશને કારણે જ દર્શનીય એવા ધનશ્યામ સ્વરૂપ ધારણ કરીને વિશ્વમાં પધાર્યા તેથી તેઓને ધન્યવાદ છે. જેથી તેમના શાશ્વત સ્વરૂપની જે અજર, અમર અને અવિગત ગતિ છે તેવા ચૈતનચિદ્ સ્વરૂપને જ સૌએ નિહાળવું જોઈએ.

તબ ન રુવો તુમ તેહીનકુ, જેહી અખંડ ઉઘોત;
પંચ તત્વકી તેહુનકુ, જાંહાં ન લગત કઘ્ઠુ છોત. ૬૩

શબ્દાર્થ

તબ = તેથી ન રુવો = રુદન કરશો નહીં તુમ = તમો તેહીનકુ = તેઓના માટે જેહી = જે અખંડ = ખંડિત ન થાય તેવું ઉઘોત = પ્રકાશમય પંચ તત્વકી = પાંચ તત્ત્વોનું તેહુનકુ = તેઓને જાંહાં = ત્યાં ન = નથી લગત = લાગતું કઘ્ઠુ = કાંઈ છોત = દૂષણ.

અનુવાદ

જેમનું અખંડ પ્રકાશમય સ્વરૂપ છે તેથી તમે તેઓના માટે રુદન કરશો નહીં. તેઓને ત્યાં પાંચ તત્ત્વોનું કોઈપણ દૂષણ લાગતું નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુનું ચૈતન હંસસ્વરૂપ અખંડ પ્રકાશમય છે, તેથી તેમના સ્વરૂપ માટે કોઈએ પણ રુદન કરવાની જરૂર નથી. અર્થાત્ કોઈએ પણ રુદન કરવું જોઈએ નહીં. વળી, તેઓ જ્યાં છે ત્યાં તેમને પાંચ મહાભૂતના મૂળ લક્ષણોની અસર વર્તાતી (નડતી) નથી કે તેઓને સ્પર્શ પણ કરી શકતી નથી.

તેહી તન જુવો સબે જન, રખો નિરંતર ધ્યાન;
બોહોરુ વચન તિનુ ઉર ધરો, પાવો પરમ વિરામ. ૬૪

શબ્દાર્થ

તેહી = તેવા તન = સ્વરૂપ જુવો = નિહાળો સબે જન = બધા ભક્તજનો રખો = રાખો, ધરો નિરંતર = હંમેશને

માટે ધ્યાન = ચિત્તની એકાગ્રતા બોહોરુ = તદ્ઉપરાંત વચન = બોલ તિનુ = તેઓના ઉર ધરો = હૃદયમાં ધારણ કરો
પાવો = પ્રાપ્ત કરશો પરમ વિરામ = પરમપદમાં નિવાસ.

અનુવાદ

બધા જ ભક્તજન તેવા સ્વરૂપને નિહાળો તથા નિરંતર ધ્યાન ધરો. તદ્ઉપરાંત તેઓના વચનોને હૃદયમાં ધારણ કરો જેથી પરમપદમાં નિવાસ પ્રાપ્ત કરી શકશો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના તેવા સ્વરૂપને નિહાળીને બધા જ કાયમપંથી ભક્તજનોએ તે જ સ્વરૂપનું નિરંતર ધ્યાન ધરવું જોઈએ. દેહભાવ ત્યજીને ચૈતન અંશભાવ ધારણ કરી પરમગુરુના ચૈતન હંસસ્વરૂપનું જ અહર્નિશ અવિલાન કરવું જોઈએ. આ ઉપરાંત તેમના સ્વમુખેથી ઉચ્ચારાયેલા વચનો જે વિવધ ધર્મગ્રંથોમાં કંડારાયેલા છે તેવા અણમોલ વચનો હૃદયમાં ધારણ કરવા જોઈએ. જેથી અંશને જન્મ-મરણના ભવ સંકટમાંથી મુક્તિ મળે. વળી, અંશ જ્યાંથી આવ્યો છે તેવા અંતિમ પરમપદરૂપ કૈવલધામને પ્રાપ્ત કરીને ત્યાં સદાને માટે નિવાસ કરી શકે.

શાંતિ કરી સરલ ચિત્તે, દિવ્ય દષ્ટ કર જોય;
કહ્યો આપનકુ આગમ, તેહી તનમે ચિત્ત પ્રોય. ૬૫

શબ્દાર્થ

શાંતિ કરી = મનને શાંત કરી સરલ ચિત્તે = નિખાલસ ચિત્તે દિવ્ય દષ્ટ = ચૈતન દષ્ટિ કર = કરીને જોય = નિહાળો
કહ્યો = કહ્યું આપનકુ = આપણને આગમ = અગાઉ તેહી = તેવા તનમે = સ્વરૂપમાં ચિત્ત પ્રોય = ચિત્ત જોડો.

અનુવાદ

મનને શાંત કરી અને નિખાલસ ચિત્તે ચૈતનદષ્ટિ કરીને નિહાળો તેમજ આપણને અગાઉ કહ્યું છે તેવા સ્વરૂપમાં ચિત્તને જોડો.

ભાવાર્થ

મનમાં અનઉદ્વેગતાપણું થાય તેવી સ્થિતિમાં નિખાલસ ચિત્તે થઈ જાગૃત ચૈતનદષ્ટિ દ્વારા પરમગુરુના સ્વરૂપને નિહાળવું જોઈએ. પરમગુરુના સાચા સ્વરૂપ અંગે આપણને તેમના દ્વારા અગાઉ સમજ આપવામાં આવી છે. માટે તેનો અભ્યાસ કરીને મનમાં મંથન કર્યા બાદ તેવા હંસ સ્વરૂપ સાથે ચિત્ત જોડી રાખવું જોઈએ.

તબત્યે સ્થૂલ તનુકો જેહી, છૂટે મોહ માહાજ;
પરમગુરુ પતિ પરમકે, ધામે રહે બિરાજ. ૬૬

શબ્દાર્થ

તબત્યે = ત્યારે જ સ્થૂલ તનુકો = સ્થૂલ સ્વરૂપનો જેહી = તેવા છૂટે = નાશ પામે મોહ = લગાવ માહાજ = અત્યંત, અપાર પરમગુરુ = પરમગુરુ પતિ = માલિક પરમકે = શ્રેષ્ઠતા, મહાનતા ધામે = ધામમાં રહે = રહેલા છે બિરાજ = બિરાજમાન.

અનુવાદ

ત્યારે જ તેવા સ્થૂલ સ્વરૂપનો અપાર મોહ છે તે નાશ પામશે, કારણ કે પરમગુરુતો પરમપતિના ધામમાં બિરાજમાન રહેલા છે.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણેની દૃષ્ટિ કેળવવામાં આવશે ત્યારે જ બધાને પરમગુરુના દર્શનીય સ્થૂલસ્વરૂપ પ્રત્યે જે અપાર આકર્ષણ છે તે નાશ પામશે. તે એટલા માટે જરૂરી છે કે પરમગુરુ તો આ નાશવંત બ્રહ્માંડની મધ્યે આવેલ મહાન કેવલપતિના તત્વાતિત કેવલધામમાં જઈને ત્યાં પોતાના શાશ્વત ચૈતન હંસસ્વરૂપે બિરાજમાન રહેલા છે.

તબત્યે મત દલગીર હો, દષ્ટ દરસ જોઈ નાશ;
ગયેપાવ ના આપનસે, નિજ ઘર કીયે નિવાસ. ૬૭

શબ્દાર્થ

તબત્યે = તેથી મત દલગીર હો = શોકાતુર ન થાવ દષ્ટ દરસ = ચર્મચક્ષુની દૃષ્ટિથી જોઈ = જોઈને નાશ = નિધન ગયેપાવ = ચાલી નીકળ્યા ના = નથી આપનસે = આપણાથી નિજ ઘર = મૂળ નિવાસસ્થાનમાં કીયે = કર્યો છે નિવાસ = મુકામ.

અનુવાદ

તેથી ચર્મચક્ષુની દૃષ્ટિથી નિહાળીને નિધન થયું છે તેમ માની શોકાતુર થશો નહીં. કારણ કે તેઓ તો આપણી વચ્ચેથી ચાલી નીકળ્યા નથી, પરંતુ નિજધામમાં (ઘરમાં) નિવાસ કર્યો છે.

ભાવાર્થ

શિરોમણિ સંત શોકાતુર બનેલા ભક્તજનો અને સંતોને સમજાવતાં જણાવે છે કે બધાએ પોતાના ચર્મચક્ષુથી નિહાળીને પરમગુરુ દેહનો ત્યાગ કરીને દેહથી ભિન્ન થયા છે તેવું માનીને શોકાતુર થવાની કોઈ જરૂર નથી. ખરેખર જોતાં તો પરમગુરુ આપણી વચ્ચેથી ચાલી નીકળ્યા નથી. તેમણે ગ્રંથમાં જે રીતે સમજાવ્યું છે તેવા જ્ઞાનસ્વરૂપે આપણી પાસે જ છે. તેમણે તો ચૈતન હંસસ્વરૂપે નિજ ઘરરૂપ કેવલધામમાં જઈને કેવલકર્તાના સાંનિધ્યમાં નિવાસ કર્યો છે.

તિનકે ધોખા ક્યો ધરો, વસે જો આપન્યે ગ્રાંમ;
તુમ જાવન તાંહાં ચાહા કરો, તજો જો તનકી હરામ. ૬૮

શબ્દાર્થ

તિનકે = તેના માટે ધોખા = ખોટું અથવા માહુ લગાડવા જેવું ક્યો = શા માટે ધરો = ધારણ કરો
વસે = નિવાસ કર્યો છે જો = જ્યાં આપન્યે = પોતાના ગ્રાંમ = નિવાસસ્થાને તુમ = તમે જાવન = જવા માટે
તાંહાં = ત્યાં ચાહા કરો = ચાહના કરો તજો = ત્યાગી ઘો જો = જો તનકી = શરીરથી થતા હરામ = નિષેધાત્મક કર્મો.

અનુવાદ

તેના માટે ધોખો કેમ ધારણ કરો છો ? કારણ કે તેઓ તો જ્યાં પોતાનું નિવાસસ્થાન છે તેમાં નિવાસ કર્યો છે. તમે ત્યાં જવા માટેની જો ચાહના કરો તો શરીરથી થતા નિષેધાત્મક કર્મો ત્યજી દો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના દેહથી ભિન્ન થવા અંગે કોઈએ શંકા લાવવાની કે શોકાતુર બનીને ખોટું લગાડવાની કોઈજ જરૂર નથી. કારણ કે તેઓ જ્યાંથી આવ્યા હતા તેવા કેવલધામના નિવાસસ્થાને પાછા જઈને બિરાજમાન થયા છે. જો કોઈ અંશ તેવા કેવલધામમાં પાછા જવાની ઉત્કંઠા રાખતા હોય તો તેમણે પણ દેહ દ્વારા થતા હરામખોરી-ભર્યા આચરણને ત્યજી દેવા જોઈએ. અર્થાત્ જડ દેહભાવથી ઊભા થતા ઈન્દ્રિય સુખ ભોગવવાનાં નાશવંત દષ્ટિકોણને છોડી દેવો જોઈએ અને શાશ્વત અંશભાવ ધારણ કરી ચૈતન્યઅંશને જ દષ્ટિકોણમાં રાખી અતિ ઉજાગ્રત બની અંશના ઉર્ધ્વગમન માટે પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ.

અબ રોવન જો ઉર ધરો, ગુરુ પરમકે હેત;
તો પાલો તિનુ વચનકુ, જાવન શરન સમેત. ૬૯

શબ્દાર્થ

અબ = હવે રોવન = રુદન જો = જો ઉર ધરો = હૃદયમાં ધારણ કરવાનું ગુરુ પરમકે = પરમગુરુ પ્રત્યે
હેત = સ્નેહ તો = તેના કરતાં પાલો = પાલન કરો તિનુ = તેઓના વચનકુ = વચનોના જાવન = જવા માટે
શરન = શરણમાં સમેત = સમીપ.

અનુવાદ

હવે જો પરમગુરુ પ્રત્યે હેત ધારણ કરીને હૃદયમાં જો રુદન ધરો છો, તેના કરતાં તેમના સમીપ શરણમાં જવા માટે તેઓના વચનોનું પાલન કરો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના સ્થૂલ દેહ પ્રત્યે અત્યંત સ્નેહ ધારણ કરીને હૃદયમાં આર્કંદભર્યું રુદન કરવા કરતાં પરમપદ પામીને તેમના સાંનિધ્યમાં રહેવાનું સુખ મેળવવાની ઉત્કંઠા રાખતા હોય તેવા પ્રત્યેક આરતવંત કાયમપંથીએ આજ્ઞાકિંત બની કરુણાસાગર દ્વારા વદેલા વચનોનું (આજ્ઞાઓનું) ચુસ્તપણે પાલન કરવું જોઈએ.

નહીંતર મયલો ક્યૌ કરો, હરદે હેત વિનુ સાય;
એહી દેખાવન ઓરકુ, ઉપલે રોઈ સરાય. ૭૦

શબ્દાર્થ

નહીંતર = એમ ન હોય તો મયલો = હઠીલાપણ ક્યૌ = શા માટે ? કરો = કરો હરદે = હૃદયમાં હેત = સ્નેહ વિનુ = વિના સાય = સાચો એહી = આ રીતે દેખાવન = દેખાડવા પુરતો ઓરકુ = બીજાને ઉપલે = ઉપલક રોઈ = રુદન કરી સરાય = સંતોષ.

અનુવાદ

એવું ન હોય તો હઠીલાપણું શા માટે કરો છો ? હૃદયમાં સાચા સ્નેહ વિના આ રીતે બીજાને દેખાડવા પુરતો ઉપલક રીતે રોઈને સંતોષ માનો છો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ દ્વારા વદેલા-ઉચ્ચારાયેલાં વચનોનું પાલન ન થઈ શકે તેમ હોય તો પછી આવું હઠીલાપણું દર્શાવીને પરમગુરુના કેવલધામ જવા પાછળ શા માટે ભક્તો અને સંતોએ રુદન કરવું જોઈએ ? વળી, શિરોમણિ સંત ખુલાસો કરે છે કે હૃદયના નિર્મળ અને સાચા સ્નેહ વગર બીજાને માત્ર દેખાડવા માટે આ પ્રકારનું ઉપલક રીતે રોઈને કોઈએ પણ સંતોષ માનવો જોઈએ નહીં.

તબત્યે જો રુવો સાયકે, તો પથ કરો પરોજ;
નહીં તો મિથ્યા રોઈ ક્યૌ, કમલો નૈન સરોજ. ૭૧

શબ્દાર્થ

તબત્યે = તો પછી જો = જો રુવો = રુદન કરો સાયકે = સાચુ તો = તો પથ કરો = પરેજી પાળો પરોજ = પ્રયોજન નહીં તો = નહીંતર તો મિથ્યા = નાહકનું રોઈ = રુદન કરીને ક્યૌ = શા માટે કમલો = કંપાયમાન કરો નૈન સરોજ = નેત્રકમળ.

અનુવાદ

તો પછી જો સાચું જ રોવું (રુદન કરવું) હોય તો પરેજી પાળવાનું પ્રયોજન કરો. નહીંતર તો નાહકના રોઈને નેત્રકમળને શા માટે કંપાયમાન કરો છો ?

ભાવાર્થ

જો પરમગુરુના જવા પાછળ સાચું જ રુદન કરવું હોય તો પછી તેઓએ જે વચનો કહ્યા છે તે મુજબની પરેજી પાળીને ચુસ્તપણે પાલન કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, પરંતુ નાહકના ઉપર છલ્લા રોઈને નેત્રકમળમાંથી ખોટી રીતે આંશું વહાવવા જોઈએ નહીં.

નિજ ગુરુ પરમકી ઉપર, વાર્યું હોય તન મન;
ઓરુ પરમપદ પાવન, જો હોય ભાવ સમન. ૭૨

શબ્દાર્થ

નિજ ગુરુ પરમકી = આદિ પરમગુરુની ઉપર = ઉપર વાર્યું હોય = ન્યોછાવર કર્યું હોય તન = શરીર મન = મન
ઓરુ = અને પરમપદ = પરમપદ પાવન = પ્રાપ્ત કરવા જો = જો હોય = હોય ભાવ = ઈચ્છા સમન = સાચા મનથી.

અનુવાદ

નિજ પરમગુરુ ઉપર તન મન ન્યોછાવર કર્યું હોય અને પરમપદ પ્રાપ્ત કરવા માટેની જો સાચા મનથી ભાવના હોય તો...

ભાવાર્થ

નિજ પરમગુરુના ચરણોમાં જો કાયમપંથીએ હૃદયના સાચા સમર્પણ ભાવથી પોતાનું તન અને મન ન્યોછાવર કર્યું હોય અને તેમણે જો પરમપદ પ્રાપ્ત કરવા માટેની મનમાં સાચી ભાવના હોય તો...

તો હમ તુમકુ તેહી પથ, કરવાવહુ કરમ;
પરમગુરુ જેહી કહી ગયે, વારંવાર ધરમ. ૭૩

શબ્દાર્થ

તો = તો હમ = અમો તુમકુ = તમોને તેહી = તે પથ = નિયમ કરવાવહુ = કરવા માટેનું કરમ = કાર્ય
પરમગુરુ = પરમગુરુ જેહી = જે કહી ગયે = કહીને ગયા વારંવાર = અનેક વખત ધરમ = ધર્માચરણ.

અનુવાદ

તો અમો તમોને તે નિયમ કરવા માટેનું કાર્ય તેમજ વારંવાર પરમગુરુ જે ધર્માચરણ કરવાનું કહી ગયા છે તે કહીએ છીએ.

ભાવાર્થ

ધર્માચરણ કરવા માટે જરૂરી એવી પાળવા યોગ્ય ચરી પરમગુરુ પોતાના સ્વમુખે વારંવાર કહી ગયા છે તે જ કાર્ય શિરોમણિ સંતપુરુષ હવે દરેક કાયમપંથીને ફરજ પાડીને કરવા માટે કહે છે.

તેહી ધરમ તુમ દઢ ચિત્તે, રહો વચન ચિત્ત લાય;
તો ગુરુ પરમ ગયે જાંહાં, તેહી પરમપદ પાય. ૭૪

શબ્દાર્થ

તેહી = તે ધરમ = ધર્માચરણ તુમ = તમો દઢ ચિત્તે = દઢતાપૂર્વકના ચિત્તે રહો = રહેશો વચન = વચન
ચિત્ત લાય = ચિત્તમાં લાવીને તો ગુરુ પરમ = તો પરમગુરુ ગયે = ગયા જાંહાં = જ્યાં તેહી = તે પરમપદ = પરમપદ
પાય = પ્રાપ્ત કરશો

અનુવાદ

તે ધર્માચરણ તમો દઢ ચિત્તે કરશો અને વચનો ચિત્તમાં લાવીને રહેશો તો પરમગુરુ જ્યાં
ગયા તે પરમપદ પ્રાપ્ત કરશો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ સંત અને ભક્તજનો માટે પાડવા યોગ્ય ચરી સહિત ધર્માચરણ કરવા માટે ઘણું
બધું અગાઉ કહી ગયા છે. તે કાર્ય જે કાયમપંથી દઢતાપૂર્વક ચિત્તની એકાગ્રતા રાખીને કરશે
તથા તેમના રચિત ધર્મગ્રંથમાં જે જે વચનો દર્શાવ્યા છે તે બધા જ ચુસ્તપણે પાળશે તો તેવા
કાયમપંથી સંત અને ભક્તજન પરમગુરુ જ્યાં ગયા છે તેવા પરમપદરૂપ કેવલધામ પ્રાપ્ત
કરી શકશે.

અતિ આગ્રે કરીકે કીયે, પરમગુરુ સત નેમ;
સ્વાચારન પત્રિયનમેં, ધરી સકલ જેહી ફેમ. ૭૫

શબ્દાર્થ

અતિ = ઘણો, અત્યંત આગ્રે = આગ્રહ કરીકે = કરીને કીયે = કહ્યો પરમગુરુ = પરમગુરુએ સત નેમ = સત્ય
નિયમો સ્વાચારન પત્રિયનમેં = સ્વાચારપત્રિકામાં ધરી = ધ્યાનમાં લઈ સકલ = તમામ જેહી = જે ફેમ = તત્પરતા.

અનુવાદ

તેથી ઘણો આગ્રહ કરીને પરમગુરુએ સ્વાચારપત્રિકામાં સત્ય નિયમો તમામની તત્પરતાને
ધ્યાનમાં રાખીને કર્યા છે.

ભાવાર્થ

સંતજનો અને ભક્તજનો દ્વારા મનમાં પરમપદ પામવાની આરત અને હૃદયમાં કર્તાને
મળવાની જે રીતે આતરતા ધારણ કરવામાં આવી હતી તેને લક્ષમાં લઈને પરમગુરુએ
સ્વાચારપત્રિકામાં સત્ય નિયમોનું બંધારણ સંત અને ભક્તજનો માટે ઘડ્યું છે. તેમજ તેઓએ

કાયમપંથી સંતોને તેમજ ભક્તજનોને બધા જ નિયમો યુસ્તપણે પાળવા માટે ખૂબ જ આગ્રહ કરીને અનુરોધ કર્યો છે.

સંત હરિજન સબનકુ, એહી પરકારકી એહ;
છાને રખે સબનહીકુ, નિજ ગુરુ કહી સદેહ. ૭૬

શબ્દાર્થ

સંત = સંત પુરુષો હરિજન = ભક્તજન સબનકુ = બધાને એહી = આ પરકારકી = પ્રમાણે એહ = આવું
છાને રખે = છાના રાખ્યા સબનહીકુ = બધાને નિજ ગુરુ = પોતાના ગુરુ કહી = કહીને સદેહ = દેહની સાચી સમજ.

અનુવાદ

સંત અને ભક્તજનો એમ બધાને આ પ્રમાણે કહ્યું અને નિજ ગુરુના દેહની સાચી સમજ કહીને બધાને છાનાં રાખ્યા.

ભાવાર્થ

કલ્પાંત કરતાં સૌ સંતો અને ભક્તજનોને આ પ્રમાણે કહીને શિરોમણિ સંતે સાંત્વન આપ્યું. વળી, તેમણે પરમગુરુના સ્વરૂપની સાચી સમજ આપીને જ્ઞાનોપદેશ કર્યો કે કુવેરસ્વામી ભલેને દેહથી ભિન્ન થયા હોય, પરંતુ જ્ઞાનસ્વરૂપે સદાને માટે કાયમપંથીની સાથે જ છે. બધા આર્કંટભર્યું કલ્પાંત કરતા હતા તેથી તેમને આ રીતે ચૈતનલક્ષ જણાવીને છાનાં રાખ્યાં.

આરતીદાસ ગોવરધન, જ્ઞાનદેવ લાલદાસ;
રામદાસ આદિ સબે, સનમુખ રખી સમાસ. ૭૭

શબ્દાર્થ

આરતીદાસ = આરતીદાસ ગોવરધન = ગોવરધનદાસ જ્ઞાનદેવ = જ્ઞાનદેવદાસ લાલદાસ = લાલદાસ
રામદાસ = રામદાસ આદિ સબે = સહિત બધાએ સનમુખ = સન્મુખ રખી = રાખીને સમાસ = સમૂહ.

અનુવાદ

આરતીદાસ, ગોવરધનદાસ, જ્ઞાનદેવદાસ, લાલદાસ અને રામદાસ સહિત બધા સંતોના સમૂહને સમીપ રાખીને સમજણ આપી.

ભાવાર્થ

શિરોમણિ સંતપુરુષ એવા નારણદાસજીએ આરતીદાસ, ગોવરધનદાસ, જ્ઞાનદેવદાસ, લાલદાસ અને રામદાસ સહિતના તમામ ઉપસ્થિત કાયમપંથી સંત-પુરુષોના સમૂહને સન્મુખ રાખીને આ પ્રમાણે સ્પષ્ટીકરણ કરી સમજાવ્યા અને શાંત પાડ્યા.

ઓરુ હરિજન સહિતમ, તિનુ પણ કરી સમોહ;
નારણદાસ તેહી સબનકુ, નિજ ગુરુ કીયે અમોહ. ૭૮

શબ્દાર્થ

ઓરુ = વળી હરિજન = ભક્તજનો સહિતમ = સહિત તિનુ પણ = તેમને પણ કરી = કરીને સમોહ = ભેગા
નારણદાસ = નારણદાસ તેહી = તે સબનકુ = બધાને નિજ ગુરુ = પોતાના ગુરુ કીયે = કર્યા અમોહ = નિર્મોહી.

અનુવાદ

વળી, ભક્તજનો સહિત તેમને પણ ભેગા કરીને બધાને નારણદાસજીએ નિજગુરુથી (કુવેર
સ્વામીથી) નિર્મોહી કર્યા.

ભાવાર્થ

વળી, સંતપુરુષો સહિત બધા ભક્તજનોને પણ ભેગા કર્યા અને તે બધાને શિરોમણિ
સંતશ્રી નારણદાસજીએ પરમગુરુના સ્વરૂપ પ્રત્યેનો જે લગાવ હતો તે જ્ઞાનથી સમજાવીને પ્રગટ
સ્વરૂપના મોહથી મુક્ત કર્યા.

ગુરુ અમોહ અચલ અજ, આદ્ય અંત મધ્ય સોહ;
તિનુ કરી ઉર ચિંતવન , હોહુ સકલ નર દોહ. ૭૯

શબ્દાર્થ

ગુરુ = ગુરુ અમોહ = નિર્મોહી અચલ = અચળ અજ = અજર, અજન્મા આદ્ય = પ્રારંભ અંત = છેડો
મધ્ય = પ્રસારો સોહ = સોહાવે છે તિનુ = તેઓનું કરી = કરીને ઉર = હૃદયમાં ચિંતવન = ચિંતવન હોહુ = થશો
સકલ = બધા નર = માનવો દોહ = દોષી, ગુનેગાર.

અનુવાદ

ગુરુતો નિર્મોહી અચળ અને અજન્મા છે. વળી, આદ્ય, મધ્ય અને અંતમાં સોહાવે છે.
હૃદયમાં તેમનું ચિંતવન કરો, નહીંતર તો બધા માનવો ગુનેગાર (અપરાધી) થશો.

ભાવાર્થ

વળી, શિરોમણિ સંત શ્રી નારણદાસજી કહેવા લાગ્યા કે પરમગુરુ તો સર્વ પ્રકારના મોહથી
પર, અચળ અને અજન્મા છે. વળી, તેઓ આદ્ય, મધ્ય અને અંત એમ ત્રણેય કાળમાં સોહાવે
(શોભે) છે. એવા ગુરુનું હૃદયે હૃદયમાં ચિંતવન કરવું જોઈએ. જો તેમ ન કરવામાં આવશે અને
માત્ર રુદન જ કરતા રહેશો તો બધા માનવો (ભક્તજનો) તેમના ગુનેગાર બનશો.

નર દોષીત હોહુ સબે, હરિજન સંત સમેત;
કહે નારણ સ્વાંતી રહો, નિજ ગુરુ કરી સહેત. ૮૦

શબ્દાર્થ

નર = માનવો દોષીત = ગુનેગાર હોહુ = થશો સબે = બધા હરિજન = ભક્તજન સંત = સંતપુરુષો સમેત = સહિત
કહે નારણ = નારણદાસ કહે છે કે સ્વાંતી રહો = છાના રહો નિજ ગુરુ = આપણા ગુરુ કરી = કરીને સહેત = સ્નેહ.

અનુવાદ

નારણદાસજી કહે છે કે સંત અને ભક્તજનો સહિત બધા માનવો (ભક્તજનો) ગુનેગાર થશો, તેના કરતાં બધા પોતાના ગુરુ પ્રત્યે સ્નેહ ધારણ કરીને છાનાં (શાંત) રહો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના સ્વરૂપને સમજ્યા પછી પણ જો સંતપુરુષો અને ભક્તજનો સહિત બધા જ માનવો રુદન ચાલુ જ રાખશો તો પરમગુરુના ગુનેગાર બનશો. તેથી શિરોમણિ સંત શ્રી નારણદાસજી કહે છે કે બધાએ પરમગુરુ પ્રત્યે હૃદયમાં સ્નેહ ધારણ કરીને રુદન બંધ કરી શાંત થવું જોઈએ.

એતની કથા કહી જેહી, સૂનો તાય અભિપ્રાય;
એતો હમને છલ કીયા, સાય ન પરમ પરાય. ૮૧

શબ્દાર્થ

એતની = આટલું કથા = વૃતાંત કહી જેહી = જે કહ્યું સૂનો = સાંભળો તાય = તેનો અભિપ્રાય = તાત્પર્ય
એતો હમને = એ તો અમોએ છલ કીયા = યુક્તિ કરી સ્વરૂપનું આસ્થાદન કર્યું સાય ન = સાચો નથી પરમ પરાય = ઘટનાક્રમ.

અનુવાદ

આટલું વૃતાંત જે કહ્યું તેનું તાત્પર્ય સાંભળો. તે ઘટનાક્રમ સાચો નથી, કારણ કે તેતો અમોએ બહાનું શોધ્યું હતું.

ભાવાર્થ

અગાઉ જે વૃતાંત જણાવવામાં આવ્યું તે અંગેના તાત્પર્યનો ખુલાસો પરમગુરુ કરે છે. એટલે કે અગાઉ દર્શાવેલ વૃતાંતનો ઘટનાક્રમ હકીકતમાં સાચો ન હતો, પરંતુ એતો અમોએ (બહાનું શોધ્યું) સ્વરૂપનું આસ્થાદન કર્યું.

આગ્યે એક દિન લેવનકુ, હરિજન સંત પ્રતિત;
મિથ્યા કરી તન ત્યાગન, કીયે સકલ ભયેભીત. ૮૨

શબ્દાર્થ

અગ્યે = અગાઉથી એક દિન = એક વખત લેવનકુ = લેવા માટે હરિજન = ભક્તજન સંત = સંતપુરુષ પ્રતિત = વિશ્વાસ મિથ્યા = ફોગટ કરી = કરીને તન ત્યાગન = શરીરનો ત્યાગ કીયે = કર્યો સકલ = બધાને ભયેભીત = ડરાવ્યા

અનુવાદ

અગાઉથી ભક્તો અને સંતોનો વિશ્વાસ લેવા માટે એક વખત મિથ્યા શરીરનો ત્યાગ કરીને બધાને ભયભીત કર્યા હતા.

ભાવાર્થ

અગાઉ જે કાંઈ વૃતાંત જણાવવામાં આવ્યું હતું તેતો માત્ર ભક્તજનો અને સંતપુરુષોને ભયભીત કરીને કેવો ઘટનાક્રમ થશે તેવી ખાતરી કરવા માટે પરમગુરુએ એક વખત બતાવવા પૂરતાંજ ફોગટનો શરીર ત્યાગ કર્યો હતો, પરંતુ તે ઘટનાક્રમ (પ્રસંગ) સાચો ન હતો.

અંતર્ધ્યાન થઈ રહે, કેતેક દિન તન ગોય;
તેહી દિનકી અસ્તુત એ, જન સંતનકી સોય. ૮૩

શબ્દાર્થ

અંતર્ધ્યાન = અલોપ થઈ રહે = થઈને રહ્યો કેતેક દિન = કેટલાક દિવસ તન = શરીર ગોય = ગુપ્ત રાખીને તેહી દિનકી = તે દિવસોની અસ્તુત = સ્તુતિ એ = આવી જન = ભક્તજન સંતનકી = સંતપુરુષોની સોય = હતી.

અનુવાદ

કેટલાક દિવસ શરીરને ગુપ્ત રાખીને અંતર્ધ્યાન થઈને રહ્યો. તે દિવસોમાં ભક્તજન અને સંતપુરુષની આવી સ્તુતિ હતી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ કેટલાક દિવસો સુધી શરીરને ગુપ્ત રાખીને અંતર્ધ્યાન થઈને રહ્યા હતા. કારણ કે તેઓને ભક્તજનો અને સંતજનોને ભયભીત કરીને વિશ્વાસમાં લેવા માગતા હતા. અંતર્ધ્યાન થયા તે દિવસો દરમિયાન ભક્તજનોએ અને સંતજનોએ આ પ્રમાણે સ્તુતિ પ્રાર્થના કરી, ત્યારે શિરોમણિ સંતશ્રી નારણદાસજીએ શિખામણ આપતાં આ રીતે શાંત પાડ્યા હતા.

ઓરુ નિજ ધામ ગયે હમ, તેહી હોવન અબ પીછ;
કરી અકલ ગત્ય અદબીય, દેખન સબકી ઈછ. ૮૪

શબ્દાર્થ

ઓરુ = વળી નિજ ધામ = મૂળ ધામ ગયે = ગયા હમ = અમે તેહી = તે પણ હોવન = થવાની છે અબ = હવે પીછ = પછી કરી = કરીને અકલ ગત્ય = અકળગતિ અદબીય = અધવચ્ચે દેખન = જોવા સબકી = બધાની ઈછ = ઈચ્છા.

અનુવાદ

વળી, અમે નિજ ધામ ગયા. તે પણ બધાની ઈચ્છાને જોવા માટે જ અધવચ્ચે અકળગતિ કરી હતી, પરંતુ તે બીના (ઘટના) હવે પછી થવાની છે.

ભાવાર્થ

વળી, પરમગુરુ પોતાના મૂળ ધામમાં ગયા તે ઘટના પણ ભક્તો અને સંતપુરુષોના મનની ઈચ્છાને જોવા માટે જ ઘડી હતી. આ પ્રમાણે સાચી જ રીતે જતા પહેલા અધવચ્ચે અકળગતિ કરીને બધાને ભયભીત કર્યા હતા, પરંતુ કેવલ ધામ જવા અંગેની સાચી બીના (ઘટના) તો હવે પછી થવાની છે.

તેહી અકલ ગતકી અતિ, સંત કીયેહુ બહુ સોચ;
ઓરુ હરિજન સબનકો, સોચ ભયો નહીં મોચ. ૮૫

શબ્દાર્થ

તેહી = તે અકલ ગતકી = અકળ ગતિની અતિ = શ્રેષ્ઠ સંત = સંતપુરુષે કીયેહુ = કર્યો હતો બહુ = ઘણો સોચ = વિચાર ઓરુ = વળી હરિજન = ભક્તજનો સબનકો = બધાને સોચ = વિચાર ભયો નહીં = થયો નહીં મોચ = મોચક, મુક્ત કરનાર.

અનુવાદ

તે અકળગતિ અંગે શ્રેષ્ઠ સંતે ઘણો જ વિચાર કર્યો હતો. વળી, બધા ભક્તજનોને સંત જેવો વિચાર આવ્યો નહીં, કે તેઓ (પરમગુરુ) મુક્ત કરનાર છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુની કળી ન શકાય તેવી અકળગતિ અંગે શિરોમણિ સંતે ઘણો ઊંડાણપૂર્વક વિચાર કર્યો હતો, પરંતુ ભક્તજનો સહિત બધા સંતપુરુષોને પણ શિરોમણિ સંતની જેમ તેવો વિચાર આવ્યો નહીં કે પરમગુરુ તો ભવસંકટથી મુક્તિ અપાવનાર દાતા છે.

તેહી સબ સોચ સુસંતને, મોચ કીયો દેઈ જ્ઞાન;
નારણદાસ દલ કિલકી, લહી હુયે સકલ અભિરાન. ૮૬

શબ્દાર્થ

તેહી = તે સબ = બધો સોચ = વિચાર સુસંતને = શિરોમણિ સંતને મોચ = મુક્તિ આપનાર છે તેવો

કીયો = કહીને દેઈ = આપ્યું જ્ઞાન = સમજ નારણદાસ = નારણદાસ દલ = હૃદયની કિલકી = કિલકારની, અવાજની લહી = જાણી હુયે = થયા સકલ = બધા અભિરાન = આનંદદાયક.

અનુવાદ

તે બધો વિચાર શિરોમણિ સંતને થયો જેથી મુક્તિ બક્ષનાર છે તેવું કહીને જ્ઞાન આપ્યું. નારણદાસના હૃદયના અવાજને જાણી બધા આનંદિત થયા.

ભાવાર્થ

આવો ઉત્કૃષ્ટ વિચાર શિરોમણિ સંતને થયો. જેથી તેઓએ પરમગુરુ મુક્તિ બક્ષનાર હતા તેવું કહીને બધાને સમજ આપી. નારણદાસ મહારાજના હૃદયમાંથી નીકળેલી એવી બોધાત્મક વાણીને જાણી લીધી ત્યારે ભક્તજન સહિત બધા સંતપુરુષો શાંતિ પામીને આનંદિત થયા.

સમજે સંત સકલ જેહી, નિશ્ચે કરી નિરૂપ;
પંચીકરણ વિના જેહી, તેહી સજે નિજ રૂપ. ૮૭

શબ્દાર્થ

સમજે = સમજયા સંત = સંતપુરુષ સકલ = બધા જેહી = જેથી નિશ્ચે કરી = નિર્ણય કરીને નિરૂપ = ચૈતન સ્વરૂપ પંચીકરણ વિના = પાંચ તત્ત્વોના મિશ્રણ વિના જેહી = જે તેહી = તે સજે = સજેલું નિજ રૂપ = નિજ ચૈતન સ્વરૂપ.

અનુવાદ

જેથી બધા સંતો ચૈતનસ્વરૂપનો નિર્ણય કરીને સમજયા કે તેઓએ સજેલું જે નિજ ચૈતનસ્વરૂપ છે તે પાંચ તત્ત્વોના મિશ્રણ વિનાનું છે.

ભાવાર્થ

નારણદાસ મહારાજના સમજાવ્યા બાદ બધા ભક્તજનો અને અન્ય સંત પુરુષો જે હતા, તેઓએ પરમગુરુના ચૈતન હંસસ્વરૂપ અંગે નિર્ણયાત્મક રીતે સમજ પ્રાપ્ત કરી કે પરમગુરુએ ધારણ કરેલ જે સ્વરૂપ છે તે પાંચ મહાતત્ત્વોના મિશ્રણ સિવાયનું છે. અથવા પંચીકરણના પ્રભાવથી રહિત સ્વરૂપ છે. જેથી સ્થૂલસ્વરૂપનો મોહ ત્યજી દેવો જોઈએ.

પણ અચરત હઠ ના તજી, કરીતવ જ્ઞાન સબેહ;
જીનુ સુરત તન ઉપર, તેહી કાંહાં મીલે અબેહ. ૮૮

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ અચરત = અચરતબા હઠ = જીદ ના = નહીં તજી = છોડી કરીતવ = કહેવા છતાં જ્ઞાન = જ્ઞાન

અંગ ૮૮, ગ્રંથ શ્રવણ ફળ સ્તુતિકો | ૬૩૩

સબેહ = બધું જીનુ = તેઓની સુરત = સુરતા તન = શરીર ઉપર = પ્રત્યે તેહી = તે કાંડાં = ક્યાંથી મીલે = મળે
અબેહ = અત્યારે.

અનુવાદ

પરંતુ અચરતબાને બધું જ્ઞાન કહેવા છતાં જીદ છોડી નહીં. તેઓની સુરતા શરીર પ્રત્યે જ હતી, પરંતુ તે અત્યારે ક્યાંથી મળે ?

ભાવાર્થ

બધુ જ્ઞાન કહેવામાં આવ્યું તેમજ ઘણા સમજાવવા છતાં અચરતબાએ તો પ્રગટ દર્શનીય ઘનશ્યામ સ્વરૂપ પ્રત્યેની જે જીદ (હઠ) હતી તે છોડી જ નહીં. તેઓએ પોતાની સુરતા એકમાત્ર દર્શનીય દિવ્ય સ્વરૂપ પ્રત્યે જ જોડેલી રાખી હતી, પરંતુ અચરતબાને તો હવે પછી એવા સ્વરૂપનાં દર્શન ક્યાંથી કરવા મળે ?

તબ તિનું દરસ દેવન હુતે, પુનિ પ્રગટે હમ આય;
તબતે તે અબલગ લ્યહુ બોહોરુ દીયે નહીં જાય. ૮૯

શબ્દાર્થ

તબ = તેથી તિનું = તેઓને દરસ દેવન = દર્શન આપવા હુતે = માટે પુનિ = ફરીથી પ્રગટે = પ્રગટ થયા
હમ = અમે આય = આવીને તબતે = ત્યારથી તે = તે અબલગ લ્યહુ = અત્યાર સુધી બોહોરુ = ફરીથી
દીયે નહીં = દીધો નથી જાય = જવા.

અનુવાદ

તેથી તેઓને દર્શન આપવા માટે ફરીથી અમો આવીને પ્રગટ થયા, ત્યારથી તે અત્યાર સુધી ફરી પાછા જવા દીધા નથી.

ભાવાર્થ

તેટલા માટે અચરતબાને દર્શન આપવા માટે પરમગુરુ પાછા આવીને ફરીથી તેમની સમક્ષ તે દિવ્યદેહે પ્રગટ થયા. આમ, અચરતબાની જે દર્શનની જીદ હતી તે દર્શન આપીને પુરી કરી. ત્યારથી તે અત્યાર સુધી પરમગુરુ દર્શનીય સ્વરૂપે જ હાજર રહ્યા હતા, પરંતુ પાછા અંતર્ધ્યાન થવા દીધા નહીં.

અબ જેહી દિન સદ જાવહુ, નિજપતિ ધામ હમાર;
પીછે જન ઓરુ સંતહી, હોહુસો કીયો સકાર. ૯૦

શબ્દાર્થ

અબ = હવે જેહી દિન = જે દિવસે સદ = સાચી જ રીતે, ખરેખર જાવહુ = જઈશું નિજપતિ ધામ = નિજપતિના
૬૩૪ | અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૨

ધામમાં હમાર = અમે હું પીછે = ત્યાર પછી જન = ભક્તજન ઓરુ = અને સંતહી = સંતપુરુષોની હોહુ = શી થશે સો = તેનો કીયો = કર્યો સકાર = અનુભવ.

અનુવાદ

હવે જે દિવસે અમે ખરેખર નિજપતિના ધામમાં જઈશુ ત્યારબાદ ભક્તજન અને સંતપુરુષોની શી હાલત (સ્થિતિ) થશે તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કર્યો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ હવે જે દિવસે ખરેખર કેવલધામમાં જશે ત્યારે તેમના ગયા પછી જંબુ દ્વીપમાં ભક્તજનો અને સંતપુરુષોની શી હાલત થશે તે અંગેની હકીકતનો સમગ્ર ચિતાર તેમને સ્વાનુભવથી અનુભવ્યો અને માની લીધું કે તેઓના ગયા પછી અહીંયાં બધાની પરિસ્થિતિ કેવી થશે ?

પણ તિનકુ કહ્યુ ના રહી, નવીન કરન અસ્તુત;
એહીકી એહી સબ તેહુનકુ, રાખન રહી મજભુત. ૯૧

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ તિનકુ = તેમણે કહ્યુ ના રહી = કાંઈ રહ્યું નહીં નવીન કરન = નવું કરવાની અસ્તુત = સ્તુતિ એહીકી એહી = આવીને આવી જ સબ = બધી તેહુનકુ = તેઓને રાખન રહી = રાખવી રહી મજભુત = મક્કમપણે.

અનુવાદ

પરંતુ તેમણે નવીન સ્તુતિ કરવાની હવે રહી નથી, કારણ કે આવીને આવી જ બધી તેઓએ મક્કમપણે રાખવી રહી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ જણાવે છે કે જે રીતે ભક્તોએ અને સંતપુરુષોએ તેમના દેહત્યાગ થયા પછી જે રીતે આર્કંદભર્યુ કલ્પાંત અને રુદન સહિત જે પ્રમાણેની ટેક લઈને શોકમય જિંદગી વીતાવી તથા શિરોમણિ સંતે જે રીતે સમજાવ્યા તે હવે પછી તેનાથી કાંઈ નવીન ક્રિયા કરવાની રહેશે નહીં. કારણ કે હવે જ્યારે તેઓ ખરેખર દેહ અહીં ત્યજીને કેવલધામમાં જશે ત્યારે આ જ પ્રમાણે આવીને આવીજ તમામ ક્રિયા મક્કમપણે કરવાની રહેશે.

કરી મજભુત રહે સબે, જેહી આગમ કહી સોય;
બોહોરુ વિનયે વિકલ હુઈ, કરીત હુસે સબ કોય. ૯૨

શબ્દાર્થ

કરી = કરીને મજભુત = મક્કમતા રહે = રહે સબે = બધા જેહી = જે રીતે આગમ = અગાઉ કહી = કહી

સોય = તે મુજબ બોહોરુ = પછી વિનયે = વિનમ્ર બનીને વિકલ = દુઃખી હુઈ = થઈને કરીત = કરતા હુસે = હશે
સબ કોય = સર્વ કોઈ.

અનુવાદ

અગાઉ જે રીતે કહી તે મુજબ બધા મક્કમતા કરીને રહેશે. પછી સર્વકોઈ દુઃખી થઈને વિનમ્રતાપૂર્વક સ્તુતિ કરતા હશે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ કહે છે કે તેઓના ગયા પછી જે રીતે અગાઉ જણાવી તે મુજબની મક્કમતા ધારણ કરીને સંત તેમજ ભક્તજન રહેશે. પછી સંત અને ભક્તજન બધા ભેગા મળીને દુઃખી હૃદયે વિનમ્રભાવે આવી જ સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરતા હશે.

પુનિ પસ્તાવનકી અતિ, હરિજન સંત સમેત;
વદસે વચન આધીનકે, હમસે કરી સહેત. ૯૩

શબ્દાર્થ

પુનિ = વળી પસ્તાવનકી = પસ્તાવો કરતાં અતિ = ઘણો હરિજન = ભક્તજન સંત = સંતપુરુષો
સમેત = સહિત વદસે = બોલશે વચન = વચનો આધીનકે = આધીનતાપૂર્વક હમસે = અમોને કરી = કરીને
સહેત = સ્નેહ.

અનુવાદ

વળી, ભક્તજનો અને સંતપુરુષો સહિત ઘણો પસ્તાવો કરતાં હશે અને આધીનતાપૂર્વક અમને હેત કરીને વચનો બોલશે.

ભાવાર્થ

તદ્ઉપરાંત દુઃખી હૃદયે શોકાતુર બનેલા ભક્તજનો અને સંતપુરુષો સહિત બધા જ ઘણો પશ્ચાતાપ કરતા હશે કે પરમગુરુને જ્યારે પ્રત્યક્ષ હતા ત્યારે તેઓ ખરેખર ઓળખી ન શક્યા અને પોતાનાથી જે સેવા-પ્રાર્થના કે સ્તુતિ જેવી કરવી જોઈતી હતી તે કરી ન શક્યા. આમ કહીને આધીનતાપૂર્વક પરમગુરુને હેત કરીને પસ્તાવા ભર્યા વચનો બોલતા હશે. તેઓ પોતાને ભાગ્યહીન અને કમનસીબ તરીકે ગણતરી કરીને મનમાં અત્યંત પશ્ચાતાપ કરતા હશે.

પીછે હરિજન સંતહી, જેહી બરનવસે સોય;
તેહી હમ સંક્ષેપે કહી, અગમ ગતિસે જોય. ૯૪

શબ્દાર્થ

પીછે = પછીનું હરિજન = ભક્તજન સંતહી = સંતપુરુષો દ્વારા જેહી = જે રીતે બરનવસે = વર્ણવીને

સોય = તમામ તેહી = તે હમ = અમોએ સંક્ષેપે કહી = સંક્ષિપ્તમાં કહ્યું અગમ ગતિસે = અગમગતિથી જોય = જોઈને.

અનુવાદ

ભક્તજનો અને સંતપુરુષો દ્વારા પરમગુરુના ગયા પછીનું તમામ વર્ણન જે રીતે કરવામાં આવ્યું તે તમામ અમોએ અગમગતિથી જોઈને સંક્ષેપમાં કહ્યું છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના અંતર્ધ્યાન થયા પછીની બનવાનો જે ઘટનાક્રમ થવાનો હતો અને ભક્તજનો તથા સંતપુરુષો દ્વારા ક્યા પ્રકારનો શોક તેમજ દુઃખની લાગણી સહિતની સ્થિતિ નિર્માણ થવાની છે તે અંગેનું અહીં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે પોતે તો સજ્જાણપુરુષ હોઈ પરમગુરુએ પોતાની અગમગતિના આધારે (ગ્રંથમાં) અહીં ખૂબ જ સંક્ષેપમાં કર્યું છે.

અબ હમ ધામ સધાવહુ, જાંહાં કુલ પરમ ઠેકાન;
હોસી કહી જેહી આગમસે, તેહીકે તેહી સનમાન. ૯૫

શબ્દાર્થ

અબ = હવે હમ = અમે ધામ = કેવલધામ, મૂળ નિવાસ સધાવહુ = સિધાવીએ છીએ જાંહાં = જ્યાં કુલ = સૌનું પરમ = અંતિમ ઠેકાન = રહેઠાણ હોસી કહી = થવાનું છે તે કહ્યું જેહી = જે આગમસે = અગાઉથી તેહીકે તેહી = તેવું ને તેવું જ સનમાન = સન્માન.

અનુવાદ

હવે અમે જ્યાં સૌનું અંતિમ રહેઠાણ છે તે ધામમાં સિધાવીએ છીએ. અગાઉથી જે થવાનું છે તે કહ્યું હતું તેવું ને તેવું જ સન્માન થશે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ હવે ખરેખર જ્યાં બધા જ અંશોનું અંતિમ રહેઠાણ એટલે કે જ્યાંથી (બધા જ) અંશો આવ્યા હતા તેવા કેવલધામમાં જાય છે. ત્યાં ગયા પછી તેમનું કેવું સન્માન થશે તે તેમણે અગાઉ લખાણમાં દર્શાવી દીધેલું છે, તેવું ને તેવું જ સન્માન તેમને કેવલકર્તા દ્વારા કેવલધામમાં પ્રાપ્ત થવાનું છે.

નિજ ઘરકે સનમાનકી, અગમ કહી હમ આંહાંય;
તેહી કે તેહી વિધિ તાંહાં હુસે, બોહોરુ કરનકી નાંહાંય. ૯૬

શબ્દાર્થ

નિજ ઘરકે = મૂળ વતનના સનમાનકી = સત્કારની અગમ કહી = અગાઉ કહી હમ = અમોએ આંહાંય = અહીંયાં

તેહી કે તેહી = તેવી ને તેવી જ વિધિ = રીતે તાંડાં = ત્યાં હુસે = થશે બોહોરુ = ફરીથી કરનકી = કરવાની નાંડાંય = જરૂર નથી

અનુવાદ

અહીંયાં અમોએ મૂળ વતનના સત્કારની વાત અગાઉ કહી હતી તેવી ને તેવી જ રીતે ત્યાં થશે માટે ફરીથી કરવાની જરૂર નથી.

ભાવાર્થ

સામાન્ય, વિશેષ અને પરમવિશેષ સહિત બધા જ અંશો કર્તાની છઠ્ઠી કર્તાઅંશવૃત્તિથી ઉત્પન્ન થઈને બ્રહ્માંડમાં આવ્યા છે. તેવા કેવલધામ રૂપ મૂળ વતનમાં પરમગુરુનો સત્કાર કેવો થશે તે અંગે આ જ ગ્રંથના છેલ્લા અંગમાં સવિસ્તાર વર્ણવી દેવામાં આવ્યું છે. તેવી જ રીતે અને તે જ પ્રમાણેનું સન્માન પરમવિશેષ પાટવી અંશ જ્યારે પાછા જશે ત્યારે કર્તા દ્વારા કરવામાં આવવાનું છે. જેથી પરમગુરુને ફરીથી વર્ણન કરવાની હવે આવશ્યકતા જણાતી નથી.

એહી વિધસે કહી સબનકુ, હરિજન સંત સમેત;
કહે કુવેર કલપ તજ, રખીયો સકલ સહેત. ૯૭

શબ્દાર્થ

એહી વિધસે = આ પ્રમાણે કહી = કહ્યું સબનકુ = બધાને હરિજન = ભક્તજન સંત = સંતપુરુષો સમેત = સહિત કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે કલપ તજ = કલ્પાંત છોડીને રખીયો = રાખજો સકલ = બધા સહેત = હેતભાવ.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે ભક્તજનો અને સંતો સહિત બધાને કહ્યું. કુવેરસ્વામી કહે છે કે કલ્પાંત ત્યજીને બધા હેત ભાવ રાખજો.

ભાવાર્થ

ઉપસ્થિત સૌ સંતપુરુષો અને ભક્તજનોને કુવેરસ્વામીએ આ પ્રમાણે કહ્યું અને જણાવ્યું કે બધાએ પરમગુરુના ગયા પછી કલ્પાંત કે આકંઠભર્યું રુદન કરવાનું નથી. વળી, છેલ્લી સલાહ આપી કે બધા એકબીજા પ્રત્યે હેત ધારણ કરીને રહેજો. જેથી, કાયમપંથી સૌ ભક્તજન અને સંતોમાં એકતા જળવાય રહે તેમજ આત્મબંધુત્વનો ભાવ પણ ઉજગ્રત થાય.

છેહેલી સંઘ ન કીજેહી, તુમકુ કહું પોકાર;
અબ હમ ધામ સધાવહુ, જાંહાં નિજપતિ હમાર. ૯૮

શબ્દાર્થ

છેહેલી = અંતિમ છેલ્લી સંઘ = સંઘર્ષ, ખેંચતાણ, વાદવિવાદ ન = નહીં કીજેહી = કરશો તુમકુ = તમોને

કહું = કહું છું પોકાર = પોકાર કરીને અબ = હવે હમ = હું ધામ = નિવાસસ્થાન સધાવહુ = સિધાવીએ છીએ
જાંહાં = જ્યાં નિજપતિ = મૂળ માલિક હમાર = આપણા.

અનુવાદ

છેલ્લે તમને પોકાર કરીને કહું છું કે સંઘર્ષ કરશો નહીં. હવે હું આપણા મૂળ માલિક જ્યાં છે તેવા ધામમાં સિધાવું છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ છેલ્લે છેલ્લે પોકાર કરીને કહે છે કે બધા જ સંતપુરુષો અને ભક્તજનોએ તેમના (પરમગુરુના) ગયા પછી અંદરો-અંદર કે પ્રતિવાદીઓ સાથે કોઈપણ પ્રકારનો સંઘર્ષ કે વાદ-વિવાદ કરવો નહીં. જે કાંઈપણ ચર્ચા કરો તે ધર્મગ્રંથોનો આધાર લઈને કરવો, કારણ કે બધા જ પ્રશ્નોના જવાબ તેમાં મળશે. વળી, આચરણ પણ રહેણી-કરણીની ચરી પાડીને અને ધ્યાન-ભજનવિધિ પણ કઠ્ઠા પ્રમાણે જ દરેકે કરવાની છે. હવે તેઓ કેવલધામમાં જવા પ્રસ્થાન કરે છે, જ્યાં આપણા સૌના માલિક કેવલકર્તા બિરાજમાન છે.

તાંહાંકી તુમકુ કહું જીનું, તદિપ અપરમ ગત માહાઘ;
બરની શકુ નહીં બાબજ, જીનકી આઘ અનાઘ. ૯૯

શબ્દાર્થ

તાંહાંકી = ત્યાંની તુમકુ = તમને કહું = કહું છું જીનું = જેના વિષે તદિપ = તેની અપરમ = પાર ન પામી શકાય તેવી ગત = ગતિ માહાઘ = ઉત્કૃષ્ટ બરની શકુ = વર્ણન કરી શકુ નહીં = નહીં બાબજ = બાબતે જીનકી = તેમની આઘ અનાઘ = આદિ-અનાદિ.

અનુવાદ

ત્યાંની તમોને કહું છું કે તેની ગતિ અપરંપારથી પણ મહાદ છે. તેમની બાબતે વર્ણન કરી શકુ તેમ નથી કારણ કે તે આદિ-અનાદિ છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ કહે છે કે તે કેવલધામની ગતિ અતિ અપરંપાર બ્રહ્મથી પણ પર હોઈ ઉત્કૃષ્ટ છે. જેના અંગે બાવન અક્ષર પણ જ્યાં પહોંચતા નથી, તો વાણીથી કેવી રીતે વર્ણવી શકાય? તેવું તે ધામ અવર્ણનીય છે. વળી, તે ધામ બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ પહેલાનું હતું, ઉત્પત્તિ દરમિયાન પણ રહેલું છે અને પ્રલય પછી પણ મહાશૂન્યમાં તેની હયાતી રહેવાની છે. તેમજ આદિ-અનાદિ પુરાતન ધામ છે કે જેને કાળ પણ સ્પર્શી શકતો નથી.

અતિ અપરમ પરકી પર, નેતિ નેતિ કહી નેટ;
સૃષ્ટિ રચી જીનું અબલગે, શકે નહીં કોઈ ભેટ. ૧૦૦

શબ્દાર્થ

અતિ = અત્યંત અપરમ પરકી = અપરમપારથી પર = થી પણ પરે નેતિ નેતિ કહી = નેતિ નેતિ કહે નેટ = છેવટે
સૃષ્ટિ રચી = સૃષ્ટિની રચના થઈ જીનું = જયારથી અબલગે = અત્યાર સુધી શકે નહીં કોઈ = હોઈ શક્યું નથી
ભેટ = મેળવી, ભેટી.

અનુવાદ

છેવટે વેદોએ નેતિ નેતિનો પોકાર કર્યો છે તેવા અત્યંત અપરંપારથી પણ પરે રહેલું છે. સૃષ્ટિ રચાઈ ત્યારથી અત્યાર સુધી (તેને) કોઈ મેળવી શક્યું નથી.

ભાવાર્થ

ચાર વેદમાં બ્રહ્માજીએ અતિ અપરંપાર અને બ્રહ્માંડમાં સર્વત્ર પથરાયેલ બ્રહ્મપ્રકાશ માટે નેતિ નેતિનો પોકાર કર્યો છે. તેવા નેતિપદરૂપ બ્રહ્મથી પણ પરે કૈવલધામ રહેલું છે. બ્રહ્મપ્રકાશના પ્રકાશક એવા કૈવલકર્તાનું તે પુરાતન કૈવલધામ છે. કૈવલકર્તા દ્વારા સૃષ્ટિનું નિર્માણ કરીને અંશોને આનંદ કરવા માટે બ્રહ્માંડમાં મોકલવામાં આવ્યા હતા. ત્યારથી તે અત્યાર સુધીમાં કોઈ અંશ પાછો જઈને તેવા અનુપમ ધામનું સુખ મેળવી શક્યો નથી કે કોઈ તે ધામ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી.

અતિ અજમાલ અકલ રધ, સકત પદ પરમેશ;
નિગમ ચતુર ખટ શાહાસ્તર, જીનમે લખે ન રેશ. ૧૦૧

શબ્દાર્થ

અતિ = ઘણું અજમાલ = અજન્મા, અજાણ્યું અકલ = કળી ન શકાય તેવું રધ = રૂપ, દેખાવ સકત પદ = સર્વ ઉત્પત્તિના રચનારનું પદ પરમેશ = પુરાણું નિગમ ચતુર = ચારવેદ ખટ શાહાસ્તર = છ શાસ્ત્ર જીનમે = જેમાં લખે = લખાયું ન = નથી રેશ = કિંચિત.

અનુવાદ

ઘણું જ અજાણ્યું તથા અકળ અને વિધ્યમાન છે તેવું સર્વ ઉત્પત્તિના રચનારનું પુરાણું પદ છે. ચાર વેદ અને છ શાસ્ત્રો કે જેમાં પણ તે અંગે કિંચિતમાત્ર લખાયેલું નથી.

ભાવાર્થ

કૈવલધામ અતિ અજમાલ અને અકળ વિધ્યમાન સ્વરૂપે રહેલું છે. જે બ્રહ્માંડની મધ્યમાં આવેલું છે. સર્વ ઉત્પત્તિના કારણરૂપ રહેલા કૈવલકર્તાનું આ સ્થાયી પરમ કૈવલધામ છે. તે

કૈવલધામ અતિ અજન્મા, પુરાણું, અજાણ અને આદિ-અનાદિનું હોઈ ચાર વેદ અને છ શાસ્ત્રોમાં તેનું કિંચિત્માત્ર વર્ણન જોવા મળતું નથી.

લખી શકે જો નિગમહી, નેતિ ના કરે પોકાર;
શાસ્તર તો તિનકે શિશુ, તોહુ ન લહે તિનુ સાર. ૧૦૨

શબ્દાર્થ

લખી શકે = વર્ણવી શક્યા જો = જો નિગમહી = ચાર વેદ નેતિ ના કરે = નેતિનો ન કર્યો હોત પોકાર = પોકાર શાસ્તર તો = શાસ્ત્રો તો તિનકે શિશુ = તેનાં બાળક તોહુ = તેઓ ન લહે = ન જાણી શકે તિનુ = તેનો સાર = સારાંશ સમજ.

અનુવાદ

વેદો જો લખી શક્યા હોત તો નેતિનો પોકાર કર્યો ન હોત. જ્યારે શાસ્ત્રો તો તેના બાળકો છે તો પછી તેઓ તેનો સારાંશ જાણી શકે નહીં.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માજી જો એવા નિર્વાણ પરમપદનું વર્ણન કરી શક્યા હોત તો તેમણે ચાર વેદમાં અપરંપાર બ્રહ્મપદ માટે નેતિનો પોકાર ન કર્યો હોત. અર્થાત્ તેઓ જાણી ન શકવાને કારણે જ ચાર વેદમાં બ્રહ્મપદ માટે નેતિનો પોકાર કર્યો છે. તો પછી બ્રહ્મથી પરે રહેલા નિર્વાણ પદની તો વાત જ ક્યાં રહી. વેદને આધારે જ્ઞાનીપુરુષોએ વેદના અધ્યયન બાદ છ શાસ્ત્રોની રચના કરેલી છે. એટલે કૂવામાં હોય તો હવાડામાં આવે ને ! તે જ ન્યાયે વેદમાં જ નથી તો શાસ્ત્રોને તો તેવા અજાણ પરમપદની સમજ કેવી રીતે હોય.

યેસે જેહી પદ અકલીત, સબતે શ્રેષ્ઠ સમેર;
તેહી ઘરસે હમ આયેહુ, સત્ સત્ કહે કુવેર. ૧૦૩

શબ્દાર્થ

યેસે = આવું જેહી = જે પદ = ધામ અકલીત = કળી ન શકાય તેવું સબતે = બધાથી શ્રેષ્ઠ = ઉત્કૃષ્ટ સમેર = મેરુ પર્વત સમાન તેહી = તેવા ઘરસે = ઘરથી હમ = અમો આયેહુ = આવ્યા છીએ સત્ સત્ = સાચેસાચું કહે = કહે છે કુવેર = કુવેરસ્વામી.

અનુવાદ

એવું જે અકળિત પદ છે તે બધાથી ઉત્કૃષ્ટ અને મેરુ પર્વત સમાન છે. તેવા ઘરથી અમો આવ્યા છીએ. એમ કુવેરસ્વામી સાચેસાચું કહે છે.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે મહાન, કળી ન શકાય તેવું અકળિત અને અન્ય ધામોની તુલનામાં મેરુ પર્વત સમાન કૈવલકર્તાનું પરમપદરૂપી કૈવલધામ છે. તે બ્રહ્માંડભરના બધા જ ધામોમાં અતિ ઉત્કૃષ્ટ અને અનેરું છે. તે બ્રહ્માંડની મધ્યમાં આવેલું છે. આમ, દરેક અંશોના અંતિમ નિવાસસ્થાન સમા અખંડ કૈવલધામમાંથી જ કુવેરસ્વામી કર્તાની આજ્ઞા થતાં બ્રહ્માંડમાં આવ્યા છે. આ હકીકત કુવેરસ્વામી સાથે સાચી જણાવે છે.

બોહોરુ તેહીકે તેહી ઘર, કીયો તમનકુ ટેર;
અબ તેહી ધામ સધાવહુ, કહીકે ગયે કુવેર. ૧૦૪

શબ્દાર્થ

બોહોરુ = ફરીથી તેહીકે તેહી = તેના તેજ ઘર = ધામ કીયો = કહું છું તમનકુ = તમોને ટેર = હાંક દઈને
અબ = હવે તેહી = તેવા ધામ = નિવાસસ્થાન સધાવહુ = સિધાવું છું કહીકે = કહીને ગયે = ગયા કુવેર = કુવેરસ્વામી.

અનુવાદ

ફરીથી તમોને તેના તે જ ધામ અંગે હાંક દઈને કહું છું કે, હવે તેવા ધામમાં સિધાવું છું એવું કહીને કુવેરસ્વામી ગયા.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ કર્તાના મહાન અને અખંડ કૈવલધામ અંગે આપણને અનેક વખત ગર્જનાયુક્ત વચનો દ્વારા સમજ આપી છે. આ પ્રમાણે શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી અંતિમ વચનો કહીને સર્વ અંશોના મૂળ નિવાસસ્થાન સમા કૈવલધામમાં જવા માટે દેહ ત્યજીને ચાલી નીકળ્યા.

કર્તા સ્તુતિ

અહોનાથ નાહં જાનામી જાનામી,મંદમ્ મમ મતીયમ્ તમો સદ્ગતિયમ્;
હોહુ આપકુ સર્વમ્ પહેયાનમ્ દિવ્યાનમ્,તનુ તત્ત્વે તાયમ્ રતિયમ્ રતિયમ્. ૧
અહોનાથ નાથમ્ નિરવાણમ્ નિરાલંબ,ત્રિકાલમ્ નિહાલમ્ વિકાલમ્ નયેતિ;
સસ્વમ્ સર્વ ભૂતાનમ્ સપ્રાણમ્ સતંત્રમ્,વિતરેણમ્ વ્રતાર્ણમ્ કર્તારમ્ સખેતિ. ૨
અહો નાથ હો તુમ વિદ્યાનમ્ સિધંતમ્,વિત્તમ સત્ નિદાનં સમાનમ્ ધાનામિ;
શ્રવ્યાણમ્ મંત્રેણમ્ કલેદં વ્યહં અંત્રેણમ્,ચૈતનમ્ કરનારમ્ પ્રણંતમ્ નમામિ. ૩
અહોનાથ સ્વાધમ્ સર્વજ્ઞમ્ વાદમ્,અનંતમ્ અઘાદમ્ બોધંતમ્ સનાદુ;
વિશ્વતમ્ વિલાસમ્ સોહંસમ્ અધ્યાસમ્,વિલંતમ્ વિનાસમ્ સદા તુમ અનાદુ. ૪
અહોનાથ આરમ્ પુનિપદ પારમ્,નોધારમ્ ઓધારમ્ અપારમ્ નિરંતુ;
તત્ત્વ સ્વમ્ સમાસમ્ અખંડમ્ અનાસમ્,સમૃતમ્ સલોમમ્ ઉત્પનતમ્ કરંતુ. ૫
અહોનાથ ક્ષાતમ્ નરપક્ષમ્ અજાતમ્,વિવિધં તમ્ વિભાષમ્ એકોહં અઘાપિ;
આરંધમ્ ઉરંધમ્ મધ્યાનમ્ મહંત્તમ્,અથાહમ્ અથાહમ્ અથાહમ્ અમાપિ. ૬
અહો નાથ સ્વામી મનુ તન ધરામી,અકામમ્ સકામી જીવમ્ પરમઅર્થમ્;
ભયે ભેખ ધારમ્ શશાન્તિ સકારમ્,હરંતમ્ વિકારમ્ હકારમ્ સમરથું. ૭
અહો નાથ આની કેવલમ્ નિશાની,સોહુ હમ જાની આપો આપ આપમ્;
આતંતમ્ આકંતમ્ પ્રકાશમ્ પ્રવેણમ્,નરવેદમ્ વિજ્ઞાનમ્ વદે લક્ષ વ્યાપમ્. ૮
અહો નાથ હો હમ શરનમ્ તુમારમ્,રખો નિત્ય નિત્યમ્ સદાયમ્ સધામી;
અગુનમ્ અનેકમ્ અહં ત્વમ્ સહેકમ્,કૃપાલમ્ દયાલમ્ કુવેરમ્ અકામી ૯
અહો જક્ત નાથમ્ સર્વમ્ માત્ તાતમ્,અનાથમ્ કે નાથમ્ સહેજાનંદ સભાવુ;
અખિલમ્ સમાનમ્ દષ્ટિયમ્ ધરંતમ્,કરુણાયમ્ કુવેરમ્ કધીનમ્ કભાવું. ૧૦

(સાખી)

ભક્તિ જ્ઞાન વૈરાગ કે, સકલ શાસ્ત્ર ફલ ટેર;
સહુ સંપત્તિ સુખ પાઈએ, ભેટત શ્રીમત્ કુવેર. ૧
ચિદાનંદ ચક્રવે પતિ, ગતિ કરન મન સ્વાંત;
આયેહુ જુગ દરશાવવા, ઘટ ઘટ કેવલ કાંત. ૨
રોમ રોમ રજ રજ ગતિ, મતિ મનોહર જ્ઞાન;
દિવ્ય દેશ વિવિધ વિધ, કરી ગયે સકલ પહેયાન. ૩
ઉચરે ગ્રંથ અગાધ હી, કલિમલ હરન અજ્ઞાન;
નાથ કરનકું દે ગયે, સજજનકુ પયપાન. ૪

સ્તુતિ

જે જે અખંડાનંદ હરી, જે જે લોક ચૌદ હરન અરી. ૧
જે જે પુરન પદ પરમ રતા, જે જે અકલ મત ગગન ગતા. ૨
જે જે સચીદાનંદ આનંદ પતી, જે જે જ્ઞાન ચક્ષુ કરનગતી. ૩
જે જે ભીરભંજન ભક્ત મણિ, જે જે સંકુષ્ટ દૂર કરન ધણી. ૪
જે જે સનાતન સરવદ દુ, જે જે વરધનહી હાંણ કદુ. ૫
જે જે અખીલાનંદ અચલ અહો, જે જે આઘઅંત મધ્ય રહો. ૬
જે જે અચૂત અવ્યે અચલ અખે, જે જે અલખ તુમ કોઈન લખે. ૭
જે જે પુરાતન પુરુષ અજે, જે જે કરન જુગદીગ વજે. ૮
જે જે જોગ ધ્યાન ધરમ ધીરુ, જે જે સજન મન સુખદ સીરુ. ૯
જે જે જક્ત તમ હરણ દીનું, જે જે અસત કરન ભીનુ. ૧૦
જે જે જીવ ચર-અચર ગુરુ, જે જે ધેન મણિ કલ્પતરુ. ૧૧
જે જે ચૈતન ચિદ કરુણાકર, જે જે કેવલ હંસ ઈસ સૌ વરહ. ૧૨
જે જે અજોની અહો મનખ તનુ, જે જે ધારન કીયો કારજ જનુ. ૧૩
જે જે કેવલ નિજ ધામ પતી, અહો શ્રીમત કવેર તેહુ પાયે ગતી. ૧૪

સંધ્યા સ્તુતિ

સસ્વયં સદ્પદં સર્વ મોક્ષ નાયકમ્;
અદ્વૈતં અનુસુતં ભવવિતં ઈશ્વરે. ૧
તત્ત્વ વેતાય તદ્વતં સમૃથાય સાક્ષી યંગ;
મંગલાય મહાદ્ ગતં અહમ્ નમામિ પ્રાણપતે. ૨
દેવાધીયં ચૈતનં યદ્ લોકં સહીતયમ્;
યાપીતં વિશ્વયં અકલેદં અનુરણે. ૩
નભગતં અનુભવે ન વારપાર અંતયં;
સર્વગ્ને સ્વછંદનં જયે જયે તી કુવેર કેવલમ્. ૪

गती ॥१४॥ **ढावफेर विषांता ॥** मस्व
 योगसदपदासर्वमोक्षन्यायके ॥ शु
 दीतंगशुनुसुतंगभववीतंगरुप्रबरे ॥
 तत्ववेतायतदवतंग ॥ सांमृथायसा
 क्षीयंग ॥ मंगलायमाहादगतंगशुहं
 नमांमीप्राणपते ॥ देवधीयंगचैतंतं
 गयदलोकंगसहीतयंग ॥ व्यापीतंग
 वीस्वयंगशुहैदंगशुनुरणे ॥ नभा
 तंगशुनुभवेनवारपारशुतयंग ॥ स
 र्वज्ञेछछदनेगजेयैजेयेतीर्ज्वेरीके
 वले ॥ **शुंगा ॥ ५५ ॥ चोपारि ॥ ३३**
१६ ॥ नैव्यां ॥ सबतशुलाहनेव्या
 सीनांवेषे वैनाकसुदनुमवारत्रिस
 पतेगंशुशुघादबोधेदीपसमुद्रस
 मपुराणसमापते ॥ कुंवरसाहनो
 सीसजेयंगदसत्वषीतंग ॥ वांचेभागे
 सोभतेतेहेवेअमारासतवेवधसाहवे

कल्पे ॥ यगात्साम् ॥ सौधं सान्निभ १९५
कुर्वेत्प्रगल्भयाद्ये ॥ तेमनाग्रथस
मपूरणात्त्रिषीते ॥ तेमनाप्रनापदा
मजेयमवहीयत्त्रिषीते ॥ सतकैव
वसाहेजकहाद्ये ॥

નોંધ: સંવત ૧૮૮૮ ના વૈશાખ સુદ નોમ ને ગુરુવારે લહિયાઓ દ્વારા લખાયેલ એક પુસ્તકમાં આ ગ્રંથનું લખાણ મળેલ છે. વળી, આજ ગ્રંથમાં અંગ ૭૭ માં ભાલેજ ગામના જ્ઞાની સંત શ્રીપ્રેમદાસના પ્રસંગને દર્શાવેલો છે. જેમાં સંવત ૧૮૮૨ ના મહા માસના શુકલ પક્ષની અગિયારસને ગુરુવારના દિવસે પ્રેમદાસને પરમપદમાં મોકલ્યા હતાં. તેથી અનુમાન લગાવી શકાય કે સંવત ૧૮૮૨ થી ૧૮૮૮ દરમિયાન પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીએ આ ગ્રંથની રચના કરી હોવી જોઈએ એટલે કે પોતે સંવત ૧૮૩૪માં કૈવલધામ ગયા તે પહેલા ૫૦ થી ૫૫ વર્ષ પહેલાં કરી હોવી જોઈએ

સંપૂર્ણ

સંત પુરુષોને સત્ કૈવલ સાહેબ

ભક્તજનોને સત્ કૈવલ પરમાત્મ

ચોપાઈ અનુસુચી

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
અ			
અવનપુર જીનકા હે નામુ, નદી એક તિરથ તહાં ધામુ;	અંગ ૫૬	૪	૨
અરધંગીસુ ટેર સુનાયે, ખોલો મઠ એક બાલક પાયે;	અંગ ૫૬	૯	૫
અતી અકુવાઈ પ્રણાયમ કીના, હમ હુતા દેવલમં ચીના;	અંગ ૫૬	૧૫	૮
અખ કીના સુપના ભયા સાયા, શિવ વરદાન દીયા નહીં કાયા;	અંગ ૫૬	૧૮	૧૦
આનંદ ભયે દોહુ નરનારી, હરદે લગી શિવ ભક્તિ પ્યારી;	અંગ ૫૬	૧૨	૧૨
અવન્યેસર હે નામ પિતાકો, અરીસલા કહીયે માતાકો;	અંગ ૫૭	૧૩	૨૨
અતિ સનમાન વિપ્રને કીના, ડાર જલેયા આસન દીના;	અંગ ૫૭	૩૫	૩૪
અખ લડકા તુમ્હી ક્યા કરહી, રાજ લેઈ શક્તિ પે ધરહી;	અંગ-૫૮	૨૩	૫૨
અખ પ્રગટ હોઈ જઈ સખ દ્વીપા, કરું ભોધ મોઈ શક્તિ સમીપા;	અંગ-૫૮	૨૪	૫૩
અતી આધીનતા કરી કર જોરી, હમ હાસે સ્વામી મત ભોરી;	અંગ-૫૮	૩૫	૭૪
અતિ હત્યારી હુઈ મમ સ્વામી, અખ ઉભારો અંતર્યામી;	અંગ ૬૦	૧	૭૭
અખ કર્તા કરનારથ કરહુ, આપો જાપ પ્યાન તેહી ધરહુ;	અંગ ૬૦	૩	૭૮
અહો પરમેશ્વર હમ નહીં ચીન્યા, દામ સાટે રાજનકુ દીના;	અંગ ૬૦	૨૩	૮૯
અતિ આનંદ બહુ દિન વીલ્યે, કેતેક પંડિત જ્ઞાને જીલ્યે;	અંગ ૬૧	૨	૯૪
અવિયલદાસ અચલ જીન નામા, બ્રહ્મીએ નીજ કેવલ ગુણ ગ્રામા;	અંગ ૬૧	૨૧	૧૦૫
અહો સ્વામી યેસે ક્યોં બોલે, ગદ્ ગદ્ કરઈ થઈ સખ ડોલે;	અંગ ૬૧	૨૩	૧૦૬
અહો મહાભાયગ રાજનકે, સુત પ્રગટ્યો મહા સુખ રહીતનકે;	અંગ-૬૨	૨૯	૧૨૫
અખ દર્શન દીજે હો દેવા, કર્તા લહી કરીએ હમ સેવા;	અંગ - ૬૩	૨૩	૧૪૪
અખ હમકુ તુમ દો ઉપદેશ, ચીન્યા હમ તુમ અકલ નરેશા;	અંગ - ૬૩	૨૬	૧૪૫
રાસખ સો નિજ ધામ પઠઈનકે, બોહોરુ સુત મેરે ઢીંગ રહીયા;	અંગ ૬૪	૨૨	૧૬૧
અહો સ્વામી તુમ કહાંથે આવા, મેરે સુતકે જીવ બચાવા;	અંગ ૬૪	૨૬	૧૬૩
અતિ અલમસ્ત ચલો બેહેલા, ભાગ ગયે ઉતરત સખ મેલા;	અંગ ૬૬	૮	૧૮૬
અખ હમ દ્વીપ ઓરનકુ જાવું, બેર બેર તાતે સમજવું;	અંગ ૬૬	૩૨	૨૦૦
અનેક ઉપાય કરી કરી હારે, વૈદ ભૂવા બહુ પચી પચી સારે;	અંગ ૬૭	૧૦	૨૦૭
અખ સુનિયો એક બિનત હમારી, જંબુ દ્વીપ દેહી જેહી વિધિ ધારી;	અંગ ૭૧	૧	૨૬૪
અચરત અવલ રામ ઓરુ પ્રેમા, કુલ લો ઠોડે નહીં નેમા;	અંગ ૭૨	૬	૨૭૨
અહો તિનકા ભાયગ કાહા બરનુ, કહે કુવેર હોઈ રહીમમ ચરનુ.	અંગ ૭૨	૨૫	૨૮૩
અખ સુનીયો મુડીત કહુ સાધુ, ઘર ત્યાગી પકડે લક્ષ આદુ;	અંગ ૭૪	૧	૨૯૯
અગમ નિગમ ગત્ય ભયે અગાદુ, છેદી ભરમ મરમ લીયે આદુ;	અંગ ૭૪	૯	૩૦૩
અધમ અનેક ધાર લગાયે, તે માટે રણછોડ કહાયે;	અંગ ૭૫	૨	૩૧૧
અજુભાઈ બેચર બાપુજી, એ ઉનકી પંગત સમ પુજી;	અંગ ૭૬	૨	૩૩૧
અખ સુનો કહું તીનું નામ નિશાના, પ્રેમદાસ પદ પરમ પહેચાના;	અંગ ૭૭	૧૨	૩૪૨
આઠે પહોર અવિગત અનુરાગી, ભાગ ત્યાગ કરી તત્ત્વ વિભાગી;	અંગ ૭૭	૧૬	૩૪૪
અજખ કલા અનુભવકી ધારી, સતગુરુ ચરન શરન લહેવાઈ;	અંગ ૭૭	૩૫	૩૫૫
અંડંગ મતો દોનું દલ સાયે, અહર્નિશ ચિત્ત મમ ચરનમં રાયે;	અંગ ૭૮	૪	૩૭૪
અગમ નિગમ નરણ્યે ભઈ સોઈ, ગંગાબાઈ નારણ જન દોઈ;	અંગ ૭૮	૬	૩૭૫
અજર નહીં અંતર સંતનસુ, સદા સમાજ સેવ સુધ મનસુ;	અંગ ૭૮	૭	૩૭૬
અતિ વૈરાગ્ય લક્ષ અનુભવકી, તારન તરન માત જુગ સખકી;	અંગ ૭૮	૧૩	૩૭૯
અહો પંડિત તુમકુ ગતિ નાંહી, નિજ કર્તા નહીં વેદકી માંહી;	અંગ ૭૮	૧૭	૩૮૨
અહો કર્તા તુમ કેસે પાવો, ભેખ ઉપર તો ભયો અભાવો;	અંગ ૭૮	૪૪	૩૯૭
અહો સ્વામી કુન પંથ તુમારા, સો હમકુ ભતલાવો સારા;	અંગ ૭૯	૬	૪૦૨
અજરપુરા હરિજન મમ સોઈ, તિનકો નામ ખતાવહુ મોઈ;	અંગ ૭૯	૧૩	૪૦૫

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
અનંત નૈન ઘટ ખોલે જબહી, અગમ નિગમ સખ ભઈ ગત તબહી;	અંગ ૭૯	૩૮	૪૧૯
અહો કર્તા તુમ અકલ નરેશા, અખ સ્વામી મોહી દો ઉપદેશા;	અંગ ૮૦	૯	૪૨૮
અવલબાઈકી સુનો અખ ટેકુ, પ્રભુ મિલવા ઉર ભાવ વિશેકુ;	અંગ ૮૦	૧૧	૪૨૯
અન્નજલ તજે દિવસ દશ ગઈયા, તખ હમ તાંહાં જઈ પ્રગટ ભઈયા;	અંગ ૮૦	૧૫	૪૩૨
અનીન ભક્ત ભાવિક ભવમાંહી, સમદરશી સખકે સુખદાંહી;	અંગ ૮૦	૨૪	૪૩૭
અખ સુનીયો શાહ કુલકે સોઈ, દુલ્લવને દાજીજન દોઈ;	અંગ ૮૦	૩૩	૪૪૨
અરુઠ મતો અવિગત અનુરાગી, દોનુ જન મમ પુરુષ સમાગી;	અંગ ૮૦	૪૫	૪૪૯
અખ સુનીયો જંબુકે જનહી, મમ સનમુખ ધરી સુરત સમનહી;	અંગ ૮૧	૫	૪૬૩
અચંત અખાડા અવિગત ગાદી, તાંહાં બેઠે નિજ પુરુષ અનાદિ;	અંગ ૮૧	૩૭	૪૮૩
અખકે કહત ઉપાસના બરની, રહેસ કલા ગત્ય નારી નરની;	અંગ ૮૨	૮	૪૯૦
અગમ ઉપાસ સો કહી સંતનકુ, સુગમ ઉપાસ કહું હરિજનકુ;	અંગ ૮૨	૧૭	૪૯૬
અહોનિશ રહે એહી જન જતમતહી, તખ પાવે કેવલપદ ગતહી;	અંગ ૮૨	૨૮	૫૦૩
અખ સુનીયો જીવ હદકી ગતીયાં, જેઠે જાંહાં લ્યો જીન જીનકી મતિયાં;	અંગ ૮૩	૪	૫૦૬
અકલહી આપ સકલ ઘટ રહીયા, સોહી ચીના તિન સખકહુ લહીયા;	અંગ ૮૪	૩	૫૨૧
અરસી પદ કેવલ નિજ હેતા, પરસે હંસ પુરાતન વેતા;	અંગ ૮૪	૫	૫૨૨
અખ તુમ તેહી લક્ષ રખો અભ્યાસુ, તો હમ સદા તુમારી પાસુ;	અંગ ૮૪	૭	૫૨૪
અંડંગ મતો અવિગત ગત્ય પાવે, હદકી રથ કેરી ચિત્ત નહીં ચાહાવે;	અંગ ૮૪	૨૦	૫૩૧
અખ દેખો નિજ નૈન તુમારે, કરો અનુભવ કુન સ્વરૂપ હમારે;	અંગ ૮૫	૧	૫૪૦
અહો હરિજન જ્ય ભાયગ તુમારા, સો હમેરે તુમ પાયેકુ દેદારા;	અંગ ૮૫	૨	૫૪૦
અખ તુમ ધરીયો તેહી મમ ધ્યાના, હમ કરહુ ઓર દેશ પીયાના;	અંગ ૮૫	૧૫	૫૪૮
અતિ કલપંત કરત જન દેખે, હમ સાથે અતિ પ્રિત વિશેખે;	અંગ ૮૬	૧૨	૫૬૪
અતિ અવગુન મતિ મલિન હમારી, ગુન અવગુન તુમ લેહો સમારી;	અંગ ૮૬	૧૮	૫૬૭
અહો હરિજન જુવો લક્ષ વિચારી, જેહી સત્ગુરુ સદ કીયો હે પોકારી;	અંગ ૮૭	૧૧	૫૮૧
અરુઠ અનુભવ નહીંતર ક્યાંહાંથી, સકલ શાસ્ત્ર ગત પાર વેદાંથી;	અંગ ૮૭	૧૯	૫૮૫
અખ જીનું સૂને મીલ્યે ફલ, ઓઉ ન કરમ પુનિ તાય;	અંગ ૮૮	૧૫	૫૯૬
અખ જીનું સંત સકલ મીલી, હરિજન સંહિત સમેત;	અંગ ૮૮	૧૮	૫૯૭
અકલ પંથ અદ્ભુત મત, કહેહુ કહન કહીમ્યાંય;	અંગ ૮૮	૨૩	૬૦૦
અખ જેહી ભરનનકી કહુ, સૂત્રીયો સંત સખેહ;	અંગ ૮૮	૩૪	૬૦૬
અખ પીરજ ધરીયો તુમ, હરિજન સંત સમેત;	અંગ ૮૮	૪૫	૬૧૧
અતિ સનમાન સહેતર, જેહી જનકે અધિકાર;	અંગ ૮૮	૫૨	૬૧૫
અખ સુનીયો જન સંતહી, મેરો વચન વિલોક;	અંગ ૮૮	૫૭	૬૧૮
અખ રોવન જો ઉર ધરો, ગુરુ પરમકે હેત;	અંગ ૮૮	૬૯	૬૨૪
અતિ આગ્રે કરીકે કીયે, પરમગુરુ સત નેમ;	અંગ ૮૮	૭૫	૬૨૭
અખ જેહી દિન સદ જાવહુ, નિજપ્રિત ધામ હમાર;	અંગ ૮૮	૯૦	૬૩૪
અખ હમ ધામ સધાવહુ, જાંહાં કુલ પરમ ઠેકાન;	અંગ ૮૮	૯૫	૬૩૭
અતિ અપરમ ધરકી પર, નેતિ નેતિ કહી નેટ;	અંગ ૮૮	૧૦૦	૬૪૦
અતિ અજમાલ અકલ રથ, સકત પદ પરમેશ;	અંગ ૮૮	૧૦૧	૬૪૦
આ			
આઘ અંત મેરી કિરતારા, સો તો નિજપ્રિત અપરેપારા;	અંગ ૮૫	૫	૫૪૨
આગે ન પીછે ન મધ્ય ન માપી, નિજ સાક્ષી હમ અકલ અધ્યાપી;	અંગ ૮૫	૧૨	૫૪૬
આધી રૈન જગે નરલોઈ, પીછે ધારન મેલો મોઈ;	અંગ-૬૨	૨૨	૧૨૧
આ દીપ તો ચેતે સરવ સોઈ, ઓર દીપ જાવું અખ મોઈ;	અંગ ૬૫	૧૯	૧૭૯
આનંદ હમ અખપૂત એકલા, તખ બૂજા ક્યો કલપે મેલા;	અંગ ૬૬	૧૪	૧૮૦

योपाठ	स्कंध	योपाठ	पेज
आरतीदास जन लावली दासा, हंसदास गोवर्धन पासा;	अंग ७५	८	३१५
आ जुगमां थोरेंक जन येसे, कडवसंग जतनभाई जेसे;	अंग ७८	१०	४०४
आसन दंड अंकृत जमाई, गुरु यरनन परथम वेडेवारी;	अंग ८२	१८	४८६
आंच्य उपासना अति भवमांली, डेववपद गत्य तिनसे नांली;	अंग ८३	१	५०४
आखार दरस जंतु ज्य जेही, आखार वगे हद करत सनेली;	अंग ८३	५	५०६
आत्म दरसीक्री हद ब्रह्म भावु, हारे निरप निरंतर सावु;	अंग ८३	७	५०७
आत्म दरसके तन चैतन, रोम रोम चैतन समरन;	अंग ८३	१३	५११
आत्मदरशीक्री हद ब्रह्म, सो तुमकु पन्न कळी दीयो ब्रम;	अंग ८४	३०	५३८
आपन्ये काज करन धन, आयेडु भव तनु धार;	अंग ८८	६२	६२०
आरतीदास गोवरधन, खानदेव वाढदास;	अंग ८८	७७	६२८
आग्ये अंक दिन लेवनकु, हरिजन संत प्रतित;	अंग ८८	८२	६३०
ई			
ईशरडे योवीस अवतारु, तामे सभके मन पतीयारु;	अंग ७७	८	३४०
ईन्द्रादिक अजभव त्यकु, जजे जे विष्णु समेत;	अंग ८८	५	५८९
ईड कटाक्ष भोम्य ब्रह्मांडा, तिनका टिट निरंजन पंडा;	अंग ७०	१७	२६०
ईष्ट थपे तिन सभके सोई, हरनारायण सिध निरभोळी;	अंग ८०	३८	४४५
उ			
उठे अस्त अवनि पर, ओरु करुळी व्रत दान;	अंग ८८	४	५८०
उवट सुवट कळी दीना भेवा, धाम धाम ज्यजे जेही देवा;	अंग ७०	२०	२६२
उपजे भापे न बीनसे धामु, सो पद मम पंधनके नामु;	अंग ८१	१५	४६८
उठत भेठत हरातां करातां, संतनकी सेवा रळीये करातां;	अंग ८२	२२	४८८
उभे प्रकाश द्यो देवत देभाई, अंक पदारथ अंक लक्ष लभाई;	अंग ८४	२६	५३५
उठी अयानक यावे मोई, भागमांली हम आये सोई;	अंग ६७	१७	२१०
ऋ			
ऋषि पत्नी प्रेमे मोई वीना, तरत धाई पयोधर मुष दीना;	अंग ५६	१०	५
ऋषि भोवे तभ सहेज स्वभावु, तेरे मन कसा परभावु;	अंग-५८	१५	६३
ऋषिकुल संतसु आद्य वराई, सत् देभे पन्न रोप न ज्ञाई;	अंग ७२	१३	२७६
ओ			
ओळी परकार गम्मत नित्य यावे, मात पिता आनंदमये मळावे;	अंग ५७	१६	२४
ओसी कोस वसे पूरपवा, तामे कोई कोई रडे जवरवा;	अंग ५७	१८	२५
ओसी मत सभने उर धारी, याडे कुशल हमकु नर नारी;	अंग-५८	१७	६४
ओसा ले ओ पुरुष अनाद, दंड परत मोडु कोई आदु;	अंग-५८	२२	६७
ओसे कळी माता मुसकानी, गढगढ कडे भोई भवानी;	अंग-५८	२५	६८
ओळी परकार शहेर सभ राये, कडे कुवेर भाव नळी काये	अंग ६०	३०	८२
ओळी परकार आभाडा ज्ञामे, संतसंग दृनिया दुःख वामे;	अंग ६१	११	८८
ओसे करी मनकु समज्राये, संत प्रतापळी शोक न लाये;	अंग - ६३	४	१३३
ओक पडोर पकी ज्य गयेई, पन्न देणी हम प्रगटळी लयेई;	अंग - ६३	२४	१४४
ओतनी भात कुंवर ज्य कळेई, सभके उर आनंद अति लयेई;	अंग ६४	३२	१६६
ओक ओकडे राणी भिन्ना भिन्ना, डेव लक्ष करनमें दीना;	अंग ६८	६	२२२
ओकळी अंस सकल घट व्यापी, स्थावर जंगम आद्य अद्यापी;	अंग ६८	१८	२३०
ओ सर्वे समज्राडे भेदु, वस्तु गत्ये कोई न हीन भेदु;	अंग ६८	२३	२३२
ओ सर्वे बीभाक्री बाळ, परथम निज करतारे साळ;	अंग ६८	११	२४५
ओकादश लभ ज्ञेजन धामु, सात ऋषिके तांहां विसरामु;	अंग ७०	११	२५७
ओळी परकार अधिक अंक ओक ही, सभके शिर डेवल पद शेभळी;	अंग ७०	१८	२६२
ओळी यारु वित्त वित्त मम देळी, रडत सदादित्त शुद्ध सनेळी;	अंग ७५	१५	३१८
ओडु प्रभं हम नळी अटकाये, विविधि भात्य बहू बोध जाताये;	अंग ७७	५	३३८

योपाठ	स्कंध	योपाठ	पेज
ओ द्यो शिष्य धन्य दंड मत धारी, गुरु यरननमें दीयो वित्तवारी;	अंग ७७	३८	३५७
ओळी शिष्य पट भट मळा भेदु, संशे रळीत ज्य विधि नभेदु;	अंग ७७	४१	३५८
ओळी परकार सजन सभ साये, प्रेमदास गुरु यरनन वित्त राये;	अंग ७७	४५	३६१
ओ तिनुके तन मन साये, ज्यको वित्त मम यरनमें राये;	अंग ७८	२	३७३
ओळी परकार वरस पट वीत्ये, पाया नळी परया रडे रीत्ये;	अंग ७८	४०	३८५
ओळी परकार वर्ष दश वीत्ये, दुःख नळी गये सभ लये मन छीत्ये;	अंग ८०	६	४२६
ओळी परकार कारज तिनु करीया, ओर ज्य तांहां डेतेंक तरीया;	अंग ८०	२१	४३५
ओळी यारु वित्तये मम ध्यानु, मुक्त रूप लये सुनी मोई ज्ञानु;	अंग ८०	३१	४४१
ओ तीन मळी अंक जन सरसाई, अंगम भेद लभ लडे नरसाई;	अंग ८०	३४	४४२
ओसा पुरुष अकल अंगंतु, हरनारायण पुरुष महेंमंतु;	अंग ८०	४०	४४६
ओ यारु हरिजन मम निज, ज्यने उर ओरु देव न दुज्य;	अंग ८०	५७	४५५
ओळी परकार ध्यान नित्य करना, मुक्त रूप लये विश विवरना;	अंग ८२	१५	४८५
ओळी परकार ध्यान नित्य धरळी, तभ हरिजन नरनारा उपरळी;	अंग ८२	२०	४८८
ओळी पट तन रडे देव पट साधी, आंहां ल्यो सु पदारथक्री उपाधी;	अंग ८३	१५	५१२
ओ पट तन जड जड उम देवा, निज चैतन आप लहत न भेवा;	अंग ८३	२२	५१७
ओ द्यो सूरु हम ज्य परकाशी, सूरु सूरुके हम डेव लवासी;	अंग ८४	२७	५३६
ओळी परकार दिवस ओरु राती, वित्ये करत ज्ञान विखाती;	अंग ८६	२४	५७१
ओळी निज बोध अगाधळी, ग्रंथ विलोकळी क्रोय;	अंग ८८	१	५८८
ओळी मरम मेरो तन, ज्य लगी रळो रभाय;	अंग ८८	२८	६०३
ओळी छेवळे दिनक्री तुम, देई आशिष सभेळ;	अंग ८८	४८	६१४
ओतनी कथा कळी जेही, सुनो ताथ अभिप्राय;	अंग ८८	८१	६३०
ओळी विधसे कळी सभनकु, हरिजन संत समेत;	अंग ८८	८७	६३८
ओ			
ओर नगरके लोक लुगाळी, हमळीकु बहू कडे समज्राई;	अंग - ६३	६	१३४
ओर नगरके जेळी नरनारी, दीपो उपदेश समज कळी सारी;	अंग - ६३	३०	१४८
ओर ज्य त्रडे त्रडेका तांणी, देभत मनस धाई तेळी भांणी;	अंग ६४	२	१५०
ओरु देई दृष्टा परधानु, कुटुंब सलित हम कीनो ज्ञानु;	अंग ६५	८	१७३
ओर सकल सभ देभोदणी, तिनळीको पन्न भाव विशेषी;	अंग ६७	७	२०५
ओर देश कीर्ति सूनपावा, गाई गाईके दर्शन आवा;	अंग ६८	१०	२२५
ओर संत मंदिरके सोई, गुरु भाग कळी दीनो मोई;	अंग ६८	१५	२२७
ओर नाम भरनु में उता, सभ साये सरभर मोई उता;	अंग ६८	१८	२२८
ओरु कळीये शून्य के धामनका, नाम नवेश सलित देवनका;	अंग ७०	२	२५२
ओरु द्वीप सावम लक्ष यारु, लक्ष अष्ट कुशाव समाः;	अंग ७०	४	२५३
ओर विप्र हरिजनके भावा, मोक्ष मोक्षके नाम भतावा;	अंग ७२	३	२७१
ओरु दुज्य हरिजन ऋषिपत्नी, भाव रभे उर त्रळी कुल वतनी;	अंग ७२	७	२७३
ओर धने बहू पडे पुरानी, कळी थाडे अकु नव मानी;	अंग ७२	१४	२७७
ओर पंचमी बेहन कुंवारी, हरि उरमें वीनो पति धारी;	अंग ७३	१८	२८४
ओर संतनके नाम सुनावु, ज्यने पन्न तन मन अति भावु;	अंग ७५	७	३१४
ओर लोक अगणित नरनारी, सोळी हमसे अति प्रेम हेतारी;	अंग ७६	८	३३५
ओर परगना देशळी गामु, बहू हरिजन नरनारा संंक्रामु;	अंग ७७	१	३३६
ओर शिष्य विह्वल विदवानु, अड्ड समजे गूढ ज्ञानु;	अंग ७७	३१	३५३
ओर शिष्य हरिजन बोळोतेरा, तिनका वित्त गुरु यरनमें हेरा;	अंग ७७	४४	३६१
ओरु अरपन क्रीयो सुत समेता, महल महलवात भोम्य बहू पैता;	अंग ७८	८	४०३
ओर गाम रवूळ ज्य सोई, तजे जेन पकरे पद मोई;	अंग ७८	११	४०४
ओर गन्ये हरिजन तिन पासु, यारु ते तन मन धन दासु;	अंग ७८	१४	४०६
ओर धने हरिजन तांहां दुज्य, भरन्या सोई प्रथम मोई पूज्य;	अंग ७८	१६	४०७

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
ઓર ઘણે હરિજન તેહી ગામુ, મુખી મુખી કે લીયે હમ નામુ;	અંગ ૭૯	૨૯	૪૧૪
ઓર બહુત હરિજન તેહી ગામુ, મોક્ષ મોક્ષકે લીયે હમ નામુ;	અંગ ૮૦	૩૬	૪૪૩
ઓર દાસ દેસાઈ જન સાયે, તન મન સહિત ભાવ નહીં કાયે;	અંગ ૮૦	૩૭	૪૪૪
ઓર ઘને હરિજન તાંહો દૂજે, પ્રિત સહિત હમકુ બહુ પૂજે;	અંગ ૮૦	૪૯	૪૫૧
ઓર સબ ભેખકે દ્વાદશ પંચા, સંપ્રદાય તિન સબ શિર કંથા;	અંગ ૮૧	૨૮	૪૭૮
ઓર હરિજન હરિજનકા મિલના, સો કહુ વચન સજનકે આધીનના;	અંગ ૮૨	૨	૪૮૬
ઓર જ્ઞાન અદ્ભુત બહુ કથીયા, અકલ બોધ સુધ્ય પરમ અરથીયા;	અંગ ૮૪	૧૩	૫૨૭
ઓર પંથ સર્વનકે દેખે, કોહુ નહીં તુમ તોલ વિશેખે;	અંગ ૮૭	૨૦	૫૮૬
ઓર કોઈ સુને સુનાવલી, એહી ગ્રંથકે ભાવ;	અંગ ૮૮	૬	૫૯૧
ઓર વિવિધ ગતિ ગ્યમ સબે, અગમ નિગમ દરશાય;	અંગ ૮૮	૧૧	૫૯૪
ઓર પારસ જ્ઞાનમહી, રથ સિધ રહી છપાય;	અંગ ૮૮	૧૨	૫૯૪
ઓર જેહી કરુણાસાગર, તેહી પછા નામ હમાર;	અંગ ૮૮	૪૩	૬૧૦
ઓર હરિજન સહિતમ, તિનુ પછા કરી સમોહ;	અંગ ૮૮	૭૮	૬૨૯
ઓર નિજ ધામ ગયે હમ, તેહી હોવન અબ પીછ;	અંગ ૮૮	૮૪	૬૩૧
અં			
અંતરમે માયા રત પાગે, ઉપલે દિલ પસ્તાવા લાગે;	અંગ-૫૮	૨૬	૫૪
અંતર્યાન થઈ રહે, કેતક દિન તન ગોચ;	અંગ ૮૮	૮૩	૬૩૧
ક			
કૌશલક દ્વીપ જબી હમ આયે, બાલ રૂપ હોઈ દેહ દેખાયે;	અંગ ૫૬	૩	૨
કરી મ્નાન દાન બહુ દેઈ, વિધિ સહિત વિપ્ર સબ લેઈ;	અંગ ૫૬	૬	૩
કહે બ્રાહ્મણ સુનાહો અરધંગા, બહુ દિન સેવ કરત શિવ રંગા;	અંગ ૫૬	૧૧	૬
કરી ચોરાસી આનંદ ભઈયા, વિપ્ર સકલને જયે જયે કહીયા;	અંગ ૫૬	૧૫	૧૩
કહે કુવેર મન હુતી આકંસા, સો નરનાર ભયે નિરસંસા.	અંગ ૫૬	૧૭	૧૪
કર્મકાંડ સબમં દંડવાયે, કોઈ નહીં કેવલ લક્ષ ગાયે;	અંગ ૫૭	૮	૨૦
કરે અસ્તુતી રાજા રાણી, જો માગો સો દેવું ભવાની;	અંગ ૫૭	૧૩	૨૭
કહો તો ભોજન વિપ્ર કરાવું, કહો તો કેતક જવ ચરાવું;	અંગ ૫૭	૧૪	૨૮
કહે કુવેર બોલે પરધાનુ, સ્વાર્થ સાધીન મન પસ્તાનુ.	અંગ ૫૭	૩૬	૩૪
કહન લગે સબ યેમ ક્યારી, દે સુત બ્રાહ્મણ મનમાં વિચારી;	અંગ-૫૮	૧૬	૪૩
કરી શણગાર વિપ્રે મોઈ દીના, ઉપલે મન કલપંતહી કીના;	અંગ-૫૮	૨૫	૫૩
કહન સકલ રાજકુ લાગી, યા સુત નહીં મારનકે જાગી;	અંગ-૫૮	૩	૫૭
કંકુ કેસર આડ કરાયે, શ્રીફલ કરમં લીયો ધરાયે;	અંગ-૫૮	૧૧	૬૧
કામ કોષ મૂકી અહંકારા, સૂપી રહો તન મન ધન સારા;	અંગ ૬૦	૧૧	૮૨
કુટુંબ સહિત રાણી તાંહાં સારી, એંસી કોસ વસે નરનારી;	અંગ ૬૦	૧૮	૮૬
કાયમપંથ પુરાતન મોઈ, સબકે ઉર લખવાયો મોઈ;	અંગ ૬૦	૨૭	૯૧
કેતક દિન સેવા તાંહાં કરહી, રાય સહીત પીછા સંચરહી;	અંગ ૬૧	૩	૯૫
કેવલ ધ્યાન નિરંતર ધરહો, હમ જાતાં કલ્યાંત ન કરહો;	અંગ ૬૧	૧૭	૧૦૩
કોડ અઢાર જ્ઞાન તાંહાં કથીયા, કૌશલક દ્વીપ એતા મોઈ રટીયા;	અંગ ૬૧	૨૮	૧૦૯
કરો સેવા સંતન કી જબહી, વિપ્ર સંન્યાસી પૂજે તબહી;	અંગ-૬૨	૭	૧૧૩
કરુણારટ મમ નામ ધરાયે, સંતનકી કરુણાયે પાયે;	અંગ-૬૨	૩૬	૧૨૯
કથા સોઈ તેહી રાજા કરી, સો પંડિતને કહી અનેરી;	અંગ - ૬૩	૧૨	૧૩૮
કહન લગે ધન્ય ધન્ય હો રાજા, કયી છોડે હોયેગો સુખ સાજા;	અંગ - ૬૩	૧૩	૧૩૮
કોસ પંચ લ્યો પૂઠલ થઈયા, સબ દેખત હમ ગુપ્તાહી ભઈયા;	અંગ - ૬૩	૨૨	૧૪૩
કહો કર્તા જતમતહી તુમારા, રહેણી કરણી સહિત વિચારા;	અંગ - ૬૩	૨૭	૧૪૬
કરી પ્રણામ ગયે સબ ધરકુ, ઉર અંતર ધરી જાપ અમરકુ;	અંગ - ૬૩	૩૨	૧૪૯
કેતક દિન વનખંડ હી ભૂગતા, પાઈ ફળફૂલ રહે મન મૂગતા;	અંગ ૬૪	૧	૧૫૦
કોલટ દેશ હે જનકો નામુ, કોટી એક લક્ષ સપતહી ગામુ;	અંગ ૬૪	૬	૧૫૨

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
કહે સ્વામી તુમ કુન હે ભાઈ, એહી બેરા કુનકુ લેઈ જાઈ;	અંગ ૬૪	૨૯	૧૬૫
કહન લગે સ્વામી ઘો દછા, આયે શન કરો તુમ રખા;	અંગ ૬૫	૬	૧૭૨
કેવલ કેવલ દીનો જાપુ, રહેન દિવસ રટીયો તજી આપુ;	અંગ ૬૫	૧૦	૧૭૪
કહે કુવેર કુશાલહી દીપા, તન ત્યાગે સહુ સંત સમીપા.	અંગ ૬૫	૨૫	૧૮૨
ક્રીયા સજીવ દ્વેજ સુત જબહી, સંધ સકલ આનંદ ભયો તબહી;	અંગ ૬૬	૧૬	૧૯૧
કહન લગે નરનારી જેતે, સમન કોટારથ આયે તેતે;	અંગ ૬૬	૧૮	૧૯૨
કાયમ પંથ પુરાતન કહીયા, સબકે ઉર લખવાઈ દઈયા;	અંગ ૬૬	૨૨	૧૯૪
કુંવર સત્તરસે કહીયે જાકુ, મહાદ્ નામ જેઠી સુત તાકુ;	અંગ ૬૬	૨૬	૧૯૬
કેવલ જાપ જપે હમ જબહી, પાડી ચીસ ભાગી ગઈ તબહી;	અંગ ૬૭	૧૬	૨૧૦
કરન લગે અસ્તુતિ રાઈ, સ્વામી મુતક નામ જવાઈ;	અંગ ૬૭	૧૯	૨૧૧
કહો સ્વામી કુન નામ તુમારે, સો નિશદિન રહે ધ્યાન હમારે;	અંગ ૬૭	૨૦	૨૧૨
કારજ તો ઓરકા બહુ સરહી, રાજ વિના ઉપમા કુન કરહી;	અંગ ૬૭	૨૮	૨૧૬
કરી રસોઈ બહુ વિધિ ભાતી, બંજન બરનુ કેતીક જાતી;	અંગ ૬૭	૩૧	૨૧૮
કહે કુવેર મેં કેતક બરનુ, રાજા રાણીકે ઉત કરનું.	અંગ ૬૭	૩૨	૨૧૮
કહન લગે કર જોર નરશુ, સભા સહિત માગ્યો ઉપદેશુ;	અંગ ૬૮	૫	૨૨૨
કેતીક ભેર તિનકે ઘરે ગઈયા, ઉછવ કરત કરત પધરઈયા;	અંગ ૬૮	૮	૨૨૪
કોઈ કિકર થઈ કરગરહી, કોઈ ધન ધામ વિશાલ વિચરહી;	અંગ ૬૮	૨૨	૨૩૧
કોડ સપ્ત કથીયા હમ જ્ઞાના, સો ડન હરદે લખી સબ જાના;	અંગ ૬૮	૨૫	૨૩૩
કરી પૂજા સબ ભયે આનંદુ, જયે જયે કહી સ્વામી દીનબંધુ;	અંગ ૬૮	૩૧	૨૩૬
કહે કુવેર યેસી કહી જબહી, કરી કલપંત રોવે અતિ સબહી.	અંગ ૬૮	૩૪	૨૩૮
કૌશલક પર દુધકો નિધિ રાજે, સાગ દ્વીપ દહીકો દમી ગાજે;	અંગ ૭૦	૭	૨૫૫
કહે કુવેર સુનો નરલોઈ, તિનમં શ્રેષ્ઠ બતાવહુ સોઈ.	અંગ ૭૧	૧૧	૨૬૯
કરી કોષ લો બહુ દીજા, ન ગણી આંચ અંતર ગત ઈજા;	અંગ ૭૨	૮	૨૭૪
કહન લગે સત્ ભક્તિ તુમારી, અબ રાખો કહી લાજ હમારી;	અંગ ૭૨	૧૨	૨૭૬
કુંવરબાઈ કેસર સખબાઈ, અવલબાઈ ચોથી અનુરાઈ;	અંગ ૭૩	૧૭	૨૮૪
કેતક જવ ક્રીયેહી ભવપારા, કેવલજ્ઞાન કરી વિસ્તારા;	અંગ ૭૪	૧૪	૩૦૬
કોમલ વચન ભરીત કરુણાઈ, બિનુ અમરીખ ઉચરન લઘુતાઈ;	અંગ ૭૪	૧૮	૩૦૮
કારભાર સબકે અધિકારી, પછા અંતરગત રહત ઉદારી;	અંગ ૭૫	૧૯	૩૨૧
કરી કરી પ્રશ્ન બુઝે બહુ મોકુ, સુરતી સાખ્ય ભાષી અશ્લોકુ;	અંગ ૭૭	૪	૩૩૭
કાજ પંડિત દોનુ ડગીયે, સુની મમ જ્ઞાન આન પાવ લગીયે;	અંગ ૭૭	૭	૩૩૯
કરે સબકુ સનમાન સહેતુ, જન તન પીડ મેટ કુશલ સચેતુ;	અંગ ૭૭	૧૮	૩૪૬
કહુ ગુરુકા નિજ નામ સૂનાઈ, સૂનો સબ સંત સજન ચિત્ત લાઈ;	અંગ ૭૭	૨૦	૩૪૭
કરમ ધરમકે ભરમ ઓલંગી, નિજ ચૈતન ગત્યમે રત્ય રંગી;	અંગ ૭૭	૩૨	૩૫૪
કહું તિનકા અબ નામ સૂનાઈ, સર્વ સજન શુભ બુધ સુખદાઈ;	અંગ ૭૭	૩૯	૩૫૮
કરત સમાગમ માસ ચહુ વીત્યે, જ્ઞાન ધ્યાન મન ભયે રસ રીત્યે;	અંગ ૭૭	૫૩	૩૬૬
કહે કુવેર સબ ભેખ બેરાની, ધન્ય એહી સંત લીયે મોઈ ચીની;	અંગ ૭૭	૫૯	૩૬૯
કહલસંગ કહીયે રજખૂતા, નરનારી ભયે જન અદ્ભુતા;	અંગ ૭૮	૨૯	૩૮૯
કરી ભોજન ખાયે મુખવાસુ, સબ હરિજન બેઠે મમ પાસુ;	અંગ ૭૯	૪	૪૦૧
કેવલ બોધ અગાધ ઉચારા, તબ ચીના મત પર ગયે સારા;	અંગ ૭૯	૫	૪૦૧
કાસોર ગામ ભયે જન સોઈ, નામ નવેશ બરનુ જનુ મોઈ;	અંગ ૭૯	૩૪	૪૧૭
કહે કુવેર યેસે જન હેતુ, ભયે હરિજન નિજ કહુ સો અનંતુ.	અંગ ૭૯	૪૫	૪૨૩
કાલીદાસ જન કુલ ખતરીકા, અવલબાઈ દ્વેજ કુલ અતિ નીકા;	અંગ ૮૦	૨	૪૨૪
ક્રીયો બહુ કરમ નાંહાંના વિધિ ઓરુ, તોહુ ન વધા કહી મન નિજ ઠોરુ;	અંગ ૮૦	૧૨	૪૩૦
કાયમ પંથ હમાર કહાઈ, કાયમ કર્તા સદા રહાઈ;	અંગ ૮૧	૧૪	૪૬૮
કામ કોષ મોહ તજી અહંકારા, હરમ શોક અભિમાન વિકારા;	અંગ ૮૨	૨૩	૫૦૦
કરમ ભરમ યેમ સકલ દેઢાયે, કેવલપદ ગત્ય ક્રોહુ ન ગાયે;	અંગ ૮૩	૩	૫૦૫

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
કુલ દરશીકે તન કુલ નાતી, હમ સોઈ બરન ઠગોર કહે છાતી;	અંગ ૮૩	૯	૫૦૯
કહે કુવેર હમ અકલ નરેશા, ભવતારન ખારે તન ભેસા.	અંગ ૮૪	૩૨	૫૩૯
કર્મ ન ધર્મ ન પાપ ન પૂન્યા, ધે ધાતા નહીં ધ્યાન ન ધૂન્યા;	અંગ ૮૫	૮	૫૪૪
કેતક તો અન્ન જલ તજી બેઠે, કોહુ મુદ્રી આંખ ગગન જઈ પેઠે;	અંગ ૮૬	૨	૫૫૮
કેતક તો મન ભયે હે અચેતુ, કેતક સાસા નાડ સંકેતુ;	અંગ ૮૬	૩	૫૫૯
કેતક તો ચિત કરે પસ્તાવો, અહો કાયમ અબ ક્યાંહાં સે પાવો;	અંગ ૮૬	૪	૫૫૯
કેતક કહે અવગુન અપનેકા, બની નહીં મોસે સેવ વિવેકા;	અંગ ૮૬	૫	૫૬૦
કેતક લોક સાકુટ નરનારી, મન પસ્તાવે અધિક અપારી;	અંગ ૮૬	૬	૫૬૧
કેતક પંડિત સભા કરાઈ, કહે કુવેર હમસે લરે આઈ;	અંગ ૮૬	૧૦	૫૬૩
કેતક દિન હમ ભરમલી ભૂલે, જ્ઞાનચક્ષુ હમેરે અબ બૂલે;	અંગ ૮૬	૧૫	૫૬૬
કરી આરતી સખને લેઈ, દીન વચન ભયે પ્રેમ સનેહી;	અંગ ૮૬	૧૬	૫૬૬
કરત દરસ મમ ગયે અંદેશા, સુનત જ્ઞાન સબ લીયે ઉપદેશા;	અંગ ૮૬	૨૦	૫૬૯
કેવલ ધ્યાન સખે ઉરે ધરહી, અન્ય દેવ આરાધ ના કરહી;	અંગ ૮૬	૨૬	૫૭૨
કેતક તો કરે વિકલ વિલાપુ, છોડ દેઈ તનમનથન આપુ;	અંગ ૮૭	૯	૫૭૯
કેતક કહે હમકો લીયો ખીચી, કેતક પરે ધરની નૈન મંધી;	અંગ ૮૭	૧૦	૫૮૦
કોટી યજ્ઞ તપ તિરચહી, હયે હસ્તી ગૌ આઘ;	અંગ ૮૮	૩	૫૮૦
કહુ દાવે મમ સંતકી, રામન પેજ ધરમ;	અંગ ૮૮	૨૭	૬૦૨
કરી મજબુત રહે સખે, જેહી આગમ કહી સોય;	અંગ ૮૮	૯૨	૬૩૫
ખ			
પાવું પાવું કરતી મુખ બોલી, રાજસુ માગ્યો મન ખોલી;	અંગ ૫૭	૧૭	૨૯
પડકી ચેહે સલીતા તિર જબહી, બ્રાહ્મણ સુત લેઈ બેઠો તબહી;	અંગ ૬૬	૧૧	૧૮૮
પાણ્ય ચતુર જીવનકી દેહા, એક મસાલા બિન્ન બિન્ન વેહા;	અંગ ૬૯	૬	૨૪૨
પાર સમુદ જંબુ કેરી દીપા, પાલકી પર રસસિંધુ સમીપા;	અંગ ૭૦	૬	૨૫૪
પટ દર્શન ઓરુ દ્વાદશ ભેષુ, કરી ચર્ચા બંધે હાર અનેકુ;	અંગ ૭૭	૮	૩૪૦
પોદ ગુફા બેઠે તલ્લાવા, સમ દમ આસન કરી વિશાલા;	અંગ ૭૮	૪૧	૩૯૬
પટ શાસ્ત્ર મત લીયે જીન દેખી, નિગમ ચાર ગત જોઈએ પેખી;	અંગ ૭૯	૨૫	૪૧૨
પટ દરશન ઓરુ દ્વાદશ ભેષુ, બંધે મત એકે એકપે વિશેષુ;	અંગ ૮૨	૭	૪૮૦
ખબેર ભઈ સખ દેશકે જનકુ, દોર આયે લેઈ તન મન ધનકુ;	અંગ ૮૬	૧૪	૫૬૫
ગ			
ગ્રેહ સાંતક કરી શ્રીકૃષ્ણ હોમે, ધૂની ગઈ ત્રપત્યા સૂર યોમે;	અંગ ૫૭	૫	૧૯
ગ્રહી લીના ઘરકુ લઈ ગઈયા, પીંછે ભોજન વિપ્ર જમઈયા;	અંગ ૫૭	૬	૧૯
ગયો વજર રાયકુ કહીયા, મુસલમાન બત્રીસ પઠઈયા;	અંગ-૫૮	૧૪	૪૨
ગાજત બાજત ઘરે લેઈ ગઈયા, સિંધાસન પર મોઈ પધરઈયા;	અંગ ૬૦	૨૫	૮૦
ગાદીપત તામે સુત એકા; સખતે ઉપનો મોહોર વિશેકા,	અંગ ૬૪	૧૧	૧૫૫
ગજ આદિ વાહન બહુ લાયે, હમકુ તાપર લેઈ બેસાયે;	અંગ ૬૭	૨૬	૨૧૫
ગંગારામ મુનદાસ સોઈ, સરજુદાસ બ્રહ્મી પુની ઓઈ;	અંગ ૭૫	૩૦	૩૨૭
ગરીબદાસ દાસનકે દાસા, પ્રમુદાસ જેહી દાસ હુલાસા;	અંગ ૭૫	૩૧	૩૨૮
ગુરુ અનુભવી ચરનનકુ સેવી, પ્રેમદાસ પ્રગટી બુધ એવી;	અંગ ૭૭	૨૩	૩૪૮
ગુરુ ઓરુ સંત સજન સુખદાઈ, તબ સુખરામહી નામ ધરાઈ;	અંગ ૭૭	૨૯	૩૫૨
ગુરુ બોલે સૂન શિષ્ય સભાના, મરતકાલ મમ નિકટહી આંના;	અંગ ૭૭	૪૮	૩૬૩
ગંગાબાઈ નારણ નિજ દાસા, સંત સંગત ગતિ અકલ નિરાસા;	અંગ ૭૮	૫	૩૭૫
ગુરુ ભુગતા મુગતા સંતનમે, કેવલ મોક્ષ આરાધન મનમે;	અંગ ૭૯	૪૪	૪૨૩
ગામ આખડોલ કહે એક સોઈ, તાંહો હરિજન મેરે બહુ હોઈ;	અંગ ૮૦	૧	૪૨૪
ગામ માલસર ભયે મમ જનહી, કીયો અરપન સખ તન મન ધનહી;	અંગ ૮૦	૪૩	૪૪૭
ગામ નાચરે ભયે જન દોઈ, ગિરધર ને ચુનાથહી સોઈ;	અંગ ૮૦	૫૦	૪૫૧
ગામ માક્સી સાકરતુ સોઈ, વાસણપુર ત્રીતીયો કહુ મોઈ;	અંગ ૮૦	૫૫	૪૫૪

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
ગુરુ શિષ્ય જ્ઞાન જથારથ, સૂને ગ્રંથ એહી પાય;	અંગ ૮૮	૧૭	૫૮૭
ગુરુ અમોહ અચલ અજ, આઘ અંત મધ્ય સોહ;	અંગ ૮૮	૭૯	૬૨૯
ધ			
ઘરે ઘરે નૂતા દેઈ પધરાવે, મહા મંગલ આનંદ કરાવે;	અંગ ૬૧	૧	૯૪
ઘરે ઘરે સખ પધરામણી કરહી, રાય સહિત હમહી સંચરહી;	અંગ ૬૮	૭	૨૨૩
ઘરમાં ઘાલ દીયા ફેરી તારા, દ્વીજ રહે પૂઠલ રખવારા;	અંગ ૭૨	૯	૨૭૪
ઘને સંત મંદિરમે ઓરુ, નામ લીયા મુડીત જેહી મહોરુ;	અંગ ૭૫	૩૩	૩૨૯
ઘરબારી કેતેક જન બરનું, ભયે હરિજન ક્રોટીક મમ શરનું;	અંગ ૭૭	૬૦	૩૭૦
ચ			
ચુંબન લેઈ મોઈ કરે અવિલાનુ, અતિ વહાલ સાસ સમ પ્રાનુ;	અંગ ૫૭	૧૨	૨૨
ચેતો જીવ અજ્ઞાની અંધુ, આ પુરુષા અવિગત દીન બંધુ;	અંગ ૬૦	૮	૮૦
ચેતન લોક સકલ સખ ભયેઈ, સાર અસાર વિવિધ વગ લહેઈ;	અંગ ૬૭	૫	૨૦૪
ચૈતનબોધ લક્ષ પદ જેહી, નિગમ નયેતી પોકારત તેહી;	અંગ ૭૨	૧૮	૨૭૯
ચાર મહી અચરત નિજ અંશી, ઘર કેવલ પદકી મમ વંશી;	અંગ ૭૩	૧	૨૮૫
ચાર નામ પરમાંનહી ચારી, અબ તિનકે કહું જશ વિસ્તારી;	અંગ ૭૪	૪	૩૦૦
ચૈતન લક્ષ નિરાક્રમ કાઢી, નિજ જનકુ શુદ્ધ દેત દેખાડી;	અંગ ૭૫	૪	૩૧૩
ચારુ સૂર એહી નૈન વિહુના, ભજનાનંદ ગગન સૂન ધુના;	અંગ ૭૫	૨૪	૩૨૪
ચંગાવતી નગર એક સોહી, તાંહાં હરિજન નિજ ભયે નિરમોહી;	અંગ ૮૦	૨૩	૪૩૬
ચોદ તબક દિવ્ય દેવ ચેતાયે, બહોરુ હમ અવની પર આયે;	અંગ ૮૧	૩	૪૬૨
ચાર મુક્તકે દાતા જેહી, સો ચૈતન કર્ત હોયે તેહી;	અંગ ૮૧	૨૨	૪૭૩
ચંદ સૂર હોય ત્રવેણી સબંધા, જબ પ્રકૃતિ સ્વાંત પાયે ધંધા;	અંગ ૮૧	૨૫	૪૭૫
ચામચક્ષુ જીવ ઉલટ દુખાયે, અરુઢ જ્ઞાન મમ સમજ ન પાયે;	અંગ ૮૫	૧૭	૫૪૯
છ			
છોડી સિંધાસન સનમુખ આઈ, કંકર થઈ મોઈ પાવ લપટાઈ;	અંગ-૫૯	૧૯	૬૫
છોડી દીયે તેહી ઉર અભિમાના, સુનીમમ બોધ અઘાહી જ્ઞાના;	અંગ ૭૯	૨૩	૪૧૧
છીતે ભયે સકલ નરનારી, કાલીદાસ તબ લીયો વિચારી;	અંગ ૮૦	૪	૪૨૫
છહેલી સંઘ ન કીજેહી, તુમકુ કહું પોકાર;	અંગ ૮૮	૯૮	૬૩૮
જ			
જાણે શંકર દર્શન દીનો, માગ માગ મોહોકુ બહુ કીનો;	અંગ ૫૬	૧૨	૬
જાં બંધે શક્તિ સુત મેરા, અખતે હોઈ રહું સેવક તેરા;	અંગ ૫૭	૧૬	૨૯
જબ દેવી કરુણા કરી મેલા, રાજકુંવર આનંદ હોય ખેલા;	અંગ ૫૭	૧૯	૩૦
જબ કોહુને રાજાપે કહીયા, એસા અવન્યેસર ઘરે છેયા;	અંગ ૫૭	૩૧	૩૨
જબ શક્તિ રાજા ઘરે જાગી, પહેલી જાય કુંવરકુ લાગી;	અંગ-૫૮	૨	૩૫
જેહે શક્તિ માગો મૂખ બોલી, તે અવની પરથી દેઈ ખોલી;	અંગ-૫૮	૩	૩૬
જબ રાજાને ખોજ કરાઈ, દેશ પરગના ગામ જોવાઈ;	અંગ-૫૮	૫	૩૭
જો ચહીયે સો લો તુમ દામુ, શહેર પરગના કે ઓર ગામુ;	અંગ-૫૮	૭	૩૮
જો જાયા ઘરકા સુત હોતા, તો રાજા જોરે નહીં લેતા;	અંગ-૫૮	૮	૩૮
જેસે રાય પરજા સખ તેસી, ભરી સભા સાકુટકી ચેસી;	અંગ-૫૮	૧૫	૪૨
જો તુમસે શિવજી નહીં બોલે, તો નરપતિ સુત લે વણમૂલે;	અંગ-૫૮	૧૯	૪૪
જબ બ્રાહ્મણ આપને ઘરે ગઈયા, સાથે રાય મલેચ ઘૈયા;	અંગ-૫૮	૧૫	૪૮
જબ નારીકે મન લલચૈયા, નહીં આપને ઉદરકે છેયા;	અંગ-૫૮	૧૭	૪૯
જો શક્તિ સુતકુ ભરખાંહી, તાકો દોષ આપનેકુ નાંહી;	અંગ-૫૮	૭	૫૯
જબ રાજા મનમાં સત માની, નીકી બુધ બતાઈ રાની;	અંગ-૫૯	૮	૫૯
જબ તમ ભોવન નિજ મહાલો, અબ તો સરાપ જાવો મમ પાલો;	અંગ-૫૯	૩૭	૭૫
જબ શક્તિ સત્લોક સધારી, મોઈ શરનન ગ્રહીયે નરનારી;	અંગ ૬૦	૨૧	૮૭
જામે દાદશ અનુભવી વેતા, અતિ અદ્ભુતહી સુધઃ સહેતા;	અંગ ૬૧	૨૦	૧૦૪

योपां	स्कंध	योपां	पेज
श्रे तुम द्वीप ओरनकु जावो, तो लम्कु केरी छांसाये पावो;	अंग ६१	२४	१०६
जब राज सर्वनकु राणे, सुत कारन अति मन अवीलाणे;	अंग-६२	१७	११८
जेडी जेडी हस्त रायपे ओढे, तिनकी सरव छावीदरे ताढे;	अंग-६२	३१	१२६
जब मेरा विवाह न क्रीना, आध पुरातन योगी यीना;	अंग - ६३	२	१३२
जेडी तेडी कर लावय लवयावे, राज करनकी रुचि उपजवे;	अंग - ६३	८	१३५
जेडी मग रासभ सुत लेई ज़रि, तेडी मग हम भेडे ते साई;	अंग ६४	१६	१५८
जब रासभ मोई लेई आई, छोडी पलंग दूर रखे ज़रि;	अंग ६४	३०	१६५
जेडी उपदेश करो तुम स्वामी, सोई दंडता रलीये अंतर्धामी;	अंग ६५	२	१६८
जब जन अष्ट पुर विस्तार, सभ आये रहे राजदवार;	अंग ६७	८	२०५
श्रे उपजे विनसे नही काई, सो निजपद हम सदा रखाई;	अंग ६८	४	२४०
जेडी पदसे हमली चली आवा, तेडी पदेई अंधी संसोखावा;	अंग ७३	७	२८८
जब भगवान भुवाभाई सोई, गलाभाई रघुनाथ अे दोई;	अंग ७३	२०	२९५
जब रणछोड दस भगवानी, तिनुं चित पक्ष मम यरनची दाना;	अंग ७४	२	२९८
जब लम्कु गुरु परमडी यीना, तन मन अरपी रहे आधीना;	अंग ७४	८	३०३
जब जतन ज्ञनडे मन याली, तो संतनसे करो अनुसारी;	अंग ७४	१८	३०८
जब गोपाल आत्माराम, मम यरन चित ओर न दाम;	अंग ७५	२५	३२४
जब कल्याण मोरारजी दासा, सुंदरदास सुभारामडी पासा;	अंग ७५	२७	३२६
जब पाया तिनसे सभ कुष पोया, सिगुणु निगुणु अेक करी लेया;	अंग ७७	१०	३४१
जबन मुक्त मला मुक्त विदेही, तारन तरन सकलके सनेही;	अंग ७७	१४	३४३
जब दृष्टि करे जग देया, अरुढ मता हमेरा निज पोया;	अंग ७७	४८	३६४
जब चैतन तन करी भिन्न भिन्ना, निज डैवल पद लक्ष कडी दीना;	अंग ७७	५२	३६६
जब दृष्टा दीनी छेतवाई, डैवल लक्ष दीयो लखवाई;	अंग ७८	२१	३८४
श्रे इकरे जप दीना सोई, सो तो वरस पुरज लया दोई;	अंग ७८	४२	३८६
जब केसुर नारजदासा, मोती भक्त शंभु ओरु पासा;	अंग ७८	१५	४०७
जब समजे गति अगम अगाडु, रामनाथ पकरे मम पाडु;	अंग ७८	२७	४१३
जब उनमान अक्षरतित गाई, प्रोक्ष मोक्ष रहे पतित दंडाई;	अंग ७८	३७	४१८
जब सेवा करननुकु लागे, भेष सकलवे परे ज़रि पागे;	अंग ८०	५	४२६
जब हमली चितमे चितवरीया, भेष सकल यरने अेडी गर्धया;	अंग ८०	७	४२७
जब समजे चैतन निज बोधु, जनम मरन भये गयो विरोधु;	अंग ८०	१०	४२८
जब भाई ईश्वर जन सोई, नगरधति ओरु भये जन मोई;	अंग ८०	२८	४३८
जबु द्वीपके हरिजन ओई, संत सखित भरनन दीयो मोई;	अंग ८०	६२	४५८
श्रे भरनन सभ जनके करु, बाढे ग्रंथके तेडी उपरहु;	अंग ८०	६५	४६०
जब सकल संशे भंष पासा, सभ कोई याहत मुक्त की आशा;	अंग ८१	२०	४७२
जब सकल तन उतपन ज़रते, ब्रह्मचैत्र हम कीना ताते;	अंग ८१	३६	४८२
जब तन तज लक्ष विविध विभागा, चैतन लक्ष चितवन अनुसगा;	अंग ८२	१२	४८३
जब अनुभव उर प्रगटे करता, ईड पिंड कोडी ज़ाय सुरता;	अंग ८२	१४	४८४
जब प्रपंच योरी ओरु हेरी, हरिजन सो उन रहे न नेरी;	अंग ८२	२५	५०१
जबके तन सम वासना तेजु, सो उपजे निरंजनते हेजु;	अंग ८३	१२	५११
जब तन के कडी देवुं सभ भेवा, पदलवी जेडी उर अहंभेवा;	अंग ८३	१८	५१५
जब दरशी तन तेज वासनाई, सो भी जउ तन सभ जन गाई;	अंग ८३	२१	५१६
जब चैतन छिभये जउ अंगा, निज चैतन आप अकल अलंगा;	अंग ८३	२३	५१७
जब चैतन दरशी तन भरने, निज चैतन दरशी कहु नरने;	अंग ८३	२५	५१८
जबु द्वीप मध्य भंड ही भरया, गुजर देश कथा अेडी ग्रंथा;	अंग ८४	११	५२६
जब सभ जउ जडी तन पावे, ज्ञान भक्ति केरी कुन दंडावे;	अंग ८४	१५	५२८
जब अज्ञान धीर भव थावे, उमंगे नही नम प्रभा न आवे;	अंग ८४	१६	५२८
जेडी समजे तेडी सत करी माने, तेडी भूले नही भरमके माने;	अंग ८४	१८	५३१

योपां	स्कंध	योपां	पेज
जब ईश्वर ओरु आत्म दरशी, उनकी हद तुमकु कडी परसी;	अंग ८४	२८	५३७
जेडी जेडी जन मोडी करडी मेवापु, तेडी तेडी जनकु अणे करी थापु;अंग ८५	अंग ८५	३	५४१
जतन न भात न साथ न साथी, सभ हमसे हम नही कोरि नाथी;	अंग ८५	११	५४६
जबो कंचन परवत निज अेकु, ताडी तोड धरे घाट अनेकु;	अंग ८५	२२	५५२
जब अेक दिन हम क्रीयो विचारी, येतो दीप देही देई छटकारी;	अंग ८६	२८	५७३
जेडी हम धाम कहेई देवनके, नाम नवेश सभे ज्ञन ज्ञनके;	अंग ८७	४	५७७
जेतने लोक ओलंकी आये ते, डेर गये ओलंगीली ते ते;	अंग ८७	७	५७८
जबो हम जबसे अविनाशी, तन पवटी प्रगटे ज़रि काशी;	अंग ८७	१७	५८४
जबो उपजे आरत अति, तापी नवीन पति खाद्य;	अंग ८८	८	५८२
जबो कंचन करनन जडी, समल वनस्पति मांछाय;	अंग ८८	१३	५८५
जबो जगुत शुभ संजम, शुद्ध गुरु वचन सवोक;	अंग ८८	३५	६०६
त			
ते माटे स्वामी सुत आपो, लोक वेदके महेष्ठा कापो;	अंग ९६	१३	७
ते माटे शिवज सुत जुडा, येतन्ये दिन आपन पर रुडा;	अंग ९६	११	११
तब ब्राह्मण शुक्लने तेराये, ज्योतिष ज़रि मम नाम धराये;	अंग ९६	१३	१२
ताकु ज़रि भवानी लागी, तब राज विरज मन भागी;	अंग ९७	१२	२७
तब छोडु में सुत तिछारा, ज़े पूरज छोडे भोग हमार;	अंग ९७	१८	३०
तीनकु आपना सुत करी वीना, विधि कराई ज़नोई दीना;	अंग ९७	३२	३२
तब राजअे वज्जर बोवाये, शिव देई ब्राह्मण धरे पढवाये;	अंग ९७	३४	३३
तब शक्तिने माया भोग, पुरुष लक्ष्मण भतीस संजोग;	अंग-९८	४	३६
तब कोरिने तेरा सुत कीना, लक्ष्मण भतीस भताई दीना;	अंग-९८	६	३७
ताकु कहत परे तुम लाई, अण कोडु शिव पर शिर ज़रि;	अंग-९८	११	४०
तिनका मूल लो मां मागे, समजत क्यौं नही विप्र अभागे;	अंग-९८	१७	४३
ते माटे काढा मन करहु, सुत लेई राजाधे धरहु;	अंग-९८	१२	४६
तब राज ब्राह्मणसु कीना, तुम नारी मीली क्या मत यीना;	अंग-९८	२१	५१
तब राज तेरे शाहुकारा, दीना तरत न लागी वारा;	अंग-९८	२२	५१
तब राणी कहे सुन हो राई, लम्कु भुष अेक उपज आई;	अंग-९८	६	५८
तब शक्ति सय कथा निघाना, सत लोकसे क्रीया पीयाना;	अंग-९८	३०	७१
तब शक्ति आपनी कडी भूल्या, पुरुष अेक सनकादिक तुल्या;	अंग-९८	३१	७२
ताकी करी मरुकी हमली, दिनी सराप आणी गुण तमली;	अंग-९८	३२	७२
तीस दिनकी अचनि हम आई, जव जंत लहु धर पर भाई;	अंग-९८	३८	७५
ताको मंत्र हम तुम देही, ज़े पूछो तुम प्रेम सनेही;	अंग ९०	५	७८
तब शक्ति शरणांगत वीनी, शूच्या सराप दीक्षा मोई दीनी;	अंग ९०	६	७८
तुम मत ज़नो सुत ब्राह्मणका, आये काज करन कडी जनका;	अंग ९०	८	८१
तब शक्ति राजन पर रंगी, धन्य भायग तेरा राजंगी;	अंग ९०	१६	८५
तोडु न पावत पुरुष पुराणा, सो राज तोडी सेहेज मेवाना;	अंग ९०	१७	८५
ते सर्वनकु दीया उपदेशा, टाणी दीयो भव जनम अंदेशा;	अंग ९०	२८	८१
ताते मठ कायमका करडी, भडु विध सेव करत तांछां सरडी;	अंग ९१	५	८६
तब हम अेक दिन मनमें विचारी, आ दीप तो येतो सभ सारी;	अंग ९१	१२	१००
ते सर्वनकु शीष हम देही, सदा रडो मम स्वधुष सनेही;	अंग ९१	१८	१०४
तांछा हम बोले क्या हे भाई, भेष सकल क्यौं खले रिखाई;	अंग-९२	१२	११५
ताते सहु साधु विपराये, अंतर्धामी महेर न लाये;	अंग-९२	१४	११७
तिनके उद ब्रह्म हम कीना, बाढे पवन पुष्ट दिन दिना;	अंग-९२	२०	१२०
तब सभके मन भया उदार, अगम बोध लक्ष समजे सारा;	अंग - ९३	२१	१४३
ताकु प्रेत लग्यो अेक भारी, गलीत भई देछा सभ सारी;	अंग ९४	१३	१५६
तब हम वीना पास बोलाई, उरधत रासभ सुत लेई आई;	अंग ९४	१८	१५८

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
તબ હમ મંત્ર મૂખ કર્યો રાગુ, સૂની રાસબ જબ કડકડ ભાગુ;	અંગ ૬૪	૧૯	૧૫૯
તબ રાસબ પીછે વલી આયે, કનક દંડવત્ લાગ્યો પાયે;	અંગ ૬૪	૨૦	૧૬૦
તબ કોઈ પુરુષ કીયો તાંહાં જાઈ, રાજ સુત હમ દેવુ બતાઈ;	અંગ ૬૪	૨૪	૧૬૨
તબ રાજને મનસ પઠાયે, રાય સહીત પીછે તાંહાં આયે;	અંગ ૬૪	૨૫	૧૬૩
તબ સુત બોલે સૂનો પિતુરાઈ, તેલી હકીકત મેં કહુ સુનાઈ;	અંગ ૬૪	૨૭	૧૬૪
તબ સ્વામીને બચન ઉચરહુ, મત ભાગે આયે કારજ કરહુ;	અંગ ૬૪	૩૧	૧૬૬
તબ ચલવેકા કિયા વિચારા, ધોરા ઓરુ હસ્તિ શણગારા;	અંગ ૬૫	૩	૧૭૦
તબ હમ બોલે વચન ઉચારી, આ દીપ તો ચેતે નરનારી;	અંગ ૬૫	૨૦	૧૭૯
તન ત્યાગનકી તબ હમ કીની, જ્ઞાન ધ્યાન હરિજન ઉર ચીની;	અંગ ૬૫	૨૨	૧૮૦
તાંહાં હમ શિષ્ય મુનમ નહીં થાયે, કારભાર કોઈકુ નહીં આપે;	અંગ ૬૫	૨૪	૧૮૨
તાંહાં હમ ધરીયે અકલ સ્વરૂપા, સહીત અગમ ગત્ય સ્વાધ અનુપા;	અંગ ૬૬	૨	૧૮૩
તિરથ ત્રત હી ધર્મ અપારા, જ્ઞાન ભક્તિ જાણે નહીં સારા;	અંગ ૬૬	૪	૧૮૪
તાંહાં હમહી કીના એક નુગતા, દ્વીપ સકલ થાવા મન મુગતા;	અંગ ૬૬	૭	૧૮૬
તિનકુ દોર સોહી સુત લાયે, સો હસ્તીકુ પકરહી પાયે;	અંગ ૬૬	૯	૧૮૭
તુમકુ લક્ષ હમે જો ભતઈઓ, નિશદિન સો પદ રટતહી રઈમો;	અંગ ૬૬	૩૧	૧૯૯
તાંહાં હમ પ્રગટ ભયે હે સોઈ, ભાગ એક બેઠે જોઈ મોઈ;	અંગ ૬૭	૩	૨૦૩
તાહુ પછ હમ કહી સમજાઈ, ભિન્ન ભિન્ન બહુ જ્ઞાન બતાઈ;	અંગ ૬૭	૬	૨૦૪
તાહુ ગ્રાહ લગી કોઈ આઈ, કરન લગ્યો બહુ રાગ ઉપાઈ;	અંગ ૬૭	૯	૨૦૬
તબ હમ બોલે કૃપા પસારી, કેવલ લક્ષ ધ્યાન ઉર ધારી;	અંગ ૬૭	૧૩	૨૦૮
તબ નરપતિ કહે સૂનો અવધૂતા, કુલદેવી એક દેવલહી હૂતા;	અંગ ૬૭	૧૪	૨૦૯
તબ એક હરિજન કહી સમજાયે, સ્વામી આસન ભાગ બિછાયે;	અંગ ૬૭	૧૮	૨૧૧
તબ રાજ રાણી સુખ પામી, જયે ભીર ભંજન અંતંયામી;	અંગ ૬૭	૨૧	૨૧૨
તબ હમ મનમે કીયા વિચારા, આ દ્વીપ નહીં પડે કામ હમારા;	અંગ ૬૮	૨૪	૨૩૨
તબ મેરા મન ચંચલ ભઈયા, રાજકુ તેડી સબ કહીયા;	અંગ ૬૮	૨૬	૨૩૩
તે માટે સબ જીવ કલાના, નિજપદસે જબ ભયા અયાના;	અંગ ૬૮	૮	૨૪૩
તે માટે હમ હી પછ કીના, શક્તિ ઘટ રચ્યા ભિન્ન ભિન્ના;	અંગ ૬૮	૧૩	૨૪૬
તબ શક્તિ કહી સરજનહારા, નમુને નમુના પછ અધિક પસારા;	અંગ ૬૮	૧૬	૨૪૮
તબ સભસે હમ આજ્ઞા માગી, સત્ કેવલ કહી તન દીયો ત્યાગી;	અંગ ૬૮	૨૦	૨૫૦
તિનકી પાર દ્વાદશ સત્લોકા, વસે જાંહાં સત્ સત્ સંતોકા;	અંગ ૭૦	૧૩	૨૫૮
તેહી જંગલ એક નિર તલારી, છોડી સુત પીવન ગઈ મારી;	અંગ ૭૧	૨	૨૬૪
તિનકે સુત સાવજ ખાઈ ગઈયા, હુંઢત હમ બોહરુ તાંહાં પઈયા;	અંગ ૭૧	૪	૨૬૫
તેહી ખંડે દેખો હમ આયે, નગર સારસાધમ રચાયે;	અંગ ૭૧	૧૦	૨૬૮
તામે કોઈ કોઈ અધિક હેતારુ, નામ નવેશ તિનકો વિસ્તારુ;	અંગ ૭૨	૨	૨૭૦
તાતે દે હમ શ્રેષ્ઠ સરાયે, ગુણ ગરવા ગત અસીલ સહાયે;	અંગ ૭૨	૫	૨૭૨
તબ બ્રાહ્મણકો છૂટ્યો કોષા, કરન લગે કુલ મતકે બોષા;	અંગ ૭૨	૧૧	૨૭૫
તબ હારે કહી દ્વીજ દવેખી, ડગી નહીં ચારુ માંહિ એકી;	અંગ ૭૨	૨૦	૨૮૦
તબત્યે તલબ ન રાખત હલકી, જુગન જુગન ભક્તિ કેવલકી;	અંગ ૭૩	૬	૨૮૮
તબ બહોરુ ચરનન મમ આયે, અટક લક્ષ મત અકથ લખાયે;	અંગ ૭૪	૭	૩૦૨
તિનકે ચરન શરન કોહુ પરસે, કોટી તિરથ ફલકો પદ દરસે;	અંગ ૭૪	૧૩	૩૦૬
તિનુ સબકુ નિજ ન્યાય બતાઈ, સમરસ કરી દેયેહુ ઉલટાઈ;	અંગ ૭૪	૧૭	૩૦૮
તિનકા યશ પરથમ કહું મોઈ, કહે કુવેર સૂનો સનમુખ હોઈ;	અંગ ૭૫	૧૦	૩૧૬
ત્યો ગોવિંદ બલરામહી દાસા, રિધ સિધે મથ્ય રહત ઉદાસા;	અંગ ૭૫	૨૦	૩૨૨
તારન તરન ચતુર ચીઠ ચક્ષુ, ભયે અદ્ભુત લેઈ મમ દક્ષુ;	અંગ ૭૫	૩૪	૩૩૦
તબ એક દિન મનમાંહી સંકોચે, કરી પરણાયમ એસ આલોચે;	અંગ ૭૭	૪૬	૩૬૨
તબ ચિંતા ભઈ મહી ઉદાસુ, તેડે શિષ્ય સુખરામહી પાસુ;	અંગ ૭૭	૪૭	૩૬૩
તેહી કુળમાં એક હરિજન નારી, ભઈ અદ્ભુત કહુ વિસ્તારી;	અંગ ૭૮	૧૨	૩૭૯

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
તે માટે તુમહી કરો સેવા, તબ પામો પંડિત નિજ ભેવા;	અંગ ૭૮	૨૦	૩૮૪
તુમ તો હે કેવલપદ દરશી, હેત સહિત હેતબાઈ ગત અરશી;	અંગ ૭૮	૨૫	૩૮૭
તેજબાઈ તન મન ધન દીના, સૈનકુલ ભક્ત ભઈ લોલીના;	અંગ ૭૮	૨૬	૩૮૭
તારપીછે જોયે મગ જાના, લક્ષ પક્ષ તિનકો કરી ભિન્ના;	અંગ ૭૮	૩૧	૩૯૦
તબ પતીત ડગી મનમાંહી, ભેખમાંહી સાચે કોઈ નાંહી;	અંગ ૭૮	૪૩	૩૯૭
તબ વરકા બોલે મુખ બેનાં, ગરજે ગીરા અકલ ગત્ય યેનાં;	અંગ ૭૯	૨	૩૯૯
તજ ઠકરાઈ ત્યાગ ભયે દોઈ, ઉરે વૈરાગ લક્ષ ચિત પ્રોઈ;	અંગ ૭૯	૯	૪૦૩
તબ હમહી એક દિન તાંહા ગયેઈ, સંત સ્વરૂપે જઈ દર્શન દયેઈ;	અંગ ૭૯	૧૯	૪૦૯
તબ રઈબા રસભસ હોઈ રાચી, તન મન દેત રખે નહીં બાચી;	અંગ ૭૯	૨૨	૪૧૦
તબ હમ દછા દીની જબહી, સમજ ગઈ અવિગત ગત સહહી;	અંગ ૭૯	૨૪	૪૧૨
તબ કરુના કીની હમ સોઈ, લીયે મમ શરન પ્રહેત ગયો રોઈ;	અંગ ૮૦	૮	૪૨૮
તાઓ અન્ન મન કીયો દેઢાવું, હરિ પવરાવે તબ અન્ન પાવું;	અંગ ૮૦	૧૩	૪૩૧
તબ દોરી સારસા જોઈ જઈ, સાચી કે ભયો ભરમહી મોઈ;	અંગ ૮૦	૧૯	૪૩૪
તાકો નામ કહું વિસ્તારી, જ્ઞાનકુ અતિ ગુરુ ભક્તિ પ્યારી;	અંગ ૮૦	૨૨	૪૩૬
તબ સૂજી અત અગમ નિગમકી, વારપાર વસ્તુ જમ તમકી;	અંગ ૮૦	૨૫	૪૩૭
તબ પુરુષ વૈરાગ વિલોકી, હરનારાયણ પુરુષ અલોકી;	અંગ ૮૦	૩૯	૪૪૫
તબ નિર્મલ બુધ નિશદિન રહેશી, કામ ક્રોધ મોહ શકે ન પેસી;	અંગ ૮૦	૪૨	૪૪૭
તન મન ધન દોનુ સુત મારી, કરી અરપન મમ જુગમે સરાઈ;	અંગ ૮૦	૫૯	૪૫૬
તેહી મથ્યે હમ બેઠે જાઈ, ગર્જન લાગે સંધિ ગીરાઈ;	અંગ ૮૧	૨	૪૬૧
તિલક છાપ કહું ભેખકી ભાંખી, જબ દેખો ઉરકી નિજ આંખી;	અંગ ૮૧	૭	૪૬૪
તેસેહી પછા ઓરુ ભાવન દ્વારુ, સો ભી કહે દેહી નામ આકારુ;	અંગ ૮૧	૧૦	૪૬૬
તે માટે હમ કહત પોકારી, મેરા પંથ અગમ અવિકારી;	અંગ ૮૧	૧૩	૪૬૭
તબ પાંઢે પંથનકી પરજા, જ્ઞાન સંપ્રદાય જખી હમ બરજા;	અંગ ૮૧	૧૬	૪૬૯
તે માટે અવિચલ ધૂની મદીયાં, જ્ઞાનચક્ષુ જોઈ સાર હી કદીયાં;	અંગ ૮૧	૧૯	૪૭૧
તિલક ભેખકી અબ સમજવું, સંશે રહે ન પાવે કાવું;	અંગ ૮૧	૨૩	૪૭૪
તેસેહી પંથ દ્વાર પન મેરા, સંપ્રદાય એક એકપે અનેરા;	અંગ ૮૧	૨૯	૪૭૮
તબ હમ મનમે કિયા વિચારા, જડ દરશી હોઈ ગયે સંસારા;	અંગ ૮૪	૧૪	૫૨૮
તાતે હમ મનુતન ધરી આવા, લોક ચતુર્દશકુ ચેતાવા;	અંગ ૮૪	૧૭	૫૩૦
તાતે કોઈજ ન કરહો અંદેશા, નિજ કેવલપદ લાયેહુ સંદેશા;	અંગ ૮૪	૨૮	૫૩૬
તાતે તુમ સબ ગ્રંથ અભ્યાસો, વિવિધ વિકત કરી અરથ વિકાસો;	અંગ ૮૫	૨૧	૫૫૨
ત્યો કંચન પર્વત મમ ગતિયાં, ગ્રંથઘટ નંગ ધરે રતી રતીયાં;	અંગ ૮૫	૨૩	૫૫૩
તેહી દેશ લગે કરનહી બોષા, વિપ્ર ભેખ મલી વદત વિરોષા;	અંગ ૮૬	૯	૫૬૨
તુમ કર્તા અવિગત અવિકારી, હમ નહીં જાની ગતિ તુમારી;	અંગ ૮૬	૧૭	૫૬૭
તારન તરન ભયે સબ સાધુ, કરત કરત મમ લક્ષ આરાધુ;	અંગ ૮૬	૨૫	૫૭૧
તુમ દલગીર કરો મત કોઈ, રહો નિજપદ નિશદિન ચિત પ્રોઈ;	અંગ ૮૭	૩	૫૭૬
તો તુમ ક્યો કલપંતહી કરહો, અબ તિનકો નિજ ધ્યાનહી ધરહો;	અંગ ૮૭	૧૨	૫૮૧
તબ હરિજન સખને શિષ્ય માની, શ્રીમત્ કુવેર તન જ્ઞાન નિયાની;	અંગ ૮૭	૧૪	૫૮૩
તો મનુ તન ગત હમ ક્યો જાને, અટક રહે ચરિતર ગુન જ્ઞાને;	અંગ ૮૭	૧૬	૫૮૪
તાતે ભઈ ગત અટલ હમારી, શ્રીમત્ કુવેર તુમ લક્ષ વિચારી;	અંગ ૮૭	૨૨	૫૮૭
તબને નરણિત ઉતરીત, દિવ્ય દષ્ટ ગતિ થાય;	અંગ ૮૮	૭	૫૯૨
તદપી તાય ભવકી ભલ, આપન્યે કુન પરી;	અંગ ૮૮	૨૬	૬૦૨
તેહી વચન સ્વાચારજ, પત્રમે લખે સક્રોય;	અંગ ૮૮	૩૭	૬૦૭
ત્યો સાધન પ્રણવ રહેણી અપ, સમ દમ જોગ સમેત;	અંગ ૮૮	૩૯	૬૦૮
તબત્યે પથ મેરો તન, જીવન અંશ લક્ષ જ્ઞાન;	અંગ ૮૮	૪૦	૬૦૯
તબત્યે તે અબલગ લ્યહુ, જેહી જેહી કીયે ઉચાર;	અંગ ૮૮	૪૨	૬૧૦
તેહી સનમાનકી સંતકુ, સૂજ પરી સબ ક્રોય;	અંગ ૮૮	૫૩	૬૧૬

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
તબ જેહી સંત શિરોમણિ, ઉચરે ધરી સધીર;	અંગ ૮૮	૫૬	૬૧૭
તિનકુ જેહી તુમ કેમ રુવો, કહું દંદાંત અચંબ;	અંગ ૮૮	૫૮	૬૧૮
તિનકુ રુવે જો બાલક, ભરી ભરી સ્વાસ સહુર;	અંગ ૮૮	૬૦	૬૧૯
તેહી પરકાર પરમગુરુ, અતિ અપરંપાર તાપ;	અંગ ૮૮	૬૧	૬૨૦
તબ ન રુવો તુમ તેહીનકુ, જેહી અખંડ ઉઘોત;	અંગ ૮૮	૬૩	૬૨૧
તેહી તન જુવો સબે જન, રખો નિરંતર ધ્યાન;	અંગ ૮૮	૬૪	૬૨૧
તબન્યે સ્થૂલ તનુકો જેહી, છૂટે મોહ માહાજ;	અંગ ૮૮	૬૬	૬૨૨
તબન્યે મત દલગીર હો, દષ્ટ દરસ જોઈ નાશ;	અંગ ૮૮	૬૭	૬૨૩
તિનકે ધોખા ક્યો ધરો, વસે જો આપન્યે પ્રાંમ;	અંગ ૮૮	૬૮	૬૨૪
તબન્યે જો રુવો સાચક, તો પથ કરો પરોજ;	અંગ ૮૮	૭૧	૬૨૫
તો હમ તુમકુ તેહી પથ, કરવાવહુ કરમ;	અંગ ૮૮	૭૩	૬૨૬
તેહી ધરમ તુમ દઢ બિને, રહો વચન ચિત લાય;	અંગ ૮૮	૭૪	૬૨૭
તેહી અકલ ગતકી અતિ, સંત કીયેહુ બહુ સોચ;	અંગ ૮૮	૮૫	૬૩૨
તેહી સબ સોચ સુસંતને, મોચ કીયો દેઈ જ્ઞાન;	અંગ ૮૮	૮૬	૬૩૨
તબ તિનું દરસ દેવન હુતે, પુનિ પ્રગટે હમ આચ;	અંગ ૮૮	૮૮	૬૩૪
તાંહાંકી તુમકુ કહુ જીનું, તદિપ અપરમ ગત માહાધ;	અંગ ૮૮	૯૮	૬૩૮
તેર સહજ સબહી મૌલી નારી, ગ્રાધ લગી સોહી સબસે પ્યારી;	અંગ ૯૭	૩૦	૨૧૭
થ			
થોરે દિવસ તેહી દેશ સમજાઈ, તબ બોહોરુ હમકુ દયા આઈ;	અંગ ૮૬	૧૧	૫૬૪
દ			
દેશ દેશકા મેલા આવે, બ્રહ્મ ભોજન તાંહાં જાગ કરાવે;	અંગ ૫૬	૫	૩
દેશ પરગણે ખબેર કરાઈ, એસા પુરુષ કહી નહીં પાઈ;	અંગ ૫૭	૩૦	૩૧
દર્શનકુ દુનિયા બહુ આવે, રાજદ્વાર ભીર અતિ થાવે;	અંગ ૬૧	૪	૮૫
દ્વીપ કુશાલક અતિ અનુરાગા, સકલ સૃષ્ટિ કે મધ્ય વિભાગા;	અંગ-૬૨	૧	૧૧૦
દેશ દેશકે સંત મેલાવે, વિપ્ર સહિત સંન્યાસી બોલાવે;	અંગ-૬૨	૮	૧૧૩
દસમે માસ દસે દિન ગયેઉ, તબ આકષ્ટ બ્રહ્મકી ભયેઉ;	અંગ-૬૨	૨૧	૧૨૦
દેશ દેશકે નગરપતિ જેતા, મહેતા પંડિત સહીત સમેતા;	અંગ-૬૨	૨૭	૧૨૪
દેખો અબ હમ ધરતહી યોગુ, છોડી સબ સુખ સાજ વિભોગુ;	અંગ - ૬૩	૧૪	૧૩૮
દિવ્ય દષ્ટે મોઈ દેવ નિહાળ્યા, તબ હમ જનમમરણ ભય ટાળ્યા;	અંગ - ૬૩	૨૫	૧૪૫
દેશ દેશકે આવે રાઈ, ગાઉ ગાઉ હમકુ લેઈ જાઈ;	અંગ ૬૫	૧૭	૧૭૮
દિવસ પંચ લ્યો હલમલ કીના, બહોરુ હમ તન ત્યાગહી દીના;	અંગ ૬૫	૨૩	૧૮૧
દેશ દેશકે સંઘહી આવે, બ્રહ્મભોજન તાંહાં વિપ્ર જમાવે;	અંગ ૬૬	૩	૧૮૪
દ્વેજ જરે તિનહીકે સંગુ, તાતે મેલા હોય મન ભંગુ;	અંગ ૬૬	૧૫	૧૮૦
દેશ દેશકે નરપતિ જેતા, મુખી કરે હરિજનકે તેતા;	અંગ ૬૬	૨૩	૧૮૫
દિવસ સોલ લ્યો કીયા સમાગુ, જનમ મરણ સબકે ગયે દાગુ;	અંગ ૬૬	૨૭	૧૮૭
દ્વીપ પાલકી આતમ અયાના, અબ હમ દેખો કીયા પીયાના;	અંગ ૬૭	૧	૨૦૨
દ્વીપ સકલ જશ કિરત ગયાની, સૂની મમ જ્ઞાન અલોકિત બાની;	અંગ ૬૮	૧૪	૨૨૭
દેશ દેશ પાતી લખી ભેજ, પુનમકે દિન તેરે વેજ;	અંગ ૬૮	૨૭	૨૩૪
દ્વીપ સકલ ચેતન ભયો આઈ, અબ હમ દ્વીપ ઓરનકુ જાઈ;	અંગ ૬૮	૩૩	૨૩૭
દ્વેતભાવ દેહીકો ઘો નાંખી, હમ અદ્વૈત ચૈતન જુઓ જાંખી;	અંગ ૬૯	૨	૨૩૮
દ્વીપ જંબુ સર્વ કરમ વિલાસી, કોઈ કોઈ મહાજન જ્ઞાન અભ્યાસી;	અંગ ૭૦	૧	૨૫૨
દ્વીપ સપ્તમો ચોસઠ લાખુ, પુષ્કર જાકો નામહી ભાખુ;	અંગ ૭૦	૫	૨૫૪
દ્વીજ મંડલ ભેટે રહે સાર, મમ દર્શન આઈ બાઈ ચારુ;	અંગ ૭૨	૧૦	૨૭૫
દૂરમતિ લોક દેખત ઉપરકી, જાનત નહીં કોઈ ગત્ય ભિતરકી;	અંગ ૭૨	૨૧	૨૮૧
દ્વૈ કહીયે તામે નિજ સાર, સંત સેવઈ ગૈતિ પ્રેમ આપાર;	અંગ ૭૩	૧૨	૨૮૧
દેઈ પરમોધ બોધ જુગમાંહી, અગણિત લોક લીયે શરનાંહી;	અંગ ૭૪	૧૦	૩૦૪

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
દેશ વિદેશ વિકટ ઘટ જીતે, ગુરુ પરતાપ કીયે સબ રીતે;	અંગ ૭૪	૧૬	૩૦૭
દંઢ વૈરાગ ત્યાગ નિજ દલકે, રાજહંસ આઈશ ઉપલકે;	અંગ ૭૫	૧૩	૩૧૮
દેવાંદ્રાસ વિષ્ણુ ઓરુ પ્રાગ, અગરદાસ હરિકૃષ્ણ સમાગ;	અંગ ૭૫	૨૮	૩૨૬
દીનદયાલ કૃપાલ સજનકે, પર ઉપગાર ઉદાર મનનકે;	અંગ ૭૭	૧૩	૩૪૩
દિવ્ય જ્ઞાન મહા સુભટ સચેતા, સકલ ગ્રંથ ચિત દોહિત લહેતા;	અંગ ૭૮	૮	૩૭૭
દીગવજે ભવમેં જગ જનની, ફરે અનભે લક્ષ શુદ્ધ ચૈતનની;	અંગ ૭૮	૨૩	૩૮૫
દ્વેજ કુલ નહી કીયો સંકેતુ, બહેન ડુંવર ધન ધન મમ હેતુ;	અંગ ૭૯	૩૧	૪૧૫
દેખત દોર ચરન પાવ લાગી, દીપો હમ બોધ ભરમ ગયો ભાગી;	અંગ ૮૦	૨૦	૪૩૪
દષ્ટ ચરાચર ભયે ચીદ ચક્રુ, સમજ ગયે ચૈતન સદ લક્રુ;	અંગ ૮૦	૨૬	૪૩૮
દેખો એહી મમ મહી ઓરુ પૂની, સદા વિદેહી તપે ઉન્મની;	અંગ ૮૧	૧૮	૪૭૦
દાદસ આંગુલ સ્વાસ સો પંથા, ઓસો હંગ સંપ્રદાય કંથા;	અંગ ૮૧	૩૦	૪૭૯
દાદશ આંગુલ પંથ સો સ્વાસા, બાવન અક્ષર દ્વાર વિકાસા;	અંગ ૮૧	૩૧	૪૮૦
દંડવત્કી કહું અબ રીતિ, હરિજન સંત મિલનકી નીતિ;	અંગ ૮૨	૧	૪૮૬
દ્વે સહેસ્તર સત સાઠ હી જાપુ, ઘડી ખટકે હોય સ્વાસ સમાપુ;	અંગ ૮૨	૧૬	૪૮૫
દેહ દરશીકે તન પંચભૂતા, અંતઃકરણ ઈન્દ્રિ સમજુતા;	અંગ ૮૩	૧૦	૫૦૯
દીરઘ લઘુ હદ કહી સમજાઈ, આંહાં લ્યો સબ તન પરલે જાઈ;	અંગ ૮૩	૧૬	૫૧૩
દેહી દરશીકે તન પંચભૂતા, સો સબસે જડ અતિ અદ્ભુતા;	અંગ ૮૩	૨૦	૫૧૫
દીરઘ લઘુ નહીં પ્રથ ન વનસુ, વરજીત ચિત બુધ અહંકાર મનસુ;	અંગ ૮૫	૧૩	૫૪૭
દેહીકો દરસ ચરમ ગતિ ટારી, હમ વિદ્વૈ ચૈતન લોહો નિહારી;	અંગ ૮૫	૧૬	૫૪૮
દેહ સહિત અંતર્યામન ભઈયા, કાશી દેશ પ્રગટ જઈ ઘઈયા;	અંગ ૮૬	૧	૫૫૮
દષ્ટ તત્ત્વ ગયો દરસ દૂરાઈ, નિજ ચૈતન કેવલ ગ્યમ પાઈ;	અંગ ૮૬	૨૭	૫૭૩
ધ			
ધામ ધૂમ હોઈ રહે બોહોતેરા, વરુણી સહીત શુકલ કહે ચેરા;	અંગ ૫૭	૩	૧૭
ધરો પુત્ર દેવનકુ દોહી, છાંવે સુત માયાસુ મોહી;	અંગ-૫૮	૧૮	૪૮
ધન્ય દેવી સતગુરુ ભયે દાતા, ઓળખાઈએ મોઈ અવિગત તાતા;	અંગ ૬૦	૧૪	૮૪
ધોતી ફાર લંગોટ ભીડાઈ, ચેતન ભઈ તબ સકલ સભાઈ;	અંગ - ૬૩	૧૫	૧૩૮
ધન્ય અચરતહી અવલ ઓરુ રામા, પ્રેમભાઈ ધન્ય પ્રેમ નહે કામા;	અંગ ૭૨	૨૪	૨૮૩
ધૂપ દીપ પુષ્પાદિક પૂજા, હમસે દેવ સેવ નહીં દૂજા;	અંગ ૭૫	૧૪	૩૧૮
ધન્ય નગર પુર મઠ અતિતુ, સબ રાખત મોઈ ગુરુ સમ પ્રિતુ;	અંગ ૭૬	૭	૩૩૪
ધોબધાઈ માતા ધન જાનકી, દંઢ ભક્તિ કહા કહું મેં તિનકી;	અંગ ૭૮	૩૮	૪૨૦
ધામ કહે કેવલ નિજ સોઈ, બ્રહ્મક્ષેત્ર ઉપજે સબ કીઈ;	અંગ ૮૧	૩૪	૪૮૧
ન			
નરનારી તહાં સેવા કીજે, દર્શન બિનું પાણી નવ પીજે;	અંગ ૫૭	૧૫	૨૮
નારી પુરુષ રુદન અતી કીના, હમસે પ્રીત બહી બહુ દીના;	અંગ-૫૮	૨૮	૫૫
નિશદિન ભીર હોત અતિ ભારી, દર્શનકુ આવે નરનારી;	અંગ ૬૧	૮	૮૮
નામ જાકો મધુમંડ રાઈ, દ્વીપ શ્રેષ્ઠ મેં નગર કહાઈ;	અંગ-૬૨	૪	૧૧૧
નરનારી કરી કરી સ્નાના, જાને જેતની સંપત દે દાના;	અંગ ૬૬	૬	૧૮૫
નામ તેહુનકા કહું વિસ્તારી, પુત્ર સહિત જેતની ઘરે નારી;	અંગ ૬૬	૨૫	૧૮૬
નિજ કેવલકા હંસા મોઈ, જૂગ કારન પઢવાયો સોઈ;	અંગ ૬૬	૨૮	૧૮૮
નરપત નાર સહિત આયે જબહી, કુંઢમ સહિત તેહી ધાયે તબહી;	અંગ ૬૭	૨૩	૨૧૩
નવીન કરે નહીં પજા કોઈ ફેરી, અધિક અધિક કરે શક્તિ પેરી;	અંગ ૬૮	૧૫	૨૪૭
નિર પાઈ માતા જબ આઈ, દેખ્યા નહીં સુત મન પસારી;	અંગ ૭૧	૩	૨૬૫
નિજ ચૈતનકી ચારુ જ્ઞાની, તબ પંડિતકી બાત ન માની;	અંગ ૭૨	૧૬	૨૭૮
નિજ કેવલ પદ તુમ નહીં બુઝો, વેદ પુરાન શાસ્ત્ર પર ઝૂઝો;	અંગ ૭૨	૧૭	૨૭૯
નેતિ નેતિ જાનુ નિગમ બખાણે, તેહી અચરત પદ અચરત માણે;	અંગ ૭૩	૮	૨૮૮
નારણદાસ નરવેદ ભેદંતી, સકલ ગ્રંથ ગતિવંત અનંતી;	અંગ ૭૪	૩	૩૦૦

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
નહીં રણ કીયે સકલ જીવ પાસા, નામ રમે જબ નારણદાસા;	અંગ ૭૪	૧૧	૩૦૫
નાગરદાસ વિઠલ નરહરહી, હમસે સાચ રખે નિસ્તારહી;	અંગ ૭૫	૧૮	૩૨૦
નંદરામ રઘુરામ ખુશાલુ, આત્મારામ દયાલ વિશાલુ;	અંગ ૭૫	૨૯	૩૨૭
નગરપતિ અબ કહું અમીના, સબ પુરકે નરનાર સહીના;	અંગ ૭૬	૧	૩૩૧
નગર સાપસેકે જન જેતા, ભાવ પ્રિત મોઈ ભજહી તેતા;	અંગ ૭૭	૨	૩૩૬
નિજપદ પાઈ સ્વાંતી સદ્ ભયેઈ, જીવ ઈશ્વર યાતા દંઢ ગયેઈ;	અંગ ૭૭	૩૬	૩૫૬
નિજ કેવલપદ લક્ષ રટાયે, પ્રેમદાસ પદ પરમ પઠાયે;	અંગ ૭૭	૫૭	૩૬૮
નગર મહેલાવતી ભયે જન એકુ, જાન પીછે ભયે ભક્ત અનેકુ;	અંગ ૭૮	૮	૩૭૭
નગર એક નડિયાદ અનુપા, વસે જહાં પંડિત ભભુઆ;	અંગ ૭૮	૧૦	૩૭૮
નગર એક નાપાડ કહાઈ, કહુ હરિજન તા માંહી જો રહાઈ;	અંગ ૭૮	૨૭	૩૮૮
નરનારી પરમબ બહુ પૂજા, ખટ દર્શન લેઈ ભેખહી દુજા;	અંગ ૭૮	૩૦	૩૮૯
નરનારી ધારી ઉર એહી, આ સુતકુ બોલાવે જેહી;	અંગ ૭૮	૩૭	૩૯૩
નંદે ભેખ જો હમ નહીં જાવું, તે માટે કારજ કરી આવું;	અંગ ૭૯	૧	૩૯૯
નામ રૂપ ગુનમં સબ અટકયા, કર્મકાંડે ડંડમં લટકયા;	અંગ ૭૯	૨૬	૪૧૩
નારાણભક્ત ગણેશહી દાસા, ભઈજીદાસ દાજ જન ખાસા;	અંગ ૭૯	૨૮	૪૧૪
નારી પુરુષ ધન્ય દોઈ નિજ દાસા, મમ ચરનન રત ઓરુ ના આસા;	અંગ ૭૯	૪૧	૪૨૧
નિગમ ચાર લખીતંગ સલાને, દિવ્ય દાસા મહા અકલ ભયાને;	અંગ ૮૦	૩૨	૪૪૧
નગર મેરેઝે ઓર જન મેરા, તન મન દેઈ હોઈ રહે નિત્ય ચેરા;	અંગ ૮૦	૫૬	૪૫૫
નામ રૂપ કેતક હી ભરનુ, લોક અસંખ્ય ભયે મમ શરનુ;	અંગ ૮૦	૬૩	૪૫૯
નરે નામે ક્યો કરી સરે કાજુ, બિનુ પ્રગટ નિજ દેહ સમાજુ;	અંગ ૮૧	૧૧	૪૬૬
નાદ ગોત્ર મમ કહીયે જેહી, ન્યાદે હોય જન ન્યાદે દેહી;	અંગ ૮૨	૪	૪૮૭
નિજ ચૈતન તન જેહી હમ ગાયે, સોહી લક્ષ હમ કેવલસે લાયે;	અંગ ૮૪	૧૦	૫૨૫
નારી ન પુરુષ ન લીંગ ન ભંગા, સબ જીવન મમ રહિત અસંગા;	અંગ ૮૫	૯	૫૪૫
નિજ અનુભવ કરી કીયો પોકારા, સમજ લીયો હરિજન સબ સારા;	અંગ ૮૭	૧	૫૭૫
નિજ કેવલ છેલેલું પદ જેહી, જબ તુમ પાવો નહીં સંદેહી;	અંગ ૮૭	૫	૫૭૭
નિજકર્તા ગત્ય કાહુ ન જાની, સબ ઓરલે પદ ગયે બખાની;	અંગ ૮૭	૨૧	૫૮૭
નિગમ ચતુર ખટ મત વદી, કયે જ્ઞાન અતિગુઢ;	અંગ ૮૮	૨૪	૬૦૦
નિજ કેવલ કર્તા તજુ, ધામ અલોકીક જાંહાંધ;	અંગ ૮૮	૫૦	૬૧૪
નહીંતર મયલો ક્યો કરો, હરદે હેત વિનુ સાચ;	અંગ ૮૮	૭૦	૬૨૫
નિજ ગુરુ પરમકી ઉપર, વાર્યું હોય તન મન;	અંગ ૮૮	૭૨	૬૨૬
નર દોષીત હોહુ સબે, હરિજન સંત સમેત;	અંગ ૮૮	૮૦	૬૩૦
નિજ ઘરકે સનમાનકી, અગમ કહી હમ આંહાંધ;	અંગ ૮૮	૯૬	૬૩૭
પ			
પંચભૂત સોતા અલપઈયા, સાગ દ્વીપ મૂડદા નહીં રહીયા;	અંગ ૫૬	૧	૧
પૂરવને અંકુરે પામા, માટે અંકુરધર સત નામા;	અંગ ૫૬	૧૪	૧૩
પઠન લગે પીછે હમ વેદુ, સુરતી સમરતી જાનો ભેદુ;	અંગ ૫૭	૭	૧૯
પૂરવકે હમ લક્ષ ચકંદે, શાસ્ત્રમે પણ ભયે નવ છંદે;	અંગ ૫૭	૧૧	૨૧
પડ્યા જડયાકા સરીગત રાઈ, તાતે તેરા કહુ નાં બસાઈ;	અંગ-૫૮	૯	૩૯
પ્રથમ કીનો હોમ સમારી, ત્રથ સહીત સામગ્રી સારી;	અંગ-૫૯	૧૩	૬૨
પોથી પઢત મૂરત જોવરાયા, શક્તિ સમીપ મોહી તબ લાયા;	અંગ-૫૯	૧૮	૬૫
પંચ લક્ષ દામનકો કીજે, દર્શન કરત સકલ મન રીજે;	અંગ ૬૧	૬	૯૬
પંચ દિવસ લ્યો મેલા રહીયા, સબહુ કેવલ લક્ષ ભતઈયા;	અંગ ૬૧	૮	૯૭
પુરુષ પ્રકૃતિ નિરાકર નીજુ, સમજાયે ચૈતન નિજ બીજુ;	અંગ ૬૧	૧૫	૧૦૧
પઢે જ્યોતિષિ ત્રિપ બોલાયે, સુત સંપન કે જોષ જોવાયે;	અંગ-૬૨	૬	૧૧૨
પુત્ર ભયો નહીં દરબહી મૂટા, તબ રાજકા ભાવ વહૂટા;	અંગ-૬૨	૧૦	૧૧૪
પર્વત એક પૂરવકી દિસે, હમ આસન મારી તાંહાં બેસે;	અંગ-૬૨	૧૧	૧૧૫

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
પ્રેર્થો પવન ભયો જબ ગર્ભઈ, હરખવંત ભયે ઉન મન સર્વુ;	અંગ-૬૨	૧૯	૧૧૯
પવન છૂટ્યો ગયો ત્રબ વિવાઈ, તબ હમ સુતે ગોદમં જાઈ;	અંગ-૬૨	૨૩	૧૨૧
પ્રગટ જાપ કેવલ રટવાયા, દેઈ શિખ પીછે ઘરે પઠવાયા;	અંગ - ૬૩	૩૧	૧૪૮
પાંચ પચીસ પ્રેત ભઈ ભેરા, ખાઉ ખાઉ કહે સુત ડરે બોહોતેરા;	અંગ ૬૪	૧૪	૧૫૭
પ્રથમ દછા લીની રાવું, મહા મંતર કરનનમં સૂનાવું;	અંગ ૬૫	૭	૧૭૨
પીછે સહુ મેલા નરનારી, દીનો બોધ સકલ પરિવારી;	અંગ ૬૬	૨૧	૧૯૪
પીર હોત દિન દિન અતિ ભારે, આકુલ વ્યાકુલ ભયે દ્વારહી સારે;	અંગ ૬૭	૧૧	૨૦૭
પરમ લક્ષ પરપંચ પરાઈ, બિન્ન બિન્ન કલ્હો ભેદ બતાઈ;	અંગ ૬૮	૨	૨૨૦
પંચભૂત શક્તિ ગુણ જ્યોતિ, થાપે ઈષ્ટ જીવે પદ ગોતિ;	અંગ ૬૯	૯	૨૪૪
પંચભૂત સહુ સાજ સમીપા, છોડ ચલે હમ પાલકી દીપા;	અંગ ૬૯	૨૧	૨૫૧
પણ અચરત અવિગત ગતિ જાને, ભરમ અનેક ભૂલે નહીં ભાને;	અંગ ૭૩	૫	૨૮૭
પણ દે મહી તન મન ધન હેતા, શેઠ કુંવરજી શીધર સમેતા;	અંગ ૭૩	૧૩	૨૯૨
પ્રેમ નેમ જાનકુ જૈતનાઈ, સમ કીના પણ એહી પરવાઈ;	અંગ ૭૩	૨૩	૨૯૭
પ્રેમદાસ નિજ પ્રેમ પ્રકાશા, બિનુ કેવલ પદ નાંહી અભ્યાસા;	અંગ ૭૪	૧૨	૩૦૫
પ્રેમ નેમ જાનકે ઉર પાસા, જબ હમ કીના પ્રેમ હી દાસા;	અંગ ૭૪	૨૦	૩૧૦
પણ અંતર ગત્યમં એકતાઈ, ઉપલે હરદ સો દીયે ચીનાઈ;	અંગ ૭૫	૧૨	૩૧૭
પાઠી લોક ન માનત કોઈ, તિનકુ બોધ શરન કીયે મોઈ;	અંગ ૭૫	૧૭	૩૨૦
પ્રભુદાસ ઓર જેસંગભાઈ, સંતનકે સેવઈ સુખદાઈ;	અંગ ૭૬	૩	૩૩૨
પરમ ઉજાગર સાગર જનકે, અનનકે ખેત સેવઈ સંતનકે;	અંગ ૭૭	૧૭	૩૪૫
પ્રથમ શિષ્ય સુખરામ સલાંને, નિજાનંદ લક્ષ સુખ અભીરાંને;	અંગ ૭૭	૨૪	૩૪૯
પ્રેમ પ્રિત્ય કહા કહુ તીનુ રીતી, લીયો અવતાર જાનુ કરમીતી;	અંગ ૭૭	૪૨	૩૬૦
પહેલે પગ પદમહી રોકાયે, પીછે તન છટકાઈ દેવાયે;	અંગ ૭૭	૫૬	૩૬૮
પણ સબહી આપન્યે પખ દાને, ઓરકુ નંદે આપ બખાને;	અંગ ૭૮	૩૫	૩૯૨
પુત્ર એક છોટા તિન હુતા, ઓર નાર દુજીકુ નુતા;	અંગ ૭૮	૩૬	૩૯૩
પૂછે પંડિત પ્રશ્ન હી વંકે, ટાલ દીયે હમ સબકે શંકે;	અંગ ૭૯	૨૧	૪૧૦
પંથ પ્રણામી આગુજન હુત્યે, સંશે ન ગયો મન રહે ભભુત્યે;	અંગ ૭૯	૩૫	૪૧૮
પુણપ્રપદ પઈ ભયે ભવપારા, જાનકે જશ ભયે જુગ વિસ્તારા;	અંગ ૮૦	૨૭	૪૩૮
પંથ પક્ષ મત સબ સુનવાયે, જ્ઞાન રહેશ ગતિ વિવિધ લખાયે;	અંગ ૮૧	૪	૪૬૨
પ્રથમ ન્યાદસે બિંદુ હોઈ, બિંદુસે ઉપજે સબ કોઈ;	અંગ ૮૨	૫	૪૮૯
પ્રકૃતિ દરસકી પરજા બરનુ, કરે ચિંતવન ઉર શક્તિનકે ચરનુ;	અંગ ૮૩	૬	૫૦૭
પ્રકૃતિ દરસકે તન વિશે વરતી, હમ સોઈ વિશે કરી કહત આકરતી;	અંગ ૮૩	૧૧	૫૧૦
પરમાતમ દરશી નિજ તનહી, કરું ભરનન કરી સૂનો હરિજનહી;	અંગ ૮૪	૨	૫૨૦
પણ મમ બોધ સકલ સુખકારી, કુન હરિજન કુન જીવ સંસારી;	અંગ ૮૪	૨૨	૫૩૩
પુનહી પુનહી એહી ગ્રંથકે, કરહી પઠન અભ્યાસ;	અંગ ૮૮	૧૦	૫૮૩
પુનિ સિદ્ધાંત વેદાંતકે, સદ્ ચિદ્ આનંદ સોય;	અંગ ૮૮	૧૪	૫૮૫
પરમ કૃપાલ પરમપતિ, સક્ત ધરી સહેત;	અંગ ૮૮	૧૯	૫૯૮
પર ઉપગાર પરમપદ, કહેલુ કાહુ નહીં ચીન;	અંગ ૮૮	૨૫	૬૦૧
પણ જો કીયો મેરો તન, સતપ્રત નેમ નરેશ;	અંગ ૮૮	૩૧	૬૦૪
પુનહી વદે ગુરુ પરમહી, શિખકે જેહી વચન;	અંગ ૮૮	૩૬	૬૦૭
પથ પાલનકે સોઈ સદ, જ્યો સરોવરકુ પાલ;	અંગ ૮૮	૩૮	૬૦૮
પણ જેહી જેહી મમ ભયનકુ, પાલી શકે નરલોઈ;	અંગ ૮૮	૪૧	૬૦૯
પરમ પુરુષ હરખી કીયો, અહો અંશ મમ આય;	અંગ ૮૮	૫૧	૬૧૫
પીછે સંત હરિજન જે, કરન લગે અસ્તુત;	અંગ ૮૮	૫૪	૬૧૬
પણ અચરત હઠ ના તજી, કરીતવ જ્ઞાન સબેહ;	અંગ ૮૮	૮૮	૬૩૩
પણ તિનકુ કહુ ના રહી, નવીન કરન અસ્તુત;	અંગ ૮૮	૯૧	૬૩૫
પુનિ પસ્તાવનકી અતિ, હરિજન સંત સમેત;	અંગ ૮૮	૯૩	૬૩૬

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
પીછે હરિજન સંતલી, જેહી બરનવસે સોય;	અંગ ૮૮	૯૪	૬૩૬
ફ / બ			
ફજર ઉઠી આઈયો તુમ તાંહી, પ્રગટ કરું સુત દેવલમાંહી;	અંગ ૫૬	૧૬	૮
બોહોરુ સૈન કર્યાં નહીં કાઉ, કબ પ્રગટે દિન દેવલ જાઉ;	અંગ ૫૬	૧૭	૯
બોહોરુ હમ બ્રાહ્મણ ધરે રહીયા, વરસ પંચકે જબહી ભઈયા;	અંગ ૫૭	૧	૧૬
બેટા એક તાહીકુ હુતા, તિન સૈયે બીહુકુ નુતા;	અંગ ૫૭	૧૧	૨૬
બ્રહ્મહત્યા માટે નહીં લાગે, આપો દામ ઋષિ જો માગે;	અંગ ૫૭	૩૩	૩૩
બેર બેર બ્રાહ્મણ સમજાયો, બહુ વિધિ લાલચ દેઈ લલચાયો;	અંગ-૫૮	૧૩	૪૧
બોલી પત્ની હોય અનુરાગી, તીનુ લક્ષ દામ લો માગી;	અંગ-૫૮	૧૯	૫૦
બીન રીજે શક્તિ સદ કાપે, સુત સાટે પઈગાઈ જોયે;	અંગ-૫૯	૪	૫૭
બ્રાહ્મણ બોલે શાશ્વ સંજોગુ, આંગુરી એક કાટી દો ભોગું;	અંગ-૫૯	૧૬	૬૪
બહુ બોલે શક્તિ સંસારા, પ્રથમ જાહી ઓલ મનુષ આધારા;	અંગ-૫૯	૨૭	૬૯
બ્રહ્મા વિષ્ણુ ઓરુ મહાવેશા, સો માનત ઉનકા ઉપદેશા;	અંગ ૬૦	૧૨	૮૩
બહોરું કલ્હો સભા સર્વનકુ, હમ તો જાસી દીપ આરનકુ;	અંગ ૬૧	૧૬	૧૦૨
બાજંતર બહુ વિધિકે બાજે, ઢોલ ભૂંગલ નગારાં ગાજે;	અંગ-૬૨	૨૬	૧૨૩
બહોરું ક્રીડ સંતનક્રી રીતિ, દેઈ પહેરામણી હોય રસ રીતિ;	અંગ-૬૨	૩૨	૧૨૬
બ્રાહ્મણ ધત્રિ વેસ કહાયે, એતનેકુ ઉપવીત સહાયે;	અંગ-૬૨	૩૭	૧૨૯
બહોરું દેશ દેશનકે રાઈ, આવે સખ મોઈ કરન વેહેવાઈ;	અંગ-૬૨	૩૮	૧૩૦
બોહોરુ બોધ અગાધ ઉચ્ચારે, રાજકુટુંબ સમજાયે સારે;	અંગ - ૬૩	૨૦	૧૪૨
બહોરુ રાય મગાયો સાજુ, ધૂપ દીપ આરતી કરી કાજુ;	અંગ ૬૪	૩૩	૧૬૭
બ્રહ્મ ભોજન તાંહાં વિપ્ર જમાયે, અતિ યુક્તિ કરી મોઈ પવરાયે;	અંગ ૬૪	૩૪	૧૬૭
બહોરુ હમકુ તાંહાં પધરઈયા, ઢોલ ભૂંગલ બાજંતર બજઈયા;	અંગ ૬૫	૧૨	૧૭૫
બ્રાહ્મણ સખ કહત પોકારી, મત જરહી બરજે નરનારી;	અંગ ૬૬	૧૨	૧૮૯
બહોરુ હમ મેલાસુ કીના, નામ હમારા લાખાઈ દીના;	અંગ ૬૬	૨૮	૧૯૭
બહોરુ હમ સુષ્ટિ પર આયે, દીપ ચતુરકે લોક ચેતાયે;	અંગ ૬૬	૩૦	૧૯૯
બાજા સોઈ દીપનકા જેતા, રાજાને બજડાયે તેતા;	અંગ ૬૭	૨૭	૨૧૬
બહોરુ રાજા સભા સમારી, ઉતમ લોક બરન સખ સારી;	અંગ ૬૮	૧	૨૨૦
બહોરુ હમકુ તાંહાં પધરઈયે, ગાઉ ગાઉ હરિજન લેઈ ગઈયે;	અંગ ૬૮	૧૧	૨૨૫
બહોરુ રાય કાપડ બહુ લાયે, સખ હરિજનકુ લેઈ પહેરાયે;	અંગ ૬૮	૩૦	૨૩૬
બહોરુ કહુ સુનીયો વિસ્તારા, એક એકેયે હોય દૂર પસારા;	અંગ ૭૦	૩	૨૫૩
બુધ મંડલ તિન પર લખ દોઈ, મંગલ કે દે તિન પર સોઈ;	અંગ ૭૦	૧૦	૨૫૭
બ્રહ્મ સદન કેલાસ શિવનકે, આસપાસ વૈકુંઠ સભનકે;	અંગ ૭૦	૧૫	૨૫૯
બહોરુ કહુ જંબુ દીપનકા, નવે મંડ વિસ્તાર હે જનકા;	અંગ ૭૧	૯	૨૬૮
બહોરુ રહે તન મન ધરી દીનુ, જબયે શરન લેઈ બાઈ તીનુ;	અંગ ૭૩	૩	૨૮૬
બડે કીરત શરન જેહી આવે, ધન્ય અચરત તીનું પાર લગાયે;	અંગ ૭૩	૪	૨૮૬
બરન ચતુર એતને જન સોઈ, મોક્ષ મોક્ષ કીને હમ જોઈ;	અંગ ૭૩	૨૨	૨૯૬
બુદ્ધિવંત જન કીયે અનેકા, દઢવાયે કેવલપદ એકા;	અંગ ૭૫	૫	૩૧૩
બ્રાહ્મણકી કરીયા સખ જોઈ, જોગીકા મત દેખ્યા સોઈ;	અંગ ૭૮	૩૨	૩૯૧
બોહોરુ લેઈ ચરણામૃત સોઈ, સુતકે મુખ દેવે જન દોઈ;	અંગ ૭૮	૩૯	૩૯૫
બાર બાર પરકંમા દેઈ, ધરે મુખમં ચરણામૃત લેઈ;	અંગ ૭૯	૩	૪૦૦
બહોરુ પાક રસોઈ બનાઈ, સંત સહિત હમકુ પવરાઈ;	અંગ ૭૯	૨૦	૪૦૯
બહેન કુંવર ભઈ જન નિજ સારા, જનકો પ્રેમ અમંડિત ધારા;	અંગ ૭૯	૩૦	૪૧૫
બીલપાડ ભઈ બાઈ એક રાજુ, પ્રેમલક્ષ જનકો મત કાજુ;	અંગ ૮૦	૨૯	૪૪૦
બાઈ રહીયાત ક્ષાત જન કેરી, પ્રેમ પ્રિય ભાવ ભક્તિ અનેરી;	અંગ ૮૦	૪૮	૪૫૦
બૂરી ભલીકે નિકટ ન રહીયે, હરિજન સંગ સદા નિરવહીયે;	અંગ ૮૨	૨૭	૫૦૨
બ્રહ્મ લક્ષ તાતે તેહી રખહી, શુદ્ધ બોધ પરહરી સખ પખહી;	અંગ ૮૩	૧૪	૫૧૨

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
બિનુ પરલે આપના જેહી આપા, સૌ ચૈતન નિજ પરમ અમાપા;	અંગ ૮૩	૧૮	૫૧૪
બોહોરુ સખ હરિજન સંતનસુ, સત્ ડેવલ કીના સરવનસુ;	અંગ ૮૫	૨૮	૫૫૬
બ્રાહ્મણ બનીયા બરન અઢારે, ગયે પીછે કયે લોકહી સારે;	અંગ ૮૬	૭	૫૬૧
બરજ બાંધકે બચનકુ, આગ્રહ કીયો કબૂલ;	અંગ ૮૮	૪૪	૬૧૧
બેર બેર પ્રતિબિબકુ, ગ્રહીકર કરે વિલાસ;	અંગ ૮૮	૫૯	૬૧૯
બોહોરુ તેહીકે તેહી ઘર, કીયો તમનકુ ટેર;	અંગ ૮૮	૧૦૪	૬૪૨
ભ			
ભીર હોત દ્વારે બહુ ભારી, પૂછનકુ આવે નર નારી;	અંગ ૫૭	૧૫	૨૩
ભયો ક્રોતક મૂર્તિ મુખ બોલી, જડ કેસે ચૈતન ઘઈ ડોલી;	અંગ-૫૯	૨૬	૬૯
ભઈ પરતીત લોકનકુ જબહી, માતા કલ્હો બોલી મુખ તબહી;	અંગ-૫૯	૨૯	૭૧
ભયો ભોર જબ પ્રગટયો ભાનુ, દેશ પરગલે ખબર ગયાનુ;	અંગ-૬૨	૨૫	૧૨૩
ભીર હોત નિશદિન અતિ સોઈ, દર્શનકુ આવે સર્વ કોઈ;	અંગ ૬૫	૧૫	૧૭૬
ભયે ગતિવાન સકલ સખ લોકુ, વિસર ગયે સખ હરપ ને શોકુ;	અંગ ૬૮	૪	૨૨૧
ભકત વૈરાગી જ્ઞાની વેતા, પકડા પદ સમજ જેહી જેતા;	અંગ ૬૮	૨૧	૨૩૧
ભયે સકલ આઈ સનમુખ મેરે, હરિજન ઓરુ મૂડિત સખ ચેરે;	અંગ ૬૮	૩૨	૨૩૭
ભયો જ્ઞાન સખ થયે નચીના, દેહી દર્શનકી ટળી ઢીના;	અંગ ૬૯	૧૯	૨૪૯
ભૂર કીન્દ્ર ગાંધ્રવ નહીં કહીયા, સૂરપતિ સહિત ધામ બીચ રહીયા;	અંગ ૭૦	૧૪	૨૫૯
ભણી ભણી વ્યાકરણ વિવિધ વિવેકે, સમજાઈ બહુ પેર અનેકે;	અંગ ૭૨	૧૫	૨૭૭
ભયે શરન તિનુ આઘ અનેકુ, બરનન કીયે અધિક જાનુ ટેકુ;	અંગ ૭૩	૧૯	૨૯૫
ભગથી વાન કીયે જીવ ભિન્ના, જબ ભગવાનદાસ હમ કીના;	અંગ ૭૫	૬	૩૧૪
ભાલેજપુર અસ્થાન અનુપા, સંત સમાગ ત્યાગ ઓર ઉપા;	અંગ ૭૭	૧૫	૩૪૪
ભાવ પ્રિત નિશદિન નિજ નેહુ, જનકે વધારન પરમ સનેહુ;	અંગ ૭૭	૨૮	૩૫૧
ભક્તિ જ્ઞાન વૈરાગહી જનકે, દંઢ અડગ મત ઉર હોય તિનકે;	અંગ ૭૭	૬૧	૩૭૧
ભજે મોઈ તિનકુ હમ ભજહું, ઉર અંતર એકતા નવ તજહું;	અંગ ૭૭	૬૩	૩૭૨
ભાવ પ્રિત સેવા સંતનકી, અધિક અધિક કરહી દિન દિનકી;	અંગ ૭૮	૩	૩૭૪
ભાગવત વેદાંત હી ગીતા, કરે ચર્ચા લખ નિગમ સહિતા;	અંગ ૭૮	૧૫	૩૮૧
ભયો અજવાલ દ્વાર જોયે બંધે, પ્રભુ જ્ઞાના મોઈ ગયો સખ સંધે;	અંગ ૮૦	૧૬	૪૩૨
ભકત ઓરુ રણછોડ પુશાલુ, જન ભગવાન હી પરમ વિશાલુ;	અંગ ૮૦	૪૭	૪૫૦
ભયે એક દાસ સેદલપુર ગામુ, રઈજદાસ જનકો હે નામુ;	અંગ ૮૦	૫૮	૪૫૬
ભક્ત લાલદા ભયે હે ચલાલી, મમ ચરનન ચિત લાગી તાલી;	અંગ ૮૦	૬૦	૪૫૭
ભિતર તિલક જ્ઞાન કહી ગતિયાં, સો નમુને શિર ધરે જતમતિયાં;	અંગ ૮૧	૨૭	૪૭૬
ભોર ભયે પ્રગટે જબ ભાનુ, સાવધાન થવું કરી સ્નાનુ;	અંગ ૮૨	૯	૪૮૧
ભિન્ન ભિન્ન સૂન્ય ધામ, સખનકી, સખ દીપ નર નાગલોકનકી;	અંગ ૮૪	૧૨	૫૨૭
ભેખ ન ટેક ન લેખ ન લાધુ, સો હમ તુમ પઈયે સહેજ સમાધુ;	અંગ ૮૫	૭	૫૪૩
ભ્રાંતિ ભંજ અનુભવ જાનું, સૂનેહુ સુજહી પદ પૂંજ;	અંગ ૮૮	૨૨	૫૯૯

મ			
મૂરત જયોતિપ સહિત પહેયાને, જગનાદિક વિધિ સખ જાને;	અંગ ૫૭	૧૪	૨૩
મેરા સુત દેવું નહીં કાવું, ફેરી હમહી કાલા વંડ કલાવું;	અંગ-૫૮	૧૨	૪૦
મેં દેવી મોઈ દષ્ટ દેવનકી, તાતે જાણુ લોક સકલકી;	અંગ-૫૯	૨૩	૬૭
મહા મુક્તા શક્તિ તબ ભયેઈ, નિર્મલ જ્ઞાન ગુણાતિત ગ્રહેઈ;	અંગ ૬૦	૭	૮૦
મંદિર વાસ જબી હમ કીના, બ્રહ્મભોજ રાજા બહુ દીના;	અંગ ૬૧	૭	૯૭
મત દીલગીર કરો તુમ મનહી, ચૈતનરૂપ મેરો સનાતનહી;	અંગ ૬૧	૨૫	૧૦૭
મહીરદ કહીયે જનકા નામુ, વસ્તી જામે લોક સકામુ;	અંગ-૬૨	૩	૧૧૧
મધુમંડ રાય પિતા મમ જોઈ, ધરી પૂજા સુખ મનવે સોઈ;	અંગ-૬૨	૨૮	૧૨૪
મોહક શબ્દ સૂનાવે નીકા, દેવન કરે રાજકા ટીકા;	અંગ - ૬૩	૭	૧૩૫
માતાપિતા બોલે નહીં જાજુ, નિર્ગુણ લક્ષ સમજ ગયે કાજુ;	અંગ - ૬૩	૯	૧૩૬

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
માતાપિતા ઓરુ કુટુંબહી સારુ, રોકે મોઈ મીલી સબ પરિવારુ;	અંગ - ૬૩	૧૬	૧૪૦
માતાપિતા ઓરુ કુટુંબ કબીલા, મહેતા પંડિત વજર વકીલા;	અંગ - ૬૩	૨૯	૧૪૭
મહોદ્રા સહોદ્રા પૂસલાં સોઈ, એ તીનહુડી નામ ક્લોઈ;	અંગ ૬૪	૧૦	૧૫૪
મંત્ર જંત્ર ઓરુ દામણ ટોણા, વૈદ ભૂવા કરવાયે બોહોણા;	અંગ ૬૪	૧૫	૧૫૭
મહામંતર કીનો હમ જબહી, ગયો જેહી લોક ફરે નહીં કબહી;	અંગ ૬૪	૨૧	૧૬૦
મેલા સબ હરિજનકા હોઈ, તિનહુ ટીની રાય રસોઈ;	અંગ ૬૫	૧૩	૧૭૫
મહરલોક તાપર એક કોટી, કોડ દોય જન લોક વસોટી;	અંગ ૭૦	૧૨	૨૫૮
માતાકુ વનમેં સમજાઈ, કાહુસે ભેદ દીયો નહીં તાઈ;	અંગ ૭૧	૬	૨૬૬
મુખી કહીયે તિયમે નિજ એકુ, દંઢભક્તિ નિજ જ્ઞાન વિવેકુ;	અંગ ૭૩	૧૪	૨૯૨
મોક્ષ પંચ એહી પ્રેમ સનેહી, લક્ષ જ્ઞાન ઉર સમજે જેહી;	અંગ ૭૩	૧૬	૨૯૩
મીસર જ્ઞાન ગુંજ કરહી જીવનકુ, દરસ પ્રસ આયે જીનજીનકુ;	અંગ ૭૪	૧૫	૩૦૭
મનોરદાસ હરિદાસ કરસનદાસ, સેવાદાસ રણછોડ ભરથદાસ;	અંગ ૭૫	૨૩	૩૨૩
માધવદાસ આશ મમ ચરનાં, જીનકી રહેણ કહેણ અધ હરનાં;	અંગ ૭૫	૨૬	૩૨૫
મુસલમાનકે મુલ્યાં કાજ, સો ભી પન હમસે રચી બાજ;	અંગ ૭૭	૬	૩૩૮
મહાકારણ પર કારણપરમ, નિજ ચૈતન ચીદ પાયે મરમ;	અંગ ૭૭	૩૩	૩૫૪
મળી રહે સબ સંત સજનહી, કરન લગે હમ જ્ઞાન ભજનહી;	અંગ ૭૭	૫૧	૩૬૫
મીરાંબાઈ શખરી ઓરુ કરમી, એતો સહુ સિગુંજકી મરમી;	અંગ ૭૮	૨૪	૩૮૬
મુલ મંત્ર દીનો નિજ જાપુ, તબ બૂઝે ત્રિવિધ તન તાપુ;	અંગ ૭૯	૭	૪૦૨
માતા સહિત હરસદ ગતિ ભયેઈ, કેવલ મોક્ષ પરમપદ પ્રયેવું;	અંગ ૭૯	૪૦	૪૨૦
મયારામ નાગેશ્વર દોઈ, ત્રીજો જન જગજીવન સોઈ;	અંગ ૮૦	૩૦	૪૪૦
મનોરભક્ત ઓરુ જીજાઈ, સત્ શબ્દ ઉર રહે રટ વાઈ;	અંગ ૮૦	૪૪	૪૪૮
મહા વંકટ રાજન રજતાઈ, જાકો કરન કલન કરડાઈ;	અંગ ૮૦	૫૩	૪૫૩
મોક્ષ અધિક તા મહી એક જનહી, કીયો અરપન તનમન ઓરુ ધનહી;	અંગ ૮૦	૫૪	૪૫૪
માસ માસ એક મેલા થાયે, સબ હરિજન દર્શનકુ આવે;	અંગ ૮૧	૧	૪૬૧
મહા અનુભવ ગુહ જ્ઞાન હમારા, સમજત નહીં લઘુ બુધ સંસારા;	અંગ ૮૪	૧૮	૫૩૦
મનુતન દેખ ભૂલો મત કોઈ, ભવતારન ભીર ભંજન મોઈ;	અંગ ૮૫	૪	૫૪૧
માપ ન થાપ ન જાપ ન જોગા, જીવ ન શિવ ન ભોગી ન ભોગા;	અંગ ૮૫	૬	૫૪૩
મેરો તન ચૈતન ચીદ્ રૂપા, સો તુમકુ ક્લો લક્ષ અનુપા;	અંગ ૮૫	૨૫	૫૫૪
માસ માસ પુનમ જબ હોઈ, દર્શનકુ આવે સબ કોઈ;	અંગ ૮૬	૨૩	૫૭૦
મોક્ષ મલે મનવંછીત, કર્તા સંબંધી જ્ઞાન;	અંગ ૮૮	૨	૫૮૯
મહિમા બોધ અગાધકે, કો ઘરને મુખ એક;	અંગ ૮૮	૧૬	૫૯૬

ધ / ય

ધૂપ દીપ પુષ્પાદિક સોઈ, કરી આરતી બહુ વિધિ મોઈ;	અંગ ૬૭	૨૯	૨૧૭
યેસા બનવ વજર ઉચરીયા, સૂણી બ્રાહ્મણ રોઈ રોઈ પરજરીયા;	અંગ-૫૮	૧૦	૩૯
યેસા મન બ્રાહ્મણકા ભઈયા, રાય સભા સબ પરખી ગઈયા;	અંગ-૫૮	૧૩	૪૬
યેસે જીવ સ્વાથકે સંગી, સુત છોડી માયા રત્ય રંગી;	અંગ-૫૮	૨૦	૫૦
યાકુ તો તુમ કહતલો નાઈ, મારે સુત આપનો જોગમાઈ;	અંગ-૫૯	૫	૫૮
યાકુ જો કંચીત વધ કરકુ, નરક કુંડ તુમ હમહી પરકુ;	અંગ-૫૯	૨૧	૬૬
યાતો હે કોઈ અકલ અભેવા, આદિ પુરુષ દેવાધિ દેવા;	અંગ-૫૯	૨૪	૬૮
યોગેશ્વર કીનો તે જેહી, સો પુરુષા પાયે તુમ તેહી;	અંગ ૬૦	૨	૭૭
યૌ વિનતી કીનહી બહુ દેવી, આધીનતા હોઈ અતિ અહંમેવી;	અંગ ૬૦	૪	૭૮
યાતે તુમ પરમા નહીં કીની, અબ હમ કહત લોહો તુમ ચીની;	અંગ ૬૦	૧૦	૮૧
યેસે કહી શક્તિ શિર નાયે, ગદગદ્ કંઠે લાગી મોઈ પાયે;	અંગ ૬૦	૨૦	૮૭
યેસે કહી મનમે પઢવઈયા, પરમેશ્વર રાજ ઘરે ગઈયા;	અંગ ૬૦	૨૪	૮૯
યેસે કહી અંતરધ્યાન ભઈયા, સબ હરિજન દેખત અલપઈયા;	અંગ ૬૧	૨૭	૧૦૮
યેસે કહી સબ ભયે આધીના, તબ હમહી મહા મંતર દીના;	અંગ - ૬૩	૨૮	૧૪૭

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
યેસે કહી ચંચલ ચિત્ત ભયેઈ, છોડી વન વસ્તી હમ ગયેઈ;	અંગ ૬૪	૫	૧૫૨
યેસે કહી કહી સબ પચી હારે, બ્રાહ્મણ એકુ ઉર નહીં ધારે;	અંગ ૬૬	૧૩	૧૮૯
યેસે કહી શરનમ મમ પ્રહીયા, સંધ સકલ તન મન ધન દઈયા;	અંગ ૬૬	૧૭	૧૯૧
યેસા સ્વરૂપ સદોદિત હમહી, સોઈ નિજ ધ્યાન ધરો ઉર તુમહી;	અંગ ૬૯	૩	૨૪૦
યેસે બીબા સબ જીવનકા, ભિન્ન ભિન્ન સબહી જનજનકા;	અંગ ૬૯	૧૨	૨૪૫
યેહી વિધિ જ્ઞાન જબી હમ કીના, તબ ચૈતન ચીદ હમકુ ચીના;	અંગ ૬૯	૧૮	૨૪૯
યેસે કહી બ્રાહ્મણ સર્વનકુ, શિખ દેવન આયે જીન જીનકુ;	અંગ ૭૨	૧૯	૨૮૦
યેસી ભઈ ચારુ નિજ દાસી, હમકુ ચીન્યા કરી અવિનાશી;	અંગ ૭૨	૨૨	૨૮૨
યેમ ગત્ય મત રત્ય રસભસ રૂપા, ધન્ય વિકલ દલ ઉરય અનુપા;	અંગ ૭૭	૩૭	૩૫૭
યેસે પંડિત બહુ ચેતાયે, વાદ કરન જેહી જેહી મીલી આયે;	અંગ ૭૮	૨૨	૩૮૫
યેસે દોઉ નરનાર સભાનું, દેખ લીયે સબહીકે જ્ઞાનું;	અંગ ૭૮	૩૪	૩૯૨
યે તીનુ તન મન મોહી હેતા, ભાવ પ્રિત બહુ કહે સંકેતા;	અંગ ૭૯	૧૨	૪૦૫
યે મમ દાસ ભયે ધન્ય દોઈ, નિજ કૈવલ પદ રહે ચિત પ્રોઈ;	અંગ ૭૯	૩૩	૪૧૭
યેસેહી પન વ્રસ ત્રીયે જબ ગઈયા, તબ એક દિન ઉદવેશ મન ભઈયા;	અંગ ૮૦	૧૪	૪૩૧
યેસે કહી મુસ્તક ભુજ દઈયા, અંતરધ્યાન જબી હમ ભઈયા;	અંગ ૮૦	૧૮	૪૩૩
યુગલ ધરી જત મત સત રહેના, સુરત નુરત ઉમ્મૂની ચિત દેના;	અંગ ૮૨	૧૯	૪૯૭
યામે નહીં કોઈ લહે નિજ આપા, સબ મીલી આપા પટ તન થાપા;	અંગ ૮૩	૧૭	૫૧૪
યેસેહી હમ સબકે સુખદાઈ, હરિજન ઓરુ જીવ લોક લુગાઈ;	અંગ ૮૪	૨૫	૫૩૫
યેસે કહી હરિજન સંતનસુ, સત્ કુવેર ત્યાગે દેશનકુ.	અંગ ૮૫	૨૯	૫૫૬
યો કલપંત સબ રહે નિસવાસી, શ્રીમત્ કુવેર પ્રખેટ જઈ કાશી;	અંગ ૮૬	૮	૫૬૨
યેસેહી કહી સાધુ ઓરુ જનહી, પ્રેમ કરન લગે અતિ દિન દિનહી;	અંગ ૮૬	૧૯	૫૬૮
યો અસ્તુત કરત સબ રહીયે, શ્રીમત્ કુવેર ધણી ધામ સધઈયે.	અંગ ૮૭	૨૩	૫૮૮
યો કલ્પંત કલપ કર, સબકી ગઈ સધીર;	અંગ ૮૮	૫૫	૬૧૭
યેસે જેહી પદ અકલીત, સબતે શ્રેષ્ઠ સમેર;	અંગ ૮૮	૧૦૩	૬૪૧

૨

રોપ્યા મંડપ ચિત્ર સોહાઈ, મંગલ ધોળ કામનીયાં ગાઈ;	અંગ ૫૭	૨	૧૬
રીઝે નહીં તેહી ભોગ ભવાની, મારે માણસ મનકી માની;	અંગ ૫૭	૧૮	૨૫
રાજહુકમ હમહી ચલી આયે, તુમ જો સુત દેવલસે પાયે;	અંગ-૫૮	૧	૩૫
રાજ દરબારે ગયે હમ જબહી, રાણી દેખ ગ્રાસ ભઈ તબહી;	અંગ-૫૯	૧	૫૬
રાજ સકલ નિરવંશહી જાવે, જો આ પુરુષકુ શક્તિ ચઢાવે;	અંગ-૫૯	૨	૫૬
રાજ સોજ મગાઈ સારી, ધૂપ દીપ મોઈ આરતી ઉતારી;	અંગ ૬૦	૨૨	૮૮
રાજ સહિત ક્યારી જામી, ઈન્દ્રાદિક દેવનકી દામી;	અંગ ૬૧	૧૩	૧૦૦
રાય વજર ધીર મહા જ્ઞાતા, સબ હરિજન શિર ભયે વિક્ષાતા;	અંગ ૬૧	૧૮	૧૦૩
રાજ સેવ અતિ બહુ કરીયે, વરસ ચતુર દેવ્યો રંગ ભરીયે;	અંગ-૬૨	૧૩	૧૧૬
રાજસુ કહીયો તુમ એહી, દસમે માસ પુત્ર હરિ દેહી;	અંગ-૬૨	૧૫	૧૧૭
રાજ જોઈ મન મેં મુસકાયે, કહો સાધુ પીછો ક્યોં આયે;	અંગ-૬૨	૧૬	૧૧૮
રાજકુ સુત ચહીયે સોઈ, સંતનકે પરદામો મોઈ;	અંગ-૬૨	૧૮	૧૧૯
રમતો બાલ ગોદમેં દેખ્યો, ત્રીયા ધાઈ સબ સુતકુ પેખ્યો;	અંગ-૬૨	૨૪	૧૨૨
રહેન દિવસ આનંદ હોય યેસે, તેહી સુખ શોભા બરનુ કેસે;	અંગ-૬૨	૩૫	૧૨૮
રાજપાટ હમહી નહીં યાહાવુ, વરસ બાર વીતે વીટી જાવું;	અંગ-૬૨	૩૯	૧૩૦
રાજસભા સબ હુતી ક્યારી, વજર દોતીયા સહીત ઝવેરી;	અંગ - ૬૩	૧૦	૧૩૭
રાજ એક દેશકો ભારી, સાઠ સહજ જાકુ હે નારી;	અંગ - ૬૩	૧૧	૧૩૭
રહીત સકલકે અતિ સુખ દાતા; હરિ નવ ધર્મે ખર્મ વિક્ષાતા,	અંગ ૬૪	૧૨	૧૫૫
રાજ રહિત વજર સમેતા, કરી પૂજા મોઈ ધરી ઉર હેતા;	અંગ ૬૫	૧૪	૧૭૬
રાય રાણી ઓરુ કુંવર સમેતા, લોલીન રહે નિશદિન અતિ હેતા;	અંગ ૬૫	૧૮	૧૭૮
રાજ દેશ સકલકે સોઈ, કરે આરતી બહુ વિધિ મોઈ;	અંગ ૬૬	૧૯	૧૯૩

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
રાજા કહે બહોરુ શિરનામી, દ્વાર પધારો અંતયામી;	અંગ ૬૭	૨૨	૨૧૩
રાત દિવસ રસબસ એકતાઈ, જ્ઞાન ધ્યાન મત ભયે સુખદાઈ;	અંગ ૬૮	૮	૨૨૪
રોમ રોમ રજ રજકી ગતિયાં, વારશર વિવિધ રતી રતીયાં;	અંગ ૭૪	૫	૩૦૧
રણ છોડે રણગોડ જીવનકા, ચરન શરન આવે જીન જીનકા;	અંગ ૭૫	૧	૩૧૧
રસોઈ કરનમેં દ્વાર અધિકારી, પોખત સંત રસોઈ સમારી;	અંગ ૭૫	૮	૩૧૫
રામદાસ વિનુ પાસ માયનકે, સહિત વૈરાગ ત્યાગ તન મનકે;	અંગ ૭૫	૨૧	૩૨૨
રામ ચરન ચેતન નિજ દાસુ, જીનુ ચિત મમ ચરન અભ્યાસુ;	અંગ ૭૫	૩૨	૩૨૮
રામબાઈ મમ તન મન હેતુ, કિપારામ, જીનુ સુત સમેતુ;	અંગ ૭૬	૬	૩૩૪
રાજા પરજા બરન અઢાલ, નિશદિન હમરે પ્રિત્ય અપારુ;	અંગ ૭૭	૩	૩૩૭
રાત દિવસ રસબસ એકતાઈ, પરમ મોક્ષ તેહુ સખ જન પાઈ;	અંગ ૭૭	૧૯	૩૪૬
રોમ રોમ હરિ રંગ નિખ શિખલી, જુગલ હસત ગુરુ શિર પર રખલી;	અંગ ૭૭	૩૦	૩૫૨
રામદાસ ઓર સામલીદાસા, ગુરુપદ કમલ વિમલ વિસવાસા;	અંગ ૭૭	૪૦	૩૫૮
રોમ રોમ નખ શિખ અધિકારી, પ્રેમદાસ ગુરુ ચરનમે વારી;	અંગ ૭૭	૪૩	૩૬૦
રાજ દિવાન અમલ અધિકારી, સો તજ માન શરન મમ આઈ;	અંગ ૭૯	૩૨	૪૧૬
રામદાસ જીનું નામ અનુપા, વિવિધ ભાત્ય લહે સમજ નીટ્ટાપા;	અંગ ૮૦	૫૧	૪૫૨
રામાનંદ નિમાનુજ જેહી, વિષ્ણુશામ માધવાચાર તેહી;	અંગ ૮૧	૮	૪૬૫
રાગ ન દેખ ન ઓર ન આપા, સખ વરજિત નહીં ચાપ ઉથાપા;	અંગ ૮૫	૧૦	૫૪૫
રહેણી કરણીકી કમ, જપ તપ ધ્યાન સમેત;	અંગ ૮૮	૩૩	૬૦૫

લ

લક્ષ ન ભૂલું પલટુ વેશા, પ્રગટુ તાંધાં તેસાક તેસા;	અંગ ૫૬	૨	૧
લોક સકલકુ બરજન લાગી, યા સુનકુ કયો લેઈ ભોગ અભાગી;	અંગ-૫૯	૨૦	૬૬
લોક નગર નરનારી જે તે, લીયો ઉપદપેશ ભાવ કરી તે તે;	અંગ ૬૦	૨૬	૮૦
લક્ષ એક ગૌધન મગાઈ, દેહી દાન સર્વ વિપ્ર બોલાઈ;	અંગ-૬૨	૩૦	૧૨૫
લેઈ ભોજન રાપ કરી ક્યારી, સહુ આધીન હોય કહે પોકારી;	અંગ ૬૫	૧	૧૬૯
લોક સકલ આવે દર્શનકુ, હમ પરમોમ બતાવું તિનકુ;	અંગ ૬૭	૪	૨૦૩
લોક સકલ તાંધાં દર્શન આવે, દિન દિન ભીર અધિક જો થાવે;	અંગ ૬૮	૧૩	૨૨૬
લક્ષ ચોરાસી જીવા જંતુ, સરસ અધિક એક એક પે તંતુ;	અંગ ૬૯	૧૦	૨૪૪
લોકાયલ પર્વત તાંધાં સારા, અંધકાર તમ તિનકી પારા;	અંગ ૭૦	૮	૨૫૬
લક્ષ જોજન અવનીત્યે સૂરા, દે લક્ષ જોજન ચંદ્ર સફૂરા;	અંગ ૭૦	૮	૨૫૬
લાલદાસ ચિત લક્ષ સમીરી, રોમ રોમ જીનું પ્રેમ અખંડી;	અંગ ૭૫	૧૧	૩૧૬
લેન દન પ્રવેણ પ્રવેશુ, જીનકે દાગ ન લાગત લેશુ;	અંગ ૭૫	૨૨	૩૨૩
લખે તલાટુ નગરપતિકુ, કારભાર વહેવારમેં નીકુ;	અંગ ૭૬	૫	૩૩૩
લક્ષ અલખ મહી કરી એકતારા, સોહં પુરુષ હંસ હલકારા;	અંગ ૭૭	૫૫	૩૬૭
લઈ બેઠે એહી પછા નરનારી, ફેરી લાગે સેવન ભેખ ધારી;	અંગ ૭૮	૩૮	૩૮૪
લગ્યો પીશાચ એક બાઝારી, વ્યાકુલ કીયે ઘરકે નરનારી;	અંગ ૮૦	૩	૪૨૫
લીયો ભોજન જબ કહી હમ સારા, હમ ભયેહ પ્રગટ અવતારા;	અંગ ૮૦	૧૭	૪૩૩
લખી શકે જો નિગમહી, નેતિ ના કરે પોકાર;	અંગ ૮૮	૧૦૨	૬૪૧

વ

વા પનઘટ શિવક એક ડેહરા, તાંધાં હમ હોઈ રહે બાલ બછેરા;	અંગ ૫૬	૭	૪
વિપ્ર વિધિ સખલી શિખવાઈ, ઓર દિયો પટ કર્મ લખાઈ;	અંગ ૫૭	૪	૧૮
વરસ અષ્ટમેં સખકુછ દેખ્યા, કોઈ ન ગ્રંથ રહ્યા અનપ્રખ્યા;	અંગ ૫૭	૧૦	૨૧
વાકુલ લોક મરન ભે આગી, બહોરુ જઈ દરબારે લાગી;	અંગ ૫૭	૧૦	૨૬
વલી તુમ કહેતે શિવપે જાઈ, તો ભી ચોર રાજકો યાઈ;	અંગ-૫૮	૧૮	૪૪
વિપ્ર કહે મોઈ ઘરે જઈ આવું, ઋષિપતનીને કહી સમજાવું;	અંગ-૫૮	૧૪	૪૭
વિપ્ર કુંદબ મન સુધ કલપઈયા, ફટ પાપી મારન સુત દઈયા;	અંગ-૫૮	૨૭	૫૪
વિપ્ર કહે સુનો નરપતિ ભૂપા, પરસુકે દિન મૂરત અનુપા;	અંગ-૫૯	૮	૬૦

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
વીત્યે દો દિન પૂનમ આયે, દેવી હોમ સામગ્રી લાયે;	અંગ-૫૯	૧૦	૬૧
વ્યાપક વસ્ત ચરાચર જેહી, જીનુ પરકાશ કેવલ પદ તેહી;	અંગ ૬૧	૨૬	૧૦૮
વખસિન બાંધે જીન જેતા, સાજન ભોજન ખરચહી તેતા;	અંગ-૬૨	૩૪	૧૨૭
વિશ્વલોક અજ્ઞાન અચેતા, જ્ઞાન વિના વિશયે મહી વહેતા;	અંગ ૬૪	૪	૧૫૧
વરસ દિનાં એક મેલા થાવે, મલક ચોરાસીકે પતિ આવે;	અંગ ૬૬	૫	૧૮૫
વિપ્ર કોપ જેહી દિન કીયે જંગુ, તિન રહે અચરતકે સંગુ;	અંગ ૭૩	૨	૨૮૫
વિશેષ અંશ દેશ કેવલકે, અરુઠ મતા જખતે નિજ દલકે;	અંગ ૭૩	૮	૨૮૯
વરણ શુદ્ધ બરનુ અખ સોઈ, અધિક ભક્તિ જાકે ઉર હોઈ;	અંગ ૭૩	૧૫	૨૯૩
વિશ્વનાથ ઓરુ અંબારામુ, આચારજકે જન અભિરામુ;	અંગ ૭૬	૪	૩૩૨
વેદ વિકત વ્યાક્રક વિલાસે, સંસ્કૃત અશ્લોક અભ્યાસે;	અંગ ૭૮	૧૧	૩૭૮
વેદ પુરાન શાસ્ત્ર જોઈ સંખ્યા, મહાવાયક દ્વાદશ ઓરુ ભાખ્યા;	અંગ ૭૮	૧૮	૩૮૨
વૈશ કુલે યેતને ભયે જનહી, મોક્ષ પરમપદ ભયે સનાતનહી;	અંગ ૭૯	૪૩	૪૨૨
વીરક્ષેત્ર એક નગર બડોદા, જાંઘાં ગાદી મહીપતિકે હોદા;	અંગ ૮૦	૫૨	૪૫૨
વૈશ કુલ ઓરુ ભયે જન દોઈ, ભક્ત ગોપાલ લખી સોઈ;	અંગ ૮૦	૬૧	૪૫૭
વખી કોઈ હમકુ કહે વિચારી, દેહી તો નહી રહે અમર તુમારી;	અંગ ૮૧	૧૨	૪૬૭
વિશ્વબોધ ઓરુ જ્ઞાન અધાદુ, ગ્રંથમાંહી સખ સમજ સમાદુ;	અંગ ૮૫	૨૦	૫૫૧
વિશ્વકાજ કરનન જીનું, કીયે દરશ તનુ ભેસ;	અંગ ૮૮	૨૦	૫૯૮
વારંવાર કીયે જેહી, તેહી રખીયો તુમ જ્ઞાન;	અંગ ૮૮	૪૬	૬૧૨

શ

શહેરમાંહી શક્તિ એક રુઠી, મારે માણસ બહુ નિત્ય ઉઠી;	અંગ ૫૭	૧૭	૨૪
શક્તિ કે મુખકા સુન બૈનાં, લોક સકલ ગત્ય પાયે બૈનાં;	અંગ ૬૦	૧૩	૮૩
શિષ્ય સાતસેં મૂંઢિત કીના, કેવલજ્ઞાન માંહી રંગ ભીના;	અંગ ૬૧	૧૦	૯૯
શહેર એક અતલિખલ હુતા, તાંધાં હમ જઈ બેઠે અવપૂતા;	અંગ ૬૪	૭	૧૫૩
શહેર સકલ નરનારી સોઈ, બિનુ ઉપદેશ રહે નહીં કોઈ;	અંગ ૬૫	૯	૧૭૩
શિષ્ય ભયે મૂંઢિત સો દોઈ, કીયો હરિજન અગણિત નરલોઈ;	અંગ ૬૫	૧૬	૧૭૭
શિષ્ય તમારા હમકુ કરહુ, અપો જાપ થાન યેહી ધરહુ;	અંગ ૬૬	૨૦	૧૯૩
શેઠ શેઠાણી હોય આધીનુ, પુગાદિક નારી ભયે દીનુ;	અંગ ૬૭	૨૪	૨૧૪
શીતલ સ્વભાવ ચહાવ ચિતવન કી, હરદે ખોજ અધિક દિન દિનકી;	અંગ ૭૨	૪	૨૭૧
શુદ્ધ કેવલકે દરશી જેહુ, પાય પરમગતિ ગત તેહુ;	અંગ ૭૩	૧૦	૨૮૦
શાહ કુલમેં કલ્યાણ ઓરુ દાજી, અહીનિશ ચરનકમલ ચિત રાજી;	અંગ ૭૩	૨૧	૨૯૬
શીલ સભાવ દશા દિવ્ય દેવું, હરિ ગુરુ સંત ચરન અંદમેવું;	અંગ ૭૭	૨૫	૩૪૯
શિષ્ય સખ લેઈ સહિત સોહાગુ, આઈ મોલે મોઈ કરન સમાગુ;	અંગ ૭૭	૫૦	૩૬૪
શજ્જ રમત ભાવન નિજ દ્વારા, સો ભાવન અક્ષર વિસ્તારા;	અંગ ૮૧	૩૨	૪૮૦
શકે નહીં જીવ શરન મમ આઈ, સો જીવ સખ અજ્ઞાન રહાઈ;	અંગ ૮૫	૧૯	૫૫૧
શોક સમે સખ જનકે જખહી, કરન લગે અસ્તુતહી તખહી;	અંગ ૮૭	૧૫	૫૮૩
શિખ હમેરી સખનકુ, છેવટ દીયે સુનાય;	અંગ ૮૮	૪૮	૬૧૩
શાંતિ કરી સરલ ચિત્તે, દિવ્ય દષ્ટ કર જોય;	અંગ ૮૮	૬૫	૬૨૨

સ

સો પૂજન કરનનકુ આયો, ધૂપ દીપ પુષ્પાદિક લાયો;	અંગ ૫૬	૮	૪
સો બાલક એહી તોઈ દીના, શિવ સાચા જીને ધાવણ કીના;	અંગ ૫૬	૧૯	૧૦
સ્વામી સુત શંકરને દીના, તુમ સેવ્યા બહુ હોય આધીના;	અંગ ૫૬	૧૦	૧૧
સુત આપન્યે સામ્રથકા દીના, ઓર નહીં કાહુકા લીના;	અંગ ૫૬	૧૬	૧૪
સો સખહી હમ લીને પડતાલી, જીવ જીવ ગત્ય સખમેં ભાલી;	અંગ ૫૭	૮	૨૦
સખા સકલ યેસે કરી બોલી, તખ બ્રાહ્મણકી મુખતા ડોલી;	અંગ-૫૮	૧૦	૪૫
સુખના હોય સાચ કે જૂઠા, બોલે નહીં શિવ રહે રાય રૂઠા;	અંગ-૫૮	૧૧	૪૫
સત્વોકનકે રાજા જેહી, અરૂણાભયે ઉજગર તેહી;	અંગ-૫૯	૩૩	૭૩

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
સોલ સહસ્ત્ર વર્ષ વીતી જાસી, તુમકુ પુરુષ મિલે અવિનાસી;	અંગ-૫૯	૩૬	૭૪
સો બતીસ લક્ષણા હમ લાયે, યાકુ તુમ કર્તા કરી ગાયે;	અંગ ૬૦	૧૫	૮૪
સો સબકુ શક્તિ શિખ દીની, દેવી શબ્દ લીયો ઉર ચીની;	અંગ ૬૦	૧૯	૮૬
સેવા કરન સકલ સબ લાગે, રાત દિવસ હમ સુરત પાગે;	અંગ ૬૦	૨૯	૯૨
સત્ કૈવલ સર્વનકુ ક્રીના, છેલ્લી સંભયે હમ દીના;	અંગ ૬૧	૨૨	૧૦૫
સોહી ખંડે હમ પ્રગટ ભઈયા, કરવા કાજ જીવન પર દઈયા;	અંગ-૬૨	૨	૧૧૦
સવા લક્ષ જાકુ અરખંગી, પુત્ર વિના સબહી નરભંગી;	અંગ-૬૨	૫	૧૧૨
સાઠ સહસ્ર સબહી મીલી ભેખુ, સબકુ ભોજન દેઈ સંતોખુ;	અંગ-૬૨	૯	૧૧૪
સુત છોટેક્રી કરો સગારી, હમકુ તો નાં ચહીયે લુગારી;	અંગ - ૬૩	૧	૧૩૨
સો સુત કયૌ સંસાર સરાઈ, એ તો કોઈ મહાપુરુષ કઠારી;	અંગ - ૬૩	૩	૧૩૩
સેવા કરત સંતનક્રી સોઈ, રાણી રાય મુક્ત ભયે દોઈ;	અંગ - ૬૩	૫	૧૩૪
સંતનક્ર કારણ હમ આયે, ભક્ત વત્સલ તોહી સુત કહેવરાયે;	અંગ - ૬૩	૧૭	૧૪૦
સંત રક્ષા મેં એહી વિધિ કરહુ, ચૌદ લોકમેં તાતે ફરહુ;	અંગ - ૬૩	૧૯	૧૪૧
સોહી વનમાં હમ રહે નચંતા, સિંધ વાઘ ખગ ભયે મોઈ મીતા;	અંગ ૬૪	૩	૧૫૧
સોહી શહેર નરપતિ અસ્થાના, દેશ સકલમેં અમલ તેહોના;	અંગ ૬૪	૮	૧૫૩
સુત મહેલામાં દીઠો નાંહી, રાય રાણી ત્રાસે મન માંહી;	અંગ ૬૪	૨૩	૧૬૧
સો રાસબ આંજુ લેઈ જાતા, મહેર કરી છોડાયો તાતા;	અંગ ૬૪	૨૮	૧૬૪
સિંધાસન મોઈ લેઈ બેસારે, આસપાસ સુગંધ સમારે;	અંગ ૬૫	૪	૧૭૦
સજન કુંડુંબ રાજકે જે તે, પાયે પરે પીછે સબ તે તે;	અંગ ૬૫	૫	૧૭૧
સોલ કોડ જ્ઞાન તાંબાં ગાયે, સાલમ દ્વીપ જબી હમ આયે;	અંગ ૬૬	૧	૧૮૩
સુત પિતા જબ હી શિર કૂટે, કર્તા કયૌ મેરે કર્મહી કૂટે;	અંગ ૬૬	૧૦	૧૮૮
સબ રાજકે શિર એક રાઈ, દામ સકલ સબ તાંહી ભરાઈ;	અંગ ૬૬	૨૪	૧૯૫
સોલ દિવસ ઓરુ સોલ હજારા, સાલમ દ્વીપ જ્ઞાન વિસ્તારા;	અંગ ૬૬	૩૩	૨૦૦
સલ્વારટ નામ કહીયે શહેરનકુ, ખલુમંત નામ ઓર રાજનકુ;	અંગ ૬૭	૨	૨૦૨
સૈન કરાયો ભોમી તબહી, મૃત્યુકાલ ગત્ય જાણી સબહી;	અંગ ૬૭	૧૨	૨૦૮
સમજ ગયે હમહી મનમાંહી, અબ રાજા કહુ ચિંતા નાંહી;	અંગ ૬૭	૧૫	૨૦૯
સહેજ સ્વભાવ સેવા ગણી સાધુ, ચીન્યા નહીં ગત પુરુષ અગાધુ;	અંગ ૬૭	૨૫	૨૧૫
સાર અસાર પ્રકાર પ્રકાશી, અગમ નિગમ દિયો ભેદ નિકાશી;	અંગ ૬૮	૩	૨૨૧
સંત ભયે મૂંડિત સે ચારુ, કૈવલધામ લક્ષસે ઉદારુ;	અંગ ૬૮	૧૨	૨૨૬
સબ સંતનમેં શ્રેષ્ઠ સહ્યાના, કૈવલ દરશી સોલ ભયાના;	અંગ ૬૮	૧૬	૨૨૮
સોલમહી કૈવલકે વેતા, તારન તરન કહીયે દો એકતા;	અંગ ૬૮	૧૭	૨૨૯
સકલ લોકમે સમજ અનુપા, સમજ થકી જ્ઞાની ભડ ભૂપા;	અંગ ૬૮	૨૦	૨૩૦
સંત સહિત દિલગીર ચિત્ત ભયેઈ, રાય સહિત રાણી વિલખયેઈ;	અંગ ૬૯	૧	૨૩૯
સો સહુ સાજ સબે શક્તિના, યાતે સ્વરૂપ હમારુ ભિન્ના;	અંગ ૬૯	૫	૨૪૧
સો નહીં હે શક્તનકા જાયા, કૈવલ અંશ અસતે આયા;	અંગ ૬૯	૭	૨૪૨
સો બીબે બીબાં બહુ જંત, ઉપજે ઘાટ અનેક અનંત;	અંગ ૬૯	૧૪	૨૪૬
સો આતમ ચૈતન ચીદ હમહી, ઘાટ ભાગ બીબાં કહી ગમહી;	અંગ ૬૯	૧૭	૨૪૮
સો ગૌલોક અવન્ય જીત દૂરી, તેતન્યે પર શક્તિ જુગ મુરી;	અંગ ૭૦	૧૬	૨૬૦
સો દાદશકે પલ્લા ભારી, એક એક પે ગત્ય અધિક અપારી;	અંગ ૭૦	૧૮	૨૬૧
સો તુમકુ સબ કહી બતાઈ, ધામ ધામ ભિન્ન ભિન્ન જશ ગાઈ;	અંગ ૭૦	૨૨	૨૬૩
સુનો હરિજન સહુ સંત સહ્યાના, યા વિધસે હમ પ્રગટ ભયાના;	અંગ ૭૧	૭	૨૬૭
સરવ સમેટ ચારુ મુખ અંશુ, બ્રાહ્મણ શત્રિ સૌંદર વંશુ;	અંગ ૭૨	૧	૨૭૦
સારથાર ધન્ય સેવક સભાગી, કહે કુવેર રહે પદ મમ લાગી.	અંગ ૭૩	૨૪	૨૮૮
સકલ ગ્રંથ ગતિવંત નિરૂપા, ભાગ ત્યાગ કરે અરથ અનુપા;	અંગ ૭૫	૩	૩૧૨
સકલ ભેમ શિર સંત સો મોહોરુ, સર્વજ્ઞ જ્ઞાન દષ્ટ ચૌહુ ઓરુ;	અંગ ૭૭	૧૧	૩૪૧
સોહી પદ પ્રિતમ કીયે પ્રવેશા, જાનત હે સબ દેશ વિદેશા;	અંગ ૭૭	૨૧	૩૪૭

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
સોહી પ્રિતમ જિનકે ગુરુ દાતા, જાને કિરત જક્ત વિશ્વાતા;	અંગ ૭૭	૨૨	૩૪૮
સબ સંતન મન રંજન વેતા, કરી લલીતા લાવણ્ય સુખ દેતા;	અંગ ૭૭	૨૬	૩૫૦
સહુ સાથે હલમલ એકતાઈ, ઉર અંતર આનંદ સદાઈ;	અંગ ૭૭	૨૭	૩૫૧
સુધડ શિરોમણી ચતુર સુચંગા, જ્ઞાન ચક્ષુ નિજ અરથ ઉમંગા;	અંગ ૭૭	૩૪	૩૫૫
સંત સહિત સનમુખ હમ હુતે, જ્ઞાન બોધ સદ શોધ સજીતે;	અંગ ૭૭	૫૪	૩૬૭
સંવત અઢારને બ્યાસીયો હોઈ, મહામાસ ઉજજવલ પક્ષ સોઈ;	અંગ ૭૭	૫૮	૩૬૯
સતગુરુ સંત ચરન ચિત્ત રાયે, ધન્ય ધન્ય સો મમ હરિજન સાયે;	અંગ ૭૭	૬૨	૩૭૧
સૈનભક્ત અંબનપુર સોઈ, તન મન ધન અરપન કીયો દોઈ;	અંગ ૭૮	૧	૩૭૩
સબ આપ આપને મત ઉરઝાના, દેહ કરી ભેડે કરતવ જ્ઞાના;	અંગ ૭૮	૩૩	૩૮૧
સુધડ સહાંનિક મહાભટ ભામુ, રઈબાબાઈ જાનકો હે નામુ;	અંગ ૭૯	૧૭	૪૦૮
સાર અસાર દેખે સર્વનકે, જ્ઞાન ધ્યાન સબહી જનજનકે;	અંગ ૭૯	૧૮	૪૦૮
સકલ શાસ્ત્ર અર્થ લહેહુ વિભાગા, કર્મકાંડ મત ગત અનુરાગા;	અંગ ૭૯	૩૬	૪૧૮
સોહી પન ભયે મમ ચરન નિવાસી, સમરે મોહી કહુ ઓર ન આસી;	અંગ ૮૦	૩૫	૪૪૩
સબ હરિજનકુ હમ કહી દીના, ઉન સત્સંગ રહો નિશાદિના;	અંગ ૮૦	૪૧	૪૪૬
સંત સેવઈ મહા સુધડ સહ્યાને, જ્ઞાન ધ્યાન ઉરમાં ન વિશ્વાને;	અંગ ૮૦	૪૬	૪૪૯
સકલ દેશમહી મમ જન ભયેઈ, ગામ નામ સંભે પે કહેઈ;	અંગ ૮૦	૬૪	૪૫૯
સાવધાન થાઓ જન ઓરુ સંતુ, કહુ જેહી બોધ લખાય નચંતુ;	અંગ ૮૧	૬	૪૬૩
સંપ્રદાય મમ એહી દેઢાઈ, સદા સદોદિત આવેન જાઈ;	અંગ ૮૧	૧૭	૪૭૦
સબ કોઈ તો લહે મુક્ત હી ચારુ, સો સબ બંધન અંગ આકારુ;	અંગ ૮૧	૨૧	૪૭૨
સોહી ત્રિયે તન મીલી તિલકહી ભાલુ, ત્રિકુટિ મધ્ય ક્રીયો ત્રયા વિશાલુ;	અંગ ૮૧	૨૬	૪૭૬
સંપ્રદાય કહે પંથ સબેહી, જાનુ જાને જન હોય વિદેહી;	અંગ ૮૧	૩૩	૪૮૧
સ્વાચર જંગમ વિશ્વ વિલાસા, બ્રહ્મ થકી સબ ભયે પ્રકાશા;	અંગ ૮૧	૩૫	૪૮૨
સારથાર ધન્ય સેવક સભાગી, કહે કુવેર રહે ચરન મમ લાગી.	અંગ ૮૧	૩૮	૪૮૫
સંત સંત મિલનકી બાની, સો ભી પણ કહી દેઈ નિદાની;	અંગ ૮૨	૩	૪૮૭
સો બિંદુ ન્યાદે હોય સબહી, ન્યાદે ગોત્ર હમ ક્રીના તબહી;	અંગ ૮૨	૬	૪૮૯
સુરત નુરત કરકે એકતારા, હરદે ધ્યાન કૈવલ કિરતારા;	અંગ ૮૨	૧૦	૪૯૨
સ્થૂલ સૂક્ષ્મ કારણ તન જેહી, મહાકારણ પર પરમ વિદેહી;	અંગ ૮૨	૧૧	૪૯૨
સો હંસા આપનુ નિજ આપુ, દરસ પરે એહી ધ્યાન પ્રતાપુ;	અંગ ૮૨	૧૩	૪૯૩
સહેજ સ્વભાવ ચહાવ ગુરુ ચરના, કૈવલ કૈવલ જાપ ઉચરના;	અંગ ૮૨	૨૧	૪૯૮
સાકુટ સંગ ન કરહી મેલાપુ, જાન સંગે બંધે શોક સંતાપુ;	અંગ ૮૨	૨૬	૫૦૨
સો સબહી કરતવ તન કરણી, ભૂગત્યે એહી કે અહી સબ ધરણી;	અંગ ૮૩	૨	૫૦૪
સો કૈવલગત્ય કયૌ કરી પાવે, જેહી બંધે જીવ હડકે દાવે;	અંગ ૮૩	૮	૫૦૮
સુનો હરિજન હોઈ સંત સચેતા, નિજ દરશી પરમાત્મ વેતા;	અંગ ૮૪	૧	૫૨૦
સોહી હંસા તન જેહી જન થાવે, નિજ કૈવલપદ સમજહી પાવે;	અંગ ૮૪	૪	૫૨૨
સો તન હંસ સબે તુમ ચીનો, નિરાલંબ લક્ષ સ્વાધ સદીનો;	અંગ ૮૪	૬	૫૨૩
સબ જાપન જાપનકે જાપા, જબ પાવે આપના નિજ આપા;	અંગ ૮૪	૯	૫૨૫
સોહી જન મમ તન મન ધન હેતા, નિજ ચૈતનકે ભયે જેહી વેતા;	અંગ ૮૪	૨૧	૫૩૨
સુર વિના ભવમેં અંધીયારા, સુગ્રત નહીં કહુ અવન્ય આકારા;	અંગ ૮૪	૨૩	૫૩૩
સુર ભક્ત કોઈ કોઈ ભવ માંહી, બિનુ દર્શન ભોજન નહીં પાંહી;	અંગ ૮૪	૨૪	૫૩૪
સોહી કૈવલકર્તા પદ સબકે, ગુન શક્તિ જયોતિ નહીં જબકે;	અંગ ૮૪	૩૧	૫૩૮
સો ગત તુમકુ સકલ લખાઈ, ઉલટ સૂલટ દીયો ભેદ બતાઈ;	અંગ ૮૫	૧૪	૫૪૮
સમજા સોહી રહે દેહ મત પારી, બરન અઢારમેં નર ઓર નારી;	અંગ ૮૫	૧૮	૫૫૦
સોહી સરૂપે હમ અમર અનાદુ, કોટી કલપ જુગ કરહુ સમવાદુ;	અંગ ૮૫	૨૪	૫૫૪
સબ હરિજન ઓરુ સંત સમેતી, જ્ઞાન ધ્યાન સમજાવહી નેતી;	અંગ ૮૫	૨૭	૫૫૫
સત્ કુવેર સુધ બુધ લેઈ સાજુ, દેહ સહિત આયે કરન સમાજુ;	અંગ ૮૬	૧૩	૫૬૫

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
સબ હરિજન ઓરુ સંત બોલાઈ, જ્ઞાન કચારી જબી જમાઈ;	અંગ ૮૬	૨૯	૫૭૪
સૂનો હરિજન સંત મમ દાસા, આનંદમયે તુમ કરો વિલાસા;	અંગ ૮૭	૨	૫૭૫
સત્ કૈવલ સર્વનકુ કહીયા, શ્રીમત્ કુવેર નિજ ધામ સપઈયા;	અંગ ૮૭	૬	૫૭૮
સબ હરિજન મન ભયે ઉદાસુ, અહો કર્તા કહી છોરે નિસાસુ;	અંગ ૮૭	૮	૫૭૯
સોહી કર્તા સદ્ બિદ્ધ નિદ્યાપિ, સાક્ષીવંત અંશનકે અઘાપી;	અંગ ૮૭	૧૩	૫૮૨
સકલ દેવનકે દેવા તુમહી, મરમ ગતિ અબ જાની હમહી;	અંગ ૮૭	૧૮	૫૮૫
સુને સૂનાયન ગ્રંથકે, જિનકો એહી ફલ હોય;	અંગ ૮૮	૯	૫૮૩
સંશે હરન મતિ શુદ્ધ કરન, દહન દીરથ ભવ રોગ;	અંગ ૮૮	૨૧	૫૮૯
સદા રહનકી એહી વજ, પાવન પ્રયા પુરેશ;	અંગ ૮૮	૨૯	૬૦૩
સાચ ઉરેશ સદોદિત, રખો જો સતવ્રત નેમ;	અંગ ૮૮	૩૦	૬૦૪
સાધનકુ અભરન કીયે, ભરે સો કુન રકમ;	અંગ ૮૮	૩૨	૬૦૫
સમાચાર લેઈ સબનકે, કહુ એહી ભવકે ભાવ;	અંગ ૮૮	૪૭	૬૧૩
સંત હરિજન સબનકુ, એહી પરકારકી એહ;	અંગ ૮૮	૭૬	૬૨૮
સમજે સંત સકલ જેહી, નિથે કરી નિરૂપ;	અંગ ૮૮	૮૭	૬૩૩

૬

હમ કીના વરદાન તુમારા, સો જૂઠા પડશે નિરધારા;	અંગ ૫૬	૧૪	૭
હમહી પછ પાયે જો અધારી, મારન ભયે મનમેં નહીં લાઈ;	અંગ-૫૯	૧૪	૬૩
હે કછુ દેવત એ સુતમાંહી, નહીંતર શક્તિ બોલે નાંહી;	અંગ-૫૯	૨૮	૭૦
હાહુતી મમ નામ ધરઈયા, આંહાં તો માતા અર્થતા કહીયા;	અંગ-૫૯	૩૪	૭૩
હરિજન સહિત સભા સુન પાયે, બિન્ન બિન્ન બહુ બોધ બતાયે;	અંગ ૬૧	૧૪	૧૦૧
હરિજનકુ હરિ સમ કરી જાને, બિન્ન ભાવ ક્યુ મન નહીં આને;	અંગ-૬૨	૩૩	૧૨૭
હમ તો પુરુષ અનાદિ આહુ, આયે ભયન બંધાયે સાધુ;	અંગ - ૬૩	૧૮	૧૪૧
હમ બોલે તુમ કુન હો ભાઈ, અરથ રાત્ય કુનકુ લેઈ જાઈ;	અંગ ૬૪	૧૭	૧૫૮
હરિજન કહે યેમ કયોં કહો નાથા, હમહીકુ લેઈ જાવો તુમ સાથા;	અંગ ૬૫	૨૧	૧૮૦
હરખવંત દૂરથે જન સોઈ, ધઈ ધઈ ચરણ પરસ કરે મોઈ;	અંગ ૬૮	૨૮	૨૩૫
હલીમલી રહીયે જનજનપે જબહી, ભાગ બગીયે ઉતરે તબહી;	અંગ ૬૮	૨૯	૨૩૫
હે કૈવલ સબકે પતિરાયા, કૃપા કરી હમકુ પઠવાયા;	અંગ ૭૦	૨૧	૨૬૩
હેતબાઈ રઘુવર જાન નામા, ક્ષત્રિકુલ હમ કીયા વિરામા;	અંગ ૭૧	૫	૨૬૬
હમહે પુરુષ અકલ અવિનાશી, આઘ અંત મધ્ય કહી પ્રકાશી;	અંગ ૭૧	૮	૨૬૭
હાલ હજુર ન કો પતિત આવે, પરોક્ષ ભયે સબકે ગુન ગાવે;	અંગ ૭૨	૨૩	૨૮૨
હને માન મનકે અભિમાનુ, તબત્યે નામ ધરો હનુમાનુ;	અંગ ૭૫	૧૬	૩૧૯
હેતબાઈ કહે સૂન હો પંડયા, સકલ શાસ્ત્ર મત તો હમ પંડયા;	અંગ ૭૮	૧૬	૩૮૧
હેતબાઈ કહે સૂનો દ્વીજ દેવો, પ્રભુ ચહીયે તો સત્ગુરુ સેવો;	અંગ ૭૮	૧૯	૩૮૩
હરખબાઈ ઓરુ દાસ અનીના, મમ ચરનન રત ગત જલ મીના;	અંગ ૭૯	૪૨	૪૨૨
હદ બેહદ પર આપના આપા, તિનકી પર કૈવલપદ વ્યાપા;	અંગ ૮૩	૨૪	૫૧૮
હંસ સરૂપ જાપ મહી જેહી, સૂનો હરિજન સહુ સંત સનેહી;	અંગ ૮૪	૮	૫૨૪
હરિજન ઓરુ સાકુટ સમેતા, કરન લગે હમસે સબ હેતા;	અંગ ૮૬	૨૧	૫૬૯

૭

જ્ઞાન ગોષ્ઠિ નિશદિન અતિ હોઈ, હમ પાસે આવે સર્વ કોઈ;	અંગ ૬૫	૧૧	૧૭૪
જ્ઞાન ધ્યાન સબકા લીયા દેખી, પકર રહે ગુનકે મત ભેખી;	અંગ ૭૪	૬	૩૦૨
જ્ઞાન ધ્યાન ગતિવંત વિધાતા, સકલ લોકકી ભઈ ગુરુ માતા;	અંગ ૭૮	૧૪	૩૮૦
જ્ઞાન લક્ષ કોહુ નાંહી વિચારા, સબ બરને ઉપલેહી વહેવારા;	અંગ ૮૧	૮	૪૬૫
જ્ઞાનવંત અબ ભયે તુમ સબહી, કાહા કામ આંહાં મેરો અબહી;	અંગ ૮૫	૨૬	૫૫૫
જ્ઞાન ધ્યાન સબ જન અનુરાગુ, નિશદિન હોયે અતિ સંત સમાગુ;	અંગ ૮૬	૨૨	૫૭૦

૮/શ્ર

ત્રાહ ત્રાહ તનમેં બહુ કીના, ક્યા કરીયે ભયો કોપ અમીના;	અંગ-૫૮	૧૬	૪૮
---	--------	----	----

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
ત્રાહ ત્રાહ વરત્યો સબ કાહુ, યેસા સુત માર્યા ક્યમ જાહુ;	અંગ-૫૯	૧૨	૬૨
ત્રીસ સહસ્ર સત જાહુ નારી, તામહી સત રાખકુ પ્યારી;	અંગ ૬૪	૯	૧૫૪
ત્રીયા તિન તામહી એક છોટી, ભઈ હરિજન પતિ સંગ લજ મેટી;	અંગ ૭૮	૨૮	૩૮૮
ત્રયા ત્રવેણી લેલાટ હી જયોતિ, એ ઉપલે આકાર ઉઘોતિ;	અંગ ૮૧	૨૪	૪૭૪
ત્રયા પ્રકાર ઉપાસના ભરની, સંત સહિત ઓરુ જન નારી નરની;	અંગ ૮૨	૨૪	૫૦૧
શ્રીધર શેઠ કુંવરજી શાહુ, પ્રિત રિત જાને સબ કાહુ;	અંગ ૭૩	૧૧	૨૯૦

स्वाचारपत्रिका (शिक्षापत्री)

નિવેદન

સ્વાચારપત્રિકાનો અર્થ=સ્વ+આચાર+પત્રિકા (દસ્તાવેજ, ટિપ્પણ અથવા નોંધ) એટલે કે જેમા દિવ્ય પરમગુરુએ કાયમપંથી ભેખધારી સંતપુરુષો અને ભક્તજનોએ કેવા પ્રકારનું આચરણ કરવું તે અંગેના નીતિ-નિયમો દર્શાવતી પત્રિકા. સ્વાચારપત્રિકાની રચના દિવ્ય પરમગુરુ શ્રીમત્ કવેરસ્વામીએ અઘાધ બોધ દ્વિપ સમુદ્ર ગ્રંથની રચના કર્તા પહેલાં કરી હોય તેમ જણાય છે. કારણ કે અંગ ૮૮માં સ્વાચારપત્રિકા અંગે સ્પષ્ટતા કરી છે અને તેમાં દર્શાવેલા નીતિ-નિયમોને ચૂસ્ત રીતે પાળવા માટે અનુરોધ પણ કર્યો છે. તેમજ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર જ્યારે દર્શનીય સ્વરૂપે વિદ્યમાન હતા ત્યારે લહીયાઓ દ્વારા લખાયેલ હસ્તલિખિત ગ્રંથોના એક કરતાં વિશેષ પુસ્તકોમાં સ્વાચારપત્રિકા ઉપલબ્ધ છે. અઘાધ બોધ દ્વિપ સમુદ્ર ગ્રંથમાં પણ સ્વાચારપત્રિકા અંગે ઉલ્લેખ કરેલો છે.

કહુ દાવે મમ સંતકી, રાખન પેજ પરમ;
સ્વાચારન પત્રીમહી, ઉચરે જેહી મરમ. ૨૭
એહી મરમ મેરો તન, જબ લગી રહો રખાય;
તબ ન ટળુ તુમ પાસથી, રહુ અખંડ સદાય. ૨૮
સદા રહનકી એહી ધજ, પાવન પ્રયા પુરેશ;
કાય વિના કારજ કરું, જીનું નિજ સાચ ઉરેશ. ૨૯
સાચ ઉરેશ સદોદિત, રખો જો સતવ્રત નેમ;
સ્વાચારન પત્રીયનસે, જબી તુમ કુશલ ક્ષેમ. ૩૦
તેહી વચન સ્વાચારન પત્રમે લખે સકોય,
રેહણી કરણી કરાંમલ, કહી સકલ વિધિ મોય. ૩૧
તબત્યે તે અબલગ લ્યહુ, જેહી જેહી કીયે ઉચાર,
સત્ સત્ કરી માનજો, કહે કુવેર પોકાર. ૪૨
ઓરુ જેહી કરુણાસાગર, તેહી પણ નામ હમાર,
જીને કીયે સુપત્રિકા, કરીકે લીયો વિચાર. ૪૩
અતિ આગ્રે કરીકે કીયે, પરમગુરુ સત નેમ;
સ્વાચારન પત્રીયનમેં, ધરી સકલ જેહી ફેમ. ૭૫
સંત હરિજન સબનકુ, એહી પરકારકી એહ;
છાને રખે સબનહીંકુ, નિજ ગુરુ કહી સદેહ. ૭૬
અંગ ૮૮

કુવેરસ્વામી બાલ સ્વરૂપે પ્રગટ થયા પછી પચાસ વર્ષના દસકામાં (અગાધબોધદ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથની રચના પહેલા) સ્વાચારપત્રિકાની રચના કરી હશે. આ હકીકત હસ્તલિખિત ગ્રંથના આધારે જોતા નકારી શકાય તેમ નથી. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર મહારાજ સજાણપુરુષ હતા. તેથી તેમની હયાતિમાં લહિયાઓ દ્વારા લખાયેલા ગ્રંથોની જાણ તેઓને હોય તે સ્વાભાવિક છે. જ્ઞાન સંપ્રદાયના કાયમપંથી સમાજમાં આ અંગે ઘણી ભિન્નતા અને મત-મતાંતર જોવા મળે છે. અગાઉ બહાર પાડેલ સ્વાચારપત્રિકાના પ્રકાશક દ્વારા કુવેરસ્વામીનું નામાભિકરણ કરીને કાયમપંથી અનુયાયીઓની સમક્ષ પ્રકાશિત કરીને રજૂ કરવામાં આવી છે, પરંતુ અમોએ તો હસ્તલિખિતના આધારે જેવું લખાણ છે તેવું જ સરળ વાક્ય રચના કરીને પ્રકાશિત કરી છે. જો કોઈ વ્યક્તિ કે સંસ્થાને આ સ્વાચારપત્રિકા અંગે સૂચન હોય તો આ લખાણ સિવાયની અન્ય લખાણ દર્શાવતી હસ્તલિખિત પ્રતની નકલ સહિત અમોને જણાવશો તો તે મુજબ સુધારા-વધારા સાથેની આવૃત્તિ પ્રકાશિત કરવા માટે અમો બંધાયેલા છીએ.

કોઈ પણ જાતના પક્ષપાત રહિત નિર્મળ ભાવે પરમગુરુના વચનોનું પાલન કરવું તે કાયમપંથી સંત અને ભક્તની ફરજ છે. જેમાં સાચાં-જૂઠાં કે ખરાં-ખોટાંનો વિવાદ કરવો યોગ્ય નથી. આવું કરવાથી તો દિવ્ય પરમગુરુ સજાણપુરુષ હતા તેમાં થોડી ઘણી પણ શંકા છે તેવો સંકેત જણાઈ આવે છે. ખેર, નિર્માલ્ય થયેલો ચૈતન અંશ, સજાણ-જાણ પુરુષની સામર્થતાને ન સમજી શકે કે તેમણી કૃપા વિના હંગની એક્તા સાધીને લક્ષ-ભજન પણ ન કરી શકે.

અમોએ તો ઘણા બધા હસ્તલિખિત પુસ્તકોમાં મેળવણી કરીને જોયા પછી જ શુદ્ધ અને તટસ્થ ભાવે આ સ્વાચારપત્રિકા પ્રકાશિત કરવાનો વિચાર અમલમાં મૂક્યો છે.

લખાણમાં કોઈ ક્ષતિ પણ હોઈ શકે, ગ્રંથના ઊંડા અભ્યાસીને કોઈ લખાણમાં ભૂલ જણાય તો જરૂર મને લેખીતમાં (bshah6900@gmail.com) જાણ કરવા વિનંતી, જેથી હવે પછીની આવૃત્તિમાં યોગ્ય સુધારો-વધારો કરી શકાય.

બીપીન આર. શાહના હૃદયપૂર્વક
સંત પુરુષોને સત્ કૈવલ સાહેબ
ભક્તજનોને સત્ કૈવલ પરમાત્મ

अचलकरे अनभेवदेवकेदेनमीताईत। नी
 जपदयाईअखेवकुवेरकेरीआयतनहीइ
 त। ॥ ४ ॥ छपा ॥ ४५ ॥ चौपाई ॥ ३८५ ॥ सक्रतमणी
 वीज्ञानदीपजीनुहर्देष्टकाशीत। अवीरल
 अंगअंधेरदेखतीनुजायपलाईत। ॥ १ ॥ अनु
 भवजीमेअपुरचुरचुरकरीतकहेलख
 घुठगुंमगतीअनेतचंतवीतचवेकुवेरमु
 ख। ॥ २ ॥ चौपाई ॥ ३८२ ॥ इतीश्रीवीज्ञानसक्र
 तमणीदीपगंधछपासंपुर्णः। ॥ समाप्त ॥
 अथश्रीकुवेरस्वामीकृतशीक्षापत्रीप्रथम
 पारंभ ॥ श्रीपरमगुरुशरणगतजेअमार
 प्राद्यसकत्रसिधांतसंमंधीसंतनेमीनेव
 तमानवरतवालुश्रीमुखनुवचनछे ॥ जेट
 कापेशानीप्राद्यलेईनेकसादामनेहाथमे
 नाजालवे ॥ अनेवलीरस्तेजातारुपामोहो
 रकेसोनामोहोरनीप्राद्यलेईनेसोनानुसं
 कलुपडुहोयतोतेहेनेमतीकासमानजाणी
 निलेवनही ॥ तिसामाटेजेटकापेसालीधाय
 कीसंचेकरवातुपणथाय ॥ अनेसंचेयातां
 तीगुरुथकीनेगुरुभाईथकीसदायकालचे

३७। देवो एही प्रभुता यह मनकी ॥ जेही नव
 नेको उकुनसे ॥ छते खलक वीनु खलकरह
 नकी ॥ जेही पलपगुपतीयंनसे ॥ ३८। यावी
 धीअलगरही तवी कल्पसे ॥ सुरतनी र
 तअनुरगही ॥ राखीरहत जतमत जुगत
 नसे ॥ धरीत ध्यानत बलगही ॥ ३९। एसेही
 लक्ष्मरखी ततनत जलग ॥ बोहोरूपतीने
 पेजावु ॥ केहंकु वेरकल्प परजंतही ॥ फेरी
 नईतसे प्रावु ॥ ४०। सुरवके सागरमाही
 रुकोला ॥ करुकरुणाती धजांही ॥ केहंकु
 वेरकल्पित सुखकारन ॥ इति प्रावनक
 जकाही ॥ ४१। इति श्री पंचदश अंग समाप्त
 १५। इति श्री अक्षताने नरेवदे चंता मणी गेय
 संपूर्णः ॥ श्री कुरुणा सागर कृत पद्यं मसु
 चारपत्री का ली रम्यते ॥ श्री परमगुरुश
 रणांगत जे प्रमारा प्राय सकली सीधांत
 संमंधी संतने मीने वृत मानवरतवानुश्री
 मुखनुवचनये ॥ जेदकापेशानी प्रायलेई
 निकसादामने हाथमेना गालवो ॥ अनेव
 खीरसे जतां रुपामोहोरके सोना मोहो
 रनी प्रायलेईने सोना नुसांकलुपडुहोप
 तोते हेने मतीका समानजाणीने लेवुनही
 तेसामाटे जेदकापेशाली धायकी संचेक

શ્રીમત્ સત્ કેવલ પરમગુરુભ્યો નમઃ
અથઃ સ્વાચારપત્રિકા લીખ્યતે

સ્વાચારપત્રિકા, અંગ ૧

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના શરણાગત જે અમારા આઘ સકર્તા- સિદ્ધાંત સંબંધી નેમી સંત માટે વર્તમાન વર્તવાનું શ્રીમુખનું વચન છે. **કે ટકા પૈસાની આઘ લઈને કોઈ દામને હાથમાં પકડવા નહીં** અને વળી, રસ્તે જતાં રૂપામહોર કે સોનામહોરની આઘ લઈને, સોનાનું સાંકળું પડ્યું હોય તો તેને મૃતિકા (મુડદા) સમાન જાણીને લેવું નહીં. તે શા માટે ?

જે ટકા પૈસા લીધા હોવાથી સંગ્રહ કરવાનું મન થાય અને ભેગું થતાં તો ગુરુ થકી અને ગુરુભાઈ થકી સદાયકાળ ચોરી કરીને તેમાં ઉમેરો કરતાં જવાય અને તેમાં ચોરીની જ વૃત્તિ રહે. તે ચોરીની વૃત્તિ રહેતાં તો રોમેરોમ અને રગેરગ સહિતનું બધું શરીર ચોરરૂપ થઈ જાય. જેમ કે હરિ હરિ કરતાં હરિરૂપ થઈ જવાય છે.

તે જ પ્રકારે ચોરીમાં વૃત્તિ રાખતાં ચોરરૂપ થઈ જવાય અને ચોરીના દામમાં વૃત્તિ રાખતાં તો કર્તાનું ધ્યાન ધરવામાં પણ ચૂક પડે.

અને જે ગુરુથી પરમપદ પામીયે, તેમનાથી પણ અંતર રખાવે. હવે એ પ્રકારે નિજકર્તા અને ગુરુની સાથે અંતર રખાવે, એવા વિઘ્નકર્તા દામ તે શું કરવા ગ્રહણ કરીયે ? તે શા માટે ?

જે કલ્યાણ કરવાના ઉદ્દેશથી સાધુ થવા અમારે શરણે આવે, તો તેમને દામ હાથમાં ઝાલવો નહીં અને હવે નિજકર્તાના ન્યાયનો બોધ પરોપકારે અંશોને કરવા સારુ અને ભજન કરાવવા દેહની જરુરિયાત પૂરતું, અને ધર્મ ખાતર અન્ન અને વસ્ત્ર આદિ ગ્રહણ કરવાં અને ખપ લાગે એટલાં રજોગુણ વિનાનાં વસ્ત્ર વણમાગ્યાં સેવક હેત કરીને આપે તે ગ્રહણ કરવાં.

સાખી

એહી વિધિ રહેણી કરણી સે, વૈરાગીન કે વેશ;
તીનકું લાગી સકે નિજ, પરમગુરુ ઉપદેશ. ૧
પરમગુરુ ઉપદેશકી, અતહી ઉગ્ર ગતિ મહાદ;
પરમ પુનિત ગતિ પાવહી, જીનુ તન મન હોય સ્વાધ. ૨
સ્વાધ વિના તન મન જન, રહહી ન ઉર ગુરુ બોધ;
જૌંતે ઉદક ઉંધે ઘટે, ભરાય નહીં કરી રોધ. ૩
તબતે રહેણી કરણી સે, હર્દે ઉરધ ઘટ હોય;
ગુરુમુખ બિંદુ શબ્દ જડ, ઉરમે રહે સકોય. ૪

સ્વાચારપત્રિકા, અંગ ૨

અને હવે બીજું સત્ નેમ વ્રત તે જે અમારા નિજકર્તાના સંબંધી સંત અને સુરદાસ સમેત કોઈએ પણ સ્ત્રી સાથે ભાષણ કરવું નહીં અને બોલવું-ચાલવું પણ નહીં. તે શા માટે ? **જે પેલા દામનો તો ત્યાગ આગળ કરાવ્યો છે તે કરતાં તો અનંત ઘણું સ્ત્રીમાં લુબ્ધપણું રહેલું છે.** તે શા માટે ?

જે દામ તો જડ છે, તે સામો બોલતોય નથી તે માટે તેની સાથે આપણી એકઅંગી પ્રીત લાગી રહે છે. તે આપણે એકલેજ અભાવે છોડી દઈએ તો છૂટી જાય અને **બેઅંગી પ્રીત તો છૂટી શકે નહીં.** તે શા માટે ?

જે બંને પાત્ર જીવતાં છે. તેથી એકને છૂટવાનો ભાવ હોય તો બીજું છૂટવા દે નહીં. માટે જીવને તો જીવતાનો સંગ છૂટતાં વાર લાગે, અને કોઈ ગુરુના વચન ઉપર શૂરવીર હોય તો છૂટી શકે. અને કાયર હોય તો છૂટી શકે નહીં અને બીજા અનંત પદાર્થ જીવ વિનાના હોય તો તેની સાથે પ્રીત કરીયે તો આપણે અભાવ કરીને છોડી દઈયે તો છૂટી જાય. અને સ્ત્રી તો જીવતું પાત્ર છે. માટે તે છૂટી શકે નહીં, અને હવે તેનું દષ્ટાંત કહીયે છીએ.

જેમ કોઈ પુરુષ રસ્તે જતો હતો. તેને કોઈ ઉજ્જડ ખેતરમાંથી દ્રવ્યનો ચરુ જડ્યો. તે વજનમાં ખૂબ ભારે હતો તેથી એકલાથી ઉંચકાયો નહીં. ત્યારે તેને ગબડાવીને લઈ જતો હતો. તેવી રીતે જતાં જતાં એક ગાઉ જેટલું ગામ દૂર રહી ગયું અને રાત્રિ પડી ગઈ, ત્યારે વાઘ બોલવા લાગ્યો. ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે આપણને વાઘ મારશે ત્યારે આ માલને કોણ વાપરશે ? એવું જાણીને પેલા ચરુને મૂકીને ગાઉ જેટલું ગામ દૂર હતું ત્યાં જતો રહ્યો. તેથી જવાયું ખરું. પણ કોઈ પુરુષને વાઘે ઝાલ્યો હોત તો તેનાથી છૂટીને કેમ નાસી જવાય ? તે શા માટે ?

કારણ કે ચરુ તો નિર્જીવ હતો તેથી તે મૂકી દઈને જવાયું, પણ વાઘ તો જીવતો હતો તો કેમ નાસી જવા દે ? તે રીતે જોતાં **સ્ત્રી પણ વાઘણરૂપી જીવતું પાત્ર છે.** તે કેમ વટેમાર્ગરૂપી પુરુષને નાસી જવા દે ? અને વળી, કોઈ સંસારી હોય તો તેને તો એક સ્ત્રી હોય તો તેની સાથે અણબનાવ થાય તો છાનોમાનોય પણ નાસી જાય તો જવાય. પણ વૈરાગી થઈને જો સ્ત્રીની સાથે મોહ રાખે ત્યારે તો તેઓને સંસારમાં ઘણીક સ્ત્રીઓ છે અને વળી, તેહણીને ખાનપાન અને વસ્ત્ર પણ ના લાવી આપવું પડે. તો તેહણીની સાથે શાંતી તકરાર થાય ?

વળી, તેહણીની સાથે સંબંધ છોડાવડાવીને પરમેશ્વરમાં મન લગાડે અને વળી, અણબનાવ થાય તો એક બે સાથે થાય, પણ બધા સંસાર સાથે તો થાય નહીં.

એ પ્રકારે રજોગુણી વૈરાગી હોય તો તેનું મન સંસારમાંથી નીકળીને ગુરુ અને નિજકર્તાને વિષે વળગી શકે નહીં. અને જો વૈરાગીનું ચિત્ત ગુરુ અને નિજકર્તાની સાથે ના લાગે તો વૈરાગ્ય શા માટે લઈયે ? સંસારમાં જ રહીયે નહીં ? તો એવો બાદલો વૈરાગ લઈને ગુરુ, ગોવિંદને અને સંસારને ઠગી ખાવો છે કે શું ? અને વળી તે ઠગાઈ તે ક્યાં ચાલે ? જેના ગુરુ અંધ અને હૈયા ફૂટા હોય તો તેમની આગળ ઠગાઈ ચાલી શકે. પણ **જે રોમરોમ અને રગેરગની જાણે તેઓના આગળ ઠગાઈ કેમ ચાલી શકે ?**

અને વળી, ચાર લાખ પ્રકારની જ્યોતિષને જાણનારો હોય તોય તે પણ અમારાથી તો આંધળો છે. તે કેમ જાણીયે ? જે તેના ઘરની સ્ત્રી વણોતરની સાથે સંબંધે વળગી હોય તો તે કાંઈ જ્યોતિષમાં જણાય નહીં. અને **અમે તો જ્યોતિષ જોયા સિવાય ન્યાયે કરીને તેહણીને પણ જાણીયે. તો પછી અમારાથી શું છૂપું રહે ?** હવે તેનો ન્યાય કહી દેખાડીયે છીએ. જે શિષ્યને મુલકમાં (અમુક વિસ્તારમાં) જવું હોય તો અમારી આજ્ઞા માગવા આવે તો તેને અમે ના પાડીએ. અને **બીજી** વખત આજ્ઞા માગવા આવે તો તેને જાણીએ કે અમારી સેવા કરવા ટકા-પૈસાની લાલચે આજ્ઞા માગે છે. અને તે વખતે પણ અમો ના પાડીયે અને પાછો **ત્રીજી** વખતે આજ્ઞા માગવા આવે તો તેને અમે એમ જાણીએ કે કોઈ સેવકનું મન રાખવાને અને અમારી સેવા કરવા આજ્ઞા માગે છે. તે વખતે પણ અમો આજ્ઞા ના કરીએ અને પાછો **ચોથી** વખતે આજ્ઞા માગવા આવે તો તેને કોઈ સ્ત્રીની સાથે સ્નેહ થયો છે, તેમ જાણવું, અને તે વખતે પણ અમે ના કહીએ ને પાછો **પાંચમા** વખતે આજ્ઞા માંગવા આવે તો તેને સ્ત્રી, દામ અને સેવક એમ ત્રણેયનો આસક્ત જાણવો. અને તે વખતે પણ જો અમે ના પાડીએ અને પાછો **છઠ્ઠી** વખતે આજ્ઞા માગવા આવે તો તેને નરદમ (તદ્દન) વહીતલ વિટંડી જાણવો. અને તે વખતે પણ અમે ના કહીયે ને પાછો **સાતમા** વખતે નાના (અલ્પ) કામ **અર્થે થોડીક વાર માટે જવાની આજ્ઞા માગીને પોતાનાં મતલબને કામે છાંનો જઈને આવે તો તેનું મુખ જોવું નહીં** અને જો કદાચ તેનું મુખ દેખાડે અને જોવું પડે તો તે નાક, કાન, આંખો અને હોઠ વિનાનું જાણવું. અને પછી તે મુખ તે શાનું રહ્યું ? એ પ્રકારે જોઈએ તો જોવું.

હવે તેનું દૃષ્ટાંત કહીયે છીએ. જે એક શાહુકારની સ્ત્રી પતિવ્રતા હતી. તેણીએ પતિ પાસે નેમ માંગતાં કહ્યું કે હે સ્વામી ! તમારા મુખે એક વચન પાળવાનું આપો. ત્યારે શેઠે કહ્યું કે પૂતળાની આઘ લઈને કોઈ પુરુષનું મુખ જોવું નહીં. એ જ અમારું વચન છે.

ત્યાર પછી તે શેઠાણી વ્રત પાળવા લાગી. પછી પેલે શેઠે દરવાજાની ડાબી બાજુ એક પૂતળું બનાવીને મેલ્યું. પણ તેના ધડ ઉપર નાક, કાન, આંખો અને મુખ વિનાનું ગોળમટોળ ગલોલા જેવું મસ્તક કરીને મૂક્યું. પછી એવા મસ્તકની વાત સાંભળીને શેઠાણી પણ જોવા ગયાં, ત્યારે શેઠે કહ્યું કે તમે મારું વચન તે શું પાળ્યું ? તે માટે તમારું વ્રત ખંડિત થયું છે. ત્યારે શેઠાણી શેઠને કહે છે કે તમે તો એકેય મુખ જોવું નહીં એવું જ વ્રત આપ્યું છે કે નહીં ? પણ તે પૂતળાને મુખ ક્યાં છે ? તેથી મારું વ્રત ક્યાંથી ખંડિત થયું કહેવાય ? તે માટે મારું વ્રત ખંડિત થયું નથી.

એ પ્રકારે અમો પણ વહીયેલ વિતંડીનું મુખ તે પેલી શેઠાણીના જેવું જ જોઈએ છીએ. હવે એ પ્રકારે જે જેના અવગુણ હોય તે મુખે તો ના કહીયે પણ તેનાં ખુન્નસ (ક્રોધ) અંતરમાં રહ્યાં જાય. તે કોઈક દિવસે બે તરફી થઈ જાય અને કદાચ બે તરફી ન થાય તોય તે બે તરફીને મજૂર સરખો જ જાણવો. પણ તેને નિજકર્તાના પદની પ્રાપ્તિ થાય નહીં.

અને વળી, તમે એમ જાણતા હશો કે બીજા ઘણાંયે છાંના ગુન્હાખોરી કરે છે અને આપણે પણ કરીએ છીએ, તેની **મહારાજને** શું ખબર પડે ? પણ અમે તો રોમે રોમ અને રગે રગની વિગત જાણીએ છીએ. તેમજ **નિજકર્તા કોઈના ગુન્હા મુખે કરીને કહેતા નથી. તે નિજકર્તા કહેતા**

નથી પણ તેના કરેલા બધા જ ગુન્હા ઇના ભુક્તમાન કરાવે છે. પણ અમે તો તેના ગુન્હા હર એક પ્રકારે મુકાવીને નિજકર્તાને પમાડવાનું કાર્ય કરીએ છીએ.

એ જ પ્રકારે નિજકર્તાથી પરમગુરુ પરોપકારી જાણવા. શા માટે ? જે નિજકર્તા તો સમદષ્ટિવાળા અને સર્વેના હેતુ પ્રમાણે જેનાં જેવાં કર્મ તેને તેવું ફળ આપે છે. માટે જેના જેવા ગુન્હા હોય તેને ઇના ભુક્તમાન કરાવે છે. જેને કારણે સમ-વિષમ જણાય નહીં અને અમે તો જીવને નિયમમાં રાખીને તારવાની નિજકર્તાને ત્યાંથી કુલમુખત્યારનામું લઈને આવ્યા છીએ. તે માટે જે જે જીવ અમારા શરણે આવે તેને ખરાબ આદત ઇડાવીને નિજકર્તાના હેતુ કરીએ છીએ.

એ જ અમારી મુખત્યારી (પરવાનગી) છે. તે જેમ કોઈ એક દેશમાં રાજાના બે કેદી નાસી જઈને લૂંટફાટ અને ચોરી-હેરી બહુ કરવા લાગ્યા. ત્યારે મુલકમાંથી ઘણાક ચોર પકડી લાવીને રાજાની આગળ ફાંસીએ ચઢાવવામાં આવતા. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે આ તો અતિશય હત્યા થાય છે ! એવું વિચારીને રાજાએ કોઈ મુખત્યાર (સત્તાધીશ) કામદાર બોલાવીને કહ્યું કે આ મુલકમાં જઈને રૈયતનો એવો બંદોબસ્ત કરો કે ચોર મટી જાય. ત્યારે ફાંસીએ ચઢવા કોણ આવશે ? એ પ્રકારે કામદારે રૈયતને બંદોબસ્ત કરીને તેણે ચોરો મટાડી દીધા. ત્યારે ફાંસીએ ચઢવાનું કોઈ રહેવા પામ્યું નહીં.

એ જ પ્રકારે અમો પણ નિજકર્તાના મોકલેલા કુલમુખત્યાર ધરાવતા પરમવિશેષ પાટવી અંશ છીએ. પણ અમો તો જે જીવ અમારે શરણે આવી શકે તેઓને જતમત રાખીને નિજકર્તા સાથે મેળાપ કરાવીએ અને વળી, એવા જીવને જતમત રાખનારા આ ભવને વિષે ઘણાં આચાર્યો થઈ ગયા અને થશે. અને વળી, ઘણાં હમણાં હશે પણ ખરા. તે જીવોની કષ્ટી (કર્મો) પ્રમાણે નિજપદ પમાડતા નથી. તે શા માટે ? કારણ કે તે પોતે નિજકર્તાને જાણતા નથી તો પછી આશ્રિતને તે ક્યાંથી પમાડે ?

તે આચાર્યો તો જીવની કષ્ટી પ્રમાણે જીવને ફળ આપી શકતા નથી. તે શા માટે ? જે દામ, ચામ અને ગુણ ઇન્દ્રિયોનો ત્યાગ કરાવીને જીવને કષ્ટ (દુઃખ) પમાડે છે. એ પ્રમાણે સંકટ દેઈને આખરે તો દામ, ચામ અને ગુણ ઇન્દ્રિયોના પતિને જ મેવડાવે છે. તો જીવોને મજૂરી પ્રમાણે આચાર્યોએ જીવને શું અદકું ફળ આપ્યું છે ? જેથી એ જીવોનું કલ્યાણ થશે ? તેનું દષ્ટાંત કહીએ છીએ.

જેમ કોઈ પાંચ પચ્ચીસ આદમી જંગલ ઝાડીના રસ્તે પસાર થતા હતા. તે જ માર્ગમાં એક મેણા વૃક્ષનાં ફળ પાકેલાં હોવાથી તે પેલા વટેમાર્ગુએ તોડીને ખોળામાં ભરી લીધા. પછી તે ફળ ઓટીમાં રાખ્યા. તેને કારણે ફેર (ચક્કર) આવવા માંડ્યા. ત્યારે આગળ જતાં એક ગામ આવ્યું. ત્યાં એક ડાહ્યાપુરુષને પૂછી જોયું કે આ તો અમને સેનો, થરથરાટ આવે છે ? ત્યારે પેલે પુરુષે કહ્યું કે તમારી ઓટીમાં શું છે ?

પછી તેમને ફળ દેખાડ્યાં ત્યારે તે ફળ નાખી દેવડાવીને પાછા તે ફળના વૃક્ષના મૂળ ચૂસવાનાં બતાવ્યાં. હવે ભાઈયો ! તે મૂળ ચૂસાડવાથી મેણો ઘણોક ચઢશે કે ઉતરશે ? તે પ્રકારે અહીંયાં મેણા ઝાડ તે જે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ, ગૌલોકીનાથ અને પુરુષ-પ્રકૃતિ જાણવાં. તેમજ આ વૃક્ષનાં ફળ જે જીવોના ખોળામાં હતા તે દામ, ચામ અને ગુણ ઇન્દ્રિયો જાણવી. અને નાખી દેવડાવ્યાં તે આચાર્યો જાણવા.

જીવોની પાસેથી ફળ નાખી દેવરાવીને પાછાં તેમણે તે દેવરૂપી વૃક્ષના મૂળ જે તેમના ચરણાવિંદે વળગાડેલાં છે. તેણે કરીને જીવનાં ફેર કઈ રીતે ઉતરશે ? જેથી તે સાજા થઈને નિજકર્તાને પામે ? તેમ અમે પણ પેલા જીવનાં ફળ નાખી દેવરાવીને જતમત રાખ્યા પ્રમાણે અનંતઘણું નિજકર્તાનું પરમપદ પમાડીશું.

જેમ કોઈ ટકાની મજૂરી કરાવીને પારસ આપી દે, એ જ પ્રકારે અમારા જતમત રાખ્યાની મજૂરીનું ફળ કે જે જીવને નિજકર્તા સમજાવીએ તે જ જાણજો. હવે નિજકર્તા તે જે આપણા આપ સ્વરૂપના જેવા જાણવા. વળી, તે જ કર્તાના જ આપણે સજાતી અંશ છીએ. તે જ માટે નિજકર્તાને મળવું હોય અને કલ્યાણ કરવું હોય તો ચોરી, હેરી અને પ્રપંચ રાખશો નહીં. અને જો રાખશો તો હતા ત્યાંના ત્યાં સંસારમાં જ પાછા જાવ. અને જો નહીં જાવ તો અમે પણ તેવાને નહીં રાખીએ. તે શા માટે ? જે રાખીને શું સત્નો માર્ગ તે શું અસત્ કરી નાખવો છે ?

તે માટે બાપ ! અમારો પરમગુરુનો ખપ કરવો હોય તો, હવે રોમે રોમ અને રગે રગના સાચા થઈ જજો. તો જ અમે તેવાને અંગીકાર કરીશું અને કર્તાને પણ કરાવીશું. તે શા માટે ? જે કોઈ ઈષ્ટ દેવને વસ્તુ અર્પણ કરવી હોય તો પહેલી આપણે જાણી લઈને યોગ્ય હોય તો જ સમર્પણ કરીએ છીએ. **તે જ પ્રકારે જીવને પહેલાં અમે સાચો જોઈને પછી જ કર્તાને અર્પણ કરીએ છીએ.** માટે હે જીવો ! તમને વારંવાર કહું છું કે હોંશિયાર થઈને સાચા રહેજો.

અને વળી, તે શા માટે ? જે ખટદર્શનની આઘ લઈને બાર પંથ, બાવન દ્વાર અને ચાર સંપ્રદાય અને ચાર વેદ અને છ શાસ્ત્ર એટલાનાં સિદ્ધાંત જોઈને તે સર્વેની ઉપરાંત નિજકર્તાના ન્યાયનું પક્ષાપક્ષ રહિત આપણો સકર્તા સિદ્ધાંત નિર્ણય કરીને કહું છું. તે પ્રમાણે આપણા હલન-ચલન પણ ઊંચા હોવા જોઈએ. પણ તમને તો મેં આગળ પુરાણોના મતરૂપી રાબ પીતાં દેખીને ત્યારપછી નિજકર્તા સંબંધી શાસ્ત્ર (ગ્રંથ) રૂપી મેં ઘણાક પકવાન તમને કરી આપ્યા છે.

તેની આપ પથ (ચરી) પાળીને અવલોકન કરશો તો તમને નિજકર્તાના પરમપદની પ્રાપ્તિ થશે. પણ પકવાનને તો તમે મૂકી રાખીને રાબની રાબ જ ચાટો છો !

તો પછી મેં ઘણાક શ્રમ વેઠીને ગ્રંથ રચ્યા તે તમારે શા અર્થે (કામે) આવ્યા ? જે ચાખી પણ જોયા નહીં અને વળી, કોઈએ ચાખી જોયા હશે તો ચરી પાળ્યા વિના ઐશ્વર્યરૂપી તાજગી તે શાની થાય ? **અને પથ તે જે દામ અને સ્ત્રીથી અલગ રહીને અમારા ગ્રંથ અવલોકન કરે તો મહા અદ્ભુત ઐશ્વર્યવાળા થઈ જાવ.** તે જ માટે સકલ સંસાર તે દામ-ચામની ચરી પાળ્યાં વિના જતમતપણે રહ્યો છે. તેણે કરીને જ જન્મ-મરણ અને ચોરાસીનું દુઃખ ભોગવતા જાય છે. અને વળી તેને વિષેથી કોઈ જીવ શરીરથી અશક્તિવાન હોય કે ખાનપાને દુઃખી થયો હોય કે પછી સ્ત્રી-પુરુષને બનતું ન હોય કે વળી, કોઈ સાધુના સંગથી દેખાદેખી વિચાર્યા વિના દીક્ષા લેવા માટે આવે પણ ખરા !

વળી, અઠવાડિયું, છ માસ કે વરસ - દિવસ તેને માતા-પિતા કુટુંબથી કોઈ રાગ-દ્વેષ ઉપજી જાય એટલે જીવ સંસાર ત્યજીને ગુરુને શરણે આવે. પછી તે જીવને ગુરુ જતમતપણે કબજે કરીને ના રાખે તો તે જીવ જે પદાર્થના દુઃખીયા થઈને નીકળ્યા હતા તો તે પદાર્થ ગુરુને શરણે

ભોગવવા મળે તો તે ગ્રહણ કરીને પાછા સંસાર કરતાં ઘણા વિભળ થઈ જાય. તે શા માટે ?

જે સંસારમાં તો ખાન-પાન થોડું મળે અને વળી, મસાગત (મજૂરી) કરવી પડે તે માટે તેમની ઈન્દ્રિયોની વૃત્તિઓ સદા કામકાજમાં વળગેલી રહે છે. જેથી વિભળ થતી નથી. અને વૈરાગીને તો ગુરુને શરણે ખાન-પાન અને મિષ્ટાન્ન ઘણુંક મળે અને વળી, ધંધો નહીં તો તે ગુરુની કબજ (અટકાવ) વિના ઘણાક વિભળ (વિહ્વળ) બનીને પાછા સંસારને બગાડે. તે શા માટે ? જે પેલા ગુરુને શરણ આવેલા વૈરાગીનાં ચિહ્ન ખોટા દેખીને પેલા સંસારમાં રહેલા જીવ ગુરુને શરણે આવે નહીં અને હેત પણ રાખે નહીં. અને જો કદાચ આવે તો તેવા વિભળ થયેલા આવે કે વિભળ થવા આવે પણ સાચા આવે નહીં. અને જો કોઈ કોઈ કપટ વિના ભોળા ભાવે આવી ચઢે તો તે પણ સત્તા પામીને દેખાદેખી સંગે (સોબતે) કરીને વિભળ થઈ જાય.

તે જ માટે જતમતપણું અને નીતિ વિનાનાં પક્ષમાં અનેક જીવનું અકલ્યાણ થયે જાય. તે જ્યાં સુધી એ પક્ષના જીવ ખાન-પાન પદાર્થમાં આસક્ત થયા હોવાથી નિવૃત્તિ પામીને નિજકર્તાને કોઈ પણ પામી શકે નહીં. તો તે પંથ ચલાવનારાને અને જીવોને સરવાળે નિજકર્તાનાં ત્યાંની શી મોજ મળે ?

જેથી તેમના ઉપર કર્તાની રહેમ દષ્ટિ શી રહે ? અને કર્તાની રહેમ દષ્ટિ લેવા સારું તો અતિશય સંકટ વેઠીને પક્ષ કાઢ્યો હોય તો તે સંકટ વેઠ્યાનું શું ફળ મળ્યું ? માટે તે પંથ કાઢ્યાથી એકાએકી રહીને નિજકર્તાને વિષે એકાગ્રહે નિવૃત્તિએ ચિત્ત પ્રોઈને રહ્યા હોય તો પણ સારું.

મારો તો હેતુ જીવોને વસવા માટે કાઢેલા પક્ષનો આ જ છે.

વળી, તમે કહેશો કે જીવોને વસવા માટે પહેલાં કેમ પક્ષ કોઈએ ન કાઢ્યો? તે કહીએ છીએ. જે સૃષ્ટિ રચી તે દિનથી તે આજ સુધી કોઈએ ન્યાય સહિત નિજકર્તાને વર્ણન કરીને દેખાડ્યા નથી. તેથી એવા કર્તાને ન્યાય સહિત વર્ણન કરીને હું દેખાડીશ.

તો પછી, જીવ એવા ન્યાય સહિત કર્તાને જોઈને આસક્ત થઈ જશે. તો પછી, જીવ ચિંતામણિ મૂકીને કોડી ઉપર ભાવ કેમ ધરશે ? એ પ્રકારનો વિશ્વાસ રાખીને મેં આગળથી જ પક્ષ કાઢ્યો હતો. પણ તે વિશ્વાસ પ્રમાણે મારા સંત અત્યાર સુધી તો મર્યાદા તોડીને વિતંડી થઈ ગયા નથી.

ત્યારે અમે વિચાર કર્યો કે આજ સુધી અમારા સાધુ સાચા રહ્યા છે. એવા દેખીને અમે ભવિષ્યનો વિચાર કર્યો કે એવી રૂઢિ આગળ જાતાં કશા બંધન વિના કેમ ચાલશે ?

ત્યારે નિજકર્તા રે મહેર કરીને અમોને જતમતનો મત હૃદયમાં ઉપજાવ્યો તે જ જતમત તમોને કહ્યો. શા માટે ?

જે તમો તો મનુષ્ય હોઈ મનુષ્ય જ મારે શરણે આવ્યા હતા. તે જતમત વિનાના આજ સુધી સાચા રહ્યા છો. પણ પછવાડેથી પશુ સરખા જીવ સંપ્રદાયમાં આવશે. તે જતમત બાંધ્યા વિના કેમ નિયમમાં રહી શકશે ? માટે તે જતમત પહેલેથી જ તેમને દેખાડીએ તો જ તે મુજબ રૂઢિ પરંપરાએ વર્તે. તે શા માટે ?

જેમ કે આપણું જ્ઞાન સર્વ કરતાં ઉત્કૃષ્ટ છે તે પ્રકારે રહેણી-કરણી પણ સારી હોય તો આપણા જ્ઞાનની કિંમત ઘણી થાય અને સાધુ પણ કીલમીસ (દુર્ગુણ) રહિત થઈ જાય. અને સાધુ નરદોષ

થાય તો અડધું વચન કહેશે તો જગત આખું કરીને માનશે. તે શા માટે ? જે દામથી અને સ્ત્રીથી બેપરવાઈ દેખાડશે અને આવું ન્યાય સહિત નિજકર્તાનું જ્ઞાન સાંભળશે. તો વગર શ્રમ કર્યા વિના અનેક જીવ શરણે થઈ જશે.

સાખી

જયૌ નરપત તસ્કરનકુ, થને લોહને તાય,
તીનકું કાટી સકે ન કોઉ, ભગે તો ભાગી જવાય. ૧
પણ જીતે નર દસનકે, પકરે ધાડક હેત,
તે ક્યાં ભાગી શકે જન, ઉભયે સંચ સચેત. ૨
ત્યૌં ઈન્દ્રિ દસ નારકી, તેહી પુરુષ વત્ સંચ,
ઈત નરવૃત્તિ તસ્કર સમ, પકર રહે મોહી અંચ. ૩
તબતે નાર સનેહકે, થપે પાવન દેહ,
તો તીતસે ક્યાં હલીમલી, જીનકે ફસીયે ઘેહ. ૪

સ્વાચારપત્રિકા, અંગ ૩

અને હવે જે સાધુને જગતમાં હરિજનોના ગામે ફરવા જવું હોય, તો તેની નીતિ કહીએ છીએ. જે કોઈ ભક્તના ગામે જવું હોય તો પહેલું એકાંત જોઈને ગામ બહાર ઉતરવું. પછી, તે ગામથી એક હરિજનને બોલાવી લેવો. પછી, તેને આપણો ધર્મ સમજાવી દેવો. ત્યાર પછી, તે હરિજન વસ્તીમાં લઈ જાય તો તે લઈ જતાં કોઈ સ્ત્રી નમસ્કાર કરે તો હાથ ઊંચો કરીને નમસ્કાર અંગીકાર કરવો. પણ મુખેથી આપણે તેહણીની સાથે બોલવું નહીં. પછી, સ્ત્રી વિનાનું રહેઠાણ હોય ત્યાં ઉતરવું. પછી, ત્યાં કથા કરીએ તો પુરુષ આગળ કરવી. જો કદાચ સ્ત્રીઓને શ્રવણ કરવાનો ભાવ હોય તો પૂઠલ છોટે બેસીને સાંભળે અને કથા તો આપણા ત્યાગની કહીને બીજી કથા કરવી.

અને વળી, જેવો અધિકારી હોય તેવી કરવી. અને વળી જડવૃત્તિ ધરાવતા લોકોને તો ત્યાગની જ કથા કરવી અને પછી નિજકર્તા સંબંધી જ્ઞાન કહેવું. પછી, તે જ્ઞાન સમજીને કોઈ પૂછે કે સંસારી હરિજને કેમ વર્તવું ?

ત્યારે તેને એ જ કહેવું જે આપણા જે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર તેમનો તો એ જ હુકમ છે. જે પુરુષોએ કલ્યાણ કરવું હોય તો ચોરી, હેરી અને અભક્ષ ખોરાકનું ભક્ષણ કરવું નહીં અને સ્ત્રીને કલ્યાણ કરવું હોય તો પર પુરુષનો સાથ અને ચોરી કરવી નહીં. તો જ તે સ્ત્રી અને પુરુષનું કલ્યાણ થાય. એવું કરુણાસાગર પરમગુરુનું વચન છે. પણ તમારે તો નિજકર્તાનું જ્ઞાન તેમના હૃદયમાં સિંચવું અને જો તે જ્ઞાન સ્ત્રી અને પુરુષને સમજાય તો તે બંને સંસારમાં રહ્યા હોવા છતાં સાધુ જેવા જ જાણવા.

અને વળી, તે જો સાધુપુરુષ એમ કહેશે કે એવું તો સંસારમાં કોણ પાળશે ? તો તે કહીએ છીએ. જો ના પાળે તો તમારે તેની શી ગરજ છે ? અને જે ગરજે જીવોને બાદલા રાખવાની

હતી કે ટકો પૈસો લીધાની તે તો તમારે હાથમાં ક્યારેય પણ ઝાલવો નહીં. તો પછી, જીવોને શા માટે બાદલા રાખીને બોધ કરીએ ? અને માયાની લાલચે બાદલા બોધે તો કોઈનું કલ્યાણ થાય નહીં. અને જો જીવનું કલ્યાણ ન થાય તો આપણો પક્ષ પણ આજીવિકાનો જ ઠરશે. તો તેમાં તારણ-તરણ પરમગુરુનું શું મહાત્મ્ય રહ્યું ?

તે માટે બાપ ! પરમગુરુને તો જીવોને તારવાની જ મતલબ છે. તે જ મતલબ શરીરને સંકટ વેઠીને પણ સિદ્ધ કરવી. અને વળી, દેહ રખો ધર્મ જેટલું જ ખાન પાનની તો તમને છૂટી આપી છે. અને વળી, ટકા પૈસાની ગરજ નહીં તો સંકટ પણ શાનું છે ? હવે એવા જીવને પરોપકારી બોધ કરતાં જો અમને ટકા પૈસાની સંકટ પડશે તો તે અમો વેઠીશું પણ તમારી સાધુની આશા નહીં કરીએ. તે શા માટે ?

જે અમારે તો અમારા ધણી જે નિજકર્તા છે તેમની સાથે દંઢ વિશ્વાસનો કરાર છે. તે હરેક પ્રકારે સાધુ વિના કોઈના હૃદયમાં પ્રેરક થઈને અમારું ચલાવી લેશે. તે માટે બાપ ! તે વાતથી નિર્ભય થઈને જીવોનું કલ્યાણ કરો, એ જ અમારી શીખ છે.

સાખી

મેથી અણ આશે કહી, તુમસે દરબલ હાંણ,
તે સેહી તુમ નહીં પરસીયો, ક્યોં કી પઈ ન પાંણ્ય. ૧
તબ તે તુમ નરભે થકા, ફરો ફરક ભવ સેત,
જ્યાં કરણી કી કસણસે, પાકહી સકલ સખેત. ૨
ત્યાં કરખી વત તુમ જન, કસણ તુમેરી રહેણ,
પકે ખેત મનુંખા તન, કણ નિજપદ નીરવેણ. ૩
જેહી કારણ તુમ હી ભગે, છાંડ સકલ સંસાર,
તેહી કારણ કી કોહો તુમ, કીન કુન નિરધાર. ૪
તેહી નિરધારન કરનકે, પરમગુરુ જીનું વેત,
તીનું વચન પથ પાલ હો, તો પદ પરમ લેહત. ૫

સ્વાચારપત્રિકા, અંગ ૪

અને હવે વળી, કોઈ સાધુને હરિજન વિનાના ગામમાં જવું પડે તો બહાર એકાંત જગ્યા જોઈને બેસવું. પછી, તે ગામમાંથી કોઈ પુરુષ યા હરિજન આવી મળે તો તેની સાથે બોલીને જ્ઞાન કરવું. પછી, તે ભક્તજન વસ્તીમાં લઈ જાય તો જવું. પણ સ્ત્રી વિનાનું એકાંત સ્થળ હોય ત્યાં રહીને જ્ઞાન કરવું. પછી, તે સમજીને પૂછવા લાગે કે તમારા પક્ષની શી રહેણી-કરણી અને ભજન છે ? તો તેને રહેણી-કરણી અને ભજન બતાવી દેવું. તે રહેણી-કરણી તે જે ચોરી, હેરી અને અખાદ્ય ખાવું નહીં અને મંત્ર તે જે “ૐ આદ્ય સકત સ્વરાજ કરુણેશ કૈવલ નમામી” અને સકર્તા સિદ્ધાંતનો માહમંત્ર (ગુપ્ત અમરમંત્ર) સંપૂર્ણ અદકારી પ્રત્યે કહેવો. અને પ્રગટ ભજન

તે નિજકર્તાનું જ કરાવવું. હવે સાધુને જવા આવવાની રીતિ કહીએ છીએ.

જે સાધુને દિશાએ જવું તે પણ બે વિના જવું નહીં. ગામમાં જવું હોય તો પણ બે વિના જવું નહીં. અને પરદેશ તો ઘણાક સાધુએ મળીને જવું હોય તો જ જવાય. પણ સાધુએ વીસ ડગલાંય રસ્તે સ્ત્રીની સાથે ચાલવું નહીં. અને તરત જઈને પાછું આવવું હોય તો પણ બે વિના જવું નહીં. અને કોઈ જાય તો તેને પાછો મંદિરમાં પેસવા દેવો નહીં, પણ તે કેસ પંચને સોંપવો. તે પંચ એક ગુનો બક્ષિસ કરશે તો હું પંચનું કહ્યું માનીને બક્ષિસ કરીશ.

વળી શા માટે ? જે આટલા દહાડા તમારી મતલબે મારી પાસે આજ્ઞા માગીને જતા હતા ત્યારે હું પણ જાણતો હતો કે મારી સેવા કરવા માટેના મતલબે મુલકમાં જાય છે.

સાખી

માત સુતા ભગની ભલ, જો નિજ તનકી હોય,
તીનસે બંધન અંતહી, જો પડે બોલવાય. ૧
નહીંતર તો કુણ કારણ, ત્રીયા નામ સે નેહ,
અરજે નહીં અનુચિત, વૈરાગીન કે વેહ. ૨
ત્યાગલીયે તન તપતસે, છટકી કુંણ સોહાગ,
ખાનપાન ઉર વસ્તર, ઓર રહન કી જાગ. ૩
તજે ન તુમ એતને ભર, એ સબ જગકે જોસ,
તનધર ચલે ન કોઉ કીનું, જીનકે નહીં ન દોષ. ૪
તો વૈરાગન કે જેહી ઉગરે અંગ અનુપ,
ત્રીયા દામ નહીં પરસહી, એહી જુગ ત્યાગ જનુપ. ૫

સ્વાચારપત્રિકા, અંગ ૫

અને હવે વળી, કોઈ પરગામે જે અમારી વંશ વૃત્તિનું મંદિર હોય તેમાં પણ સાધુ રહેતા હોય તો તેમને પણ સ્ત્રીને પેસવા દેવી નહીં. શા માટે ? જે તે સાધુ અને સ્ત્રી બંનેએ એકાંત મળીને રહેવું નહીં અને વળી, કોઈ અજાણે કોઈ સ્ત્રી મંદિરમાં ઠાકોરજીનાં દર્શન કરવા આવે તો દર્શન કરીને જાય પણ બોલવું નહીં.

કારણ કે શહેર કે ગામમાં નટખટવાળી જેટલી સ્ત્રીઓ હોય તે આવીને હરેક પ્રકારે કરીને પેલા અમારા સાધુ તારવા માટે થયા હોય તેને છલભેદ કરીને પાછા ડુબાડી નાંખે, તે માટે સાધુએ સ્ત્રીને મારા વિના મંદિરમાં પેસવા દેવી નહીં. તે શા માટે ? જે સાધુ અને પુરુષ-સ્ત્રીના કલ્યાણકર્તા તો અમે જ છીએ. તો મંદિરમાં શાની દોસ્તી માટે જવું પડે ? અને સાધુને પણ સ્ત્રી સાથે શાની દોસ્તી ? કે પેસવા દેવી પડે. અને વળી, કોઈ સ્ત્રીને અમારી ઉપાસનાનો નિયમ હોય તો પોતાના ઘરમાં અમારી મૂર્તિ કે ચરણપાદુકા રાખીને તેનાં દર્શન કરવાં અને વળી, તે મંદિરમાં અમે કોઈ સમયે આવીએ તો તહાં સુધી સ્ત્રીને મંદિરમાં દર્શન કરવાની છૂટી છે, પછી નહીં. અને વળી સાધુ કહેશે કે એ પ્રમાણે

અમારાથી મંદિરમાં રહેવાય નહીં. તો તેમને કોણ બળજબરીથી રાખે છે ?

અને વળી, આટલા દિવસ રહેતા હતા તે શું પારકો માલ ખાવાને અને પારકી સ્ત્રીઓની દોસ્તી માટે જ રહેતા હતા ? કે તે આજે ના કહો છો ? તે માટે કદાચ કોઈ **પરગામના મંદિરમાં રહે તેને સ્ત્રીની સાથે બોલવા-ચાલવાનો વહેવાર રાખવો નહીં. તો જ તે સાધુએ પરગામના મંદિરમાં રહેવું. નહીંતર તો અમારી પાસે આવે અને સત્સંગ કરે, પણ સ્ત્રીની સાથે બોલવાનો પણ વહેવાર રાખવો નહીં.** અને વસ્તીમાં આટો (લોટ) માંગવા જવું હોય તો તે પણ બે વિના જવું નહીં. અને તેમને પણ ટકો પૈસો હાથમાં ઝાલવો નહીં. અને કોઈ હરિજન ટકો પૈસો આપે તો કોઈ અદકારી સેવક હોય તેની પાસે લેવરાવવો. પછી, કશી રકમ જોઈએ તો તેની પાસે મંગાવી લેવી. એ પ્રકારે ચલાય તો સાધુએ પરગામના મંદિરમાં રહેવું અને નહીંતર તો કોઈ આદમી અમારી નજરમાં આવશે તેને મૂકીશું.

અને વળી, જે પરગામના મંદિરના સાધુ અમારા સત્ નેમ વ્રતનાં વચન માને નહીં અને ના પાળે તો તેમને આપણા પક્ષથી વેગળા મૂકવા. પછી, વ્રત પાલનારા સંતોએ તેમની સાથે પાણી પીવાનોય વહેવાર રાખવો નહીં. અને કદાચ તે ગામમાં આપણા મેળાપી હરિજન હોય તો તેને ત્યાં જવું પડે તો જઈએ **પણ પેલા અમારા વચનથી વિમુખ છે તે - અણસાધુને મંદિરે જવું નહીં.** એ પ્રકારે તેમની સાથે લવલેશ વહેવાર રાખવો નહીં.

અને વળી, તેમનો મળતિયા હરિજન હોય તો તેને સમજાવીને ત્યાંથી વઢોડીને પરમગુરુને શરણે વાળવા અને ન વળે તો તે પણ વહિત વિટંડી જાણવા અને તેમને કલ્યાણની પણ નથી પડી. તે શા માટે ?

જે પેલા સાધુ વહિત વિટંડી થઈ ગયા છે, તેવા તેમને પણ જાણવા. પછી, તેવા મુર્ખની સાથે મેળાપ રાખવો નહીં અને તેમને ઘરે પણ જવું નહીં. એ તો ઉપલો જતમત પાળવાના વચન જાણવા. **તે સત્ કરીને માનવા.** તે શા માટે ?

જે તેનું દૃષ્ટાંત કહીએ છીએ જે એક રબારી હતો. તેને ઘણીક ગાયો હતી. તે ગાયોમાંથી થોડીક ગાયો નાસીને કોઈ શાહુકારની પાંજરાપોળમાં પેસી ગઈ. પણ તે શાહુકારે સરકાર તરફથી એવો પ્રબંધ કરેલો હતો, કે હમારી પાંજરાપોળમાં જે ગાય પેસી જાય તેની પણ સરકારમાં કંઈ ફરિયાદ ચાલે નહીં. ત્યારે પેલા રબારીનું પણ ચાલ્યું નહીં, ત્યારે પેલી ગાયો જતી મૂકી. પછી, તે શાહુકારમાંથી એક શાહુકારે તો ગાયોને બાંધી રાખીને ઘાસ નીરે. પછી, તે ઘાસ-પાણીની સબૂરી રાખી ને બેઠી બેઠી વાગોળ્યા કરે. પછી, કોઈ ખેડૂતના ખેતરમાં બગાડ કરવા જાય નહીં. શા માટે?

જે શાહુકારે બંદોબસ્ત રાખ્યો છે, તેથી કેમ કરીને બહાર જવાય અને બીજો એક શાહુકાર તો બહુ ધનવાન હતો. તેણે તો ગાયોને પકવાન કરી કરીને મૂક્યાં. પણ ગાયોને છૂટી મૂકી નહીં. શા માટે ?

જે આવું પકવાન મૂકીને લોકોના વાલ અને દિવેલા તે શું કરવા ખાશે? એ ભરોસો આણીને છૂટી તો મૂકી. પછી, તેમાં કોઈક ગાયને તો પકવાન સ્વાદિષ્ટ લાગ્યું તે તો પકવાન ખાઈને

બેસી રહી. અને બીજી ગાયો તો પકવાનને ત્યાંના ત્યાં પડ્યાં મૂકીને લોકોના ખેતરના કરસણ ખઈ આવે. પણ તે શાહુકાર રાજાનો માનીતો હતો તેથી કોઈ પણ મોઢે ચઢીને ઠપકો દેવા આવે નહીં, પણ પૂઠલ પાછળ છાંની બગદોઈ કરે. અને શાહુકાર કાંઈ જાણે નહીં.

પછી, પેલા ઘાસ ખવરાવનારાની ગાયોને લોકો ખાણ-દાણ ઘણુંક આપવા લાગ્યા અને પકવાન વહાલી ગાયોને તો પેલા શાહુકારની સાથે ઓળખાણ વાળા કોઈ કોઈક ખાંન-દાંણ આપે.

તે માટે તો તે શાહુકારની ગાયો તાણી તોસીને દિવસો કાઢે ? તે શા માટે ? જે પકવાન તો ખાવા મળે નહીં અને લોકોના ખેતરનો લીલારો પણ મૂકત પણ ખવાય નહીં. તો પછી એ ગાયોને શાંની તૃપ્તિ હોય.ત્યારે પેલે શાહુકારે વિચાર્યું કે હું ખુદ સરકારનો માનીતો અને મારી ગાયોને કેમ ખાણ-દાણ નથી આપતા ? પછી, એક દિવસે વિચાર કરીને પોતાની કીર્તિ સાંભળવા માટે અંધારામાં પછોડો ઓઢીને બજારમાં ગયો. ત્યારે તો પેલી અપકીર્તિ સાંભળીને એવું કહેવા લાગ્યા કે હું સરકારનો માનીતો છું, તેથી મોંઢે ચઢીને કોઈનાથી કહેવાયું નહીં. પણ પૂઠલ મારી ગાયોની નિંદા કરતા દેખાય છે. તે માટે મારી ગાયોને ખાન-પાન ઝાઝું આવતું નથી.

ત્યારપછી, તે શાહુકારે પોતાની ગાયોને કબજે રાખવાનું નક્કી કર્યું. અને કબજ વિના તો પકવાન પ્રમાણે મારી ગાયોની પછવાડેથી બધું જ નીચી કીર્તિ થઈ જાય. તે માટે એ કબજની રૂઢિ પેલા શાહુકારે નક્કી કરી અને પોતાની હયાતીમાં જ ચાલે તેમ કર્યું. હવે, તેનો સિદ્ધાંત કહીએ છીએ. તે રબારી તે કોણ ? અને ગાયો તે કોણ ? અને પાંજરાપોળ વાળા શાહુકાર તે કોણ ? હવે તે કહીએ છીએ.

જે રબારી તે કાળ જાણવો. અને હવે ગાયો તે સર્વે ભેખ જાણવા અને પાંજરાપોળ તે આચાર્ય અને સંતના અખાડા જાણવા. અને શાહુકાર પેલા આચાર્ય સંત જાણવા અને જે આચાર્ય ગાયોને કબજ રાખીને ઘાસ ખવરાવ્યો તે વૈરાગ જાણવો અને તે વૈરાગના અદકારી સનકાદિક, નવજોગી, શુકદેવની આઘ લઈને દત્ત, અજગર, ગોપીચંદ, ભરથ સમેત જાણવા. અને બીજા જે કોઈ વિતરાગી હોય તો તે પણ ખરા અને હવે જે કોઈ આચાર્ય સંતરૂપી ગાયોને પકવાન કરીને મુક્તા હતા તે તો જ્ઞાન જાણવું. તે જ જ્ઞાનરૂપી પકવાન આપનારા તે જ અમો છીએ.

પકવાન ખાનારી અદકારી ગાયો પછવાડેથી નીપજે નહીં. કદાચિત્ તે લોકોના ખેતરનો લીલારો ખાઈ આવે તે દામ-ચામનો વિષય જાણવો. તે જ માટે અમે જતમત રાખીને વૈરાગરૂપી ઘાસ નીરવાનો વિચાર કર્યો છે. પણ તે ઘાસરૂપી વૈરાગને જે અંગીકાર કરશે તે જ પાકા થઈને જ્ઞાનરૂપી પકવાન ખાનારા અદકારી થશે. હવે તે જ્ઞાન તે શું ? તે કહીએ છીએ. **જે જ્ઞાન થકી આપના નિજસ્વરૂપ અને ન્યાયસહિત સજાતી કર્તાને જાણવા તે જ જ્ઞાન સત્ છે અને બીજું એકંતરનું શુષ્ક છલભેદનું જ્ઞાન તે મિથ્યા જાણવું.** શા માટે ?

જે ન્યાય સહિત સતંતર સજાતી નથી અને આપણે તો સકર્તાના શુદ્ધ ઈચ્છાવાન છીએ અને તે તો ઈચ્છા રહિત છે. તો આપણને અને તેને શું લાગે છે ? તો તેનું જાણવું. જાણીને ખોટી થઈ રહીએ તે માટે નિજકર્તા સામ્રથ સજાતીનું અવલોકન કરીએ તે જ સત્ જ્ઞાન જાણવું. **હવે તે સત્**

જ્ઞાન જાનનારાને સત્વત પાળનારા સંતોની અંતર રહેણી અને જતમત કહીએ છીએ. જે વળી, તેના પ્રતાપે તો જગતમાં તારણ-તરણરૂપ થઈ જવાય. હવે તે હિંસા, ઈર્ષ્યા, કામ, ક્રોધ, લોભ અને મોહ એ છ સાધુએ પરહરવા. શીલ, સંતોષ, દયા, ધર્મ, યમ અને નિયમ એ છનો સંગ્રહ કરવો. દંભ, કપટ, છલ, છેદર (દૂષણ), પ્રપંચ અને જૂઠ એ છ સાધુએ રાખવા નહીં.

સરલસ્વભાવ, ભાવ પ્રીત, પ્રેમ, આરજવતા (ખાનદાની) અને અભેદપણું એ છનું હેજ તો સંતોએ સામા સામી રાખવું. ઉદાર, અક્કલ, અજીત, અભયસંગ, દોષ રહિત અને સમુક્તા એ છ પ્રકારે જો રહેવાય તો સર્વે સંતોએ રહેવું. હવે હસવું-બોલવું, ચંચલતા, આહાર, નિંદ્રા અને આળસ તે સાધનવાળા સંતોને એ છ કમતી કરવા (પણ થોડે થોડે થાય) અને હવે શાંત, શીતળતા, ક્ષમા, ધીરજ, દૃઢતા અને ધ્યાન એ છ લક્ષણ તો સંતને આભૂષણ વ્રત કરીને રાખવા.

હવે એટલા પ્રકારના સત્ નિયમ વ્રતના વચન તે શ્રીમત્ કરુણાસાગર મહારાજ અમો તેમના મુખનાં જાણવાં. અને વળી, બીજાં કર્મ નાનાં પ્રકારનાં હોય તે તો પોતે પોતાની મેળે જ સંતોએ કરવાં. જે જળ ગાળવાની આઘ લઈને હાલતા જીવ જાણીને ના હણવા અને ચાલતા સુધી જૂઠું ન બોલવું. અને ચોરી પણ સામાસામી સંતોએ કરવી નહીં. એટલા પ્રકારના હમારા વચન પાળનારા જે સંત તે નિજકર્તા જે કૈવલ તેમના ધામમાં વસવા લાયક જાણવા. અને જે વ્યાસ, વાલ્મિકી, તુલસીની આઘ લઈને બીજા અનેક અનુભવી સંતોનું વર્ણન કરી ગયા છે તે કરતાં તો **આ સત્ નિયમ વ્રત પાળનારા ઘણાક અધિક જાણવા.**

તે શા માટે? જે તે તો વિષ્ણુના પ્રમાણે વિષ્ણુના સંતોનું વર્ણન કર્યું છે, પણ આ તો નિજકર્તાના ધામના અદકારી સંત, તે તેમના કરતાં અધિક જ જાણવા. અને હવે સંસારી હરિજનમાં સત્ નેમ વ્રત પાળવું તે વિધવા સ્ત્રીએ પોતાના પિતા અને સગા ભાઈ વિના કોઈને અડકવું નહીં. અને જો કદાચ અજાણે અડકી જવાય તો, તરત સ્નાન કરી નાખવું અને ત્યાર પછી અન્ન-જળ લેવું અને સંસારી હરિજનને સત્ નિયમ પાળવું હોય તો પોતાના ભાઈ, દીકરા, પતિ વિના ઉપલે શરીરે પણ સ્પર્શ કરવો નહીં અને વ્રત વિના છૂટા હરિજન હોય તો તેઓને કલ્યાણ કરવું હોય તો તેને અંતરમાં સાચ રાખવું પણ ઉપરનું બંધન નહીં

અને સંસારી પુરુષને સત્ નિયમ વ્રત પાળવું હોય તો પોતાની મા, દીકરી, બહેન વિના અડકવું નહીં અને વ્રત-નિયમથી છૂટો હોય તેને અંતરમાં સાચું રહેવું પણ ઉપરનું બંધન નહીં. અને દારુ, માંસ તો ઉત્તમ સંસારી નથી ખાતા તો હરિજનથી તે કેમ ખવાય ? માટે તે ના ખાવું અને વળી પેલા સંતોને અંતર રહેશે બતાવ્યાં. તે મુજબનાં કામ, ક્રોધ, મોહાદિકની આઘ લઈને શીલ, સંતોષ, દયા, ધર્મ અને દાસાતન તે સંસારી હરિજને પણ પળાય એટલાં પાળવાં તો સારું જ છે. તો થોડેક જન્મે કર્તાના પરમપદને પામે અને જે સાચા છે તે અંતરબાજ નિયમ પાળીને પરમગુરુના વચન માનીને રહે તો આ જન્મે કર્તાને પામે.

તે જેમ કોઈ સારો માણસ પકવાન જમતો હોય તો તેમાંથી કોઈ ગરીબ જમે તો તેને પણ અવગુણ કરતો નથી. તે પ્રકારે હરિજન પણ સારી રહેશે રહે તો સારું જ છે. એ પ્રકારે અમે

સંક્ષેપે કહ્યું છે. પણ તમારે વિચાર કરીને જેટલું પણ ઘટતું હોય તે સર્વે પાળવું.

વળી, તે કેવી રીતે ? જેમ કોઈ ખેડૂતે ખેતરમાં કરસણ નીંદવા મૂર્ખ મજૂર કર્યો હોય તો તેમને કરસણ અને ખરસલાનું તરણે તરણું ઓળખાવવું પડે અને કોઈ જાણવાળા મજૂર કર્યા હોય તો તેને તો એટલું જ કહેવું પડે કે બાપ ! કરસણને રાખવું ને ખડને ઉપાડી નાંખવું. એ જ પ્રકારે આપણા સંત અને હરિજન તે સાર-અસાર જાણનારા જાણવા.

તેમને તો એ જ કહેવાનું જે બાપ ! સકર્તા સંબંધી જ્ઞાનરૂપી કરસણ રાખવું ને ખડ ખોદી નાંખવું. તે તો તમને સહુ સમજણ છે જ. પછી, જાણી જોઈને કુચાલે ચાલે તેને તો કાઢી જ મુકવો. પાછો તેને કોઈ કાળે મંદિરમાં પેસવા દેવો નહીં. પછી, તેમાં એક ચોરી અને હેરી એ બે ગુનામાં તો એકેઈ બક્ષવો નહીં અને જાણતામાં જ કાઢી મુકવો. અને બીજા ગુનો તો પંચ કહે તો એક બે બક્ષવા. અને વળી, એ બે ગુનામાં પણ ચોરીનો ગુનો થોડો હોય અને ટેલવો સારો હોય તો પંચના કહ્યાથી એક ગુનો માફી કરવો અને બીજે ગુને કાઢી મુકવો. અને મોટી ચોરી હોય તો એક જ વખતે કાઢી મુકવો અને હેરી વાળાને તો એકેય ગુનો બક્ષવો નહીં. તે શા માટે ?

જે હેરીમાં તો બધાંય તત્ત્વ હેરાઈ જાય છે. હવે તે કીયાં કીયાં તે કહીએ છીએ. જે મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર, ગુણ, ઘણ અને સૂરત-નૂરતની આઘ લઈને દશ ઈન્દ્રિય, પાંચ ભૂત અને પાંચ માત્રા અને અંતરવૃત્તિ સમેતનાં એટલા બધાં તત્ત્વો હેરાઈ જાય છે. તત્ત્વો હેરાયા વિના તો હેરીના સંજમનું બાળક કેમ થાય છે ? તે હેરાયા વિના બધાં તત્ત્વો તેને વિશે ક્યાંથી જાય ? તે માટે તે હેરીના ગુનામાં એકેય તત્ત્વ સાબૂત રહે નહીં. તો પછી વૈરાગ તે કયા તત્ત્વે દૃઢ કરે ? માટે વૈરાગીને હેરીનો એકેય ગુનો બક્ષવો નહીં અને ત્યારે તમે સાધુ લોક એમ કહેશો કે સંસારમાંથી ચોરી, હેરીના ગુના કરીને તમારે શરણે આવ્યા તો તે ગુનાની બક્ષિસ તો તમે ના કહો છો ? તો પછી તમારે શરણે આવ્યાનું અમને શું ફળ મળ્યું ? એવું જો કહો તો તેમનું સાંભળો. જે બાપ ! સંસારમાં રહીને ગુના કર્યા હોય તે અને અમારી પાસે આવીને કર્યા હોય તો તે બધા જ તમને આજ દિવસ સુધીના બક્ષિસ છે.

તે બધાય તમારા ગુના અમારે માથે આવ્યા. પણ જો આજ પછી નવા ના કરો તો પાછલા બક્ષિસ છે. અને આજ પછી નવા સાધુ થાય તેના પાછલા ગુના માફ. પણ અમારી પાસે આવ્યા પછીના ગુના નહીં બક્ષવા. તે માટે બાપ ! આજ પછી સત્ ચાલજો અને જો સત્ ચાલશો તો આ ભવને વિષે વૈરાગ પદની મોટી આબરુ મળશે. અને છેવટે નિદાનમાં અંતે નિજકર્તાનું પરમપદ પામશો. એ ઉપરાંત **જો છાંના ગુના અમારું વચન ઓળંગીને કરશો તો પછી નિજકર્તાના પદની આશા રાખશો નહીં. શા માટે ?**

બીજા અનેક ગુના કરીને ગુરુને શરણે આવો તો ગુરુ મટાડે. પણ ગુરુના વચન ઓળંગીને ગુનેગાર થયેલાને ચૌદ લોકમાં પછી કોણ ઉગારશે ? અને ગુના પ્રગટ થશે તો તે જ વખતે અમારી પાસેથી કાઢી મુકીશું. માટે બાપ ! **વિષય ભોગના માટે તો ચોરાસીના દેહ ઘણાંક છે. પણ મનુષ્યનો દેહ તો નિજકર્તાને ઓળખવા માટે તો એક જ છે. તે ચૂકશો તો અસંખ્ય યુગોની ખેપ હાર્યા જાણજો.** માટે બાપ ! અમારે હાથ તમારે કર્તાને મળવાનું તે ફરી ફરી આવો દાવ નહીં

આવે. તે તમે સર્વ સંત જાણજો. અને હવે ગુનેગાર ના થશો. અને બધા ગુનેગારોમાં અમારા વચન વિરોધી ચાર ગુનેગારો બહુ મોટા છે, તે કહીએ છીએ. ચોરી, હિંસા, સ્ત્રી અને દામ એ ચાર ગુના તે સર્વથી અધિક છે અને બીજા ગુના તો ઘણાક છે, પણ એ બરાબર એકેય નથી.

હવે તેની વિવેચના કહીએ છીએ. જે હિંસાની તો સાટે બદલામી દેવી પડે છે. તો તેમાં શો નફો છે તો હિંસા કરીએ ? અને ચોરી તે પણ હજારો ઘણી સાટોસાટ દેવી પડે છે. તેમાં શો નફો છે ? તેથી એવો વ્યાપાર કરીએ અને હવે દ્રવ્ય અને સ્ત્રી તે તો કર્તા અને ગુરુની વચ્ચે વિક્ષેપ કરનારા છે તેનું તો તમને વ્યાખાન કરી દેખાડ્યું છે. એ ચારમાં પણ એક સ્ત્રીનો ગુનો સર્વે ગુનાનો રાજા જાણવો. તે શા માટે ?

જે અમે નિજકર્તાનાં પરમવિશેષ તે જે પ્રગટરૂપ ધરીને અવની ઉપર આવ્યા છીએ. તે કેટલીક વિભૂતિ લઈને આવ્યા છીએ. તે કઈ કઈ તે કહીએ છીએ. જે **પ્રથમ** તો સકર્તા સંબંધી નિજ જ્ઞાન વિભૂતિ અને **દ્વિતીયે** તો ન્યાય સહિત કર્તાનો અનુભવ કરવાની વિભૂતિ અને **ત્રિતીયે** તો ધીરજરૂપી વિભૂતિ અને **ચતુરથી** તો સહનશક્તિરૂપી વિભૂતિ, અને **પંચમી** તે સભાજિતશક્તિ વિભૂતિ અને **ષષ્ઠમી** તે અભેશક્તિ વિભૂતિ અને **સપ્તમી** તો યોગકલાશક્તિ વિભૂતિ અને **અષ્ટમી** તો આકાંતશક્તિ વિભૂતિ અને **નવમી** તે સોહાંમ શક્તિરૂપી વિભૂતિ અને **દશમી** તો નરવેદ વિભૂતિ અને **એકાદશમી** તે પ્રભાવ પ્રકાશ વિભૂતિ અને **દ્વાદશમી** તે વિભક્ત સમર્તિ વિભૂતિ અને **ત્રીયોદશમી** તે પ્રારબ્ધરૂપ વિભૂતિ અને **ચતુરદશમી** તે નિર્લેપ મહાદ વિભૂતિ અને **પંચદશમી** તે સર્વેઈ સિદ્ધાંત નરણે કરન દષ્ટરૂપી વિભૂતિ અને હાવે **સોળમી** તે અરધપાદ પૂજા નિરાજન કરવાનું ઈશ્વરીયેરૂપી વિભૂતિ.

હવે એ સોળેય વિભૂતિનું વ્યાખ્યાન કરી દેખાડીએ છીએ. પ્રથમ સકર્તા સંબંધી જ્ઞાન વિભૂતિ.

અને દ્વિતીયે તો ન્યાય સહિત નિજકર્તાનો અનુભવ કરવાની વિભૂતિ તે તો તમને સર્વને સરળ અર્થ માલુમ જ છે.

અને હવે ત્રીજી ધીરજ વિભૂતિ તે જે દેશ દેશમાં ફરતાં ઘણાક ખટદર્શનની આઘ લઈને નટખટિયા લડ્યા જાય છે. પણ અમારું ધૈર્ય પણું ડગતું નથી. તે ધીરજ વિભૂતિ જાણવી.

અને હવે ચતુરથી સહનશક્તિ વિભૂતિ તે જે બાર પંથ, બાવન દ્વાર અને વિપ્ર સંન્યાસીની આઘ લઈને મનમાં દ્વેષ રાખીને અમારા મુખે ચઢીને મનમાં આવે તેવું બોલી ગયાં તો પણ અમે કોઈની સાથે ક્રોધવાન થઈને વેર કર્યું નથી. તો પછી તેના તે જ અમારે શરણે થઈ ગયા. તે સહનશક્તિ વિભૂતિ જાણજો.

અને પંચમી સભાજિતશક્તિ જે ન્યાય સહિત સકર્તા સંબંધી સભાને વિષે એક પણ જગ્યાએ અમારું હારવું થયું નથી. તે સભાજિતશક્તિ વિભૂતિ જાણવી.

અને ષષ્ઠમી અભેશક્તિ વિભૂતિ તે જે પ્રથમ આપણો સકર્તા સંબંધી દેશ પરખાવતાં સર્વે કોઈ અમારું વેરી થઈ ઊઠતું, પણ તેની એકેય આંચનો અમને ભય ઉત્પન્ન થયો નથી. તે અભેશક્તિ વિભૂતિ જાણવી.

અને સપ્તમી યોગકલા વિભૂતિ તે જે ઊં કાર પ્રણવને સપ્ત ચક્રની આઘ લઈને રોમે રોમ અને રગે રગની ગુપ્ત કળ કુંચી તમને સર્વેઈને ગ્રંથોને વિષે દેખાડી દીધી છે. તે યોગકળાએ શરીરનું શોધન કરીને દેખાડી છે.

અને અષ્ટમી આકાંતશક્તિ વિભૂતિ તે જે અમારું શૂર અને કરડાઈપણું તે અનેક વિઘ્ન આવી પડે તો પણ અમારું આકાંતપણું મટીને નિર્માલ્યતા અને કાયરપણું આવે નહીં. જે કોટી કોટી વિઘ્ને સદાયકાળ આકાંતવાન જ રહું છું. તે આકાંતશક્તિ વિભૂતિ જાણવી.

અને નવમી સોહાંમશક્તિ વિભૂતિ તે જે કોઈના સિદ્ધાંતનો આશરો લઈને બોલતા કે વર્તતા નથી. જે સોહાંમ કહેતાં પોતાની જ હાંમે સકર્તા સિદ્ધાંત નરણે કરું છું. માટે સોહાંમ વિભૂતિ.

અને હવે દશમી નરવેદ વિભૂતિ તે જે વૈરાગ જાણવો. તે વૈરાગ તે અમારે વિષે કેમ જાણશો. તે કહીએ છીએ.

જે બાપ ! નરવેદ વૈરાગ તો અમે નિજકર્તાને ત્યાંથી આ ભવાટીને વિષે આવ્યા છીએ તે દિવસનો સાથે લાવ્યા છીએ. તે શા માટે ? જો નરવેદ ના લાવીએ તો આ ભવાટી છોડીને નિજકર્તાને વહેલું જઈને ના મલાય. તે માટે નરવેદ તો તે દિવસનો ચોથિયો તાવ અને આંધળાની જેમ અમારી સાથે ગુપ્ત રહે છે. **તે જ્યાં જેવું પ્રાગટ ધરું ત્યાં તેવો પ્રગટ કરું છું. પણ આ તનને વિષે તો મેં સાત વર્ષની ઉમરે વૈરાગ પ્રગટ કર્યો હતો.** પછી તે દિવસથી તે આજ સુધી લઈને લાખો રુપિયાનો દરબ અમારી પાસે આવ્યો હશે પણ ટકા પૈસાની આઘ લઈને અમે એક કોડી પણ હાથમાં ઝાલીને સંચય કરી હોય તો દેખાડો.

અને વળી અનેક સ્ત્રીઓને બોધ કરી કરીને સમજાવી હશે પણ જેઓમાં નિજકર્તાની જાણ અને કલ્યાણની આસક્તિ જોઈ નહીં તેથી તો તેવી હરિજન - સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરી દીધો છે. પણ તેનો ટકા પૈસાનો મોહને વિષે આસક્ત થઈને રહેતા નથી. અને જો ટકા પૈસા અને સ્ત્રીની આઘ લઈને કશા પદાર્થને વિષે અમારું ચિત્ત આસક્ત થયું હોત તો અમારા દિવ્ય અનુભવનો ચાલતો પ્રભાવ તે દિવસે દિવસે વિશેષ રહ્યો હોત નહીં. માટે બાપ ! દરબ અને સ્ત્રીની આઘ લઈને મહેલ, ઝરુખા, આભૂષણ અને વસ્ત્ર સમેત જેટલા પદાર્થ છે તે અમારે વિષે લિપ્ત થયેલા દેખશો નહીં. તો જ તમારું કલ્યાણ છે. તે શા માટે ?

જેમ કોઈ નાવને વિષે આપણે બેઠા હોઈએ અને તે નાવ જલને વિષે ચોંટેલું દેખીએ તો આપણે પેલે પાર કેમ ઉતરીયે ?

તે જ પ્રકારે અમો નાવરૂપે છીએ માટે તેને વિષે તમો બેઠા હોઈ અમોને પદાર્થોને વિષે લપટેલા દેખશો તો તમોને પદાર્થોમાંથી વિલક્ષણ કરીને પેલેપાર કર્તાના પદને કોણ પહોંચાડશે ? તે માટે નિજકર્તાના પદને પામવાની ઈચ્છા કરો તો અમે પદાર્થોને વિષે નથી વળગેલા અને તમો પણ દેખશો નહીં. **જે એ જ અમારું અનુભવાનંદ શ્રુતિનું વચન દેઠ માનજો.**

અને હવે એકાદશમી પ્રભા પ્રકાશ વિભૂતિ તે જે અમો જ્યાં જ્યાં ઉચ્ચારણ કરીએ છીએ તે ગંગાના પ્રભાવ સરખી જલધારા બાંધીએ છીએ અને તેને વિષે પ્રકાશ તે જે પ્રભાવને વિષે

ન્યાય સહિત અર્થ ભાસવાંન થતો જાય તે પ્રકાશ જાણવો. એ જ પ્રભા વિભૂતિ.

અને હવે દ્વાદશમી વિભક્ત સમર્તિ વિભૂતિ. તે જે અનંત ગ્રંથોને વિષે ન્યારા ન્યારા અંગની વિભક્તિ ઘણેક પ્રકારે કરી દેખાડી છે અને સમર્તિ તે જે એક વિભક્તિમાં બીજી પુનઃ વિભક્તિ આવે નહીં. એ પ્રકારે વિભક્તિ સમર્તિ વિભૂતિ જાણવી.

અને હવે ત્રીયોદશમી પ્રારબ્ધ વિભૂતિ તે જે અમે કોઈની આગળ આટલી ઉંમર સુધી હાથ નથી લંબાવ્યો અને કંગાળ થઈને કોઈની યાચના કરી નથી અને સહેજ સ્વભાવે સર્વેઈ દરબારનું ખર્ચ ચાલ્યું જાય છે. તે પ્રારબ્ધ વિભૂતિ જાણવી.

અને હવે ચતુરદશમી નિરલેપ મહાદ વિભૂતિ. તે જે અનેક પ્રકારના વૈભવ મળે પણ નિજકર્તાને છોડીને લેશમાત્ર લોપાયમાન થઈ જતા નથી. તે નિર્લેપ વિભૂતિ જાણવી.

અને હવે પંચદશમી વિભૂતિ તે જે સર્વે સિદ્ધાંત નરણે કરન દષ્ટરૂપી જાણજો. તે નિજકર્તાને દઢ કરવા માટે અનેક સિદ્ધાંત અવિલોકીને સર્વેની પર નિજકર્તાનો સકર્તા સિદ્ધાંત દઢ કરાવીએ તે સિદ્ધાંત દઢ નરણે વિભૂતિ જાણવી.

અને હવે સોળમી અર્ધપાદ પૂજા નિરાજન કરવાની ઈશ્વરીયે વિભૂતિ તે જે ખટદર્શન, ચાર સંપ્રદાય અને દ્વાદશ પંથની આઘ લઈને બાવન દ્વારા કે તેની મધ્યે સર્વના દેખતા જાહેર તમે સંત મારુ નિરાજન કરો છો, પણ ના તો કોઈએ અર્થ પૂછ્યો અને ના તો કોઈ અટકાવી શક્યા તે શા માટે? જે નિરાજન ઐશ્વર્ય થકી કોઈપણ અમોને અટકાવી શકતું નથી. તે વિભૂતિ જાણવી. એ પ્રકારેની સોળ વિભૂતિ સહિત વર્તવાને માટે પ્રગટ દેહ ધરીને જગતને વિષે બોધ કર્યો છે.

સાખી

અબ મેરે એહ વચનકુ, કરીતવ સકલ વિલોક,
તો તુમહી નીરભે થકા, ફરો ચતુરદશ લોક. ૧
વેર વરગ તુમસે કીનુ, રહે ન એ ભવ માંહાંય,
સદા સુખનકી ખાંણમે, જૂલો તન ભર તહાંય. ૨
પીછે નિજપતિ શરણમે, વીખરે છેક શરીર,
રખે જાંહાં જનકુ જબી, જાવહી બીન તકસીર. ૩
તબ જેતને તન ધરનકે, દુકીત દોષ સબેહ,
ગુરુ વચન ચિત્ત ચાલતાં, રહેન એક તબેહ. ૪
એહી પરકાર રહી તુમ, જો તજ હો તન તાય,
આ લોક ઓર પરલોકમે, તુમકુ સકલ સરાય. ૫
જબ તુમ એહી નરવેદસે, રહીત ભયે ગુનેગાર,
પરમ પુરુષકી મોજકો, હોવે નિજ અધિકાર. ૬
મેરે વચન ઉપર કોહુ, વારહી તન મન પ્રાણ,
જનમે સંશે ના કહ્યું, પાવહી પદ નિરવાણ. ૭

સ્વાચારપત્રિકા, અંગ ૬

અને હવે સ્ત્રીઓમાં પણ કોઈને સાચો બોધ લાગી ના શક્યો અને પ્રેમ ભાવે પણ અમારી ઉપાસના રાખી નહીં. તો પછી અલપણે જીવ સાધુની ઉપાસના કેવી રીતે રાખતી હશે? માટે જેટલા અલ્પણે જીવ સાધુ પાસે જ્ઞાન પ્રાપ્તિ અર્થે સહેજે સ્વભાવે આવે તે વિનાની જેટલી સ્ત્રીઓ સાધુને જીરકર્મે વળગી રહી હોય તેટલી વ્યભિચારિણી જાણવી. શા માટે? જે તેમને જ્ઞાન અને સાચપણું બેહુ નથી તે વ્યભિચાર વિના કેમ વળગી રહે? અને તે સાધુ પણ ગુરુ ગોવિંદથી વંઠી ગયેલા જેવા નરદમ વિષયી જાણવા. તે માટે બાપ ! વારંવાર ખુન્નસ રાખીને તમને કહુ છું. અને કૃષ્ણ-ગોપીનું કહેશો તો તે તો બેહુ દેવ વિભૂતિ જાણીને ખરું કે ખોટું કાંય કહીએ જ નહીં.

અને વળી, તે રાજનીતિની ઐશ્વર્ય વિભૂતિનું ચિહ્ન જોઈને આપણે પણ ડહેકાવું નહીં. શા માટે? જે તે તો મહાદ્વંશ હતા અને આપણે તો સાધુ છીએ. માટે સાધુને તો સ્ત્રી સાથે વૃથા ભાષણ કરવું નહીં. તો પછી બીજું તો શું કરવાનું રહે?

અને વળી, જનક, કૃષ્ણ, વસિષ્ઠ, દુર્વાસા એ તો મેં બ્રહ્મજ્ઞાનના સિદ્ધાંતી થાપન કર્યા છે, પણ નિજકેવલ સકર્તાસિદ્ધાંતના દર્શી તેઓ ન હતા. તે શા માટે? જે એમનો સિદ્ધાંત તો વ્યાપક વિભૂતિનો છે. તે સ્થાવર-જંગમ, કીટ, પતંગ, પશુ, પંખીની આદ્ય લઈને તેમને વિષે કર્તા જોઈને આત્મલક્ષે પ્રતિબિંબવત્ બ્રહ્મ નિરાણુ નિશ્ચે કર્યું. પછી તેનો તે બ્રહ્મલક્ષ પોતાનામાં પણ વિચાર કરી ને જોતાં જે પશુ અને પંખી ને વિષે કર્તા બ્રહ્મને કાંઈ અડ્યું નહીં, તો પછી આપણ મનુષ્ય કરતાં શું અડે છે?

અને વળી સર્વમાં મળીને એક જ બ્રહ્મ છે કે નહીં? તેમ એક સાડાત્રણ હાથનો કટકો (માનવ દેહ થકી) ત્યાગી થઈને રહીશું તો તેને શું થનારુ છે? એવું જાણીને કેટલાક જ્ઞાની વહીતલ વિટંડી થઈ ગયા છે.

જેમ કે સંસારને વિષે વિરાંગના વહીતલ હોય. જેમ શુષ્ક બ્રહ્મજ્ઞાન અનાદી સિદ્ધ હોય તો, શિવ, સનકાદિક, નવ યોગીની આદ્ય લઈને આખા બ્રહ્માંડનું રાજ્ય છોડીને શાને માટે યોગી થઈ ગયા? અને કષ્ટ પામે છે? તે રીતે નિરંજન પણ સકર્તાપુરુષને મેળવવા એવા કષ્ટ કર્યા જાય છે. અને આપણે તો નિરંજનનાય કર્તા એવા પરમપુરુષ સાથે સંબંધ રાખીને વૈરાગ ધરીને કષ્ટ કરવાનું છે. તો બાપ ! પાછીપાની કેમ કાઢીએ? માટે શૂરવીર બનીને રહેણી-કરણી રાખવી. પણ જે બધી રહેણી-કરણીનું મૂળ તો દામ અને સ્ત્રી જ છે. અને વળી, નિજકર્તાને રીઝવવા હોય તો તે બંનેની અંદર સ્ત્રીનો ઘણોક ત્યાગ કરવો.

અને સ્ત્રીનો ત્યાગ ઘણોક કરવો તે શા માટે? જે કહીએ છીએ. તે હે ભાઈઓ ! અનંત બ્રહ્માંડના પદાર્થનું મૂળ તે પુરુષ-પ્રકૃતિ છે. તે પુરુષે, પ્રકૃતિનો ત્યાગ કરીને મહાશૂન્યમાં જઈને તપ કર્યું ત્યારે તેમની ઉપર નિજકર્તારિ રીઝીને પોતાના અટલ ધામમાં લઈ લીધા છે.

આમ, નિરંજને પ્રકૃતિનો ત્યાગ કર્યો તેથી તે પુરુષ ઉપર કર્તાએ રીઝ કરી હતી. તે રીઝ નિજકર્તા હજુ રાખી રહ્યા છે. પછી આજેય આ ભવને વિષે પ્રકૃતિનો ત્યાગ કરે તેને જ નિજકર્તાની રીઝ મળે. અને સ્ત્રી પણ કોઈ સાચી હોય તો એ જ રીતે પુરુષનો ત્યાગ કરે તો નિજકર્તા રીઝે.

પણ એવી સ્ત્રીઓ તો આ ભવમાં કોઈક કોઈક શોધતાં જ મળે. અને પુરુષ તો ઘણાય છે. માટે તમે તો સાધુપુરુષ જ છો કે નહીં? તે જ માટે બાપ ! દામ અને સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવામાં જ તમારી કરડાઈ છે.

અને હવે આપણા ધામને વિષે સ્ત્રીઓ પૈકી એક અચરતબાઈની સાથે સાધુને બોલવાની છૂટ છે. તે શા માટે? જે તમારા સાધુઓમાં કોઈ રહેણી-કરણી વાળા સાધુ હશે તેવા જ એમને પણ સંતરૂપ જાણવાં. તે શા માટે?

જે જેહના અંતરને વિષે કામ, ક્રોધ, લોભ અને મોહ ભેદી જ શકતો નથી. તે કેમ કરી જાણીએ? જે તમે સંતજન થઈને જગત પાસેથી ટકા પૈસા લાવીને જે રીતે અમોને અર્પણ કરી ઘો છો, તે જ પ્રકારે અચરત પણ સંચય કરીને આપણને જ આપી દે છે. અને વળી, જે કાંઈ સંચય કરે છે તે પણ બાળકોની રમતની જેમ જ નાના કંકરના જેવા જ સંચે છે. પણ અંતરમાં દામ પ્રત્યે સાચી પ્રીત માનતાં નથી. તેની તો એક અમને જ ખબર છે. પણ એમને વિષે બીજાને ખબર નથી. અને વળી, એમને વિષે સ્ત્રીપણું હોય તો જે જે મંદિરમાં સ્ત્રી રહી હશે તો તે તે મંદિરમાં સાધુ પ્રત્યે સાચું-જુદું કરીને ખાલી કરી નાખ્યું હશે. અને અચરતબાઈએ તો ઉલટું આપણું ધામ વસ્તીવાળું રાખ્યું છે. તે શા માટે?

જે કોઈ સાધુનો થોડોક વાંક હોય તો હું કાઢી મુકવાનું કરું તોય મને સમજાવીને ના કાઢી મુકવા દે. એ પ્રકારે એમના વડે વસ્તી જાણવી. અને વળી મોહની વાતે તો મારા નિજસ્વરૂપને જાણી ચૌદે લોક તુચ્છ કરીને જાણે છે. તો તેમણે બીજો મોહ શાનો ઉપજે? અને વળી, ક્રોધ હોય તો એમના મોટા અધિકાર પ્રમાણે કોઈ દિવસ ચઢાવતાં જોયો છે ખરો?

અને જો ઉપલક હુંફાડા જેટલોય ના રાખે તો પાસેના માણસ કેદમાં કેમ રહે? પણ તે શિખામણ લાયક ક્રોધ તે કેવો જાણવો? તે જેમ વાંકા વાંસને અગ્નિએ તપાવીને સીધો કરે છે, પણ પેલા વાંસને સીધો કરનારાને તો અગ્નિની આંચ લાગતી નથી. એ જ પ્રકારે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહથી અચરતબાઈ અલગ છે. તે જ માટે તેમની સાથે સૌ સંતોને બોલવાની છુટ્ટી છે.

વળી, શા માટે? જે જેમની સાથે બોલતાં શુદ્ધ બુદ્ધિ ઉપજે અને કુબુદ્ધિ જાય. તે જ માટે તેમની સાથે બોલવાનો હુકમ આપ્યો છે. અને વળી **સ્વાચારપત્રિકાનું સત્ નિયમવ્રત જેવું જોઈએ તેવું તો એમને પૂર્વેથી છે જ.** તે જે દિવસેથી લીધું છે તે દિવસથી તે આજ સુધી રતી ભાર પણ ચૂક્યાં નથી. એવું અંગ વૃત્તિનું નિયમ તેમને છે જ. અને સંતપુરુષ થઈને એવો નિયમ રાખે તેમાં તો શું આશ્ચર્ય? માટે તે તો રાખે જ પણ પ્રકૃતિને ચોલે રાખવું તે મુશ્કેલ છે. તે માટે એમને આઠે ગાંઠે કુમેદ દેખીને તમોને એમની સાથે બોલવાના હુકમની આજ્ઞા છે.

અને હવે **બીજી અન્ય સ્ત્રીઓમાં કોઈ સ્ત્રીને પ્રાણ ગયા જેવી સંકટ આવી પડે તો મનમાં આવે તે ગમે તે જાતિ હોય તો પણ તેને અડીને અથવા તો બોલીને તેની સહાય કરવી તો તેનો દોષ નથી.** અને વળી, સંસારી જનમાં કોઈ સત્ નિયમ પાળે તો તેને પણ એ જ પ્રકારે કોઈ જીવની સહાય કરે તો દોષ નહીં અને હવે એ પ્રકારે **સ્વાચારપત્રિકાના સત્ નિયમ-વ્રત જે પાળે**

તેને તીર્થ, વ્રત, જપ, તપ, સાધન કરવું પડે નહીં. તે શા માટે ?

જે તીર્થ, વ્રત, જપ, તપ, સાધન તે પણ મોટા પુરુષના વચને કરીને થાય છે. પણ તેમાં તો કોઈ પણ બોલતું-ચાલતું નથી. ત્યારે મોટા પુરુષનાં વચન પાળવાં એ જ સત્ છે. હવે એ પ્રકારે આગળ થઈ ગયાના વચન પાળશો તો અનંત ઘણો લાભ છે. તે શા માટે ?

જેમ રાજા વિના કોઈ તલવાર મારીને જીતે તો તેને કોણ ઈનામ આપે ? અને હાલ માથા ઉપર રાજા હોય અને કોઈ તલવાર મારે તો તેને રાજા નજરે જોઈને ઈનામ આપે. એ પ્રકારે અમે માથા ઉપર છીએ અને વચન પાળવાડૂપી તલવાર મારો તો અમે પરમપદનું ઈનામ તમને આપીએ. માટે બાપ ! ગુરુનાં વચન પાળશો તો બધુ સાધન સાધુતામાં આવી જશે. અને તે તીર્થ, વ્રતના ફળ જે પદને મેળવે તે સદ્ગુરુ મળ્યા થકી જ મળે.

તે માટે અહીંયાં વળી આપણા સાધુના મંડળમાં જે કોઈ મોટા હોય, જ્ઞાને સમજણ હોય અને હમારા વચન સારધાર પાળે **એ ત્રણ પ્રકારે મોટા હોય તેમના વચનમાં સર્વે સાધુએ રહેવું. અને ગુરુ સમાન તેમનો પણ અધિકાર માનવો. એ જ અમારું વચન છે. તે સત્ કરીને માનજો.**

અને વળી, આપણા સંતોએ પલંગ ઉપર સૂવું નહીં અને અંગરખાં (સીવેલું કપડું કે ડગલો પહેરવો) નહીં. અને બલકા (કફની) પહેરે તેને પહેરવાની છૂટ્ટી છે. અને હીરકોરીવાળાં વસ્ત્ર રાખવા નહીં અને અંગીકાર કરવાં નહીં અને પૃથ્વી ઉપર ઈચ્છા મુજબનું બિછાનું ઊંચો કરો તેનો અટકાવ નહીં. અને વળી મોટા સાધુ જે પાઘડી બાંધતા હોય તેને જરી, કસબ હોય તો તે રાખવો તે અમારો હુકમ છે અને કોઈ સાધુ અમારો વિમુખ કરેલો એકલો ફરતો હોય તો તેને સંગ રાખવો નહીં. અને રાખો તો તેને વિમુખ જાણવો. અને વળી હવે એ પ્રકારે રહેણી-કરણીએ રહીને ભજન-સ્મરણ કરવું અને નિયમ રાખવો. તે નિયમ તો અમોએ અગાધબોધ ગ્રંથ (અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ)માં સંત અને હરિજન માટે, ઉતરતો ચઢતો એમ પ્રકાર પાડીને કહી ગયા છીએ.

તે જોઈને નિયમિત તે લક્ષ-ભજન કરજો અને અમારાં વચન એ જ તમારી સાચી ઉપાસના છે, પછી બીજાં કેટલાંક લૌકિક વ્રત કરવા માટે કોઈ અટકાવ નથી. તે શા માટે ? કે એ વ્રતો અને નિયમો અનાદિથી કાંઈ હતાં નહીં પણ મોટા પુરુષોએ પાછળથી સ્થાપન કર્યાં છે. તે તેમને સત્ છે. આપણા સિદ્ધાંતીને તો તેમનાં જપ, તપ, નેમ, વ્રત કાંઈ પણ કામ લાગે નહીં. તે શા માટે ?

જે એક માળનો દાદરો હોય તે સાત માળની હવેલીએ પહોંચે નહીં, તેમજ ડાકોર જવાની ખરચીએ જગન્નાથ ના જવાય. અને શાકભાજી લેવાને પૈસે હીરો ના મળે. **માટે જેહ જેહના સિદ્ધાંત પામવા માટેનાં કર્મો હોય તે જ કર્મોથી તેના સિદ્ધાંતને પામી શકાય.** તો પછી આપણે અને તેમના વ્રત અને નિયમોને શું લાગે વળગે ?

અને રહેણી-કરણીને ગુરુનાં વચન તો તેમના ને આપણા એક આવે તોય કરવા શા માટે ? જે કોઈ કહે કે પેલા આગલા સંપ્રદાયના આચાર્ય અન્ન-જલ ખાઈને રહે છે. તે માટે તેને ફરક પાડવા માટે આપણાથી કાંઈ ઘાસ અને ધૂળ ખાઈને રહેવાય નહીં. તે માટે જેટલા કર્મ વ્યસન અને સ્ત્રી વિનાના વ્યાજબી હોય, તે તો બધાએ એકના એક જ કરવાં પડે. તે શા માટે ?

જે આપણા શરીરને વિષે એક મુખ, રસના, ગુદા અને ઈન્દ્રિ એમ ચાર ઈન્દ્રિયોની ક્રિયા તે કીટ, પતંગ, મનુષ્યની આઘ લઈને સર્વેને સરખી જ કરવી પડે. શા માટે ? જે બીજી ઈન્દ્રિયો તો નિયમમાં રાખીએ તોય ચાલે. જેમ કે નેત્રોથી જોઈએ નહીં ને મુડીને (મીચીને) રાખીએ તોય ચાલે. અને નાસા એ ગંધ ના લઈએ તોય ચાલે. અને કાને ડાટા મારીને બેસીએ તોય રહેવાય. અને ત્વચાએ વસ્ત્ર ન પહેરીએ તોય રહેવાય. અને ચરણે પણ ન ચાલીએ ને બેસી રહીએ તોય રહેવાય.

પણ ચાર ઈન્દ્રિયોનાં કામ જે વિષય રહિત ખાનપાન, લઘુશંકા અને મળ વિસર્જન કર્યા વિના સદાકાળ કોઈનેય ન ચાલે. અને કોઈ સમાધિવાળા જોગી તેમને તો ભોગને બ્રહ્મરંધ્રમાં ઘાલ્યો છે તો તેમને ખાન-પાન બંધ હોય, પણ આતો છતે ભોગીએ ચાલતા વહીવટવાળાને એ ચાર ક્રિયાઓ વિના ન ચાલે. માટે બાપ ! જે ક્રિયા ચકવે છે તે તો કોઈને કર્યા વિના ન ચાલે. અને બીજાં અન્ય કર્મો છે જે અવતારાદિકની આઘ લઈને રજ, તમ, સત્વિક અને પુરુષ, પ્રકૃતિ સુધી દેવો ને પામવાનાં કર્મો છે, તેના કર્મોથી તો આઘ, સકત, સ્વરાજ, કરુણેશ, કૈવલ ને પમાય નહીં. શા માટે ?

જે એ સર્વે લઘુ કર્મોનાં ફળ તે કર્મી કર્તાને પમાડે. તે શા માટે ? જે પુરુષ-પ્રકૃતિની આઘ લઈને રજ, તમ, સત્વિક અને અવતારો સુધીના સર્વે નિજકર્તાના શુદ્ધ સંકલ્પથી થયા છે. પણ તે નિજકર્તાનો શુદ્ધ સંકલ્પ તો દેહ ઈન્દ્રિયોથી ભિન્ન છે.

વળી, કોઈ કહેશે કે સંકલ્પ તો મન ઈન્દ્રિયથી થાય છે. પણ **મનથી તો એકલો વિકલ્પ ઊઠે છે પણ સંકલ્પ મનથી નથી ઊઠતો. અને સંકલ્પ તો એક શુદ્ધ અંશ સ્વરૂપથી જ થાય છે.** તે અંગેની સમજ તો વેદાંતીયોને પણ નથી અને વળી આપણા શરીરના સાક્ષીને સંકલ્પે સ્વપ્ન સ્ફૂરે છે, તે પણ મન અંતઃકરણ વિના એકલા સાક્ષીથી જ સ્ફૂરે છે. શા માટે - જે સ્વપ્નના ઘાટ સાક્ષીને સંકલ્પે પરિપૂર્ણ કરી રહ્યા પછી મન અંતઃકરણને દશ્યમાન થાય પણ જે જગ્યાએ રહીને સાક્ષીએ સ્વપ્ન રચ્યું છે. તે જગ્યા તો મનનેય ખબર નથી. તો બીજી ઈન્દ્રિયો શું જાણી શકે ? **એ પ્રકારે નિજકર્તારે પણ મન ઈન્દ્રિય વિના શુદ્ધ સ્વરૂપના સંકલ્પે જ સર્વે રચ્યું છે.** તે માટે નિજકર્તારે મન ઈન્દ્રિયના કર્મ વિના પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પે જ વિશ્વ રચ્યું છે, પણ દેહની ઈન્દ્રિયોના કર્મોથી રચ્યું નથી. અને પેલા દેવે જે પુરુષ-પ્રકૃતિની આઘ લઈને નિજકર્તાના સંકલ્પથી થયા પછી તેમની પ્રજા ઉત્પન્ન થઈ. તે તો મન અને ઈન્દ્રિયોના કર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે. તે માટે તેમને કર્મી કર્તા કહીએ છીએ. પણ પ્રથમ તો નિજકર્તાના સંકલ્પથી થયા હતા. તે થયા પછી પોતે કર્મી થયા. તે કેમ જાણીએ ?

જેમ કે આપણા શરીરનો સાક્ષી સ્વપ્ન રચે છે, તે કયા અંતઃકરણ અને ઈન્દ્રિયોએ રચે છે ? અને રચ્યા પછી સર્વેને કર્મ કરતાં દેખીએ છીએ. જેમ કે અશ્વને દોડતાં દેખીએ છીએ અને હસ્તીને ચાલતાં દેખીએ છીએ. અને માણસને બોલતાં-ચાલતાં ને હથિયાર ધરીને સજજતાં દેખીએ છીએ. તે સર્વે ઈન્દ્રિયોથી કર્મ કરતાં દેખીએ છીએ. **એ પ્રકારે નિજકર્તાના સંકલ્પથી**

રચ્યા પછી સર્વે ઈન્દ્રિયોથી કર્મ કરવા લાગ્યાં માટે તેમને કર્મી કર્તા કહીએ છીએ.

પછી, તે કર્મી કર્તાને પામવાને જગતે પણ કર્મ તેવાં જ સ્થાપન કર્યાં છે. તે આપણે નિજકર્તાને પામવા માટે શું કામ (અર્થ) આવે ? માટે તેમના કર્મને અને આપણને શું લાગે ? અને ત્યાગ-વૈરાગ તે તો સૃષ્ટિની આઘનો છે. જે પ્રકૃતિનો ત્યાગ કરીને પુરુષ મહાશૂન્યમાં તપ કરીને નિજકર્તાને પામવા ગયા હતા. તે માટે ત્યાગ-વૈરાગ તે હમણાં આ સૃષ્ટિના મનુષ્યો દ્વારા સ્થાપન કરેલો નથી. માટે ત્યાગ-વૈરાગ તે અનાદિનો સિદ્ધ છે, તે કરવો.

હવે તે અનાદિ કાળનો વૈરાગ તે તો નિજકર્તાને પામવાનો છે. અને **સૃષ્ટિના આચાર્યોએ આજે જે વૈરાગ સ્થાપન કરેલો છે, તે તો પ્રકૃતિ-પુરુષ સંજુક્ત કર્મી કર્તાને પામવાનો છે.** તે માટે બાપ ! મેં ઘણીક છણાવટ કરીને નિજકર્તાને પામવાનો નિજ વૈરાગ શોધી કાઢીને તમને કહ્યો છે. જે આઘ વૈરાગ તે પ્રથમ નિરંજનપુરુષે ધારણ કર્યો હતો.

ત્યારપછી, બ્રહ્માના પુત્ર સનકાદિક, તેમણે ધારણ કર્યો છે. અને ત્યારપછી, રુષભદ્રેવના પુત્ર જે નવ યોગી તેમણે ધારણ કર્યાં હતો. પણ તેમને તો સપ્ત ભૂમિકાનું જ્ઞાન ધારણ કરીને દેહ દગ્ધ કરી દીધો. પણ અંતરમાં વૈરાગ ખરો. અને જો વૈરાગ ન હોય તો રાજપાટ અને સ્ત્રીઓના વૈભવ ઉપર અભાવ કેમ ઉપજે ? પણ તે વૈરાગ ગુણોની આઘ લઈને અવતારાદિક પરમેશ્વરને પામવાનો ના હોય.

માટે તેમનોય આઘ વૈરાગ જાણવો. એ પ્રકારે જે જે પદ પામવાના અનુકર્મો ન્યારા ન્યારા છે, તે એક બીજાને અર્થ ના આવે. તે માટે તમને વિભક્તિ કરીને દેખાડી. અને **હવે એ પ્રકારે અમારા પ્રેમ પ્રકાશિક હુકમના વચન પાળશો તો જ અમારા મૂંડિત શિષ્ય જાણવા. અને એ અમારા છેલ્લી સંગના હુકમના વચન છે.**

તે સાધુ હરિજન સકર્તા સંબંધીએ પાળવા અને ન પળાય તો કંઠી, તિલક અને પુસ્તક અમને સોંપીને મનમાં આવે ત્યાં જવું. અને જો કંઠી, તિલક અને પુસ્તક સાથે લઈ જશો તો તે શું કામ આવશે ? ને કેવી રીતે નહીં કામ આવે તે કહીએ છીએ.

જેમ કોઈ રાજ દરબારમાંથી કોઈ અધિકારી બેડી અને શૂળી ચોરીને પરદેશ જાતો રહ્યો. પણ હુકમ રાજાની પાસે રહી ગયો છે. તો પેલા ત્રણેય શા કામમાં આવશે ? એ પ્રકારે કંઠી, તિલક અને પુસ્તક મારા વચનપાળ હુકમ વિના તેને શું કામ આવશે ? માટે સોંપીને જાય તો તે અડધો ચોર કહેવાય. નહીંતર તો આખો ચોર કહેવાય. ને વિમુખ થવું હોય તો પછી હવે તમારે મન માને તે કરજો. અને જો વચન પાળીને દૃઢ રહેશો તો મારી ઈશ્વરીયે વિભૂતિ તો તેના માટે જ છે અને તે જ ભોગવશે.

સ્વાચારપત્રિકા શીખે, સાંભળે ને સંભળાવે અને પાળે તેને કેવલપદની પ્રાપ્તિ થાય. ગુરુજી સત્ શ્રી પરમગુરુ કરુણાસાગર મહારાજ સત્ કેવલ સત્ છે.

સંપૂર્ણ

સ્વાચારપત્રિકા (શિક્ષાપત્રી), અંગ ૬ | ૬૮૫

स्व

५३

कञ्जमनेसुपीतेमत्तमेऽप्रावेतांहांजाव॥अ
तिजोकंठीटीकीनेपुस्तकसाथेलेऽजिस्रोते
तेस्येकांमप्रावसेनेकेहेनीपेठेनहीकांमभा
वे॥तिकहीयेथीयेजेकोइराजदरवारमेथी
हेडवेडीनेसुलीचोरीनेपरदेशजातोरह्यो
पणहकंमराजात्नीयासेरहीगयीछे तोये
खात्रेणोयसेप्रथमप्रावशे॥एपुकारेकंठीटी
कोनेपुस्तकमाहारावचनप्रासुहकंमवीना
तेहेनेशेअथप्रावशे॥माटेसुपीनेजायतीते
अरधीचोरकेहेवाय॥नहीतरतोआरखीची
रकेहेवाय॥अनेवीमुखवहोयतो॥पछेहा
वेतमारेमत्तमानेतेकरजे॥अनेजीवचनप
लीनेइठरेहेसोतोमाहारीइश्वर्यवीभुतीते
तेहेनीजछेअनेतेजभागवशे॥मारेआम्बुच
रपत्रीकास्त्रीखेसांभलेनेसभलावेतोनेपा
लेतेहेनेकेवलपदनीपासीथाय॥इतीआम्बु
चारपत्रीकानांसतनमवुतबोधसंपुर्ण॥
संवत् १९११ सै २७ नापोससुदी ५ नेवारमं
गलवारे॥संपुर्णः॥॥॥स्त्रीखक श्रीवेस्वपद
खःअंबइदासवलवदासगामःउंमरेसं

५३

જ્ઞાન સંપ્રદાયના આઘસ્થાપક કુવેરસ્વામી સંવત ૧૮૨૯ના મહાસુદ બીજના દિવસે ગુજરાત રાજ્યમાં ભાલેજ નજીક કાસોર ગામની વનખંડીમાં પ્રગટ થયા હતા. ગયા જન્મમાં અચાનક આવીને કલ્યાણ કરવાનું વરદાન આપ્યા મુજબ તેઓ હેતબાઈ નામની ક્ષત્રિયાણીને બાળ સ્વરૂપે મળ્યા હતા. સાત વર્ષની ઉંમરે ગુરુ પરંપરાને માન આપી કૃષ્ણસ્વામી નામના તપસ્વીને ગુરુ તરીકે સ્વીકારી સર્જનહારે સોંપેલા અંશના કલ્યાણની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી હતી. નાની ઉંમરથી જ પ્રભાત અને મંગળ પદની રચના રચીને અંશ-અંશીના લક્ષ્મું જ્ઞાન જગતને આપવાનો પ્રારંભ કર્યો હતો. ૧૦૫ વર્ષ (૧૮૨૯-૧૯૩૪) દરમિયાન જંબુદ્વીપમાં રહી તેમણે સકર્તા સિદ્ધાંતની સ્થાપના કરી છે. જગતમાં પરંપરાગત ચાલી આવતી ઉપાસના અને સગુણ-નિર્ગુણ સિદ્ધાંતની હદ બતાવી દેહની ચૈતનતાના કારણ રૂપે રહેલ ચૈતન અંશ અને બ્રહ્માંડની સર્વ ઉત્પત્તિના કારણ રૂપે રહેલ અંશીની સાચી ઓળખ આપતા કેવલ જ્ઞાનથી ભરપૂર વિવિધ ધર્મગ્રંથોની આઘ લઈ આરતી, સ્તુતિ, ભજન, ગોડીપદ વગેરેની રચના કરી છે. સર્જનહાર દ્વારા મળેલ કુલમુખત્યારનામાને આધારે સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં કેવલકર્તા સાથે અંશને મેળાપ કરાવનાર તેઓ એક માત્ર સમર્થ ગુરુ છે. અંશને પંચમી અખંડ કેવલ મુક્તિ મળે તે માટે તેમણે પ્રગટ અને ગુપ્ત અમરમંત્ર આપેલો છે. જેના સહારે અંશ જન્મ-મરણના ભવસંકટમાંથી સદાને માટે મુક્તિ પામી શકે છે. તેઓ સર્જનહારના પરમવિશેષ પાટવી અંશ હોઈ સર્જનહારે તેમને નવ બુદ્ધિ અને સોળ વિભૂતિથી વિભૂષિત દિવ્ય દેહ ધારણ કરાવી બ્રહ્માંડમાં મોકલ્યા છે. વળી, જગતના ઈશ્વરો ગણાતા દેવી-દેવતાઓને કર્તાએ એક એક કરુણા આપી કરુણામય બનાવ્યા છે. જ્યારે સર્જનહારે તેમને સર્વ કરુણાઓનો સમૂહ બક્ષેલો હોઈ તેઓ કરુણાસાગર કહેવાયા. બ્રહ્માના પાંચમા મુખના છેદન બાદ ગુપ્ત થયેલા જ્ઞાનને દર્શાવતા “પંચમ શ્વસંમવેદ”ની રચના કરી જગતને નેતિપદથી પર રહેલા પરમપદને પામવાનો સાચો અને ન્યાયપૂર્વક માર્ગ દર્શાવનાર કેવલવેત્તા પુરુષ એટલે દિવ્ય પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર.

- બીપીન આર. શાહ

